

GRATIANI CANONES

GENUINI AB APOCRYPHIS DISCRETI,

CORRUPTI AD EMENDATIORUM CODICUM FIDEM EXACTI,

DIFFICILIORES COMMODA INTERPRETATIONE ILLUSTRATI

OPERA ET STUDIO

CAROLI SEBASTIANI BERARDI

PRESBYTERI UNELIENSIS,

In Regio Athenæo Jurisconsultorum Collegio adscripti,

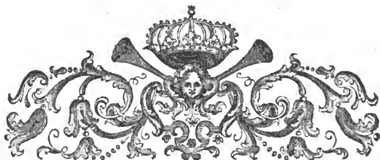
Et Jurisprudentiæ Studiis in Regia Academia Præfecti.





TAURINI, MDCCLII.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.



REGI AUGUSTISSIMO

Carolus Sebastianus Berardus.



Voties animo repeto , Rex Augustissime *, varias temporum rationes , præsertim vero cum antiquis nostra , & recentia confero , incredibili quadam mentis voluptate , atque jucunditate perfundor , quod beatissima , ac propemodum aurea ætate me natum intelligam , ea videlicet , qua*

* * *

ad

ad effingendam Optimorum Principum formam non sunt memoria recolenda veterum monumenta, neque adeo utendum Maronis arte, qui Augusti laudes nonnisi a priscorum Latini Imperii Conditorum virtutibus repetendas censuit. Enimvero, ut Ecclesiæ universæ, in cujus unitate Deo dante consistimus, præest hodie is Pontifex Maximus, cujus & eximiam, uberrimamque doctrinam, & summam rerum gerendarum prudentiam, ac gravitatem, perpetuum acerrimumque Religionis tuendæ, propagandæque studium, ceterasque dotes omnes, quæ Christi Vicarium deceant, nemo non admiratur; ita nos quidem in hoc illustri Regno eo Principe gloriamur, qui ob pulcherrima, & pene innumera animi decora non tam Rex optimus, quam optimum magnorum Regum exemplar jure, meritoque existimatur. Tuum certe nomen, REX AUGUSTISSIME, *ad remotissimas etiam gentes jamdiu detulit præclara fama communi bonorum omnium consensione excitata. Hac constantissime celebrantur & summa pietas in Deum Tua, atque religio, qua cum divina omnia, & sacra publice tueris, tum ad honestatem mores Tuos, animumque componis, & prudentia eximia, qua singula, ut sapientissime constituis, ita certa cum vi, nec sine propria quadam lenitate moderaris, & rara illa in quacumque fortuna æquabilitas universæ vitæ, & sane paterna in subditos benevolentia, qua eorumdem utilitati vigilantissime prospicis, & rei militaris scientia, invictumque animi robur, quibus & Tibi maximam superioribus bellis gloriam, & civibus incolumitatem peperisti, & munificentia illa, qua plurimas hujus Regni partes aut ædificiorum elegantia exornare, aut firmissimis præsidiis, operibusque munire pergis in dies, denique in bonas artes, earumque Cultores amor mirificus, ac vere Tuus, ob quem scilicet tantum illæ sibi splendoris, & gloriæ pollicentur, quantum ab optimo quoque, ac beneficentissimo Rege sperare unquam potuerint; quippe quum semel in Tuam fidem receptæ nullam non modo aut calamitatem, aut injuriam pertulerint, sed pacato, tranquilloque semper otio usæ magna subinde ceperint incrementa.*

Egre-

Egregiam hanc Tuam in literas voluntatem, REX OPTIME, *satis omnes quidem Regni Urbes, oppida omnia loquuntur; eaque cum in multis aliis, tum maxime cernitur in Athenæo, ac Nobilium Adolescentium Academia, quæ Tuo præsidio, ac munificentia ita foves, ut nihil prope antiquius Tibi esse videatur. Hinc autem, quando nihil est judicio Principis efficacius ad studia hominum excitanda, complures inventi sunt, qui pro virili parte, atque in ea, quam quisque privatim excoluisset, disciplina, aliquid conarentur, quo & gratiam apud Te inirent, &, quæ Tua mens est, publicis commodis, utilitatique servirent. Equidem, ut de me ipse profitear, quoniam vitæ institutum ad divinarum rerum scientiam vocabat, ad Juris Ecclesiastici prudentiam eo libentius animum adjunxi, eoque alacrius illud curriculum sum prosecutus, quod sæpius accepissem, Clericos, quicumque ad Te vel officii caussa, vel impetraturi aliquid accedant, a Te ipso audire solitos, id & Tibi probari maxime, & e Republica esse, ut sacrorum Ministri Ecclesiæ canonum quamperitissimi sint, quo cum Diœceses recte administrentur, tum sua Civibus tranquillitas constet. Jamvero quum privato studio nonnulla meditatus sim, in emendatione præsertim Gratianei Codicis, & commoda multorum Canonum interpretatione, quæ fortasse inutilia non fuerint Sacrorum Canonum Cultoribus, quid ego vehementius optarem, quam ut opus meum, qualecumque tandem futurum esset, Augustissimo Tuo Nomini consecrarem? Sane quoties rem ipsam, qua de agitur, materiemve operis mecum ipse perpenderem, nunquam dubitavi, quin te Summo Principe, ac Patrono digna videretur; illa siquidem eadem est, quam duobus ab hinc circiter sæculis tres Pontifices Maximi susceperunt, pluribusque selectis Viris Egregiis discutiendam mandarunt. De opera vero mea, industriaque, & ingenio nihil penitus cogitavi in hoc suscipiendo consilio; sed rapi me statim, & facile sensi in spem maximam Clementiæ Tuæ; noveram enim probe, quam benigne singulos suavissimo Imperio Tuo subjectos, tamquam amantissimus omnium Parens, excipere*

sem-

ſemper conſueveris: quum vero mihi veniebat in mentem, me Athenæi Tui Taurinenſis alumnum, in eo jampridem honeſtiſſimis inſignibus decoratum, poſtremo in Academiam Tuam ad erudiendos Nobiles Adoleſcentes Juriſprudentiæ ſtudiis addictos a Gubernatore Vigilantiſſimo Te probante accitum fuiſſe, omnia quidem me certo confidere jubebant, fore, ut ſingularia hæc Tua in me beneficia novo etiam merito tueri velles. Nunc quum vota hæc mea liberaliſſime, benigniſſimeque compleveris, REX AUGUSTISSIME, *liceatque mihi in præſentia ſub Tuis fauſtiſſimis Auſpiciis hoc opus edere, gaudeo ſummopere, vehementerque lætor: & quamvis minimam fortaſſe laudem in his voluminibus concinnandis meruerim, nunquam tamen non juvabit labores meos utcumque in Tutela tanti Principis fuiſſe, viſumque dignum me quoque inter tot alios homines præſtantiſſimos Patrocinio Tuo. Dum vero tantum hoc acceptum beneficium mihimet ipſe gratulor, quum nullum ſuperſit, quod exhibeam, grati, obſequentiſque animi monumentum, unum illud a Deo Optimo Maximo etiam atque etiam precabor, ut Te ad hujus Regni felicitatem quam diutiſſime ſervet, Regiæque Familiæ decora ita fortunet in dies, ut in generoſis Succeſſoribus Tuis idem animus Tuus perpetuo vigeat, quod quidem & nos exoptamus, & egregiæ virtutes ipſæ Filiorum Principum certiſſime pollicentur.*



Index

Index Observationum, quæ in Præfatione universi Operis habentur.

Index Capitum, quæ in primo hoc Volumine continentur.

Cap.

Cap.

IN

Imprimatur. Vic. Gen. S. Officii.

V. Salomonus P. & R.

Se ne permette la ſtampa. Morozzo per la Gran Cancelleria.



IN UNIVERSUM OPUS PRÆFATIO.



Ervagata res est, atque in communi prudentia sita, in Gratiani Decreto, quod ceteroquin ad definiendas sive Scholarum, sive fori controversias in Occidentali Ecclesia tanquam magna pars Ecclesiastici juris habetur, quamplurima contineri, ad quæ tuto quis vel scribendo, vel orando, vel jusdicendo sine meliorum Codicum adminiculo non possit adniti. Jampridem agnitæ sunt frequentes falsorum nominum inscriptiones, passim depravatæ Græci sermonis interpretationes, minus appositæ interjectiones, atque additamenta verborum, omnia ferme, ut paucis dicam, a suis exemplaribus dissona, & longissime ab Auctorum intelligentia sensuque disjuncta. Quod quidem nemo non videt, quantum semper negotii facessere potuerit viris rerum sacrarum studiosissimis, qui vel in ipsis collectionibus Canonum, quas tanquam venerabilia sacræ doctrinæ deposita scrutari quotidie debent, non leve errandi periculum extimescunt. Eo devenerant aliqui, ut existimarent, collectionem hujusmodi una cum ceteris similibus esse de medio omnino tollendam, ut dein ipsa ejusdem memoria, si fieri id posset, penitus interiret. Sed viris gravissimis, & prudentissimis, qui plurimum tribuere sciverunt vitio illius ætatis, qua sine delectu opus qualecumque foret, vulgus excipiebat, optimum illud semper visum consilium fuit, ut in collectionis emendationem potius studeretur, ac totis viribus incumberetur; siquidem hac ratione collectoris famæ parcendum videbatur, non enim diris devovendus erat, aut damnandus, qui in obscura sæculi duodecimi caligine non mediocrem sui nominis famam labore, ac studio sibi comparavit, plurimaque utilia in futuræ ætatis emolumentum evulgare scivit, & potuit; præterea inter falsa, corruptaque monumenta plurima adhuc ibidem reperiuntur cum cæteris minime perdenda; quibus addere juvat, universos Scriptores, & Canonum Interpretes hac collectione usos fuisse, atque aliter eandem interire non posse, nisi cum illa Interpretum ipsorum omnium scripta, glossemata, documenta cum maxima disciplinæ nostræ jactura simul intereant.

Hanc ergo suscipiendæ emendationis provinciam Viri sapientissimi adgredi studuerunt, quorum alii meliore ordine fragmenta Canonum distribuere, alii capitum

fententias, & verba cum authographis ipsis fcripturis, aut faltem melioris notæ exemplaribus conferre, ac reftituere conati funt, unde majus jurifprudentiæ noftræ decus in dies, & ornamentum acceffit. Fruftra laudarem, utpote quos vulgaris fama prædicat hac in re celeberrimos præftantiffimos viros. Pro omnibus mihi funt & dignitate, & auctoritate, & rerum agendarum prudentia, fapientiaque venerabiles Pontifices Maximi, Pius IV., Pius V., & Gregorius XIII., qui in rem hanc & fervidius, & accuratius, ut par erat, pro temporis modo hanc emendationem recto confilio meditati funt, & pari folertia exequuti: horum quippe mandato Viri Graviffimi ex diverfis Ecclefiæ Provinciis undequaque felecti Romam convenerunt, (fuerat autem inter ipfos idem Gregorius XIII., antequam Sedem Pontificiam confcendiffet), ibidemque veterum Codicum collationibus, quos & Romanæ, & exteræ illuftres Bibliothecæ palam fecerant, quoad fieri per tempora potuit, Gratiani Canones correxerunt.

Et quanquam multa tunc illuftrata fapientiffime fuerint, non potuit tamen integra, & omni ex parte perfecta effe hujufmodi emendatio, quemadmodum pofterior ætas animadvertit; ut enim ajebat tunc temporis Antonius Auguftinus vir hoc in ftudio apprime verfatus lib. 1. dialogo 14. de emendatione Gratiani: *utinam licuiffet omnium fontes adire! neque enim adeo in quibufdam laboraremus*. Quamobrem cum facile fit addere cœptis, viamque a tot, tantifque viris illuftri exemplo præmonftratam fequi, nihil mihi penitius animo unquam infedit, nihil optabilius vifum eft, quam in eadem emendatione ita elaborare, ut eam, fi fieri poffet, ad exoptatum finem tandem aliquando pro viribus ipfe perducerem. Quod ego me perficere poffe hodiernis temporibus arbitratus fum, cum poft correctionem Romanam maxima fupervenerint adjumenta virorum eruditiffimorum ftudio, qui plures vetuftos MSS. Codices ediderunt, in quibus Gratianeorum capitum exemplaria diverfis quidem voluminibus fejuncta, fingula tamen ut plurimum integra exhibentur, atque ubi forte minus integra funt, ex collationibus eorundem Codicum facili poffunt negotio fuppleri. Prodierunt ex tunc pleniffimæ Conciliorum qua generalium, qua particularium collectiones, varia prodierunt Provinciarum acta, folemniumque comitiorum capitularia; prodierunt plures Summorum Pontificum veteres decretales; editas præterea habemus vetuftas Canonum collectiones, quæ poft Gratianeam fere interiiffe videbantur; edita quamplura pœnitentialia antiqua, excerptiones, admonitiones, nomocanones five græce, five latine in publicum evulgatos. Quid memorem Codices Sanctorum Patrum, Scriptorumque Ecclefiafticorum, ex quibus collectionem fuam Gratianus adauxit, hodie novis illuftrationibus, & obfervationibus mira quadam folertia editos, atque exornatos? Prodierunt uno verbo tot, tantaque antiquitatis eximia monumenta, ut ex ipfis integræ, nec exiguæ bibliothecæ facile extruantur. Quibus cum accefferint elucubrationes virorum eruditorum, qui cœperunt jam Gratianeos Canones critices artis ope difcutere, quis exinde non videat facilem viam integræ, & undequaque perfectæ emendationi paratam effe, ita ut nihil aliud poft hæc hodie defiderari videatur, quam qui fingula fedulo ftudio colligat, & collecta pro rei merito accommodet?

Quæ cum ita fint, haud temere ego emendationi alias perdifficili manum admovi, & partim laudatorum virorum quum fretus præfidiis, tum obfervationibus edoctus, partim pro modulo ingenii fingula fcrutatus, illud opus in publicam lucem edere non diftuli in communem ftudioforum omnium utilitatem; quæ ut major

emer-

emergeret, tria potissimum mihi peragenda proposui, videlicet in primis genuinos Canones ab apocryphis discernere, deinde corruptos ad emendatiorum Codicum fidem exigere, difficiliores demum recta interpretatione, illa potissimum, quæ ex integro contextu deducitur, illustrare; in tribus quippe a Gratiano peccatum erat, quibus consulendum videbatur: sunt autem falsæ inscriptiones, corruptæ sententiæ, explicationes modo parum aptæ, modo etiam auctoribus suis omnino contrariæ. Post hasce meas observationes apertius exinde liquebit, undenam emerserint apud Jurisprudentes, & Pragmaticos tot sacræ jurisprudentiæ monstra, quæ identidem apud aliquos ipsorum legimus, parta scilicet vel ex falsa fragmentorum intelligentia, vel ex nimia fide, quam Gratiano olim sine discrimine præstiterunt. Liquebit, dicam paucis, undenam quis validum, unde dubium, unde etiam infirmum sacræ disciplinæ argumentum deducat. Absit autem a me suprema illa rerum mearum fiducia, qua credam post hæc Gratiani opus ita dici posse perfectum, ut nihil omnino amplius superaddi, nihil, unde majus lumen fragmentis accedat, inveniri possit. Non erubesco fateri cum Antonio Augustino lib. 1. dial. 13. de emendat. Gratiani: *Multa certa esse creduntur, quæ falsa esse possunt, ut alia falsa credimus, quæ vera esse posteri fortasse cognoscent.* Sane si qui fuerunt in observationibus hujusmodi apprime versati, atque eruditi, ipsi procul aliorum invidia laudandi sunt memoratus Antonius Augustinus, necnon Jacobus Sirmondus, utrique enim multum in hac parte debemus: verum uterque qualitercumque exercitati aliquando lapsi sunt, propterea quod reperta posteriore ætate fuerint, quæ ipsos penitus latuerunt. Ut exemplum tradam, Antonius Augustinus in dial. 15. lib. 1. de emendat. Gratiani ad canonem 42. causa 11. qu. 3. reprehendit Gratianum, Ivonem, & Burchardum, quod illum Concilio Arvernensi tribuerint, cum potius ex Aurelianensi laudandus fuisset; aliud tamen scripsisset eximius Antistes, si vidisset Synodum Arvernensem II., quam postea Jacobus Sirmondus evulgavit, ubi legitur memoratum Gratiani fragmentum. Idem evenit Sirmondo ad canonem 4. cau. 1. q. 3., quem legerat in Concilio Nemausensi, ac propterea occasionem arripuit carpendi Gratianum, quod ex Concilio Arvernensi, seu Claromontano laudasset. Repertum postea fuit Concilium Arvernense, sive Claromontanum, in quo idem Canon legitur, uti suo loco ostendemus.

Hæc porro omnia me a suscepto consilio revocare non debent: dummodo enim quod per tempora, quibus vivimus, licet, aperiam, pro viribus conatus videbor ad veritatem contendisse, quod solum ab homine ingenuo exoptandum est. Si quid enim posteriore ætate, quod nostram latet, inveniatur, non deerunt, quemadmodum nuspiam defuerunt, qui novas Jurisprudentiæ sacræ illustrationes palam exhibeant, veterumque defectum suppleant, aut emendent.

Jam vero, ut materiam universam ordinate digererem, a Gratianea methodo omnino recessi, non enim illa apta mihi visa est, ut proposito meo satisfacerem. Quamobrem in tres partes opus tributum exhibeo. In priore differitur de capitibus Gratianeis ad Concilia vel generalia, vel particularia pertinentibus. In altera persequutus sum Gratiani capita epistolis, decretisve Summorum Pontificum adtributa. In postrema tradidi, quæ ex Sanctis Patribus, aut Scriptoribus ecclesiasticis Gratianus excepit. Quando vero Gratianeos Canones, sive capita memoro, eos intelligo, quos hodie numeralibus notis designatos post Democharis, Contii, & Romanæ correctionis editiones habemus. Duo quippe leguntur apud Gratianum: in primis Conciliorum, & Patrum sententiæ a Collectore relatæ; deinde ipsæ Collectoris senten-

a 2 tiæ,

tiæ, quibus quæstiones proponuntur, dirimuntur, declarantur. Sententiæ quidem Conciliorum, & Patrum præcipua observatione dignæ mihi visæ sunt; ipsæ enim solæ tanquam leges hodie & laudantur, & habentur, propterea & nomine Canonis referri, & discretis characteribus apud Typographos edi solent; at sententiæ Gratiani, etsi identidem exornentur quibusdam admixtis Patrum fragmentis, ut plurimum mihi erunt inobservatæ: cur enim in privati auctoris doctrinam, atque interpretationem, & studia mea conferam, & sim aliis incitamento, ut conferant sua? Satis mihi erit, si leges ipsæ, sive quæ legum nomine veniunt, expurgentur. Nondum tamen ad rem venio, nisi quædam de Gratiano, & Gratiani ejusdem opere generatim attingam, & quid de eo sentire unusquisque debeat, in universum concludam. Interea vero illud ab humanitate Lectorum jure postulare me posse arbitror, ut si quid parum comte, minusque ornate differenti exciderit, dent facilem veniam illi, qui etsi diligentiam omnem impenderit ad obtinendam integritatem, perspicuitatemque sermonis, ut tamen veritati studeret, debuit in barbarorum ut plurimum Codicum lectionem incumbere, nec potuit apud solos vere Latinos Scriptores diuturna meditatione versari.

OBSERVATIO PRIMA.

Quales generatim esse potuerint ecclesiasticæ jurisprudentiæ codices usque ad Gratiani ætatem.

ETSI maxime utiles semper Ecclesiæ fuerint Sacrorum Canonum collectiones, quemadmodum & cujusque Reipublicæ commodo undequaque consulitur, quum juris, quo vivitur, capita congeruntur in unum; siquidem quæ variis in codicibus divisa sunt, vel difficilius reperiuntur, vel facilius pereunt, quæ vero in unum congesta, uno obtutu singula observantur, ac perpetuo custodiuntur; tamen non raro contigit, ubi plures editæ fuerint collectiones hujusmodi, plurimum exinde detrimenti rebus ecclesiasticis accessisse. Ut enim singularia, quæ exinde emergere potuerunt, incommoda recenseam, primum ex inscriptionibus ortum est, cum v. g. laudaretur ex uno concilio, quod tamen in altero, aut forte etiam in nullo reperiebatur, aut Sancto cuidam Patri aliquid tribueretur, quod alteri, aut etiam nemini tribuendum esset. Secundum ad sententias pertinet, quæ ex uno in aliud idioma, puta ex Græco in Latinum converti debuerunt. Tertium in additamentis, aut detractionibus vocum, aut literarum consistit. Quartum peperit vel pravorum, vel depravatorum usus auctorum.

Quod ad primum attinet, non est dubitandum, frequenter in collectiones menda hujusmodi irrepsisse; fingamus enim Canones alicujus Concilii codici Canonum fuisse insertos, quin tamen Concilii nomen inscriberetur, nonne statim ita superioribus Canonibus jungebantur, ut ex eodem depromti Concilio viderentur? Ex hoc arbitror profluxisse, ut Canones Sardicenses pro Nicænis habiti sæpe sæpius fuerint, quod Nicænis Canonibus subjecti omisso Nicæni Concilii nomine alicubi exhiberentur. Omitto etiam antiquissima ætate non defuisse perfidos homines, qui impiorum scripta fallendi animo virorum insignium nomine evulgaverint, quamobrem in Canone, qui hodie est 59. inter Apostolicos, definiendum fuit: *Siquis falso inscriptos impiorum libros, tanquam Sacros in Ecclesia ad populi, & Cleri corruptionem publicaverit, deponitor.*

Quod

Quod spectat ad secundum, facile itidem est percipere verborum, imo etiam sententiarum varietatem, ex linguarum interpretatione profectam. Si enim hac de caussa Divina ipsa Scriptura in Prophetarum oraculis etiam apud Judæos religiosissime custodita, in doctrinis apostolicis a Christianis hominibus summo pretio habita, & magno zelo traducta aliquando depravata extitit, ut emendatione, teste S. Hieronymo, ex collatione Codicum sive Hebræorum, sive Græcorum indiguerit; mirum esse non debet, idipsum sacris Canonibus ad disciplinæ ecclesiasticæ stabilitatem conditis potuisse contingere. Nemo ignorat Canones antiquissimos ferme omnes apud Græcos editos fuisse, quales sunt Nicæni, Ancyrani, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiocheni &c., qui ad nos nonnisi per Latinas interpretationes derivati fuerunt. Quis nos certiores interea reddat de fide, de integritate interpretis, præsertim cum noverimus Græcos, & Latinos Codices invicem sæpissime dissonare? Quis tuto affirmaverit interpretem Græcæ linguæ vires, & notas apprime calluisse, ut nec alienum, vel extraneum sensum affinxerit, ne dixerim omnino contrarium? Præterea apud Græcos non una fuit, & perpetua Canonum descriptio, sed penes diversas Orientalium Ecclesias diversis quoque notis descripti reperiebantur, quemadmodum eruditi animadvertunt. Quis itaque nobis fidejussor existat pro Latino interprete, quasi optimum Codicem is, non depravatum fuerit interpretatus?

Tertium mendorum genus ex additamentis, aut detractionibus ortum est; quod optime norunt quicumque in vetustorum MS. Codicum lectione vel mediocriter versati sunt; cum enim nondum inventa esset Ars typographica, & omnia etiam Sacratissima jura manuscriptis Codicibus continerentur, unicuique fas erat vel transcribendo, vel legendo aut notas marginales adponere, aut glossas, ut ajunt, interlineares inserere, aut commodiorem interpretationem subjicere, aut quod forte irrepsisse suspicabatur, litura corrigere. Quid deinde, si hic idem Codex hujusmodi notis adauctus, aut lituris imminutus ad alterius manum deveniret transcribendus? Transcribendus erat notis, & glossis adauctus, ut aliquando in Gratiani Canonibus evenisse propositis in hoc meo opere exemplis adparebit. Qua enim ratione Amanuensis divinaret, quænam verba germana essent, quænam privati auctoris, glossemata? quæ forte etiamsi divinasset, omnia tamen aut ne interirent, aut ut primo auctori honorem deferret, aut commodo studiosorum inserviret, transcribere adamavit. Atque hinc profecta etiam sunt quarti generis menda, quæ ajebam ex usu depravatorum Codicum evenisse, & quibus præcipue occasionem præbuerunt improbi homines, qui plura opera luce prorsus indigna Virorum sapientissimorum nomine, uti nuper attigeram, inscripserunt, in quæ incidentes incauti facile labi ex imprudentia potuerunt.

Hæc generalia sunt, & pluribus collectionum generibus accommodata. Addere juvat etiam quædam certis collectionum speciebus peculiaria. Siquidem duo potissimum esse potuerunt genera collectionum, quarum aliæ privatæ fuerint, aliæ publica auctoritate compositæ. De privatis primum dicam. Contigit sæpissime, ut plures viri, quorum aliqui eruditionis gloria clarissimi sunt, ad collectiones Sacrorum Canonum peragendas intenderint, quos nec sui quidem Præsulis movit auctoritas, sed propensio quædam peculiaris vel ad utilitatem studiosorum, vel ad famam sibi cum honore adquirendam, aliquorum etiam ut privatis quibusdam cupiditatibus, certisque, in quibus versabantur, circumstantiis inservirent. Quis itaque horum Collectorum fidem statim ita probabit, ut nihil apud illos, nisi firmum, aut certum referri

tuto

tuto affeveret, ubi præfertim nomen auctoris fupprimatur, aut adpofitum quidem fit, fed nec pietate, nec fcientia hominis fatis illuftre? Calliditas, imperitia, temeritas, ofcitantia quid in hujufmodi collectionibus operari non poterat?

Publicæ auctoritatis collectiones ad duplicem rurfus claffem arbitror referendas. Illas in primis publicas voco, quas a primis Ecclefiæ fæculis unufquifque Epifcopus ad fuæ Diœcefis commodum per Notarios, quibus Primicerius præerat, fieri curabat. Statim enim ac Concilia celebrari cœperunt, in quibus lege fcripta Canones editi funt, Epifcopi a Conciliis redeuntes Canones ipfos fecum adferebant, illofque promulgantes in peculiari Codice præcedentium Conciliorum Canonibus jungentes in tabulario Ecclefiæ fuæ adfervabant, ad quos deinde oblata occafione confugerent. Et fi quando Epifcopi jufta de cauffa a Conciliis abfuiffent, aut a Legatis, quos forte miferant, aut a proximis Coepifcopis Canones in Codicem redigendos poftulabant. Immo tanta erat veterum Epifcoporum, ficut in cæteris, ita & in hac parte folertia, ut exoptarent etiam Canones alienarum Provinciarum, aut Diœcefeon, ut difciplinam alibi fapientiffime conftitutam in fuam quoque Parochiam alieno exemplo traducerent, & quodammodo fuam facerent. Id obfervarunt Romani Correctores ad Canonem 1. dift. 20. verbo *Carthaginenfium*, ibi: *Eos Canones Sedes Apoftolica videtur probaffe, & ufa eis effe, quando in Codicem Canonum referendos curavit. Eofdem etiam Græci, quo ordine apud Latinos habentur, cum aliis præterea multis Africanarum Synodorum conjunctos in linguam fuam verterunt.*

Quanquam vero magna hujus generis Collectionibus reverentia debeatur, quum præfumendum minime fit Sacros Ecclefiarum Antiftites & morum fanctimonia, & doctrina Canonum venerabiles aut facile decipi potuiffe, aut, quod turpius effet, alios voluiffe decipere, præfertim vero quod memoratis Codicibus olim infererentur Canones, ftatim atque in Conciliis editi fuiffent, nihil tamen impedit, quominus aliquando fides aut denegetur, aut fubdubitando præftetur. Vel enim unius, aut alterius Epifcopi, unius, aut alterius Diaconi, apud quem Codicis cuftodia effet, unius, aut alterius Notarii, ad quem fpectaret aut autographum edere, aut confumtum renovare, improbitas, vel imperitia fat erat, ut integrum, atque optimum volumen vel aufu temerario, vel per imprudentiam labefactaret? Manifeftum hujus rei argumentum habemus ex actione 1. Concilii Chalcedonenfis. Ibidem Aetius & Diaconorum, & Notariorum Conftantinopolitanæ Ecclefiæ primus, quem propterea in Codicum Sacrorum defcriptione verfatiffimum fuiffe præfumendum eft, ita teftatur: *In talibus Sanctiffimis Conciliis contingit frequenter* (notanda fane hæc vox *frequenter*) *unum ex præfentibus reverendiffimis Epifcopis aliquid dicere, & quod ab uno dictum eft, tanquam ab omnibus fimul dicatur, & fcribitur, & intelligitur.* Id fane in cauffa erit, cur in Codicem Canonum referatur tanquam regula Ecclefiaftica, quod ab uno, aut altero vel difputando, vel etiam dubitando, aut poftulando publice in Concilio propofitum fuerit. Finge præterea, ut de folis Epifcopis loquar, quorum dignitas majorem, quam Diaconorum, aut Notariorum officia, exigit fidem, majorem exigit integritatem; finge Epifcopum quenpiam interfuiffe Concilio, ubi acerrimam a Coepifcopis, ut olim fieri folebat, paffus fit controverfiam; finge dein victum fuiffe, ejufque fententiam, cujus confortes quofdam habuerat, plurium confenfione fuiffe damnatam, & quidem lato decreto, quod inter Canones recenferetur. Is profecto una cum fociis, (nifi homines dederis humanis prorfus affectibus expoliatos,) fecum adferens in Diœcefim fynodalia gefta, & in promulgatione,

&

& in descriptione in tabularium redigenda, nisi supprimet, quod sibi forte contumeliosum existimat, saltem plurimum in ejus designatione temperabit. Quod si non novam controversiam in Concilio moverit, sed antiquam, & jam Canonibus definitam contra æquitatem excitare velit, qua solertia non curabit, ut Canones ad eam pertinentes, & jam editi, si pro deperditis haberi non possint, saltem alia forma producantur? Celeberrimum hujus rei exemplum agnoscunt eruditi in Photio Constantinopolitano Patriarcha, qui adversus Romanam Ecclesiam renovato schismate pugnaturus, Constantinopolitanæ Ecclesiæ suæ Codices vitiavit, ne in ipsis contentionis suæ moram, aut impedimentum haberet. Apertissimam vero ejusdem rei demonstrationem eruere licet ex actis Concilii Chalcedonensis, ex quibus adparet Sacrorum Canonum Codices ecclesiasticorum quorundam administrorum perfidia fuisse corruptos, ut ex sequenti observatione liquebit.

Altera Collectionum publicarum species illarum est, quæ videlicet a privato quidem auctore editæ primum fuerint, dein vero publica auctoritate sedula præeunte deliberatione in Ecclesia generaliter recipi potuerunt, de quarum propterea fide, & integritate publico inconcusso testimonio sine ulla hæsitandi caussa constaret. Sed frustra vel unam hujusmodi Collectionem ante Gratianeam quærimus, ut propterea supervacaneum sit in hujusmodi Codicum auctoritate expendenda hoc loco elaborare. Satis mihi est interea, & in ipso scribendi initio generatim observasse, quotquot Canonum Codices ante Gratianum editi fuerunt, in incerta penitus fide vagari, nec aliquem produci unquam posse, cui tuto in omnibus innitamur: non quod ego exinde sentiam ita dubitandum esse de omnibus, ut nullum amplius hodie habeamus Codicibus nostris commendatum firmum veræ doctrinæ, pristinæque disciplinæ præsidium. Observata sint hæc, ut adpareat, quam sit necessarium vetustos Canonum Codices, seu Collectiones invicem conferre, atque eorum sententias ita perpendere, ne sine discrimine fide omni præstita vel in minimis apicibus temere judicemus. Cæterum quoties incidimus in illa monumenta, quæ jamdiu apud omnes veluti eximia sacræ prudentiæ capita habentur, quæque cum temporis, loci, cæterorumque adjunctorum ratione conveniunt, præsertim quæ ab Auctorum, quibus tribuuntur, mente alias explorata non dissonant, nefas arbitror contradicere, aut etiam dubitare, ne forte occasio exinde sumatur improbis hominibus sanctissimas leges, & Sacræ Reipublicæ maxime utiles in interitum, ac perniciem susdeque vertendi. Sobrie, ac moderate, sicut in cæteris, ita præsertim in hac re procedendum est, ne hinc nimia credulitas, hinc nimia temeritas officiat.

OBSERVATIO II.

Quales revera fuerint peculiares Sacrorum Canonum Collectiones ante Gratianeam, & primo de ea, quæ vulgo dicitur: Codex Canonum Ecclesiæ universæ.

A Sæculo Ecclesiæ quarto, quo primum Collectiones Canonum fieri potuerunt, usque ad Gratiani ætatem innumeræ propemodum prodierunt; præterquamquod enim in Episcoporum more positum erat, ut suam singuli conficerent, in qua non generalium tantum Conciliorum statuta, sed & peculiaria suæ Diœceseos, vel Provinciæ decreta, sacrosque ritus adservarent, privati quamplures alias ediderant, ut in superiore observatione nuper prænotabam. Verosimile autem non est

Gra-

Gratianum, dum suum Codicem componeret, omnes præ oculis habuisse; plurimum enim diligentiæ ejusdem tribuerem, si vel celebrioribus usum fuisse dicerem, quarum fama ad nos usque pervenerit. Quamobrem, ut ad Gratianeum opus illustrandum paratus accedam, satis erit mihi celebriores Canonum Codices in præsens observare, & quid de iis sentiendum sit, saltem paucis attingere; quotiescumque enim Codicum singulorum, quibus Gratianus uti facile potuit, perspicuam tradam, & claram imaginem, jam inde tutius de ipso Gratiani Codice judicabo. Scio quidem nonnullos ex eruditis rem hanc agendam suscepisse, atque etiam fuse pro rei dignitate tractasse. Non erat tamen a me omittenda, vel quod novis adhuc, eisque utilibus observationibus exornari debeat, vel quod necessitas hujus operis id prorsus efflagitet. Utar verbis S. Augustini in Prologo lib. 3. de Trinitate ita scribentis: *Non debet hic labor meus cuiquam pigro, aut multum docto videri superfluus, cum multis impigris, multisque indoctis, inter quos etiam mihi non parva ex parte sit necessarius. Ex his igitur, quæ ab aliis de hac re scripta jam legimus, plurimum adminiculati, & adjuti, ea, quæ disseri posse arbitror, Deo adjuvante, disserenda suscepi, ut si alia non sunt hujusmodi scripta, sit quod habeant, & legant qui voluerint, & valuerint. Si autem jam sunt, tanto facilius inveniantur, quanto talia plura esse potuerint.*

Itaque disseram in primis de Codicibus Græcis, & præ ceteris de illa Collectione antiquissimorum Canonum, quam vulgo *Codicem universæ Ecclesiæ* appellant. Eam edidit Christophorus Justellus in sua Bibliotheca Juris Canonici veteris notis minime contemnendis illustratam, in qua continentur Canones 207., videlicet Nicæni 20., Ancyrani 25., Neocæsarienses 14., Gangrenses 20., Antiocheni 25., Laodiceni 59., Constantinopolitani 7., Ephesini 8., & Chalcedonenses 29., ideo autem *Codicem universæ Ecclesiæ* vocarunt, quod crediderint in Chalcedonensi Concilio generali, quod universam Ecclesiam repræsentabat, fuisse probatum, immo etiam, uti plures scripserunt, etiam confirmatum.

Perpendamus acta Concilii Chalcedonensis, ex quibus hæc discussio integra pendet. Ex iis autem arbitror manifeste demonstratum iri non solum nullam peculiariter tunc probatam fuisse, ut ajunt, collectionem, sed nec aliquam ibidem peculiariter fuisse selectam, qua Chalcedonenses Episcopi synodalium definitionum caussa uterentur, quidquid hodie plures ex eruditis tradiderint. Illud mihi verosimilius est, tunc Episcopos ad Oecumenicum Concilium vocatos suam singulos adtulisse collectionem Canonum, qua unusquisque uteretur, dum suffragium laturus esset, ratus nullum in Concilio recto judicio ferri posse suffragium, nisi quod veterum traditioni solidius inniteretur. Hinc Dioscorum Alexandrinum Episcopum, cum ad Chalcedonense Concilium accessisset, Sanctorum Patrum Athanasii, Gregorii, Cyrilli monumenta in Codicibus detulisse scimus ex actione 1. dicti Chalcedonensis Concilii, ubi ita loquens Dioscorus idem inducitur: *& horum* (Sanctorum Patrum) *testimonia non simpliciter, neque transitorie, sed in libris habeo.*

Quod de hac collectione dici videtur in Chalcedonensi Concilio, sic paucis colligo. Actione 1. cum quæreretur de doctrina S. Cyrilli Alexandrini Episcopi, qui Synodo Ephesinæ præfuerat, Eusthatius Episcopus Beryti Civitatis Phœnices maritimæ Codicem protulit, ubi & Cyrilli epistola continebatur. Hujus sane Codicis nomine nullum alium intelligemus, quam quem Eusthatius idem secum attulerat, ubi Canones una cum actis Conciliorum, præsertim generalium, servabantur. Inferius

ferius itidem in eadem actione 1. legitur eundem Eusthatium contulisse Nicænas regulas una cum epistolis Cyrilli, ac inde Concilii Ephesini, omniaque consona reperisse. Quomodo autem conferri poterant hujusmodi monumenta, nisi Codices plures præ Episcoporum manibus haberentur? Illud autem certissimum interea liquet, Codicem hunc, quo usus fuit Eusthatius, non esse Codicem a Justello editum, cum in hoc & Cyrilli epistolæ, & Ephesinæ fidei exemplar desideretur. In actione 2. *Gloriosissimi Judices* (ita habet Labbeana editio) *& amplissimus Senatus dixerunt: Recitentur quæ exposita sunt a Sanctis* 318. *Patribus in Nicæa congregatis: Eunomius Reverendissimus Episcopus Nicomediæ civitatis ex Codice recitavit Symbolum* 318. *Patrum*. Hic erat alius ejusdem Eunomii Codex, quem e Nicomedia secum attulerat. Postea ita sequitur: *Gloriosissimi Judices, & amplissimus Senatus dixerunt: Recitentur & quæ a Sanctis* 150. *Patribus exposita sunt. Aetius Reverendus Diaconus Constantinopolitanæ Ecclesiæ ex Codice recitavit Symbolum* 150. *Patrum*. Hic erat Codex Ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui in manibus Diaconi ejusdem Ecclesiæ servabatur, ne gratis asseramus eundem Codicem sine caussa de manu Eunomii Nicomediensis ad manus Diaconi Constantinopolitani fuisse translatum. Sed mihi videor habere luculentissimum hujus rei argumentum. Quando petitum est, ut legeretur Nicæna fidei expositio, eam legit Eunomius Episcopus Nicomediæ: Quando petitum est, ut legeretur expositio fidei Concilii Constantinopolitani, eam legit Diaconus Constantinopolitanus. Quid aliud hæc indicant, quam ad Nicænæ fidei lectionem Nicænæ Provinciæ Codicem, ad Constantinopolitanæ fidei lectionem Constantinopolitanum Codicem fuisse desideratum? Eunomius Nicomediensis Episcopus princeps erat Episcoporum in Provincia Bithyniæ, ubi sita erat Nicæa civitas, propereaque in Nicæno Concilio Eusebius Nicomediensis proxime subscripsit ante Theogenem, seu Theognem Nicænum. A quo itaque melius afferri poterat Symbolum Nicænum, quam ab illo, in cujus Provincia & conditum erat, quique etiam forte authographum verosimiliter servabat? At Symbolum Constantinopolitani Concilii, a quonam melius peti poterat, quam a Diacono Constantinopolitanæ Ecclesiæ, cujus fidei ejusdem Ecclesiæ gesta erant commendata? Rursus in dicta actione 2. paullo inferius hæc leguntur: *Gloriosissimi Judices, & amplissimus Senatus dixerunt: Recitetur & epistola Deo dignissimi Archiepiscopi Regiæ, & senioris Romæ Leonis: Beronicianus devotissimus Secretarius Sacri Consistorii recitavit ex Codice sibi porrecto ab Aetio Archidiacono Constantinopolitanæ Ecclesiæ*. En novam Codicis mentionem. Sed hallucinarentur, qui Codicis nomine hic intelligerent Codicem Canonum generalem, illum scilicet, in quo præcedentium Conciliorum Canones continerentur. Qui enim fieri potest epistolam recentem a Leone Magno scriptam, & quæ sententiam Summi Pontificis circa celebrationem, & caussas Chalcedonensis Concilii continebat, vel in ipso Concilii exordio jam in Canonum Codicem generalem fuisse relatam? Res est in aprico posita penes eum, qui singula rei hujus adjuncta accurate consideret. Quo enim tempore S. Flavianus Episcopatum Constantinopolitanum tenebat, jam Euthychiana hæresis grassabatur, atque Orientales Provincias fere universas omnino turbabat. Id cum ad Leonis Magni aures facile pervenisset, non omisit Sanctissimus æque, ac prudentissimus Pontifex veram fidei doctrinam datis literis apud eundem Flavianum exponere triennio circiter ante Concilium Chalcedonense, atque ad generalis Concilii convocationem, perpetuamque definitionem fidei ejus animum præparare. Istæ epistolæ sunt, quæ in memorata actione secunda, ut legerentur, peti-

tum est: istæ sunt, quas Aetius Constantinopolitanus Archidiaconus legendas porrexit: Istæ sunt, quas Beronicianus Sacri Consistorii Secretarius recitavit. Epistolæ erant non ad singulos Episcopos, sed ad unum Flavianum a Leone directæ. A quonam alio peti poterant, quam ab Archidiacono Flaviani jam tum vita functi? Epistolæ erant ad caussas ipsius Concilii, videlicet ad impugnandam Euthychianam hæresim pertinentes. A quonam recitandæ erant, nisi ab eo, qui Sacri Consistorii Secretarius electus fuerat? Frustra itaque quæritur publicus quidam Codex, cum de peculiaribus epistolis ageretur. Hujusmodi autem Codicem frustra etiam apud Justellum quæreremus, cum in editione Justelli nulla Leonis ad Flavianum epistola descripta legatur. Pergo ad actionem quartam, ubi post lectam epistolam Archimandritarum ad Concilium Chalcedonense scriptam pro restitutione Dioscori, provocatum est ad scriptos Ecclesiasticos Canones. Hinc *Aetius Archidiaconus Constantinopolis* (sequor Labbeanam editionem) *Sanctæ, & Catholicæ Ecclesiæ dixit: Regula est hæc cum aliis posita a Sanctis Patribus, quam custodientes Sanctissimi Patres Episcopi docent, & clericos, & monachos, & omnes Christum colentes, si aut resultantes, aut acquiescere non volentes hac utuntur regula. Et ex Codice relegit hæc &c.* Lectus autem est Canon quintus Concilii Antiocheni. Porro inferius ubi de Caroso, & Dorotheo monachis actum est, qui Euthychem Archimandritam suum sequebantur, Canonum pariter lectio visa est opportuna. *Sancta Synodus dixit: Sacri Patrum Canones legantur, & Commentariis inserantur: Sumtoque libro Aetius Archidiaconus, & Primicerius magnæ Ecclesiæ legit.* Lectus est autem Canon IV. Concilii Antiocheni. En rursus Codicem in manibus Aetii Archidiaconi, & Primicerii Constantinopolitani. Sed nihil prohibet alios Codices præ manibus aliorum Notariorum suis Episcopis adsistentium, aut Episcoporum ipsorum oculis subjectos extitisse. Electus est peculiariter, qui publice aliquando legeretur, Codex Ecclesiæ Constantinopolitanæ, non ob singularem Codicis prærogativam, sed quod Constantinopolitanæ Ecclesiæ maximus honor jam tum deferri a Græcis cœpisset, præsertim etiam quod Chalcedonensis Civitas in Constantinopolitana Provincia sita esset, imo non longe a Constantinopoli dissita; quamobrem Constantinopolitani Codices facilius, & commodius in usu esse poterant, quemadmodum in usu eadem ratione fuissent Codices Antiocheni, si penes Antiochiam Concilium celebratum esset. Discussa postmodum est causa Photii Episcopi Tyri, & Eusthatii Episcopi Beryti. Postulavit Photius, ut Canones legerentur: Patribus annuentibus, *Atticus Reverendissimus Episcopus Nicopolis Epiri legit.* Lectusque est Canon IV. ex Nicænis. Ecce alium lectorem Canonum Atticum Nicopolitanum, quem sane verosimile haud est Codicem Canonum ab Aetio commodatum habuisse, sed potius in suo Codice peculiari legisse. Idem sentiendum est de sequentibus; nam in actione XI., dum dirimeretur caussa Bassiani, & Stephani de Ephesino Episcopatu contendentium, ita Stephanus idem postulavit: *Supplico, ut Canones relegantur . . . . Gloriosissimi Judices dixerunt: Relegantur hi Canones: Leontius Reverendissimus Episcopus Magnesiæ ex Codice relegit regulam 95.* (is erat Canon 16. Concilii Antiocheni) . . . . . *Idem Reverendissimus Leontius Episcopus ex eodem Codice legit regulam 96.* (is erat Canon 17. Antiochenus). In actione 13. actum est de privilegio Metropolis Nicomediæ ab Eunomio ejusdem civitatis Episcopo. *Gloriosissimi Judices dixerunt: Canones legantur. Beronicianus vir devotus, Magistrianus, & Secretarius Divini Consistorii ex Codice dato ab Eunomio Reverendissimo Episcopo legit.* Lectus autem est Canon IV. Concilii Nicæni.

Quid

Quid porro significant isthæc omnia, nisi tunc plures in manibus Episcoporum Codices Canonum extitisse, ex quibus unusquisque pro data occasione Canones in publicum legeret? Quid non probant postrema laudata verba, ubi expresse memoratur Codex Eunomii Secretario Concilii porrectus? In primis enim & peculiarem fuisse Eunomii Codicem designatur; deinde cum nullibi in integris hujus Concilii actionibus legatur Codicem Canonum Episcopis pro occasione legentibus porrectum esse, sed tantum porrectum esse Beroniciano Secretario, ut in duobus hujusmodi actorum locis animadvertimus, manifeste concluditur solum Beronicianum destitutum fuisse Codice, cæteros vero Episcopos suos unumquemque Codices habuisse. Quod si e contrario publicus Codex pro conciliaribus actis electus fuisset, potius Secretario Beroniciano commissum extitisset, nec ipse indiguisset Codicem Canonum modo ab Aetio Constantinopolitano, modo ab Eunomio Nicopolitano porrectum accipere, quemadmodum accepit dictis in locis actione 2., & 13.

Hæc quæ huc usque retulimus, Chalcedonensis Concilii fragmenta illa omnia sunt, quibus ut plurimum innituntur, qui sentiunt unum Codicem Canonum in Chalcedonensi Concilio probatum esse, eumque propterea Codicem Ecclesiæ universæ appellare non dubitant. Sed, ut aperte demonstravi, jam liquet ex ipsis quæ adferunt monumentis, quam infirmum habeant opinionis suæ præsidium. Ego hic minime sisto; puto enim ulterius demonstrari posse contrariis argumentis, tantum abesse, ut tempore Chalcedonensis Concilii confirmatus fuerit, receptusque publicus Canonum Codex, quin potius jam tum conqueri cœperint Antistites Sacri de corruptis, depravatisque Notariorum perversitate Codicibus.

Revera nusquam fuit mens Chalcedonensium Episcoporum certum Canonum Codicem seligere, eumque probare; ut enim probarent, & tanquam integrum proponerent, opus fuisset deliberatione, & plurium Codicum in omnibus capitibus collatione, de qua minime constat in Synodalibus Actis. Præterea Concilium Chalcedonense gravioribus detinebatur negotiis, quæ pertractaret, nimirum curanda erat definitio Fidei, & erroris Euthychiani censura. Hinc in actione 4. ita legitur: *Diogenes Reverendissimus Episcopus Cyzici dixit: Synodus propter Euthychem facta est, non propter aliquid aliud.* Quod tamen magis observandum est, ad Acta Synodalia spectat, quæ vel in ipso Concilio Chalcedonensi depravata fuisse, & invicem minus consona conspiciuntur. In actione 1. lecta sunt Acta Ephesini Concilii, & cum inter cetera deventum est ad id, quod dixerat Basilius Seleuciæ Isauriæ Episcopus, agnita statim est vocum immutatio ab ipsomet Basilio, qui in Chalcedonensi Concilio præsens aderat, ita ajente: *Hanc vocem, quam dicunt me dixisse, ego non dixi his verbis, neque scio ista me dixisse.* Hinc exurgens Juvenalis Episcopus Hierosolymorum exclamavit: *Hæc ergo vox adulterata est?* Replicavit Basilius. *Non sum memor, neque scio dixisse.* In eadem rursus actione 1. ita legitur: *Consulatu Flavii Zenonis, & Posthumiani Virorum clarissimorum sub die 6. idus Novembris ... & postquam relecta est prima, & secunda Actorum series . . . Aetius Diaconus, & Notarius dixit: Petimus sanctam, & magnam Synodum interrogari, auditis propriis vocibus, & gestorum serie, ne aliquid falsatum sit, vel corruptum . . . & relecta prosequutione Viri religiosissimi Johannis Presbyteri, & defensoris, Constantius Diaconus, & Monachus dixit: ita non est dictum per vestigia vestra, ut continet &c.* Rursus inferius quædam perhibentur adjecta, quasi a magnificentissimo Patricio dicta, quæ revera dicta non fuerant. Ita habent Acta Chalcedonensia. *Quemadmodum hæc, quæ non*

est interloquutus magnificentissimus Patricius, *gestis inserta sunt? Aetius Reverendus Diaconus , & Notarius dixit : quis vobis hæc dictavit? Ego vobis aliquid addere dixi ? aut a vobis , vel certe ab aliis hæc audientes fecistis ? . . . . Et postquam relectum est , Eleusinius Diaconus dixit : non sunt secundum ordinem posita* . Post pauca rursum dubitatum fuit de actorum depravatione circa ea , quæ tanquam ab Euthyche dicta proferebantur . Quare plures interrogati , Timotheus , Seleucus , Basilius , & Julianus Episcopi professi sunt se talia antea non audivisse. Dein cum acta relegerentur Codicibus inserta , deventum est ad ea , quæ magnificentissimus Patritius dixerat : *Magnificentissimus Patritius dixit: hanc interloquutionem non dixi , neque enim idoneus eram dicere . Reverendissimus Episcopus hujus gloriosæ Civitatis dixit : quæ dicuntur non fuisse tunc dicta , dictorum tamen serie continentur . Adnotate vos Notarii : contra vos enim de hoc certamen est , & opportuno tempore requirenda sunt hæc diligentius* . Subdidit autem Seleucus Episcopus , *Notarios debere de hac re purificare* , quanquam dein ita concluserit : *Quoniam vero nunc jussit piissimus noster Imperator fieri inquisitionem , si falsata sunt gesta , nunc arbitror non convenire de hoc loqui* . In fine hujus discussionis Aetius & Diaconorum , & Notariorum primus ita sese excusavit : *usque ad præsens adprobavimus nos metipsos , in quibus potuimus , & quia sæpe lectione facta nemo nos reprehendit : quoniam vero ante multum tempus dum chartæ prius apud nos essent , Asterius , qui nobiscum est Presbyter , & Notarius , nobiscum constitutus , & agens descendit , & chartas nostras abstulit , & schedas , & authenticas , & est duorum , aut trium mensium tempus , & nihil ex his habemus . Si ergo in posterum aliquid aut dicitur , aut movetur de præsenti negotio, liberos nos esse decet* . Hæc ratio fuit , quare Euthyches dein acta hujus Concilii tanquam corrupta accusavit, ut in eisdem actis legitur , ibi : *Precibus datis ab Euthyche Reverendissimo Archimandrita, & accusante gesta , quæ acta sunt , tanquam maligne a Notariis immutata* . Sunt hæc Macedonii verba tribuni Notarii , & Referendarii , qui ita subdidit : *Cum vero recederem, obvius mihi factus est Asterius* (is est, qui schedas , & authenticas abstulerat) *conjurans me audire ab ipso, quæ volebat effari . Accusabat autem Reverendum Abraamium , & Notarios tanquam immutantes in gestis quædam capitula , & quia necessarium habet ipse metuens hujusmodi malignitatem illos quidem ostendere talia , sed sine ejus scientia commisisse* . Subdidit post hæc Euthyches Archimandrita : *Pervidet & vestra reverentia, quia relectorum actio ostendit gesta priora esse falsata*. Hæ vero Actorum , & Codicum depravationes liquidius adparent ex iis , quæ habentur in actione 16. ejusdem Concilii . Actum ibidem fuit de jure Romanæ , & privilegiis Constantinopolitanæ Sedis , atque ad eam rem laudatus est Canon 6. Nicæni Concilii , ex diversis tamen Codicibus , atque etiam diversimode descriptus . En verba ipsa actorum Chalcedonensium . *Gloriosissimi Judices dixerunt : utraque pars Canones proponat . Paschasinus Reverendissimus Episcopus Vicarius Sedis Apostolicæ recitavit . Trecentorum decem & octo Patrum Canon sextus . Quod Ecclesia Romana semper habuit Primatum . Teneat autem & Ægyptus, ut Episcopus Alexandriæ omnium habeat potestatem , quoniam & Romano Episcopo hæc est consuetudo . Similiter autem & qui in Antiochia constitutus est , & in ceteris Provinciis Primatus habeant Ecclesiæ Civitatum ampliorum . Per omnia autem manifestum sit , quod si quis præter voluntatem Metropolitani Episcopi fuerit ordinatus , hunc statuit hæc Sancta Synodus non debere esse Episcopum . Sane si communi consensui, & rationabiliter probato , & secundum Ecclesiasticam regulam statuto duo aliqui , aut tres per contentionem suam contradicant , illa obtineat sententia, in qua plures fuerint numero*

Sacer-

Sacerdotes. Quoniam vero mos antiquus obtinuit, & vetusta traditio, ut etiam Æliæ, ideft Hierofolymorum Epifcopo deferatur, habeat confequenter honorem fuum, fed Metropolitano fua dignitas falva fit. Conftantinus devotus Secretarius divini Confiftorii ex dato Codice ab Aetio Archidiacono Conftantinopolitanorum Sanctiffimæ Ecclefiæ recitavit. Regula fexta 318. Sanctorum Patrum. Antiquæ confuetudines teneant in Ægypto, ut Alexandrinus Epifcopus omnium habeat poteftatem, quoniam & Romano Epifcopo hæc confuetudo eft. Similiter autem & Antiocheno, & in aliis Provinciis Primatus habeant Ecclefiæ Civitatum. Univerfaliter autem illud manifeftum eft, quia quifquis præter voluntatem Metropolitani fiat Epifcopus, hunc Sancta Synodus definivit non effe Epifcopum. Sane fi communi omnium confenfui rationabiliter probato, & fecundum Ecclefiafticam regulam ftatuto duo aliqui, vel tres per contentionem fuam contradicant, definitio obtineat plurimorum. En apertiffime demonftratur non tantum in Concilio Chalcedonenfi plures fuiffe Codices, verum etiam fuiffe in Codicibus ipfis fcriptionis varietatem, & depravationem, tanto minus autem publico Codici probando, & confirmando locum fuiffe; fruftra enim tum & Romani Pontificis Legati, & Sedis Conftantinopolitanæ Patroni actione 16. videlicet fub finem Concilii diverfis Codicibus, iifdemque variam lectionem habentibus ufi fuiffent.

Sibi itaque perfuadeant quicumque voluerint de Codice Canonum univerfæ Ecclefiæ per Concilium Chalcedonenfe probato. Mihi aliter vifum eft vel una Chalcedonenfis ejufdem Concilii acta perpendenti. Appellant, non ignoro, qui contra fentiunt, ad Canonem Chalcedonenfis Concilii a Gratiano relatum in can. 14. cau. 25. q. 1., necnon ad Novellam 131. Juftiniani Imperatoris. Verum quid aliud, bone Deus! laudatis in locis oftenditur, quam definitio hujufmodi, ut unufquifque præcedentia Synodorum ftatuta moribus obfervet? De Codice vero nulla mentio eft, imo ne verbum quidem, ut nemo exinde blandiri fibi poffit, fictofque Ecclefiafticos Codices vetuftiffimæ Ecclefiæ commento fuo tribuere.

OBSERVATIO III.

De celebrioribus vetuftis Græcorum Collectionibus.

VIX utile forte videbitur propofito meo de Græcis Canonum Collectionibus differere; etenim Gratianus, quem perfequi debeo, Græci idiomatis prorfus ignarus fuit, proinde nihil ex Græcis fontibus derivare unquam potuit. Scio quidem in Gratianeo Codice aliqua legi Græca vocabula; verbi gratia in Can. 39. cau 24. q. 3. jamdiu vero Viri eruditi obfervarunt in vetuftis Gratiani exemplaribus non haberi, fed adjecta fuiffe per Antonium Democharem, & Antonium Contium, qui excultius Decretum Gratianeum edidere, quos deinde fequuti funt Romani Correctores. Veruntamen quum Gratianus latinis immediate Codicibus ufus fuerit, latinorum autem Codicum Auctores a Græcis plurima acceperint, juvabit etiam faltem pauca de Græcis Codicibus attingere.

Poft Codicem, ut ajunt, Ecclefiæ univerfæ, ab Juftello editum, quem fufpicor fuiffe Codicem peculiarem alicujus Diœcefis ufui apud veteres deftinatum, adparet apud eruditos Græca Collectio, quam Johannes Doviatius in lib. 3. Prænotionum canonicarum cap. 5. probabilius tribuit Theodorito Cyrenfi Epifcopo. Tradunt autem in ea nihil amplius contineri, quam quod in Codice univerfæ Ecclefiæ nuncupato

cupato comprehendatur, exceptis tantummodo Canonibus Apoſtolorum, & Canonibus Sardicenſibus, qui in hac Theodoriti Collectione leguntur. Si perſonam Collectoris, videlicet Theodoriti Cyrenſis inſpiciamus, mihi ſuſpecta quoquo modo videtur: etenim varias ipſe paſſus eſt controverſias cum Dioſcoro Alexandrino, a quo ab ipſa ſede ſua dejectus eſt, propterea que non eſt præſumendus adeo temperate, maturoque conſilio ſacros Canones voluiſſe deſcribere, quemadmodum Collectorem integræ fidei decebat; præſertim vero quod ejus ſcripta publico totius Eccleſiæ teſtimonio reprobata ſint in Synodo V. generali, ſive II. Conſtantinopolitana. Si Canones relatos attendamus, ii nec Orientali, nec Occidentali Eccleſiæ placuerunt: non Orientali, in qua ſcribebat, quia retulerat Sardicenſes Canones, quos Orientales tunc improbaverant; non Occidentali, quia Canones, quos tanquam Apoſtolicos retulit, uti ſuo loco dicemus, nonniſi poſteriore ætate in Occidente recipi potuerunt.

Celeberrima vero inter Græcas Collectiones illa eſt, quæ in Synodo Trullana, ſive Quinniſexta probata dicitur, & Eccleſiæ Orientali propoſita anno 692. Continebantur in ea in primis Canones Apoſtolorum, deinde Nicæni, aliique prioribus Collectionibus inſerti, Sardicenſibus tantum exceptis, item Canones Carthaginenſes, ſelecti ſcilicet ex pluribus Africanis Conciliis ad numerum 133., quales edidit Chriſtophorus Juſtellus in ſua Bibliotheca Juris Canonici veteris tom. 1. pag. mihi 328. Additi præterea ſunt Canones Conſtantinopolitani Concilii a Nectario, & Thephilo Alexandrino habiti anno 394. in cauſa Agapii, & Bagadii de Boſtrenſi Epiſcopatu inter ſe contendentium. His acceſſere Canones S. Dionyſii Alexandrini, qui medio tertio ſæculo floruit. Continebant iſti reſponſa quædam Dionyſii, quibus ſatisfiebat interrogationibus Epiſcopi Pentapolitani. Acceſſerunt etiam quindecim Decreta Petri Epiſcopi Alexandrini de lapſis tempore perſecutionum initio ſæculi quarti; item Canones undecim Gregorii Thaumaturgi Neocæſareæ in Ponto Polemoniaco Archiepiſcopi; in quibus agebatur de pœnitentia variorum criminum, præſertim de Idolothytorum participatione circa annum 260., adjectæ ſunt tres epiſtolæ Athanaſii, qui paullo poſt Nicænam Synodum Eccleſiæ Alexandrinæ præfedit, prior ſcilicet ad Ammonem Monachum, altera, quæ eſt inter feſtales 39., ubi Libri canonici recenſentur, poſtrema de lapſis in hæreſim ad pœnitentiam admittendis; ad Clerum miſſa, aut quemadmodum aliis lubet, ad Ruſticianum Epiſcopum. Non omiſſæ fuerunt Baſilii Cappadociæ Cæſareæ Epiſcopi tres epiſtolæ ad Amphilochium Iconii Antiſtitem, quarum prima in 16., ſecunda in 69. capita diſtribuitur, tertia unico capite de ciborum delectu adverſus Encratitas abſolvitur; præterea ejuſdem Baſilii epiſtola ad Gregorium presbyterum, epiſtola ad Chorepiſcopos, fragmenta duo ex libro de Spiritu Sancto ad Amphilochium, & fragmentum epiſtolæ ad Nicopolitanos in Armenia minore. Hæc pertinent ad annum circiter 370. Laudatus etiam eſt Gregorius Nyſſenus Baſilio coævus, & canonicis adnumerata eſt ejuſdem epiſtola ad Letojum Melitines in minore Armenia Epiſcopum; laudatus Gregorius alter, ſcilicet Nazianzenus primum, deinde Epiſcopus Conſtantinopolitanus, Baſilio etiam, & Gregorio Nyſſeno coævus, relatuſque eſt in Codicem Canonum ejus liber, qui inſcribebatur *Librorum Sacræ Scripturæ Catalogus*, verſibus concinnatus. Inſerta eidem Codici fuerunt ſcripta Amphilochii Iconienſis in Licaonia, 17. reſponſa Timothei fratris Petri Alexandrini Epiſcopi, qui poſt Athanaſium Patriarcha Alexandrinus electus fuit, epiſtolæ duæ Cyrilli Patriarchæ Alexandrini poſt annum 412., una ſcilicet ad Domnum, altera ad Epiſcopos Lybiæ, & Pentapoleos in ſeptem

Cano-

Canones distributæ; demum epistola Gennadii ad Summum Pontificem, & Synodum Romanam adversus ordinationes, quæ data pecunia celebrarentur. Fuit Gennadius post Anatolium Constantinopolitanus Patriarcha anno 458.

Qualis esse debeat hujus Collectionis auctoritas, facile unusquisque intelligit. Etsi enim in ea plurima, & quidem venerabilia sacræ vetustatis Orientalis monumenta reperiantur, tamen cum Auctores habuerit Græcos quosdam Episcopos in schismata pronos, qui illegitime convenerant, ut adjicerent quæ Synodis generalibus quintæ, & sextæ deesse arbitrabantur, qui præterea plura germano Ecclesiæ sensui contraria statuere non dubitarunt, inter cætera clericalem cœlibatum damnavere, non est cur eidem fatile fidere possimus, aut debeamus. Illud unum observandum erit, per hos Trullanos Episcopos in hanc Collectionem relatum esse Canonem Africanæ Ecclesiæ sub S. Cypriano editum de Baptismate per hæreticos frustra collato, quod veterem controversiam jamdiu sopitam renovare posse videbatur, aut saltem veteres Sanctorum Patrum contentiones ad memoriam imprudentissime revocare. Hanc itaque Collectionem arbitror apud illos equidem Episcopos plurimum valuisse, qui ad Trullanam Synodum convenerant, eamque in suis Diœcesibus receperant, additis deinde Canonibus Concilii Nicæni secundi, cum ad ejus tempora deventum est, verum ad alios Episcopos, aliasque Diœceses nunquam pervenisse observandam, nec pro Codice ecclesiasticarum legum habendam.

Novam colligendorum Canonum methodum invexit Johannes Antiochenus cognomento Scholasticus, qui anno 574. prope finem Imperii Justiniani, pulso Euthychio, ad Constantinopolitanam Sedem evectus est, obiitque anno 578., quo restitutus fuit Euthychius a Tiberio Apsimaro Justiniani successore, quemadmodum tradunt Evagrius lib. 4. histor. Eccl. cap. 37. prope finem, Nicephorus in Chronico, & in Catalogo Patriarcharum Constantinopolitanorum. Collegit ipse Canones Græcorum Conciliorum, ne Sardicensi quidem excepto, cujus Canones forte ex memorata Theodori Cyrensis Collectione desumserat; eosque omnes in quinquaginta titulos distribuit. Huc pertinet fragmentum illud epistolæ Nicolai Papæ ad Photium: *Quomodo*, ait Nicolaus, *non sunt penes vos Canones Sardicenses, quando inter quinquaginta titulos, quibus concordia Canonum apud vos texitur, ipsi quoque reperiuntur?* Collegit, inquam, sed non servato ordine temporum, quemadmodum alii Collectores consueverant, sed unaquæque congerendo juxta ordinem rerum, quas pertractandas suscipiebat. Primo enim de Episcopis egit, inde de Presbyteris, Diaconis, Hippodiaconis, cæterisque inferioribus Clericis, dein de Monachis, postremo de Laicis, ac singulis accommodatos Canones ordinate delineavit. Porro hic Codex non fuit eadem semper specie; nam cum Johannes illius auctor adhuc esset Presbyter Antiochenæ Ecclesiæ, tantummodo continebat Canones ab Ecclesiæ Codicibus depromtos, quales erant, qui Apostolici vocabantur, Nicæni, Ancyrani, Neocæsarenses, Sardicenses, Gangrenses, Laodiceni, Constantinopolitani, Ephesini, & Chalcedonenses, item quos ex epistolis canonicis Sancti Basilii descripserat; at cum Johannes Constantinopolitanam Sedem tenuit, ecclesiasticis regulis imperatorias etiam leges adjecit; & en originem *Nomocanonum* apud Græcos, videlicet Collectionum tum ex Jure Civili, tum ex Jure Sacro confectarum. Erat enim hic Johannes in numero *Scholasticorum*, quo nomine tunc temporis appellabantur *Advocati*, sive qui apud Magistratus ex Jureconsultorum doctrina clientum suorum caussas tuebantur, propterea facile adduci potuit, ut ecclesiasticis negotiis definiendis jus etiam civile adferret,

ubi

ubi Canonibus ecclesiasticis consonum videretur; præsertim vero quod tunc temporis nuper Justinianus Imperator in urbe Regia novellas Constitutiones ediderat, & promulgaverat, imo universum Civile Jus in novam formam redegisse gloriabatur; Johannes vero favore Justiniani, pulso Euthychio, ad Sedem Constantinopolitanam conscenderat. Nihil itaque opportunius novo Episcopo videbatur, ut sibi Imperatoris benevolentiam captaret, augeretque, quam ejusdem Imperatoris Constitutiones in sacros ipsos Codices referre, atque tanquam Ecclesiæ utiles auctoritate sua probare. Hunc Codicem Justellus edidit in secundo tomo suæ Bibliothecæ Juris Canonici veteris. At si de ejus auctoritate quæratur, facile dubitaverim ob animum Auctoris ad seditionem paratum; intrudi enim se passus est, expulso Euthychio, legitimo Constantinopolitanæ Ecclesiæ Antistite, non aliam ob caussam, quam quod hæresi Incorruptibilium acerrime obstitisset. Quid expectare nos possumus ab homine schismatico, quique humanis affectibus, spretis ipsorum Canonum sanctionibus, ferebatur? Satis erit ejus manibus, quoties ejus ingenium laudemus, quod sciverit Canonico Juri novam formam tribuere, illudque faciliore methodo illustrare, quod sciverit Legum Civilium, quibus ante studuerat, Collectores æmulari, quorum solertia recens Civile Jus non per temporum seriem, sed distinctis rerum titulis dispositum fuerat, atque ordinatum.

Johannis Antiocheni exemplo Photius quoque Patriarcha Constantinopolitanus anno circiter 860. nomocanonem condidit, collectionem videlicet ex Canonibus simul, atque Imperatoriis sanctionibus compositam. Ferme omnia in hoc Codice Photius congessit, quæ superius diximus in Codice Trullani Concilii contineri, addidit tamen plura Concilia a se celebrata, quæ licet apud Græcos venerabilia fuerint, Latinis tamen tanquam illicita conventicula semper audierunt. Illa Concilia sunt, quibus Ignatius a Constantinopolitana Sede Photii ambitu dejectus damnari per vim debuit, & nova Photii dignitas per vim occupata defendi. Addidit præterea quinque opuscula Theophili Alexandrini, scilicet *allocutionem*, cum Sancta Theophania die dominico instarent, *Commonitorium* ex 10. Canonibus constans, Ammoni datum propter ea, quæ gesta fuerant apud Lyco Ægypti civitatem, *epistolam de iis, qui dicuntur Cathari*, epistolam *ad Agathonem* Episcopum, & epistolam *ad Mennam* Episcopum. (Theophilus hic Alexandrinus circa annum 385. damnationi S. Johannis Chrysostomi subscripsit, quamobrem fertur ab Innocentio I. communione privatus, quanquam aliqui tradant illum se pœnitentia expiasse, quam plura pro Ecclesia postea peracta; & quidem egregia monumenta testantur). Adjecit insuper epistolam Tharasii Constantinopolitani ad Adrianum Papam circa annum 787. de ordinationibus per pecuniam minime faciendis. Singulis autem Ecclesiastici Juris capitibus Legum civilium non verba, sed titulos accommodavit, indicans loca, quæ materiei, quam pertractabat, in Jure Civili consonarent. Nemo arbitror ex iis, qui unitati Ecclesiæ adhærent, schismatico homini talem fidem habebit, ut hanc Collectionem Pseudocanonibus undequaque refertam recipiat, ut ex ea disciplinam ecclesiasticam aut stabiliendam, derivandamque, aut confirmandam arbitretur; tanto minus hodierna ætate, postquam ad manus, interpretationemque Zonaræ, necnon Balsamonis pervenit. Zonaras in primis circa annum 1120. & Gratiano nostro in dissita tamen regione fere coævus commentariis illustrandam aggressus est Photii Collectionem, & post Zonaram Theodorus Balsamon, vir schismaticus, Diaconus primum Ecclesiæ Constantinopolitanæ, & Chartophilax, idest chartis ecclesiasticis, sive archivio

Præfectus

Præfectus circa annum 1170., deinde vero Anthiochenus Patriarcha titulo tenus salutatus; etenim latini tunc Antiochiam occupaverant, suumque ibi Patriarcham constituerant, quod Balsamoni acerrimi odii adversus latinos occasionem dedit. Is itaque manum admovit Nomocanoni Photiano, & nedum sacros Canones Conciliorum, & Patrum pro lubito accommodavit, verum etiam Jura Civilia ex Codice Justiniani recte depromta reduxit ad Basilica, unde novum jus ea ætate apud Orientales vigebat. Sed hæc nullo modo pertinent ad rem nostram, cum Gratianeo Codice paullo posteriora sint. Satis sit ostendisse Codicem Photianum & a schismatico homine fuisse confectum, & a solis schismaticis viris posteriore ætate simul cum ceteris Græcæ Ecclesiæ monumentis perturbatum, ne dixerim etiam susdeque perversum.

Quid jam nunc de ceteris Græcis obscurioris nominis Collectoribus loquar? In medium adferri posset Epitome Canonum Simeonis magistri, & logothetæ (logotheta dicebatur apud Græcos, cujus munus erat circa res Ecclesiæ communes, ut observat Johannes Meursius in Glossario Græcobarbaro), qui sæculo 9. floruisse dicitur: item Alexii Aristini Diaconi Ecclesiæ Constantinopolinæ Sinopsis Canonum, quos veluti in epitomen redegit circa annum 1130., aut alia epitome canonum a Constantino Harmenopulo Thessalonicensi elucubrata eadem ætate, ut de posterioribus sileam: verum omnium istiusmodi collectionum una, eademque apud nos esse debet existimatio, vel quod ut plurimum a viris schismaticis compositæ fuerint, vel quod Photiano Codici ita innitantur, ut alias prorsus collectiones auctores hujusmodi omnino ignorasse videantur; imo etiam Photianis ipsis Conciliis eandem affingant auctoritatem, quam sanctioribus generalium Conciliorum Canonibus se exhibere profitentur.

OBSERVATIO IV.

De Collectionibus vetustis Latinis, quæ peculiaribus Ecclesiis adscribuntur.

Venio nunc ad latinas Canonum collectiones, quæ ad duo potissimum capita referri commode possunt. Aliæ enim sunt, quæ peculiarium Ecclesiarum nomine laudantur, sive quæ creduntur ab Ecclesiarum ipsarum Notariis Episcoporum auctoritate ad Diœcesis, vel Provinciæ usum confectæ, aliæ vero privato cujusdam studio elaboratæ, licet dein vel ob auctoris, vel ob collectionis ipsius merita in pretio habitæ, & plurium usu receptæ. De illis dicam in primis, quæ peculiarium Ecclesiarum nomine hodie inscriptæ feruntur; & quamquam minime dubitaverim, unamquamque Ecclesiam, sive Diœcesim suum olim habuisse Canonum Codicem, quemadmodum in præsens in unoquoque Episcopatu sua sunt Synodalia Constituta peculiaria, quibus ecclesiastica disciplina regatur; tamen ad nostram ætatem paucæ admodum pervenerunt, & vix duarum Ecclesiarum Codices apud eruditos vetustatis amatores memorantur. Ii sunt Codices Ecclesiæ Romanæ, necnon Africanæ. Exordior ab Ecclesiæ Romanæ Codice, cujus ratione plura sunt animadvertenda.

Præ primis autem nusquam ferre potui, quod plures vulgo tradunt, Romanam Ecclesiam usque ad Concilii Chalcedonensis ætatem non alios agnovisse Canones, quam Nicænos. Videtur hæc injuria valde gravis priscis Pontificibus maximis, qui-

bus talis oscitantia tribuitur, rerumque Canonicarum contemtus, ut vel ipsa Conciliorum generalium constituta minimi facerent, nec curarent apud Latinos, quibus etiam peculiari ratione præerant, palam exhibere. Quid memorem Sardicense Concilium, ad quod trecenti circiter ex Occidente Episcopi convenerant, & saluberrimas regulas ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam constituerant? Me refero statim ad Concilium Constantinopolitanum 1. generale 2., ad Ephesinum seu generale 3., cujus sanctissimas sanctiones a Romanis potissimum Pontificibus servari decebat, a quibus teste Gregorio Magno, tanquam ipsa Evangelia colebantur. Video undenam decepti fuerint, qui adeo perperam de vetustis Romanis Pontificibus senserunt. Inciderant illi in acta Concilii Chalcedonensis, ubi actione 16. cum ageretur de prærogativa Patriarchæ Constantinopolitani, ceteris Orientalibus Episcopis præferri ambientis, Græci legerunt in suo Codice Canonem tertium Concilii Constantinopolitani. Eo autem lecto Lucentius Romanæ Sedis Legatus inquit: *Canones istius Synodi in synodicis Constitutionibus non habentur*. Inciderant præterea in duas epistolas Innocentii Papæ I.: prior a Sozomeno laudatur lib. 8. histor. Eccles. cap. 26., & Nicephoro lib. 13. cap. 33. scripta ad clerum & populum Constantinopolitanum, ubi leguntur hæc verba: *Nos enim, quantum ad Canonum observantiam attinet, illis obsequendum esse decernimus, qui Nicææ determinati sunt, quibus solis obtemperare, & suum suffragium addere Ecclesia Catholica debet*. Altera est ad Theophilum Alexandrinum, quem invitat ad Concilium Romæ celebrandum in causa S. Johannis Chrysostomi, ubi hæc habentur: *Tu quoque judicio accurre ad Synodum proxime in Christo celebrandam, & illic juxta Nicæni Concilii Canones & decreta contende: alios quippe Canones Romana non admittit Ecclesia*. Moveri etiam ex eo forte potuerunt, quod dicitur in epist. 31. lib. 6. Gregorii Magni de Concilio Constantinopolitano 1. ibi: *Romana Ecclesia eosdem Canones, vel gesta Synodi illius hactenus non habet, nec accipit: in hoc autem eandem Synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum*. Hæc illa sunt, ex quibus aliquibus persuasum est usque ad tempora Concilii Chalcedonensis non alios, nisi Nicænos Canones in Romana Ecclesia fuisse receptos. Verum memorata tam Concilii Chalcedonensis, quam Innocentii, & Gregorii loca meliorem desiderant interpretationem, quam quæ vulgo adfingatur. In Concilio Chalcedonensi minime dixit Lucentius Legatus Constantinopolitani Concilii Canones in Codice Romanæ Ecclesiæ non haberi, sed tantum non haberi in *Synodicis Constitutionibus*. Sedis Pontificiæ Legati, inter quos erat Lucentius, dum ad Concilium commearunt, non jam secum detulerant integros Codices Canonum universorum, qui in Romanæ Ecclesiæ archiviis extiterant; neque enim decebat supervacaneis Codicibus gravari. Synodus Chalcedonensis ob unam Euthychis hæresim damnandam congregata est: hæc fuit mens Leonis Magni, qui illud potissimum legatis suis commendavit, ne aliud in Concilio promoverent; hinc in actione 4. superius jam memorata legitur: *Synodus propter Euthychem facta est, non propter aliquid aliud*, & post actionem 6., qua jam contra Euthychem satis processum fuerat, clamaverunt Episcopi: *Dimitte nos pie Imperator, dimitte nos*. Itaque non alios Legati Pontificis Codices adferre debuerunt, quam eos, quæ ad fidem Dominicæ Incarnationis illustrandam pertinere poterant, ad summum vero Nicænæ Synodi exemplar; ut enim Nicæna Synodus prima erat ex generalibus, ex ejusdem actis Pontificii legati normam in novo Concilio celebrando eximiam habere poterant. Paullo aliter meditati fuerunt Constantinopolitani, qui de privilegio suæ Ecclesiæ solliciti,

non

non tam Catholicæ fidei, quam suam etiam causam in Concilio pertractari cupiebant, ideoque etiam illorum Canonum Codicem secum adtulerant, unde sedis suæ jura probari posse credebant. Hinc est, a legatis Pontificiis minime allatos ad Concilium fuisse Constantinopolitani Concilii Canones, quos secum habebant Constantinopolitani, atque huc pertinent illa verba Lucentii legati, quibus professus est Canones Constantinopolitanos in synodicis constitutionibus se non habere, in illis scilicet Codicibus, quos secum ad Synodum pergens attulerat. Quæ propterea verba sic commoda, eaque perspicua interpretatione illustrata, quam quæso vim amplius faciunt, ut concludatur, Constantinopolitanos Canones Romanis fuisse prorsus ignotos? Idem quoque eveniet, si recta ratione laudata Innocentii, & Gregorii verba referamus; neque enim pugnandum est obtruncatis, mutilatisque fragmentis Patrum, ut res meo judicio gravissima definiatur; sed potius oportet eorundem mentem intimius scrutari. Itaque Innocentius I. causam agebat S. Johannis Chrysostomi Constantinopolitani Episcopi, & jamdiu Coepiscoporum invidia atque odio a sua sede deturbato, alio in ejus locum suffecto adversus sacros Canones, & quidem celebrata Synodo, quæ appellatur *ad Quercum*, ubi unanimi sententia malorum Episcoporum, vir Sanctissimus damnatus fuerat. Hujus Synodi definitionem magni faciebant Orientales Chrysostomo infensi, ita ut quoties Chrysostomus, aut alii Chrysostomi ejusdem defensores ad Nicæni potius Concilii regulas provocarent, illi statim novæ Synodi suæ, quam jure Pseudosynodum appellare possumus, decreta producere non dubitarent. Produxerunt in conspectum Innocentii Papæ, qui propterea jure scripsit, se Romanamque Ecclesiam solis Nicænis Canonibus uti, non ut Canones sequentium generalium Conciliorum excluderet, sed ut illis acquiescere recusaret, qui in Pseudosynodis conditi erant, & Nicænis regulis omnino contrarii. Hanc porro fuisse Innocentii sententiam, apertissime liquet ex verbis integris epistolæ ad clerum & populum Constantinopolitanum; postquam enim Innocentius scripserit illis Canonibus obsequendum esse, qui Nicææ determinati sunt, *quibus solis obtemperare, & suum suffragium addere Ecclesia Catholica debet*, statim immediate subdidit: *Si qui vero & alii quibusdam proferuntur, qui a Canonibus Nicænis discrepant, & ab hæreticis compositi deprehenduntur, hi vero ab Episcopis Catholicis rescinduntur; hæreticorum enim commenta Catholicis Canonibus assuere non licet, semper enim vel per contraria, vel per illicita labefactare voluntatem student Concilii Nicæni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius una cum hæreticis, & schismaticis dogmatibus esse condemnanda, quomodo & antea in Sardicensi Synodo ab Episcopis prædecessoribus nostris factum est*. &c. Quid his verbis luculentius esse potest? Præterquamquod enim Innocentius Concilium Sardicense laudet, ejusdemque exemplo se agere profiteatur, quod sane indicat, Sardicensis Concilii acta, non solius Nicæni Concilii Canones Romanæ Ecclesiæ tum nota fuisse, ita se Nicænos Canones solos recipere asserit, ut cæteros rejiciat, *qui a Canonibus Nicænis discrepant, & ab hæreticis compositi deprehenduntur*, qui *ab Episcopis Catholicis rescinduntur*, quos appellat *Commenta hæreticorum*, quæ postea concludit *una cum hæreticis, & schismaticis dogmatibus esse condemnanda*. Hæccine forte esse potuerunt Canones Concilii Constantinopolitani Oecumenici? Videant, qui hanc Innocentio sententiam affingunt, quo progredi coguntur, quum solos Nicænos Canones in Romano Codice extitisse putant, scilicet ceteros sequentium Conciliorum etiam sanctissimorum, & generalium, non solum Romanis ignotos fuisse, verum etiam a Roma-

C 2 na

na Ecclesia reprobatos, atque damnatos, atque ideo Nicænis Canonibus minime junctos, quod *hæreticorum commenta Catholicis Canonibus assuere non liceat*. Eadem porro est sententia Innocentii ejusdem in epistola ad Theophilum Alexandrinum, ubi eandem Chrysostomi causam agebat, *alios*, inquit, *Canones Romana non admittit Ecclesia*, præter Nicænos, idest a Nicænis diversos, Nicænis contrarios, quos in Pseudosynodis hæretici quidam Episcopi ex invidia ediderunt. Qui contra sentiunt, non abusi sane fuissent hoc Innocentii fragmento, si epistolam Innocentii legissent, qualis exhibetur a Baronio ad annum 404. n. 37., qui significationem verborum Pontificis obtulit, qualis revera affingenda erat, scribit enim: *alios (ab his scilicet diversos) Romana non admittit Ecclesia*. Restat adhuc expendendus Gregorius Magnus, cujus integra verba afferre juvat, sine quibus recta non potest esse mentis Pontificiæ interpretatio. Scribit ibi Gregorius ad Episcopos plures Orientales de Ciriaco electo Constantinopolitano Episcopo, quem suaserat, ut Oecumenici Episcopi nomen a Prædecessoribus usurpatum minime assumeret, & a quo fidei professionem acceperat, quam Episcopi initio suæ promotionis mittere consueverant. In hac fidei professione Ciriacus dixerat inter cetera se Eudoxium damnare, quod utpote novum Gregorius statim probare non potuit, ac propterea ita scripsit: *Quemdam vero Eudoxium damnavit, quem neque in Synodis damnatum invenimus, neque a decessoribus ejus in Synodis reprobatum. Et Canones quidem Constantinopolitani Concilii Eudoxianos damnant, sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem Ecclesia eosdem Canones, vel gesta Synodi illius hactenus non habet, nec accipit, in hoc autem eandem Synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum; reliquas vero hæreses, quæ illic memoratæ sunt, ab aliis jam patribus damnatas reprobat. De Eudoxianis vero nihil hactenus agnovit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur; sed ipsam quoque historiam sedes Apostolica accipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat* &c. Itaque in primis peto ab illis, qui hoc Gregorii capite utuntur, an tantum velint usque ad Concilii Chalcedonensis ætatem nullos alios Orientales Canones præter Nicænos Romanæ Ecclesiæ cognitos extitisse, an vero etiam id afferant, post Concilium Chalcedonense? Post Concilium Chalcedonense quicumque scripserunt, admittere debuerunt non solum Canones Græcos Conciliorum generalium, verum etiam provincialium apud Romanos agnitos fuisse, præsertim vero postquam Dionysius Exiguus eosdem Romæ evulgavit. Si ergo res tota reducitur ad tempora, quæ Chalcedonense Concilium præcesserunt, eccur ex Gregorio Magno probare nituntur ad eam usque ætatem non alios Romæ receptos fuisse Canones, quam Nicænos? Loquimur quidem de Gregorio Magno, qui & Chalcedonensi Concilio, imo etiam Dionysio Exiguo fuit longe posterior. Alio itaque pertinent descripta Magni Gregorii verba, quæ ut intelligantur, monere oportet Synodicarum actionum nomine duo venire posse. Primum prævius rerum discutiendarum tractatus, quo fit, ut unusquisque in Concilio præsens aut proponat, aut respondeat, disputetve, consilium ferat, aut suffragium. Alterum est definitio ipsa Synodica, quæ Canonis nomine proprie venit. Quoties Concilium absolvitur, unusquisque ex Episcopis ibidem congregatis, sollicitus quidem esse solet definitiones synodicas, sive Canones secum in Diœcesim adferre; at præviæ tractationis actus, consilia, suffragia doctorum, disputationes anteactæ vix penes illam Ecclesiam manent, apud quam Concilium celebratum est. Itaque apud Romanam Ecclesiam tempore Gregorii Magni desiderabantur

rabantur acta Concilii Constantinopolitani, non quidem illa, quibus synodicæ definitiones, & Canones continerentur, sed illa, quæ prævias Concilii tractationes exhiberent, atque ita Gregorium Magnum intelligendum existimo. Revera ipsa Gregorii verba laudata id demonstrant; etenim conqueritur a Ciriaco in professione fidei damnatum Eudoxium, quem ipse *in Synodis* damnatum non invenerat. Porro Synodorum nomine non venit sola Nicæna Synodus, sed exinde colligitur Gregorium plures Græcorum Synodos habuisse, quas ea in re scrutaretur. Quid vero sibi volunt ea verba: *& Canones quidem Constantinopolitani Concilii Eudoxianos damnant, sed quis fuit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt*? Nonne ex his manifeste colligitur apud Gregorium extitisse Canones Concilii Constantinopolitani, in quibus damnatos Eudoxianos, non Eudoxium aliquem se reperisse profitetur? Sane si Canones Constantinopolitanos, quales hodie vulgatos habemus, inspicimus, idipsum agnoscemus, ut concludendum sit Gregorium eosdem in Romana Ecclesia habuisse Canones Constantinopolitanos, quos hodie ex variorum interpretationibus editos habemus.

Forte autem suspicabatur Gregorius Eudoxii nomen exhiberi potuisse in actis Conciliaribus, qualia apud Græcos habebantur. Quum enim in Canone 1. Constantinopolitano Eudoxianorum hæreticorum mentio fieret, justa esse poterat Gregorii suspicio, ne in prævia tractatione ante Canonis editionem quædam de Eudoxio hæretico apud Græcos haberentur. Propterea ait se hæc gesta in Romana Ecclesia non habere, propterea se non posse tuto acquiescere professioni fidei factæ a Ciriaco, a quo Eudoxius damnabatur. Notatu digna sunt illa verba Gregorii: *Canones, vel gesta Synodi illius*, non enim sanctus Pontifex professus est se Canones non habere, seu fidei definitiones, sed *Canones, vel gesta*, idest quæ in Concilio ipso prævio consilio fuerant pertractata ante Canones conditos. Uno verbo, una Gregorii sollicitudo eo pertinebat, quod in Ecclesia Romana incognita esset, nec damnata Eudoxii persona, quam tamen ita libere Ciriacus in sua professione damnaverat. At de Eudoxianis Gregorius vere professus est eos esse damnandos. Quemadmodum ergo noluit damnandum esse Eudoxium, quod in Canonibus Græcis damnatum minime reperit, ita voluit damnandos Eudoxianos, quod damnatos in Græcis Conciliis noverit. Novit autem damnatos Eudoxianos in Canone 1. Concilii Constantinopolitani. Ergo Canones Constantinopolitani noti fuere Gregorio, ac propterea Ecclesiæ Romanæ. Non novit damnatum Eudoxium, de quo sermo non est in Canonibus Constantinopolitanis: ergo quod Gregorio, sive Ecclesiæ Romanæ deerat, erat Eudoxii damnatio, sive, ut ipse Gregorius jure suspicabatur, deerant gesta Synodi ejusdem Constantinopolitanæ, de quibus nihil aliud idem Gregorius se, & Romanam Ecclesiam recepisse testatur, quam quod ad damnandam Macedonii hæresim pertineret.

His generatim præmissis veniendum est ad eos Codices, qui nomine Romanæ Ecclesiæ veteris hodie evulgati eruditorum manibus volvuntur. Primus est, quem mutilum edidit Christophorus Justellus in sua Bibliotheca Juris Ecclesiastici veteris pag. mihi 277. Alterum edidit Paschasius Quesnellius, sanctique Leonis Magni operibus velut appendicem quemdam adnexuit principio tomi 2. Operum ejusdem summi Pontificis. Non deerunt forte progressu temporis, qui novos Codices producant ex latebris Bibliothecarum Romanæ Ecclesiæ nomine, & sic eandem pluribus Codicibus usam fuisse demonstrabunt. Hæc asseruerim, quod videam sine ullo gravi

fun-

fundamento, & nonnisi remotissimis, iisdemque levibus conjecturis hujusmodi Codices Romanæ Ecclesiæ adscriptos fuisse.

Quod spectat in primis ad collectionem Justelli, inscribitur illa: *Prisca Canonum editio latina complectens Canones Conciliorum Ancyrani, Neocæsareensis, Nicæni, Sardicensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodicensis, Constantinopolitani I. & Chalcedonensis.* Quid hæc collectio contineret vel hic unus titulus exhibet. Venia autem Viri Clarissimi, cujus cæteroqui studio multa debemus, quicumque hac in collectione efformanda elaboravit, tantæ non est auctoritatis, ut pro Romanæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum Principis notario statim recipiatur. Etenim in primis ignarus erat Latinæ linguæ. Exorditur enim: *Incipit instituta Canonum Ancyrensium*, & paullo infra Canonem octavum Ancyrensem ita exhibet: *de his qui alios suadent idolis immolarem*; & post aliqua: *explicit capitula Canonum Ancyrensium*. Concilium autem Nicænum memorans subdit: *quod factum est in Niciam*: in Canone primo Ancyrensi habet *per remedium aliquem . . . habere aut precare*, pro verbis: *per remedium aliquod . . . . habere aut precari*; in Canone 2. dicitur: *in eorum esse potestatem* pro *in eorum esse potestate*. In can. 4. legitur: *aput Idolis* pro *apud Idola . . . . . vita qui antecedet, & qui sequitur*, pro *vita quæ antecedet, & quæ sequitur*. In can. 5. legitur: *usque ad præsente tempore* pro *usque ad præsens tempus*, item *extra tempore* pro *extra tempus*. Cetera omitto, quæ prope innumera unusquisque facile poterit observare. Sed quia forte per Amanuensis imperitiam, quæ tamen in tot, tantisque locis facile non præsumitur, hæc errata contingere potuerunt, inscitiam auctoris ostendunt integra capita, scilicet ipsorum stylus adeo barbarus, ut diceres ab eo factam Græcorum Canonum interpretationem, qui vel prima Gammaticæ elementa addiscere incipiat. Exemplum trado in uno ex Neocæsareensibus Canonibus, qui tertius est ita conceptus: *Hi qui plurioribus nubtiis inciderunt tempus quidem agnitus qui institutum est, conversatio autem & fides eorum perincidet tempus*: quis sententiam hanc nisi divinando percipiat? Multa deinde sunt, quæ Canonum styli, & Canonum prorsus inexpertum auctorem designant, seu potius eum, qui exercitationis causa quasdam sibi perceptiones addiscendi causa, & privati studii ac meditationis ergo proponat; nam in can. 14. ex Neocæsareensibus legitur: *Diaconi septem debent esse secundum Canonem, etsi fortiter magna sit civitas, sed ut credas, inquire a volumine Actuum Apostolorum*. Deinde antequam Canones Nicænos hic auctor exponat, versuum metro elegiacam Præfationem concinnat, quod nusquam publicis Ecclesiarum Notariis in usu fuit. Omitto, nullum ordinem temporum fuisse servatum, nam Concilii Constantinopolitani Canones post Chalcedonenses referuntur, licet tempore anteriores. Omitto præterea plures ibidem esse sententias depravatas, ut ipsemet Justellus hujus Codicis editor notis suis marginalibus profitetur, ex quibus omnibus facile est credere, Codicem hunc nulla unquam ratione haberi posse, tanquam Codicem Canonum veteris Ecclesiæ Romanæ.

Major difficultas forte erit in explorando Codice Paschasii Quesnellii, qui ita inscribitur: *Codex Canonum Ecclesiasticorum, & Constitutionum sanctæ Sedis Apostolicæ, omnium qui hucusque prodierunt, vetustissimus, & amplissimus, qui quidem in usu fuit in Ecclesia Romana Innocentio I., Zozimo, & Leone I. Pontificibus, nunc primum editus ex MSS. Codicibus Thuaneo, & Oxoniensi*. Refert autem Paschasius Codicem hunc Oxoniensem sexcentorum fere annorum esse, eundem præterea ex alio antiquissimo exemplari exceptum, ut proinde saltem octavo primum sæculo hæc collectio

ctio scripta videatur. Thuaneum vero refert octingentorum circiter annorum esse, atque optimæ notæ. Sed interea fatetur ambos hujusmodi Codices inter se plurimum dissonare in descriptione capitum, ut quod in uno refertur, in alio aliquando desideretur; quamobrem certa, & indubia fides neutri debetur, cum alterutrum saltem vitiatum fuisse oporteat. Quomodocumque autem res sese habuerit circa varia hujus Quesnelliani Codicis exemplaria, mihi persuadere facile quidem Quesnellius poterit hunc Codicem antiquissimum esse, & vetusti auctoris manu exaratum, forte etiam 6. aut 5. sæculo, quin tamen ne verosimilibus quidem conjecturis probet Romanæ Ecclesiæ esse tribuendum. Sane Codex Romanæ Ecclesiæ auctoritate confectus non adeo latuisset, ut nonnisi postrema hac ætate in lucem prodire potuerit; qui enim curæ habuit privatis manuscriptis Codicibus illum exarare, facile habuisset nonnullos diligentiæ suæ æmulatores. Præterea si Codicem consideremus, præter Ecclesiasticarum collectionum morem continet plura adjuncta prorsus a Canonibus extranea, uti demonstrat, & recte animadvertit Doviatius in lib. 3. Prænotionum Canonicarum cap. 14. Distinguit recte Quesnellius in sua Dissertatione 12. Operibus S. Leonis subjecta cap. 2. inter Codicem Canonum, & Scrinia Sedis Apostolicæ: in Codice soli Conciliorum Canones, & decreta Patrum olim edi solebant; in Scriniis vero plura alia gesta ad Sedem Apostolicam pertinentia continebantur, eodem ferme pacto, quo alius erat apud Imperatores Legum Civilium Codex, alia erant Epistolarum, & Libellorum Imperialium Scrinia. Deinde vero minime advertit in suo opere, quod edebat, non Codicem Canonum, sed quoddam potius Scrinium ex pluribus compositum nobis se exhibuisse. Urget autem quammaxime Quesnellium, quod habet Bonifacius I. in epistola ad Hilarium Narbonensem Episcopum, in qua hæc leguntur: *nulla etenim videtur incognita Synodi Constitutio Nicænæ, quæ ita præcipit, (ut eadem proprie verba ponamus) per unamquamque Provinciam Jus Metropolitanos singulos habere debere, nec cuiquam duas debere esse subjectas.* Itaque cum Bonifacius testetur ipsamet Concilii Nicæni verba se referre, hæc vero minime habeantur in Codice Quesnelliano, quis sibi persuadebit Codicem Quesnellianum eundem esse cum Codice Romanæ Ecclesiæ, quo Bonifacius I. usus fuerat? Agnovit Paschasius Quesnellius hujusmodi difficultatem, a qua ut se extricaret contra omnium Codicum fidem sua interesse putavit, si vim faceret textui, & verba Bonifacii aliter legeret, videlicet pro illis verbis: *ut eadem proprie verba ponamus*, hæc substituens: *ut eadem prope verba ponamus*. Sed rursus ipse agnovit, quam sit infirma responsio, candide ita profitens: *Sed conjectura est, quam, donec Codicis alicujus auctoritate confirmetur, non ausim fidentius asserere, etsi necessaria videatur correctio*. Peto ego, undenam necessaria correctio probatur? Respondet ille in nulla ex collectionibus, aut versionibus illa verba haberi. Quid refert tamen? Habebatur in Codice Romano ante Dionysium Exiguum, qui hodie periit, & satis est. Subdit Quesnellius verbum illud *proprie* forte tunc temporis aliquam significationem habuisse, quam hodie ignoremus. Sed indicant hæc hominem omnino argumenti pondere gravatum, & nescientem quo se convertat. Refert ad hanc rem aliqua S. Leonis fragmenta, in quibus adverbium *proprie* usurpatur. Ego facile intelligo quo sensu, idem enim apud Leonem significat, quod adverbium *vere*, hinc ait Cicero: *Honestum quod proprie vereque dicitur, id sapientibus est solis*. Igitur Bonifacius laudaverat *eadem proprie verba*, idest *eadem vere verba* Concilii Nicæni, illa propterea, quæ in Codice Romanæ Ecclesiæ non mutato

apice

apice tunc habebantur, quæ in Quesnelliano Codice non videmus, quia idem non est cum Codice vetere Ecclesiæ Romanæ. Nimis operosa res esset singula Codicis capita discutere. Potius audiamus ipsius Quesnellii argumenta, quibus plurimum sibi blanditus est, ut duo probaret, primum hunc Codicem sincerum esse, secundum hunc Codicem Romanæ Ecclesiæ proprium olim extitisse: vereor tamen, ne de eo dicere possimus, quod ipse in dicta dissertat. 12. in additione dixit de Emmanuele Schellestratio, qui breviationem Concilii Hipponensis, quæ habetur in cap. 2. Codicis Quesnelliani, apocrypham dixerat: *ut ita sentiret, adductus est nonnullis argumentis, quæ valida, ac decretoria illi visa sunt, mihi vero admodum infirma, ac nullius fere momenti*. Ait in primis, ut sinceritatem Codicis probet, sinceritatem ipsam vel in inscriptione Codicis adparere; at quemadmodum candiditas animi ex hominis vultu minime deprehenditur, ita nec integritas libri ex una libri ejusdem inscriptione. Subdit tertium exemplar omnino simile devenisse olim in manus Jacobi Pamelii. Quid deinde, si vel ipse Quesnellius variantes duos, quos ipse vidit, Codices profitetur? Verum omittamus hæc omnia: nolim de hac re præcipue contendere. Dabo libenter Codicem valde antiquum esse, vel etiam ipso quinto sæculo gravi studio, & procul fallendi arte confectum: Erat illud opus studiosi cujuspiam, & obscuri collectoris, qui idem minime evulgavit, sed in scriniolo condidit, forte verens, ne aliorum Codicum fama vinceretur, obrueretur que. Producantur potius argumenta, quibus pateat Romanæ Ecclesiæ tribuendum fore. *Id operosum non esse judicio suo* jactat Quesnellius, non est tamen levis negotii id demonstrare. Ait præ ceteris Codicem Romanæ Ecclesiæ olim ante collectionem Dionysianam valde fuisse confusum. Et ego libenter fateor: ait hunc Codicem suum eadem confusione laborare. Quid ergo? Num propterea ejus Codex dicetur Ecclesiæ Romanæ? Quotquot ferme lucem adspexerunt Canonum vetusti Codices, ii omnes inordinati sunt, indigesti, ac propterea ex eadem ratione Romanæ Ecclesiæ per Quesnellium tribuendi. Pergit Quesnellius, & inquit: *Codicis præfatio declarat ad usum Ecclesiæ Romanæ esse concinnatum, quid enim aliud indicant hæc verba de Nicæna fidei expositione, quam sancta, & reverentissima Romana complectitur, & veneratur Ecclesia? Quid quod mediantibus Victore, atque Vincentio religiosissimis Romanæ Sedis Presbyteris esse prolatam asserit? nonnullas etiam subnexas esse regulas, quas memorata suscipiens confirmavit Ecclesia. Eandem nullis synodicis decretis, sed Salvatoris voce esse prælatam, ac primatum obtinuisse. Denique quidquid ibi de Romanæ Ecclesiæ fundatione ac fundatoribus, privilegiisque scribitur, argumento est pro illa Codicem esse exaratum*. Non videtur hoc loco Quesnellius meminisse eorum, quæ dixerat superius in cap. 2. suæ dissertationis 12. ibi: *Si cui nihilominus placuerit prologum istum* (sive præfationem hujus Codicis) *ad posteriora tempora differre, contra ego non contendam*. Si itaque non est contendendum adversus eos, qui dixerint posteriore manu præfationem, de qua loquimur, adjectam fuisse, cur ex hac præfatione de Codicis qualitate judicandum erit? Præterea quæcumque in præfatione allata sunt, ne conjecturam quidem afferunt pro opinione Quesnellii. Auctor præfationis antequam ad Canones Conciliorum deveniret, universæ Ecclesiæ, sive sacræ Hierarchiæ majoris præferre voluit imaginem. Persequutus est, quid de Romana, quid de Antiochena, quid de Alexandrina, quid etiam de Hierosolymitana, aut Ephesina Ecclesia sentiendum esset. Si itaque, quod mentionem fecerit de Romana, tanquam majore Ecclesia, censetur Codicem ad Romanæ Ecclesiæ usum edidisse; cum

etiam

etiam de ceteris, tanquam inferioribus, singularumque privilegiis loquutus sit, censendus erit voluisse codicem componere ad usum Ecclesiæ Antiochenæ, Alexandrinæ, Hierosolymitanæ, & Ephesinæ, quod nemo uspiam dixerit. Addamus his, si lubet, nunquam Auctorem hujus præfationis usum fuisse particulis demonstrativis, ajendo *hanc*, aut *istam* Romanam Ecclesiam, quas voces adhibuisset profecto, si Romæ, & pro ipsa peculiariter Romana Ecclesia scripsisset. Præterea hæc eadem præfatio illa est, quam Isidorus cognomento Mercator suo codici adnexuit, ut dubium nobis hodie supersit, num Auctor Quesnelliani codicis depromserit ab Isidoro, an potius ab illo Isidorus? Saltem vero ex eo deducitur, ut quemadmodum Isidori præfatio minime probat collectionem Isidorianam ad usum Romanæ Ecclesiæ fuisse compositam, ita nec codicis Quesnelliani præfatio idem probet de codice Quesnelliano. Pergit Quesnellius, & ait in memorata præfatione multa referri ex decreto Gelasii, sive, ut aliis placet, Hormisdæ Papæ de scripturis apocryphis, quod nemo recte fecisset, nisi codicem Romanæ Ecclesiæ ex ipsis Romanæ Ecclesiæ scriniis componeret. Non video, quænam sit vis hujus conjecturæ. Num probro vertendum est cuipiam Auctori, si inter scribendum, præsertim in Præfationibus, Sanctissimorum Pontificum verbis utatur, ubicumque scribat? Sed esto id probrum, & indecorum fuisset, quod procul omni jure Quesnellius asserit, num ego forte tenebor ab omni probro Auctorem Quesnelliani codicis mihi maxime incertum vindicare? Scio plures extitisse ex veteribus Collectoribus, qui non omnia, quæ Collectoris officium decent, observaverunt. Cur ego pro obscuro homine, seu Quesnelliano fidejussor existam? Prosequitur Quesnellius: *Canon 6. Nicæni Concilii a Paschasino Legato Sedis Apostolicæ eodem modo lectus est actione 16. Concilii Chalcedonensis, quo habetur in nostro Codice, ut ex eodem omnino desumtus esse intelligatur*. Sed quid prohibet in primis inter tot, tantasque veterum Conciliorum interpretationes plures inter sese consonare? Quid deinde, si dicamus, codicem Quesnellianum post Synodum Chalcedonensem editum fuisse, ut propterea ejus Auctor Canonem 6. Nicænum describere volens uti voluerit versione Paschasini Legati Pontificis, de qua in Concilio Chalcedonensi constabat? Enervatur vero Quesnellii argumentum apud eum, qui observet Canonem a Paschasino Legato laudatum esse numero sextum, qui in codice Quesnelliano decimus est. Quid dicet hic Quesnellius, cum videat suum a Paschasini germano Romanæ Ecclesiæ codice esse diversum? Agnovit Quesnellius hanc difficultatem, quam *grave momentum non esse* asseruit; vel quia mendosa asserit Acta Concilii Chalcedonensis, ut loco *Canonis 6.* legatur *Canonis 10.*, vel quia Paschasinus forte laudavit sextum Canonem ex quodam codice Ecclesiæ Siciliæ, cui Paschasinus adscriptus fuerat. Levissimæ sane responsiones; qui enim sine alicujus codicis fide, sine ulla necessitate, ut suis meri facti conjecturis indulgeat, vetusta Conciliorum generalium Acta corrupta asseverat, nescio an facile sit audiendus. Quod autem subditur, Paschasinum in referenda nota numerali usum esse aliquo codice Siculo, mihi ridiculum potius videtur; non enim verosimile esse potest verba Canonum ex uno, notas autem Canonum numericas ex altero codice recenseri. Num Paschasinus duos secum codices attulit, ut cum verba referre deberet, ad Romanum confugeret, cum numeros, ad Siculum? Si id verum esset Paschasinum codicem etiam Siculum habuisse præ manibus, nonne deprehendit Quesnellius se forte ad Siculorum Ecclesiam delaturum codicem suum, ex ea conjectura, quod Paschasinus Canonem legerit eundem, qui est in codice Quesnelliano,

nelliano, alias autem Siculum codicem habuerit? Stomachum porro movet, quod subdit in hoc suo codice, plura haberi in gratiam Romanæ Ecclesiæ, unde conjecturam capit in Romana Ecclesia fuisse confectum. Quænam sunt isthæc, quibus gratia sit Ecclesiæ Romanæ divinis privilegiis decoratæ? Hæc opinione Quesnellii: Dicitur in epistola Innocentii Papæ ad Victricium de Ecclesia Romana, *cui in omnibus caussis debet reverentia custodiri*, quæ verba in aliis epistolæ editionibus desiderantur. Observare in primis Quesnellius debebat, num in suo codice, quem notæ optimæ esse prædicat, adjecta fuerint e margine in textum translata, an vero in aliis codicibus aut oscitantia, aut pravitate Amanuensium omissa. Deinde num unusquisque in qualibet Provincia scribens, quæ Romanæ Ecclesiæ communionem habeat, idipsum non prædicabit? Sane si quispiam bene, uti decet, de Romana Ecclesia scribat, penes Quesnellium Romæ scripsisse dicetur? An recto criterio, prorsus ignoro. In eo convenit, urget Quesnellius, Romanus vetustus codex cum hoc, de quo agimus, quod in utroque 28. Canon Chalcedonensis desideratur. Verùm id non sufficit: probandum adhuc est Canonem 28. Chalcedonensem in omnibus aliis codicibus descriptum fuisse, uno excepto Romano. Ego invenio alios codices, in quibus desiderabatur, ut vel in uno Dionysii Exigui codice exemplum perspicuum habemus. Idipsum dicendum erit, si dicatur in utroque codice Nicænos Canones Sardicensibus fuisse permixtos: non una Romana Ecclesia eos permiscuit, sed permiscere potuerunt quotquot Sardicense Concilium, tanquam appendicem Nicæni Concilii receperunt. Progreditur Quesnellius, & ita argumentatur: Summi Pontifices, inter quos Innocentius I. Antiochenos Canones rejecit; Ecclesia quoque Romana nonnisi serius Canones Constantinopolitanos recepit. Porro sive Antiocheni, sive Constantinopolitani Canones in hoc codice habentur prope finem, ut indicetur adjectos posteriore ætate fuisse. Infirmum argumentum penes Quesnellium ipsum, qui fassus est in hoc suo codice nullum omnino ordinem fuisse servatum, fuisseque admodum incompositum. Ut quid ergo in præsens ex ordine scripturæ argumentum depromere contendit? Imo exinde argumentum prope invictum mihi in contrarium suppeditatur. Ait Quesnellius, vel ipsa Gregorii Magni ætate nondum in Romana Ecclesia fuisse receptos Canones Constantinopolitanos. Ita ille in dicta dissertatione 12. cap. 4. num. 9., in codice autem Quesnelliano Canones Constantinopolitani relati sunt ante epistolas Leonis Magni, quæ ejus sententia tempore ejusdem Leonis insertæ fuerunt. Ergo hic non potest esse Romanæ Ecclesiæ codex. Hic non peritiis Quesnellius, sed aliis ita sese conjecturis involvit, ut modo videatur propositum suum probare velle, modo etiam recedere: etenim subjungit, nonnulla adesse Canonum Græcorum fragmenta ad Romanæ Ecclesiæ praxim immutata, atque inter cetera Canonem 10. ex Ancyranis, qui ibidem numero 11. refertur. Is in Græcis codicibus talem exhibet sententiam, ut Diaconus, qui in ordinatione protestatus fuerit se continere nolle, non abjiceretur a gradu, si post ordinationem matrimonium contraxisset. Aliter habetur in codice Quesnelliano. Sed nemo ignorat in hac parte non modo Romanæ, sed & totius Occidentalis Ecclesiæ disciplinam diversam a Græca disciplina extitisse. Probat id tantummodo Quesnellianam collectionem in Occidente factam fuisse, quod sane ultro libenterque fateor. Id autem novum non fuit Collectoribus extra Romanam Provinciam, imo etiam extra Italiam degentibus. Sufficit observare collectionem Martini Braccarensis, qui in parte 1. cap. 39. eidem Canoni Ancyrano alium sensum affinxit, & quidem Occidentali disciplinæ

con-

conformem. Ait ad rem Antonius Augustinus in lib. 1. Dialogo 10. de emendatione Gratiani: *Cur Martinus ab Archetypo discessit? Cum in Occidente esset, noluit Orientis licentiam imitari*. Prævidit hanc responsionem Quesnellius, qui propterea totum se torquet in asserendo Occidentales Collectores Ancyrani Canonis lectionem, & sententiam immutasse, non ideo quod disciplinæ suarum Provinciarum inservirent, sed quod hanc immutationem ex Romano codice desumsissent. Quo eum non perducit amor sui codicis, ut eum Romanæ Ecclesiæ nomine decoratum evulgaret! Sane Martino Braccarensi longe dissito ab urbe Roma non potuit esse facile præ manibus peculiaris codex Ecclesiæ Romanæ: aut si hujusmodi codex etiam apud Hispanos vulgatus fuerat, miror ita postea excidisse, ut vel unum, alterumque exemplar unius Quesnellii diligentia postremis hisce sæculis emerserit. Amplius Quesnellius inquit, Africanæ Ecclesiæ decreta in Romanæ Ecclesiæ codice adjecta fuisse, quæ etiam in memorato, quem expendimus, codice habentur. Infirma rursus argumentatio; necessarium quippe foret ostendere in Occidentali universa Ecclesia fuisse ignotos Canones Carthaginenses, unica excepta Romana, quando tamen liquet Africanæ Ecclesiæ gesta maximam in toto Occidente primis Ecclesiæ sæculis auctoritatem habuisse, cum in Africa Viri Eruditissimi, æque ac Sapientissimi, atque etiam optima Ecclesiasticorum Virorum exemplaria extiterint, ex quibus Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, & Fulgentium jure laudare possumus. Cetera non persequor, utpote quæ vix levissimum negotium facessere possent. Interea arbitror parum recte sensisse Quesnellium, quum Romanæ Ecclesiæ vetustum codicem invenisse sibi persuasit, quin tamen hujusmodi codici detrahere velim; imo in hac parte ejus solertiam facile laudaverim, qui bono publico hoc vetustissimum monumentum, cujuscunque Auctoris sit, nobis ediderit.

Sic a Romanæ Ecclesiæ codicibus, quales hodie evulgati sunt, expeditus, quædam adhuc disserere debeo de codice Ecclesiæ Africanæ, cujus statuta nuper ajebam fuisse in toto ferme Occidente venerabilia. Codicem hunc evulgavit Christophorus Justellus in tom. 1. suæ Bibliothecæ Juris Canonici veteris pag. mihi 321., præmissa eruditissima Præfatione, in qua antiqua omnia Africana Concilia complexus est. Distributus est liber in canones 133., quibus subscripsisse referuntur Episcopi 217. anno 419. in Concilio Carthaginensi, cui & S. Augustinus, & duo Romani Pontificis Legati interfuerunt. Post dictos canones addita est epistola Concilii Africani ad Bonifacium Papam; dein rescriptum Cyrilli Alexandrini Episcopi ad Concilium Africanum, post hæc exemplar formulæ fidei in Nicæno Concilio conditæ, postremo epistola Concilii Africani ad Cœlestinum Papam. Omnia autem & græce, & latine hodie habemus, quia Græci veteres tantam habuerunt erga Africanam Ecclesiam venerationem, ut ejus Acta ad suas Ecclesias transferre exoptassent. Verum, si candide fateri velimus, hic proprie dici non potest codex canonum Ecclesiæ Africanæ, sed Acta generalis Concilii Africani anno 419. celebrati, in quo & aliquot canones præstituti sunt, & alii in præcedentibus particularibus Conciliis jamdudum editi confirmati fuerunt. Ceterum in codice Africano negare non possumus descriptos præterea fuisse canones Concilii Nicæni, quos Carthaginem attulerat Cæcilianus a Nicæno Concilio in Africam redux, ut dicitur in principio hujus Concilii, ibi: *Exemplaria fidei, & statuta Nicænæ Synodi, quæ ad nostrum Concilium per Beatæ recordationis olim prædecessorem tuæ Sanctitatis, qui interfuit, Cæcilianum Episcopum adlata sunt &c.* Forte etiam aliæ græcæ Synodi Africanis Episcopis receptæ tunc

erant,

erant, præsertim Sardicensis, & Constantinopolitana generalis, quæ non videntur omissæ a tot gravissimis Antistitibus, ne eos ita credamus rerum suarum amatores, ut alienarum Provinciarum, aut ipsius Ecclesiæ generales regulas aspernarentur. Non est cur diutius immorer in hac re, quæ statim liquebit apud eos, quicunque integrum hoc Concilium evolverint, quale abs Justello describitur.

Illud tantummodo addam, prodiisse in Africa duo opuscula, alterum Ferrandi Diaconi Ecclesiæ Carthaginensis, qui discipulus fuit S. Fulgentii Ruspensis Episcopi prope medium 6. sæculi; alterum Cresconii Episcopi Africani prope finem sæculi 7.; sed ista sunt potius canonum breviaria, quam collectiones; siquidem in illis referuntur quidem Africanæ Ecclesiæ statuta, verum ita concisa, ut quasi per indicem exhibeantur, nec alias quispiam illis inniti possit, nisi prius cum suis autographis consonare prorsus agnoverit.

OBSERVATIO V.

De cæteris latinis collectionibus ante-gratianeis privato quorundam studio elucubratis.

IT omnes, quos tanquam eximios canonum Collectores latina fama celebrat, facile numerantur: videlicet Dionysius cognomento Exiguus, Martinus Braccarensis, Isidorus Mercator, Regino Prumiensis, Burchardus Wormaciensis, & demum Ivo Carnotensis. In istis tantummodo sistere juvabit, ut viam ad collectionem Gratiani omnino paratam habeamus.

Quis & qualis fuerit Dionysius Exiguus, luculenter exprimit Cassiodorus coævus auctor cap. 23. divinarum lectionum. *Fuit nostris temporibus Dionysius Monachus Scytha natione, sed moribus omnino Romanus in utraque lingua valde doctissimus, reddens in actionibus suis, quam in libris Domini legerat, æquitatem, qui scripturas tanta curiositate discusserat, atque intellexerat, ut undequaque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum . . . . Qui petitus a Stephano Episcopo Salonitano ex Græcis exemplaribus canones Ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus, atque disertus, magna eloquentiæ luce composuit, quas hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur*. Paucis tradidit Cassiodorus, quæ & ad indolem, ceterasque Dionysii qualitates, & ad ejusdem collectionem pertinent; ex quibus quædam observatu digna occurrunt. Ait in primis: *Fuit nostris temporibus*. Subobscurum adhuc est hujusmodi tempus; nam scimus Cassiodorum anno 514. consulatum gessisse, anno autem 562. nonagenario majorem obiisse. Ex Trithemio supplebimus, quod deest Cassiodoro. Trithemius in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, ubi a Dionysio tradidit confectum esse cyclum Paschalem, ita subdidit: *Inchoavit autem cyclum suum anno Domini 531., & claruit sub Justiniano Magno anno 540.*, quibus fere consonat Beda in lib. de sex mundi ætatibus anno mundi 4480, tradens Dionysium primum fuisse, qui Paschales circulos inciperet ab anno Dominicæ Incarnationis, qui tunc incidebat in annum 532.. Si fides est Bellarmino, ipse in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis refert Dionysium scripsisse cyclum Paschalem anno 527.. Ex his deducitur Dionysium Exiguum forte a tempore Hormisdæ Papæ usque ad tempora Vigilii floruisse. Dixi a temporibus Hormisdæ, idest post annum 514., ut verum appareat, quod ait Cassiodorus: *Fuit nostris temporibus*. Sese enim refert Cassiodorus ad præteritum tempus, ut indicare videatur prope illa tempora, circa quæ in-
Con-

Consulari dignitate constitutus fuerat, quod contigit anno 514.. Floruit autem usque tempora Vigilii Papæ, quia eum floruisse anno 540. ex Trithemio adnotavimus. His ceteroqui gravissimis conjecturis non consentiunt quamplures, qui tradunt collectionem Canonum a Dionysio Exiguo compositam fuisse, partim circa annum 496., partim circa annum 500., alii addunt completam fuisse in epistolis Hormisdæ circa annum 523., unde vero hæc eruant, qui ita asserunt, non video, nudis forte conjecturis, ut fieri solet in re, de qua historici Dionysio coævi silent. Imo ipse Dionysius in præfatione secundæ Partis sui Codicis fatetur se Gelasium Papam *præsentia corporali non vidisse*, cum tamen Gelasius anno demum 496. obierit. Nemo arbitretur nimis forte curiosam, aut etiam inutilem hanc disquisitionem meam, in qua solertius elaborandum vellem; etenim ex ea forte in cognitionem devenire possumus, quisnam fuerit hic Dionysius Exiguus, cujus indolis, & ingenii, quaque etiam de caussa novam collectionem adornare studuerit. Fuit, prosequitur Cassiodorus, *Monachus Scytha natione*. En gravissimam, urgentemque conjecturam, qua fretus opinionem meam jamdiu conceptam aperire non dubito. Anno circiter 518. Monachi quidam Scythæ, quos inter doctrina, & pietate excelluerat quidam Johannes Maxentius, propositionem hanc *unus e Trinitate crucifixus est*, proferre, ac totis viribus defendere in Oriente cœperunt; quæ propositio, licet vera esset, atque Catholicæ Fidei minime contraria, universo tamen Orienti jamdiu Nestorianorum, & Euthychianorum reliquiis turbato plurimum attulit incommodum; ex ea enim vulgo a Catholicis creditum erat renovari Euthychianorum errorem, ac si inde deduceretur humanam Christi naturam in Divinam transformatam aliquid fuisse perpessam. Delata caussa fuit ad Legatos Pontificios tunc temporis in Oriente existentes, apud quos non destiterunt Monachi se, doctrinamque suam dato fidei libello purgare. Detrectarunt Legati se hanc causam discutere, rati ex eo nova posse in Oriente schismata conciliari, ad quæ potius compescenda missi fuerant; interea vero eosdem Monachos acriter objurgarunt, tanquam novitatis amatores, & inopportunis quæstionibus pertinaces. Monachi Scythæ ægre tulerunt Legatorum Pontificiorum rationem, itaimque aliquot ex ipsis Romam festinarunt, penes Summum ipsum Pontificem causam suam oraturi. Hos Hormisdas tunc temporis Romanus Pontifex in primis benignissime excepit, prudenter vero causam discutere distulit usque ad reditum suorum Legatorum ex Oriente, ne forte Legatis, a quibus appellabatur, inauditis in causa procederet. Hic sisto conjiciens ex istis forte Monachis fuisse Dionysium nostrum, quem alia de caussa Romam e Cœnobiis advenisse prorsus ignoramus. Quænam enim, amabo, præter memoratam potuit esse occasio Dionysio Monacho, cujus propterea institutiones, & religiosæ vitæ professio eum ad solitudinem vocabant, in Urbe Roma omnium frequentissima tam diuturno tempore commorandi? Hæc si vera sunt, facile intelligimus quod de eodem Cassiodorus ait: *Moribus omnino Romanus*, decebat enim eum, qui Romam venerat, Romani Pontificis animum appellationis caussa sibi conciliaturum, ut Romanis moribus indulgeret, videreturque res Romanas peculiari prosequi voluntate. Facile etiam intelligimus, quomodo *in utraque lingua doctissimus* esset, qui scilicet Orientales disciplinas diutius edidicerat, deinde vero Romæ diutius commorans latinum etiam idioma addiscere potuerit. Intelligimus quomodo divinarum scripturarum Sacramenta scrutatus fuisset, qui novis propositionibus doctrinam Dominicæ Incarnationis exhibere una cum sociis suis contenderat. Intelligimus tandem, qua

ratione

ratione permotus fuerit, ut novum Canonum Codicem apud Romanos exornaret, improbans Romani Codicis confusionem, ut scilicet ea ratione Romani Pontificis benevolentiam sibi captaret, coram quo sua, vel suorum causa pendebat. Hinc ipse omnium Collectorum primus Codicem Canonum veluti duplicem fecit; in prima enim parte acta Conciliorum, Canonesve comprehendit; secundam Summorum Pontificum decretalibus Epistolis adornavit. Sic animo, & indole Collectoris perspecta ad collectionem ipsam veniamus. In prima parte exorditur a Canonibus Apostolicis numero 50., non sane quod crederet illos vere Apostolis tribuendos fuisse, imo in sua ipse præfatione admonet illis plurimos suum non præbuisse consensum. Subdit deinde Canones græcos latinitate donatos, videlicet Nicænos 20., Ancyranos 24., Neocæsareenses 14., Gangrenses 20., Antiochenos 25., Laodicenos 59., Constantinopolitanos 3., Chalcedonenses 25., in quibus finem esse Græcorum Canonum asseruit; adjecit postea Canones 21. ex Sardicensibus, & 138. ex Carthaginensibus; in secunda parte recenset Epistolas decretales Siricii, Innocentii, Zozimi, Bonifacii, Cœlestini, Leonis Magni, Gelasii, & Anastasii. Forte autem in Anastasio opus suum complevit Dionysius, ut in eo integrum quintum Ecclesiæ sæculum concluderet; quod facile ex eo suspicari possum, quia, uti dictum est, primus Dionysius Exiguus tempora Ecclesiastica cœpit a Dominica Nativitate numerare. Fateor editas esse tanquam additamentum Dionysianæ collectionis decretales Hilarii, Simplicii, Felicis, Simmachi, Hormisdæ, & Gregorii junioris; sed hæc esse non posse Dionysii facile ex eo uno evincitur, quod Gregorius Junior vixerit longe post Dionysii ætatem. Num vero tantum Dionysianæ collectioni debeamus honoris, ut integrum omnino in ea sacrorum canonum codicem habeamus, certo asserere non ausim. Etenim quod attinet ad priorem partem, quæ potissimum in interpretatione græcorum canonum consistit, etsi consenserim Dionysium utriusque linguæ valde fuisse peritum, tamen plurimum me movet, quod nuper ex Cassiodoro laudabam, videlicet Dionysium fuisse *planum, atque disertum, & magna cum eloquentiæ luce moribus suis canones ex græcis exemplaribus composuisse*. Quid indicant aliud hæc verba, quam Dionysium non servasse literalem ordinem in interpretando, sed eloquentiæ suæ, cum disertus esset, plurimum indulsisse? Quod si verum est, non erit, cur Dionysii interpretationem ita sequamur, ut ad eam, quasi ad tutissimum veteris disciplinæ præsidium, confugere debeamus; præsertim etiam quod Dionysium sciverimus ita affectum, ut quantum fieri posset causæ suorum, quam Romæ agebat, patrocinari deberet; præsertim rursus, quod Monachi Scythæ ejus ætatis novis rebus non delectarentur tantum, sed & imprudenter inhiarent. Quod pertinet ad alteram collectionis partem, illam profecto magni semper feci, non quod publica auctoritate unquam probatam, confirmatamve sciverim, sed quod Dionysius, cum Romæ esset, Romanorum Præsulum epistolas authenticas præ manibus habere potuerit, quas describeret, & quas nonnisi maxima petulantia corrumpere potuisset. Sed interea animadvertendum arbitror, non omnes Romanorum Pontificum, quæ tunc extabant, epistolas per Dionysium in codicem fuisse relatas. Quæ ut distinguantur, triplicis generis Pontificum veterum epistolas perpendere oportebit. Aliæ erant Synodicæ, quæ ad Fidem in Conciliis stabiliendam pertinebant; consueverant enim Romani Pontifices sententiam suam præmature significare illis, qui aut Concilium convocare meditabantur, aut ad Concilium ipsum perrexerant. Aliæ erant familiares, quales amicus ad amicum scribere solet; aliæ demum

decre-

decretales, quibus vel interrogantibus Episcopis, vel generatim pluribus ecclesiasticæ disciplinæ capita tradebantur. Prioribus duobus epistolarum generibus omissis, retulit Dionysius solas epistolas postremi generis: proindeque solerter curare debebit unusquisque in exercenda critica arte ad perpendendam veterum epistolarum Pontificiarum auctoritatem, ne forte ex uno Dionysii Exigui silentio notam falsitatis inurat antiquissimis epistolis, quin primum animadvertat de quibusnam epistolis agendum sibi proposuerit? Restant adhuc adnotanda postrema illa verba Cassiodori: *Quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur*. Num ergo Dionysii Exigui codex ita probatus erit per Romanam Ecclesiam, ut illum quasi proprium omnino receperit, & tanquam optimum disciplinæ sacræ monumentum? Minime quidem dubitaverim hunc codicem Romanis fuisse jucundissimum, jamdiu enim exoptaverant talem habere codicem, qui codicibus Græcis consonus videretur. Revera in Concilio Carthaginensi anni 419., cui Sanctus Augustinus interfuit, proposuerant Legati Pontificii quædam disciplinæ capita ab Africanis Episcopis amplectenda, tanquam a Synodo Nicæna jamdiu constituta. Africani vero, qui in suo codice illa minime habebant, petierunt, ut mitteretur ad Græcos, qui germana Nicænæ Synodi exemplaria in Occidentem adferret, atque hac de re summopere Maximum ipsum Pontificem rogarunt. Quænam itaque melior occasio esse poterat Romanis, quam in ipsa Urbe uti opera Orientalis Viri, qui novam faceret Conciliorum veterum interpretationem Græcæ Fidei consentaneam? Id etiam existimarunt opportunum esse unioni inter Ecclesiam Latinam, & Græcam, quæ variantes canonum codices habere jam in Chalcedonensi Concilio visæ fuerunt; quippe Romani, quoties hunc codicem Dionysianum in Græcorum conspectum produxissent, eodem tempore producere potuissent nomen Interpretis Græci, cui tanquam ejusdem nationis Viro fides deneganda facile non fuisset. Ceterum hunc codicem publica auctoritate donatum prorsus ignoramus, imo donatum non fuisse vel ex eo probari potest, quod in ipso inserta sint talia monumenta, quæ ipsius Dionysii testimonio in incerta prorsus Fide vagabantur, quemadmodum sunt canones codici præfixi, Apostolicorum nomine nuncupati. Hanc collectionem Dionysii Exigui hodie editam habemus apud Justellum in sua Bibliotheca Juris Ecclesiastici veteris tomo 1. pag. mihi 101.

Exemplo Dionysii Exigui Martinus Dumiensis primum, deinde Braccarensis Episcopus novam canonum collectionem adornavit circa annum 570. Fuit ille e Pannonia oriundus, de quo ita scribit Gregorius Turonensis lib. 5. historiæ Francorum cap. 38. *Ad visitanda loca sancta in Orientem properans in tantum se litteris imbuit, ut nulli secundus suo tempore haberetur. Exinde Galliciam venit, ubi Episcopus ordinatur*. Cum itaque in Orientem perrexisset, linguæque Orientalis valde peritus audiret, nihil antiquius habuit, quam latinos vetustissimorum Conciliorum canones græcæ fidei reddere, & nova latinitate donare, ea motus ratione, quod *Canones, qui in partibus Orientis ab antiquis Patribus constituti sunt, græco prius sermone conscripti sunt, postea autem succedenti tempore in latinam linguam translati sunt, & quia difficile est, ut simplicius aliquid ex alia lingua transferatur in aliam; simulque & illud accidit, ut in tantis temporibus Scriptores, aut non intelligentes, aut dormitantes multa prætermittant, & propterea in ipsis canonibus aliqua simplicioribus videantur obscura &c.* Ita idem Martinus in præfatione sui codicis, profitens se simplicius, & emendatius novam collectionem esse facturum, quam postea non juxta ordinem temporum digessit, sed bipartitus est, ut in prima parte ea referret, quæ ad clericos, in altera

tera quæ ad laicos pertinerent. Utinam vero id ipse perfeciſſet, aut ſaltem perficere potuiſſet! Sed neque perficere potuit, neque eam collectionis rationem iniit, qua ipſe perficeret. Non potuit in primis, quia latinos codices corruptos ipſe teſtatur, & ex corruptis codicibus optima collectio ſperanda non erat; græcis autem codicibus licet ipſe rerum græcarum amantiſſimus plurimum detulerit, tamen jam plura menda acceſſerant, præſertim prope finem ſexti ſæculi, quo Martinus ſcribebat, uti in Obſervatione tertia exhibuimus. Deinde quænam eſt optima ratio, qua Martinus ſe uſum fuiſſe profitetur, ut magis ſinceram, & ſimplicem collectionem formaret? Non integra canonum verba ipſe retulit, ſed tantummodo ſententias compendiaria ratione diſpoſitas, de quo propterea ait Antonius Auguſtinus: *aliquando non ita latine facta, ut græce habentur, ſed ex duobus, vel tribus capitulis diverſorum Conciliorum, uno capitulo conſcripto*. Hujus rei maximum argumentum eſt, quod univerſa Martini collectio 84. capitibus continetur, quibus complexus eſt canones univerſos græcorum Conciliorum, quos retulit Dionyſius Exiguus, præterea Africanos quoſdam, Toletanos, & Braccarenſes canones adnexuit, quæ omnia longe memoratum numerum excedunt. Si obſervemus vel unicum caput 32., illud compoſitum eſt ex canone 3. Concilii Nicæni, ex canone 15. Concilii Braccarenſis, & ex canone 6. Concilii Toletani I.. Hanc canonum confuſionem recte obſervavit Juſtellus in editione hujus codicis in appendice tom. 1. ſuæ Bibliothecæ. Illud addam præterea, Martinum aliquando græcis canonibus contrariam ſententiam affinxiſſe, quoties Occidentalis Eccleſiæ moribus adverſabantur, uti advertit jam Antonius Auguſtinus in lib. 1. dial. 10. de emendat. Gratiani ad canonem 9. Concilii Ancyrani, qui a Martino inverſa omnino ſententia refertur in cap. 39. collectionis. Fidant quicunque velint hujuſmodi Interpretibus, & ex iis fulciant diſciplinam ſacram, quam tradunt, monumentis. Ego meliores, ſimplicioreſve tutius exoptaverim; gloriarer quidem Martinum Braccarenſem inſtitutorem rerum ſacrarum habere, non autem uterer eo, tanquam canonum collectore, in quo non tam doctrina ſpectanda eſt, quam ſimplicitas, & probata fides.

Quid vero non dicam adverſus Iſidorum Mercatorem, in quem hodie, tanquam in apertum deceptorem, univerſi propemodum Eruditorum calami jamdiu exacuuntur? Nomen ille Iſidori mutuatus in primis, quo forte eximia Iſidori Hiſpalenſis fama incautis illuderet, tot figmenta in medium produxit, ut illis præcipue intermixtis Conciliorum canonibus, novam eo uſque ignotorum decretorum collectionem ſub initium octavi ſæculi efformatam evulgaverit. Prodiit hæc illico glorioſe; ut enim vetuſtiſſimorum, Sanctiſſimorumque Pontificum nominibus ſubdola Collectoris arte decorabatur, non potuit non decipere quamplures etiam Graviſſimos Viros, a quibus tanquam ſacræ antiquitatis venerabile ſcrinium recepta eſt ſine diſcrimine. Noſtra ætate vix eſt, qui Mercatoris fabulas ſequatur, poſtquam communi eruditorum ſuffragio ſunt reprobatæ, inter quos eſt Baronius, Bellarminus, Perronius, Antonius Auguſtinus, Sirmondus, Petavius, &, ut innumeros propemodum omittam, Chriſtianus Lupus inter cetera ita ſcribens de epiſtolis decretalibus ab hoc Pſeudo-Iſidoro vulgatis: *Quiſquis earum natales jam credit legitimos, atque authenticos, cenſetur nugas vendere, & fabulas*. Supervacaneum eſt hoc loco falſitatis argumenta expendere, vel quod hodie tritiſſima ſint, vel quod ſuo loco in hoc opere accommodatius adferentur. Generatim adnotaſſe ſufficiat decretales Iſidorianas plurimum detraxiſſe poteſtati Metropolitanorum, & Synodorum Provincialium,

lium, & illarum caussa controversias quamplures exortas fuisse inter Episcopos, atque Archiepiscopos, quarum vestigium adgnosci potest in can. 1. dist. 19.

Non omittam tamen post proditam hujusmodi collectionem pluribus religiosum fuisse eandem latius producere, ac circumferre, bona fortasse fide; arbitrabantur enim rerum sacrarum thesaurum se reperisse. Hinc anno 785. Agilramnus Metensis Episcopus quædam capitula ex hac Isidoriana collectione derivata Hadriano Summo Pontifici obtulit, quæ hodie inter vetera ecclesiastica monumenta recensentur, quasi ab Hadriano ipso Pontifice confirmata. Vidit Stephanus Baluzius antiquissimum hujusmodi codicem in Bibliotheca S. Victoris Parisiensis, ut ipse testatur in præfatione ad Dialogos Antonii Augustini hoc titulo inscriptum: *Incipiunt capitula collecta ex diversis Conciliis, sive decretis Pontificum Romanorum ab Agilramno Metensi Episcopo, & Hadriano Papæ oblata*. Similem titulum vidisse se profitetur Natalis Alexander in tom. 13. histor. Eccles. pag. 54. in manuscripto optimæ fidei, & venerandæ antiquitatis Monasterii Lætiensis; ex quibus falsum esse deducitur, quod quidam sentiunt, scilicet non Agilramnum Hadriano, sed e converso Hadrianum Agilramno hanc collectionem obtulisse. Summis Pontificibus ea ætate aut prorsus incognita erat, aut nondum satis probata Mercatoris collectio, cujus rei argumentum ex eo habemus, quod Hadrianus Papa Carolo Magno dono dederit codicem canonum anno 774., in quo tamen nullum erat decretum ex illis, quæ peculiariter apud Isidorum Mercatorem recensebantur. Licet tamen post hanc Agilramni significationem apud Romanos haberi cœperit plurimi hæc Isidoriana collectio, ita ut aliqui ex Summis Pontificibus fragmenta exinde referre non dubitaverint, nusquam tamen collectionem ipsam ita probarunt, ut pro germano canonum, & decretorum archetypo illum haberent.

Superiores, de quibus huc usque egimus, collectiones sunt veluti primæ, ad quarum formam posteriores compositæ sunt, ut propterea in posterioribus nihil propemodum novi amplius occurrat, sed præcedentium collectionum capita alio tamen ordine disposita, modo brevius, modo fusius exhibeantur, iis exceptis Conciliorum canonibus, qui uniuscujusque Collectoris ætati respondent. Hujusmodi sunt collectiones Reginonis, Burchardi, & Ivonis; quemadmodum enim Regino ab Isidoro Mercatore, & Dionysio Exiguo, ita Burchardus a Reginone, a Burchardo Ivo Carnotensis acceperunt. Nonnulla de singulis adnotare juvabit. Regino in primis minus frequenter Isidori Mercatoris fragmenta laudat, quasi de illis dubitasse paullisper videatur; Conciliorum autem veterum canones ex Dionysii Exigui interpretatione producit. Præterea in suam collectionem plura transtulit fragmenta Sanctorum Ecclesiæ Patrum, Basilii, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Cassiani, Benedicti, Fructuosi, Bedæ, & Rhabani, quod mea sententia in antecedentibus collectionibus latinis nusquam factum fuerat. Plurima item debemus Reginoni, quod plura fragmenta suæ ætatis nobis exhibeat, quæ alibi non reperiuntur, præsertim Concilii Triburiensis, ut omittam Nannetense, Rhemense, & Rothomagense. Adjecit præterea leges quasdam Theodosiani codicis, juncta interpretatione Aniani, leges etiam Francicas plures, quales habentur in Capitularibus, & codice legum Burgundionum, ac Ripuariorum. Collectionis divisionem eandem servavit Regino, quam Martinus Braccharensis, videlicet in duas partes distribuens, & in prima de clericis, in secunda de laicis agens. Sunt qui putant ad usum Ecclesiæ Trevirensis jussu Rathbodi Trevirensis Archiepiscopi fuisse compositam, quod multa habeantur

 de

de illa Ecclesia: sed res mihi admodum dubia videtur; forte enim de Trevirensi Ecclesia peculiarius ibidem aliquando agitur, quia Regino in illa Diœcesi scribebat, dum Prumiense Monasterium S. Benedicti regeret in eadem Diœcesi constitutum labente sæculo nono.

Burchardus Wormaciensis Episcopus initio sæculi undecimi novum Codicem Canonum edidit in 20. libellos distributum, & quidem methodo non inconcinna, ad usum Ecclesiæ suæ Wormaciensis, quem propterea ad Brunichonem ejusdem Ecclesiæ Præpositum inscripsit; præcipue vero intendit, ut regulas præfigeret pro pœnitentibus excipiendis; hinc non tam plurium Conciliorum Canones, quam pœnitentialium variorum fragmenta recensuit. *Id quidem* (ita ipse in præfatione Codici suo præfixa) *vel ea ratione maxime flagitare videbaris, quod Canonum jura, atque pœnitentium formæ in nostra quidem Diœcesi adeo confusa sint, atque inter se discrepantia, ut aut ex toto neglecta, aut omni pene auctoritate destituta, vel modice in ecclesiastica disciplina institutis apparere possint. Qua de caussa sæpe accidit, ut ad pœnitentiæ remedium confugientibus cum ob Canonum descriptionem confusam, tum ob Presbyterorum nostrorum ignorantiam non facile subveniatur, &c.* Verum non ad fontes, uti opus erat, in Canonibus describendis confugit, sed recentium collectionum auctoritati plurimum deferens, quidquid in illis rei suæ adpositum nosceret, id integrum in suum Codicem transferebat. E Reginone præsertim plura depromsit, sed tali oscitantia, ut frequentissime Canonum inscriptiones depravaret: quippe Regino frequenter Canonibus præmittit hæc verba: *unde supra*, indicans de eadem materia inferius tractari, de qua superius egerat. Burchardus autem credidit commemorari per illa verba, velut auctorem sequentis fragmenti, illum ipsum, qui in præcedente laudabatur, ac propterea ipse, dum fragmentum idem referret, præcedentis auctoris nomine retulit. His addamus oportet Burchardum apud Germanos vixisse, quo tempore Germani Francis infensi plurimum erant; propterea Burchardus a capitibus Francicis in collectionem suam referendis sæpius abstinebat. Cum tamen aliquando ipsi opportuna essent certa loca Francorum Capitularium, ea referre non dubitavit, laudans tamen, ex aliis auctoribus propria sponte descripsit, unde tot errata nedum penes ipsum Burchardum, verum etiam in inscriptionibus sequentium collectorum profecta sunt.

Demum Ivo Carnotensis Episcopus, qui initio 12. sæculi floruit non longe a Gratiani ætate, auctor fertur duplicis collectionis, quarum alia *Decretum*, alia *Pannormia* appellatur, utrique autem eadem Præfatio inscripta est. Pannormia minoris est molis, quam vulgo tradunt primo ab Ivone confectam, deinde vero adauctam fuisse, & tum *Decreti* nomen ab Auctore accepisse. Minus celeber est Pannormiæ Codex; statim ac enim prodiit Decretum, illud unum visum fuit Ivonis opus, in quod Canonum Interpretes potissimum incumberent. De Pannormiæ, aut Decreti nomine quærant, quibus majus est otium, nihil enim, aut parum refert in hisce disputationibus immorari. Illud sane observandum est, in utroque Codice plura esse menda, ita ut non defuerit, qui propterea Ivonis Carnotensis tanquam viri sapientissimi opera fuisse denegaverit. Auctor itaque hujus operis, quicumque ille sit, non solum errata Burchardi in suos Codices transtulit, sed fragmenta præcedentium collectionum modo breviora reddidit, & concisiora, modo interpretatione, & adjecto glossemate fusiora. Quod in Decreto peculiare est, referuntur sæpissime Juris Justinianei loca, quod latinis collectoribus eo usque infrequens fuerat. Cœperat

rat quidem Regino Prumiensis, sed aliquot tantummodo, & ex Theodosiano Codice fragmenta laudare; plures etiam Leges ex Longobardorum consuetudinibus compositas. Primus Ivo, aut quivis alius Justinianeis Codicibus usus est etiam inter Ecclesiasticas collectiones; siquidem Ivonis ætate tum primum restaurari cœpit jurisprudentia Justinianea, cujus studium Ecclesiasticis Viris optimum visum fuit, etiam rerum ecclesiasticarum caussa; ut propterea post eam ætatem apud Latinos adparuerint Nomocanones, qui primum Justiniani ætate apud Græcos esse cœperant, ut superius jam suo loco adnotavimus. Videtur id quidem S. Bernardo displicuisse in lib. 1. de consideratione cap. 30. ita scribenti: *Et quidem quotidie in palatio perstrepunt Leges, sed Justiniani, non Domini*. Verum sancti viri mens hujusmodi erat, ne quis ita Juris Justinianei sententias perscrutaretur, ut divinas Leges oblivisceretur.

OBSERVATIO VI.

Quid ex prædictis generatim sentiendum sit de Gratiani collectione?

QUÆ huc usque præfatus sum, abunde palam faciunt, qualis esse potuerit Gratianea post memoratas elaborata collectio. Date mihi eruditissimum virum omnis eruditionis genere præstantissimum, qui novæ collectioni Canonum adornandæ præficeretur, num forte sperabimus optimam collectionem? Quibus enim Codicibus utendum erat? Observavimus primo loco generatim nonnisi corruptos, & depravatos, vel ab ipsa primorum Conciliorum ætate esse potuisse Canonum Codices, depravatas interpretationes, sententias glossematibus intermixtis adauctas, immo etiam aliquando in contrariam significationem detortas. Privatis collectionibus fidendum non esse omnino ostendimus; publicas labefactatas fuisse demonstratum est. Num Gratianus ad Codicem Canonis Ecclesiæ universæ confugeret? At præterquamquod Gratiani ætate ignotum fuisse suspicor, jam secundo loco observavimus nullum unquam extitisse hujusmodi Codicem, qui totius Ecclesiæ auctoritate probatus indubiam prorsus fidem faceret. Vetustæ autem Græcorum collectiones jam ætate Gratiani Græcorum schismaticorum perfidia erant turpiter deformatæ: omnes nonnisi ambitum sapiunt. De duabus collectionibus, quæ Romanæ a quibusdam creduntur, nihil dixerim. Satis quarto loco de illis disceptatum est; præterquamquod Gratiano prorsus ignotas fuisse facile arbitror, cum ex illis ne unum quidem fragmentum a Collectore nostro depromtum fuisse adpareat. Collectio autem Canonum Africanorum per se satis non est, ut novæ collectioni materiem suppeditet, cum non aliud sit, quam unicum totius Africæ Concilium anno, uti diximus, 419. celebratum. A Dionysio Exiguo plura immutata fuisse animadvertimus, quemadmodum etiam a Martino Braccarensi, quorum tamen collectiones vix affirmaverim videri potuisse a Gratiano, cujus ætate erant jam propemodum antiquatæ, atque, ita dixerim, extra commercium studiosorum. Proferantur nunc Isidori Mercatoris opera: hinc forte Gratianus optimam collectionem elucubraturus erat? Forte ex Reginone, Burchardo, Ivone, aliisque contemporaneis bene multis, quibus unus, idemque fuit Canonum describendorum fons, & origo? Sane quum ad hæc animadverto, non possum non condolere Gratiano, qui cum vellet novam collectionem Canonum edere, non nisi depravata, & falsa Canonum exemplaria præ manibus habere potuerit,

tueri, unde minus probam collectionem posterior ætas susciperet. Hæc generatim dicta sunto. Adhuc alia nunc adnotemus, quibus Gratianeum opus modo adhuc præ Gratiani manibus existens, modo in publicum evulgatum, modo plurium usu receptum quasi e specula contemplemur.

OBSERVATIO VII.

De persona, indole, & studio Gratiani.

GRatiani personam demonstrant natalia, susceptaque vitæ ratio; indolem industria, & vis ingenii; studium demum peculiaris instituti professio; cui addere possumus temporis, & loci, in quo vixit, peculiaria adjuncta. Ut pauca de singulis attingamus, omitto lubens fabellam illam, quæ jamdiu S. Antonino displicuit in 3. parte Chronicorum tit. 18. cap. 4., quâ traditum ab aliquibus fuit Gratianum Germanum fuisse Petri Lombardi, & Petri Comestoris, omnesque ex adulterio natos, quorum Mater ob egregiam nominis famam sibi ab unoquoque partam fertur nunquam potuisse de commisso adulterio dolere, aut pœnitentiam demonstrare. Vulgaris opinio est Gratianum Clusii in Etruria natum fuisse circa finem 11. sæculi, vel principium 12., adolescentiorem vero factum Bononiam se transtulisse, ibidemque Monasterium S. Felicis, & Naboris ingressum sub regula S. Benedicti diu vixisse, & circa annum 1151. collectionem suam composuisse; quod tamen Trithemius in lib. 2. de viris illustribus Ordinis S. Benedicti refert ad annum 1127. Inter Trithemium, ceterosque Scriptores jam intercessit Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis asserens Gratianum anno 1127. collectioni primam admovisse manum, anno autem 1151. eandem penitus absolvisse. Ad rem hanc faciunt quæ habentur apud Gratianum post Canonem 31. cau. 2. q. 6., ubi apostolorum appellationum caussa petendorum formula exhibetur. Ait Gratianus: *Forma apostolorum hæc est: ego ille Sanctæ Bononiensis Ecclesiæ Episcopus, &c.*, quæ verba demonstrant Bononiæ collectionem hanc fuisse elaboratam: Subditur autem anno MCXLI., uti habetur post Romanam correctionem. Hæc recte consonant cum anno, quo forte Gratianus memoratam caussam 2. discuteret. Vulgati quidem, quemadmodum etiam MSS. Codices aliam lectionem exhibebant: Recte vero visum fuit Romanis Correctoribus aliam potius apponere, vel quod facile fuerit ex memoratis notis MCXLI. hæc fieri MCLXI., quemadmodum vulgatæ editiones habebant, vel quia annus MCXLI. congruit cum indictione quarta, quæ eodem in loco a Gratiano adnotata est.

Gratiani industriam, & ingenium vel ex una ejusdem collectione auguramur. Fuit ipse, ut patet, mentis acumine præditus, præsertim vero ut novis artibus, atque distinctionibus Patrum dicta, quæ viderentur adversaria, conciliaret: verum non satis excultus, uti collectorem decebat: Græcæ linguæ in primis ignarus, deinde ita in sententiarum digestione omnia confundens, ut nullam omnino methodum proponere sciverit, aut aliquando propositam constanter servaverit. Item tantam habuit recentiorum collectionum fiduciam, ut sine discrimine quasi res certas, & procul omni dubitatione captaret, quidquid in ipsis legeret; quod sane indicat Gratianum in vetustorum Patrum lectione minime fuisse versatum, ac propterea nihil aliud disciplinæ Ecclesiasticæ addidicisse, quam quæ vulgo obscura sæculi 12. ætate traderetur. Sed de his fusius infra. Qua

Qua autem voluntate, & peculiari animi inclinatione propenderit, licet nemo quod noverim ex historicis attigerit, facile tamen conjicere possumus, cum observemus Gratianum professione Monachum fuisse, & circa finem 11. sæculi apud Florentiam natum; ineunte autem, & ambulante sæculo 12. Bononiæ educatum. Fuit itaque professione Monachus, & quidem ea ætate, qua Monasteriis exemptionum privilegia concedi cœperant, partim ex Summorum Pontificum munificentia, qui ut plurimum ex Monasteriis Benedictinis eligebantur, ut liquet in Gregorio VII. anno 1073., Victore III. anno 1086., Urbano II. anno 1088., Paschali II. anno 1099., Gelasio II. anno 1119., post cujus obitum Cardinalium comitia ad novam Papæ electionem in Monasterio Cluniacensi Sancti Benedicti edita perhibentur; partim ex precibus aut Fundatorum, aut eorundem Monachorum, quibus a Summis Pontificibus ab Episcoporum potestate se, suasque Ecclesias eximi postulabant; uti adparet ex Epistolis Gregorii 7. ad Manassem Rhemensem Archiepiscopum lib. 1. epist. 13., epistola 31. ad Lanfrancum Cantuariensem, epist. 30. ad Fratres Monasterii S. Mariæ in Episcopatu Dordonensi, epist. 62. ad Hugonem Cluniacensem Abbatem, epist. 81. ad Udonem Trevirensem, item lib. 11. epist. 15. 49., & 69. uti præterea adparet ex Concilio Melphitano circa annum 1090., in quo Abbatibus, & Præpositis Monasteriorum decimas sine Episcoporum concessione percipere permissum fuit. Quid referam sexcenta hujusmodi monumenta, quæ Gratianeo sæculo in favorem Monachorum emerserant, qua ætate nova quodammodo regiminis forma in Monasteriis est instituta, ut propterea vero admodum simile sit Gratianum ita novis Monachorum institutionibus adhæsisse, ut in sua collectione easdem quoad fieri potuerit & proponere, & illustrare adamaverit. Fuit item Gratianus natalibus Florentinus, educatione Bononiensis. Sive Florentini, sive Bononienses ea ætate adversus Henricum Imperatorem acerrime restiterunt, & quidem communi voluntate nemine dissentiente, ut specialiter de Florentinis testatur optimus Auctor Villani in libro, cui titulus *Croniche Fiorentine* libro 4. cap. 22. ad annum 1080., necnon in cap. 28. ejusdem libri ad annum 1113. Laudandam autem censeo Gratiani œconomiam, qui apud Florentinos, & Bononienses educatus inter gravissimas controversias in sua collectione nihil ad eam rem pertinens disputandum præcipue, dirimendumque susceperit.

OBSERVATIO VIII.

De tempore, quo Gratianus collectioni suæ operam dedit.

CUM diximus medio sæculo 12. a Gratiano collectionem Canonum fuisse compositam, satis, superque temporum Gratianeorum improbitatem attigimus. Non sunt hæc silentio prætereunda, cum de collectore agamus, quem sacra antiquitas prorsus latebat, quique omnia juxta suæ ætatis mores, & libros discutiebat. Improba tempora appello triplici de caussa, primum ratione diutinarum dissensionum, quæ universam præcipue Italiam sufdeque turbarunt; deinde ratione Sacrorum Codicum, qui aut deperditi erant, aut enormiter depravati, aut ad eruditorum manus facile pervenire non poterant, si qui forte integri in Bibliothecarum pulvere latuissent; postremo ratione ecclesiasticæ disciplinæ plurimum tunc

tempo-

temporis lapsæ, quam propterea unusquisque Sacrorum Canonum studiosus, ipsi præ cæteris Summi Pontifices deplorabant.

Nemo itaque ignorat, quamdiu vexaverint Italiam acerrimæ contentiones ab ætate Gregorii 7. usque ad integrum ferme 12. sæculum, divisa enim in plures factiones unaquæque regio videbatur gravissimum publicis rebus excidium minitari. Ipsa Romana Civitas majori zelo semper alias defensa, plura etiam passa fuit incommoda ob frequentes hostium incursiones modo aperta vi factas, modo callide attentatas. Eo res pervenit, ut etiam sacrarum rerum ratione deplorabile schisma diu perseveraverit, pluresque simul per integrum sæculum de Summo Pontificatu contenderent.

In tanta rerum perturbatione vix concipi potest, qualis fuerit rerum sacrarum vetustissimarum cura, atque inquisitio, unde alterum incommodum Gratianeæ ætati accessit, ut nemo Canones collecturus integros posset alicubi Codices invenire: facile enim constat in Florentina Civitate Gratianum uti Codicibus non potuisse propter incendium Civitatis, quod bis universas prope urbanas Scripturas perdidit, testante memorato Villani loco citato lib. 4. cap. 29. scribente, anno 1115. mense Maii maximam Civitatis partem ignis impetu exarsisse, rursus vero anno 1117. novo incendio illa fuisse deperdita, quæ non perierant primo, deperdita præsertim fuisse rerum antiquarum volumina, illa etiam, in quibus ipsius urbis monumenta vetustissima continebantur. Alibi vero Gratianus quos habuisset libros? Non sane ex Græcis, & Orientalibus adsequi poterat; cum Græci novo schismate ab Occidentalibus divisi essent, nullamque haberent rerum sacrarum communionem. Gravissimæ scissioni causam dederat Michael Cærularius Patriarcha Constantinopolitanus circa annum 1053. in Latinam Ecclesiam universam plurima molitus, quamobrem Bernardus, qui 12. sæculo vivebat, ita scribit ad Eugenium III. *Ego addo & de pertinacia Græcorum, qui nobiscum sunt, & non sunt, juncti fide, pace divisi, quamquam & in fide claudicaverunt a semitis rectis.* Solis itaque Latinorum Auctorum Codicibus utendum erat Gratiano, iisque, quemadmodum erant, corruptis, & depravatis, sive non ex autographorum integritate, sed ex pravis collectionibus omnino traductis.

De Disciplina Ecclesiastica 11., & 12. sæculi non est cur fusius loquar. Ejusdem corruptelam apprime norunt quicumque vel mediocriter in historia Ecclesiæ versati sunt, adeo ut apud plurimos dubitetur, num res Ecclesiæ in deteriori conditione fuerint, cum fides oppugnaretur ab Hæreticis omnium pessimis, an Gratianea hac ætate, cum salva fide, mores Fidelium depravati undequaque adparerent. Quicumque voluerit de hac re sobrie judicare, legat S. Bernardum ejus ætatis Scriptorem in libris de consideratione ad Eugenium Papam, ubi plurima fuse exponuntur, & declamatur præsertim adversus Clericorum abusus. Revera apud Concilia illius temporis patet, qualis fuerit Clericorum incontinentia, ambitio, scurrilitas, avaritia, rerum sacrarum contemtus; paucis enim exceptis, qui suadentibus præsertim, & urgentibus Pontificibus Maximis vitam communem elegerunt, cæteri pessimum sui ipsorum exemplum præbebant; unde occasio laicis fuit sacra ipsa contemnendi, eisdem Clericis decimas acerrime denegandi, immo etiam bona Ecclesiarum diripiendi, ac devastandi; deinde vero cum res in meliorem frugem reverti videretur, non aliter Laici ad restitutionem adigi potuerunt, quam si Monasteriis potius, vel Canonicis & decimas, & Jura Ecclesiastica concedere se posse obtinuerint, unde Mona-

Monachi præ Clericis ficuti ditiores, ita etiam venerabiliores apud Laicos facti tum, & habiti fuerunt. In hifce temporum circumftantiis pofitus erat Gratianus, cui fi quod lumen inter tot tenebricofas caligines affulgere potuit, illud fane nonnifi exiguum fuit, & vix aptum, ut mediocris utilitatis collectioni prodeffet.

OBSERVATIO IX.

De Gratiani methodo, & ejufdem Collectionis argumento.

PErperam vulgo Gratianea Collectio *Decreti* nomine nuncupatur; neque enim imprimis Decretum eft, fed potius Collectio Decretorum; deinde Gratianus, ut arbitror, hoc nomen Codici fuo nufpiam dedit, ac propterea in melioris notæ editionibus ita folum infcribitur: *Concordia difcordantium Canonum*, atque hoc nomine appellatus eft Codex a veteribus, qui non longe poft Gratianum fcripferunt, uti adparet in cap. 20. de electione in additionibus, ubi Innocentius III. Gratianeo fæculo vivens habet ad Gratianum refpiciens: *Quidam vero ad concordiam difcordantiam revocantes repugnantiam Canonum prædictorum fopire quodammodo videbantur &c.* Decreti itaque nomen ex vulgari potius appellatione profectum eft, ad exemplum forte Ivonianæ collectionis, quæ paullo ante Gratianum fub nomine *Decreti* prodierat.

Porro ex germana illa infcriptione Codicis Gratianei, *concordia difcordantium Canonum*, clariffimum eruimus totius operis argumentum. Gratianus in recentiores fui temporis collectiones incidens, & pro modo ingenii decreta in illis contenta meditatus, agnovit quædam inter fe fe videri contraria, forte etiam idipfum agnovit ex eo, quod audiviffet quofdam contrariis opinionibus difputantes, fingulos autem Canonum Sacrorum regulis innixos, eodem ferme pacto, quo hodie Theologorum, quos Scholafticos vocant, fectas divifas, atque in pluribus contrarias frequenter experimur, omnes etiam ejufdem, quem fibi fequendum proponunt, veftigiis inhærere fe profitentes, illud arbitratus eft utile effe, fi difcordantes, ut ipfe ait, Canones ad concordiam revocaret. Et en totius Gratianei operis argumentum, ex quo proprie opus idem non meram collectionem Canonum dicere poterimus, fed quædam potius Ecclefiaftici juris documenta variis diftinctionibus elucubrata, adjectis pro rei opportunitate capitibus, probationis, & demonftrationis cauffa. Quid vero? Parendum eft recepto errori. Vulgus collectionem Canonum credidit, atque hodie talem præfefert imaginem fui, ut tanquam vera collectio habenda fit; etenim potiffima Canonum defcriptorum in præfens ratio habetur, qui & numeris diftincti pofteriore manu fuere, ut infra dicemus, & diverfis characteribus defignati, ita ut Gratianea verba, & explicationes, in quibus potiffimum Gratianus totius ingenii vires infumfit, minimi habeantur, atque Interpretes tantummodo in Canones ibi defcriptos intendant. Per me ita fit: Habeamus opus Gratiani, ut meram collectionem. Hac enim de caufa emendationem fufcepi a Gratiani fententiis penitus abftinens, cum parum eruditorum interfit. Sed interea non omittam in Gratiani ipfius methodum aliquantifper inquirere; ex hac etenim obfervatione magis magifque liquebit, quale Gratianei Codicis judicium habere unufquifque debeat.

In eo hodie generatim eruditi univerfi concordant cum Antonio Auguftino lib. I. de emendat. Gratiani Dialogo I. ita fcribente: *Si artem requiras* (apud Gratianum) *& ordinem docendi, fruftra laborabis*. Revera fi præcipuam totius operis divifionem attin-

attingamus, distribuitur illud in tres partes, quarum prima complectitur distinctiones 101., secunda causas 36., tertia alias distinctiones 5., sed adjecto titulo *de Consecratione*, ut has forte a prioribus auctor quoquo modo distingueret. Quid sibi hac divisione voluerit Gratianus, nemo sanus intelligit. Nam quæ ratio eum movere poterat, ut postremas distinctiones separaret a primis? quæ rursus ratio, ut varias quæstiones modo sub causarum, modo sub distinctionum titulo discuteret? Unicam, quod video, inter causas & distinctiones, diversitatem observandam nobis exhibet, in distinctionibus ab una ad aliam materiem quasi more præceptoris progredi; at in causis ad instar recentium casuistarum quandam facti speciem proponere, pluribus deinde quæstionibus ex facto emergentibus satisfaciendo. Verum unus, aut alter ordo vel distinctionum, vel causarum satis erat operi integro elucubrando, nec erat, cur distinctionibus causæ interfererentur. Præterquamquod eædem ferme materiæ tam in causis, quam in distinctionibus discutiuntur, ut videatur auctor in causis eorum immemor, quæ jam in distinctionibus pertractaverat. Exempli gratia in prima parte dist. 22., & sequentibus expendit, quid servandum sit in Ordinationibus Clericorum; at rursus idipsum explicat in secunda parte cau. 1. qu. 1., ubi de Simoniacis ordinationibus reprobandis sermonem instituit. In causa 27. 31. 32., & sequentibus de conjugiis agit, de quibus jam in distinctione 30. dilleruerat. In tertia tantum collectionis parte videbatur expendere voluisse, quæ ad Consecrationes Ecclesiarum, Baptizandorum, Confirmandorum, & Ordinandorum pertinebant; sed jam de his sermonem fecerat in distinctione 33. 48. 50. 64, & 65.

Quod si peculiariter ad singulas distinctiones, & causas descendere velimus, eo clarius constabit nullum omnino ordinem rerum fuisse servatum. Initio quidem Gratianus generatim de legibus orationem instituit, recto sane ordine, nisi divisionibus suis rem ita confudisset, ut sæpe digressus fuerit á proposito suo, opusque habuerit lectores, quos secum alio abstraxerat, ad præscriptam materiem identidem revocare. Hinc cum in 1. 2. 3. & 4. distinctione de juris naturalis ac positivi discrimine differere voluerit, monet initio distinctionis 5. *nunc ad differentiam naturalis juris, & ceterorum revertamur*. Putaret quispiam Gratianum in hac distinctione 5. aliquid de jurium differentia tradidisse. Sed expectationi non satisfecit Gratianus, qui levi occasione arrepta totus fuit in explicando munere recens enixæ mulieris, ut ostenderet ad eam virum eo temporis accedere non debere, nec ipsam mulierem posse in Ecclesiam admitti. Amplius digreditur: nam in distinctione 6. ita exorditur: *Quia vero de naturæ superfluitate sermo cœpit haberi, quæritur an post illusionem, quæ per somnium solet accidere, vel Corpus Domini quilibet accipere valeat, vel, si Sacerdos sit, sacra Mysteria celebrare?* Ad rem tandem venit in dist. 7. 8. 9. & 10., ubi juris origine, & caussis exploratis proposita jamdiu juris naturalis, & positivi, imo etiam Ecclesiastici, & Civilis Juris discrimina expendit. In dist. 11. repetit eadem, de quibus jam abunde egerat in distinctione 8. de consuetudinibus inducendis. In dist. 12. de consuetudine disserit, rursus vero in duabus sequentibus distinctionibus remeat ad juris naturalis scientiam, tradens nullam in eo dispensationem admitti posse. In distinctione 15. profitetur se de jure naturali, constitutione, & consuetudine satis disseruisse, pergere autem ad leges Ecclesiasticas, quasi de illis nondum disputasset; recenset propterea canonicas Scripturas, & Codices authenticos ab apocryphis secernere studet. Optandum esset, ut hujus distinctionis

ctionis materiem solertius investigasset, antequam collectioni suæ adornandæ manum admoveret. Postquam vero & de Conciliis sive Generalibus, sive Provincialibus, necnon Summorum Pontificum Decretalibus pluribus distinctionibus multa complexus fuerit, in distinctine 20. & sequentibus de Ecclesiasticarum personarum statu, gradibus, & ordinatione disputat: sed interea more suo digreditur; nam cum ante canonem 3. dist. 25. peculiariter concluderet Episcopum ab omni etiam, ut ajunt, veniali labe esse debere purgatum, in canone 4., (cui ab auctore Paleæ ad eandem rem additus est quintus), agit de igne purgatorio. Rursus cum dixisset Episcopum bigamum ordinari non posse, data occasione quærit, an bigamiæ labes per baptismum tollatur in dist. 26., deinde in dist. 27. & 28. de continentia Sacerdotum, Diaconorum, & Subdiaconorum agens intermiscet disputationem, num qui continentiam vovit matrimonium contrahere valeat? In dist. 29. en rursus Gratianum quasdam positivi juris differentias expendentem; ait enim positivum jus ex caussis, loco, tempore, & persona considerandum esse; atque in hac re valde perspicua in tota distinctione 30. 31., & 32. variis propositis exemplis immoratur, plura ibidem congerens, præsertim de Manicheorum superstitionibus, & continentia Clericorum, de qua jam superius egerat dist. 27. & 28., eaque occasione in dist. 33. illud suscipit disputandum, utrum Sacerdos ordinari possit, qui primum & uxorem & concubinam habuerit, quod potius pertinebat ad dist. 25. aut 26. Sed quid hoc memoro, cum in dist. 34., & sequentibus usque ad 49. cæteras persequatur ordinandorum Sacerdotum qualitates, de quibus jam in dicta dist. 25. tractaverat? Singularis est ratio in dist. 50., ubi Gratianus allatis in utramque partem Sanctorum Patrum sententiis disputat prolixius, num Clerici graviorum criminum conscii post peractam pœnitentiam ad priores gradus restituendi sint? At postquam plura adduxisset ad concilianda, quæ attulit fragmenta, rem integram ita flectit, & obscurat, ut interpres egeat interprete; etenim nunc uno, nunc altero modo distinguit, quasi neutrum probet, ut videre est ad calcem canonum 28. 34. 35. 51. 52. & 61., ac postremo re paullisper explicata quædam sibi rursus objicit, quin tamen difficultatem propositam dissolvat. In dist. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. & 61. enumerat varia personarum genera ex iis, qui nequeunt ad sacros Ordines promoveri; atque inter ceteros recensens filios Presbyterorum, occasionem arripuit disputandi, num paterna vitia filiis noceant. Præterquamquod repetit ibidem, quæ jam demonstraverat in dist. 36. 37. 38. & 39. pergit in dist. 62. & 63. ad personas, quibus jus eligendi tribuendum est, ubi tamen variis in contrarium argumentis oppositis congrue non satisfacit, ut in hac re *concordia discordantium Canonum* ipsi defuisse videatur. Ab electione recte ad consecrationem perrexisset in dist. 64. & 65., nisi plura ibidem de Cathedrarum prærogativa intermiscuisset. Descendit ad Ordinationes inferiorum Clericorum in dist. 66. 67. 68. 69. 70. 71. & 72., ubi cum aliqua dixisset de non ordinandis extraneis, nisi a proprio Episcopo commendatis, de literis commendatitiis sermonem instituit in dist. 73. Subdit in sequentibus de persona ordinandorum, & de temporibus ordinationis in dist. 74. & 75., sed ea occasione tempora jejuniorum expendit in dist. 76., subjiciens deinde in dist. 77. & 78. quamplura confusa, atque permixta, ut videatur ibidem adjecisse, quæ in superioribus forte oblitus fuerat. Revertitur in dist. 79. ad ordinationes Episcoporum, & in dist. 80. loca illa Episcopis adsignat, quæ sunt frequentatiora. His absolutis ad alia prorsus se manum admovere profitetur Gratianus in dist. 81. ita

 exor-

exordiens: *Hæc de ordinandis, & ordinatoribus, atque de singulorum graduum distinctionibus, & officiis dixisse nos sufficiat. Verum, quia aliquantulum in his immorati sumus, quædam præcedentibus cohærentia sub epilogo ad memoriam subjiciamus. Debet ordinandus in Episcopum, (ut Apostolus scribit), esse sine crimine, idest sine peccato mortali, quod non solum de Episcopo, sed etiam in quolibet electo ad aliquam præposituram Ecclesiæ oportet intelligi*. Quæ deinde longa distinctione probat, & Patrum sententiis confirmat; cum vero in canone ultimo adduxisset quoddam concilii Carthaginensis Decretum, quo præcipitur viduis, quæ alimenta Ecclesiastica percipiunt, ut Ecclesiam precibus, & orationibus adjuvent, hac occasione in dist. 82. quæsivit, num Episcopi viduas, & pauperes alere teneantur, & in Canonibus sequentibus ad alia omnino divertens de Clericis lapsis restituendis rursum agit, quæ erat prolixa materies distinctionis 50. Subdit rursus de qualitatibus ceteris Episcoporum usque ad dist. 91., post quæ in dist. 92. ita concludit: *Cum autem ad Ecclesiam venerint, corde magis, quam voce cantandum meminerint*; proinde in tota ferme distinctione de cantu, & canendi officio loquitur, non omittens tamen quædam more suo intermiscere ad Episcopos, & Presbyteros pertinentia, quos sua Parochia non recepit. Nullo autem modo superioribus nectitur distinctio 93., ubi agitur de obedientia, quam inferiores superioribus exhibere tenentur; ubi tamen observamus alia quamplura de muneribus Sacerdotum, de improbando despectu sanioris doctrinæ, & alia passim. Longe etiam distat materies dist. 94., cui est hæc prælectio: *Subdiacono etiam summus Patriarcha vices suas committere valet*. Et quod magis est, sub hoc themate tria capita subjiciuntur, singula fere alium ad finem spectantia; Primum quidem ad rem propositam pertinet; secundo decernitur excommunicandos illos esse, qui legatos Sedis Apostolicæ turbant; tertio cohibentur Archidiaconi, qui supra Presbyteros jurisdictionem exercere præsumunt. Non minus longe abscedit Gratianus a superioribus in dist. 95., ubi quærit, num Presbyteri possint baptizare, confirmare, & consecrare, adductis autem contrariis Patrum suffragiis nullam interpretationem adjicit, nec memor est sui propositi, quod in ipsa operis inscriptione exhibuerat. In dist. 96. meminit se in can. 8. dist. 79. quædam retulisse de Honorio Augusto, ideoque, quod ibi deesse videbatur, supplet hoc loco, sicut etiam in sequenti distinctione, ubi tamen can. ult. demonstrandum aggreditur, Ecclesiam Romanam non consuevisse suscipere legationem sine signatis apicibus. Rursum ad alia gradum facere se profitetur Gratianus in dist. 98. ibi: *Quæ circa ordinandos sint observanda, multorum auctoritatibus monstrata sunt. Sed quia veritas rei nonnumquam obscuratur mutatione provinciæ, decretum est sacris canonibus, ut peregrini, nisi quinque, vel eo amplius suorum Episcoporum fuerint commendati chirographis, non ordinentur*. Credideris certe in sequentibus hanc, aut similem materiem pertractari: sed cetera non respondent, nam statim in longinqua abit Gratianus ita præfatus in dist. 99. *De primatibus autem, quorum supra mentionem fecimus, quæritur, quem gradum in Ecclesia obtineant &c.* Dein in dist. 100. totus est, ut concludat Episcopis non licere ante acceptum pallium sacras Ordinationes celebrare. Demum in dist. 101. priorem hanc sui codicis partem absolvit, ajendo duos in una provincia Metropolitanos esse non posse. Quis non miretur tantam rerum confusionem?

Hactenus de electione, & ordinatione Clericorum tractavimus: Nunc ad simoniacorum ordinationes transeamus. Ita Gratianus partem 2. sui decreti incœpturus. Jam autem his fere verbis professus fuerat initio dist. 81., monens se satis de Clericorum ordina-

dinatione fuisse loquutum, quamquam deinde & de eadem plura subjecerit. Hoc autem in loco idem ferme peragit; nam eo ipso, quo profitetur se de ordinationibus tractasse, præparat se ad novam de eisdem ordinationibus, per simoniam scilicet celebratis, disputationem. Num saltem a digressionibus abstinebit? Minime gentium; nam in ipsa causa 1., ubi ceteroqui de simoniacis ordinationibus sibi agendum proponit, quærit, num simoniacus hæresi renuncians sit ad Episcopalem gradum recipiendus, eaque occasione plura disputat de baptismo Hæreticorum, de iis, qui a falsis Episcopis ordinantur, de charactere baptismatis, de illis, qui cum hæreticis orant, aut ab ipsis eulogias accipiunt, de remissione peccatorum, quæ non ex hominum merito, sed ex Dei virtute dependet, de alimentis pauperibus suppeditandis, de crimine paterno, num illud filiis obsit, de consecratione Ecclesiarum, de dispensatione sacrorum Canonum, & aliis similibus a simoniacis causis valde discretis. Transit post hæc Gratianus ad 2. causam, ubi plura discutit de judiciis, testibus, accusationibus, appellationibus, uno verbo, de re judiciaria, atque, ut a simonia ad hoc gradum faceret, ita exorsus est: *His breviter præmissis ad ea veniamus, quæ Ecclesia severitate disciplinæ parata est ulcisci, ostendentes, quibus accusantibus &c.* Arbitratus est, ut videtur, Gratianus judiciarias res ita a causis simoniacis dependere, ut de simoniacis causis præmittenda foret exacta disputatio. Causa tertia, & quarta potius secundæ cohæret; agitur enim in illis de accusationibus, & restitutione spoliatorum, quemadmodum etiam in causa quinta, ubi tamen plura permixta sunt de Conciliis, & eorundem celebratione. Eadem judiciorum materies pertractatur in causa sexta; ad septimam vero sine ordine pergitur, ut inquiratur de coadjutoribus Clericorum ægrotantium, aut senio confectorum, de translationibus, & renunciationibus Episcoporum. In causa octava en rursus Gratianum revertentem ad simoniacas ordinationes, atque eas, quæ fiunt vivente adhuc Episcopo per designationem successoris. In causa 9. persequitur tractatum de Ordinationibus Clericorum, quem toties se absolvisse jam professus fuerat. In causa 10. alia omnino materies sine ordine subjicitur, videlicet de rerum Ecclesiasticarum administratione, quæ Episcoporum vigilantiæ, & sobrietati committitur. Sed in causa 11. rursus arripuit Gratianus causas judiciarias, quod præsertim attinet ad forum competens Clericorum, in qua tamen re non satis moratus est; nam statim in causa 12. denuo regressus est ad bona Ecclesiastica, & ad expendendam potestatem, quam in illis sive viventes, sive morientes exercere possunt Ecclesiastici administri. In causa 13. complexus est Gratianus jura quædam Ecclesiastica decimarum, & sepulcrorum, necnon eorundem jurium præscriptiones. In 14. damnantur Clerici ad usuras intenti, eaque occasione discutitur, num de usurarum lucris possit quis eleemosynam elargiri? In causa 15. mirum est, quam varia & longe dissita simul congerat Gratianus. Quærit enim 1., num crimina sine voluntate commissa sint imputanda? 2., an pro impensis patrociniis liceat Clericis munera exigere? 3., an ex mulieris confessione quis sit condemnandus? 4., an die dominico debeat caussa ventilari? 5., an accusato neganti sit purgatio deferenda? 6., an confessio sit cruciatibus extorquenda? 7., an sine Synodo Episcopus valeat Sacerdotem damnare? 8., an sponte confessus se ante Ordinationem peccasse, possit suscepti ordinis officium exequi? Quæ sine omnia mentem in varias distrahunt partes, & quemadmodum ad judiciorum materiem spectant, commodius in superioribus a Gratiano pertractata fuissent. In causa 16. 17. 18. 19., & 20. de Monasteriis, & rebus ad Mo-

Monasteria pertinentibus differit auctor noster; identidem tamen varias quæstiones interserit de præscriptionibus, de alienationibus rerum Ecclesiasticarum, aliasque hujusmodi controversias; cum autem in causa 20. egisset de Monachis de uno in aliud Monasterium, sive regulam transeuntibus, occasionem sibi exhiberi commodam arbitratus est, ut in sequente causa 21. de Clericis de una ad aliam Ecclesiam transeuntibus dissereret; immo quia de Clericis agere ibidem cœpit, prosequutus est quædam de eorundem moribus, indumentis, negotiationibus, & judiciis. In causa 22. totus est in jurisjurandi, perjuriique materia, quæ an superioribus cohæreat, facile unusquisque judicaverit. Abs jurejurando transit ad militiam in causa 23., quærens 1., an militare sit peccatum, & a similibus gradum ad alia ibidem faciens, quinto quærit, an judex, vel minister peccet reos occidens? 6., an mali ad bonum cogi possint? 7., num hæretici bonis propriis sint spoliandi? & 8., num Episcopis, ac Clericis arma sumere liceat? Quoniam vero quædam attigerat de hæreticis, quærit in causa 24., num Episcopus in hæresim lapsus judicare possit, atque alios excommunicare, arreptaque occasione sermonis de excommunicatione instituti, quærit statim, num excommunicationis pœna vita functis possit infligi, & num caussa peccati unius de familia possit tota familia excommunicari? In quæstionibus autem hujusmodi tradit Hæresum, & Schismatum discrimina, & præcipuas Hæreticorum sectas recenset. Causa 25. integra pertinet ad privilegia Romanorum Pontificum auctoritate concessa, qua occasione in fine causæ quærit, num privilegio Episcopalis sedis privari debeat Civitas illa, quæ suum Antistitem interfecerit? His expeditis sequitur causa 26. de sortilegiis, & quidem fusa oratione; inter quæstiones tamen in ea materie propositas hæ insertæ sunt num. 6. & 7., an excommunicatus ab Episcopo reconciliari per Presbyterum possit eodem Episcopo inconsulto, & num morientibus pœnitentia indicenda sit sub temporis quantitate? Ab hac postrema quæstione de pœnitentia morientium ad nuptias gradum facit Gratianus, quærens in causa 27., an nuptiæ inter voventes iniri possint, an sponsa possit a sponso recedere, & alteri nubere? & alia similia, quæ fuse prosequutus est in causa 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35., & 36. Hoc tamen in loco observandum est in media causa 33., idest inter mediam conjugiorum materiem insertum esse tractatum de pœnitentia in septem distinctiones distributum, quem licet quibusdam visum sit Gratiano non esse tribuendum ob quorumdam veterum codicum fidem, in quibus forte desideratur, tamen illud in omnibus recentioribus reperitur, & MSS. antiquissimis universis, qui ad eruditorum manus hucusque pervenerunt. Videant qui ita senserunt, ne in eo decepti fuerint, quod in codicibus quos forte viderint, non adsit *distinctionum* de pœnitentia distributio; etenim fateor in antiquis Gratiani exemplaribus *distinctionum* divisionem non apparuisse, fuisse autem adpositam posteriore manu claritatis ergo: at vero exinde non colligitur, a Gratiano, quæ in hoc tractatu laudantur, capita non fuisse collecta. Illud sane certum est non posse hoc opusculum de pœnitentia alicui auctori tribui, qui Gratianum jamdiu præcesserit; etenim in eo laudantur plura capita juris Justinianei, quod dudum Gratianea ætate restitutum fuisse scimus.

Tertiam decreti sui partem in quinque distinctiones partitus est Gratianus adjecto titulo *de Consecratione*; sed quæ ibidem subjecit, titulo ipsi non undequaque respondent. In dist. 1. exorditur a Consecrationibus Ecclesiarum, pergit deinde ad Missarum celebrationes, translationes sanctorum Corporum, sacra Vestimenta, vasa, & ligna divi-

divinis usibus dedicata. Rursus de Missarum solemnitatibus, & Eucharistia agit in distinctione 2., sed in dist. 3. postquam aliqua disseruit de diebus feriatis, plura adnectit de sanctorum Imaginibus, de diebus jejuniorum, necnon de fide Sanctæ Trinitatis, sine ordine, ac nexu. In distinctione 4. agitur de Sacramento Baptismatis, in quinta demum de Sacramento Confirmationis, eaque occasione de Neophitis: cum vero Gratianus Canonem attulisset, quo Neophiti a lautioribus epulis abstinere jubentur, quædam subdere non dubitavit de jejuniis, de spectaculis, & mulierum ornamentis. Demum duobus fragmentis opus suum absolvit, quibus probaret Spiritum Sanctum a Patre simul, ac Filio procedere. Post hæc ita discussa, quæque clarius Gratianeum opus universum accurate evolventibus constare possunt, facile noverit uniusquisque Gratianeum codicem undequaque inordinatum, nihilque aliud continere, nisi quamdam confusam, & sine discrimine cumulatam sacrorum Canonum, & sententiarum farraginem.

OBSERVATIO X.

De iis, quæ Gratianeo Codici jam per Auctorem suum absoluto accesserunt.

DUO potissimum in Gratianeo Codice hodie habemus, quæ nobis eundem exhibent paullo aliter, quam a Gratiano ipso editus fuerit. Consistit primum in additamentis capitum, quæ passim nomine *Paleæ* inscripta observamus. Consistit alterum in notis numeralibus, quibus fragmenta Canonum ex Conciliis, Pontificibus Maximis, & Sanctis Patribus depromta laudari, & distingui solent. Quicumque sit harum accessionum auctor, non ausim asserere utilitatem magis studiosorum, quam Gratianei Codicis majorem perturbationem attulisse, quocumque tandem animo fecerit, atque optima voluntate.

Ut de *Paleis* primum loquar, abstineo a vulgaribus fabellis, quibus hoc Paleæ nomen occasionem fortasse præbuit. Illud mihi satis est observare, eas Gratiani esse nullo modo posse, sed posteriore ignota manu accessisse, ad marginem primum adpositas, dein in textum ipsum translatas, quod jamdiu vetustorum Codicum auctoritate in sua Præfatione demonstrarunt Romani Correctores, necnon Antonius Augustinus lib. 1. Dialogo 2. de emendatione Gratiani. Addo ego gravissimum hujus rei argumentum; nam frequenter contingit Gratianum laudare quendam Canonum, seu Canonicarum sententiarum Auctorem, cui inscriptioni Palea subjicitur; at vero non Paleæ sententia, sed quæ Paleam subsequitur, ad eundem Auctorem referenda est.

Sit exemplum in Can. 2. cau. 9. qu. 2. Ante correctionem Romanam hæc ibi inscriptio habebatur: *Idem*, quæ significabat sequentem Canonem esse Calixti Papæ, ex quo superior laudatus erat. Verum Calixti est Canon 3. subsequens, at Canon 2. qui Paleæ nomen habet, Urbano Papæ potius tribuendus erat, quemadmodum tributus est ab eodem Gratiano in Can. ult. dist. 6. de pœnit. Aliud exemplum, & quidem luculentissimum habemus in Can. 2. 3. 4., & 5. cau. 16. qu. 2., ut alia omittam quamplura. Post Canonem primum Gratianus Urbanum II. laudaverat, cujus verba subdere volebat, sed Canon 2. prout hodie describitur, non est Urbani 2., imo nec Canon 3., nec Canon 4., nec Canon 5.: Urbani II. est Canon 6., ad

 quem

quem initio Gratianus respexerat, ac propterea auctor *Paleæ* separavit Canonem 6. a sua inscriptione, quæ est ante Canonem 2. eo ipso quo quatuor fragmenta interposuit. Hæc non solum aperte indicant *Paleas* posterioris auctoris accessiones esse, verum etiam Gratiani Codicem, præsertim in fide inscriptionum, quoquomodo turbasse, ut hodie appareat quasdam sententias a suis auctoribus omnino divulsas, illis autem auctoribus alias falso tributas. Fateor tamen hodie sive *Paleæ* additamenta, sive fragmenta Gratiani pro Canonibus sacris solere laudari, & quidem mea sententia parum interesse debet, num monumenta quædam Ecclesiastica per Gratianum, num potius per ignotum auctorem exhibeantur; quamobrem in hoc opere meo a *Paleis* referendis minime abstinendum putavi, eandemque in ipsis ac Gratianeis fragmentis perscrutandis, interpretandisque pro rei merito curam adhibui.

Alterum accessionum genus in numerorum notis consistere asserebam. Etenim Gratianus, dum suum Codicem elucubraret, nulla peculiari numerica nota unum caput ab altero distinxit, sed veluti continuata oratione sententias Patrum sententiis suis adtexuit ad instar Petri Lombardi in suis distinctionibus: quamobrem apud veteres Canonum interpretes videmus laudata Gratianea capita non per numeros verbi gratia *Can.* 1. *dist.* 80., sed potius hac formula *Can. urbes*, *& loca dist.* 80. Primi fuerunt Antonius Contius, & Antonius Demochares, qui rem gratam studiosis se facturos fuisse arbitrati sunt, si Canones a Canonibus adjecta numerica nota secernerent. Idipsum fecit Antonius Augustinus eodem tempore quo Contius, sed non eundem ordinem servavit, quemadmodum ipse profitetur in Dialogo 18. lib. 1. de emendatione Gratiani, ibi: *Ego numeros addidi ante eam editionem, neque divinare potui, quid in ea scripturus esset Contius*. Qui hodiernos Codices ediderunt, aut renovarunt, editionem Contii sequuti sunt. Ampliores reddendæ grates essent Contio, si præter hoc commodum, quod studiosis attulit, solertiam majorem in distinctione capitum affabre facienda impendisset. Verum modo dicta ipsa, & sententias Gratiani, ipsas præterea Canonum præfationes Canonis nomine donavit, ut in Can. 21. cau. 2. q. 5.; modo idem Sancti alicujus Doctoris, aut Pontificis testimonium ex eodem libro, ipsa etiam pagella depromtum in duos veluti Canones divisit, modo diversas plurium Patrum sententias, aut ejusdem quidem Doctoris, sed ex diversis ejusdem operibus erutas uno eodem capite dissimili quadam textura complexus est, modo plura Ecclesiastica monumenta ita Gratiani verbis alio charactere editis involuta reliquit, ut eadem peculiari Canonum nomine uti cætera decorare neglexerit. Non indigent hæc exemplis: sufficit enim Gratianeum Codicem aperire, ut in unaquaque ferme pagina hujusmodi geniales, & pro lubito elucubratæ rerum distinctiones palam unicuique exhibeantur. Non memoro amplius hoc loco, quod jam superiore observatione animadverteram, videlicet etiam posteriore manu adjectam fuisse distinctionum divisionem in tractatu de Pœnitentia, de qua in medio causæ 33. Gratianus disputandum susceperat.

OBSER-

OBSERVATIO XI.

De Gratianei Codicis mendis, & ipsius correctione.

QUÆ huc usque diserte prosequutus sum, eo omnia collineant, ut Gratianeum Codicem innumeris propemodum mendis vitiatum aliquando fuisse liquido demonstrarem. Id agnovit jam sua ætate S. Antoninus Florentinorum Archiepiscopus, uti profitetur in sum. hist. major. parte 4. tit. 11. cap. 8. Tritissimum est in ea collectione, præsertim in inscriptionibus auctorum, rem esse penitus involutam; etenim exempli causa scriptum est Concilium Carthaginense pro Chalcedonensi, Hipponense pro Epaonensi, Ilerdense pro Triburiensi, laudatur Chrysostomus pro Chromatio, Augustinus pro Hieronymo, Cœlestinus pro Calixto, Macarius pro Zaccharia, Anastasius pro Athanasio, Leonardus pro Leandro, Trimegistus pro Thaumaturgo, Vincentius pro Juvenco, Hieronymus pro Jeremia, Anselmus pro Asello, pro Hincmaro Ignatius, ut alia omittam sexcenta. Græci Canones non ex politioribus versionibus translati sunt, immo unum, idemque fragmentum ex duplici versione sæpe laudatur, quasi duo sint sacra monumenta, quemadmodum exempli caussa liquet in can. 17. & 18. cau. 9. q. 3. & in can. 10. cau. 18. q. 2. Sed quod magis est, talia in Gratianeo Codice peccata sunt, quæ videntur aut veræ fidei doctrinæ quoquo modo adversari, aut saltem non modicam injuriam veræ Dei Ecclesiæ inferre. Facile quidem mihi persuaserim, Gratianum imprudentia in rebus hujusmodi lapsum, sed licet integra fuerit fides auctoris, ferendum minime est quasdam ejusmodi loquendi, aut concludendi formulas pro canonicis regulis generatim proponi. Exempli causa in principio distinctionis 13. homines in talibus circumstantiis aliquando positos fingit, ut necessario adversus naturale jus aliquid peragant, idest rem, ut ajunt, intrinsece malam, licet id in diversis personis fieri non posse in sequenti distinctione asseveret. In dist. 19., cum in honorem Pontificiarum Decretalium plura merito attulisset, ad calcem Canonis 7. ita subdit: *Hoc autem intelligendum est de illis sanctionibus, vel decretalibus Epistolis, in quibus nec præcedentibus Patrum decretis, nec Evangelicis præceptis aliquid contrarium invenitur*; quasi Leges Ecclesiasticæ quædam reperiri valeant veterum Patrum statutis, &, quod magis est, Evangelio ipsi contrariæ. Quid vero magis a bono Ecclesiæ publico alienum est, quam quod tradit in can. 2. cau. 19. q. 2., ubi duas leges distinguit, publicam alteram ab Episcoporum auctoritate profectam, alteram privatam, qua unusquisque ex afflatu Spiritus Sancti interius movetur, deinde asserit privatam publicæ anteferendam, ita, ut ubi Spiritu Dei se raptum quis credit, ab Ecclesiastica potestate sese prorsus eximat, nullamque aliam suorum actuum sequatur regulam, quam semetipsum? Nescio sane an illi, qui libidini suæ adversus Ecclesiam sese commisere, & clarius, & pressius loqui possint. Ut alia plura omittam, me referam tantummodo ad distinctionem primam de pœnitentia, ubi postquam quæsivit Gratianus, an sola contritione cordis peccata remittantur, an præterea necessaria sit peccatorum confessio Sacerdotibus facienda, in medium adductis pluribus Patrum fragmentis, ita concludit: *Quibus auctoritatibus, vel quibus rationum firmamentis utraque sententia satisfactionis, & confessionis innitatur, in medium breviter exposuimus: cui autem harum potius adhærendum sit, lectoris judicio reservatur, utraque enim fautores habet sapientes, & religiosos viros*. Adversantur hæc & Sanctarum Scriptu-

Scripturarum testimoniis, necnon constantissimæ Patrum traditioni, quemadmodum modo ex Concilio Tridentino definitum habemus.

Indigebat sane hæc collectio, ac minus integra doctrina quadam saltem emendatione, per quam in unoquoque capite illa purgatior prodiret in lucem, etiam in ea parte, in qua falsitati inscriptionum consuleretur. Neque enim ego possem morem gerere in hac parte Cujacio viro cæteroqui præstantissimo, & de utraque jurisprudentia optime merito, qui ad tit. Decretalium de divortiis cap. 1. ait: *Et ut hoc admoneam, quo cæcutiunt multi, nihil refert Vermeriam scribas, an Wormaciam. Utroque nomine Vangionum Civitas cognominatur, ubi Pipinum habuisse Concilium fere omnes historici narrant*. Præterquamquod enim hoc in loco errore facti lapsus sit vir eruditus, cum Wormacia sita sit in Germania superiore, quæ vulgo dicitur *Worms*, & Vermeria Palatium Regium esset in Gallia haud procul a Compendio in Diœcesi Suessionensi, quæ apud Gallos vocatur *Verberie*; illud certum est multum interesse, an Canon nomine Vermeriensis, an Wormaciensis Concilii describatur; plurimum enim in interpretatione Canonis operari potest, sicut & temporis, & aliorum adjunctorum, ita etiam loci observatio. Itaque quum Critices artis studium apud eruditos jurisprudentiæ cultores simul cum jurisprudentiæ studio jungi cœpit, nil visum fuit utilius, quam in emendationem Gratianei Codicis contendere, quod primum privato quorundam studio attentatum, prosequuti deinde sunt majore diligentia Summi Pontifices, Pius IV., & Pius V., qui rem Ecclesiasticæ Reipublicæ utilem se facere judicarunt, si viros eruditos seligerent, quorum solertia emendatum Codicem & scholis, & curiæ traderent. Illi fuerunt sub Pio IV. M. Antonius Columna Romanus, Hugo Boncompagnus Bononiensis, qui postea ad Pontificiam Sedem evectus dictus est Gregorius XIII., Alexander Sfortia Romanus, Guillielmus Sirletus Calaber, Franciscus Alciatus Mediolanensis, & sub Pio V. Guido Ferrerius Vercellensis, Antonius Caraffa Neapolitanus, omnes Romanæ Ecclesiæ Cardinales. His accesserunt Doctores plures, videlicet Felix Montaltus Ordinis S. Francisci, qui deinde in Sede Pontificia vocatus est Sixtus V., Christophorus Patavinus Generalis Eremitarum S. Augustini, Thomas Manricus Dominicanus Magister Sacri Palatii, Eusthachius Lucatellus Bononiensis, postea Regii Lepidi Episcopus, Joseph Pamphilus Veronensis Augustinianus, postea Episcopus Signinus, Franciscus Turrianus Hispanus, postea Jesuita, Marianus Victorius Reatinus, postea Episcopus Ameriensis, Michael Thomasius Majoricensis, postea Episcopus Ilerdensis, Hieronymus Parisetus Regiensis, Antonius Cuccus Mediolanensis, Johannes Marsa Hispanus, Franciscus Leo Hispanus, postea Jesuita, quibus posterius additi sunt Melchior Cornelius Lusitanus, Latinus Latinius Viterbiensis, Arnaldus Pontacus Gallus, Petrus Ciacconius Hispanus, & Franciscus Pegna Hispanus, omnes numero quatuor supra viginti, qui diutino studio, ac labore in Gratianeæ Collectionis emendationem incumbentes, tandem anno 1580. eandem Collectionem, quoad per tempora fieri licebat, purgatiorem ediderunt. Quam vero in emendatione sua ipsi rationem habuerint, facile compertum est unicuique, qui illorum præfationem perleget Gratianeo Operi præfixam. Præter multas, atque omnigenas utilitates, quæ post hanc emendationem sacrarum rerum studiosis attulerunt Romani Correctores, illud præsertim quodammodo proprium vindicare merito possunt, quod viam eruditis quamplurimis aperuerint ad eadem studia, ut, si fieri posset, Gratiani editio purgatissima redderetur. Eodem

dem tempore ipsorum solertiam imitatus fuisse videtur Antonius Augustinus Tarraconensis Episcopus, qui non solum Romanos Correctores adjuvit variis Codicibus, quos Romam ad eum finem misit, verum etiam, ut erat rerum Ecclesiasticarum studiosissimus, duobus libellis plana dialogorum methodo Gratianeam emendationem prosequutus est. Amplius progressus est Franciscus Pegna Hispanus, qui, uti observavimus, unus fuit ex Romanis Correctoribus: is enim in Gratiano sistere noluit, sed decretalibus Gregorii IX., ut fertur, quasdam addidit notas, quæ modo capitibus subnexa edi solent. De eo ita post librum 1. de emendatione Gratiani paullisper ludit nuper memoratus Antonius Augustinus: *Franciscus Pegna, cujus sunt additiones decretalium sine nomine, quia quemadmodum Templum Dianæ incendisse visus est &c.* Non memoro alios bene multos, qui in eadem Gratianea emendatione aliquid moliti sunt, aut saltem illam perfici desiderarunt; & quidem vehementissime, ita ut hodierna etiam die eruditis Viris materies minime desit hac in parte, in qua elaborent, ingeniumque suum exerceant.

OBSERVATIO XII.

De Gratianei Operis receptione.

JAmdiu investigaverunt Eruditi, quo fato Gratiano contigerit, ut statim ac ipsius opus publicam lucem aspexit, tanto apud omnes in pretio fuerit, ut vel in Scholis, vel in Judiciis tanquam firmum Jurisprudentiæ Sacræ præsidium haberetur. Etenim extemplo ceteris Collectionibus in Occidente extremum vale dictum fuit, universis in unum Gratiani Codicem intendentibus, post quem, nulla amplius habita aliorum exemplarium ratione, illud unum laudi tribuebatur, si quis glossematibus hujus Auctoris sententias interpretaretur, atque illustraret. In hac porro interpretatione studuerunt quotquot sæculo 13. scripsere, & tanquam Jurisprudentiæ Canonicæ antesignani laudantur. Undenam tanta in Gratianeum Codicem veneratio? Referendum illud est ad circumstantias Gratianeæ ætatis. Invaluerat tunc recens Theologiæ Scholasticæ methodus, Auctore inter ceteros, aut Promotore Petro Lombardo, qua in utramque partem singula disputabantur, absolutaque disputatione conciliabantur. Gratianus hanc rationem scribendo amplexus est: propterea quemadmodum apud Theologos Petrus Lombardus, quod ea methodo usus esset, ac pleraque Divinæ scientiæ puncta discusserit, *Magister* appellatus est, talique honore habitus, ut eum sequi gloriarentur posteriores Theologi, etiam eximii nomine, inter quos Thomas Aquinas Theologorum postremæ ætatis facile Princeps ejus scripta interpretari optimum duxit; ita eadem ratione inter Canonicarum regularum studiosos Gratianus unus fuit, qui omnium studia ad se traheret. Illud præterea observatu dignum est Gratianea ætate Juris Civilis Romani scientiam jamdiu marcescentem quodammodo apud Italos revixisse, ut ea ætate honestissimum quisque putaret in illam disciplinam incumbere; quum vero in Codice Gratianeo multa legerentur capita ex penu ejusdem Romani Juris depromta, hinc facile fuit eruditiores Viros in ipso hoc Codice eo maxime delectatos fuisse, quod præter Sanctorum Conciliorum doctrinam, veterum præterea Jurisconsultorum philosophiam se meditari commode posse cognoscerent. Alia hujusce rei ratio adferri potest ex eo, quod Gratiani Codex Bononiæ editus apud Bononienses facile excipi potuerit,

procu-

procurantibus præsertim Gratiani consortibus, quorum ea ætate non mediocris erat auctoritas, nedum existimatio. At Codex in Bononiensi urbe receptus, in Bononiensi Universitate facile pro exemplo proponi potuit. Quod si verum est, quis non videat, tunc temporis latissime effundi potuisse Gratianei nominis famam, & Codicis existimationem, quum Bononia una tunc esset, ad quam Jurisprudentiæ addiscendæ causa Europa propemodum universa conflueret? Hisce omnibus de caussis jam agnoscimus, quod ait Antonius Augustinus in lib. 1. dial. 1. de emendat. Gratiani, ipsum *feliciorem ceteris Collectoribus fuisse, quos diu in tenebris fuisse novimus, dum hic in omnium manibus versatur, multorum interpretum illustratur lucubrationibus, refertur denique in judiciis omnibus, atque a Theologis non minus, quam juris utriusque peritis in pretio habetur.*

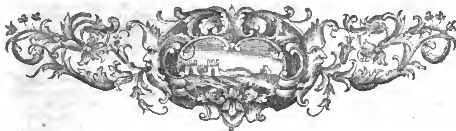
Adeo autem generaliter crevit Gratianei operis fama, ut non defuerint, qui illud publica Ecclesiæ auctoritate probatum, confirmatumve voluerint. Id asserere non dubitavit Trithemius in Gratiani vita, quem nonnulli deinde, re minime discussa, atque explorata, sequuti sunt. Horum venia, quis confirmationis, seu probationis monumentum adfert, ut de ipsa recte testetur? Res facti est, de qua nisi constet, nullo modo præsumitur, eo vel maxime, quod tot menda in hoc Opere reperta jamdiu sunt, & reperiuntur in dies, ut publicam auctoritatem unquam mereri potuisse non videatur. Belle Antonius Augustinus in dialogo 3. lib 1. ita illis illudit, qui ab Eugenio III. confirmationem huius Operis repetunt. *Si credas omnia, quæ Gratianus scripsit, Apostolica esse auctoritate confirmata, multiplex hic error erit tuus, & omnia complectetur hoc volumine conscripta. C. Nunc plane intelligo. Sed quo pacto probas non esse confirmata? A. Tu, qui ais, redige in memoriam, vidistine unquam Eugenii confirmationem? C. Minime gentium. A. Habesne aliquem dicere, qui se dicat vidisse, aut qui ex ea partem aliquam referat? C. Ne hoc quidem. Sed sunt qui asserunt eum confirmasse. A. Sunt etiam qui id negent.* Ut omittam plures ex Interpretibus optimæ notæ, qui nullam Gratianeo decreto publicam auctoritatem accessisse asseverant, referam tantummodo, quod ad hanc rem tradit Boetius Epo in lib. 2. de Jure Sacro num 134. de confirmatione Eugenii III. ita loquens: *Cum illud nullo (præter unum Trithemium) probent idoneo teste, merito rejicitur a nobis, ut suspectissimum, cum neque diligentissimus in rebus talibus adnotandis Antoninus Archiepiscopus Florentinus, neque Platina Decretorum Pontificum accuratissimus, nec quisquam probatus Auctor alius, qui quidem nostras venerit in manus, id affirmet. Quinimmo contra sentiunt Interpretes ad unum omnes nostri, tam Civilis Juris, quam Pontificii, non ab ullo unquam Pontifice nominatim fuisse probatum Gratiani hoc Decretum, sed sola consuetudine receptum, neque plus auctoritatis adhuc habere, quam per se habeant auctoritates ipsæ, sive Pontificum, sive Conciliorum, sive quorumlibet aliorum scriptorum, ex quorum fragmentis Decretum suum Gratianus post Isidorum, & Burchardum, & Ivonem, & alios consarcinavit; in propriis autem Gratiani verbis nihil esse majoris auctoritatis, quam quantum ratio, & æquitas per sese patiantur, cum non plus tribuatur (in solis quidem suis) Gratiano, quam Interpreti cuiquam alteri.* Si quis vero aliquid ex Gregorio XIII. ad hanc rem deduci posse forsitan existimaverit, caveat ille, ne emendationis curam, quam Summus ille Pontifex alacriter suscepit, cum ipsa, de qua loquimur, Codicis confirmatione, vel adprobatione confundat.

CON-

CONCLUSIO.

POst hæc ita accurate, ut arbitror, recteque discussa nemo non videt, quam facile progredi possimus ad susceptam hanc Gratiani emendationem, & illustrationem. Pleraque enim generaliter ita in superioribus attigimus, ut & caussas Gratianeorum erratorum observaverimus, & emendationum rationes, nihilque amplius superesse videatur, quam singulis Gratiani capitibus expendendis manum admovere. Magni itaque animo simus, &, qua par est, solertia universa perscrutemur. Adjuvet Deus vires meas, easque in Ecclesiæ Sanctæ, cui deserviam, utilitatem bene vertat. Vellem enim de hac re ne cogitasse quidem, si vel suspicarer, me forte in his aut a vera Fide, aut a germana Canonum disciplina quoquo modo desciturum.





PARS PRIMA.

De Canonibus Ecclesiasticorum Conciliorum nomine ā Gratiano relatis.



SACRI Conciliorum Canones ii potissimum sunt, ex quibus veteres collectiones componebantur; sic Dionysius Exiguus ab illis exorsus est Codicem suum, & Ecclesia Africana nihil aliud ferme in suum Codicem retulit, quam suarum Synodorum communi suffragio editas Constitutiones. Gratianus propterea, quem non decebat in sua collectione adornanda a vetustis collectoribus omnino deflectere, plures Conciliorum Canones in illa recensuit. Sed, ut erat rerum sacrarum, præsertim veterum non satis apprime peritus, in aliquibus lapsus est gravissime; quum enim non omnium Conciliorum una, eademque sit ratio, & ad quatuor, ita dixerim, species potissimum illa referri oporteat, ut alia Concilia generalia, sive œcumenica sint; alia particularia, ut vocant, quæ tamen paullatim de Provincia in Provinciam traducta, ab omnibus tandem recepta fuerunt; alia rursus particularia, quæ apud eam tantum Diœcesim, in qua celebrata sunt, non etiam exteris moribus confirmata deprehenduntur; alia demum, quæ aut injuste convocata, aut injuste perfecta Pseudosynodos, vel Conciliabula vulgo appellamus, in omnibus hisce Conciliorum speciebus enumerandis nullum delectum habuit Gratianus, qui non solum de statutis particularium Conciliorum ita differuit, quasi ab universa fere Ecclesia recepta fuerint, verum etiam ipsarum Pseudosynodorum sententias, quasi germanas Ecclesiæ sanctæ definitiones describere per imperitiam, ut arbitror, non dubitavit; idcirco juvabit principio dicendi quædam, licet pauca de horum omnium Conciliorum auctoritate generatim attingere.

De auctoritate Conciliorum primi generis, idest œcumenicorum nemo alius dubitare ullo modo potest, nisi qui Ecclesiæ universæ judicium contemnat, ipsius sane Domini ore jamdiu damnatus, quasi Ethnicus, & Publicanus, ut dicitur Matthæi

cap. 18. verſ. 17. Hæc tamen nihil impediunt, quominus ſingula Concilia invicem inter ſe ſe collata alia aliis præſtare apud viros etiam ſapientiſſimos videantur, antiquiora recentioribus, illa præterea, in quibus plures numero Epiſcopi; iidemque inſigni quadam aut doctrinæ, aut ſanctimoniæ fama celebratiſſimi aliis, in quibus vel pauciores, vel minus celebres Eccleſiarum Antiſtites interfuerunt. Quod in primis verum eſt, ubi de regulis Fidei, & morum agatur; etſi enim una eademque ſint Oracula Dei, quæ in Synodis omnibus panduntur per illos, quos tanquam Judices Deus ipſe conſtituit, quis tamen quidpiam amplius interea non tribuet viris ſanctiſſimis, atque eruditiſſimis, ſi illos Deus cauſſa declarandæ veritatis elegerit? Eodem ferme modo, quo ſi cum Canonibus Conciliorum Sacras Scripturas, præſertim Apoſtolicas, conferamus, quis non ſtatim adgnoſcat majorem quamdam vim ſacris eiſdem literis ineſſe, non alia ſane de cauſſa, niſi ob excellentem, atque egregiam ipſorum Scribentium dignitatem? Deinde illud magis, ac magis obſervari oportet, quoties agatur de regulis Eccleſiaſticæ diſciplinæ; etenim iſtæ potius ex divina illuſtratione, quam ex divino oraculo conſtituuntur: Atque divina illuſtratione juvantur melius quicumque, aut Apoſtolicis temporibus proximi Apoſtolicis doctrinis imbuti fuerunt, aut ſacram ſcientiam diuturno ſtudio meditati omnia depravati ingenii præjudicia abjicere potuerunt, aut demum ſanctimonia inſignes nil, niſi Chriſtianæ Reipublicæ utile voluiſſe facilius præſumuntur. Hac ratione factum arbitror, ut priores quatuor Œcumenicæ Synodi, Nicæna, Conſtantinopolitana, Epheſina, & Chalcedonenſis vulgo ex veterum ipſorum Patrum ſententia ita laudentur, quaſi quatuor ipſis Evangeliis comparanda.

Alia ſecundo loco dixi eſſe Concilia, quæ licet ex unius, alteriuſve Diœceſeos Epiſcopis celebrata ſint, eorum tamen ſtatuta de Diœceſi in Diœceſim traducta, & apud univerſas paullatim Eccleſias recepta fuerunt. His ſane quis auſit inficiari eam ineſſe vim, atque virtutem, quæ generalibus Conciliis ineſt? Etenim nihil intereſt, an expreſſo Eccleſiæ totius conſilio, ſuffragioque ſimul, & ſemel leges latæ fuerint, an ſenſim per mores ſingularum Provinciarum tacitus quodammodo Eccleſiarum omnium conſenſus acceſſerit, proindeque ſi in Canones, vel fragmenta hujuſmodi Conciliorum occurramus apud Gratianum, in ipſa Catholicæ Eccleſiæ judicia propemodum occurriſſe videbimur.

Non tanta porro auctoritas illorum Conciliorum eſt, quæ ab unaquaque Provincia, aut Diœceſi habita ſunt, & quorum definitiones ad loca ſingularia pertinent ita, ut apud exteros nunquam admiſſæ fuerint. Quoties declarantur in illis Orthodoxæ Fidei dogmata, necnon regulæ morum, & honeſtatis, quemadmodum priſcis præſertim ſæculis fieri ſolebat, iis non contradicere tenentur, quicumque in Diœceſi, aut Provincia degunt, non quod certum omnino, & immutabile ſit illorum judicium, ſed ne forte ſchiſmata concitentur pernicioſa, aut ne jam concitata periculoſius augeantur, ut ſi quid ex contrario contendatur, non privati cujuſpiam hominis arbitrio diſcuti poſſit, ſed ſuperioris judicio dirimendum reſervetur. Nec enim ut probrum objiciendum eſt illis, qui Epiſcopi Clerive ſui licet errantium ſententiæ adquieverint, quouſque non aliud, aut non majus lumen adfulgeat; quemadmodum, ut a ſecularibus judiciis argumentum petam, ſine fraude, & injuria ſolent Magiſtratus, imo & leges ipſæ poſſeſſionem litigioſæ rei illis etiam addicere, qui in petitorio judicio jure vincentur, interea nihilominus poſſeſſoriis remediis ad tuendam poſſeſſionem etiam indebitam comparatis. Etenim veritas in occulto ut pluri-

plurimum latet, nec primo unius, aut alterius obtutu comperta facile redditur; nemo propterea dedignari debet judicium inferioris superioris judicio reformari, dummodo tamen interea inferioris jusdicentis honor servetur, & dignitas non negligatur. At si certa disciplinæ Ecclesiasticæ capita in hisce Conciliis stabiliantur, illa omnino custodienda erunt ab iis, qui Episcopis convenientibus subsunt, quin negotium facessat ullum diversa aliarum Provinciarum, aut Diœceseon consuetudo, quippe, cum disciplinæ Sacræ capita singularibus innitantur argumentis, nihil prohibet eadem sicut pro temporum, ita pro locorum diversitate invicem esse contraria. Illud præterea hac in re generatim animadvertendum est, non mediocrem honorem deferendum esse inter cetera Conciliis celebratis in ea Provincia, quam aut Apostoli ipsi, aut Viri Apostolici doctrinis suis præsentes imbuerunt, quoniam facilius præsumitur in illis nil nisi apostolicis doctrinis consonum definitum fuisse, præsertim vero si de Conciliis agamus non procul ab Apostolica ætate remotis; cautius vero fidendum esse Conciliis celebratis in ea Provincia, quæ variis erroribus diu turbata, aut discissa hæresibus traditiones apostolicas minus commode servare potuit integras, aut ad posteros non satis tuto traducere.

Demum vix opus est monere, nullam inesse vim illis Episcoporum Conventibus, quos Catholica aut damnavit, aut non probavit Ecclesia, sive ex errore, sive ex Episcoporum quorundam intercedentium improbitate quidpiam definierint. Non opus est pluribus. Quicumque alia in hoc argumento desiderat, adeat Interpretes nostros & numero bene multos, & doctrina præstantes. Mihi satis fuit pauca hæc attigisse, ut fragmentis Gratianeis, quæ ex Conciliis depromta sunt, generale quodpiam judicium præpararetur.

Unum adhuc me moratur in præsens: Facile enim mirari unusquisque potest, quod in toto Gratiani Codice minus frequenter descripti fuerint Conciliorum generalium Canones, locusque potius factus fuerit aliis Patrum sententiis, extra generalia Ecclesiæ comitia pronunciatis. Suspicor ego multum in primis potuisse apud Gratianum collectorum non longe ab ejus ætate dissitorum exempla, Reginonis, Burchardi, Ivonis, ut sileam Isidorum cognomento Mercatorem, qui omnes de statutis Conciliorum generalium referendis in Codicem parum solliciti esse visi fuerant: Quæ quidem exempla, qualiacumque eadem fuisse proponantur, movere potuerunt etiam collectores illos, qui post Gratianeum opus novos sacræ jurisprudentiæ libros Pontificum Maximorum auctoritate, aut suffragio ediderunt. Præterea cum ad Gratiani ætatem inventæ fuissent Pandectæ Romani civilis Juris, quæ Florentinæ hodie prædicantur, cœperitque tum maximo in honore esse, atque Interpretum studiis apprime coli in terris illis, in quibus vivebat Gratianus, cumque in eisdem Pandectis non leges ipsæ, quales a Romano Populo olim sancitæ fuerant, at potius veterum Jureconsultorum interpretationes referrentur, hinc Gratianus idem descripturus novum Canonum Codicem, Ecclesiasticæ doctrinæ cultoribus rem pergratam facere se arbitratus est, si potissimum Patrum Sanctorum sententias, quasi sacrorum Jurisconsultorum palam faceret. Nec sine ratione: Etenim quemadmodum Romanæ vetustæ leges in solemnibus totius populi comitiis latæ omnibus erant adeo perspicuæ, ut singulorum memoria facile servarentur, propterea que Tribonianus consultissimum esse existimaverit, si omissis vulgatis legibus sese ad una earundem commentaria conferret, ita Gratianus quum forte sciret statuta Conciliorum generalium utpote & numero pauciora, & celebriora fama commode alias nosci

 posse,

posse, præcipuam impendit operam in interpretationibus Ecclesiasticorum Patrum, illorum maxime, quos forte in diversas ivisse sententias suspicabatur. Non est extra rem hujusmodi observatio, sive adductum civilis jurisprudentiæ librorum exemplum, adinstar enim illorum videntur hodie sacrorum Canonum Codices, quibus utimur, fuisse confecti. Si enim, ut quisque novit, comparare possemus Decretalium libros cum Codice Justinianeo, quatenus sicut iste ex Imperatorum, ita illi ex Romanorum Pontificum rescriptis compositi sunt; cur etiam Gratianeum opus ex fragmentis Sanctorum Patrum ut plurimum constans conferre non potero cum libris digestorum, in quibus dicta Jurisprudentum veterum singula ordinate locata adservantur? His omnibus accedit in Conciliis generalibus præcipuum locum esse datum definitionibus Fidei, quæ generalis est, parum autem fuisse concessum disciplinæ, quæ potius ex varietate locorum, atque caussarum adjunctis pendere videbatur. Et jam Gratiani ætate illud obtinuerat, ut in Canonum Codices referrentur ea tantummodo, quæ ad disciplinam, non quæ ad fidem stabiliendam pertinerent, vel quod aut nulli, aut obscuri admodum nominis hæretici tunc existerent, vel quod tunc jam invaluisset usus, quo factum est Sacrorum Canonum studia a studiis dogmatum, sive, ut ajunt, Canonicam scientiam a Theologia sejungi.

Jam vero propositum opus adgredior, & singillatim ad Canones Gratiani devenio, quos ipse ex Conciliis quibuscumque depromsit, ordine temporis, quoad fieri poterit, omnino servato.



CAPUT

CAPUT PRIMUM.

De Canonibus, qui Apoſtolis tribuuntur.

Canones vulgo Apoſtolici, qui apud Gratianum referuntur, ſic ſubjecti exhibentur.

Apocryphi omnes, ſed antiquitate venerabiles.

- *Can.* 14. *d.* 28. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
- C. 1. *d.* 33. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 15. *d.* 34. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
- C. 1. *diſt.* 35. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 7. *diſt.* 45. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 1. *d.* 47. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 4. *d.* 55. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 8. *d.* 55. *conſonat cum exemplaribus optimis.*
- C. 12. *d.* 81. *ex melioribus exemplaribus emendandus.*
- C. 13. *d.* 81. *ex melioribus exemplaribus emendandus.*
- C. 3. *d.* 88. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 21. *c.* 12. *q.* 1. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 22. *c.* 12. *q.* 1. } *Simul jungendi, ut cum optimis exemplaribus conſonent.*
- C. 24. *c.* 12. *q.* 1. }
- C. 14. *c.* 16. *q.* 7. *varius in diverſis exemplaribus.*
- C. 62. *de conſ. d.* 1. *varius in exemplaribus quum verbis tum ſententia.*
- C. 79. *de conſ. d.* 4. *varius in diverſis exemplaribus.*

MIrum eſt, qua contentione jamdiu certaverint eruditi omnes in perpendenda iſtorum Canonum auctoritate. Alii nimium creduli, necnon in arte critica minus periti tantum illis honorem detulerunt, ut omnes atque integros velut genuinum Apoſtolorum opus agnoverint, per ipſos quidem Apoſtolos conditos, & per Clementem Romanum Pontificem evulgatos. Alii contra valde moroſi, ac difficiles, ex quo ab Apoſtolis Canones eoſdem abjudicant, quamlibet illis denegandam vim, poteſtatemque arbitrati ſunt. Alii mediam viam ineuntes, Apoſtolis quidem falſo tributos eſſe dixerunt, nihilo tamen minus veteris, & quidem optimæ diſciplinæ monumenta continere, proindeque recipiendos, ſi non tanquam apoſtolicas, ſaltem tanquam eccleſiaſticas, ac venerandas regulas, quæ a viris ſanctiſſimis, eruditiſſimis, antiquiſſimis editæ fuerint. Alii demum mediam aliam viam ſequuti Canones a Canonibus ſecreverunt, quorum plures Apoſtolicos vere appellarunt, ceteros rejecerunt; ſed inter iſtos nova rurſus contentio, quum aliis plures, aliis pauciores numero Canones probentur. In tanta diſſenſione animorum fruſtra quiſpiam intercederet, certamque ſententiam quaſi e tripode pronunciaret, qua controverſia omnis ex parte finem acciperet. Agimus de fragmentis vetuſtiſſimis, quorum cauſſæ, & adjuncta ipſos etiam prudentiſſimos facile latere poſſunt. Proindeque tutius erit in primis ab incertis certa ſejungere, ac dictorum Canonum originem, non qua primum editi, (hæc enim obſcurior eſſet, quam vulgo credatur), ſed qua primum

primum evulgati sunt, inquirere solerter, ut deinceps quid de eorundem vi, atque auctoritate sentiendum sit, facilius inferatur.

Itaque ante quintum Ecclesiæ seculum ignoti fuerunt Canones auctoritate, & nomine Apostolici, nemo enim ex vetustis Scriptoribus eorum meminit; & quamquam Eminentissimus Bellarminus Tertullianum in libro adversus Praxeam, & Athanasium in Sinopsi quasi testes protulerit, ejus tamen venia dicam, nihil ad rem hanc accommodum apud illos reperiri. Sane si eos Canones manifestos vetus fama fecisset, cur in vetustissimis Codicibus Dionysiano Codice antiquioribus custoditos non haberemus? Primum prodiere apud Græcos in publicam lucem anno circiter 500., per eam scilicet Canonum Collectionem, quæ a Theodoreto Cyrensi Episcopo edita fertur; ibi enim Canones 85. Apostolorum nomine relati cernuntur, qui statim ac paruerunt, maximam sibi reverentiam, honoremque in Orientali Ecclesia conciliarunt ita, ut Justinianus eos omnes publica Constitutione confirmare, aut ratos habere minime dubitaverit, in Nov. 6. ita scribens Epiphanio Episcopo Constantinopolitano: *Bene autem universa geruntur, & congruenter, si rei principium fiat decens, & amabile Deo: Hoc autem futurum esse credimus, si sacrarum regularum observatio custodiatur, quam juste, & laudandi, & adorandi Inspectores, & Ministri Dei tradiderunt Apostoli, & Sancti Patres custodierunt, & explanarunt.* Anno 692. rem hanc vehementius urgere cœperunt Græci in Trullana Synodo, in qua Canone 3. ita sanxerunt: *Hoc quoque sanctæ Synodo pulcherrime, & honestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ad animarum medelam, & perturbationum curationem firmi stabilesque maneant, qui a sanctis Patribus, qui nos præcesserunt, suscepti ac confirmati sunt, atque adeo nobis etiam traditi sunt Sanctorum, & Gloriosorum Apostolorum nomine 85. Canones . . . & nulli licere prius declaratos Canones adulterare, vel non admittere, vel alios præter hic propositos recipere Canones a quibusdam falsa adjecta inscriptione compositos, qui veritatem cauponari conati sunt.* Partem hujus Canonis retulit Gratianus in Can. 7. dist. 16. Absoluta Trullana Synodo, receptisque apud Orientales ejusdem Synodi Canonibus incredibile est dictu, quantum in illis Provinciis Canonibus hisce Apostolicis deinceps auctoritatis accesserit. Res eo devenit usque, ut illi ne a sacris quidem literis, quas ipsi Apostoli conscripserant, secernerentur; Hinc Johannes Damascenus, qui seculo 8. floruit, disciplinæ sui temporis, suæque gentis, ut par erat, morem gerens in lib. 4. de Fide Ortodoxa cap. 17. inquiebat: *Jam vero novi Testamenti libri isti sunt: quatuor Evangelia . . . . Canones denique Sanctorum Apostolorum per Clementem concinnati.*

Hæc, quæ apud Græcos communis erat, institutio, apud Latinos variis vicissitudinibus fuit obnoxia, modo pro temporum, modo pro ingeniorum diversitate, conniventibus aliis, aliis probantibus, aliis demum libere & sincere damnantibus. Primus, qui a Græcis Canones Apostolicos derivavit ad Latinos, fuit Dionysius Exiguus initio 6. sæculi, qui cum Græcos Codices præ Latinis adamaret, proinde ex Græcorum Codicum fide emendatos Canones evulgavit, & Latinitate donatos, ex Libris Orientalium Canones Apostolicos in sua Collectione descripsit, sed tantummodo quinquaginta, reliquos trigintaquinque, quos forte Apocryphos verosimilius judicabat, omittens. Immo vero & quinquaginta a se relatos non ita proposuit, ut tanquam genuina Apostolorum opera recipi postularet, sed potius, ut quæ jam apud Græcos in publicam lucem prodita fuerant, eadem apud Latinos non ignorarentur supine, quæcumque dein futura fuisset de ipsis Latinorum sententia.

In

In principio itaque, sunt verba Dionysii ejusdem in Præfatione ad Stephanum Salonitanum Episcopum, *Canones, qui dicuntur Apostolorum, de Græco transtulimus, quibus quia plurimi consensum non præbuere facilem, hoc ipsum ignorare vestram nolumus sanctitatem, quamvis postea quædam constituta Pontificum ex ipsis Canonibus assumta esse videntur*. Post Collectionem Dionysii quamplures ex Latinis cœperunt Canones illos laudare, recipere, ipsis etiam Canonicis Ecclesiarum Codicibus adscribere. Cujus rei testimonio sunt verba Gregorii Turonensis in lib. 5. historiæ Francorum ad annum 577. num. 19. ita dicentis de Chilperico Rege: *ipse vero ad metatum discessit, transmittens librum Canonum, in quo erat quaternio novus adnexus, habens Canones quasi Apostolicos continentes hæc: Episcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehensus a Sacerdotio divellatur* (is esse videtur Canon 24. ex Apostolicis juxta hodiernas editiones); ex quibus adparet Regem Chilpericum Codicem Canonum statim post tempora Dionysii Exigui habuisse, cui novis paginis adjectis Canones Apostolorum accesserant. Initio sæculi octavi Isidorus cognomento Mercator novam suam Collectionem a Canonibus eisdem Apostolicis exordiri se debere arbitratus est; ut enim fictum ejus officium erat, & sedulitas simulata, omittere noluit illa capita, quæ forte ex rebus fictis commentitiisque constarent. Verum & ipse Dionysii exemplo nonnisi quinquaginta Canones retulit, in eo tantum ultra Dionysium progressus, quod longe majorem, imo & maximam memoratis Canonibus, & prorsus Apostolicam tribuit auctoritatem. Hinc in Præfatione suæ Collectionis hæc habet: *Propter eorum auctoritatem ceteris Conciliis præposuimus Canones, qui dicuntur Apostolorum, licet a quibusdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt, & Sancti Patres* (non de aliis sane loqui poterat Isidorus, nisi de Trullanis) *eorum sententias Synodali auctoritate roboraverunt*. Porro quicumque non ignorat, quantum potuerit apud posteriores ætate Mercatoris collectio, facile intelligere poterit, quæ vis eorundem Canonum extiterit apud reliquos Collectores, Burchardum Vvormaciensem, Ivonem Carnotensem, præsertim vero Gratianum. Interea vero aliqui non defuerunt, qui in contrariam opinionem euntes fidem omnem modo omnibus, modo aliquibus eisdem Canonibus denegarunt. Fuit inter hos auctor, quicumque ille sit, Canonis 1. dist. 16.; fuit Umbertus Sylvæ Candidæ Episcopus, qui cum redargueretur a Niceta Pectorato, quod Sabbato jejunaret juxta veterum Romanorum consuetudinem in Can. 65. Apostolorum improbatam, ita eidem Nicetæ respondit: *Et hoc asseverere conaris ex apocryphis libris, & Canonibus pari sententia Sanctorum Patrum repudiatis: nam Clementis liber, idest itinerarium Petri Apostoli, & Canones Apostolorum numerantur inter apocrypha, exceptis Capitulis quinquaginta, quæ decreverunt regulis orthodoxis adjungenda*. Fuit author Canonis 3. dist. 15. apud Gratianum, qui Gelasio Papæ tribuitur, ibi: *Liber Canonum Apostolorum apocryphus*.

In hac Latinorum discrepantia laudanda est illorum industria, qui Canones hosce in Collectionibus custodire quidem solent ita, ut ne depereant, quin tamen exinde ullam eisdem vindicent auctoritatem; sine fraude propterea Typographis licuit, imo etiam honestissimo officio, illos post Gratianeum opus integros congerere, quemadmodum consuevere etiam post sacra divinorum eloquiorum volumina tertium, & quartum Esdræ incertæ omnino fidei libros adscribere. Itaque vulgata editio exhibet Canones numero 85., quanquam apud aliquos 84. tantummodo recenseantur, levissimo tamen discrimine; nam quæ editiones tantum 84. numerant, simul jungunt duos, qui apud Dionysium Exiguum sunt ordine quartus, & quintus.

Quar-

Quartus enim Canon his verbis apud Dionysium legitur: *Offerri non liceat aliquid ad Altare præter novas spicas, & uvas, & oleum ad luminaria, & thymiamata, idest incensum tempore, quo sancta celebratur oblatio.* Deinde sequitur quintus ita: *Reliqua poma omnia ad domum primitiæ Episcopo, & Presbyteris dirigantur, nec offerantur in Altari; certum est autem, quod Episcopis, & Presbyteris dividant, & Diaconis, & reliquis Clericis.* Quicumque ergo numerant 85. Canones exemplo Dionysii, nuper descriptos Canones dividunt, qui numerant 84. eosdem penitus jungunt, quorum propterea lectione servata, illud animadvertendum necessario erit, eos, qui apud veteres quinquaginta Apostolorum Canones recepisse feruntur, nonnisi novem supra quadraginta admisisse; siquidem inspecta editione, quæ tantum 84. Canones exhibet, Canon numero quadragesimus nonus postremus est ex iis, quos & Dionysius Exiguus, & Isidorus Mercator in suos Codices retulerunt.

Re universa ita per narrationem non exornata quidem, sed candide sincereque, ac pro viribus dilucide explicata, proclivius erit prudens omnino judicium ferre. Neque enim, ubi nulla certa Ecclesiarum traditio adparet, ingenuum hominem, aut credulorum quorundam opinationes, aut aliquot Collectorum opera, quæ publica auctoritate non gaudent, aut Trullani Concilii sanctio, quam universa Ecclesia non recepit, aut Damasceni Cathalogus, qui Græcus Græcam disciplinam sequi debuit, adeo urgent, ut Canones, qui vulgo Apostolici prædicantur, veluti vere Apostolicos habeat, ac veneretur; præsertim vero quum multa sint argumenta, quibus eos Apostolicos non fuisse luculentissime demonstretur. Nihil sane dicam speciatim de triginta quinque posterioribus, quos non solum Dionysius Exiguus, verum & ipse Isidorus Mercator ad commentitia referenda proclivis, sine hæsitatione rejecit. Vulgaris, & trita hodie eruditorum sententia est, omnes generatim Canones, qui Apostolorum nomine circumferuntur, nec ab Apostolis esse conditos, neque a Clemente Romano Apostolorum discipulo promulgatos. Cujus rei argumenta licet apud eos quamplures facile inveniantur, qui optima dilucidaque rerum sacræ antiquitatis commentaria scripserunt, paucis tamen perstringere, eisdemque nonnulla adjungere juvabit, ne proposito meo parum, aut nihil videar satisfecisse. Quid in primis non probat silentium, in quo veterum Scriptorum omnium officia jacuerunt? Quippe nemo ex iis, qui ante quintum Ecclesiæ sæculum scripsere, Apostolicorum Canonum mentionem fecit, imo statim ac quinto sæculo in publicam lucem producti fuerunt, suborta fuit apud gravissimos viros firma suspicio falsitatis, quemadmodum testatur Dionysius Exiguus in sua Præfatione, cujus verba paullo ante commemorabam. Sane si illi Canones opus Apostolicum fuissent, quis crederet non fuisse apud veteres præcipua & ratione, & diligentia custoditos, & quidem pluribus editis exemplaribus, ut præ fidelium manibus morum formandorum causa diutissime versarentur? Etenim Christianos veteres in servandis Apostolicis scripturis valde, ut par erat, sollicitos fuisse præsumendum est. Præterea quis existimabit Apostolorum Canones per Clementem Romanum editos in Græcia primum adparuisse, atque illinc ad Romanos fuisse translatos? Quis in mentem inducat non potius apud Romanam, quam apud Orientalem Ecclesiam reperta fuisse scripta Romani Episcopi, & ab Orientalibus Provinciis terræ, quam incolebat, continuatione distantis? Ex his, quæ ad eorundem Canonum editionem, promulgationemve pertinent, non leves capimus conjecturas, quibus arbitremur a Græco quopiam fallendi animo fuisse compactos, atque ut major illis conciliaretur auctoritas, Apostolorum nomine insignitos. Quod

Quod si propius accedamus ad explorandas singulares eorundem Canonum sententias, statim liquebit illas Apostolicis temporibus, ne dum Apostolis ipsis non posse congruere. In primis ne leve quidem ibi vestigium est aut illarum & quidem gravium controversiarum, quæ prisca illa ætate Judices ipsos Apostolos habuerunt, aut Apostolicæ disciplinæ, de qua in Actibus suis meminit Lucas: ubinam quæso de peragenda pœnitentia, & suscipiendo Spiritus Sancti dono, quod Petrus prædicabat Act. cap. 2. vers. 38., ubinam de participatione fractionis panis, de precationibus communi animo, & voluntate, stata, solemnique cæremonia consecratis, de quibus ibidem vers. 42. & 46., ubinam de vita, victuque communi, qui tum in Fidelibus vigebat quammaxime, uti legitur in eisdem Actibus cap. 4. vers. 32. & sequ.? Nihil præterea ibidem reperitur de sedata discordia Græcorum, qui suæ gentis viduas despici adversus Judæos conquerebantur, nihil de septem Diaconorum electione, nihil de Ecclesiarum administratione, quo tempore ab impiis vexatoribus miserabiliter perturbarentur, quæ tamen omnia, utpote Apostolicæ ætati congruentia, Apostolicorum materia Canonum esse debuissent. Si quod vero præ ceteris in Canonibus Apostolicis continendum, declarandumque fuisset, illud est, quod legimus in Actibus Apostolorum cap. 11., videlicet quod Petrus Divino afflante Spiritu adversus quosdam Judæos salubri decreto constituit, ut non Judæis tantum, sed etiam Gentibus Divinum Christi Evangelium prædicaretur, atque id potissimum evulgari debuisset a Clemente Petri discipulo, quum istud Romanis Fidelibus utpote ex Gentibus jucundissimum extitisset, uti eruimus ex eorundem Actuum cap. 13. ibi: *Audientes autem gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini*. Illud præterea referendum fuisset in Canones, quod in Apostolorum Concilio definitum novimus, de circumcisione omittenda ante baptismum, quæ omnia silentio prætérita ibi fuerunt.

Alia e contrario in Apostolorum Canonibus descripta legimus, quæ ipsorum temporibus convenire nullo modo possunt, immo si & singulorum Canonum stylum, & orationis formulas perscrutemur, liquebit statim omnia Apostolicæ disciplinæ penitus esse contraria. Ut certa quæpiam, & exempli causa ponantur, in canone 2. legitur, *Diaconos, & reliquos Clericos* ab Episcopo esse ordinandos. Quinam, amabo, reliquorum Clericorum nomine intelligebantur? Cum apud Eruditos constet Subdiaconatum, ceterosque inferiores Ordines Apostolorum ætate necdum fuisse institutos; præterquamquod *Clericorum* nomen olim non usurpabatur, ut significarentur ii, qui altari inserviebant, quique potius *Ministri* appellabantur, at *Clericorum* vocabulo universa Fidelium Ecclesia designabatur, *Clerus* enim idem sonat, ac *Congregatio* vocatorum in sortem Domini, quod universæ Christianæ Reipublicæ optime congruebat; hinc Petrus in epist. 1. cap. 5. Seniores, sive Presbyteros monet, *ut gregem Dei pascant, non dominantes in Cleris, sed forma facti gregis ex animo.* In can. 3. & 4. mentio fit *Altaris*. At quoque id Apostolorum temporibus minime congruit, quibus locus, ubi Eucharistiæ Sacramentum conficiebatur, non *Altare*, sed *Mensa* dicebatur, ex eo forte, ne Christiani rerum sacrarum nomina communia haberent cum Judæis, qui locum Sacrificiorum *Altaris* nomine designabant. Insuper in eodem Can. 3. prohibetur, ne ad Altare deferantur legumina, mel, lac, aliaque, excepto oleo, & thure, quasi Christiani prioris sæculi in sacris cæremoniis lucernis, incensisve thuribus uterentur; quod ne tertio quidem Ecclesiæ sæculo receptum adhuc fuisse observamus: etenim apud Tertullianum super-

ſtitio habebatur thura venalia habere Chriſtianis in lib. de Idololatria cap. 11., quod illa, utpote a Gentibus in idolothytis adhibita, profana prorſus judicarentur, indignaque, quæ vero Deo offerrentur. Perſpicuum hujus rei argumentum eruere poſſumus ex Arnobio, qui libro 6. ſcripſit, conſueviſſe Ethnicos *crimen Chriſtianis maximum impietatis affigere, quod non thura, neque fruges ſalſas inferrent*; propterea idem Arnobius in lib. 8. ita Ethnicos ipſos thura Deo offerentes inſequebatur: *Ac primum illud a vobis iſto ipſo quærimus, percunctamurque de thure, unde & quo tempore noſſe illud, aut ſcire potueritis, ut merito exiſtimetis aut eſſe Diis dandum, aut eorum acceptiſſimum voluntati*? Quod ſpectat ad uſum lucernarum, aut luminum, habemus teſtimonium Lactantii quarti ſæculi initio ita ſcribentis: *Num igitur mentis ſuæ compos putandus, & qui Auctori, & Datori luminis candelarum, ac cerarum lumen offert pro munere*? Canon 6. ex Apoſtolicis idem eſt cum eo, quem Africani Patres ſtatuerunt, Cypriano teſte, qui conqueſtus de Clerico, qui teſtamento tutor deſignatus fuerat, ita inquit: *Cum jampridem in Concilio Epiſcoporum ſtatutum ſit, ne quis de Clericis, & Dei Miniſtris tutorem, & curatorem teſtamento ſuo conſtituat, quando ſinguli Divino Sacerdotio honorati, & in clerico miniſterio conſtituti nonniſi Altaribus, & Sacrificiis deſervire, & precibus, & orationibus vacare debent*. Quid vero clarius exhiberi poteſt ad minuendam hiſce Canonibus fidem, quam adducere in medium ſententiam Canonis 7., quo ſtatuitur, ne Paſcha more Judæorum ante vernum æquinoctium celebretur? Plane ſi Apoſtolorum temporibus hæc jam conſtituta fuiſſent, quomodo exortæ ſunt paullo poſtea tot acres Quartodecimanorum, Audianorum, atque Aſiaticorum omnium controverſiæ? Aut ſaltem quomodo exortæ non ſtatim pacari vel uno hujuſmodi propoſito Canone potuerunt, quin opus eſſet Conciliis, Romano, Paleſtino, Pontico, aliiſque numero plurimis? Cur Policarpus, qui Apoſtolicos mores & ſcivit, & recepit, aliud, quam in eo Canone ſancitum eſſet, in Paſchatis celebratione ſervavit? Pergamus ad Canonem 21., in quo definitum eſt eos ad ſacros Ordines promoveri non poſſe, qui ſibi virilia amputaverint: In conſpectu hujus Apoſtolici decreti, qua fronte Alexander Hieroſolymitanus, & Theoctiſtus Cæſareenſis feciſſent Origeni facultatem Sacræ Scripturæ coram Epiſcopis interpretandæ, &, quod majus eſt, ipſum ad ſublimem Presbyterii dignitatem ſine diſcrimine promoviſſent? Jure propterea ſuſpicantur quamplures, memoratum Canonem 21. illum eundem eſſe, qui primo loco editus eſt in Nicæno Concilio generali anno 325., quemadmodum etiam cenſent Canonem 14. inter Apoſtolicos eundem eſſe cum Canone 3. Antiocheni Concilii, & Canonem 46. eundem cum Decreto Concilii Iconienſis, de quo ita ſcribit Firmilianus in epiſtola ad Cyprianum: *Plurimi ſimul convenientes in Iconio . . . . confirmavimus repudiandum eſſe omne omnino baptiſma, quod ſit extra Eccleſiam conſtitutum*. Quod ſane decretum ſi jam ab Apoſtolis editum fuiſſet, quantum geſtire potuiſſet, ducibus Cypriano, & Firmiliano, Eccleſia Africana, quæ adverſus Romanorum ſententias baptizatos ab impiis, atque infidelibus adminiſtris novo baptiſmate abluebat? Omitto nunc Canonem 25., ubi fit mentio *Lectorum*, atque *Cantorum*, quorum nomina inter officia eccleſiaſtica nec tum audita fuerunt. Nemo non videt in Canone 28. verba illa, *quemadmodum Simon magus a me Petro*, fuiſſe poſteriore manu de induſtria ad decipiendum appoſita. Canon 29. Conſtitutionem exhibet præpoſteram, quæ Apoſtolorum ætati accommodari nullo modo poteſt, ibi: *Si quis Epiſcopus ſæcularium Magiſtratuum familiaritate uſus per ipſos Eccleſiam nactus fuerit, de-*

ponitor

ponitor &c. Quæ tum decreti hujus esse occasio poterat? præsertim cum Episcopale officium contemtum, ac sordidum haberetur apud illos, qui humanis potius affectionibus ducebantur, ac Magistratuum cura ea potius esset, ut Episcopatus everterentur, nedum ut novi Ecclesiarum Antistites inaugurarentur. In Canone 36. præcipitur, ut bis in anno Episcoporum Concilia celebrarentur. Verum si cum his librum Apostolicorum Actuum conferamus, agnoscemus nullum hujusmodi tempus in Conventibus sacris fuisse servatum, sed illos fuisse habitos, prout erat idonea vel habendi, vel non habendi opportunitas, ratione præsertim habita vexantium Ethnicorum, quorum impietas certa Conciliorum tempora præstitui non ferebat. Canon 48. editus videtur post subortam Eunomianorum hæresim, qui, ut referunt Theodoretus lib. 4. hæref. cap. 3., Socrates lib. 6. histor. cap. 13., & Sozomenus lib. 6. cap. 26., non in Trinitatem, sed in mortem Domini baptizabant. Præterea facile est arbitrari Canoni 50. occasionem dedisse recentiorem hæresim Manichæorum, aut similis sectæ hominum, qui vinum, & nuptias malo, ut ajebant, Deo acceptum referebant, eaque de causa detestabantur. Sic etiam Canoni 51., quo præcipitur eos, qui semel lapsi sunt, ad pœnitentiam recipiendos iterum esse, occasionem dedit Luciferianum Schisma nonnisi posteriore tempore concitatum. In Canone 62. Auctor videtur doctrinam Apostolicam voluisse quodammodo imitari; verum, ut reor, ne mentem quidem Apostolorum attigit, dum hisce verbis Apostolicam regulam descripsit: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino quicumque ex sacerdotali consortio comederit carnes in sanguine animæ ejus, aut a bestiis abreptum, aut suffocatum, deponitor; hoc enim lex prohibuit. Sin vero laicus fuerit, a communione excluditor.* Ineptus in primis est, dum inquit: *Hoc enim lex prohibuit*; siquidem cum nomen *legis* Apostolorum tempore legem Moysis designaret, innueret esse Christianis abstinendum ab iis omnibus, a quibus abstinendum lege Moysis præciperetur, quod sane nemini probatur, quum liqueat omnibus cæremonialia, ut vocant, atque judicialia veteris legis præcepta post Evangelii promulgationem fuisse antiquata. Deinde aliud omnino præseferunt Apostolorum verba, qualia in Actibus Apostolorum legimus cap. 15. ibi: *Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi, conveneruntque Apostoli, & Seniores de verbo hoc; cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit . . . . . Ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine*, quod eisdem ferme verbis repetitur in cap. 21. vers. 15. Video hæc multum inter se ac longe distare, ne dixerim esse contraria. In Canone, qui Apostolicus dicitur, non modo nihil ex veteris legis vinculo relaxatur, sed arctius pœnis adjectis adstringuntur Fideles; at in Concilio vere Apostolico eos, qui ex Gentibus sunt, non amplius inquietari jubetur. At revera, si circumcisione opus ipsis non erat, cur opus fuisset abstinentia a sanguine, & suffocato, cum utrumque in eisdem Judæorum legibus æque contineretur? Porro quod ab Apostolis Gentibus ad Fidem recens conversis commendatum adparet, illud est, *ut abstinerent a contaminationibus simulacrorum*, idest ut sese a cultu idolorum averterent, quod, ut iidem Apostoli explicarent, addiderunt, *& fornicatione, & suffocatis, & sanguine*, videlicet in sacris literis fornicationis nomine illa frequenter intelligitur, qua Dei cultus idolorum cultui postponitur, juxta illud Psalmistæ, *qui fornicantur abs te*; item manda-

 runt,

runt, ut abstinerent a sanguine, & suffocatis, scilicet ne degustarent profana idolothyta, idest animalia idolis vel suffocando, vel sanguine aspergendo a superstitioso ritu, inanibusque auspiciis consecrata. Quæ interpretatio si germanam exhibet Apostolorum doctrinam, jam abunde liquet, quantum a sententiis Apostolicis aberraverit, qui memoratum Canonem commento suo composuit. Canon 65. prorsus abhorret a vetustissimis moribus Romanorum, qui sabbato jejunare consueverant, ut testis est Innocentius I. in epist. ad Decentium Eugubinum. Qui fieri potest Romanam Ecclesiam a vetusto etiam tempore ab iis recessisse doctrinis, quas Clemens ejusdem Ecclesiæ Antistes, veluti ab Apostolis sibi commissas ediderat, si memorati Canonis sententia in regulis Apostolicis contineretur? In Canone 71. mentio fit olei, & ceræ in Ecclesiam illatæ, quod antiquissimæ disciplinæ absonum esse superius ex Lactantio demonstravi. Demum in Canone ultimo sacri libri describuntur, omissis tamen ex vetere Testamento libris Judith, Tobiæ, & Ecclesiastici, necnon ex novo Testamento Apocalypsi Johannis, quorum vice divinis voluminibus accensentur tres libri Macabæorum, Clementis epistolæ duæ, necnon ejusdem Constitutiones, quas tanquam apocryphas rejiciendas Eruditi omnes pluribus argumentis evincunt: quamobrem non desunt, qui exinde putent Auctorem istorum Canonum eundem esse, qui Constitutiones Clementis ediderit, quibus, ut auctoritatem conciliaret, edito Canone, ipsoque Apostolis tributo, easdem sacris literis adnexuit.

Inquirunt Eruditi, quomodonam fieri potuerit hosce omnes Canones adeo ab Apostolicis moribus dissonos ipsis Apostolis adscribi, qua itidem ratione Clementis Romani Apostolorum discipuli nomine insigniti fuerint? Sunt qui id totum vertunt vitio illius, qui commento suo eosdem edidit, quasi de industria Apostolicos dixerit, & a Clemente promulgatos, ut majorem apud credulos quoscumque vim, ac potestatem obtinerent. Alii e contrario non alicujus calliditati, sed potius imperitiæ edentis tribuerunt. Ut enim jam superius observavimus, quamplures ex illis Canonibus confecti sunt ex variis priorum quinque sæculorum Conciliis, atque in unum veluti Codicem redacti, titulo forte adjecto *Canonum Apostolicorum*, idest conditorum ab iis, qui cum Ecclesiastica auctoritate, & doctrina sacrarum rerum apud Veteres plurimum pollerent, Apostolici sunt nuncupati. Atque exinde evenire fortasse potuit, ut imperitus quispiam, aut imprudens ex errore eosdem Canones Apostolis ipsis asseruerit. Refero hic verba Albaspinæi Aurelianensis Episcopi lib. 1. observat. 13. ita scribentis: *Quod attinet ad Canones, existimo eos ita appellatos esse ab antiquitate, nam cum eorum aliquot ab Apostolorum Successoribus, qui, teste Tertulliano de præscriptionibus, Apostolici Viri nominabantur, facti essent, Apostolicorum primum Canones, deinde nonnullorum Latinorum ignorantia* (melius dixisset Græcorum, a quibus eosdem Canones Latini acceperunt) *aliquot literarum detractione Apostolorum dicti sunt. Et apud Græcos quoque res ita processisse videtur . . . . Hæc autem conjectura eo probabilior redditur, quo certius est Græcos solitos fuisse uno, eodemque quasi titulo, & volumine complecti cum antiquos Canones, tum recentes nulla Concilii, temporis, Auctorumque mentione facta, quique præcedentibus addebantur, tacito ordine, numeroque, quem in Conciliis, unde decerpebantur, habebant, ab iis ordinem, numerumque accipiebant, quibus in illa collectione adjiciebantur. Quare si jam centum Canones propositi fuissent, qui de novo addebatur centesimus primus, quæ ratio par fuisset in ceteris, censebatur*: Cur vero Clementis Romani nomen præfixum Canonibus habeatur,

beatur, hæc erroris causa esse potuit. Videlicet istorum Canonum pars collecta fuerat per Clementem Alexandrinum; quum autem forte Amanuensis Librarius Clementis nomen tantummodo legisset, Clementem Romanum Clementi Alexandrino supposuit imprudens, & Clementem Romanum, tanquam Apostolorum discipulum agnoscens, & in suum, & in aliorum animum facile induxit, Canones illos ab Apostolis acceptos primum fuisse, & a Clemente Romano in publicam lucem prolatos. Quam gravissimam suspicionem illud maxime juvat, quod Veteres testentur quandam collectionem Canonum per Clementem Alexandrinum fuisse adornatam. Testatur inter ceteros Hieronymus in lib. de Ecclesiasticis Scriptoribus cap. 38., Eusebius lib. 6. histor. Eccles. cap. 11. (aliis 23.), & Photius in sua Bibliotheca, ubi relatis tribus Clementis Alexandrini libris Hypothesum, Stromatum, & Pedagogi subdit: *Feruntur autem ab illo alia non pauca conscripta, & vero etiam alii composuisse testantur de paschate, de jejunio, de obtrectatione, de Canonibus Ecclesiasticis &c.* Res hujusmodi valde incerta est, & obscura, proindeque sicut stultissimum esset eam data sententia absolvere, ita utile erit quam maxime, & laudabile, si, quanquam sine assensione, similitudinem veri consequamur. Quæ omnia si recte rationi consonant, jure optimo concludendum arbitror Canones hosce, licet Apostolici minime sint, antiquissimam tamen habere originem, & maxima ex parte apud Græcos fuisse probatos; proindeque, quæcumque demum sit eorundem auctoritas, plurimum tamen valere, ut veteris disciplinæ monumenta minime contemnenda in ipsis agnoscamus. Cujus rei manifestum exemplum adparet in Can. 3., in quo statuitur nihil ad Altare adferendum esse, nisi *novum frumentum, & uvam opportuno tempore*, nihil præterea Altari admovendum, nisi *oleum in candelabrum, & incensum tempore oblationis*; quæ denotant olim nihil ad Altare afferri potuisse, nisi quod faciendo, aut præparando Sacrificio necessarium videretur. Adferebatur frumentum, & uva, utpote ex quibus Sacramenta Panis, & Vini conficiebantur. Adferebatur cum oleo incensum, utpote quod oblationem solemniorem facerent, statisque cæremoniis celebratiorem. Huc pertinet vetus ille ritus, quo in Missa agenda benedictio fiebat novi frumenti, novæque uvæ, quæ deinde simul cum Eucharistia populo distribuebantur; cujus rei argumentum habemus luculentissimum in Sacramentario Gregorii, in quo sub festum S. Xixti extat benedictio uvæ his verbis declarata: *Benedic, Domine, & hos fructus novos uvæ, quos tu, Domine, rore cæli, & inundantia pluviarum, & temporum solemnitate, atque tranquillitate ad maturitatem perducere dignatus es, & dedisti eos ad usus nostros cum gratiarum actione percipere in nomine Domini nostri Jesu Christi: per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, vivificas, benedicis, & præstas nobis*. Atque hinc facile eruimus, quomodo interpretari debeamus postrema hæc verba, quoties eadem perpendamus, prout hodie jacent in Missali Romano; atque a nobis Sacerdotibus quotidie in Missa post Orationem Dominicam proferuntur. Qui plura desiderat, consulat Cardinalem Bona lib. 2. rer. liturgic. cap. 14., & Concilium Trullanum in Can. 28. Aliud veteris disciplinæ vestigium animadvertimus in Can. 4., quo præcipitur, ut Episcopus res sibi oblatas inferioribus clericis adinstar boni patrisfamilias divisa tribueret. Præterea in Can. 9. summum illud jus exhibetur, quo unusquisque Fidelium usque ad Missæ finem permanere in Ecclesia cogebatur. In Canone 12. & 32. intuemur auream illam Ecclesiarum conjunctionem, qua nemo a sua Ecclesia abesse, aut apud aliam recipi poterat, nisi per formatas Episcopi sui Epistolas commendatus,

quod

quod hodiernis moribus adhuc in Clericis viget. Ex Canone 13. intelligimus, quantum solliciti semper fuerint Ecclesiastici legislatores, ne quis Episcopus non urgentibus gravissimis causis pinguiores ampliorum Episcopatuum redditus spectaret. Can. 16. exhibet disciplinam Græcorum, quam Hieronymus probavit contra quod generatim Latini sentirent, præsertim Augustinus, & Innocentius Pontifex Maximus, uti adparet ex tota dist. 16. apud Gratianum. Can. 33. imaginem præsefert priscæ Metropolitanorum jurisdictionis, quam illi in suffraganeos exercebant, dum suffraganeis nihil agere liceret suo Archiepiscopo inconsulto, additis illis aureis sane verbis, *ita enim concordia erit, & Deus glorificabitur per Dominum in Sancto Spiritu*. In Can. 36. utilitati Ecclesiarum per frequentem indictam Synodorum celebrationem consultum adparet, quæ fieret bis in anno, quarta videlicet feria Pentecostes, & die duodecima Hyperberethæi. Nomine autem quartæ feriæ Pentecostes intelligebatur apud veteres hebdomada quarta post Pascha; siquidem apud illos dies inter Pascha, & Pentecosten intercedentes Pentecoste appellabantur. Sic Basilius in lib. de Spiritu Sancto cap. 27. *Unus ille, & primus dies septies multiplicatus septem sacræ Pentecostes hebdomadas absolvit*. Jungatur Tertullianus de Idololatria cap. 14., Hieronymus Dialogo adversus Luciferianos, Ambrosius Serm. 61., Augustinus Epist. ad Januarium cap. 15., atque hoc modo etiam Zonaras Canonem interpretatur, qui forte desumtus est ex Canone 20. Concilii Antiocheni, ubi clarius idem exprimitur. Mensis autem Hyperberethæus idem apud Asiæ populos, & Macedones sonabat, quod apud nos mensis October, quemadmodum Dionysius Exiguus, qui Canones latinitate donavit, interpretatus est. Observatione præterea dignus est Canon 40., quo non aliter Episcopis, & Ministris suppeditanda esse ex bonis Ecclesiæ alimenta decernitur, quam si illi indigeant, nec possint aut ex paternis, aut ex adventitiis bonis, ea quæ ad cultum, & victum necessaria sunt, sibi parare. Ex Canone 59. item monemur, quod alias animadverti, ne antiquis monumentis sine discrimine statim credamus, ne forte pro veris recipiantur, aut pro integris, quæ ingenia quorundam hominum ad fallendum parata aut de industria induxerunt, aut inducta depravarunt. In Can. 68. agnoscimus priscam & quadragesimalis, & quartæ sextæve feriæ jejunii institutionem. In Can. 73. Conciliorum Provincialium auctoritatem, in quibus Provinciarum causæ coram Episcopis totius Provinciæ discutiebantur, dirimebanturque sententia. In Can. 83. honorem, quo Magistratus omnes, & Principes Ecclesia semper prosequuta est. Quid vero Canones singulos recenseam? Illud generatim non opinione solum, sed etiam ad veritatem plane omnibus persuaderi potest, in Canonibus, qui vulgo Apostolici appellantur, licet vere Apostolici non sint, inesse grave & auctoritatis pondus, & maximam utilitatis ubertatem; quum enim, ut paucis omnia complectar, a quinto Ecclesiæ seculo in medium prodierint, eoque jam tempore a Græca Ecclesia recepti fuerint, imo etiam ad Latinos honorifice traducti, nimis auderet, quicumque illos pro nihilo, aut pro rebus parvi omnino momenti existimaret; quod si de illis Canonibus agatur, quibus sententia Conciliorum veterum iisdem fere verbis expressa exhibetur, nemo sanus hujusmodi Canones contemnere poterit, nisi & eorundem simul Conciliorum veterum sententias aspernari necessario videatur.

Can. 14. dist. 28. Jam vero ut ad Gratiani fragmenta accedam aliquando, quæ ex hujusmodi Apostolicis, ut vocant, Canonibus depromta sunt, exponendus in primis est Canon 14. dist. 28. Is non eisdem omnino verbis refertur, quæ in versione Dionysii Exigui le-

leguntur. Porro Dionysii Exigui versio in can. 6. hæc habet: *Episcopus, aut Presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abjiciat, si vero rejecerit, excommunicetur, sed si perseveraverit, dejiciatur*. Alii ex Græcis recentioribus exemplaribus ita verterunt: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus uxorem suam ne ejiciat religionis prætextu, sin autem ejecerit, segregetur, & si perseverat, deponatur*. Ex quibus sane liquet, Gratianum longe a germana Canonis sententia recessisse *, dum potius ita scribere voluit: *Si quis docuerit Sacerdotem sub obtentu religionis propriam uxorem contemnere, anathema sit*. Sic emendato Gratiani Codice omittendum non est, quamplures ex recentioribus hæreticos occasionem contentionis adversus Ecclesiam Romanam ex memorato Canone arripuisse; quasi cœlibatus Ecclesiastici leges a Romana Ecclesia posteriore ætate firmatæ, ejusdem Canonis sanctioni adversentur, atque eo vehementius hæreticorum animi concitati sunt, quo aliquot ex Catholicis, qui Theologi audiunt, ita Canonem explicarunt, quasi damnaretur, non qui prætextu religionis ab uxoris concubitu temperaret, sed qui uxorem jam legitime ductam a domo, ac familia pelleret, eidemque præterea necessaria vitæ commoda subduceret. Quamobrem non defuere ex illis qui rem universam ad Græcorum Codicum fidem redigentes conati sunt demonstrare, statutum esse in Canone, ne Episcopi, aliique inferiores administri religionis prætextu debitum uxori denegarent *. Quo vero tandem pertinet hujusmodi conatus? Sane plura in contrarium adferri possent; sed quid juvat? Illud pro certo Catholicis omnibus est, Sacerdotalem cœlibatum ad disciplinam, & mores ab Ecclesia probatos pertinere, non vero ex divino jure constitutum omnino esse, ita ut aliud pro temporum, aut locorum varietate induci, aut dispensari per Ecclesiam possit. Quemadmodum itaque jam antiquissima ætate constitutum alicubi scimus, ne Presbyteri conjugiis copularentur, ut patet ex Canone 1. Concilii Neocæsariensis, eccur non potuit alicubi, aut aliquando definiri Episcopos, atque alios Administros inferiores, a conjugio antea contracto non debere recedere? Alia difficultas oritur ex relato Canone, ibi: *Si vero rejecerit, excommunicetur, sed si perseveraverit, dejiciatur*. Quænam erant istiusmodi pœnæ, excommunicari primum, deinde dejici? Quomodo distinctæ? aut cur gravior excommunicatione dejectio, ut excommunicatio contra delinquentem inferatur, dejectio vero adversus contumacem? Dixerim itaque in Clericis etiam majoribus nihil aliud excommunicationem fuisse, quam pœnam, qua quis ab Ecclesiasticis muneribus exercendis removebatur ad tempus, atque ut plurimum infligi solebat, quum Clerici sine formatis literis a Diœcesi, cui adscribebantur, abscedebant, uti patet ex Concilio Milevitano Can. 20., Concilio Hispalensi 2. Can. 3., & Concilio Nicæno Can. 16. At dejectio gravior erat pœna, qua Clerici in Laicorum ordinem detrudebantur, nunquam ad pristinum gradum reversuri: de hac agitur in Concilio Ancyrano Can. 18., Antiocheno Can. 3., & Chalcedonensi Can. 2.

Ad meliorem etiam Codicum fidem exigendus est Canon 1. dist. 33. siquidem in Codice Dionysii Exigui, qui antiquissimam ex Latinis exhibet interpretationem, ita legitur Canone 17. *Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt*. Alii ita ex Græco verterunt: *Qui post sanctum Baptismum duobus conjugiis fuerit implicitus, vel habuerit concubinam, non potest esse Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel omnino ex numero Sacerdotali*. Ex hoc Canone arbitror eam disputationem originem habuisse, de qua adductis adver- *Can. 1. dist. 33.*

san-

fantium Patrum testimoniis plura retulit Gratianus in dist. 26., quæ testimonia suis locis fusius expendam.

Canon 15. dist. 34. consonat omnino cum Canone 18. Dionysii Exigui; sed aliis ita e Græco in Latinum vertere placuit. *Qui viduam accepit, vel ejectam, vel meretricem, vel servam, vel mimam, seu scænicam non potest esse Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel omnino ex numero Sacerdotum*. Quibuscumque vero verbis describatur Canon, eadem semper sententia proferetur, qua morum integritas non solum incorrupta servanda sit ab iis, qui divinis ministeriis addicti sunt, verum etiam ab uxoribus eorundem, quasi virtus in illis familiaris esse debeat, & prope domestica.

Can. 15. dist. 34.

In Canone 1. dist. 35. duo junguntur capita ex versione Dionysii Exigui; sic habet ipse in cap. 42. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur*. Dein in cap. 43. *Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam Laici*. Alii verba illa, *aleæ atque ebrietati deserviens*, ita interpretati sunt, *aleis atque ebrietatibus vacans*. Cæterum sive quis *vacare*, sive *deservire* aleis aut ebrietati dicatur, illud semper intelligitur, operam præcipuam dari, ac frequentem, quod maxime in verbo *deservire* significat particula *de*, quæ augere solet significatum, arg. l. 1. ff. *depositi*. Sunt præterea, qui loco illorum verborum, *aut certe damnetur*, potius legunt ex Græcorum exemplaribus, *vel deponatur*; quæ interpretatio etiam Commentariis Zonaræ est valde conformis.

Can. 1. dist. 35.

Canon 7. dist. 45. apprime congruit cum interpretatione Dionysii Exigui. Aliorum interpretatio hæc est: *Episcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, qui ut fideles delinquentes, vel infideles injuriam inferentes percutit, & terrorem ipsis per hujusmodi vult incutere, deponi præcipimus. Nusquam enim dominus hoc nos docuit. Imo vero contra, cum ipse percuteretur, non repercutiebat, cum lacesseretur convitiis, non reddebat convitium, cum pateretur, non comminabatur*. Aliis ita scribere placuit: *Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum, qui verberat eos, qui peccant, vel infideles, qui injuriam fecerunt, & per hæc vult perterrefacere, deponi jubemus: Dominus enim nos nequaquam hoc docuit. Contra autem ipse verberatus non repercussit, maledictis appetitus maledicta non retulit, patiens non minatus est*. Quæcumque autem sit verborum in interpretatione varietas, eadem semper Canonis sententia exhibetur.

Can. 7. dist. 45.

In Can. 1. dist. 47. ea fere verba a Gratiano descripta sunt, quæ ex interpretatione Dionysii Exigui depromta videntur; dummodo tamen vice illorum verborum, *aut certe deponatur*, hæc supponamus: *aut certe damnetur*. Alii ita integrum Canonem legunt: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus pecunias mutuo datas cum fænore exigens vel cesset, vel deponatur*. Similis ferme sanctio legitur in Can. 17. Concilii Nicæni a Gratiano relato in Can. 2. ejusdem distinctionis 47.

Can. 1. dist. 47.

Canon 4. dist. 55. continet duos ex Apostolicis Canonibus, quales sejunctos habet num. 22., & 23. Dionysius Exiguus eisdem omnino verbis. Alii ita e Græco verterunt num. 22. *Qui se ipsum mutilavit, ne fit Clericus, est sui homicida, & Dei opificii hostis*, & num. 23. *Si quis cum sit Clericus, se ipsum mutilaverit, deponatur, est enim sui homicida*. Facile hisce in locis unusquisque agnoscere poterit constitutionem Concilii Nicæni I. in Can. 1. relato apud Gratianum in Can. 7. eadem dist. 55., quo etiam pertinere videtur Canon 8. dist. 55., cujus verba cum Dionysio Exiguo consonant, dummodo pro illis posterioribus verbis, *fiat Episcopus*, legatur, *efficiatur*

Can. 4. dist. 55.

Can. 8. dist. 55.

ciatur Episcopus; neque ab integra lectione, qualis apud Gratianum habetur, discrepant alii Græcæ linguæ Interpretes. Illud hac in re observatione dignum arbitror, huic sanctioni apud veteres occasionem dedisse quorundam imperitiam, qui varia sacræ Scripturæ loca perperam interpretati, præsertim Matthæi cap. 19. vers. 12. in corpus suum sævire minime dubitarunt, quos sequutus est Origenes, quemadmodum Eusebius, Nicephorus, atque Epiphanius tradiderunt.

Emendatione opus est in Canone 12. dist. 81., qui ex Canone 25. Apostolorum desumptus dicitur: quippe apud Gratianum nulla de Episcopo mentio fit, de quo facienda esset, de crimine autem homicidii ne verbum quidem occurrit in melioris notæ exemplaribus, quod tamen memorare voluit Gratianus. Restituatur Canon ex cap. 25. Dionysii Exigui hisce verbis: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus in fornicatione, aut perjurio, aut furto deprehensus deponitor, non tamen a communione excluditor: dicit enim scriptura: Bis de eodem delicto vindictam non exiges. Eidem conditioni consimiliter & reliqui Clerici subduntor.* Ad hanc disciplinam respexisse videtur Basilius Magnus, qui in Epist. 1. Canonica Canone 3. ita scribit: *Diaconus post Diaconatum fornicatus a Diaconatu quidem rejicietur, in Laicorum autem locum extrusus a communione non arcebitur, quoniam antiquus est Canon, ut qui a gradu exciderunt, hoc solo punitionis modo puniantur, primis, ut æstimo, legem illam sequutis: non vindicabis bis in idipsum; & etiam propter aliam causam, quod, qui sunt in ordine Laico a loco fidelium ejecti, rursus in eum, ex quo ciciderunt, locum recipiuntur; Diaconus vero semel habet, quod sufficiat depositionis judicium. Tanquam ergo ei non reddendo Diaconatu in ea sola punitione steterunt. Hæc quidem sunt, quæ ex Constitutionibus habentur.* Posteriora hæc verba ita Zonaras interpretatur: *Sed hæc, inquit, in Constitutionibus reperiuntur, hoc est longi temporis consuetudine definita sunt.* Nondum tamen integra lectio huic Canoni, qui Apostolicus dicitur, reddita est, nisi observem præterea in posterioribus editionibus aliter fuisse descriptum: quippe Egbertus Eboracensis ita Canonem exposuit in cap. 33. exceptionum. *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto, aut homicidio est, deponatur.* Unde profectum est additamentum de homicidio? Non levis proponi potest conjectura. Circa annum 570. Chilpericus Rex ad Episcopos Galliæ transmiserat quendam Canonum Codicem, de quo ita refert Gregorius Turonensis lib. 5. cap. 18. *Ipse vero ad metatum discessit, transmittens librum Canonum, in quo erat quaternio unus adnexus, habens Canones quasi Apostolicos continentes hæc: Episcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehensus a Sacerdotio divellatur.* Hic sane Canon idem ipse est cum dicto Canone 25. ex Apostolicis, quanquam de furto hic nulla mentio fiat, quæ fit in Apostolico.; viceversa hic mentio fiat de homicidio, quæ in Apostolico capite desideratur; cujus suppositionis ratio ex eo proficisci poterat, quod tempore Chilperici Prætextatus quidam Rothomagensis Episcopus homicidii reus etiam ex ipsius confessione habebatur, qui tamen adhuc veniam criminis sperabat, contra plurium Episcoporum, imo & Regis ipsius voluntatem, qui eum perpetuo dejectum ab Episcopatu pœnam sceleris luere debere pronunciabant; atque ut voti compotes fierent, Apostolicum Canonem rei suæ accommodarunt, ac loco furti, de quo in Apostolico Canone sermo erat institutus, homicidii crimen substituerunt, ut Prætestatum non tam ex sententia, quam ex ipsis verbis Canonis aperte damnatum assererent. Incidit ergo Egbertus in Canonem Apostolicum non tam apud Dionysium Exiguum, quam apud Gregorium

Can. 12. dist. 81.

Turonensem, aut alios Codices Gallicanos, & cum apud Dionysium de furto, apud Gallicanos de homicidio conceptum fuisse Canonem agnosceret, neutrum omisit, utrumque scripsit, ne forte unjus lectionem præ alia probare voluisse videretur, arbitratus ita se integri Collectoris officio satisfecisse.

Can. 13. dist. 81. Canonem 13. dist. 81. ita retulit Gratianus, quasi superiori jungendus sit, & ex eorundem Apostolicorum Canonum collectione depromtus. Nihil tale tamen in Canonibus Apostolorum legitur. Immo Gratianus alibi, nimirum in Can. 9. dist. 28. refert ex Concilio Neocæsareensi, licet mutatis quibusdam verbis. Quomodo legendus sit Canon, suo loco exhibebo, ubi agam de Concilio Neocæsareensi. Hoc loco observare sufficiat, forte Gratianum, quia in Canone 12. de solis Presbyteris Diaconisve delinquentibus, non de Episcopis sermonem fecerat, supplere voluisse in Canone 13., quod omiserat in præcedenti; & revera in Can. 9. dist. 28., ubi idem Canon describitur, Episcoporum non meminit Gratianus, nec enim meminisse poterat, si integrum Neocæsareensem Canonem exhibere debebat; at in hoc Can. 13. dist. 81. non tam voluit Neocæsareensem Canonem delineare, sed etiam Neocæsareensis Canonis sententiam cum Apostolici Canonis præcedentis sententia jungere, ut Canonem ita commento suo affingeret, qui non tam Neocæsareensis Concilii, sed etiam Apostolica auctoritate firmaretur, ac proinde ne Concilii quidem Neocæsareensis nomen in eo referendo inscripsit.

Canon 3. dist. 88. consonat omnino cum Canone 7. Dionysii Exigui; aliis vero
Can. 3. dist. 88. placuit ex Græcis Codicibus ita interpretari: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus sæculares curas non suscipiat, alioqui deponatur*. Antiquissima sane est hujusmodi Constitutio, quam auctor Canonum hujusmodi Apostolicorum renovare voluit in Canone 81., quam præterea Concilii Chalcedonensis Patres in Can. 3. firmatam in universa Ecclesia voluerunt. Forte dictorum Canonum Apostolicorum auctor notam habuit sanctionem Africanæ Ecclesiæ, eamque Apostolorum nomine in suum Codicem retulit; quippe Sanctus Cyprianus Epist. 9. lib. 1. ita scribit: *Cum jampridem in Concilio Episcoporum statutum sit, ne quis de Clericis, & Dei Ministris tutorem, & Curatorem testamento suo constituat, quando singuli divino Sacerdotio honorati, & in Clerico ministerio constituti, nonnisi Altari, & Sacrificiis deservire, & precibus & orationibus vacare debeant. Scriptum est enim: nemo militans Deo obligat se molestiis sæcularibus, ut possit placere ei, cui se probavit. Quod cum de omnibus dictum sit, quanto magis molestiis & laqueis sæcularibus obligari non debent, qui divinis rebus, & spiritualibus occupati ab Ecclesia recedere, & ad terrenos, & sæculares actus vacare non possunt?*

In describendo Can. 21. cau. 12. qu. 1. Gratianus sequutus non est Dionysianum
Can. 21. cau. 12. q. 1. Codicem, juxta quem Canon 40. respondet Canonibus 38., & 39. aut Canonibus 39. & 40. aliarum versionum. Dionysius Exiguus ita scripsit Can. 40. *Presbyteri, & Diaconi præter Episcopum nihil agere pertentent; nam Domini populus ipsis commissus est, & pro animabus eorum hic redditurus est rationem. Sint autem manifestæ res propriæ Episcopi, (si tamen habent proprias) & manifestæ Dominicæ, ut potestatem habeat de propriis moriens Episcopus, sicut voluerit, & quibus voluerit derelinquere. Nec sub occasione Ecclesiasticarum rerum, quæ Episcopi esse probantur, intercidant: fortassis enim aut uxorem habet, aut filios, aut propinquos, aut servos. Et justum est hoc apud Deum, & homines, ut nec Ecclesia detrimentum patiatur ignoratione rerum Pontificis, nec Episcopus, vel ejus propinqui sub obtentu Ecclesiæ proscribantur, & in causas incidant,*

qui

qui ad eum pertinent, morsque ejus injuriis, & malæ famæ subjaceat. Alii ita ediderunt in can. 38. *Presbyteri, & Diaconi absque voluntate Episcopi nihil peragunto; ipsius enim fidei populus Domini commissus est, & pro animabus ab ipso repetetur ratio*. Dein in can. 39. *Manifestæ sunto privatæ res Episcopi, si modo & privatas habet; manifestæ item sunto Dominicæ, ut privatas quidem res Episcopus, cum moritur, quibus vult, & quomodo vult, relinquendi facultatem habeat, neque in occasione Ecclesiasticarum rerum intercidant res Episcopi, qui nonnunquam uxores, & liberos, aut cognatos, aut servos habet. Justum enim est apud Deum pariter, & homines, simul ne Ecclesia per ignorationem rerum Episcopi damni aliquid sustineat, simul ne Episcopus, aut cognati ejus prætextu Ecclesiæ oblædantur, aut etiam qui illum generis proximitate contingunt, incidant in negotia, ejusque mors implicetur diffamationibus*. Verterunt alii in can. 39. *Presbyteri, & Diaconi sine sententia Episcopi nihil perficiant; ipse enim est, cujus fidei populus Domini est creditus, & a quo pro animabus eorum ratio exigetur*. Deinde in can. 40. *Manifestæ sint Episcopi res propriæ (siquidem res habet proprias), & manifestæ res Dominicæ, ut sit in potestate morientis Episcopi propria, quibus vult, & ut vult, relinquere, & non rerum Ecclesiasticarum occasione res Episcopi intercidant, qui nonnumquam uxorem habet, & liberos, vel cognatos, vel famulos. Est enim justum apud Deum, & homines, ut nec Ecclesia damnum aliquod accipiat propter rerum Episcopi ignorationem; nec Episcopus, vel ejus cognati Ecclesiæ occasione proscribantur, vel in negotia, litesque incidant, qui ad eum attinent, & ejus mortem maledictis prosequantur*. Porrò quæcumque ex his versionibus recipiatur, ut ad aliquam referri debeat Gratiani fragmentum, illud certum est ibidem vetustissimam contineri disciplinam, quum videamus idipsum fuisse constitutum in Concilio Antiocheno can. 24.

Cum eodem Concilio Antiocheno can. 25. consonant canon. 22. & 24. cau. 12. q. 1., quos tamen nescio qua ratione sejunxerit Gratianus, quum ex eodem canone 41. ex Apostolis depromti fuerint. Hunc ita Dionysius Exiguus exhibet: *Præcipimus, ut in potestate sua* (hic apud Gratianum est canon 24.) *Episcopus Ecclesiæ res habeat. Si enim animæ hominum pretiosæ illi sunt creditæ* (vertunt alii: *sunt ei credendæ*) *multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere, ita ut potestate ejus indigentibus omnia dispensentur per Presbyteros, & Diaconos, & cum timore, omnique sollicitudine ministrentur. Ex his autem quæ indiget*, (hic apud Gratianum est canon 22.) *si tamen indiget, ad suas necessitates, & ad peregrinorum fratrum usus ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino deesse. Lex enim Dei præcipit, ut qui altari deserviunt, de altari pascantur, quia nec miles stipendiis propriis arma sustulit*: aliis placuit ita vertere: *per Presbyteros, & Diaconos subministrare cum Dei timore, & omni religione (si sit opus) in necessarium suum usum accipere, & fratrum, qui hospitio excipiuntur, ita ut ipse nullo modo egeat. Lex enim Dei statuit, ut qui altari assident, ex altari alantur; quandoquidem nec miles unquam suo viatico adversus hostes progreditur*. Ex hoc Canone demonstrari videtur non aliter Ministros Ecclesiasticos tunc bonorum Ecclesiasticorum usum habuisse, nisi alias necessariis vitæ subsidiis destituerentur, sive ex vi adversæ fortunæ, sive ex voluntaria familiarium bonorum abdicatione, quemadmodum indicant ea verba: *si tamen indiget*, aut illa: *si sit opus*. Quamobrem Augustinus Episcopus in can. 3. cau. 23. q. 7., seu in epistola ad Bonifacium ita scribebat: *Si pauperum compauperes sumus, & nostra sunt, & illorum: si autem privatim quæ nobis sufficiunt, possidemus, non sunt illa nostra, sed*

Can. 22. & 24. cau. 12. q. 1.

pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus. Necnon Justinianus in nov. 3. cap. 3. *Expensæ*, ajebat, *quæ fiunt ex Ecclesiasticis redditibus, circa pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur, qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem*. Clarius Julianus Pomerius quinti Ecclesiæ sæculi probatissimus auctor lib. 2. de vita contemplativa cap. 10. ibi: *Nec illi, qui sua possidentes dari aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt. De Clericis quidem dicit Spiritus S., peccata populi mei comedunt: sed sicut nihil habentes proprium non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, accipiunt, ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt: ipsi quoque pauperes, si se possunt suis artificiis, aut laboribus expedire, non præsumant quod debet debilis, aut infirmus accipere, ne forte Ecclesia, quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes etiam nihil indigentes accipiant, gravata, illis, quibus debet, subvenire non valeat. Qui autem Ecclesiæ serviunt, & labori suo veluti debita reddi oportere credentes ea, quibus opus non habent, aut accipiunt libenter, aut exigunt, nimis carnaliter sapiunt, si putant quod Ecclesiæ fideliter servientes stipendia terrena, acnon potius præmia æterna accipiant. Sæcularis quippe militia, quia cœlestia non habet, terrena strenue militantibus præstat, unde satis indignum est, si fidelis, & operosa devotio Clericorum propter stipendium temporale præmia sempiterna contemnat. Quod si quilibet Minister Eclesiæ non habet unde vivat, non ei præmium reddit hic, sed necessaria præstat Ecclesia, ut in futurum præmium laboris sui recipiat .... Quæro quid eorum sit, quæ dixi, difficile? ut homo id, quod opus non habet, ab Ecclesia non accipiat, aut ut quod habet, sine causa contemnat? Si propter hoc non vult sua relinquere, ut habeat unde vivat, ut quid accipit, unde rationem reddat? ut quid de peccatis alienis sua multiplicat?* Id posteriore etiam ætate agnovit Dionysius Chartusianus, qui in tractatu de vita Canonicorum art. 24. hac quæstione sibi proposita ita præfatur: *Salubrius, ac securius creditur, ac paretur dictis Sanctorum, per quos loquutus est Spiritus Dei, quam scholasticorum quorundam, qui suo magis, quam expedit, credunt, & nituntur ingenio, auctoritatem Sanctorum ad suam retorquentes opinionem*, ac deinde concludit: *Quamvis ergo de proposita quæstione quidam dicant scholastici posse id licite fieri, consultius tamen credendum, & standum est verbis Hieronymi, & Bernardi, imo & Summi Pontificis, Beatique Prosperi; ait enim Damasus Papa: qui bonis parentum sustentari possunt, si accipiant quod pauperum est, sacrilegium incurrunt.... Horum itaque Patrum sententiis statur securius, quam aliorum aliter opinantium*. Videor fortasse fusius hæc fuisse persequutus. Id tamen præstandum erat, ut exinde appareret, quo jure Gratianus ad calcem ejusdem canonis 24. non alias Clericos admittendos esse ad propria possidenda, *nisi fortasse retinendo sua a sumptibus Ecclesiæ abstineant*.

Can. 14. cau. 16. q. 7. In describendo can. 14. cau. 16. q. 7. non modo a Dionysii Exigui interpretatione aliquantulum recessit Gratianus, verum etiam sibi parum constans fuit, quum enim jam in can. 7. dist. 63. eandem sententiam retulisset sub nomine Concilii Nicæni II. his verbis: *Siquis Episcopus sæcularibus potestatibus usus Ecclesiam per ipsos obtinuerit, deponantur, & segregentur ab Ecclesia omnes, qui illi communicant*, modo refert quasi Apostolicam doctrinam mutatis tamen aliquibus verbis ita: *Siquis Episcopus sæcularibus potestatibus usus Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur, & segregetur, omnesque, qui illi communicant*. Video sane undenam exorta fuerit hujusmodi diffi-

dissimilitudo, quippe Gratianus Ivonem ut plurimum sequutus est, qui in suo decreto parte 3. cap. 85., & parte 5. cap. 119. hunc ipsum canonem non eodem modo, sed varie designavit. Dionysius Exiguus ita exposuit num. 31. *Siquis Episcopus sæculi potestatibus usus Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur, & segregentur omnes, qui illi communicant*. Alii e Græcis Codicibus hæc ediderunt. *Siquis Episcopus sæcularibus Principibus usus per eos Ecclesiam adeptus sit, deponatur, & segregetur, & omnes, qui illi communicant*. Quæcumque autem scriptura servetur, illud semper deducetur, aut nullo modo Apostolicam in hac doctrina disciplinam contineri, quatenus Apostolorum tempori nihil hujusmodi convenire potest, aut cautum illic esse, ne Ethnicorum Magistratuum, & Principum potestate Episcopali Officio consulatur, quum nemo alius primis sæculis Princeps adesset, præter eos, quos communis gentium superstitio a vera in Deum religione dimoverat. Illud hac in re notatu dignum est hunc canonem inter Apostolicos cum alio fuisse conjunctum, qui numero 30. est apud Dionysium Exiguum, atque his verbis expressus. *Siquis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur & ipse, & ordinator ejus, & a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon Magus a Petro* (qui sibi suaserunt Canones Apostolis tribuendos esse aliter scripsere ibi: *Sicut Simon Magus a me Petro*.) Quamobrem facile constat duorum Canonum istorum Auctores illud a Sacris Administris, præsertim ab Episcopis cavendum voluisse, ne in Ecclesiasticis Ordinationibus aut pecuniæ, aut favori tribueretur, sed omnia prout Ecclesiarum utilitas postularet, peragerentur; atque hæc interpretatio Græcorum ipsorum est, apud quos Canones eosdem Apostolicos primum editos fuisse nemo ignorare potest. Revera Balsamon, & Zonaras utrumque canonem ita connexuit, ut eadem ferme utrique sententia affingatur. Verum hac in re, si conjecturæ locus esse potest, ubi de germano Apostolicorum canonum Auctore non constat, arbitror expositum canonem eundem esse cum canone Concilii Antiocheni 16. & cum canone Concilii Laodicæni 13.. In Concilio Antiocheno ita legitur: *Si quis Episcopus vacans in Ecclesiam vacantem prosiliat, Sedemque pervadat absque integro, perfectoque Concilio, hic abjiciatur necesse est, etsi cunctus populus, quem diripuit, eum habere delegerit. Perfectum vero Concilium illud est, ubi interfuerit Metropolitanus Antistes*. Verba Concilii Laodicæni hæc sunt ex Dionysio Exiguo. *Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere, qui sunt ad Sacerdotium provehendi*. Ex quibus adparet apud Græcam Ecclesiam olim opus fuisse canonibus, quibus turbarum conatus ut plurimum seditiosi compescerentur in designandis Episcopis; quos canones alii deinde aliis verbis aut describere, aut amplificare non dubitarunt; sic ejusdem Laodicæni canonis sententiam pluribus ornavit Martinus Braccarensis in suæ collectionis parte 1. can. 1. Propterea admodum verosimile esse potest memoratum Gratiani canonem 14. ab auctore Canonum Apostolicorum ita expositum fuisse, ut tamen nihil aliud in illo nobis agnoscendum sit, quam aut Antiocheni Concilii, aut Laodicæni doctrina.

Canon 62. de conf. dist. 1. inter Apostolicos decimus est, quem tamen aliter alii e Græco interpretati sunt. Nonnulli ita scripserunt: *Omnes Fideles, qui ingrediuntur, & scripturas audiunt, in precatione autem, & sacra communione non permanent, ut Ecclesiæ confusionem adferentes, segregari oportet*. Dionysius Exiguus his verbis usus est: *Omnes Fideles, qui ingrediuntur Ecclesiam, & scripturas audientes, non autem perseverant in oratione, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Ecclesiæ* *Can. 62. de conf. dist. 1.*

fiæ commoventes , convenit communione privari . Alia versione ita exhibetur : *Quicunque Fideles Ecclesiam ingrediuntur , & scripturas audiunt , neque apud preces , & sanctam communionem permanent , eos tanquam qui ordinis in Ecclesia perturbationem inducant, a communione arceri oportet* . Ex quibus non ita facile demonstrari ex hoc Canone potest , ut quidam arbitrantur , Fideles veteres Sacram Eucharistiam in solemnibus Sacrificiis suscepisse , tantum enim Græci Canonis interpretes in eo conveniunt , ut Fideles in oratione usque ad finem Sacrificii perseverarent , non ut etiam de Sacrificio sumerent , ac propterea exinde liquet injuria hunc Canonem adversus Ecclesiasticum missarum privatarum usum prolatum fuisse a Daniele Charmiero tom. 4. lib. 7. cap. 18. parte 2. , etsi enim satis infirmum argumentum petatur ex eo , quod veteres ex Ecclesiæ institutione de mensa Domini participarent, ad inferendum ipsiusmet Christi præceptum jampridem extitisse; quoniam nihil prohibet ex mera Ecclesiæ disciplina pendere , quod etiam ab ipsis Ecclesiæ ejusdem exordiis institutum est , quodque si plerumque ex Fidelium incuria non servatur , ab Ecclesia ipsa (quod præcipue spectandum est) vehementissime & hodie exoptatur , uti declararunt Concilii Tridentini Patres in sess. 22. cap. 6. , tamen eo vel infirmius argumentum est , quo variæ , atque inconstanti Græci textus interpretationi innititur . Ceterum minime inficias iverim similia quædam legi in Canone 2. Concilii Antiocheni , ex quo forte memorati Apostolici Canonis repetendam originem arbitror . *Omnes* (ita Antiochenum Canonem exhibet Dionysius) *qui ingrediuntur Ecclesiam Dei , & Scripturas sacras audiant , nec communicant in oratione cum populo , sed pro quadam intemperantia se a perceptione sacræ communionis avertunt , hi de Ecclesia removeantur, quamdiu per confessionem pœnitentiæ fructus ostendant , & precibus indulgentiam consequantur* .

Can. 79. de cons. dist. 4. Canon. 79. de conf. dist. 4. postremus est apud Dionysium Exiguum inter Apostolicos . Et quidem cum Dyonisio Gratianus consonat , si apud Gratianum omittamus illa verba *a quibusdam* . Alii ita legunt : *Siquis Episcopus , aut Presbyter in una initiatione non tres immersiones , sed unam dumtaxat , quæ in mortem Domini datur , peregerit , deponitor . Non enim dixit Dominus : in mortem meam baptizate , sed profecti docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris , & Filii , & Spiritus Sancti.* Alii his verbis : *Si quis Episcopus , vel Presbyter non tria unius mysterii baptismata perfecerit , sed unum baptisma , quod datur in mortem Domini , deponatur ; non enim dixit Dominus , in mortem meam baptizate , sed euntes docete omnes gentes baptizantes ipsos in nomine Patris , & Filii , & Spiritus Sancti* . Consulto observabam hæc in postremo Dionysii Exigui canone legi , ut innueretur inter eos fuisse , qui apud Occidentalem Ecclesiam Apostolicorum nomine apud nonnullos habiti sunt . Tunc enim temporis etiam in Occidente trina immersione Sacramentum baptismatis conferebatur , quemadmodum testes sunt Tertullianus lib. adversus Praxeam cap. 26., & lib. de corona militis cap. 3. Ambrosius de Sacramen. lib. 2. cap. 5. & 7. , Isidorus Hispalensis lib. 2. de offic. Ecclesiast. cap. 25. Sed fortasse quandam in hac constitutione difficultatem agnoscet , quicumque perpendet ibidem trinam immersionem quasi divino jure præceptam videri ; cui ut obviam eatur , animadvertenda erit veterum disputatio , qualis ex ipsismet Canonis verbis eruitur ; alii enim in baptismate afferebant mortem , resurrectionemque Domini significandam , propterea que unicam immersionem in Sacramento fieri debere , quemadmodum enim dum immergitur baptizandus , mors , & sepultura , ita dum immersus extollitur, resurrectio Christi

Christi quodam simbolo repræsentatur. Alii e contrario ajebant ex Christi ejusdem præcepto Trinitatem Sacratissimam in baptismo recolendam esse, cujus rei gratia convenientius trina immersio fieret. Quis in hoc dissidio alterutram potius probandam disciplinam arbitraretur? Spectavit quidem ad eos, qui Ecclesiastica jurisdictione fruuntur, sancire disciplinam uni potius, quam alteri opinioni consonam, ut etiam hac in re unitas Ecclesiarum adpareret. At interea alteri opinioni non erat, quid opponeretur; & revera si Ecclesiarum consuetudines in hac parte observaverimus, liquebit facile pro locorum, & temporum varietate modo unicam, modo etiam trinam immersionem in baptismate obtinuisse. Itaque in trina immersione duo potissimum veniunt consideranda, in primis trina ipsa immersio, deinde trinæ ejusdem immersionis significatio. Ipsa quidem trina immersio juris divini non est, est autem divini juris trinæ immersionis aliquando factæ significatio, qualis ab immergentibus olim affingebatur. Quippe ter in Trinitatis cultum immergebatur, & Trinitatis cultus ab ipsomet Christo Domino praceptus est, cum ille Apostolis dixerit: *Baptizantes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Juvat præterea animadvertere primis Ecclesiæ sæculis plurimum adversus hæreticos disputandum fuisse de Sacratissima Trinitate, cum enim Aeriani de Filii, Macedoniani de Spiritus Sancti natura male sentirent, quid potissimum peragendum erat ab Ecclesiasticis Patribus æquam divinarum Personarum virtutem, substantiamque prædicantibus, quam, ubicumque fieri commode possiet, etiam in Ecclesiastica stabilienda disciplina, Sacratissimam ipsam Trinitatem recolere? Optima itaque illis occasio fuit, ubi de immersione baptismatis ageretur, ter immergendi ad promovendum Trinitatis cultum, ubi præsertim cautum a Christo proponere potuissent in Trinitatis nomine illud Sacramentum fuisse conferendum.



CAPUT

CAPUT II.

De Canonibus Concilii Eliberitani.

Concilio Eliberitano ſequentes Canones apud Gratianum tribuuntur.

Dubiæ Auctoritatis.

- Can. 5. *diſt.* 47. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ conformis.*
- Can. 43. *diſt.* 50. *cum ſententia Ancyrani Concilii congruit.*
- Can. 24. *diſt.* 54. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ haud difformis.*
- Can. 4. *diſt.* 98. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ conformis.*
- Can. 104. *cau.* 1. *q.* 1. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ haud difformis.*
- Can. 3. *cau.* 5. *q.* 1. *conſonat cum antiquis exemplaribus.*
- Can. 6. *cau.* 5. *q.* 6. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ conformis.*
- Can. 17. *cau.* 22. *q.* 4. *falſo tributus Concilio Eliberitano.*
- Can. 15. *cau.* 22. *q.* 5. *falſo tributus Concilio Eliberitano.*
- Can. 25. *cau.* 27. *q.* 1. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
- Can. 7. *cau.* 31. *q.* 1. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
- Can. 1. *cau.* 31. *q.* 3. *varius in diverſis exemplaribus.*
- Can. 8. *cau.* 32. *q.* 7. *veteris Eccleſiæ diſciplinæ valde conformis.*
- Can. 21. *de conſ. diſt.* 2. *nullo modo congruit Eliberitani Concilii temporibus.*

QUoties Hiſpanorum quamplurium fidem in hac parte ſequamur, Concilii Eliberani ſive Illiberitani apud ipſos, ut ajunt, celebrati auctoritatem maximi faciemus; præſertim quod ab eiſdem velut antiquiſſimum prædicetur, & non Nicæno Concilio tantum, ſed & Arelatenſi, Gangrenſi, Neocæſareenſi, & Ancyrano vetuſtius. Unum hic commemoro Ferdinandum de Mendoza, qui eleganti opere conatus eſt id demonſtrare, ac propterea hanc Synodum referre non dubitavit ad annum circiter 303., ſeu paullo ante perſequutionem Diocletiani, & Maximiani. Sane hujus Synodi vetuſtatem indicant ea, quæ ibi definita leguntur, aut quæ inter definitiones occurrunt, de Flaminibus Ethnicorum, de coronis Sacerdotum, de Litteris Martyrum & Confeſſorum, ac ſimilibus, quæ omnia nonniſi vetuſtiſſimis temporibus convenire videntur. Auctoritatem vero Concilii vel ex eo evincit, quod in Canonibus ibidem conſtitutis eximia, & plane Apoſtolica morum doctrina eluceat, vel quod graviſſimi in eo ſanctiſſimique Antiſtites interfuerint, inter quos Oſius ille Cordubenſis, qui adverſus Arianos Nicænæ dein fidei fuit acerrimus propugnator; vel demum quod Eliberitani Concilii canones in Synodis ſequentis ætatis ſæpe laudati fuerint, ac confirmati; idque adparere aſſerit ex Concilio Maguntino ſub Rabbano anni 847. can. 21., ex Concilio apud S. Medardum tempore Karoli Regis Francorum, ex Concilio Toletano II. anni 675. can. 13. Quod tamen ut magis magiſq; confirmet, adfert canonem 14. Concilii Sardicenſis, in quo ita Oſius inquit: *Memini autem ſuperiore Concilio fratres noſtros conſtituiſſe, ut ſi quis Laicus in ea, in qua commoratur, civitate tres Dominicas dies, ideſt per tres ſeptimanas non celebraſſet conventum, communione privaretur.* Quæ ad aliud Concilium referri non poſſe videntur, quam ad Eliberitanum, in quo hujuſmodi conſtitutio legitur in can. 21. Sic ratiocinatur de Mendoza. Ali-

Aliter sentiunt non solum ex Hæreticis Centuriatores Magdeburgenses, verum etiam ex Catholicis quamplures, quorum aliqui suppositititium hujusmodi Concilium vocant, & sæculo demum septimo ex cujuspiam temere audentis industria prodiisse; aliqui vero etsi de ejus antiquitate, & rei gestæ veritate non dubitent, tamen ejus sententiis adhærere se posse inficiantur, imo ab illis velut a recta fide aliquando detortis recedendum esse arbitrantur. Exemplum proferunt in canone 36., quo prohibetur, ne in Ecclesiis exprimantur imagines, seu *ne quod colitur, & adoratur, in parietibus depingatur*, quæ Sanctio non Ecclesiæ fidem, sed potius Iconoclastarum hæresim sapit. Item aliud exemplum inveniunt in can. 34., quo prohibetur, ne cerei in cæmeteriis incendantur, ea adjecta ratione: *Inquietandi enim non sunt Sanctorum Spiritus*, quæ rursus doctrina inter superstitiosas observationes recensenda esse videtur. Arguunt præterea in Canonibus Eliberitanis nimiam austeritatem, severitatemque disciplinæ, & propemodum accedentis, deflectentisque ad Novatianos; etenim in can. 1. præscribitur communionem etiam in fine vitæ iis esse denegandam, qui suscepto baptismate in Idololatriam prolapsi misere fuerint.

Hæc postrema meo judicio leviora sunt, nec tanti momenti, ut alicujus Concilii auctoritatem aut infirmare, aut etiam conficere possint. Facilem ista ac planam interpretationem recipiunt, quin opus sit vel ad Iconoclastas, vel ad Novatianos deflectere, vel ineptas forte sententias Eliberitanis Patribus affingere. Etenim quod spectat ad canonem 36. de prohibito sacrarum Imaginum usu, urgentia erant rationum momenta, quibus a disciplina ceteroquin optima abstinendum fore censerent pro temporum, aut causarum adjunctis, ne forte aut risui, aut quod pejus erat, furori sævientium undequaque Gentilium expositæ essent, aut etiam ne fideles recens ab Idololatria conversi, facile rursus eo prætextu ad Idololatriam reverterentur, qua sane ratione scimus apud Judæos veteres vix imagines Dei, aut Prophetarum, vel Sanctorum Patriarcharum propositas fuisse, ne ipsi in Idololatriam, in quam erant valde proni, facile inciderent. Quod vero negotium facessit canon 34. de cereis non accendendis in cæmeteriis Martyrum, ne *Sanctorum Spiritus inquietentur*? Nimis anxia videbatur priscorum fidelium cura, atque in tenenda, colendaque Martyrum defunctorum memoria sollicitudo, qua aliquando fiebat, ut in monumentis imbecilles ipsorum animos superstitio, quæ religionem facile imitatur, occuparet. Præterea cereis ad cæmeteria Martyrum adpositis, quis facile non intelligat, Ethnicis ipsis oblatam occasionem, ut cæmeteria agnoscerent, agnitaque impio ausu violarent, atque dejicerent, & tum quodammodo eveniret, quod in canone dicitur *Sanctorum Spiritus inquietari*? Nihil postremo est, ex quo rejiciatur canon 1., ubi pœnitentia lapsis fidelibus denegatur; quippe id constitutum minime fuit desperatione veniæ, quemadmodum Novatianorum sectæ placuit, sed austeritate potius disciplinæ, quæ, si gravissimæ emergant caussæ, identidem postulat, severiores fortassis etiam, quam par esse videatur, criminibus pœnas indici, ut homines ab eisdem perpetrandis contineant, & abhorreant. Urgebat tunc temporis vehementissima ratio pœnitentiæ lapsis denegandæ: facile enim Christiani, ut Infidelium insequentium gladios evaderent, desciviffent a fide, si post lapsum apud Ecclesiam pœnitentiam inventuros confidissent.

Verum enimvero, licet quæ huc usque disputando attigi tanti non sint, ut Eliberitanorum canonum auctoritatem infirment, alia tamen sunt mihi graviora rationum momenta, ex quibus vir prudens de eorundem canonum fide, atque inte-

gritate hæsitabit. Illud maximum est, quod ex perpetuo veterum omnium silentio deducitur. Nemo plane ex Collectoribus antiquissimis ne unum quidem, aut alterum Eliberitani Concilii canonem codicibus suis inseruit, imo nec ipsum Eliberitani Concilii nomen memoravit, non Dionysius Exiguus, non Ferrandus Diaconus, qui ceteroquin in Provincia degens Hispaniæ finitima Hispanicorum canonum notitiam habere poterat, non Martinus Braccharensis, licet gente Hispanus, quique res saltem patriæ suæ Collectioni, quam edebat ad suorum commodum, adjicere debuisset, & quemadmodum non omisit Concilia Braccharensia, & Toletana, ita nec omisisset Eliberitanum Concilium, velut & temporis vetustate, & Virorum insignium, qui ei interfuisse dicuntur, auctoritate ceteris longe præstantius; non demum Cresconius Africanus, quem Hispani canones latere non potuerunt. Primum in Collectionibus canonum apparere cœperunt Eliberitani Concilii capita sub finem septimi sæculi, & celebriora facta demum sunt posteriore ætate, quum apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum relati sunt. Observatione præterea dignum est, quo tempore Iconoclastarum hæresis Ecclesiam misere turbavit sæculo sexto, aut septimo, neminem ex hæreticis meminisse can. 36. Eliberitani, quem tamen potuissent in propriam sententiam quoquomodo detorquere. Ego sane candide fateor me hisce rationum momentis teneri plurimum, nec posse facile adduci, ut Eliberitanum hoc Concilium tanquam genuinum Ecclesiasticæ vetustatis monumentum habeam, ejusdemque canones firmum esse posse veteris disciplinæ præsidium mihi persuadeam; quamobrem minime dubitaverim concludere, sicut Concilium ipsum, ita etiam Gratianeos canones ex Eliberitano Concilio depromtos incertæ omnino auctoritatis existere.

Can. 5. *dist.* 47. Jam vero ut ad illos peculiariter deveniam, est in primis canon 5. dist. 47., qui idem est cum canone 20. Eliberitano. In vulgatis tamen Concilii editionibus pro ea voce *abstinere* legitur *abstineri*. Quicumque canoni huic, velut incertæ fidei, voluerit alium substituere, poterit supponere canonem 17. Nicæni Concilii, in quo eadem stabiliuntur lato decreto dejectionis in Clericos, qui fœnus exercent, aut etiam canonem 12. Concilii Arelatensis I. anni 314., ubi hæc habentur. *De Ministris, qui fœnerantur, placuit eos extra formam divinitus datam a communione abstinere*.

Can. 43. *dist.* 50. Canon 43. dist. 50. est numero quintus inter Eliberitanos his verbis in vulgatis Conciliorum editionibus descriptus. *Si qua Domina* (ait Gratianus *si qua fœmina*) *zeli furore accensa flagris verberaverit ancillam suam, ita ut in tertium diem* (legunt alii, *intra tertium diem*; ait Gratianus *flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra tertium diem*) *animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit, si voluntate, post septem annos, si casu, post quinque annorum tempora acta legitima pœnitentia ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora* (legit Gratianus *intra tempora*) *constituta fuerit infirmata, accipiat communionem*. Qui Gratianea verba cum aliis ceterarum editionum contulerit, potius recipiet ea, quæ in aliis editionibus exprimuntur, utpote & rationi, & integræ canonis sententiæ magis consentanea. Qualiscumque autem editio præferatur, monere non desinam hunc ex iis Canonibus esse, ex quibus nonnulli, ut præfatus sum, Concilii Eliberitani austeritatem arguunt; quanquam immerito; etenim nomine *casus* ibidem non intelligitur fatalis quidam, & prorsus inopinatus eventus, sed potius qui culpa Dominæ verberantis acciderit. Culpam latam Jureconsulti vulgo appellant, quo sensu in l. 16.

§. 8.

§. 8. ff. de pœnis dicitur: *apud Græcos exilio voluntario fortuiti casus luebantur*, *ut apud præcipuum poetarum scriptum est*. Neque occasio exinde offertur, ut quandam disciplinæ austeritatem in canone agnoscamus; nisi austeritatem disciplinæ non absimilem velimus præterea agnoscere in canone 22. Concilii Anycirani, cujus hæc sunt verba: *Qui voluntarie homicidium fecerint, ad pœnitentiam quidem jugiter se submittant, circa exitum autem vitæ communione digni habeantur. Eos vero, qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem annorum pœnitentiam communioni sociavit secundum gradus definitos; hæc vero humanior definitio quinquennii tempus tribuit*. Porro hanc eandem disciplinam veluti recipiendam in suum pœnitentiale ex Concilio Eliberitano retulit Halitgarius lib. 4. cap. 5. necnon Rabbanus in Epist. ad Heribaldum cap. 3., & in suum pœnitentiale cap. 14., neque a tertii, vel quarti Ecclesiæ sæculi diciplina abhorrere potest hujusmodi canon; etenim de quo alio ibi agitur, quam de coercenda nimia Dominarum iracundia adversus ancillas ex levissimis causis suborta, præsertim ex ægritudine, quam zelotypiam appellant? Quod familiare malum apud Hispanos tunc fuisse non obscure erui potest ex *l.* 2. *ff. de his qui sunt sui vel alieni juris*, ubi refert Ulpianus conquestum fuisse D. Pium apud Proconsulem Bæticæ (in cujus Provincia hoc Eliberitanum Concilium celebratum dicitur), quod ibidem Domini, Dominæve adversus servos, & ancillas atrocissime insævirent.

Canon 24. dist. 54. legitur in can. 80., sive penultimo ex Eliberitanis, ubi tamen pro verbo *provehantur* legendum est *promoveantur*. Illud apud veteres Ecclesiæ Patres obtinuisse liquet, non solum servos, verum etiam libertos vivo Patrono laico a Clericorum Ordinibus exclusos fuisse; quum enim Patronis suis liberti operas quasdam, sive diurna quædam officia præstare tenerentur, facile sacris ordinibus initiati earundem operarum caussa ab Ecclesiasticis muneribus distrahi potuissent, præsertim vero si forte quispiam (quod tum frequentissime accidere poterat) Patrono Ethnico subjaceret. *Can.* 24. *dist.* 54.

Canon 4. dist. 98. legitur in can. 24. Eliberitano, ubi tamen in prioribus verbis paullisper variare Codices deprehenduntur. Aliqui enim ita habent: *Omnes, qui peregre fuerint baptizati*, quod & apud Gratianum legimus, apud alios hoc modo: *Omnes qui in peregrinatione fuerint baptizati*. Ceterum qualiscumque scriptura seligatur, eadem erit sententia, qua præcipitur neminem ad Clerum esse admittendum, nisi probata primum ejus Christiana vita fuerit, & agnita integritas, præsertim vero nisi probatæ essent caussæ, ex quibus ad baptismum accessit; non solum enim decebat Clericos esse a criminibus, verum etiam a quacumque criminis suspicione omnino puros, ut scribebat Cyprianus in Epist. 35. ad Clerum, & Plebem de Aurelio Lectore. Huc pertinet sententia Gregorii Magni in lib. 2. Regesti Epist. 25. ibi: *Afros passim, vel incognitos peregrinos ad Ecclesiasticos ordines tendentes nulla ratione suscipias, quia Afri quidem aliqui Manichei, aliqui rebaptizati, peregrini vero plurimi etiam in minoribus ordinibus constituti fortiores de se prætendisse honores sæpe probati sunt*. *Can.* 4. *dist.* 98.

Canon 104. cau. 1. q. 1. habetur in can. 48. Concilii Eliberitani, ubi tamen vulgares editiones longe aliter exprimunt. Omitto in illis legi *non immittant* pro illis verbis *non mittant*, quæ apud Gratianum habentur. Notatu illud dignum est, in postremis verbis aliud legi, quam apud Gratianum; etenim Gratianus ait: *neque pedes eorum lavandi a Sacerdotibus, vel Clericis*, at in pluribus editionibus Concilii ita C. 104. *cau.* 1. *q.* 1.

scriptum est: *neque pedes eorum lavandi sunt a Sacerdotibus, sed Clericis*, quam lectionem quamplura etiam probant vetera manuscripta, quemadmodum eruditi Conciliorum Collectores jamdiu animadverterunt; quibus si adhærere debeamus, uti par est, contraria omnino sententia Gratianeo capiti erit affingenda. Duo in hoc canone continentur: Primum cavetur, ut Ecclesiastici administri in Sacramento baptismatis conferendo non solum simoniæ vitium, verum etiam vitii suspicionem vitarent; etenim receptum apud veteres fuerat, fideles ad Ecclesiam conversos munuscula adferre, & in *concha*, seu arca quadam ponere, vel in Clericorum, vel in pauperum necessitates, vel forte etiam in rerum sacrarum restaurationem. Quod vero optimo jure primo constitutum fuerat, in sordidum morem Clericorum quorundam avaritia ita detorsit, ut sancti Patres id omnino inhibuerint. Inhibuit Gelasius Papa in Epist. ad universos Episcopos per Lucaniam cap. 7., atque ut de Hispania loquar, inhibuit idipsum Concilium Braccharense 2. can. 7., ut proinde concludere possimus memoratum Eliberitanum canonem plurimum cum Hispaniæ veteris disciplina in hac priore parte congruere. Posterior canonis pars spectat ad pedum ablutionem, quam facere prohibentur & Sacerdotes, & Clerici, si Gratianeæ lectioni fidamus, soli vero Sacerdotes, si aliorum Codicum fidem sequamur. Porro plurium Ecclesiarum vetustissimus ritus fuit, quemadmodum de Ecclesia Mediolanensi peculiariter testatur Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1., & in lib. de his qui Mysteriis initiantur cap. 48., quo baptizandi antequam ad sacrum Fontem accederent, pedes lavarent, non solum, ut Christi Domini exemplum imitarentur, qui in ultima cœna mirum in hac re humilitatis argumentum discipulis præbuit, verum etiam ut sordes, quas in externo corporis habitu Cathecumeni in Ecclesia Quadragesimali tempore pœnitentes contraxerant, eluerentur. Id describit adamussim Augustinus in Epist. 118. ad Januarium prope finem ibi: *Si autem quæris, cur etiam lavandi mos ortus sit, nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia ad baptizandorum corpora per observationem Quadragesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lavarentur. Istum autem diem potius ad hoc electum, quo Cœna Dominica anniversarie celebratur* &c. Atque ad instar veteris hujusce consuetudinis posteriore ætate invaluisse arbitror in Provinciis Hispaniarum, & Galliarum, ut die Dominica Palmarum baptizandorum capita publice abluerentur, quare is dies *capitilavium* appellabatur. De Galliis id testatur Alcuinus in lib. de Ecclesiasticis officiis, de Hispaniis vero Isidorus Hispalensis lib. 6. Ethimologiarum cap. 17., & lib. 1. de officiis Ecclesiasticis cap. 26. ita scribens de Dominica Palmarum: *Vulgus autem ideo diem hunc capitilavium vocant, quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt, ne observatione Quadragesimæ sordidati ad unctionem accederent*. Atque his prænotatis commoda plane sequitur Eliberitani canonis interpretatio, quæ Hispanorum disciplinæ omni modo congruat: Quippe ob dignitatem, atque præstantiam Sacerdotalis ordinis cautum recte observamus, ne Sacerdotes eo munere fungerentur, quo pedes baptizandorum abluerent, sed vix id inferioribus Clericis concedebatur. Neque vero quispiam hanc interpretationem minus congruam existimet, quod in Eliberitano canone mentio fiat lavandi pedes, at in memoratis Patrum monumentis de lavando capite sermo institutus sit; hæc enim discrimina ex temporum diversitate profecta facile dignoscuntur: Primis enim Ecclesiæ sæculis baptisma per immersionem conferebatur, ut proinde pedibus in Fonte positis sacris etiam in capite aquis quisque perfunderetur, uti demonstrant figuræ duæ, quas olim

olim habebat eruditus Ciampinus, & deinde dono dedit Johanni Mabillonio, & Socio itineris Italici, nunc vero impressæ sunt in itinere eodem Italico Tom. 1. ad pag. mihi 73.

Canon 3. cau. 5. q. 1. legitur in canone 52. Eliberitano, & quidem Gratiani scriptura integra mihi videtur, necnon veteribus manuscriptis consonat, contra quam legatur apud Ivonem, & Burchardum ibi: *Si qui inventi fuerint libellos famosos, & ignotos in Ecclesia legere, vel cantare excommunicentur.* Can. 3. cau. 5. q. 1.

Canon 6. cau. 5. q. 6. habetur in can. 73. Eliberitano, cujus tamen verba ita legenda sunt, ut Gratianum ex melioribus Codicibus emendemus: *Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem* (Gratianus habet: *Placuit nonnisi in fine accipere communionem*) *Si levior causa fuerit, intra quinquennium* (legit Gratianus *infra quinquennium*) *accipere poterit communionem. Si Cathecumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.* Hanc porro scriptionem Gratianeæ anteferendam putavit laudatus de Mendoza in suis emendationibus istorum canonum, ex qua inferretur delatoribus etiam in fine vitæ communionem denegari, quæ sane pœna frequenter in Canonibus Eliberitanis indicitur, quoties agitur de constituendis graviorum criminum pœnis. In hujus autem canonis interpretatione non satis meo judicio perspecta est germana auctoris sui sententia. Vulgo enim putant canonem pertinere ad quodcumque delatorum genus, quorum sollicitudine reorum nomina ad Magistratus deferri solebant. At quis facile non percipit publicæ rei maxime semper interfuisse delatores existere in publicis criminibus, quorum opera nequissimis, ac perditissimis civitas unaquæque purgetur? Quamobrem delatoribus eisdem ampla officii præmia publice proposita quandoque fuerunt, quemadmodum ex lege Papia referunt antiquissimarum rerum eruditi, dimidium illatæ in reos mulctæ fuisse concessum, licet dein ad quartam mulctæ partem contractum sit, unde quadruplatores dicti sunt, qui quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, consequerentur. Imo Tiberius Cæsar tantum delatoribus tribuit, ut nemini fidem abrogaret, sive quid veri, sive falsi referrent. Cumque a Senatu de præmiis delatorum abrogandis ageretur, respondit Imperator jura subverti, si legum custodes amoverentur. Demum, ut cetera omittam, de Constantino Magno traditur, eum omni tempore delatores admisisse, eosque ingenti studio prosecutum fuisse. Qui itaque fieri poterit, ut apud viros Ecclesiasticos tanquam probrum haberetur fungi delatoris officio, imo adeo aspere puniretur, ut delatores nec in fine vitæ communionem acciperent? Arbitror itaque explicandum canonem esse de delatoribus, qui forte, ut præmium acciperent, fideles baptizatos ethnicis Magistratibus proderent supplicii causa; nec enim perfidi Christiani deerant aliquando, qui fratres suos, sive ejusdem fidei, Religionisque consortes ad exilium, aut etiam ad necem insequerentur. Decebat proinde huic malo gravissimo asperrimum adhiberi remedium, ut pœna infligeretur excommunicationis perpetuæ, ne in extremo quidem vitæ discrimine condonanda. Dura fortecuipiam videbitur disciplina, qua ii, qui Judam prodentem sequuti sunt, cum Juda prorsus de venia criminis desperante coercerentur; sed quis ut tanto fidelium incommodo prospiceret, ab extremis etiam remediis facile temperasset? Pertinet ad hanc eandem rem Concilium Ancyranum can. 9., & Concilium Arelatense I. can. 13. ibi: *De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa Dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, ut quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus,*

Can. 6. cau. 5. q. 6.

detectus, vel verbis nudis ab ordine Cleri amoveatur. Non omittam demum observare memoratum Canonem Eliberitanum legi inter Capitularia Regum Francorum lib. 6. cap. 317., lib. 7. cap. 205., & in additione 4. cap. 34. editionis Parisiensis anni 1677.

Nullo modo ad Concilium Eliberitanum pertinere possunt, sive Canon 17. cau. 22. q. 4., sive canon 15. cau. 22. q. 5., quorum auctorem ut dignoscere possimus, iidem simul jungendi sunt, atque ad antiquiores canonum collectiones referendi. In Ivonis decreto consistendum minime arbitror, sed statim ad Burchardum me confero, qui in lib. 12. cap. 25. hæc habet: *Ex Concilio Hibernensi cap. 1. Definitio incauta laudabiliter solvenda, nec prævaricatio est, sed temeritatis emendatio*. Deinde in cap 26. *Ex eodem cap. 3. Si puella sita in puerili ætate in domo patris illo nesciente se juramento constrinxerit, & si pater statim, ut audierit, contradixerit, vota ejus, & juramenta irrita erunt, & facilius emendabitur*. Et in cap. 27. Ex Synodo Aurelianensi cap. 2. *Juramentum filii, aut filiæ nesciente Patre, & vota Monachi nesciente Abbate, & juramenta pueri irrita sunt*. Hæc sane eadem ferme sunt cum memoratis Gratiani locis, quanquam Gratianus ea referat ex Eliberitano, & Burchardus ex Hibernensi, & Aurelianensi Conciliis. Non est, cur dubitemus hasce sententias Hibernensi potius Concilio esse tribuendas. Edidit Acherius in tomo 9. sui spicilegii veteris editionis, & in tom. 1. edition. Parisiens. anni 1723. collectionem quandam Hibernensium canonum, quam ipse monet octavo sæculo antiquiorem esse. Et quanquam ibidem multa fuisse corrupta testetur, barbara præterea vocabula inserta, inversumque eorum ordinem adparere, prætertim vero auctorem collectionis Ardeboc Clericum ex dispensatione Abbatis Haelhucar plura identidem addidisse, plura etiam retenta sententia detraxisse; tamen quia ibi Collector ipse profitetur nomina singulorum auctorum, quæ capitibus proponuntur, velle sincere notare, & quia antiquissima hæc collectio videtur, plurimum valere poterit ad indicandam istorum fragmentorum originem. Itaque in hac collectione lib. 34. hæc leguntur: *Synodus: Definitio incauta solvenda, nec prævaricatio, sed temeritatis emendatio. In Regum libro Saul juravit Jonatham occidere, nec occisus est; nec in hoc juramento culpatur; quia juxta voluntatem suam, non Dei voluntatem juravit. Synodus Hibernensis. Juramentum filii, & filiæ nesciente Patre, juramentum Monachi nesciente Abbate, juramentum pueri irrita sunt.* Quæ sane verba quoties cum memoratis Gratiani Canonibus conferantur, quis non videat iis plurimum consonare, ut omnino adpareat ex Hibernensi Concilio Gratiani Canones originem suam habuisse? Fateor non eundem omnino esse verborum sonum. Sed quis non videat id potuisse contingere, quod Hibernensium Canonum collector Concilii verba mutaverit retenta sententia, uti ipse se fecisse aliquando candide fatetur, aut quod sequentes collectores de more suo paullo aliter Hibernensem Canonem describere adamaverint? Nec mihi negotium facessit, quod apud Hibernensem collectorem præcise laudetur initio *Synodus*, quin subjungatur, an Synodus Hibernensis sit, nec ne; etenim rursus animadvertit Acherius in his locis hujusce collectionis, in quibus de *Synodo* mentio fit, non aliam Synodum, nisi Hibernensem intelligi, idque comprobat auctoritate MS. cujusdam Codicis Sangermanensis, in quo legitur apertissime *Synodus Hibernensis* in iis locis, in quibus apud alios Codices habetur præcise *Synodus*. Igitur clara res est canones nuper allatos Hibernenses potius esse, quemadmodum omnes collectores Gratiano antiquiores laudant, inter quos addi forte posset pœnitentiale Roma-

Can. 17. cau. 22. q. 4. & can. 15. cau. 22. q. 5.

Romanum editum ab Antonio Augustino tit. 2. cap. 16. Neque porro mirari quispiam debet Gratianum pro Hibernensi canone Eliberitanum scripsisse. Ut enim praetercam silentio Gratianum non satis accurate collectoris officio functum, potuit ipse facile decipi ex quadam nominum similitudine. Siquidem alicubi Canones Hibernenses laudati sunt nomine *Elibernensium*, quemadmodum apud Reginonem lib. 1. de Eccles. discipl. cap. 328., ac propterea facile contingere potuit Elibernenses Canones accipi a quopiam pro Eliberitanis, atque eo nomine describi. Demum non omittam observare in memoratis Gratiani locis insertam etiam adparere sententiam Capitularium Francicorum, videlicet ad annum 789. Carolo Magno imperante, in quibus inter cetera num. 62. haec leguntur: *Et ut parvuli, qui sine rationabili aetate sunt, non cogantur jurare*; quae relata sunt in lib. 1. Capitularium cap. 61. editionis Baluzianae, & apud Reginonem lib. 2. de Ecclesiasticis discipl. cap. 312. Capitularium eorundem nomine.

In Canone 13. Concilii Eliberitani legitur Canon 25. cau. 17. qu. 1. Diversa Concilii exemplaria paullo diversa exhibent ejusdem Concilii verba, quae propterea describere non pigebit. Ferdinandus de Mendoza duas evulgavit editiones, quarum priorem vulgatam appellavit, posteriorem emendatam. In priore ita habet: *Virgines, quae se Deo dedicaverunt, si pacta perdiderint virginitatis, atque eidem libidini servierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Quod si semetipsas paenituerint, quod infirmitate corporis lapsae fuerint, & toto tempore vitae suae hujusmodi faeminae egerint poenitentiam, & abstinuerint se a coitu, eo quod lapsae potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere debere.* In posteriore haec leguntur: *Virgines, quae se Deo dedicaverunt, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini inservierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Quod si sibimet persuaserint, quod infirmitate corporis lapsae fuerint, & toto tempore vitae suae hujusmodi faeminae egerint poenitentiam, & abstinuerint se a coitu, eo quod lapsae potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere.* In Canone per Labbaeum edito paullo aliter habetur ibi: *Virgines, quae se Deo dicaverint, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem libidini servierint, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Quod si semel persuasae, aut infirmi corporis lapsu vitiatae, omni tempore vitae suae hujusmodi faeminae egerint poenitentiam, ut abstineant se a coitu, eo quod lapsae potius videantur, placuit eas in fine communionem accipere debere.* Porro haec eadem constitutio in Conciliis posterioribus confirmata est, quorum unum hic adferam, videlicet Coloniense anni 887., in quo haec leguntur can. 6. *De Virginibus autem sacratis in Concilio Eliberitano cap. 13. scriptum est: Si maechaverint Virgines, quae se Deo dedicaverint, si pactum perdiderint virginitatis, atque eidem servierint libidini, non intelligentes quid amiserint, placuit nec in fine eis dandam esse communionem. Quod si semel persuasae ad infirmi corporis vitia lapsae toto tempore vitae suae ejusmodi faeminae egerint poenitentiam, & abstineant se a coitu, placuit eas in finem communionem accipere debere.*

Can. 25. cau. 27. q. 1.

Canon. 7. cau. 31. qu. 1. est numero 72. inter Eliberitanos, in quo referendo Gratianus omisit posteriorem partem; etenim ita legendum est: *Siqua vidua fuerit maechata, & eundem postea habuerit maritum, post quinquennii tempus acta legitima poenitentia placuit eam communioni reconciliari*, (legunt alii: *communione reconciliari*) *si alium duxerit relicto illo, nec in fine dandam esse communionem, vel si fuerit ille fide-* Can. 7. cau. 31. q. 1.

fidelis, quem accipit, communionem non accipiat, nisi post decem annos acta legitima pœnitentia, nisi infirmitas coegerit velocius dare communionem. Similis ferme constitutio de Virginibus lata adparet in can. 14. ejusdem Concilii Eliberitani, hoc tantum intercedente discrimine, ut virgo si consortem criminis deinde in maritum habuerit, post annum quidem reconciliari posset, at viduis indicta esset pœna quinquennii, ex eo forte, quod viduarum continentia pro magisterio, & exemplari virginibus esse deberet, quemadmodum scribit Ambrosius in lib. de viduis in principio. Huc adferri etiam potest, quod de viduis lapsis suo tempore statuit Theodorus Cantuariensis Episcopus in cap. 12. pœnitentialis editi ab Acherio in tom. 9. Spicilegii, cujus sententiam ita refert Jacobus Petit in editione Parisiensi ejusdem pœnitentialis pag. mihi 11. *Mulier, quæ vovit post mortem viri ejus, non accipiat alterum, & mortuo illo prævaricatrix si accipiat alterum, iterumque nupta cum eo pænitentia mota si implere vult vota sua, in potestate viri ejus utrum impleat, an non. Ergo unam licentiam dedit Theodorus, quæ confessa est votum post undecim annos nubere cum illo viro*.

Cum canone 54. ex Eliberitanis consonat canon 1. cau. 31. qu. 3., quoties tamen his potius verbis describatur: *Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineantur* (legunt alii: *abstineant se a communione*). *Si tamen iidem sponsus, vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes, si in eisdem fuerit vitium, & polluerint se, superior sententia servetur*, (legunt alii: *superioris sententia servetur*).

Can. 1. cau. 31. q. 3.

Levis præterea est Codicum varietas in scriptione Canonis 9. Eliberitani, relati in can. 8. cau. 32. qu. 7. etenim paullo aliter quam habeatur apud Gratianum ita exhibent vulgatæ Concilii editiones: *Item fæmina fidelis, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat. Si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi quem reliquerit, prius de sæculo exierit*. Opportuna sane tunc temporis constitutio, qua effrænem conjugum libidinem cohibere necessarium erat. Quum enim Romanis legibus divertere concederetur maritis etiam bona gratia, ut ajebant, idest conjugis alterius consensione accedente, novi matrimonii contrahendi caussa, congruum erat præjudicatam Fidelium opinionem latis canonibus improbare. Et quoniam de non dimittenda uxore, *excepta fornicationis causa* jam luculenta erat Evangelica Lex apud Matthæum cap. 5., eo collineare debebant Sancti Patres, ut licet concederetur adulterii caussa ab uxore divertere, nova tamen matrimonia contrahere Fidelibus denegaretur. Fateor hac in specie dissidium semper fuisse inter Occidentalem, & Orientalem Ecclesiam; contenderunt enim Orientales indulgendum esse maritis insontibus, qui ob uxoris fidem temeratam non tam ab ea recedere maluerunt, quam novas nuptias celebrare: hinc Theodorus Cantuariensis Græcorum moribus eruditus id facile in suo pœnitentiali in Anglia admisit ibi: *Si cujus uxor fornicata fuerit, licet dimittere eam, & aliam accipere* apud Petit. edit. Parisiens. pag. mihi 10.; contra tamen semper senserunt Latini Patres universi, quorum traditio in Concilio Tridentino demum rite, recteque perpensa ad obtinendam Græcorum concordiam occasionem dedit canone 7. sess. 24. de reform. mitius forte, quam describi potuisset, expresse Græcorum gratia, ut eruitur ex historia Cardinalis Pallavicini lib. 22. cap. 4. Hæc saltem paucis observasse juvat, ut perciperetur, quo forte pergeret illa Eliberitani Canonis exceptio, *nisi necessitas infirmitatis dare compulerit*. Etenim forte auctor canonis non ignorabat alicubi con-

Can. 8. cau. 32. q. 7.

cessum

cessum esse maritis post uxoris adulterium aliam sibi uxorem adjungere, quam disciplinam non aliter excusatam habere potuit, quam si necessitatem infirmitatis aliud aliquando urgere crederet, proptereaque & hanc eandem infirmitatis necessitatem excipiendam declaravit.

Canon. 21. de conf. dist. 2. minime habetur inter Eliberitanos Canones, licet ejusdem Concilii nomine apud Gratianum, Ivonem, & Burchardum referatur. Errori occasionem dedit Reginonis collectio, qua ut plurimum usus fuisse Burchardus mihi visus est. In collectione Reginonis cap. 331. lib. 1. ita legitur: *Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet septem, aut quinque, aut tres dies*. In hoc fragmentum incidit Burchardus, illudque descripsit eisdem verbis, licet ordine mutato in cap. 22. lib. 5. ibi: *Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tres, aut quinque, aut septem dies*. Sed cum apud Reginonem nullum fragmenti auctorem laudatum invenisset, ad præcedentia capita respexit; inciditque statim in caput 328. quod laudatur ex Concilio Helibernensi, statimque arbitratus est sequentia etiam capita ex eodem Concilio fuisse depromta, propterea & referens caput 330. Reginonis in parte 19. cap. 76. sui decreti, illud ipsum ex Concilio Eliberitano laudavit; ut enim superius jam observabam, Helibernensis Concilii mentio pro Eliberitano Concilio habita est ob nominis, seu vocis similitudinem, atque hinc Burchardus idem laudatum caput 331. nomine Concilii Eliberitani imprudens inscripsit: Burchardi erratum sequuti Ivo, & Gratianus venia quodammodo digni essent, si canonem hunc, prout apud Burchardum jacet, descripsissent. Sed forte voluerunt ipsi alicui pœnitentiali suæ ætatis morem gerere, & canonem ita describendum voluerunt: *Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tribus, aut quatuor, aut octo dies*; nisi dicere forte velimus in eam Burchardi editionem incidisse, quæ hanc scriptionem præseferret. Ceterum si hujus fragmenti auctorem dignoscere quoquo modo velimus, non alium fuisse arbitror, nisi auctorem ignotum cujusdam pœnitentialis, quod vigebat Reginonis tempore, & quod Regino ipse laudaverat in suo lib. 1. cap. 329. ex ea præsertim ratione, quia plurimum convenit hoc Reginonis caput 331. cum dicto capite 329. Non omittam observare convenire disciplinam hujus canonis cum canone 46. Concilii Cabilonensis 2., & cum Concilio Parisiensi 6. lib. 3. cap. 20. relato in Capitularia Regum Francorum cap. 40. lib. 2. in illis præcipue verbis: *Juxta ejusdem ergo Apostoli documentum probare se debet homo, & sic de pane illo manducare, & de calice bibere, videlicet abstinens aliquot diebus ab operibus carnis, & purificans corpus, animamque suam præparet se ad percipiendum tantum sacramentum exemplo David, qui nisi se confessus fuisset abstinuisse ab opere conjugali ab heri, & nudius tertius, nequaquam panes propositionis a Sacerdote accepisset*. Id ipsum tradidit Augustinus serm. 216 de tempore Dominica 10. post Pentecosten serm. 2. & serm. 244. de temporibus.

Can. 21. de conf. dist. 2.

Quid vero sentiendum erit de altera Gratianei Canonis parte: *nec inter Catholicos connumerabitur &c.* ? non solum hæc non leguntur in Concilio Eliberitano, sed etiam repugnare videntur traditæ Concilii hujus ætati; quandoquidem vetus erat Fidelium consuetudo accedendi quotidie ad Sacram Eucharistiam, & quidem de Hispaniæ Provinciis etiam suo tempore testatur Hieronymus in epist. 28. ad Licinium Bœticum; ut proinde tum supervacaneum fuerit tria quotannis tempora definire, quibus Fideles ad cœnam sacram adigerentur. Id primum constitui cœpit refrigescente Fidelium charitate post 6. Ecclesiæ sæculum, uti liquet ex canone 18. Concilii

cili Agathensis, ex cap. 50. Concilii Turonensis 2., quod habetur in lib. 2. Capitularium cap. 45., & quod Burchardus, cujus propositum erat a laudandis Capitularibus Francicis abstinere, Fabiano Papæ tribuit in lib. 5. cap. 17., unde & Gratianus imprudens etiam ex Fabiano retulit in can. 16. dist. 2. de cons. Sed non est, cur pluribus immorer, ubi apertissima Gratianei erroris est ratio ex collectione Burchardi desumta. Itaque Burchardus postquam retulit in dicto cap. 22. lib. 5. memoratum fragmentum illis verbis: *Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tres, aut quinque, aut septem dies*, ad alia gradum facit Conciliorum fragmenta, atque descripturus in cap. 23. Agathensem Canonem, qualis apud Gratianum habetur in can. 19. de consecr. dist. 2., prænotat veluti compendiariam quandam Agathensis Canonis sententiam de more suo his verbis: *Quod inter Catholicos non connumeretur, qui in istis tribus temporibus, Pascha, Pentecoste, Natali Domini non communicat.* Hæc verba arbitratus est Gratianus ad præcedens caput pertinere, ac propterea cum præcedenti conjungere minime dubitavit, atque ita in dicto Canone 21. omnia, qualiacumque ea essent, Concilio Eliberitano tribuere.



CAPUT

CAPUT III.

De Canonibus Concilii Ancyrani.

Hi sunt Canones, quos Ancyrani Concilii nomine Gratianus descripsit.

Can. 8. *dist.* 28. *cum omnibus Concilii exemplaribus consonat.*
Can. 32. *dist.* 50. *emendandus ex pluribus Canonibus Ancyranis.*
Can. 42. *dist.* 50. *varius in diversis exemplaribus.*
Can. 6. *dist.* 92. *vix a melioribus exemplaribus discrepans.*
Can. 42. *cau.* 12. *qu.* 2., *verbis tenus a Concilio paullulum discrepans, sententiæ congruens.*
Can. 2. *cau.* 26. *q.* 5. *ex aliis melioris notæ exemplaribus supplendus.*
Can. 24. *cau.* 27. *q.* 1. *cum exemplaribus Concilii consonat.*
Can. 46. *cau.* 27. *q.* 2. *cum exemplaribus Concilii consonat.*

ETSI ante annum 315. plures Episcoporum Synodos celebratas fuisse veterum monumenta abunde testentur, præsertim quum Ethnici a vexandis Christianis paullulum interquiescerent, nulla tamen ex iis aut Canones ad futuram rei gestæ memoriam scripsit, aut si forte scripsit, ob temporum injurias, atque calamitates posteritati servire non potuit. Prior tempore ex illis, quarum Canones apud Collectores hodie legimus, est Ancyrana, quam eruditiores habitam ajunt circa annum 315., videlicet post tempora vexationis, qua jussu Maximini jactata fuit Ecclesia in Oriente, atque ante tempora alterius vexationis, quam eadem Ecclesia deinde passa est sub Licinio. Huic Concilio nomen dedit Civitas Ancyrana in Asia minore sita, prima, atque amplissima Galatiæ urbs, ad quam convenientes octodecim Episcopi, Canones 25. ediderunt, quales in vetustissimis etiam collectionibus legimus relatos post capita Nicæni Concilii, non quasi posteriores ætate, sed ut justam venerationem haberet, quod dignitate, & totius Ecclesiæ frequentia excellebat. Caussa Concilii hæc fuerat. Quum Maximinus Christianos omnes insequeretur, & diris suppliciis angeret, plures ex Episcopis, & Clericis inferioribus, qui metu gravissimo fracti, ac debilitati Ecclesiam, Fidemque ipsam deseruerant, dein vita functo Maximino supplices Ecclesiæ reconciliari petebant. Operæ pretium fuerat prudentissimis viris modum præstituere, quo pœnitentes restituerentur, atque ad Ecclesiam revocarentur, proindeque pluribus Canonibus salubriter caveri oportuit, qui sane posterioribus, ac recentioribus pœnitentialibus normam quandam, & exemplar præbuisse videntur, licet tamen & illis alia admixta fuerint non pauca, quibus disciplina sacrorum, quoad per tempora licebat, firmaretur.

Hujusmodi sane est Canon 8. dist. 28., quem legimus in Can. 9. alias 10. ex Ancyranis. Et quidem Gratiani verba consonant cum interpretatione Isidori Mercatoris, apud quem hæc sunt postrema Canonis verba: *cessare debebunt, laicam tamen recipientes communionem*, quæ apud Gratianum desiderantur. Paullo aliter scribit Dionysius Exiguus ibi: *Diaconi quicumque ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, & dixerunt velle se conjugio copulari quia sic manere non possunt, hi si postmodum uxores duxerint, in ministerio maneant, propterea quod eis Episcopus licentiam dederit.* *Can.* 8. *dist.* 28.

 Quicum-

Quicumque sane tacueruut, & susceperunt manus impositionem professi continentiam, & postea nuptiis obligati sunt, a ministerio cessare debebunt. Hunc eundem canonem corrupit in sua collectione Martinus Bracarensis, imo eidem contrariam omnino sententiam affinxit his verbis. *Diaconus, qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit non posse in castitate permanere, hic non ordinetur. Quod si in Ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, & vacet a clero*. Forte Martinus sententiam Concilii immutavit, ut disciplinæ sui temporis morem gereret. Neque enim eadem esse poterat ratio Antistiti Bracarensi, quæ fuit Patribus Ancyranis. Tempore enim Ancyrani Concilii decebat quidpiam remitti de asperitate disciplinæ Diaconorum, quum pauci admodum essent, qui Diaconorum munus sponte, libenterve susciperent. Adauctis vero Ecclesiarum bonis, atque horum administratione Diaconis commissa, quum plures Diaconorum officia spectarent, vitæ Diaconalis ratio exacta est ad præclaram, & perfectam honestatis formam. Quæ si maturius observassent ex etherodoxis nonnulli, non adeo forte Romanam Ecclesiam conviciis lacessissent occasione hujus Ancyrani Canonis; quasi Ancyrani Patres de continentia Diaconorum, quam Ecclesia Sancta diligentissime custodit, minime solliciti fuerint. Atque hæc præjudicata opinio etiam valuit apud eos, qui eruditiores audire maluerunt. Quid amabo aliud innuunt Ancyrani Episcopi, quum Diaconis concedunt nuptias contrahere, si Episcoporum dispensatio tempore Ordinationis accesserit, quam veterem fuisse disciplinam Ecclesiæ, qua generaliter Diaconi castimoniam servare tenerentur, & si non custodissent, a gradu suo dejicerentur? Quorsum ordinantis auctoritas interveniret, ubi nulla Lex Ecclesiastica nuptiis obstitisset? Quæ cum ita sint, non recens est Romanæ Ecclesiæ consuetudo, quam male feriati homines improbant, sed ipsis antiquissimis Ecclesiæ Regulis omnino conveniens.

Ad eos, qui in persecutione Maximini lapsi fuerant, pertinet canon 32. dist. 50.,
Can. 32. quem Gratianus non satis integre descripsit; & quanquam Romani Correctores jam
dist. 50. in illius emendationem nonnulla adjecerint, juvabit tamen eundem describere ex interpretatione Dionysii Exigui, qualis in Codice Justelli habetur ibi: *Presbyteri immolantes, & iterum luctamen adeuntes, si hoc non per illusionem aliquam, sed ex veritate fecerint, nec ante parentes, & affectantes, atque suadentes, ut æstimentur quidem tormentis aptari, sed his visu tantum, & habitu subjici, hos placuit honorem quidem retinere propriæ sedis; offerre vero, aut alloqui, aut omnino sacerdotalibus officiis fungi non licere*. Hæc in canone 1. ex Ancyranis, cui respondere videtur Cyprianus in libro de lapsis his verbis: *Tanto candore conspicuos Ministros suos Ecclesia esse decernit, ut licet secundo certamine elatum priore victoria hostem superassent, ac proinde se negationis suæ labe emaculassent, non tamen idoneos amplius existimaverit, qui sacris functionibus ministrarent*. Sequitur canon 2. Ancyranus, quem Gratianus refert in :. *Diaconi. Diaconi similiter, qui immolaverunt, honorem quidem habeant, cessent vero ab omni sacro ministerio, sive a pane, sive a calice offerendo, vel prædicando. Quod si quidam Episcoporum conscii sunt laboris eorum & humilitatis, & mansuetudinis, & voluerint eis aliquid amplius tribuere, vel adimere, penes ipsos erit potestas*. Digna profecto sunt observatione verba illa: *Sive a pane, sive a calice offerendo, vel prædicando*, quasi innuatur ex iis olim Diaconos sicut prædicationis Evangelicæ, ita sacræ oblationis fungi officio potuisse. Si de prædicatione divini verbi loquamur, minime dubitaverim asserere, hanc inter munera Diaconorum habitam

fuisse

fuisse, quum & ab ipsis Apostolorum temporibus Diaconum Stephanum Evangelii præconem invictissimum fuisse sacræ Actorum Apostolicorum literæ testentur, & perennis Ecclesiæ consuetudo demonstret a Diaconis Evangelium publice legi, & solemniter, quæ sane lectio species prædicationis videtur. Qui hujusmodi potestatem Diaconis denegant, *prædicandi* verbum sumunt pro *denunciare*, ad explicandum illud Diaconorum officium, quo solent indicere populo, quid inter missarum solemnia aut Cathecumenis, aut pœnitentibus, aut omnibus indiscriminatim Fidelibus agendum sit, quemadmodum & hodie clamare solent his verbis: *Procedamus in pace*, & *ite missa est*, & *flectamus genua*. Majus forte negotium facessere potest facultas *offerendi* Diaconis in memorato canone tributa. Nemo sane de ea ita sentiet, ac si Diaconis aliquando licuerit sacrificia Deo offerre, quæ solis Sacerdotibus perpetuo reservata fuisse universa antiquitas docet, imo in canonibus Nicænis num. 18. expresse traditur Diaconos *potestatem offerendi* non habere. Propterea apud Ancyranos Patres offerendi verbum idem significabit, ac circumferre, idest Eucharistiam ad populum deferre, & populo distribuere, quod munus Diaconorum fuisse vel ipse memoratus canon Nicænus exhibet; aut forte verbum offerendi intelligemus pro oblatione panis, & calicis, quam Diaconus facit Sacerdoti Deo hostiam oblaturo; juxta illud quod ait Isidorus Hispalensis: *Levitæ inferunt oblationes in altaria*. Hic non perstitit Gratianus, sed subdidit canonem 3. Ancyranum, qui ita legitur ex eadem Dionysii Exigui interpretatione. *Qui fugientes comprehensi sunt, vel a domesticis traditi, vel ademtis facultatibus sustinuere tormenta, aut in custodiam trusi proclamaverunt se Christianos esse, & eo usque adstricti sunt, ut manus eorum comprehendentes violenter attraherent, & funestis sacrificiis admoverent; aut aliquid polluti cibi per necessitatem sumere cogerentur, confitentes jugiter se Christianos esse, & luctum rei, quæ contigit incessabiliter ostendentes omni dejectione, & habitu, & humilitate vitæ, hos velut extra debitum constitutos a communionis gratia non vetari. Si vero prohibiti sunt ab aliquibus propter ampliorem cautelam, vel propter quorundam ignorantiam, statim recipiantur. Hoc autem similiter & de Clericis, & de ceteris laicis observare conveniet. Perquisitum est autem & illud, si possunt etiam laici, qui in has necessitatis angustias inciderunt, ad clericatus ordinem promoveri, placuit ergo & hos, tanquam qui nihil peccaverunt, si & præcedens eorum vita probabilis sit, ad hoc officium provehi.* Quæ vero Gratianus subdit in postremis verbis, sive in §. *de his autem*, non habentur inter canones Ancyranos, sed potius repetenda sunt ex canone 11. ex Nicænis, qui ex interpretatione Dionysii his verbis legendus est. *De his, qui præter necessitatem prævaricati sunt, aut præter ablationem facultatem, aut præter periculum, vel aliquid hujusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii, placuit Synodo quamvis humanitate probentur indigni, tamen eis benevolentiam commodari.* Hæc sane cum Gratiani fragmento collata esse videntur, licet perperam ex Concilio Ancyrano laudata fuerint, neque enim in Ancyrano Concilio fieri mentio poterat de tyrannide Licinii, quam hoc idem Concilium præcesserat. Sed non solum in eo deliquit Gratianus, quod Nicænum Canonem Ancyranæ Synodo tribuerit, verum etiam in eo, quod non integram sententiam retulerit, quæ sane Gratiani proposito accommodari non potuisset. Ejus mens erat demonstrare lapsos post pœnitentiam ad Clericorum gradus admitti posse. Sed id Nicæno Concilio definitum non est; etenim licet priora verba canonis 11. nuper allata benevolentiam quandam pœnitentibus spondeant, non tamen alio spectat hæc benignitas, quam ut in legitimas pœniten-

tium

tium ſtationes recipiantur , non etiam ad ſacros Ordines admittantur . Poſtrema canonis verba hæc ſunt . *Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt , tribus annis Fideles inter audientes habeantur , & ſex annis omni ſe contritione dejiciant , duobus autem annis ſine oblatione populo in oratione communicent .*

Can.42. dist.50. In can. 23. alias 22. Synodi Ancyranæ legitur canon 42. diſt. 50. Poſtquam enim in canone præcedente de pœna homicidii voluntarii actum fuerit, ut ſcilicet jugis homicidarum pœnitentia eſſet , quæ vix in fine vitæ perficeretur , ſtatim de homicidio involuntario ita ſubditur apud Dionyſium . *De homicidiis non ſponte commiſſis prior quidem definitio poſt ſeptennem pœnitentiam perfectionem conſequi præcipit ; ſecunda vero quinquennii tempus explere .* Quid nomine *prioris definitionis* ſignificare voluerint Ancyrani Patres nondum ſatis perſpectum eſt . Forte reſpexerunt ad aliquod Concilium retroactis temporibus apud Græcos celebratum , in quo præſtituta eſſet pœna ſeptennii , quam dein ad brevius tempus, nimirum ad quinquennium, contraxere . Nolim tamen quempiam arbitrari contractionem hujuſmodi apud Græcos generatim fuiſſe receptam ; nam contrarium omnino tradidit S. Baſilius , qui floruit ſub finem IV. ſæculi , & in canonibus ad Amphilochium num. 57. ita ſcripſit : *Qui non voluntarie interfecit , undecim annis Sacramentis non communicabit . Undecim autem anni ſic in eo diſpenſabuntur . Duos quidem annos deflebit , tres autem annos inter auditores perſeverabit , in quatuor ſubſtratus , & anno ſolo conſiſtet , & deinceps ad ſacra admittetur .* Non erat ſane hac in re una, ac perpetua Eccleſiarum diſciplina , ubi de canonibus pœnitentialibus ageretur , aliudque in Ancyrana Eccleſia, aliud in Cæſareenſi , aliud in ceteris ſervabatur . Sic in quodam fragmento ex iis quæ collegit Jacobus Petit in Pœnitentiali Thedori Cantuarienſis , pag. mihi 67. hoc legitur de parricidiis : *Si quis hoc crimen perpetraverit , quidam judicaverunt , ut ſeptem annis pœniteat , vel quatuordecim pœnitentiam egiſſet , quidam uſque ad finem vitæ , ſicut Cain , qui ſimilia perpetraverit .* Gratianus in laudato fragmento addidit vocem illam *humana* , vel , ut alii legunt , *humanior* , quæ tamen vox neque in veteribus Ancyrani Concilii editionibus , neque apud antiquos canonum Collectores habetur .

Can. 6. dist.92. Dionyſii Exigui interpretationem omnino ſequutus eſt Gratianus in can. 6. diſt. 92., ſive in canone 18. Ancyrano , ubi poſteriora illa verba , *fiantque damnatione notabiles* , ita ab aliis ex Græcis exemplaribus explicantur : *& abdicati efficiantur* . Sic Zonaras Græcus interpres ait : *Quod ſi eos quoque, qui illic degunt , Epiſcopos ſeditionibus vexent , Sacerdotis quoque dignitate privari , & abdicatos effici , hoc eſt , ab Eccleſia expelli jubet* . Clarius Balſamon in notis ad eundem canonem ibi : *Presbyteratus autem honorem ab eo , qui ſic agit , auferre , & abdicatum fieri , ne intellexeris de depoſitione accipi , ſed de ejus ſola honoris ablatione , ſcilicet ne , ut cum Sacerdotibus quidem ſedeat , dignus habeatur .*

Can.42. cau.12. qu. 2. Canon 42. cau. 12. qu. 2. deſcribendus erat ex Dionyſio Exiguo ad canonem 14. Ancyranum . *De his , quæ pertinent ad Eccleſiam quæcumque , cum non eſſet Epiſcopus , Presbyteri vendiderunt , placuit , reſciſſo contractu , ad jura Eccleſiaſtica revocari. In judicio autem erit Epiſcopi , ſi pretium debeat recipi , necne , quia plerumque rerum diſtractarum redditus ampliorem ſummam pro pretio dato reddiderit .* Alii vice priorum verborum ita legunt : *De his , quæ pertinent ad Dominicum , quæcumque , dum non eſſet Epiſcopus , Presbyteri vendiderunt , revocare Dominicum .* Plane Dominici nomine intelligi rem Deo dedicatam , nemo eſt qui inficietur juxta illud Cypriani in libello de

de opere, & eleemosina. *Et Dominicum celebrare te credis, quae corbonam omnino respicis, quae in Dominicum sine sacrificio venis?*

Canon. 2. cau. 26. qu. 5. relatus est etiam in librum pœnitentialem Romanum ab Antonio Augustino editum cap. 1. tit. 6., cujus priora verba hæc sunt. *Qui divinationes expetunt, & more Gentilium subsequuntur, aut in domos &c.* est autem canon 24., aliis 25. ex Ancyranis, in quo describendo Gratianus usus est interpretatione Dionysii Exigui, cum qua omnino consonat. In posterioribus Gratiani editionibus post illa verba *secundum gradus pœnitentiæ definitos* additum est *&c.*, quasi aliqua adhuc huic fragmento deessent. Sane apud Dionysium nihil amplius habetur; tantum in Græcis editionibus tempora quinquennii distribuuntur; atque ita latine explicantur. *Qui vaticinantur, & gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamenta arte invenienda, vel lustrationem, in quinquennii canonem incidant secundum gradus definitos, tres annos substrationis, & duos annos orationis sine oblatione.* An hæc integra verba in ipso Concilii autographo descripta fuerint, an vero illis additamentum accesserit studio cujuspiam Græci interpretis. Ego facile dubitaverim, quum, ut prænotavi, apud Dionysium Exiguum veterem collectorem hujusmodi graduum distributio non legatur. Atque etiam Aristenus Græcus interpres ita eundem canonem præcise descripsit: *Qui vaticiniis utitur, & qui quempiam in domum veneficii exquirendi, aut lustrationis caussa introducit, quinquennio subjaceat.* Can. 2. cau. 26. qu. 5.

Canon 19. ex Ancyranis legitur in can. 24. cau. 27. qu. 1., ubi pœnitentiæ regula illis præstituitur, qui virginitatem Deo devotam violari permiserunt, his verbis ex interpretatione Dionysii. *Quotquot virginitatem promittentes irritam faciunt sponsionem, inter bigamos censeantur.* Quæ verba non solum de feminis, sed etiam de viris intelligenda sunt, quemadmodum intellexit Zonaras in notis ad hunc canonem ita scribens: *Qui virginitatem sive viri, sive mulieres sunt professi, si fidem promissi fregerint, digamorum pœnis subjiciantur.* At si forte quæratur, quænam fuerit hæc pœna digamis indicta, vulgo tradi solet illam vel anno, vel biennio fuisse persolutam, quod deducunt ex canone 4. Basilii ad Amphilochium; ubi Sanctus Antistes digamis annum pœnitentiæ indicit, subditque ab aliis biennium decerni; Trigamos autem tribus, vel aliquando quatuor annis segregandos esse. Ceterum cum apud veteres digamorum appellatione non solum venirent, qui post primum conjugium morte alterutrius conjugis dissolutum novum inirent, verum etiam qui duabus promiscue uxoribus copularentur, aut una divortio dimissa alteri jungerentur, atque non una eadem pœna immineret variis hujusmodi digamorum generibus; ego sane ita Ancyranum canonem interpretandum censuerim, ut quicumque promissam virginitatem violaverint, illis Digamis compararentur, qui ab uxore divertendo novum conjugium appetiissent, eademque omnino pœna tenerentur. Etenim quædam interest similitudo, atque analogia, proindeque nec adeo levis pœna teneret violatores voti, quemadmodum digamos illos, qui dissoluto per mortem conjugis matrimonio ad secundas nuptias progrediebantur; nec adeo gravis, sicut eos, qui simul duabus conjugibus uterentur. Equidem illis, qui vivente conjuge adulteria potius, quam conjugia multiplicant, sive qui duabus uxoribus copulantur, quindecim annorum pœnitentia imminebat juxta canonem 57. Basilii ad Amphilochium. Illi vero, qui mortua prima secundæ uxori junguntur, anno tantum inter pœnitentes morabantur. De illis, qui post divortium novas Can. 24. cau. 27. qu. 1.

nuptias

nuptias contraxissent nihil definire ausim, quum scripta vetus deficiat disciplina canonum, ut vix suspicari, aut conjicere liceat mediam quandam inter utramque pœnitentiam indictam fuisse. Fortasse alicui non displicebit, quod ad laudatum canonem Ancyranum tradit Alexius Aristenus Græcus interpres his verbis: *Qui virginitatem professus est, & votum irritum facit, quadriennio segregetur.*

Quæ in canone 46. cau. 27. q. 2. referuntur, his verbis habentur in Ancyrano
Can. 46. canone 11. apud Dionysium: *Desponsatas puellas, & post ab aliis raptas placuit*
cau. 27. *erui, & eis reddi, quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata*
qu. 2. *constiterit.* Sunt hic vestigia disciplinæ veteris, qua inspecta matrimonia inter raptorem, & raptam omnino prohibebantur, cui præterea civile jus hac in re penitus consonabat. Nov. 143. & 150. juncta l. un. cod. de raptu Virginum.

APPENDIX.

De Canone 12. cau. 26. qu. 5. nomine Concilii Anquirensis laudato.

Can. 12.
cau. 26.
qu. 5.
Unum adhuc fragmentum superest ex iis, quæ apud Gratianum Ancyrano Concilio tribuuntur, scilicet canon 12. cau. 26. qu. 5., qui tamen laudatur nomine Concilii Anquirensis; vocabulo sane inflexo ex imperitia cujuspiam antiqui Scriptoris; siquidem jam apud Burchardum, apud quem idem fragmentum legitur cap. 1. libri 10., legitur nomine Concilii Anquirensis. Porro Anquirensis Concilii nomen ignotum omnibus est, nisi cum Ancyrano Concilio confundatur, ac propterea in omnibus Conciliorum editionibus canon iste solet assui Canonibus Ancyranis ad calcem Synodi, ubi præterea depromtus dicitur ex quodam libello sexdecim librorum partialium lib. 6. cap. 7. Verum hanc additionem eruditi omnes communi suffragio apocrypham censent, inter quos est Baronius ad an. 314. num. 89. Facile mihi fuit Gratianei errati causam reperire, apprime dignoscens a Burchardo primum hunc canonem Concilii Anquirensis nomine fuisse relatum. Deceptus fuit Burcardus ex lectione Reginonis, qui in lib. 2. de Eccl. disciplin. quædam descripserat in cap. 363. ex Concilio *Anquirensi*, atque eadem, quæ Rhabanus in Epist. ad Heribaldum cap. 25. describere se profitebatur ex Concilio *Ancyrano*; deinde idem Regino in capite sequenti, seu 364. ita progreditur: *Unde supra: Ut Episcopi, ipsorumque Ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut perniciosam, & a Diabolo inventam sortilegam, & maleficam artem penitus e paræciis suis eradant, & si aliquem virum aut feminam hujuscemodi sceleris Sectatorem invenerint, turpiter dehonestatum de paræciis suis ejiciant. Ait enim Apostolus. Hæreticum post unam & secundam admonitionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est. Subversi sunt, & a Diabolo capti tenentur, qui derelicto creatore suo, a Diabolo suffragia quærunt. Et ideo a tali peste mundari debet Sancta Ecclesia. Illud etiam non omittendum, quod quædam sceleratæ mulieres retro post Satanam conversæ Dæmonum illusionibus, & phantasmatibus seductæ, credunt se, & profitentur nocturnis horis cum Diana Paganorum Dea, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut Dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus servitium evocari. Sed utinam hæ solæ in perfidia sua periissent, & non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo hac falsa opinione decepta hæc vera esse credit, & credendo a recta fide deviat,*

deviat, & in errorem Paganorum devolvitur, cum aliquid divinitatis, aut numinis extra unum Deum esse arbitratur. Quapropter Sacerdotes per Ecclesias sibi commissas populo cum omni instantia prædicare debent, ut noverint hæc omnimodis falsa esse, & non a Divino, sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus fidelium irrogari; siquidem ipse Satanas, qui transfigurat se in Angelum lucis, cum mentem cujuscumque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem, & incredulitatem subjugaverit, illico transformat se in diversarum personarum species, atque similitudines, & mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens per devia quæque deducit; & cum solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hæc non in animo, sed in corpore evenire opinatur. Quis enim non in somnis, & nocturnis visionibus extra seipsum educitur, & multa videt dormiendo, quæ nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus, & hebes sit, qui hæc omnia, quæ in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur, cum Ezechiel Propheta visiones Domini in spiritu, non in corpore viderit, & Johannes Apostolus Apocalypsis sacramenta in spiritu, non in corpore vidit, & audivit, sicut ipse dicit: statim fui in spiritu: & Paullus non audet se dicere raptum in corpore: Omnibus itaque publice adnunciandum est, quod qui talia, & his similia credit fidem perdidit, & qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est ejus, sed illius in quem credit, idest Diaboli, nam de Domino nostro scriptum est: omnia per ipsum facta sunt. Quisquis ergo aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut deterius immutari, aut transformari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore, qui omnia fecit, & per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est. Integra descripsi Reginonis verba, quod Gratianus aliquas canonis notas immutaverit, aut ab aliis jam immutata in suum Codicem transtulerit.

Itaque cum Regino caput suæ Collectionis ita inscripsisset, *unde supra*, putavit Burchardus tribuendum illud esse Conc. Ancyrano, ex quo caput præcedens laudabatur; & dein Burchardum sequuti sunt alii Collectores. Falso tamen, nam verba *unde supra*, quæ frequenter apud Reginonem occurrunt aliud omnino significant, videlicet idem pertractari in sequentibus, quod & in præcedentibus pertractare cœperat. Non desunt, qui suspicantur Reginonem voluisse eo loci referre statutum aliquod Francorum, sive, ut ajunt, Capitulare hactenus ineditum, cum stilus capitis ejusdem temporibus Capitularium plurimum conveniat, quum præterea materies & eidem ætati, & provinciis eisdem consentanea sit, consuetumque fuerit Capitularium Francorum conditoribus eadem Capitularia pluribus Scriptorum Ecclesiasticorum testimoniis *infarcire*, quemadmodum explicat vir eruditus. Cæterum In Concilio Ancyrano quædam esse constituta his similia jam superius adnotabam ad canonem 2. cau. 26. qu. 5. Non omittam præterea observare, plura hujus canonis verba legi in cap. 28. libri de Spiritu, & Anima, qui vulgo Augustino tribuitur, & a Monachis Benedictinis in Appendicem tom. 1. novæ editionis rejectus, atque a Trithemio, necnon Vincentio Belluacensi adscribitur Hugoni a S. Victore, aut a Thoma Aquinate qu. un. de Anima art. 12. ad 1. Anonymo cuidam Ordinis Cisterciensis, compositus autem est ex variis Augustini, Gennadii, Boëtii, Cassiodori, Isidori Hispalensis, aliorumque fragmentis inordinate congestis ita, ut inter Ecclesiasticos canones locum habere non possit. Quæ itaque ibi leguntur ad rem hanc pertinentia, heic subjiciam. Postquam dictum est animas hominum aliquando Dæmonum maligno spiritu torqueri, sic subditur: *unde quædam mulierculæ post Satanam conversæ Dæmonum illusionibus, & phantasma-*

tasmatibus seductæ credunt, & profitentur se nocturnis horis, cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & Minerva, & innumera mulierum multitudine equitare, (quæ sane loquendi phrases nonnisi post sextum Ecclesiæ sæculum in vulgus emanarunt), *earumque jussionibus obtemperare. Ipse namque Satanas, qui transfigurat se in Angelum lucis, cum mentem cujusque mulierculæ ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subjugaverit, illico transformat se in diversarum personarum species ac similitudines, & mentem, quam captivam tenet, in somnis deludens, modo læta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens per devia quæque deducit, & cum hoc solus patitur spiritus infidelis, non in animo, sed in corpore evenire opinatur; idcirco nimis stultus, & hebes est, qui hæc omnia, quæ in spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitratur, cum Ezechiel, & alii Prophetæ, Johannes etiam Evangelista, & alii Apostoli in spiritu, non in corpore visiones viderint*. Quicumque laudatum Gratiani canonem, sive Reginonianæ Collectionis caput cum his verbis contulerit, facile percipiet Reginonem plura ex dicto libro de spiritu, & anima excerpsisse, eademque in suum Codicem transtulisse, quibus etiam quædam adjecerit, ut Episcopos, ceterosq; Ministros Ecclesiasticos admoneret, ne forte nimium creduli plusquam par esset Dæmonum vi, ac potestati pravorum hominum, aut mulierum fraudibus decepti tribuerent. Non inficior tamen & Reginonem quædam ibidem attulisse ex variis S. Augustini sententiis, quemadmodum illud est, quod dicitur Dæmonem aliquando sese transformare in Angelum lucis, uti adparet ex can. ult. cau. 26. qu. 5. de quo suo loco nonnulla tradam.



CAPUT

CAPUT IV.

De Conciliis Arelatensibus.

In Arelatensi Civitate, quæ sita est in Gallia Narbonensi nemo ignorat plura, & quidem magni nominis celebrata fuisse Concilia, ex quibus in Gratiani Codice, prout hodie editus est, tria tantummodo memorantur, atque singulis singula capita tribuuntur, præter quædam fragmenta, quæ generatim Concilio Arelatensi adscripta legimus, quin tamen peculiariter adjectum sit, ad quamnam ex Arelatensibus Synodis pertineant. Sunt autem sequentes Canones.

Ex Arelatensi 1.	*Can.* 14. *dist.* 81. *perperam Concilio Arelatensi tributus.*
	Can. 2. *cau.* 14. *q.* 4. *congruit cum exemplaribus Concilii.*
	Can. 26. *de consecr. dist.* 3. *varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 109. *de consecr. dist.* 4. *ad melioris notæ exemplaria exigendus.*
Ex Arelatensi 2.	*Can.* 6. *dist.* 28. *varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 69. *dist.* 50. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 5. *dist.* 55. *congruit cum exemplaribus Concilii.*
	Can. 9. *dist.* 87. *congruit cum exemplaribus Concilii.*
	Can. 2. *cau.* 3. *qu.* 10. *ad melioris notæ exemplaria exigendus.*
	Can. 13. *cau.* 33. *qu.* 4. *ex aliis ejusdem Concilii Canonibus explicandus.*
Ex Aurelian. 3.	*Can.* 7. *dist.* 28. *ad melioris notæ Codices exigendus.*
	Can. 2. *dist.* 55. *varius in diversis exemplaribus.*
Adjiciuntur.	*Can.* 12. *dist.* 18. *pertinet ad Concilium Arelatense* 2.
	Can. 17. *cau.* 18. *qu.* 2. *pertinet ad Concilium Arelatense* 5.
	Can. 4. *cau.* 21. *qu.* 5. *pertinet ad Concilium Arelatense* 3.
	Can. 37. *cau.* 27. *qu.* 1. *pertinet ad Capitularia Regum Francorum.*
	Can. 38. *cau.* 27. *qu.* 1. *pertinet ad Concilium Toletanum* 3.
	Can. 6. *cau.* 30 *qu.* 5. *pertinet ad Capitularia Regum Francorum.*
	Can. 94. *de consf. dist.* 2. *depromtus ex variis vetustis Pœnitentialibus.*

IMperante Constantino ab anno 312. videbatur reddita pax Ecclesiæ Occidentali; *Concil. Arel. I.* plurimaque propterea celebrari concilia potuerunt ad res Ecclesiasticas sive tuendas, sive augendas, Imperatore ipso Ecclesiarum utilitatem sedulo promovente. Inter ea celebratissimum est Concilium Arelatense I. anni 314., cujus hæc fuit occasio. Mensurius quidam Carthaginensis Episcopus jussu Maxentii Imperatoris pridem vocatus Romam, Sacra Ecclesiæ suæ vasa quibusdam commendaverat discessurus. Verum dum iter agressus est, in itinere decessit. Suffectus in defuncti locum Cæcilianus postulavit, ut vasa sacra restituerentur a depositariis, qui tamen contra fidem religionemque depositi eadem restituere recusarunt, quod ut persuaderent se

hone-

honeste facere, callidis artibus adversus Cæcilianum, quasi læsæ per illius electionem Ecclesiæ vindices falsa crimina intenderunt, quo fieret, ut vel idem ab Episcopatu detruderetur, vel saltem ipsi a molestiis sibi ab Episcopo exhibitis evaderent calumniando. Illud in primis objiciebant, Cæcilianum tradidisse Gentilium Magistratibus Ecclesiasticos libros ad gravissimam rei Christianæ injuriam; præterea de necessariis Confessorum commodis, aut alimentis subtraxisse, illorum prætertim, qui omni humano auxilio destituti apud Gentiles in carceribus detinebantur. Atque dum hæc adversus Cæcilianum molirentur improbi homines, quis non videat cœpisse concuti Africanam Ecclesiam inopportuno schismate, quod dein magis magisq; eandem turbavit, quum Donatus quidam a casis nigris, a quo Donatistæ & nomen & hæresim acceperunt, rem hanc eo deduxerit, ut novum Episcopum nomine Majorinum Ecclesiæ eidem Carthaginensi præficiendum curasset? nec enim contentioni pepercit, sed omnem propemodum lapidem movit, ut Cæcilianus a Carthaginensi Ecclesia arceretur. Constantinus Imperator ad seditiones omnes & schismata compescenda paratus, ubi id ægro animo accepit, statim caussam hujusmodi commendavit definiendam Rheticio Augustodunensi, Materno Agrippinensi, & Marino Arelatensi Episcopis; neque enim arbitratus est eligere Africanos Antistites, quos in caussa suorum aliquid præjudicati habere posse facile erat suspicari. Visum insuper fuit maxime opportunum Melchiadis Romani Pontificis judicium exquirere, qui statim junctis sibi nuper memoratis Gallicanis Episcopis tribus Romæ Synodum convocavit ex Episcopis quindecim, ubi res prospere cessit, Cæciliano unanimi Patrum sententia ab illatis criminibus absoluto. Non tamen acquieverunt seditiosi Donatistæ, qui apud Imperatorem conquesti novum fieri judicium postularunt. Hinc orta Concilii Arelatensis occasio; visum enim fuit convocata Synodo universam rem hanc facile potuisse concludi, ut apertius sicut de insontis Cæciliani integritate, ita de impiorum accusatorum perfidia, atque improbitate constaret. Arelatensis Civitas habita est convocationi Concilii accommoda, ad quam & Constantinus ipse, & legati Pontificii accessisse feruntur, & Concilio interfuisse anno 314. Immo etiam universi propemodum Occiden. Eccl. Episcopi eo convenerunt, ita ut non desint, qui Concilium hoc *plenarium* Ecclesiæ Concilium appellare non dubitaverint. Res iterum favore Cæciliani cessit damnatis Donatistis, de quibus multa apposite tradit Augustinus in Epist. 162., & 166. & in lib. 2. contra literas Petiliani. Ex his facile est agnoscere maxime venerabilia nobis esse hujus Concilii Decreta; ex eo potissimum, quod in illis universæ propemodum Occidentalis Ecclesiæ veteris doctrina contineatur.

Ex Canonibus, qui huic Concilio adscribuntur apud Gratianum primus occurrit canon 14. dist. 81., & quidem in posterioribus plurimis editionibus post Romanam correctionem, quanquam tamen in vetustis Gratianei Codicis exemplaribus ille canon Aurelianensi potius Concilio tribuatur, & quidem rectius, quippe is legitur in Concilio Aurelianensi I. anni 511. can. 9. & 12.. In canone 9. hæc habentur: *Si Diaconus, aut Presbyter crimen capitale commiserit, simul & officio, & communione pellatur*, & in canone 12. *Si Diaconus, aut Presbyter pro reatu suo se ab Altaris communione sub pœnitentis professione submoverit, sic quoque si alii defuerint, & caussa certæ necessitatis exoritur, poscentem baptismum liceat baptizare*. Arbitror id ex oscitantia Typographi evenisse, ut pro Aurelianensi Arelatense Concilium laudaretur.

Can. 14. dist. 81.

Simi-

Simile propemodum mendum irrepsit quorundam Typographorum incuria in canonem 2. cau. 14. qu. 4. in aliquibus editionibus, hanc exhibentibus inscriptionem. *Ex Concilio Agathensi I., quod confirmavit Papa Sylvester*. Emendatius aliæ editiones habent: *Ex Concilio Arelatensi I. &c.* Revera cum canone 12. Concilii ejusdem Arelatensis congruit dictus canon 2. cau. 14. qu. 4., quem tamen ita oportebit ad exemplaria notæ melioris exigere. *De Ministris, qui fœnerant, placuit eos juxta formam divinitus datam a communione abstineri*: legunt alii *abstinere*. Hanc porro constitutionem clarius & impensius urgere voluerunt Nicæni Concilii Patres can. 17., cujus verba retulit Gratianus in can. 8. ejusdem caussæ & quæstionis, ex quo etiam liquet, quænam sit illa *forma divinitus data*, juxta quam Clerici fœnori, & usuris dediti a communione arcendi erant. Atque etiam forte inde conjicere possumus caussam, qua Gratianus Concilium hoc Arelatense a Sylvestro Pontifice confirmatum dixerit; non quod revera constet expresse ab eodem confirmatam fuisse Synodum, sed quod memoratus Arelatensis Concilii canon confirmatus fuerit in Nicæno Concilio summum Pontificatum administrante Sylvestro. *Can. 2. cau. 14. q. 4.*

Eadem etiam ratione factum puto, ut canon 26. de conf. dist. 3. ita inscriberetur: *Ex Concilio Arelatensi I., quod confirmavit Papa Silvester*, quod videlicet illa, quæ ibidem de die Paschatis definiendo, atque ab omnibus eodem tempore servando traduntur, probata sint in Concilio Nicæno sub Sylvestro Papa juxta id quod refert Epiphanius hæresi 69., & Sozomenus lib. 1. cap. 21., indicaturque in can. 1. Concilii Antiocheni anni 341. can. 1. Valde solliciti erant de Ecclesiastica unitate Arelatenses Patres, qui propterea in canone 1. statuerunt, ut sanctum Pascha in universa Ecclesia uno eodemq; die celebraretur; Jam pridem enim diremta erat Asiaticorum controversia, postquam sub Victore Papa Decretum fuerat, ut Christiani ab Judæis in celebratione Paschali distinguerentur, videlicet diem Dominicum lunam 15. Martii subsequentem festum, & solemnem agerent. Unum illud supererat, ut definiretur modus observandi lunam Paschalem, de qua aliter alii sentiebant, quamobrem sæpæ sæpius profectum fuerat in diversis Diœcesibus diversos quoque dies Paschales designatos fuisse, contra quam Ecclesiarum unitas, & consensio exigere videretur. Itaque cum in Arelatense Concilium omnes fere Occidentalis Ecclesiæ Episcopi convenissent, illud antiquissimum habuerunt præ ceteris, ut rem hanc Romani Pontificis solertiæ, auctoritatiq; commendarent, quo fieret ipsum indicare Episcopis omnibus diem Paschatis per formatam Epistolam, juxta quam omnes Episcopi Pascha celebrarent, atque hinc Paschalium Epistolarum usus originem habuit. Exhibentur hæc omnia in dicto can. 1. Arelatensi, si tamen legatur non prout descriptus est apud Gratianum in can. 26. de conf. dist. 3., sed prout in ipsius Concilii exemplaribus habetur. Ibidem Episcopi in Concilio Romanum Pontificem ita alloquuti perhibentur. *Primo loco de observatione Paschæ Dominici* (legunt alii: *Domini*), *ut uno die, & uno tempore per omnem orbem a nobis observetur, & juxta consuetudinem literas ad omnes tu dirigas*. Igitur priore illa ætate hæc disciplina in Occidente servari cœpit, ut Episcopi universi a Romano Pontifice Paschalem diem præsignatum acciperent, acceptumque celebrarent communi animo, quo sicut in ceteris, ita hac etiam in parte Ecclesiarum unitas, & consensio adpareret. Atque de re ista rursus actum fuit in Nicæno Concilio, uti superius attigi, unde ad universalem Ecclesiam hæc eadem jurisprudentia protraheretur. Ægyptii quidem Antistites initio proposuerant sibi potius congruere velut Astrologiæ studio præ ceteris dedi- *Can. 26. de conf. dist. 3.*

deditis hujusmodi tempora definire; sed post varias disputantium opiniones illud tandem communi suffragio obtinuit, ut Alexandrinus Episcopus a suis Ægyptiis diem decimamquintam Martii lunarem investigaret, exquisitamque Romano Pontifici significaret; dein vero Romanus Pontifex diem Paschalem in sequentem Dominicam collatum per Encyclicam omnibus palam faceret, observandumque proponeret, vel ipsis etiam Ægyptiis, a quibus primum acceperat, divisa propemodum inter Ægyptios & Romanos sacræ rei sollicitudine, ut ab Ægyptiorum peritia penderet quidquid ex planetarum revolutis orbibus definiendum erat, at cetera, quibus generalis Ecclesiæ disciplina exinde stabilienda foret, Romanæ Ecclesiæ tanquam omnium Ecclesiarum Principi reservarentur. Id clare liquet ex Epistola Leonis Magni ad Marcianum Augustum 64., alias 94., ibi: *Paschale etenim festum, quo Sacramentum salutis humanæ maxime continetur, quamvis in primo semper mense celebrandum sit, ita tamen est lunaris cursus conditione mutabile, ut plerumque sacratissimæ diei ambigua occurrat electio, & ex hoc fiat plerumque, quod non licet, ut non simul omnis Ecclesia, quod nonnisi unum esse oportet, observet. Studuerunt itaque Sancti Patres occasionem hujus erroris auferre, omnem hanc curam Alexandrino Episcopo delegantes, quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia, per quam, qui annis singulis dies prædictæ solemnitatis eveniret, Sedi Apostolicæ indicaretur, cujus scriptis ad longinquiores Ecclesias judicium generale percurreret.*

Canon 109. de conf. dist. 4. referendus est ad Canonem 8. Concilii Arelatensis, *Ca. 109. de conf. dist. 4.* in quo constitutum fuit eos, qui ab hæreticis Catholicorum Ecclesiæ conciliantur, rebaptizari debere, quoties Trinitatis mysterium ignorent; tum enim suspicio suboriebatur, eos non in nomine Trinitatis, ac propterea non juxta formam a Christo Servatore institutam fuisse baptizatos. Illud sane observandum est, Gratianeum Canonem depravatum fuisse in ea parte, in qua Arrianorum mentio fit, quum Arrianorum nomen Arelatensis Concilii temporibus nondum audiri cœpisset; si enim historicis fides est, Arrius hæresim suam evulgare cœpit Alexandriæ anno 3. Pontificatus Sylvestri, atque ideo post Arelatense Concilium. Melioris notæ Codices ita Canonem Arelatensem exhibent. *De Afris, quod propria lege sua utuntur, ut rebaptizent, placuit, ut si ad Ecclesiam aliquis de hæresi venerit, interrogent eum Symbolum, & si perviderint eum in Patre, Filio, & Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum, quod si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur.* Hæc porro, quæ de Afris dicuntur, nemo non videt intelligenda esse de Donatistis, quorum animi ad seditionem proclives veterem controversiam rebaptizantium excitabant.

Atque hi sunt, quos recensui, Canones Concilii Arelatensis I. a Gratiano laudati, qui a ceteris abstinuit, ubi forte novum Donatistarum Schisma compescebatur. *Concil. Arel. II.* Venio nunc ad Concilium Arelatense II., quod quemadmodum apud eruditos Epocam habet incertam, ita non incommode huc loci referri poterat; eo vel magis quia non defuerunt nonnulli, qui hoc Concilium Constantini Imperatoris temporibus tribuerunt ea moti ratione, quod in subscriptionibus Episcoporum, illorum nomina eadem legantur in secundo, quorum legebantur in primo. Sane Cabassutius in notitia Ecclesiastica sæculi 5. Epocham hujus Concilii *incompertam* vocat, & Sirmondus licet asserat celebratum illud fuisse post Concilium Vasense anni 442., subdit tamen, *quo prorsus anno, & quibus ab Episcopis celebratum sit, non liquere*; ac deinde conjicit referendum esse ad annum 452. æræ Christianæ, quum Ravennius Episcopus Arelatensem Ecclesiam administraret. Sed si conjecturis in re adeo obscura locus

locus esse potest, paullo aliter ego sentio, arbitratus hoc Concilium celebratum fuisse circa annum 443., seu cum Hilarius Arelatensis Episcopus viveret. In primis enim placere non potest, quod alii asserunt, hoc Concilium ætatem Concilii I. Arelatensis attingere, quum in hoc plura legantur ex posterioribus Conciliis, Vasensi nimirum, & Arausicano depromta, quæ incidunt in annum 441. & 442., quin negotium ullum facessere possint subscriptiones Episcoporum, quarum nomina eadem adparent tum in I., quum in II. Arelatensi Concilio; Jamdiu enim satis apud eruditos constitit id proficisci potuisse ex Codicum depravatione, in quibus canones secundi Arelatensis Concilii post canones primi statim subjici potuerunt, subsequentibus postremo Episcoporum subscriptionibus; quas propterea jure merito a Concilio Arelatensi II. Severinus Binius vir rerum veterum Ecclesiasticarum eruditus expunxit, & Synodo Arelatensi I. restituit. Hæc faciliora sunt. Ratio vero qua eo adducor, ut credam Hilarii Arelatensis ætati hoc Concilium tribui potius debere, ex eo deduci potest, quod in canone 18. hujus Concilii definiatur ad Arelatensis Episcopi arbitrium pertinere Provinciale Concilium celebrare proposito Marini Episcopi Arelatensis exemplo (refertur id ad Concilium Arelatense I.), qui Episcopus indixit Synodum, ad quam dein quamplures diversarum Provinciarum Episcopi convenerunt. Hujusmodi canon Hilario Arelatensi maxime congruit; scimus enim Leonem cognomento Magnum anno 445. Epistolam ad Galliarum Episcopos misisse, in qua Hilarii Arelatensis Acta improbat, quod magnas, ac prope generalis Ecclesiæ Synodos convocaret; siquidem Hilarius exemplo Concilii Arelatensis I. ad quod plurium Provinciarum Episcopi accesserant, alia similia in Arelatensi Civitate Concilia se ordinaria auctoritate convocare posse existimabat.

Spectant hæc ad tempus Concilii. Alia suboritur dubitatio de ejusdem Canonibus numerandis: apud quosdam tantum 25. Canones habentur, alii Codices exhibent 33., alibi leguntur etiam 56.. Ego non miror tam diversas editiones, neque enim dubito affirmare Canones revera 56. editos in Concilio fuisse. Quoniam vero hujusmodi Concilium ab eo celebratum fuerat Episcopo Arelatensi, qui novo more suam jurisdictionem latius extendere cupiebat, hanc ob rem a Leone Summo Pontifice objurgatus; exinde factum est, ut non omnes hujus Concilii Canones ubique recepti sint, sed aliquot tantum, prout aliorum Conciliorum Canonibus quidam viderentur consonare. Propterea modo plures, modo pauciores in variis editionibus exhibiti sunt, pro illorum arbitrio, qui cum recepta illius temporis disciplina eosdem canones conciliabant, eosque in lucem proferebant, prout communi jurisprudentiæ concordes sibi viderentur. Ex his facile augurari licet non multum auctoritatis inesse Canonibus hujusce Concilii, nisi forte ex illis sint, qui cum sacris aliorum Conciliorum regulis omnino conveniant, quales vulgo creduntur 25. priores, qui in omnibus Concilii ejusdem editionibus continentur.

Ex his, qui ab omnibus probantur, est canon 6. dist. 28., is enim pertinet ad canonem 2. Concilii hujus Arelatensis, deinde plurimum consonat cum canone 22. Can. 6. dist. 28.
Concilii Arausicani. Oportet tamen Gratiani verba ita emendare ex melioris notæ exemplaribus: *Assumi aliquem ad Sacerdotium non posse in conjugii vinculo constitutum, nisi fuerit præmissa conversio*: Ita enim optimos Codices habere Sirmondus notat, licet aliqui Codices exhibeant, quemadmodum Gratianus, *promissa conversio*. Sane Gratianeus canon talem sententiam Arelatensibus Episcopis affingit, ut facile admitterent dissolvi conjugia Sacerdotalis ordinationis caussa; quod nuspiam veterum Pa-

Patrum decretis permissum est; Convenientius autem juxta Sirmondum describitur canon, quasi indicetur non aliter quempiam ad Sacerdotales gradus admitti, nisi liber a conjugii vinculo, quique continentiæ voto sese primum adstrinxerit.

Can. 69. dist. 50. Nec est cur improbetur canon 69. dist. 50., qui habetur in can. 25. ejusdem Concilii Arelatensis II. præterquamquod enim ex iis est, qui ab omnibus recepti sunt, etiam consonat cum canone ultimo Concilii Arelatensis I., nisi forte inter hosce duos canones hoc discrimen velis agnoscere, quod canon ultimus Concilii I. Arelatensis de illis Apostatis agat, qui a fide defecerunt, at vero canon 25. Arelatensis II. Concilii expressus sit de illis, qui habitum religiosum semel susceptum abdicaverunt, atque ad sæcularis vitæ rationem reversi sunt. Porro ubi Gratianus scripsit: *ad sæcularem redeunt conversationem*, alii Codices Concilii habent: *Et ad sæculum redeunt*.

Can. 4. dist. 55. Canon 4. dist. 55. eisdem omnino verbis legitur in canone 7. Arelatensis II. Concilii, cujus sane sententia plurimum consonat cum canone 1. Nicæni Concilii relato in can. 7. dist. 55., de quo uberius infra agendum erit suo loco.

Can. 6. dist. 87. Nemo ignorat veterem fuisse disciplinam non tantum civili jure constitutam, sed etiam sacrorum canonum auctoritate firmatam, qua obtinebat, ut si quis infans expositus fuisset vel liber homo, vel servus consensu, vel patientia parentum aut dominorum, iidem domini, aut parentes paternam dominicamve potestatem amitterent, necnon infans expositus vel in veram servitutem, vel in colonariam conditionem addiceretur illi, qui educandum sustulisset L. 1. & 2. cod. de infant. expositis, excepto tamen eo quod dicitur in L. 16. Cod. de nuptiis, juxta quam illud Parenti conceditur, ut possit matrimonio filii expositi dissentire, quoties educatori expensa retulerit. At si parentibus aut dominis insciis infans filius, aut servus fuisset expositus, licebat dominis, aut parentibus a possessore filium, aut servum vendicare. Hoc quidem in detrimentum, immo aliquando in interitum expositorum vergebat; Etenim quum nonnulli existerent, qui expositos puerulos excepturi essent in tutelam quodammodo suam, exceptos enutrituri, atque educaturi, ea spe ducti, ut illos in suam potestatem redigerent, facile a suscepto consilio removebantur, infantibusque expositis auxilium denegabant, suspicati per dominos, vel parentes deinde ab omni legum emolumento remotos esse, allegantibus dominis vel parentibus ipsis, filios servosve suos eisdem omnino insciis expositos fuisse. Hinc orta occasio fuit, ut certa hac in re juris regula statueretur, qua simul & parentum dominorumque ignorantiæ consuleretur, atque alias infantes omni humano subsidio minime destituerentur. Et primum in Vasensi Concilio anni 442. can. 9. & 10. cautum est, ut diebus dominicis monerentur publice in Ecclesia omnes, ad quos infans expositus pertinere posset, eo postulante, qui curam infantis susceperat, quo facto si nemo filium aut servum expositum velut suum adgnovisset, tunc omnis facultas adempta censebatur unicuique, qui post aliquod tempus ad vindicationem sui infantis proclamaret, imo & is velut homicida certis pœnis ab Ecclesiasticis Canonibus præfinitis plectebatur. Videbatur enim homicidæ nota illi inurenda, qui tamdiu de filio, vel servo suo quomodocumque a se abrepto nullam sollicitudinem habuit, licet in Ecclesia publice sciverit eundem expositum extitisse. Hæc illa est Concilii Vasensis sententia, quam Patres Concilii Arelatensis II. probarunt, retuleruntque in can. 51. qui apud Gratianum est canon 9. dist. 87., ut proinde liquido constet verba illa *sicut patrum sanxit auctoritas* ad Concilium Vasense referenda esse.

esse. Idem etiam confirmatum est in Concilio Agathensi anni 506. can. 24., ubi ita legitur: *De expositis id observandum, quod jamdudum Synodus sancta constituit*; quæ verba ad Concilium idem Vasense referenda fore eruditi omnes animadvertunt.

Canon 2. cau. 3. qu. 10. habetur in can. 24. Concilii Arelatensis II., sed his verbis, quæ nonnihil distant a Gratianeis: *Eos, qui falso fratribus suis capitalia objecisse convicti fuerint, placuit usque ad exitum non communicare, sicut Magna Synodus ante constituit, nisi digna satisfactione pœnituerint.* Severinus Binius nomine Magnæ Synodi intellexit Nicænam; quamobrem ad hunc canonem adnotavit ultra viginti numerandos esse Nicænos canones, quum hujusmodi constitutio inter vulgatos Nicæni Concilii canones minime reperiatur. Verum, venia dixerim viri eruditissimi, Hilarius Arelatensis potius eo nomine significandam voluit Synodum Arelatensem I., quam fere universalem, atque ex toto ferme Occidente convocatam fuisse superius tradidi, cujusque exemplo magnas ipse Synodos convocare se posse jactabat. Revera in Concilio Arelatensi I. can. 14. ita prædefinitum legimus: *De his, qui falso accusant fratres, placuit eos usque ad exitum non communicare*, quæ constitutio edita fuerat adversus accusatores Cæciliani Episcopi Carthaginensis. Illud observatione dignum est benigniorem esse Concilii Arelatensis II. constitutionem, quam fuit Constitutio nuper allata Concilii Arelatensis I., etenim in Constitutione Concilii Arelatensis II. clausula illa adjecta est, *nisi digna satisfactione pœnituerint*, quæ in Concilio Arelatensi I. desideratur. *Can. 2. cau. 3. qu. 10.*

In Canone 21. ejusdem Concilii Arelatensis II. definitum fuerat eos, qui publicæ pœnitentiæ sunt addicti, non solum ab uxoribus abstinere debere, verum etiam si pœnitens conjux defunctus fuerat, novas nuptias esse superstiti conjugi denegandas. Hinc in Canone sequente, videlicet 22. amplius progressi Arelatenses Patres decreverunt pœnitentiam conjugatis nonnisi ex consensu dandam, cujus Canonis verba refert Gratianus in Can. 13. cau. 33. qu. 4., quem propterea sanius intelligendum velim, quam a quibusdam Interpretibus intelligatur. Non enim illud arbitror generaliter cautum, nonnisi ex conjugis consensu delinquentem conjugem divinis pœnitentiæ legibus subjiciendum esse, ne alias delinquentes conjuges salutaribus, optimisque remediis destituerentur; verum hanc disciplinam eo redigendam puto, ut, quoties tali pœnitentiæ conjux alteruter addicitur, ex qua perpetua utrique conjugi continentia indicatur iuxta dictum Canonem 21., tum ex utriusque conjugis consensione pœnitentium numero adscribatur. *Can. 13. cau. 33. qu. 4.*

Opportunum, atque huic loco maxime conveniens esse censeo, si quædam adhuc subjiciam de Concilio Arelatensi III. celebrato anno 524. *Tertium* hoc Concilium appello, non quod alia numero plura Arelatensia Concilia non præcesserint, sed quod quæ alia a duobus jam relatis præcesserunt, aut paullo obscuri nominis sunt, aut quod eorundem apud Collectores Canonum, atque apud Gratianum nulla mentio facta fuerit; quamobrem Arelatense hoc Concilium anni 524, vulgo *Arelatense tertium* dicitur. Non defuerunt viri cæteroqui gravissimi, qui hoc Concilium anno 453. celebratum asseruerunt, eo quod legissent consularem notam, in qua nomen Opilionis inscribitur. Fertur enim Opilio Consulatum gessisse cum Vincomalo anno 453. Verum id cum ceteris minime congruit; nam cum hocce Concilium convocatum appareat tempore Cæsarii Arelatensis, qui post annum 500. ad Arelatensis Ecclesiæ regimen electus est, debet ad posteriora tempora referri, proindeque, ut jam animadvertit Sirmondus, alius quærendus erit Opilionis Consulatus. Porro *Concil. Arelatense 3.*

invenio Opilionem simul cum Justino Imperatore Consulatum gessisse anno 524., qui annus cum incidat in ætatem Cæsarii, quis amplius dubitet tum temporis hoc Concilium celebratum fuisse? Ad disciplinæ ecclesiasticæ reformationem pertinent singuli hujus Synodi Canones, præsertim ad ordinationes Clericorum, ac Sacerdotum, quod liquet vel ex duobus fragmentis, quæ apud Gratianum habentur.

Can. 7. dist. 28. Primum est in Can. 7. dist. 28., quoties Romanorum Correctorum notis omnino adhærere velimus. Afferunt enim ipsi Canonem hunc 7. referendum esse ad Canonem 2. hujus Concilii Arelatensis 3., in quo similis propemodum sententia exprimitur ibi: *Ut nullus Metropolitanorum cuicumque Laico dignitatem Episcopatus tribuat, sed nec reliqui Pontifices Presbyterii, vel Diaconatus honorem conferre præsumant, nisi anno integro fuerit ab eis præmissa conversio*. Laudo solertiam Correctorum Romanorum, qui cum alibi verba Gratianei Canonis non legissent, curarunt, ut alicujus Concilii Arelatensis sententiam ibidem expressam agnoscerent. Hodie, postquam integræ habitæ sunt Concilii Arelatensis II. editiones, idem Canon referendus potius erit ad Canonem 43. Concilii Arelatensis II., de quo jam superius egimus; etenim hæc ibi leguntur: *Placuit præterea, ut secundum Synodi instituta non ordinentur Diacones conjugati, nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem*. Quis non videat ex his Gratianeum Canonem fuisse depromtum? Si quis autem a me forte petierit, quo referenda sint illa Canonis verba: *secundum Synodi instituta*, facile responderim, pertinere ad Canonem 22. Concilii Arausicani I., quod paullo ante Concilium Arelatense II. celebratum fuerat. Verba Arausicani Canonis hæc sunt: *Sedit præterea, ut deinceps non ordinentur Diacones conjugati, nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem*.

Can. 2. dist. 55. Alterum fragmentum habetur in Can. 2. dist. 55., qui consonat cum can. 3. ejusdem Concilii Arelatensis III., dummodo pro illis verbis: *Missas celebrare præsumserit, Ecclesiæ communione privetur, & ab omnium fratrum communione noverit se alienum*, ita potius legamus: *Missas celebrare præsumserit, ab omnium fratrum charitate se noverit alienum*, quam scribendi formam aliqua in parte jam observaverunt Romani Correctores, quanquam & isti *charitatis*, & *communionis* vocabula promiscue acceperint, quæ meo judicio longe diversam criminis pœnam præseferunt, quum aliud omnino sit fidelium *communione*, aliud fidelium eorundem *charitate* privari.

Canones adjecti. Debuerunt hæc omnia superius memorata Concilia vel ex hoc uno simul congeri in unum locum, quod adhuc nonnulla supersint fragmenta Concilii Arelatensis nomine apud Gratianum inscripta, quin tamen dignosci possit, ad quod ex Arelatensibus Conciliis referri debeant. De istis agendum in præsens superest.

Can. 12. dist. 18. Primus est Canon 12. dist. 18., qui in quibusdam Gratiani exemplaribus etiam post correctionem Romanam hanc habet inscriptionem: *Ex Concilio Arelatensi cap. 19.* Laudandum erat hoc in loco Concilium Arelatense II., in quo Hilarius Arelatensis, ut superius animadvertebam, se Primatem in Galliis constitui exoptabat, ita ut non tantum Galliarum, sed totius etiam Occidentis Episcopi ejusdem jurisdictioni in Conciliorum celebratione obtemperarent. In Canone enim 18. hujus Concilii ita cautum fuerat: *Ad Arelatensis Episcopi arbitrium Synodus congreganda, ad quam urbem ex omnibus mundi partibus, præcipue Gallicanis sub Sancti Marini tempore legimus celebratum fuisse Concilium, atque conventum. Si quis commonitus infirmitatis caussa defuerit, personam vice sua dirigat*. Dein in Can. 19. statim subditur: *Si quis autem adesse neglexerit, &c.* quemadmodum leguntur apud Gratianum in dicto Canone 12. Qui-

cumque

cumque de bono jure Hilarii Arelatensis dubitaverit in hac re, facile intelliget etiam de auctoritate hujus Canonis maxime dubitandum esse, immo etiam reprobabit illum, statim ac a Pontifice Maximo Leone I. reprobatum in hac parte fuisse Hilarii Arelatensis factum animadvertet: videsis Epistolam Leonis 89., alias 10. ad Episcopos Viennensis Provinciæ ibi: *Hilarius Ecclesiarum statum, & concordiam Sacerdotum novis præsumtionibus turbaturus excessit, ita suæ vos cupiens subdere potestati, ut se B. Apostolo Petro non patiatur esse subjectum, ordinationes sibi omnium per Gallias Ecclesiarum vindicans, & debitam Metropolitanis Sacerdotibus in suam transferens potestatem, &c.* Verum de his fusior sermo instituetur suo loco, ubi agendum erit de Epistolis Magni Leonis.

Canonem 17. cau. 18. qu. 2. plures arbitrati sunt Epitomen esse Canonis 16. præcedentis, qui est Concilii Aurelianensis I., quemadmodum suo loco ostendam. Quod eo vel magis verosimile redditur, quia in quibusdam Gratiani editionibus idem Canon 17. ex Concilio Aurelianensi laudatur, ut facile sit suspicari apud quendam forte ex Collectoribus vetustis verba ejusdem Canonis 17. ad marginem collocata fuisse, vel quasi compendium in inscriptione dicti Canonis Aurelianensis, uti fieri solet in collectionibus Canonum fere omnibus; Gratianum vero quasi verba Concilii Aurelianensis retulisse incaute, ac postremo in quibusdam Codicibus ex Typographorum oscitantia pro Aurelianensi Concilio commemoratum fuisse Arelatense. Porro eadem ferme Canonis hujusce sententia legitur in pluribus Aurelianensibus Conciliis: ut enim omittam relatum Canonem 16. cau. 18. qu. 2., est etiam Canon 22. Concilii Aurelianensis I., Canon 21. Concilii Aurelianensis II., Canon 23. Concilii Aurelianensis III., ex quibus omnibus liquido constat, quinto, & sexto sæculo, quibus eadem Concilia celebrata feruntur, Monasteria, & Monachorum disciplinam ad Episcopi Diœcesani jurisdictionem pertinuisse, quemadmodum, paucis quidem, sed clarissime dicitur in dicto Can. 17. cau. 18. qu. 2. Verum quotquot huc usque Gratianeis Canonibus notas subdiderunt, nondum omnino ejusdem Canonis autographum indicarunt. Video ego non opus esse, ut ad Concilia potius Aurelianensia confugiatur; quandoquidem editum hodie habemus Concilium Arelatense V. anni 554. sub Episcopo Sabaudo, & Rege Childeberto, in quo canone 2. ita decretum legitur: *Ut Monasteria, vel Monachorum disciplina ad eum pertineat Episcopum, in cujus Territorio sunt constituta.* Quicumque verba hæc cum Gratiani fragmento contulerit, illud idem ad hoc Concilium referendum esse non ambiget. Can. 17. cau. 18. qu. 2.

In nonnullis etiam recentioribus Gratiani editionibus canon 4. cau. 21. qu. 5. nulli determinate ex Arelatensi Concilio tribuitur, quum tamen eisdem omnino verbis reperiatur descriptus in Concilio Arelatensi vulgo tertio anni 524., de quo superius agebam. Can. 4. cau. 21. qu. 5.

Perperam ex Arelatensi Concilio inscriptus est can. 37. cau. 27. qu. 1.; neque enim aut ipse, aut similis quæpiam sententia in ullo ex Conciliis Arelatensibus legitur, nisi forte respicere velimus ad canonem 52. Concilii Arelatensis II. ita expressum: *De puellis, quæ se voverunt Deo, & præclari decore nominis floruerunt, si post viginti, & quinque annos ætatis ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decrevimus, ut cum his, cum quibus se alligaverint, communione priventur, ita ut eis postulantibus pænitentia non negetur, cujus pænitentiæ communio multo tempore differatur.* Verum hæc, etsi paulisper cum Gratiani fragmento convenire videantur, nondum tamen inte- Can. 37. cau. 27. qu. 1.

gram illius sententiam continent. Alibi quærendus est Gratianei Canonis fons, & origo. Pertinet hic canon ad Capitularia Francorum Regum, in quibus habetur in lib. 6. cap. 414. Parisiensis editionis anni 1677. eisdem omnino verbis, quem in suam quoque collectionem selectorum Capitularium retulit Isaaccus Episcopus Lingonensis circa annum 860. tit. 3. cap. 5., atque exinde etiam facile colligo, quisnam errori caussam dederit. Nimirum Burchardus Wormaciensis eo animo erat, atque iis gentis suæ adfectionibus ducebatur, ut a laudandis Francorum Regum Capitularibus abstineret ob frequentes sui temporis contentiones Francorum cum Germanis, apud quos degebat. Ipse propterea hocce Capitularium fragmentum in suam collectionem relaturus, ne Capitularium nomine uteretur, in inscriptionibus supposuit nomen Concilii Arelatensis, quo & generatim in Galliis editum canonem fuisse indicaret, alias verò a Capitularibus, uti proposuerat, memorandis temperaret. Id frequens Burchardo extitisse jam in præfatione operis admonui. Atqui ex Burchardo Arelatense Concilium laudavit Ivo Carnotensis, ex Ivone de more suo menda in suum Codicem transtulit Gratianus. His addam præterea eundem canonem comprobatum fuisse in Concilio Troslejano anni 909. can. 8., item nonnulla consentanea haberi in canone 6. Concilii Turonensis I. anni 461. ibi: *Qui vero se sacratis virginibus per conjunctionem nefandam miscuerint, vel propositum professæ religionis dereliquerint, utrique a communione habeantur alieni, quia si quis Templum Dei violaverit, disperdet illum Deus, donec resipiscentes a laqueo diaboli, a quo lapsi tenentur, ab ipsius voluntate ad auxilium pœnitentiæ revertantur.*

Can. 38. cau. 27. qu. 1. Animadverterunt viri in Codice Gratianeo versatissimi canonem 38. cau. 27. q. 1. in vetustis Gratiani Codicibus desiderari, in iis videlicet, a quibus aberant Paleæ; in aliis vero Codicibus laudari nomine Concilii Toletani III. cap. 10.; sed in vulgatis Gratiani editionibus ita expressus est, ut videatur ab eodem Arelatensi Concilio constitutus, a quo constitutus dicitur canon præcedens. Verum quicumque hunc canonem conferet cum canone 16. cau. 32. qu. 2., statim dignoscet utrumque ex eodem Concilio depromtum esse, videlicet ex memorato Concilio Toletano III. anni 589. can. 11., cujus hæc sunt verba, ex quibus Gratiani scriptura suppleri poterit: *Pro consulto castitatis, quod maxime hortamento Concilii proficere debet, annuente Domino nostro gloriosissimo Recaredo Rege hoc sanctum affirmat Concilium, ut viduæ, quibus placuerit, teneant castitatem, & nulla vidua ad nuptias iterandas venire cogatur. Quod si priusquam profiteantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant, quos propria voluntate elegerint habere maritos. Similis conditio & de virginibus habeatur, ne citra voluntatem parentum, vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis viduæ, vel virginis impedierit, a sancta Communione, & a liminibus Ecclesiæ habeatur extraneus.*

Can. 6. cau. 30. qu. 5. Ex Capitularibus Francorum Regum laudandus erat canon 6. cau. 30. qu. 5., in illis enim legitur lib. 6. cap. 133. editionis Parisiensis anni 1677. eisdem fere verbis. Gratianus ab Ivone deceptus est, Ivo a Burchardo, qui primus ita canonem eundem inscripsit: *Ex Concilio Arelatensi cap. 6.*, quæ dein inscriptio in Gratiani Codicem translata est. Nolebat Burchardus, quemadmodum jam alias attigi, Capitularia Francorum Regum commemorare, cum viveret apud Germanos tunc res Francicas sui temporis exercrantes; alias vero cum hocce fragmentum rei suæ valde accommodum agnosceret, ab eo abstinere noluit, sed ratus est se posse illud ipsum referre mutato nomine Auctoris, & Arelatensi Concilio tribuendo. Et quidem,

quidem, licet id non deceret Collectoris integritatem, tamen vel in eo fidem servavit Burchardus, quod Gallicanæ Ecclesiæ disciplinam Gallicano Concilio adscripserit. Verba autem, quæ in Capitularibus habentur, isthæc sunt: *Nullum sine dote fiat conjugium, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere præsumat*. Hinc adparet verba illa, quæ apud Gratianum leguntur: *juxta possibilitatem fiat dos*, & illa, *vel uxorem ducere*, per posteriores Collectores addita esse, nisi quispiam suspicari malit eadem ad marginem primum adposita fuisse, & dein in textum irrepsisse librariorum incuria. Quanquam vero & illud observandum est Capitularium sententiam ipsam commode explicandam esse, ne forte quispiam putet circa sæculum 9. talem inductam fuisse disciplinam, ut & publice deberent conjugia celebrari, & interveniente dote. Consilia hæc potius erant Gallicanorum Patrum, non decreta, ut ajunt, irritantia, aut leges, quæ conjugia aliter inita tanquam invalida habenda esse sancirent; quod enim in primis pertinet ad dotis constitutionem, Reipublicæ quidem interest mulieres dotatas esse arg. l. 2. ff. *de jure dotium*, sed non adeo ut sine dote nullum sit matrimonium l. 22. cod. *de nuptiis*: *non enim dotibus, sed affectionibus matrimonia contrahuntur*, quemadmodum ajebat Justinianus in l. 11. cod. *de repudiis*. Præterea licet nuptias clanculum initas semper Ecclesia reprobaverit, ante Concilium Tridentinum eædem nondum omnino irritæ declaratæ fuerant, uti in eodem Tridentino Concilio provide æque ac sapientissime decretum est in sess. 24. de reform. matrim. cap. 1.

Ad nullum ex Conciliis Arelatensibus, quæ huc usque edita sunt, pertinere potest canon 94. dist. 2. de consecr., quemadmodum a Gratiano tribuitur, nec ad aliquod ex Conciliis Aurelianensibus, sicuti Burchardo adscribere placuit in lib. 5. cap. 51. Potius videtur excerptus ex aliquo vetusto pœnitentiali. Sane si pœnitentiale, quod edidit Antonius Augustinus, & Romanum appellavit, collectionem Burchardi vetustate antecelleret, facile ex eodem canonis hujus origo repeti posset; etenim hic canon apud ipsum legitur ad calcem epitomes tit. 5. cap. 11. eisdem omnino verbis, quibus apud Gratianum habetur. Non opus est tamen, quandoquidem aliud pœnitentiale antiquius produci potest, ad quem is canon sit referendus. Ille est liber pœnitentialis ab Halitgario ex Ecclesiæ Romanæ scriniis excriptus circa annum 820., quem præter alios edidit Morinus in Appendice ad librum de pœnitentia, ubi cap. 10. ita legitur: *Qui non bene custodit sacrificium, & mus comederit, quadraginta diebus pœniteat. Qui autem perdiderit suum chrismal, aut solum sacrificium in regione qualibet, ut non inveniatur, tres quadragenas, vel annum pœniteat.* Hæc cum Gratiani fragmento collata plurimum consonant, ut videatur Gratianeus canon ab hoc Romano Pœnitentiali, tanquam a fonte repetendus, & ex eodem, tanquam ab archetypo emendandus. Verum heic ego minime sistendum arbitror. Antiquiorem agnosco canonis originem, & quidem a sæculo 7., quo tempore florebat Theodorus Cantuariensis, cujus pœnitentiale, & capitula magni semper ab omnibus facta sunt, & non modicam collectoribus canonum materiem suppeditarunt. Edidit nonnulla Theodori capitula Jacobus Petitus Parisiis anno 1677. in primo volumine pag. 15., & sequentibus, quæ asserit *ex antiquo MS. optime descripta*: numero autem 55. hæc leguntur: *Qui non bene custodierit sacrificium, & mus, vel aliquod animal aliud comederit, illud quadraginta dies pœniteat. Qui autem perdiderit illud in Ecclesia, aut pars ejus ceciderit, & non inventa fuerit, viginti dies pœniteat.* Hæc eadem sunt cum canone Gratiani, & nullum aliud discrimen inter utrumque digno-

Can. 94. de Consf. dist. 2.

dignoscitur, quam in postremis verbis Gratiano scribente: *triginta dies pœniteat*, errore forte proficiscente ex numeralibus notis, in quibus sedulus quispiam errare facile potest: ceterum Burchardus etiam habet: *viginti dies pœniteat*, quemadmodum legitur in memoratis Theodori Capitulis. Illud unum adhuc adjiciendum est, ut demonstretur revera canonis Gratianei Archetypum esse in Capitulis Theodori: Videlicet Burchardus, a quo & Ivo, & Gratianus acceperunt, hoc caput retulit in cap. 51. lib. 5., at in præcedentibus capitibus, hoc est in 46., 47., 48., 49., & 50. retulerat eadem Theodori capitula, & quidem eodem ordine, qualia habentur in collectione memorata Petiti; nam caput 46. Burchardi respondet canoni 50. apud Petitum, caput 47. canoni 51., caput 48. canoni 52., caput 49. canoni 53., caput 50. canoni 54., ita ut videatur maximam Capitulorum Theodori partem eo in loco Burchardus in Codicem suum transtulisse. Quamobrem facile concludere potero caput 51. Burchardi, qui idem est cum canone 94. de conf. dist. 2. apud Gratianum ad laudatum Capitulum 55. Theodori Cantuariensis referri omnino debere.



CAPUT

CAPUT V.

De Concilio Neocæsareensi.

Neocæsareensi Concilio apud Gratianum sequentes Canones adscribuntur.

- *Can.* 9. *dist.* 28. *apud varios Græcæ linguæ Interpretes varius.*
- *Can.* 11. *dist.* 34. *vix in diversis exemplaribus varius.*
- *Can.* 1. *dist.* 57. *ad melioris notæ Codicem exigendus.*
- *Can.* 4. *dist.* 78. *cum sententia Græci canonis consonat.*
- *Can.* 12. *dist.* 93. *ex melioris notæ Codicibus jam restitutus.*
- *Can.* 12. *dist.* 95. *varius in Codicibus diversis.*
- *Can.* 1. *cau.* 15. *qu.* 8. *varius in Codicibus diversis.*
- *Can.* 8. *cau.* 31. *qu.* 1. *vix in diversis exemplaribus varius.*

CAppadociæ in Ponto Polemoniaco sita fertur Neocæsarea Civitas ad Lycum flumen. Ad eam iidem fere, qui in Ancyrana Synodo interfuerunt, novi Concilii celebrandi caussa convenerunt Episcopi numero tredecim, quamquam non desint Codices, in quibus recenseantur quinquaginta. Apud omnes testatum est Neocæsareensem hanc Synodum Ancyrana quidem posteriorem esse, & Nicæna priorem; sed quo anno celebrata fuerit, non satis certum est. Referunt vulgo illam ad annum 315., quod Basilius Amasenus in ea interfuerit, qui anno 316. jussu Licinii martyrium perpessus est. Canones in ea editi ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam pertinent, præcipue vero ad distribuendos ecclesiasticos gradus, atque ad præstituendas conjugiorum rationes; numeranturque 15., licet alii referant tantum 14., sed levi discrimine; quum isti simul conjunxerint canones 13., & 14.. Hujusmodi decreta maximi semper habita sunt, quemadmodum Ancyrana, sive ob vetustatem Concilii, sive ob Episcoporum doctrinam, sive ob decretorum eorundem sanctitatem, ac propterea vel antiquissimi canonum Collectores eadem in suis Codicibus recensuerunt; inter ceteros Dionysius Exiguus latinitate omnia donavit, atque ad occidentalem Ecclesiam transduxit, apud quam deinceps eximiam semper auctoritatem obtinuerunt. Variæ tamen fuerunt apud nostros Græcorum canonum interpretationes, quapropter curandum semper erit, ut Græca exemplaria adeantur, quoties penes eruditos de germana latini canonis interpretatione dubitatur, aut saltem ad antiquiores latinos Codices confugiendum, quum sciverimus Græcorum libros fuisse aliquando turbatos, atque corruptos.

Primus hujus Concilii canon legitur in can. 9. dist. 28., ubi Gratianus Isidori Mercatoris interpretationem sequutus est. Paullo aliter habet Dionysius Exiguus his verbis: *Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur: si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, & ad pœnitentiam redigi.* Hoc sane in loco mentio nulla fit de ea pœnitentia, qua delinquentem Clericum inter Laicos redigi oporteat, quemadmodum apud Gratianum habetur. At si ad alios Codices Græcis exemplaribus conformes confugere velimus, in promptu erit Codex ille, quem vulgo appellant Codicem Ecclesiæ universæ. Ibi ita legitur: *Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moveatur; si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit*

Can. 9. dist. 28.

miserit, penitus extrudatur, & ad pœnitentiam redigatur, quam interpretationem etiam edidit, qui Pandectas canonum evulgavit Oxonii anno 1677. Ceterum sive Isidori Mercatoris, sive Gratiani lectio, quæ paullo difformis Neocæsareensi Concilio videtur, a Græcorum sententiis non est penitus aliena; immo si S. Basilii canones observaverimus, ad eos respexisse videbitur Isidorus, ubi de pœnitentia Sacerdotum inter Laicos peragenda verba fecit. Etenim Basilius in can. 32. ad Amphilochium ait: *Qui peccatum ad mortem peccant Clerici, de gradu quidem dejiciuntur, a Laicorum autem communione non arcentur; non enim vindicabis bis in idipsum*; quibus consonat canon 24. inter Apostolicos, ex quo disciplinæ Græcæ ratio recte deduci potest. Erat ergo tum receptum, ut Clerici, quoties in graviora flagitia incidissent, a gradu quidem suo dejicerentur, non autem consuetos apud Laicos pœnitentiæ gradus obirent, videbatur enim pœna satis aspera, & gravis vel una dejectio a gradu, & honore Ecclesiastico. Præterea observatione dignum est, Græcos Interpretes, atque apud ipsos præcipue Balsamonem intellexisse Neocæsareensem canonem de Presbyteris, qui non ante, sed post ordinationem nuptias contraxerint; & quidem recte, cum in eodem Neocæsareensi Concilio canone 8. talis Græcorum disciplina fuisse præsumatur, ut liceret etiam iis, qui nuptias celebrassent, vivente adhuc uxore, Sacerdotio initiari.

Can. 11. dist. 34. Hic octavus canon habetur apud Gratianum in canone 11. dist. 34., quem Dionysius Exiguus paullo aliter interpretatus est his verbis: *Mulier cujusdam adulterata Laici constituti, si evidenter arguatur, talis ad ministerium cleri venire non poterit. Si vero post ordinationem adulterata fuerit, dimittere eam convenit; quod si cum illa convixerit, ministerium sibi commissum obtinere non poterit*. Clarius, & pressius alii ex Græcis exemplaribus ita verterunt. *Si alicujus uxor, cum esset laicus, adulterata fuisse plane convicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exequi*. Sane si veteribus canonibus vetitum scimus, ne digami, aut viduam ducentes ad Sacerdotium promoverentur propter suspicionem incontinentiæ, quæ in digamorum conjugiis præsumitur, eadem, imo potiore ratione interdicendum erat, nequis in Sacerdotio permaneret, si ab adulteræ uxoris consuetudine minime recessisset.

Can. 1. dist. 57. In can. 1. dist. 57. exhibetur can. 12. Neocæsareensis, qualem descripsit Isidorus Mercator, qui tamen pro verbis illis postremis: *aut hominum raritas exegerit*, hæc habet: *aut hominum raritas cogant*: non desunt qui ita legunt: *aut hominum charitas cogat*: Dionysius Exiguus ita interpretatus est Græcum canonem: *Si quis in ægritudine fuerit baptizatus, ad honorem Presbyterii non potest promoveri, quod non ex proposito fides ejus, sed ex necessitate descendit; nisi forte propter sequens studium ejus, & fidem., atque hominum raritatem talis possit admitti*. Vis porro hujus canonis hæc est, ut nemo ad Sacerdotium promoveatur, nisi qui integra, veraque animi affectione Deo liberius servire maluerit. Et quidem minime dubitabatur apud veteres, utrum vere, valideque, ut ajunt, Baptismum suscepissent, quicumque in ægritudine Baptismi Sacramentum petiissent. Dubium omne removerat generalis Patrum doctrina, etiam illorum, qui sanctitatem vitæ, ac morum in Baptismatis collatione exegerunt. Cyprianum laudo in Epistola ad Magnum ita nitidissime scribentem: *Quæsisti etiam, fili charissime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate, & languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi Christiani, eo quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi. Nos quantum concipit mediocritas nostra*

nostra existimamus in nullo mutilari, & debilitari posse beneficia divina, nec minus aliquid illic posse contingere, ubi plena, & tota fide & dantis, & sumentis accipitur, quod de divinis muneribus hauritur. Verum quum apud omnes, apud ipsos etiam Ethnicos, qui tandem aliquando ad fidem Christi venire cupiebant, id persuasissimum esset, quamplures terrenarum rerum studio, & voluptatibus illecti, Baptismum ad postremum fere mortis diem, aut grave quodpiam vitæ periculum differebant, qui propterea a Christianis *Clinici* appellabantur, nec vulgo tanquam integerrimæ fidei homines habebantur; atque illis idipsum vitio egregio vertebatur, si forte periculum elapsi ad Episcopatus, aliasve dignitates Ecclesiasticas se per ambitum promoveri exoptassent. Sic inter cetera, quæ objecta fuerunt Novatiano, ne Presbyter ordinaretur, hoc fuit, quod in ægritudine Baptisma suscepisset jam ante Concilium hoc Neocæsareense, uti tradit Eusebius lib. 6. historiæ cap. 43., quamobrem adparet in hoc canone non disciplinam aliquam recens inductam fuisse, sed veterem potius Ecclesiæ consuetudinem confirmatam.

Sententia canonis 4. dist. 78., cujus verba ex Isidoro Mercatore depromta sunt, recte consonat cum græcis exemplaribus in canone 11. ejusdem Concilii. Nihilominus juvabit eadem referre, quæ in Dionysii interpretatione habentur. Sunt autem hæc: *Presbyter ante trigesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus observet; nam Dominus noster trigesimo ætatis suæ anno baptizatus est, & sic cœpit docere*. Nolim tamen quempiam ita exinde sentire, ut nunquam ab hac disciplina apud veteres recessum fuerit, eoque minus, ut id ex institutione Christi Domini proficiscatur; Quandoquidem apertissima etiam apud veteres monumenta docent minorem modo, modo majorem Sacerdotalibus officiis ætatem fuisse præstitutam. In lege quidem vetere Aaroni, Moysique præcepit Dominus, ut Levitas, sive Ministros Altaris *a trigesimo anno, & supra* seligerent, uti dicitur Numerorum cap. 4. Atque hanc legem probando sequi voluit Servator Sanctissimus, dum anno trigesimo demum ætatis suæ & baptizari voluit, & cœlestibus doctrinis homines imbuere. Sed quum non eadem Apostolos omnes ætate selegerit, quos prædicationis suæ consortes haberet, sed seniores alios, alios juniores, nobis significasse videtur non ætatem potissimum inspiciendam esse, at potius virtutem, peritiam, ceterasque facultates ad sacra ministeria peragenda necessarias. Hinc S. Paulus minime dubitavit Timotheum adhuc adolescentem in Episcopum consecrare, uti recte deduci potest ex ejus epistola 1. ad eundem Timotheum cap. 4. vers. 11.; item Nicephorus Callistus Histor. Eccles. lib. 3. cap. 29. refert Eleutherium Illyrici Episcopum ordinatum fuisse, etiamsi nondum ætatis suæ annum vigesimum transegisset; necnon Hincmarus Rhemensis in vita S. Remigii ipsum ait vigesimo secundo ætatis suæ anno Archiepiscopatum Rhemensem obtinuisse. Postulabant aliquando Viri cujuspiam eximii doctrina, pietas, & in Ecclesiam merita, postulabat ipsamet Ecclesiarum utilitas, ut adolescentior senioribus anteferretur. Quid ni a generali canonum regula dispensandum erat? Ceterum, licet quandoque receptum fuerit majorem etiam 30. annis ætatem requiri, quemadmodum liquet ex novella Justiniani 123. cap. 13., ubi Presbyteros minores annorum 35. fieri non permittitur, sicuti Diaconos, aut Subdiaconos minores 25.; tamen vetusta fuit regula, qua trigesimus annus constitutus fuerat, atque ut plurimum observata, uti probari potest ex dicto canone Neocæsareensi, & ex canone 17. Concilii Agathensis anni 506. Posteriore autem ætate post collectionem Ecberti Eboracensis sæ-

Can. 4. dist. 78.

culo 8. compositam cœperunt Episcopi a regula illa deflectere; siquidem Ecbertus in can. 95. canonem Neocæsareensem ita descripsit: *ut nullatenus Presbyter ordinetur ante trigesimum ætatis annum, nisi rationabili necessitate cogente, quia Dominus Jesus non prædicavit ante 30. ætatis annum*. Verba illa *nisi rationabili necessitate cogente*, quæ in Concilio desiderantur, quæque Ecbertus adjecit, caussam dederunt Episcopis facilius dispensandi a lege, ideoque tum frequentius inductum est, ut Presbyteri 30. annis etiam minores ordinarentur, unde tandem eo fuit deventum, ut vigesimus quintus annus præstitutus fuerit, atque posterioribus Ecclesiæ legibus confirmatus.

Can. 12. dist. 93. Postremus ex Neocæsareensis canonibus habetur in can. 12. dist. 93., cujus verba ita scripsit Dionysius Exiguus: *Diaconi septem esse debent juxta regulam, licet & valde magna sit civitas. Idipsum autem & Actuum Apostolorum liber insinuat*. Alii eundem Græcum canonem ita sunt interpretati: *Diaconi septem esse debent ex canone, etiamsi sit magna Civitas: ejus autem rei fidem faciet liber Actorum*. Atque ex his adparet jure a Romanis Correctoribus emendatam fuisse Gratiani Scripturam, quæ ita habebat: *quamvis non magna sit Civitas*. Respexerunt hoc loco Neocæsareenses Patres ad Acta Apostolorum cap. 6., ubi dicuntur septem Diaconi constituti ab Apostolis; quod Apostolorum exemplum plures posterioris ætatis Episcopi sequuti sunt. Sic in Alexandrina Ecclesia factum fuisse testatur Severus Alexandrinus apud Abrahamum Ecchelensem, & in Ecclesia Romana Sozomenus lib. 7. histor. cap. 19., una tamen animadvertens aliam fuisse aliarum Ecclesiarum disciplinam his verbis: *Diaconi apud Romanos hactenus non plures sunt, quam septem, ad similitudinem eorum, qui ab Apostolis ordinati fuerunt; apud alios vero haudquaquam definitus est numerus Diaconorum*. Ad interpretationem Neocæsareensis canonis mihi non displicet Græcorum sententia, quam non tantum Balsamon, Zonaras, & Aristenus fecerunt, sed etiam Episcopi, qui ad Concilium Trullanum convenerant, qualiscumque demum habenda sit ejusdem Concilii auctoritas. Ab ipsis enim observatum fuit duplicis generis Diaconos olim fuisse, quorum alii mensis subservirent, collectasque Fidelium oblationes indigentibus dispensarent; alii vero divinis Mysteriis ministrarent. Porro addiderunt Neocæsareensem canonem ad Diaconos non secundi, sed primi generis pertinere, quum de illis tantummodo in Actibus Apostolorum, ad quos Neocæsareenses Patres respexerant, sermo institutus fuerit. Verba Trullani canonis 16. hæc sunt: *Quoniam Actuum Liber septem Diaconos ab Apostolis constitutos esse tradit; Neocæsareensis autem Synodus sic in canonibus a se editis aperte disseruit, ut septem debeant esse Diaconi ex canone, etiamsi sit magna Civitas: Ex Libro porro Actuum persuadeberis: Nos cum dicto Apostolico Patrum mentem adaptassemus, invenimus eos esse locutos, non de viris, qui ministrant mysteriis, sed de ministerio, quod in usu mensarum adhibebatur, cum Liber Actuum sic habeat: in diebus illis eum discipulorum multitudo cresceret.... Post hæc ergo nos quoque prædicamus, ut prædicti septem Diaconi non de iis accipiantur, qui mysteriis serviunt, ut est prius exposita doctrina: sed eos esse, quibus fuit concredita, ac tradita dispensatio eorum, quæ tunc collecta fuerant. Qui nobis in hoc quoque forma fuere humanitatis, & studii in eos, qui indigent*.

Can. 12. dist. 95. Non una, eademque est apud omnes Neocæsareensis 13. canonis interpretatio, qui habetur apud Gratianum in can. 12. dist. 95. Dionysius Exiguus ita exhibet: *Presbyteri ruris in Ecclesia Civitatis Episcopo præsente, vel Presbyteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare, Calicemque porrigere. Si vero absentes*

tes hi fuerint, & ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt. Aliis placuit ita Græcum canonem latinitate donare: *Regionarii*, legunt alii: *Vicani autem Presbyteri in urbis dominico offerre non possunt præsente Episcopo, vel urbis Presbyteris, neque Panem dare in oratione, neque Calicem. Sin autem absint, & solus ad precationem vocatus fuerit, dat.* Porro istæ interpretationes videntur indigitare Parochias jam tum temporis institutas fuisse, quasi Parochi veniant nomine *Presbyterorum ruris*, aut nomine *Regionariorum*, sive *Vicanorum Presbyterorum*. At de hoc valde dubitaverim, proindeque aliam Græci canonis interpretationem quærendam esse arbitrarer. Martinus Bracarensis hunc canonem explicasse videtur de Presbyteris non ruralibus, sed qui ad extraneam Diœcesim pertinerent his verbis in cap. 56. partis 1. *Forasticis Presbyteris, præsente Episcopo, vel Presbyteris* (aliqua MSS. habent, *Presbytero*) *civitatis, offerre non liceat, neque ministrare in populo, nisi forte illis absentibus.* Johannes Doviatius ad marginem hujus canonis Neocæsareensem canonem his verbis adscripsit: *Presbyteri, qui conregionales non sunt, in Ecclesia præsentibus Episcopis, vel Presbyteris Civitatis, offerre non possunt, nec dare Panem sanctificatum, nec Calicem porrigere. Quod si absentes sunt Civitatis Sacerdotes, & fuerint invitati ad dandam orationem, soli debebunt dare.* Paullo aliter vim canonis explicavit Alexius Aristenus ita scribens: *Presbyter rure degens in civitatis Templo ne offerat, nisi Episcopus, & totus Presbyterorum cœtus absuerit; si vero absuerint, & ipse vocetur, offert.*

Non eadem quoque est apud omnes interpretatio canonis 9., & 10. Neocæsareensis, quos junxit Gratianus in can. 1. cau. 15. qu. 8. En primum Dionysii Exigui verba in can. 9. *Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, & confessus fuerit de se, quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis, propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit ipse confessus, & argui manifeste nequiverit, potestatis suæ judicio relinquatur*, & in can. 10. *Simili modo etiam Diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.* Paullo aliter Hervetus latinum fecit hunc canonem. In can. 9. *Si Presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, etsi ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis propter aliud ejus bonæ vitæ studium. Reliqua enim peccata dicunt multi manuum impositione tolli. Quod si ipse non confiteatur, aperte autem convinci non potuerit, illius quoque ei fiat potestas*, & in can. 10. *Similiter & Diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.* Quæ Gratianus descripsit, conveniunt potius cum Isidoro Mercatore. Canonis autem sententia hæc est. In primis decernitur eos, qui ante Sacerdotalem Ordinationem castitatem corpore violaverint, a sacris Presbyterorum officiis arceri; & quidem recte; si enim remoti semper fuerunt, qui bis successive nuptias contraxerunt, aut viduam duxerunt propter unam incontinentiæ suspicionem, potiori ratione arcendi erant illi, de quorum gravi incontinentia apertissime constitisset. Incontinentiæ crimen potissimum illud visum est Sanctis Patribus, quod a Clericis omni modo eliminaretur. Sed *reliqua peccata*, subsequuntur Neocæsareenses Patres, *dicunt multi manuum impositione tolli.* Reliquorum peccatorum nomine veniunt leviora, quibus scilicet non corpore integritas amittitur, sed solo animo, ac voluntate. Hæc voluntas improba plurimorum veterum judicio manuum impositione tollitur. Non hic sermo est de manuum impositione reconciliatoria, sive pœnitentiali, sed de manuum impositione consecratoria, quæ fit in sacra ordinatione Sacerdotum. Scilicet hujus manuum impo-

Can. 1. cau. 15. qu. 8.

 sitionis

ſitionis ea virtus eſſe creditur, ut inordinatos quoſdam animi affectus facile extinguat, licet difficilius amiſſæ corporis integritati remedium adferat. De Diaconis ſubobſcura videtur eſſe ſententia propter memoratam interpretationum varietatem. Ego in explicatione Græci canonis a Græcorum Interpretum ſententia non recedo, præſertim cum iidem Græci Interpretes accommodam ſignificationem Neocæſareenſium Patrum verbis tradiderint. Balſamon itaque hæc habet de Diaconis: *A Diaconi dignitate excident, in Miniſtri autem ordinem deprimentur, Hypodiaconi ſcilicet, qui non eſt ordinatus, vel lectoris*. Zonaras ita ſcribit: *Excidet a Diaconatu, & in Miniſtri locum dejicietur*. Ariſtenus etiam ait: *Tantum Eccleſiæ Miniſter erit*. Ex quibus patet, pœnam male conſcii Diaconi, & convicti eam fuiſſe, ut ipſe in ſequentem gradum dejiceretur miniſtraturus.

Can. 8. cau. 31. qu. 1. Canon 8. cau. 31. qu. 1. exhibet duos ex Neocæſareenſibus canonibus, ſcilicet 3., & 7. Tertium ita expoſuit Dionyſius, a quo emendandum videtur Gratianeum fragmentum: *De his, qui in plurimas nuptias inciderunt, & tempus quidem præfinitum manifeſtum eſt, ſed converſatio eorum, & fides tempus abbreviat*. Septimum vero ita interpretatus eſt: *Presbyterum in nuptiis bigami prandere non convenit* (alii pro verbo *prandere* ſcripſerunt *convivari*; alii *intereſſe*), *quia cum pœnitentia bigamus egeat, quis erit Presbyter, qui propter convivium talibus nuptiis poſſit præbere conſenſum*? Arbitror ego hoc in loco non de illis bigamis agi, qui mortua conjuge novas nuptias appetierunt, ſed de illis, qui ea ætate divertere ab uxoribus vel leviſſima de cauſſa conſueverant, ex novarum nuptiarum cupiditate. Atque id ſignificare videntur verba illa: *qui in plurimas nuptias inciderunt*. Si forte quiſpiam quæſierit, quodnam fuerit tempus illud, quod *præfinitum* jamdiu vocat Concilium Neocæſareenſe, dixerim aliud in bigamis, aliud in trigamis fuiſſe conſtitutum, videlicet bigamis indicta eſt biennii, trigamis quinquennii pœnitentia, quod aperte deduci poteſt ex canone 4. S. Baſilii ad Amphilochium, ubi ex antiqua conſuetudine hanc diſciplinam ſe accepiſſe Baſilius idem teſtatur.



CAPUT

CAPUT VI.

De Romanis Conciliis S. Sylvestro Pontifici Maximo adscriptis.

Concilio Romano sub S. Sylvestro Pontifice Maximo tribuuntur apud Gratianum sequentes Canones.

Apocryphi omnes.	*Can.* 1. *dist.* 24. *ad antiquiora exemplaria exigendus.*
	Can. 2. *dist.* 45. *in variis Concilii Codicibus varius.*
	Can. 5. *dist.* 93. *in variis Codicidus varius, & obscurus.*
	Can. 1. *dist.* 98. *habetur tantum in epilogo Synodi.*
	Can. 2. *cau.* 2. *qu.* 4. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
	Can. 2. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex aliis exemplaribus supplendus.*
	Can. 10. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex aliis exemplaribus supplendus.*
	Can. 9. *cau.* 11. *qu.* 1. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
	Can. 10. *cau.* 11. *qu.* 1. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
	Can. 33. *cau.* 11. *qu.* 1. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
	Can. 15. *de conf. dist.* 1. *habetur tantum in epilogo Synodi.*
	Can. 46. *de conf. dist.* 1. *habetur tantum in epilogo Synodi.*
Adduntur illis.	*Can.* 40. *cau.* 16. *qu.* 7. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
	Can. 14. *cau.* 2. *qu.* 5. *jamdudum Gregorio Magno restitutus.*
	Can. 2. *cau.* 5. *qu.* 2. *falso Sylvestro Pontifici adscriptus.*
	Can. 30. *cau.* 23. *qu.* 4. *Silverio jamdiu restitutus.*

Apud eos, qui vetera Conciliorum omnium monumenta sedulo studio collegerunt hodiernis temporibus, tria Concilia referuntur in Romana Urbe a Sylvestro Pontifice Maximo celebrata. Vel enim quod tunc reddita Ecclesiæ pax fuisset, vel quod inter fideles ipsos schismata pro caussis fidei suborta essent frequentiora, vel quod frigescente fidelium charitate morum disciplina corrueret, facile pluribus persuasum est sacros Conventus Romæ præsertim fuisse factos, in quibus & disciplina eadem restitueretur, firmaretur & fides jamdiu victoriis Martyrum illustrata. Prius Concilium referunt ad annum 315., qui Sylvestri Pontificatus dicitur secundus. Secundum referunt ad annum 324., postremum ad annum 325. In priore fertur disputatio facta adversus Judæos, quorum perfidiam & Constantinus Imperator agnovit, atque etiam lata lege damnavit, cujus rei argumentum vulgo desumitur ex l. 1. Cod. Theodos. de Judæis. Postremum afferunt ideo celebratum, ut ea, quæ in Nicæna Synodo stabilita fuerant, confirmarentur; atque in eo recensentur canones aliquot de recipiendo Concilio Nicæno editi, de Paschæ solemnitate, de cautis Clericorum, ac de Ordinationibus eorumdem. De duobus his parum juvat differere; scilicet prioris nullum canonem habemus; postremi vero etiamsi decreta quædam non ignoremus, tamen ex iis non sunt, quos Gratianus in Codicem suum transtulerit. Illud unum attingere sufficiat, Concilium Romanum

minum 3. anno 325. adtributum referri tamquam præsens in eo Constantinus adfuerit, quod fides historicorum asserere minime patitur, proindeque non tamquam certum disciplinæ veteris Ecclesiasticæ præsidium haberi posse.

In secundo potius Concilio subsisto, quod celebratum dicitur anno 324., ex quo nonnulli Canones Gratianei depromti sunt. Satis mihi videtur indicare hoc Concilium adparuisse primum in collectione Isidori Mercatoris, ut statim talis suboriatur suspicio, ex qua inter apocrypha potius monumenta recenseatur. Supervacaneum sane hodie foret ea in medium argumenta proferre, ex quibus hæc Synodus falsitatis damnetur; illa enim apud eruditos viros tritissima sunt: sed quoniam aliquis eadem hunc in locum adferri debuisse facile dixerit, libens tradidero, ut nihil ad hanc rem necessarium deesse videatur. Atque in primis observare juvat Collectores Conciliorum non tantum descripsisse Synodi acta, verum etiam quendam Synodi epilogum Isidori Mercatoris, aut alterius cujuspiam auctoris incerti manu exaratum actis Synodi præmisisse. Gratianus vero non tam a Synodo, quam ab hoc Synodi epilogo canones suos accepit; æque enim omnia digna existimabat, quæ in suum Codicem referret. Ut de epilogo nonnulla attingam, præterquam quod nullam omnino fidem meretur, utpote privati, incertique auctoris opus, perperam omnino consarcinatus est, & in pluribus non tam actis ipsis Concilii dissimilis, quam contrarius. In prioribus verbis narratur Nicænum Concilium jam eo tempore celebratum fuisse, atque in eodem Photinum hæreticum fuisse damnatum. Quomodo vero consonare hæc possunt cum veterum historicorum fide, tradentium Photinum vixisse post tempora Nicæni Concilii, & hæresim ejus fuisse damnatam anno demum 344., de qua re videri poterit Matthæus Latroquanus in dissertatione de Photino? Quommodo etiam hæc constare possunt cum epocha Concilii hujus Romani, quod ad annum 324. vulgo refertur, Nicænum vero Concilium anno 325. celebratum est? Præterea auctor epilogi narrat in hac Synodo a Sylvestro Pontifice Maximo damnatos fuisse Callistum, Arium, & Photinum, atque Sabellium, de quibus tamen in Synodalibus actis ne verbum quidem habetur. Phrases etiam Isidoro Mercatori consuetæ, ac familiares in hac canonum epitome habentur ibi: *Episcopi, qui throni Dei vocantur, non sunt lacerandi, sed portandi*: quæ sane non ausus est Isidorus inter Canones Concilii adscribere. Post epilogum succedit Synodus in duas actiones divisa, quarum singulæ decem continent canones, qui omnes numero viginti recensentur. Porro de his omnibus, ac de tota Synodo altum apud veteres silentium est, licet ea ingenti episcoporum numero celebrata dicatur, videlicet Episcopis 267., atque ut aliis lubet 277., aliis etiam 284.. Primus eam evulgavit celeberrimus deceptor Isidorus. Non eam memoravit Dyonisius Exiguus, qui Romanas præsertim res evulgare conatus est. Imo & auctor libelli Synodici abs Justello, & Voello ex vetustissimo MS. evulgati tomo 2. suæ bibliothecæ pag. mihi 1166., in quo ceteroquin veteres Synodi etiam Romanæ accuratissime expenduntur, hanc Synodum prorsus ignoravit. Item si loquendi formulas ibidem usurpatas considerare velimus, liquido constabit eas adeo barbaras esse, ut temporibus illis accommodari minime possint. Quis ferat hanc phrasim, *Curiam esse dictam a cruore*, quasi qui in ipsam ingreditur, cruentus esse videatur, atque hac præcipue ratione a curia Clericos arcendos esse? Quid significant ea verba, quibus asseritur Sylvestrum Pontificem *fixisse canonem*? ibi: *Et fixit canonem hunc Sylvester, & omnibus Episcopis adspersit*. Quid porro est canonem figere? Quid erat illa ætate Episcopis adspergere?

For-

Formularum impolitæ compositioni accedunt ineptæ quædam sententiæ, quæ in hac Synodo identidem observantur. In canone 10. hæc habentur: *Nullus etiam Episcoporum virginem sacratam maritali consortio expetierit benedicere, nisi eam probaverit septuaginta duorum annorum esse constitutam*. Alia editio ita exhibet: *Nullus etiam Episcoporum virginem sacratam maritali expeteret benedici, nisi eam probaverit &c.* Quis ista percipiet? Initio actionis secundæ ante canonem 11. perhibetur, Clerum postulasse a Sancto Sylvestro, ut ordini Diaconatus Priscum, & Theodorum adscriberet, ac subditur: *Ibi autem in Thermas* (Thermæ erant locus Concilii, Domitianæ scilicet, quæ postea Thermæ Trajanæ appellatæ sunt) *hos duos Priscum, & Theodorum subordinavit* (Sylvester), *non ordinavit, aut consecravit eos, & præter Synodum constituit*. Nullibi sane apud antiquos legitur quempiam *subordinari*, *non ordinari*, adeo ut quænam sit auctoris hujusce canonis sententia, vel eruditissimos lateat. Canon 13. hic est: *Nemo enim, nisi velamen cæleste acceperit, primum conjugii per manus Sacerdotis ad Clericatus honorem accedat*. Etiam hic hæret legentis animus, in perpendendo qualenam sit velamen illud cœleste conjugii, quo quis ornatus debet ad Clericatum accedere. In can. 11. definitum est neminem Episcopatum obtinere posse, nisi fuerit lector annis triginta, deinde una die exorcista, deinde acolythus per annos decem, postea per annos quinque Subdiaconus, & per annos septem Diaconus, ut demum post adeptam Sacerdotalem dignitatem ad Episcopatum gradum faceret. Ubinam indicatur similis disciplina, per quam viri septuagenarii vix ad Episcopalem honorem admitterentur? In canone 8. præcipitur Subdiaconos continentiam observare debere, quum tamen constet ordinem Subdiaconatus ea ætate, necdum inter sacros enumeratum fuisse. Quid memorem quamplura inconcinna, incomta, inverosimilia, quæ in singulis canonibus facile ab unoquoque dignoscuntur. Addam tantummodo ea, quæ historicæ fidei, & narrationi repugnant. Huic Concilio nota Consularis adposita est his verbis: *Tertio Kalendas Junii Donno Constantino Augusto III., & Prisco Consulibus*. Nullus in Consularibus Fastis invenitur Prisci Consulatus cum Constantino. Forte id ortum habere potuit ex Scriptoris cujuspiam oscitantia, ut pro *Prisco* legendum sit *Crispo*; ut enim vulgo traditur, Consulatus Augusti cum Crispo incidit in annum Christi 324.. Verum heic nodus solvendus est, cum auctor Synodi hujus, & compilator Romanam hanc Synodum afferat post Nicænam fuisse celebratam. Subscripsisse præterea feruntur huic Concilio Episcopi 284., quorum 132. numerantur ex Græcis. Quis sibi persuadeat tot Episcopos Romam convenisse, non ubi agenda esset generalis Ecclesiæ causa, sed tantummodo, ut pauca quædam, & ut plurimum inepta disciplinæ capita stabilirentur, qualia nunc edita legimus? Quis tot Episcopos ex Orientalibus Provinciis advenisse putet? Supervacaneum sane extitisset sequente anno aliam generalem Synodum celebrare Nicææ, ad quam non multo plures confluxerunt; facile enim poterat in hac Romana Synodo in Conventu frequentissimo Græcorum æque, ac Latinorum Patrum Arii causa ventilari, ac definiri, præsertim cum & Maximi Pontificis, & Imperatoris, ut fertur, præsentia maximam auctoritatem Synodo conciliasset. Sed præter hæc viris fide dignissimis contradicitur in hac Synodo, in qua legitur Constantinum Romæ a Sylvestro baptizatum fuisse, quandoquidem Constantinus Imperator ab Eusebio Nicomediensi in ipsa Nicomediæ Urbe baptismum suscepit, cujus rei testes sunt Eusebius in lib. 4. vitæ Constantini cap. 62., Ambrosius oratione in funus Theodosii, Hieronymus in Chronico,

Sozo-

Sozomenus lib. 2. histor. cap. 34., Theodoretus lib. 1. hist. cap. 32., Cassiodorus historiæ tripartitæ lib. 3., & Ariminense Concilium in epistola ad Constantem. Elegantissime ex his omnibus idipsum demonstrat Natalis Alexander dissert. 23. hist. Eccles. sæculi 4.. Sunt demum, qui his omnibus adjiciunt, subscriptiones Episcoporum adversus veterem praxim factas esse non per nomina Ecclesiarum, quibus illi præerant, sed per propria; item inverosimile omnino esse Helenam Constantini Matrem interfuisse Concilio, quod singulare videtur, & sine exemplo; deinde probari non posse, quod ibidem refertur Presbyteros post terga Episcoporum stetisse; quum tamen Romanæ Ecclesiæ consuetudo esset, ut Presbyteri simul cum Episcopis in Conciliis sederent, quemadmodum colligitur ex Hieronymi epistola 89. ad Evagrium; & alia hujuscemodi quamplura.

Alios igitur quærat sibi Mercator, quos secum ad Concilia hujusmodi suscipienda adducat. Ego tam facile indulgere non possum, ubi in contrarium vigent tot tantaque rationum momenta. Atque ex his proclive est de fragmentis Gratianeis sententiam ferre, quorum alia, ut ajebam, ex epitome, sive epilogo Isidori Mercatoris depromta sunt, alia ex ipsismet Concilii Romani canonibus. Itaque initio
Can. 2. & 10. cau. 2. q. 7. Isidoriani epilogi dicitur Synodum a S.Sylvestro convocatam esse, *in qua consensu, & subscriptione omnium constitutum est, ut nullus laicus crimen Clerico audeat inferre, & ut Presbyter non adversus Episcopum, non Diaconus adversus Presbyterum, non Subdiaconus adversus Diaconum, non Acolythus adversus Subdiaconum, non Exorcista adversus Acolythum, non Lector adversus Exorcistam, non Ostiarius adversus Lectorem det accusationem aliquam*. Hæc illa sunt, quæ Gratianus retulit in can. 2. & 10. cau. 2. q. 7., ubi tamen nonnulla supplere ex verbis nuper allatis juvabit. Interea vero unusquisque animadvertere poterit in hoc fragmento talem Ecclesiasticorum Ordinum formam præferri, qualis posteriore demum ætate obtinuit; neque enim jam ante Nicænum Concilium adeo discretos fuisse scimus Ecclesiasticos gradus, quemadmodum recentior disciplina distinxit. Auctor autem epilogi id ex Concilio isto depromsit; etenim in can. 3. ita legitur: *Postea autem fecit gradus in gremio Synodi, ut non Presbyter adversus Episcopum, non Diaconus adversus Presbyterum, non Subdiaconus adversus Diaconum, non Acolythus adversus Subdiaconum, non Exorcista adversus Acolythum, non Lector adversus Exorcistam, non Ostiarius adversus Lectorem det accusationem aliquam*. Hæc si cum verbis epilogi conferamus, liquido constabit auctorem epilogi aliquid amplius retulisse, quam quod in canone contineretur in illis verbis: *ut nullus laicus crimen Clerico audeat inferre*. Potius in Concilio legitur e converso in canone 14. *Testimonium Clerici adversus laicum nemo recipiat*. Qualitercumque vero sanctio hæc Concilio tribuatur, illud certum est Isidorum Mercatorem hæc arripuisse ex Capitulari quodam Ludovici Imperatoris circa annum 814.; etenim in legibus Longobardorum lib. 2. tit. 51. num. 12. sub nomine ejusdem Ludovici hæc leguntur: *Constitutum est, ut nullus laicus crimen Clericis audeat inferre. Testimonium Clerici adversus laicum nemo recipiat. Nemo enim Clericus, vel Diaconus, vel Presbyter pro qualibet causa intret in curiam, nec ante Judicem causam dicere præsumat, quoniam omnis curia a cruore dicitur, & immolatione simulacrorum; & siquis Clericus Clericum accusans in curiam introierit, anathema suscipiat*. Nemo sane non videt multa ex istis ab Isidoro in Romanam istam suam Synodum esse translata; non enim non dubitavit impolitas quasdam rudioris sæculi sententias vetustissimis Romanæ Ecclesiæ Conciliis dementissima temeritate tribuere.

Pro-

Prosequitur auctor epilogi post verba superius memorata : *Et non damnabitur Præsul, nisi in 72. testibus, nec Præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam scriptum est : non est discipulus super Magistrum. Presbyter autem Cardinalis, nisi cum quadragintaquatuor testibus non damnabitur : Diaconus Cardinarius constitutus Urbis Romæ, nisi in 26. non damnabitur. Subdiaconus, Acolythus, Exorcista, Lector, Ostiarius, nisi, sicut scriptum est, in septem testibus non damnabitur. Testes autem, & accusatores sine aliqua sint infamia, uxores, & filios habentes, & omnino Christum prædicantes. Testimonium laici adversus Clericum nemo recipiat; nemo enim Clericum quemlibet in publico examinare præsumat, nisi in Ecclesia.* In canonibus Concilii epilogo subjectis paullo aliter legitur, nempe in canone 3. ibi : *Et non damnabitur Præsul, nisi in septuaginta duobus, neque Præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam his scriptum est : non est discipulus super Magistrum. Presbyter autem* (deest hoc in loco vox illa : *Cardinalis*) *nisi in 44. testimonia non damnabitur. Diaconus autem cardine constrictus Urbis Romæ* (alia editio exhibet : *Cardine constructus Urbis*), *nisi in 36. non condemnabitur. Subdiaconus, Acolythus, Exorcista, Lector, nisi, sicut scriptum est, in septem testimonia filios, & uxores habentes, omnino Christum prædicantes, sicut datur mystica veritas.* (Et in alia editione : *Sic datur mystica veritas.*) Hæc sunt, quæ retulit Gratianus in can. 2. cau. 2. q. 4., & can. 9. cau. 11. qu. 1., quamquam tamen quicumque Gratiani fragmenta sive cum Isidori epilogo, sive cum canonibus ipsis Concilio Romano adscriptis contulerit, non mediocrem scriptionis varietatem agnoscet ; ac propterea ad Isidorianam editionem tanquam ad fontem suum singula ut reducantur, omni jure curabit. Interea vero animadvertere juvet nonnulla, quibus magis magisque comprobetur Synodum hanc fictitiam esse, & nugatoris cujuspiam opus. Quis enim sibi persuadeat praxi receptum fuisse quarto Ecclesiæ sæculo, ut septuaginta duo testes aliquando requirerentur ad convincendum eum, qui de crimine accusaretur? Præsertim vero si de Episcopo agendum esset gravissimi criminis reo, adversus quem juxta eandem sanctionem laici testimonium non recipitur? Num in unaquaque Ecclesia Viri Ecclesiastici numero 72. reperiri poterant, quorum ope in Episcopo emendaretur, quod ob utilitatem Ecclesiæ maximam corrigendum foret? Quid ad hanc rem diceret Alexander III., qui in cap. 10. de testamentis Romanarum Legum consuetudinem probare non potuit, juxta quas septem testium numerus in testamentis requirebatur, ea ductus ratione, quod *a Divina Lege, & Sanctorum Patrum institutis, & a generali Ecclesiæ consuetudine id noscitur esse alienum, cum scriptum sit, quod in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum*? Præterea mentio Presbyterorum, ac Diaconorum Cardinalium Urbis Romæ quomodo Sylvestri Pontificis ætati congruere potest? Deinde quo tendunt illa verba, *sicut scriptum est*, posteaquam cautum dicitur, Clericos nonnisi septem intervenientibus testibus esse damnandos? Num Isidorus Mercator sese referre intendit ad aliquem canonem, quem de penu sua evulgavit antiquiori cuidam Concilio, aut Pontifici adscriptum? Demum ridiculum plane est, quod subditur, testes tales esse debere, ut filios, & uxores habeant, quasi continentes quadam infamiæ nota affecti a ferendo testimonio arcerentur.

Can. 2. cau. 2. qu. 4. & can. 9. cau. 11. qu. 1.

Pergamus nunc cum Isidoro in memorato epilogo. Statim hæc subjiciuntur : *Nemo enim Clericus, vel Diaconus, aut Presbyter propter quamlibet causam intret in curiam, nec ante Judicem cinctum causam dicere præsumat, quoniam omnis Curia a cruore dicitur, & immolatione simulacrorum; & siquis Clericus accusans Clericum in curiam*

Can. 10. & 33. cau. 11. q. 1.

introierit, anathema suscipiat. Hinc eruti sunt Gratianei canones 10., & 33. cau. 11. qu. 1., quanquam non eadem omnino apud Gratianum descripta verba legantur, quæ propterea ad vetustiora exemplaria, eaque magis integra redigenda sunt. Jam superius laudavi leges Longobardorum, in quibus hæc eadem sententia legitur lib. 2. tit. 51. num. 12., unde Isidorus Mercator suum hunc canonem derivasse videtur. Derivavit sane, & in canone 16. Concilii Romani ita scripsit. *Nemo enim Clericus, vel Diaconus, aut Presbyter propter caussam suam quamlibet intret in curiam, quoniam omnis curia a cruore dicitur, & immolatio simulacrorum est. Quod si Clericus in curiam introiverit, anathema suscipiat, nunquam rediens ad matrem Ecclesiam. A communione autem non privetur propter tempus turbidum*. Similia quædam habentur in Concilio Romano 3., quod etiam Sylvestro adscribunt, uti initio adnotabam, ibi: *Sylvester Episcopus dixit: nulli omnino Clerico licere caussam quamlibet in publico examinare, nec ullum Clericum ante Judicem laicum stare. Et dixerunt Episcopi: Placet*. Atque ego facile arbitror acta hujus Concilii, quod tertium vocant, esse aliam concisam editionem ejusdem Concilii, quod secundum Romanum appellant; cum in omnibus hoc tertium secundo consonet. Duo heic observanda occurrunt: primum quoad Isidorum, sive quoad Synodi auctorem, qui prorsus inelegantem, & puerilem omnino sententiam Romano Concilio adtribuit: alterum ex parte Gratiani, qui Isidorianum fragmentum non tantum retulit, sed & referendo corrupit. Arguendus in primis est Isidorus, quod anathemate perculsos adhuc tamen in communione Ecclesiastica persistere declaraverit, quando apud veteres sive Græcos, sive Latinos gravior pœna fuisset anathema, quam excommunicatio; etenim Balsamon ad Synodum Gangrensem ita ait ex Johanne Chrysostomo: *Quid autem aliud est, quod dicis anathema, quam diabolo hic dedicetur, & nullum salutis locum habeat*? Et in Concilio Meldensi cap. 56. statutum est ut Episcopus quidem excommunicare quempiam possit ex certa, & manifesta peccati causa; *Anathema autem sine consensu Archiepiscopi, aut Coepiscoporum, prælata etiam Evangelica admonitione, nullum ponat; nisi unde canonica docet auctoritas, quia anathema æternæ est mortis damnatio*. Arguendus præterea, quod tempus Constantini Imperatoris non dubitaverit appellare *tempus turbidum*, quum tamen nemo ex Imperatoribus usque ad annum 324., quo fertur celebrata Synodus, nemo tam Ecclesiæ faverit, quam Constantinus, qui etiam Principis pro danda Ecclesiæ pace plurimum adnitentis nomen, & laudem apud posteros meritus est. Sed & Gratianus Isidorianum canonem per imprudentiam depravavit; etenim in canone 33 pro illis verbis Isidori: *Ante Judicem cinctum &c.* hæc scripsit *ante Judicem civilem &c.* Forte ignorabat, quid designaretur nomine Judicis *cincti*. Solemne erat apud Romanos veteres cingulo donare Judices foro addictos, quod cingulum ornamenti loco esset, & quoddam velut officii insigne. Hinc legimus, quandoque Judicibus pœnam inflictam, ut cingulo privarentur, quemadmodum habetur in Novella Justiniani, cujus fragmentum sub nomine Bonifacii Papæ refertur in can. 8. cau. 11. qu. 1. Et Cassiodorus in illud Psalmi 29. *præcinxisti me lætitia*, ait: *Perpende verbum præcinxisti: cingulum significat, quod ad Judicis pertinet dignitatem..... Sic enim cinctum dicimus Judicem, quando ejus fasces, honoresque declaramus*. Sidonius Apollinaris lib. 5. epist. 7. ad Thaumastum ita scribit: *Hi sunt, qui invident reverentiam Clericis, originem nobilibus, consessum prioribus, congressum æqualibus, cinctis jura, discinctis privilegia*. Et Ivo Carnotensis licet recentioris temporis scriptor in epistola

stola 241. *legibus*, inquit, *prohibetur, ut Episcopus a Judice saeculari ad caussam Ecclesiasticam vocetur, vel cincti Judicis sententiae subjiciatur*. Ceterum verba illa, quae in dicto canone 33. Gratianus retulit: *Nec ante Judicem cinctum causam dicere praesumat*, habentur quidem in epilogo Isidori, non autem in canonibus Concilii ipsius, quemadmodum ex collatione fragmentorum, quae nuper delineabam, unusquisque facile animadvertit.

Alia Sylvestri Pontificis constituta subjicit Isidorus in epilogo his verbis: *Hic inter cetera praedicta omnium consultu constituit in Synodo, ut sacrificium altaris non in serico panno, aut tincto quispiam celebrare praesumeret, sed in puro lineo ab Episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato, atque contexto, sicut Corpus Domini Nostri Jesu Christi in Syndone munda sepultum fuit*. Ista sunt, quae Gratianus retulit in can 46. de consecr. dist. 1. *ex epistola Eusebii Papae, & Sylvestri*. Verum aut integrum hodie non extat Romani hujus Concilii exemplar, aut eximia est Isidori Mercatoris oscitantia, qui haec descripsit veluti in Concilio definita, cum tamen in viginti Concilii canonibus nulla huic similis sententia inveniri possit. Can.46. de consf. dist. 1.

Post multa in eodem epigolo haec sequuntur: *Hic* (nimirum Sylvester) *in memorata Synodo constituit, omnium cum consensu, ut nullus Presbyter missas celebrare praesumat, nisi in sacratis ab Episcopo locis, qui sui particeps de cetero voluerit esse sacerdotii*; haec tamen rursus, licet integra habeantur apud Gratianum in can. 15. de cons. dist. 1., desiderantur in canonibus Romanae Synodi, ac propterea magis magisque miramur Isidorum Mercatorem talem elucubrasse epilogum Synodi, ut quae etiam in Synodo non haberentur, adjungeret. Mihi videtur Isidorus Mercator id excerpsisse ex quodam Capitulari Francorum, & de more suo veteribus Patribus tribuisse. Revera in lib. 6. Capitularium cap. 201. editionis Parisiensis anni 1677. haec habentur: *ut nullus Presbyter sacra mysteria, nisi in locis ab Episcopo consecratis, agere praesumat*: quae postquam per Isidorum ad Romanam Sylvestri Synodum translata sunt, a sequentibus canonum collectoribus ita laudari coeperunt, quasi primum in Romano Concilio edita, ut sic major auctoritas eisdem accederet. Ex Romano Concilio laudare coepit Regino Prumiensis in lib. 1. de Ecclesiasticis disciplinis cap. 340., & illius exemplo recentiores Collectores. Can.15. de cons. dist.1.

Constituit etiam (rursus Isidorus Mercator in epilogo de Sylvestro Pontifice) *nulla ratione transmarinum hominem penes nos in Clericatus gradu suscipi, nisi quinque Episcoporum designatus sit chirographis*. Huc pertinet canon 1. dist. 98. apud Gratianum. Sed iterum in editis Concilii Romani exemplaribus haec desunt. Isidorus Mercator haec eadem adtribuit Anastasio Pontifici Maximo in epistola, quam ei adfinxit ad Germaniae, & Burgundiae Episcopos, cujus fragmentum est in can. 2. dist. 98. In editionibus Gratiani Concilium hoc Romanum appellatur *generale Concilium*, cui Sylvester Papa praefedit, quod in aliorum hujusmodi canonum inscriptionibus etiam occurrit: caveat unusquisque, ne aliquando has Mercatoris nugas pro sacrosanctis Nicaeni Concilii legibus usurpet; nullum enim aliud vere generale Concilium sub Sylvestro Pontifice dici potest, quam Nicaenum. Can. 1. dist.98.

Huc usque ea retuli, quae in epilogo Synodi descripta sunt; sunt adhuc nonnulla, quae in eodem epilogo non habentur, extant autem in canonibus editis ipsius Concilii Romani. Hujusmodi est canon 1. dist. 24. cujus sententia legitur in can. 9. Romanae Synodi his verbis, ex quibus forte Gratianeum canonem quis emendandum existimabit: *Nullus lector, vel ostiarius vasa sacrata contingeret* (legunt Can. 1. dist. 24.

I 2 alii:

alii: *contigerit*), *nullus acolythus rem sacratam a Presbytero jam alio porrigeret, nisi tantum supportaret, quod ei Sacerdos imponet* (legunt alii: *imponeret*) *suo ore benedictum*. Hinc jure observarunt Romani Correctores perperam apud Gratianum mentionem factam fuisse Subdiaconorum, nec enim ipsis, sicut acolythis interdicendum erat vasa sacra contingere. Illud etiam in Gratiano reprehendendum erat, quod quæstionem sibi proposuerit, num Sacerdotes, & reliqui inferiores Clerici *sine examinatione sint promovendi*? Deinde vero in Canone 1. fragmentum Concilii hujus Romani proponat, quod longe abest ab eo, quod discutiendum susceperat.

In capite 17. ejusdem Concilii Romani legitur Can. 2. dist. 45. his verbis: *Nemo enim quemquam peccantem Clericum cæde attingat, non Presbyter, non Diaconus, non Episcopus supra Clericum, vel Servitorem Ecclesiæ ad cædem perducat. Sed si ita caussa exigit Clerici, triduo privetur honore, ut pœnitentes redeant ad Matrem Ecclesiam*. Alia Concilii editio in posterioribus verbis ita exhibet: *Sed si ita caussa exigit Clerici, duo priventur honore, ut pœnitentes ad Matrem Ecclesiam*.

Can. 2. dist. 45.

Can. 5. dist. 93. emendandus est ex capite 7. hujus Concilii Romani, ibi: *Ita autem Sylvester clara voce dicebat ad Coepiscopos, ut a Subdiacono usque ad Lectorem omnes subditi essent Diacono Cardinali Urbis Romæ, in Ecclesia honorem repræsentans tantum, Pontifici vero Presbyteri, Subdiaconi, Diaconi, Acolythi, Exorcista Lectori in omni loco repræsentans obsequium sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ, tantum Pontifici*. In alia editione hæc leguntur: *Ita tamen Sylvester clara voce dicebat ad Coepiscopos, Subdiacono usque ad Lectorem omnes subditi essent Diacono Cardinali Urbis Romæ, in Ecclesia repræsentantes tantum. Pontifici vero Presbyteri, Diaconi, Subdiacones, Acolythi, Exorcistas Lectori in omni repræsentantes obsequium, sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ tantum Pontifici*. Illud itaque certum est de Monachis, & Abbatibus nullam in Concilio mentionem fieri, quamquam Gratianus de iis quidpiam adjecerit. Sed præterea, quæ in Canone ipso Concilii consonantibus editionibus leguntur, videntur satis obscura, ut nemo intelligere possit, quænam sit sententia Auctoris obscurissimis verbis involuta. Primus qui Canonem depravavit, quoad noverim, est Burchardus. Is in cap. 224. lib. 2. sui Decreti ita habet: *Ita fratres jubet auctoritas divina, & affirmat, ut a Subdiacono usque ad Lectorem, omnes subditi sint Diacono Cardinali Urbis Romæ, in Ecclesia honorem repræsentantes tantum. Pontifici vero, Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, Acolythus, Exorcista, Lector, Abbas, Monachus, in omni loco repræsentet obsequium, sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ*. Eadem verba omnino descripsit Ivo Carnotensis in lib. 6. cap. 299., unde liquet Gratianum adhuc sponte nonnulla immutasse, atque Isidori Mercatoris Canonem non ad amussim sequi voluisse.

Can. 5. dist. 93.

Can. 40. cau. 16. qu. 7. Quatuor adhuc sunt apud Gratianum fragmenta, quæ ita laudantur, quasi ex Decretis Sylvestri Pontificis Maximi depromta. Opportunum non est alio in loco eadem expendere, vel quia a quibusdam huic, quod expendimus, Romano Concilio tribui fortasse possent; vel quia, uti demonstrabitur, S. Sylvestri Pontificis esse non possunt, quamobrem nihil prodesset in secunda hujus operis parte peculiariter de Sylvestro Pontifice differere, ad hæc tantummodo capita, quæ illius revera non sunt, explicanda. Primus est canon 40. cau. 16. qu. 7., cujus apud Gratianum hæc est inscriptio: *Ex Decreto Sylvestri Papæ*. Num quispiam forte illud tribuet Sylvestro II., qui vixit prope finem sæculi 10.? Facile ab hac suspicione deflectent, si animadverterint verba hujus capitis in collectionibus Sylvestro II. antiquioribus fuisse

rela-

relata. Num ergo Sylvestro I. tribuendus est canon? Ne id quidem facile admiserint, quum res, de qua ibidem agitur, Sylvestri ætati minime conveniat; sed potius octavo aut nono sæculo. Quis enim fingere poterit sæculo Ecclesiæ quarto jam plura Monasteria extitisse, eaque promiscuis commutationibus, aut traditionibus fuisse obnoxia? Scio apud Ivonem, & Burchardum canonem eundem descriptum fuisse nomine Silverii Papæ. Sed nec Silverii esse potest ob eandem rationem, quod nondum talis Silverii ætate vigeret de Monasteriis disciplina. Potius in usu fuerunt hujusmodi commutationes tempore Lotharii Imperatoris nono Ecclesiæ sæculo, quemadmodum deduci recte potest ex lib. 3. legum Longobardarum tit. 10. leg. 3. & 4., ibi: *Ut ubicumque commutationes tam tempore nostro, quam genitoris nostri illegitimæ, & irrationabiles, atque inutiles in Ecclesiis Dei factæ sunt, dissolvantur, & recipiat unusquisque, quod dedit*. Omitto alia similia quamplura, cum certo certiora sint hæc apud illos, qui vel paullulum in Ecclesiastica Historia versati sunt; ut deducatur ad nonum Ecclesiæ sæculum hujus fragmenti originem referendam esse. Itaque in primis ajo nihil referre, an canon Silverii, an Sylvestri nomine laudetur. Utra sit lectio, ementitam agnosco. Pertinet canon ad Regum Francorum Capitularia; Etenim in editione Parisiensi anni 1677. legitur in lib. 5. cap. 386. his verbis: *Nemini Regum, aut cuiquam hominum in proprium liceat Monasterium tradere, vel commutare, vel quocumque commento vendere. Hoc enim Divina, & Apostolica, atque Canonica sub anathematis pœna sanxit auctoritas. Quod si factum fuerit, non valebit; sed is, qui accepit pretium, amittat; & qui distraxit, pretium, quod accepit, in ipso Monasterio amittat, & una cum pretio Monasterium perdat, & ipsum Monasterium in primum reformetur statum*. Expendit Burchardus hunc canonem, & in suam collectionem relaturus Silverio Papæ, aut forte etiam Sylvestro adscripsit in cap. 23. lib. 3. Caussam, qua Burchardus capitum inscriptiones identidem immutaret, præsertim cum ageretur de Capitularibus Francorum, pluries jam superius attigi: Scilicet scribebat ille inter Germanos ea ætate Francis maxime infensos, nolebatque propterea Francorum Canonum monumenta, quasi Leges Francicas servandas proponere apud suos, ne forte Collectio, quam adornabat, contemtui futura fuisset. Præterea potuit Burchardus in errorem induci, quod in dicto lib. 5. Capitularium ante caput 302. hæc præponuntur: *Canones Sancti Sylvestri, & aliorum 84. Episcoporum*, quæ inscriptio ad caput 302. pertinebat depromtum ex canone 3. Concilii Romani superius memorati, ac proinde facile sibi persuadere potuit sequentes canones, usque ad 386. nuper descriptum ex eadem Sylvestri Synodo esse collectos, & inter Capitularia enumeratos. Hic tamen, quod forte pejus est, non constitit Burchardus. In ipso referendo canone nonnulla adjecit, nonnulla detraxit hisce verbis: *Nemini Regum, aut cuiquam hominum in proprium liceat Monasterium tradere, nisi ad aliud Monasterium, vel commutare, nisi cum alio Monasterio, vel quocumque commento vendere. Hoc etiam Divina, & Apostolica, atque Canonica sub anathematis pœna sanxit auctoritas. Quod si factum fuerit, non valebit, sed ipsum Monasterium in pristinum reformetur statum*. Quicumque Burchardum in suis adiectionibus a deceptoris vitio & fraude purgare voluerit, dicere poterit, forte verba illa; *nisi ad aliud Monasterium &*, *nisi cum alio Monasterio*, a quodam Capitularium Glossographo fuisse ad marginem primum adposita, deinde ex imprudentia in textum ipsum translata, uti aliquando in Manuscriptis Codicibus adcidit. Burchardi scriptionem de more suo sequutus est Ivo Carnotensis, qui in parte 3. cap. 28. idem fragmentum Silverio

Papæ

Papæ adscripsit, necnon eadem ferme verba ex Burchardo transtulit, attamen quasdam adhuc voces immutavit, aut inflexit; Etenim ubi apud Burchardum, sicut & in Capitularibus, legitur, *in proprium liceat* &c. Ivo omissa particula *in*, ait: *Proprium liceat* &c. Item pro illis verbis, *quocumque commento vendere*, ipse inquit: *Quocumque commodo vendere*. Successit demum Gratianus, & postquam Canonem non Silverio, sed Sylvestro potius adscripserit, quædam rursus omisit præter illa, quæ jam Ivo, & Burchardus omiserant, videlicet ea verba: *Hoc etiam Divina, & Apostolica, atque Canonica sub Anathematis pœna sanxit auctoritas*; itidem aliqua immutavit, pro illis enim verbis *quocumque commento*, ut apud Burchardum, aut *quocumque commodo*, ut apud Ivonem, scripsit: *Quocumque commercio*. Abstinendum itaque erit ab his depravatis posteriorum Collectorum editionibus, atque ad Capitularium Francorum Canonem redeundum erit, ut integra, atque perfecta habeatur Canonis interpretatio. Postquam ex Imperialibus legibus Romanorum obtinuit Ecclesiis Monasteria comparari, eademque inter res sacras, sive religiosas recenseri, obtinuit quoque ab humano prorsus commercio exemta esse, reservato favore fundatorum jure patronatus, aut favore potentum, ut ajebant, advocatione, recentiore ætate. Homines hinc quidam (homines intelligo, quales & Franci, & Longobardi in suis legibus intelligebant, neque enim explicandus est Francorum Canon, nisi juxta verborum significationem, quæ in usu erat nono sæculo apud illos), inter quos etiam erant, qui Regalià feuda acceperant, utebantur potestate sua in quandam Monasteriorum eorundem perniciem, eadem aliis non qualiter apud ipsos erant, sed in dominium tradentes, commutantes, vendentesque. Quid convenientius erat, quam in publicis totius Regni comitiis, ad quæ tum Imperii Proceres, tum Ecclesiarum Antistites communi voluntate convenerant, rerum Ecclesiasticarum utilitati lata lege consulere, easdemque venditiones, ac permutationes unanimi suffragio interdicere?

Can. 14. *cau.* 2. *qu.* 5. Alterum Canonem scilicet 14. cau. 2. qu. 5. jam satis perspectum est Sylvestro Pontifici Maximo tribui non potuisse: Romani enim Correctores jamdiu observarunt decerptum illum fuisse ex Epistola Gregorii Magni ad Maximum Ecclesiæ Salonitanæ præsumptorem (præsumptor dicitur, quod in Salonitanam Ecclesiam improbo ausu sese intruserat), unaque eidem canoni 14. Gregorii verba subjecerunt, quæ supervacaneum est hoc loco describere. Tantum attingam rationem, qua apud Gratianum Sylvestro canon iste tribui potuerit. Suspicor ego id profectum esse, postquam Paleæ Codici Gratianeo adjectæ fuerunt. Scilicet in germano Gratiani Codice, quem nondum Palearum auctor adauxerat, post canonem *Presbyter* 13. statim subsequebatur canon *si mala fama* 16., qui Hincmaro Rhemensi tribuitur. Porro in principio hujus canonis 16. hæc habentur: *Si mala fama de Presbytero exierit, & accusatores, ac testes legales defuerint &c.* Forte quidam Glossographus ad marginem adscribere aliqua voluit ad interpretationem illorum verborum *testes legales*, cumque in Synodo Romana Sylvestro adtributa agnovisset definitum numerum testium arg. can. 2. cau. 2. q. 4., hinc in margine adnotavit Sylvestri nomen, ut legales testes illi intelligerentur, quos prædefinivisse Sylvester idem in Synodo ferebatur. Interjecti postea sunt ab auctore Palearum canones 14. & 15., ac proinde marginale Sylvestri nomen canoni 16. adpositum transferri facile potuit ad canonem 14., præsertim cum auctor Palearum nullo adjecto aut Concilii, aut Sancti Doctoris nomine descripserit. Qui plura desiderat ad Gregorii Magni Epistolam pertinentia, ex qua canon hic depromtus

est,

est, ea habebit in parte II. hujus Operis, ubi diserte & de Gregorio eodem, & specialiter de ejus Epistola ad Maximum Salonitanum differetur.

Tertium fragmentum Sylvestro Pontifici adtributum legitur in can. 2. cau. 5. q. 2. Illud nuper typis edidit Mansius in suo supplemento editionis Venetæ Labbeanæ ex MS. quodam vetere Lucensis Ecclesiæ in additione ad Burchardum, ubi hæc inscriptio fragmenti hujus habetur: *Ex Decretis S. Sylvestri Papæ. De induciis eorum, qui ad satisfactionem Canonice vocantur.* Deinde nomine Sylvestri hæc sequuntur. *Constituimus & anno 324. præsenti Decreto censemus, ut in primis personaliter vocentur, & per septem dies expectentur, nullius Ecclesiasticæ rei interdicta licentia. Huic vero expectationi iterum addantur septem dies, interdicta Ecclesiam intrandi licentia, & omnia divina officia audiendi. Post vero adjicientur duo dies a pace, & communione sanctæ Ecclesiæ suspensis; deinde vero aliis duobus diebus sub eadem expectatione rei deportentur: Quibus uno die superaddito omni expectatione veluti jam desperata, reus mox Anathematis gladio feriatur.* Hoc sane monumentum nemo non videt nullo modo Sylvestro Pontifici tribui posse; nec enim Lucensis Codicis tanta esse potest auctoritas, ut Canonem antiquis omnibus ignotum vetustissimo Pontifici adtribuat. Præterquamquod enim hic Codex videatur non satis vetustus, ac forte Gratianeo posterior, quum contineat additiones ad Burchardum, ejus tamen omnino fidem suspectam facit in hac parte vel una illa adnotatio anni: *Et anno 324. præsenti Decreto censemus* &c. Non erat hæc Sylvestri tempore annorum designandorum formula, sed potius nomina Consulum adscribi solebant, quemadmodum constat ex omnibus monumentis antiquis, quod ipse etiam Isidorus Mercator, licet in pluribus deceptor manifestus, in suis Epistolis observavit. Ceterum adjectio illa dierum favore reorum, qui ad judicium conventi sunt, usque ad viginti ita minutatim facta, ut primo dies septem, totidem deinde, postea duo, subinde duo alii, demum unus præfigatur, quibus elapsis sententia pronuncietur, non videtur satis apta, nec satis aliis Ecclesiasticis Canonibus conveniens. Vel enim nulla jusdicentium edicta citatoria interponebantur, atque hoc videtur contrarium veterum Conciliorum, summorumq; Pontificum statutis; tria ut plurimum edicta necessaria erant, ut postremum peremtorium videretur, quod liquet ex Conc. Carthaginensi III. Siricii tempore celebrato can. unico cau. 4. qu. 5., item ex Cælestino Papa in Ep. 5. ad Nestorium scribente. *Itaque quamvis jam Frater Cyrillus secundis te Epistolis asserat esse conventum, intelligas volo, post primam, & secundam illius, & hanc correptionem nostram, quam constat esse jam tertiam, ab universitate Collegii, & Conventu Christianorum te prorsus esse sejunctum, nisi mox ea, quæ male dicta sunt, corrigantur.* Recentiora quoque Concilia idipsum receperunt, uti liquet ex Concilio Trojano anni 1093. sub Urbano II., in quo legitur in 2. canone: *Si quis treviam Dei fregerit, usque tertio ad satisfactionem ab Episcopo moneatur. Quod si nec tertio satisfacere consenserit, Episcopus, vel cum Metropolitani consilio, aut cum duobus, aut uno vicinorum Episcoporum in rebellem Anathematis sententiam dicat, & per scripturam Episcopis circumquaque denunciet* &c. Vel proponenda erant citatoria edicta: & tum dicendum esset quinque primum edicta a Sylvestro prædefinita fuisse, antequam ad peremtorium deveniretur; item ab uno ad aliud edictum nimis exiguum ac breve tempus statuebatur, unius, aut duorum dierum, contra quam tum in memorato Concilii Carthaginensis canone, atque aliis Cælestini, & Concilii Trojani Capitibus Decretum fuerit.

Can. 2. cau. 5. q. 2.

Ego

Ego sane hac in re, si forte quispiam postulaverit, quum nullum invenerim Generale Ecclesiæ Concilium, quod induciarum tempus & modum in causis Ecclesiasticis præfinierit, ubi diversæ Ecclesiarum consuetudines non observentur, arbitror ad Civilis Romani Juris disciplinam confugiendum esse, sive in spatio dierum concedendo, quod interfluere debet inter edicta, sive in numero edictorum præfigendo, usque donec ad edictum peremtorium deveniatur. Atque de numero dierum nulla dubitatio esse potest, ut concedatur intervallum non minus decem dierum, quemadmodum Ulpianus manifeste ait in l. 69. ff. de judiciis, quam ad omnia judiciorum genera pertinere liquet ex ejusdem legis inscriptione, depromta enim est ex libris de omnibus Tribunalibus, in quibus quid in unoquoque Tribunali observandum esset Jureconsultus tradebat; quod etiam confirmavit Justinianus in Novella 112. cap. 3. Gravior aliquibus visa est difficultas de numero edictorum, ea de caussa, quod in Romanorum legibus modo tertium, quartum modo edictum appellari peremtorium videatur. Tertium edictum peremtorium dixerunt Imperatores Diocletianus, & Maximianus in l. 9. Cod. *quomodo & quando Judex* &c., necnon Hermogenianus in l. 53. §. 1. ff. *de re judicata*. Quartum vero ita appellare Ulpiano placuit in l. 68. & 70. juncta l. 72. ff. *de judiciis*. His veterum Jurisconsultorum, Imperatorumve fragmentis quidam ita gravati sunt, ut non aliam commodam interpretationem invenerint, quam temerario ausu sponte sua fragmenta Ulpiani depravata asserendo sine exemplo aliorum Codicum. Postquam enim statuerint tertium edictum regulariter esse peremtorium ex dicta l. 53. §. 1., & dicta l. 9., hoc modo apud Ulpianum in memoratis legibus 68. & 70. legendum esse voluerunt: *Ad peremtorium edictum hoc ordine venitur, ut primo quis petat post absentiam adversarii edictum primum, mox alterum, quibus propositis & tertium tunc peremtorium impetret*, quando tamen omnia Pandectarum exemplaria contrarium exhibent hoc modo: *mox alterum, & tertium, quibus propositis tunc peremtorium impetret*. Non est hoc Interpretem juris agere, sed vim facere sententiis & scripturis; quoties enim, ubi Codicum varietas nulla est, aut nulla gravissima subest ratio, facultas unicuiq; datur pro ingenio vel minimas literulas addere, vel detrahere, nihil adeo sanctum religioseque custoditum habebimus, quod ab imperitis hominibus temerari non possit. Sane in proposita specie ad emendationem fragmenti deveniri nequit, nisi apertissime contra integram Jurisconsulti sententiam, quoties dictæ legi 70. adjiciatur lex 72. eod. tit. utpote quæ ex eodem libro 8. disputationum Ulpiani depromta est: Ibi scriptum est: *Nonnunquam autem hoc edictum post tot numero edicta, quæ præcesserint, datur: nonnunquam post unum, vel alterum, nonnunquam statim, quod appellatur unum pro omnibus*. Igitur aliquando unum pro omnibus datur edictum; aliquando post unum vel alterum, quod idem est, ac dicere aliquando edictum peremtorium tertium esse; aliquando vero, Ulpianus ait, datur *post tot numero edicta*. Quid significant hæc verba, nisi edictum peremtorium dari post tertium, atque ita edictum peremtorium quartum esse? Apertissima est demonstratio, qua eruitur in Ulpiani fragmentis memoratis quartum edictum peremtorium esse, & nonnisi maximo cum ausu temerari a quibusdam vulgatam lectionem non solum exemplaribus omnibus, verum etiam Jurisconsulti sententiæ penitus consentaneam. Ajunt illi contrarium omnino legi in l. 53. §. 1. *de re judicata*, necnon in l. 9. Cod. *quomodo, & quando Judex*. At, ipsorum venia dixerim, num quoties contraria Jureconsultorum fragmenta videntur invicem, aut sunt, utendum erit hoc genere in-

ter-

terpretationis, ut mutilentur, atque emendicata verborum transpositione vitientur? Quoties ita est, non opus commentariis, nec longo studio, aut labore ad investigandas Jurisconsultorum sententias, quem ceteroqui maximum eruditissimus quisque ac prudentissimus semper agnovit. Itaque dixerim Ulpiani temporibus mitiorem quodammodo in hac re fuisse disciplinam fori, ut nonnisi quartum edictum peremtorium diceretur; sed deinde sub Diocletiano & Maximiano ex reorum sive conventorum perfidia, ac contumacia, edictum peremtorium fuisse tertium; atq; hac ratione jam statim conciliatum video cum Imperatoribus in dicta l. 9. Ulpianum in dictis legibus 68. & sequentibus, quum Ulpianus vixerit ante tempora Diocletiani & Maximiani: Quam interpretationem etiam adjuvant verba illa legis 9. *Salubriter constitutum est*, hæc enim verba novam imperialem legem apertissime significant. Minus propterea negotium facessit Novella 112. cap. 3., unde sumta auth. *qui semel Cod. quomodo & quando Judex*, utpote quæ hac in parte novam Diocletiani & Maximiani jurisprudentiam confirmasse videtur. Imo nec ulla difficultas suboritur ex dicta l. 53. §. 1. de re judicata; Etenim hæc auctorem habet Hermogenianum Jurisconsultum Diocletiano & Maximiano recentiorem, qui propterea juxta eorundem Imperatorum leges respondere debebat. Videbor forte digressus aliquantulum a Canonibus Gratiani, sed, ut opinor, juvare hæc plurimum poterunt, ut quis de judiciorum induciis recte differere valeat, non prout in dicto Canone 2. cau. 5. qu. 2. ex Apocryphis monumentis Gratianus arbitratus est definiendum. Juvabit præterea fortasse etiam Juris Civilis studiosos quamplures, quotquot ad hæc mea studia mentem suam aliquando converterint, ut evitare noverint juris interpretes illos, quorum cura præcipue est in evertendis susdeque fragmentis veterum, non ratione duce explicandis.

Quædam adhuc dicenda superessent de can. 30. cau. 23. qu. 4., nisi solertia Romanorum Correctorum jam Silverio Pontifici Maximo tributum esset. Nominis similitudo errori Gratianeo occasionem forte præbuit. Opportunius censeo de fragmento hoc in ea parte differere, in qua peculiariter de Silverio eodem a me nonnulla erunt observanda. *Can. 30. cau. 23. q. 4.*



CAPUT VII.

De Concilio Nicæno I. Generali.

Optimo jure in suam Collectionem Gratianus referre debuit Nicæni I. Concilii Generalis Canones, quos nemo ex vetustis Collectoribus omisit, utpote in eo Concilio editos, quod primum omnium ex OEcumenicis fuit, fuitque omnium sequentium norma. Sunt autem sequentes.

Can. 3. *dist.* 18. *jungendus cum can.* 73. *cau.* 11. *qu.* 3.
Can. 16. *dist.* 32. *ex Græcorum sententiis, & facti circumstantiis explicandus.*
Can. 2. *dist.* 47. *consonat cum interpretatione Dionysii Exigui.*
Can. 1. *dist.* 48. *ad meliorum codicum fidem exigendus.*
Can. 7. *dist.* 55. *consonat cum interpretatione Dionysii Exigui.*
Can. 1. *dist.* 64. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 8. *dist.* 64. *jungendus cum can.* 1. *&* 6. *dist.* 65.
Can. 1. *dist.* 65. *jungendus cum can.* 8. *dist.* 64. *& cum can.* 6. *dist.* 65.
Can. 6. *dist.* 65. *jungendus cum can.* 8. *dist.* 64. *& cum can.* 1. *dist.* 65.
Can. 7. *dist.* 65. *non satis accurate huc usque ab interpretibus explicatus.*
Can. 3. *dist.* 68. *nullo modo convenire potest cum Nicæno Concilio.*
Can. 3. *dist.* 71. *jungendus est cum can.* 23. *cau.* 7. *qu.* 1.
Can. 1. *dist.* 73. *depromtus ex Reginone, & Burchardo.*
Can. 4. *dist.* 81. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 5. *dist.* 81. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 14. *dist.* 93. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 52. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad meliorum codicum fidem exigendus.*
Can. 8. *cau.* 1. *qu.* 7. *ad meliorum codicum fidem exigendus.*
Can. 19. *cau.* 7. *qu.* 1. *ad meliorum codicum fidem exigendus.*
Can. 23. *cau.* 7. *qu.* 1. *jungendus est cum can.* 3. *dist.* 71.
Can. 4. *cau.* 11. *qu.* 1. *non est Concilii Nicæni.*
Can. 73. *cau.* 11. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 3. *dist.* 18.
Can. 8. *cau.* 14. *qu.* 4. *idem est cum can.* 2. *dist.* 47.
Can. 1. *cau.* 16 *qu.* 1. *non pertinet ad Concilium Nicænum.*
Can. 9. *cau.* 26. *qu.* 6. *ad meliorum codicum fidem exigendus.*
Can. 4. *de pœn. dist.* 5. *accommoda interpretatione illustrandus.*
Can. 20. *de conf. dist.* 1. *idem est cum canone* 3. *dist.* 68.
Can. 10. *de conf. dist.* 3. *antiquissimæ disciplinæ conformis.*

ETiam in illis antiquissimis rebus, quas unusquisque maxima veneratione prosequutus fuerit, propterea maxima cum diligentia generaliter custoditis, locum habere debent criticorum animadversiones, unde plures apud eruditos viros disputationes emergant. Nemo est, qui Nicæni Concilii regulas, & constitutiones non receperit, imo apud nonnullos ita sanctæ, religiosæque habitæ sunt, ut ipsismet

sacris

facris literis, & Prophetarum oraculis fuerint comparatæ. Verum interea novimus multa in controverfiam, ac difputationem adducta, quod attinet ad tempus celebrati Concilii, feu quando primum congregatum fuerit, feu quamdiu Epifcopi in Conventu perftiterint, item quod fpectat ad numerum Epifcoporum, aut Canonum in eo definitorum, de quibus omnibus variæ funt eruditorum non contemnendæ opiniones.

Tempus, quo celebratum Concilium eft, alii referunt ad annum 314., alii ad annum 315., alii ad 318., alii ad 322., alii ad 324., alii ad 325., alii demum, ut reliquos omittam, ad annum 328. Apud eruditiores hodie magis obtinuit fententia, qua dicatur anno 325. Concilium initum effe, in quem incidiffe fertur Confulatus Paulini, & Juliani; hic enim Confulatus Nicæno Concilio adfcribitur in actione 2. Concilii Chalcedonenfis, & apud Socratem lib. 1. cap. 9. in fine. Quamdiu vero Synodus ipfa conftiterit, certum omnino non eft; aliis vifum fuit per fex annos, aliis per triennium, aliis per annum integrum, & menfes duos. Ut plurimum vero traditur poft duos tantummodo menfes, & fex circiter dies Concilium fuiffe abfolutum, tempora numerando a die 13. Kal. Julii anni 325., ufque ad diem 8. Kal. Septembris, quod ex eo potiffimum demonftrant, quod Eufebius paullo poft dimiffum Concilium narret a Conftantino celebrata fuiffe Vicennalia, ita dicta, quod vicennio poft fufceptum imperium celebrari folerent: Quamobrem cum anno 306. Conftantinus fuerit Imperator falutatus, neceffario infertur anno jam 326. Concilium fuiffe diffolutum.

Epifcopos numero octodecim fupra trecentos interfuiffe Concilio teftis fuit, & fpectator Athanafius, qui id refert in Epift. ad Jovinianum Imperatorem, & in difputatione adverfus Arium; atque cum eo confonant Epiphanius hærefi 69., Hieronymus in Chronico, aliique quamplures. Sunt tamen, qui recenfent tantummodo Epifcopos 250., aut paullo fupra, quod eruunt ex Eufebio Cæfareenfi in lib. 3. de vita Conftantini cap. 7. & fequentibus, atque ex Euftathio Antiocheno apud Theodoretum lib. 1. cap. 8., aut etiam ex fubfcriptionibus Epifcoporum, qui in editis Concilii ejufdem exemplaribus numerum 318. non attingunt. Verum jamdiu ab eruditis pluribus obfervatum eft, ea in parte mendofum, ac depravatum fuiffe Eufebii locum; & quoad Theodoretum attinet, rurfus traditum eft corruptam fuiffe numeri adnotationem; etenim cum Theodoretus idem in cap. præcedenti Nicænos Epifcopos numero 318. recenfeat, videri non poteft in cap. 8. eam Epiftolam Euftathii defcribere potuiffe, in qua pauciores enumeraret, ne parum, aut nihil fidere videretur Euftathio, qui ceteroqui Concilio præfens adfuerat. Quod demum ex actis, & fubfcriptionibus Concilii argumentum deducitur, exigui omnino momenti eft, quoniam etiam eruditis omnibus liquet fubfcriptiones Epifcoporum non prorfus integras effe, fed vetuftate in parte periiffe, quum etiam ex Provinciis Nicææ finitimis perpauci in iis enumerentur Epifcopi, quos fane non eft verifimile non interfuiffe.

Qualifcumque vero Epifcoporum numerus fuerit, illud dubitandum minime eft, plurimos ex eifdem recenferi poffe, qui five ob fingularem doctrinam, five ob eximiam morum integritatem, five ob maxima in Ecclefiam merita, atque ob graviffimos pro tuenda fide exantlatos labores celeberrimam nominis famam fibi pepererunt. Omnibus perfpectiffima eft Ofii Cordubenfis in Hifpania Epifcopi dignitas, atque præftantia, qui Nicænæ Synodo præfuit fungens legatione Sylveftri Pontificis

Maximi una cum Vito, & Vincentio Romanæ Ecclesiæ Presbyteris. Is jam sub Diocletiani persecutione constantissimus in fide Christi non solum nihil, quod sibi accidere posset, intolerandum putavit; verum etiam aliis ne extimescerent, magnitudinis, ac fortitudinis exemplum quamplurimis præstitit. Clarissimum præterea Ecclesiæ decus, atque ornamentum extitere tres Orientis Patriarchæ, Alexander Alexandrinus veterum Patrum communi suffragio laudatus, Eustathius Antiochenus, de quo ait Hieronymus, eum clarissima tuba in adversarios fidei bellum cecinisse, ærumnis, laboribus, & exilio nusquam fractum, & Macarius Hierosolymitanus, quem Arius ipse tamquam Christiani dogmatis propugnatorem, hostem semper infensissimum habuit. Ex Viris sanctissimis miraculis etiam celebres, & moribus pene Angelicis celebratissimi sunt Paphnutius Thebaidos superioris Episcopus, Nicolaus Episcopus Myræ in Lycia, quoties danda sit Baronio fides ad annum 325. n. 20. & sequentibus, Jacobus Nisibenus in Mesopotamia Episcopus, Leontius Cæsareæ Cappadociæ Præsul, ut alios prætercam bene multos, ex quibus Nicænis definitionibus decus accessit, ejusdemque Concilii auctoritas ubique locorum, ac temporum maximi semper habita fuit.

Quod majus præ ceteris negotium facessit, pertinet ad numerum Nicænorum canonum; etenim Nicæni Patres licet potissimum ad damnandam Arii hæresim præcipue convenissent, occasione tamen data nonnulla Ecclesiasticæ disciplinæ capita definierunt ad publicam fidelium omnium utilitatem, & regimen Ecclesiarum. Celeberrima est apud eruditos omnes hujusmodi disputatio ita, ut quicumque hodie vellet in hanc rem, atque in quamcumque partem rationes adducere, Iliadem post Homerum canere videretur. Quamquam tamen res ita se habeat, muneri meo sane deessem, si hoc in loco rem expendendis Gratiani canonibus necessariam omitterem. Nicænos canones quamplures Gratianus descripsit; quomodo illos, qui revera Nicæni sunt, ab aliis, qui Nicænæ Synodo perperam adtributi sunt, modo distinguendi erunt, nisi Nicænorum canonum numerus initio vindicetur, ac præstituatur? Itaque de numero istorum canonum diversæ sunt eruditorum omnium opiniones; alii enim viginti tantummodo enumerant, alii usque ad 84. numerum adaugent. Singulorum argumenta expendere juvabit, & in primis illorum, qui octoginta & supra recensent. Lubens autem omitto, quod quidam ex can. 12. dist. 16. adducunt, ad exemplum 70. Discipulorum Christi Domini septuaginta Nicænos canones esse plurimum decuisse; arbitror enim rationes hujusmodi illis relinquendas esse, qui numerum Nicænorum Episcoporum ad 318. referunt, quod Abraham adversus quinque Reges electis 318. militibus prospero exitu pugnaverit, quemadmodum legitur in cap. 14. Geneseos.

Quicumque canones Nicænos 84. receperunt, in hanc opinionem præcipue adducti sunt ex Arabica quadam Nicænorum canonum versione, quam latinitate donavit post Turrianum Abrahamus Ecchellensis Maronita e Libano, qui præterea editioni suæ eruditam dissertationem adnexuit, ut pro eodem numero contenderet, & quidem, ut verum fatear, non contemnendis rationibus; non enim ad id comprobandum apocryphis, aut omnino incertis monumentis usus est, quemadmodum ante ipsum fecerat Turrianus. Singula Abrahami argumenta paucis perstringam. Primo asserit generaliter a Nicænis Patribus plures ac plures editos fuisse canones; vulgata enim præfatio Nicæni Concilii editionibus præfixa, quadraginta libris descriptos fuisse Nicænos actus exhibet, & Euthychius Alexandrinus Patriarcha in Chronico scri-

scribit quadraginta Codices conscriptos fuisse in Nicæna Synodo, in quibus Canones, & Constitutiones continebantur, quod ipsum asserit Abuharcus Habbasides Mohammedanus in 2. parte Apologiæ adversus Christianos, & Georgius Homaidius in parte 1. sui Chronici in Constantino. Secundo: plures adsunt, qui testati sunt se vidisse Nicænos actus ingentis molis, & quemadmodum ait Gelasius Cizicenus in præludiis ad Nicænam Synodum, qui *non poterant memoria retineri*; *nemo enim hominum immensum illud mare omnium, quæ in eo recondebantur, memoriter in ore habere poterit*, quibus consonat Photius Constantinopolitanus, asserens se librum Nicænæ Historiæ in tres partes distributum legisse, quod eo vel magis verosimile profitetur, quod per tres annos Nicænum Concilium constitisse feratur. Tertio; verosimile esse nequit canones illos Arabicos fuisse ab Arabibus ipsis confictos, in illis enim hujusmodi continetur disciplina, quæ eorundem Arabum moribus adversatur; & *nemo* (scribit Tertullianus) *mentitur in suum dedecus, sed in honorem*. Revera in can. 44. Primatus Romano Episcopo adseritur, quem tamen Melchitæ, Jacobitæ, Nestoriani, Cophtitæ, Abyssini, & Armeni non solum non agnoverunt, sed & detestati sunt; quamobrem verosimile esse nequit ab Arabibus ipsis hujusmodi canonem fuisse confictum. Quarto: multa referuntur, tamquam Concilii Nicæni statuta, a Sanctis Conciliis, Patribus, ac Pontificibus, quæ non alio in loco, nisi in hac Arabica Nicænorum canonum editione leguntur. Sic in Concilio Ephesino actione 7. commemoratur privilegium a Patribus Nicænis Cypri Ecclesiæ collatum, de quo tantum sermo est in can. 43. ex Arabicis. Sub finem Concilii Chalcedonensis Atticus retulit determinatum fuisse in Concilio Nicæno Epistolarum, quas *formatas* vocant, exemplar, de quo tamen nihil habetur in vulgatis 20. Concilii Nicæni Canonibus. Concilium Antiochenum can. 1. statuit, *non licere Pascha diverso tempore facere, nec cum Judæis celebrare, sicut in Nicæno Concilio statutum est*; quod tamen in eisdem Canonibus 20. minime legitur. S. Leo Magnus multa refert in Epistola 53. 54. & 55. ex Nicæna Synodo adversus Anatolium Constantinopolitanum Episcopum, qui jus supra Alexandrinam, & Antiochenam Ecclesiam sibi vindicabat, quæ tamen non habentur, nisi in canone 8., 37., & 41. versionis Arabicæ. Julius Papa multa in Nicæna Synodo statuta fuisse commemorat de Romanæ Sedis prærogativa in Epistola 1., & rescripto ad Orientales, quæ sane referri debent ad Canones 37., 44., & 71. Nicæni Concilii Arabicos. Zozimus Papa in sua Decretali, & monitorio ad sextum Concilium Carthaginense tres profert Nicæni Concilii canones, primum de Appellationibus Episcoporum ad Romanam Sedem, alterum de appellationibus Presbyterorum ad Episcopos vicinos, tertium de comitatu Principis; de his vero tantummodo agitur in canonibus eisdem Arabicis 47., & 71., item in aliis Arabicis Constitutionibus adjectis, in quibus præterea alia continentur Nicæni Concilii decreta. S. Basilius Epist. 78. scribit in Concilio Nicæno plura edita fuisse ad correctionem noxiorum, plura etiam ad præmonitionem eorum, quæ in futurum suboriri potuissent. Demum S. Augustinus Epistola 100. scribit in Nicæno Concilio prohibitum fuisse, ne duo Episcopi simul sedeant in eadem Cathedra, inquiens: *Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ Patre, & Episcopo meo sene Valerio Episcopus ordinatus sum, & sedi cum illo, quod Concilio Nicæno prohibitum fuisse nesciebam*. Id porro prohibitum legitur in canone 54. ex relata Arabum editione. Ita ratiocinatur erudite Abrahamus, subdens laudatorum canonum non unam tantum fore ex Orientalibus editionem Arabicam, sed etiam alias, & Romæ præfer-

præsertim sex adesse editiones, quarum aliæ Arabicis, aliæ Syriacis, aliæ Ægyptiacis, aliæ Æthiopicis, aliæ Chaldaicis, aliæ Armenis lingua, & characteribus descriptæ sunt.

Nondum tanta hæc sunt, dixerim venia Viri præclarissimi, ut me in ejusdem sententiam trahant: Potiora quippe esse arbitror momenta, quibus alii innituntur, ut probent 20. tantummodo fuisse Nicænos canones; non sane, quod non crediderim in Arabicis Abrahami Canonibus utilia multa perlegi, atque veteri, Græcæ præsertim Ecclesiæ, disciplinæ accommodata, aut eadem maxima in parte venerabilia esse, sive antiquitate, sive doctrinæ præstantia; sed quod revera omnes illi canones Nicæno Concilio tribui nequeant. Sane quum Chalcedonensis Synodus celebrata est, sacri Antistites in eandem Synodum convenientes nihil antiquius habuerunt, quam proferre in medium canones Nicænos, juxta quos statuta sua omnino formarent: At vero 20. tantummodo canones ex Nicænis retulerunt. Quis verosimile arbitrabitur reliquos, & quidem bene multos ita a memoria veterum Patrum excidisse, ut ex quatuor supra octoginta, viginti tantummodo memorarentur? Aut enim apud veteres illos Patres omnes iidem canones non existebant, ac tum veteres Patres iidem de improvida negligentia redarguendi essent, quatenus sacratissimos hujusmodi canones non custodivissent solertissime; aut tempore Concilii Chalcedonensis existebant; ac tum rursus esset, in quo sacri Antistites culpam admisissent, quatenus in Canonibus recitandis plurimos prætermisissent. Præterea Romam venit ex Oriente Dionysius Exiguus, canonesque Nicænos, quales in Orientali Ecclesia habebantur, adtulit, quos deinde ex Græcorum exemplarium fide in suam Collectionem transduxit: Verumtamen non alios evulgavit, quam viginti. Quod si antiquiora etiam tempora respicimus, in Concilio Carthaginensi vulgo 6. anni circiter 419., quod propterea non longe post Concilium Nicænum celebratum est, viginti tantummodo capitula recitata sunt, quæ ibidem asseruntur reperta in exemplaribus Nicænæ Synodi in Africam allatis a Cæciliano Carthaginensi Episcopo, qui & ipse Nicæno Concilio interfuerat, atque subscripserat. Immo in eadem Synodo cum suborta fuisset controversia inter Africanos Episcopos, & Legatos Zozimi Papæ de Canonibus quibusdam ab eodem Zozimo memoratis nomine Concilii Nicæni, num revera Concilio eidem Nicæno tribuendi forent, communi consensione expectata est Græcorum Patriarcharum sententia, Constantinopolitani, Alexandrini, & Antiocheni, a quibus Germana, atque integra Nicænæ Synodi exemplaria postularunt. Quæ quidem transmissa fuerunt ab Attico Constantinopolitano, & Cyrillo Alexandrino Episcopis, atque ita reperta sunt, ut cum iis, quæ in Africana Ecclesia custodiebantur, atque in numero viginti tantummodo canonum consonarent. Testis quoque est Theodoretus lib. 1. hist. Eccles. cap. 8. in fine, ubi ait in Nicæna Synodo viginti tantummodo canones fuisse conditos. Verosimile sane non est tot sive Latinos, sive Græcos Patres, vel Historicos etiam antiquissima ætate latere potuisse tot canones, ut ex quatuor supra octoginta, viginti tantummodo apud illos remanserint, atque in Collectiones Ecclesiasticorum canonum isti soli traducti fuerint.

Agnovit gravissimam hanc difficultatem Abrahamus, a qua tamen sese extricasse censuit, si assereret tantam Nicænorum canonum jacturam improbitati vetustissimorum temporum tribuendam esse, potissimum vero temeritati & vitio Arianorum esse vertendam, qui cum Nicænum Concilium penitus detestarentur, facile ejusdem Con-

Concilii acta perdere, aut corrumpere, aut saltem decurtare potuerunt. Sed rursus palmam exinde referre non potest a ceteris eruditis Abrahamus. Fateor eo protervitatis adduci potuisse Arianos hæreticos, ut, si valuissent, Nicæni Concili acta depravarent: Non tamen exinde ita facile fuit, ut in omnibus ferme Christiani orbis Provinciis corruperint, una tantummodo Arabia excepta, quasi ad Arabes hæresis Ariana nuspiam pervenerit, aut Arabum Codices visi hæreticis fuerint sacratiores. Quod si sexaginta, & quatuor canones perdere potuerunt, cur & reliquos viginti reliquere, quasi ex aliorum laciniis superstites? Præterea Abrahamus suam hanc de Nicænis Canonibus opinionem præconceptam non satis tueri hac ratione videtur, si ad rectam amussim ejusdem observatio redigatur. Ait ille: Ariani Concilium Nicænum oderunt: Esto: Non tamen oderunt in ea parte, in qua nihil ad eorundem damnationem pertinens continebatur. Gravis forte suspicio foret de Arianorum improbitate, atque perfidia, quoties ageretur de jactura canonum illorum, in quibus explicata fuerat divini Verbi natura, non autem ubi de disciplina Ecclesiastica aut instituenda, aut promovenda sermo fieret, cujus parum aut nihil eorundem Arianorum intererat. Perdidissent potius Nicænæ fidei Symbolum, quod potissimum aversabantur; at quid erat peculiare in Canonibus illis quatuor supra octoginta, ex quo Arianis faciendi illorum jacturam præberetur occasio?

His omnibus nonnulla addi possunt, ex quibus constet disciplinam in Canonibus illis Arabicis definitam Nicæni Concilii temporibus minime congruere, & ad subsequentia tantummodo tempora pertinere posse. Argumentum hujus re nonnulli deducunt ex canone 53., ubi statutum legimus, ne Christianorum filiæ viris infidelibus nuberent; ajunt enim primis Ecclesiæ sæculis id minime obtinuisse, aut obtinere potuisse, præsertim quod sæculo posteriore noverint Beatam Monicam Augustini matrem piissimam ceteroqui fæminam Ethnico viro nupsisse. Me plurimum movet, quod passim in his Canonibus Arabicis mentio fiat Monasteriorum, & Abbatum, quorum ratione illa disciplina præfigitur, quæ quinto demum aut sexto sæculo viguisse fertur, quæ si forte jam Nicæni Concilii tempore obtinebat, aut ad Ægyptios, aut ad finitimos Ægyptiis referenda erat; ut propterea suspicari quispiam possit, hosce canones ab Ægyptiis primum fuisse conditos, velut ad peculiarem Ægyptiorum disciplinam accommodatos. Quid vero non probat canon 36., ubi definitur Antistitem illum, qui loco Patriarchæ est, appellari posse Catholicum? Cum tamen id Leoni Magno posteriore ætate displicuisse unusquisque noverit; nec dicendum sit Leonem Magnum Nicænæ Synodi regulis, quas maxime venerabatur, voluisse in hac parte adversari. Omitto alia quam plura; ea enim facile legentium oculis occurrunt, quibus magis magisque comprobetur, Arabicos hujusmodi canones Nicæni Concilii non esse, sed Nicæno Concilio illos tantum tribui vere posse, qui ab omnibus etiam vetustissimis Collectoribus adseruntur numero viginti.

Forte quempiam movere poterunt rationes illæ, quas Abrahamus ad suam opinionem adstruendam adduxit, & quas superius paucis perstrictas attigi. Illis tamen facile unusquisque satisfaciet, dummodo in primis quædam animadvertat, quæ generaliter in hac, aut simili re necessario sunt præcavenda. Tempore Constantini Imperatoris, statim ac pax fuit Ecclesiæ data, cœperunt sacri Antistites modo ad Concilia convenientes, modo extra Concilia constituti certa Ecclesiasticæ disciplinæ capita in scripturam redigere, præsertim vero postquam Nicænum Concilium cele-

bra-

bratum est. Exemplo ejusdem Concilii Episcopi ferme omnes peculiaria in suis Ecclesiis statuta ediderunt, aut ab aliis Coepiscopis accepta in suam Ecclesiam transtulerunt, quæ omnia Nicænis Canonibus juncta retulerunt in unum Codicem, quem ad instruendam rem Ecclesiasticam paratum haberent, & Clericis tanquam Ecclesiasticæ vitæ normam proponerent. Atque ejus Codicis ordo is ut plurimum erat, ut propter dignitatem Concilii Generalis, primum locum in eo darent Nicænis Canonibus, deinde aliorum Conciliorum canones Nicænis subnecterent. Hinc aliquando contingere potuit, ut canones illi, qui Nicænis adnexi, subjectique fuerunt, pro Nicænis omnino haberentur, ac laudarentur; unde tanta varietas Codicum tandem emersit, ut modo plures, modo pauciores Nicæni canones recenserentur pro majori, vel minori numero canonum Nicænis in memoratis Codicibus subjectorum. Atque hujusmodi esse arbitror Arabicum Abrahami Codicem: Fuit is ignoti cujusdam Episcopi manu, vel mandato confectus, in quem non solum Nicæni Concilii, sed & aliarum Synodorum capita quamplura relata sunt, non quidem eodem tempore, sed factis additamentis in dies, prout novi in dies canones in diversis Conciliis edebantur. Apud posteros autem talis apparuit Codex, ut canones omnes in eo descripti ultra numerum 80., quasi Nicæni canones viderentur, ex eo quod in eodem Codice Nicæni ipsi canones primum locum haberent. Revera quicumque Arabicam hanc Abrahami collectionem consideraverit, apertissime id omne dignoscet, cum ibidem quamplures reperiantur canones ex aliis primorum temporum Conciliis depromti, præsertim Nicæno posterioribus, item ex variis Maximorum Pontificum, Sanctorumque Patrum sententiis congesti. Plura ibidem sunt ex Antiocheno, plura ex Laodiceno, plura ex Carthaginensibus quarti, quintive sæculi Conciliis. Nonnulla ex Hieronymo, & Innocentio I. Pontifice, ut reliquos omittam, quæ singula non alia ratione Concilio Nicæno tribui potuerunt, nisi quod Nicænis Canonibus adnexa adparuerint; eodem ferme modo, quo Gregorius Turonensis Vir ceteroquin sapientissimus in lib. 9. cap. 33. Canonem Concilii Gangrensis non dubitavit nomine Nicæni Concilii commemorare; non enim aliter id erudito viro contingere potuit, quam quod eum Codicem præ oculis haberet, in quo Gangrenses canones Nicænis subjecti legerentur, & quasi in Nicæno Concilio editi viderentur.

Quibus ita præmissis luculentius fortasse, atque uberius satisfit argumentis Abrahami. Ut enim singillatim omnia conficiam, ajebat ille in primis Nicænæ Synodi acta pluribus libris comprehensa fuisse. Sed hæc parum probant; non enim exinde sequitur Nicænos canones ultra viginti editos fuisse; siquidem libri illi plures, qui ex Nicænis actibus consistunt, non tam continebant, quod in Nicæno Concilio statutum est, quam historicam quandam factorum seriem, qua quidquid ex omni parte gestum fuerit, declaratur; quæ propterea si Abrahamus cum Nicænis canonibus adnecteret, idem præstaret, quod nostra ætate quispiam alter, si Tridentini Concilii canones cum Historia Pallavicini confunderet; atque idipsum admittere cogitur Abrahamus; nam si nomine actorum Concilii canones intelligit, subditque quadraginta libros ex actis fuisse compositos, non tam octoginta, quam supra sexcentos Concilii canones enumerare deberet. Idem ipsum dicendum erit de eo, quod secundo loco adferebatur, videlicet quamplurium testimonio confirmari in ingentem molem excrevisse gesta Nicænæ Synodi, quæ memoria retineri nullo modo possent. Hæc sane ad solos canones referri non valent, sed si vera sunt, ad fusiorem Concilii Ni-

Nicæni historiam, seu descriptionem pertinebunt. Quod autem subdebatur per tres annos Concilium Nicænum perstitisse, præterquamquod pura, putaque fabella est jamdiu a viris eruditissimis agnita, parum, aut nihil facit, quum Nicænos Patres non definienda disciplinæ capita potissimum detinerent, sed potius hæresis Arii, & Arianorum contentiones acerrimæ, quibus universæ propemodum Orientis Provinciæ quassabantur. Addamus etiam, quod nuper præfatus sum, ingentia forte aliquibus visa fuisse Nicæni Concilii volumina, non quod numero plures canones Nicæni in illis existerent, sed quod Nicænis canonibus alii prope innumeri in Codicibus variarum Provinciarum adnexi fuissent ex subsequentibus Conciliis, aut recentiorum Patrum sententiis. Quæ tertio loco objecta sunt, forte locum haberent adversus illum, qui assereret Arabicos hujusmodi Canones editos fuisse ab Arabibus ipsis recentioribus, postquam a communione Sedis Apostolicæ sejuncti sunt: Mihi aliud omnino videtur, arbitranti Canones hosce Arabicos Nicænis jampridem fuisse adjectos, non deceptoris cujuspiam figmento, sed potius ex subsequentium Conciliorum canonibus, ac doctrinis Patrum, & quidem eo adhuc tempore, quo Græci Latinis & charitate jungebantur, & fide.

Gravioris momenti illa viderentur, quæ quarto loco ex Abrahamo superius adducebam; nisi statim animadverterem Abrahamum hoc in loco minus integre retulisse, quod ad rem suam facere posse arbitrabatur. Verum itaque in primis est in actione 7. Concilii Ephesini Cyprios Episcopos conquestos fuisse de Antiocheno Episcopo, quod Cypriorum Episcoporum ordinationem sibi vindicaret, & quidem Nicæni Concilii auctoritatem in medium proferebant, qua freti Cyprios a Cypriis Coepiscopis Episcopos consecrandos esse asserebant. At quisnam erat Nicænus ille Canon, juxta quem controversia omnis definienda erat? Non sane quispiam ex Arabicis, quem demonstraturus sit Abrahamus, sed potius est canon 6. inter viginti germanos canones, quo generatim statutum erat, ut unicuique ecclesiæ sua dignitas servaretur; atque ad hunc canonem respexisse Synodum Ephesinam luculentissime patet ex ejusdemmet Synodi verbis ibi: *Memor sit Sancta Synodus canonis Sanctorum Patrum in Nicæa congregatorum, qui conservat unicuique Ecclesiæ propriam dignitatem.* Quod de Attico dicitur, necnon de Formatis Epistolis, nimis probare videtur, nec alias eo pertinere potest, ut Arabicis canonibus fidem ullam præstare cogamur: etenim nec de Attico, nec de Formatis Epistolis in canonibus Arabicis Abrahami quidpiam continetur; unde fiet, ut exinde non Arabicam collectionem, sed quancumque aliam in indefinitum prolixiorem pro collectione Nicænorum canonum admittamus. Non est cur diutius in hac Formatarum Epistolarum materie immorer. Fusius eam persequar. ad canonem 1. dist. 73. Nec rursus est, in quo sibi blandiatur Abrahamus ex eo, quod adfert de Paschate cum judæis non celebrando adversus Asiaticos. Asserit in canonibus viginti vulgatis non reperiri, quamquam in Antiocheno Concilio referatur quasi in Synodo Nicæna constitutum. Miror tamen vehementissime, quod nec quid simile in Arabicis propositis canonibus inveniatur. Quid ergo? Probavit quidem Abrahamus alios forte Nicænos canones quærendos esse, qui deperditi fuerint, nihil vero ad suam collectionem vindicandam, ac Nicænis Patribus asserendam adduxit. Ego censeo hac in re, Concilii Antiocheni Episcopos retulisse Ecclesiæ sententiam, quæ jamdiu adversus Quartodecimanos obtinuerat, quasi in Concilio Nicæno stabilitam, non quod peculiaris Nicæni Concilii canon editus fuerit, sed quod in præfatione Nicæni Concilii generaliter confirmata fuerant, quæ in

 præce-

præcedentibus conciliis particularibus jam constituta habebantur, & communi Ecclesiarum suffragio recepta. Quum vero jam ante Synodum Nicænam definita esset Quartodecimanorum causa, Concilio quoque Nicæno probata videbantur, quæ ad illam concludendam jamdudum perfecta fuerant. At Concilii Antiocheni Patres, ubi canones renovarunt adversus Quartodecimanos, ex Nicæno potius, quam ex alio quocumque Concilio disciplinam Ecclesiasticam illam repetere maluerunt, hujus enim Concilii auctoritati nemo erat, qui refragaretur; alias autem poterant ex Nicæno Concilio laudare, quidquid etiam generaliter fuerat in eodem Concilio confirmatum. Præterea minime favet Nicænis Arabum canonibus, quod ex Epistolis 53. 54., & 55. Leonis Magni deducitur argumentum. Ibi conatur Sanctus Pontifex, ut ambitum coerceat Anatolii Episcopi Constantinopolitani, qui Antiochenam, atque Alexandrinam Ecclesiam suæ potestati subjicere volebat, quod ex Leonis sententia Nicænis canonibus adversabatur. Et quidem recte, etiam in conspectu illorum viginti canonum, qui omni ætate Nicæno Concilio constantissime tributi sunt. Siquidem in canone 6. Nicæno legimus constitutum, unamquamque Ecclesiam dignitate sua frui oportere, ita ut nemo alienarum Ecclesiarum jura turbaret, atque perverteret. Quid igitur opus est ad explicandam Leonis Magni sententiam, ut ad Arabicos Abrahami canones nos convertamus, cum luculentissime ex solis vulgatis viginti canonibus explicetur? Epistola Julii Papæ valde infirmum Abrahamo suppeditat argumentum, cum jam liqueat eruditis universis eam apocrypham esse, atque ab Isidoro Mercatore una cum pluribus aliis posteriore ætate confictam. Quod si adhuc Isidori Mercatoris opera quidpiam probare possent, facile ejus sententia explicabitur, quin opus habeamus canonibus 37. 44., & 71. Arabicis. Quæ de Sedis Romanæ, & Apostolicæ prærogativa Mercator adduxit, & Julio adscripsit, referri merito possunt ad canonem 6. ex 20. vulgatis Concilii Nicæni, de quo fusius agam inferius ad canonem 8. dist. 64. Eadem ferenda sententia est de Epistola Zozimi Papæ, cujus auctor jamdiu agnitus est Isidorus Mercator; atque id vel ex eo uno deducitur, quod in hac Epistola de Episcopis ad comitatum Principis proficiscentibus agatur, contra quam primis illis temporibus convenire valeret. Id vero, quemadmodum aperte demonstrat Epistolam Zozimo falso tributam esse, ita etiam docet Arabicos illos canones, in quibus similia traduntur, Nicæno Concilio tribui minime posse. Magni itidem Basilii dicta viginti Nicænis canonibus recte consonant, quin opus Arabicis canonibus habeamus. Inquit Eximius Antistes ex Nicænis canonibus plures editos fuisse ad correctionem noxiorum, plures ad præmonitionem eorum, quæ in futurum suboriri possent. Id vel in solis viginti canonibus verum agnoscimus, quemadmodum abunde liquebit ex iis, quæ paullo inferius mihi erunt observanda ad Gratianeos canones ex Nicæno Concilio laudatos.

Unum adhuc me moratur Augustini fragmentum, quod Abrahamus ad tuendam collectionem suam adduxit. Extat illud in Epist. olim 110., nunc vero in recentioribus editionibus 213.; quum vero hæc epistola inter dubias, & incertas Augustini Epistolas ab eruditis recenseatur, nescio, an ex illa validum erui valeat argumentum. Sane vero admodum dissimile est Augustino de Valerio Prædecessore suo sanctissimo scripsisse, eum ignorasse Nicænos canones, quod Episcopo turpe videbatur, & crimini verti facile poterat. Agebatur de Concilio recens celebrato, de Concilio, cujus nomen, & fama in universo Christiano Orbe erat celeberrima: Agebatur de duobus Viris sapientissimis, atque sanctissimis, Valerio, & Augustino, quorum

quorum neutri ignotas fuisse Nicænas regulas ego facile suspicari non possum. Sed esto: Germana sit, ac genuina Epistola Augustini. Refert ibi Sanctus Episcopus se meditatum fuisse jampridem de seligendo sibi Successore in Episcopatu, ac jam Eraclium quendam Presbyterum designasse, quem in locum sui senescentis se adhuc vivo sufficeret, motus præsertim exemplo Valerii decessoris sui, a quo adhuc vivente & ipse Augustinus Episcopus fuerat consecratus. Dein profitetur se a suscepto consilio recedere velle, quod Nicænis canonibus id prohibeatur, atque ut Valerii decessoris sui factum excuset, concludit Nicænos canones & sibi, & Valerio seni tum ignotos fuisse. Si quispiam velit mecum in eo contendere, Augustinum de ipsismet Nicænis canonibus fuisse loquutum, demonstrabo statim canonem 8. Nicænum ex 20. vulgatis, in quo cautum est, ne duo sint ejusdem Civitatis Episcopi, atque ad hunc respexisse Augustinum dixero, quin opus habeam Arabicos canones cum Abrahamo effingere. Si vero lubeat Augustinum a supposita hac Nicænorum canonum ignoratione vindicare, quod sane convenientissimum est, ne tantam injuriam in sanctissimum Antistitem inferamus, nihil prohibebit quo minus pro Nicæno canone Antiochenum potius intelligamus. Porro in Antiocheno canone 23. definitum scimus, ne Episcopus successorem sibi eligere posset, aut designare. Insuper novum non est canones Antiochenos Nicænorum canonum nomine apud Augustinum haberi potuisse, cum canones Antiocheni in pluribus Conciliorum collectionibus subjicerentur canonibus Nicænis, cujus rei exemplum hodie adferri posset in Codice abs Justello edito nomine *Codicis Ecclesiæ universæ*, in quo memoratus canon 23. Antiochenus, refertur numero 103., cum a primo canone usque ad vigesimum Nicæni canones descripti fuerint. Quæ si Augustini temporibus contingere potuerunt, ut sequentium Conciliorum canones, utpote Nicænis adnexi pro Nicænis haberentur, nemo est, qui Augustinum in Africa degentem non excusaverit, si Nicænos hujusmodi canones, idest ab Orientalibus adjectos post Nicænos canones ignoravit.

Post hæc facile demonstratum arbitror Nicænos canones tantum 20. numero recensendos esse, eosque solummodo certum præbere posse disciplinæ Ecclesiasticæ præsidium, cui Interpretes, ac collectores canonum tuto inniti potuerint. Quod si in expendendis Gratiani canonibus observabimus, facile germanos Nicænos canones ab Apocryphis secernemus. In eisdem tamen capitibus Gratiani sequar, quoad fieri poterit, interpretationem Dionysii Exigui, utpote quæ ut plurimum purgatior habetur, atque ceterarum interpretationum vetustissima est, & antiquissimis Græcorum Codicibus magis consona videri potest; non omittam tamen quandoque ex aliorum interpretationibus supplere, siquid Dionysianæ deficiet.

Exordior a canone 3. dist. 18., quem jungere oportebit cum canone 73. cau. 11. qu. 3., uterque enim depromtus est ex canone 5. Nicæni Concilii ita descripto apud Dionysium: *De his, qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab Episcopis per unamquamque Provinciam, sententia regularis obtineat; ut hi, qui abjiciuntur ab aliis, ab aliis non recipiantur. Requiratur autem, ne pusillanimitate* (sunt qui interpretantur: *simultate*), *aut contentione, vel alio quolibet Episcopi vitio*, (sunt qui interpretantur: *vel aliqua ejusmodi Episcopi acerbitate*) *videatur a communione seclusus. Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque Provinciam bis in anno Concilia celebrari, ut communiter omnibus simul Episcopis Provinciæ congregatis, discutiantur hujusmodi quæstiones. Et sic qui suo peccave-* *runt*

Can. 3. dist. 18., & Can. 73. cau. 11. qu. 3.

runt evidenter Episcopo, excommunicati rationabiliter ab omnibus æstimentur; usquequo vel in communi, vel eidem Episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Concilia vero celebrentur, unum quidem ante Quadragesimam Paschæ, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum: secundum vero circa tempus autumni. Sic ad meliores Codices redacta duo Gratiani fragmenta, claram exhibent Nicænorum Patrum sententiam, qua christianæ unitatis ergo cautum fuit, ut quicumque ab uno Episcopo damnatus esset, tanquam damnatus ab aliis Episcopis haberetur; at si forte suspicio suborta fuisset, Episcopos quosdam in inferenda excommunicationis pœna excessisse, non aliter res definiretur, quam in Conciliis, propterea bis in anno in posterum celebrandis. Duplex hujus decreti caussa fuit, sive occasio: Primam dedit Arius, alteram Meletius. Arius Alexandrinus in primis excommunicatus ab Alexandro Episcopo Alexandrino, ab aliis Episcopis receptus fuerat in communionem, præsertim ab Eusebio Nicomediensi. Meletius Lycopolitanus in Ægypto Episcopus a Petro Alexandrino in Synodo depositus fuerat justis de caussis, quas refert Socrates lib. 1. cap. 6., apud alios vero Episcopos communionem obtinuerat; quæ sane in maximam Episcoporum injuriam, & reorum damnatorum audaciam confirmandam fieri videbantur; quamobrem Nicæni Patres sanxerunt meritissimo non aliter communicandum esse cum iis, qui a suis Antistitibus excommunicati fuissent, nisi primum in Conciliis eorundem causa discussa fuisset, & de excommunicationis iniquitate constitisset. Porro ad Conciliorum convocationem duo anni tempora ex Græcorum disciplina fuisse præfinita apud veteres non uno ex loco dignoscimus. Video tamen diversitatem quandam inter Nicænum hunc canonem, & canones aliorum Conciliorum: etenim in hoc Nicæno canone determinatur tempus ante Quadragesimam Paschæ, necnon tempus Autumni; at vero alibi tempus Paschale, idest tempus post Pascha una cum tempore autumnali designatum est, ut in Concilio Antiocheno anni 341. can. 20., & in canonibus Apostolicis can. 38., ex quibus sane colligere possumus, qualis fuerit in hac parte disciplina Græcorum etiam quarto sæculo, & fere statim post Concilii Nicæni celebrationem. Quid ergo? Num forte aliter Antiochenis Patribus post annos 16. placuit, quam Nicænis placuerat? Id facile & gravis cujuspiam judicis non accedente sententia non admiserim; etenim agitur de statuto Nicæni Concilii Generalis, quod non procul ab ea ætate conditum fuerat, quod propterea immutare nefas videri potuisset Antiochenis Episcopis, præsertim quod tum Ariani acerrime odissent Nicæni Concilii statuta, eorundemque improbitatem adjuvare, aut exemplo suo confirmare visi fuissent Antiocheni Patres, si quod apud Nicæam saluberrime constitutum fuisset, innovare non dubitassent. Dixerit forte quispiam per hæc non immutata omnino fuisse Nicæna capita, sed potius unum ex Nicænis capitibus ad disciplinam ecclesiasticam pertinens commode in Antiochena Provincia non potuisse servari, jure propterea, & merito opus fuisse nova Provincialis Antiocheni Concilii dispositione, per quam non tam immutatio, quam moderatio Nicæni canonis fieret. Vero quidem similia sunt hæc, sed nondum me in eam sententiam adducere possunt, ut arbitrer tam brevi temporis intervallo quidpiam Nicænis canonibus fuisse derogatum; eo vel magis quod noverim Antiocheni Concilii providentiam non tam obtinuisse in Antiochena Provincia, sed etiam in aliis Provinciis Orientalibus, in quibus ea jurisprudentia, quæ canoni Antiocheno consonabat, ex canonibus Apostolicis profecta fuisse prædicabatur; quemadmodum enim superius observabam, idem inter canones vulgo Aposto-

Apostolicos legitur, quod in canone Antiocheno. Porro, cum Apostolici canones etiam antiquissimis sæculis magno in pretio, atque honore haberentur apud Græcos, facile est ostendere disciplinam Apostolicis canonibus stabilitam generaliter in Ecclesia Græca fuisse receptam, receptamque propterea quæ in dicto Antiocheno canone contineretur, cum Antiochenus canon cum Apostolico consonet. At durum mihi, & asperum est hanc de Orientali Ecclesia opinionem concipere, ut arbitrer eam exiguo tempore a Nicænis regulis recessisse. Itaque potius censerem Nicænum canonem memoratum intelligendum esse de Conciliis celebrandis non ante Quadragesimam Paschatis, sed ante Quadragesimam Pentecostes; duplex enim apud Viros Ecclesiasticos præsertim veteres dicta est Quadragesima, Paschatis alia, alia Pentecostes. Revera si animadvertamus ad illa verba Nicæni canonis, *ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum*, quis non videat hæc referenda potius esse ad solemnitatem Pentecostes, ideo a Deo institutam, ut novarum rerum primitiæ offerrentur juxta ea, quæ habentur in Deuteronomio cap. 16. vers. 10.? Agnosco quidem aliter haberi apud nonnullos seu veteres, seu recentiores interpretes; nam Dionysius Exiguus aperte ait: *unum quidem ante Quadragesimam Paschæ*; necnon Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica scribit: *Et prima quidem tempestas, quæ est ante magnum, sanctumque jejunium, constituitur*. Verum non desunt Interpretes alii, qui simpliciter scripserunt: *Habeatur autem semel Concilium ante dies Quadragesimæ, ut &c.* quemadmodum legitur apud Isidorum Mercatorem; aut his verbis: *una quidem ante Quadragesimam &c.*, quemadmodum apud Gentianum Hervetum, qui ad Græca exemplaria se interpretationem exegisse professus est, quemque eruditi alii sequuti sunt, apud quos sermo non est de Quadragesima *Paschatis*, sed absolute de Quadragesima, atque horum omnium interpretationi potius morem gerere non dubito, quoties hæc in caussa est, cur veteres canones & Nicænos, & Antiochenos invicem consonos agnoscam, qua deinde postposita non levis nota inferenda sit vel Nicænis Patribus, vel Antiochenis: vel Nicænis, inquam, quod forte eam improvide constituerint disciplinam, quæ post breve temporis spatium immutanda fuisset; vel Antiochenis, quod Nicæni Concilii canonibus sanctissimis derogare ausi fuerint.

In can. 16. dist. 32., qui est tertius ex Nicænis, videtur sequutus Gratianus versionem Dionysii Exigui, quæ ita exhibet: *Interdixit per omnia magna Synodus non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, nec alicui omnino, qui in Clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt*. Inquirunt nonnulli, quid significetur nomine *subintroductæ* mulieris. Arbitrantur aliqui eo nomine designari aut uxorem, aut concubinam, & quidem ita etiam quosdam ex Græcis sensisse testatur Balsamon in notis ad hunc canonem, quibus tamen non consentit. Quotquot ex interpretibus vim Græcæ vocis latine expresserunt, mulierem *introductam*, aut *subintroductam* appellarunt, uno excepto Isidoro Mercatore, qui appellavit mulierem *extraneam*, quo modo etiam canonem explicavit Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica. Ego putaverim non aliter attingi posse germanam Nicæni Concilii sententiam, nisi ad mores quorundam Clericorum, quales erant eo tempore, respiciatur. Adparent ii forte ex canone 18. Concilii Ancyrani paullo ante Nicænam Synodum celebrati, in illis verbis: *Virgines autem, quæ conveniunt cum aliquibus tamquam sorores, habitare prohibemus*. Erant tunc temporis Clerici quidam, qui ad res domesticas, & familiares

Can. 16. dist. 32.

liares administrandas mulierem quodammodo cœlibatus sociam, & veluti sororem inducebant, & quidem innuptam, non sobolis procreandæ caussa, neque ut pravæ libidini indulgerent. Has Epiphanius hæresi 63. *agapetas* appellabat, eodemque nomine vocavit Hieronymus in Epist. ad Oceanum de vita Clericorum ita scribens: *Pudet dicere, proh nefas! triste, sed verum est: Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Immo unde novum concubinarum genus?* Videsis ejusdem Epistolam ad Eustochiam de custodia virginitatis. Hujusmodi ergo mulieres quasi sorores habebantur, quæ assiduo, aliquando etiam prætextu pietatis, ac religionis, consortio una cum Episcopo, aut Clericis fruebantur; quod quidem cum aliquando miserandam castimoniæ jacturam adferret, visum est Sanctis Patribus salubri constitutione emendare: quorum exemplo idem sanxerunt Imperatores Honorius & Theodosius in l. 19. cod. de Episcopis, & Clericis ibi: *Eum, qui probabilem sæculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet &c.*, quod renovatum est abs Justiniano in Nov. 123. cap. 29. Verum hæc interpretatio ex eo probabilior etiam videbitur, quod conveniat caussis, ex quibus adducti sunt Nicæni Patres ad eam edendam constitutionem. Leontius quidam Presbyter cum Eustolia adolescentula cohabitabat, quam virginem esse prædicabat, bonisque moribus ornatam, uti scribit Athanasius in Epist. ad solitariam vitam agentes, & Theodoretus in lib. 1. Histor. Eccles. cap. 24.; nihilominus viris probis id visum inconveniens fuit, præsertim cum vulgari fama traderetur eumdem Leontium sponte genitalia sibi abscidisse, ut eadem adolescentula liberius uteretur. Convenientissimum propterea judicarunt Nicæni Patres, Clericis omnibus interdicendum esse, ut ab hujusmodi mulierum familiaritate abstinerent. Ceterum qui de uxoribus rejiciendis hunc canonem intelligunt, parum, ut mihi videntur, mentem Concilii attigerunt; etenim nemo ignorat in Nicæno Concilio generatim Sacerdotibus, Diaconis, aut etiam inferioribus Clericis præstitutam non fuisse continentiæ legem. Ea primum Nicænis Patribus mens fuerat, ut de Sacerdotum, ac Diaconorum castimonia sanctio ferretur, sed post contrariam Paphnutii disputationem a nova ferenda lege temperatum est, teste Socrate lib. 1. cap. 8., & Sozomeno lib. 1. cap. 22.

Can. 2. dist. 47. Canon 2. dist. 47. consonat omnino cum interpretatione Dionysii Exigui ad canonem 17. Nicænum. Apud alios eadem omnino sententia latine redditur, nisi forte quispiam diversitatem rei adnotet in hisce vocibus *sescupla*, quæ a Dionysio, & *sesquialtera*, quæ ab aliis usurpantur. Meo sane judicio nulla est harum vocum in significatione diversitas: utraque hemiolia significat. Hemiolium veteres dicebant, quo significaretur quantitas integra alicui restituenda, addita dimidia similis quantitatis parte. Hinc Aulus Gellius lib. 18. Noctium Atticarum cap. 14. ait: *Est autem Hemiolius, qui numerum aliquem totum in se habet, dimidiumque habet ejus, ut tres ad duo, quindecim ad decem, triginta ad viginti*; & Macrobius in Somnio Scipionis lib. 2. cap. 1. *Hemiolius est, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & insuper ejus medietatem, ut sunt tria ad duo*. Centesimæ autem usuræ, quarum mentio fit in canone, erant, quibus centesima pars totius quantitatis mutuo concessæ solvebatur in præmium mutui; hac tamen distinctione inter centesimas, & hemiolia, quod hemiolia solvebantur finito mutuo, sive post illud tempus, ad quod pecunia mutuo data fuerat, & quidem una tantum vice; at centesimæ mutuo manente præstabantur singulis mensibus, ita ut singulis centum mensibus usuræ sortem ipsam æquarent. Et quidem vetus fuit consuetudo, qua creditores singulis mensibus usuras a debi-

a debitoribus exigerent, ad quam respiciens Ambrosius in lib. de Tobia cap. 12., inquit: *Veniunt Kalendæ: parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur usuræ*. Sive ergo de centesimis, sive de hemioliis ageretur, utrumque interdicendum erat Clericis, ne forte negotiosis hujusmodi lucris intenti a sacris Officiis mentem, ac curam omnem distraherent. Clerici hoc in loco ita appellantur: *multi sub regula constituti*, sive ut alii græcam formulam retinentes habent: *Multi, qui in Canone recensentur*. Et rectius: etenim quod Græci canonem vocant, aliquando nos regulam dicimus, aliquando cathalogum, sive matriculam quandam, in qua nonnullorum nomina peculiariter describuntur, at vero apud veteres quotquot ordinabantur, Ecclesiæ cuipiam addicti erant, adscriptique, unde etiam hodiernis temporibus Canonicos appellamus.

In describendo canone 2. ex Nicænis usus est Gratianus Isidori Mercatoris interpretatione in can. 1. dist. 48. Subjiciam ego interpretationem Dionysii Exigui. *Can. 1. dist. 48.* Ita habet Dionysius: *Quoniam plura aut per necessitatem, aut alias cogentibus hominibus* (recentiores quidam ex græco textu ita verterunt: *vel urgentibus alioqui hominibus*) *adversus Ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem, & instructos brevi tempore, mox ad lavacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt, etiam ad Episcopatum, vel ad Presbyterium promoverent; optime placuit, nihil tale de reliquo fieri. Nam & tempore opus est ei, qui catechizatur, & post Baptisma probatione quamplurima. Manifesta est enim Apostolica Scriptura, quæ dicit: non neophitum, ne in superbiam elatus in judicium incidat, & laqueum diaboli. Si vero processu temporis aliquod delictum animæ circa personam reperiatur hujusmodi, & a duobus, vel tribus testibus arguatur, a Clero talis abstineat. Si quis autem præter hæc fecerit, quasi contra magnum Concilium se efferens, ipse de clericatus honore periclitabitur*. Clara est hujusmodi definitio, in qua illud unum forte difficultatem facere poterit, ubi abstinere jubetur a Clero, quicumque *delictum animæ* admiserit. Apud Gratianum legitur: *mortale peccatum*, & quidem juxta quasdam editiones Isidori Mercatoris. Gentianus Hervetus cum aliis Græci textus Interpretibus scripserunt: *animale peccatum*. Justellus in editione codicis Ecclesiæ universæ tributi asserit: *animi peccatum*. Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica ita eadem verba latius expendit: *Si vero multo ei temporis elapso, tunc demum peccatum animale, non corporale in eo perspicue deprehendatur, veluti infirmitas religionis, aut neglectus ipsi incumbentis officii, aut hæreticorum, idest contradicentium opinionis consectatio &c.* Græcorum veterum opiniones in hac re Balsamon, & Zonaras retulerunt. Balsamon in primis ait: *Cum vero hic canon puniat, quæ post Baptismum exoritura sunt, animalia peccata, quæsiverunt nonnulli, quænam sunt peccata animalia, & cur animalium peccatorum meminit canon, & non corporalium. Et nonnulli quidem dixerunt animalia esse peccata, quæ ex animæ perturbationibus, ut ex superbia, & inobedientia, & aliis ejusmodi nascuntur, ea enim deponunt: ut Novatianorum hæresis, & a nuptiis, & carnium esu importuna abstinentia, ut vult quintus canon Apostolicus, & alii. Ego autem dico, quod omne peccatum, quod adfert perniciem animæ, animale vocatur, sive ex corporali, sive ex animali appetitione principium accipiat. Propterea enim omnia peccata animales lapsus vocat Ecclesia*. Zonaras postquam memoratas a Balsamone sententias recensuerit, ita subdit: *Ego vero ita censeo peccata omnia, propterea quod ex depravatis animæ facultatibus ortum ducunt, animalia merito dici posse &c.* Mihi videtur Nicænorum Patrum sententiæ convenientius dicere, actum illis fuisse de criminibus,

quibus

quibus eum, qui Episcopatu insignitus est, postquam recens fuerit baptizatus, constet non satis a gentium superstitionibus fuisse remotum; siquidem non alia de caussa vetitum est, ne Episcopatus Neophitis concederentur, nisi quod nondum satis de eorum fide, atque in fide constantia liquere poterat. Duæ Nicæni canonis partes sunt. In priore futuris Episcoporum ordinationibus consulitur, ut scilicet de cetero nullus ex Neophitis consecretur. In posteriore respicitur ad ordinationes Neophitorum jam factas, quæ licet non rescindantur œconomiæ caussa, tamen animadvertendum in illis volunt Nicæni Patres, ut a Clero cesset is, qui, postquam Sacerdotium adeptus est, animale peccatum, seu peccatum animi admiserit, videlicet talem se operibus suis exhibuerit, ut non se verum fidelem, & christianum ostenderet, sed veteri hæresi suæ adhærere adhuc aliquatenus videretur.

Can. 7. dist. 55. Superius animadverteram ad canonem 16. dist. 32. fuisse Nicæni Concilii tempore Leontium quendam Presbyterum, qui inhonestæ, aut saltem suspectæ consuetudinis accusatus cum Eustolia adolescentula, quam contubernalem habebat, virilia sibi amputaverat, ut sic eadem liberius frueretur. Graviter ipse ab Eusthatio Antiocheno Episcopo reprehensus sese Arianis adjunxerat, quorum ope sedem Antiochenam per vim invadere tentavit; quemadmodum refert Athanasius in Apologia de sua fuga in fine, & Socrates lib. 2. cap. 21., necnon Theodoretus lib. 2. cap. 24. Id occasionem dedit Nicænis Patribus, non solum interdicendi Clericis omnibus mulieres contubernales dicto canone 16. dist. 32., verum etiam decernendi, nequis ulla necessitate suadente, aut ulla Barbarorum vi abscissus, in clerum reciperetur; quod cautum voluerunt in canone 1. relato apud Gratianum in can. 7. dist. 55. Forte etiam eidem disciplinæ stabiliendæ occasionem præbere, aut jam datam urgere potuit vulgatissimum illud Origenis factum, qui, referente Eusebio in lib. 6. historiæ, Epiphanio hæresi 58., & Hieronymo de Scriptoribus Ecclesiasticis in Alexandro, cum fœminarum consortia frequentaret, quas se in divinis rebus erudire asserebat, ad amovendam suspicionem omnem virilia sibi amputavit, ad rem hanc detorquens illud Evangelii: *Sunt Eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum Cœlorum*. Ferendum id diutius a Viris Ecclesiasticis non erat, quod etiam Romanorum antiqua jura prohibebant l. 4. §. 2. ff. ad leg. Cornel. de Sicar., constitutionibus Imperatorum deinde confirmata l. 1., & 2. cod. de Eunuchis, & Novella Justiniani 142.. Gratianus in dicto can. 7. dist. 55. sequutus est interpretationem Dionysii Exigui, cum quo omnino consonat, si pro voce illa *excisus*, quæ legitur apud Gratianum, legatur *abcisus*, uti in omnibus Dionysianis editionibus. Atque hæc quidem sententia minime discrepat ab interpretatione Isidori Mercatoris, nec ab interpretatione Gentiani Herveti, aliorumque, qui Græcum textum latinitate donarunt.

Can. 1. dist. 64. In canone 4. Nicæni Concilii constitutum fuisse observamus, Episcopum debere ab omnibus, qui in Provincia sunt, Episcopis, præsertim vero a Metropolitano ordinari, quod refert Gratianus in can. 1. dist. 64. sequutus Isidorum Mercatorem prioribus exceptis verbis, quæ Isidorus ita descripsit: *Episcopum oportet ab omnibus Episcopis, si fieri potest, qui sunt in Provincia ejus, ordinari. Si vero hoc difficile fuerit* &c. Paullo aliter Dionysius Exiguus Nicænorum Antistitum sententiam explicavit his verbis: *Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus, qui sunt in Provincia, Episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, & absen-*

absentibus quoque pari modo decernentibus, & per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum, quæ geruntur per unamquamque Provinciam, Metropolitano tribuatur Episcopo. Paullo etiam discrepat interpretatio Gentiani Herveti, atque aliorum, qui ad Græcorum Codicum fidem singula exigere conati sunt, ibi: *Episcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui sunt in Provincia, constitui. Si autem sit hoc difficile, vel propter urgentem necessitatem, vel viæ longitudinem, tres omnino eundem in locum congregatos, absentibus quoque suffragium ferentibus, scriptisque assentientibus, tunc electionem fieri; eorum autem, quæ fiunt, confirmationem in unaquaque Provincia a Metropolitano fieri.* Huic sanctioni, qualibuscumque verbis describatur, occasionem præbuisse videtur Meletius in Thebaide Episcopus, qui, ut refert Epiphanius hæresi 68., schismate concitato adversus Alexandrinum Patriarcham, cui subdebatur, cœpit per finitimas Provincias iter faciens, plures solus Episcopos ordinare in gravissimum Ecclesiarum detrimentum, ac præcipue ad discindendam Ecclesiarum unitatem. Quamobrem optimum consilium Nicænis Patribus visum est, ut nemo ex Episcopis sine ceterorum consensu Episcopos constitueret.

Ad obtinendam hujus canonis accommodam interpretationem plurimum invicem dissident tum Græci, tum Latini Interpretes. Ex Græcis potissimum Balsamon asserit per hanc canonem novam abrogata vetere disciplinam inductam fuisse; quatenus olim Episcopi ex suffragio populi electi haberentur, solaque Episcoporum Comprovincialium, & Metropolitani confirmatio accederet, & subsequeretur consecratio; deinde vero per hunc Nicænum canonem plebi, seu populo ademta electio fuerit, ne forte seditionibus locus fieret, solisque Episcopis Comprovincialibus omnia reservata extiterint. Et quidem in Balsamonis sententiam plures ex Latinis iverunt; quibus tamen omnibus sive ex Latinis, sive ex Græcis quamplures adversati sunt, asserentes in hoc Concilio, & canone ne unum quidem apicem recessum fuisse a veterum electionum, & consecrationum consuetudine. Stephanus Baluzius in dissertationibus Petri de Marca de concordia Sacerdotii, & Imperii lib. 6. cap 2. num 10. scribit, *Canonem quartum Concilii Nicæni non tribuere Episcopis jus electionis, sed consensus tantum, aut confirmationis, & auctoritatem ordinationis*. Quamquam parum sibi constans fuisse videtur, quippe in lib. 8. cap. 2. ait: *Ceterum si negotium istud referatur ad primam originem, morumque vetustæ Ecclesiæ, & antiquorum canonum ratio habeatur, constans est illa sententia, quæ solum testimonium, & consensum designandi Episcopi Clero, & Populo tribuit, ipsam vero designationem, sive electionem, & judicium Metropolitano una cum Synodo Provincialium Episcoporum*. Variæ huic Nicæni canonis interpretationi occasionem dederunt variæ Latinorum editiones; in aliis enim legitur *ordinari*, in aliis *constitui*. Porro verbum *constitui* videtur latiorem significationem habere, ut & electionem, & confirmationem, & consecrationem Episcoporum complectatur; at verbum *ordinari* potius solam Episcoporum consecrationem proprie designat. Non aliunde arbitror desumendam esse Nicænorum Patrum sententiam, quoties de vi etiam Græcæ dictionis dubitatur, quam a veteri Ecclesiæ disciplina, quæ Concilium ipsum præcessit; item a caussis ipsis, quibus moti fuerunt Nicæni Patres ad novum edendum canonem; demum a disciplina Ecclesiastica, quæ in eadem re post Concilium Nicænum obtinuit. Porro si antenicænam disciplinam respiciamus, eam nobis liquido exhibet Cyprianus, non quidem quasi peculiarem Ecclesiæ Africanæ, sed generalem in uni-

versis ferme Provinciis receptam, ita scribens in Epist. 68. ad Clerum & Plebem in Hispania: *Propter quod diligenter de traditione Divina, & Apostolica observatione observandum est, & tenendum, quod apud nos quoque, & fere per Provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, Episcopi ejusdem Provinciæ proximi quique conveniant, & Episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissime novit, & uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit. Quod & apud vos factum videmus in Sabini Collegæ nostri Ordinatione, ut de universæ Fraternitatis suffragio, & de Episcoporum, qui in præsentia convenerant, quive de eo ad vos literas fecerant, judicio, Episcopatus ei deferretur, & manus ei in locum Basilidis imponeretur*. Ex quibus sane deducitur, ante Nicænum Concilium a Clero potissimum & Coepiscopis Provincialibus eligendum fuisse Episcopum, plebe tamen præsente, & testimonium de moribus electi ferente; deinde vero confirmatam electionem Episcopi in Concilio ipso Episcoporum fuisse, eodemque etiam tempore novum Episcopum consecratum. Nihil horum mutatum habemus in ipso Nicæno canone, quæcumque canonis editio attendatur, sive verborum significatio germana observetur, sive caussæ canonis, ex quibus potissimum meo judicio commodior innuitur interpretatio. Caussa canonis, ut superius ajebam, suborta est ex Meletio Thebaidis, qui solus sine Coepiscopis aut concitandi, aut fovendi Schismatis animo Episcopos consecrabat. Satis erat Nicænis Patribus constituere, ut confirmatio, & consecratio Episcoporum ab omnibus Provinciæ Episcopis facienda præscriberetur, non opus fuerat plebem a testimonio ferendo subducere; imo etiam plurimum interesse poterat adversus Meletium eundem plebis admissio, quatenus eo modo clandestinæ, & Meletianæ ordinationes Episcoporum magis magisque interdicerentur. Demum & ex posterioribus Conciliorum sanctionibus datum locum fuisse populo, ut Episcoporum electionibus interveniret testimonii ferendi caussa, agnoscimus facile ex iis, qui hanc rem demonstrandam latius susceperunt, inter quos est Petrus de Marca in memorata editione lib. 6. de Concord. Sacerd., & Imper. cap. 2., & Vvanespen Parte 1. Juris Eccles. universi tit. 13., demonstrant enim populum in Oriente admissum fuisse usque ad Concilium Nicænum 2., in Occidente vero usque ad sæculum 12. Frustra huc adferrem & canones latos, & exempla, quæ apud eosdem Scriptores facile legi possunt.

Can. 8. dist. 64 & can. 1. & 6. dist. 65. Jungendi simul sunt apud Gratianum canon 8. dist. 64., & canones 1. & 6. dist. 65., omnes enim ex eodem canone 6. Nicæni Concilii depromti sunt. Verba hæc sunt ex Dionysio Exiguo: *Antiqua consuetudo servetur* (hic est canon 6. dist. 65.) *per Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim, ita ut Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem; quia & Urbis Romæ Episcopo parilis mos est. Similiter autem & apud Antiochiam, ceterasque Provincias, suis privilegia serventur Ecclesiis. Illud autem* (is est canon 8. dist. 64.) *generaliter clarum est, quod siquis præter sententiam Metropolitani fuerit factus Episcopus, hunc magna Synodus definivit Episcopum esse non oportere. Sin autem* (is est canon 1. dist. 65.) *communi cunctorum decreto rationabili, & secundum Ecclesiasticam regulam comprobato, duo aut tres propter contentiones proprias contradicunt, obtineat sententia plurimorum*. Canonem hunc nemo non videt ob idem, de quo superius verba feceram, Meletii Schisma editum fuisse; quum enim ipse contemta Alexandrini, cui suberat, Patriarchæ auctoritate Episcopos solus ordinasset, opus fuit ita decernere ad sartam tectamque servandam uniuscujusque Archipræsulis potestatem, ut & Patriarcha Alexandrinus ab Episcopis suæ jurisdictioni subjectis

ctis honoraretur, & generatim nequis sine auctoritate Metropolitani, quæ tum in Provincialibus Conciliis ut plurimum interponi solebat, quempiam Episcopum constitueret. Hæc est germana Nicæni canonis interpretatio; a qua longe, & toto cælo distant quicumque ex hæreticis recentioribus adversus Romanam Pontificis Maximi Sedem scripsere. Ajunt illi hoc canone Primatum Romanæ Ecclesiæ prorsus fuisse improbatum, dum non alia auctoritas Romanæ Urbis Episcopo asseritur, quam Alexandrino, aut Antiocheno, aut aliarum Provinciarum Episcopo competat; ut quemadmodum Antiochenus, aut Alexandrinus Episcopus, aut quicumque Metropolitanus nullam aliam majorem explicare jurisdictionem possunt, quam in Provincia eisdem peculiariter assignata; ita quoque Romani Pontificis auctoritas solis Romanæ Provinciæ, aut Romani Patriarchatus finibus circumscribatur. Non erat hæc Nicænorum Patrum mens, qui ad exemplum Romani Episcopi, ad quem Diœceseos suæ Episcopos ordinare pertinebat, voluerunt quidem ab aliis Metropolitanis ordinandos esse Episcopos suffraganeos; minime tamen voluerunt Romano Episcopo æquam cum omnibus Metropolitis, nec majorem auctoritatem adserere. Quid enim? Num si ego exemp. caus. dixero unumquemque Episcopum posse in sua Diœcesi Concilium ex Clericis suis convocare, quemadmodum & Metropolitani facere possunt in Diœcesi sua, num æqualem exinde Episcopis simplicibus, ac Metropolitis auctoritatem tribuero? Diversa omnino sunt isthæc, & ab iis, qui ratione uti malunt, penitus observanda. Non ignoro nonnullos etiam ex Catholicis nimio veritatis studio correptos, hunc eundem canonem in medium adferre, ut ex eo Romani Primatus antiquissimam divinamque institutionem in Nicæno Concilio agnitam pronuncient. Non esset sane penitus improbanda ipsorum industria, quoties eo. tenderet solummodo, ut demonstraretur ipsa eadem loca, ac veterum testimonia, quæ adversus germanam Christi fidem adferuntur ab hæreticis, potius cum Catholicis dogmatibus consonare; sed quoties id etiam adgrediantur, ut eisdem monumentis Romanæ Ecclesiæ primatum potissimum demonstrare cogantur, & illis veluti præcipuis argumentis inniti, eorundem votis morem gerere non possum. Hujusmodi enim conatus, etsi rudioris minervæ hominibus prodesse aliquando valeant, tamen ubi ad rectas rationis regulas ab eruditioribus exigantur, ipsi potius fidei, ad quam ceteroqui firmandam facti sunt, noxii videri poterunt. Aut enim dubia hujusmodi, incertique ponderis argumenta per se sola proponuntur eruditioribus viris, præsertim iis, qui apud hæreticos versati tum demum ad veram fidem reversuri creduntur, quum apud illos manifeste de veritate constabit; & tum de vera fide, quam incertis argumentis innixam vident apud nostros, facile hæsitabunt, nedum velut de re inani, & maxime ambigua cogitabunt: Aut hujusmodi argumenta solidioribus aliis admixta proponuntur; & tum vera falsis admixta, confusaque incerta certis, mentem considerantium potius inter dubitationes involvent, quam ad germana Fidei nostræ dogmata pertrahant. Itaque cum maxima aliunde, & quidem perspicua habeamus Romani Primatus argumenta, quibus demonstremus Romanum Episcopum esse totius Ecclesiæ Principem, non est, cur hujusmodi monumenta, quæ extra rem omnino sita sunt, proferre quis velit; cum quidpiam commune non habeat Romanus Primatus cum servando omnium Metropolitanorum honore, quem unum servare voluerunt contra Meletii ausum Nicæni Patres.

Sed forte video, undenam quidam ex nostris moveri potuerint, ut ex memorato hoc Nicæno canone demonstratum apertissime velint Sedis Romanæ Primatum. Potuit ad ipsorum manus venire quædam Nicæni Concilii editio, quæ talibus verbis conciperetur, ex quibus hujusmodi demonstratio fieri posset. Revera in Concilio Chalcedonensi productum fuit in actione 16. quoddam Nicæni Concilii exemplar, in quo ita Nicænus idem canon legebatur. *Ecclesia Romana semper habuit Primatum. Teneat igitur & Ægyptus, ut Episcopus Alexandriæ omnium habeat potestatem, quoniam & Romano Episcopo hæc est consuetudo.* Id ipsum ferme legitur in eo Codice, quem S. Leoni Magno Quesnellius adscripsit, ibi: *Ecclesia Romana semper habeat Primatum. Teneat autem & Ægyptus Lybiæ, & Pentapolis Primatum, ita ut Episcopus Alexandriæ omnium habeat potestatem, quoniam & Romano Episcopo hæc est consuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia constitutus est. Itaque & in ceteris Provinciis privilegia salva sint Ecclesiarum.* Priora sane illa verba: *Ecclesia Romana semper habuit Primatum*, plurimum adversus hæreticos valere possent, quoties ipsi ceteris Concilii Nicæni exemplaribus præferendum vellent exemplar illud, quod vel in Concilio Chalcedonensi actione 16. propositum fuerat, vel quod Romanæ Ecclesiæ Quesnellius adtribuit. Ast ego plurimum dubitaverim. De Quesnelliano Codice non est cur quidpiam amplius attingam, cum ejusdem fidem integritatemque superius abunde discusserim. Tantum dixerim Quesnellium ipsum adnotasse priora illa verba: *Ecclesia Romana semper habeat Primatum*, partem adjectitiam esse, *ut dubium non sit, vel eam ex margine irrepsisse in textum, vel a Romanæ Ecclesiæ Clericis, aliisve esse additam, ne Romanæ dignitatis obliti esse Sancti Patres viderentur.* Res ergo tota reducitur ad Nicænum exemplar in Concilio Chalcedonensi propositum. Quid tamen, si de ejus fide hæretici etiam dubitarent, ajendo priora illa verba non pertinere ad Nicænum canonem, sed potius tanquam Nicæni canonis titulum adjectum in Romanæ Ecclesiæ Archivio fuisse contenderent? Sane in veteribus Codicibus sui singulis canonibus tituli adjici solebant, & quidem ab iis, quibus cura erat Codicum Ecclesiasticorum. Dubitandum autem non est Codicem illum canonum Nicænorum in Concilio Chalcedonensi actione 16. productum, esse eum, qui ex Romana Ecclesia allatus fuerat, cum productus fuerit a Paschasino Romanæ Sedis Legato, quorum fidem suspectam dicere hæreticorum interest parum, aut nihil; præsertim cum similis inscriptio in aliis, licet antiquissimis Nicæni Concilii exemplaribus, sive Græcis, sive Latinis desideretur. Desideratur in Alexandrina editione Concilii Nicæni, in editione Melchitarum, in editione Maronitica, ut omittam paraphrasim Arabicam Josephi Ægyptii, & interpretationes Balsamonis, Zonaræ, & Aristeni Græcorum. Desideratur in Latinis editionibus vetustissimis, quales sunt editio Dionysii Exigui, qui Romæ Græcum canonem interpretatus est, & Isidori Mercatoris, qui ab ea referenda clausula non abstinuisset, si eam in vulgatis sui temporis Codicibus invenisset. Quod si Codicem Paschasini Romani Legati conferre lubeat cum collectione illa, quam Latinam antiquissimam vocat, ipsoque Dionysio Exiguo antiquiorem Justellus, quamque ipse edidit in tomo 1. pag. mihi 284., similia verba non leguntur in ipso canone, sed potius canonis titulum, sive præfationem continent, ibi: *De Primatu Ecclesiæ Romanæ, vel aliarum Civitatum Episcopis.* In tanta Codicum, & quidem antiquissimorum varietate, quis tutum rei Ecclesiasticæ monumentum afferri posse arbitretur? Quod etiamsi tutum esset, adhuc alia disquisitio remaneret de interpretanda voce *Primatus*, quæ ibidem pluribus promiscue Ecclesiis adtributa videtur;

detur; vel forte respectu Episcoporum Romanæ tantummodo Provinciæ adposita dici posset juxta interpretationem Ruffini, qui ita hunc eundem canonem descripsit: *Et ut apud Alexandriam, & in Urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Ægypti, vel hic Suburbicariarum Ecclesiarum sollicitudinem gerat.* Ipsa etiam superius memorata Latina antiquissima editio his consonare videtur. *Antiqui moris est, ut Urbis Romæ Episcopus habeat principatum, ut suburbicaria loca, & omnem Provinciam sua sollicitudine gubernet; quæ vero apud Ægyptum sunt, Alexandriæ Episcopus omnium habeat sollicitudinem.* Alexius Aristenus eadem fere ex hoc canone retulit: *Super Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim Alexandrinus Episcopus potestatem habeat, & Romanus super Romæ subjectos: Item Antiochenus, aliique super suos.* Mihi itaque simplicior potius placet canonis hujus interpretatio, quam Nicæni temporis adjuncta suadere videntur, ut scilicet definitum fuerit adversus Meletium in unaquaque Provincia consecrandos fuisse Episcopos consensione Metropolitani; nihil autem ex eo adferri posse, quo de Primatu Romani Pontificis tunc temporis dubitatum videatur, cum nulla occasio existere potuisset, ut de ea re quidpiam Nicænis canonibus comprehenderetur.

Canon 7. dist. 65. legitur in can. 7. Nicæni Concilii apud Dionysium Exiguum paullo aliter, atque apud Gratianum his verbis: *Quoniam consuetudo obtinuit, & antiqua traditio, ut Eliæ Episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salva Metropoli propria dignitate.* Eliæ Civitatis nomine venit Jerusalem, sive Jerosolyma, quemadmodum Gratianus explicavit, ita dicta, quod Elius Adrianus Jerosolyma eversa novam urbem construxerit, quæ exinde ab ipso Eliæ nomine appellata est; quemadmodum refert Eusebius lib. 4. Histor. Eccles. cap. 6., Cedrenus in Adriano, & Hieronymus in Actibus Apostolorum; quamobrem Episcopi Jerosolymitani, quorum primus fuisse fertur Apostolus Jacobus, Elienses Episcopi dicti postea sunt. Porro tunc temporis, sicut Jerosolyma pridem, ita Elia subjecta fuerat Metropolitico juri Episcopi Cæsareensis. Hinc apud eruditos elegans suborta est disputatio, quænam Nicænorum Patrum sententia fuerit in hoc canone, dum peculiari honore habendum esse Eliæ Episcopum decretum est. Non defuerunt viri docti, inter Græcos Zonaras, Balsamon, & Aristenus, inter Latinos Petrus de Marca, qui assererent hoc in canone Eliensem, sive Jerosolymitanam Ecclesiam fuisse Patriarchali dignitate decoratam. Verum meo judicio, quousque aliud non adpareat evidens monumentum, rem demonstratam minime video. Quum enim in eodem canone tribuatur quidem peculiaris honor Jerosolymitano Episcopo, sed subdatur salvam esse debere Metropolis dignitatem, non satis intelligo, quomodo Jerosolymitana Ecclesia Patriarchalis esse potuerit simul, & Metropoli adhuc suæ subjecta, cum Patriarchales Ecclesiæ alias quidem Ecclesias, & Metropoles sibi subjectas habeant, non aliis ipsæ jure Metropolitico subjiciantur. Quid vero conjecturis opus est, ubi liquido constat, etiam diu post Nicænam Synodum Jerosolimitanam Ecclesiam Cæsareensi fuisse tanquam Metropoli subjectam? Testificatur id Hieronymus, cujus ætate Johannes quidam Jerosolymitanum Episcopatum administrabat, & quidem de Origenistarum, & Arianorum hæresi valde suspectus. Hunc Hieronymus sæpissime monuit, ut se publice de suspicione vulgo concepta purgaret; at Johannes ad Theophilum Episcopum Alexandrinum provocans coram illo suam Apologiam exposuit. Id ægro animo tulit Hieronymus de Ecclesiastica Ordinariorum jurisdictione sollicitus; optaverat enim ea in specie non ad Alexandrinum, Can. 7. dist. 65.

sed

sed potius ad Cæsareensem Episcopum veluti Metropolitam causam deferendam fuisse. En ipsamet sancti Doctoris verba ad Pammachium scribentis, & Johannem ipsum alloquentis: *Tu qui regulas quæris Ecclesiasticas, & Nicænis Canonibus uteris, & alienos Clericos, & cum suis Episcopis commorantes tibi niteris usurpare, responde mihi: Ad Alexandrinum Episcopum Palestina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palestinæ Metropolis Cæsaria sit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem Episcopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras, aut, si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ. Sed novi, cur Cæsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid vitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum Metropolitano tuo honorem reddere.* In tam perspicuo Hieronymi testimonio, ex quo manifestissime liquet quinto adhuc sæculo Hierosolymitanam Ecclesiam Cæsareæ fuisse Metropolitico jure subjectam, quis audebit jam a quarto sæculo eidem Ecclesiæ verum Patriarchale jus, & honorem adserere?

Quispiam nunc forte interrogaret, qualis ille honor sit, quem habendum Eliæ, sive Jerosolymæ Episcopo Nicæno canone præceptum fuit. Qui eodem canone non agnoscunt institutum fuisse jus Patriarchicum, communi consensione ajunt, talem eodem prærogativam fuisse concessam Episcopo Eliensi, ut licet Metropolitico jure Cæsariensi Episcopo subderetur, ipse tamen primus ordine in Conciliis post Metropolitanum suum sederet, quemadmodum hujusmodi exemplum recentiore tempore demonstrant apud Anglos in Cantuariensi Ecclesia, ubi post Cantuariensem Archiepiscopum primus in Conciliis sedet Episcopus Londinensis. Quam interpretationem asserunt omnino canoni Nicæno accommodam esse, vel quod Jerosolymitana Civitas hoc honore digna esse potuerit, aut etiam debuerit, ob Urbis egregiam dignitatem, in qua pleraque fidei nostræ mysteria completa sunt; vel quod in ipso Concilio Nicæno inter subscriptiones prælatum fuerit pluribus nomen Macarii Episcopi Jerosolymitani; vel demum quod nullam aliam magis aptam interpretationem Nicæni canonis inveniri posse arbitrentur.

Non esset contemnenda horum omnium Interpretum industria, licet non demonstratione certa, sed nudis, ut ajunt, conjecturis utantur, quoties nulla melior Nicæni canonis interpretatio haberi posset, & quidem validioribus conjecturis innixa. At mihi alia hujusmodi in promtu est canonis Nicæni ratio, quam de more meo ex temporis locive circumstantiis deducendam esse censeo. Prænotavimus diruta Jerosolymorum Urbe novam aliam ab Elio Adriano Imperatore ædificatam esse Civitatem, quam Eliam appellarunt, & quidem non eodem in loco, sed prope locum, in quo Jerosolyma sita erat. Novam hanc Urbem Adrianus Jovi Capitolino dicaverat, ut non Judæi tantum, sed & Christiani lugerent, tunc loca illa jamdiu vero Deo sacrata falsis numinibus inservire. In his temporum, ac mutatæ Urbis rationibus, quis facile non videat, quænam fuisset Eliensis sive Jerosolymitani Episcopatus conditio? Eversa Jerosolymæ Urbs Episcopum habere non poterat; nova Civitas Elia Jovi Capitolino dicata nullum ferebat Episcopum, vix aliqui ex Christianis ibi clanculum degentes, aut ex Judæis conversi Sacerdotem quempiam habere poterant, qui Eliensis forte Episcopi nomine donari potuisset. Deinde vero cum tempore Constantini Imperatoris, paullo scilicet ante Nicænum Concilium prostrata templa Idolorum fuerint, atque in veri Dei honorem constitutæ Basilicæ, ut refert B. Sulpitius in lib. 2. sacrarum Historiarum apud Sigonium

pag.

pag. mihi 890., in pristinum honorem visus est proclamasse Episcopus Eliensis ut scilicet salva sui Metropolitani potestate honoraretur, quemadmodum antea Hierosolymitanus Episcopatus honorabilis semper habitus fuerat. Atque hæc mea singularis interpretatio consonare videtur cum ipsismet verbis Nicæni canonis ibi: *Quoniam consuetudo obtinuit, & antiqua traditio &c.* Quid aliud significant hæc, quam Eliensem Episcopum ad pristinum honorem suum favente Christiano Principe restituendum esse? Me sane non pœnitet hujus meæ interpretationis in conspectu rationum illarum, quæ pro aliis interpretationibus adferuntur. Nam quod ajunt Hierosolymæ Episcopum in Concilio ipso Nicæno subscribentem pluribus aliis suæ Provinciæ Episcopis fuisse Prælatum, nullum negotium facessit, cum eruditi omnes agnoscant subscriptiones Episcoporum, quæ habentur in editionibus Concilii Nicæni, fuisse a manu posteriore corruptas, quod non solum deducitur ex variis eorundem Codicum collationibus, verum etiam quod Macarius ibidem appelletur non *Eliæ*, quemadmodum in Nicæno Canone, sed potius *Hierosolymæ* Episcopus; cum alias certum sit restitutum tantummodo fuisse nomen Hierosolymæ Eliensi Civitati posteriore ætate, cum Hierosolymitana Ecclesia in Patriarchalem evasit. Præterea in eisdem subscriptionibus Macarius idem non solum describitur primus suffraganeorum Cæsariæ, verum etiam ante ipsum Eusebium Cæsariensem Metropolitanum suum, contra quod in Nicæno canone decernatur. Qualiscumque autem capiatur interpretatio, minime inficias iverim laudatum Nicænum canonem aliquid posteriore ætate potuisse conferre, ut in dies Ecclesia Eliensis honorabilior evaderet, ac tandem novis accedentibus privilegiis restituto Hierosolymitanæ Ecclesiæ nomine Patriarchalem dignitatem obtineret.

Quod Gratianus nomine Nicæni canonis retulit in can. 3. dist. 68. descripsit etiam eisdem verbis in can. 20. de conf. dist. 1.; sed nec in vulgatis Nicæni Concilii canonibus, neque in aliis Arabum exemplaribus inveniri potest; imo ne unus quidem ex veteribus istiusmodi fragmentum, similemve sententiam ex Nicæno Concilio recitavit; ut propterea facile suspicari possimus novam hanc jurisprudentiam, aut a Gratiano primum, aut ab alio non longe a Gratiani ætate remoto fuisse confictam, nomine autem Nicæni Concilii decoratam fuisse, ut commodius spargeretur in vulgus, ac communi suffragio probaretur. Agebatur de consecrationibus, & reconciliationibus Ecclesiarum, de quibus cum nonnulla canonibus comprehensa fuerint in Concilio Nicæno II., facile fuit Nicæni Concilii nomen ad promovendam hujusmodi disciplinam usurpare. Plura quidem erant Nicæni Concilii decreta, quemadmodum in can. 7., in quo definitum est sine reliquiis Martyrum Templa dedicari non posse, & in can. 13., in quo cautum est, ut restituerentur ædes sacræ, quæ in publica quodammodo diversoria evaserant; verum nihil tale ibidem continetur, quod cum memorato Gratiani fragmento conveniat. Tantummodo generalis illa Nicæni Concilii constitutio occasionem præbere potuit posteriori cuipiam, ut quid in reconciliationibus Ecclesiarum observandum sit, clarius exponeret, expositumque quasi ex Nicæno Concilio depromtum referret.

Can. 3. dist. 68. & Can. 20. de Conf. dist. 1.

Nonnihil juvabit rem hanc altius repetere. Tribus prioribus Ecclesiæ sæculis difficile prorsus est in Ecclesia Templa publica solemnibus Pontificum statisque ceremoniis dicata agnoscere, quum vix in privatis ædibus urgente potissimum Ethnicorum vexatione sacra fieri possent, neque enim publico extraneorum hominum ludibrio exponenda erant religionis nostræ Sacramenta, quemadmodum adcidisset,

si in

si in mediis gentium conventibus celebrari debuissent. Vix Constantini magni temporibus fieri cœperunt Ecclesiarum dedicationes, quibus Judæorum veterum probatissimæ solemnitates renovari quodammodo videbantur. Tunc enim publica Templa erecta sunt, aut etiam quæ in falsorum Numinum cultum superstitio erexerat, in veri Dei honorem religio sincera convertit. Itaque vel nova erigebantur Templa, & tunc maxime solemnis erat dedicatio, cujus exempla sunt luculentissima apud Eusebium lib. 10. cap. 3., & 4., Nicephorum lib. 7. cap. 40., necnon apud Athanasium in Apologia ad Constantinum Imperatorem: vel delubra falsorum numinum in cultum vere sacrum transformabantur; ac tum variis lustrationibus expiabantur primum, deinde vero solemni consecratione inaugurabantur, quemadmodum luculentissime tradit Johannes Chrysostomus in homilia, *quod Christus sit Deus* in tomo 5., & Theodoretus Cyrensis sermone de Martyribus; atque hinc scimus etiam profectum fuisse, ut apud Donatistas solemniter expiari solerent Templa, quæ Christiani antea Sacrificiis sanctissimis decorassent, & viceversa apud Christianos omnes reconciliata quodammodo fuisse Templa, quæ ab Hæreticorum potestate erepta Christiani aliquando occupassent. Hæc fuit reconciliatio, quæ vetustis Ecclesiæ temporibus, a sæculo scilicet quarto usque ad Gratiani ætatem nota fuit; neque enim apud veteres reconciliationis alterius ulla fit mentio.

Verum enim vero Viri Ecclesiastici in interpretanda hac sacrarum ædium consecratione, variis doctrinis cœperunt ita de illa disserere, ut certam quoque de ipsa disciplinam constituerent, non tantum in designandis ritibus, quibus consecratio fieret, sed & de jure novæ consecrationis, aut reconciliationis. Agnoverunt in primis consecrationem lapidum, tignorumque symbolis illustratam esse, quatenus in templi materialis dedicatione animæ potius christianæ consecrationem intuerentur, ut fideles animadvertentes etiam res inanimes Deo offerri, expiari, solemniter etiam consecrari, ita ipsi etiam interiorem animæ expiationem, consecrationemque exoptarent. Hinc dedicatio Ecclesiarum cum Baptismo fidelium comparata est; e converso autem quemadmodum homo semel baptizatus, rebaptizari non potest, sed tantum, si lapsus inde fuerit, reconciliari; ita receperunt Ecclesiam semel dedicatam nova dedicatione amplius non indigere, sed, si quoddam in ea vitium adesse contigerit, expiatione reconciliandam. Eo etiam deventum est ex hac rerum similitudine, ut quemadmodum rebaptizandus esset, quicumque non fuisset ab initio in Sanctissimæ Trinitatis nomine baptizatus, ita quoque nova dedicatione consecraretur templum illud, quod ab initio non adparuisset ejusdem Trinitatis nomine dedicatum. Hæc omnia facile constat undecimo sæculo fuisse in maxima consideratione habita, dummodo diligenter legatur homilia 4. Ivonis Episcopi Carnotensis *de Sacramentis dedicationis*, qui eodem sæculo floruit.

Dum hæc Ecclesiastici Viri dissererent, Gratiano etiam visum est quædam de dedicatione, aut reconciliatione Ecclesiarum declarare, cui cum similitudo illa satis placeret inter consecrationes templorum, atque animarum, placuit etiam de utraque consecratione in postrema sui decreti parte sub uno titulo *de consecratione* multa complecti, atque conjungere; videmus enim illum non tam de Ecclesiarum dedicationibus egisse, verum etiam de Sacramento Baptismatis plurima disputasse; imo ut plura nova quodammodo in hac reconciliationum, & frequentissimarum dedicationum materie inducebantur, ex variis, quæ de ea concipiebantur, doctrinis ad canones formandos ipse manum admovit, quos, ut ajebam, Nicænis Patribus adtri-

tribueret. Is est canon 3. dist. 68., seu canon 20. de cons. dist. 1., in quo paucis multa tradidit; & primo asseruit Ecclesias semel consecratas non debere amplius consecrari. Id quidem consonabat cum receptis ætatis suæ sententiis; non enim, nisi semel, celebrari poterat, quod Sacramento Baptismatis comparabatur in omnibus, atque huc pertinent ea Gratiani verba: *Quia sicut infans a qualicumque Sacerdote in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti semel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus iterum consecrandus est.* Subdit dein exceptionem in fine capitis Gratianus: *Si tamen fidem Sanctæ Trinitatis tenuerint, qui eum consecraverunt.* Et recte, si a similitudine Sacramenti Baptismatis petendum erat argumentum; cum Baptismus repetatur, ubi Trinitatis mentio facta non fuerit; alias vero constat ex memorata Ivonis homilia etiam in nomine Trinitatis Ecclesias fuisse dedicatas. Sed, ut video, a proposito suo lapsus est Gratianus in aliis exceptionibus, quas adduxerat; ait enim Ecclesias nova consecratione indigere, si *aut ab igne exustæ, aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutæ.* Si jus postea receptum perpenderimus, nihil erit improbandum, imo quoties Ecclesiæ judicio gravissimo tales consecrationibus Templorum præstitutæ sunt regulæ, illis omnino erit obtemperandum, præsertim quod de disciplinæ materie agatur, quæ pro variis modo temporum, modo locorum rationibus varia esse solet, & cujus ratio perpetua non est. Verum si cum Gratiano, aut cum quovis alio privato homine hujus disciplinæ auctore congredi velimus, dicere non dubitabimus hæc cum propositis rei ipsius principiis minime consonare. Consecratio Ecclesiarum Baptismati fidelium comparatur; imo in consecratione Ecclesiarum fidelium Baptismus significatur; ita ratiocinantur undecimi sæculi Scriptores. Si ita se se res habet, quomodo per effusionem sanguinis, aut semine cujuscumque polluta Ecclesia nova consecratione indigebit, si per hujusmodi crimina fidelium animæ novo Baptismate non abluuntur? Aut si Ecclesiæ per hujusmodi crimina pollui censentur ita, ut nova indigeant consecratione, cur per alia atrociora etiam crimina novam consecrationem non expostulabunt? Quod autem dicitur, Templa rursus esse consecranda, si exusta fuerint, id non est adjecta generali regulæ exceptio, non enim tum secunda consecratio Templi appellabitur, sed prima consecratio Templi posterioris. Peterem itidem a Gratiano, cur potius mentionem fecerit de ædificio igne combusto, non autem de Templo, quod vel vetustate, vel alia quacumque de caussa collapsum fuerit? Num hi casus simili exceptione non comprehendentur?

En quibus difficultatibus sese Gratianus involverit in hac sua nova disciplina, quam deinde ob eximiam Gratianeorum canonum existimationem receptam fuisse scimus, atque in germanos sacræ prudentiæ recentioris codices translatam, assiduoque usu confirmatam, ne dixerim variis interpretum commentariis explanatam. Ego, cum in unaquaque re originem potissimum, & caussas inspiciendas esse arbitratus fuerim, nihil aliud in hac parte dici posse existimo, quam parendum esse recepto juri, qualiscumque fuerit caussa, unde inductum est, quoties de meris agitur Ecclesiasticæ disciplinæ capitibus. Sed interea licebit eruditioribus ad auctores privatos hujusmodi disciplinarum respicere, atque eorundem studia minus probare, qui commento suo talem disciplinam sequendam proposuerint, quæ ab ipsis jactis illorum principiis abhorrere videatur.

Nondum tamen a Gratiano recedendum esse censeo, nisi graviorem aliam suspicionem meam aperiam jamdudum mihi subortam, qua clarius adpareat, undenam Gratia-

Gratianus idem hæc omnia describere ac perstringere omnino potuerit, eademque Nicæno Concilio tribuere. Isaacus Habertus Parisiensis Ecclesiæ Canonicus edidit librum Pontificalem Ecclesiæ Græcæ, in quo pag. mihi 666. extant nomine Tarasii Patriarchæ Orationes nonnullæ ad aperiendam Ecclesiam profanatam. Prior oratio pertinet ad expiandam Ecclesiam ab Hæreticis profanatam. Altera pertinet ad Ecclesiam reconciliandam, quam Ethnici superstitiosis ritibus inquinaverint. Tertia demum continet reconciliationem Ecclesiæ, in qua homicidium perpetratum fuerit. Itaque ego arbitror Gratianum ex hisce orationibus canonem perstrinxisse, quem Nicæno Concilio deinde tribuit. Fateor, Gratianus non egit de reconciliatione Ecclesiæ ab Ethnicis, aut Hæreticis violatæ. Sed forte illud omisit, quia Gratiani ætate reconciliationum hujusmodi nullæ erant occasiones. Sed, inquies, quid commune habent orationes Tarasii cum Nicæno Concilio? Respondeo, nihil magis apud Gratianum. Etenim Tarasius Patriarcha erat Constantinopolitanus, quo tempore Nicænum Concilium II. celebratum est anno 787., is acerrimus fuit Hæreticorum Iconomacorum adversarius, & in Concilio strenuum sese exhibuit veræ fidei propugnatorem. Quid ergo facilius esse poterat Gratiano, quam doctrinam Tarasii fusis orationibus extensam paucis perstringere, eandemque adinstar canonis in suum codicem relatam Nicæno Concilio adscribere?

Quæ si vera sunt, quid magis necessarium, aut quid convenientius esse potest ad obtinendam germanam Gratianei canonis interpretationem, quam eundem canonem ad Tarasianas orationes reducere, & cum illis omnino conferre? Itaque Tarasius in oratione I. formulam descripsit reconciliandi Ecclesiam ab hæreticis profanatam. Nihil autem ibidem est, quod ad rem nostram peculiari indigeat observatione. Sequitur altera oratio de reconciliatione Ecclesiæ ab Ethnicis profanatæ, neque hic aliquid peculiariter animadvertendum occurrit. Potius consistendum in oratione postrema, quam unam Gratianus, ut arbitror, perstringere voluit. Ibi proponitur expiatio Ecclesiæ, in qua factum fuerit homicidium his verbis: *Domine Deus noster, qui propter multam, ac inenarrabilem bonitatem tuam dignatus es, ut hoc Templum tuum vocaretur inaccessibilis, & incircumscriptæ gloriæ tuæ tabernaculum per sanctissimi, & vivifici spiritus tui operationem sanctificatum: nunc vero propter multitudinem peccatorum nostrorum permisisti, ut illud pollueretur violenta morte hominis ad imaginem tuam formati, ex invidia diaboli, qui ab initio fuit homicida. Tu rursùs per multam, & immensam misericordiam tuam, nostram, licet peccatorum, & inutilium servorum tuorum postulationem suscipiens ex pura tibi fide oblatam, expurga domum hanc, & Altare, quod in ea est, per adventum Spiritus Sancti tui, primamque ipsius gratiam renova, ad celebrationem nominis tui inoffensam, ad oblationem acceptabilem Sacrificii incruenti, ad gloriam, & laudem clementiæ tuæ. Tu etiam domine omnium, qui solus natura purus es, & sanctissimus, qui cuncta sanctificas verbo tuo, tu nos etiam toto corde te quærentes. expurga ab omni labe carnis, & spiritus, cogitationum dubiarum, & conscientiæ perplexæ. Quoniam tu es sanctificatio nostra, tibique gloriam reddimus Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.* Sic descripta est integra Tarasii oratio, ex qua deducitur Templum reconciliandum esse, quotiescumque homicidium fuerit in eodem perpetratum, propter eaque exceptio illa Gratiani *aut sanguinis effusione* valde perstricta est, nec generatim de homicidio intelligi potest, propter eaque jure redarguere possemus Gratianum, quidquid deinde post ipsum obtinuerit, quod mutilata de more suo veterum monumenta, atque senten-

ſententias ad nos uſque tranſmiſerit. In eodem Codice poſt hanc Taraſii orationem ita ſequitur ex ejuſdem Taraſii verbis: *Dicitur autem hæc oratio in aperiendo Templo, in quo animal irrationale ſecundum ritum veteris legis mactatum eſt impurum, nec ſacrificio aptum, ſive generavit*; *immutante paulliſper Pontifice ab his verbis*: *morte violenta, uſque ad hæc*: *ab initio homicida, ac dicente de animali occiſo ita*: *qui permiſiſti, ut illud invidia diaboli per mortem irrationalis animalis ſecundum veterem legem ſanctam tuam ad ſacrificium non idonei, nec mundi &c. Deinde adjiciente, Tu vero per multam &c. De animali vero generante ita*: *qui permiſiſti illud pollui per invidiam diaboli irrationalis animalis generatione ſecundum legem ſanctam tuam veterem ad ſacrificium nec apti, nec mundi*: *tandem illud adjiciente*: *Tu rurſus &c. uſque ad finem orationis*. His omnibus agnoſco explicata clarius illa ſubobſcura Gratiani verba: *aut ſanguinis effuſione, aut cujuſcumque ſemine pollutæ*. Quippe reconciliari opus erat ex ſententia Taraſii Eccleſias, quoties, aut ſanguis animalis cujuſpiam in Altari fuiſſet mactatus Sacrificio improbato, atque execrabili, quod ab Ethnicis factum olim lugebat Optatus Milevitanus; item ex ejuſdem Taraſii ſententia reconcilianda erat Eccleſia, quoties animalia quæque polluta in Eccleſia fuiſſent ad animalis generationem; viſum enim fuit etiam apud Ethnicos valde indignum, ut etiam in Deorum Delubris generationi daretur opera. Hinc Plato lib. 12. de legibus ſcribit indictam fuiſſe capitis pœnam illis, qui coitus hujuſmodi haberent, quod irritari ea ratione numina arbitrarentur, atque ab ipſo Templo recedere. Quicumque hæc omnia conferendo perpendet, facile agnoſcet, qualis capienda ſit, & quæ commoda habeatur Gratianei canonis interpretatio, quam a germana Auctorum ſuorum ſententia & Gloſſographi, & Interpretes mirum in modum detorſerunt.

In canone 16. Nicæni Concilii leguntur duo Gratiani fragmenta, ſcilicet can. 23. cau. 7. qu. 1., & canon 3. diſt. 71. Gratianus ſequutus eſt Iſidori Mercatoris interpretationem. Ego Dionyſium Exiguum ſequendum potius arbitror ita ſcribentem. *Quicumque temere, ac periculoſe, neque timorem Dei præ oculis habentes, nec Eccleſiaſticam regulam agnoſcentes, diſcedunt ab Eccleſia Presbyteri, aut Diaconi, vel quicumque ſub regula prorſus exiſtunt, hi nequaquam debent in aliam Eccleſiam recipi, ſed omnem neceſſitatem convenit illis imponi, ut ad ſuas Parochias revertantur*; *quod ſi non fecerint, oportet eos communione privari*. Huc uſque canon 23. apud Gratianum. Sequuntur verba canonis 3. *Si quis autem ad alium pertinentem audacter invadere, & in ſua Eccleſia ordinare tentaverit, non conſentiente Epiſcopo, a quo diſceſſit is, qui regulæ mancipatur, ordinatio hujuſcemodi irrita comprobetur*. Nihil ſane eſt hac diſciplina vetere ætate firmius, quodque magis, & fere quotidianis ſanctionibus promulgatum. Unum adfero antiquiſſimum Taurinenſe Concilium anni 397., ubi can. 7. ita legitur: *Nec illud prætermittendum, quod Synodi ſententia definitum fuit, ut Clericum alterius ſecundum ſtatuta canonum nemo ſuſcipiat, neque ſuæ Eccleſiæ, licet in alio gradu, audeat ordinare, neque abjectum in communionem recipiat*.

Can. 3. *diſt.* 71. & *Can.* 23. *cau.* 7. *qu.* 1.

Nicæni Concilii Sanctionibus accenſeri ſolent exemplaria Formatarum Epiſtolarum, quorum unum profertur a Gratiano quaſi ex Nicæno Concilio in can. 1. diſt. 73., quanquam neque inter viginti Nicænæ Synodi canones, neque in Arabicis Nicæni Concilii editionibus inveniatur. Imo ſi Gratianeam ſcriptionem, qualis jacet, conſideremus, cum in ipſa Burchardi Wormacienſis nomen inſcriptum ſit, & nota adjecta fuerit Dominicæ Incarnationis anni 1012., liquet manifeſtiſſime eandem formulam longe eſſe Nicæno Concilio poſteriorem. Ad aſſequendam hujus rei notitiam

Can. 1. *diſt.* 73.

animadvertere in primis juvabit in Nicæno Concilio can. 15. & 16. Decretum legi, ut nemo ex Clericis de sua Provincia alio migret sine consensu, aut auctoritate proprii Episcopi. Hic Episcopi consensus, ne fraus Nicæno canoni fieret, solebat non nudis verbis concipi, sed scriptura significari, quæ *Epistola Formata* appellabatur. Imo & posteriore ætate, ut fraudibus quibuscumque vagantium Clericorum obviam iretur, nonnullæ adinventæ sunt notæ, quibus legitimæ Epistolæ Formatæ dignoscerentur, atque ab apocryphis secernerentur. Videlicet inductum est, ut certi Græcarum literarum characteres adjicerentur, de quibus suo loco sermonem instituam, præsertim ad canonem 2. dist. 73., ubi de Attico Episcopo Constantinopolitano. Quum itaque Formatarum hujusmodi Epistolarum exemplaria fieri cœperint, & variis distingui notis circa sæculum 7. aut 8., Ecclesiastici auctores non solum illarum originem Nicæno Concilio adtribuerunt, ut major ipsis auctoritas accederet, verum etiam quasi in Nicæno Concilio editæ fuissent, proposuerunt. Hinc Regino in lib. 1. de Ecclesiasticis disciplinis ad cap. 437. ait: *Nicæna Synodus hunc ordinem inter Episcopos in faciendis Epistolis conservandum esse instituit*, post quæ verba in laudato capite exhibet Græcas literas, earumque ordinem, quo suo tempore eædem disponebantur, atque exarabantur. Deinde in cap. 438. subdit exemplar Formatæ Epistolæ nomine Rathbodi Trevirensis, & cap. 439. aliud exemplar nomine Dadonis Wirdunensis; atque hoc posterius exemplar illud ipsum est, quod Gratianus nomine Nicænæ Synodi retulit in dictum canonem 1. dist. 73., exceptis tantummodo nominibus, quæ apud Gratianum diversa sunt; habet enim Regino. *Reverentissimo, & Sanctissimo Rathbodo Trevirensis Ecclesiæ Archiepiscopo Dado Wirdunensis Ecclesiæ devotus Gregis Christi famulus in Domino vero Rege summæ felicitatis beatitudinem. Cum sancta Catholica Ecclesia prompta sit sequi documenta Evangelica &c.* Quæ sequuntur, cum Gratiano consonant, iis verbis exceptis, quæ hic subjiciam. Ubi Gratianus habet: *nomine Hermanus*, Regino scripserat: *nomine Adruinus*. Deinde ubi Gratianus ait: *Ego inquam &c.*, Regino hæc addiderat: *Ego inquam in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & in Unitate Sanctæ Ecclesiæ, in qua Petro datum est jus ligandi, atque solvendi, absolvo Dado humilis Episcopus Presbyterum Adruinum de Civitate Vvirdunensi indictione* IX., *& licentiam do vobis Rathbode venerabilis Archiepiscope inthronizandi eum in quacumque Ecclesia vultis vestræ parrechiæ. Dilectam paternitatem vestram virtutum floribus insignitam omnipotens Deus conservare dignetur. Amen*. Π. Υ. Α. Π Δ Α Ρ. Δ. Ω DCCLXXVIII. *data* V. *Idus Maii anno Dominicæ Incarnationis* DCCCCVI. *Inditione* IX. Hic erat annus, quo scribebat Regino, qui exemplar istud ipse formaverat studiosos rerum Ecclesiasticarum erudiendi gratia, & quidem disciplinæ suorum temporum accommodatum, omnia tamen ad Concilium Nicænum referens, a quo primam Formatarum originem repetendam esse agnoverat. In hanc Reginonis formulam intendit Burchardus Wormaciensis, dum suam collectionem canonum adornaret; eandemque ipse collectioni suæ quasi ex Nicæna Synodo depromtam inseruit, omittens tamen nomina Rathbodi, Dadonis, & Adruini, at vice illorum suum inserens nomen, & Walterii Spirensis Episcopi, & Ecmanni Presbyteri, cujus gratia Epistolam Formatam se concedere fingebat. A Burchardi collectione (quocumque modo id acciderit, nihil refert) translatum hoc exemplar fuit eisdem verbis in collectionem Gratiani, nisi forte quis Editionis varietatem agnoscere velit in nomine Hermanni, qui apud Burchardum dicitur Ecmannus. Sed hoc levissimum est. Illud observasse juvabit potius

potius, memoratum canonem 1. dist. 73. nullo modo tribui posse Nicæno Concilio, sed posterioris temporis auctorem habere, eum scilicet, qui conscribendis Formatarum exemplaribus delectaretur, & vix ad Nicænum Concilium ea de caussa referri posse, quod de Formatis Epistolis in Nicæno eodem Concilio quidpiam definitum fuerit.

Severa olim fuit in Clericorum Ordinationibus Ecclesiastica disciplina, qua videlicet a sacris Ordinibus sive recipiendis, sive receptis arcebatur, quicumque gravi crimine maculatus extitisset, ex iis videlicet, quibus publica pœnitentia infligi solebat. Hanc disciplinam apertissimam facit canon 4. dist. 81., sive canon 9. Nicænus, cujus verba hæc sunt ex interpretatione Dionysii Exigui: *Si qui Presbyteri sine examine sunt provecti, vel, cum discuterentur, peccata sua confessi sunt, & homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit, quia quod inreprehensibile est, Catholica defendit Ecclesia.* Hæc sane fuit veterum Patrum sententia constans, atque perpetua, juxta quam S. Isidorus Hispalensis in lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 5. ita scribit: *Quod autem quis post baptismum aliquo mortali peccato corruptus ad Sacerdotium non promoveatur, lex ipsa testatur.... Si enim is, qui in Episcopatu mortale aliquod peccatum admiserit, non debet offerre panes Domino, quanto magis ante Ordinationem peccator inventus, repudiari debet, ut non ordinetur? Quapropter quia lex peccatores a Sacerdotio removet, consideret se unusquisque, sciens quia potentes potenter patientur tormenta* &c. Cum vero generalia sint Nicæni Concilii verba, non erit abs re paraphrasim Arabicam Josephi Ægyptii in hunc locum adferre, quæ ita concepta est ad eundem Nicænum canonem 9. *Quicumque Presbyter constituitur sine examine, aut disquisitione in eum, aut fuit extraneus, sive incognitus in ista Provincia, nec priorem habuie Ordinationem ante istud tempus, quo constitutus est, & de diversis criminibus, magnisque peccatis suspectus, priora sua peccata confessus fuerit, atque ex iis sunt peccatis, quæ ipsorum reos excommunicationi subjiciunt, & pro quibus severa illi opus est pœnitentia, cujusmodi sunt duas, vel tres uxores ducere, aut eam, quæ a viro discessit, vel qui Deum blasphemavit, aut hæreticus antea fuit, aut etiam Idolis Sacerdos fuit, aut qui sacrificia iis immolavit, aut oblationes obtulit, aut suffimenta iis adolevit, aut Astrologus fuit, aut hariolus, aut divinator, aut incantator, aut etiam, qui magia, augurio, & divinatione usus est, vel alia aliqua re a nobis prohibita. Qui igitur hoc modo factus fuerit Presbyter, statuta nostra eum non admittent; quoniam sancta Apostolica Ecclesia nullum admittit, nisi qui integer vitæ, scelerisque purus, & a culpis, omnibusque hisce criminibus immunis est: nisi forsitan hujusmodi peccata ab eo perpetrata fuerint, priusquam religionem, atque ordinationem amplexus est; & hæ res de novo constitutæ sunt.* Num Josephus Ægyptius Nicænorum Patrum mentem prorsus attigerit, definire non ausim; valde enim dubito, quin potius juxta sui temporis disciplinam benigniorem ipse generalia Concilii verba explicaverit.. Quidquid tamen sit, semper adnotasse juvabit, quomodo Nicæni Concilii prudentiam posterioris ætatis Scriptores intellexerint, exteri præsertim, & a nostris Provinciis longe remoti, quibus si deinde adjunxerimus nostrates, facile percipiemus, quemadmodum hac in parte humanior sit in ordinationibus Sacerdotum hodierna disciplina, quam fuerit vetus, juxta quam nemo, nisi prorsus innocens, post baptismum in Sacerdotem eligebatur.

Can. 4. dist. 81.

Urgent idipsum Nicæni Patres in canone 10., quem Gratianus refert in can. 5. dist. 81. Dionysius Exiguus canonem ita interpretatus est. *Quicumque de lapsis ad Ordinem Cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem, hoc* *Eccle-*

Can. 5. dist. 81.

Ecclesiasticæ non præjudicat regulæ, cogniti namque deponantur. Sunt qui nomine *Ecclesiasticæ regulæ*, de qua hoc in loco fit mentio, intelligunt canonem 62. ex Apostolicis. Mihi aliud placet; etsi enim in ipso canone 62. quidpiam reperiatur, ex quo Ordinationes lapsorum prohibitas fuisse apertissime constet, non est tamen cur exinde concludam Nicænis Patribus fuisse agnitos canones illos, præsertim posteriores, qui Apostolis tribuuntur; etenim nomine *Ecclesiasticæ regulæ* illam eandem intelligo, quam in præcedente canone Nicæni ipsi Patres constituerant, scilicet canone 4. dist. 81.

Nemo vel leviter in Ecclesiastica disciplina eruditus inficiari potest, Diaconos Can. 14. dist. 93. etiam a prisca ætate ambitu inordinato elatos primos honores in Ecclesiis adfectasse; Cum enim ad ipsos Ecclesiastici peculii cura, atque administratio pertineret, præsertim vero annuas illi menstruas, diurnasque portiones inter Sacerdotes, & Clericos inferiores distribuerent, cœperunt non presbyteris tantum, sed ipsis etiam Episcopis dominari. Testem appello Hieronymum de hac re frequentissime conquestum, ubi præsertim in Epist. 85. ita afferit: *Audio quendam ad tantam erupisse vecordiam, ut Diaconos Presbyteris, idest Episcopis anteferret. Quid patitur mensarum, & viduarum minister, ut supra eos tumidus se efferat, ad quorum preces Christi Corpus, & Sanguis conficitur?* Huic inverso Ministrorum Ordini restituendo vetustissima ipsa Concilia operam dederunt, ut patet ex Concilio Laodiceno can. 20. item ex Concilio Nicæno can. 18., quem Gratianus descripsit in can. 14. dist. 93. Referam verba Dionysii Exigui, tamquam antiquissimi interpretis: *Pervenit ad sanctum, magnumque Concilium, quod in quibusdam locis, & Civitatibus Presbyteris gratiam sacræ Communionis* Diaconi *porrigant; quod nec regula, nec consuetudo tradidit, ut ab iis, qui potestatem non habent offerendi, illi, qui offerunt, Christi Corpus accipiant. Necnon & illud innotuit, quod quidam Diaconi ante Episcopos sacra oblata contingant. Hæc igitur omnia resecentur, & in sua Diaconi mensura permaneant, scientes, quod Episcoporum quidem Ministri sint, inferiores autem Presbyteris habeantur per ordinem. Ergo post Presbyteros gratiam sacræ Communionis accipiant, aut Episcopo eis, aut Presbytero porrigente. Sed nec sedere in medio Presbyterorum Diaconis liceat, quia si hoc fiat, præter regulam, & ordinem probatur existere. Si quis autem etiam post has definitiones obedire noluerit, a ministerio cessare debebit.* Cum hac interpretatione consonant plurimum illæ, quas eruditi viri etiam recentiore ætate ex Græcis exemplaribus elucubrarunt? Consonat præterea Codex, qui dicitur apud Justellum, *Canonum Ecclesiæ universæ*; necnon prisca editio Latina apud eundem Collectorem Tom. 1. pag. mihi 285. Gratianus in prioribus sui canonis verbis sequutus omnino est interpretationem Isidori Mercatoris, usque ad vers. *Hæc ergo* &c. Isidorus autem in sequentibus ita scribit: *Hæc ergo omnia amputentur, & maneant Diacones intra suam propriam mensuram scientes, quia Episcoporum quidem Ministri sunt, Presbyteris autem inferiores. Accipiant ergo secundum Ordinem post Presbyteros ab Episcopo, vel a Presbytero sacram Communionem. Quod si non fuerit in præsenti vel Episcopus, vel Presbyter, tunc ipsi proferant, & edant. Sed nec sedere quidem licet in medio Presbyterorum Diacones; extra regulam enim est, ut hoc fiat. Si quis autem non vult his sufficiens esse post hanc definitionem, cesset esse Diaconus.* Porro hic canon ita descriptus est numero 14. apud eundem Isidorum, licet apud alios Collectores sit numero 18. Quidquid vero sancti veteres Patres adversus hunc Diaconorum ambitum declamaverint, ac constituerint, non defuerunt tamen etiam recentiore ætate Diaconi, qui supra Presbyteros

byteros ipsos sese extulerint, ii præsertim, qui Diaconorum Principes, sive Archidiaconi audiunt; imo apud Græcos tanto in honore habita est dignitas Chartophylacis, sive Diaconi Archivio præpositi, ut etiam supra Episcopos ipsos prærogativam haberet, quemadmodum Balsamon in Commentariis ad hunc Nicænum canonem aperte testatur.

In referendo canone 52. cau. 1. qu. 1. qui idem est cum canone 19. ex Nicænis, Gratianus sequutus est Isidori Mercatoris interpretationem, quæ sane minus integra esse videtur, quoties cum ceteris, & melioris quidem notæ exemplaribus conferatur. Non recedo a Dionysio Exiguo, cum quo reliqui Interpretes universi consonant. Ita ille: *De Paullianistis ad Ecclesiam Catholicam confugientibus, definitio prolata est, ut baptizentur omnimodis. Siqui autem de his præterito tempore fuerint in Clero, siquidem immaculati, & inreprehensibiles adparuerint, baptizati ordinentur ab Episcopo Ecclesiæ Catholicæ. Quod si discussio incongruos eos invenerit, abjici tales conveniet. Similiter autem & de Diaconissis, & omnino de his, qui sub regula versantur, hæc forma servabitur. Meminimus autem de Diaconissis, quæ in eodem habitu esse probantur, quod non habeant aliquam manus impositionem, & ideo modis omnibus eas inter Laicos deputari.* Tria itaque hoc in canone deprehendimus. Primum pertinet ad Paullianistas rebaptizandos, alterum ad ordinatos illos, qui rebaptizari debuerunt, postremum dein ad Diaconissas. Et quidem jure optimo Paullianistarum baptisma rejiciendum fuerat, cum ab ipsis depravatam fuisse baptismatis formulam veteres testentur, quemadmodum liquere potest ex can. 53. cau. 1. qu. 1. S. Augustinus in lib. de hæresibus ad Quodvultdeum hæresi 44. ita scribit: *Paulliani a Paullo Samosateno dicti Christum non semper fuisse dicunt, sed ejus initium, ex quo de Maria natus est, asseverant. Sed nec aliquid amplius, quam hominem putant. Ista hæresis aliquando cujusdam Artemonis fuit; sed cum defecisset, instaurata est a Paullo, & postea sic a Photino confirmata, ut Photiniani, quam Paulliani crebrius nuncupentur. Istos sane Paullianos baptizandos esse in Ecclesia Catholica Nicæno Concilio constitutum est; unde credendum est, eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi hæretici, cum de Catholica fide discederent, abstulerunt, eamque custodiunt.* Gratianus, & Isidorus Mercator Paullianistis Cataphryges adjunxerunt. Cataphryges, aut etiam Phryges dicti sunt hæretici, qui Montani ex Phrygiæ partibus oriundi erroribus adhæserunt. Porro Montanus, cum se Spiritum Sanctum assereret, asseclis suis præceperat, ut in nomine Montani baptisma conferrent; quod sane nemo non videt, ita baptismo Christi injuriosum esse, ut verus baptismus appellari omnino ille non possit, qui ea formula collatus proponatur. Atque in hac parte non est aliud, ex quo Gratianum, seu potius Isidorum Mercatorem reprehendamus, nisi quod Nicænis Canonibus quidpiam adjicere voluerint; ceterum nihil adjecerunt, quod sententiæ Nicænorum Patrum opponatur. Nicæni autem Patres de Paullianistis potius, quam de Montanistis sermonem fecere, quod Paulli Samosateni hæresis recentior esset, & adhuc apud quamplures vigeret, at vero hæresis Montani jamdiu eliminata fuisset. Altera hujus canonis pars, quæ spectat ad rebaptizandos eos, atque iterum ordinandos, qui apud Paullianistas baptizati antea fuerant, clarissima est; tum demum autem reordinationi locum fieri debere voluerunt Sancti Patres, quoties de Viris ageretur & eximiis doctrina, & moribus integerrimis. Quod vero in postrema canonis parte subditur de Diaconissis, varias vulgo patitur apud eruditos interpretationes. Inane prorsus esset studium, quo quid unusquisque suo

Can. 52. cau. 1. q. 1.

suo ingenio indulturus ad hanc rem explanandam senserit, hocce in loco congererem. Tantum attingam ea, quæ videntur Nicænorum Patrum sententiæ magis consentanea. Quod superius in eodem canone 19. de Clericis rebaptizandis, atque iterum ordinandis statutum fuerat, extendere volebant Nicæni Antistites ad Diaconissas, ceterasque personas, quæ in canone, sive Cathalogo ministrantium Ecclesiasticorum descriptæ essent; ut scilicet, quoties tales Diaconissæ essent, quæ non servata Sacramenti forma a Paullianistis baptizatæ proponerentur, baptisma rursus susciperent, ac rursus habita meritorum ratione consecrarentur. Diaconissarum autem facienda erat mentio specialis, quia Clericorum nomine non veniebant illæ, & de Clericis tantummodo concepta erant priora canonis verba. Gratianus sequutus Isidorum Mercatorem de Diaconissis nihil attigit, sed potius pro Diaconissis *Diaconos*, sive, ut alii apud Isidorum legunt, *Diacones* interpretatus est. Ceterum Diaconissas Ecclesiasticis Officiis quodammodo addictas apud veteres fuisse, nemo est, qui ignorat, ut proinde nil mirum sit parem cum Clericis & Diaconissis ordinationum disciplinam fuisse servatam; erat enim Diaconissarum Officium hujusmodi, ut illæ tenerentur ad Cathecumenarum mulierum institutiones, quemadmodum Diaconi in adjuvandis Cathecumenis masculis exercebantur. Sic in Concilio Carthaginensi vulgo 4. can. 10. legitur: *Viduæ vel Sanctimoniales, quæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructæ sint ad Officium, ut possint apto, & sano sermone docere imperitas, & rusticas mulieres, quo tempore baptizandæ sunt, qualiter baptizatori interrogatæ respondeant, & qualiter accepto baptismate vivant.*

Can. 8. cau. 1. q. 7. Can. 8. cau. 1. qu. 7. paullo aliter legendus est, ac legatur apud Gratianum, quemadmodum in parte observaverunt Romani Correctores. Ita habet Dionysius Exiguus interpretans Nicænum canonem 8. *De his, qui se cognominant Catharos, idest mundos, si aliquando venerint ad Ecclesiam Catholicam, placuit sancto, & magno Concilio, ut impositionem manus accipientes, sic in Clero permaneant. Hæc autem pre omnibus eos scriptis convenit profiteri, quod Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ dogmata suscipiant, & sequantur, idest & bigamis se communicare, & his, qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos & spatia constituta sunt, & tempora definita, ita ut Ecclesiæ Catholicæ, & Apostolicæ placita sequantur in omnibus* &c. Catharorum nomine significari Novatianos nemo est, qui dubitet, cum eos Catharos, sive puros sese dicere consuevisse tota propemodum testetur antiquitas, Ambrosius de pœnit. lib. 1. cap. 1. Hieronymus in Oseam cap. 13., Eusebius lib. 6. Histor. Ecclesiast. cap. 43., Augustinus de hæresibus, & Epiphanius hæresi 59. Sententia itaque Nicæni canonis ea est, ut Novatiani jam ordinati apud suos, quoties ad Ecclesiam revertantur, in suum Ordinem recipiantur, ex quadam Ecclesiastica dispensatione, atque œconomia, ut scilicet facilius illi ad unitatem redirent; quemadmodum simili dispensatione usos fuisse Ecclesiasticos Patres posteriore ætate in Donatistarum causa scimus ex S. Augustino in Breviculo collationis cum Donatistis, & in lib. 2. contra Cresconium cap. 51. Recipiebantur autem conversi in Clerum non per novam Ordinationem, sed per manus impositionem reconciliatoriam; quamobrem anteferenda est interpretatio Dionysii Exigui interpretationi Gratianeæ; siquidem ubi Gratianus habet: *ut Ordinentur*, Dionysius Exiguus scripsit: *ut impositionem manus accipientes*; alii autem Interpretes Græcam scripturam sequentes ita scripserunt: *ut impositis eis manibus sic in Clero permaneant*; & auctor Codicis canonum Ecclesiæ

clesiæ universæ: *ut accepta manuum impositione sic in Clero maneant*. Revera si Gratiani interpretationem, quæ plurimum consonat cum Isidoro Mercatore, sequi deberemus, minus congrua statim videretur Concilii Nicæni sententia. Vel enim de illis Novatianis agebatur, qui jam fuerant Clerici apud hæreticos ordinati; & frustra ordinatio repetenda fuisset, cum ordinationi nihil obesset hæresis ordinantium; vel agebatur de illis, qui sacram Ordinationem consequuti non fuissent; ac tum nulla ratio suaderet, ut hujusmodi Laici recens conversi ad Catholicam unitatem sacris initiarentur ordinibus, & Clericorum censui adscriberentur. Alio autem tendere nequit mens Nicænorum Patrum, qualis in integro canone adparet, quam ut unusquisque conversus a priore gradu minime abjiciatur, non ut ad ulteriores gradus promoveatur. Si quis forte interrogaverit, cur Isidorus Mercator, quem Gratianus sequutus est hac in parte, hanc potius interpretationem adtulerit, facile responderim, me suspicari deceptum fuisse Isidorum ex illa interpretatione Græci canonis Nicæni, quæ exhibita est petentibus Episcopis Africanis, ut superius attigimus initio hujus capitis; etenim apud Africanos hæc exhibita fuerat Græci canonis interpretatio: *Si aliquando venerant ad Catholicam Ecclesiam Cathari, placuit sicut & magnæ Synodo eos ordinatos manere in Clero*. Sane hoc in loco verba illa, *eos ordinatos* hanc sententiam habent, ac si dicatur, *eos qui prius ordinati erant*, quam verborum significationem imperitus collector non servavit, sed aliter intelligens hisce potius verbis explicavit: *ut ordinentur, & sic maneant in Clero*.

Canon 19. caus. 7. qu. 1. hisce verbis legendus est ex interpretatione Dionysii Exigui ad Nicænum canonem 15. *Propter multam perturbationem* (interpretantur alii: *propter multum tumultum*), *& seditiones, quæ fiunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari, quæ præter regulam in quibusdam partibus videtur admissa, ita ut de civitate ad civitatem, non Episcopus, non Presbyter, non Diaconus transferatur. Si quis autem post definitionem Sancti, & Magni Concilii tale quid agere tentaverit, & se hujuscemodi negotio manciparit, hoc factum prorsus in irritum ducatur, & restituatur Ecclesiæ, cui fuit Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus ordinatus*. Agnoscimus hic vetustissimam illam disciplinam, juxta quam vetitum erat Episcopis, & Clericis de una in aliam Ecclesiam transferri, atque ad id respiciens Hieronymus ad Oceanum ita scribit: *In Nicæna Synodo a Patribus decretum, ne de alia in aliam Ecclesia Episcopus transferatur*. Porro hujus interdicti ratio ea non erat, qualem recentiores interpretes ingeniose potius, quam vere excogitarunt, quasi videlicet in translationibus Episcoporum, ac Clericorum conjugium spirituale, quod inter ipsos, & Ecclesiam contractum dicitur, quodammodo dissolvatur: sed potius repetenda est ex eo, quod in hisce Episcoporum, Clericorumque translationibus ut plurimum seditiones, ac tumultus populorum concitabantur, quemadmodum ex prioribus hujus canonis verbis manifesto liquet. Atque hinc fieri aliquando potuit, ut ubi non ex concitata seditione, nec tumultu facto Episcopus quispiam, aut Clericus prudenti Consacerdotum judicio, præsertim re in Synodo mature discussa, ad aliam Ecclesiam transferendus esset, id facile admissum fuerit, ac probatum; quemadmodum Gregorium Theologum primum Sasimorum Episcopum fuisse testatur Hieronymus in Catalogo; deinde Nazianzenæ Ecclesiæ fuisse præfectum, postremo ad Constantinopolitanam Sedem translatum omnes tradunt, quin tamen Nicæno Canoni injuria ulla facta fuerit; nec enim aut Gregorius ipse qui translatus est, aut illi Episcopi, quorum auctoritate facta est illius translatio, Nicænum canonem ignora-

Can. 19. cau. 7. qu. 1.

bant, nec cognitum violare voluerunt, cum recens lex esset, & eodem sæculo lata.

Can. 4. cau. 11. qu. 1. Falso Nicænæ Synodo tributus est canon 4. cau. 11. q. 1., non solum enim desideratur inter vulgatos Nicæni Concilii canones viginti, sed etiam in Arabicis, aut aliis quibuscunque monumentis, quæ saltem verosimilia apud eruditos habentur. Video tamen, undenam decipi potuerit Gratianus. In epistola 2. Julii Papæ ad Orientales cap. 34. hæc leguntur: *Similiter statuit præfata Synodus, ut nullum sententia, nisi a suo judice dicta constringat. Judices autem alii esse non debeant, quam quos ipse, qui impetitur, elegerit, aut quos suo cum consensu hæc Sancta Sedes, aut ejus Primates auctoritate hujus Sanctæ Sedis delegaverint. &c.* Quicunque postrema hæc cum Gratianeo canone contulerit, facile agnoscet ex hac Julii epistola depromtum fuisse Gratianeum caput, ideo forte laudatum Nicæni Concilii nomine, quod exhibeatur Julius Pontifex Maximus idipsum nomine illius Synodi laudasse, de qua antea fuerat loquutus; loquutus autem fuerat de Nicæna. Quis vero hodie ignorat hanc vulgatam Julii epistolam ad ementitas Pseudoisidori merces pertinere, nulloque propterea in pretio habendam esse? Id suo loco demonstrabitur perspicuis argumentis. Interea vero observare sufficiat, hæc Julii verba in parte depromta fuisse ex legibus Theodosii, quemadmodum constat ex lege 2. de re judicata in Codice Theodosiano ibi: *In privatorum causis hujusmodi forma servetur, ne quemquam litigatorum sententia non a suo judice dicta constringat.* Hæc verba Theodosii Imperatoris Julio Pontifici adtribuere ausus est Isidorus, imo eo progressus est, ut ex Concilio, quod Julium ipsum præcesserat, recitaret. Imo & eandem sententiam adtribuit Zephirino Papæ in epist. 1., quem ita sancientem inducit: *nullum namque eorum sententia a non suo judice dicta constringat, quia & leges sæculi idipsum fieri præcipiunt:* item adtribuit Eusebio Papæ in epist. 3. Sane nescio qua fronte hæc tanquam veterum Pontificum monumenta Pseudoisidorus primum adduxerit, deinde vero ita adscripserit Julio Papæ, ut per ipsum ad Nicænum Concilium referrentur. Quidquid vero sit de memorati fragmenti auctoritate, facile suspicor, ubi agitur de judicum electione per reum facienda, id pertinere ad disciplinam Africanæ Ecclesiæ, & ex quodam Carthaginensi potius, quam Nicæno Concilio desumtum esse. Revera caput 33. epistolæ ejusdem Julio Papæ adscriptæ desumtum videtur ex Concilio Carthaginensi 2. can. 6., Carthaginensi 4. cap. 58. & Carthaginensi 7. cap. 1. & 2. Quis itaque facile non concludet caput 34. ejusdem epistolæ, cujus initium est: *Similiter statuit præfata Synodus*, ad Synodum quamdam Carthaginensem referri debere? Nec enim erit, cur Gratianus nomine *præfatæ Synodi* Nicænam potius, quam Carthaginensem intelligeret. Revera *Primatis* nomen, quod in eodem fragmento legitur, Africanæ Ecclesiæ disciplinam indicat, in qua potissimum nulli aut Metropolitæ, aut Archiepiscopi nominabantur, sed peculiari nomine *Primatum*. Deinde clarissima sunt Carthaginensium Conciliorum monumenta, in quibus similia nonnulla reperiuntur de judicibus per reum conventum eligendis, cujus rei fidem maximam faciunt canones 96. & 122. vulgati codicis Ecclesiæ Africanæ, canon 10. Concilii Carthaginensis 2., canon 9. Concilii Carthaginensis 3., qui idem est cum canone 43. cau. 11. qu. 1., & alii similes quamplures. Ex quibus omnibus concludendum arbitror, memoratum Gratiani canonem 4. cau. 11. q. 1. originem habere suam ex Isidori Mercatoris decretalibus epistolis, in quibus tamen elucubrandis auctor usus est doctrina Carthaginensium Conciliorum, præsertim hac in parte, quam

quam se profitetur descripsisse ab ea Synodo, de qua fuerat præfatus, Gratianum vero deinde errore lapsum fragmentum illud nomine Nicæni Concilii commemorasse.

De canone 8. cau. 14. qu. 4. nihil est, quod specialiter observemus, quippe idem omnino est cum canone 2. dist. 47., quem superius jam expendimus. *Can. 8. cau. 14. qu. 4.*

Frustra eruditi omnes elaborarunt in inquirenda origine canonis 1. cau. 16. qu. 1. Apertissime Correctores Romani ita professi sunt: *Caput hoc neque in prima Nicæna Synodo, neque in secunda hodie habetur.* Audacter Turrianus, qui canones Nicænos Arabicos latinitate donavit, evulgavitque, ita notat ad canonem 46. *Meminit hujus canonis Nicæni Gratianus cau. 16. qu. 1. can. placuit*, quasi Gratianeus iste canon idem sit cum canone 76. Arabico, aut ad eum referri quodammodo possit. Sed quicumque Gratiani fragmentum cum fragmento Turriani conferet, ne lineolam quidem verborum, nec quamdam sententiarum adfinitatem agnoscet. Dabo hic utrumque canonem. *Can. 1. cau. 16. qu. 1.*

CANON GRATIANI.

Placuit omnibus residentibus in sancta Nicæna Synodo, ut Monachorum conversio, & vita secundum ethymologiam nominis ab omnibus discrepet. Monachus enim Græce, Latine singularis dicitur. Unde Monachum per omnia singulariter agere oportet. Quamobrem firmiter, & insolubiliter omnibus præcipimus, ut aliquis Monachus pœnitentiam nemini tribuat, nisi sibi invicem, ut justum est; mortuum non sepeliat, nisi Monachum in Monasterio secum morantem, vel si fortuito quemquam advenientium fratrum ibi mori contigerit.

CANON TURRIANI.

Ut Religiosi tum Monachi, tum Moniales habeant alia indumenta, & alios mores, quam habent Laici, ac tondeant caput in modum coronæ, & cingant se honeste, neque sigillis aureis, aut argenteis obsignent, neque ferant crumenam ad latus, neque cultellos, sicut solent milites, & homicidæ, quando eunt ad bellum, & homicidium, & sicut solent alii ex mercatoribus, & peregrinis ferre crumenam ad voluntatem suam, sicut omnes ex populo. Quin potius sint probi, & inter se, & alios patientes, & ne eant per plateas, nisi cum modestia, nec inter se jocalariter, & ridicule loquantur, nec alius alium irrideat, aut ludat, sed potius silentium teneant, & gravitatem, præsertim apud adversarios fidei, sintque in omnibus, quæ ad honorem eorum pertinent, patientes, & in omnibus moribus perfecti, & hic canon caret excommunicatione.

Venia potius danda meo judicio foret Turriano, si asseruisset memoratum Gratiani canonem ideo Nicæno Concilio tributum fuisse a Gratiano, quod sint nonnulla capita ad Monasticam disciplinam pertinentia, quæ Concilii Nicæni nomine edita ab aliquibus fuerunt, inter cetera quindecim illa, quæ in editione Labbei Veneta anni 1728 tomo 2. habentur pag. 351. In iis sane plurima sunt regulis, atque institutionibus Monachorum accommodata, quæ forte recentior quispiam perstringere voluit, atque perstricta pro libito suo Nicæni Concilii nomine evulgare; unde Gratianus dein fragmentum suum exceperit. Ego sane pro certo habeo, hunc

Gratiani canonem primum cau. 16. qu. 1. sæculo demum undecimo, aut duodecimo editum fuisse, vel privati cujusdam hominis studio, vel in aliquo Provinciali, aut Diœcesano Concilio. Siquidem tum primum ea ætate, uti ex Ecclesiasticis, & propemodum innumeris monumentis adparet, cœperunt exardescere contentiones inter Clericos, & Monachos, quum Monachi ad ea, quæ Clericorum erant, subeunda sacra Officia adspirarent. Præsertim vero idipsum deduci potest ex mentione, quæ ibidem fit, Ecclesiasticæ sepulturæ; etenim, uti alibi commodius ostendam, ante sæculum Ecclesiæ decimum, vel undecimum, sepulturæ extra Ecclesiam fiebant, ac proinde nulla de illis emergere antea potuerat inter Clericos & Monachos concertatio. Quod si quispiam ipsam canonis phrasim, sive locutionem perpenderit, facile percipiet a Latino potius, & quidem inculto tyrone descriptum fuisse, & quidem ad faciliorem Latinorum captum, percipiet itidem recentioris ætatis monumentum esse ex eo etiam, quod ejus nemo ex vetustioribus collectoribus meminerit, non Ivo, non Burchardus, non Regino, aliique. Porro quicumque hujus canonis auctor extiterit, non dubito, quin hanc ipsam, quæ ibidem traditur, disciplinam, ex Conciliis sui temporis acceperit. Imo suspicor illum habuisse præ manibus acta Synodi celebratæ in Capicastello in Flandria ad annum 1108. sub Pontificatu Paschalis 2. relata a Baluzio in tomo 5. Miscellaneorum pag. 371. Proponitur ibi controversia exorta inter Canonicos Tornacensis Ecclesiæ, & Monachos S. Martini, quod Monachi iidem jura Tornacensis Ecclesiæ sibi vindicarent, præsertim in collationibus Sacramentorum, & sepulturis. Atque inter cetera Capitula istud legitur. *Sepulturam vero Monachis, & eorum conversis liberam Canonici concessere hac conditione interposita, ut nullum de Parochia Turnacensi, nullum de Canonicorum Parochianis propriis, nullum etiam de paribus, & casatis Episcopi, nullum vero de paribus, & casatis pertinentibus sive ad urbem, sive ad castellum aliquo modo Monachi præsumerent in suo cimiterio sepelire, nisi permissu, & licentia Canonicorum.* Hæc Tornacensis Ecclesiæ transactio præbere una cum aliis similibus, quæ tunc temporis ex studio pacis fieri solebant, occasionem huic canoni potuerunt; forte etiam evenire potuit, ut exinde in canonem hunc ipsum Nicæni Concilii nomen irreperet. Etenim contingere potuit auctorem canonis ita scripsisse, aut in inscriptione, aut ad marginem canonis *in sancta Turnacena Synodo*, quæ verba aut Gratianus, aut quisquis alius ob manuscriptorum difficultates ita legerit. *In sancta Nicæna Synodo*. Hæc porro dicta sint, non quod revera hæc ita contigisse crediderim, sed ut obscurissimis rebus qualequale lumen adferretur, & quid verosimilius accidere potuerit, indicaretur.

Can. 9. cau. 26. q. 6. In can. 9. cau. 26. qu. 6. Gratianus sequutus est Isidorum Mercatorem, qui eadem verba exhibet in canone 12. ex Nicænis. Paullo aliter scripserunt interpretes alii, qui eundem canonem numero 13. inter Nicænos retulerunt. Dionysius Exiguus, quem utpote antiquiorem ceteris præferre soleo, in suum Codicem retulit his verbis: *De his, qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur ita, ut si quis egreditur e corpore, ultimo, & necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, & consecutus communionem, oblationisque particeps factus iterum convaluerit, sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.* Hunc canonem ad lapsos, & publicæ pœnitentiæ addictos pertinere nemo est, qui ambigat, quibus, si in extremo

vitæ

vitæ periculo constituti sint, ne viaticum, sive communio denegetur, ex benignitate præscribitur, ita tamen, ut si supervixerint, communionem orationis consequantur. Dubium in primis forte subesse poterit, quidnam *viatici*, sive *communionis* nomine in hoc canone intelligendum sit? Quicumque veterum voces juxta receptam hodiernam significationem accipiunt nomine viatici, & communionis Sacram Eucharistiam intelligunt. Ego in Nicæno canone voces a vocibus distinguendas esse crediderim: ubi in principio dicitur, *ultimo, & necessario viatico minime privetur*, hujus viatici nomine sanctum Pœnitentiæ, sive reconciliationis Sacramentum agnosco, quod sane *ultimum, & necessarium* jure adpellari potest. Neque ab hac interpretatione alienum est viatici nomen, quod apud Latinos auctores recipitur, cum enim viaticum dicatur subsidium iter agentibus opportunum, facile percipimus, quemadmodum Pœnitentiæ Sacramentum necessarium viaticum appelletur, cum sine Pœnitentiæ Sacramento difficile admodum sit morituris ad æternam vitam progredi. Ubi item subditur: *Quod si desperatus, & consequutus communionem, oblationisque particeps factus* &c., nihil aliud rursus intelligo, quam reconciliationem Ecclesiasticam Pœnitenti datam, sive concessum absolutionis Sacramentum, quod etiam nomine communionis designari apud veteres consuevit argumento canonis 42. dist. 50. In postremis autem canonis verbis: *Poscenti sibi communionis gratiam tribui*, ego Sacram Eucharistiam intelligo, non ex vi tantum vocabuli, sed ex sententia canonis, qui id judicio Episcopi probabili committit. Revera, qui ex Græcis exemplaribus hodie hunc canonem retulerunt in novos Codices, ita postrema canonis verba Latinitate donarunt: *In summa autem de quolibet excedente, & Eucharistiæ participationem petente, cum examinatione oblationem impertiat*. Et Justellus in Codice canonum, quem Ecclesiæ universæ adtribuit, ita scripsit: *Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, & Eucharistiæ participationem petenti, Episcopus cum examinatione oblationem impertiat*. Porro vetustissimis temporibus asperior fuit jurisprudentia sacra, cum potissimum urgerent adversus Christianos insequentes Ethnici; tunc enim lapsis, licet dein pœnitentibus, concedebatur quidem Sacramentalis absolutio in exitu constitutis ante expletos constitutæ pœnitentiæ gradus, Eucharistia vero denegabatur. At posterioribus sæculis Episcoporum arbitrio relictum est, prudentiæque, ut quotiescumque judicarent expedire, non pœnitentiæ tantum, sed & sacræ Eucharistiæ Sacramentum impertirentur. Id totum nos apertissime docet Innocentius Papa in Epist. 3. ad Exuperium ibi: *Et hoc quæsitum est, quid de his observare oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul, & reconciliationem communionis exposcant. De his observatio prior durior, posterior interveniente misericordia inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur iis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, merito negata communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur, & duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiis suis reddidit, jam terrore depulso communionem dari abeuntibus placuit, & propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis, ne Novatiani hæretici negantis veniam asperitatem, & duritiam subsequi videamur. Tribuetur igitur cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujusmodi, vel in supremis suis permittente Salvatore nostro perpetuo exitio vindicentur*. Itaque liquido adparet ex his, ante Nicænum Concilium eam fuisse in Ecclesia consuetudinem, ut pœni-

tentiæ

tentiæ quidem, non Eucharistiæ Sacramentum ad extremum ægrotantibus concederetur; tum demum autem Eucharistia etiam, cum reddita fuit Ecclesiæ pax, præsertim ubi a Novatiani austeritate recedendum visum sapientissime fuit, quod per hunc Nicænum canonem, de quo agimus, factum fuisse facile constat. Quamobrem ita Nicænorum Patrum sententiam explicandam esse arbitror, ut initio canonis vetus, & canonica jurisprudentia proponeretur de administrando Pœnitentiæ Sacramento illis, qui in exitu constituti sunt; deinde vero amplius progressum fuerit ad novam jurisprudentiam stabiliendam, qua scilicet fieret, ut ex arbitrio Episcopi morituris etiam concederetur Sacra Eucharistia.

Duo adhuc sunt, quæ in eodem Nicæno canone obscura videntur, atque indigent interprete. Pertinet primum ad illa verba: *Quod si desperatus, & consecutus communionem*. Quid, (forte interrogabis) quid significat vox illa *desperatus*? Sunt qui ex Græcis exemplaribus ita interpretati sunt, *Si autem deploratus* &c. Desperatum, sive deploratum dixero, cujus salutis nulla pridem spes fuerat, aut deplorabilis ejus conditio extiterat. Pertinet secundum ad illa verba: *Sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur*. Quales enim, (interrogabis forte) illi sunt, qui orationis communionem tantummodo consequuti dicuntur? Altum in hac re silentium veteres interpretes servant, neque aliis omnino formulis uti maluerunt. Ipsemet Josephus Ægyptius, qui Paraphrasim Nicænorum canonum adornavit, ita Nicænum hunc canonem ibidem exposuit. *In precibus tantum cum eo communicetur, & ad pœnitentium gradum ne revertatur*. Rem hanc ego arbitror ita definiendam esse. Erat apud veteres certus Pœnitentium gradus, qui vel *Prostratorum*, vel *Consistentium* dicebatur. Isti cum fidelibus in Ecclesia permanebant, donec ad statam illam cæremoniam deveniretur, juxta quam pax omnibus fidelibus in sancto osculo concedebatur mutuis auspiciis, & salutationibus, qualis ea cæremonia est, quæ etiamnum in solemnibus Missarum celebrationibus in parte viget. Etenim ad pacis auspicia, & consalutationes excipiendas nonnisi illi fideles admittebantur, qui integre prorsus, atque perfecte Ecclesiæ aut adhæsissent semper, aut reconciliati omnino fuissent; ceteri vero, qui nondum perfecta reconciliatione fruerentur, clamante Diacono recedere jubebantur; atque hi, qui clamante Diacono recedebant, communionem tantummodo orationis habere dicebantur, quippe qui in Ecclesia consistebant tantummodo usque ad orationem Dominicam a Sacerdote sacra celebrante totius populi nomine recitatam, postquam subsequebatur oblatio pacis, quemadmodum, & hodie usu receptum est. Cum itaque qui extremi periculi caussa absoluti erant, nondum Ecclesiæ essent integre, perfecteque reconciliati, utpote qui nondum integrum, & Canonicum pœnitentiæ tempus expleverant, tamen absolutionem semper, aliquando etiam Eucharistiam Episcopo arbitrante susceperant, admittebantur ad sacrorum Communionem, usque ad orationem Dominicam, post quam excludebantur statim, ne Ecclesiasticæ pacis omnino participes viderentur, quos propterea ex Nicæni canonis sententia dicere verosimiliter possumus in communione tantum orationis extitisse.

Can. 4. de pœn. dist. 5. Canon 4. de pœn. dist. 5. depromtus est ex canone 12. Nicæno, quem Dionysius Exiguus hisce verbis interpretatus est. *Quicumque vocati per gratiam primum quidem impetum monstraverunt deponentes militiæ cingulum, postmodum vero ad proprium vomitum sunt relapsi, ita ut quidam & pecunias tribuerent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis post triennii tempus, quo inter audientes erunt, in afflictione per-*

permaneant. Sed in his omnibus propositum, & speciem pœnitentiæ convenit explorare: Quotquot enim metu, & lacrymis, atque pœnitentia, vel bonis operibus rebus ipsis conversionem suam, non simulatione demonstrant: hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent, postmodum vero licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, & aditum introeundi Ecclesiam sibi arbitrati sunt ad conversionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus implebunt. Ceteri interpretes vocibus quidem dissonant, sed in referenda canonis sententia omnino concordant. Plurimum laboraverunt nonnulli ad attingendam Nicænorum Patrum mentem. Neque enim defuerunt viri impudentissimi, qui asserere non dubitarunt Nicænos Patres heic longe a veritate erravisse, quasi crediderint militiam Christianis hominibus vitio verti, propterеaque derelinquendam esse, ac semel derelictam nuspiam amplius suscipiendam gravissimis indictis Ecclesiasticis pœnis, cum tamen jam tum damnati in Ecclesia Manichei fuissent, qui ideo Abrahamum, Moysem, Josue, & Davidem detestati sunt, quod ipsos tanquam strenuos, invictosque bellatores fuisse agnovissent; nuper autem Arelatensis I. Concilii Patres paullo ante Nicænum ipsum Concilium in can. 3. excommunicatione damnavissent milites, qui militiæ Sacramentum, datamque fidem violaturi essent, atque a militia ipsa resilire vellent. Alii ne hanc notam Nicænis Episcopis inurerent, metaphorice intelligendum esse asseruerunt Nicænum canonem, ita, ut ubi dicitur a malitià recedendum esse, malitiæ nomine, non militia ipsa, sed generaliter sæcularia negotia a Christiani hominis institutionibus prorsus aliena intelligantur. Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica ita canonem expendit, ut de iis intelligeret, qui post depositam militiam Monasterium ingressi sunt, vitamque Monasticam professi, deinde vero ad militiam ipsam reverti per Apostasiam desiderant. Alii explicant canonem habita illorum ratione, qui ideo curabant, ut militibus adscriberentur, ut a legibus Ecclesiasticæ pœnitentiæ, quarum pertædebat, solverentur. Nemo ex his omnibus veritatem attigit, nec germanam adtulit canonis interpretationem, quàm ex historia tantummodo, certisque temporis illius adjunctis repetere omnino debemus.

Paullo ante Nicænam Synodum Licinius Ethnicus Imperator Christianos omnes diris suppliciis vexaverat, quorum odio illud speciali lege caverat, ut nemo, nisi Dæmoni immolans militiæ cingulo, & honoribus donaretur, & qui donati jam essent, cingulo ipso, & honoribus spoliarentur, nisi idola colerent, & illis sacra facerent. Refert id Eusebius lib. 10. Histor. Ecclesiast. cap. 8., & lib. 1. de Vita Constantini cap. 54., necnon Zozomenus Histor. Ecclesiast. lib. 1. cap. 1. Hinc quidam Christiani nominis viri militiæ potius cedere voluerunt, quam a vera Christi fide, ac religione deflectere. Baronius ad annum 298. Marcellum Centurionem ita loquentem exhibet: *Si talis est conditio militantium, ut Diis, & Imperatoribus sacra facere compellantur, ecce projicio vitem, & cingulum, renuncio signis, & militare recuso.* Quidam tamen post desertam militiam, & Christianæ disciplinæ pertæsi, rursus militiam Ethnicorum sequi adamarunt, eandemque ut recuperarent pecunia, & beneficiis datis studuerunt; quam cum assequuti fuissent, propterеaque rursus Idolis immolassent, rursus de obtinenda Ecclesiastica venia, deferendaque militia cogitabant. Hujus generis homines adficit Nicænus hic canon, atque ad eosdem pertinent ibidem præfinitæ Ecclesiasticæ pœnitentiæ leges, quibus scilicet per triennium inter Audientes, & per decennium inter Prostratos maneant, data tamen Epis-

Episcopis facultate, ut pro pœnitentiæ modo, sive pœnitentium affectionibus tempus valeant pœnitentiæ brevius contrahere. Notatu heic dignum occurrit olim duplicem dictam fuisse militiam, castrensem aliam, aliam civilem, quibus vel milites belli gerendi caussa instruebantur, vel constituebantur Reipublicæ administratores. Utriusque militiæ insigne erat cingulum; hinc milites cingi consuevisse legimus in l. 43. ff. de testamento militis, item in veteribus Sanctorum Patrum Decretis cinctorum judicum mentionem factam fuisse scimus. Hinc Ambrosius Serm. 7. inquit: *Non tantum de his militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisquis militiæ suæ cingulo utitur, dignitatis suæ miles adscribitur. Atque ideo hæc sententia potest dici, verbi gratia, militibus Protectoribus, cunctisque Rectoribus, & cuicumque, qui stipendia sibi decreta consequitur*. Quum vero memoratum Licinii Decretum ad utramque militiam pertineret, perspicuum etiam fit, Nicænum canonem de utriusque generis militibus a Christi fide deficientibus intelligendum esse.

Can. 10. de conf. dist. 3. Demum, qui inter Nicænos canones postremus est, sive vigesimus, habetur apud Gratianum in canone 10. de conf. dist. 3. juxta interpretationem Isidori Mercatoris. Dionysius Exiguus ita scribit: *Quoniam sunt quidam in die Dominico genuflectentes, & in diebus Pentecostes, ut omnia in universis locis consonanter observentur, placuit sancto Concilio stantes Domino vota persolvere*. Antiquissima sane est hujusmodi Ecclesiæ disciplina, ut nec Dominica die, neque diebus Paschalibus usque ad Pentecosten, quemadmodum jejunia non celebrantur, ita quoque inter orationes, quæ Deo fundimus, genua non flectamus; quemadmodum testatur Tertullianus de corona militis cap. 3., & Augustinus Epist. ad Januarium. Atque ejusdem disciplinæ rationem optimam præfert Isidorus Hispalensis lib. 1. de Ecclesiasticis Officiis cap. 31. inquiens: *Iccirco autem totius quinquagesimæ dies post Domini Resurrectionem resoluta abstinentia in sola lætitia celebrantur propter figuram futuræ Resurrectionis, ubi jam non labor, sed requies erit lætitiæ. Ideoque his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia, sicut quidam sapiens ait, inflexio genuum pœnitentiæ, & luctus indicium est; unde etiam per omnia eandem in illis solemnitatem, quam die Dominico custodimus, in qua majores nostri nec jejunium agendum, nec genua esse flectenda ob reverentiam Dominicæ Resurrectionis tradiderunt*. Illud sane hoc in canone observatione dignissimum est, vehementer inductos fuisse Nicænos Episcopos ad hanc disciplinam stabiliendam ita, ut ubique locorum obtineret, ex ea ratione, *ut omnia in universis locis consonanter observentur*, videlicet, ut eadem vigeret in omnibus Ecclesiis orandi ratio; quamobrem liquet, quanta fuerit veterum Patrum cura, ac sollicitudo, ut etiam in sacris ritibus ac cæremoniis Ecclesiastica unitas eniteret; etsi enim præcipua debeat esse in Ecclesia unitas fidei, variaque identidem apparere soleat sicut temporum, ita & locorum disciplina, tamen nihil aptius Ecclesiasticæ rei semper esse videtur, quam, præsertim ubi nihil obsit peculiare, easdem sacrorum cæremonias ubicumque servari.

Non ignoro hunc 20. Nicænum canonem in nonnullis vetustis codicibus desiderari. Desideratur enim apud Ruffinum Aquilejensem Presbyterum, qui in cap. 6. libri 1. Ecclesiasticæ Historiæ duos & viginti Nicænos canones numeravit, quintamen de eo nullam mentionem faceret. Desideratur in eo Codice, quem Romanæ Ecclesiæ Paschasius Quesnellius adtribuit inter opera Leonis Magni. Asserit præterea Paschasius Quesnellius in sua Dissertatione 12. de Codice Romanæ Ecclesiæ

cap.

cap. 5. num. 6. desiderari eundem canonem *in Arabica Nicænorum canonum collectione, quæ circumfertur*. Rursus ibidem numero 4. asserit idem Quesnellius apud Fulgentium Ferrandum Africanæ Ecclesiæ Diaconum eundem canonem referri ad Concilium Sardicense. Verba a Fulgentio Ferrando relata sunt hæc num. 214., *ut diebus Quinquagesimæ genua non flectantur. Concilio Sardicensi tit.* 1. Quid tamen, si in quampluribus aliis collectionibus reperiatur? Reperitur autem idem canon in antiquissima Collectione, quam Dionysius Exiguus ex Græcis exemplaribus Romæ evulgavit. Reperitur in Græcis illis exemplaribus, quæ latina fecerunt eruditi quamplures, deque Ecclesiastica Jurisprudentia optime meriti viri. Reperitur in eo Codice, qui appellatur *Codex Canonum Ecclesiæ universæ*; reperitur in Codice Isidori Mercatoris, reperitur in prisca canonum editione Latina, quam edidit Justellus in Tom. 1. Bibliothecæ Juris Canonici veteris pag. mihi 277., reperitur demum in Breviario Canonico Crisconii Episcopi num. 138., ut alias bene multas collectiones mittam. Neque vero negotium ullum facessere possunt, quæ argumenta deducuntur ex aliorum silentio. Siquidem in primis Ruffinus Presbyter Aquilejensis vulgo notari solet auctore ipso S. Hieronymo tamquam falsarius, & alienorum operum depravator; præsertim vero in libris Historiæ Ecclesiasticæ, a quibus se recedere omnino debuisse testatur Socrates in Præfatione ad librum 2. suæ Historiæ. Tantominus aliquid valere poterit Codex Romanæ Ecclesiæ a Paschasio Quesnellio evulgatus, quem sane Romanæ Ecclesiæ veteris fuisse non demonstravit idem Quesnellius, quemadmodum in Præfatione hujus libri fuse disserui. Non est autem ferendum perspicuum illud, & insigne Quesnellii ejusdem mendacium, quo ut suo Codici quandam auctoritatem conciliet, non dubitat dicere canonem illum desiderari in vulgata canonum Arabicorum Nicænorum editione. Aut enim nomine vulgatæ Arabicæ editionis illam intelligit, quæ dicitur Arabica Paraphrasis Josephi Ægyptii; atque in ea canonem hunc numero 20. reperisset Quesnellius, si eam legisset apud Beveregium in fine Tomi 1., & apud Labbeum in Tomo 2. Venetæ editionis pag. 67. Aut intelligit canones illos Arabicos, quos evulgavit Turrianus numero quamplurimos, & rursus video ignotos fuisse Quesnellio, cum in eadem Labbeana editione can. 29. ex Arabicis ita legatur pag. 309. *in oratione Dominici diei, & in diebus Pentecostes, & in magnis festis Domini oportet non flectere genua, sed stantes orare, & inclinari*. De eo vero, quod ex Ferrando Diacono refertur, parum solliciti esse debemus; cum enim in pluribus vetustissimis Codicibus Sardicenses canones essent Nicænis adnexi, facile fuit Ferrando postremum Nicænum canonem pro Sardicensi primo laudare.



CAPUT VIII.

De Concilio Gangrensi.

Concilii Gangrensis Canones a Gratiano relati isti sunt.

Can. 15. *dist.* 28. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 1. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 2. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 3. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 4. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 5. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 6. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 7. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 8. *dist.* 30. *ex melioris notæ exemplaribus emendandus.*
Can. 9. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 10. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 11. *dist.* 30. *ex melioris notæ Codicibus supplendus.*
Can. 12. *dist.* 30. *idem est cum can.* 8. *dist.* 31. *ex interpretatione Isidori.*
Can. 13. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 14. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 15. *dist.* 30. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 16. *dist.* 30. *pertinet ad Appendicem Concilii Gangrensis, quæ in quibusdam exemplaribus desideratur.*
Can. 8. *dist.* 31. *idem est cum can.* 12. *dist.* 30. *ex interpretatione Dionysii.*
Can. 9. *dist.* 31. *idem est cum can.* 5. *dist.* 30. *ex interpretatione Dionysii.*
Can. 5. *dist.* 41. *jungendus cum can.* 16. *dist.* 30.
Can. 1. *dist.* 42. *adversus Eustathii hæresim constitutus.*
Can. 37. *cau.* 17. *qu.* 4. *a Gratiani proposito prorsus alienus.*

Apud eruditos rerum Ecclesiasticarum viros incertum omnino tempus est, quo celebratum fuerit Gangrense Concilium, ita dictum a Gangra Urbe Metropoli in Paphlagonia Regione minoris Asiæ. Alii enim hoc Concilium ante Nicænum collocant, circa annum 324., alii ajunt quidem celebratum fuisse ante Concilium Antiochenum anni 341., sed post Concilium Nicænum, quin tamen certum omnino tempus definiant. Qui referunt ad annum circiter 324. ex eo argumentantur, quod in actis ejusdem Synodi Osius Episcopus Cordubensis interfuisse legatur, quem alio tempore subscribere non potuisse Concilio asserunt, quamcum legatione Sylvestri Pontificis Maximi apud Orientales fungeretur. Verum hoc argumentum, quo Eminentissimus Baronius utitur, suo momento penitus cadit, si observaverimus Osii nomen in integris ejusdem Concilii actis desiderari; etsi enim legatur Osii nomen in quadam vetere Latina versione Epistolæ scriptæ

Con-

Concilii Gangrensis nomine ad Armenos Episcopos, qualis habetur apud Labbeum in tomo 2. Venetæ editionis pag. 423., in textu tamen Græco, sicut & in nova interpretatione, quæ ibidem edita est, penitus desideratur. Revera in eadem vetere Latina versione Osii Cordubensis nomen numero 14. adjectum est, sive post alios Episcopos tresdecim, Eusebium, Hypatium, Eulalium, Gregorium, Ælianum, Bithynicum, Olympium, Bassianum, Basilium, Philetum, Heraclium, Pappum, & Eugenium; quod sane verosimile esse non potest, si Osius Cordubensis legatione Pontificia fungens apud Orientales tum moraretur. His addi potest in prisca canonum Latina editione, qualis habetur apud Justellum in tom. 1. Bibliothecæ Juris Canonici veteris, nomen Osii desiderari, licet ceteri, qui in eodem Concilio interfuerunt Episcopi, recenseantur pag. mihi 288. Recensentur autem Eusebius, Ellianus, sive, ut aliis placet, Ælianus, Eugenius, Olympius, vel ut aliis placet, Alypius, Bythinius, Gregorius, Feliculus (legunt alii: Philetus,) Papus, seu Pappus, Eulalius, Hypatius, Proeresius, seu Proheresius, Basilius, Eugenius, & Heraclius. Itaque verosimilius est, hoc Gangrense Concilium post Nicænum habitum fuisse, præsertim cum ita manifeste tradat Dionysius Exiguus, qui in inscriptione Gangrensium canonum ita præfatur: *Incipiunt Regulæ Gangrenses, quæ post Nicænum Concilium expositæ sunt*; & in eadem latina editione Justelli ita habeatur: *Hi canones post Sanctam Synodum Nicænam expositi sunt in Gangram titulos 20.* Idipsum autem testantur recentiores Interpretes Græci Balsamon, & Zonaras; quamquam tamen nemo ex his ullibi annum definiat, quo Synodus eadem celebrata fuerit, nihilominus facile est conjicere ante Synodum Antiochenam anni 341. fuisse peractam, vel quod in vetustissimis Conciliorum Editionibus, in quibus ordo temporum servatur, canones Gangrenses Antiochenis præferantur, vel quod Sozomenus in lib. 4. histor. Ecclesiast. cap. 24. innuat Eustathium prius fuisse in Synodo Gangrensi depositum, quam perjurii in Antiochena convictum.

Hoc Gangrense Concilium Provinciale fuit, scilicet duodecim Episcoporum, quemadmodum in pluribus codicibus habetur, vel decem & trium, vel quindecim, vel etiam sexdecim, quemadmodum in aliis exemplaribus. Atque ejusdem Concilii acta in universam Armeniam vulgata fuerunt, uti constat ex illius Epistola Synodica, quæ habetur in præfatione Concilii. Quamobrem liquet hujus Synodi acta primum in Armenia fuisse recepta, deinde vero eximiam auctoritatem obtinuisse etiam apud Occidentales Ecclesias, postquam præsertim Symmachus Papa in Concilio Romæ habito testatus est, Gangrenses canones Apostolica auctoritate fuisse conditos, dein vero Leo IV. Britanniæ Episcopis Gangrenses canones sequendos proposuit in can. 1. dist. 20.

Canones Concilii Gangrensis viginti numero sunt, præter Conclusionem illis adnexam, in qua clarius Sancti Patres mentem suam explicaverunt. Horum autem sententiam ut facilius percipiamus, animadvertenda erit caussa Concilii. Quidam Eustathius (non jam ille Sebastenus Episcopus in Armenia, quemadmodum gravissimis conjecturis ostendit Baronius ad annum 361., & Binius in suis notis ad Concilium Gangrense; sed alius obscuri nominis) austeriorem vitæ rationem professus, (non sane Monasticam, seu Cœnobiticam, uti quibusdam libuit; etenim nulla ante S. Basilium in Armenia fuit Cœnobiticæ vitæ professio, teste eodem Basilio Epist. 63., & 79.) docere cœpit, nuptias a Deo esse penitus improbatas, & quidem ita acri studio id prædicavit, ut plures hæreseos suæ

 secta-

sectatores nactus esset, pluresque exinde viri uxores suas dimittere, & viceversa a viris uxores recedere minime dubitarent, promiscuis potius sese adulteriis maculantes, quam conjugalis thori fidem adamantes. Hinc Eustathius idem Ecclesiam Dei, eaque omnia, quæ in ipsa Ecclesia fiebant, omnino contemnens privatis suorum conventiculis delectabatur, novoque vestimenti genere, quo a ceteris secerneretur, indutus, mulieres etiam ad virilem illum specialem habitum suscipiendum invitabat, primitias, & oblationes sibi & suis, veluti viris Deo peculiari ratione devotis vindicabat; atque etiam ut a ceteris Christianis disciplina morum distingueretur, etiam Dominico die jejunium indicebat, servabatque; Martyrum basilicas, sacraque in ipsis peracta contemnebat, nullos demum salutem æternam consequi posse asserebat, nisi qui spretis hujusce sæculi commodis sectæ suæ adscriberentur. Hæc porro hæresis universam propemodum Orientalem Ecclesiam, præsertim in Armeniæ Provincia susdeque turbaverat; quamobrem opus fuit Concilio, quo hæc omnia improba, superstitiosaque Eustathii capita damnarentur, totidem oppositis capitibus publica auctoritate constitutis, qualia sunt, quæ in Gangrensi Concilio edita proponuntur.

Can. 15. dist. 28. Atque jam exinde percipimus sententiam canonis 15. dist. 28., qui idem est cum can. 4. Concilii Gangrensis ita concepto ex interpretatione Dionysii Exigui: *Quicumque discernit a Presbytero, qui uxorem habuit, quod non oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit*. Gratianus sequutus est Isidorum Mercatorem, cujus sane interpretatio cum Dionysii, aliorumque interpretatione concordat. Directus erat hic canon adversus Eustathium, qui cum nuptias abominaretur, eas oblationes penitus detestabatur, quæ a conjugato Presbytero consecratæ fuissent. Huc referendum censeo canonem illum, qui legitur in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino tit. 7. cap. 12. ibi: *Sprevisti missam, vel oblationem conjugati Presbyteri, ita dico, ut nolles tua peccata sibi confiteri, vel ab eo accipere Corpus, & Sanguinem Domini, ob hoc, quia peccator tibi esse videretur, uno anno pœniteas in pane, & aqua per legitimas ferias*.

Can. 1. dist. 30. Ad eandem Eustathii hæresim damnandam pertinet can. 16. Gangrensis, cujus verba hæc sunt apud Dionysium Exiguum: *Quicumque filii a parentibus, sub prætextu divini cultus abscedunt, nec debitam reverentiam dependunt illis, qui divinum cultum sibi procul dubio præferunt, anathema sit*. Quum enim Eustathius filios familias præsertim a parentum domibus evocatos prætextu religionis, ac pietatis in Deum ad sua Conventicula pertraheret, opus erat fidelium Parentum filios in officio adeo continere, ut ad improbas hujusmodi societates minime diverterent. Retulit hunc canonem Gratianus in can. 1. dist. 30. sequutus de more suo Isidori Mercatoris interpretationem.

Can. 2. dist. 30. Non solum autem Eustathius, uti superius diximus, filiosfamilias a Paterna domo, sed & uxores a maritorum consortio religionis prætextu abstrahebat. Hinc Gangrenses Patres in canone 17. definierunt ex interpretatione Dionysii: *Si qua mulier propter divinum cultum, ut æstimat, crines attondet, quos ei Deus ad subjectionis memoriam tribuit, tamquam præceptum dissolvens obedientiæ, anathema sit*. Hunc canonem retulit Gratianus in can. 2. dist. 30. sequutus interpretationem Mercatoris. Idipsum confirmavit Theodosius Imperator lege lata, ne uxores a maritis suis religionis caussa recederent auderent, quemadmodum refert Sozomenus lib. 7. histor. Ecclesiast. cap. 26. Nonnihil autem videtur contulisse ad hanc disciplinam stabi-

stabiliendam, quod Paullus Apostolus ait in Epist. 1. ad Corinth. cap. 11. ibi: *Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago, & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est &c.*

Eodem pertinet canon 3. dist. 30., qui est idem cum can. 14. Gangrensi. Gratianus sequutus est Isidorum Mercatorem, apud quem non constans est, & eadem ubique exemplarium Scriptura, alicubi enim legitur: *nuptias contemnendo*, alicubi: *nuptias condemnando*. Dionysius Exiguus hisce verbis canonem interpretatus est: *Si qua mulier virum proprium relinquens, discedere voluerit, nuptias execrans, anathema sit.* Alii ex Græcis exemplaribus ita scripserunt: *Si qua mulier relinquat maritum, & recedere velit, matrimonium abhorrens, sit anathema.* Vix est, quod in hac interpretationum varietate observemus: illud constantissimum est, canonem hunc adversus Eustathianorum hæresim conditum fuisse, quam sequentes uxores a maritis divertere non dubitabant, uti superius memorabam. *Can. 3. dist. 30.*

Eodem etiam spectat can. 4. dist. 30., idest adversus eandem Eustathii hæresim. Habetur ille in canone 10. ex Gangrensibus. Gratianus verba ab Isidoro mercatore depromsit. Dionysius Exiguus hæc exhibet: *Si quis ex his, qui virginitatem propter Dominum servant, extollitur adversus conjugatos, anathema sit.* Alii Græca exemplaria ita latinitate donarunt: *Si quis eorum, qui virginitatem servant propter Dominum, in conjugatos insultet, sit anathema.* Non sane Gangrenses Patres conjuges virginibus comparandos esse voluerunt, sed ita adversus Eustathium pugnarunt, ut qui virgines esse volunt, conjugia minime damnent. *Can. 4. dist. 30.*

Atque id clarius expresserant Gangrenses Patres in can. 9., quem Gratianus idem retulit in can. 5. dist. 30. ex interpretatione Isidori Mercatoris, quæ cum paullisper depravata sit, hoc in loco erit describenda. Ita habet Isidorus: *Si quis vel virginitatem, vel continentiam professus, tamquam abominabiles nuptias judicat, & non propter hoc solum, quod continentiæ, & virginitatis bonum sit, sanctumque propositum, anathema sit.* Non omittam tamen referre etiam interpretationem Dionysii Exigui, ita scribentis: *Quicumque virginitatem custodiens, aut continentiæ studens, velut horrescens nuptias temerat, nec propter hoc, quod bonum, & sanctum est, nomen virginitatis adsumit, anathema sit.* Idem Gratianus hoc ipsum caput ex hac Dionysii interpretatione rursus attulit in can. 9. dist. 31. *Can. 5. dist. 30. & can. 9. dist. 31.*

Diximus præterea Eustathium mulieres eo induxisse, ut a marito recedentes singularem in signum religiosæ susceptæ vitæ vestem induerent, qua demonstrarent se Eustathianis conventibus, & dogmatibus addictas. Adversus hanc consuetudinem editus est canon 13. Gangrensis, relatus in can. 6. dist. 30., & quidem hic canon 6. videtur consonare cum interpretatione Isidori Mercatoris ita scribentis: *Si qua mulier suo proposito utile judicans, ut virili veste utatur, ad hoc viri habitum imitatur* (legunt alii: *ad hoc, ut virilem habitum imitetur*) *anathema sit.* Dionysius Exiguus ita scripsit: *Si qua mulier propter continentiam, quæ putatur, habitum mutat, & pro solito muliebri, amictum virilem sumit, anathema sit.* *Can. 6. dist. 30.*

Tantam austeritatis speciem apud suos exhibere voluit Eusthatius, ut adversus christianorum disciplinam diebus præsertim Dominicis jejunaret, jejunandumque juberet. Quam consuetudinem improbarunt Gangrenses Patres in can. 18. relato apud Gratianum in canonem 7. dist. 30. Vulgatam Isidori Mercatoris editionem videtur sequutus Gratianus, in qua legitur: *Si quis tamquam hoc continentiæ conve-* *Can. 7. dist. 30.*

nire

nire judicans , die Dominico jejunaverit , aut in ejusdem diei contemtum , anathema sit . Dionysius Exiguus paullo aliter habet ibi : *Si quis propter continentiam , quae putatur, aut contumaciam in die Dominicò jejunat , anathema sit* . Alii vero ex Graecis exemplaribus hisce verbis canonem interpretati sunt : *Si quis propter eam , quae existimatur , exercitationem in Dominico jejunet , sit anathema* . Nomine *exercitationis* ibi non alia intelligitur , quam quae ab Eusthathio pia , ac religiosa praedicabatur . Perperam autem meo judicio adversus ceterorum Interpretum , atque exemplarium fidem hunc canonem exposuit Alexius Aristaenus Graecus Interpres ibi : *Qui diem Dominicum , vel Sabbatum jejunus peragit , anathema* ; praeterquam quod enim nihil tale in Concilio ipso reperiatur , nulla erat occasio Gangrensibus Patribus , cur idipsum de die Sabbati definirent , quod de die Dominico definiendum fuerat , cum in eo tantum reprehendenda essent Eusthathii jejunia , quod ipse Dominicum diem , diem apud christianos specialis gaudii ob memoriam Dominicae resurrectionis , venerari negligeret .

Can. 8. dist. 30. Prosequitur Gratianus , & in can. 8. ejusdem dist. 30. describit can. 19. ex Gangrensibus , sequutus sane Isidorum Mercatorem , quamquam , ut arbitror, Typographorum, aut Amanuensium incuria hodierna editio Gratiani cum Isidoro omnino non consonet . Ita habent vulgatae Isidori editiones : *Si quis eorum , qui in proposito sunt continentiae, praeter necessitatem corporalem , & superbiens , jejunia communia totius Ecclesiae putaverit contemnenda , perfectam in sua scientia vindicans rationem , anathema sit* . Et quidem cum hac eadem sententia consonat Dionysii Exigui interpretatio his verbis : *Si quis eorum , qui continentiae student , absque necessitate corporea tradita in commune jejunia , & ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit , stimulo suae cogitationis impulsus , anathema sit* . Tradit Zonaras id in more Eusthathianorum fuisse , ut primum unusquisque illorum singulis diebus usque ad certum tempus jejunaret , quo elapso quasi perfectionis apicem consequuti essent , ab omni jejuniorum lege Ecclesiastica soluti haberentur , quorum opinionem Bogolemicam haeresim appellavit Balsamon in commentariis ad hunc eundem Gangrensem canonem .

Can. 9. dist. 30. Pergit Gratianus , & in can. 9. ejusdem dist. 30. refert canonem ultimum , seu 20. Gangrensis Concilii juxta interpretationem Isidori Mercatoris . Brevius ex Graecis exemplaribus alii ita scripserunt . *Si quis arrogantia utens , martyrum Congregationes abhorreat , & sacra , quae in eis celebrantur , & eorum memorias accuset , sit anathema* . Et Dionysius Exiguus : *Si quis superbiae usus affectu conventus abominatur , qui ad confessiones martyrum celebrantur , & ministeria , quae in eis fiunt , simul cum eorum memoriis execratur , anathema sit* . Etiam in hoc canone damnatum Eusthathii schisma aperte conspicimus . Atque huc etiam pertinet canon 5. Concilii Gangrensis, qui

Can. 10. dist. 30. juxta intepretationem Isidori Mercatoris idem omnino est cum can. 10. dist. 30., apud Dionysium autem Exiguum ita exprimitur : *Si quis docet domum dei contemtibilem esse , & conventus , qui in ea celebrantur, anathema sit* .

Can. 11. dist. 30. In canonem 11. dist. 30. retulit Gratianus canonem 6. Gangrensem editum adversus conventicula memorati Eusthathii , & quidem Gratianus Isidorum Mercatorem sequi maluit , sed nonnulla verba ejusdem omisit ; etenim integer Isidori canon ita exprimitur : *Si quis extra Ecclesiam privatim populos congregans , contemnat Ecclesiasticas sanctiones, aliterque ea , quae sunt Ecclesiae , voluerit usurpare , non conveniente Presbytero juxta Decretum Episcopi , ipsamque Ecclesiam apud se sine consilio Episcopi , & sine Presbytero agat , anathema sit* . Dionysius Exiguus paucioribus verbis in-

integrum canonem exhibet : *Si quis extra Ecclesiam seorsum conventus celebrat, & despiciens Ecclesiam, ea, quæ sunt Ecclesiæ, voluerit usurpare, non conveniente Presbytero, juxta Decretum Episcopi, Anathema sit*.

Primus canon Concilii Gangrensis refertur a Gratiano, tum in can. 12. dist. 30., tum in can. 8. dist. 31., ex diversis tamen veterum interpretationibus; nam Gratianus in can. 12. sequutus est Isidorum Mercatorem; at in 8. sequutus est Dionysium Exiguum. Qualiscumque autem recipiatur interpretatio, eadem utrobique sententia erit, ideo lata, ut hæresis damnaretur Eusthatii, qui legitima conjugia impudentissime detestabatur. *Can. 12. dist. 30. & can. 8. dist. 31.*

Secundus canon Gangrensis legitur apud Gratianum in can. 13. dist. 30. juxta interpretationem Isidori Mercatoris, quæ Gratiano eidem fuit valde familiaris. Dionysius Exiguus ita retulit : *Si quis carnes edentem præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum cum religione, & fide condemnat, velut spem, propter hujusmodi perceptionem, non habentem, anathema sit*. Occasionem huic canoni definiendo etiam dedit idem Eustathius, qui ab esu carnium omnino abstinendum fidelibus esse censebat, non solum illarum, quæ idolis immolatæ proponerentur, aut ubi sanguis, & suffocatum adesset juxta Apostolicam disciplinam, de qua in Actibus Apostolorum legitur, sed generaliter existimans carnium esum a principio malo proficisci, quod jamdiu etiam asseruerant Manichei. *Can. 13. dist. 30.*

In celebrandis conventibus suis Eustathius religionis prætextu non solum avocavit liberos a parentibus, conjuges a conjugibus, quemadmodum agnovimus ex can. 1. 2. & 3. dist. 30., verum etiam parentes a liberis, ita ut sæpe sæpius contingeret, ut liberi paternis bonis ob parentum ipsorum discessum destituti humano omni subsidio carerent. Quominus id fieret, vetuerunt Gangrenses Antistites in can. 15., quem Gratianus descripsit in can. 14. dist. 30. semper ex interpretatione Mercatoris, apud quem tamen vocum aliquarum diversitas observatur. Ita habet Mercator: *Si quis dereliquerit proprios filios suos, ut non eos alat, atque eis secundum pietatem necessaria non præbuerit, sed sub occasione continentiæ negligendos putaverit, anathema sit*. Dionysius Exiguus eadem servata sententia his verbis canonem exhibet: *Si quis filios suos relinquens, non eos enutrit, & quod ad se pertinet, ad pietatem divini cultus informat, sed per occasionem continentiæ negligit, anathema sit*. *Can. 14. dist. 30.*

Eusthatiani, ut diximus, singularem omnino vestem, a ceteris distinctam assumserant, vestem quandam humilem, & philosophicæ non absimilem, quam Dionysius Exiguus, & Isidorus Mercator pallium, alii amiculum, alii ex Græco vocabulo periboloeum appellarunt. Inusitatum illud erat vestimenti genus, non quidem humilitatis, sed schismatis potius sovendi caussa susceptum. Reprobatum propterea jure optimo fuit in canone 12. Gangrensi, sive in can. 15. dist. 30. apud Gratianum. Porro Gratianus consonat omnino cum interpretatione Isidori Mercatoris. Dionysius Exiguus penitus concordat ita scribens : *Si quis virorum propter continentiam, quæ putatur, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se justitiam credens, & despicit eos, qui cum reverentia byrris, & aliis communibus, & solitis utuntur, anathema sit*. Alii Græcorum exemplarium fidem sequentes ita scripserunt : *Si quis vir propter eam, quæ existimatur, pietatis exercitationem amiculo utatur, & tamquam ex eo justitiam habens, condemnet eos, qui cum pietate beros ferunt, & alia communi, & consueta veste utuntur, sit anathema*. Porro amiculi, seu pallii nomine non aliud intelligitur, quam vestis sordida, & abjecta, quam induere *Can. 15. dist. 30.*

cum

cum suis Eustathius adamaverat; at byrrus, seu berus erat vestis decora; etsi enim proprie byrrus purpureum colorem significet, facile tamen pro genere splendidiorum vestium usurpari potuit. Hinc Cassianus de institut. lib. 1. cap. 7. de Monachis ait: *byrrorum pretia simul, ambitionemque devitant*. Et S. Augustinus serm. 50. de diversis ait: *Offeratur mihi byrrum pretiosum, forte decet Episcopum, quamvis non deceat Augustinum, idest hominem pauperem de pauperibus natum*. Itaque cum certum fuerit apud sanctissimos Patres, veram morum sanctitatem in habitu non consistere, aliquando autem sub vestium sordibus, ac sub specie religionis, & pietatis latere vitia, & quidem eximia, in hac etiam parte damnandi fuerant Eustathiani, ex eo, quod habitu a cæteris distincto & squallido uti vellent, eos aspernantes, qui politiore indumento ornatiores essent, atque cum hominibus viventes humanos usus honestatis regulis non adversantes sequerentur.

Atque hæc contra Eustathianos jure optimo constituta fuerant; ne vero viderentur Gangrenses Episcopi vestium humilitatem cum animi virtute conjunctam penitus reprobasse, post viginti editos canones ita prosequuti sunt: *Hæc autem scripsimus non abscindentes eos* &c. Habentur hæc in can. 16. dist. 30. apud Gratianum, post cujus postrema illa verba, *& operibus bonis non abjicimus*, hæc immediate sequuntur: *& parsimoniam cum veste humili non reprobamus*, cum reliquis, quæ idem Gratianus refert in can. 5. dist. 41., omnia tamen ex interpretatione Isidori Mercatoris, cum qua Gratianea verba conveniunt, si loco illarum vocum *supra vires* has substituamus *juxta vires*. Dionysii Exigui interpretationem etiam in hac Patrum Gangrensium adjectione non omittam. Ita Dionysius: *Hæc autem scripsimus, non, qui in Ecclesia Dei secundum scripturas sanctum propositum continentiæ eligunt, vituperantes, sed eos, qui abutuntur proposito in superbiam, & extolluntur adversus simpliciores, abscindimus, & damnamus eos, qui adversum scripturas, & Ecclesiasticas regulas nova introducunt præcepta. Nos autem & virginitatem cum humilitate admiramur, & continentiam, quæ cum castitate, & religione suscipitur, adprobamus, & renunciationem sæcularium negotiorum cum humilitate recipimus, & nuptiarum castum vinculum honoramus, & divitias cum justitia, & operibus bonis non spernimus, & habitum simplicem, ac vestem viliorem, pro corporis diligentia infucatum laudamus, sicut etiam solutas, ac fractas in vestibus processiones reprobamus. Et domos Dei honoramus, & conventus, qui in his fiunt, tamquam sanctos, & utiles suscipimus, pietatem in privatis domibus non claudentes, sed omnem locum in nomine Dei ædificatum honoramus, & Congregationem in eadem Ecclesia factam pro utilitate communi recipimus. Et bona opera, quæ supra vires in fratres pauperes exercentur, secundum Ecclesiasticas traditiones beatificamus, & omnia, quæ per sanctas scripturas, & per Apostolos sunt tradita, in Ecclesia celebrari exoptamus*. Animadvertit ad hæc Philippus Labbeus abesse hanc Appendicem a quibusdam, sed paucis Latinis MSS. Codicibus, & ab editione cum Græca, tum Latina Codicis canonum Ecclesiasticorum Christophori Justelli; legi autem tum in Græcis Balsamonis, & aliorum editionibus. Ceterum hæc Appendix congrua maxime fuerat, ne Gangrenses Patres adversus Eustathianam hæresim pugnantes viderentur in oppositum e diametro errorem viam sternere plurimis, qui minus sapienter Gangrensibus Canonibus usi fuissent, quin ad temporum illorum adjuncta accurate respicerent.

Can. 16. dist. 30. & can. 5. dist. 41.

Can. 1. dist. 42. Non ex interpretatione Isidori Mercatoris, uti in more habuit, sed potius Dionysii Exigui depromsit Gratianus canonem 11. Gangrensem relatum in can. 1. dist.

42.

42. Ibi etiam damnati sunt Eustathiani, quod sacros Christianorum conventus aversarentur. De vetere agaparum consuetudine, cujus ibi mentio fit, nemo est ex Interpretibus, qui non disserat. Tantum ego tradam, quod ad hunc canonem scribit Zonaras, scilicet veteres fideles consuevisse, *ut sacrorum Mysteriorum participatione refecti simul ad epulandum postea convenirent, ita scilicet, ut cibis e ditiorum penu ministratis ad convivium ipsi quoque pauperes ab iisdem advocarentur. Cujus quidem rei Magnus etiam Paullus Epistola ad Chorintios meminit, eosque, quod abolita pristina consuetudine jam non una omnes epularentur, sed unusquisque suam cœnam privatim absumeret, objurgans, alium quidem esurire, alium ebrium esse conqueritur. Hanc consuetudinem tunc quoque retinentes mutua inter se convivia fideles curabant, quas quidem eo, quod ob charitatem ex fide celebrarent, agapas vocitabant.*

Rursum Isidori Mercatoris interpretatione usus est Gratianus in can. 37. cau. 17. qu. 4., qui consonat cum canone 3. Gangrensi. Dionysius Exiguus ita canonem descripsit: *Siquis servum prætextu divini cultus doceat Dominum contemnere proprium, ut discedat ab ejus obsequio, nec ei cum benevolentia, & omni honore deserviat, Anathema sit.* Et id adversus Eustathium definiendum erat, qui non tantum parentes a filiis, filios a parentibus, conjuges a conjugibus abstrahebat prætextu religionis, quemadmodum agnovimus ex can. 1., 2., 3., & 14. dist. 30., verum etiam servos concitabat, ut a Dominis suis omnino recederent, suæque hæreseos Asseclis jungerentur. Porro hic canon ita, quemadmodum decet, explicatus, longe omnino distat a proposito Gratiani; etenim Gratianus totus est in ea quæstione, ut agat de servis ad Ecclesiæ septa confugientibus, uti liquere potest potissimum ex verbis Gratiani post canonem 31.; tantum autem distare video, quantum interesse distant recipi in Ecclesias, & ad Eustathianorum sectam ab Ecclesia deflectere, eorundemque hæreticorum superstitionibus adhærere: Quamobrem magis magisque liquet in Gratiani fragmentis semper consideranda esse caussarum, & rerum, de quibus agatur, adjuncta, ne forte Gratianum manuducentem sequentes incommodis interpretationibus, & conclusionibus a veritate rei penitus deflectamus.

Can. 37. cau. 17. qu. 4.



CAPUT IX.

De Concilio Antiocheno.

Ex Concilio Antiocheno sequentes Canones a Gratiano depromti sunt.

Apud veteres reprobati, posteriore tamen ætate recepti.

Can.	4.	*dist.*	18.			*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	3.	*dist.*	65.			*ex interpretatione Dionysii Exigui restituendus.*
Can.	9.	*dist.*	71.			*ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can.	5.	*dist.*	92.			*ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can.	7.	*dist.*	92.			*in Chalcedonensi Concilio probatus.*
Can.	8.	*dist.*	92.			*in Chalcedonensi Concilio probatus.*
Can.	1.	*cau.*	6.	*qu.*	4.	*ex diversis exemplaribus explicandus.*
Can.	5.	*cau.*	6.	*qu.*	4.	*perperam a pluribus explicatus.*
Can.	24.	*cau.*	7.	*qu.*	1.	*ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can.	25.	*cau.*	7.	*qu.*	1.	*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	3.	*cau.*	8.	*qu.*	1.	*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	6.	*cau.*	9.	*qu.*	2.	*varius in diversis exemplaribus.*
Can.	7.	*cau.*	9.	*qu.*	2.	*varius in diversis exemplaribus.*
Can.	2.	*cau.*	9.	*qu.*	3.	*varius in diversis exemplaribus.*
Can.	5.	*cau.*	10.	*qu.*	1.	*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	2.	*cau.*	11.	*qu.*	3.	*ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can.	6.	*cau.*	11.	*qu.*	3.	*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	23.	*cau.*	12.	*qu.*	1.	*paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can.	2.	*cau.*	21.	*qu.*	5.	*perperam a quibusdam expositus.*
Can.	27.	*cau.*	23.	*qu.*	8.	*plurimum consonat cum can. 2. cau. 21. qu. 5., & ex melioribus Codicibus supplendus.*

SI Romanam excipiamus Ecclesiam, in qua honor Ecclesiastici Primatus ex Sancto Petro, imo ex divina ipsa institutione dignoscitur, honorabilis præ ceteris esse videtur Antiochena, utpote quam ipse etiam Petrus Princeps Apostolorum instituit, atque tamquam ejusdem Civitatis Episcopus per plures annos administravit; hinc eadem Antiochena Ecclesia pluribus privilegiis omni ætate illustris extitit, atque a Sancto Hieronymo in Epist. 61. ad Pammachium *totius Orientis Metropolis* appellata fuit. In ea plures antiquissimis Ecclesiæ sæculis celebrati fuerunt Episcoporum conventus, quorum quidem aliqui hæreticis adhærentes Episcopos auctores habuerunt, ut plurimum vero Catholicorum Episcoporum fuerunt, atque ad rectum Ecclesiarum regimen stabiliendum facti fuerunt. Quid memorem hic Concilium Antiochenum Apostolorum, de quo agitur in actibus Apostolicis cap. 15., occasione controversiæ, quæ tum suborta fuerat, num Ethnici ad Christianam religionem venientes prius circumcidi deberent, quam baptizarentur? Celebratissimum etiam Concilium illud est, sive quod anno 266., sive quod anno 272. adversus

versus Paullum Samosatenum habitum est, quamquam tamen utriusque acta temporum injuria perierint, nec ad nostram usque ætatem pervenerint. Nonnulla præter hæc Concilia Antiochena sunt post Nicænum celebrata, sive anno 341., sive anno 360., sive anno 363., horum autem omnium hodie acta non supersunt, exceptis Canonibus illis, qui numero quinque & viginti a vetustissimis sacrorum canonum Collectoribus recensentur. Pertinent isti ad Synodum illam, quam S. Athanasius habitam fuisse scribit Marcellino, & Probino Consulibus, sive anno Domini 341., ad quam nonaginta Episcopi convenerant, aut nonaginta, & septem, quemadmodum scribit Hilarius in lib. de Synodis, & Sozomenus in lib. 3. Hist. Ecclesiasticæ cap. 5. Porro celebrandæ hujus Synodi occasio fuit dedicatio, sive Encænia celeberrimi Antiocheni templi, quod Constantinus Magnus ædificare cæperat, & Constantinus filius, idemque in Imperio successor absolverat, uti scribit Athanasius de Synodo Ariminensi, & Socrates lib. 2. Histor. Eccles. cap. 8. Quum enim plures ad solemnem templi dedicationem vocati Episcopi convenissent, operæ pretium esse duxerunt, quædam interea ad Ecclesiasticam disciplinam stabiliendam communi suffragio constituere. Ex iis tamen Episcopis, qui eo accesserant, quamplures usque ad triginta de Arianorum hæresi suspectos fuisse Historici omnes tradunt, inter quos nominant Eusebium Cæsariensem Arianorum facile Principem; atque ipsi propterea cum essent Constantio Augusto, qui Arianis favere videbatur, acceptissimi, primos quodammodo in Concilio obtinuerunt honores, summamque præterea auctoritatem imperantis fulti patrocinio explicarunt. Vulgaris fama eo aliquando perrexit, ut traditum fuerit quosdam ex istis Episcopis dissoluto Concilio convenisse simul, ut privata sententia Athanasium Nicænæ fidei defensorem strenuum damnarent, atque inauditum a sua sede dejicerent. Hæc in caussa fuerunt, cur penes antiquos Antiocheni hujus Concilii canones non solum levis momenti habiti fuerint, verum etiam rejecti, tamquam PseudoEpiscoporum reprobanda placita. Sic S. Johannes Chrysostomus cum ab adversariis suis contra se oppositum fuisse accepisset duodecimum canonem ex Antiochenis, respondit se illius auctoritate minime teneri, tamquam in eo conventu editi, qui ex Arianis Episcopis celebratus fuisset, quemadmodum referunt Socrates lib. 6. Histor. Eccles. cap. 18., & Sozomenus lib. 8. cap. 20. Præterea S. Athanasius in lib. de Synodis Arimini, & Seleuciæ, & Innocentius Papa in Epist. ad Clerum Constantinopolitanum apud Sozomenum lib. 8. Histor. Ecclesiast. cap. 26. rejecerunt acta ejusdem Concilii ex ea ratione, quod ab hæreticis Episcopis confecta fuissent. Horum veterum, & gravissimorum Patrum exemplo non desunt hodie etiam ex recentioribus, qui hujus ipsius Concilii acta contemnant, ipsisque omnem omnino denegent auctoritatem. Nonnulli autem hodie parce magis, ac sobrie de hac re judicandum esse censuerunt; etenim singulos Concilii Antiocheni canones ad exactam trutinam revocantes distinxerunt illos, qui Arianorum doctrinam continere videbantur, ab iis, qui sacros Antistites, & Catholicos Auctores videntur habuisse, ac dein posterioris generis canones venerantur, prioris generis omnino improbant, detestanturque. Alii demum agnoscentes, quanto in pretio habiti fuerint sequente ætate apud omnes canones illi, qui Antiocheni dicuntur, satis percipere non potuerunt, quomodo recepti maxime fuerint canones illi, qui hæreticos homines habuerunt Auctores, propterea que aliud Concilium Antiochenum proprio ingenio effinxerunt, distinctum omnino ab eo, quod Athanasius, Chrysostomus, & Innocentius improbaverunt.

runt. Mihi nulla placere potest ex his opinionibus; potius enim dixero ab initio quidem acta hujus Concilii fuisse suspecta ob hæreticos Episcopos, qui Concilio interfuerant; deinde tamen cum agnitum fuerit, ea, quæ in Concilii Canonibus continentur, maxime utilia esse ad disciplinam optimam Ecclesiasticam stabiliendam fuisse Ecclesiarum ferme omnium usu recepta, atque probata. Quod ab initio Athanasio, Chrysostomo, & Innocentio displicere potuit, pertinebat ad Episcopos Arianos, qui ad Synodum venerant; sed deinde constitit plures Episcopos Catholicæ fidei assertores, ac vindices in eodem Concilio tulisse sententiam, item canones omnes, qui ibidem editi fuerunt optimos esse, nihil autem germanæ fidei, & sacrorum disciplinæ contrarium continere; quid igitur morari poterat studiosos canonum cultores, ne canones istos reciperent, aut in rebus Ecclesiasticis definiendis illis uterentur? De hac ergo Synodo honorifice loquutus est S. Hilarius de Synodis adversus Arianos ita scribens: *Expositio Ecclesiasticæ fidei, quæ exposita est in Synodo habita per Encænias Antiochenæ Ecclesiæ consummatæ, quam exposuerunt, qui adfuerunt Episcopi 97., cum in suspicionem venisset unus ex Episcopis, quod prava sentiret* &c. Honorifice ejusdem meminit Leo IV. Pontifex Maximus in Concilio Romano 67. Episcoporum inquiens: *Quid aliud arbitrari, aut proferre valemus, nisi ut Sancti Patres, qui in Antiocheno Concilio residentes tertio capitulo promulgarunt, & inviolabiliter statuerunt?* Imo idem Leo IV. Antiochenos eosdem canones, tamquam optima Ecclesiasticæ disciplinæ documenta, observandos proposuit Episcopis Britanniæ in can. *de libellis* dist. 20.. Quid vero amplius dubitari de Antiochenorum canonum auctoritate potest, postquam noverimus illos fuisse in Concilio Chalcedonensi adductos, atque communi Episcoporum suffragio ibidem comprobatos? Memoro actionem 4. Concilii Chalcedonensis, in qua relato Antiocheno canone 5. ita sequitur: *Omnes Reverendissimi Episcopi clamaverunt: Hæc justa Regula Patrum*. Relatus est inde cum adprobatione singulorum canon 4., & canon 5.. Demum illud est observatione dignum, Collectores etiam veteres non omisisse in suis Codicibus eosdem canones Antiochenos; ut enim omittam Codicem illum, qui vulgo creditus est Ecclesiæ universæ, ubi post canones Gangrenses subjecti exhibentur 25. Antiocheni, Dionysius Exiguus totidem retulit Antiochenos canones, & quidem nomine *Regularum expositarum apud Antiochiam in Encæniis* 25. post canones Gangrenses, & ante Laodicenos. Est præterea prisca Latina collectio a Justello edita, pag. mihi 291. Tom. 1., in qua habentur iidem canones 25. Antiocheni, qui in *Dedicatione* editi dicuntur. Antiochenos præterea hujusmodi canones retulit in suum Codicem Fulgentius Ferrandus, Criscomius, Martinus Bracarensis, ut alios recentiores omittam. Quum vero plures ex Antiochenis istis canonibus iidem sint, qui inter canones vulgo Apostolicos referuntur, nova mihi suboritur suspicio de nomine Apostolicorum canonum; forte enim Auctor, ac compilator illorum voluit Antiochenos hosce canones describere; eos autem verebatur Antiochenorum nomine designare, ne forte suspecti essent apud veteres, apud quos, ut diximus, suspectum fuerat Antiochenum ipsum Concilium, quamobrem Apostolicos potius appellare voluit, ratus Apostolicos dici posse canones illos, qui in ea Urbe, quam Apostolorum Princeps Sanctus Petrus instruxit in fide, & cujus sedem Episcopalem diutius occupavit, conditi fuerant.

Can. 4. dist. 18. Hæc generatim de Antiochenis canonibus præfatus, devenio ad fragmenta Gratiani. In primis exhibeo canonem 4. dist. 18., qui consonat cum can. 20. ex

An-

Antiochenis fere juxta interpretationem Isidori Mercatoris, quam, uti alias sæpe observavi, Gratianus fere semper sequutus est in Græcis canonibus referendis. Non recedam ego a Dionysio Exiguo, qui aliis verbis ita interpretatus est exemplaria Græcorum: *Propter utilitates Ecclesiasticas, & absolutiones earum rerum, quæ dubitationem, controversiamque recipiunt, optime placuit, ut per singulas quasque provincias bis in anno Episcoporum Concilia celebrentur. Semel quidem post tertiam septimanam festi Paschalis, ita ut quarta septimana* Pentecostes *conveniat Synodus*. (Gratianus hic legit: *Synodus compleatur*. Sed Isidorus Mercator scribit: *perfici Concilium posse*, alii autem ex Græco textu ita explicarunt: *perficiatur Synodus*) *Metropolitano Provinciales Episcopos admonente. Secunda vero Synodus fiat Idus Octobris, idest quintodecimo die mensis Octobris*: (Gratianus scripsit non decimumquintum, sed decimum. Sane Isidori Mercatoris Editiones exhibent decimumquintum, sicut & editio codicis canonum Ecclesiæ universæ. Sed Græca exemplaria hodie vulgata exhibent diem decimum, quemadmodum etiam prisca latina editio apud Justellum Tom. 1. pag. mihi 265.) *quem Hyperberetæon Græci cognominant. In ipsis autem Conciliis adsint Presbyteri, & Diaconi, & omnes, qui se læsos existimant, & Synodi experiantur examen. Nullis vero liceat apud se celebrare Concilia, præter eos, quibus Metropolitanis videntur esse jura commissa*. Huic canoni plurimum congruet canon 36. ex vulgo Apostolicis, unde demonstratur, quod superius asserebam, olim sententias Concilii Antiocheni Apostolicorum canonum nomine editas fuisse, ac publice propositas. Huc etiam pertinet canon 15. dist. 18., qui licet referatur a Gratiano quasi *ex Concilio Martini Papæ*, hujus tamen Concilii nomine Antiochenum intelligitur, ita appellatum, quod in collectione Martini Bracarensis laudaretur. Sed hæc inferius suo loco.

Ad canonem 3. dist. 65., qui decimusnonus est inter Antiochenos, adnotarunt Romani Correctores consulendam esse versionem Dionysii Exigui, utpote quæ Græcis verbis melius respondet. Sane Gratianus Isidorum sequutus fuerat. En vero, quid Dionysius scripserit: *Episcopus præter Synodum, & præsentiam Metropolitani nullatenus ordinetur. Hoc autem modis omnibus coram posito, melius quidem est, ut omnes simul adsint ejusdem provinciæ Sacerdotes, quos Metropolitanus Episcopus advocare debebit, & si quidem omnes occurrerint, optime; quod si hoc difficile fuerit, saltem plures adesse omnino convenit, aut certe scriptis ejusdem sententiæ comprobari, & ita sub plurimorum vel præsentia, vel Decreto ordinatio celebretur. Quod si secus contra definita factum fuerit, nullas ordinatio vires habeat, si vero juxta definitam regulam fiat, & nonnulli pro contentione propria contradicunt, obtineat sententia plurimorum*. Consonant hæc cum canone 4. & 6. ex Nicænis, ex quibus fragmentum est in can. 1. dist. 65. Idem autem dicitur in canone 2. ejusdem dist. 65., quem Gratianus inscripsit nomine *Concilii Martini Papæ*, quod sane Concilium idem est cum Antiocheno, ita dicto, quod in collectione Martini Bracarensis legatur. *Can. 3. dist. 65.*

Rursus in can. 9. dist. 71. Gratianus sequutus est Interpretationem Mercatoris in canone 7. ex Antiochenis. Verum depravata est tum Gratiani, tum Isidori Scriptura, nec cum Græcis, nec cum antiquissimis Latinis editionibus conveniens. Dionysius Exiguus ita habet: *Nullus peregrinorum sine pacificis, idest commendatitiis suscipiatur Epistolis*. Prisca editio Latina Justelli exhibet: *Nullum sine formata suscipere peregrinum*. In Codice canonum, qui dicitur Ecclesiæ universæ sic legitur: *Nullus peregrinorum sine pacificis suscipiatur*. In eo itaque Gratianus depravatum canonem *Can. 9. dist. 71.*

nonem edidit, quod de Clericis singulariter expressit, qui generaliter de peregrinis omnibus fuerat constitutus. Sane posteriores Interpretes etiam Græci canonem hunc de Clericis tantummodo exposuerunt: Ait Zonaras: *Externos porro hoc loco non omnes, qui ex alia regione in aliam forte se conferunt, sed Clericos, qui ex alia in aliam Ecclesiam proficiscuntur, intelligit.* Sed hæc interpretatio cum disciplina potius posterioris temporis convenit, quam cum Germana canonis Antiocheni sententia; Hoc autem fuit frequens Interpretum quorumdam erratum, quod studuerint canones veteres juxta suorum temporum mores, quoad fieri posset, accommodare; quum propterea peregrinis tantummodo Clericis, non etiam Laicis formatæ Epistolæ recentiore ætate concedi consueverint, de Clericis tantummodo non de Laicis canonem Antiochenum intellexerunt. Deinde si invicem conferantur variæ illæ editiones, quas nuper expressi, aliis quampluribus junctis, quæ passim apud Collectores canonum leguntur, videntur promiscue acceptæ fuisse literæ *formatæ*, literæ *pacificæ*, & literæ *commendatitiæ*, quando tamen Antiochenus canon & juxta Dionysium Exiguum, & juxta Græca exemplaria de pacificis exprimitur. Quæ sane omnia ut recte, commodeque percipiantur, observatione dignum est, eam apud veteres fuisse Ecclesiarum omnium consuetudinem, ut fideles omnes, advenas præsertim, & peregrinos opportunis subsidiis juvarent, ubi præsertim illi bono sui Episcopi testimonio freti accederent. Etenim plurimum intererat cognovisse, utrum advenæ iidem justa de caussa, non ex schismate, aut diffidendi animo a patria sua abessent, ne forte contingeret, ut alimenta Ecclesiastica improbis hominibus concederentur, & seditiosis adversus mentem offerentium. Itaque solebant Episcopi fidelibus sibi subjectis, & peregre proficiscentibus literas dare, quæ generatim *formatæ* appellabantur. Duplicis autem erant generis, quæ pro personarum qualitate, & conditione tribuebantur, quarum aliæ *pacificæ*, aliæ *commendatitiæ*. dicebantur. Porro pacificæ quibuscumque concedebantur modo non indignis, nec seditiosis; At commendatitiæ tantum dabantur viris de Ecclesia benemeritis, sive doctrina, sive pietate spectabilibus. Constat id manifestissime ex can. 11. Concilii Chalcedonensis juxta interpretationem Dionysii Exigui, ubi hæc habentur: *Omnes pauperes, & indigentes auxilio, cum proficiscuntur sub probatione, Epistoliis, vel Ecclesiasticis pacificis tantummodo commendari decrevimus, & non commendatitiis literis, propter quod commendatitias literas honoratioribus tantummodo præstari personis conveniat.* Generalis ergo disciplina excipiendi, fovendique peregrinantes Christianos erat quidem Apostolorum ipsorum institutionibus probatissima, quemadmodum constat ex Epistola 3. S. Johannis ad Gajum, ubi sic legitur: *Charissime fideliter facis, quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ.* Sed non eadem erat in singulis excipiendis ratio, quemadmodum non erant eadem singulorum in Ecclesiam merita, quorum sane conveniens erat mentionem fieri per commendatitias, per quas de peregrini, seu Clerici, seu Laici conditione constaret.

Can. 5. dist. 92. Canon 5. dist. 92. idem est cum can. 18. Antiocheno, & quidem ex interpretatione Dionysii Exigui, licet tamen Gratiani editio in quibusdam vocibus corrupta videatur. En vulgatam Dionysii editionem: *Si quis Episcopus ordinatus ad Parochiam minime, cui est electus, accesserit, non suo vitio, sed quod eum aut populus vitet, aut propter aliam caussam, non tamen ejus vitio perpetratam, hic & honoris sit, & ministerii particeps, dummodo nil molestus Ecclesiæ rebus existat, ubi ministrare cogno-*

gnoscitur. Quem etiam observare conveniet, quidquid Synodus perfecta Provinciæ, quod visum fuerit, judicando decreverit. Alii ita Græcum canonem interpretati sunt: *Si quis ordinatus non ierit ad paræciam: ad quam est ordinatus Episcopus, non sua quidem culpa, sed propter populi recusationem, vel aliquam aliam caussam, quæ a se non oritur: is sit & honoris, & muneris particeps, dummodo nullam rebus Ecclesiæ, in qua convenit, molestiam adferat. Is autem id suscipiat, quod perfecta Provinciæ Synodus, quod ad se allatum est, judicando, statuerit.* Clarior videtur posterior hæc interpretatio. Si quis vero interrogaret, qualis habenda sit *perfecta* Synodus, facile responderi posset ex canone 16. ejusdem Antiocheni Concilii, qui idem est cum can. 8. dist. 92., ubi dicitur perfectum illud dici Concilium, *cui Metropolitanus Episcopus interfuerit*.

Rursus Dionysii Exigui, non Isidori Mercatoris interpretationem sequutus videtur Gratianus in can. 7. dist. 92., qui idem est cum canone 17. Antiocheno. Quædam tamen ex vulgata Dionysii editione sunt emendanda. Ita habet illa: *Si quis Episcopus manus impositionem Episcopatus acceperit, & præesse populo constitutus ministerium subire neglexerit, nec adquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari, donec susceperit coactus officium, aut certe de eo aliquid integra decreverit ejusdem Provinciæ Synodus Sacerdotum.* Quænam nomine *integræ* Synodi veniat, dignosci potest ex can. 8. dist. 92., qui idem est cum can. 16. Antiocheno. *Can. 7. dist. 92.*

Et quidem in eo referendo Gratianus neque Dionysium Exiguum sequutus est, neque Isidorum Mercatorem. Verba Dionysii hæc sunt: *Si quis Episcopus vacans in Ecclesiam vacantem prosiliat, sedemque pervadat absque integro, perfectoque Concilio, hic abjiciatur necesse est, etsi cunctus populus, quem diripuit, eum habere delegerit. Perfectum vero Concilium illud est, ubi interfuerit Metropolitanus Antistes.* Harmenopulus in epitome ejusdem canonis ita sententiam ipsam Concilii digessit: *Etiam vacans Episcopus, si absque integra Synodo, (integra autem est, quum & Metropolitanus adest) in Ecclesiam vacantem insilierit, licet ita Civitatis illius populus voluerit, rejiculus est.* Hujus canonis auctoritas, simul & antecedentis, idest canonis 7. dist. 92. maxime venerabilis esse debet, cum recitati ambo fuerint a Leontio Episcopo in Concilio Chalcedonensi, quemadmodum constat ex actione 11. Concilii ejusdem Chalcedonensis, quorum canonum vi Bassianus, & Stephanus Episcopatu Ephesi pulsi sunt dignitate tantum, sive honore; communione tamen, & necessariis ad vitam sustentandam iis concessis. *Can. 8. dist. 92.*

Romani Correctores ad can. 1. cau. 6. qu. 4. duo potissimum, aut emendare voluisse, aut revera emendasse videntur. In-primis cum agnovissent dictum canonem 1. in editione Gratiani memorari non nomine Concilii Antiocheni, sed potius Laodiceni, novissentque pariter legi illum non inter canones Laodicenos, sed inter Antiochenos, jure optimo pro Laodiceno Concilio voluerunt legi debere Antiochenum; præsertim cum vetustissimum haberent Gratiani exemplar, in quo idem canon Antiocheni Concilii nomine legebatur. Huic errato facilem occasionem præbere potuerunt veteres canonum Collectiones, in quibus Laodiceni canones immediate Antiochenis subjiciuntur; propterea exinde qui legerent, poterant Antiochenos canones pro Laodicenis scribere, & viceversa. Deinde vero in expositione canonis asseruerunt Græcum exemplar valde dissonare a versione Gratianea, ita postremo subjicientes: *Ac sane quod Metropolitanus ad alterius Metro-* *Can. 1. cau. 6. qu. 4.*

politani

politani vocationem deberet venire, atque in eodem Concilio duo Metropolitani futuri essent, vix videtur convenire. An hæc posterior observatio æque feliciter cesserit, quemadmodum prior, judicare non audeo. Tantum eo contentus ero, si varias Interpretum vetustiorum, ac meliorum versiones adducam, quas unusquisque conferre deinde poterit cum canone Gratianeo. Agitur heic de canone 14. ex Antiochenis. Et quoniam Gratianus sequutus esse videtur versionem Isidori Mercatoris, primo loco adferam verba canonis juxta eundem Isidorum ita expressa: *Si quis Episcopus de aliquibus caussis criminalibus in judicio Episcoporum fuerit accusatus, contingat autem de ipsis Episcopos Provinciæ, & alios quidem innocentem eum pronunciare, alios reum; propter hujuscemodi itaque controversiam amputandam, placuit Sanctæ Synodo Metropolitanum Episcopum alterius vicinæ Provinciæ advocari oportere, & aliquantos cum eo Episcopos alios, qui pariter residentes, quæcumque fuerint, dirimant quæstiones, propter hoc, ut firmum sit judicium, quod ab unius Provinciæ Episcopis fuerit promulgatum*. Dionysius Exiguus ab hac sententia nullo modo distat, ita scribens: *Si quis Episcopus de certis criminibus judicetur, & contingat de eo Provinciales Episcopos dissidere, cum judicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis; pro totius ambiguitatis absolutione Sanctæ Synodo placuit, ut Metropolitanus Episcopus a vicina Provincia judices alios convocet, qui controversiam tollant: ut per eos simul, & per Provinciales Episcopos, quod justum visum fuerit, adprobetur*. In Codice, qui appellatur canonum Ecclesiæ universæ eadem ferme verba leguntur. Non memoro hic priscam illam Latinam canonum editionem, quam publicam fecit Justellus in Tom. 1. suæ Bibliothecæ, in ea enim hic canon Antiochenus minus integer reperitur ob vetustatem forte MS. Codicis, qui in ea parte obliteratus est pag. mihi 294. Fulgentius Ferrandus eundem canonem ita perstringit: *ut si de accusato Episcopo multæ sententiæ fuerint Episcoporum, Metropolitanus alterius Provinciæ convocetur*. Qui vult ad Martini Bracarensis collectionem confugere, perpendat canonem 2. cau. 6. qu. 4. Gentianus Hervetus ex Græcis exemplaribus ita est interpretatus: *Si quis Episcopus ob aliqua crimina judicetur, deinde contingat Episcopos, qui sunt in Provincia* (alii vertunt: *Episcopos Provinciæ*) *de eo dissentire; illis quidem eum, de quo fertur sententia, innocentem pronunciantibus, his vero reum; pro tota componenda controversia visum est S. Synodo, ut Metropolitanus Episcopus ex propinqua Provincia alios evocet judicaturos, & controversiam decisuros, & cum Provincialibus, quod probatum fuerit, confirmet*. Alii postrema hæc verba ita exposuerunt: *Alios evocet judices, qui controversiam dirimant, cum Provincialibus, quod probatum fuerit, confirmando*. Neque sane ego video ab hisce interpretationibus distare interpretationem, quæ adfertur a Romanis Correctoribus, quorum sententia cum ceteris in eo concors est, ut scilicet in Episcoporum caussis in Concilio Provinciali discussis, accedere debeant ad Synodum Provinciæ finitimæ Episcopi, ipse etiam finitimæ Provinciæ Metropolitanus ad id invitatus, ut judicium & ipse, & alii Episcopi ferant, ubi penes Provinciales Episcopos jampridem congregatos dubitatio aliqua emerserit, aut in ferendo suffragio in æquales partes vota singulorum distracta fuerint. Neque video turbari jurisdictionem Metropolitanorum in hac parte, ex eo quod duo Metropolitani ad idem Concilium vocati conveniant, cum in primis versetur res in mutuis officiis, quæ a Metropolitanis invicem præstanda præscribuntur, deinde Metropolitanus, qui tamen judex extra ordinem accedit, injuriam nullam ordinario facit Metropolis Principi, nec ullam gra-
dus

dus sui injuriam patitur, quemadmodum sæpissime fieri idipsum contingit in delegationibus diversorum judicum supremi Imperantis auctoritate factis. Demum etiamsi Metropolitarum jus aliquatenus per hanc Concilii Constitutionem imminueretur, nihil repugnat; etenim ubi Ecclesiarum utilitas exigit, non adeo subtiliter de juribus Personarum disputandum est: Qua ratione Concilium Tridentinum statuit, ut Episcopi exempti eligant sibi Metropolim, ad quam statuto tempore ad Concilia celebranda convenire teneantur. Sess. 24. de reformat. cap. 2.

Vulgo sese intricatissimis disputationibus agitant Interpretes ad Germanam intelligentiam consequendam canonis 5. cau. 6. qu. 4., quidem est cum canone 15. ex Antiochenis juxta Isidorum Mercatorem. Dionysius Exiguus ita scripsit: *Si quis Episcopus de certis criminibus accusatus condemnetur ab omnibus Episcopis ejusdem Provinciæ, cunctique consonanter eandem contra eum formam Decreti protulerint, hunc apud alios nullo modo judicari, sed firmam concordantium Episcoporum Provinciæ manere sententiam.* Non memoro interpretationes alias, sive veterum, sive recentiorum; omnes enim unam exhibent, eandemque sententiam. Sisto in controversiis Canonistarum, exinde quærentium, utrum talis, tantaque fuerit apud Antiochenos Episcopos Conciliorum Provincialium auctoritas, ut ab illorum Sententia deneganda prorsus appellatio sit, sive ad Synodum superiorem, sive ad aliam quamcumque etiam in Ecclesia maximam potestatem? Christianus Lupus ita credidit ex hoc Antiocheni Concilii canone posse deduci, propterea que occasionem hinc arripuit detestandi & canones, & Synodum ipsam Antiochenam. Balsamon Græcus Interpres paucis sese expedit, remque omnino se absolvisse arbitratus est ita concludens: *Præsens canon sublatus est a quarto canone Synodi Sardicensis.* Balsamonis opinio mihi placere non potest animadvertenti, agi de duobus Conciliis Antiocheno, & Sardicensi ætate valde proximis, in quibus non est facile præsumenda unius respectu alterius abrogatio; Quod & ipse Balsamon agnovisse videtur, dum ita subdit: *Sin autem hoc nolis dicere, interpretare canonem, ut superius dictum est, & dic fieri condemnationem a Synodo, in quam non cadit appellatio, ut a Papa, vel a Patriarcha Constantinopolitano.* Sed hæc rursus explicatio non satis convenire videtur verbis Antiocheni canonis de Provincialibus Archiepiscoporum omnium Conciliis expressi, quem propterea restringere fas non est ad sola Concilia Romani Pontificis, vel Constantinopolitani Patriarchæ juxta mentem Græcorum. Alexius Aristenus asserit quidem hoc canone interdictam esse quamcumque appellationem a Conciliis Provincialibus interponendam, eos tamen qui contra sentiunt, benignius, humaniusque sentire, ac propterea anteferendos esse Antiochenis ipsis Patribus; imo eo etiam progreditur, ut asserat contrariam opinionem placuisse eisdem Antiochenis Episcopis in can. 4. Ego consentire non possum hujusmodi expositioni canonis, juxta quam ejusdem Concilii Episcopi uno, eodemque judicio sibimet ipsi adversati fuisse credantur. Illustrissimus de Marca cum pluribus Gallicani Regni Episcopis ex hoc canone prædicarunt, supremum esse Conciliorum Provincialium judicium, a quo nulla amplius appellatio admittatur lib. 7. cap. 2. de concordia Sacerdotii, & imperii. Gratianus, quem Canonistarum ferme omnium, ac præsertim Italorum turba sequuta est, post relatum hujusmodi canonem ita subdidit: *Subintelligendum vero est, nisi ad judicem majoris auctoritatis fuerit provocatum. Tunc enim per appellationem soluta sententia firmitatem non obtinet.* Mihi sane rem hanc ad rectam rationem redigenti ab omnibus hisce Interpreti-

Can. 5. cau. 6. qu. 4.

bus recedendum videtur, atque ita omnis dirimenda controversia, ut & appellationibus ad superiores ordines faciendis nihil detrahatur, & simul salva maneat Antiocheni Concilii optima constitutio, quod utrumque præstare studioso sacrorum canonum cultori elaborandum est.

In primis itaque nemo ex Catholicis, atque Religiosis viris debet derogare quidpiam Ecclesiastico ordini, quo fit, ut quemadmodum infima per media, ita media per suprema commode dirigantur; quemadmodum ergo Clericis Episcopi, & Episcopis Archiepiscopi præfecti sunt, ita & Archiepiscopis Primates, Patriarchas, ipsum denique Pontificem Maximum Superiores agnoscimus. Quum vero superior ille dicatur, qui inferiorum errata corrigere valeat, aliter non possumus supra Provincialia Metropolitarum Concilia Superiorem dicere, nisi qui possit de sententiarum ab ipsis prolatarum iniquitate judicare, illamque agnitam per appellationem emendare, id exigit recta Rei cujusque publicæ administratio, adeo ut nonnullis placuerit non ex gentium tantum, sed & naturali ipso jure appellandi ab inferioribus ad superiores concedendam esse facultatem.

Quibus tamen ita constitutis, nihil omnino detrahitur Antiocheno canoni. Habet hæc observationes suas jucundas, & nitidas, quas etsi nemo ex interpretibus, quod ipse noverim, huc usque fecerit, arbitror tamen improbatum non iri. Animadverto apud veteres, receptissimas quidem fuisse boni publici caussa appellationes, ne scilicet innoxii impune ob quorundam judicum imperitiam, sive improbitatem damnarentur; non tamen appellationes istas in Reipublicæ ipsius dispendium retorqueri aliquando potuisse; quod sane contigisset, si facta fuisset litigantibus potestas appellandi perpetuo, etiam post sententias pluries repetitas per diversos judices, vel Magistratus. Coercenda etiam fuerat nimia perpetuo appellandi licentia, ne forte improbi homines jam pluries damnati appellationibus introductis lites perpetuas facerent, & nonnisi raro temeritatis suæ pœnis subjacerent. Hinc sapientissime aliquando constitutum est, ut qui post duplex, aut triplex judicium damnatus fuerit, amplius appellandi facultatem non habeat. Id primum apud Græcos obtinuit, apud quos vetustissima fuit lex, qua post tertium judicium, in quo concors jusdicentium sententia haberetur, appellandi potestas denegabatur. Testem appello Platonem, qui in dialogo 6. de legibus, vel legumlatione pag. mihi 308. ita scribit: *Qui litigant, ad vicinos primum, & amicos, & maxime rei, de qua quæritur, conscios se convertant. Quod si per eos non sufficienter fuerit judicatum, ad aliud judicium proficiscantur. Tertium vero, si per duo superiora reconciliati non fuerint, finem imponat.* Tertium ergo judicium apud Orientales erat postremum, ex quo appellare amplius damnato non liceret. Quæ sane disciplina, utpote & Civili, & Ecclesiasticæ utilitati conveniens, fuit ad Occidentem producta, receptaque propterea abs Justiniano l. un. Cod. *ne liceat in una ead. caussa tertio provocare* auth. *Si quis litigantium eod. de Episc. audient.* probata demum a Pontifice Maximo in cap. 65. *de appellationibus*.

Quis exinde facile non deducat, qualis omnino fuerit Antiochenorum Episcoporum mens, ubi post concordem Concilii Provincialis sententiam nihil præsidii amplius, aut effugii damnatis superesse voluerunt? videlicet ordo caussarum Ecclesiasticarum is erat, ut primo res coram Episcopo loci discuteretur, deinde post ejus sententiam ad Metropolitanum deferretur; demum vero ad Concilium, in quo

quo omnium Comprovincialium Episcoporum auctoritas intercederet. Et sane, si concors omnium sententia in Concilio fuisset, qualis etiam in superioribus judiciis per Episcopum, atque Archiepiscopum prodita fuerat, quis plenæ Concilii sententiæ, nisi temere litigans acquiescere non debuisset? loquimur sane de provinciali Concilio, in quo non triplex tantum concors judicium agnoscere fas est, sed tot judicia, quot Episcopi sunt, qui ad Concilium convenerunt. Arbitror itaque his me vere assequutum esse mentem Patrum Antiochenorum, qualis etiam ex verbis Antiocheni canonis luculenter adparet. Quid enim aliud significare videntur verba illa: *ab omnibus Episcopis*, & *consonanter*, & illa: *firmam consonantium Episcoporum &c.*? Atque eo melior hæc mea interpretatio videri debet, quo per illam difficultates omnes, quæ ceteros agitant Glossographos, & Scriptores ferme universos, commode extricantur.

Siquis vero adhuc opponendum censeret canonem quartum Sardicensem, ex quo deduci videtur apud veteres Concilii Provincialis sententiam non habitam fuisse tamquam supremam, facile conciliaverim ajendo in Sardicensi Concilio de ea caussa agi, quæ non concordi Episcoporum omnium judicio finita fuisset; nec enim aliquid hujusmodi continetur ibidem, unde constet consonantem undequaque & concordem fuisse Episcoporum omnium sententiam. Nec etiam in hac re discutienda penitius dubitarem ulterius progredi, ajendo, quemadmodum Sardicensis Synodus Occidentalium potissimum Episcoporum erat, propterea que juxta receptas Occidentis regulas judiciorum definiverat, ita Concilium Antiochenum Orientalium Episcoporum judiciales canones juxta Græcorum jurisprudentiam definivisse. Sane ex iis, quæ nuper proponebam, liquet manifeste, apud Græcos jamdiu a tempore Platonis eam viguisse jurisprudentiam, ut tertium judicium concordium judicum pro supremo haberetur. In conspectu hujus Græcorum consuetudinis, quid aliud statuere poterant Antiocheni Patres, quam nullam aliam expectandam esse sententiam post judicium Concilii Provincialis prolatum unanimi Episcoporum omnium consensione? Ast hæc de triplici conformi judicio doctrina nondum ad Orientales pervenit, nisi post Constitutionem Justiniani Imperatoris in dicta l. un. cod. *ne liceat in una &c.*, ac propterea multo post Concilium Sardicense. Quid ergo aliud statuendum erat a Sardicensibus Occidentalibus Episcopis, sequentibus morem patriæ suæ, quam ut perpetua usque ad superiorem maximum appellatio concederetur? Fuit omni ætate sapientissima Ecclesiasticorum Patrum œconomia, qua, ubi nihil specialiter sacris canonibus receptum esset, civilium legum principiis canones accommodarent. Quamobrem in diversis provinciis diversa disciplina recepta est ex eo, quod diversæ essent legum civilium dispositiones, aut quod varii mores, qui legum instar obtinent, proponerentur. Nemo enim ignorat, unicuique Episcopo in Ecclesiasticis Constitutionibus sanciendis suæ potius Provinciæ moribus, quam alienis inhærendum esse.

In canone 3. huius Antiocheni Concilii habetur canon 24. cau. 7. qu. 1., qui fere consonat cum interpretatione Isidori Mercatoris. Exhibebo nunc ex Collectione Dionysii Exigui. Ita ille: *Siquis Presbyter, aut Diaconus, & omnino quilibet ex Clero Parochiam propriam deserens, ad aliam properaverit; dein omnino demigrans in alia Parochia per multa tempora nititur immorari, ulterius ibidem non ministret: maxime si vocanti suo Episcopo, & regredi ad propriam Parochiam commonenti obedire contemserit. Quod si in hac indisciplinatione perdurat, a ministerio modis omnibus re-* *Can. 24. cau. 7. qu. 1.*

 movea-

moveatur, ita ut nequaquam locum restitutionis inveniat. Si vero pro hac caussa damnatum alter Episcopus suscipiat, hic etiam a communi coerceatur Synodo, velut qui Ecclesiastica Constituta dissolvat.

Can. 25. can. 7. qu. 1. Quod autem de Presbyteris, aliisque inferioribus Clericis statutum est in dicto can. 3., statuitur de Episcopis in can. 21. Antiocheno, qui refertur in can. 25. cau. 7. q. 1., Gratiano semper sequente Isidorum Mercatorem. Non praetereibo ego interpretationem Dionysii, praesertim quod nonnihil varietatis & in verbis, & in sententia canonis deprehendatur. *Episcopus ab alia Parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab Episcopo necessitate compulsus* (paullo aliter alii ex Graecis exemplaribus: *nec ab Episcopis coactus*: auctor Codicis Ecclesiae universae apud Justellum ait: *nec ab Episcopis necessitate compulsus*. Auctor priscae Latinae Collectionis apud eundem Justellum pag. mihi 295. tom. 1. ita habet: *Neque ab aliquibus Episcopis coactum*). *Maneat autem in Ecclesia, quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum de hac re terminum constitutum.*

Can. 3. cau. 8. qu. 1. Canon 3. cau. 8. qu. 1. depromtus est ex canone 23. Antiocheno, & quidem juxta versionem Dionysii Exigui. Romani Correctores expunxerunt a Codicibus Gratiani verba haec: *& electione Clericorum*. Revera neque apud Dionysium Exiguum; neque apud Isidorum Mercatorem, neque apud Graecos habentur. Verum haec adhuc leguntur in prisca illa Collectione Justelli, quam pluries jam memoravi, ibi: *Non aliter fieri nisi aut cum Synodo, & judicio Episcoporum, & maxime electio Clericorum* pag. 295. tom. 1., ubi forte legendum erit: *electione Clericorum*. Quamquam vero in hoc canone cautum luculenter adpareat, neminem ex Episcopis posse sibi in Episcopatu successorem designare, non tamen hoc perpetuum fuit; Scimus enim viros sanctissimos, quorum exempla improbata non sunt, id fecisse, suadente Ecclesiarum quarundam utilitate. Sic Eusebius lib. 6. hist. Eccl. cap. 11., & cap. 32. testatur a Narcisso Hierosolymorum Episcopo Alexandrum, a Theotecno Caesareae Palestinae Episcopo Anatolium sibi substitutum fuisse, ut omittam vulgata exempla Severi Milevitani, & Valerii Hipponensis, de quibus mentionem fecit S. Augustinus epist. 110.

Can. 6. cau. 9. qu. 2. Canon 6. cau. 9. qu. 2. legitur in can. 13. Antiocheno juxta interpretationem Isidori, exceptis iis verbis: *nec ab aliis illuc trahatur Episcopis*, pro quibus apud Isidorum haec leguntur: *nec alios illuc secum adtrahat Episcopos*. Romani Correctores Graeca verba, una cum illorum interpretatione subjecerunt, observantes etiam Dionysii versionem aptius, quam Gratiani exemplar, exprimere sententiam Graeci textus. En verba Dionysii: *Nullus Episcopus ex alia Provincia audeat ad aliam transgredi, & ad promotionem ministerii aliquos in Ecclesiis ordinare, licet consensum videantur praebere nonnulli, nisi literis tam Metropolitani, quam ceterorum, qui cum eo sunt, Episcoporum, rogatus adveniat, & sic ad actionem ordinationis accedat. Si vero nullo vocante inordinato more deproperet super aliquibus ordinationibus, & Ecclesiasticis negotiis ad eum non pertinentibus, componendis, irrita quidem, quae ab eo geruntur, existant; ipse vero incompositi motus sui, & irrationabilis audaciae subeat ultionem, ex hoc jam damnatus a sancto Concilio.*

Can. 7. cau. 9. qu. 2. Memorato canoni 13. Antiocheno plurimum consonat 22., qui apud Gratianum refertur in can. 7. cau. 9. qu. 2., ubi Gratianus imitatus videtur interpretationem Isidori Mercatoris; quamquam haec in nonnullis quandam habeat vocum varietatem.

tem. Itaque Isidorus Mercator ita scripsit: *Episcopum non debere in alienam irruere civitatem, quæ illi probatur non esse subjecta, neque in regionem, quæ ad ejus curam minime dignoscitur pertinere, ad aliquid ordinandum, neque Presbyteros, neque Diaconos constituere ad alios Episcopos pertinentes, nisi forte cum consilio, & voluntate propriæ regionis Episcopi. Quod si quispiam horum aliquid audere voluerit, irrita quidem erit hujusmodi ordinatio, & is, qui male usurpaverit, a Synodo arguatur. Nam si ordinare non potuerit, nullatenus alterius Parochianum judicare non præsumat.* Dionysius autem Exiguus ita exhibet: *Episcopus alienam civitatem, quæ non est illi subjecta, non adeat, nec ad possessionem accedat, quæ ad eum non pertinet super ordinatione cujusquam, nec constituat Presbyteros, aut Diaconos alteri subjectos Episcopo, nisi forte cum consilio, & voluntate regionis Episcopi. Siquis autem tale aliquid facere tentaverit, irrita sit ejus ordinatio, & ipse coerceatur a Synodo; nam si ordinare non potuerit, nullatenus judicabit.* Posteriora hæc verba: *nam si ordinare &c.* desiderantur in codice, qui dicitur Ecclesiæ universæ, & in Græcis exemplaribus; at in prisca Collectione Latina canonum edita abs Justello tom. 1. pag. mihi 295. ita leguntur: *Quia quod vindicare non potest, ordinare non debet.*

Canon 2. cau. 9. qu. 3. habetur in can. 9. Antiocheno juxta Isidorum Mercatorem. Romani Correctores aliam interpretationem addiderunt ex Græcis exemplaribus. Subjiciam ego & aliam ex Dionysii Exigui codice. *Per singulas regiones Episcopos convenit nosse, Metropolitanum Episcopum sollicitudinem totius Provinciæ gerere, propter quod ad Metropolim omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrunt. Unde placuit, eum & honore præcellere, & nihil amplius præter eum ceteros Episcopos agere, secundum antiquam a Patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum, quæ ad suam Diœcesim pertinent, possessionesque subjectas. Unusquisque enim Episcopus habeat suæ Parochiæ potestatem, ut regat juxta reverentiam singulis competentem, & providentiam gerat omnis possessionis, quæ sub ejus est civitate; ita ut Presbyteros, & Diaconos ordinet, & singula suo judicio comprehendat. Amplius autem nihil agere tentet, præter Antistitem Metropolitanum, nec Metropolitanus sine ceterorum gerat consilio Sacerdotum.* Quicumque hunc Antiochenum canonem cum 33. ex Apostolicis contulerit, nullum inter utrumque discrimen agnoscet. *Can. 2. cau. 9. qu. 3.*

Idem quoque est cum canone 40. ex Apostolicis canon 5. cau. 10. qu. 1., sive canon 24. ex Antiochenis. Cujus interpretationem sequutus fuerit Gratianus mihi non constat. En verba Dionysii Exigui: *Quæ sunt Ecclesiæ cum omni sollicitudine, & conscientia bona, & fide, quæ in Deum est, qui cuncta considerat, judicatque, serventur, quæ etiam dispensanda sunt judicio, & potestate Pontificis, cui commissus est populus, & animæ, quæ intra Ecclesiam congregantur.* *Can. 5. can. 10. qu. 1.*

Canon 2. cau. 11. qu. 3. idem est cum canone 6. Antiocheno. Gratianus videtur sequutus Isidorum Mercatorem; hodie tamen inter Isidori, & Gratiani editiones aliquid discriminis intercedit. Habet enim Isidorus: *Siquis a proprio Episcopo excommunicatus est, non eum prius ab aliis debere suscipi, nisi aut a suo fuerit receptus Episcopo, aut Concilio facto occurrat, ut respondeat; & si Synodo satisfecerit, statuimus, sub alia sententia eum recipi. Quod etiam circa Laicos, & Presbyteros, & Diaconos, & omnes, qui in Clero sunt, convenit observari.* Longe meliorem esse dixerunt Romani Correctores interpretationem Dionysii Exigui, quæ his verbis exprimitur: *Siquis a proprio Episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis, quam suo reconcilietur Episcopo, aut certe ad Synodum, quæ congregatur, occurrens* *Con. 2. cau. 11. qu. 3.*

rens pro se satisfaciat, & persuadens Concilio sententiam suscipiat alteram. Hæc autem definitio maneat circa Laicos, & Presbyteros, & Diaconos, omnesque, qui sub regula esse monstrantur. Plurimum cum hoc canone congruit can. 5. Nicænus.

Can. 6. cau. 11. qu. 3. In can. 6. cau. 11. qu. 3. habetur can. 4. ex Antiochenis, in quo describendo Gratianus sequutus omnino est interpretationem Dionysii Exigui, cum qua omnino consonat, dummodo a Gratianea editione auferatur vox illa *oportet*, quæ habetur prope finem canonis. Romani Correctores pro voce illa *damnatus* legendum esse arbitrantur, *depositus* juxta Græca exemplaria. Sane qui Græca exemplaria sunt recens interpretati ita scripserunt: *depositus*, ita etiam scripsit Isidorus Mercator; ita quoque legitur in prisca collectione Latina Justelli Tom. 1. mihi 292., ita demum in Codice, qui apellatur Ecclesiæ universæ. Unus Dionysius Exiguus legit: *damnatus*. Hic canon recitatus est in Concilio Chalcedonensi actione 4. in caussa Carosi, & Dorothei Archimandritarum; Legit autem canonem Aetius Archidiaconus, & Primicerius Ecclesiæ Constantinopolitanæ, hoc modo, quemadmodum describitur in Tom. 4. Venetæ editionis Labbeanæ pag. 1430. *Canon 83. Si quis Episcopus a Synodo depositus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino qui est sub regula a proprio Episcopo, ausus fuerit amplius aliquid sacri ministerii gerere, sive Episcopus juxta superiorem consuetudinem, sive Presbyter, sive Diaconus; postea non liceat ei ne in altera quidem Synodo spem restitutionis, nec satisfactionis* (legunt alii: *nec defensionis*) *locum habere. Sed & omnes, qui ei communicant, ejiciantur ex Ecclesia; & maxime si, postquam cognoverunt sententiam in prædictos latam, iis communicare ausi fuerint.*

Can. 23. cau. 12. qu. 1. Canon 23. cau. 12. qu. 1. consonat omnino cum canone ultimo Concilii Antiocheni, qui etiam canonis Apostolici nomine laudatus est in can. 22. cau. 12. qu. 1. Gratianus sequutus est Dionysium Exiguum. Vix autem vulgatæ Dionysii editiones aliquid habent, juxta quod Gratiani fragmentum sit emendandum; etenim ubi Gratianus scripsit *res lædantur Ecclesiæ*, apud Dionysium legitur: *ceteræ lædantur Ecclesiæ*. Parum autem vel nihil discrepant aliorum interpretationes, nisi forte alicui videantur observanda verba illa Gratiani ex Dionysio relata: *Synodo Provinciæ pœnas iste persolvat*, quorum vice Isidorus Mercator habet: *reatum hunc, qui hujusmodi est, apud Metropolitanum Provinciæ præstare debebit*. Vetus Interpres ita scribit: *Subjacere Synodo Provinciæ*, & alii ex Græcis exemplaribus: *In Synodo Provinciæ administrationis rationem reddat.*

Plane ad hunc canonem observatione digna sunt illa verba: *Participet autem & ipse, quibus indiget, si tamen indiget*; Ex quibus deducitur tum demum Episcopum posse de bonis Ecclesiasticis participare, cum pauper sit, & penitus indigens; ex quo facile argumentari unusquisque potest, sive Episcopos, sive Clericos omnes, qui beneficia Ecclesiastica possident, non posse quidpiam ex beneficii fructibus in suos usus convertere, quoties privatum, seu familiare, ut ajunt, patrimonium habeant, ex quo commode sustententur. Porro sententia hæc nullos habuit contradictores usque ad sæculum 12., aut etiam 13., prior enim ætas perpetuo sensit, Ecclesiam de bonis suis pauperibus tantummodo Clericis subvenire, divites autem a commodis Ecclesiasticis prorsus excludi, nisi fortasse isti propriis primum renunciaverint, atque ex voluntate pauperes facti fuerint. S. Augustinus in epist. 185. ad Bonifacium ad rem ita scribit: *Si pauperum cumpauperes sumus, & nostra sunt* (Ecclesiæ bona), *& illorum. Si autem privatim, quæ nobis sufficiunt, possi-*

possidemus, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus. Can. ult. cau. 12. qu. 1. Quorsum autem distingueret Augustinus Episcopum divitem ab Episcopo paupere, ut iste bonorum Ecclesiasticorum particeps esse possit, non ille, nisi sentiret, Episcopum divitem nihil posse ne alimoniæ quidem caussa percipere? Revera excludit vir eximius ab iis percipiendis Episcopum divitem, ad quæ percipienda admittit Episcopum pauperem: atqui Episcopum pauperem nihil præter necessaria vitæ subsidia ex bonis Ecclesiasticis posse percipere viris egregie cordatis persuasum est; excluditur ergo dives Episcopus ab ipsis alimentis ab Ecclesia expetendis. Justinianus in novella 3. cap. 3. statuit: *Expensæ, quæ fiunt ex Ecclesiasticis reditibus circa pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur, qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem.* In Capitularibus Regnum Francorum cap. 113. in additione 3. Parisiensis editionis anni 1677. ita legitur: *Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, convenit erogare, quando nihil aliud sit habentibus dare, quam perdere,* & in can. sequenti: *Nec illi, qui sua possidentes dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipiunt;* Quibus omnino consonat Concilium Aquisgranense anni 816. in can. 120. ibi: *Patrum sententiæ docent Clericos non esse sectatores divitiarum, nec res Ecclesiarum inofficiose accipere debere;* & clarius id habet in can. 107., ubi arguuntur Clerici propria possidentes, & nihilominus alimenta ex Ecclesiæ reditibus postulantes. At quoniam in hoc eodem canone multa ex Juliano Pomerio depromta sunt, verba potius adferam ejusdem Pomerii quinti sæculi auctoris optimi, & probatissimi ita scribentis in lib. 2. de vita contemplativa cap. 10. *Nec illi, qui sua possidentes dari aliquid volunt, sine grandi peccato suo, unde pauper victurus erat, accipunt. De Clericis quidem dicit Spiritus Sanctus: Peccata populi mei comedunt. Sed sicut nihil habentes proprium non peccata, sed alimenta, quibus indigere videntur, accipiunt; ita possessores non alimenta, quibus abundant, sed aliena peccata suscipiunt. Ipsi quoque pauperes, si se possunt suis artificiis, aut laboribus expedire, non præsumant, quod debet debilis, aut infirmus accipere, ne forte Ecclesia, quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes, etiam nihil indigentes, accipiant, gravata, illis quoque, quibus debeat, subvenire non valeat. Qui autem Ecclesiæ serviunt, & labori suo veluti debita reddi oportere credentes ea, quibus opus non habent, aut accipiunt libenter, aut exigunt, nimis carnaliter sapiunt, si putant, quod Ecclesiæ fideliter servientes stipendia terrena, ac non potius præmia æterna accipiant. Sæcularis quippe militia, quia cœlestia non habet, terrena strenue militantibus præstat; unde satis indignum est, si fidelis, & operosa devotio Clericorum propter stipendium temporale præmia sempiterna contemnat. Quod si quilibet minister Ecclesiæ non habet, unde vivat, non ei præmium reddit hic, sed necessaria præstat Ecclesia, ut in futurum præmium laboris sui recipiat..... Quæso, quid eorum sit, quæ dixi difficile? Ut homo id, quod opus non habet, ab Ecclesia non accipiat, aut ut, quod habet, sine caussa contemnat? Si propter hoc non vult sua relinquere, ut habeat unde vivat, ut quid accipit, unde rationem reddat? Ut quid de peccatis alienis sua multiplicat?* Clarissima sunt hæc ad rem nostram, ex quibus etiam obviam facile itur vulgato argumento, quod petunt ex Apostolo ad Chor. 1. cap. 9. abutentes verbis illis, quibus dicitur neminem suis unquam stipendiis militare, item altari servientes de altari vi-

vere

vere. Hæc fane Apoftoli verba de Clericorum inopia fublevanda, non de laborum compenfatione Pomerius interpretatus eft, juxta illud, quod ait Auguftinus in lib. de Paftoribus, & ovibus cap. 2. ita fcribens: *Non redditur fuftentatio neceffitatis a populo, quafi merces illis, qui fibi in charitate ferviunt, fed tamquam ftipendium, quo, ut poffint laborare, pafcantur.* Paullus Apoftolus fequutus fuerat Chrifti fervatoris documenta, qui apud Matthæum dixerat: *Dignus eft operarius cibo fuo*; advertendum tamen Chriftum eundem paullo antea ita Apoftolos alloquutum fuiffe. *Nolite poffidere aurum, neque argentum.* Alimenta itaque debebantur Evangelii præconibus, atque Miniftris, illis tamen, qui nihil penitus poffidebant. Hæc ergo fuit Veterum Sanctorum Patrum fententia, quæ adhuc Gratiani temporibus obtinere vifa eft; etenim Gratianus ipfe ad calcem canonis 24. cau. 1. qu. 1., inquirit, num Epifcopus poffit habere propria; diftinguenfque Epifcopos familiam habentes a non habentibus, concludit illos propria habere poffe bona, quibus familiæ neceffitatibus occurrant, non vero iftos, *nifi fortaffe retinendo fua a fumtibus Ecclefiæ abftineant*; *Quod fieri poffe Profper de vita contemplativa teftatur, dicens: Illi autem, qui tam infirmi funt, ut poffeffionibus fuis renunciare non poffint, fi ea, quæ accepturi erant, difpenfatori relinquant nihil habentibus conferenda, fine peccato poffident fua, quia & ipfi quodammodo fua relinquunt, quando propriis contenti rebus nihil eorum, quæ labori, vel ordini fuo deberi arbitrantur, accipiunt.* Verum paullo poft Gratiani ætatem, introducta quomodolibet opinandi licentia per homines nefcio an improbos, an indoctos, lugendum eft, quantum labefactata etiam hac in parte fuerit Ecclefiaftica difciplina. Quidquid tamen molita fuit temporum improbitas, vel infcitia, non defuerunt femper Viri Graviffimi, qui veterum Doctrinam fequuti funt, & veritati ftudere potius, quam indulgere libidini voluerunt. Laudo heic Dionyfium Chartufianum, qui in tractatu de vita canonicorum artic. 14. ita fcribit ad hanc rem: *Salubrius, ac fecurius creditur, ac paretur dictis Sanctorum, per quos loquutus eft Spiritus Dei, quam Scholafticorum quorundam, qui fuo magis, quam expedit, credunt, & nituntur ingenio, auctoritatem Sanctorum ad fuam retorquentes opinionem.* Et ibidem: *Quamvis ergo de propofita quæftione quidam dicant Scholaftici, poffe id licite fieri, confultius tamen credendum eft verbis Hieronymi, & Bernardi, imo & Summi Pontificis, Beatique Profperi: Ait enim Damafus Papa: Qui bonis parentum fuftentari poffunt, fi accipiant, quod pauperum eft, facrilegium incurrunt ..... Horum itaque Patrum fententiis ftatur fecurius, quam aliorum aliter opinantium.*

Can. 2. cau. 21. qu. 5. Canon 2. cau. 21. qu. 5. idem omnino eft cum canone 12. ex Antiochenis, Gratiano de more fuo Mercatoris interpretationem fequente. Ceterum alii Interpretes verbis tenus, non Sententia diffonant. Dionyfius Exiguus ita fcripfit: *Si quis a proprio Epifcopo Presbyter, aut Diaconus, aut a Synodo fuerit Epifcopus forte damnatus, & Imperatoris auribus moleftus extiterit, oportet ad majus Epifcoporum converti Concilium, & quæ putaverint habere jufta, plurimis Epifcopis fuggerant, eorumque difcuffiones, ac judicia præftolentur. Si vero hæc parvipendentes molefti fuerint Imperatori, hos nulla venia dignos effe, nec locum fatisfactionis habere, nec fpem futuræ reftitutionis penitus opperiri.* Sacrorum canonum ftudiofi torqueri ut plurimum folent in interpretatione hujus canonis, in quo ceteroquin explicando nulla mihi fupereffe videtur difficultas. Plures afferuerunt hunc canonem editum fuiffe ab Antiochenis Epifcopis in odium S. Athanafii, ut ipfi a Synodo Orientalium dejecto

dejecto appellandi facultas omnis adimeretur; atque ideo eundem canonem, tamquam pravorum, hæreticorumque hominum Decretum, ab Ecclesiasticarum legum numero rejiciendum: Cui observationi vires maxime addere videtur factum S. Johannis Chrisostomi, qui in Pseudosynodo ad Quercum habita depositus, cum hoc canone removeretur ab adversariis, ne ad alia judicia provocaret, respondit inter cetera, se hoc eodem canone non teneri, quod nullam auctoritatem obtineat, fueritque a malevolis hominibus, atque hæreticis constitutus. Verum hæc licet adferri potuerint abs Johanne Chrisostomo ob hæreticorum vexationem maxime, ac vehementissime turbato, exagitatoque, eo præsertim tempore, quo canones Antiocheni non omnino recepii apud Græcos fuerant; cum tamen, uti initio diximus, posterius canones ipsi Antiocheni venerabiles esse cœperint, atque in optimis canonum Codicibus recenseri; nulla amplius subest ratio, cur hunc canonem contemnamus, aut rejiciamus, eo vel magis, quod in eo nihil aut fidei, aut germanæ sacrorum disciplinæ contrarium inveniri possit. Statuitur ibidem, neminem ex Viris Ecclesiasticis a Synodo depositum debere apud Principem conqueri, sive *Imperatoris auribus molestum existere*; Sed potius curandum illi esse, ut caussa majori in Synodo retractetur. Quid ea ætate convenientius stabiliri poterat? A Synodo Diœcesana ad Synodum majorem, sive Provincialem provocatio conceditur, quod juris utriusque principiis maxime consentaneum est, exigentibus, ut a minori judice majus Tribunal appellari valeat; quod vero dicitur damnatos Episcopos molestos esse non debere auribus Imperatoris, prudentissime etiam Decretum fuerat; Tum enim nuper Catholicam Christi fidem amplexi fuerant Imperatores, nec ab optimo proposito avocandi ulla occasione erant. Forte autem avocari potuissent, si quotidianis Episcoporum querelis molestiam pati debuissent. Etenim vel Aulicorum, & Procerum adhuc superstitionibus gentilium involutorum protervia perperam de Ecclesia judicasset, & ipsi apud Imperatorem ipsum conquesti fuissent, si iniqua judicia, & vexationes impias inter ipsos invicem Episcopos agnovissent.

Huc accedit, veteres Sanctos Patres in suis pro Christiana fide, & eam colentibus Apologiis conquestos fuisse de Ethnicorum vexationibus, eâ præsertim de caussa, quod Christiani molesti essent nemini, nec res Imperii ullo modo, aut occasione ulla turbarent. Quid ergo satius Christianæ Reipublicæ tum adversus Gentium odia, atque invidiam tuendæ esse poterat, quam ita Episcoporum contentiones in Synodis finire, ut nihil omnino molestiæ Imperantis auribus inferretur?

Eadem ratione explicandus erit can. 27. cau. 23. qu. 8., qui pertinet ad can. 11. Concilii Antiocheni, quem Gratianus ex versione Isidori Mercatoris retulisse videtur; quoniam tamen Gratianus etiam ex ipso Mercatore nonnulla omisit, & quidem digna observatione, operæ pretium erit huc integrum canonem adferre. ita Isidorus: *Si quis Episcopus, vel Presbyter, vel quicumque Clericus, & omnis omnino qui est sub Ecclesiastica regula* (legunt alii: *Canone*, sed idem omnino est, cum utraque vox significet Catalogum, sive Matriculam Ecclesiæ, in qua Clericorum nomina conscribi solebant) *constitutus, præter consilium, vel literas eorum Episcoporum, qui sunt intra Provinciam, & maxime Metropolitani, ad Imperatorem perrexerit, hunc abdicari, & ejici non solum de communione debere, sed etiam propria dignitate privari, tamquam molestum, & importunum Imperialibus auribus, contra* *Can. 27. cau. 23. qu. 8.*

Ecclesiastica constituta. Si autem necessitas cogat ad Imperatorem excurrere, propter aliquam actionem, cum deliberatione, & consilio Metropolitani ipsius Provinciæ Episcopi, & ceterorum conscientia Episcoporum, qui in eadem Provincia sunt, atque cum literis eorum ire debebit. Aliorum interpretationes Isidorianæ huic versioni consonare omnino mihi videntur; nolo tamen omittere, quod Dionysius Exiguus exposuit, tanquam notæ longe melioris Interpres. Hæc ipse: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut quilibet Regulæ subjectus Ecclesiæ præter Concilium, & literas Episcoporum Provinciæ, & præcipue Metropolitani adierit Imperatorem, hunc reprobari, & abjici oportere, non solum a communione, verum & ab honore, cujus particeps videtur existere; quia venerandi Principis auribus molestiam tentavit inferre, contra leges Ecclesiæ. Si igitur adire Principem necessaria caussa deposcit, hoc agatur cum tractatu, & Consilio Metropolitani, & ceterorum Episcoporum, qui in eadem Provincia commorantur, qui etiam proficiscentem suis prosequantur Epistolis.*

CAPUT X.

De Concilio Sardicensi.

Sardicensis Concilii nomine apud Gratianum sequentes Canones inscripti sunt.

Can. 10. dist. 61. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 9. dist. 65. multo varius in Græcis, & Latinis Codicibus.
Can. 1. dist. 71. ex melioris notæ Codicibus emendandus.
Can. 36. cau. 2. qu. 6. varius in diversis exemplaribus.
Can. 7. cau. 6. qu. 4. jungendus cum can. 36. cau. 2. qu. 6.
Can. 4. cau. 11. qu. 3. multo varius in diversis exemplaribus.
Can. 28. cau. 23. qu. 8. ad melioris notæ Codices exigendus.

PRope medium sæculi IV. jam damnata a Concilio Nicæno hæresi Arianorum, nondum omnino extincta fuerunt Ariani Schismatis semina; superfuerunt enim perfidorum quorundam reliquiæ, per quos turbæ clanculum concitabantur ad eum finem, ut vel contemneretur, si fieri posset, Nicæna fides, vel saltem aliis utrique parti communibus formulis exprimeretur. Præsertim vero vim suam omnem eo contulerunt, ut egregii, strenuique *Omousion*, seu *Consubstantialitatis* Patroni, qua minis, qua vexationibus premerentur; persuasum enim erat Arianis, non aliter se posse Nicænam fidem evertere, nisi primum de medio tollerentur illi, quorum sapientia, prudentiaque Catholicæ Ecclesiæ Germana Doctrina inconcussa custodiebatur. Inter Viros Ecclesiasticos invictos Nicænæ fidei vindices constantissimus fuit S. Athanasius Alexandrinus Patriarcha, cujus doctrina singularis, eximiaque morum integritas cum Patriarchali auctoritate conjuncta Arianos plurimum continebat. Adversus illum præcipuos conatus, viresque suas intenderunt hæretici, qui ne aperte in eodem redarguerent, in quo ipsi a caussa protinus cecidissent, videlicet doctrinam, quam tuebatur Nicæni Concilii, fraude

usi

usi sunt, figmento suo de pluribus gravissimis criminibus eundem per calumniam accusantes, atque irregulari omnino processu inauditum, indefensumque, licet præsentem, damnantes Concilio Arianorum Episcoporum ad eam ferendam sententiam convocato in Tyro Pheniciæ an. 335.

Hæc porro acta non tam suam, quam Ecclesiæ universæ injuriam, & Catholicæ fidei periculum gravissimum continere, agnovit Athanasius, qui propterea est apud Imperatorem conquestus, rogans, ut ejus auctoritate perfidorum, impiorumque Episcoporum molitiones cohiberentur, & apud Julium Pontificem Maximum ab eo postulans actis exhibitis, ut de caussa ipse judicium ac sententiam ferret. Julius quidem primum in Romanis, quos celebravit, conventibus controversiam examinavit, detectisque hæreticorum versutiis, qui ab eodem Pontifice advocati in recessus sese recipiebant, & latebras; Athanasium absolvendum esse pronunciavit, eundemque ad dignitatem, unde dejectus fuerat, restituendum. Verum ne forte privatum videretur apud Orientales hocce judicium, Ecclesiasticæ rei tum demum consultum iri judicarunt tum Imperatores Constantius, & Constans, cum Julius Papa, quoties generale Concilium in Sardicensi Civitate celebraretur, ad quod tam Orientalis, quam Occidentalis Ecclesiæ Episcopi convenirent de Athanasii caussa judicaturi. Erat enim Sardica Urbs in Illirico sita in confinio Mysiæ Superioris, ad quam propterea, utpote mediam inter Orientales, Occidentalesque Provincias, facile universæ Ecclesiæ Antistites poterant caussa Synodi accedere. Jamque per Enciclicam Epistolam moniti erant Episcopi omnes, imo prope fuerant, ut in unum congregarentur; quum Orientales Schismatici prænoscentes sua callida, improbaque consilia tandem aliquando patere, variis tergiversationibus Concilium ipsum turbarunt, asserentes malle se seorsim aliam celebrare Synodum in Urbe Philippopoli, centum circiter passuum millibus a Sardicensi distante; illud inter cetera allegantes, non aliter se ad Sardicense Concilium accessuros, nisi primum certo scirent a Concilio ipso Athanasium fore excludendum.

Ita discissis Episcoporum animis, duo anno 347. celebrata fuere Concilia, quæ ambo Sardicensia appellata sunt; Alterum Occidentalium Episcoporum Sardicæ, atque in hoc Athanasius absolutus est; alterum Philippopolis Orientalium Episcoporum, atque in hoc versa vice renovata est, quæ jamdiu ab Orientalibus ipsis lata fuerat, adversus Athanasium iniqua sententia. Qui, qualisque tum fuerit Ecclesiæ status in hac animorum dissensione facile unusquisque conjiciet. Illud tamen certissimum, vicisse tandem aliquando Occidentalium Episcoporum, atque obtinuisse sententiam, Occidentalium, inquam, qui Sardicam convenerant, & non tam pro Nicæna fide, quam pro ipsius Nicænæ fidei propugnatoribus alacriter contenderunt. At e contrario Orientalium Arianorum Præsulum præceps judicium, licet primo apud Græcos ipsos plurimum valuisset, tamen contemni omnino, & reprobari visum est, quum Græci iidem Concilium Philippopolis detestari cœperunt, ac potius Sardicensem Synodum venerari. Sunt qui asserunt tum primum Sardicensem Synodum, Synodique canones a Græcis fuisse receptos, cum in Trullana Synodo professi sunt canone 2., se canones Sardicenses recipere. Ibi enim ita scripserunt: *Hoc quoque huic sanctæ Synodo pulcherrime, & honestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ... firmi, stabilesque maneant ... Apostolorum 85. canones ..., obsignamus etiam reliquos omnes canones, qui a sanctis, & beatis nostris Patribus expositi sunt, idest a 318. divinitus inspiratis Patribus, qui Nicææ convenerunt, iisque qui Ancyræ ...*

similiter & iis, qui Sardicæ, & qui Carthagine &c. Ego sane plurimum dubitaverim, ne Trullani Episcopi nomine Synodi Sardicensis intellexerint non Synodum Germanam Sardicensem, sed Pseudoconcilium illud, quod a Schismaticis Orientalibus, uti superius diximus fuit celebratum, quod etiam Sardicensi nomine appellatum fuisse scimus. Quid aliud suspicari possumus de Trullanis Episcopis ad Schismata pronis, quique in eodem canone 2. probarunt canonem illum Cypriani Carthaginensis, quo rebaptizantium disciplina adversus Romanæ Ecclesiæ Doctrinam jamdiu generaliter receptam stabiliebatur? Præsertim vero id licet in controversiam deducere, quod Græci tempore Nicolai Papæ I., atque ita multo post Trullanum Concilium professi sunt, se Sardicensis Concilii canones non habere, quemadmodum deducitur ex can. ult. dist. 16.. Initio quidem interfuerunt, subscripseruntque Concilio centum circiter Episcopi, iique ut plurimum Occidentales: Refert enim Athanasius in Epistola ad solitarios Episcopos, omnes, qui ad Concilium Sardicense convenerant, ex utroque imperio fuisse circiter 170., at 70. ex ipsis recessisse facto Schismate in Philippopolim certum est. Ipse autem Athanasius, postquam absolutionem in Concilio obtinuit, eandem scripto circumtulit ad alios Episcopos quamplures, qui in Concilium non convenerant, sive Orientales, sive Occidentales, qui facile etiam subscripserunt, ac Sardicensi Concilio consenserunt. Hinc Athanasius idem scripsit in Apologia 2. Sardicensi Concilio subscripsisse 344. Episcopos, atque exinde colligitur post celebratum Concilium hocce ducentos & supra quadraginta Episcopos præter eos, qui convenerant; Synodo morem gessisse, illamque confirmasse. Ex istis autem 344. Episcopis aliquos fuisse etiam ex Orientalibus vero admodum simile est; propterea que asserere jure possumus Sardicensem Synodum ab aliquibus Orientalibus etiam tunc temporis fuisse receptam. Sic Johannes Antiochenus in sua collectione canonum sæculo 6. edita Sardicensium canonum meminit. Generaliter autem receptum non fuisse crediderim, nisi recentiore tempore circa sæculum 10. aut 11., quum præsertim Græci in suos Codices Sardicenses canones communiter retulerunt, Alexius Aristinus, Symeon Logotheta, Arsenius Monachus, aliique non pauci, qui tamen ut plurimum Sardicenses canones non juxta temporis ordinem descripserunt, sed prope finem Codicis, forte ut indicarent Sardicenses eosdem canones nonnisi posteriore tempore Græcis Codicibus accessisse.

Ex his facile eruere quispiam potest, quid in ea disputatione sentiendum sit, num Sardicensis Synodus inter Æcumenicas sit recensenda. Convocationem Æcumenicam extitisse nemo est qui neget, verum cum non statim apud omnes recepta fuerit, ipso præsertim Concilii tempore plurimi ex Episcopis facto Schismate discessissent, non potuit apud veteres Æcumenicæ nomine appellari. Hodie tamen ejusdem Concilii statuta, tanquam generalis Ecclesiæ canones recipere unusquisque commode poterit, cum universæ Ecclesiæ tandem aliquando consensus accesserit. Imo mihi admodum placet quorundam opinio, qui Synodum hanc Sardicensem vix a Nicæna distinguunt, aut eandem tanquam Nicænæ Appendicem appellant. Agebatur enim de rebus, quæ jam in Nicæno Concilio pertractatæ fuerant, aut quæ ex Nicæni Concilii definitionibus discutiendæ adhuc superfuerant. Atque hujus opinionis esse videntur Collectores canonum nonnulli, qui canones Sardicenses, Nicænis immediate subjecerunt, unde aliis suborta fuit occasio quandoque laudandi Nicænos canones pro Sardicensibus, ex quo etiam proficisci potuit, quod suo loco diximus, Nicænos canones ultra viginti numeratos ab aliquibus

bus fuisse. Probari id posset ex can. 5. Concilii Carthaginensis VI., & can. 101. Concilii Africani, item ex Epistola Synodica Concilii Constantinopolitani I. ad Damasum Papam, ubi nomine Nicæni Concilii refertur canon 5. ex Sardicensibus juxta editionem Dionysii Exigui, & ex Concilio Africano, qui habetur in Codice ejusdem Dionysii, in quo nonnulli canones relati sunt in principio nomine Concilii Nicæni, qui potius sunt canones Sardicenses.

Constituta Sardicensis Concilii non tantum ad fidem Catholicam confirmandam edita sunt, sed etiam ad disciplinam Ecclesiasticam instituendam, quæ hodie & Græce, & Latine scripta sunt. Ego hac in re fidendum potius arbitror latinis, quam Græcis exemplaribus; etenim Latina Græcis exemplaribus sunt vetustiora, cum sciamus Græcis fuisse incognitos ut plurimum Sardicenses canones, arg. can. ult. dist. 16., apud Latinos vero auctoritatem semper maximam habuisse. Inter Latinos autem Scriptores eos semper anteferre juvabit, qui tempore præiverunt. Dionysius Exiguus in Præfatione suæ collectionis ad Stephanum testatur, Codici suo se addere voluisse, nequid notitiæ subtraheret, statuta Sardicensis Concilii, simul & Africani, quæ tamen fatetur jam a Latinis edita fuisse, atque a Latinis exemplaribus se excerpsisse. Atque hæc necessario prænotanda sunt, quia non omnes invicem consonant horum canonum editiones, sive quod numerus canonum juxta diversitatem Codicum varius sit, alicubi enim 20. tantummodo, alicubi 21. exhibentur, sive etiam quod numerales notæ non in omnibus exemplaribus Concilii æque subjectis canonibus respondeant; neque enim arbitror canones ab initio numeris fuisse distinctos, cum Dionysius Exiguus profiteatur in memorata Prefatione, se numerorum discrimina adscripsisse. Sed hæc omnia commodius, utiliusque observabimus ad singulos Gratiani canones expendendos, qui ex Sardicensibus hisce depromti videntur.

In primis autem occurrit canon 10. dist. 61., qui juxta Græca exemplaria est decimus numero inter Sardicenses, sed tum apud Isidorum Mercatorem, cum apud Dionysium Exiguum est numero decimus tertius. Porro Gratiani editio consonare videtur & cum Isidoro, & cum Dionysio, uterque enim Latinam editionem veterem eandem sequutus est. Plurimum autem interit integrum hic describere canonem, cum nonnulla apud Gratianum desiderentur. Ita Dionysius: *Osius Episcopus dixit: Et hoc necessarium arbitror, ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratore* (Gratianus addiderat *Laicus*, quod sane in vetustis Codicibus non habetur; quemadmodum nec est in Græco exemplari, quod respondeat illis verbis, *aut ex administratore*) *Episcopus fuerit postulatus; ut non prius ordinetur, nisi & Lectoris munere, & officio Diaconi, aut Presbyteri fuerit perfunctus, & ita per singulos gradus, si dignus fuerit, adscendat ad culmen Episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probari, qua fide sit, quave modestia, qua gravitate, & verecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino Sacerdotio illustretur: Quia conveniens non est, nec ratio, vel disciplina patitur, ut temere, & leviter ordinetur aut Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui Neophytus est; maxime cum & magister gentium beatus Apostolus, ne hoc fieret, denunciasse, & prohibuisse videatur; sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita, & merita fuerint comprobata. Universi dixerunt placere sibi hæc.* Postrema hæc verba, *universi dixerunt placere sibi hæc*, licet apud Labbeum legantur Dionysio Exiguo tributa, in Codice tamen Justelli non leguntur. Ceterum inveniun-

Can. 10. dist. 61.

niuntur etiam apud Isidorum Mercatorem; in Codicibus autem Græcis hæc habentur: *omnes dixerunt; ipsis placere, & omnino non oportere ea subvertere*. Sane ubi hæc clausula non adjiciatur, non potest ille dici canon Concilii Sardicensis, sed quædam propositio facta Concilio ab Osio Cordubensi, qui ibidem præfuisse dicitur. Si quis a me quæsiverit, cur in exemplaribus Græcis desint illa verba, *aut ex administratore*, seu his similia, facile respondebo, me plurimum suspicari de Photio, quod Græcos Codices, ut in aliis, ita & in hac parte corruperit; ut enim ipse ex administratore Ecclesiam Constantinopolitanam invaserat, e re sua esse duxit, si canones illos quoquomodo detorqueret, aut diverteret, quibus factum suum manifeste improbabatur. Integro autem canoni, ac definitioni edendæ occasionem dederunt Ariani quidam Episcopi, qui Athanasium damnatum e Sede Patriarchali dejecerant, atque in dejecti locum Gregorium quendam Cappadocem Laicum hominem, Neophytum, & recens in Clero ordinatum suffecerant. Jure propterea tum statui debuerat, ne divites, scilicet qui seculi divitiis se se minime abdicaverant, neve Scholastici de foro, idest qui diserti essent in foro, eloquentes, atque eruditi caussarum Patroni, statim ad Episcopale officium promoverentur.

Can. 9. dist. 65. Romani Correctores jamdiu agnoverunt varias editiones, sive apud Græcos, sive apud Latinos canonis 9. dist. 65. Is est apud Dionysium numero quintus inter Sardicenses; sed apud Isidorum Mercatorem, quemadmodum & in Græcis exemplaribus est numero sextus. Referam in primis Latinam editionem ceteris antiquiorem, quæ est Dionysii. *Osius Episcopus dixit: Si contigerit in una Provincia, in qua plurimi fuerint Episcopi, unum forte remanere Episcopum; ille vero per negligentiam noluerit ordinare Episcopum, & populi convenerint; Episcopi vicinæ Provinciæ debent illum prius convenire Episcopum, qui in ea Provincia moratur, & ostendere, quod populi petant sibi Rectorem, & hoc justum esse, ut & ipsi veniant* (legunt alii: *ut & ipse veniat*), *& cum ipso ordinent Episcopum; quod si conventus literis tacuerit, & dissimulaverit, nihilque rescripserit, satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicina Provincia Episcopi, & ordinent Episcopum*. Hæc eadem omnino leguntur apud Isidorum Mercatorem, apud quem tamen uno eodemque contextu subsequitur canon, qui apud Dionysium sextus est; post quem legitur adprobatio Synodi his verbis: *Synodus respondit, placet*. Ab editione hac & Dionysii, & Isidori recedendum non videtur, presertim quod adpareat Isidorum non a Dionysio, sed ab aliis veteribus exemplaribus accepisse; etenim Isidorus habet numero 6., quod Dionysius habet 5., item Isidorus sub numero 6. ea omnia refert, quæ Dionysius in duos distribuit canones numero 5. & 6., quamobrem facile percipimus vulgata apud veteres Concilii Sardicensis exemplaria in hoc unum consonasse, quemadmodum habet in memoratis verbis editio Dionysii. Romani Correctores Græca etiam exemplaria retulerunt, ac latinitate donarunt, ex quibus sane diversa omnino canonis sententia dignoscitur. Quid vero? Num hac in re Græcis potius exemplaribus recentioribus, quam Latinis vetustissimis fidem habebimus? Ego sane eo adduci non possum, præsertim cum sciverim, qualis in recentioribus Codicibus habenda sit Græcis fides! Etsi enim Græcis exemplaribus, qualia a Romanis Correctoribus apud Gratianum edita sunt, concordent Balsamonis, Zonaræ, Aristeni, & Harmenopuli interpretationes, nihil tamen me magis movent, cum agatur de Interpretibus, qui post depravatos Græcos Codices scripsere. Ad hunc autem canonem respexisse videntur Episcopi Concilii Constantinopolitani I. Generalis in Epistola Syno-

Synodica ad Damasum, aliosque Episcopos Romæ convocatos ita scribentes: *De administratoribus singularum Ecclesiarum, cum vetus, uti nostis, lex obtinuit, tum sanctorum Patrum in Concilio Nicæna decisio* (Nicænum hic sane dicitur pro Sardicensi, quemadmodum jam superius observavimus); *ut videlicet singularum Provinciarum Antistites, una cum finitimis, modo ipsis ita visum fuerit, Episcopis, ad Ecclesiarum commodum habeant ordinationes. Ex cujus legis, & decisionis præscripto scitote, tum alias quoque Ecclesias apud nos administrari, tum illustrissimarum Ecclesiarum Sacerdotes delectos.* Quæ verba quemadmodum potius referri debent ad canonem Sardicensem, prout editus est in Latinis exemplaribus Isidori, & Dionysii, quam prout editus est in exemplaribus Græcis, ita suadent, Latinis potius Dionysii, & Isidori, quam Græcorum codicibus esse adhærendum.

In canone 1. dist. 71. descripti sunt duo canones Sardicenses, videlicet 18. & 19. juxta editiones Latinas. Gratianus ut plurimum videtur verba descripsisse ab Isidoro Mercatore, aliqua tamen etiam retulit ex Dionysio Exiguo. Utriusque exemplar ego proferam. Ita Dionysius habet in canone 18. *Januarius Episcopus dixit: Illud quoque statuat sanctitas vestra, ut nulli Episcopo liceat alterius Episcopi civitatis ministrum Ecclesiasticum sollicitare, & in suis Parochiis ordinare. Universi dixerunt: Placet, quia ex his contentionibus solet nasci discordia: & ideo prohibet omnium sententia, ne quis hoc facere audeat*: Paullo aliter Isidorus, ibi: *Januarius Episcopus dixit: Illud quoque sanctitas vestra statuat, ut nulli Episcopo liceat alterius civitatis hominem Ecclesiasticum sollicitare, & in sua Diœcesi ordinare Clericum; quia ex his contentionibus nasci solent discordiæ; & ideo prohibeat omnium sententia, nequis hoc facere audeat.* Sequitur deinde canon 19., in quo referendo tum Dionysius, cum Isidorus omnino concordant hisce verbis: *Osius Episcopus dixit: Et hoc universi constituimus, ut quicumque ex alia Parochia voluerit alienum ministrum sine consensu Episcopi ipsius, & sine voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus. Quicumque autem hoc usurpaverit, a fratribus, & Coepiscopis nostris & admoneri debet, & corrigi.* In Græcis exemplaribus nihil habetur, quod memorato canoni 18. respondeat; sed tantum quod consonet cum canone 19. his verbis: *Osius Episcopus dixit: Hoc quoque omnes definiamus; ut siquis Episcopus ex alia Parochia velit alienum ministrum sine consensu proprii Episcopi in aliquo gradu constituere, irrita, & infirma ejusmodi Constitutio existimetur. Siqui autem hoc sibi ipsis permiserint, a fratribus, & Coepiscopis & admoneri, & corrigi debent. Omnes dixerunt: Hoc quoque Decretum stet firmum, & immobile.* Hæc habentur apud Græcos in canone 15., non enim, uti diximus, idem est ordo canonum in Græcis, qui in Latinis exemplaribus. Ideo autem forte desideratur apud Græcos memoratus canon 18. ex Latinis, quia nihil aliud continet ille, quam postulationem Januarii Episcopi, cui annuerunt Patres Concilii in sequentibus; sive in dicto canone 19.; Quamobrem satis fuit Græcis ejusdem tantummodo 19. canonis verba in suum codicem referre.

Can. 1. dist. 71.

Simul jungenda sunt duo illa Gratiani fragmenta, quorum alterum habetur in can. 7. cau. 6. qu. 4., alterum est in can. 36. cau. 2. qu. 6., utrumque ad Concilium Sardicense pertinet, eandemque sententiam continere videtur. Exhibebo in primis varietatem codicum, deinde nonnulla ad eorundem interpretationem attingam. Canon 7. cau. 6. qu. 4. apud Dionysium Exiguum pars est canonis 5., ubi postquam Osii nomine propositum fuisset caussas Episcoporum esse ab Episcopis Provinciæ judicandas, non vero ab Episcopis, qui in alia Provincia sunt constituti;

Can. 36. cau. 2. qu. 6. & Can. 7. cau. 6. qu. 4.

tuti, hæc verba sequuntur : *Quod si aliquis Episcoporum judicatus fuerit in aliqua causa, & putat se bonam causam habere, ut iterum Concilium renovetur, si vobis placet, sancti Petri Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui causam examinarunt, Julio Romano Episcopo, & si judicaverit renovandum esse judicium, renovetur, & det judices; Si autem probaverit talem causam esse, ut non refricentur ea, quæ acta sunt; quæ decreverint, confirmata erunt. Si omnibus hoc placet. Synodus respondit: Placet.* Isidorus Mercator hanc eandem sententiam retulit in canonem 4. Sardicensem, & quidem eisdem omnino verbis, quæ apud Gratianum leguntur. In Græcis exemplaribus eadem ratione hæc describuntur, quemadmodum apud Dionysium Exiguum, videlicet in canone 3. Sardicensi, postquam definitum fuerit ex alia Provincia Episcopos causæ Cognitores non esse advocandos in controversiis Episcoporum, his verbis : *Siquis autem Episcoporum in aliquo negotio condemnari visus fuerit, & existimet se non malam, sed bonam causam habere, ut etiam rursus judicium renovetur; si vestræ dilectioni videtur, Petri Apostoli memoriam honoremus, & de iis, qui judicaverunt, scribatur Julio Romanorum Episcopo, ut per propinquos Provinciæ Episcopos, si opus sit, judicium renovetur, & Cognitores ipse præbeat. Si autem probare non potest causam ejus esse talem, ut eam rursus judicari opus sit; quæ semel sunt judicata non infirmentur; quæ autem sunt, firma habeantur.* Canon 36. cau. 2. qu. 6. habetur in canone 7. Sardicensi apud Dionysium, & Isidorum, in canone vero 5. in Græcis exemplaribus. Singulorum editiones hoc loco sunt describendæ. Ita Dionysius: *Osius Episcopus dixit: Placuit autem, ut si Episcopus accusatus fuerit, & judicaverint congregati Episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum dejecerint; si appellaverit qui dejectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & voluerit se audiri; si justum putaverit, ut renovetur judicium* (alia Dionysii editio habet: *ut renovetur examen*) *vel discussionis examen, scribere his Episcopis dignetur, qui in finitima, & propinqua Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut de latere suo Presbyterum mittat; erit in potestate Episcopi quid velit, & quid æstimet. Et si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem, a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit Episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo judicaverit.* Paullo aliter Isidorus his verbis: *Osius Episcopus dixit: Et hoc placuit, ut si Episcopus accusatus fuerit, & omnes judicaverint congregati Episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum dejecerint; si appellaverit qui dejectus videtur, & confugerit ad beatissimum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, & voluerit se audiri: si justum putaverit, ut renovetur examen, scribere his Episcopis dignetur Romanus Episcopus, qui in finitima, & propinqua altera Provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit Episcopum Romanum, ut de latere suo Presbyteros mittat; erit in potestate ipsius quid velit, & quid æstimet. Si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis judicent, ut habeant etiam auctoritatem personæ illius, a quo destinati sunt, erit in ejus arbitrio. Si vero crediderit sufficere Episcopos Comprovinciales, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo judicaverit.* Græcis autem exemplaribus hæc potius consonant ex interpretatione Herveti: *Osius Episcopus dixit: Placuit, ut siquis Episcopus delatus fuerit, & congregati ejusdem regionis Episcopi eum gradu moverint; & veluti appel-*

appellans, confugerit ad beatissimum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, & velit ipsum audire, & justum esse existimaverit ejus rei examinationem renovari, Coepiscopis scribere dignetur, qui sunt propinqui Provinciæ, ut ipsi diligenter, & accurate singula perscrutentur, & ex veritatis fide de re sententiam ferant. Siquis autem postulet suum negotium rursus audiri, & ad suam supplicationem Romanum Episcopum judicare visum fuerit, ut a proprio latere Presbyteros mittat, & sit in potestate illius, quodcumque recte habere probaverit: & si decreverit oportere eos mitti, qui cum Episcopis sint judicaturi, habentes auctoritatem ejus, a quo missi sunt; & hoc ponendum est. Si autem sufficere putaverit ad rei cognitionem, & Episcopi sententiam, faciet quod prudentissimo ejus consilio recte habere videbitur. Responderunt Episcopi: Quæ dicta sunt, placuerunt. Siquis a me postulaverit, quibusnam potius exemplaribus fidendum in hac parte sit, plane me omnino ignorare profiteor; cum de singulorum fide fas sit hac in re potissimum dubitare. De Græcis exemplaribus non est, cur addam quidpiam; Ut enim recentia tempore sunt, atque ex Latinis vetustis Dionysii, & Isidori depromta, nullam aliam, imo etiam forte minorem auctoritatem habent, quam habeant codices Dionysii, atque Isidori. De Isidori codice quid verba faciam? est ille solemnis, celebratusque canonum depravator, ubi præsertim ad rem, quam sibi initio proposuerat, pertinere quodammodo possent. Superesset codex Dionysii Exigui; sed quoniam, uti in præfatione universi operis præmonui, forte Dionysius fuit ex Monachis illis Scytis, qui a sua Provincia peregre profectus post schisma in Oriente concitatum, Romano Pontifici gravis, & maxime importunus extiterat, vereor valde, ne quid in referendo canone hujusmodi sponte adtulerit, quo caussæ suæ quoquo modo faveret.

Qualiscumque vero recipiatur editio, nemo non videt, huic canoni occasionem dedisse Athanasium Alexandrinum Patriarcham. Damnatus ille fuerat a Synodo Arianorum apud Græcos celebrata, imo & ab Episcopali sede depositus. Romam ipse ad Pontificem Maximum confugit, ut novi celebrationem Concilii impetraret, quemadmodum deinde obtinuit, postquam de adversariorum suorum odio, odiique caussis Pontificem eundem reddidit certiorem. Atque in hac eadem caussa cum Athanasio nonnulli alii extiterant, & ipsi ab Arianis damnati Episcopi in Conciliis, Paullus Constantinopolitanus, Marcellus Ancyræ, Asclepas Gazæus, Lucius Hadrianopolitanus, & alii. In hac perturbatione rerum, dum integras Provincias Ariani, & ad schismata proni Episcopi administrarent, quid convenientius, atque Ecclesiæ utilius definiri poterat, quam apud Pontificem Maximum Episcoporum omnium Principum curari, ut judicia etiam per accessionem Episcoporum in Provincia finitima degentium retractarentur, etiam misso a latere Pontificis legato, qui ejusdem nomine, atque auctoritate singula moderaretur? Atque ipsum Julii Papæ nomen, quod specialiter designatur in dicto can. 7. cau. 6. qu. 4., manifeste indicat de illis Episcopis ibidem actum fuisse, qui ad Julium ipsum confugerant jam, vel prope erant, ut confugerent, caussa retractandi judicii hæreticorum pravitate facti adversus eos, qui pro Nicæna fide alacriter, strenueque pugnaverant.

Canon 4. cau. 11. qu. 3., idem est cum canone 17. Sardicensi apud Isidorum Mercatorem, quem videtur sequutus fuisse Gratianus; Attamen priora canonis verba hæc Gratiano adjici debent: *Osius Episcopus dixit: Quod me adhuc movet, reticere non debeo: Si Episcopus quis &c.*, & in posterioribus Gratiani verbis, ita

Can. 4. cau. 11. qu. 3.

ex Isidoro legendum erit: *Nullus alius debet præsumere, ut recipiat, & communioni socier*. Dionysius Exiguus eadem fere verba descripsit, quemadmodum & Isidorus, & Gratianus; Imo posteriora Dionysii verba magis cum Gratiano consonant, cum Dionysius habeat: *Nullus alius debet præsumere, ut eum communione societ*. In Græcis exemplaribus idem canon est numero decimusquartus, cujus verba & Græce, & Latine jam retulerunt Correctores Romani. In fragmentis Concilii Sardicensis editis abs Justello in vetere Latina Collectione tomo 1. pag. mihi 287. hic canon est numero decimussextus, & non cum Græcis exemplaribus consonans, sed potius cum Dionysio, & Isidoro. Porro magnum discrimen intercedit inter Græcam, atque Latinam editionem; In Latina editione appellatio facienda decernitur ad Episcopos finitimos; At in Græcis exemplaribus ad Metropolitanum interponi debere. Unde hæc diversitas profecta fuerit, facile ego conjicere possum; videlicet ex iis, quæ ad eundem canonem scripsit Aristenus Græcus interpres in notis ad Synodum Carthaginensem, quam Græci in suum codicem receperant; cum enim ibi referretur Sardicensis hic canon, Aristenus idem ita canonem ipsum paucis perstrinxit: *Presbyter, & Diaconus segregatus libertatem habet ad vicinos appellandi. Quin etiam qui segregavit, æquo animo ferre debet, quod confirmatum fuerit*. Subdit autem: *Hic canon confusioni, & scandalis occasionem præbet. Nam Clericum a suo Episcopo depositum ad Provinciæ istius Metropolitanum confugere, & appellare justum est, & canonicum; Metropolitano autem absente depositum vicinos adire Episcopos, eosque Episcopi ipsis non subjecti examinatores constituere a ratione alienum est, & tumultus caussa. Idcirco itaque non universalis habendus est hic canon, & in aliis valens Diœcesibus, & ut particularis in Carthagine, & Africa*. Itaque Græci agnoverunt Latinum canonem Sardicensem suis regionibus minime convenire, ideoque eundem detorquere non dubitarunt, quodque ibidem de finitimis Episcopis dicebatur, de Metropolitano juxta disciplinam suæ Ecclesiæ intellexerunt.

Carthaginense Concilium, quod nuper memoravi, illud ipsum est, quod Dionysius Exiguus edidit in fine primæ partis sui codicis. Ex eo autem nonnihil deduci potest, quod pertinet tum ad hunc Sardicensem canonem, de quo in can. 4. cau. 11. qu. 3., tum ad alterum Sardicensem, de quo in can. 36. cau. 2. qu. 6., uterque ex hisce canonibus propositi sunt in hoc Concilio Africano, non quidem nomine Concilii Sardicensis, sed potius nomine Concilii Nicæni, quemadmodum de pluribus aliis factum esse jam superius observavimus. Verba, quæ in actis ejusdem Concilii Carthaginensis describuntur, sunt hæc: *Ita enim dixerunt fratres in Nicæno Concilio, cum de Episcoporum appellatione decernerent. Placuit autem, ut si Episcopus accusatus fuerit &c.* Sequitur hic memoratus canon 36. cau.2. qu.6. Post hæc vero Alypius Episcopus Tagastensis legatus Provinciæ Numidiæ asseruit quidem se recipere quidquid in Nicæno Concilio pridem fuerat constitutum; at vero se hunc canonem non invenire inter statuta Nicæni Concilii, ideoque satius esse Constantinopolim legatos dirigere, ut fidem faciant de hoc canone, inter Nicænos num habeatur, an minus; interea vero paullisper eam disciplinam esse servandam, donec integra exemplaria habeantur Nicænæ Synodi. Rursus inferius protulerunt quidam Episcopi Africani alterum canonem Sardicensem, qui idem est cum can.4. cau. 11. qu. 3. sed cum recitaretur, refert Dionysius, *Augustinus Episcopus Ecclesiæ Hipponensis Provinciæ Numidiæ dixit: Et hoc nos servaturos profitemur salva diligentiore inquisitione Concilii Nicæni. Aurelius Episcopus dixit: Si hoc etiam omne ve-*

stræ charitati placet, responsione firmate. Universum Concilium dixit: Omnia, quæ in Nicæno Concilio statuta sunt, nobis omnibus placent &c. Ex quibus aperte liquet duos hosce canones non aliter in Africana Ecclesia fuisse receptos, quam ubi crediderunt, & quatenus existimarunt a Nicæno Concilio constitutos fuisse, proindeque plurimum dubitare nos posse, utrum recepti iidem fuerint ab Ecclesia Africana, cum agnovit eos in Sardicensi potius Concilio fuisse conditos, non in Nicæno.

Canon 28. cau. 23. qu. 8. idem est cum canone 8. Concilii Sardicensis apud Dionysium Exiguum, & Isidorum Mercatorem, seu canone 7. in Græcis exemplaribus. Gratianus non integrum canonem retulit; propterea e re erit hoc loco describere, qualis apud Dionysium habetur, a quo sane vix, aut ne vix quidem alii Collectores discrepant. Ita Dionysius: *Osius Episcopus dixit: Importunitates & nimia frequentia, & injustæ petitiones fecerunt, nos non tantam habere vel gratiam, vel fiduciam, dum quidam non cessant ad comitatum ire Episcopi, & maxime Afri, qui, sicut cognovimus, sanctissimi Fratris, & Coepiscopi nostri salutaria consilia spernunt, atque contemnunt; ut non solum ad comitatum multas, & diversas Ecclesiæ non profuturas perferant causas, neque ut fieri solet, aut oportet, ut pauperibus, aut viduis, aut pupillis subveniatur; sed & dignitates sæculares, & administrationes quibusdam postulent. Hæc itaque pravitas olim non solum murmurationes, sed & scandala excitat. Honestum est autem, ut Episcopi intercessionem his præstent, qui iniqua vi opprimuntur, aut, si vidua affligatur, aut pupillus expolietur; si tamen isthæc nomina justam habeant causam, aut petitionem. Si vobis ergo, fratres charissimi placet, decernite, ne Episcopi ad comitatum accedant; nisi forte hi, qui religiosi Imperatoris literis vel invitati, vel vocati fuerint. Sed quoniam sæpe contingit, ut ad misericordiam Ecclesiæ confugiant, qui injuriam patiuntur, aut qui peccantes in exilio, vel insulis damnantur, aut certe quamcumque sententiam suscipiunt, subveniendum est his, & sine dubitatione petenda indulgentia. Hoc ergo decernite, si vobis placet. Universi dixerunt: Placet, & constituatur.* Sic Sardicensi canone ad integritatem suam redacto, adparet duo potissimum a sanctis Patribus saluberrime constituta fuisse. Primum est, ne Episcopi Imperatorum auribus molestiam inferrent, præsertim ea postulantes, in quibus nullum Ecclesiasticum negotium contineretur, aut quæ forte minus æqua viderentur. Cum enim sæpissime, ut fertur, similia Episcopi peterent, verendum facile erat, ne ipsi apud Imperatores ita contemnendi essent; ut, etiamsi necessitas Ecclesiarum postularet, quidpiam ab eisdem Imperatoribus non forent impetraturi. Alterum est, ut Episcoporum sollicitudini commissum sit fidelibus oppressis, præsertim inopibus succurrere, pro ipsis intercedendo apud Imperatores, illorumque causam, dummodo justa fuisset, producendo. Præterea, siqui fuissent, ob delicta publica condemnati, vel exilio, vel deportatione, & ad Ecclesiam confugissent, munus erat Episcoporum veniam pro ipsis petere a Principe, eo sane consilio, ut peccata admissa Rei ipsi emendarent, accepta publica pœnitentia in Ecclesia, per quam Reipublicæ per crimen Rei læsæ æque satisfieri, ac per deportationem, aut exilium videbatur. Belle facit ad hanc rem, quod Gregorius II. epistola 2. ad Leonem Imperatorem scribebat his verbis: *Vides Imperator Pontificum & Imperatorum discrimen? Si quispiam te offenderit, domum ejus publicas, & spolias, solam illi vitam relinquens, tandemque illum etiam vel suspendio necas, vel capite truncas, vel relegas, cumque longe a liberis, & ab omnibus cognatis, & amicis suis amandas. Pontifices* non

Can. 28. cau. 23. qu. 8.

non ita; sed ubi peccavit quis, & confessus fuerit, suspendii, vel amputationis capitis loco Evangelium, & crucem ejus cervicibus circumponunt, eumque tanquam in carcerem in secretaria, sacrorumque vasorum æraria conjiciunt in Ecclesiæ Diaconia, & in Cathecumata ablegant, ac visceribus ejus jejunium, oculisque vigilias, & laudationem ori ejus indicunt. Et sanctus Augustinus in epist. 159. *Vocatur quidem & ista damnatio*, (ubi scilicet publici peccatores pœnitentiis Ecclesiasticis affliguntur), *sed quis non intelligat magis beneficium, quam supplicium nuncupandum, ubi nec sæviendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina subtrahitur*?

CAPUT XI.

De Concilio Laodiceno.

Concilii Laodiceni Canones a Gratiano relati.

Can. 5. *dist.* 18. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 26. *dist.* 23. *ad melioris notæ exemplaria exigendus*.
Can. 27. *dist.* 23. *ad meliorum codicum fidem exigendus*.
Can. 28. *dist.* 23. *consonat cum optimis exemplaribus*.
Can. 4. *dist.* 24. *idem est cum can.* 6. *dist.* 61. *ex interpretatione Dionysii*.
Can. 19. *dist.* 32. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 3. *dist.* 42. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 4. *dist.* 42. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 2. *dist.* 44. *varius in diversis exemplaribus*.
Can. 10. *dist.* 44. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 9. *dist.* 46. *ex aliis veterum Codicibus explicandus*.
Can. 6. *dist.* 61. *idem est cum can.* 4. *dist.* 24. *ex interpretatione Mercatoris*.
Can. 6. *dist.* 63. *plurimum consonat cum interpretatione Dionysii*.
Can. 2. *dist.* 69. *ex optimis Codicibus supplendus*.
Can. 5. *dist.* 80. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 28. *dist.* 81. *ex interpretatione Isidori Mercatoris*.
Can. 15. *dist.* 93. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 16. *dist.* 93. *ad Codices melioris notæ exigendus*.
Can. 8. *dist.* 95. *ad meliorum Codicum fidem exigendus*.
Can. 66. *ca.* 1. *qu.* 1. *parum, aut nihil proposito Gratiani conveniens*.
Can. 4. *cau.* 26. *qu.* 5. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
Can. 4. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum omnibus ferme exemplaribus*.
Can. 8. *cau.* 33. *qu.* 4. *consonat cum omnibus ferme exemplaribus*.
Can. 8. *de consf. dist.* 3. *varius in diversis exemplaribus*.
Can. 58. *de consf. dist.* 4. *vix in diversis exemplaribus varius*.
Can. 36. *de consf. dist.* 5. *ad melioris notæ Codices exigendus*.
Can. 37. *de consf. dist.* 5. *veterum omnium interpretationi consonus*.

NOn eadem omnium fuit veterum Conciliorum ratio. Scimus Provincialia Concilia apud antiquos bis singulis annis celebrari consuevisse; & tamen pauca

pauca ex illis ad nos usque pervenerunt. Quid aliud exinde conjicere debemus; quam ut plurimum in eisdem de privatis quorundam hominum caussis pertractatum fuisse, quarum acta parum intererat relinquere posteritati, vel si qua generatim constituta sunt, non fuisse in omnibus, unde utilitas in posteritatem redundaret. Concilium tamen Laodicenum ex illis est, quorum auctoritas maximi semper in Ecclesia habita fuit, sive quod vetustissimam, optimamque sacrorum disciplinam tradere videatur, sive quod apud Collectores omnes canonum etiam antiquissimos maxime probatum fuerit, ac commendatum. Celebratum illud fertur in Laodicea Civitate Phrygiæ Pacatianæ, non, ut alii adserunt, in Laodicea Syriæ Civitate, quemadmodum manifeste expressum est in principio ejusdem Synodi, sive in exemplaribus Græcis, qualia interpretatus est Hervetus, aliique, sive apud Isidorum Mercatorem. Quamobrem deceptus omnino fuisse vulgo creditur Gratianus, qui in can. 11. dist. 16. auctorem canonum Concilii Laodiceni præcipue fuisse narrat Episcopum Theodosium. Forte enim existimavit Concilium habitum fuisse in Laodicea Syriæ, cujus Episcopus fuit Theodosius, vel, ut alii legunt, Theodorus, quemadmodum refert Eusebius lib. 7. cap. ult. At Metropolitanus Laodiceæ Phrygiæ erat tum Nunechius quidam, qui Synodo eidem præfuisse dicitur. Duos supra triginta Episcopos Concilio interfuisse Gratianus idem refert in dicto can. 11. Nihil est, cur contradicam. At si Gratianum eundem quis sequi vellet in numerandis Concilii Canonibus, usque ad sexaginta, & unum, nescio sane, utrum talibus inniteretur, argumentis, quæ certa prorsus essent, ac fide digna. Dionysius enim Exiguus Collector vetustissimus, Græcorumque exemplarium apprime peritus tantum 59. memorat, quorum postremus hic est: *Quod non oporteat plebejos Psalmos in Ecclesia cantare, nec libros præter canonem legi: sed sola sacra volumina Novi Testamenti, vel Veteris*. Isidorus Mercator addidit sexagesimum canonem, in quo peculiariter expressit, quales habendi essent libri Ecclesiastici Sacræ Scripturæ, sive quæ legi deberent in Ecclesia, cum ex Novo, tum ex Vetere Testamento. Cum Isidoro Mercatore consonant omnino Græca exemplaria, in quibus canon idem sexagesimus est postremus inter Laodicenos. Forte autem Gratianus talem Codicem præ manibus habuit, in quo postremus canon Laodicenus erat divisus in duos, in primo quorum libri Veteris Testamenti, in altero libri Novi Testamenti recensebantur. Revera apud Alexium Aristenum Græcum Interpretem idem canon est distributus in duos, ita, ut in primo Veteris Testamenti Codices ille enumeret, in altero Codices Novi Testamenti.

Longe autem difficilius esset de tempore hujus Concilii disputare; ejus enim incerta omnino ætas est apud eruditissimos viros, quorum alii ante Concilium Nicænum celebratum dicunt, & anno circiter 314., alii vero non solum post Concilium Nicænum, sed & post Antiochenum, vel anno circiter 360., vel 364. sub Liberio, vel anno 367. sub Damaso. Qui Concilium Laodicenum ante Nicænum celebratum fuisse ferunt, his argumentis utuntur, primo, quod in Concilio Laodiceno canone 50. recenseantur omnes sacri libri Veteris Testamenti, quin tamen ulla fiat mentio Libri Judith, qui tamen teste S. Hieronymo in Epist. 3. jam receptus fuerat, ac probatus in Nicæno Concilio. Quomodo fieri potuit, ajunt illi; ut quod in Nicæno Concilio admissum fuerat; non probaretur in Laodiceno, si Laodicenum esset Concilio Nicæno posterius? Secundo ajunt, multa esse in Laodiceno Concilio definita, quæ jam constituta fuerant in Nicæno,

quia

quin tamen Laodiceni Patres memorent illa eadem a Nicænis jam Patribus fuiſſe decreta. Qui e contrario ſentiunt Laodicenum Concilium poſt Nicænum, & Antiochenum celebratum fuiſſe ita argumentantur. Omnes Collectores canonum etiam vetuſtiſſimi conſueverunt deſcribere canones Laodicenos poſt Antiochenos, quod ſane argumento eſt, poſterius fuiſſe conditos, attento præſertim more Collectorum veterum, qui juxta temporum ordinem canones collocare ut plurimum ſolebant. His accedit ratio luculentiſſima; etenim in canonibus Laodicenis fit mentio de Hæreticis Photinianis, quorum nomen, & hæreſis cognita eſſe tantummodo potuit poſt Concilium Nicænum. Quod ſi prioris ſententiæ Patroni reſponderint Photinianorum nomen in recentiores Codices irrepſiſſe, quemadmodum nonnullis aſſerere placuit, falſitatis argui facile poterunt, quod demonſtretur nomen Photinianorum apud Dionyſium Exiguum canone 7., necnon in exemplaribus Græcis, quibus ſane maxima fides debetur.

Ego vero, ubi Veteres Hiſtorici, aut Collectores altum ſilentium ſervant, ubi propterea conjecturis dandus eſt locus, candide fateor, me in poſteriorum potius ſententiam trahi, ut exiſtimem poſt Concilium Nicænum, atque Antiochenum hujuſmodi Synodum Laodicenam fuiſſe celebratam. Nec enim ullum negotium faceſſit, quod contra adferri ſolet aut ex Libro Judith, aut ex Nicænis Conſtitutionibus. Quod enim in primis dici ſolet, in canone 50. Laodiceno recenſeri libros omnes Veteris Teſtamenti ab Eccleſia receptos, nullam tamen fieri mentionem libri Judith, licet fuerit in Nicæno Concilio probatus, parum probat, vel quia is canon quinquageſimus non in omnibus, ut prænotavi, Concilii exemplaribus habetur; vel quia in Concilio Nicæno, Hieronymo eodem teſte, Liber Judith, tamquam honore dignus habitus quidem eſt, nondum tamen fuit inter canonicos, & vere ſacros adnumeratus, quod forte præſtare inde voluerunt in ſua Provincia Laodiceni Patres, vel demum quia in Concilio Laodiceno mens Patrum erat definire non canonicos libros, ſed eos tantum, qui legendi in Eccleſia eſſent ad populi fidelis inſtitutionem, quemadmodum conſtat omnibus, quicumque canonem ipſum legerint. At vero longe diverſa ſunt hæc duo, videlicet indicare libros canonicos, & libros, qui in Eccleſia leguntur; Poſſunt enim eſſe quidam ex canonicis libris, quos publice legere in Eccleſia non expediat ob infirmitatem quorundam, qui illos non ſatis intelligentia ſua aſſequuntur, vel forte etiam in aliam omnino ſententiam detorqueńt. Sunt in illis ſingularia nonnulla, quæ ad exemplum facile trahi non poſſunt, quemadmodum in propoſita ſpecie in Libro Judith multa laudantur ideo, quia ex ſpeciali divina illuſtratione profecta ſunt, quæque generaliter omnibus non licerent. Deinde vero, quod dicitur multa Laodiceni Concilii capita eandem continere ſententiam, quæ continetur in Nicænis, quin tamen mentio non fiat de Nicæno Concilio, leviſſimum omnino argumentum eſt, neque enim video id opus fuiſſe Laodicenis Patribus, ut conſtitutionibus ſuis auctoritatem conciliarent, præſertim vero id neceſſarium non erat, quod tunc temporis notiſſimi eſſent apud Græcos Nicæni canones, quos pro re propoſita nominatim adferre pro ſupervacaneo haberi poſſet. Quod ſi adhuc aliqua ſit hujus argumenti vis, hujuſmodi etiam erit ad probandum Nicænum Concilium non eſſe Laodiceno poſterius; etenim, ſi in Nicæno Concilio plurima ſunt conſtituta, quæ antea jam edita fuiſſent in Laodiceno, cur Nicæni Patres non profeſſi ſunt ſe confirmare, quæ jam fuerant a Laodicenis Epiſcopis Decreta? Porro qualiſcumque obtineat apud eruditos opinio, illud ſem-

femper certiffimum erit, Laodicenum Concilium, ejufque canones maxime venerabiles effe, vel propter vetuftatem difciplinæ, quam continent optimam, vel quod in Codicibus canonum etiam antiquiffimis inferti fuerint, & vulgo recepti.

Apud Gratianum primus refertur canon 40. Concilii hujus in can. 5. dift. 18. juxta interpretationem Ifidori Mercatoris, juxta quam tamen jam alii animadverterunt in aliquibus exemplaribus pro verbo *adire*, legi *abire*, & in pofterioribus ita habent vulgata Mercatoris exemplaria: *Quod fi contemferit, fe ipfum videbitur accufaffe, nifi forte per infirmitatem ire non poffit*. Interpretationem adferam Dionyfii Exigui ita fcribentis: *Quod non oporteat Epifcopos ad Synodum vocatos omnino contemnere, fed protinus ire, & docere, vel difcere ea, quæ ad correctionem Ecclefiæ, vel reliquarum pertinent rerum. Se ipfum vero, qui contemferit, accufabit; nifi forte per ægritudinem ire non poffit*. Qui recens Græcos Codices latinitate donarunt, his verbis canonem explicaverunt. *Quod non oportet Epifcopos ad Synodum vocatos negligere, fed abire, & docere, vel doceri, ad correctionem Ecclefiæ, & reliquorum. Si quis autem neglexerit, is feipfum accufabit, præterquam fi propter intemperiem, & ægritudinem non veniat*. Can. 5. dift. 18.

Mercatoris etiam interpretationem fequutus eft Gratianus in can. 26. dift. 23., qui idem eft cum can. 21. Laodiceno; attamen pro illis verbis: *In Sacrarium, five Secretarium*, fcripferat Ifidorus hæc tantum: *In Secretarium*. Ego puto Gratianum, aut quemvis alium incidiffe in breviatos characteres cujufdam Codicis, in in quo ita fcriptum effet: *In Sacrarium* lineola fupra vocem adpofita, unde quifpiam ad marginem adfcripferit, *five Secretarium*; Quæ verba Gratianus idem, aut quivis alius in teftum tranftulerit. Dionyfius Exiguus ita canonem edidit. *Quod non oportet Subdiaconos habere locum in Diaconico, & Dominica Vafa contingere*; atque his cum verbis confonant omnino exemplaria græca etiam juxta hodiernas editiones. Illud interea adimadvertendum eft *Diaconicum* fuiffe locum, in quo facra Dominica parabantur, & vafa præfertim facrificio deftinata fervabantur, quod ad curam Diaconorum, & follicitudinem pertinebat. Can.26 dift.23

Profequitur Gratianus in can. 27. dift. 23., & refert canonem 22. Laodicenum, corruptum tamen, five enim ad Græcos Codices confugimus, five ad Dionyfium Exiguum, five ad Ifidorum, omnes ita exhibent: *Quod non oporteat Subdiaconum* (legunt alii: *Miniftrum*) *uti orario, nec oftia derelinquere*. Gratiani Codices vulgati habent: *Nec hoftias derelinquere*, quæ verba Romani Correctores emendare fe nolle ob hanc cauffam profeffi funt, ut gloffemata interpretum adjecta Codicibus retinerent. Gloffographi autem vulgo interpretati funt, ut Subdiaconi fumere debeant hoftias fimul cum aliis miniftris. Sed hæc parum apta funt. Balfamon & Zonaras ajunt, antiquiffimam difciplinam fuiffe, ut Subdiaconi Ecclefiarum fores tenerent, & Cathecumenos, eofque qui Pœnitentiæ fubditi erant, cum opus effet, introducerent, aut educerent. Quod hic dicitur Subdiaconos deferre orarium non debere, idipfum ftatuitur ratione inferiorum Clericorum in canone fequenti 23. Laodiceno, qui eft idem cum can. 28. dift. 23., cujus verba apud Dionyfium hæc funt. *Quod non oporteat Lectores, aut cantores orariis uti, & ita legere, vel pfallere*. Orarii nomen alii a Græcis, alii a Latinis primo derivatum afferunt. Qui a Græcis derivant, ita dictum afferunt a verbo ὁρῶ, quod fignificat obfervate; qui vero Latinum vocabulum dicunt, vel ab hora, feu tempore, vel ab ore, feu vultu ita nuncupatum afferunt. Porro orarium linteum quoddam oblongum, quadran- Can.27. dift.23. Can.28. dift.23.

drangulare, quo utebantur facri adminiſtri in facrorum celebratione, vel ut os ſuum pro neceſſitate tergerent, unde & ſudarium apud aliquos appellatum eſt; vel ut inferioribus Clericis, & Miniſtris ſignum darent, quandonam fieri deberent petitiones Cathecumenorum, aliorumque vel in Eccleſia, vel in Eccleſiæ foribus exiſtentium. Erat illud ornamentum Epiſcoporum, quemadmodum deducitur ex can. 39. Concilii Toletani 4. item fuiſſe Presbyterorum inſigne docemur ex Concilio Bracarenſi 3. can. 4. Diaconos quoque orarium geſtare debere cautum ſcimus in memorato canone 39. Concilii Toletani 4., quod apud ipſos Judæos etiam in uſu erat; nam primus Miniſter Summi Pontificis, qui apud ipſos dicebatur *Segen*, Sudarium quoddam manu tenebat, cujus agitatione ſignum daret Levitis, ut canerent.

Can. 4. dist.24. & can. 6. dist. 61. Canon 4. diſt. 24. idem eſt cum canone 12. Laodiceno juxta interpretationem Dionyſii Exigui, apud quem tamen pro voce illa, *dignitatem*, legitur: *poteſtatem*. Gratianus eundem canonem rurſus deſcripſit in can. 6. diſt. 61., ſed ex interpretatione Iſidori Mercatoris, apud quem tamen priora verba hæc ſunt. *Epiſcopos non oportet &c.* Sententia apud omnes eadem eſt; nam qui Græca exemplaria conſuluerunt, ita deſcripſerunt canonem. *Quod Epiſcopi Metropolitanorum, & finitimorum Epiſcoporum judicio, in Eccleſiaſtico Magiſtratu conſtituendi, diu probati & in ratione fidei, & in recti verbi diſpenſatione.*

Can.19. dist.32. Canon 19. diſt. 32. idem eſt cum canone 11. ex Laodicenis juxta interpretationem Iſidori. Qua tamen in re obſervandum eſt Iſidorum non ſcripſiſſe *matricuriæ*, quemadmodum legitur apud Gratianum, ſed potius *matricularie*, vel uti aliis placet, *matricolariæ*. Ferrandus Diaconus in ſua breviatione canonum ita perſtrinxit canonem Laodicenum in can. 221. *Ut mulieres, quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ, ſeniores, & matriculæ in Eccleſia tanquam ordinatas conſtitui non liceat.* Ex hac ſane Fulgentii editione videtur Iſidorus Mercator canonem exaraſſe. Verum apud Dionyſium Exiguum, cum quo etiam Græca exemplaria congruere videntur, ita legitur: *Quod non oporteat eas, quæ dicuntur Presbyteræ, vel Præſidentes, in Eccleſiis ordinari.* Huic canoni occaſionem dare potuerunt mulieres quædam, quæ ad inſtar Presbyterorum in Presbyteras ſe ordinari curabant ad exemplum earum, quæ Diaconiſſæ ad inſtar Diaconorum ordinabantur. Non erat eadem ratio Presbyterarum, quæ Diaconiſſarum eſſe poterat; etenim Diaconiſſarum officium maxime erat utile, atque opportunum in Eccleſia, præſertim ubi ageretur de ceremoniis baptiſmalibus, quæ ad Diaconatus munus pertinere videbantur. Quemadmodum enim apud veteres Baptiſma per immerſionem adminiſtrabatur, decebat viris baptizandis Diaconos adeſſe, fœminis autem Diaconiſſas, quarum opera convenientius illæ diſponerentur, & honeſtius. Item ubi in diſpenſandis agapis peculiare Diaconorum officium verſabatur, congruebat maxime, ut quemadmodum in virorum conviviis miniſtrarent Diaconi, ita Diaconiſſæ in fœminarum conviviis miniſtrarent. Sed hæc omnia, quæ exigebant duplex quodammodo Diaconatus officium, alterum per maſculos, alterum per fœminas exercendum, ad officia Presbyteratus pertinere nullo modo poterant; quamobrem opportunum Laodicenis Patribus viſum non eſt, ut quemadmodum Diaconiſſæ, ita etiam Presbyteræ fœminæ ordinarentur.

Can.3. & 4.dist. 42. In Eccleſiaſticis agapis celebrandis aliquot apud veteres abuſus irrepſerant; licet enim illæ ab initio in ſignum Chriſtianæ communionis, & mutuæ fidelium chari-

charitatis servandæ caussa fuerint institutæ, tamen ab hac optima origine plurimum deflexerunt. Quidam enim ex fidelibus immoderate servientes abdomini res Ecclesiasticas quasi cauponarias habebant, proptereaque etiam in Templis ipsis Deo dedicatis & ebrietati, & gulæ studebant, imo etiam eo intemperantiæ devenerant, ut quæcumque possent, diriperent omnia, atque in privatas domos asportarent. Huic gravissimo Ecclesiarum incommodo consulere voluerunt Eliberitani Patres duplici canone 27., & 28., quos retulit Gratianus in canones 3., & 4. dist. 42. sequutus interpretationem Mercatoris; qui tamen in can. 27. aliquid amplius habet ibi: *Non oportet Ministros Altaris, vel quoslibet Clericos, aut etiam Laicos, ad agapen vocatos &c.* Referam, quæ ad hunc locum exposuit Dionysius Exiguus in canone 27. *Quod non oportet sacro ministerio deditos Clericos, aut Laicos, ad agapen vocatos ciborum partes accipere: propterea quod hinc Ecclesiastico ordini fiat injuria.* Et in canone 28. *Quod non oporteat in domiciliis divinis, idest in Ecclesiis, convivia, quæ vocantur agapæ, fieri; nec intra domum Dei comedere, vel accubitus Sternere.* Porro quod ibidem dicitur de accubitu non sternendo in Ecclesiis ad veterum morem respicit, qui cœnaturi accumbere solebant, unde latina phrasis est *mensis accumbere*.

Canon 2. dist. 44. legitur in canone 24. ex Laodicenis, & quidem fere juxta Isidorum Mercatorem. Ita exhibet Isidorus: *Quoniam non oportet Altari deservientes a Presbyteris usque ad Diaconos, & deinceps ordinis Ecclesiastici omnes usque ad ministros, aut lectores, aut psaltes, aut exorcistas, aut ostiarios, aut etiam eos, qui in proposito continentiæ sunt, tabernas intrare.* Paullo aliter habet Dionysius Exiguus ibi: *Quod non oportet sacro ministerio deditos a Presbyteris usque ad Diaconos, & reliquum Ecclesiasticum ordinem, idest usque ad Subdiaconos, Lectores, Cantores, Exorcistas, & Ostiarios, & ex numero continentium, & Monachorum ingredi tabernas.* Qui recentia Græca exemplaria sunt interpretati, his verbis canonem explicarunt. *Quod non oportet sacratos a Presbyteris usque ad Diaconos, & deinceps quemlibet Ecclesiastici ordinis, usque ad Ministros, vel Lectores, vel Cantores, vel exercitatorum ordinis in cauponam ingredi* (vel, ut aliis lubet: *vel Cantores, vel Exorcistas, vel Ostiarios, vel Ordinis Monachorum in cauponam ingredi.*) Monent Correctores Romani ad hunc canonem hujusmodi clausulam a Gratiano adjectam fuisse, *nisi caussa necessitatis*. Porro licet clausula minime legatur in canone Laodiceno, tamen antiquissima est, cum habeatur in eo canone, qui vulgo est 54. inter Apostolicos his verbis: *Si quis Clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, præterquam si in publicum diversorium in via propter necessitatem diverterit.* *Can. 2. dist. 44.*

Canon 10. dist. 44. consonat cum canone 55. Laodiceno, ubi tamen alii legunt *commensalia*, alii *commissaria*, alii *commissalia*. Dionysius Exiguus ita est interpretatus. *Quod non oporteat Sacerdotes, aut Clericos, ex collatis, vel comessationibus convivia celebrare; hoc autem nec Laicis posse congruere.* Clarius alii Græca verba verterunt hoc modo. *Quod non oportet sacratos, & Clericos, ex collatione* (Græci legunt *ex symbolis*) *convivia peragere, sed neque Laicos.* Hoc itaque canone quorundam ingluvies coercetur, qui pecunias simul conferebant, ut lautiora exinde convivia exquisitis epulis instruerentur; symbolum enim apud Græcos, quemadmodum docet Balsamon, & Zonaras, significat collationem quandam; unde qui pecuniam parandarum epularum caussa simul conferebant, ex symbolis convivia peragere dicebantur. *Can. 10. dist. 44.*

Can. 9. dist. 46. Canon 9. dist. 46. idem est cum canone 5. Laodiceno juxta interpretationem Mercatoris. Clarius Dionysius Exiguus: *Quod non oporteat Sacerdotes, & Clericos fœnerantes usuras, vel quæ dicuntur sescupla, idest & summam capitis, & dimidium summæ percipere*. Qui Græcum textum sequuti omnino sunt, ita exposuerunt: *Quod non oportet Sacerdotes fœnerari, & usuras, quæ dicuntur hemioliæ* (seu, ut alii asserunt, *sesquialteræ*), *idest totius sortis dimidia pars accipere*.

Can. 6. dist. 63. In canone 6. dist. 63. videtur Gratianus Dionysium Exiguum sequutus fuisse, qui in canone 13. Laodiceno ita habet: *Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere, qui sunt ad Sacerdotium provehendi*. Nonnihil dissidet Isidorus Mercator his verbis: *De eo, quod non sit populis concedendum, electionem facere eorum, qui Altaris ministerio sunt applicandi*. Qui Græca exemplaria, qualia hodie edita habemus interpretati sunt potius cum Dionysio consonant; hinc scribit Hervetus: *Turbis non esse permittendum eorum, qui sunt in Sacerdotio constituendi, electionem facere*.

Can. 2. dist. 69. In canone 2. dist. 69. exhibetur canon 26. Laodicenus. Isidorus Mercator his verbis expressit: *Non oportet exorcisare eos, qui necdum ab Episcopis sunt provecti, neque in Ecclesiis, neque intra domos*. Dionysius Exiguus ita scribit: *Quod hi, qui non sunt ab Episcopis ordinati, tam in Ecclesiis, quam in domibus exorcisare non possunt*; Neque ab his omnibus alia sive Latina, sive Græca exemplaria dissonant. Non omittam tamen huc loci adferre, quod ad hanc rem animadvertit Balsamon, utpote qui Germanam Concilii sententiam adsequutus fuisse mihi videtur. Ita ille: *Quidam aggrediebantur exorcisare, hoc est cathechizare infideles, qui hoc per Episcopalem manuum impositionem non acceperant; & cum accusarentur, contendebant se hoc in Ecclesiis non fecisse, sed in quadam domo; & ideo se nulli pœnæ obnoxios conservari æquum censebant. Dicunt ergo Patres, quod etiam est adjurare sacrum ministerium, nec oportet quempiam hoc aggredi, nisi ab Episcopo promotus fuerit*.

Can. 5. dist. 80. In canone 5. dist. 80. Gratianus exhibuit interpretationem canonis 57. Laodiceni ab Isidoro factam. Dionysius Exiguus fere eandem sententiam expressit his verbis: *Quod non oporteat in villulis, aut in agris Episcopos constitui, sed visitatores. Veruntamen jam pridem constituti nihil faciant præter conscientiam Episcopi civitatis: Similiter & Presbyteri præter consilium Episcopi nihil agant*. Græca exemplaria cum his omnino consonant, quemadmodum in Græco idiomate eruditi animadvertunt; quos autem Dionysius & Isidorus appellavit *Visitatores*, Græci vocant *Periodeutas*, quos alii *circumcursatores*, alii *circuitores*.

Can. 28. dist. 81. Canon 28. dist. 81. legitur in canone 30. Laodiceno juxta interpretationem Mercatoris. Dionysius Exiguus minime dissonat; ita enim scribit: *Quod non oporteat sacris officiis deditos, aut Clericos, aut continentes, vel omnem Laicum Christianum lavacra cum mulieribus celebrare, quia hæc apud gentes reprehensio prima est*. Nomine continentium hoc in loco nullos alios intelligo, quam Monachos, quemadmodum facile est deducere ex Græco textu, qui de Ascetis expressus est. Porro nomine Ascetarum Monachos apud veteres intelligi nemo ignorat.

Can. 15. dist. 93. Canon 15. dist. 93. habetur in canone 20. ex Laodicenis, in quo tamen non omnes Codices omnino consonant. Ita Dionysius: *Quod non oporteat Diaconum coram Presbytero sedere, sed jussione Presbyteri sedeat. Similiter autem & Diaconis honor habeatur ab obsequentibus, idest Subdiaconis, & omnibus Clericis*. Isidorus Mercator. *Quoniam non oportet Diaconum sedere præsente Presbytero, sed ex jussione Presbyteri*

byteri sedeat. *Similiter autem honorificetur & Diaconus a Ministris inferioribus, & omnibus Clericis.* Qui Græca recèns edita exemplaria sequuti sunt, ita explicarunt: *Quod non oportet Diaconum ante Presbyterum sedere, sed sedere cum jussu Presbyteri. Similiter autem Diaconis haberi honorem a Ministris, & omnibus Clericis oportet.*

Canon 16. dist. 93. perperam descriptus esse videtur apud Gratianum. Canon 25. Laodicenus, unde ille depromtus videtur, non ad Diaconos pertinet, sed potius ad Ministros, quorum nomine hoc in loco Subdiaconi potius intelliguntur. Revera Dionysius Exiguus hoc modo canonem exposuit: *Quod non oporteat Subdiaconos Panem dare, vel Calicem benedicere*; & quanquam qui Græca exemplaria interpretati sunt ita explicaverint: *Quod non oportet Ministrum Panem dare, vel Calici benedicere*, tamen Zonaras Græcus Interpres ita sententiam Concilii declaravit: *Cum Hypodiaconis sacra Vasa contingere, aut in Diaconico versari, munusve aliquod ibidem exercere vetitum sit, multo minus aut Panem dare, hoc est Domini Corpus fidelibus impertiri, aut Dominici Sanguinis Calici benedicere eisdem licebit.* Et Alexius Aristenus, *Presbyterorum*, inquit, *aut Diaconorum opus Ministri Ecclesiæ perficere non permittuntur. Quocirca nec Panem, vel Calicem populo tradunt.* Ex quibus omnibus nemo non videt nomine benedictionis Calicis hoc loco venire eam, non qua Calix consecratur, sed qua fidelibus distribuitur, juxta illud Apostoli: *Panis, quem frangimus, & Calix, quem benedicimus, nonne participatio Corporis, & Sanguinis Christi est?* Can.16. dist.93.

Canon 8. dist. 95. idem est cum can. 56. ex Laodicenis juxta interpretationem Isidori Mercatoris, dummodo pro illis postremis verbis, *aut in peregrinationis commodo eum abesse constiterit*, ita legamus: *aut in peregrinis eum abesse constiterit*. Verum non satis integer est Isidori canon. Melius Dionysius ita scribens: *Quod non oporteat Presbyteros ante processionem Episcopi introire sacrarium, & sedere, sed cum Episcopo debent ingredi, vel in subsellis sedere: nisi forsitan infirmitate detineatur, aut proficiscatur Episcopus*; quæ sane verba magis etiam consonant cum Græcis exemplaribus, quæ ab aliis ita Latine scripta sunt. *Quod non oportet Presbyteros ante Episcopi introitum ingredi, & sedere in sacrario, sed cum Episcopo ingredi, nisi forte infirmitate detineatur, vel peregre profectus sit Episcopus.* Can. 8. dist. 95.

Canon 66. cau. 1. qu. 1. consonat cum can. 32. ex Laodicenis juxta interpretationem Mercatoris. Paullo aliter Dionysius habere videtur ibi: *Quod non oporteat ab hæreticis eulogias accipere, quæ sunt maledictiones potius, quam benedictiones.* Sed nihil refert *eulogias* Græce appellare, vel Latine *benedictiones*: etenim eulogiæ nihil aliud apud veteres erant, quam Panes benedicti, qui unicuique de populo etiam absenti distribuebantur in signum Ecclesiasticæ communionis, quemadmodum constat ex eodem Concilio Laodiceno can. 14. & ex Augustino in Epist. 35. ad Alypium ita scribente: *Panem unum sanctitati tuæ unitatis gratia misimus, quo etiam trinitatis soliditas continetur. Hunc Panem eulogiam esse tu facies dignitate sumendi.* Ex his facile liquet perperam hunc canonem a Gratiano laudari, ut exinde colligatur Sacramenta plurima ab hæreticis collata nullo modo valere, uti ipse ait post canonem 60. eadem cau. 1. qu. 1., non enim ibi agitur de Sacramentis Hæreticorum, sed potius de signis Ecclesiasticæ communionis, quæ ab hæreticis nullo modo exhiberi possunt, atque a Sacramentorum natura quam longissime distant. Can.66. cau. 1. qu. 1.

In canone 4. cau. 26. qu. 5. exhibetur can. 36. ex Laodicenis; & quidem juxta interpretationem Dionysii in prioribus verbis; posteriora apud eundem Dionysium Can. 4. cau. 26. qu. 5.

hæc sunt: *Eos autem, qui his utuntur, ab Ecclesia pelli præcipimus*. Paullo aliter exposuerunt Græcorum exemplarium recentiores Interpretes ita: *Quod non oportet sacratos, vel Clericos esse magos, vel incantatores, vel mathematicos, vel astrologos, vel facere, quæ dicuntur phylacteria* (vel, ut aliis placet, *quæ dicuntur amuleta*) *quæ quidem sunt ipsarum animarum vincula; eos autem qui ferunt, ejici ex Ecclesia jussimus*, Phylacteria, sive amuleta nihil aliud erant, quam fasciæ quædam collo appensæ, quibus aliqui putabant, quandam inesse virtutem ad certos effectus producendos, juxta illud quod ad hunc canonem Alexius Aristenus tradit: *Qui Sacerdotium profitetur, non erit magus ..... vel ex iis, qui amuleta collis appendunt*.

Can. 4. cau. 26. qu. 7. Canon 2. Laodicenus habetur in can. 4. cau. 26. qu. 7., & quidem fere consonat cum Isidoro Mercatore, cujus hæc sunt verba: *His, qui diversorum peccatorum lapsus incurrunt, & instant orationi, confessioni, ac pœnitentiæ, malorum suorum perfectam conversionem demonstrantes, pro qualitate peccati pœnitentiæ tempus tribuendum est, propter misericordiam & bonitatem Dei, qui hujusmodi sunt, revocandi, & ad communionem applicandi*. Alii interpretes simila omnino habent. Inter ceteros Dionysius Exiguus ita scribit: *De his, qui diversis facinoribus peccaverunt, & perseverantes in oratione confessionis, & pœnitentiæ, conversionem a malis habere perfectam, pro qualitate delicti, talibus pœnitentiæ tempus impensum propter clementiam, & bonitatem Dei communio concedatur*.

Can. 8. cau. 33. qu. 4. Quadragesimale tempus olim ita observabatur, ut fideles ab illis penitus abstinerent, quibus possent quoquo modo a pœnitentia, atque ab oratione distrahi. Hinc vetitum fuit celebrare tum natalitia, cum nuptias, quemadmodum legitur in canone 52. Laodiceno, quem Gratianus retulit in can. 8. cau. 33. qu. 4. juxta interpretationem Mercatoris. Dionysius Exiguus, aliique Interpretes omnino concordant.

Can. 8. de consf. dist. 3. Canon 8. de consecr. dist. 3. idem est cum canone 50. ex Laodicenis juxta interpretationem Isidori Mercatoris. Paullo aliter Dionysius his verbis: *Quod non oporteat in quadragesima in ultima septimana quintæ feriæ jejunium solvere, totamque quadragesimam sine veneratione transire, magisque conveniat omnem quadragesimam districto venerari jejunio*. Isidori autem, & Gratiani interpretatio magis cum Græcis exemplaribus consonat; etenim ex istis hæc exprimuntur: *Quod non oportet in Quadragesima postrema septimana quintæ feriæ jejunium solvere, & totam Quadragesimam dehonestare; sed oportet totam Quadragesimam jejunare aridis vescentes*. Duo in hoc constituta sunt. Alterum pertinet ad Quadragesimale jejunium, quod postremæ Quadragesimæ hebdomadæ feria quinta finem habere non debeat; atque id Decretum est adversus quosdam, qui postquam per totam Quadragesimam jejunassent, maxima quinta feria jejunium solverent instante Cœna Domini, ad cujus exemplum putabant posse se agnum comedere, & sic omni jejunii lege solutos esse. Pertinet alterum ad modum jejunii observandi, juxta quem quicumque vere jejunaturi essent, aridis tantummodo vesci debebant. Referam ad hanc rem, quod tradit Balsamon: *Nota ex præsenti canone, quod aridis vesci debemus omni quarta, & sexta feria. Qui ergo sine morbo cum oleo, & testaceis jejunant, faciunt contra legem: Multo autem magis, qui in quartis, sextisque feriis pisces comedunt. Quia autem necesse est, ut aquam bibant etiam, qui morbo non laborant, dicimus, quod Canones quidem nihil tale definiunt: quoniam autem magnus Epiphanius Cypri in panariis dicit, debere fideles in sex diebus ante Pascha Pane, & Sale, & Aqua nutriri, cum aridorum*

esu

esu aquam quoque bibere bonum est. Videtur cum his maxime congruere, quod scribit auctor Constitutionum Apostolicarum lib. 5. cap. 19. ibi: *in diebus Paschæ jejunare incipientes a secunda Sabbati usque ad Parasceven, et Sabbatum dies sex, solo pane utentes, sale, atque oleribus, & aqua in potum*.

Canon 58. de cons. dist. 4. idem est cum can. 46. ex Laodicenis, juxta interpretationem Mercatoris. Dionysius Exiguus his verbis Græcum canonem exhibet: *Quod oporteat eos, qui ad baptisma veniunt, fidem discere, et quinta feria septimanæ majoris, Episcopo, aut Presbyteris reddere*: Apud alios hæc verba leguntur: *Quod oportet eos, qui baptizandi sunt, fidem ediscere, & quinta hebdomadis feria Episcopo, vel Presbytero renunciare*. Mos iste veterum erat, quo tempore præsertim in die Paschatis baptismatis Sacramentum administrari solebat. Plurimum ad hanc eandem rem consonant Concilium Bracarense 2. Can. 1., & Concilium Agathense can. 13. *Can. 58. de conf. dist. 4.*

In canone 36. de cons. dist. 5. referuntur canones 41., & 42. ex Laodicenis, sed Gratianus fidem veterum, sive Græcorum, sive Latinorum sequutus minime est. Etenim Dionysius Exiguus ita habet in can. 41. *Quod non oporteat Sacerdotem, vel Clericum sine literis proficisci Canonicis*. Et in can. 42. *Quod non oporteat Sacerdotem, vel Clericum, præter jussionem sui proficisci Pontificis*. Apud Isidorum Mercatorem hæc leguntur in can. 41. *Non oportet Ministrum Altaris, vel etiam Laicum, sine Canonicis literis, idest formata, aliquo proficisci*. Et in can. 42. *Non oportet Ministrum Altaris, vel quemlibet Clericum præter jussionem Episcopi ad peregrina proficisci*. Forte ex hac Isidori interpretatione desumsit Gratianus ea, quæ de Laicis subdidit. Ceterum de Laicis nulla fit mentio in exemplaribus Græcis, ex quibus canone 41. hæc describi Latine possunt. *Quod non oportet sacratum, vel Clericum sine jussu Episcopi iter ingredi*, & canone 42. *Quod non oportet sacratos, vel Clericos sine literis Canonicis iter ingredi*. *Can. 36. de conf. dist. 5.*

In canone 37. de cons. dist. 5. sequutus est Gratianus de more suo interpretationem Isidori Mercatoris ad canonem 54. Laodicenum. Et quidem cum Isidoro consonare videtur Dionysius his verbis: *Quod non oporteat Sacerdotes, aut Clericos quibuscumque spectaculis, in cœnis, aut in nuptiis interesse, sed antequam thymelici ingrediantur, exurgere eos convenit, atque inde discedere*. Thymelicorum mentio fit in jure civili, tamquam eorum qui gladiatorum muneribus sese exercebant l. 4. de his qui notant. infamia, l. 10. de pollicitation., vel qui inhoneste vivebant, uti deducitur ex l. ult. Cod. Theodos. de Clericis, ibi: *ut nulla fœmina, nec puer Thymelici consortio imbuantur, si Christianæ Religionis esse cognoscitur*. Videsis Alexandrum ab Alexandro lib. 3. genialium dierum cap. 9. *Can. 37. de conf. dist. 5.*

CAPUT

CAPUT XII.

De Concilio Constantinopolitano I.

Tria apud Gratianum laudantur Concilia nomine Constantinopolitana. Primum est generale illud sub Damaso, alterum rursus generale sub Vigilio celebratum, postremum ad Photii tempora pertinet. De omnibus suo loco sejunctim agendum est. In præsentia memorabo Canones illos, qui ex Concilio Constantinopolitano sub Damaso a Gratiano depromti fuerunt.

Can. 10. *dist.* 19. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 3. *dist.* 22. *incertæ fidei, & varius in exemplaribus.*
Can. 8. *cau.* 9. *qu.* 2. (*simul jungendi, atque ex interpretatione*
Can. 9. *cau.* 9. *qu.* 2. (*Dionysii explicandi.*

Nondum omnino pacatæ fuerant res Ecclesiæ diutius quarto sæculo Arianorum callide tergiversantium contentionibus undequaque concussæ, quum jam novæ emerserunt hæreses adversus Spiritum Dei, Spiritum ex Patre, & Filio proficiscentem, & Deum. Etenim labente eodem sæculo Macedonius quidam Constantinopolitanus Episcopus, vir in primis male apud Catholicos audiens, quod Arianis plurimum faveret; deinde vero ipsis etiam Arianis invisus, quod teterrima fecisset scelera, suisque malo fuisset exemplo, in Schismata, & dissensiones pronus novæ sectæ sese Auctorem constituit, cæpitque docere, Spiritum Sanctum Deum non esse. Huic Episcopo perditissimo accessit Aetius quidam, qui exceptis quibusdam præjudicatis in Aristotelicorum schola sententiis, ad divina exinde intendens animum, perperam tum de Filio Dei, cum de Spiritu Sancto disserebat, facileque se Macedonio socium devinxit. Aetium inter ceteros libentissime audivit Eunomius, qui deinde institutores etiam suos perfidia superavit; ut enim erat ingenii alacritate fervidus, plurimos in suam sententiam pertraxit; unde apud Historicos Eunomianorum nomen celebratissimum est, qui & Arii hæresim renovarunt, & Macedonii errata provexerunt, divinam tum Dei Filio, tum Spiritui Sancto naturam denegantes. Hinc nemo non videt, quanto in periculo versaretur Ecclesia, præsertim Constantinopolitana, quæ primum nacta est in Episcopum suum Macedonium post annum 350., deinde eo abdicato Episcopum habuit Eudoxium Arianum post annum 359. Ei quidem successit Evagrius Hortodoxæ fidei propugnator, sed is deinde actus in exilium fuit, intruso in ejus locum Demophilo Semiariano; & quamquam huic Theodosio Magno Imperatore Optimo curante substitutus deinde fuerit Gregorius cognomento Theologus, sive Nazianzenus, non diu tamen perstitit cujus locum circa annum 380. Maximus Alexandrinus, homo hæreticus Arianus suffectus est.

Gravissimo huic incommodo, quod in Constantinopolitana Ecclesia universi, ac præsertim Orientales omnes fideles, ægre patiebantur, non meliori modo occurren-

rendum erat, quam si celebraretur generale Concilium, in ipsa etiam urbe Constantinopoleos, quo fieret, ut & ea, quæ ad fidem, & ea, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam facere possent, saluberrimis decretis firmarentur. Huc operam suam contulit, & quidem maximam Theodosius Magnus Imperator. Huc Damasi Pontificis Maximi vota collimarunt; quamobrem consentientibus omnibus in urbem Constantinopolitanam acciti sunt Episcopi Ecclesiæ universi, conveneruntque centum & quinquaginta, ut plurimum Orientales, quorum potissimum caussa agebatur, anno Domini 381., confirmataque Nicæna fide adversus Arium, non solum damnata fuit Macedonii, aliorumq; hæresis adversus divinam Spiritus Sancti naturam blasphemo quodam improborum hominum impetu concitata; verum etiam in vicem perfidorum Episcoporum, qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ præfuerant suffectus est Nectarius, licet recens baptizatus, Vir ætate gravis, & sapientia, prudentiaque, & morum integritate insignis ac venerabilis.

Nonnulla quoque disciplinæ Ecclesiasticæ capita definiri necesse ibidem fuit, quemadmodum revera constituta sunt. Verum acerrima est inter Viros eruditos disputatio, num tres tantummodo in hoc Concilio constituti canones fuerint, quemadmodum hoc numero refert Dionysius Exiguus, an vero septem, quemadmodum apud alios Collectores habentur, præsertim in exemplaribus Græcis, qualia hodie edita habemus. Ego sane, si unam editionem cum altera conferam, video maxime interesse non solum in recensendo canonum numero, sed etiam in ipsis Canonibus inter ipsos distinguendis; exempli caussa qui est apud Dionysium secundus, apud alios Collectores in duos divisus est, atque consonat cum secundo & tertio. Necessarium sane non est proposito meo in singula inquirere. Satis erit, si de iis edisseram, quæ apud Gratianum habentur; præsertim quod nihil amplius a Gratiano afferatur, quod non in tribus prioribus Canonibus Concilii contineatur.

Inter Gratiani fragmenta ex hoc generali Concilio depromta primum locum tenet canon 10. dist. 19., cujus verba relata sunt penitus ex interpretatione Isidori Mercatoris; dummodo tamen hæc initio addantur: *De Maximo Cynico Philosopho, & propter totius indisciplinationis ejus doctrinam &c.* Hic porro canon apud eundem Isidorum numero sextus est, apud Dionysium Exiguum tertius, in Græcis autem exemplaribus, quæ hodie edita habemus, est quartus. Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica sequutus est Dionysium Exiguum, & quarto numero hunc eundem canonem descripsit. Romani Correctores verba canonis ex Græco textu paullo aliter interpretati sunt, quam habeat Gratianus. Referam ego verba Dionysii Exigui interpretis antiquissimi. *De Maximo Cynico, & ejus inordinata constitutione, quæ Constantinopoli facta est, placuit neque Maximum Episcopum esse, vel fuisse, nec eos, qui ab ipso in quolibet gradu Clerici sunt ordinati; cum omnia, quæ ab eodem perpetrata sunt, in irritum deducta esse videantur.* Porro hic canon referendus est ad ea, quæ superius diximus, videlicet ad Maximum Alexandrinum, qui ab Arianis in locum Gregorii Nazianzeni suffectus fuerat in Episcopatu Constantinopolitano. Cynicus appellatus est Maximus, quod Cynicorum Phylosophiæ addictus esset. *Cynici autem*, subdit Balsamon, & Zonaras ad hunc canonem, *dicebantur propter eorum arrogantiam, audaciam, & impudentiam*. Et Abulpharagius Dinast. 5. de Cynicis ait: *Facta canum referunt, eosque Cynicos, vel Caninos appellarunt*. Nemo in dubium revocaverit, quo minus hic canon vere tribuendus sit Con-

Can. 10. dist. 19.

Concilio Constantinopolitano, cum in omnibus Concilii editionibus etiam antiquissimis, licet non sub eodem numero, habeatur; imo Sozomenus de eo certum testimonium ferat in lib. 7. cap. 9. Observatione illud peculiariter dignum est, quod in hoc canone non proprie depositus fuisse dicatur Maximus, sed potius irrita ejusdem ordinatio declaretur; is enim non erat juxta sacrorum canonum constitutiones ordinatus, sed hæreticorum potius opera, imo nec petito consilio Provincialium Episcoporum ad Constantinopolitanam Sedem adductus.

Can. 3. dist. 22. Plurimum dissonant inter se hujus Concilii Codices in exhibendo Gratiani fragmento, quod descriptum legimus in can. 3. dist. 22., ubi postquam statutum est unumquemque Episcopum ultra Ecclesia suam, vel Diæcesim jurisdictionem exercere non debere, ita subsequitur: *Ecclesias autem Dei in barbaricis gentibus constitutas gubernari convenit juxta consuetudinem, quæ est a Patribus observata. Verumtamen Constantinopolitanus Episcopus habeat honoris primatum post Romanum Episcopum, propterea quod Urbs ipsa sit junior Roma.* Isidorus Mercator eadem verba habet, quæ legimus apud Gratianum, & quidem in can. 5., quem omnino distinguit ab eo capite, in quo de Ecclesiis apud Barbaros constitutis definitum fuerat, illud enim recenset in canone 4. proxime antecedente. Justellus in suo Codice canonum Ecclesiæ universæ ita exposuit integrum canonem numero tertium: *Constantinopolitanæ Civitatis Episcopus habeat privilegia honoris post Romanum Episcopum, eo quod sit ipsa nova Roma.* Qui Græca recens edita exemplaria sunt interpretati, sic scripserunt in can. 3. *Constantinopolitanus Episcopus habeat Priores honoris partes post Romanum Episcopum, eo quod sit ipsa nova Roma.* Paullo aliter Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica, ubi can. 2. postquam traditum est neminem ex Episcopis transgredi posse fines administrationis sibi adsignatos, subjicitur: *Ad hæc Episcopo Constantinopolitano honor, dignitas, & majestas deferantur; propterea quod proximus post Episcopum Romanum sedet; quoniam urbs Constantinopolis hodie est nova Roma (in exemplaribus inveni scriptum: novam Nicæam) & manifestum est, quod usque ad nostra hæc tempora nova Roma appelletur.* In alia vetusta Collectione Latina edita apud Justellum Tomo 1. pag. mihi 302. in fine canonis 3. hæc habentur: *Constantinopolitanum autem Episcopum habere Primatum honoris post Romanum Episcopum, pro quod eam esse censemus juniorem Romam.*

Post hanc Codicum varietatem plurimum interse dissident eruditi in explicanda, tradendaque canonis ejusdem sententia. Asserunt nonnulli hunc canonem Apocryphum prorsus, & suppostitium esse, adjectum forte a Græcis, illis præsertim, quorum intererat Constantinopolitanum Patriarchatum ab antiquissimis Generalium Conciliorum Sanctionibus auspicari. Alii inficiari non audentes canonem in Concilio fuisse editum, asserunt illum parum auctoritatis habere, quod a Pontifice Maximo receptus non fuerit, aut confirmatus, cum non ignorent non statim post Concilium hoc Constantinopolitanum, Episcopum Civitatis Constantinopoleos Patriarchalem dignitatem obtinuisse. Alii etiam asseruerunt & Germanum esse canonem, & probatum in universa Ecclesia; ex eo tamen deduci non posse, jam tum Constantinopolitanam Ecclesiam Patriarchalem fuisse. Quid memorem aliorum opiniones aliter arbitrantium, ubi cuique voluntati suæ hac in re morem gerere se posse placuit?

Ego sane ut candide fatear, non potui huc usque aliis potius, quam aliis adhærere. Gravia sunt omnibus argumenta, & non exigui momenti conjecturæ; quæ sane

sane, sicut in antiquissimis rebus plurimum valent, quoties unam tantum partem adjuvant, ita e converso ubi utrimque rem promovere videntur in oppositas partes, rem ipsam magis in incerto collocant. Itaque ego singulorum rationes tantummodo exponam, ut unusquisque facile exinde possit quamcumque maluerit opinionem amplecti. In primis vero quædam in facto consistentia non omittam, ut certa ab incertis penitus separentur. Certissimum in primis illud est, hunc canonem in omnibus Codicibus legi, nec apud quempiam ex Collectoribus etiam vetustissimis omissum fuisse; imo laudatur tanquam in hoc Concilio Constantinopolitano editus a Sozomeno lib. 7. cap. 9., & a Socrate lib. 5. cap. 8. Illud præterea certum est non eadem apud Collectores omnes formula explicari, quod pertinet ad dignitatem Episcopi Constantinopolitani; alii enim Episcopo eidem competere ajunt *Primatum honoris*; alii *privilegia honoris*; alii *primatus honorem*; alii *honorem, dignitatem, & Majestatem, ut proximus post Romanum Episcopum sedeat*; alii demum *priores honoris partes*. Item certum etiam est eundem canonem non ubique apud Collectores in eodem loco, ac sub eodem numero collocatum fuisse, cum in aliquibus collectionibus habeatur tamquam Appendix canonis 2. Constantinopolitani, in aliis sit numero tertius, in aliis etiam quartus. Demum etiam certum est, hunc ipsum canonem confirmatum fuisse abs Justiniano Imperatore in Novella 131., in qua cum definitum esset in cap. 1., Sanctorum quatuor Priorum Conciliorum dogmata, & canones recipiendos esse, deinde ita statuitur in cap. 2. *Ideoque sancimus secundum earum* (ideit quatuor Synodorum) *definitiones sanctissimum senioris Romæ Papam primum esse omnium Sacerdotum, Beatissimum autem Archiepiscopum Constantinopoleos novæ Romæ secundum habere locum post Sanctam Apostolicam senioris Romæ sedem, aliis autem omnibus sedibus præponatur*. Indubia sunt isthæc, atque perspicua. Juvet nunc adferre Eruditorum aliter opinantium, uti diximus, argumenta.

Sunt, ajebam, qui hunc canonem supposititium arbitrantur, ea de caussa, quod etiam post tempora ejusdem Constantinopolitani Concilii nemo ex Episcopis Constantinopolitanis sibi primatum supra ceteros Episcopos auctoritate hujus canonis vindicaverit, quod sane non omisissent, si eum canonem in promtu habuissent, cum Constantinopolitani Episcopi nullum non lapidem moverint, ut dignitatem suam supra Græcos Episcopos omnes attollerent: præsertim vero id fecisset Anatolius, qui licet a Leone Magno exagitaretur, quod ipse se majorem ceteris Orientalibus Episcopis assereret, nullibi tamen Constantinopolitanum hunc canonem opposuerit, ex quo causæ ejus maximum præsidium accessisset. Imo Anatolius idem, si jam primatus sui rationem definitam in præcedentibus Conciliis agnovisset, frustra curasset clanculum in Concilio Chalcedonensi, ut definiretur in canone 28., quemadmodum suo loco ostendemus. Ajunt præterea non esse verosimile Constantinopolitanæ sedis primatum Concilii hujus tempore potuisse constitui sine contradictione Orientalium Episcoporum, præsertim cum detraheretur plurimum tum juribus Metropolitani, cui Constantinopolitanus Episcopus suberat, tum juribus Patriarchæ Alexandrini, qui primam totius Orientis sedem tenere ob prærogativam suæ Ecclesiæ videbatur; præsertim vero cum in canone 2. ipsius Concilii Constantinopolitani statueretur, salva esse debere singulis Ecclesiis privilegia, & jura Episcoporum, quemadmodum jam antea fuerant in Nicæno Concilio constituta; in Concilio autem Nicæno can. 6. prima dignitas Ecclesiæ Orientalis concessa fuisset Alexandrino

Episco-

Episcopo, & secundus honor Antiocheno, non poterat sine manifesta antynomia Constantinopolitanus Episcopus ceteris omnibus anteferri, ne Constantinopolitani Patres fingantur in uno eodemq; canone & confirmare Nicænas regulas, atque illas evertere.

Aliter argumentantur illi, qui hunc canonem germanum, & genuinum esse asseverant. Exhibent enim Codices antiquissimos, præseferunt Historicorum veterum gravissima testimonia, a quibus sane difficile est in re facti obtentu cujusvis rationis recedere. Ex eruditis autem, qui ita arbitrantur, nonnulli sunt, qui, ut adversariorum difficultatibus supra propositis responderent, dixerunt hunc canonem, de quo disputatur, editum fuisse dissoluto Concilio a quibusdam Episcopis Orientalibus, qui præter modum evehere Constantinopolitanam sedem, ac dignitatem optabant, proindeque canonem hunc Concilii ipsius Constantinopolitani auctoritatem minime habere. Verum (ipsorum venia dixerim,) ingeniosa sunt potius hæc, quam vera; cum neminem ex Historicis adferre quispiam possit, ex quo deducatur Episcopos quosdam Orientales dissoluto Concilio novas regulas edidisse, ac nomine ejusdem Concilii evulgasse. Si forte id aliquo modo demonstrari posset, facile esset concipere, qua ratione aut Alexandrinus, aut Antiochenus Episcopus non restiterint, cum absentes proponerentur, aut ab Episcopis Constantinopolitanis data occasione non proditus fuerit canon, utpote cui totius Concilii consensus minime accesserat. Sed cum hæc non innitantur historica fide, frustra elaborandum esset, eo vel magis, quod in contrarium urgeant penes me gravissimæ conjecturæ. Quis enim auctor esse potuit dissoluto Concilio Constantinopolitano, ut nonnulli Episcopi, jam aliis abeuntibus, rursus convenirent, & de Primatu sedis Constantinopolitanæ privato judicio statuerent, aut quidpiam de eodem Primatu jam editis Canonibus insererent, vel adjicerent? Si quis potuisset ita sedis Constantinopolitanæ honores promovere, is sane inter ceteros esse debebat ipsemet Constantinopolitanus Episcopus, utpote cujus maxime intererat. At vero ego id ne suspicari quidem ausim de Nectario, qui recens e Cathecumeno factus erat in eodem Concilio Episcopus Constantinopolitanus; inverosimile enim omnino est Virum eximium, morum integritate apud omnes commendatissimum statim ad Constantinopolitanam sedem evectum, Primatum Orientis totius contra mores, & disciplinam sui temporis exoptasse, atque ad id quamplures Orientales Episcopos excitasse, ut dissoluto Generali Concilio, & facto quodammodo Schismate novum Conventum facerent, delaturi Primatum Episcopo Constantinopolitano, dimissis & non auditis illis, quorum poterat interesse: Quod si ex subscriptionibus Episcoporum in Concilio factis, illarumque ordine, aliquod argumentum deduci potest, facile erit agnoscere in Concilio ipso Constantinopolitano jam Nectarium ipsum Constantinopolitanum Episcopum obtinuisse Primatum honoris, cum primus actis Concilii subscripsisse agnoscatur.

Sequitur aliorum opinio existimantium, hunc quidem canonem in Concilio Constantinopolitano editum fuisse, non tamen in universali Ecclesia statim receptum, contradicentibus præsertim Pontificibus Maximis; quod probant ex sancto Leone Magno inter ceteros, & sancto Gregorio Magno, qui & Anatolio, & Johanni Constantinopolitanis ad Primatum Orientalis Ecclesiæ contendentibus feruntur alacriter obstitisse. Hi sunt, qui Concilii Constantinopolitani decreta in duas classes distribuenda fore arbitrantur; vel enim ad fidem confirmandam pertinent, unaque damnandam hæresim Macedonii, atque aliorum; ac tum afferunt Concilii Constanti-

stantinopolitani decreta fuisse generaliter in tota Ecclesia probata; vel versantur in disciplina Ecclesiastica stabilienda; atque in ea parte Ecclesiæ universæ auctoritatem minime agnoscunt. Non videntur autem temere rem ita explicavisse; habent enim ad hanc rem perspicua verba Gregorii Magni in Epistola ad Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum Episcopos, quæ est in lib. 6. 31., ita scribentis: *Et canones quidem Constantinopolitani Concilii Eudoxianos damnant; sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius; minime dicunt: Romana autem Ecclesia eosdem canones, vel gesta Synodi illius hactenus non habet, nec accipit; in hoc autem eandem Synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum. Reliquas vero hæreses, quæ illic memoratæ sunt, ab aliis jam Patribus damnatas reprobat.* Si cui placeat hæc interpretatio, is facile sibi persuadere poterit, eam Synodum, ad quam neque Pontifex Maximus, neque ejus legati intervenerant, a Romanis habitam, & receptam fuisse tantummodo in dogmatibus fidei, non autem in ceteris, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinebant; etenim ad unitatem Ecclesiarum satis erat Græcis, Romanos certiores facere de fidei definitionibus apud ipsos editis, quidquid deinde de Ecclesiasticæ disciplinæ capitibus fuisset constitutum; imo etiam exinde facile percipiet, quare apud Latinos Constantinopolitani tamdiu decertare debuerint, ut supra Orientales Episcopos primum locum teneret Constantinopolitanus Antistes; nondum enim ubique recepto Constantinopolitano canone, non erat, cur facile Latini Constantinopolitanorum votis, ac postulationibus indulgerent.

Postrema tandem aliorum opinio hæc erat, ut scilicet potuerit hic canon in utraque Ecclesia recipi, quin tamen exinde sequeretur Constantinopolitanum Episcopum & dignitate gradus, & potestate jurisdictionis ceteros Orientales Episcopos antecederet. Aliud quippe significat, simplicem supra quosdam Episcopos honorem habere, aliud exercere jurisdictionem. Hoc porro canone concessus est *honor primatus*, idest, uti aliis placet explicare, *primatus honoris*, *seu privilegium honoris*, aut *honor, dignitas, majestas*, *ut proximus post Romanum Episcopum sedeat*, aut *prioris honoris partes*. Hæ autem formulæ non aliud sonant, quam nudum honorem, non honorem cum potestate, seu jurisdictione conjunctum. Honorabilis ergo horum sententia in vim hujus canonis fuit Constantinopolitanus Episcopus, non supra ceteros Episcopos potestate donatus, ut ex. gr. posset primus sedere in Concilio, primus Concilio subscribere apud Græcos, non jurisdictionem in alios exerceret, sed potius suo ipse Metropolitano in Provincialibus negotiis subderetur. Qui ita sentiunt, ita etiam explicant honorem Hierosolymitano Episcopo debitum, prout statuitur in canone 7. ex Nicænis, ubi ita legitur: *Quoniam consuetudo obtinuit, & antiqua traditio, ut Æliæ Episcopus honoretur, habeat ordinem honoris, Metropoli propria dignitate servata.* Merebatur sane tunc temporis singularem honorem Civitas Constantinopolitana Imperiali sede insignita, & jam *novæ Romæ* titulo nuncupata, cui maximum decus vel in eo accessisset, quoties ejus Civitatis Episcopus in comitiis sacris celebrandis & considendo, & subscribendo primus apud Græcos haberetur, salva ceteroquin in reliquo aliorum Episcoporum jurisdictione. Hinc facile percipiunt rationem, quare in hoc Constantinopolitano Concilio primus subscripserit Nectarius Constantinopolitanus, etiam ante Episcopos Alexandrinum, & Antiochenum; quare rursus in Concilio Chalcedonensi primus subscripserit Anatolius post Legatos Pontificios; item cur in actis ejusdem Chalcedonensis Synodi

legatur Episcopos conquestos esse, quod in Conciliabulo Ephesino Flavianus Constantinopolitanus quinto loco fuerit collocatus, scilicet post Hierosolymitanum, & Antiochenum Episcopos, uti habetur in actione I. Concilii Chalcedonensis. Hinc etiam percipitur, quare hic canon de honore primatus Episcopi Constantinopolitani minime repugnet anterioribus Concilii verbis, quibus asseritur eadem potestas Episcopis omnibus, ac Metropolitis, quæ jam fuerat in Nicæno Concilio constituta; cum prior canonis pars de potestate, atque jurisdictione, posterior vero de nuda honoris prærogativa intelligatur.

Exposui his plures eruditorum opiniones. Omnibus sua laus debetur; nec video in quam ego potius pertrahar, aliorum propterea, qui melius sapiunt, judicium libentissime expectabo. Quæcumque autem arripiatur ex dictis sententia, illud certissimum est, ex eo canone paullatim Episcopos Constantinopolitanos majorem in dies jurisdictionem, ac potestatem ut explicarent, studuisse, quo tandem aliquando non honore tantummodo, sed & auctoritate ceteris Orientalibus Episcopis etiam Patriarchali honore præcellentibus præferrentur; quod etiam posteriore ætate Latinis placuit, quemadmodum deduci perspicue potest ex cap. 23. de privilegiis.

Can. 8. & 9. cau. 9. qu. 2. Quæ leguntur in can. 8. & 9. cau. 9. qu. 2. in Concilio Constantinopolitano proxime antecedunt verba dicti canonis 3. dist. 22., imo apud Dionysium Exiguum unum eundemque numero canonem constituunt; videlicet secundum. In aliis editionibus, in quibus diversus est canonum numerus, aliter describuntur; etenim in Græcis exemplaribus canones 8. & 9. cau. 9. qu. 2. idem sunt cum canone 2. Constantinopolitano, & canon 3. dist. 22. idem est cum canone 3. Constantinopolitano. Gratianus sequutus est Isidorum Mercatorem, qui canonem 8. cau. 9. qu. 2. descripsit in Concilio numero secundum, & canonem 9. cau. 9. qu. 2. descripsit numero tertium; at canonem 3. dist. 22. descripsit numero quintum; & quidem Gratiani verba cum eodem Isidoro consonant. Paullo aliter habet Dionysius Exiguus can. 2. his verbis: *Qui sunt super Diœcesim Episcopi, nequaquam ad Ecclesias, quæ sunt extra præfixos sibi terminos, accedant, nec eas hac præsumtione confundant; sed juxta canones Alexandrinus Antistes, quæ sunt in Ægypto, regat solummodo; & Orientis Episcopi Orientem tantum gubernent, servatis privilegiis, quæ Nicænis canonibus Ecclesiæ Antiochenæ tributa sunt. Asianæ quoque Diœceseos Episcopi ea solum, quæ sunt in Asiana Diœcesi dispensent; nec non & Ponti Episcopi ea tantum, quæ sunt in Ponto; & Thraciarum, quæ in Thraciis sunt, gubernent. Non vocati autem Episcopi ultra Diœcesim non accedant propter ordinationes faciendas, vel propter alias dispensationes Ecclesiasticas. Servata vero, quæ scripta est, de gubernationibus regula, manifestum est, quod illa, quæ sunt per unamquamque Provinciam, ipsius Provinciæ Synodus dispenset, sicut Nicæno constat decretum esse Concilio. Ecclesias autem Dei in Barbaricis &c.* Quæ hoc in loco sequuntur verba jam superius retuli ad canonem 3. dist. 22. Huic Concilii Constitutioni occasionem dederunt plurium Episcoporum excessus, qui in alienis, remotissimisque Diœcesibus Episcopos ordinaverant; inter quos fuit Meletius Orientis Episcopus, qui Constantinopolim profectus, ibidem ipse inter alios Gregorium Nazianzenum in Episcopum ordinaverat, si fides est Sozomeno lib. 7. cap. 3. & 7., item Petrus Alexandrinus Episcopos ex Ægypto Constantinopolim miserat, qui Maximum Cynicum Episcopum etiam Constantinopoleos consecrarent, eodem Sozomeno teste dicto lib. 7. cap. 19., licet omnino distinctæ, dissitæque Diœceses essent; etenim Meletius in Oriente degebat, Petrus in Ægypto,

&

& Constantinopolis Urbs in Thracica Diœcesi esset constituta. Porro apud Græcos quinque erant divisæ Provinciæ; scilicet Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, & Thracica. Orienti subdebatur Palestina, Phœnice, Syria, Cilicia, Cyprus, Arabia, Isauria, Palestina salutaris, Palestina secunda, Phœnice libani, Euphratensis, Syria salutaris, Osrhoena, Mesopotamia, & Cilicia secunda. Ægypto subdebatur utraque Lybia, Thebais, Ægyptus, Arcadia, & Augustanica. Asianæ suberant Pamphylia, Hellespontus, Lydia, Pisidia, Lycaonia, Phrygia Pacatiana, Phrygia salutaris, Lycia, Caria, & Insulæ. Ponticæ subdebantur Galatia, Bithynia, Honorias, Cappadocia prima, Cappadocia secunda, Paphlagonia, Pontus Polemoniacus, Hellespontus, Armeniæ prima, & secunda, & Galatia salutaris. Demum Thraciæ subdebantur Europa, Thracia, Hæmimontis, Rhodope, Mæsia secunda, & Scythia.

CAPUT XIII.

De Concilio Cæsaraugustano.

Ex Concilio Cæsaraugustano legitur apud Gratianum.

Canon 15. de conf. dist. 3. Potissimum adversus Priscillianistas editus.

ANno circiter 381. celebratum est Concilium Cæsaraugustanum ita dictum a Cæsaraugustana Civitate vulgo *Saragoffa* in Tarraconensi Provincia Aragonum Metropoli, convenientibus Episcopis duodecim sub Fitadio. Occasionem Concilio dederunt hæretici Priscillianistæ, qui tunc Hispaniarum Ecclesias perturbabant, ajentes duos esse Deos, sive duo rerum principia, bonorum alterum, alterum malorum; hinc iidem in odium Dei creatoris, quem die septimo rerum omnium universitatem complevisse, ac requievisse acceperant, diem Dominicum minime sanctificabant, imo præter morem tristes eodem tempore se se rigidis jejuniis affligebant. Quamobrem Cæsaraugustani Patres generaliter decreverunt, ut nemo superstitionis hujusmodi caussa diem Dominicum jejunando transigeret, quod & postea in universa Ecclesia moribus receptum est. Habetur hæc constitutio in canone 2. Cæsaraugustano, quem retulit Gratianus in can. 15. de conf. dist. 3., cujus tamen verba ita legenda sunt. *Nequis jejunet die Dominica caussa temporis, aut persuasionis, aut superstitionis, ut de quadragesimarum diebus ab Ecclesiis non desint; nec habitent latibula cubiculorum, ac montium, qui in his suspicionibus perseverant, sed exemplum, & præceptum custodiant Sacerdotum, & ad alienas villas agendorum conventuum caussa non conveniant. Ab universis Episcopis dictum est: Anathema sit, qui hæc commiserit.*

CAPUT XIV.

De Concilio Bilonensi.

Nomine Concilii Bilonensis retulit Gratianus sequentem Canonem.

Can. 16. *dist.* 18. *Potius est Concilii Hipponensis.*

OBscurissimum est, & prorsus ignotum apud studiosos rerum Ecclesiasticarum Concilium illud, quod Bilonensis nomine laudavit Gratianus in can. 16. dist. 18.; neque enim vel locus designari potest, unde appellatum ita fuerit, vel qua de caussa, vel quo tempore, vel quo auctore fuerit celebratum. Correctores Romani observarunt, hunc canonem in veteribus Gratiani exemplaribus desiderari; sed cum in plurimis etiam antiquissimis habeatur, non est cur a me sit prætereundus. Sentiunt eruditi ferme omnes, emendandam esse inscriptionem, & pro Bylonensi Concilio legendum potius esse Cabilonense. Ego vulgari huic opinioni facile adhærerem, quoties in aliquo Cabilonensi Concilio canon hujusmodi haberetur. Sed in editis Cabilonensibus Conciliis frustra hæc constitutio quæritur; quamobrem arbitror hanc conjecturam tum demum locum habituram esse, quum tale Concilium Cabilonense adpareat, in quo canon ille reperiatur.

Interea ego potius arbitror pro Concilio *Bylonensi* legendum potius esse *Hypponense*, neque enim tanta est vocis utriusque dissimilitudo, ut non facile ex Codicibus præsertim MSS. una vice alterius exarari potuerit. Referendus erit tunc canon 16. dist. 18. ad Concilium Hipponense anni 393., in quo fertur S. Augustinus adhuc Presbyter de fide & symbolo strenue disputavisse, quemadmodum narrat Possidius in ejus vita cap. 7. Huic Concilio adscribi solent canones xl.; sed Schelstratius Ecclesiæ Africanæ Differt. 3. cap. 6. suppositiios eos esse variis argumentis contendit; contra quam dein conatus fuerit Paschasius Quesnellius in Dissertatione sua 12. in Appendice ad Leonem Magnum. Quidquid tamen sit, hodie ipsimet Hipponenses canones desiderantur; ac superest tantummodo breviatio quædam, sed breviarium eorumdem incerti auctoris. Edidit integrum Quesnellius in Codice canonum, quem tribuit Ecclesiæ Romanæ, ubi cap. 5. hæc leguntur: *Ut propter caussas Ecclesiasticas, quæ ad perniciem plebium sæpe veterascunt, singulis quibusque annis Concilium convocetur, ad quod omnes Provinciæ, quæ primas sedes habent, ex Conciliis suis ternos legatos mittant: ut & minus invidiosi, minusque hospitibus sumtuosi conventus plena possit esse auctoritas.* Ceterum ejusdem Concilii Breviarium antiquissimum est, cum de eo mentio fiat in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 34. ibi: *Epigonius Episcopus dixit: In hoc Breviario, quod decretum est de Concilio Hipponensi, nihil arbitramur esse emendandum, vel assuendum, nisi, ut dies sanctæ Paschæ tempore Concilii innotescat*; quæ verba depromta sunt ex Concilio Carthaginensi anni 397. Sunt qui ad calcem Concilii Carthaginensis

vulgo

vulgo 3. adjecerunt Breviarium Hipponensis Concilii, sed paucis admodum Canonibus descriptis, inter quos num. 6. leguntur hæc verba; *ut per singulos annos Concilium convocetur*: Idem autem Carthaginense Concilium ita constituerat can. 2. *Similiter placuit, ut propter caussas Ecclesiasticas, quæ ad perniciem plebium sæpe veterascunt, singulis quibusque annis Concilium convocetur*. Forte itaque apud Gratianum habemus integrum Hipponensem canonem, quem Gratianus idem in aliquo vetusto Codice conservatum descripserit; etenim ea, quæ modo retuli, verba sunt vel ex Breviario petita, vel ex Concilio Carthaginensi, in quo Hipponense confirmatum fuerat. Nihilominus tamen facile suspicabor recentiores canonum Collectores quidpiam addidisse, ut vetustum canonem moribus suorum temporum accommodarent, in ea præsertim parte, in qua agitur de Abbatibus ad Synodum convocandis.

Utile præterea erit hoc in loco observare eandem non semper fuisse Ecclesiarum disciplinam ratione temporis, quo concilia celebrari debeant. Etsi enim aliquando, quibusdam in Provinciis cautum fuerit, ut bis singulis annis concilia fierent, quemadmodum manifeste liquet ex canone 38. ex Apostolicis, ex Concilio Nicæno, aliisque quamplurimis, aliquando tamen paullo aliter decretum est ita exigentibus Ecclesiarum utilitatibus, videlicet ut semel tantum unoquoque anno convocarentur, sicuti non solum deducitur ex dicto canone 16. dist. 18., qualemcumque tandem auctorem habeat, verum etiam ex Concilio Toletano 4. anni 633. can. 3. ibi: *Quia juxta antiqua Patrum decreta bis in anno difficultas temporis fieri Concilium non sinit, saltem vel semel a nobis celebretur*. Item in Concilio Nicæno 2. generali can. 6. hæc leguntur: *Quoniam canon est, qui dicit bis in anno in unaquaque Provincia per congregationes Episcoporum fieri oportere quæstiones canonicas, propter vexationem, & quod itineri perficiundo minus sufficerent, qui cogebantur, statuerunt sancti sextæ Synodi Patres ea omnino, & quacumque postposita caussa semel in anno fieri, & delicta corrigi. Hunc ergo canonem nos quoque renovamus*. Aliquando etiam statutum scimus, ut tertio quoque anno tantummodo fierent, quemadmodum habetur in Concilio Matisconensi anni 585. can. 20., in Concilio Lateranensi 3. anni 1179. sess. 10., & demum in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 2. Si hodiernam praxim inspicimus, nullus amplius esse videtur Synodorum Provincialium usus, quidquid exoptaverint Tridentini Patres, forte, ut arbitror, quod non satis certa sint Metropolitanorum in suffraganeos Episcopos jura, quum sicut in plurimis, ita & in hac re consuetudinibus potius Provinciarum, quam jure scripto pareatur. Vix autem identidem celebrari videmus Episcopales Synodos, quibus, si consulatur Ecclesiasticæ disciplinæ forte per pravas consuetudines violatæ communi Clericorum consensione accedente, ac Consilio præeunte, futurum erit, ut veterum Patrum sanctiones juxta eorundem mentem executioni mandentur.

CAPUT XV.

CAPUT XV.

De pluribus Africanis, sive Carthaginensibus Conciliis 4., vel 5. Ecclesiæ sæculo celebratis.

Africana Concilia ita retulit Gratianus, ut nunc generali nomine Provinciæ illa *Africana* appellaverit; nunc vero peculiari nomine Urbis, in qua Conventus factus est, *Carthaginensia*. Ex Carthaginensibus vero modo servato ordine temporis numeravit, ex. gr. primum, secundum, aut tertium; modo ita inscripsit, ut ignotum prorsus esset, quale nam ex Carthaginensibus Conciliis memoraretur. Hæc in caussa sunt, cur in præsens sub uno capite Gratianea fragmenta ad Concilia Africana, aut Carthaginensia quæcumque pertinentia comprehendam sequenti methodo.

Ex Concilio Carthag. 1.	*Can. 3. dist. 54. paullo varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 6. dist. 71. paullo varius in diversis exemplaribus.
	Can. 3. cau. 15. qu. 7. paullo varius in diversis exemplaribus.
	Can. 1. cau. 21. qu. 3. pertinet potius ad Concilium Chalcedonense.
	Can. 2. cau. 21. qu. 3. consonat cum aliis Africanæ Ecclesiæ Conciliis.
Ex Concilio Carthag. 2.	*Can. 3. dist. 31. referendus ad can. 3. dist. 84.*
	Can. 5. dist. 65. ad melioris notæ Codices exigendus.
	Can. 3. dist. 84. ad melioris notæ Codices exigendus.
	Can. 5. cau. 11. qu. 3. ad melioris notæ Codices exigendus.
	Can. 29. cau. 11. qu. 3. ad melioris notæ Codices exigendus.
	Can. 4. cau. 15. qu. 7. paullo varius in diversis exemplaribus.
	Can. 50. cau. 16. qu. 1. ad exemplarium integritatem exigendus.
	Can. 1. cau. 26. qu. 6. consonat cum optimis exemplaribus.
	Can. 5. cau. 26. qu. 6. consonat cum optimis exemplaribus.
Ex Concilio Carthag. 3.	*Can. 5. dist. 23. paullo varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 2. dist. 24. consonat cum Breviario Fulgentii Ferrandi.
	Can. 8. dist. 32. commoda interpretatione illustrandus.
	Can. 7. dist. 38. paullo varius in diversis exemplaribus.
	Can. 5. dist. 42. consonat cum optimis exemplaribus.
	Can. 4. dist. 44. consonat cum optimis exemplaribus.
	Can. 2. dist. 72. consonat cum aliis Africanorum Conciliorum fragmentis.
	Can. 5. dist. 77 consonat cum optimis exemplaribus.
	Can. 27. dist. 81. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
	Can. 32. dist. 81. paullo varius in diversis exemplaribus.

Can.

Ex Concilio Carthagin. 3.

Can. 3. *dist.* 99. *consonat cum optimis exemplaribus.*
Can. 3. *cau.* 1. *qu.* 4. *consonat cum optimis exemplaribus.*
Can. 4. *cau.* 1. *qu.* 4. *apocryphus, sed cum sententia Patrum Africanorum facile conformis.*
Can. 34. *cau.* 2. *qu.* 6. } *simul jungendi, atque ex aliis Concilii*
Can. 37. *cau.* 2. *qu.* 6. } *exemplaribus emendandi.*
Can. 1. *cau.* 4. *qu.* 5. } *simul jungendi, & paullo varii in diver-*
Can. 1. *cau.* 4. *qu.* 6. } *sis exemplaribus.*
Can. 27. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 19. *cau.* 11. *qu.* 1. *ex melioris notæ Codicibus emendandus.*
Can. 43. *cau.* 11. *qu.* 1. *ad melioris notæ Codices exigendus.*
Can. 44. *cau.* 11. *qu.* 1. *est veluti summa canonis* 43. *cau.* 11. *qu.* 1.
Can. 1. *cau.* 12. *qu.* 3. *consonat cum optimis exemplaribus.*
Can. 6. *cau.* 14. *qu.* 4. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 5. *cau.* 15. *qu.* 7. *varius in diversis exemplaribus.*
Can. 51. *cau.* 16. *qu.* 1. *consonat cum optimis exemplaribus.*
Can. 13. *cau.* 20. *qu.* 1. *est potius Concilii Agathensis.*
Can. 14. *cau.* 20. *qu.* 1. *idem est cum can.* 5. *dist.* 77.
Can. 3. *cau.* 21. *qu.* 3. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 2. *cau.* 26. *qu.* 6. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 14. *cau.* 26. *qu.* 6. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 5. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 49. *de cons. dist.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 5. *de cons. dist.* 2. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 96. *de cons. dist.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 75. *de cons. dist.* 4. *ad melioris notæ Codices exigendus.*
Can. 107. *de cons. dist.* 4. *jungendus cum can.* 19. *cau.* 11. *qu.* 1.

Ex Concilio Carthagin. 4.

Incertæ omnes auctoritatis.

Can. 9. *dist.* 18. *paullo varius in exemplaribus Concilii.*
Can. 2. *dist.* 23. *consonat cum exemplaribus Concilii.*
Can. 7. *dist.* 23. *vix varius in exemplaribus Concilii.*
Can. 8. *dist.* 23. *nonnullis adjectis recentiore manu.*
Can. 11. *dist.* 23. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 15. *dist.* 23. *paullo varius in diversis Codicibus.*
Can. 16. *dist.* 23. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 17. *dist.* 23. *in diversis Codicibus varius.*
Can. 18. *dist.* 23. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 19. *dist.* 23. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 20. *dist.* 23. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 29. *dist.* 23. *paullo varius in diversis Codicibus.*
Can. 33. *dist.* 23. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 6. *dist.* 24. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 1. *dist.* 37. *a veterum disciplina alienus.*
Can. 7. *dist.* 41. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 8. *dist.* 41. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 3. *dist.* 46. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 4. *dist.* 46. *aliter refertur in vulgatis Concilii exemplaribus.*

Ex eodem Concilio Carthagin. 4.

Incertæ omnes auctoritatis.

Can. 5. *dist.* 46. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 6. *dist.* 46. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 7. *dist.* 46. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 8. *dist.* 46. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 55. *dist.* 50. *varius in diversis exemplaribus.*
Can. 33. *dist.* 81. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 34. *dist.* 81. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 5. *dist.* 88. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 6. *dist.* 88. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 7. *dist.* 88. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 1. *dist.* 90. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 2. *dist.* 90. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 6. *dist.* 90. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 7. *dist.* 90. *paullo varius in diversis Codicibus.*
Can. 8. *dist.* 90. *idem est cum can.* 2. *dist.* 90.
Can. 3. *dist.* 91. *non convenit Carthaginensi Concilio.*
Can. 4. *dist.* 91. *emendandus ex exemplaribus Concilii.*
Can. 4. *dist.* 95. *paullo varius in exemplaribus Concilii.*
Can. 9. *dist.* 95. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 10. *dist.* 95. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 32. *cau.* 2. *qu.* 6. *veterum disciplinæ difformis.*
Can. 1. *cau.* 6. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 37. *cau.* 7. *qu.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 38. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullo varius in exemplaribus Concilii.*
Can. 19. *cau.* 11. *qu.* 3. *paullo aliter in exemplaribus Concilii.*
Can. 30. *cau.* 11. *qu.* 3. *veteri disciplinæ admodum conformis.*
Can. 35. *cau.* 11. *qu.* 3. *vix Concilio conveniens.*
Can. 9. *cau.* 13. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 1. *cau.* 14. *qu.* 1. *perperam a Gratiano explicatus.*
Can. 6. *cau.* 15. *qu.* 7. *veteri disciplinæ admodum conformis.*
Can. 11. *cau.* 18. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 35. *cau.* 24. *qu.* 3. *ad melioris notæ Codices exigendus.*
Can. 11. *cau.* 26. *qu.* 5. *paullo aliter in vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 8. *cau.* 26. *qu.* 6. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 6. *cau.* 26. *qu.* 7. *ad melioris notæ Codices exigendus.*
Can. 1. *cau.* 27. *qu.* 1. *jam a Romanis Correctoribus ad fidem aliorum Codicum exactus.*
Can. 5. *cau.* 30. *qu.* 5. *idem est cum can.* 33. *dist.* 23.
Can. 63. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii.*
Can. 66. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii.*
Can. 67. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii.*
Can. 23. *de conf. dist.* 3. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii.*
Can. 20. *de conf. dist.* 4. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii.*
Can. 60. *de conf. dist.* 4. *paullo varius in Concilii exemplaribus.*
Can. 11. *de conf. dist.* 5. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can. 12. *de conf. dist.* 5. *paullo varius in diversis exemplaribus.*

Can. 10.

Ex Concilio Carthagin. 5.

Can. 10. dist. 18. ad meliorum Codicum fidem exigendus.
Can. 13. dist. 32. ad meliorum Codicum fidem exigendus.
Can. 65. dist. 50. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 66. dist. 50. est potius Siricii Papæ in epistola ad Himerium Tarraconensem.
Can. 2. dist. 58. ad meliorum Codicum fidem exigendus.
Can. 4. dist. 84. idem est cum can. 13. dist. 32.
Can. 38. cau. 2. qu. 6. ad meliorum Codicum fidem exigendus.
Can. 21. cau. 7. qu. 1. consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 22. cau. 7. qu. 1. consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 36. cau. 11. qu. 3. consonat cum optimis exemplaribus.
Can. 39. cau. 17. qu. 4. varius in diversis exemplaribus.
Can. 3. cau. 21. qu. 5. ad meliorum Codicum fidem exigendus.
Can. 10. cau. 23. qu. 3. hodie a Romanis Correctoribus emendatus.
Can. 26. de cons. dist. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 24. de cons. dist. 3. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 111. de cons. dist. 4. ex aliis Codicibus emendandus.

Ex Concilio Carthagin. 7.

Can. 1. cau. 3. qu. 10. concordat cum optimis exemplaribus.
Can. 1. cau. 4. qu. 1. ad melioris notæ Codices exigendus.
Can. 1. cau. 4. qu. 2. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 2. cau. 4. qu. 6. referendus ad canonem 1. cau. 4. qu. 1.
Can. 3. cau. 6. qu. 2. consonat cum optimis exemplaribus.

Ex Concilio Carthagin. 8.

Can. 11. cau. 11. qu. 1. pertinet ad Concilium Carthagin. anni 407.

Ex Concilio, quod Carthaginen. unicum Gratianus appellavit.

Can. 50. cau. 12. qu. 2. referendus ad canonem 50. cau. 12. qu. 2.
Can. 51. cau. 12. qu. 2. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 419.

Sequuntur ex Conciliis Carthaginensibus.

Can. 3. dist. 74. referendus est ad canonem 4. dist. 74.
Can. 4. dist. 74. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 419.
Can. 6. cau. 10. qu. 2. pertinet potius ad Leges Longobardorum.
Can. 1. cau. 33. qu. 2. est potius Concilii Agathensis.

Sequuntur ex Conciliis Africanis.

Can. 39. cau. 2. qu. 6. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 407.
Can. 9. cau. 11. qu. 3. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 419.
Can. 15. cau. 16. qu. 3. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 418.
Can. 7. cau. 27. qu. 2. } *tribui nullo modo possunt Conciliis Africanis,*
Can. 8. cau. 27. qu. 2. } *aut aliis quibuslibet veterum temporum.*

QUicumque sive integerrimos veterum Patrum Africanorum mores, sive eximiam eorundem doctrinam contempletur, summam sane apud omnes sibi venerationem conciliaverit vetus Ecclesia Africana. Anxia fuit disciplinæ custos Cypriano Duce, in Tertulliano sapientissimas morum regulas tradidit, in Augu-

Augustino, (ut Fulgentium omittam, & Optatum Milevitanum) strenue adversus hæreses pugnavit, in asperrimis negotiis prudentissima, in perscrutandis rebus altissimis sapientissima, ceterisque dotibus ut plurimum prædita, quæ recte formatam, institutamque Dei Ecclesiam decent. Hinc est, quod canones in Africanis Conciliis editi, licet Africanorum tantummodo provincias spectarent, tamen in aliis etiam Provinciis maxima in parte passim recepti fuerint, quasi generalium Conciliorum constitutiones. Etenim quotquot in Codicem redegerunt Ecclesiasticos canones, non sane Carthaginenses canones omiserunt, imo eorundem perhonorifica semper mentio facta est. Ipsemet Dionysius Exiguus, cujus ceteroqui potissimum studium fuit, ut Græcos canones Latine interpretaretur, eadem ratione, qua Sardicenses retulit, ipsa ab Africanis abstinendum sibi non esse duxit. In Codice antiquissimo canonum, quem Romanæ veteri Ecclesiæ tribuit Quesnellius (quæcumque tandem sit ejus Codicis auctoritas, & fides), primum obtinent locum post Nicænos, canones Carthaginensis Concilii; imo & ipsi Græci studuerunt, ut iidem Africani canones in Græcum idioma converterentur, suisque Codicibus insererentur, quos propterea probarunt in Synodo Quinisexta can. 2., quemadmodum jam observaverunt Romani Correctores ad canonem 1. dist. 20. verbo *Carthaginensium*. Sane in hoc canone 1.. videntur iidem Carthaginenses canones, sive etiam Africani (utroque enim nomine, & *Africanensium*, & *Carthaginensium* ibidem appellantur) per Romanam Ecclesiam, sive a Leone Pontifice Maximo confirmati. Jam patet ex iis, quæ superius sunt descripta, fragmentis, quo in pretio habiti fuerint Carthaginenses canones apud Gratianum, qui plurimos ex eisdem in suum Codicem retulit, imitatus sane Ivonem, Burchardum, & Reginonem, ut ceteros alios omittam illorum temporum Collectores.

Quum vero, ut ajebam, apud Collectores eosdem, ac propterea etiam apud Gratianum Concilia Africana, ac præsertim Carthaginensia invicem inter sese non distinguantur, quorum tamen distinctio maxime utilis esse omnibus facile videtur, antequam Gratianeis ipsis fragmentis manum admoveam, operæ pretium erit ordinem quendam texere Carthaginensium Conciliorum, illorum saltem, quorum memoria ad nos usque pervenit, aut quorum apud eruditos, vel Collectores canonum mentio solet esse frequentior.

I. Carthaginensis Synodus celebrata fertur anno 217. sub Agrippino Episcopo, convocatis omnibus Numidiæ, & Africæ Episcopis, quam memorat Cyprianus in epistola ad Quintum, & in epistola ad Bajanum. Hujus sane doctrina ab Ecclesia recepta non fuit, cum ibidem definitum fuerit baptizatos ab hæreticis rebaptizandos esse, quemadmodum apud Afros ex illorum sententia fieri consuevisse, re nondum satis mature discussa, nemo est qui ignorat.

II. Synodus Carthaginensis eodem etiam forte anno 217. sub Agrippino celebrata est, in qua definitum fuisse scimus, ne clericus ullum tutelæ vel curæ onus susciperet. Fidem hujus facit idem Cyprianus in epistola ad Clerum & plebem Furnitanorum.

III. Concilium factum est circa annum 254. sub S. Cypriano in caussa Felicissimi, & Novatiani, quemadmodum constat ex eodem Cypriano in epistola ad Antonianum, item ex epistola ad Cornelium Papam. Hujus ejusdem Concilii mentionem fecit auctor libelli Synodici cap. 22.

IV. Concilium Carthaginense nondum extincto Novatiano schismate celebratum est

est sub ipso S. Cypriano anno sequenti, idest anno circiter 255. uti refert Cyprianus idem in lib. 1. epist. 2. & 3. Actum in eo est de pœnitentia lapsis, & reversis ad Ecclesiam concedenda, necnon de definiendo ejusdem pœnitentiæ modo.

V. Synodus Carthaginensis sub eodem Cypriano celebrata est anno 257. adversus eos, qui adversus disciplinam in Ecclesia receptam asserebant, infantes nonnisi post octavum a nativitate diem baptizandos esse, exemplo Judaicæ Circumcisionis. Hujus etiam meminit Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum presbyterum.

VI. quoque Concilium celebravit Cyprianus anno circiter 258. in caussa Basilidis, & Martialis, ubi actum fuit de libellaticis, sive iis, qui persequutione urgente, metu mortis concussi privatim fidem Christi abnegarunt, publicum vero idolorum cultum data pecunia redemerunt.

Tria Concilia, ac propterea VII., VIII., & IX. se celebrasse refert Cyprianus circa idem tempus, uti constat ex ejus epistola ad Jubajanum, in quibus actum maxima cum alacritate de rejiciendo baptismate hæreticorum; atque ex istis Concilium unum fuit (forte postremum) celebratissimum numero Episcoporum, qui usque ad 217. convenerant; cujus sententiæ recitantur apud eundem Cyprianum frequentissime, & apud S. Augustinum lib. 6. de baptismo, atque apud Collectores in capita 87. dividuntur. Et quamquam in hac Synodo multa sint contra baptismatis rationes, & jura, quæ postmodum in Ecclesia recepta sunt; Græci tamen, (nescio an odio Romanæ Ecclesiæ, contra cujus consuetudines ii canones statuti fuerant, an ob maximam, quam erga Africanos venerationem profitebantur), non dubitarunt in suos Codices singula traducere, atque in Græcum idioma ad commodam suorum perceptionem convertere. Inter ceteros autem Balsamon & Zonaras, sicut ceteros antiquissimos Græcos canones; ita capita hujus Concilii notis, atque observationibus illustrarunt.

X. Carthaginensis Concilii acta recensuit Augustinus in breviculo Collationis die 3. cap. 14., necnon Optatus Milevitanus lib. 1. Celebratum illud fuit anno circiter 306. in caussa Cæciliani Episcopi, qui licet absens, & inauditus damnatus est, suffecto in ejus locum, & dignitatem Majorino.

Prætereo autem lubentissime hoc in loco nonnulla Carthaginensia Concilia, seu potius Conciliabula, ut ajunt, utpote quæ a Donatistis convocata sunt circa initium quarti sæculi, ad fovendum schisma, quod pridem concitaverant; non enim merentur hæc, ut Ecclesiasticis sanctorum Patrum Conciliis accenseantur.

XI. Potius Concilium Carthaginense appellavero, quod celebratum fuit anno 348. vel, ut aliis placet, anno 349. sub Grato Episcopo Carthaginensi, cujus acta, & canones numero quatuordecim extant in Codicibus Conciliorum.

XII. Concilium dici forte posset illud, quod protulit Lucas Holstenius ex veteri MS. codice ad annum 390. sub Genethlio Episcopo habitum. Tria & decem in eo capita continentur disciplinam Ecclesiasticam veterem omnino spectantia. Fateor quidem Concilium istud non omni falsitatis suspicione vacuum esse. Verum hoc in loco illud memorasse sufficiat, ne novo huic Carthaginensium Conciliorum ordini deesse quidpiam videatur.

XIII. Concilium Carthaginense habitum est anno 394. sub Aurelio Episcopo, cujus mentio fit in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ num. 34. apud Labbeum; quid vero in eo gestum fuerit, prorsus ignoratur.

His omnibus postremo loco addi possunt alia Concilia Carthaginensia numero quin-

quindecim sub eodem Aurelio Episcopo celebrata ab anno circiter 400. usque ad annum 419., in quibus plura Ecclesiasticæ disciplinæ capita sunt sanctissime constituta. Canones horum Conciliorum appellantur hodie a Collectoribus *Codex canonum Ecclesiæ Africanæ*, atque idem ipse est, quem Græci in suum idioma transtulerunt ad utilitatem Ecclesiæ suæ, quemque Zonaras, Balsamon, & Aristenus Græci Interpretes observationibus explicarunt. Apud Latinos edidit Justellus eundem Codicem notis illustratum, & Philippus Labbeus se illum edidisse profitetur ex vetustis MSS. Codicibus *integrum, non intercisum, neque in varia veluti membra discerptum*. Non est sane hoc loco omittendum, hunc eundem Codicem ex variis Aurelii Carthaginensis Conciliis compactum, laudari apud quamplures nomine Concilii Carthaginensis, vel Africani. Item eidem Codici inserta sunt quædam ad alia Africana Concilia pertinentia, sed veluti per indicem, quemadmodum exhibentur aliquot canones Concilii Hipponensis, & Milevitani, unde aliquando contingere potuit, ut canones Milevitani, aut Hipponenses Carthaginensium nomine appellarentur. Quis primus singula hæc capita sub Aurelio constituta in unum quasi Codicem redegerit, incertum est. Certo tamen scimus omnia illa fuisse ab Africana, sive Carthaginensi Ecclesia probata, quemadmodum constat ex Carthaginensi Concilio anni 419.

Ex his jam collegimus Concilia num. 28. Carthaginensia. Plura posteriora tempore numerari possent. Sed abstinendum ab ulterioribus arbitror, sive quod passim a Collectoribus distincta secernantur perspicua methodo, sive quod posteriorum hujusmodi Conciliorum editiones parum valere possunt ad obtinendam notitiam fragmentorum Gratiani. Satis interea fuit antiquiorum seriem describere, in quibus potissimum gravissima apud omnes etiam eruditissimos difficultas versatur.

De Canonibus Concilii Carthaginensis, quod primum dicitur apud Gratianum.

Quod primum Carthaginense Concilium in Gratiani Codicibus, necnon vulgo apud Collectores Conciliorum appellatur, illud ipsum est, quod ego superius numero undecimum recensebam; quod scilicet sub Grato Episcopo celebratum est anno 348. vel 349., cujus exemplaria duo hodie apud Labbeum edita habemus. Huc in primis refertur canon 3. dist. 54., quem hodie Romani Correctores laudatum voluerunt ex cap. 8. Concilii I. Carthaginensis; & quidem recte, cum revera habeatur in d. cap. 8., sed priora verba non eadem in omnibus exemplaribus habentur: Nam prior Labbei edtio ita exhibet: *Magnus Episcopus Asiagensis dixit: Quid dilectioni vestræ videtur? Procuratores, & actores etiam per se, tutores pupillorum debeant ordinari. Gratus Episcopus dixit: Si post deposita &c.* In altera Labbei editione ita scriptum est: *Magnus Episcopus Aptongensis dixit: Quid dilectioni vestræ videtur? Procuratores, & actores, tutores etiam, seu curatores pupillorum si debeant ordinari? Gratus Episcopus &c.* Hæc sane disciplina consonat cum moribus Ecclesiæ Africanæ veteris, in qua receptum erat, ne qui clero adscripti essent tutelam, aut curam gererent, ne forte occasione publici muneris a divinis ministeriis abstraherentur, quemadmodum constare potest ex Concilio Carthaginensi, quod supe-

Can. 3. dist. 54.

superius recensui num. 2., & S. Cypriano in epist. ad clerum, & plebem Furnitanorum. Quod si quispiam quæreret, cur hoc Carthaginense Concilium, quod ego numero undecimum inter Carthaginensia recensui, vulgo tamen apud Collectores, & in ipsis Gratiani Codicibus primum dicatur, facilis ratio reddi potest; vel forte, quia primum est Carthaginense ex iis, quæ Concilium Nicænum Generale I. celebrata sunt, vel quod primum sit, & antiquissimum post schismaticos in Africa deturbatos, atque confectos, uti ait Baronius ad annum 397. num. 42.

In eodem Concilio can. 5. legitur canon 6. dist. 71. cujus tamen verba in aliis exemplaribus paullo aliter describuntur hoc modo: *Privatus Episcopus Vegeselitanus* (legunt aliqui *Begeizelitanus*) *dixit: Suggero Sanctitati vestræ, ut statuatis non licere Clericum alienum ab aliquo suscipi sine literis Episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet, sine conscientia ejus Episcopi, de cujus plebe est. Gratus Episcopus dixit: Hæc observantia pacem custodit; Nam & memini in sanctissimo Concilio Sardicensi statutum, ut nemo alterius plebis hominem usurpet; Sed si forte erit necessarius petat a collega suo, & per consensum habeat.* Aliæ editiones habent: *Sed si forte erit necessarius ordinationi, ut de vicino homo sit necessarius, petat a collega suo, & concessum habeat.* Quoniam vero Gratus Episcopus ibidem laudat Concilium Sardicense, referre se voluit ad canonem 19. ejusdem Synodi, in quo statuitur, neminem debere ex aliena Ecclesia ordinari, nisi suo Episcopo consentiente ibi: *Et hoc universi constituimus, ut quicumque ex alia Parochia voluerit alienum ministrum sine consensu Episcopi ipsius, & voluntate ordinare, non sit rata ordinatio ejus.* Hæc porro constitutio in sequentibus Conciliis Africanis sub Aurelio est confirmata, quemadmodum constat ex cap. 54. in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, item apud Dionysium Exiguum in Concilio Carthaginensi cap. 54. Posset tamen negotium quoddam facere caput 55. sive in dicto Codice Africano, sive in eodem Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, cujus capitis 55. hæc inscriptio legitur: *ut Carthaginensi Episcopo, unde voluerit, Clericum liceat ordinare.* Quicumque hujus inscriptionis auctor est, non videtur subjecti capitis prorsus intellexisse sententiam; nam integrum caput alio pertinet; videlicet dicitur, non Clericos quoscumque posse a Carthaginensi Episcopo de quacumque Provincia ordinari, quod sane esset adversus constituta Africanorum in dicto can. 6. dist. 71., & constituta Concilii Sardicensis, sed pertinere ad curam, ac sollicitudinem Episcopi Carthaginensis, ut quoties in Africa Episcopus quidam eligendus esset, & in locum defuncti substitui, in Ecclesia vacante novum Episcopum de quacumque Provincia eligeret, ac consecrandum proponeret; quod sane exigere videbatur utilitas Ecclesiastica; ubi enim de Episcopis agebatur, quærendus erat, & quidem ex Provinciis pluribus prudentissimus quisque, cum aliquando contingeret, ut in civitate, cui præficiendus esset, aptus Dei minister desideraretur. Ita in canone legitur: *Unus autem Episcopus difficile invenitur constituendus. Quapropter, si necessarium Episcopatui quis habuerit presbyterum, & unum, ut dixisti frater, habuerit, etiam ipsum ad promotionem dare debebit.*

Can. 6. dist. 71.

De canone 3. cau. 15. qu. 7. nihil est, quod peculiariter hic attingam. Habetur is in eodem Concilio cap. 11. Romani autem Correctores jam satis observarunt scriptionis varietatem, qualis in diversis Concilii exemplaribus habetur.

Can. 3. cau. 15. qu. 7.

Depravatus maxime fuerat Gratiani Codex in qu. 3. cau. 21., etenim ejus initio proponebatur, Clericos sæcularibus negotiis vacare non debere, idque confirmaba-

Can. 1. & 2. cau. 21. qu. 3.

mabatur auctoritate Concilii Carthaginensis I., *in quo Nicolaus Papa Episcopis Castilianis dixisse legitur &c.* Necessaria hic omnino fuerat Romanorum Correctorum emendatio his verbis: *In quo Nicasius Episcopus Culusitanus dixisse legitur capite 6.* Post hæc verba subsequi immediate debebat canon, *credo placere*, qui modo ordine secundus est in dicta qu. 3. cau. 21., is enim canon idem est cum cap. 6. ejusdem Concilii Carthaginensis his verbis: *Necasius* (legunt alii *Nicasius*, alii *Nicasus*) *Episcopus Culusitanus dixit: Credo placere suggestionem meam sanctitati vestræ, & displicere vobis, ut qui serviunt Deo, & annexi sunt Clero non accedant ad actus, seu administrationem, vel procurationem domorum. Gratus Episcopus dixit: Et Apostolorum statuta sunt, quæ dicunt: Nemo militans Deo ingerit se negotiis sæcularibus, Proinde aut Clerici sint sine actionibus domorum, aut actores sine officio Clericorum. Universi dixerunt: Hoc observamus.* At auctor palearum, cum adnexuerit forte ad marginem canonem 3. Concilii Chalcedonensis, qui ad eandem rem demonstrandam plurimum facere videbatur, occasionem dedit recentioribus, qui Gratiani Codicem exararunt, ut Chalcedonensem canonem primo loco appositum Carthaginensi I. Concilio adscriberent, canone Carthaginensi infra supposito numero 2. Itaque quod initio quæstionis legitur de Concilio Carthaginensi, referendum est ad canonem 2., quem nuper integrum exhibui. De canone 1. qui est Concilii Chalcedonensis nihil hic dixero, sed potius infra, ubi de canonibus Chalcedonensibus agendum erit. Interea vero monebo disciplinam in dicto canone 2. constitutam confirmatam esse in Conciliis Carthaginensibus sub Aurelio celebratis, quemadmodum luculente eruitur ex can. 16. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, sive canone 16. Codicis canonum Ecclesiæ universæ, ubi hæc leguntur: *Item placuit, ut Episcopi, Presbyteri, & Diaconi non sint conductores, aut procuratores, neque ullo turpi negotio, & inhonesto victum quærant, quia respicere debent scriptum esse: nullus militans Deo implicat se negotiis sæcularibus.*

De Canonibus Concili Carthaginensis, quod secundum dicitur apud Gratianum.

Concilium, quod vulgo Carthaginense 2. appellatur, unum ex iis est, quæ ab Aurelio Carthaginensi Episcopo celebrata fuisse diximus. Forte ideo secundum appellatum fuerit, quod secundum fuerit ex Conciliis Aurelii. Sunt qui ajunt celebratum fuisse anno 390., alii anno circiter 397. Ediderunt illud, nec non ejusdem canones Labbeus, & Harduinus cum veteribus MSS. codicibus collatum. In canone 2. hujus Concilii leguntur canon 3. dist. 31., & canon 3. dist. 84. De canone 3.

Can. 3. dist. 31. & can. 3. dist. 84.

dist. 31. nihil aliud specialiter dixero, nisi illum referendum esse ad canonem 3. dist. 84., in quo integra habetur Carthaginensium Patrum sententia. Canon autem 3. dist. 84. restituendus est ad fidem optimorum exemplarium. Non videntur deesse codices antiquissimi ad hanc rem; nam, ut ajebam, Carthaginensium Conciliorum canones sub Aurelio editi apud omnes maxime venerabiles extiterunt, atque in unum codicem a vetustis collectoribus redacti fuerunt. Dionysius Exiguus, qui sub nomine Concilii Carthaginensis 138. Africanæ Ecclesiæ canones complexus est ita eundem descripsit numero 3. *Aurelius Episcopus dixit: Cum in præterito Concilio de conti-*

tinen-

tinentia, & castitatis moderamine tractaretur: gradus isti tres, qui constrictione quadam castitatis per consecrationes adnexi sunt, Episcopos, inquam, Presbyteros, & Diaconos, ita placuit, ut condecet sacros Antistites, ac Dei Sacerdotes, nec non & levitas, vel qui Sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter, quod a Domino postulant, impetrare, ut quod Apostoli docuerunt, & ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. Deinde numero 4. ita subdidit: *Faustinus Episcopus Ecclesiæ Potentinæ, Provinciæ Piceni, legatus Romanæ Ecclesiæ dixit: Placet, ut Episcopus, Presbyter, & Diaconus, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes ab uxoribus se abstineant. Ab universis Episcopis dictum est: Placet, ut in omnibus pudicitia custodiatur, qui altari inserviunt.* Et quidem cum hac Dionysii editione omnino consonat Codex canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 3. & 4. Paullo aliter canonem alii descripserunt, eundem interpretati ex Græcis Codicibus his verbis: *Aurelius Episcopus dixit: Cum in priore Synodo de continentiæ, & castitatis modo quærebatur, placuit, ut ii tres gradus, qui vinculo quodam castitatis per consecrationem implicati sunt, Episcopi, inquam, Presbyteri, & Diaconi, ut sanctos Episcopos, & Sacerdotes Dei, & levitas, & divinis Sacrificiis ministrantes decet, in omnibus continentes sint, quo possint, quod a Deo simpliciter petunt, impetrare: ut & quod per Apostolos traditum, & ab ipsa antiquitate servatum est, nos quoque similiter servemus.*

In canone 12. ejusdem Carthaginensis Concilii legitur can. 5. dist. 65. Si Concilium Dionysii Exigui, aut Codicem Africanæ Ecclesiæ observemus, exhibebitur idem canon num. 13. hisce verbis: *Aurelius Episcopus dixit: Quid ad hæc Sanctitas vestra? Ab universis Episcopis dictum est: A nobis veterum statuta debere servari, sicuti & inconsulto Primate cujuslibet Provinciæ, tam facile non præsumant multi congregati Episcopi Episcopum ordinare, nisi necessitas fuerit, tres Episcopi in quocumque loco sint, ejus præcepto ordinare debebunt Episcopum, & si quis contra suam professionem, vel subscriptionem venerit in aliquo, ipse se honore privabit.* Nomine Primatis hic designatur Metropolitanus, sive Archiepiscopus juxta morem Ecclesiæ Africanæ. *Can. 5. dist. 65.*

Canon 8. ejusdem Concilii refertur in can. 5. cau. 11. qu. 3., sed verba Concilii ipsius plurimum dissonant a Gratiano; illic enim ita legitur: *Alypius Episcopus Ecclesiæ Tagastensis legatus Provinciæ Numidiæ dixit: Nec illud prætermittendum est, ut si quis forte Presbyter ab Episcopo suo correptus, aut excommunicatus tumore, vel superbia inflatus putaverit separatim Deo sacrificia offerenda, vel aliud erigendum altare contra Ecclesiasticam fidem, disciplinamque crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primæ sedis Provinciæ Numidiæ dixit: Necessario disciplinæ Ecclesiasticæ, & fidei congrua sunt, quæ frater noster Alypius prosequutus est. Proinde, quod exinde videtur vestræ dilectioni, edicite. Siquis Presbyter contra Episcopum suum inflatus schisma fecerit, anathema sit. Ab universis Episcopis dictum est. Siquis Presbyter a præposito suo excommunicatus, vel correptus fuerit, debet utique apud vicinos Episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus caussa possit audiri, ac per ipsos suo Episcopo reconciliari. Quod nisi fecerit, sed superbia, (quod absit), inflatus secernendum se ab Episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens, Sacrificium Dei obtulerit, anathema habeatur, & locum amittat. Nihilominus & de civitate, & congregatione, in qua fuerit, longius repellatur, ne vel ignorantes, vel simpliciter viventes serpentina fraude decipiat; quoniam secundum Apostolum Ecclesia una est, una fides, unum baptisma. Et si querimoniam justam adversus Episcopum habuerit, inquirendum erit.* Ita habent vulgati Concilii *Can. 5. cau. 11. qu. 3.*

cilii Codices. In Concilio autem Carthaginensi, quod edidit Dionysius Exiguus eadem sententia legitur, quemadmodum etiam in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, nam in canone 10. hæc habentur. *Alypius Episcopus legatus Provinciæ Numidiæ dixit: Nec illud prætermittendum est, ut siquis forte Presbyter ab Episcopo suo correptus, tumore, vel superbia inflatus putaverit separatim Sacrificia Deo offerenda, vel aliud erigendum altare, contra Ecclesiasticam fidem, vel disciplinam crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primæ sedis Provinciæ Numidiæ dixit. Necessario disciplinæ Ecclesiasticæ, & fidei congrua sunt, quæ frater noster Alypius prosequutus est: proinde quid videatur vestræ dilectioni, edicite*. Et in can. 11. *Ab universis Episcopis dictum est: siquis Presbyter a Præposito suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos Episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo Episcopo reconciliari: quod nisi fecerit, sed superbia, (quod absit), inflatus secernendum se ab Episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens, Sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur, & locum amittat: ac si querimoniam justam adversus Episcopum non habuerit, inquirendum erit*. Atque ex his arbitror Gratiani canonem posse restitui.

Can.29. cau.11. qu. 3. Romani Correctores jam nonnulla adnotaverunt ad can. 29. cau.11.qu. 3., ut eum ad meliorum Codicum fidem redigerent. Habetur is in canone 7. ejusdem Concilii Carthaginensis juxta Codices vulgatos. Non omittam ego verba referre Dionysii Exigui, qui eundem canonem edidit in sua Synodo Carthaginensi num. 9., præsertim quod eadem verba omnino legantur in Codice Africanæ Ecclesiæ. Ita ille: *Augustinus Episcopus legatus Provinciæ Numidiæ dixit: Hoc statuere dignemini, ut siqui forte merito facinorum suorum ab Ecclesia pulsi sunt, & sive ab aliquo Episcopo, vel Presbytero fuerint in communione suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius, refugientes sui Episcopi regulare judicium. Ab universis Episcopis dictum est: Omnibus placet*. Cum autem iste canon Augustinum Hipponensem Episcopum auctorem habere videatur, nemo est, qui exinde propter Viri Eximii præstantiam eundem non suscipiat libentissime.

Can. 4. cau.15. qu. 7. Canon 4. cau. 15. qu. 7. legitur in eodem Concilio can. 10., in postremis autem verbis non omnes omnino Codices consonant; in aliis enim legitur: *Et a sex Presbyteri, & a tribus Diaconus cum proprio suo Episcopo*; in aliis: *& a sex Presbyteris, & a tribus Diaconibus cum proprio suo Episcopo*. Non arbitror recedendum a Dionysii Exigui lectione, quæ habetur in canone 12., eo vel magis, quod ista consonat omnino cum Codice canonum, qui tributus est Ecclesiæ Africanæ. *Felix Episcopus dixit: Suggero secundum statuta veterum conciliorum, ut siquis Episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia necessitas, non posse plurimos congregare: ne in crimine remaneat, a duodecim Episcopis audiatur, & Presbyter a sex Episcopis cum proprio suo Episcopo audiatur, & Diaconus a tribus*.

Can.50. cau.16. qu. 1. Canon 50. cau. 16. qu. 1. habetur in cap. 5. ejusdem Concilii. Romani Correctores, quæ apud Gratianum deerant, supplere ex editionibus Concilii jam ceperunt. Nondum tamen omnino integrum canonem juxta edita exemplaria exhibuerunt. En verba Concilii. *Felix Episcopus Selemselitanus dixit: Etiam si hoc placet sanctitati vestræ insinuo, ut Diœceses, quæ numquam Episcopos habuerunt, non habeant, & illa Diœcesis, quæ aliquando habuit, habeat proprium. Et si accedente tempore, crescente fide Dei populus multiplicatus desideraverit proprium habere rectorem,*

ejus

ejus videlicet voluntate, in cujus potestate est Diœcesis constituta, habeat Episcopum. Secundum hanc prosecutionem sanctitas vestra æstimet, quod fieri debeat. Genedius (legunt alii: *Genethlius*) *Episcopus dixit: Si placet insinuatio fratris, & Coepiscopi nostri Felicis, ab omnibus confirmetur. Ab universis Episcopis dictum est: Placet.* Hic canon, qualis in Concilio habetur, & apud Gratianum, minime legitur aut apud Dionysium Exiguum, aut in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, ubi tamen nonnulla alia leguntur his similia in cap. 53. his verbis: *Epigonius Episcopus dixit: Multis Conciliis hoc statutum a cœtu Sacerdotali est, ut plebes, quæ in Diœcesibus ab Episcopis retinentur, quæ Episcopos nunquam habuerunt, nonnisi cum voluntate ejus Episcopi, a quo tenentur proprios accipiant rectores, idest Episcopos.* Et post multa subjicitur: *Universi Episcopi dixerunt: Placet, placet.*

Canon 1. cau. 26. qu. 6. idem omnino est cum canone 3. ejusdem Concilii Carthaginensis. Dionysius Exiguus in memorato Concilio Carthaginensi in can. 6. eadem fere verba descripsit, quæ etiam consonant cum canone 6. in Codice Ecclesiæ Africanæ ibi: *Fortunatus Episcopus dixit: In præteritis Conciliis statutum meminimus esse, ut Chrisma, vel reconciliatio pœnitentium, necnon & puellarum consecratio a Presbyteris non fiant: Siquis autem emerserit hoc faciens, quid de eo statuendum sit? Aurelius Episcopus dixit: Audivit dignatio vestra suggestionem fratris, & Coepiscopi Fortunati, quid ad hæc dicitis? Ab universis Episcopis dictum est. Chrismæ confectio, & puellarum consecratio a Presbyteris non fiat; vel reconciliare quenquam in publica Missa Presbytero non licere, hoc omnibus placet.* Cau. 1. cau. 26. qu. 6.

Post verba nuper descripta in can. 1. cau. 26. qu. 6. sequuntur statim in eodem Carthaginensi Concilio verba canonis 5. cau. 26. qu. 1., cum enim in canone 3. Concilii Carthaginensis definitum fuisset, Presbyteros non posse pœnitentibus manus imponere, illosque Ecclesiæ reconciliare, statim subjectum est, hanc facultatem Presbyteris concedi debere, quoties necessitas exigat infirmitatis, aut inopinati casus, eademque etiam verba descripta sunt in canone 7. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, necnon in can. 7. Codicis Ecclesiæ Africanæ. Can. 5. cau. 26. qu. 1.

De Canonibus Concilii Carthaginensis, quod tertium dicitur apud Gratianum.

Nomine Concilii Carthaginensis tertii vulgo intelligunt illud, quod celebratum fertur sub Aurelio Episcopo Carthaginensi Cæsario, & Attico Consulibus, sive ad annum 397., quod forte ideo tertium dicitur, vel quia tertium sit post celebrationem Nicæni Concilii inter Carthaginensia, vel quia tertium numeretur post redditam pacem Africanæ Ecclesiæ, extinctasque seditiones schismaticorum, vel demum quia tertium ex iis fuerit, quibus Aurelius Carthaginensis Episcopus præfuit. Habentur ipsius acta, & canones apud Labbeum ab Harduino emendati. In canone 40. hujus Concilii habetur canon 9. dist. 23., atque etiam refertur in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui cap. 90., necnon in Codice Ecclesiæ Africanæ cap. 50. his verbis: *Sed & illud est statuendum, ut quando ad eligendum Episcopum convenerimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia tractata sunt apud nos,* (Gratianus legit: *quia sæpe talia facta sunt apud vos*. Vulgata Concilii exemplaria Can. 5. dist. 23.

ria consonant cum Dionysio Exiguo, & Codice Ecclesiæ Africanæ. Harduinus autem legit: *Quia talia facta sunt apud nos*), *non præsumant ad purgandum eum, qui ordinatus est tres Episcopi jam*; *Sed postuletur ad numerum supradictorum unus, vel duo*, (ita etiam legitur in editionibus Concilii, contra quam legatur apud Gratianum), *& in eadem plebe, cui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo etiam illa, quæ objiciuntur, pertractentur, & cum purgatus fuerit in conspectu publico, ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione. Ab universis Episcopis dictum est: Satis placet.*

Can. 2. dist. 24. *Ut nullus ordinetur Clericus, nisi probatus vel Episcoporum examine, vel populi testimonio*. Verba sunt, quæ leguntur in eodem Concilio can. 22., quæque retulit Gratianus in can. 2. dist. 24. Desideratur hic quidem canon sive in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, sive in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ. Verum eisdem omnino verbis habetur apud Ferrandum Diaconum in cap. ult. breviationis canonum, ubi fragmentum idem laudatur nomine Concilii Carthaginensis tit. 29.

Can. 8. dist. 32. Duriuscula quibusdam, Græcis præsertim Interpretibus, visa est jurisprudentia, quæ exhibetur in can. 8. dist. 32., qui in eodem Concilio refertur can. 18., & in Codice Ecclesiæ Africanæ, necnon Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui can. 16. eisdem omnino verbis: ibi: *Placuit, ut Lectores, cum ad annos pubertatis pervenerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri*; Asperum quippe visum fuit aliquibus tale jugum tenellis adhuc adolescentibus imponere, ignorantibus ut plurimum, quod magis expedire sibi possit. Quamobrem ad hunc canonem ait Balsamon: *Cautum est a Sanctis Patribus, ut Lectores in tempore pubertatis post annum 14. cogantur vel matrimonio conjungi, vel cœlibatum profiteri. An hoc autem apud Africanos observatum sit, nescio, sed apud alias Ecclesias non servatur. Existimo autem, quod nec in ulla unquam regione hoc servatum sit, ut quod Apostolorum sexto Canoni adversetur, qui decernit, ut Lectores, & Cantores, etiam postquam in Clerum provecti fuerint, uxores ducant, & nec uxorem ducendi tempus definit, nec ut continentiam profiteantur, exigit.* Atque idem tradit Zonaras in suo glossemate hujus canonis. In editionibus Labbei hæc observatio ad hoc fragmentum habetur: *Hoc 19. caput vetusti codices sic habent: ut Lectores usque ad annos pubertatis legant, deinceps autem nisi uxores custodita pudicitia duxerint, aut continentiam professi fuerint, legere non sinantur*. Forte non displicebit, quod notat Harduinus ad illa verba: *ad annos pubertatis*, ita scribens: *perfectæ nimirum, sive ad annum 21.* Atque Harduinus videtur imitatus fuisse in hac parte Alexium Aristenum Græcum Interpretem, qui hoc ipsum Carthaginensis Concilii fragmentum expendens ita scribit: *Lector autem, qui impuberem ætatem transilierit, & viginti fere annos attigerit, & Hyppodiaconus fieri cupit (nam 20. annis junior Hyppodiaconus non ordinatur, ut decimusquintus sextæ in Trullo Synodi canon statuit), vel uxorem ante ordinationem ducat, vel cælibem agere profiteatur. Nam post ordinationem nec Presbytero, nec Diacono, nec Hyppodiacono matrimoniale jugum in se suscipere licet, sed Lectoribus solis, & Cantoribus illud permittitur.* Plane si aut Harduinus, aut Aristenus Carthaginensium Patrum mentem attigerunt, nihil amplius supererit, unde asperitatis Africana Ecclesia arguatur, sed potius apta omnino, ac provida hujusmodi disciplina videbitur.

In

In eodem Concilio can. 3. habetur can. 7. dist. 38. ubi tamen postrema verba paullo varia sunt in diversis Codicibus; etsi enim in nonnullis idem legatur, quod apud Gratianum, in aliis tamen ita legitur: *ne se aliquid contra statuta Concili fecisse asserant*. Apud Dionysium Exiguum in Concilio, quod Carthaginense appellat, item in Codice Ecclesiæ Africanæ cap. 18. hæc exhibentur: *Item placuit, ut ordinatis Episcopis vel Clericis prius ab ordinatoribus suis placita Conciliorum auribus eorum inculcentur: ne se aliquid contra statuta Concilii fecisse pœniteant*. Paullo aliter etiam explicaverunt, qui ex Græcis exemplaribus Africanum canonem interpretati sunt his verbis: *Similiter placuit, ut cum ordinatur Episcopus, vel Clericus, prius ab ordinatoribus suis Synodorum placita eorum auribus indantur, ut si ex Synodi Decreto non agant, eos pœniteat*. *Can. 7. dist. 38.*

Etsi ab ipsa Apostolorum ætate Christifideles in Ecclesiam convenire solerent, simul manducaturi sacram agapen in signum mutuæ communionis, & arctissimæ conjunctionis in una, eademque fide; exinde tamen pravus abusus irrepserat ex immoderato delicatiorum fidelium luxu, qui non Dominicam, uti S. Paullus scribit, sed propriam cœnam se manducare præsumebant; atque ad ebrietatem usque, & immodicam saturitatem cibis, potuque fruentes Ecclesiam Dei contemnebant, appositis præsertim juxta veterum morem lectisterniis ad majorem convivandi luxum accommodatis. Hæc in caussa fuerunt, ut hujusmodi Christianorum cœnæ vetitæ exinde fuerint; ac proinde caveri cœperit, ne in Ecclesiis Deo dicatis ullo modo convivia celebrarentur, nisi forte necessitas hospitii id suaderet. Huc pertinet canon 5. dist. 42. depromtus ex canone 30. ejusdem Concilii Carthaginensis, cum quo etiam omnino congruit canon 42. sive in Concilio Carthaginensi jam sæpius memorato Dionysii Exigui, sive in Codice Ecclesiæ Africanæ, in quibus tamen pro verbo illo *reficiantur* legitur *reficiant*. Quodcumque legatur, eadem semper erit, nec immutata sententia. *Can. 5. dist. 42.*

In canone 27. ejusdem Concilii legitur eisdem verbis can. 4. dist. 44., cum quo etiam omnino consonat can. 40. tum apud Dionysium Exiguum, cum in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ. Idipsum olim Julianus Imperator apud Ethnicos prohibuit sacrificulis in Epistola ad Arsacium Galatiæ Sacerdotem apud Sozomenum lib 5. cap. 15. his verbis. *Sacerdotem hortare, ne accedat ad spectacula, neve in taberna bibat*. *Can. 4. dist. 44.*

In eodem Carthaginensi Concilio cap. 21. eisdem omnino verbis refertur can. 2. dist. 72. In Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, necnon in Codice Africanæ Ecclesiæ desideratur, quamvis ibi nonnulla habeantur valde similia in cap. 54. ibi: *Epigonius Episcopus dixit: In multis Conciliis hoc statutum est, etiamnunc hoc confirmatum est a vestra prudentia beatissimi Fratres, ut Clericum alienum nullus sibi præripiat Episcopus præter ejus arbitrium, cujus fuerit Clericus*. Videantur, quæ superius prosequutus sum ad canonem 6. dist. 71. Ferrandus Diaconus hunc ipsum canonem in epitomen redactum retulisse videtur in cap. 27. sui Breviarii his verbis: *Ut Episcopus alienum Clericum non suscipiat, neque ordinet*. *Can. 2. dist. 72.*

Canon 4. ejusdem Concilii Carthaginensis duobus in locis, & quidem eisdem verbis apud Gratianum refertur, videlicet in can. 5. dist. 77. & in can. 14. cau. 20. qu. 1. Consonant omnia cum Dionysio Exiguo in can. 16. Concilii Carthaginensis, & in canone 16. Codicis Ecclesiæ Africanæ, quamquam tamen nonnulli sint, qui omiserint ea verba: *nec Virgines consecrentur*, quemadmodum in Pandectis *Can. 5. dist. 77. & can. 14. cau. 20. qu. 1.*

cano-

canonum Beveregianis. Posteriora illa verba: *& ut Lectores populum non salutent*: ita Zonaras Græcus interpres explicavit. *Lectoribus ne expleto ministerio se ad populum salutandi gratia convertant, interdictum. Solos namque eo tempore Antistites, & Sacerdotes, non congregatam in Ecclesia multitudinem ab iis salutari fas est. Ipsi enim sacrati sunt, multitudo vero a sacris ordinibus longo intervallo disjuncta, ut proinde iis potius a populo honorem exhiberi, præsertim dum in sui ministerii functionibus versantur, oporteat*. Sed, ut candide fatear, non mihi satis placet hujusmodi Zonaræ interpretatio, ut in ea penitus consistendum existimem. Est & aliud salutationis genus, quod forte Lectoribus Patres Carthaginenses prohibere voluerunt. Erat receptum in Ecclesia Africana, ut ad officium Lectorum pertineret, publice Evangelium in Ecclesia legere, quemadmodum hodie apud nos inter Diaconorum munera recensetur. Testem voco S. Cyprianum, qui in lib. 2. epist. 5. in antiqua editione, ita scribit de Lectore. *Ab officis lectionis incipiat, quia & nihil magis congruum voci, quæ Dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis divinis lectionibus personare post verba sublimia, quæ Christi martyrium proloquutæ sunt. Evangelium Christi legere, unde martyres fiunt*. Olim etiam usu receptum erat, ut antequam Evangelium publice legeretur, elata voce clamaretur a Lectore versus populum *Pax vobis*, quomodo hodiernis temporibus dici solent ea verba: *Dominus vobiscum*; quod ex eadem Cypriani Epistola constat ibi: *Interim vobis hoc die auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem*. Quam ceremoniam augurandi populo pacem vulgo ab Ecclesiasticis Patribus salutationem fuisse appellatam, facile deducitur ex Epist. 86. Innocentii Papæ ibi: *Non licet Presbyteris coram Episcopo populum benedicere, aut salutare*. Itaque si Carthaginensi canone Lectoribus prohibetur, ne populum salutent, facile prohibitum intelligo, ne populo elata voce pacem augurentur, quod tantum reservatum est Sacris Ministris in superiore ordine constitutis; quemadmodum hodie solis Episcopis reservatum scimus. Hinc inter munera Episcoporum præcipua hanc potestatem salutandi populum Optatus Milevitanus adnumerat lib. 1. circa finem. Revera ea formula indicare videtur auctoritatem quandam, & jurisdictionem proferentis, qua fiat, ut qui salutantur, Ecclesiasticam pacem habere, & communione frui declarentur, imo etiam præcipiantur.

Can. 27. dist. 81. In canone 27. ejusdem Concilii legitur eisdem verbis canon 27. dist. 81., sed sive apud Dionysium Exiguum, sive in Codice Africanæ Ecclesiæ desideratur.

Can. 32. dist. 81. Consonat etiam cum canone 25. ejusdem Concilii canon 32. dist. 81. Harduinus varios esse Codices observavit in illis verbis: *sed cum Conclericis*, alii enim Codices habent, *sed cum Clericis*, item in illis, *sed aut ubi Clerici præsentes*, alii enim exhibent: *nisi aut Clerici præsentes*. Referam verba Dionysii Exigui, qui hunc eundem canonem descripsit in suo Concilio Carthaginensi num 38. ibi: *Clerici, vel continentes ad viduas, vel virgines, nisi ex jussu, vel permissu Episcoporum, aut Presbyterorum non accedant; & hoc non soli faciant, sed cum Conclericis, vel cum iis, cum quibus Episcopus, aut Presbyter jusserit, nec ipsi Episcopi, & Presbyteri soli habeant accessum ad hujusmodi fœminas, sed ubi aut Clerici præsentes sunt, aut graves aliqui Christiani*; quæ eadem verba leguntur in can. 38. Codicis Ecclesiæ Africanæ. Continentium autem nomine in hoc canone designari Monachos probant Balsamon, Zonaras, & Alexius Aristenus ex S. Basilio can. 19. ibi: *Virorum autem professionem non novimus, præterquam siqui seipsos Monachorum Ordini annumerarunt, qui tacite videntur cœlibatum admittere*.

Canon

Canon 3. dist. 99., qui Africani Concilii nomine apud Gratianum laudatur, eisdem omnino verbis legitur in can. 26. hujus Carthaginensis Concilii, eisdem itidem verbis in can. 39. tum Synodi Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, tum Codicis Africanæ Ecclesiæ. Video in hoc canone singularem Africanæ Ecclesiæ disciplinam, in qua ambitionis, & supervacuæ elationis signum videbatur, si qui primam Episcopalem sedem teneret, Episcoporum Princeps, sive Archiepiscopus appellaretur. Voluerunt potius Primatem appellari, seu Primæ Sedis Episcopum. *Can. 3. dist. 99.*

Ad canonem 48. ejusdem Concilii pertinet can. 3. cau. 1. qu. 4., ubi tamen quædam omissa a Gratiano fuerunt. Integra hæc est sententia. *De Donatistis placuit, ut consulamus Fratres, & Consacerdotes nostros Siricium, & Simplicianum de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem, ne quod suo non fecerant judicio, cum ad Ecclesiam Dei salubri proposito fuerint conversi, parentum illos error impediat, ne promoveantur sacri Altaris Ministri*. Eadem verba leguntur apud Dionysium Exiguum, necnon in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ can. 47. Ex his plane verbis constat in hac Donatistarum infantium causa nihil peculiariter definitum fuisse in hoc Carthaginensi Concilio, sed expectandam Siricii Romani Pontificis, nec non Simpliciani Mediolanensis Episcopi fuisse sententiam. Neque sane novum erat eo tempore Episcopis in Concilio convocatis aliorum Coepiscoporum præsertim in gravissimis caussis expectare sententiam. Sic Toletanum Concilium 1. circa finem 4. sæculi celebratum proferri posset, in quo ita legitur: *Expectantes pari exemplo, quid Papa, qui nunc est, quid Sanctus Simplicianus Mediolanensis Episcopus reliquique Ecclesiarum rescribant Sacerdotes*. Quæ si ita sunt, eccur Gratianus nobis exhibet alium canonem ejusdem Concilii, ex quo res definita prorsus adparet in can. 4. eadem qu. 4. causa 1.? Hunc sane canonem frustra inter canones Concilii, frustra apud Dionysium Exiguum, frustra in Codice Africanæ Ecclesiæ requirimus. Quamobrem perspicuum est illum editum fuisse posteriore manu, atque ad complendam Carthaginensium Patrum sententiam, dubitationemque omnem de medio tollendam adjectum. Quicumque autem sit ejusdem canonis auctor, rem sane optimam peregisset, si undenam Concilii sententiam absolutam acceperit, significasset, si forte Siricii, & Simpliciani responsa perspexerit, si additamenta Concilio facta a Patribus Carthaginensibus sciverit. Ego sane non dubito, quin talis demum insederit Carthaginensibus Episcopis sententia, qualis in dicto canone 4. clarissime exprimitur. Etenim ipsi Carthaginenses Patres summa semper cum benignitate, atque clementia cum Donatistis egerunt, propterea que in dubio abs juris rigore deflectere hac in re voluisse præsumendi sunt; ut scilicet usu dein receperint, ut infantes Donatistas ad Ecclesiam conversos ab Ecclesiasticis gradibus non repellerent. Scio quidem initio, statim ac Donatistarum hæresis in medium erupit, Africanos Episcopos austeritate gravi usos fuisse adversus concitatum schisma, ipsosque schismaticos; Hinc in Concilio Hipponensi anni 393. can. 41. definitum est, ut Donatistæ Clerici ad fidem reversi non in Clericorum numerum, sed tantum inter Laicos reciperentur, iis Episcopis tantum exceptis, qui una cum plebe sua ab hæresi recessissent. In hoc, de quo agimus Carthaginensi Concilio, controversia esse cœpit, distractis hinc ad benignitatem, illinc ad severitatem disciplinæ Episcoporum animis, de infantibus apud Donatistas natis, num ad Ecclesiasticos ordines promoveri valerent; At deinde tempore Anastasii Papæ circa annum 401. mitius agi cœpit, quo faci- *Can. 3. cau. 1. qu. 4.* *Can. 4. cau. 1. qu. 4.*

facilius Donatistæ ad unitatem reverterentur, inductumque fuit, ut unusquisque ab hæresi Donatistarum reversus, ita reciperetur in Ecclesiam, ut hæresis nulla ratione ei officeret, proptereaque singuli Clerici in suis ordinibus, quasi postliminii jure consisterent. Ita cautum scimus in Concilio Africano anni 401., cujus canones habemus in codice Ecclesiæ Africanæ a numero 65. usque ad numerum 85. Itaque si progressu temporis lenius agi cæptum est cum Donatistis, verosimile est dubitationem illam in Carthaginensi, de quo agimus, Concilio subortam, ita demum resolutam fuisse, ut benignius cum iisdem ageretur, atque ad sacras etiam ordinationes admitterentur, qui infantes apud illos baptizati fuissent. Legi possent ad hanc rem præcipue canones 66. 68. & 69. Codicis Ecclesiæ Africanæ. Etsi igitur, qui canonem 4. cau. 1. qu. 4. descripsit primus, non omnino certum Africanæ Ecclesiæ monumentum nobis adtulerit, non erit tamen omnino damnandus, quod forte mentem Carthaginensium Episcoporum, qualis postea ex consuetudine recepta illius Ecclesiæ adparuit, nobis exposuerit.

Can. 34. cau. 2. q. 6. & can. 37. cau. 2. qu. 6. In canone 10. ejusdem Carthaginensis Concilii, qui idem est cum canone 15. Concilii Carthaginensis Dionysii Exigui, nec non Codicis Ecclesiæ Africanæ hæc leguntur: *Hoc etiam placuit, ut a quibuscumque Judicibus Ecclesiasticis ad alios Judices Ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit, quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint, vel inimico animo judicasse, vel aliqua cupiditate, aut gratia depravati. Sane si ex consensu partium electi fuerint Judices, etiam a pauciori numero, quam constitutum est, non liceat provocari*. In his verbis descriptos videmus duos Gratiani canones 34., & 37. cau. 2. qu. 6, , quos propterea simul conjungere juvabit, quoties recta utriusque habenda sit interpretatio. Jure autem arguendus est Gratianus, qui in dicto canone 34. particulam negativam omisit, contrariamque omnino sententiam Africanis Patribus affingere non dubitavit, contra quam legatur in omnibus ejusdem canonis exemplaribus, imo etiam contra generales juris regulas, quibus appellatio ab electis judicibus prohibetur. Idem fragmentum optime paucis exposuit Græcus interpres Zonaras, cujus verba hic refero: *Quod si Judices illi ipsi, qui inter se judicio consistantur, accusator nimirum, & reus elegerint, quamvis, inquit, pauciores, quam præfinitum est, designentur, nempe in Episcoporum caussa duodenis, Presbyterorum sex, Diaconorum tribus, tamen ab his judicibus damnato provocandi facultas non erit, quod civiles quoque leges eodem modo sanxere, & tertio libro tit. 1. cap. 44., & lib. 9. Basilicorum videre est*. Idipsum scribit Alexius Aristenus in commentario ejusdem canonis ita concludens: *Quomodo qui Judices Ecclesiasticos eligit, quos & sermone, & vita inculpatos esse judicavit, dicens se insipienter, & injuste ab iis judicari, & reprehensionem quandam hominibus Sacerdotalibus ab ipso judicatis adferre admittatur*. Ex quibus sane adparet, unum Gratianum ita depravasse sententiam Africani canonis, ut contrariam omnino reddiderit, & juri difformem arg. l. 27. §. 2. de recept. arb., & l. 1. cod. eod. tit.

Can. 1. cau. 4. q. 5. & can. 1. cau. 4. qu. 6. Jungendi etiam sunt canon 1. cau. 4. qu. 5., & can. 1. cau. 4. qu. 6., uterque enim pertinet ad canonem 7. ejusdem Concilii, sive canonem 19. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, & in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ. Integra canonis verba hæc sunt: *Aurelius Episcopus dixit: Quisquis Episcoporum accusatur, ad Primates Provinciæ ipsius* (jam superius observavi Primatum nomine eos fuisse appellatos in Africa, qui apud nos Archiepiscopi dicuntur) *causam deferat*

ferat accusator, nec a communione suspendatur, cui crimen intenditur: Nisi ad caussam suam dicendam electorum judicum die statuta literis evocatus (ita habet Dionysius, & codex Africanæ Ecclesiæ: In vulgata editione Concilii hæc verba *electorum judicum* &c. omissa sunt, quorum vice hæc leguntur: *Primatis literis evocatus*. Harduinus autem notat legendum esse, *Electorum judicum die statuta literis evocatus*, & quidem in Codicibus Græcis etiam hoc modo legitur, ut sonet: *Eorum, qui ad judicandum electi sunt, literis evocatus*) *minime occurrerit, hoc est infra spatium mensis, ex ea die, qua eum literas accepisse constiterit: Quod si aliquas veras necessitatis caussas probaverit, quibus eum occurrere non potuisse manifestum sit, caussæ dicendæ intra alterum mensem integram habeat facultatem: Verum tamdiu post mensem secundum non communicet, donec purgetur. Si autem ad Concilium universale anniversarium* (id consonat constitutionibus Ecclesiæ Africanæ, ex quibus singulis annis Nationale Afrorum Concilium celebrari mandabatur) *occurrere noluerit, ut vel ibi caussa ejus terminetur; ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur, tempore sane, quo non communicat, nec in sua Ecclesia, vel Parochia communicet* (in vulgatis Concilii exemplaribus legitur: *Nec in sua plebe communicet*; quæ sane verba non abhorrent a pristino loquendi more, juxta quem *plebium* nomine intelligebantur, quas hodie Parochias appellamus, quemadmodum deduci potest ex can. 27. cau. 7, qu. 1.). *Accusator autem ejus, si nunquam diebus caussæ dicendæ defuerit; a communione non removeatur; si vero aliquando defuerit, subtrahens se, restituto in communione Episcopo, ipse removeatur a communione accusator, ita tamen, ut nec ipsi adimatur facultas caussæ peragendæ, si se ad diem occurrere non noluisse, sed non potuisse probaverit. Placuit vero illud, ut cum agere cæperit in Episcoporum judicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias caussas, non tamen Ecclesiasticas* (Gratianus hic addit; *vel criminales*, perperam tamen, quemadmodum observarunt Romani Correctores, cum in omnibus Concilii exemplaribus desiderentur) *asserere voluerit*. Cum postremis hisce verbis concordat etiam canon 129. in codice Ecclesiæ Africanæ, ibi: *Omnibus, quibus accusatio denegatur, in caussis propriis accusandi licentia non neganda*. Similia etiam statuta exhibentur in concilio Constantinopolitano canone 6., si fides sit auctori codicis, qui appellatur *Codex canonum Ecclesiæ universæ*, ibi enim cap. 169. ita legitur: *Siquis propriam querelam, idest privatam adversus Episcopum moverit, utpote circumventus, defraudatusve ab eo, aut injuria aliqua ab ipso affectus, in ejusmodi accusationibus nec persona accusatoris, nec religio inquirenda est. Oportet enim omnibus modis Episcopi conscientiam liberam esse, & eum, qui se injuria affectum dicet, cujuscumque religionis fuerit, jus suum consequi*.

In eodem Carthaginensi Concilio canone 20. legitur, quod edidit Gratianus in can. 27. cau. 7. qu. 1., & quidem eisdem omnino verbis: Monet tamen Harduinus postrema verba ita describenda fuisse ex veteri codice MS. *supergrediatur in Diœcesim Collegæ sui*; qua sane ratione melius, & clarius Patrum Africanorum sententia exprimitur. Ferrandus Diaconus eundem canonem ita perstrinxit in suo Breviario cap. 24. *ut nullus Episcopus plebem alienam usurpet*. Can. 27. cau. 7. qu. 1.

In canone 38. ejusdem Concilii legimus duo Gratiani fragmenta, scilicet canonem 19. cau. 11. qu. 1., & can. 107. de consecr. dist. 4. hoc ordine dispositos. *Illud autem suggerimus mandatum nobis, quod etiam in Capuensi* (legendum potius esset *Capsensi*) *plenaria Synodo videtur statutum, non liceat fieri rebaptizationes, &* *reor-* Can. 19. cau. 11. qu. 1. & can. 107. de cons. dist. 4.

reordinationes, vel translationes Episcoporum (hic est canon 107. de conf. apud Gratianum). *Nam Cresconius Villarbegiensis Episcopus plebe sua derelicta Tubuniensem invasit Ecclesiam, & usque hodie commonitus, secundum quod statutum fuerat, relinquere eandem, quam invaserat, plebem, contempsit. Adversum istum, quae pronunciata fuerant, confirmata quidem audivimus, sed petimus secundum quod nobis mandatum est, ut dignemini dare fiduciam, quo jam necessitate ipsa cogente liberum sit Rectorem Provinciae secundum statuta gloriosissimorum Principum adversus illum adire, ut qui miti admonitioni sanctitatis vestrae acquiescere noluit, & emendare illicitum, auctoritate judiciaria protinus excludatur. Aurelius Episcopus dixit: Servata forma disciplinae, non aestimabitur appetitus, si a vestra charitate modeste conventus recedere detrectaverit, &c.*, quae habentur integra in dict. can. 19., ex iis, quae nuper descripta sunt in prioribus verbis emendando. Habentur etiam haec in codice Ecclesiae Africanae, & apud Dionysium cap. 48.

Can. 43. & 44. cau. 11. qu. 1. Canon 43. & 44. cau. 11. qu. 1. pertinet ad canonem 9. ejusdem Concilii, sive ad canonem 15. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, nec non in codice canonum Ecclesiae Africanae. Jam Romani Correctores observarunt exemplarium varietatem, in describendo canone 43., & in canone 44. adnotarunt, eum non aliud continere, quam summam canonis praecedentis 43. Itaque de canone 44. ego non dubito, illum nihil aliud esse, quam summam praecedentis capitis; id enim perspicuum redditur unicuique intuenti vel Concilium Carthaginense Dionysii Exigui, vel codicem Ecclesiae Africanae; utrobique enim antequam canon 15. describatur, haec summatim praemittuntur, uti moris est in aliis etiam capitibus. *De diversis ordinibus Ecclesiae servientibus; ut siquis caussam criminis incurrerit, & abjecerit judicium Ecclesiasticum, debeat periclitari &c.* Quis haec non videat eadem verba esse, quae Gratianus retulit in dicto can. 44.? Deinde sequitur canon. *Deinde placuit, ut quisquis Episcoporum &c.* Erant itaque illa Collectoris verba, quibus paucis perstrinxerat canonem, quem erat subjecturus. Ivo Carnotensis Parte 6. cap. 362. Praefationem illam cum verbis canonis conjunxit, quasi uno eodemque contextu delineanda; Gratianus exinde quasi duos Carthaginenses canones descripsit. In canone autem 43. cau. 11. qu. 1. peculiaria etiam nonnulla sunt adnotanda; licet enim eadem Gratiani verba habeantur integra in canone 9. Concilii Carthaginensis juxta vulgarem editionem, si tamen antiquiores Collectores consulamus, nonnulla sunt, quae recentiore manu adjecta dici possunt. Ego ut plurimum a Dionysio Exiguo non recedo, praesertim cum hac in parte omnino illi consonet codex canonum Ecclesiae Africanae. Itaque apud ipsum ita legitur in can. 15. *Item placuit, ut quisquis Episcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum, seu Clericorum, cum in Ecclesia ei fuerit crimen institutum, vel civilis caussa fuerit commota; si relicto Ecclesiastico judicio, publicis judiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, & hoc in criminali; in civili vero perdat, quod evicit, si locum suum obtinere maluerit.* Quae sequuntur apud Gratianum, ibi: *Siquidem ad eligendos &c.* in hisce codicibus penitus desiderantur. Justellus in notis ad suum codicem Africanum ita de verbis apud Gratianum adjectis scribit: *Quae quidem verba in omnibus latinis, graecisque codicibus editis, & MSS., quibus in hac editione usi sumus, non habentur, nec in Collectione Dionysii Exigui Moguntiae edita anno* 1525. Duo sane voluerunt in hoc canone Africani Patres; primum scilicet, Clericorum levitatem, & procacitatem coercere, qui post caussam in uno judicio agi-

agitari cœptam, ad alios Judices confugere adamabant. Alterum ita caussas Clericorum sine strepitu componere in Conciliis Ecclesiasticis, ut omnis contentionum, atque odii inter viros Ecclesiasticos occasio tolleretur.

Canon 1. cau. 12. qu. 3. habetur in can. 49. ejusdem Concilii, & quidem eisdem omnino verbis; item in can. 32. codicis Ecclesiæ Africanæ, & Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum. Eadem sententia passim recepta est in jure Ecclesiastico, Concilio Agathensi can. 48., Gregorio Magno lib. 9. Epist. 14., Capitularibus Caroli Magni lib. 1. cap. 156., can. 40. vulgo Apostolorum, quibus addi potest Justinianus in Nov. 131. cap. 13., & Codex Theodosianus tit. de bonis Clericorum. *Can. 1. cau. 12. qu. 3.*

Ad compescendam Clericorum quorumdam avaritiam editus est in eodem Concilio Carthaginensi canon 16., qui apud Gratianum est canon 6. cau. 14. qu. 4., ibi scilicet Clericis omnino prohibitum est, ne aliquo prætextu contractu mutui abutantur, & usuras accipiant. Refertur idem canon in Codice Ecclesiæ Africanæ, nec non in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui num. 16. his verbis: *Item placuit, ut Clericus si commodaverit pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, quantum dederit accipiat*; vel: *Si speciem, eandem speciem, quantam dederit, accipiat*. *Can. 6. cau. 14. qu. 4.*

Non omnia Carthaginensis Concilii exemplaria eisdem verbis exprimunt Gratianeum canonem 5. cau. 15. qu. 7. Habetur is in can. 8. Concilii, tum in can. 20. in codice Africano, & apud Dionysium. Vulgata Concilii exemplaria ita habent: *Si autem Presbyteri, vel Diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis cum proprio Episcopo legitimo numero collegarum* (addit hic Dionysius: *Quos ab eodem accusati petierint*, consonatque in hac parte codex Africanæ Ecclesiæ. Alii autem ex Græco textu ita interpretati sunt: *Adjuncto legitimo numero electitiorum Episcoporum ex propinquis regionibus, quos ii, qui accusantur, petierunt*). *Idest in Presbyteri nomine quinque, in Diaconi duobus* (Dionysius Exiguus, & auctor Africani Codicis habent: *idest una secum in Presbyteri nomine sex, in Diaconi tres*; quibus consonat Græcus textus, quem ita alii Latine ediderunt: *Idest in dilatione nominis Presbyteri sex, & Diaconi tribus*). *Episcopi ipsorum caussam discutiant eadem dierum, & dilationum, & a communione remotionum* (sunt qui pro hisce postremis verbis: *Et a communione remotionum* legunt: *Et examinationum*) *& discussione personarum inter accusatores, & eos, qui accusantur forma servata. Reliquorum autem Clericorum caussas etiam solus Episcopus loci agnoscat, & finiat*. *Can. 5. cau. 15. qu. 7.*

Canon 51. cau. 16. qu. 1. legitur in can. 42. ejusdem Concilii, item in can. 53. apud Dionysium Exiguum, nec non in codice Ecclesiæ Africanæ his verbis: *Epigonius Episcopus dixit: Multis Conciliis hoc statutum a cœtu Sacerdotali est, ut plebes, quæ in Diœcesibus ab Episcopis retinentur, quæ Episcopos nunquam habuerunt, nonnisi cum voluntate ejus Episcopi, a quo tenentur, proprios accipiant Rectores, idest Episcopos*. Et post multa: *Universi Episcopi dixerunt: Placet, Placet*. *Can. 51. cau. 16. qu. 1.*

Canon 13. cau. 20. qu. 1. ad nullum ex Carthaginensibus Conciliis pertinere ullo modo potest, licet a Gratiano laudetur nomine Concilii Carthaginensis 3. Cuinam vero Synodo potius tribuendum sit, jam recte indicarunt Romani Correctores, ajentes legi illum potius in can. 19. Concilii Agathensis, cujus verba hæc sunt: *Sanctimoniales, quamlibet vita earum, & mores probati sint, ante annum ætatis suæ quadragesimum non velentur*. Ceterum Concilii Carthaginensis 3 esse non posse facile probatur, si vera sunt, quæ in editionibus ejusdem Concilii leguntur in can. 4. relata *Can 13. cau. 20. qu. 1.*

apud Gratianum in can. 5. dist. 77., & in can. 14. cau. 20. qu. 1.; cum enim ibi dem præscribatur, ne ante annum vigesimumquintum Virgines consecrentur, falso adtribuitur eidem Concilio statutum de virginibus ante annum quadragesimum non velandis, ne forte duo decreta invicem adversantia in eodem Concilio affingamus. Ego suspicor inscriptionem Concilii Carthaginensis 3. dicto canoni 13. adjectam e margine in textum irrepsisse. Etenim in veteribus Gratiani exemplaribus canon 14. cau.20. qu.1. referebatur quasi ex Concilio Africano 4., cum tamen in can. 5. dist. 77. eadem verba referrentur ab ipso Gratiano ex Concilio Carthaginensi 3. Forte quidam Gratianei codicis studiosus ad marginem ejusdem canonis 14. cau. 20. qu. 1. adjecit Concilii tertii Carthaginensis nomen, ut se se referret ad dictum canonem 5. dist. 77. Factum deinde fuit, ut marginalis adjectio facta canoni 14. accommodaretur ab imperito quodam Amanuensi canoni 13., unde etiam hodie 13. canon laudetur nomine Concilii 2. Carthaginensis.

Can. 3. cau.21. qu. 3. Canon 3. cau. 21. qu. 3. legitur in canone 15. ejusdem, de quo agimus, Carthaginensis Concilii, monet tamen Harduinus ad verbum illud *Procuratores* legendum esse: *Procuratores privatorum*. Et Labbeus testatur integrum hunc canonem in quibusdam vetustis libris ita conceptum esse: *Ut Episcopi, Presbyteri, & Diacones non sint Conductores, aut Procuratores privatorum, neque ullo negotio tali victum quærant, quo eos peregrinari, vel ab Ecclesiasticis Officiis avocari necesse sit*. Dionysius Exiguus in suo Concilio Carthaginensi, nec non Codex Africanæ Ecclesiæ in cap. 16. potius consonant cum Gratiano his verbis: *Item placuit, ut Episcopi, Presbyteri, & Diaconi non sint Conductores, aut Procuratores, neque ullo turpi negotio, & inhonesto victum quærant, quia respicere debent, scriptum: Nullus militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*.

Can. 2. cau.26. qu. 6. Canon 2. cau. 26. qu. 6. legitur quidem eisdem verbis in can. 36. ejusdem Concilii Carthaginensis. Paullo aliter tamen habetur in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, nec non in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui his verbis can. 6. *Fortunatus Episcopus dixit: In præteritis Conciliis statutum meminimus esse, ut chrisma, vel reconciliatio pœnitentium, nec non & puellarum consecratio a Presbyteris non fiant: Siquis autem emerserit hoc faciens, quid de eo statuendum sit? Aurelius Episcopus dixit. Audivit dignatio vestra suggestionem Fratris, & Coepiscopi nostri Fortunati, quid ad hæc dicitis? Ab universis Episcopis dictum est: Chrismæ confectio, & puellarum consecratio a Presbyteris non fiat, vel reconciliare quemquam in publica Missa Presbytero non licere, hoc omnibus placet*. Forte tamen, ut diximus ad can. 1. cau. 26. qu. 6., hæc Dionysii, atque Africani codicis verba pertinent ad Concilium Carthaginense, quod vulgo secundum appellatur.

Can.14. cau. 26. qu. 6. & Can. 5. cau. 26. qu. 7. In codice Ecclesiæ Africanæ, item in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui can. 43. ita legimus: *Ut pœnitentibus, secundum differentiam peccatorum Episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur, ut & Presbyter inconsulto Episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentiæ Episcopi necessitate cogente. Cujuscumque autem pœnitentis publicum, & vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidem manus ei imponatur*. Hic canon in vulgatis Concilii tertii Carthaginensis exemplaribus divisus est in duos, positos numero 31. & 32., quemadmodum etiam apud Gratianum in can. 14. cau. 26. qu. 6., & in can. 5. cau. 26. qu. 7. Verba illa *ante absidem* ita interpretatur Zonaras: *Illud namque ante absidem, idem, ac ante porticum significat*; illum videlicet locum, in quo erat Flentium statio ante Eccle-

Ecclesiam in foribus, sive in atrio, ne statim admitterentur sic pœnitentes ad ulteriores pœnitentium gradus simul cum aliis, qui non adeo graviter in Ecclesiæ conspectu deliquerant.

Etiam post Romanam correctionem *ex Concilio Africano* cap. 8. laudatur canon 49. de conf. dist. 1. Legitur ille in cap. 29. Concilii, de quo agimus, Carthaginensis, & quidem fere eisdem verbis, etenim apud Gratianum ubi legitur, *sive Episcoporum, sive ceterorum* in vulgatis Concilii exemplaribus legitur: *Sive Episcoporum, sive Clericorum, sive ceterorum &c.* In reliquis omnino consonant. Monet tamen Harduinus in MSS. quibusdam codicibus desiderari illa verba; *quo Cœna Domini celebratur*. Ego arbitror a Gratianea editione non esse in hoc loco recedendum, cum prorsus concordet cum Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, & cum codice canonum Africanæ Ecclesiæ cap. 41. Sane jam viguit in Ecclesia antiquissima consuetudo, ut Sacramentum Altaris nonnisi abs jejunis susciperetur, quemadmodum perspicue deduci potest ex Epistola S. Johannis Chrysostomi ad Cyriacum Episcopum. Sed peculiaris fuisse deducitur Africanæ Ecclesiæ consuetudo, ut aliud in Cœna Domini servaretur. Adfero huc verba Concilii Trullani in can. 29. ibi: *Carthaginensis Synodi canon dicit, ut sancta Altaris nonnisi a jejunis hominibus peragantur, excepto uno die in anno, in quo Cœna Domini peragitur; tum fortasse propter aliquas in iis locis occasiones Ecclesiæ utiles Patribus hac dispensatione usis. Cum nihil ergo nos inducat, ut accuratam diligentiam relinquamus, apostolicas, ac paternas traditiones sequentes, statuimus, non oportere in quadragesima postrema septimana quinta feria jejunium solvere, & totam quadragesimam injuria afficere.* Quod autem subditur in Carthaginensi canone de commendationibus defunctorum, ad sepulturas pertinet, quæ cum vespere fieri solerent, quidam putabant ea occasione religionis, religiosæque pietatis favore posse tum sacra celebrari etiam a non jejunis, quod tamen Carthaginienses Patres reprobarunt, sancientes tum defunctos solis orationibus Deo a fidelibus commendari. *Can. 49. de conf. dist. 1.*

Canon 5. de conf. dist. 2. in canonibus ejusdem Concilii Carthaginensis legitur num. 24., eisdem omnino verbis, quæ habentur apud Gratianum. Monet tamen Labbeus in vetustis codicibus ita haberi. *Ut in Sacramentis Corporis, & Sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis, & vinum aquæ mixtum. Primitiæ vero, seu mel, & lac, quod uno die solemnissimo pro infantis mysterio solet offerri, quamvis in Altari offeratur, suam tamen habet propriam benedictionem, ut a Sacramento Dominici Corporis, aut Sanguinis distinguantur, nec amplius de primitiis offeratur, quam de uvis, & frumentis.* Eadem fere verba habentur tum apud Dionysium Exiguum in Concilio Carthaginensi, tum in codice Ecclesiæ Africanæ can. 37., exceptis tantummodo illis verbis; *uno die solemnissimo pro infantis mysterio*, alii autem ex Græco textu ita explicarunt; *uno die consueto ad infantum mysterium*. Quæ verba considerans Zonaras ait: *Illud vero ad infantium mysterium, quidam sic intelligunt, ut ea parvulis sacrorum mysteriorum loco præbeantur, quod ego quidem haud probaverim. Alii vero quasi lac primitiarum nomine propter infantes, quippe qui solo lacte alantur, offerri solitum fuerit.* Ego sane existimaverim huic canoni maximam lucem attulisse Labbeum in sua adjectione ex vetustis codicibus depromta, ubi asseruit legi hæc verba; *uno die solemnissimo pro infantis mysterio*: Designatur enim hoc in loco, consuevisse olim lac & mel unico die solemnissimo in Ecclesia offerri, videlicet die nativitatis Dominicæ, cujus festivitas *Can. 5. de conf. dist. 2.*

jure

jure appellari poterat *infantis mysterium*; atque hæc oblationum species apta maxime erat ad significanda Pastorum munera, quæ Domino servatori recens nato oblata fuerunt. Quidquid sit de hujusmodi, ceteroquin plana, & accommoda interpretatione, exhibetur hoc in fragmento vetus illa disciplina, qua receptum erat, ne aliud in Altari sacrorum tempore offerretur, quum uva, & frumentum, utpote quæ sola cum Sacrificio convenire quodammodo possunt; & quidem de hac oblatione juxta veteres ritus plura adnotant viri eruditi ad interpretationem canonis 3., & 4. inter eos, qui Apostolici nuncupantur.

Can. 96. de conf. dist. 2. De canone 96. de conf. dist. 2. vix est, quod peculiariter dicamus. Habetur eisdem omnino verbis in canone 35. ejusdem Concili Carthaginensis. Videtur autem depromtus ex Fulgentio Ferrando, in cujus breviario num. 170. ex Concilio Carthaginensi tit. 42. referuntur hæc verba: *Ut Scenicis, atque histrionibus reconciliatio non negetur*. Ceterum in canone 63. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, & in Codice canonum Africanæ Ecclesiæ nonnulla leguntur, quæ plurimum ad hanc eandem rem faciunt his verbis: *Et de his etiam petendum, ut siquis ex qualibet ludrica arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illa macula permanere: non eum liceat a quoquam iterum ad eadem exercenda reduci, vel cogi*. Clarius etiam id habetur in can. 45. rursus apud Dionysium Exiguum, & in Codice Africano, his tamen verbis, ex quibus his conjungendus est can. 75. de conf. dist. 4. *Ut ægrotantes, qui pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui periculo proprio dixerint, baptizentur. Ut scenicis, atque histrionibus, ceterisque hujusmodi personis, vel apostaticis conversis, vel reversis ad Deum gratia, vel reconciliatio non negetur*. Dictus autem canon 75. habetur in can. 34. ejusdem Concilii Carthaginensis, cujus varietatem jam Romani Correctores adnotarunt. Labbeana editio ita exhibet: *Ut ægrotantes, si per se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium hi, qui sui sunt, periculo proprio dixerint, baptizentur*. Alii ex Græco textu ita sententiam Concilii explicaverunt. *Ut qui sunt infirmi, & pro se respondere non possunt, tunc baptizentur, quando voluntate sua de se proprio periculo dixerint*. Posteriora illa canonis Gratianei verba: *Similiter & de pœnitentibus agendum est*, cum in nullo alio Codice reperiantur, facile est suspicari, a Gratiano edita fuisse, qui ea, quæ de baptismo constituta sunt, ad pœnitentiæ Sacramentum produxerit.

(Margin: Can. 75. de conf. dist. 4.)

De Canonibus Concili Carthaginensis, quod quartum dicitur apud Gratianum.

Quod apud Gratianum appellatur Concilium Carthaginense quartum, fuit illud universale totius Africæ, ad quod convenisse perhibentur sub Aurelio Carthaginensi Episcopi numero 214., inter quos & S. Augustinus Hipponensis Episcopus subscripsit. Incidit autem in consulatum Honorii, & Euthichiani, qui concurrit cum anno 398., regente Romanam Ecclesiam Anastasio. In vulgatis Conciliorum editionibus centum & quatuor huic Concilio canones tribuuntur, atque exhibentur; eorundem tamen nemo ex antiquis Scriptoribus meminit; Non Fulgentius Ferrandus in sua breviatione canonum, non Dionysius Exiguus; imo nec in ipso Africanæ

canæ Ecclesiæ Codice aliquid reperitur, quod ex hoc Concilio depromtum videri possit. In tanto veterum silentio gravis mihi suspicio suboritur, acta hujus Concilii apocrypha esse, nomine saltem, item præfatione, & subscriptionibus Episcoporum, in quibus Aurelii Carthaginensis, aliorumque Africanorum Antistitum nomina reperiuntur. Primus, qui canones ibi descriptos nomine Concilii Carthaginensis laudavit fuit Egbertus Eboracensis Episcopus, qui vivebat circa annum 740., deinde Regino, Burchardus, Anselmus Lucensis, Ivo, & Gratianus laudaverunt. Quis porro verosimile esse posse arbitretur Concilium istud, ceteroquin, ut ajunt, universale totius Africæ, vetustissimos latuisse Collectores, ipsum etiam Ferrandum, nec fuisse in Codice Africanæ Ecclesiæ insertum? Augent suspicionem meam quædam observationes, quæ ex veteribus MSS., in quibus hujus Concilii acta reperiuntur, depromi facile possunt. Etenim antiqui diversis nominibus inscripserunt eos canones, & acta, qui huic Carthaginensi Concilio hodie tribuuntur. Alicubi appellantur: *Statuta Ecclesiæ antiqua*. Ita in MS. Codice Corbejensi, & in alio Bibliothecæ Parisiensis Collegii Societatis Jesu; in quibus MSS. etiam desideratur præfatio, in qua Aurelii Carthaginensis nomen habetur. Alibi, ut in MS. Barberiniano, quemadmodum notatur in editione Labbeana, hæc est inscriptio: *Statuta Orientis antiqua*; cui inscriptioni etiam consonat Atto Vercellensis Episcopus (vivebat is circa annum 945., ejusque opuscula habentur in Spicilegio Dacheriano), quippe apud ipsum appellantur: *Statuta Orientalium* in epist. 8. Qui autem fieri potest, ut Orientali Ecclesiæ tribuerentur, quæ in Africana Ecclesia erant constituta? Addo his reperiri quædam in hisce actis ac canonibus, quæ posteriori potius ætati conveniunt; etenim in can. 1. leguntur quædam fidei formulæ, quæ ad damnandam Euthychetis hæresim postea exortam plurimum faciunt; ac proinde perspicue innuunt, illud fragmentum Concilio Carthaginensi anni 398. tribui nullatenus posse. Præterea in eodem can. 1. hoc ab Episcopo inquirendum decernitur: *Si in baptismo omnia peccata, idest tam illud originale contractum, quam illa, quæ voluntarie admissa sunt, dimittantur?* Quæ sane præsupponere videntur jam exortam hæresim Pelagianam; at vero Pelagius nonnisi anno 412. legitur damnatus, aut in Africam venisse, nisi post annum 411. Quibus omnibus addi potest formulas in hoc Concilio expressas non convenire ullo modo cum illis, quæ in aliis ejus temporis Africanis Conciliis conspiciuntur: Nec enim Episcoporum identidem interrogantium, consulentium, ac demum definientium verba inter canonum statuta occurrunt, quemadmodum in ceteris. Demum si canones hujus Concilii omnes considerentur, libellus potius videtur ad ceremonias quasdam Sacramentales confectus; quam Synodales definitiones, quæ olim ut plurimum ardua disciplinæ capita, prout res incidebat, constituta continebant. Hæc omnia simul juncta, atque ad rectam rationem exacta, si non prorsus apocrypha docebunt hujus Concilii acta, saltem vero maxime suspecta faciunt, ut de eorundem auctoritate, aut origine facile dubitare quispiam possit. Ceterum adeo ego non audeo, ut canones, quales in ea Synodo describuntur, penitus respuam, ac illos veneratione aliqua dignos minime censeam. Sunt enim illi veteri canonum disciplinæ maxime accommodati, ac plurimum veteri juri Ecclesiastico observando studiosis inserviunt. Si ergo Africanis Patribus, aut quarto sæculo tribui neutiquam possunt, forte alterius erunt Concilii, alterius cujuspiam Ecclesiæ, atque etiam sexti, septimive sæculi monumenta.

Est

Est hoc meum generatim de canonibus hisce judicium, unde liquet, quænam penes me sit de Gratianeis exinde perceptis fragmentis generalis opinio. Nunc ad singula venio; atque in primis agnosco Gratianeum canonem 9. dist. 18. haberi
Can. 9. dist. 18. in canone 21. hujus Concilii his verbis: *Ut Episcopus ad Synodum ire, non sine satis gravi necessitate inhibeatur* (duas illas voculas *non sine* monet Harduinus in veteribus MSS. desiderari), *sic tamen, ut in sua persona legatum mittat, suscepturus, salva fidei veritate, quidquid Synodus statuerit.* Integra hæc verba descripsi, ut agnoscatur varietas Codicum, & præsertim Gratianeæ editionis, a qua tamen hac in parte recedendum non esse censerem.

Can. 2. dist. 23. Can. 2. dist. 23. legitur in can. 1. hujus Concilii Carthaginensis, legitur præterea in libro Romani Ordinis cum hac inscriptione: *Ex Ecclesiasticis statutis*; quod magis, magisque probat apud veteres hosce canones non consuevisse nomine alicujus Concilii Carthaginensis laudari. Ubi de Romano Ordine peculiari capite agam, nonnulla præcipue de hoc canone attingam. Hoc in loco adnotasse sufficiat, postrema hujus canonis verba cum vulgatis Concilii editionibus consonare; verum apud Reginonem lib. 1. de Ecclesf. disciplinis cap. ult., Burchardum lib. 1. cap. 8., & Ivonem part. 5. cap. 62. compendio quodam fuisse perstricta ibi: *Cum in his omnibus examinatus pleniter instructus repertus fuerit, tunc ordinetur.*

Can. 7. dist. 23. Post canonem nuper memoratum sequitur num. 2. can. 7. dist. 23., ubi eadem etiam verba leguntur, excepta voce illa *fundendo*, in cujus vicem habetur in vulgatis exemplaribus Concilii: *fundentes*.

Can. 8. dist. 23. In canone 3. ipsius Concilii sequitur can. 8. dist. 23., cujus verba omnino congruunt cum verbis Concilii usque ad §. *Sicut autem*, qui sane §. meo judicio a Gratiano, aut ab alio quovis Collectore videtur adjectus, præsertim cum etiam omissus fuerit ab Ivone, qui idem fragmentum retulerat in part. 6. decreti cap. 12 Hæc autem Gratiani, aut alterius cujuscumque adjectio non est ab Ecclesiastica disciplina vetere aliena, cum olim juberentur Sacerdotes cum orario, quoad fieri posset, incedere. Sic apud Regionem lib. 1. de Ecclesf. discipl. in principio inquirendum a Presbyteris proponitur: *Si sine stola, vel orario in itinere incedant.* Et in lib. 1. cap. 333. ex Concilio Triburiensi hæc leguntur: *ut Presbyteri non vadant, nisi stola, vel orario induti.* De orario jam alibi superius sermonem habui.

Can. 11. 15. 16. 17. 18. 19. & 20. dist. 23. Sequuntur in eodem Concilio canone 4., 5., 6., 7., 8., 9., & 10. canones 11., 15., 16., 17., 18., 19., & 20., dist. 23., & quidem omnes cum vulgatis Concilii exemplaribus omnino congruunt. Duo tantummodo observatione in ipsis digna sunt. Primum est in dicto can. 15. dist. 23. in illis verbis: *cum aqua, manile, & manutergium*; etenim vulgata Concilio editio ita habet: *urceolum cum aqua, & manile, & manutergium.* Alii autem legere malunt: *urceolum cum aquimanile, & manutergium*; quæ postrema lectio conformior videtur veteri phrasi loquutionis Romanæ; siquidem in usu olim erant aquimanilia, quorum mentio habetur in l. 3. princ. & §. 3. ff. de suppellect. leg., item in l. 19. §. 12., & l. 21. §. 2. de auro, & arg. leg. Erant aquimanilia ita dicta, quod aqua in eis maneret, & ex illis effunderetur in pelves, vel quod apud antiquos ante cibum in usu essent, dum manus aqua perfunderent. Hinc in memoratis jureconsultorum fragmentis aquimanilia inter species argenti escarii relata sunt, nulla alia sane de caussa, nisi quod cænaturis porrigerentur. Itaque exinde colligitur aquimanile apud Ecclesiasticos viros olim appellatum fuisse vas illud, in quo aqua continebatur parata ad abluen-

abluendas Sacerdotum manus, cum illi ad facram Menfam accederent. Alterum quod dignum obfervatione videtur, pertinet ad dictum canonem 17. dift. 23., ubi traditur formula, qua Epifcopus exorciftatus ordinem confert. Etenim poftrema illa verba *fuper energumenum, five baptizatum, five cathecumenum*, non in omnibus codicibus eadem leguntur. In Labbeana editione Concilii adnotatur, in aliquibus ita legi: *fuper energumenum, five baptizandum*, verba autem illa, *five cathecumenum* defiderari. Si hæc lectio prævalere deberet, contra quam receptum fit poft Gratiani Codicem, facile recipi poffet, potiffimam exorciftarum poteftatem in eo olim fuiffe fitam, ut energumenis, ideft baptizandis, five (quod idem & unum eft) Cathecumenis adeffent, variifque orationibus, & exorcifmis eofdem præpararent, quemadmodum etiam hodie fieri folet inter ipfos ritus & ceremonias baptifmales juxta Rituale Romanum.

Can. 29. dift. 23. habetur in cap. 98. & 99. ejufdem Concilii, ubi tamen pro illis verbis, *nifi ipfis rogantibus*, ita legitur: *nifi ipfis jubentibus*. Regino in Appendice 1. can. 19. refert primam hujus canonis partem ex Concilio Aurelianenfi 5., ubi tamen nihil tale reperitur, fi fides effe debet vulgatis ejufdem Concilii editionibus. *Can. 29. dift. 23.*

Verba canonis 33. dift. 23. jam Regino Prumienfis fub nomine Concilii Carthaginenfis defcripferat in cap. 153. lib. 2. de Ecclef. difcipl. Burchardus, & Ivo eadem retulerunt, fed fub nomine Concilii apud Valentias cap. 101. Gratianus contentus fuit verba eadem recitare, nullum tamen auctorem ipfe laudavit, forte quod nollet Ivoni potius, & Burchardo, quam Reginoni, vel e converfo morem gerere. Demochares & Contius in editionibus Gratiani ad marginem adnotarunt hunc canonem haberi in can. 13. Concilii IV. Carthaginenfis. Hanc notam Romani Correctores e margine in textum tranftulerunt. Revera eadem ipfa verba habentur in cap. 13. ejufdem Concilii Carthaginenfis. *Can. 33. dift. 23.*

Cum vulgatis ejufdem Concilii exemplaribus can. 22. confonat canon 6. dift. 24. Animadvertit Harduinus in MSS. veteribus ita legi: *Epifcopus confilio Clericorum fuorum Clericos ordinet, ita ut civium conniventiam, & teftimonium quærat*. Hæc fane difciplina generatim apud Epifcopos omnes fervata fuit; fed quoniam de Conciliis Carthaginenfibus agimus, Sanctiffimum Africanum Epifcopum laudabo, Cyprianum videlicet, qui in Epift. 5. ad Presbyteros, & Diaconos fuos ita fcribit: *Ad id vero, quod fcripferunt mihi Compresbyteri noftri Donatus, & Fortunatus, Novatus, & Gordius, folus refcribere nihil potui, quando a primordio Epifcopatus mei ftatuerim nihil fine confilio veftro, & fine confenfu plebis mea privatim fententia gerere*. Et rurfus ibidem: *Quamquam cauffa compelleret, ut ipfe ad vos properare, & venire deberem, primo cupiditate, & defiderio veftri, quæ res in votis meis fumma eft, tum deinde ut ea, quæ circa Ecclefiæ gubernaculum utilitas communis expofcit tractare fimul, & plurimorum confilio limare poffemus &c.* *Can. 6. dift. 24.*

Can. 1. dift. 37. legitur quidem in cap. 16. hujus Concilii; verum utrum apud veteres Patres, præfertim Africanos ufu receptus fuerit, maxime dubitaverim. Prohibentur ibidem Epifcopi legere Gentilium libros, hæreticorum autem Codices legere jubentur *pro neceffitate, & tempore*, vel, uti alii legunt, *pro neceffitate temporis*. Verum vel nomine gentilium librorum ii intelliguntur, in quibus de fuperftitionibus, atque Idolorum cultu ex propofito tractatur, vel ii, qui nihil tale continent, fed vel quid factum fuerit per hiftoriam docent, vel bonarum artium *Can. 1. dift. 37.*

cultoribus prosunt: Si de libris primi generis agatur, non video, cur ab ipsis Episcopo abstinendum foret, cum tamen præcipuum munus Episcopi esset ita studere, ut prædicatione sua gentes potissimum ad Christi fidem adduceret? Quomodo autem adduceret, nisi gentium superstitiones oratione, ac disputatione refutaret? Quomodo tandem refutaret, nisi plenam earundem notitiam habuisset, quam nonnisi ex Ethnicorum eorundem libris haurire potuisset? Saltem vero cur non jubentur Episcopi æque Gentilium, atque hæreticorum libros legere *pro necessitate, aut tempore*, cum eadem tum fuerit Ethnicorum, atque Gentilium oppugnandorum ratio? Si vero alterius generis libros intelligimus, opponitur statim Cypriani, & Augustini exemplum, qui fuere potissima Africanæ Ecclesiæ lumina. Cyprianum memoro in primis, quem latinæ linguæ peritissimum fuisse scimus, ejusque studiosissimum, cujus tamen linguæ elegantiam, integritatemque in solis Gentilium libris adservatam vel illi agnoverunt, qui prima ipsius elemenra addiscere potuerunt. Augustinum deinde, cujus opera si legerimus, aureos præsertim libros *de Civitate Dei*, innumera in illis agnoscemus ex Gentilium libris depromta. Neque vero suspicandum, Augustinum aut contra suæ Ecclesiæ canones voluisse delinquere, aut, quod pejus esset, de delicto suo gloriolam quærere, referendo in suos Codices librorum illorum fragmenta, a quorum lectione jussus fuerat penitus abstinere. Qui plura ad hanc rem desiderat, videat Cotelerium in Tom. 2. Patrum I. sæculi pag. 127.

Can. 7. dist. 41. Can. 7. dist. 41. legitur eisdem verbis in canone 14. & 15. ejusdem Concilii, dummodo pro voce illa Gratianea *hospitium* legatur *hospitiolum*. Ex quibus constat, *Can. 8. dist. 41.* qua mediocritate Episcopi veteres in re præsertim familiari usi fuerint; atque ad hoc ipsum pertinet can. 8. dist. 41., cujus verba leguntur in eadem Synodo cap. 45.

Can. 3. dist. 46. Can. 3. dist. 46. omnino consonat cum canone 56. ejusdem Concilii.

Can. 4. dist. 46. Quæ in can. 4. dist. 46. leguntur, licet consonent cum can. 56. ipsius Concilii, plurimum tamen videntur cum Ecclesiastica vetere disciplina pugnare, si generatim sumantur, non prout jacent apud Gratianum, sed prout ab aliis Conciliorum Collectoribus, & in ipsius integris Concilii exemplaribus referuntur, ibi: *Ut Episcopus accusatores fratrum excommunicet. Etsi emendaverint vitium, recipiat eos ad communionem, non ad Clerum*. Agitur itaque hoc in loco de Clericis, qui Clericos accusaturi sunt: At quis dixerit accusationes Clericorum Clericis eisdem apud veteres fuisse interdictas? cum cæteroqui nemo ignoret in Conciliis, præsertim Provincialibus passim receptas esse, atque admissas Clericorum adversus Clericos accusationes. Anne forte apud veteres danda erat Clericis delinquendi impune licentia? Non ita insedit Africanis Patribus in canone 8. Codicis Africanæ Ecclesiæ, ut cetera omittam, ibi enim ita legimus: *Aurelius Episcopus dixit: Placet igitur charitati vestræ, ut is, qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem adversus majorem natu non habeat accusandi. Ab universis Episcopis dictum est. Si criminosus est, non admittatur, placet*. Ab accusando itaque tum demum removendus erat quispiam, quoties & ipse, qui accusaturus esset, crimini fuisset obnoxius; ac propterea generalis esse non poterat disciplina, ut quilibet Clericus alterum Clericum accusare non posset, nisi dicamus apud Africanos, Clericos omnes fuisse sceleribus irretitos. Agnovit hanc difficultatem Gratianus, aut quisquis alius, qui propterea hunc canonem non descripsit, qualis in aliis Exemplaribus Concilii legitur, sed e re esse putavit, si illa verba adjiceret: *qui non probanda fratribus objiciunt*. Sed hic rursus ego maxime dubitaverim, utrum recepta apud veteres generalis hæc regula fuerit, ut

ut excommunicarentur accusatores illi ex Clericis, nunquam etiam in Clerum recipiendi. qui crimina manifestis argumentis probare non potuissent, de quibus Clericos accusavissent.

Cum canonibus ejusdem Concilii 54., 57., 60., & 67., consonant canones 5., 6., 7., & 8. dist. 46.; observandum tamen est in dicto can. 6. dist 46. verbum illud *censemus* a Gratiano, vel ab alio quovis Collectore adjectum fuisse, cum non legatur in vulgatis Concilii exemplaribus. Notandum præterea memoratum canonem 5. dist. 46. laudatum fuisse nomine Carthaginensis Concilii in pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino tit. 4. cap. 14., de quo suo loco sermonem instituam, ubi de pœnitentialibus agendum erit. In eodem autem pœnitentiali pro illis verbis, quæ sunt apud Gratianum: *maxime in Sacerdotibus*, leguntur hæc alia: *maxime a Sacerdotibus*. Can. 5. 6. 7. & 8. dist. 46.

De canone 55. dist. 50. nihil est, quod specialiter hoc loco subjiciam. Habetur ille in canone 68., & 69. ejusdem Concilii. Romani autem Correctores jam observarunt, quæ in aliis Codicibus est, verborum differentiam. Can. 55. dist. 50.

Omnino consonant cum can. 102. & 103. ejusdem Concilii canones 33. & 34. dist. 81. Can. 33. & 34. dist. 81.

Quam alienus debeat esse Episcopus a negotiis sæcularibus, ne forte illorum occasione a curis Ecclesiasticis abstrahatur, apertissime docent canones 5., 6., & 7. dist. 88., quorum verba in omnibus exhibent canones 17. 18., & 20. memoratæ Synodi Carthaginensis. Can. 5. 6. & 7. dist. 88.

In eodem Concilio can. 59. statuitur, ad Episcopos pertinere dissidentes Clericos ad concordiam trahere, quam sententiam Gratianus retulit in can. 1. dist. 90., aliquæ tamen Concilii editiones pro illis verbis *per audientiam* habent: *per audaciam*, existimaverim ego legendum potius, *propter audaciam*. Can. 1. dist. 90.

Ex canone 93., & 94. hujus Concilii Carthaginensis descriptus est can. 2. dist. 90., quo etiam pertinet can. 8. eadem dist. 90., ubi Gratianus eadem repetiit, forte immemor eorum, quæ tum pridem adduxerat. Hæc eadem ex Concilio Carthaginensi laudaverat Regino in lib. 2. cap. 375., habenturque etiam apud Halitgarium in lib. 4. cap. 31. Similia præterea idem Regino adtulit in lib. 1. cap. 61. ex Concilio Nannetensi, ubi postquam statutum est, dissidentes fideles, qui nolunt reconciliari, ab Ecclesia ejiciendos esse, ita statim subjicitur: *Non enim possumus munus, vel oblationem ad Altare offerre, donec prius Fratri reconciliemur*. Can. 2. & 8. dist. 90.

Petet forte quispiam, quid significent voces illæ sacrarii, & gazofilacii, & quænam sint inter utramque discrimina. Quod ut dignoscatur, observandum est, olim a fidelibus consuevisse in Ecclesiam oblationes adferri, præsertim vero panem, & vinum caussa consecrationis, aut etiam alias res per Sacerdotem dein benedicendas, ut populo distribuerentur in signum Ecclesiasticæ communionis. Unaquæque res oblata primum in gazophilacio reponebatur ab ipsismet offerentibus, sive in corbona, quemadmodum appellant alii. Deinde a gazophilacio, sive corbona extractæ res a Sacerdotibus in duas partes dividebantur, quarum una Clericis cedebat ad alimoniam, altera vero consecrationi, vel benedictioni destinata, quæ videlicet nitidior esset, & aptior, in sacrarium deferebatur; a quo deinde extracta opportuno tempore in Altari benedicenda, aut consecranda collocaretur.

Canon 6. dist. 90. consonat omnino cum canone 25. ejusdem Concilii in vulgatis editionibus. Non ita autem consonat cum can. 26. canon 7. ejusdem dist. 90., niti- Can. 6. & 7. dist. 90.

nitidius enim, & melius exhibent vulgatæ editiones: *Statuendum* (legunt alii: *studendum*) *est Episcopis, ut dissidentes Fratres, sive Clericos, sive Laicos ad pacem magis, quam ad judicium cohortentur.*

Can. 3. *dist.* 91. Quod Gratianus retulit in can. 3. dist. 91. habetur in can. 49., & 52. Concilii ejusdem. Regino partem ejusdem canonis jam nomine Concilii Carthaginensis retulerat in cap. 181. lib. 1.: Qualis sit in diversis Codicibus verborum varietas jam observarunt Romani Correctores. Ego sane hujusmodi sententias nusquam auderem Africanis Episcopis adtribuere, sed potius tyroni cuipiam Latinæ locutionis, Latinam linguam ad sui profectum exercenti. Quis enim credat Africanos Patres, qui maxime pollebant elegantia sermonis, ita loqui: *Clericus, qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendio privetur?* Num apud Afros Clericorum corpora tenuiora erant, aut delicatiora? Deinde maxime improprium est, infirmitatem corporis appellare *corporis inæqualitatem*. Minus etiam aptum mihi videtur, quod in eodem canone dicitur Clericos ad agriculturam adigendos esse victus, vestimentique parandi caussa, cum nullibi apud veteres, aut in monumentis certis Ecclesiasticæ disciplinæ quidpiam tale legatur. Quod vero etiam probat, memoratum hunc canonem Concilio huic tribui non posse, illud est, quod in aliis ejusdem Concilii Canonibus idipsum repetatur. Sic in can. 51. legitur: *Clericus quantumlibet verbo Dei eruditus, artificio victum quærat*; & in can. 53. *Omnes Clerici, qui ad operandum validiores sunt, & artificiola, & literas discant.* Nulla sane hic mentio occurrit de agricultura, sed potius de artificio, quod sane tale esse debuerat, ut Clericum a rebus divinis non distraheret. Retulit hos canones

Can. 4. *dist.* 91. Gratianus in can. 4. dist. 91., quibus etiam addidit can. 48. & 50. ejusdem Concilii, ut ajunt, Carthaginensis. In can. 48. ita legitur: *Clericus, qui non pro emendo aliquid in nundinis, vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur.* Et in can. 50. *Clericum inter tentationes ab officio suo declinantem, vel negligentius agentem ab officio suo removendum.* Hæc verba videtur omnino depravasse Gratianus, aut quisquis alius Gratiano auctor extitit; quod & Romani Correctores observaverunt, referentes interea canonem 42. ejusdem Concilii ita conceptum: *Clericum inter tentationes officio suo incubantem gradibus sublimandum*; quæ verba collata cum canone 50. memorato manifeste demonstrant canonem, prout jacet apud Gratianum, perperam fuisse descriptum, atque propterea ex aliis Concilii exemplaribus emendandum.

Can. 4. *dist.* 95. Canon 4. dist. 95. habetur in cap. 36. ejusdem Concilii, ubi tamen desiderantur verba illa *omni anno*. Putat autem Vir Eruditus, pro illis verbis apud Gratianum legendum esse *omnino*. Quando vero in hoc canone decernitur, Presbyteros rurales, sive Parochos a suis Episcopis debere chrisma petere vel per se, vel *per illum, qui sacrarium tenet*, intelligimus facile peti posse per eum, cui cura sacrarii est commissa, sive ille Diaconus sit, sive Subdiaconus, quemadmodum statutum legimus in lib. 7. capitular. cap. 310. ibi: *Non aliis tradendum* (chrisma), *nisi solummodo Presbytris, vel Diaconis, aut Subdiaconis bene fidelibus. Indignum est enim, ut alii illud suscipiant, nisi illi, qui hoc in tradendo usuri sunt.* Posteriore tempore exolevit hæc disciplina, non solum enim aliquando ad petendum chrisma Clerici minores mitti solent, verum etiam Laici, quam tamen consuetudinem quidam recentioris ætatis Episcopi improbarunt, quemadmodum videri potest apud Concilium Diœcesanum Raymundi Episcopi Helenensis anni 1380.

Quanto

Quanto apud veteres Episcopos in honore fuerint, atque esse debuerint Presbyteri, manifeste probant canon 9., & 10., dist. 95., ex ejusdem Concilii canonibus 34., & 35. decerpti. Quod autem ibi dicitur, etiam S. Hieronymi auctoritate confirmatur, qui in Epist. 58. ad Evagrium ita scribit: *Ceterum etiam in Ecclesia Romæ Presbyteri sedent, & stant Diaconi, liceat paullatim increbescentibus vitiis inter Presbyteros absente Episcopo sedere Diaconum viderim.* Can. 9. & 10. dist. 95.

Nomine Carthaginensis IV. Concilii cap. 7. laudatur a Gratiano can. 32. cau. 2. qu. 6., sed frustra in Africanis Codicibus, aut Conciliis quæritur. Arbitror Gratianum, qui unus, quoad noverim, hoc fragmentum retulit, aut quemvis alium, qui Gratiano auctor extiterit, inflexisse ad propositum suum nonnullos canones Africani Codicis, præsertim vero canonem 104., in quo hæc habentur. *Placuit, ut quicunque ab Imperatore cognitionem judiciorum publicorum petierit, honore proprio privetur: Si autem Episcopale judicium ab Imperatore postularit, nihil obsit.* Et in can. 15. statuitur Clericum a proprio loco cadere, quoties ad publica judicia venire voluerit, non potius suam caussam arbitrio Episcopi sine contentione, & fori strepitu definiri. Forte itaque Gratianus putavit sententiam Concilii Africani de Clericis conceptam, qua secularibus judiciis contentionis caussa abstinere jubentur, protrahi posse ad Catholicos omnes, quasi & ipsi prohibeantur caussas suas definiendas subjicere alterius fidei, & religionis judicibus. Ad hanc sane rem nullus huc usque proditus est canon, nec adeo facile Collectores aliqui debent certam jurisprudentiam nonnullis in casibus definitam ad diversos casus similitudinis cujuscumque prætextu extendere, ne forte hac ratione novas leges, novaque privilegia effingendi occasio singulis præbeatur. Can. 32. cau. 2. qu. 6.

In eadem Carthaginensi Synodo, quæ quarta dicitur in cap. 29. legitur can. 1. cau. 6. qu. 2. qui sane, si Carthaginensibus priorum temporum Patribus tribuendus est, referendus est ad illam probatissimam disciplinam, qua in Conciliis Provincialibus accusationes excutiebantur, atque adversus reos Ecclesiasticæ censuræ infligebantur, assignatis unicuique pro rei merito pœnitentiæ gradibus. Can. 1. cau. 6. qu. 2.

Canon 37. cau. 7. qu. 1. consonat quidem omnino cum can. 27. ejusdem Concilii; verum occurrunt utrobique minus propriæ vocabulorum significationes, & minus castigata latinitas ita, ut exinde præconcepta suspicio augeatur, hæc scilicet fragmenta tamquam suppostititia redargui posse. Quippe verba illa *fiendum poposcerit* vix nono, aut decimo Ecclesiæ sæculo conveniunt. Præterea nec recte dicitur, Episcoporum translationes fieri posse *Decreto Clericorum, & Laicorum*; Etsi enim Episcopi Clericorum Consilio, populique consensu transferri solerent, nullibi tamen sive Consilium, sive consensus hujusmodi *Decreti* nomine appellatur. Can. 37. cau. 7. qu. 1.

Varia paullisper sunt exemplaria in canone 38. cau. 7. qu. 1., qui depromtus est ex eodem Concilo can. 33., etenim in vulgatis Codicibus, pro illis Gratiani verbis: *Si caussa visitandi ad Ecclesiam alterius Episcopi venerint*, legitur: *Si caussa visitandæ Ecclesiæ ad Ecclesiam alterius venerint*. Utrobique tamen eadem sententia promitur, ut scilicet honor exhibeatur Episcopo, quoties ad alium Episcopum vel amicitiæ, vel Christianæ unitatis significandæ caussa accesserit. Can. 38. cau. 7. qu. 1.

Canon 19. cau. 11. qu. 3. depromtus est ex can. 73. ejusdem Concilii, ubi tamen paullo aliter verba referuntur, quæ jam descripserunt ad eundem canonem Correctores Romani. Can. 19. cau. 11 qu. 3.

Con-

Can. 30. cau. 11. qu. 3. Conformis est veteri disciplinæ canon 30. cau. 11. qu. 3. qui omnino consonat cum can. 66. ejusdem Concilii Carthaginensis, quæcumque tandem sit illius auctoritas. Siquidem sæpissime veteres constituisse scimus, ut caussæ Clericorum post Episcopale judicium ad Synodum Provinciæ deferrentur, quemadmodum habetur in can. 28. Codicis canonum Ecclesiæ Africanæ, qui idem est cum canone 28. Concilii Carthaginensis Dionysii Exigui.

Can. 35. cau. 11. qu. 3. In eodem Concilio canone 28. legitur canon 35. cau. 11. qu. 3.; inutiliter tamen videtur prodiisse hujusmodi sententia, nec digna prorsus, quæ tamquam generalis agendi regula in Concilio generali totius Africæ proponeretur. Quænam enim controversia esse poterat, num injusta damnatio tamquam irrita habenda foret, & idcirco in Synodo retractanda? Mihi sane in celebratissimis hujusmodi Episcoporum conventibus non videtur teri potuisse tempus in explicandis rebus clarissimis, & fere synonimis.

Can. 9. cau. 13. qu. 2. Maxime attendenda est sententia canonis 9. cau. 13. qu. 2., quæ eisdem verbis expressa legitur in Carthaginesi canone 95. Mos erat apud Christianos veteres, ut morientes quidpiam Ecclesiis ultima voluntate relinquerent; hæredes tamen avaritia ducti aliquando voluntati defunctorum morem gerere detrectabant, aut in longius tempus differebant. Monentur hic omnes, ne hac de caussa damnentur, *tamquam egentium necatores*. Hæc sane verba quid aliud denotant, nisi bona Ecclesiis ultima voluntate donata in egentium usus convertenda prorsus esse, & quidem ex eorundem relinquentium mente? Id porro si verum est, maxima apud Clericos habenda est beneficiariorum fructuum, præsertim antiquorum ratio, ne in dispensatione illorum quidpiam adversus piam fundatorum, ut ajunt, voluntatem delinquant.

Can. 1. cau. 14. qu. 1. Canon. 1. cau. 14. qu. 1. his verbis legitur in canone 19. Concilii Carthaginensis: *ut Episcopus pro rebus transitoriis non litiget provocatus*; quæ verba Gratianus pluribus distinctionibus explicare conatur, sed meo judicio parum appositis. Ait in primis Episcopum litigare non debere, ut lucrum captet, posse tamen, si de damno vitando contendat. At hæc distinctio ex eisdemmet canonis verbis enervatur, etenim statuitur, ut ne provocatus quidem litiget. Sane qui provocatur, agit semper de damno vitando, non de lucro faciendo; Siquidem qui provocatur, regulariter possidet, qui autem jam possidet, rei jam sibi partæ periculum subit in controversiis. Videtur agnovisse difficultatem Gratianus, qui statim ad aliam distinctionem confugit, ajendo Episcopum non posse quidem de suis, posse tamen de rebus Ecclesiæ litigare. Sed pejor altera hæc distinctio esse videtur; per quam nomine Ecclesiæ Episcopo conceditur, quod suo nomine denegatur. Etenim ideo Sacri canones litigia, & controversias omnes ab Episcoporum animis amovere voluerunt, quod per lites sæpissime nascantur jurgia, & discordiarum semina excitentur, per quæ Christiana charitas, non refrigescit tantummodo, sed prorsus extinguitur. In hac specie, concedendumne videbitur Episcopo in caussa Ecclesiæ Ecclesiasticam ipsam pacem, tranquillitatemque Christianam, & quidem nomine Ecclesiæ ejusdem disrumpere, quod non conceditur in caussa ipsius propria? Mihi ad interpretationem hujus canonis, qualemcumque demum auctoritatem apud eruditos obtineat, potius placet dicere, ibi moneri Episcopos omnes, ut quotiescumque ad judicium pro re temporali provocati fuerint, non prius ad forenses strepitus accedant, quam cum adversario rem ipsam componere quasi per arbitrium conati fuerint, ut ea ratione omnis controversia dirimatur.

Jam

Jam superius tradebam ad can. 6. dist. 24. eam fuisse Ecclesiæ Africanæ disciplinam, ut Episcopi nihil sine Clericorum suorum Consilio peragerent, quod præsertim ex S. Cypriano demonstrabam. Idipsum exhibet etiam canon 6. cau. 15. qu. 7., qui refertur in can. 23. ejusdem Concilii Carthaginensis; atque cum hoc temperamento arbitror intelligendum esse illud quod dicitur in can 20. Codicis canonum Ecclesiæ Africanæ ibi: *Reliquorum autem Clericorum* (illorum videlicet, qui infra Diaconos constituti sunt) *caussas etiam solus Episcopus loci agnoscat, & finiat*. Solus, inquam, Episcopus loci, ut non necesse sit advocari alios ex finitimis Diœcesibus, quemadmodum statutum paullo antea fuerat in caussis Presbyterorum, & Diaconorum, non tamen excludatur consilium Clericorum, qui cum eodem Episcopo in eadem civitate unum quodammodo Ecclesiasticum corpus constituere dicebantur. *Can. 6. cau. 15. qu. 7.*

Can. 11. cau. 18. qu. 2. legitur eisdem omnino verbis in can. 97. hujus ejusdem Concilii. *Can. 11. cau. 18. qu. 2.*

In can. 35. cau. 24. qu. 3. exhibentur tres canones Concilii Carthaginensis ejusdem, videlicet 70. 71., & 72. In canone 70. ita habetur: *Clericus hæreticorum, & schismaticorum tam convivia, quam sodalitates evitet æqualiter*. In can. 71. *Conventicula hæreticorum non Ecclesia, sed conciliabula appellantur*. Et in can. 72. *Cum hæreticis nec orandum, nec psallendum*. Hæc quidem omnia si ad Carthaginense aliquod Concilium revera pertinerent, de Donatistis præsertim intelligenda fore facile unusquisque perciperet, qui eorum schismata tunc temporis Africanam Ecclesiam discidisse apprime noverit. *Can. 35. cau. 24. qu. 3.*

In canone 89. ejusdem Concilii ita legitur: *Auguriis, vel incantationibus servientem a Conventu Ecclesiæ separandum. Similiter & superstitionibus Judaicis, vel feriis inhærentem*. Hæc verba paullo aliter retulit Gratianus in can. 11. cau. 26. qu. 5. *Can. 11. cau. 26. qu. 5.*

Ex canone 76., & 78. Concilii editus est canon 8. cau. 26. qu. 6., ex quo aperte dignoscitur, qualis habita fuerit pœnitentiæ satisfactoriæ, ut ajunt, apud veteres ratio; etsi enim instante necessitatis articulo quis absolveretur a culpa, non abibat tamen a pœna satisfactionis immunis, quoties supervixisset. *Can. 8. cau. 26. qu. 6.*

In can. 6. cau. 26. qu. 7. plures Concilii ejusdem canones congeruntur. Dabo ego distinctos canones. In can. 74. hæc leguntur. *Ut Sacerdos pœnitentiam imploranti absque personæ acceptione pœnitentiæ leges injungat*. In can. 75. *Ut negligentiores pœnitentes tardius recipiantur*. In can. 80. *Omni tempore jejunii manus pœnitentibus a Sacerdotibus imponatur*. In can. 81. *Mortuos pœnitentes Ecclesiæ adferant* (legunt alii: *efferant*), *& sepeliant*. In can. 82. *Pœnitentes etiam diebus remissionis genua flectant*. In can. 79. *Pœnitentes, qui attente leges pœnitentiæ exequuntur, si casu in itinere, vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non possit, memoria eorum & oblationibus, & orationibus commendetur*. Consonant hæc cum Gratianeo fragmento exceptis illis verbis, *die autem Dominico*, usque ad vocem *Catholicus*, quæ tamen referenda esse ad canonem 64. ejusdem Concilii jamdiu Romanorum Correctorum notæ ipso etiam descripto canone designarunt. *Can. 6. cau. 26. qu. 7.*

De canone 1. cau. 27. qu. 1. nihil dicendum superest post notas Romanorum Correctorum, qui satis eundem exegerunt ad fidem optimorum Codicum juxta canonem 104. ejusdem Concilii. *Can. 1. cau. 27. qu. 1.*

De canone 5. cau. 30. qu. 5. nihil est omnino, quod peculiariter hoc in loco subjiciam. Idem ipse est cum can. 33. dist. 23., de quo superius actum est. *Can. 5. cau. 30. qu. 5.*

Aspera sane videtur sententia canonis 63. de cons. dist. 1., cujus tamen verba eadem leguntur in can. 24. hujus Concilii. Exhibet sane Africanæ Ecclesiæ disciplinam *Can. 63. de cons. dist. 1.*

Can.66. de conf. dist. 1. plinam ad summum jus aliquando efformatam, quod ipsum dicere possumus ad canonem 66. de conf. dist. 1. qui omnino consonat cum canone 88. ipsius Concilii.

Can.67. de conf. dist. 1. Inter Ecclesiasticas ceremonias, præsertim vero Missarum solemnitates, quæ in Ecclesia apud veteres frequentabantur, alia pertinebant ad singulorum, etiam cathecumenorum instructionem, utpote in quibus rudimenta fidei tradebantur; alia vero eos tantum spectabant, qui jam baptizati Ecclesiasticæ communionis participes omnino facti fuerant. Hinc est, quod Cathecumeni inter medias celebritates extra Ecclesiam dimitterentur, quod dicebatur *Missa Cathecumenorum*. Facile ex his intelligitur canon 67. de conf. dist. 1., ubi statuitur omnes, etiam Gentiles, Hæreticos, necnon Judæos in Ecclesiam admittendos esse usque ad Missam Cathecumenorum; ut scilicet illi orantium Sacerdotum solertia, ac studio quoquomodo allicerentur ad Catholicam fidem amplectendam. Iste canon 67. consonat omnino cum can. 84. juxta vulgata exemplaria ejusdem Concilii Carthaginensis.

Can.23. de conf. dist.3.& Can.20. de conf. dist. 4. De canone 23. de conf. dist. 3. & de can. 20. de conf. dist.. 4. nihil est, quod singulari indigeat observatione. Consonat ille omnino cum canone 65., iste vero cum canonibus 99. & 100. Concilii ipsius Carthaginensis, quem Gratianus intelligendum vult, quoties nulla necessitas aliter suadeat, quod cum perpetua Ecclesiæ praxi consentaneum est.

Can.60. de conf. dist. 4. Canon 60. de conf. dist. 4. legitur in cap. 65. ex Carthaginensibus hujus Concilii, verbis tamen paullo diversis ibi: *Baptizandi nomen suum dent, & diu abstinentia vini, & carnium, ac manus impositione crebra examinati baptismum percipiant*. Plane abstinentiæ legem ante baptismum Cathecumenis olim impositam fuisse nemo est qui ignorat, cum præsertim ex ipsamet Christi Domini institutione descendat, juxta illud Evangelii: *Agite pœnitentiam, & baptizetur unusquisque vestrum &c.* Quod spectat ad manuum impositionem, erat hæc olim ceremonialis quidam actus, qui baptizandis adhibebatur, de quo S. Augustinus in lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 26. ita scribit: *Cathecumenos secundum modum suum per signum Christi, & orationem manus impositione sanctificari*. Similia quædam leguntur in canone 3. Concilii Matisconensis 2. anni 585. ibi: *Omnes omnino a die Quadragesima cum infantibus suis ad Ecclesiam observare præcipimus, ut impositionem manuum certis diebus adepti, & sacri olei liquore peruncti, legitimi diei festivitate fruantur, & sacro baptismate regenerentur: quo possint & honoribus, si vita comes fuerit, Sacerdotalibus fungi, & singularis celebrationis solemnitate frui*.

Can.11. de conf. dist. 5. Canon 11. de conf. dist. 5. confectus est ex canonibus 90., 91., & 92. ejusdem Concilii. Sunt singula a singulis secernenda. Dicitur in can. 90. *Omni die Exorcistæ Energumenis manum imponant*; in can. 91. *Pavimenta domorum Dei Energumeni verrant*. Et in can. 92. *Energumenis in domo Dei assidentibus victus quotidianus per Exorcistas opportuno tempore ministretur*. Nomine Energumenorum hoc in loco facile intelligi Cathecumenos posse mihi persuadeo, præsertim ratione habita illorum, quæ diximus superius ad canonem 17. dist. 23., ac tum statim unusquisque intelliget, qualisnam fuerit manus impositio super hujusmodi Energumenos facta juxta ea, quæ nuper dicta sunt ad canonem 60. de conf. dist. 4., statim etiam intelliget, quomodo nonnulli ex Cathecumenis prope Ecclesiam sumtibus Ecclesiasticis in communi viverent, ii forte, qui a patria, aut a parentibus recesserant Christianæ fidei caussa; & quomodo isti humilitatis actibus exercerentur, atque ad Christi baptis-

baptismum præpararentur, inter cetera vero verrendis Ecclesiis incumbere juberentur.

Demum in canone 86. ejusdem Concilii legitur eisdem verbis canon 12. de cons. dist. 5. monet tamen Harduinus in aliquibus Codicibus pro illa voce *conjugibus* legi *conjugalibus*, quod tamen non videtur sententiam Concilii immutare. Sane cum superius agnoverimus ex can. 60. de cons. dist. 4. Cathecumenos pœnitentiis ad Sacramentum baptismatis præparatos fuisse, eandem nunc docemur servatam disciplinam in Neophitis, iis videlicet, qui recens baptismum susceperant; qui adhuc pœnitentiis salutaribus exercebantur, non quod post sacrum regenerationis lavacrum amplius expiari, expurgarive indigerent, sed ut Christianæ Religioni, Ecclesiasticæque disciplinæ magis, ac magis in dies assuescerent. *Can. 12. de cons. dist. 5.*

De Canonibus Concilii Carthaginensis, quod quintum dicitur apud Gratianum.

Non omnium eruditorum una, & communis opinio est de tempore, quo celebratum fuerit Carthaginense Concilium, quod vulgo quintum appellatur. Alii referunt ad Consulatum Cæsarii, & Attici, sive ad annum 398., ac proinde asserunt habitum fuisse ante Concilium Carthaginense, quod quartum dicitur, ex ea ratione, quod Concilium hoc numero quintum, ut vocant, habitum feratur 6. Kalendas Junii, at Concilium vulgo quartum dicatur celebratum eodem anno mense Novembri. Alii vulgatum Conciliorum Carthaginensium ordinem omnino sequentes volunt, hoc Concilium vulgo quintum nonnisi anno 400., vel posterius celebratum. His opinionibus variis occasionem dare potuit, quod Codices, in quibus Concilii ipsius acta descripta sunt, non designent perspicue tempora consularia, cum ita ibidem legatur: *Post Consulatum placuit &c.*, aut, ut aliis lubet legere: *Post Consulatum Cæsarii, & Attici placuit &c.*, aut cum aliis: *Post Consulatum Flavii Stiliconis.* Non est tamen, cur adeo de tempore solliciti simus, cum in hac re brevis alicujus temporis ratio nullum negotium facessat. Gravissima est, & maxime venerabilis hujus Concilii auctoritas, sive Episcoporum, qui eo convenerant, numerum spectemus, (subscripserunt autem duo supra septuaginta una cum Aurelio Carthaginensi); sive honorem apud veteres huic eidem Synodo adtributum, cujus sane canones in Codicem, quem vocant Africanæ Ecclesiæ, relatos aliæ etiam Ecclesiæ receperunt, ipsi etiam Græci, qui Græcam interpretationem eorundem elucubrarunt disciplinæ Ecclesiasticæ stabiliendæ, confirmandæve caussa.

Ex canonibus Gratiani, qui ex hoc Concilio depromti sunt est in primis canon 10. dist. 18., quem Gratianus aliis verbis expressit. Juvabit ex melioris notæ Codicibus canonem integrum restituere. Habemus autem sive vulgaria Concilii exemplaria apud recentiores canonum Collectores, sive Concilium Carthaginense Dionysii Exigui, sive Codicem canonum Ecclesiæ Africanæ. In vulgatis Concilii exemplaribus est numero 10., in Codice Ecclesiæ Africanæ, & apud Dionysium est numero 76. Dionysii verba hæc sunt. *Item placuit, ut quotiescumque Concilium congregandum est, Episcopi, qui neque ætate, neque ægritudine* (verba illa *neque ætate* monet Harduinus in MSS. Codicibus desiderari), *neque alia graviori necessitate* *impe-* *Can. 10. dist. 18.*

impediuntur, competenter occurrant, & Primatibus suarum quarumque Provinciarum intimetur, ut de universis Episcopis vel duæ, vel tres turmæ fiant, ac de singulis turmis vicissim quotquot electi fuerint ad diem Concilii instantissime occurrant. Quod si non potuerint occurrere, excusationes suas in tractoria (legunt alii *tractatoria*, perperam Gratianus *literatorie*) *conscribant; vel si post adventum tractoriæ* (legunt alii *tractatoriæ*) *aliquæ necessitates repente forsitan ortæ fuerint, nisi rationem impedimenti sui apud suum Primatem reddiderint, Ecclesiæ suæ communione debere esse contentos*, (legunt alii ex quibusdam Græcis Codicibus: *ab Ecclesiæ communione debere esse contemtos*). Ex his emendare juvabit editionem Gratiani. De nomine *tractoriæ*, sive *tractatoriæ* satis erudite nonnulla jam adnotarunt Romani Correctores. Paucis ego dicam, epistolas hujusmodi tractorias, sive tractatorias fuisse speciem quamdam epistolæ, ut hodie vocant, circularis, ita dictam a tractu, sive circuitu locorum, in quem mittebantur, atque ut plurimum a Metropolitano, dum Episcopos suffraganeos ad Concilium convocaret. Quod ex Augustino probatur, qui epist. 217. ita scribit: *Tractatoria ad me 5. idus Decembris venit jam finito die, & me valde indispositum invenit, ut occurrere omnino non possem.* Hinc facile percipimus sententiam Carthaginensium Patrum in eo canone expressam. Volebant illi, ut siqui Episcopi justas haberent caussas, quibus excusarentur, ne ad Concilium accederent, ipsas ad calcem tractatoriæ epistolæ, quam a Metropolitano receperant, exprimerent, & sic expressas cum eadem tractatoria epistola ad Concilium mitterent.

Can. 13. dist. 32. & can. 4. dist. 84. Ejusdem Concilii canonem tertium duplicem in locum Gratianus retulit, scilicet in can. 13. dist. 32., & in can. 4. dist. 84., sed non utrobique eisdem verbis usus est; immo nullibi integrum, prout in optimis Codicibus legitur, canonem descripsit. Vulgatæ Concilii editiones exhibent canonem, prout hodie habetur post Romanam Correctionem in can. 4. dist. 84., licet in aliquibus editionibus pro illis verbis: *Secundum priora statuta*, legatur: *Secundum propria statuta*, quæ verba referenda videntur ad canones in præcedentibus Conciliis Carthaginensibus constitutos, qualis adferri potest inter ceteros canon 3. dist 84. Dionysius Exiguus in suo Concilio Carthaginensi ita canonem edidit numero 25. *Aurelius Episcopus dixit: Addimus fratres charissimi præterea, cum de quorundam Clericorum, quamvis Lectorum* (sunt qui ex Græcis Codicibus ita scripserunt: *præterquam lectorum*) *erga uxores proprias continentia referretur; placuit quod & in diversis Conciliis firmatum est, ut Subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, & Diaconi, & Presbyteri, sed & Episcopi secundum propria statuta, etiam ab uxoribus se contineant, ut tanquam non habentes videantur esse, quod nisi fecerint, ab Ecclesiastico removeantur officio. Ceteros autem Clericos ad hoc non cogi, nisi maturiori ætate. Ab universo Concilio dictum est: Quæ vestra sanctitas est juste moderata, & sancta, & Deo placita sunt, confirmamus.* Qui Græcis Codicibus student, notarunt longe aliter referri apud Græcos verba illa canonis: *etiam ab uxoribus se contineant*; ita quippe interpretantur: *in propriis terminis a conjugibus abstineant*, sive, ut ait Balsamon ad eundem canonem: *Tempore vicis suæ, sive quando tractant sacra*. Nemo autem exinde non videt, Græcos hujusmodi Interpretes voluisse Africanum canonem moribus suarum Provinciarum accommodare, quemadmodum & aliquando Latini Interpretes græcos canones inflexisse ad mores Latinos, jam observavi superius.

Canon

Canon 65. dist. 50. habetur eisdem omnino verbis in canone 11. hujus Concilii, cui etiam consonat canon 27. tum apud Dionysium Exiguum, tum in Codice Ecclesiæ Africanæ apud Justellum, ex quo duo deduci posse videntur. Primum, ne Presbyteri, vel Diaconi in gravia crimina lapsi pœnitentiæ publicæ subjiciantur, quod significatur per ea verba: *non manus tanquam pænitentibus, vel tanquam fidelibus Laicis imponatur*, quod ea ratione factum est, quia hujusmodi lapsi a Clero penitus removentur, nec duplex omnino pœna pro uno crimine erat imponenda. Alterum, ne rebaptizati ad Clerum admitterentur. Sed non ita canonem descripserunt, qui eundem interpretati sunt, qualis apud Græcos editus est. In Pandectis canonum editis Oxonii anno 1672. ita habetur: *Similiter confirmatum est, ut si quando Presbyter, vel Diaconus alicujus gravioris criminis convicti fuerint, quod eos sacro ministerio necessario movet, non esse eis manus imponendas, ut pænitentiam agentibus, vel ut fidelibus Laicis, neque permitti eis tanquam rebaptizatis ad Cleri gradum promoveri*. Quamquam vero in hoc canone ita concepto expresse cautum non videatur, rebaptizatos ad Clericorum gradus non esse admittendos, hæc tamen disciplina quasi firma apud Africanos tum fuisse præsupponitur. Ceterum sub quarti sæculi finem certum est in Africa nonnullos fuisse etiam ex rebaptizatis, qui non Diaconi, & Presbyteri tantum, sed & Episcopi constituti fuerunt; quem veluti gravem abusum luget Felix III. Romanus Pontifex in Synodo Romana anni 487. ibi: *Communis dolor, & generalis est gemitus, quod intra Africam rebaptizatos etiam Episcopos, Presbyteros, Diaconosque cognovimus*. Et in Epistola Synodica ad universos Episcopos: *Ne ex his unquam, qui in qualibet ætate alibi, quam in Ecclesia Catholica aut baptizati, aut rebaptizati sunt, ad Ecclesiasticam militiam prorsus permittantur accedere*. Itaque dubium non est in primis apud Africanos fuisse constitutum, ne rebaptizati honoribus Ecclesiasticis initiarentur, atque hoc adversus Donatistas, qui quoscumque ad hæresim accedentes etiam in Ecclesia baptizatos rebaptizabant. Quum vero spes fuit, ut facile nonnulli ex Donatistis reverterentur ad fidem, si illis permitteretur ad Ecclesiasticas etiam dignitates pervenire, aliquando benigna dispensatione factum est, ut etiam rebaptizati ad fidem reversi vel ipsas Episcopales Sedes ascendere possent. Porro humanissime apud Afros circa annum 420. actum fuisse cum Donatistis, etiam soluta paullisper Ecclesiasticæ disciplinæ austeritate universa propemodum illius temporis Africanæ Ecclesiæ acta testantur, necnon pluribus in locis S. Augustinus, quemadmodum constare potest specialiter ex can. 25. in fine dist. 50. *Can. 65. dist. 50.*

Concilio eidem Carthaginensi 5. tribuitur apud Gratianum can. 66. dist. 50., qui tamen in eo desideratur, quemadmodum etiam desideratur tum in Codice Ecclesiæ Africanæ, tum in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui. Auctorem hujus canonis exhibeo ego Siricium Romanum Pontificem, qui in Epistola ad Himerium Episcopum Tarraconensem cap. 14. apud Dionysium Exiguum eadem omnino habet. Forte vero non Siricii Papæ, sed Carthaginensis Concilii nomen apud Gratianum præfertur, quod ad marginem ejusdem capitis adjectum in quodam Codice fuerit nomen Concilii Carthaginensis V., ut indicaretur similia quædam constituta fuisse in eodem Carthaginensi Concilio; Gratianus autem canonem ipsum Concilio Carthaginensi adscripserit. Porro similia quædam constituta fuisse in eodem Concilio patet ex iis, quæ diximus ad can. 65. dist. 50., cui addi posset Africanæ disciplinæ testis Augustinus in can. 25. dist. 50. *Can. 66. dist. 50.*

Can. 2. dist. 58. Potius ad hoc idem Concilium Carthaginense V. pertinet can. 2. dist. 58., qui idem habetur tum in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, tum in Codice canonum Africanae Ecclesiae cap. 80., cujus verba haec sunt: *item placuit, ut siquis de alterius monasterio repertum* (vulgati Concilii Codices habent: *receptum*) *vel ad Clericatum promovere voluerit, vel in suo Monasterio Majorem Monasterii constituerit: Episcopus, qui hoc fecerit, a ceterorum communione sejunctus suae tantum plebis communione contentus sit, & ille neque Clericus, neque Praepositus perseveret*. Hinc patet jure optimo expuncta fuisse ex hoc canone a Romanis Correctoribus nonnulla, quae Gratianus, aut quivis alius, qui Gratiano auctor extitit, adjecerat.

Can. 38. cau. 2. qu. 6. Laudanda est Episcoporum Africanorum prudentia in can. 1. ejusdem Concilii, quem retulit Gratianus in can. 38. cau. 2. qu. 6., & Dionysius Exiguus in Concilio Carthaginensi cap. 59. descripsit, quemadmodum descriptus etiam est in cap. 59. Codicis canonum Ecclesiae Africanae juxta editionem Justelli. Invaluerat ea aetate, ut controversiae Christianorum ex antiquo, & fere Apostolico more fine strepitu & figura judicii procul ab jurgiis Sacerdotum arbitrio componerentur, praesertim vero in Conciliis, quorum venerabilis apud omnes debebat esse sententia. Verum cum aliquando contingeret, ut quidam huic sententiae non acquiescerent, immo ad judicia publica provocarent, illud optatissimum fuit Carthaginensibus Patribus, ne Clerici, qui aut testes, aut Cognitores in Synodali arbitrio fuerant, ad testimonium ferendum in eadem caussa in publico judicio vocarentur, ne forte quae in Concilio jam definita fuerant proderentur, atque ita aut uni parti praejudicium fieret, aut Synodale judicium minus decore a publicis judicibus revocatum publice videretur. Ut id definiretur, iidem Carthaginenses Patres a religiosis Imperatoribus postularunt, quorum sane auctoritate publicorum judicum potestas restringenda fuerat. En verba canonis, prout descripta sunt in Codice Dionysii Exigui, necnon in Codice Ecclesiae Africanae apud Justellum. Postquam in cap. 58. dictum fuerat: *Instant etiam aliae necessitates a religiosis Imperatoribus postulandae &c.*, ita subjicitur in cap. 59. *Petendum etiam, ut statuere dignentur, ut siqui forte in Ecclesia quamlibet caussam jure Apostolico Ecclesiis imposito, agere voluerint, & fortasse decisio Clericorum uni parti displicuerit, non liceat Clericum in judicium ad testimonium devocari eum, quia cognitor, vel praesens fuerit: ut nulla ad testimonium dicendum Ecclesiastici cujuslibet persona pulsetur*. His & paullo obscuram canonis sententiam explicasse mihi videor, & Gratianeum canonem a Gratiano ipso depravatum ad suam integritatem restituisse.

Can. 21. cau. 7. qu. 1. Canon 21. cau. 7. qu. 1. omnino consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus can. 5., item cum canone 71. Codicis Ecclesiae Africanae, & Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum. Cujus tamen canonis sententia conferenda semper erit meo judicio cum canone 12. Concilii Chalcedonensis ibi: *Si autem etiam Civitas aliqua ab Imperatoria auctoritate innovata fuerit, civiles & publicas formas Ecclesiasticarum quoque Parrochiarum ordo consequatur*.

Can. 22. cau. 7. qu. 1. Ecclesia Episcopali vacante, ne Clerus & populus de Episcopi novi electione dissentientes schismate Ecclesiam discinderent, praestituebantur apud Africanos Viri Gravissimi in Civitatibus, quorum opera pacate successoris electio fieret. Appellabantur illi *intercessores*, & *interventores*, qui interea res ipsas Ecclesiasticas administrabant. Ne vero hujusmodi intercessores potestate sibi concessa abuterentur, & diutius vices Episcopi gerere affectarent, cautum praeterea, ut, quantocius fieri posset, electio-

electionem faciendam curarent, ita ut qui intra annum minime curasset, intercessoris officio caderet, novusque ejus loco intercessor constitueretur. Sunt hæc constituta in can. 8. hujus Synodi Carthaginensis, quem Gratianus eisdem verbis descripsit in can. 22. cau. 7. qu. 1. Habentur eadem in can. 74. tum Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, tum Codicis Africanæ Ecclesiæ apud Justellum, quibus tamen in locis pro illis vocibus *anno expleto*, legitur *anno exempto*.

Canon 36. cau. 11. qu. 3. legitur in cap. 12. ejusdem Concilii, & in can. 79. Codicis Africani apud Justellum, & Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum; ubi tamen pro vocula *vel* legitur hæc alia: *&*; quemadmodum jam Romani Correctores observaverunt. Utile erit & aliam huc loci afferre canonis editionem, quam alii exhibent ex Codicibus Græcis his verbis in can. 82. *Rursum decretum est, ut quoties Clericis accusatis, & aliquorum criminum in eos dicto testimonio sive propter probrum Ecclesiæ, sive propter reverentiam (quibus nominibus eis parcitur) sive propter insolentem hæreticorum, & gentilium exultationem, si, ut par est, caussam suam defendere, & suæ probandæ innocentiæ curam gerere voluerint, hoc intra annum excommunicationis faciant. Sin autem intra annum caussam suam purgare neglexerint, nulla eorum deinceps vox omnino admittatur.* Can. 36. cau. 11. qu. 3.

Quod Gratianus in can. 39. cau. 17. qu. 4. refert ex Concilio Carthaginensi cap. 26. habetur in hoc ipso, de quo agimus, Concilio cap. 4. juxta vulgatas editiones, item in can. 26. Codicis Africanæ Ecclesiæ apud Justellum, & can. 26. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum. Quoniam vero hujusmodi exemplaria non omnino invicem consonant, adferam huc, quæ Dionysius habet, cujus verba cum Carthaginensi Codice sunt conformia. *Item placuit, ut rem Ecclesiæ nemo vendat: Quod si redditus non habet, & aliqua nimia necessitas cogit, hoc insinuandum esse Primati Provinciæ ipsius*, (vulgata Concilii Exemplaria ita habent: *Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse Primati Provinciæ ipsius*), *ut cum statuto numero Episcoporum, utrum faciendum sit, arbitretur. Quod si tanta urget necessitas Ecclesiæ, ut non possit ante consulere, saltem vicinos testes convocet Episcopos, curans ad Concilium omnes referre suæ Ecclesiæ necessitates. Quod si non fecerit, reus Deo, & Concilio venditor, honore amisso, teneatur.* In vulgatis Concilii Exemplaribus hæc potius habentur: *Quod si tanta urgeat necessitas Ecclesiæ, ut non possit ante Primatem consulere, saltem post factum curiositatem habeat & vicinis Episcopis hoc ante indicare, & ad Concilium referre eas suæ Ecclesiæ necessitates. Quod si non fecerit, reus Concilii venditor teneatur.* Melius alii, & clarius ex Græco textu postrema hæc Concilii verba expresserunt. *Et Deo & Synodo rationi reddendæ obnoxius videbitur venditor, & a proprio honore alienus.* Can. 39. cau. 17. qu. 4.

Canon 3. cau. 21. qu. 5. in vulgatis Conciliorum collectionibus legitur eisdem verbis in hoc eodem Concilio Carthaginensi can. 2. Sed observanda necessario sunt, quæ leguntur tum apud Dionysium Exiguum in Concilio Carthaginensi jam sæpius memorato, cum in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ apud Justellum can. 62., ubi idem fragmentum habetur. In canone 58. ita exorsi fuerant Carthaginenses Patres: *Instant etiam aliæ necessitates a religiosis Imperatoribus postulandæ: Ut reliquias idolorum &c.* Prosequuntur in can. 59. *Petendum etiam, ut statuere dignentur, si qui forte &c.* Subdunt in can. 60. *Illud etiam petendum, ut quæ contra præcepta divina &c.* Deinde in can. 61. *Nec non & illud petendum, ut spectacula theatrorum &c.* Rursus in canone 62., qui idem est cum hoc canone 3. cau. 21. qu. 5. Can. 3. cau. 21. qu. 5.

ita

ita legitur: *Et illud petendum, ut statuere dignentur, ut si quis cujuslibet honoris Clericum judicio Episcoporum quocumque crimine fuerit damnatus, non liceat eum, sive ab Ecclesiis, quibus præfuit, sive a quolibet homine defensari, interposita pœna damni, pecuniæ, atque honoris, quo nec ætatem, nec sexum excusandum esse præcipiant*. Ex quibus adparet longe diversam esse canonis editionem apud Gratianum, qui ab ipsis Africanis Patribus constitutum asseruit, quod Africani Patres, ut ab Imperatoribus religiosissimis constitueretur, tantummodo desiderarunt, vel etiam petierunt. Ad hanc rem optime Balsamon Græcus Interpres: *Placuit ergo Patribus Imperatores admoneri, ut statuant pœnæ pecuniariæ, & privationi honoris eos subjici, qui eos defendunt, ac liberant, sive sint Ecclesiastici, sive etiam alii, cujuscumque sint ætatis, vel naturæ*. Huic autem Episcoporum Carthaginensium voto indulsit Honorius Imperator lege lata, quæ habetur in Cod. Theodos. num. 35. tit. de Episcopis, Ecclesiis, & Clericis, translata deinde in l. 14. Cod. Justin. de Episc. & Clericis, quæ lex directa fuit ad Hadrianum Præfectum Prætorio Africæ, & Illyrici.

Can 10. cau. 23. qu. 3. Eadem agendi ratio fuit Africanorum Patrum, quum de Pauperum defensoribus adversus divitum nonnullorum potentiam, atque tyrannidem constituendis ageretur. Id liquet ex canone 9. hujus Concilii, qui legitur in can. 75. Codicis Ecclesiæ Africanæ, & Carthaginensis Concilii apud Dionysium Exiguum. Depravaverat illum Gratianus in prioribus verbis in can. 10. cau. 23. qu. 3. Sed Correctores Romani juxta optimos Codices emendarunt. Porro Africanorum Patrum postulationi huic morem gesserunt Imperatores, quorum auctoritate constituti fuerunt pauperum defensores, quemadmodum probari posset ex Possidio in vita S. Augustini cap. 12., & ex Gregorio Magno passim in Epistolis, juncta l. 1. & sequ. Cod. Theodos. de defensoribus Civitatum.

Can. 26. de conf. dist. 1. Canon 26. de conf. dist. 1. habetur in can. 14. ejusdem Concilii, item in Codice Ecclesiæ Africanæ, necnon in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui can. 83., ubi tamen pro voce illa: *per villas*, legitur, *per vias*; & pro illis verbis, *aut reliquiæ certæ sunt* legitur, *aut aliquæ reliquiæ sunt*. Jam tum cœperant quidam per somnia, fictasque revelationes, & oracula commentitia superstitiosos cultus inducere, quibus necessario occurrendum erat, ne forte rursus ea occasione induceretur cultus in delubra gentilium, quæ adhuc ædificata manebant in viis sine ornamentis. Id facile ostendi potest ex canone 58. ejusdem Codicis Ecclesiæ Africanæ, ubi leguntur hæc verba: *Instant etiam aliæ necessitates a Religiosis Imperatoribus postulandæ, ut reliquias Idolorum per omnem Africam jubeant penitus amputari: nam plerisque in locis maritimis, atque possessionibus diversis, adhuc erroris istius iniquitas viget: ut præcipiantur & ipsa deleri, & templa eorum, quæ in agris, vel in locis abditis constituta, nullo ornamento sunt, jubeantur omni modo destrui*.

Can. 24. de conf. dist. 3. Canon 24. de conf. dist. 3. referendus est ad canonem 7. ejusdem Concilii, sive ad canonem 73. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, & in Codice Ecclesiæ Africanæ; Ex quibus ita describendus esset: *Item placuit, ut dies venerabilis Paschæ formatarum subscriptione omnibus intimetur. Dies vero Concilii idem servetur, qui in Hipponensi Concilio constitutus est, idest x. Kal. Septembris*. (legunt alii xi., alii *ante x. Kal. Septembris*. Balsamon ad hunc canonem scribit, diem 21. mensis Augusti fuisse diem pro celebrando Concilio adsignatam) *& scribendi ad singularum quarumque Provinciarum Primates, ut quando apud se Concilium congregant, istum diem non impediant*. Canon

Canon 111. de Conf. dist. 4. in vulgatis Concilii hujus Carthaginensis Canonibus can. 6. habetur, & quidem omnino consonans cum Gratiani exemplaribus a prioribus verbis usque in finem. Ibidem tamen Harduinus monet desiderari in suo antiquo Codice MS. posteriora verba, quæ habentur in vers. *Similiter*. Desiderantur præterea in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ sive Latino, sive Græco, desiderantur etiam in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, licet ibidem priora verba habeantur cap. 72. Verosimile itaque est versiculum *Similiter* recentiore manu additum esse, postquam præsertim baptismati comparata fuit consecratio Ecclesiarum; Visum enim interpretibus fuit, posse id, quod de baptismate constitutum fuerat, ad sacras Ecclesiarum dedicationes extendi. *Ca. 111. de cons. dist. 4.*

De Canonibus Concilii Carthaginensis, quod septimum dicitur apud Gratianum.

Anno circiter 418. orta est controversia in Africana Ecclesia de appellationibus ad Romanum Pontificem, cujus caussa convenerunt Africani Episcopi sub Aurelio Carthaginensi, præsentibus etiam Romani Pontificis Legatis in urbe Carthaginensi. Diu disputata res fuit, atque discussa; statim autem dirimi non potuit, quod Legati Romanæ Sedis in suæ sententiæ præsidium adduxissent Nicænorum canonum auctoritatem; Africani vero Episcopi respondissent in illis Ecclesiis Nicænos canones non haberi. Hinc oportuit conventum ipsum dissolvere, missis tamen interea legatis ad Græcos, a quibus germanos Nicœni Concilii canones acciperent. Post legatorum reditum, qui Nicænos viginti tantummodo numero canones adtulerunt, rursum convenerunt Africani Patres in Concilium, atque anno circiter 419. nonnullos canones ediderunt ad judicia Ecclesiastica pertinentes, quorum hodie quinque habemus in Conciliorum collectionibus. Duabus itaque, ita dixerim, actionibus hoc Concilium constat, altera, quæ præcessit missionem legatorum ad græcos, altera quæ successit. Primam vulgo appellant Concilium Carthaginense VI., secundam Concilium Carthaginense VII., ad quam, ut ajebam, quinque canones pertinent. Et quidem gravis etiam est hujus secundæ actionis, sive, ut ajunt, septimæ Synodi Carthaginensis auctoritas, sive quod legati Romanæ Ecclesiæ interfuerint, sive quod regulæ ibidem constitutæ ex sententiis Nicæni Concilii videntur expressæ, sive ex Episcoporum numero, qui multo ultra ducentos convenerant, inter quos fuit etiam Augustinus Hipponensis, sive demum quod nonnulla capita ex iis in Codicem Ecclesiæ Africanæ relata sint, & in Concilium Carthaginense Dionysii Exigui, necnon a Græcis ad utilitatem Orientalis Ecclesiæ traducta fuerint.

In can. 3. hujus Concilii legitur canon 1. cau. 3. qu. 2., & quidem eisdem omnino verbis, cui etiam omnino consonat canon 130. in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, & in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ sive Græco, sive Latino cap. 130., vel 131. juxta alias editiones. *Can. 1. cau. 3. qu. 10.*

Ex canone 1., & 2. ejusdem Concilii depromti sunt Gratianei canones 1. cau. 4. qu. 1., & 2. cau. 4. qu. 6., quæ fragmenta simul conjungi debent, ut unaquæque suis locis accommodentur. Sic habet canon 1., quem retulit Dionysius in Conci- *C. 1. c. 4. q. 1. & C. 2. cau. 4. qu. 6.*

Concilium suum Carthaginense can. 128., quique etiam legitur in Codice Ecclesiæ Africanæ can. 128. *Placuitque omnibus*, (huc referendus est canon 1. cau. 4. qu. 1.), *quoniam superioribus Conciliorum decretis de personis, quæ admittendæ sunt ad accusationem Clericorum, jam constitutum est, & quæ personæ non admittantur* (habet Dionysius: *non admitterentur*) *jam expressum non est, idcirco definimus eum rite ad accusationem non admitti, qui posteaquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit Clericus, sive Laicus accusare voluerit*. Post hæc sequitur can. 2. in Concilio, cum quo consonat canon 129. apud Dionysium, & in Codice Africano, ex quibus supplere debemus eundem canonem 1. cau. 4. qu. 1. *Item placuit, ut omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem non admittantur, vel omnes, quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt; Omnes etiam infamiæ maculis adspersi, idest histriones, ac turpitudinibus subjectæ personæ, hæretici etiam, sive Pagani, sive Judæi: Sed tamen omnibus*, (huic referendus est canon 2. cau. 4. qu. 6.), *quibus accusatio denegatur, in caussis propriis accusandi licentia non neganda*.

Can. 1. cau. 4. qu. 2. Canon 1. cau. 4. qu. 2. legitur eisdem verbis in can. 4. eisdem Concilii Carthaginensis, item in can. 131. Concilii Carthaginensis apud Justellum, & in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, ubi tamen pro illis verbis *infra annos* 14. legitur: *intra annos quatuordecim*. Videntur etiam cum hoc canone in ea parte, qua definitur, domestica testimonia recipienda non esse, congruere probatissimæ Juris Civilis Romani regulæ, quemadmodum adparet ex l. 3. Cod. de testibus, l. 24. ff. eodem, & apud Paullum lib. 5. sententiarum.

Can. 3. cau. 6. qu. 2. Cum canone 5. ejusdem Concilii Carthaginensis consonat canon 3. cau. 6. qu. 2., item cum canone 132. & 133. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, & Codicis canonum Ecclesiæ Africanæ; etenim ibi canon 132. incipit a prioribus verbis *placuit &c.* usque ad vers. *Quamdiu excommunicato*, a quo incipit canon 133. Romani Correctores observaverunt in Africano Concilio legi adjecta ea verba: *secrete tamen interdicat ei communionem donec obtemperet*; verum arbitror hæc recentiore manu addita esse, cum desiderentur in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, quod sane antiquissimum est, ut omittam Codicem Ecclesiæ Africanæ abs Justello editum, ubi nec etiam habentur.

De canone 11. cau. 11. qu. 1., quem Concilio Carthaginensi 8. tribuit Gratianus.

Can. 11. cau. 11. qu. 1. Romani Correctores nomine Concilii Carthaginensis octavi a Gratiano laudati in can. 11. cau. 11. qu. 1. intellexerunt Concilium Milevitanum, quod anno 416. celebratum in Africa dicitur, ea de caussa, quia in Concilio Milevitano cap. 10. eadem verba legantur. Hinc nonnulli ex eruditis vulgo putarunt, Concilium Milevitanum pro Carthaginensi VIII. accipi consuevisse. Ego arbitror non esse recedendum a Gratiani editione, ut scilicet nomen Concilii Carthaginensis retineatur, sive illud octavum sit, sive alio sub numero collocetur; etenim jam initio capitis hujus attigimus modum numerandi Concilia Carthaginensia non eundem apud omnes recipi potuisse. Sane video hunc ipsum canonem 11. Gratiani legi apud Fulgentium

gentium Ferrandum, & quidem Africanum, subjecto nomine Concilii Carthaginensis num. 43. in breviario his verbis: *ut quicumque Episcopus ab Imperatore publicum judicium postulaverit, honore proprio privetur. Concilium Carthaginense tit. 9.* Praeterea apud Dionysium Exiguum in Concilio Carthaginensi, nec non in Codice Ecclesiae Africanae idem fragmentum tribuitur Concilio Carthaginensi sub Aurelio celebrato Honorio 7., & Theodosio 2. Consulibus, quorum consulatus incidisse fertur in annum 407., quemadmodum constat ex canone 104. dicti Codicis, & dicti Concilii apud Dionysium, ubi haec leguntur. *Placuit, ut quicumque ab Imperatore cognitionem judiciorum publicorum petierit, honore proprio privetur. Si autem Episcopale judicium ab Imperatore postularit, nihil ei obsit.* Verba haec sunt sane eadem cum verbis dicti canonis 11. apud Gratianum. Porro vox illa *quicumque* de solis Clericis intelligenda est, quemadmodum verba illa sequentia demonstrant: *honore proprio privetur*; nomen enim *honoris* in Africanis Conciliis Clericalem significat dignitatem. Quod si canonem sequentem etiam inspiciamus apud Dionysium Exiguum, & in Codice Africanae Ecclesiae, ubi ita legitur: *Quicumque autem non communicans in Africa, si in transmarinis ad communicandum obrepserit, jacturam Clericatus excipiat*; facile intelligemus, ibidem sermonem fuisse de solis Clericis institutum. Omitto Ferrandum Diaconum, qui strictius Carthaginensem Canonem intellexit, videlicet de solis Episcopis, uti constat ex ejus can. 43. superius descripto. His addi potest sententia Patrum Carthaginensium in can. 43. cau. 11. qu. 1., cum interpretationibus Graecorum Zonarae, & Aristeni ad eundem canonem 104. Codicis Ecclesiae Africanae. Nam, ut aliorum verba omittam, Aristenus ait: *Episcopus, vel Clericus criminibus accusatus, & Ecclesiasticum recusans judicium, & ab Imperatore saeculares judices petens honore suo privabitur.* Porro maxima in hac parte fuit cura, ac sollicitudo Episcoporum Africae, ne Episcopi, vel Clerici mutuis contentionibus, ac litium jurgiis odia foverent, atque ad publica judicia pergerent, propterea saepe saepius admoniti sunt, ut si quae discrimina suborirentur, ea omnia in Concilio proponerentur, atque Episcopali arbitrio finirentur, quasi paterno judicio in caussis filiorum, quemadmodum luculentissime constat ex pluribus canonibus Africanis, iis praesertim, quos editos habemus in Codice canonum Africanae Ecclesiae.

De Canonibus, quos retulit Gratianus nomine Concilii Carthaginensis unici.

Nomine Concilii Carthaginensis unici retulit Gratianus canonem 51. cau. 11. qu. 2., Addo ego canonem 50. ibidem, cum meo judicio uterque canon eundem habeat auctorem. Inquirere sane juvabit, utrum, & ad quodnam Concilium Africanum haec fragmenta sint referenda, item quomodo contigerit, Concilium illud *unicum* a Gratiano appellari, quando tamen ipsemet Gratianus octo Concilia Carthaginensia numeraverit? Dicerem ego in primis inscriptionem Gratiani fuisse in recentioribus exemplaribus depravatam, ut loco istarum vocum: *Ex Concilio Carthaginensi unico* legendum sit: *Ex Concilio Carthaginensi V.*, idest *quinto*; cui immutationi vocum forte occasionem dedisse potuit litera *V.*, quae & numerum Can. 50. & 51. cau. 11. qu. 2.

quinarium, & vocem *unicum* designare legentibus poterat; ut exinde quispiam Amanuensis unicum potius, quam quintum Concilium legerit, & exinde unici Concilii nomen in exemplaribus Gratiani editum fuerit: Novum cuipiam non videatur detegere istiusmodi errata in inscriptionibus fragmentorum; nam hujus rei exemplum fere simile ego exhibeo in Pandectis, scilicet il l. 3. ff. de jurisdictione. Vulgatæ editionis inscriptio ita habet: *Ulpianus lib. 2. de officio Quæstoris*. Attamen Ulpianum nonnisi unicum, & singularem librum de officio Quæstoris scripsisse constat ex inscriptione legis unicæ ff. de officio quæstoris, quæ ita habet: *Ulpianus lib. singulari de officio Quæstoris*; quamobrem nunquam me pœnituit opinionis meæ in hac parte, cum dixerim erratum ortum fuisse ex litera initiali *S*, quæ & *secundum*, & *singularem* librum designare poterat, proindeque Amanuensem uno in loco scripsisse singularem, alio in loco secundum librum de officio Quæstoris. Eadem itaque ratione contingere potuit, Gratianum, aut quemvis alium recensuisse Concilium quintum Carthaginense, cujus tamen vice alii posteriore tempore legerint unicum. Revera si consulamus Codicem Ivonis Carnotensis, facilius hæc mea probabitur opinio, cum ibi hæc ejusdem canonis habeatur inscriptio in parte 3. cap. 239. *Ex Carthagin. Concilio V. cap.* IIII. Si itaque hoc modo inscriptionem Gratianeam restituerimus, non erit difficile similem sententiam reperire in Concilio Carthaginensi, quod vulgo quintum dicitur. Eadem enim, quæ habentur in can. 50., & 51. cau. 12. qu. 2. legimus in can. 4. Concilii vulgo quinti Carthaginensis, sive in can. 39. cau. 17. qu. 4., quæ hoc loco non adfero, cum jam superius ex ordine descripserim.

Hæc verosimilia sunt. Dabo etiam certiora, sicui forte huc usque adducta non satis placeant. Gratianus unicum appellavit Carthaginense Concilium illud, quod unicum descripsit Dionysius Exiguus, qui idem est cum Codice canonum Ecclesiæ Africanæ; Et quidem improprie Concilium dici potest, cum sit potius plurium Carthaginensium Conciliorum Collectio. Nihilominus tamen, cum placuerit Dionysio Carthaginense Concilium illud appellare, potuerunt posteriores Collectores Dionysium sequuti ad hoc Concilium se referre, atque Concilium Carthaginense unicum nominare. Porro in canone 33. Dionysiani hujus Concilii, necnon Codicis Ecclesiæ Africanæ leguntur hæc verba: *Item placuit, ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiæ, ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis, quomodo & Episcopis non licet vendere prædia Ecclesiæ ignorante Concilio, vel Presbyteris suis. Non habente ergo necessitatem, nec Episcopo liceat matricis Ecclesiæ, nec Presbytero rem tituli sui usurpare*. Quicumque hæc contulerit cum dictis canonibus 50., & 51. cau. 12. qu. 2., agnoscet non tantum eandem omnino sententiam, sed etiam eadem verba ibi referri, ut prorsus dubium esse non possit, quin ex eo loco Gratianus eosdem canones descripserit. Quod ut etiam luculentius demonstrem, attendere juvabit inscriptionem integram, qualis apud Gratianum habetur in dicto can. 51. *Ex Concilio Carthaginensi unico cap. ult.* Concilium Carthaginense descriptum a Dionysio Exiguo duas habet partes. In priore describuntur acta, & canones Concilii Carthaginensis sub Aurelio post Consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII., VIII. Kal. Junias; fertur autem hoc Concilium celebratum fuisse anno 419., continetque canones 33., post quos ita legitur: *Recitata sunt etiam in ista Synodo diversa Concilia universæ Provinciæ Africæ transactis temporibus Aurelii Carthaginensis Episcopi celebrata &c.* Hinc sequuntur alii canones præcedentium Conciliorum quamplurium

plurium. Itaque canon 33. est postremus Concilii Carthaginensis anni 419., in quo explicit prima pars Collectionis Carthaginensis Dionysianæ. Gratianus verba ejusdem canonis 33. refert in dictis Canonibus 50., & 51. nomine canonis ultimi Concilii Carthaginensis. Quid clarius ergo, quam Gratianum eundem canonem 33. voluisse describere? Addam hoc loco, Fulgentium Ferrandum ejusdem canonis meminisse in sua breviatione cap. 45., ibi: *Ut Episcopi rem Ecclesiæ sine Primatis consilio non vendant. Concil. Carthagin. tit. 5. Concil. Hippon. tit. 9.* Item cap. 95. *ut Presbyteri rem Ecclesiæ sine conscientia Episcopi non vendant. Concilio Anquiritano tit. 15. Concilio Hipponiregiensi tit. 9.* Criscomius Africanus in suo Breviario Canonico eadem ferme descripsit num. 252., ibi: *Ut Presbyteri rem Ecclesiæ, in qua sunt constituti, non vendant, & nulli Episcopo liceat, rem tituli matris Ecclesiæ usurpare. Concilio Carthaginensi can. 33.*

De aliis Canonibus, quos nomine Carthaginensium Gratianus retulit.

Nonnulla adhuc supersunt Gratiani fragmenta, quæ generatim aut sub Carthaginensis, aut sub Africani Concilii nomine recensentur. Carthaginensi Concilio can. 31. tribuuntur can. 3. & 4. dist. 74. Hoc sane in loco Gratianus non aliud Concilium intellexit, quam illud quod Carthaginensis nomine recensuit Dionysius Exiguus, quique primam partem constituit in codice Ecclesiæ Africanæ. Hoc Concilium jam diximus celebratum fuisse sub Aurelio anno 419. Ac revera in can. 31. ejusdem Synodi hæc leguntur: *Item placuit, ut quicumque Clerici, vel Diaconi pro necessitatibus Ecclesiarum non obtemperaverint Episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in sua Ecclesia promovere, nec illic ministrent in gradu suo, unde recedere noluerunt.* Hæc sane verba consonant cum dicto can. 3. dist. 74. Dionysius autem Exiguus, sive auctor Codicis Ecclesiæ Africanæ, aut quisquis alius ejusdem canonis epitomen ita præposuerat juxta morem Collectorum: *Si qui Clerici ab Episcopis suis promoti contempserint, nec illic maneant, unde recedere noluerunt.* Hæc etiam verba descripsit Gratianus ante canonem Concilii Carthaginensis. Contius vero, qui Gratianeis capitibus numericas notas adposuit, hæc verba a canone Concilii omnino separavit, quasi duo prorsus canones essent, propterea que perperam hodie verba posita sub canone 3. videntur pertinere ad Concilium Carthaginense, & verba posita sub canone 4. videntur reticito ipsorum auctore relata. Facile est ex his unaquæque restituere. *Can. 3. & 4. dist. 74.*

Falso inscribitur nomine Concilii Carthaginensis can. 6. cau. 10. qu. 2., unde etiam simili nomine inscriptum fuit idem fragmentum in cap. 2. de precariis apud Gregorium IX., non solum enim à Carthaginensi Concilio abjudicandum esse, deducitur ex silentio veterum omnium collectorum, qui de hoc fragmento in colligendis Ecclesiæ Africanæ capitibus penitus non meminerant; verum potissimum ex eo, quod præcariæ illæ rerum Ecclesiasticarum concessiones, de quibus illic agitur, pristinis illis temporibus, quibus plura Africana Concilia celebrata feruntur, nondum erant in usu, nec constat in Africa unquam in usu fuisse. Non agitur sane ibidem de precario illo, quod Romanæ leges, sive Prætoris edicta tue- *Can. 6. cau. 10. qu. 2.*

tuebantur, contractu videlicet ad nutum revocabili juxta l. 1. 2., & 12. ff. de precario, sed de alia contractus specie, quæ labente demum quinto sæculo in Gallia primum, dein in Hispania celebrari cœpit, uti constare potest. ex Concilio Agathensi can. 58., Epaonensi can. 18., & Aurelianensi 4. can. 36. Hujus contractus formulam exhibet Marculfus lib. 2. cap. 39. Eveniebat quandoque nonnullos ex nobilibus ob injuriam temporum non solum privata peculia, & familiaria, verum etiam publica Civitatum, quibus præerant, æraria exhausisse., ut Ecclesiasticarum rerum subsidiis, sive ad Clericos, si ad Monachos pertinentium ad utilitatem aliquando publicam indigerent. Hinc ipsi precario quodam, sive precibus intervenientibus ab Episcopis petebant; ut possent ad certum tempus possessionibus Ecclesiarum, aut Monasteriorum uti, ea primum lege, ut quotannis annuam præstationem in agnitionem dominii Ecclesiæ, vel Monasterio penderent; data deinde fide, ut elapso tempore, quod ut plurimum quinquennium erat, possessiones ipsas restituerent, nisi nova, & urgens necessitas renovari precarium postularet. Et quidem, quousque nulla fraus admissa est, optima habita fuit hujusmodi disciplina. Sed quoniam aliquando aut sine caussa petebantur, aut sine caussa concedebantur etiam ad diuturna tempora hujusmodi precaria, operæ prætium fuit, gliscenti malo, & incommodo Ecclesiarum consulere. Potissimum vero rerum Ecclesiasticarum patrocinium susceperunt Religiosi Imperatores, inter quos fuit Lotharius, qui constituit, ne sine caussa res Ecclesiasticæ precario concederentur, utque sine caussa concessæ auctoritate Episcoporum libere revocarentur. Lotharii constitutio habetur in legibus Longobardorum lib. 3. tit. 10. l. 2., quam eandem constitutionem Gratianus nomine Carthaginensis Concilii in dicto can. 6. recensuit eisdem verbis.

Can. 1. cau. 23. qu. 2. Canon 1. cau. 23. qu. 2. apud Gratianum laudatur: *ex Concilio Carthaginensi, cui interfuit Augustinus*. Falso tamen, quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores, observantes illum potius haberi in can. 25. Concilii Agathensis, & in Capitularibus Regum Francorum, quorum etiam verba retulerunt in ea parte, in qua paullo varia dignoscuntur. Video ego, unde nam Gratianus erraverit in hac inscriptione. Parum ipse sollicitus fuit in editione Ivonis, ex qua canonem istum describebat. Etenim Ivo Carnotensis in parte 8. decreti can. 323. canonem quendam laudavit hac adjecta inscriptione: *Ex Concilio Carthaginensi, cui interfuit Augustinus*; deinde progrediens ad sequentes canones usque ad 328. capitum omnium inscriptiones omisit, ita ut videantur singula ex eodem Concilio Carthaginensi depromta. In canone itaque 328. descripserat verba Concilii Agathensis nulla inscriptione auctoris adposita, forte quod eadem verba jam nomine Concilii Agathensis descripserat superius in eadem parte 8. cap. 231., in quæ prospiciens Gratianus, eadem verba in suum codicem relaturus, Concilio Carthaginensi adtribuit, cui Augustinus interfuerat.

De aliis Canonibus, quos generatim Africanorum nomine retulit Gratianus.

Can. 39. cau. 2. qu. 6. Africano Concilio generatim Gratianus præter ea, quæ jam suis singula locis intexui, tribuit canonem 39. cau. 2. qu. 6. Habetur autem in Concilio Carthagi-

nensi

nensi Dionysii Exigui, & in codice canonum Ecclesiæ Africanæ apud Justellum num. 96., cujus sententia ut commode percipiatur, referendus etiam erit canon præcedens 85. Describuntur illic acta Concilii Carthaginensis celebrati Honorio 7. & Theodosio 2. Augusto Consulibus sub Aurelio Episcopo, quod tempus incidit in annum 407., atque ab initio cautum fuerat, ut, ubi caussa communis totius Africæ exigeret, Concilium plenarium fieret Africæ totius, conveniretur que in Carthaginensem Civitatem; si quando vero communes non essent caussæ, unaquæque ex illis in sua Provincia discuteretur, ac definiretur. En verba canonis 95. *Placuit, ut non sit ultra fatigandis Fratribus anniversaria necessitas: Sed quoties exegerit caussa communis, idest totius Africæ, undecumque ad hanc sedem de hac re datæ literæ fuerint, congregandam esse Synodum in ea Provincia, ubi opportunitas persuaserit; caussæ autem, quæ communes non sunt, in suis Provinciis judicentur.* Deinde statim sequitur canon 96. *Si autem fuerit provocatum, eligat, qui provocaverit, judices; & cum eo & ille, contra quem provocaverit: ut ab ipsis deinceps nulli liceat provocare.* Hæc sunt, quæ Gratianus retulit in can. 39. cau. 2. qu. 6., cujus exinde clara apparet sententia. Etenim cum statutum esset, non amplius celebrari debere Concilia, ad quæ totius Africæ Episcopi jamdiu defatigati convenirent, sed uniuscujusque negotia debere in unaquaque Provincia terminari, difficultas suborta statim fuerat de appellationis judicio, ex eo quod antea a Conciliis Provincialibus ad annuum Nationale provocaretur. Ne itaque obessent quieti Episcoporum harum appellationum caussæ, definiri oportuit quosdam eligi a litigantibus judices, qui vices Nationalis Concilii gererent, & a quorum sententia omnis appellatio denegaretur.

Ex Africano quoque Concilio refertur canon 9. cau. 11. qu. 3., qui sane pertinet ad Concilium sub Aurelio Carthagine celebratum anno 419. post Consulatum Honorii XII. & Theodosii VIII. Augustorum, octavo Kalendas junias. Istud Concilium est, quod superius diximus constituere primam partem codicis Ecclesiæ Africanæ, nec non Concilii Carthaginensis Dionysii Exigui. Porro in hoc Concilio cap. 29. ita legitur: *Item placuit universo Concilio, ut qui excommunicatus fuerit pro suo neglectu, sive Episcopus, sive quilibet Clericus, & tempore excommunicationis suæ ante audientiam communionem præsumserit, ipse in se damnationis judicetur protulisse sententiam.* Ferrandus Diaconus ad hunc canonem respexisse videtur in sua breviatione canonum cap. 54. his verbis: *Ut si quis Episcopus a Synodo fuerit excommunicatus, communicare non audeat; Et si fecerit, spem restitutionis non habeat.* Attamen subdidit se hoc fragmentum referre ex Concilio Hipponiregiensi. Non pugnant tamen hæc, cum familiare fuerit apud Afros eadem in diversis Conciliis statuta renovare. Cum Ferrandi inscriptione videtur consonare codex canonum a Petro Pitteo editus, ubi idem canon insertus est in quodam Concilio hujus notæ Consularis: *Pierio, & Ardabore Consulibus in Basilica Leontina*, quæ nota indicat Concilium celebratum anno 427., & in Hipponensi Civitate, in qua Leontina Basilica erat constituta. Hic ipse canon relatus etiam posteriore ætate fuit inter Capitularia Regum Francorum lib. 5. cap. 30. editionis Parisiensis anni 1677. *Can. 9. cau. 11. qu. 3.*

Canon 15. cau. 16. qu. 3. pertinet ad Concilium Carthaginense anni 418. sub Aurelio celebratum Honorio XII., & Theodosio VIII. Consulibus adversus hæresim Pelagii, & Cœlestii; postquam enim ibidem plura constituta fuerint capita adversus eosdem hæreticos de divina gratia, & prædestinatione perperam sentientes, nonnulla subjecta sunt *Can. 15. cau. 16. qu. 3.*

sunt de Donatistis ad unitatem convertendis, quæ exhibentur tum in Concilio Africano Dionysii Exigui, tum in codice canonum Ecclesiæ Africanæ a numero 108. usque ad 127. In capite autem 121. hæc leguntur: *Item placuit, ut quicumque negligant loca ad suam Cathedram pertinentia in Catholicam unitatem lucrari, conveniantur a diligentibus vicinis Episcopis, ut id agere non morentur. Quod si intra sex menses a die conventionis non effecerint, qui potuerit ea lucrari, ad ipsum pertineant. Ita sane, ut si ille, ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit, magis illius electam negligentiam ab hæreticis, ut impune ibi sint, & suam diligentiam fuisse præventam, ut eo modo ejus cura sollicitior vitaretur: Cum hoc Judices Episcopi cognoverint, suæ Cathedræ loca restituant.* Romani Correctores græcum etiam textum adduxerunt cum interpretatione latina. Si forte quispiam peteret, qua de caussa adeo solliciti modo fuerint Carthaginenses Patres, ut Donatistas ad unitatem reducerent, ut pœnam gravissimam Episcopis imponerent, qui conversionem illorum quoquomodo neglexissent: Responderem, ut arbitror, plurimum interfuisse tunc temporis Donatistas, quo citius fieri posset, ad unitatem adducere. Etenim cum Pelagius, & Cælestius novæ hæreseos auctores, sceleris sui consortes undecumque quærerent, facile erat Donatistas adhuc extra communionem existentes Pelagianis accrescere, Catholicos autem in varia schismata dissensionesque divisos difficilius erat adversus hæreses nuper gliscentes remedium opportunum Ecclesiæ Africanæ adferre.

Auctor palearum in caussa 27. qu. 2. duo fragmenta inseruit num. 7. & 8., quæ
Can. 7. & 8. cau. 27. qu. 2. tamen Contius in sua editione debuisset sub uno tantummodo numero juncta comprehendere; Quod enim in cap. 7. legitur nihil aliud est, quam sententia illius, qui conditionem matrimonio adpositam non valere demonstraturus erat ex Africano Concilio; cum tamen nihil hujusmodi in ullo ex Africanis Conciliis reperiatur, aut reperiri unquam possit. Hujusmodi sane fragmenta apud neminem ex veteribus reperiuntur, non tantum in Africano Codice, aut Dionysio Exiguo, aut Ferrando, aut Crisconio, qui ceteroquin omnes in describendis Africanis Canonibus fuerunt accuratissimi, sed nec apud ipsos recentiores Collectores Reginonem, Burchardum, & Ivonem; & primum in Gratiani codicibus, & quidem jam per Gratianum absolutis adparuerunt ignoti auctoris manu. Revera ipsorum fragmentorum hujusmodi phrasis nonnisi duodecimo sæculo circa finem, aut initio sæculi 13. convenire potest, quemadmodum nec ipsa disputandi ratio novæ Philosophiæ tunc temporis exortæ accommodata. Ceterum, quæ in dicto canone 7., & 8. traduntur ab auctore Paleæ non satis consonant cum recta præsertim veterum philosophandi ratione. Ait ille, conditionem desponsationi adjectam pro nulla habendam esse, ac si omnino adjecta non fuerit. Nulla de hac re esse potuit apud veteres disputatio, imo nec levissima dubitatio, ut Africanos Patres in Conciliis ob caussas gravissimas congregatos frustra detineret. Imo miror Interpretes nostros in hac re alacriter disputare, atque concludere tandem id receptum esse favore matrimonii, exemplo ultimarum voluntatum, in quibus non omnes quidem, sed impossibiles facto, vel jure conditiones pro non adjectis habentur juxta l. 4. ff. de condit. & demonstr. Itaque quoties dicimus conditiones matrimoniis adjectas nullius esse momenti, non prospicimus legum favorem quemdam, quo illæ matrimonia prosequutæ fuerint; sed pro rectum agnoscimus ex ipsa matrimonii natura, atque substantia. Revera effectus hic legum favor a legibus profectus esset, & quidem
post

post concertationem diutinam; quemadmodum & ultimarum voluntatum favor, unde conditiones impossibiles ab illis detrahuntur post diutinam Jurisconsultorum concertationem obtinuit, arg. d. l. 4. de cond., & demonstr. At de conditionibus matrimonio adjectis nullibi unquam disputatum fuisse liquet, præsertim apud veteres Jureconsultos nullum hujus, aut similis disputationis vestigium adparet, cum tamen iidem in enodandis juris difficultatibus æque subtilissimi essent, atque elegantissimi. Alias vero matrimonii natura, atque substantia exigit conditiones nullas matrimonio adjici posse. Etenim ea indita fuit apud omnes cultiores gentes matrimonio indoles, atque natura, ut, præter quam in ceteris obligationibus regulariter obtineat, duo distincti contractus in eo soleant intervenire, scilicet alter præcedens, qui sponsalium contractus appellatur, alter consequens, qui matrimonium, vel nuptiarum contractus proprie dicitur; uterque autem diversis regulis circumscribitur; præcipue vero hæc sunt utriusque discrimina, ut sponsalia esse nequeant, nisi ubi adhuc matrimonium pendeat; & viceversa non possit matrimonium esse, quousque negotium in futurum adhuc tempus protrahatur. Hac præsupposita matrimonii natura, ecquis non videat frustra disputari de conditione matrimonio adjecta? omnis quippe conditio, utpote quæ obligationem in futurum tempus suspendit, & differt, ipsimet matrimonii substantiæ adversatur, nec sanus quispiam esse potest, qui velit uno eodemque actu matrimonium, idest obligationem de præsenti contrahere, & simul obligationem in futurum tempus differre. Propterea statim ac quis de præsenti consentit, & matrimonium revera contrahit, jam certum est eum nolle actum suspendere, ac propterea nolle matrimonio conditionem adjicere. Itaque res hæc disputationem nullam, aut controversiam pati poterat; & vix digna erat, quæ inter Philosophos, Theologosve duodecimi, aut decimi tertii sæculi Scholarum pulverem agitaret. Concludemus propterea disputationis hujus auctorem paullo recentiorem esse Gratiano, qui ut suæ sententiæ Patronos, ac cultores quæreret, auctoritatem Concilii Africani ostentavit, atque ostentavit eo tempore, quo omnia sine discrimine facile recipiebantur. Imo cum sciret Gratianei Decreti maximam esse auctoritatem, in hoc sententiam suam inseruit, nec quidem frustra; etenim suarum sententiarum Interpretes invenit Glossographos, aliosque studiosos, imo etiam canonum Collectores, vel omni exceptione majores, qui in Collectionibus sacrorum canonum optimis easdem insererent, quemadmodum liquet ex cap. 1. extra de conditionibus adpositis.

APPENDIX

De Concilio apud Valentias.

Subjicio hoc in loco Concilii Valentini fragmentum, quod scilicet hoc nomine a Gratiano refertur in can. 123. de conf. dist. 4., quia non in Valentino Concilio legitur, sed potius pertinet ad Concilium Carthaginense, quod vulgo quartum appellant; immo & istud ipsum agnovit Gratianus, qui eundem canonem retulit ex Concilio Carthaginensi 4. in can. 4. dist. 95., de quo jam superius egimus. Non *Can. 123. de conf. dist. 4.*

est

est tamen, cur in hac parte de Gratiano potissimum conqueramur, cum ante Gratianum Collectores alii, Burchardus, & Ivo Concilium Valentinum pro Carthaginensi potius inscripserint. Forte suspicari licet Collectores hujusmodi errore facti lapsos esse, quod ad marginem inscriptum viderint nomen Concilii Vasensis 2., in cujus can. 3. hæc leguntur fere similia: *Per singula territoria Presbyteri, vel Ministri ab Episcopis, non prout libitum fuerit a vicinioribus, sed a suis propriis per annos singulos Chrisma petant appropinquante solemnitate Paschali; nec per quemcumque Ecclesiasticum, sed si qua necessitas, aut Ministrorum occupatio est, per Subdiaconem, quia inhonorum est inferioribus summa committi. Optimum autem est, ut ipse suscipiat, qui in tradendo usurus est. Si quid obstat, saltem is, cujus officii est sacrarium disponere, & Sacramenta suscipere.* Ad marginem itaque Carthaginensis canonis adjectum fuerat nomen Vasensis Concilii, ut indicaretur similia in Vasensi Concilio legi. At Collectores Concilium apud Valentias pro Vasensi scribere per oscitantiam potuerunt, deinde quod Carthaginensis Concilii erat, Concilio apud Valentias adtribuere.

CAPUT XVI.

De Concilio Milevitano.

Postquam de Carthaginensibus Conciliis actum est, juvabit statim de Concilio Milevitano differere, utpote quod Ecclesiæ Africanæ Concilium est, imo etiam hujusmodi Constitutiones edidit, quæ in Carthaginensibus ipsis Conciliis fuere probatæ. Pertinent autem ad Milevitanum Concilium sequentes Canones.

Can. 3. dist. 72. consonat cum aliis Ecclesiæ Africanæ Constitutionibus.
Can. 19. cau. 2. qu. 6. } *simul jungendi una cum can. 15. cau. 16. qu. 3., &*
Can. 33. cau. 2. qu. 6. } *confirmati in Concilio Carthag. totius Africæ an. 418.*
Can. 35. cau. 2. qu. 6. consonat cum aliis Canonibus Ecclesiæ Africanæ.
Can. 42. cau. 11. qu. 1. est potius Concilii Toletani 3.
Can. unico cau. 11. qu. 2. referendus ad can. 42. cau. 11. qu. 1.
Can. 34. cau. 11. qu. 3. idem est cum can. 35. cau. 2. qu. 6.
Can. 2. cau. 16. qu. 6. confirmatus etiam in Concilio Carthaginensi anni 418.
Can. 5. cau. 32. qu. 7. jam pridem etiam editus in Concilio Carthaginensi an. 407.
Can. 152. de conf. dist. 4.
Can. 153. de conf. dist. 4.
Can. 154. de conf. dist. 4. } *Confirmati omnes in Concilio Generali totius Africæ anni 418. adversus Pelagianos, & Cælestianos.*
Can. 155. de conf. dist. 4.
Can. 156. de conf. dist. 4.

Concilium Milevitanum Milevi in Numidia apud Afros celebratum est an. 416., atque ad ipsum convenerunt Viri, & morum integritate, & doctrina spectatissimi

tissimi numero sexaginta, inter quos fuit eximius Ecclesiæ Antistes Augustinus Hipponensis. Potissima Concilii caussa fuit, ut Africanæ Ecclesiæ per hæreses Cælestii, & Pelagii læsæ consuleretur, statuereturque, quemadmodum & de vi divinæ gratiæ, & de liberi arbitrii facultate sentiendum foret. Et quidem id decretum est prioribus Canonibus octo, quibus alii canones usque ad 27. subjecti fuerunt ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam, quorum omnium auctoritas maximi semper habita fuit apud omnes, præ primis autem apud Africanos ipsos, qui illos fere omnes renovarunt in Concilio totius Africæ 217. Episcoporum anno 418. celebrato, quod vulgo dicitur Concilium Carthaginense 6., apud alias vero Provincias fuerunt maxime venerabiles, illas præsertim, quæ Africanæ Ecclesiæ codices, uti suo loco diximus, receperunt.

In canone 15. hujus Concilii habentur verba canonis 3. dist. 72., etsi autem nonnullæ Concilii editiones eadem omnino habeant, quæ apud Gratianum leguntur, tamen in vulgatis exemplaribus ita legimus: *Item placuit, ut quicumque in Ecclesia primum, vel semel legerit, ab alia Ecclesia ad clericatum non teneatur*. Et quidem eisdem fere verbis refertur in Concilio Carthaginensi, quod Dionysius Exiguus suæ Collectioni canonum inseruit, can. 90. ibi: *Item placuit, ut quicumque in Ecclesia vel semel legerit, ab alia Ecclesia ad clericatum non teneatur. Et subscripserunt: Aurelius Episcopus Ecclesiæ Carthaginensis huic decreto consensi, & prælecto subscripsi: similiter & ceteri Episcopi subscripserunt*. Eadem omnino habentur in cap. 90. codicis Ecclesiæ Africanæ Græci, & Latini apud Justellum; ubi ille canon tribuitur Concilio Carthaginensi Arcadio, & Honorio v. Consulibus celebrati, sive anno 402. Huic constitutioni occasionem dedisse arbitror Julianum quendam Episcopum Africanum, qui Clericum Lectorem ordinatum in Mappaliensi Diœcesi, quique jam duobus annis in ea legerat, Epigonio Episcopo subditum ordinavit Ecclesiæ suæ Diaconum. De hac re conquestus fuerat Epigonius in Concilio Carthaginensi Consulibus Cæsario, & Attico, sive anni 397., allegans in multis jam Africanis Conciliis illud constitutum fuisse, *ut clericum alienum nullus sibi præripiat Episcopus, præter ejus arbitrium, cujus fuerit clericus*, quo proposito Carthaginenses Patres illud Juliani Episcopi factum tanquam iniquum, atque indignum damnarunt. Videsis canonem 54. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, & in codice Africano Justelli. *Can. 3. dist. 72.*

Jungendi simul sunt canones 19. & 33. cau. 2. qu. 6., imo etiam huc referri posset canon 15. cau. 16. qu. 3., qui nomine Africani Concilii a Gratiano laudatur, atque in hoc eodem Milevitano Concilio etiam legitur in can. 24. simul cum can. 19. & 33. cau. 2. qu. 6., postquam enim in Milevitano Concilio can. 24. ea statuta fuerint, quæ legimus in dicto can. 15. cau. 16. qu. 3. usque ad illa verba: *Suæ cathedræ loca restituant*, hæc statim sequuntur. *Sane si Episcopi, inter quos caussa versatur, diversarum sunt Provinciarum, ille Primas det Judices, in cujus Provincia est locus, de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos elegerint, aut duo eligantur, aut tres. Quod si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum. A judicibus autem, quos communis consensus elegerit, non liceat provocare*; (hæc sunt verba dicti canonis 33. cau. 2. q. 6.) *Et quisquis probatus fuerit per contumaciam nolle obtemperare judicibus, cum hoc primæ sedis Episcopo fuerit probatum, det literas, ut nullus ei communicet Episcoporum, donec obtemperet*. (Hæc retulit Gratianus in dictum canonem 19. cau. 2. qu. 6.) Hæc omnia probata, ac confirmata *Can. 19. & 33. cau. 2. qu. 6.*

fuerunt in Concilio generali totius Africæ Carthaginensi anno 418., habenturque in canone 121., & 122. Codicis Africani apud Justellum, & Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum, ubi tamen hæc verba leguntur: *A judicibus autem, quos communis consensus elegerit, non liceat provocare. Et quisquis provocatus repertus fuerit per contumaciam nolle obtemperare judicibus, cum hoc primæ Sedis Episcopo fuerit probatum, det literas, ut nullus ei communicet Episcopo, donec obtemperet.* Porro hæc omnia, quæ Gratianus separata retulit, simul jungenda sunt, ut integra omnino habeatur Concilii sententia, forte enim evenire posset, ut in alienam omnino sententiam detorqueantur, si singula seorsim apud Interpretes explicentur. Itaque hæc inerat Milevitanis, necnon Carthaginensibus Patribus sententia. Cœlestiani, ac Pelagiani hæretici Africanas Provincias omnino turbabant, quæ tamen jam diutino schismate Donatistarum discissæ fuerant. Hinc gravissimum imminebat periculum, futurum forte, ut Donatistæ Pelagianis, Cœlestianisque jungerentur adversus veram, & Catholicam Ecclesiam pugnaturi. Quod quemadmodum facile evenire poterat ob consuetam hæreticorum omnium indolem, qui dummodo veræ adversentur Ecclesiæ, etiam cum aliis, a quibus ceteroqui dissentiunt, hæreticis fœdus inire solent, ita maximum Africanæ Ecclesiæ incommodum minitabatur. Quamobrem visum fuit Ecclesiæ utile, ut Donatistæ, quoad fieri posset, etiam remissa paullisper pristina disciplinæ severitate, allicerentur ad unitatem; atque hæc cura, ac sollicitudo potissimum movere debebat Episcopos illos, in quorum diœcesibus Donatistæ morabantur. Commendata propterea res eisdem Episcopis in Concilio fuit, adjecta etiam pœna, ut si iidem negligentes fuerint, alius autem Episcopus ad unitatem Donatistas adduxerit, diligentiori Episcopo conversus populus cederet; nisi tamen forte fraus intervenisset, quæ semper abesse debet præsertim in hujusmodi negotiis Ecclesiarum, ac propterea Episcoporum quorundam judicio reservatum erat, ut de fraude cognoscerent dicto can. 15. cau. 16. qu. 3. intererat autem plurimum controversiam omnem brevi tempore finiri, ne forte ea occasione rursus schismata suborirentur, & graviora Ecclesiæ undequaque concussæ pericula imminerent; atque ideo non Synodorum erat expectanda sententia, quemadmodum expectabatur in ceteris caussis, sed vel Primas Provinciæ, seu Metropolitanus (idem enim erat apud Africanos) judices ipse constituebat, vel ipsimet Episcopi contendentes judices ex voluntate eligebant, a quibus omnis provocatio denegabatur dicto can. 19., & 33. cau. 2. qu. 6.

Can. 35. cau. 2. qu. 6. & can. 34. cau. 11. qu. 3. Canon 35. cau. 2. qu. 6. habetur in canone 22. Concilii ejusdem Milevitani, quem idem Gratianus rursus descripsit in can. 34. cau. 11. qu. 3. Eadem omnino constituta sunt in Concilio Carthaginensi anni 419. sub Aurelio can. 28. his verbis, quæ habentur tum in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, tum in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ apud Justellum can. 28. *Item placuit, ut Presbyteri, Diaconi, vel ceteri inferiores Clerici, in caussis, quas habuerint, si de judiciis Episcoporum suorum questi fuerint, vicini Episcopi eos cum consensu sui Episcopi audiant, & inter eos definiant adhibiti ab eis Episcopi: quod si & ab eis provocandum putaverint, non provocent ad transmarina judicia, sed ad Primates suarum Provinciarum, aut ad universale Concilium,* (intellige de universali solius Africæ juxta vulgatam loquendi formulam apud Africanos Episcopos) *sicut & de Episcopis constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam ad communionem suscipiatur.* Eadem ipsa repetuntur in cap. 125. Non est omittendum hoc in loco, quomodo in hac appellationum materie

sese

sese gesserit Africana Ecclesia, ut qualis capienda sit hujus canonis interpretatio, percipiatur. Cum frequentissimi Ecclesiastici conventus tunc temporis fierent in Africa, non tantum in quibuscumque Provinciis, verum etiam ex universa illa natione, facile videbantur Africanis Episcopis posse, quæcumque emergerent, caussæ Ecclesiasticæ in Africa ipsa absolvi, etiam denegata quacumque appellatione ad Provincias transmarinas. Hinc in suis Conciliis frequentissime statuerunt caussas omnes in Africa terminandas esse: sic in memorato Concilio Milevitano can. 22., seu can. 35. cau. 2. qu. 6., item in Concilio Carthaginensi anni 418., qui relatus est in Codicem canonum Ecclesiæ Africanæ can. 125. in editione Justelli, cujus verba omnino consonant cum verbis Gratiani in dicto can. 35. Cum vero anno 419. novum celebraretur in Africa Concilium, cui præsentes aderant legati Romanæ Ecclesiæ, propositum est a legatis, ut decerneretur, liberam esse debere appellationem ad Romanam Ecclesiam ab Africanis Provinciis, asserentes id omnino jam constitutum fuisse in Nicæno Concilio. Africani Antistites responderunt quidem se omnia Nicænæ Synodi constituta servare, attamen dubitare se, utrum hæc, quæ de appellationibus proferebantur, fuissent in Nicæno Concilio definita. *Nos servaturos profitemur* (ita ajebat Alypius Episcopus Tagastensis) *quod in Nicæno Concilio constitutum est, adhuc tamen me movet, quomodo cum inspiceremus Græca exemplaria hujus Synodi Nicænæ, ista ibi, nescio qua ratione, non invenimus.* Hinc postulatum est, ut legati mitterentur Constantinopolim, Alexandriam, & Antiochiam, unde acta Nicænæ Synodi integra cum canonibus haberi possent, etiam exorantes Pontificem Maximum Romanum, ut & ipse omnem sollicitudinem in obtinendis Nicænis optimis exemplaribus conferret; interea vero liceret unicuique Provinciæ morem suum servare; in eadem etiam fuit sententia Augustinus Hipponensis, qui Concilio subscripsit adposita clausula: *salva diligentiore inquisitione Concilii Nicæni*: in hoc itaque Concilio, dum penderet controversia de Nicænorum canonum integritate, constituta ea sunt, quæ nuper referebam de appellationibus ad transmarinas Provincias non interponendis; imo Africani eo validius constitutis suæ Provinciæ legibus postmodum adhæserunt, quo clarius ex authenticis exemplaribus agnoverunt nihil tale in Nicænis canonibus contineri. In errore facti versabantur, qui Nicænos canones proposuerant; etenim Sardicensis Concilii statuta pro Nicænis habuerunt, quod facile contingere potuit, vel quod Sardicense Concilium tamquam Nicæni appendix vulgo haberetur, vel quod Sardicensis Concilii canones in Codicibus canonum & Conciliorum subjecti Nicænis haberentur. Revera Romani legati publice in Concilio Carthaginensi legerunt ad eam rem canonem 7. Concilii Sardicensis, quem Nicæni Concilii canonem esse dixerunt. Itaque si Africana Ecclesia Concilii Sardicensis decreta æque, ac Nicæni Concilii canones recepit, non est dubitandum, quin disciplinam suarum Provinciarum Sardicensibus canonibus accommodaverit, quoties statuta Sardicensia addidicerit; quandoquidem non aliter appellationes interdixit ad transmarinas Provincias, quam salva diligentiore inquisitione Concilii Nicæni. Num deinde aliud Africanis Episcopis placuerit, num hunc facti errorem agnoverint; num etiam a sua disciplina, quam in memoratis canonibus constituerant, omnino recesserint, prorsus ignoro. Tantum dixero Collectores canonum Africanos Concilii Sardicensis constitutiones etiam in hac appellationum parte in suos Codices retulisse, quare verosimile admodum crediderim etiam hosce Sardicenses canones fuisse in Africana Ecclesia receptos. Id constat ex Fulgentio Ferrando in can. 59. Breviarii ibi: *ut adjudi-*

judicatus Episcopus ad Apostolicam sedem, si voluerit, appellet. Concil. Sardic. tit. 5.; Et Crisconius in Breviario cap. 149. *ut inter discordes Episcopos Comprovinciales Antistites audiant: quod si damnatus appellaverit Romanum Pontificem, id observandum, quod ipse censuerit. Concil. Sardic. tit.* 3. Itaque apparet ex his notos tandem aliquando fuisse Africanæ Ecclesiæ Sardicenses canones, qui antea Nicænorum nomine laudabantur; ita vero receptos, ut Episcoporum quidem appellationes liqueat omnino admissas fuisse, de aliorum vero inferiorum Clericorum appellationibus liquido non constet, quando tamen de Clericis inferioribus contra cautum fuerat in dicto can. 35. cau. 2. qu. 6.; demum ita receptas Episcoporum adpellationes, ut tota res arbitrio prudentiæque Pontificis Maximi reservaretur, juxta illa Crisconii verba: *id observandum, quod ipse censuerit.*

Can. 42. cau. 11. qu. 1. juncta qu. 2. cau. 11. Jam observaverunt Romani Correctores can. 42. cau. 11. qu. 1. non haberi in Concilio Milevitano, sed potius in Concilio Toletano, quod tertium dicunt anni 589. in quo hæc leguntur can. 13. *Diuturna indisciplinatio, & licentiæ inolita præsumptio eo usque illicitis ausibus aditum patefecit, ut Clerici Conclericos suo neglecto Pontifice ad judicia publica pertrahant; proindeque statuimus, hoc de cetero non præsumi; sed siquis hoc facere præsumserit, & causam perdat, & a communione efficiatur extraneus.* Ex his Gratiani fragmentum emendandum erit. De Toletano illo Concilio nihil hoc loco dixero, cum inferius de eodem sermo sit instituendus. Tantum observabo, Concilium illud maximæ auctoritatis in Hispania fuisse, quod non solum ejus canones fuerint a pluribus Episcopis editi, sed etiam fuerint speciali Recaredi Regis edicto, & subscriptione confirmati. Facile est autem conjicere, qua de caussa hoc Toletani Concilii fragmentum fuerit nomine Milevitani Concilii a Gratiano laudatum. Etenim in Milevitano Concilio nonnulla similia leguntur in can. 19., ubi Clericis interdicitur, ne relicto Episcoporum suorum arbitrio, forenses strepitus litium caussa exquirant. Quamobrem facile fuit studiosum quendam ad marginem dicti canonis Toletani apposuisse nomen Concilii Milevitani, ut indicaret in Concilio Milevitano nonnulla similia haberi, Gratianum deinde, aut quemis alium marginalem adjectionem canoni inscripsisse, quasi canon revera ad Concilium Milevitanum referendus esset. Idem Gratianus hoc ipso canone dirimit quæstionem 2. ejusdem caussæ 11., in qua tamen semper habenda erunt in conspectu verba ipsius canonis, ne forte Concilio Toletano affingatur, quod a Toletanis Patribus statutum minime fuerat. Ad hunc canonem respexit Innocentius III. in cap. 12. de foro competenti, quod etiam nomine Milevitani Concilii commemoravit.

Can. 2. cau. 16. qu. 6. Can. 2. cau. 16. qu. 6. habetur eisdem omnino verbis in can. 21. Concilii Milevitani, ubi tamen quandam codicum varietatem adnotarunt Romani Correctores. Eadem omnino confirmata sunt in Concilio Carthaginensi anni 418., uti patet ex Codice Ecclesiæ Africanæ apud Justellum, ubi can. 120., eadem leguntur, & in posterioribus verbis: *Si autem ille aliquam quæstionem retulerit per Episcopos judices causa finiatur, sive quos eis Primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint*; quæ etiam verba habentur in can. 120. Concilii Carthaginensis Dionysii Exigui. Atque hæc omnia de judicibus eligendis, aut a Primate petendis in caussa Episcoporum, & Diœcæseos occupandæ intelligenda sunt juxta ea, quæ nuper diximus ad canones 19., & 33. cau. 2. qu. 6.

Can. 5. cau. 32. qu. 7. Can. 5. cau. 32. qu. 7. habetur in can. 17. Milevitani Concilii; cum quo licet Gratianus omnino consonet, attamen ejus postrema verba omisit; etenim in Concilio

cilio post illa: *ad pœnitentiam redigatur*, ita sequitur: *In qua causa legem Imperialem petendam promulgari*. Quæ sane clausula maxime opportuna tunc temporis videbatur, quum Romanæ veterum Imperatorum leges existerent, quibus divortia nonnullis in casibus fieri ita permitteretur, ut liceret dimittentibus, & dimissis nova conjugia contrahere. Idem canon jampridem constitutus fuerat in Concilio Carthaginensi sub Aurelio Honorio 7., & Theodosio 2. Augustis consulibus, sive anno 407., quemadmodum constat ex canone 102. Codicis Ecclesiæ Africanæ apud Justellum, & in can. 102. Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum ibi: *Placuit, ut secundum Evangelicam, & Apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungatur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur, quod si contemserint, ad pœnitentiam redigantur, in qua causa legem Imperialem petendam promulgari*.

Ab initio ajebam in Concilio Milevitano non tam plura ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia capita definita fuisse, quam etiam adversus Pelagii, & Cœlestii dogmata de vi divinæ gratiæ, & liberi arbitrii. Quæ huc usque retuli capita disciplinam Ecclesiasticam spectant; verum alia sunt apud Gratianum, quæ doctrinam fidei adversus Pelagium continent, uti sunt canones 152. 153. 154. 155., & 156. de cons. dist. 4., qui omnes habentur in can. 1. 2. 3. 4., & 5. ejusdem Concilii Milevitani. In inscriptione tamen canonis 152. apud Gratianum legendum est: *cui interfuit Augustinus, & Asellus Romanæ Ecclesiæ legatus*, non, uti scripsit Gratianus, *& Anselmus Romanæ Ecclesiæ legatus*. Hi omnes canones recepti primum fuerunt in universa Africana Ecclesia, confirmatique in Concilio Carthaginensi sub Aurelio anni 418. can. 1., & sequentibus, quemadmodum constat ex canonibus 108., & sequentibus Codicis canonum Africanæ Ecclesiæ apud Justellum, & Concilii Carthaginensis apud Dionysium Exiguum; ubi eadem omnino leguntur. Atque exinde colligitur errare illos, qui putarunt hosce canones non in Milevitano, sed potius in Carthaginensi Concilio fuisse conditos, etenim in Carthaginensi Concilio potius confirmati sunt ex generali Africanorum omnium Episcoporum consensione, quemadmodum & alii canones quamplures Conciliorum peculiaris alicujus Provinciæ in generalibus Africæ Conciliis confirmari solebant. Doctrina autem in eisdem canonibus constituta generali dein totius Ecclesiæ judicio probata est, cum Pelagiani, & Cœlestiani communi catholicorum omnium suffragio damnati fuerint, receptaque ea omnia, quæ adversus illos præsertim S. Augustino Duce decreta fuerant saluberrime juxta Sacræ Scripturæ dogmata, & veterum Patrum traditiones.

Ca.152. 153.154 155.156 de cons. dist. 4.

CAPUT

CAPUT XVII.

De Conciliis pluribus Toletanis.

Sub uno capite opus est omnia Toletanæ Ecclesiæ Concilia a Gratiano commemorata congerere, vel quia rei ordo commodior hac in parte videtur, vel quia apud Gratianum non omnia Conciliorum Toletanorum capita suis singula Conciliis, & servata temporum serie tribuuntur. Subjicio Canones Gratianeos.

Ex Concilio Toletano I.

Can. 4. *dist.* 34. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can. 68. *dist.* 50. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 4. *dist.* 51. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can. 7. *dist.* 54. *aliter descriptus apud Martinum Bracarensem, quam in Concilio Toletano legatur.*
Can. 26. *cau.* 11. *qu.* 3. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 21. *cau.* 24. *qu.* 3. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can. 27. *cau.* 27. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 33. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 20. *de cons. dist.* 2. *paullo aliter descriptus in vulgatis Concilii exemplaribus.*

Ex Concilio Toletano II.

Can. 5. *dist.* 28. *paullo aliter in integris Concilii exemplaribus legitur.*

Ex Concilio Toletano III.

Can. 11. *dist.* 44. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 14. *dist.* 54. *ad integra Canonum exemplaria exigendus.*
Can. 2. *cau.* 10. *qu.* 1. *paullo aliter exhibetur in exemplaribus Concilii.*
Can. 6. *cau.* 10. *qu.* 3. *paullo aliter in diversis exemplaribus.*
Can. 63. *cau.* 12. *qu.* 2. *ad meliorum Codicum fidem exigendus.*
Can. 69. *cau.* 12. *qu.* 2. *jam a Romanis Correctoribus restitutus.*
Can. 73. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 28. *cau.* 13. *qu.* 2. *ex Concilii ipsius exemplaribus supplendus.*
Can. 16. *cau.* 32. *qu.* 2. *ex Concilii ipsius exemplaribus supplendus.*
Can. 2. *de cons. dist.* 3. *ex Concilii ipsius exemplaribus supplendus.*

Ex Concilio Toletano IV.

Can. 3. *dist.* 25. *ex vulgato Concilii canone supplendus.*
Can. 3. *dist.* 28. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 1. *dist.* 38. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 2. *dist.* 38. *paullo aliter legitur in vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 5. *dist.* 45. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 5. *dist.* 51. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 5. *dist.* 54. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*

Can. 7.

Ex eodem Toletano IV.

Can. 7. dist. 77. ex vulgato Concilii canone supplendus.
Can. 30. dist. 81. paullo aliter legitur in vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 8. dist. 87. in nonnullis editis Codicibus emendandus.
Can. 20. dist. 93. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 7. cau. 1. qu. 4. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 24. cau. 2. qu. 7. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 6. cau. 10. qu. 1. jungendus cum canone 60. cau. 16. qu. 1.
Can. 11. cau. 10. qu. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 1. cau. 12. qu. 1. paullisper dissonat a vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 39. cau. 12. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 58. cau. 12. qu. 2. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 61. cau. 12. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 65. cau. 12. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 66. cau. 12. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 60. cau. 16. qu. 1. jungendus cum can. 6. cau. 16. qu. 1.
Can. 3. cau. 16. qu. 3. jungendus cum can. 2. cau. 16. qu. 5.
Can. 4. cau. 16. qu. 3. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus, si adjiciantur notae Correctorum Romanorum.
Can. 2. cau. 16. qu. 5. jungendus cum can. 3. cau. 16. qu. 3.
Can. 30. cau. 16. qu. 7. ex vulgatis Concilii exemplaribus supplendus.
Can. 31. cau. 17. qu. 4. ad meliorum exemplarium integritatem exigendus.
Can. 1. cau. 18. qu. 2. ad meliorum exemplarium integritatem exigendus.
Can. 1. cau. 19. qu. 1. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 5. cau. 23. qu. 8. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 29. cau. 23. qu. 8. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 5. cau. 26. qu. 5. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 7. cau. 27. qu. 1. pertinet potius ad Concilium Parisiense 5. anni 615.
Can. 10. cau. 28. qu. 1. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 11. cau. 28. qu. 1. ex aliis Codicibus explicandus.
Can. 12. cau. 28. qu. 1. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 54. de cons. dist. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 85. de cons. dist. 4. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.
Can. 94. de cons. dist. 4. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.

Ex Concilio Toletano VI.

Can. 9. cau. 3. qu. 9. supplendus ex vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 64. cau. 12. qu. 2. jungendus cum can. 65. cau. 12. qu. 2.
Can. 72. cau. 12. qu. 2. paullo aliter legitur in exemplaribus Concilii.
Can. 2. cau. 20. qu. 3. hodie consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 19. cau. 33. qu. 2. paullo aliter legitur in vulgatis Concilii exemplaribus.

Can. 16.

Ex Concilio Toletano VII.	*Can.* 16. *cau.* 7. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 8. *cau.* 10. *qu.* 3. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Ex Concilio Tolet. VIII.	*Can.* 1. *dist.* 13. *Can.* 1. *cau.* 22. *qu.* 1. *Can.* 1. *cau.* 22. *qu.* 4. *Can.* 9. *cau.* 22. *qu.* 4. *Can.* 14. *cau.* 22. *qu.* 4. *Can.* 15. *cau.* 22. *qu.* 4. — *simul jungendi omnes, & commoda interpretatione ex aliis ipsiusmet Concilii illustrandi.* *Can.* 7. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo aliter legitur in vulgatis exemplaribus Concilii.*
Ex Concilio Toletano IX.	*Can.* 4. *dist.* 54. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 74. *cau.* 12. *qu.* 2. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 2. *cau.* 12. *qu.* 3. *jungendus est cum can.* 1. *cau.* 12. *qu.* 4. *Can.* 4. *cau.* 12. *qu.* 3. *supplendus ex Concilii exemplaribus.* *Can.* 1. *cau.* 12. *qu.* 4. *jungendus est cum can.* 2. *cau.* 12. *qu.* 3. *Can.* 3. *cau.* 15. *qu.* 8. *paullo aliter legitur in exemplaribus Concilii.* *Can.* 10. *cau.* 16. *qu.* 3. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 31. *cau.* 16. *qu.* 7. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus;* *Can.* 32. *cau.* 16. *qu.* 7. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.*
Ex Concilio Tolet. X.	*Can.* 6. *dist.* 89. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.* *Can.* 16. *cau.* 20. *qu.* 1. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.* *Can.* 1. *cau.* 20. *qu.* 2. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.* *Can.* 36. *cau.* 27. *qu.* 1. *a Romanis Correctoribus restitutus.*
Ex Concilio Tolet. XI.	*Can.* 13. *dist.* 12. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 6. *dist.* 23. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 101. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can.* 3. *cau.* 5. *qu.* 4. *varius in diversis Concilii exemplaribus.* *Can.* 15. *cau.* 7. *qu.* 1. *fere consonat cum vulgatis omnibus Concilii exemplaribus.* *Can.* 30. *cau.* 23. *qu.* 8. *jungendus cum can.* 29. *cau.* 23. *qu.* 8.
Ex Concilio Tolet. XII.	*Can.* 17. *dist.* 54. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 25. *dist.* 63. *supplendus ex vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 35. *cau.* 17. *qu.* 4. *supplendus ex vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 21. *cau.* 32. *qu.* 5. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can.* 11. *de conf. dist.* 2. *paullo aliter habetur in vulgatis Concilii exemplaribus.*
Ex Concilio Tolet. XIII.	*Can.* 13. *cau.* 26. *qu.* 5. *partim referendus ad* 17. *Concilium Toletanum.*

Can. 17.

Ex Concilio Tolet. XVI.
- *Can.* 17. *dist.* 18. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.*
- *Can.* 3. *cau.* 10. *qu.* 3. *supplendus ex integris Concilii exemplaribus.*

Sequuntur canones Toletani Concilii nomine laudati.
- *Can.* 14. *dist.* 23. *pertinet potius ad Concilium Hispalense II.*
- *Can.* 6. *dist.* 54. *potius ex Capitularibus Francorum.*
- *Can.* 8. *dist.* 54. *jungendus cum can.* 6. *dist.* 54.
- *Can.* 9. *cau.* 10. *qu.* 1. *potius ex Concilio Triburiensi sub Rege Arnulpho.*
- *Can.* 24. *cau.* 11. *qu.* 1. *Ex Burchardo Wormaciensi, vel ex Concilio Aquisgranensi.*
- *Can.* 31. *cau.* 12. *qu.* 2. *apocriphus, sive a quodam canonum studioso compositus.*
- *Can.* 54. *cau.* 16. *qu.* 1. *exhibet potius disciplinam Ecclesiæ Gallicanæ.*
- *Can.* 43. *cau.* 16. *qu.* 7. *consonat cum disciplina octavi, aut noni sæculi.*
- *Can.* 34. *cau.* 27. *qu.* 2. *pertinet potius ad Concilium Troslejanum.*

IN Toletana Urbe, quæ totius Hispaniæ præcipua Metropolis est, multis nominibus præclarissima, quamplures venerabiles Synodos celebratas fuisse, & quidem recentioribus Collectoribus sacrorum canonum valde familiares eruditi omnes passim agnoverunt, proindeque in illis germana ut plurimum veterum doctrina continetur. Quamquam tamen apud viros eximios, etiam Hispanos, & Hispanicarum rerum exploratores solertissimos, qualis inter ceteros fuit Garsias Loaisa supervacanea fuerit sollicitudo, & inanis labor in omnibus Toletanis Conciliis exquirendis, ad quæ vulgatos Collectorum omnium canones, commode referrent, nihil minus dabo operam, ut, quoad fieri poterit, Gratiani fragmenta, suis unaquæque Conciliis tribuantur.

De Canonibus Concilii Toletani I.

Concilium Toletanum I. apud omnes Collectores dicitur, quod celebratum est anno 400., idemque, uti conjiciunt viri eruditi non Provinciale fuit solius Toletanæ Diœceseos, sed Nationale totius Hispaniæ, ad quod convenerunt Episcopi numero novemdecim, Præsidente Patruino, seu, ut alii vocant, Patrono Emeritensis Ecclesiæ Episcopo, & quidem Catholici omnes, qui adversus Priscillianistarum hæreses, quemadmodum in eodem Concilio dicitur, acerrime, strenueque pugnaverant. Generali huic totius Hispaniæ Concilio occasionem dederat lapsus gravissimus Ecclesiasticæ disciplinæ fere ad interitum deductæ, quam propterea necesse fuerat reparari, aut etiam, si fieri posset, omnino restitui. *Quoniam singuli cœpimus* (ajunt Toletani Patres) *in Ecclesiis nostris facere diversa, & inde tanta scandala sunt, quæ usque ad schisma perveniunt, si placet, communi Concilio decernamus, quid ab omnibus Episcopis in ordinandis Clericis sit sequendum.* Hanc ad rem viginti capitula constituta sunt, quæ a Collectoribus Conciliorum referuntur.

Can. 4. dist. 34. Ex his numero decimumseptimum est, quod refertur apud Gratianum in can. 4. dist. 34., cujus tamen verba ita potius describenda fuerant, quemadmodum in Codicibus optimis habentur: *Siquis habens uxorem fidelem*, (legunt alii: *Siquis habens uxorem fidelis*), *si concubinam habeat non communicet. Ceterum qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur; tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ (ut ei placuerit) sit conjunctione contentus, alias vero vivens abjiciatur, donec desinat, & per pœnitentiam revertatur*. Nonnulli recentiores in canonis hujus, & similium interpretatione laborant, quod veteris concubinatus naturam perspectam satis non habeant. Porro triplex apud veteres fuit genialis thalamus, alius cum uxore, alius cum concubina, alius demum cum uxore simul ac concubina. Prior dicebatur justus, seu jure probatus, ex quo qui progeniti erant justi liberi, ac legitimi appellabantur. Alter erat a lege permissus, quasi nuptiæ minus solemnes, & juxta meras naturæ leges nulla juris celebritate contractæ, ex quibus propterea qui nascebantur, naturales liberi vocabantur. Postremus erat omnino lege interdictus, quasi adulterium; unde injustos, illegitimos, & spurios liberos a naturalibus lege Romana discretos fuisse facile animadvertunt quicumque vel solas Romanæ Jurisprudentiæ institutiones apprehenderint. Etenim Romani veteres triplex justum conjugium dixerunt, vel quod per confarreationem solemnibus juris adhibitis contrahebatur, vel per legitimas stipulationes, sive coemptionem viri & uxoris fiebat, vel demum per usucapionem, quatenus leges duodecim tabularum constituerant, ut siquis sine solemnitatibus juris, aut sine stipulatione sociam vitæ sibi adsciverit, eam tamquam legitimam uxorem haberet, dummodo per annum integrum vitæ communionem servassent; siquidem elapso anno ita uterque simul congressi eo animo præsumebantur, ut justi vir & uxor esse vellent, in qua sane voluntate, atque consensu communi omnium suffragio matrimonii, & nuptiarum natura potissimum sita erat. Itaque quousque nondum præterlapsus fuerat annus, non matrimonium, non uxor, sed concubinatus, & concubina appellabatur, concubinatus, inquam, per quem ad legitimum matrimonium via parabatur; concubina, quæ tandem uxor justa, & legitima futura fuisset. In hac disciplinæ juris qualitate, quis concubinatum priorum Ecclesiæ sæculorum improbare poterit, aut etiam damnare, quousque nullæ adhuc proditæ leges fuerant, quibus constitueretur, nuptias nonnisi solemniter contrahi? Improbare potius debuerit concubinatus ipsius abusus, quando scilicet eo animo concubinam quispiam sibi sociaret, ut ab ea recessurus ante annum esset; neque enim facile hanc concubinatus speciem a stupro distinguerem, ipsi etiam Romanis legibus damnato; aliud tamen de concubinatu ipso sentiendum erit.

Can. 68. dist. 50. Ex canone 2. ejusdem Concilii restituenda sunt verba canonis 68. dist. 50. hoc modo: *Item placuit, ut de pœnitente non admittatur* (legunt alii: *ut pœnitentes non admittantur*) *ad Clerum, nisi tantum si necessitas, aut usus exegerit, inter Ostiarios deputetur* (legunt alii: *& tunc inter Ostiarios deputentur*), *vel inter Lectores, ita ut Evangelia, & Apostolum non legat. Siqui autem ante ordinati sunt Diacones, inter Subdiacones habeantur, ita ut manum non imponant, aut sacra non contingant. Pœnitente vero dicimus de eo*, (legunt alii: *Eum vero pœnitentem dicimus*), *qui post baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus, gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens sub cilicio*, (legunt alii: *sub Concilio*) *divino fuerit reconciliatus altario*. Duo in hoc canone habemus disciplinæ Ecclesiasticæ argumenta. Pri-

Primum ex eo eruimus, quod dicatur pœnitentes non posse ad Clerum promoveri, & vix, ubi necessitas postulaverit, inter lectores posse recenseri, ita tamen, ut Evangelia, & Apostolum non legant. Quippe in Ecclesia triplex erat, & distinguebatur lectio; alia Evangelii, alia Epistolarum Sancti Paulli, alia ceterorum Codicum Ecclesiasticorum sive ad veteris testamenti historiam, sive ad mores informandos, sive ad martyrum acta pertinentium. Prior solis Diaconis reservabatur, altera Subdiaconis; postrema etiam Lectoribus in minori ordine constitutis concedebatur. Secundum ex eo deducimus, quod dicatur, Pœnitentes Diaconos in Subdiaconorum gradum dejici, ut manus minime imponant. Hæc porro manuum impositio, quæ Diaconis in Subdiaconorum gradum dejectis non conceditur, non hujusmodi esse intelligitur, quasi Diaconis manus imponendi, idest absolvendi pœnitentes facultas competeret. Referenda hæc sunt ad ceremonialem quandam impositionem manuum, qua totius Ecclesiæ consensio designabatur. Solebant enim omnes sive Presbyteri, sive Diaconi, dum Episcopus manus pœnitentibus imponebat absolutionis, reconciliationisque gratia, etiam ipsi manus imponere, quemadmodum etiam hodie consuetudo hujusmodi viget in ordinationibus Presbyterorum, in quibus cum Episcopus ordinat, & manus imponit, ceteri quoque Sacerdotes, qui adsunt, manus imponere jubentur. Illa itaque ceremonialis manuum impositio supra pœnitentes, quemadmodum insignem ac præcellentem potestatem indicabat, illis Diaconis denegata fuit, qui ob grave aliquod crimen in Subdiaconorum gradum dejecti fuerant.

In can. 4. dist. 51. habetur canon 8. ejusdem Concilii, cujus hæc verba sunt: *si quis post baptismum militaverit, & chlamydem sumserit, aut cingulum, etiamsi graviora non admiserit, si ad Clerum admissus fuit, Diaconi non accipiat dignitatem*. Chlamys genus erat vestis militaris, quam ita describit S. Isidorus Hispalensis lib. 19. Originum cap. 24. *Chlamys est, quæ ex una parte induitur, neque consuitur, sed fibula infrænatur*. Cingulum vero erat militaris illa zona, qua Chlamys eadem colligebatur. In hoc canone finis Toletanorum Patrum fuit, eos a Clericis Superioris gradus excludere, qui militiæ assueverant. Cum enim sibi proposuissent Toletani Antistites de Sacrorum præsertim ministrorum ordinationibus plura constituere, quorum mores non satis erant exacti ad Ecclesiasticarum legum regulas, illud omne a Clericorum animis arcere voluerunt, quod posset illos ad schismata, aut dissensiones Ecclesiæ maxime perniciosas inducere; quod sane non satis curassent, si eos ad Clericalem militiam facile promovissent, qui pertractandis armis diutius incubuerant; præsertim cum ea ætate apud Hispanos milites essent exercitatissimi, occasionem præbentibus Gothis, & Vandalis, quorum anceps fortuna novis in dies certaminibus caussam suppeditabat; ideoque quisquis tum armatam militiam professus fuerat, pronum ad bella, & paratum ad omnes contentiones animum vel usu ipso induerat. Quod autem militibus ad gloriam & laudem esse poterat, Clerico inconveniens erat, præsertim apud illos Episcopos, qui, uti præfatus sum, suborientia Clericorum schismata extinguere meditabantur. *Can. 4. dist. 51.*

Non est hoc in loco omittendus canon 7. dist. 54., licet apud Gratianum referatur sub nomine Concilii Martini Papæ; ille enim habetur in canone 10. Concilii Toletani 1. his verbis: *Clericos siqui obligati sunt, vel pro æquatione, vel genere alicujus domus non ordinandos, nisi probatæ vitæ fuerint, & Patronorum consensus accesserit*. Gratianus hoc fragmentum receperat ex Collectione Martini Bracarensis, qui *Can. 7. dist. 54.*

ut plurimum canones Conciliorum non ad literam, ut ajunt, sed adornata paraphrasi descripserat. Porro Martinus Bracarensis in cap. 46. suæ Collectionis ita Toletanum canonem descripserat. *Siquis obligatus est tributo servili, vel aliqua conditione, vel patrocinio cujuslibet domus, non est ordinandus Clericus, nisi probatæ vitæ fuerit, & patroni consensus accesserit.*

Can. 26. cau. 11. qu. 3. Canon 26. cau. 11. qu. 3. habetur in canone 15. Concilii Toletani I., ubi Clericis, religiosisque viris interdicitur, ne cum excommunicatis ulla ratione communicent. Gratiani verba consonant cum Toletano canone, & vix in postrema parte vocula a Gratiani Codice detrahenda erit, cum in Toletani Concilii exemplaribus desideretur, siquidem pro illis verbis Gratiani, *sive Laico quolibet, sive Clerico*, ita in Concilii Canonibus legitur: *sive Laico, sive Clerico.*

Can. 21. cau. 24. qu. 3. Plurimum a verbis, ac sententia canonis 11. Toletani dissonat Gratianus in can. 21. cau. 24. qu. 3., ita enim legendum esset ex melioribus Concilii ejusdem exemplaribus integris: *siquis de potentibus Clericum, aut quemlibet pauperiorem, aut religiosum expoliaverit, & mandaverit ad ipsum Episcopus, ut eum audiat, & si contemserit, invicem mox scripta percurrant per omnes Provinciæ Episcopos, & quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur, donec audiatur, ut reddat aliena.*

Can. 27. cau. 27. qu. 1. Canon 27. cau. 27. qu. 1. hodie post Romanam Correctionem consonat omnino cum canone 16. Concilii Toletani I. juxta omnia edita exemplaria, dummodo pro illis verbis, *caste vixerit* hæc potius legantur: *caste vivere cœperit*: Gratianus etiam scripserat, *habeatur in absentia*, quæ verba Romani Correctores ex recentioribus, ut ipsi ajunt, Conciliorum editionibus emendarunt hoc modo: *habeatur absenta*. Ceterum Martinus Bracarensis, qui canones Hispanos in Hispania describebat, scripsit potius: *habeatur in absentia*, quemadmodum liquet ex cap. 31. collectionis ejusdem Martini.

Can. 10. cau. 33. qu. 2. De canone 10. cau. 33. qu. 2. nihil est, quod specialiter hic dicam. Consonat ille omnino cum can. 7. ejusdem Concilii Toletani.

Can. 20. de cons. dist. 2. Canon 20. de cons. dist. 2. pertinet ad canonem 13. Concilii Toletani I., cujus verba hæc sunt: *De iis, qui intrant in Ecclesiam, & deprehenduntur nunquam communicare, admoneantur; & si non communicant, ad pœnitentiam accedant: si communicant, non super* (idest *insuper*, sive *ulterius*) *abstineant: si non fecerint, abstineantur*: ex quibus Gratiani fragmentum facile unusquisque emendabit.

De Canonibus Concilii Toletani II.

Sub Montano Toletano Civitatis Episcopo clarissimo celebrata est octo Episcoporum illius Provinciæ Synodus, quæ vulgo Toletana II. appellatur anno 5. Regis Amalarici, qui incidit in annum 531. Quid vero potissimum cordi fuerit Toletanis Patribus, iidem ipsi initio Concilii demonstrarunt his verbis: *Cum in voluntate Domini apud Toletanam urbem Sanctorum Episcoporum præsentia convenisset, & de institutis Patrum, Canonumque decretis commemoratio haberetur, id nobis in unum positis placuit, ut si qua in antiquis canonibus minime commemorata sunt, salubri tractatu, ac diligenti consideratione instituantur. Si qua vero in anterioribus Conciliis sunt decreta, sub abusione temporum hactenus sunt neglecta, redivivæ ordinationis censuram obtineant, quatenus dum in his, quæ ad occultum fidei pertinent, studium religiosæ observationis impe-*

impendimus, Dei nostri misericordiam facilius impetremus. Quinque tantummodo canones in hoc Concilio editos habemus, quorum unum dumtaxat retulit Gratianus in can. 5. dist. 28. Is est canon primus in Concilio, ubi vulgati Codices paullo aliter habent, quam legatur apud Gratianum. En verba ipsa Concilii: *De iis, quos voluntas parentum a primis infantiæ annis clericatus officio manciparit, statuimus observandum, ut mox detonsi, vel ministerio electorum* (Gratianus habet: *Lectorum*, quod probare videntur Romani Correctores ajentes idipsum fere legi in Epist. Syricii ad Himerium cap. 9. Verba Syricii habentur in can. 3. dist. 77. sed forte utrobique nomen *Lectorum* idem significat, videlicet selectos viros, quorum custodiæ, ac vigilantiæ pueruli Ecclesiasticis rebus a Parentibus addicti committebantur, quemadmodum sequentia mox verba Concilii Toletani demonstrant) *traditi, in domo Ecclesiæ sub Episcopali præsentia a Præposito sibi debeant erudiri. At ubi octavumdecimum ætatis suæ compleverint annum, coram totius Cleri, plebisque conspectu, voluntas eorum de expetendo conjugio ab Episcopo perscrutetur; quibus si gratia castitatis Deo inspirante placuit, & professionem castimoniæ suæ absque conjugali necessitate spoponderint servaturos; hi tamquam appetitores arctissimæ viæ, lenissimo Domini jugo subdantur, ac primo Subdiaconatus ministerium habitu probationis suæ a vigesimo anno suscipiant; quod si inculpabiliter, ac inoffense vigesimumquintum annum ætatis suæ peregerint, ad Diaconatus officium (si scienter implere posse ab Episcopo comprobantur) promoveri debent. Cavendum tamen est his, ne quando suæ sponsionis immemores, ad terrenas nuptias, aut ad furtivos concubitus ultra recurrant. Quod si forte fecerint, ut sacrilegii rei damnentur, & ab Ecclesia habeantur extranei. His autem, quibus voluntas propria interogationis tempore desiderium nubendi persuaserit, concessam ab Apostolo sententiam auferre non possumus, ita ut cum perfectæ ætatis in conjugio positi, renunciaturos se pari consensu operibus carnis spoponderint, ad sacratos gradus adspirent:* Duo ex hoc canone deduci possunt. Primum, parentibus eam sexto adhuc sæculo potestatem fuisse, ut filiolos suos Ecclesiasticis officiis addicerent. Alterum, eodem tempore filiis eisdem talem potestatem fuisse, ut adolescentiores facti ab Ecclesiasticis officiis propria voluntate recederent, votumque paternum penitus frustrarentur. Est hæc jurisprudentiæ medii temporis disciplina: Etenim olim multo major erat Parentum potestas, ut scilicet filios quomodocumque reluctantes in ipsis etiam Monasteriis Deo perpetuo dicarent; quemadmodum hodie penitus ab hac agendi ratione penitus recessum est. At sexto circiter sæculo ita sacri Antistites parentum potestatem moderabantur, ut etiam nonnihil filiorum voluntati concederent; ita etiam filios sub potestate esse voluerunt, ut plurimum voluntati Parentum tribuerent. Neque ex his forte quispiam deduceret, non eodem semper Dei spiritu Ecclesiam regi etiam in hisce Conciliis particularibus, ut vocant, Provinciarum, hæc enim jurisprudentiæ varietas non ex aliis aliquando principiis profecta est, quam ex varietate civilis juris, cui aliquando necessarium erat insistere, ut omnia commode, apte, appositeque componerentur. Porro quis ignorat apud Romanos veteres, eosque omnes, qui legibus Romanorum vivebant, maximam fuisse in filios potestatem parentum, adeo ut ab ipsis 12. tabularum legibus parentibus eisdem venumdandi, immo & occidendi impune filios concessa facultas amplissima fuerit. Tum vero quis non videat, parentum voto fuisse indulgendum, quoties illi filios suos etiam reluctantes in Monasteriis includerent, præsertim cum ea ratione melior fieri videretur liberorum conditio, quibus satius erat Deo dicatos esse, sacrisve muneri-

Can. 5. dist. 28.

neribus addictos, quam tam austeræ parentum disciplinæ subjici, & forte ad perpetuum servitutis pondus aliquando venumdari. At posteriore ætate, postquam mores Romanorum a vetere servitute deflexerunt, cœperunt filii in naturalem libertatem quodammodo proclamare, etiam in hac parte gliscenti consuetudini locum fecerunt viri Ecclesiastici, æquum agnoscentes, nonnisi eos, qui vere consentiunt & volunt, Ecclesiasticis muneribus addici, ne forte Ecclesiæ detrimenta gravissima immineant. At, quemadmodum in ceteris rebus nunquam invicem inter se extrema junguntur, ita & in hac parte, non statim a severiore illa parentum potestate deventum est ad liberam filiorum voluntatem; sed partim potestati patriæ, partim liberorum voluntati concessum est, quod sane in dicto canone 5. dist. 28. facile agnoscimus.

De Canonibus Concilii Toletani III.

Celebratissimum est inter omnia Toletana Concilia, quod vulgo dicitur tertium Toletanum; in illud enim universæ Hispaniarum Provinciæ confluxerant, conveneràntque Episcopi numero 78., atque inter ipsos quinque Metropolitæ, videlicet Toletanus, Hispalensis, Narbonensis, Bracarensis, & Emeritensis. Et quamquam non intervenerit Archiepiscopus Tarraconensis, tamen interfuerunt plures Episcopi Tarraconensis Provinciæ, unde nonnulli ex eruditis suspicantur, tunc temporis Tarraconensem Ecclesiam fuisse suo Archiepiscopo viduatam. Quod si præter Episcoporum numerum observemus & caussas, quibus Concilium hoc fuit celebratum, ex sane dignissimæ fuerunt generali illius Regni Concilio; nempe agendum erat de Gothis ab hæresi ad unitatem Catholicam adducendis, facta generali totius fidei christianæ professione, qua præsertim Arianam hæresim detestarentur, & quatuor Priorum Generalium Conciliorum dogmata susciperent. Et quidem res bene cessit ad fidei utilitatem, & incrementum, sed ibidem amplius progressi sunt Sancti Patres; siquidem 23. Canonibus confirmata fide ad disciplinam Ecclesiasticam restaurandam animum converterunt; cujus rei gratia totidem 23. canones ediderunt. Hocce Concilium celebratum est anno 589. Summum Ecclesiæ universæ Pontificatum tenente Pelagio II., regnante autem in Hispania Reccaredo, qui optimus Princeps & Episcopos omnes, ut convenirent, alacrius, vehementiusque excitavit, & postquam convenerunt, munificentissime fovit, & editis in Concilio canonibus deinde omnino consensit, immo & propria manu subscripsit.

Can. 11. dist. 44. In hoc Concilio canone 7. habetur eisdem omnino verbis canon 11. dist. 44., quo talis tradita est Clericis regula, ut exemplo ceteris essent, atque in divinis literis vel inter ipsas epulas erudirentur.

Can. 14. dist. 54. In canone 14. dist. 54. habetur canon 14. ejusdem Concilii Toletani. Sed Gratianus non integrum fragmentum retulit, quale in Concilio ipso expressum est. Agebatur ibi de publicis muneribus, quæ Judæis ad Christianorum injuriam non concederentur. Id potius videbatur Principis auctoritate constituendum. En integra canonis verba: *Suggerente Concilio id gloriosissimus Dominus noster canonibus inserendum præcipit, ut Judæis non liceat christianas habere uxores, vel concubinas, neque mancipia Christiana comparare in usus proprios; sed & siqui filii ex tali conjugio* (legunt alii: *consortio*) *nati sunt, assumendos esse ad baptismum. Nulla officia publica*

blica (ab his postremis verbis exorditur Gratianus) *eos opus est agere, per quæ eis occasio tribuatur pœnam christianis inferre. Siqui vero christiani ab eis judaico ritu sunt maculati, vel etiam circumcisi, non reddito precio ad libertatem, & religionem redeant christianam*. Ex his itaque constat, hunc non proprie canonem Concilii esse, sed legem Regiam Concilii Canonibus insertam, suadentibus autem Episcopis a Principe constitutam.

Canon 2. cau. 10. qu. 1. referendus est ad canonem 19. hujus Concilii Toletani, & ad ejus integritatem restituendus. Ita ibidem legitur: *Multi contra canonum constituta sic Ecclesias, quas ædificaverint, postulant consecrari, ut dotem, quam ei Ecclesiæ contulerint, censeant ad Episcopi ordinationem non pertinere: Quod factum & in præteritum displicet, & in futuro prohibetur; sed omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem, & potestatem pertineant.* Can. 2. cau. 10. qu. 1.

In can. 20. ex Toletanis habetur canon 6. cau. 10. qu. 3., cujus tamen priora verba ita exprimuntur: *Multorum querela hanc constitutionem exigit. Quia cognovimus Episcopos per Parochias suas non Sacerdotaliter deservire, sed crudeliter desævire &c.* Præterea pro illis verbis *a Parochiis habere* in nonnullis Concilii exemplaribus legitur *a Parochis habere*; Demum in postremis verbis illis: *præsumptiones coercere* legunt alii: *præsumptiones avertere*; item alii; *præsumptiones directe coercere*. Quod in hoc canone decernitur, ne Episcopi angariis diœcesanos Clericos gravent, pertinet ad quædam vehicula, quæ sibi parari jubebant Episcopi nonnulli, quoties Diœcesim suam visitarent. Can. 6. cau. 10. qu. 3.

Emendandus est, & ad meliores Codices exigendus canon 63. cau. 12. qu. 2.; etenim hæc leguntur in can. 6. Toletano, ex quo ille depromtus fuerat: *De libertis autem id Dei præcipiunt Sacerdotes, ut siqui ab Episcopis facti sunt secundum modum, quo canones antiqui dant licentiam, sint liberi; & tamen a patrocinio Ecclesiæ tam ipsi, quam ab eis progeniti non recedant. Ab aliis quoque libertati traditi, & Ecclesiis commendati patrocinio Episcopali regantur, a Principe hoc Episcopus postulet.* Gratianus alienam omnino sententiam Patribus Toletanis adsinxit; cum enim Toletani Antistites loquuti fuissent de mancipiis Ecclesiæ libertate non donandis, Gratianus ita canonem interpretatus est, quasi statutum esset quidpiam de mancipiis alienis, qui ab Episcopo Presbyteri, vel Diaconi regulariter ordinari non debeant. Can. 63. cau. 12. qu. 2.

De canone 69. cau. 12. qu. 2. nihil est, quod specialiter dicam, postquam Romanorum Correctorum opera ad meliorum Codicum fidem exactus est juxta canonem 21. hujus Concilii Toletani, quemadmodum manifeste liquet ex eorundem notis, & observationibus canoni ipsi subjectis. Can. 69. cau. 12. qu. 2.

Consonat præterea omnino cum can. 4. Toletano canon 73. cau. 12. qu. 2., ut nihil sit in eo, quod peculiari indigeat observatione. Can. 73. cau. 12. qu. 2.

Canon 28. cau. 13. qu. 2. habetur in canone 22. ex Toletanis, ubi tamen observandum, hunc canonem potissimum ad corpora defunctorum religiosorum pertinere, non generatim Christianorum omnium; etenim priora verba canonis Gratianus omisit, & sunt ex integris Concilii exemplaribus supplenda hoc modo: *Religiosorum omnium corpora, qui divina vocatione ab hac vita recedunt &c.* Non est tamen dubitandum, quin Toletani Patres exoptaverint, ut quod de religiosis constituebant, etiam de ceteris Christianis observaretur. Can. 28. cau. 13. qu. 2.

Canon 16. cau. 32. qu. 2. non integer refertur a Gratiano, qualis legitur in canone 10. Toletano. En verba Concilii: *Pro consultu castitatis, quod maxime hortamento* Can. 16. cau. 32. qu. 2.

mento Concilii proficere debet, annuente Domino nostro Gloriosissimo Reccaredo Rege, hoc Sanctum adfirmat Concilium, ut viduæ, quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si, priusquam profiteantur, nubere elegerint, illis nubant, quos propria voluntate elegerint habere maritos. Similis conditio & de virginibus habeatur, ne citra voluntatem Parentum, vel suam cogantur maritos accipere. Siquis vero propositum castitatis viduæ, vel virginis impedierit, a sancta communione, & a liminibus Ecclesiæ habeatur extraneus.

Can. 2. de conf. dist. 3. Juvat præterea integrum referre canonem 23. ejusdem Concilii, ut exinde supplere possimus, quod deest canoni 2. de conf. dist. 3. *Exterminanda omnino est irreligiosa consuetudo, quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit, ut populi, qui debent officia divina attendere, saltationibus, & turpibus invigilent canticis, non solum sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes: Hoc etenim, ut ab omni Hispania depellatur Sacerdotum & Judicum a Concilio sancto curæ commitatur.*

De Canonibus Concilii Toletani IV.

Eximia quoque semper habita fuit auctoritas Concilii Toletani IV. anno 633. celebrati. Sive enim Episcoporum numerum spectemus, duos supra sexaginta non solum ex diversis Hispaniæ, sed & Galliæ, præsertim Narbonensis, Provinciis eo confluxisse agnoscemus; sive de Viris omni virtutum laude clarissimis quæramus, inter ceteros cum honore memorandus erit Sanctus Isidorus Hispalensis Episcopus omni disciplinarum genere ornatissimus; sive etiam Concilii potestatem intellexerimus, statim sciemus *studio*, ac *diligentia*, quemadmodum scribitur in præfatione Concilii, Regis Sisenandi fuisse celebratum, ejusdemque Constitutiones a Principe ipso confirmatas, omnibus generatim servandas auctoritate etiam Regia fuisse propositas. Quodnam fuerit Episcoporum, ac Regis Consilium in Concilio celebrando, ipsimet in præfatione Concilii profitentur, ut scilicet Episcopi *paternorum Decretorum memores ad conservanda jura Ecclesiastica studium præberent, & illa corrigerent, quæ dum per negligentiam in usum venerunt, contra Ecclesiasticos mores licentiam sibi de usurpatione fecerunt*. Disciplinæ itaque stabiliendæ caussa constituti sunt canones numero 75., quorum plures apud Gratianum habemus.

Can. 3. dist. 25. Primus ex his est canon 3. dist. 25., & pertinet ad canonem 40. in Concilio editum juxta vulgata ejusdem Concilii exemplaria. Gratianus non integram retulit canonis ipsius sententiam, quam propterea hoc loco describam. *Orariis duobus nec Episcopo quidem licet, nec Presbytero uti; quanto magis Diacono, qui minister eorum est? unum igitur omnium oportet levitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, idest prædicat; dextram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium Sacerdotale discurrat. Caveat igitur amodo levita gemino uti orario, sed uno tantum, & puro, nec ullis coloribus, aut auro ornato.* Quid apud veteres orarium fuerit, jam superius attigi, fasciolam scilicet, quam prædicaturi sive Sacerdotes, sive Diaconi sinistra manu gerebant, ut sudore madenti vultui admoverent, vultumque ipsum, & lacrymas aliquando tempore prædicationis obortas tergerent, unde etiam *orarium* dictum fuisse quidam putant, quasi oris tergendi caussa paratum; Eodem præterea utebantur Diaconi, ut quandonam inter missarum solemnia quædam essent a populo, & Clericis facienda ab altari significarent. Facile

cile unusquisque agnoverit orarii hujus vestigium agnosci in ea sacra fasciola, quam Sacerdotes & ministri hac die sinistro brachio appendunt, & *manipulum* vocant; cujus tamen usus hodie alius est, & pertinet tantum ad mysticas significationes, unde illud etiam profectum est, quod & variis coloribus pingatur, & auro ornetur, contra quam a Toletanis Patribus definitum fuerit.

Canon 3. dist. 28. habetur in can. 27. ex Toletanis, ubi tamen non omnium est Codicum consonantia in postremis verbis; etenim ubi Gratianus legit: *professio obligaverit, vitæ sanctæ disciplinam retineant*, habent alii: *professio religat, vitæ sanctæ disciplinam retineant*, & alii: *tali professione obligaverit, sanctam disciplinam retineant*. *Can. 3. dist. 28.*

Can. 1. dist. 38. legitur in can. 25. Concilii Toletani, ubi pro illis verbis: *admonet Paullus Apostolus dicens &c.* legunt alii: *admonente Paullo Apostolo dicente &c.* & pro illis: *& canones, & omne opus eorum in prædicatione & doctrina consistat*, legunt alii: *& canones meditentur, ut omne opus eorum in prædicatione divina consistat*. *Can. 1. dist. 38.*

In canone sequenti, videlicet 26. legitur canon 2. dist. 38., ubi tamen pro illis verbis: *offendant. Cum vero ad litanias &c.* hæc habentur: *offendant, ita, ut quando ad litanias &c.* Quisnam sit officialis liber, de quo hoc in loco sermo habetur, luculenter tradit Garsias Loaisa in notis ad eundem canonem ita scribens: *Sacramentorum manuale nunc appellatur, & in eo etiam decreta Patrum de Sacramentorum usu, & ritibus contineri adparet ex Concilio Moguntino cap. 22., ubi de libro officiorum fit mentio, & duæ regulæ ex eo de Clericis vagis adducuntur. Concilio Toletano VIII. vocatur supplementum*. *Can. 2. dist. 38.*

De canone 5. dist. 45. nihil est, quod specialiter observemus, cum omnino consonet cum canone 57. hujus Toletani Concilii juxta vulgata ejusdem exemplaria. *Can. 5. dist. 45.*

Canon 5. dist. 51. habetur quidem in can. 19. ex Toletanis, ex quo tamen nonnulla adjicienda sunt, ut integra omnino Concilii sententia percipiatur. En priora ejusdem canonis verba: *Perniciosa consuetudo nequaquam est reticenda* (legunt alii: *recipienda*), *quæ majorum statuta præteriens omnem Ecclesiæ ordinem perturbavit; dum alii per ambitum Sacerdotium appetunt, alii oblatis muneribus Pontificatum assumunt; nonnulli etiam sceleribus implicati, vel sæculari militiæ dediti* (legunt alii, *vel sæcularibus dediti*) *indigni ad honorem summum ac sacri ordinis pervenerunt: de quorum scilicet casu* (legunt alii: *caussa*) *atque remotione, oportuerat quidem statuendum; sed ne perturbatio quamplurima Ecclesiæ oriretur, præteritis omissis, deinceps, qui non promoveantur ad Sacerdotium ex regulis canonum necessario credimus inserendum, idest, qui in aliquo crimine detecti sunt*, (legunt alii: *detenti sunt*), *qui scelera aliqua per publicam pœnitentiam admisisse confessi sunt &c.* Hic exorditur Gratianus, cujus verba consonant cum eodem canone 19. Toletano, dummodo observemus, quod jam adnotarunt Romani Correctores ad illa verba: *aut decisione aliquid*, & illa: *aut fornicarias*, dummodo præterea in illis verbis: *per gradus Ecclesiasticos non ascenderunt*, observemus in aliquibus Codicibus legi: *per gradus Ecclesiasticos non accesserunt*, & in illis verbis: *in Sacerdotem die Dominica consecrabitur, conniventibus &c.* legere alios: *in Sacerdotium die Dominica consecrabitur, convenientibus &c.* *Can. 5. dist. 51.*

De canone 5. dist. 54. nihil est peculiariter observandum. Consonat ille omnino cum canone 73. ex Toletanis in vulgatis Concilii exemplaribus. *Can. 5. dist. 54.*

Can. 7. dist. 77. Canon 7. dist. 77. legitur in can. 20. ex Toletanis, ubi tamen pro illis verbis, quæ sunt apud Gratianum: *levitas facimus*, legitur: *levitas fecimus*; item post illa verba postrema: *Presbyteri ordinentur*, ita sequitur in Concilio ipso: *ita ut secundum Apostolicum præceptum probentur primum, & sic ministrent nullum crimen habentes*. Levitarum nomine, quos anno tantum 25. ordinari hoc canone præcipitur, Diaconi intelliguntur. Sane vetustissima fuit hæc disciplina sive Græcæ, sive Latinæ Ecclesiæ, ut Diaconi nonnisi anno 25. ætatis suæ ordinarentur, quemadmodum constare potest ex can. 4. Concilii Carthaginensis vulgo 3., & aliis bene multis. Jam vero, cum de Hispaniarum Ecclesiis loquamur, laudare sufficiet canonem primum Concilii Toletani secundi, quem jam superius retuli ad canonem 5. dist. 28. apud Gratianum.

Can. 30. dist. 81. Canon 30. dist. 81. habetur in can. 43. ex Toletanis, ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *Ideo quæ conjunctæ taliter cum Clericis sunt*, legitur: *Ideoque quæcumque Clericis taliter adjunctæ sunt*.

Can. 8. dist. 87. Canon 8. dist. 87. legitur in can. 72. ex Toletanis: observandum tamen est in quosdam Gratiani Codices incuria Typographorum mendum irrepsisse; ubi enim legendum est: *commendati existunt*, hæc potius ediderunt: *condemnati existunt*.

Can. 20. dist. 93. De elatione Diaconorum supra Presbyteros omnes veteres testantur, præsertim S. Hieronymus in suis operibus frequentissime. In Ecclesia præsertim Græca id constat ex Græcorum ipsorum Conciliis, quibus opus fuit Diaconorum ambitum coercere, quemadmodum jam observavimus superius suo loco. Occasionem ipsis dederat rerum temporalium Ecclesiasticarum administratio; ipsi enim cum electi essent tanquam Ecclesiastici peculii custodes, perque ipsorum manus singulis Clericis, ipsis etiam Presbyteris stipendia distribuerentur, facile potuerunt supra ipsosmet Sacerdotes efferri. Quo ambitu cum capti fuissent Diaconi Hispaniarum, necessarium fuit Toletanis Patribus Sacerdotum dignitati consulere, quemadmodum consuluerunt in can. 39., quem Gratianus retulit in can. 20. dist. 93., ubi observandæ, atque attendendæ sunt Romanorum Correctorum notæ. Garsias Loaisa ad hunc canonem etiam animadvertit, veteres Ecclesias distributas fuisse in varias stationes, sive choros, singulis Clericorum gradibus, imo & personarum generibus adsignatos, quod luculentissime demonstrat ex canone 3. Concilii Turonensis secundi.

Can. 7. cau. 1. qu. 4. Canon 7. cau. 1. qu. 4. legitur eisdem verbis in can. 61. Concilii Toletani, ubi sacri Antistites humanius agendum esse voluerunt cum judæorum filiis recens ad fidem conversis, ne forte a suscepta semel fide recederent.

Can. 24. cau. 2. qu. 7. De canone 24. cau. 2. qu. 7. nihil est, quod specialiter observemus. Habetur ille in can. 64. ex Toletanis, & quidem eisdem omnino verbis.

Can. 6. cau. 10. qu. 1. & Can. 60. cau. 16. qu. 1. Canon 6. cau. 10. qu. 1. jungendus est cum can. 60. cau. 16. qu. 1., cum uterque depromtus fuerit ex canone 33. Toletano, quem integrum hoc loco referam, ut facilius Concilii sententia percipiatur. Ajunt Toletani Antistites: *Avaritia radix cunctorum malorum, cujus sitis etiam Sacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Christi, & martyrum in Parochiis Episcoporum Basilicas construunt, oblationes conscribunt* (legunt alii: *oblationes sanctas tribuunt*), *Sacerdotes hæc auferunt, atque in usus suos convertunt. Inde est, quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia sua perdunt. Inde labentium Basilicarum ruinæ non reparantur, quia avaritia Sacerdotali omnia auferuntur. Pro qua re constitutum est* (hinc exorditur Gratianus in dicto can. 60. cau. 16. qu. 1.) *a præsenti Concilio Episcopos ita Diœceses suas regere, ut nihil jure præsumant auferre,*

sed

sed juxta priorum auctoritatem Conciliorum tam de oblationibus, quam de tributis (legunt alii, *quam de decimis tributis*) *ac frugibus tertiam consequantur*. (De hac tertia redditauum Ecclesiasticorum parte Episcopis adsignata in Ecclesiis Hispaniarum sermonem habebo inferius ad canonem 10. cau. 10. qu. 1. ubi de Concilio Tarraconensi.) *Quod si amplius quidpiam ab eis præsumtum extiterit, per Concilium restauretur, appellantibus aut ipsis conditoribus, aut certe propinquis eorum, si jam illi a sæculo decesserunt. Noverint autem conditores Basilicarum* (hic est dictus canon 6. cau. 10. qu. 1.) *in rebus, quas eisdem Ecclesiis conferunt, in nullam potestatem habere, sed juxta canonum instituta, sicut Ecclesiam, ita & dotem ejus ad ordinationem Episcopi pertinere*. Postrema hæc verba videntur referenda etiam esse ad canonem 19. Concilii Toletani III., uti dicimus ad can. 2. cau. 10. qu. 1., ad quem sane respiciunt Toletani Concilii Patres, dum asserunt: *juxta canonum instituta*.

In can. 11. cau. 10. qu. 1. habemus canonem 36. Toletanum, ubi pro illis verbis Gratiani, *interpretatione sui indigeat* legitur: *in reparatione sui indigeat*. Nonnullis etiam codicibus non omnino consonant illa verba: *Presbyteros probabiles*; etenim in aliquibus Concilii ejusdem exemplaribus legitur: *Presbyteros probabilis vitæ*, quemadmodum inter recentiores canonum Collectores scripsit Burcardus. *Can. 11. cau. 10. qu. 1.*

Canon 1. cau. 12. qu. 1. legitur in canone 24. Toletano, ubi tamen pro illis verbis: *impuberes aut adolescentes*, hæc habentur: *puberes, aut adolescentes*, quæ sane cum sententia Toletanorum Patrum magis consonare videntur: etenim de impuberibus tantum sermo instituitur inferius in vers. *quod si aliqui ex his pupilli*, quæ verba significant in antecedentibus actum fuisse de iis, qui jam pupillarem ætatem excesserant. *Can. 1. cau. 12. qu. 1.*

In eodem Concilio Toletano IV. cap. 67. habetur eisdem omnino verbis canon 39. cau. 12. qu. 2., quem etiam legimus inter fragmenta Capitularium Francorum Baluzianæ Parisiensis Editionis tom. 2. pag. 366. num. 15. nomine adjecto Toletani Concilii. *Can. 39. cau. 12. qu. 2.*

Canon 58. cau. 12. qu. 2. consonant cum canone 68. Toletano, ubi tamen pro illis verbis Gratiani, *& justa inveniatur definitio commutantis* legitur: *& justa inveniatur definitio commutationis*. Quod autem ibidem constituitur, Ecclesiæ libertum non posse adversus Ecclesiam, vel accusationem proponere, vel testimonium dicere, id omnino consentaneum est cum generalibus juris Romani principiis juxta ea, quæ traduntur in toto titulo digestorum de obsequiis Parentibus, & Patrono præstandis. *Can. 58. cau. 12. qu. 2.*

Consonat præterea cum principiis juris Romani, quo liberti ingrati ad pristinum servitutis statum revocantur, canon 71. Concilii Toletani, qui eisdem omnino verbis refertur apud Gratianum in can. 61. cau. 12. qu. 2. *Can. 61. cau. 12. qu. 2.*

Quemadmodum can. 61., ita & 65. cau. 12. qu. 6. pertinent ad tuenda patronalia Ecclesiæ jura ratione libertorum, sive servorum ab ipsa Ecclesia manumissorum. Porro dictus canon 65. legitur omnino eisdem verbis in can. 70. Concilii hujus Toletani, quemadmodum etiam in can. 37. ejusdem Synodi legitur eisdem verbis canon 66. eadem causa, & quæstione. *Can. 65. & 66. cau. 12. qu. 6.*

Jungendi simul sunt canon 2. cau. 16. qu. 5., & canon 3. cau. 16. qu. 3., uterque enim depromtus fuit a Gratiano ex canone 35. ejusdem Concilii Toletani; in quo hæc leguntur: *Sicut diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita Territorii Conventum non adimit: ideoque Basilicæ, quæ novæ conditæ fuerint, ad eum procul* *Can. 3. cau. 16. qu. 3. & Can. 2. cau. 16. qu. 5.*

 dubio

dubio Episcopum pertinebunt, cujus Conventus esse constiterit. Obscura sane videntur priora hujus canonis verba relata in can. 3. cau. 16. qu. 3., in quibus explicandis Glossographi non parum torquentur, imo & inscitiam suam candide confitentur: Auctor glossæ vulgaris ita scribit: *Ego hunc casum sic intelligo: Dicitur enim, quod licet Episcopus præscribat alterius Episcopi Ecclesiam, vel populum per triginta annos, non tamen adquirit populum, vel jurisdictionem in eo quoad spiritualia, etsi præscribat terram aliquam. Tu tamen prudens Lector, si melius intellexeris, me de insufficientia excusabis*. Verum difficultates omnes evanescunt, quotiescumque ad optima Concilii Toletani exemplaria confugimus, in quibus hæc potius leguntur in prioribus verbis: *Sicut Diœcesim alienam tricennalis possessio tollit, ita Territorii Conventum non admittit*. Verbum *adimit* pro verbo *admittit* a Gratiano adpositum obscuram omnino, intricatamque sententiam canonis omnino reddiderat; Cur enim Conventus præscribi non potest, si Territorium, & Diœcesis Episcopalis portio subjacet præscriptioni? Canonem autem ita restitutum facile & statim interpretor. Statuunt enim Toletani Patres, ut sicut in diœcesi aliena, ita quoque in Conventu Territorii, idest in simplici Parochia, quæ hoc in loco *Conventus* nomine significatur, triginta annis præscriptio omnis concludatur. Neque hic rursus quispiam novam se movere difficultatem putet, ajendo jam ante Concilium hocce Toletanum constitutum fuisse, ut soli quadragenariæ præscriptioni res omnes Ecclesiasticæ subjacerent nov. 131. cap. 6., etenim cum de Hispaniarum disciplina tractatur, frustra cum illa Justiniani Imperatoris novellas jungimus; cum Hispani non statim, ac editæ fuerunt, novellas Justiniani receperint, sed apud ipsos vigeret adhuc disciplina Theodosiani Codicis, qui unus ex Alarici Regis præcepto in Hispania servabatur. In eo autem cautum fuerat, ne qualibet actio ultra annos triginta proferretur, sed omnia triginta annorum præscriptioni esset obnoxia l. un. de actionibus certo tempore finiendis.

Can. 4. *cau.* 16. *qu.* 3. Eandem præscriptionis tricennalis disciplinam iidem Toletani Patres, dummodo tamen Provinciæ uniuscujusque fines custodirentur, boni publici caussa recipiendam voluerunt in cap. 34., ex quo desumtus est canon 4. cau. 16. qu. 3., cujus editionem paullo depravatam emendaverunt notis suis Romani Correctores.

Can. 30. *cau.* 16. *qu.* 7. Can. 30. cau. 16. qu. 7. habetur in canone 38. ejusdem Toletani Concilii, in quo tamen hæc leguntur: *Præbendum est a Sacerdotibus vitæ solatium indigentibus, & maxime his, quibus restituenda vicissitudo est. Quicumque ergo fidelium de facultatibus suis Ecclesiæ aliquid devotione propria contulerunt, si forte ipsi, aut filii eorum redacti fuerint ad inopiam, ab eadem Ecclesia suffragium vitæ pro temporis usu percipiant. Si enim Clericis, vel Monachis, seu peregrinis, aut quamlibet necessitatem sustinentibus pro solo religionis intuitu in usum res Ecclesiasticæ largiuntur, quanto magis his consulendum est, quibus retributione justa debentur?* Hinc, ut patet, originem habuit vulgaris traditio, qua omnes Interpretes unanimi consensione afferunt, Fundatores Ecclesiarum, & Patronos tale jus in Ecclesiis & beneficiis patronatis habere, ut ex eorum redditibus subveniri ipsis debeat, quoties indigeant. At si specialiter hanc Toletanorum Patrum sententiam consideraverimus, nullum sane favore Fundatorum, aut Patronorum singulare privilegium agnoscemus in hac parte, cum ratio a Toletanis eisdem Patribus adducta eo pertineat, ut ex Ecclesiasticis redditibus indigentibus omnibus succurratur. Privilegium potius in eo erit, quod inter indigentes potior habenda sit ratio Fundatorum, aut Patronorum, ut etiam per Ecclesiam beneficia beneficiis rependantur.

In

In canone 65. Toletani hujus Concilii IV. renovata fuit sanctio Concilii Toletani III., de qua superius egimus ad canonem 14. dist. 54., ubi etiam ad exemplarium fidem, & integritatem Gratiani fragmentum exegimus. Novus Concilii Toletani quarti canon habetur in can. 31. cau. 17. qu. 4., sed hic rursus Gratianus omisit, quod necessario animadvertendum erat, videlicet quod ibi dicitur de Judæis a muneribus publicis quibuscumque arcendis non tam Synodica constitutione, sed ipsius potius Sisenandi Regis præcepto decretum esse. Hæc sunt verba ipsius canonis: *Præcipiente Domino, atque Excellentissimo Sisenando Rege id constituit sanctum Concilium, ut Judæi &c.* Quod autem subjicitur de pœnis infligendis adversus illos, qui Judæis publica munera exercere permittunt, confirmatum est etiam legibus Wisegothorum, in quibus lib. 12. tit. 3. de hac eadem re ita legitur: *Illi tamen, qui hanc eis* (scilicet Judæis) *potestatem super christianos exercere permiserint; si nobilis, quæ hoc fecerit, persona extiterit, decem libras auri Fisco coactas exolvat; minimæ tamen, vilesque personæ quinque libras auri Fisco persolvendas amittant. Quod si non habuerint, unde componant, centenis decalvati flagellis subjaceant.* Can. 31. cau. 17. qu. 4.

Canon 51. Concilii Toletani, ex quo descriptus est apud Gratianum can. 1. cau. 18. qu. 2. his verbis legendus est: *Nuntiatum est præsenti Concilio, quod Monachi Episcopali Imperio servili operi mancipentur, & jura monasteriorum contra constituta canonum illicita præsumtione usurpentur, ita ut pene ex cœnobio possessio fiat, atque illustris portio Christi ad ignominiam, servitutemque perveniat. Quapropter monemus eos, qui Ecclesiis præsunt, ut ultra talia non præsumant, sed hoc tantum sibi in monasteriis vindicent Sacerdotes, quod præcipiunt canones, idest Monachos ad conversationem sanctam præmonere, Abbates, aliaque officia instituere, atque extra regulam facta corrigere. Quod si aliquid in Monachos canonibus interdictum præsumserint, aut usurpare quidpiam de Monasterii rebus tentaverint, non deerit ab illis sententia excommunicationis, qui se deinceps nequaquam sustulerint ab illicitis.* Integrum descripsi hunc canonem, ut exinde adpareat, quantum a Concilii sententia recesserit Gratianus, quasi vellet significare, jam tum Monachos fuisse quodammodo ab Episcoporum potestate immunes. Can. 1. cau. 18. qu. 2.

In canone 50. Toletano legitur eisdem verbis can. 1. cau. 19. qu. 1., ad quem tamen sunt observatione dignæ Romanorum Correctorum adnotationes. Forte autem in Hispania laxior tum erat Clericorum disciplina, quam esset in oriente, & in urbe Roma tempore S. Hieronymi, qui vix optimum Monachum ad Clericatus honorem admittendum esse dicebat, nisi dicere quispiam vellet, tum demum Clericos ex sententia Toletani Concilii ad Monasteria admitti debuisse, quoties Clerici iidem alicujus gravioris criminis rei, postulabant, ut sibi dignæ pœnitentiæ locus concederetur. Sane id maxime congruit Concilio eidem, si inspexerimus canonem 5. cau. 23. qu. 8. qui depromtus est ex canone 45. ejusdem Concilii Toletani, ubi tamen pro illis verbis *pœnitentiæ tradantur*, legendum erit, quoties aliorum Codicum fidem sequi velimus: *perenniter tradantur*. Similia quædam leges in can. 5. cau. 26. qu. 5. Can. 1. cau. 19. qu. 1. Can. 5. cau. 23. qu. 8.

De canone 29. cau. 23. qu. 8. nihil aliud dixero, quam eundem omnino consonare cum can. 31. ejusdem Concilii Toletani. C. 29. c. 23. q. 8.

Quod jamdudum Ancyrani Patres in canone 23. constituerant apud Græcos, confirmarunt in suis Provinciis Toletani Antistites in can. 29., quem Gratianus retulit in can. 5. cau. 26. qu. 5., cujus verba integra describenda hoc in loco sunt, quod Codices plures varii habeantur. *Si Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut quilibet* Can. 5. cau. 26. qu. 5.

libet ex ordine Clericorum Magos, aut Aruspices, aut Ariolos (legunt alii: *aut Incantatores, aut Ariolos*) *aut certe Augures, vel Sortilegos, vel eos, qui profitentur artem aliquam*, (legunt aliqui: *artem magicam*), *aut aliquos eorum similia exercentes consulere fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus Monasterii pœnam excipiat, ibique* (legunt alii: *ab honore dignitatis suæ suspensus, Monasterium ingressus, ibique*) *perpetuæ pœnitentiæ deditus scelus admissum sacrilegii luat*. De hac pœnitentia, quæ peragenda erat a Clericis in Monasteria dejectis jam nonnulla nuper attigeram ad canonem 1. cau. 19. qu. 1. & ad canonem 5. cau. 23. qu. 8.

Can. 7. cau. 27. qu. 1. Canonem 7. cau. 27. qu. 1. non inveniri in can. 8. Concilii Toletani IV. jam recte observaverunt Romani Correctores. Pertinet potius ad Concilium Parisiense V. anni 615., de quo suo loco agendum erit; ibi enim can. 13. hæc leguntur: *De viduabus, & puellis, quæ sibi vestes in habitu Religionis in domibus propriis tam a parentibus, quam per se ipsas mutaverint, & se postea contra statuta Patrum, vel præcepta canonum conjugio crediderint copulandas, tamdiu utrique habeantur a communione suspensi, quousque quod illicite perpetraverunt, emendent, aut si emendare neglexerint, a communione Ecclesiastica, vel omnium Christianorum convivio in perpetuum sint sequestrati*: Hæc eadem verba relata sunt in capitularia Regum Francorum lib. 7. cap. 338. Baluzianæ editionis. Quod si quæratur, unde nam contingere potuerit, ut fragmentum Concilii Parisiensis Concilio potius Toletano a Gratiano tribueretur, ego facile dixerim Gratianum deceptum fuisse ex decreto Ivonis, qui in cap. 66. partis 7. idem fragmentum laudat ex can. 57. Concilii Toletani IV., Rursum autem Ivonem deceptum fuisse a Burcardo, qui antea illum canonem retulerat ex Concilio Toletano IV. in lib. 8. tit. 48. At vero Burcardus vel Concilium Toletanum laudavit, quod sibi proposuisset a laudandis Francorum capitularibus abstinere; scribebat enim apud Germanos Francicis rebus tum maxime infensos, uti sæpius jam monui; vel quod deceptus & ipse Burcardus fuerit ex Codice Reginonis, in quo habetur idem canon in cap. 62. primæ appendicis, cui hæc inscriptio præponitur: *De fœminis, quæ Religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea conjugium elegerint, quid agendum sit. Toletanum Concilium 4. cap. 57.* Et statim sequitur caput 62. his verbis: *de viduis & puellis, quæ habitum &c.* quemadmodum apud Gratianum. Regino itaque sequentibus Collectoribus errandi occasionem præbere potuit, & fragmenta Parisiensis Concilii tribu[illegible]di Toletano. Sed ego arbitror Reginonem non eo loco Concilium Toleta[illegible] commemorasse, quod eidem Concilio sequens, quod descripturus erat, frag[illegible]n tribueret, sed potius ut significaret nonnulla etiam de re, quam pertractabat, legi in Concilio Toletano IV.. Revera in eodem Concilio cap. 56., (qui apud Reginonem esse poterat quinquagesimus septimus, cum variæ editiones hujus Concilii diversam quoque numerandi habeant rationem) hæc habentur: *Duo sunt genera viduarum, sæculares, & sanctimoniales: sæculares viduæ sunt, quæ adhuc disponentes laicalem habitum non deposuerunt: sanctimoniales sunt, quæ jam mutato habitu sæculari sub Religioso cultu in conspectu Sacerdotis, vel Ecclesiæ adparuerint. Hæ si ad nuptias transierunt, juxta Apostolum non sine damnatione erunt: quia se primum Deo voventes, postea castitatis propositum abjecerunt.*

Can. 10. cau. 28. qu. 1. In canone 63. ejusdem Toletani Concilii habetur eisdem omnino verbis canon 10. cau. 28. qu. 1., qui etiam habetur in legibus Wisegothorum lib. 12. tit. 1., unde adparet judæorum perfidiam utraque sive Regia, sive Ecclesiastica potestate fuisse coer-
C. 11. c. 28. q. 1. citam; atque etiam eodem spectat cap. 60. Concilii relatum in can. 11. cau. 28. qu. 1., quo

quo decretum est, ut filii judæorum fidei Christianæ colendæ caussa a suis Parentibus abstrahantur. Hic autem canon de filiis judæorum jam baptizatis intelligendum esse nemo ambiget, præsertim si postrema illa verba consideret: *in fide proficiant*: non enim in fide proficere potest, nisi qui jam fidem ipsam suscepit. Atque hanc interpretationem juvant nonnulli Codices, in quibus paullo aliter verba canonis leguntur; etenim in prioribus verbis ibidem scribitur ita: *Judeorum filios, vel filias baptizatos, ne parentum &c.*, in quibus Codicibus pro illis Gratiani verbis: *Sub eorum conversatione*, hæc leguntur: *sub eorum cura, & conversatione*. Quæ demum interpretatio confirmatur ex canone 62. ejusdem Concilii Toletani, qui eisdem omnino verbis relatus est a Gratiano in can. 12. cau. 28. qu. 1. *Can. 12. cau. 28. qu. 1.*

Canon 54. de conf. dist. 1. eisdem fere verbis habetur in can. 13. Toletano: ubi autem Gratianus scripsit: *Ergo nec ipsi in Ecclesiis canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum libris non inveniuntur. Componuntur Missæ &c.*, vulgata Concilii exemplaria potius exhibent hæc: *Ergo nec idem in Ecclesiis canendus est, quia in scripturarum sanctarum libris non invenitur. Componuntur ergo hymni, sicut componuntur Missæ &c.*, item postrema canonis verba in integris Concilii exemplaribus ita leguntur: *qui hymnos rejicere fuerint ausi*. Garsias Loaisa pulcherrimas observationes in hunc canonem edidit, quas in hunc locum referre non pigebit. Ita ille: *Hymnos componere, & canere in Ecclesia antiquis christianis in more positum fuit, ut testatur Philo Judæus lib. de supplicum virtutibus, Eusebius lib. 2. historiæ cap. 16., Dionysius Areopagita de divinis nominibus cap. 4. Sacratissimum Corpus B. Virginis Mariæ cum hymnis delatum scribit Nicephorus lib. 2. cap. 22. In Concilio Antiocheno ante annos mille, & trecentos damnatus est Paullus Samosatenus, qui psalmos, & hymnos in honorem Christi decantatos explosit, & ejecit. Hoc constat apud Eusebium lib. 7. cap. 24. Hilarius librum hymnorum composuit, ut auctor est Hieronymus in catalogo. Ambrosius hymnos edidit, ut auctor est Augustinus lib. 1. retractationum cap. 21., & ipse Ambrosius meminit hymnorum suorum in oratione in Auxentium, & S. Bernardus in regula. Extant alii Sanctorum Hymnorum auctores, ut Synesius, Cirenæus, Teophanes, Cosmas Hierosolymitanus, & alii. Theodosius junior Princeps religiosissimus, cujus Regia non dissimilis erat a Monasterio primo diluculo hymnos alternis recitabat. Socrates lib. 7. cap. 22., Nicephorus lib. 14. cap. 13., Berno Abbas de officio Missæ cap. 3. scribit Hymnum Angelorum, Gloria in Excelsis Deo, & in Terra pax hominibus, a Telesphoro primum fuisse auctum, & a Symmaco completum, Ecclesiæque cantandum traditum: Nicephorus lib. 11. cap. 16. rationem, modumque hymnorum canendorum tradit ex Josepho. Dionysius Areopagita lib. de divinis nominibus cap. 4. parte 2. librum Hierothei Sanctissimi Hymnorum divinorum adfert.* *Can. 54. de conf. dist. 1.*

Rursum idem Garsias de versiculo, quod etiam hodie decantamus in fine uniuscujusque Psalmi ita scribit: *De versu illo: Gloria Patri &c. supra diximus. Verum sunt, qui dicant a Flaviano Antiocheno adjutore Chrisostomo compositum, ut Nicephorus lib. 9. cap. 24., & 18. cap. 51., & aliter a Catholicis Græcis in fine psalmorum decantari, aliter ab Arianis. Sozomenus lib. 3. cap. 20, Theodorus lib. 2. cap. 24., Nicephorus lib. 4. cap. 24., postea consilio Hieronymi in Ecclesia Latina additum finibus Psalmorum a Damaso ipso refert in Epist. ad Damasum. Et hic mos Romanus prævaluit in Ecclesia, & ita non gloria, & honor, sed Gloria Patri dicitur.*

Canon 85. de conf. dist. 4. legitur in canone 6. Toletano, ubi in primis refertur, qualis in Hispania fuerit disciplinæ varietas, cum alii ter mergerent baptizandos, alii vero unica mersione baptismum absolverent, unde facile occasio schismatis oriebatur, *Can. 85. de conf. dist. 4.*

qua-

quatenus singularum disciplinarum sectatores ita suæ adhærebant, ut ab aliis baptizatos nullo modo reciperent. Deinde producta est in medium, lectaque in Concilio Epistola Gregorii Magni ad Leandrum Hispalensem, cujus fragmentum habemus apud Gratianum in can. 80. de conf. dist. 4., statimque ita definitum est: *quapropter quia de utroque Sacramento, quod fit in Sancto Baptismo* (utrumque Sacramentum dicebatur, & quod in unica mersione significaretur Dei unitas: & quod in trina mersione significaretur Trinitas Personarum) *a tanto viro* (scilicet Gregorio) *reddita est ratio, quod utrumque rectum, utrumque irreprehensibile in sancta Dei Ecclesia habeatur; propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis usum simplam teneamus baptismi mersionem, ne videantur apud nos, qui tertio mergunt, hæreticorum probare assertionem, dum sequuntur & morem.* Erat tum Hispania expurgata recens ab hæresi Arianorum, qui ter mergere solebant baptizatos, ea potissimum de caussa, ut tres in Patre, Filio, & Spiritu Sancto naturas agnoscerent. Operæ pretium propterea erat apud Hispanos, ut posteaquam constitisset unica etiam mersione collatum baptisma valere, unica mersione ministrandum esse constituerent, ut Arianorum hæresis, quoad fieri posset, radicitus evelleretur, imo & quæcumque cum Arianis sentiendi occasio tolleretur.

Can. 94. de conf. dist. 4. Jam superius diximus multa in hoc Concilio constituta fuisse ad coercendam Judæorum perfidiam, quo inter cetera pertinent canones 10. 11., & 12. cau. 28. qu. 1. His omnibus addi posset canon 94. de conf. dist. 4., qui eisdem omnino verbis legitur in can. 59. ejusdem Concilii.

De Canonibus Concilii Toletani VI.

Concilio Toletano quinto prætermisso, ex quo nullus apud Gratianum canon relatus est, ad sextum progredior anno 638. celebratum sub Cinthilana Rege, Pontifice autem Maximo Honorio I. Concilium hoc Nationale fuit omnium Episcoporum Hispaniæ, quibus nonnulli ex Episcopis Gallicanis accesserant; inter omnes autem primus Concilio subscripsit etiam ante Bracarensem, Toletanum, & Hispalensem Silva Episcopus Narbonensis. Profitentur in canone ultimo iidem Toletani Patres, se *Christianissimi, & Gloriosissimi Cinthilani Principis sui studio advocatos, & instantia esse collectos*. Jam tempore hujus Concilii obierat S. Isidorus Hispalensis Antistes, cui successerat Honoratus. Interfuit autem inter ceteros Braulio Cæsaraugustanus Vir Isidoro eidem valde familiaris, & arctissima animi adfectione conjunctus, atque apud Historiæ Ecclesiasticæ scriptores memoriæ maxime venerabilis. Episcopi interfuerunt Concilio numero 52., ediderunt que canones 19., quorum undecimum retulit Gratianus in can. 9. cau. 3. qu. 9., cujus verba ita legenda sunt ex vulgatis Concilii exemplaribus: *Dignum est, ut vita innocentium non maculetur pernicie accusantium. Ideo quisquis a quolibet criminatur, non ante accusatus supplicio dedicetur, quam accusator præsentetur, atque legum, & canonum sententia exquiratur; ut si indigna ad accusandum persona invenitur, ad ejus accusationem non judicetur, nisi ubi pro capite Regiæ Majestatis causa versatur.*

Can. 9. cau. 3. qu. 9.

Can. 64. cau. 12. qu. 2. Canonem 64. cau. 12. qu. 2. jam recte monuerunt Romani Correctores referendum esse ad disciplinam jam antea constitutam, videlicet ad canonem Concilii Toletani IV., de quo in canone 65. cau. 12. qu. 2. Ceterum idem canon 64. legitur in canone

can. 9. Concilii Toletani 6., ubi tamen pro illis verbis: *de familiis Ecclesiæ esse*, potius legitur: *de familiis Ecclesiæ manumissos*. Reliqua verba omnino consonant.

Canonem 72. cau. 12. qu. 2. jam emendarunt ex canone 5. Concilii Toletani VI. Romani Correctores, hæc verba adjici debere monentes: *vel aliarum quarumlibet personarum*. Sed præterea animadvertere juvat, postrema canonis verba paullo aliter haberi in vulgatis Concilii exemplaribus, quam habeantur apud Gratianum. Ita enim potius legendum esset: *Quod si quis eorum contempserit facere, ipse stipendio suo videbitur privari*. De precariis jam alibi egimus. Sufficiat interea monere, nihil aliud fuisse precarias concessiones, quam contractus quosdam, quibus certa prædia, vel jura Ecclesiastica ad tempus alicui concedebantur, Ecclesiarum, vel publica utilitate ita exigente, ea lege, ut finito tempore ad Ecclesiam reverterentur, aut si novæ emergerent causæ, novæ precariæ fierent, renovato contractu, ne forte diuturna rei possessione facile memoria rei, Jurisve Ecclesiastici interiret. Can. 72. cau. 12. qu. 2.

Canon 2. cau. 20. qu. 3. consonat omnino cum canone 6. hujus Concilii Toletani, postquam Romani Correctores verba illa ad optimorum Codicum fidem exacta restituerunt: *ut nec locutio cum eis ulla sit communis*. Quod si quæratur, quænam sit illa universalis Synodus, de qua mentio fit in hoc canone, quæque de viduis a proposito continentiæ recedentibus quædam statuta condiderit; dixerim eam esse Synodum Toletanam 4., universalem totius Hispaniæ, de qua jam superius egi, cujusque canonem de viduis continentibus expressum superius etiam descripsi ad canonem 7. cau. 27. qu. 1. Can. 2. cau. 20. qu. 3.

Canon 19. cau. 33. qu. 2. sententiam canonis 8. Toletani prorsus exhibet, licet non eisdem ubique verbis expressam, quod ortum est ex varietate plurimorum exemplarium. Singula hoc loco non memoro, cum verba illa, quæ paullo aliter in diversis codicibus descripta sunt, sententiam canonis nullo modo immutare, aut inflectere valeant. Interea observari commode poterunt Romanorum Correctorum notæ, quibus illud unum ego addam, in postremis verbis, quæ apud Gratianum ita leguntur: *juxta quod ætatem aptam perspexerit, pænitentiæ, absolutionis, vel distinctionis tribuat legem*; ita potius legi debere ex vulgatis Concilii exemplaribus: *juxta quod ætatem aptam prospexerit, continentiæ, absolutionis, vel districtionis tribuat legem*. Can. 19. cau. 33. qu. 2.

De Canonibus Concilii Toletani VII.

Nationale etiam fuit totius Hispaniæ Concilium illud Toletanum, quod septimum dicitur, & fuit celebratum sub Chindasvindo Gothorum Rege tempore Theodori Pontificis Maximi anno 646. In illud convenerunt Episcopi numero 30., atque ex ipsis quatuor Metropolitæ, Emeritensis, Hispalensis, Toletanus, & Tarraconensis. Ejusdem Concilii Patres in canone ultimo profitentur, se ob votum memorati Regis convocatos esse, atque in Synodi præfatione testantur, multa cum emendatione digna fuisse ob temporum difficultates caussa bellorum a Gothis concitatorum inducta, unde plurima incommoda non in civilem tantum, sed & in Ecclesiasticam Rempublicam profecta fuerant. Quibus communi consensione, &

Regia auctoritate interveniente consultum est, editis canonibus numero sex, quorum duos retulit Gratianus.

Can. 16. cau. 7. qu. 1. Et quidem eum, qui numero secundus est, retulit Gratianus in can. 16. cau. 7. qu. 1., cujus verba integra hic describere juvabit, cum in nonnullis codicibus aliquarum sit varietas vocum. En verba canonis, qualia in vulgatis Concilii exemplaribus habentur. *Nihil contra ordinis statutum* (legunt alii: *statum*, alii: *ordinem statutum*) *temeritatis ausu præsumatur, neque illa, quæ summa veneratione censentur vel minimo præsumtionis actu solvantur* (legunt alii: *vel minima præsumtione tactu solvantur*), *cum ad hoc tantum fieri quaqua jussa sunt, interrupta noscantur, ne languoris proventu robore salutis natura privetur. Non ergo solum fragilitati consuletur humanæ, sed etiam honori Mysteriorum Dei providetur abunde, dum ab offensionis casu procuratur etiam caveri sollicite* (legunt alii: *provida cavetur sollicitudine*). *Censemus igitur convenire, ut cum a Sacerdotibus Missarum tempore sacra Mysteria consecrantur, si ægritudinis accidat cujuslibet eventus, quo cœptum nequeat consecrationis expleri ministerium*, (legunt alii: *mysterium*) *sit liberum Episcopo, vel Presbytero alteri consecrationem exequi officii cœpti* (alii legunt: *vel Presbytero, ut alter consecrationem expleat.*) *Non enim aliud ad supplementum sui initiatis ministeriis competit, quam aut incipientis, aut subsequentis completa benedictio Sacerdotis* (legunt alii: *aut subsequentis benedictione sint completa*), *quia nec perfecta videri possunt, nisi perfectionis ordine compleantur: Cum enim simus omnes unum in Christo, nihil contrarium diversitas* (legunt alii: *personarum diversitas*) *format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidei repræsentat. Quod etiam consultum cuncti Ordinis Clerici indultum* (legunt alii: *individuum*) *esse sibi non ambigant, sed ut præmissum est præcedentibus libenter alii pro complemento succedant. Ne tamen quod naturæ languoris caussa consulitur in præsumptionis perniciem convertatur, nullus post cibi, potusque quamlibet minimum sumtum Missas facere* (legunt alii: *post cibum, potumve quamlibet minimum sumtum Missas facere præsumat*), *nullus absque patenti proventu* (legunt alii: *absque potentis præventu*) *molestiæ Minister, vel Sacerdos cum cœperit, imperfecta officia præsumat omnino relinquere. Siquis hæc tentare* (legunt alii: *temerare*) *præsumserit, excommunicationis sententiam sustinebit.*

Can. 8. cau. 10. qu. 3. Alterum fragmentum ejusdem Concilii Toletani VII. ex cap. 4. depromtum legitur in can. 8. cau. 10. qu. 3., cujus priora verba ita alii legunt: *Inter cetera denique, quæ communi consensu nos conferre communiter oportuit, querimonias etiam Parochialium Presbyterorum Galliciæ Provinciæ &c.* Romani Correctores ex eo, quod nonnulli Episcopi Gallicani solerent Conciliis Toletanis intervenire, præsertim ex Provincia Narbonensi, probandam censent quorundam MSS. Codicum scriptionem ita habentium: *Gallicanæ Provinciæ*. Verum aliis accuratiores videri possent Codices illi, in quibus habetur: *Galliciæ Provinciæ*, vel ex eo potissimum, quod in eo Canone Toletani Patres se se referunt ad Statuta Bracarensia; At hæc conveniunt potius Galliciæ Provinciæ, cum hæc esset sub Metropoli Bracarensi; vel etiam ex eo, quod licet in antecedentibus Toletanis Conciliis nonnulli interfuerint Galliarum Antistites, in hoc tamen Toletano Concilio VII. ne unus quidem Gallicanus Episcopus subscripsisse fertur; ac propterea verosimile non videtur, absentibus alterius Regni Episcopis legem fuisse dictam, eo vel magis, quod in hoc eodem canone hæ phrases legantur: *ut comperimus*, & *ut evidens inquisitio patefecit*. Quomodo enim compertum esse potuit, quomodo evidens inquisitio

sitio fieri, ubi nullus ex Galliis Episcopus ad Concilium accessit? Mihi præterea emendanda videtur Gratiani editio in illa voce *quinquagenarium*, quemadmodum etiam animadverterunt Correctores Romani, ut pro illa legatur, *quinarium*, uti nonnulli ex MSS. Codicibus habent. Neque enim verosimile arbitrari quispiam potest, coercitum fuisse ambitum Episcoporum visitatorum quorumdam in numero comitatus sui, ita ut statueretur quinquagenarium numerum evectionis non esse excedendum, qui sane numerus etiam supremus videri posset ambitioni magis, magisque promovendæ. Voluit Concilium, Episcopos, quoties Diœcesim visitant, nulli onerosos existere, ac propterea nihil amplius, quam duos solidos exigere posse. Quam grave autem onus imponeretur ab Episcopis, si in vicos, ac terrulas quinquaginta secum ad comitatum adscitos adducerent! Hujus depravatæ scripturæ proposito exemplo arbitrantur nonnulli in Concilio Lateranensi, cujus fragmentum refertur in cap. 6. de censibus, & exactionibus, constitutum fuisse, ut nihil amplius permittatur Archiepiscopis singulis Provinciam visitantibus, quam quinquaginta, ut ajunt, evectiones habere. Ceterum Lateranensium Patrum intima sententia ea est, ut quanto minus fieri possit, gravamen subditis ab Episcopis visitantibus inferatur. Demum observandum est in postremis illis canonis verbis: *correptioni procul dubio canonum subjacebit, tamquam Constitutorum Synodalium transgressor, & priscorum Patrum edictorum corruptor*, alios Codices ita habere: *correptioni procul dubio canonum subjacebit, qua Constitutionum Synodalium transgressores priscorum Patrum edictis corripiendos oportet.*

De Canonibus Concilii Toletani VIII.

Concilium Toletanum, quod octavum dicitur, non tam Ecclesiastica Synodus dici potest, quam generalia totius Hispaniæ Regni comitia, in quæ videlicet confluxerunt & Viri Ecclesiastici, & Proceres Regni, & de rebus sacris, & de civili politia Rege ipso auctoritatem præbente pertractaturi. Celebratum illud est anno 653. tempore Martini Pontificis Maximi. Ut autem celebraretur hæc Synodus, operam dederat Rex Reccesvinthus, ad quam convenerunt ex Episcopis 52.; inter quos Metropolitani quatuor, Emeritensis, Hispalensis, Toletanus, & Bracarensis, præter decem absentium Episcoporum Vicarios; item Abbates decem, ac duo in Ecclesiastica dignitate Ecclesiæ Toletanæ constituti. Ex Regni Nobilibus, Ducibus, Comitibus, ac Proceribus sexdecim interfuerunt, qui subscripserunt omnes Concilio. Dum aperiretur Concilium, adfuit præsens ipsemet Rex, qui ibidem appellatus est *Serenissimus Princeps pia Religione plenissimus, & summo laudum titulo gloriosus*. Ipse etiam primus in comitiis orationem habuit, tomumque in publico consistorio obtulit, in quo continebatur quidquid ipsemet decerni, ac definiri exoptaret. In primis autem professionem fidei suæ ad mentem præcedentium generalium Conciliorum expressit; deinde rogavit, ut emendaretur, quod constitutum fuerat in can. 1. Concilii Toletani 7., ubi perpetua usque ad finem vitæ excommunicatione damnabantur quicumque Clerici consensissent in novi Regis inaugurationem, ad tollendas omnes, quæ tum apud Hispanos excitari consueverant, intestinas seditiones; illam enim sanctionem adeo veteres Patres firmaverant, ut in perpetuum valituram fore etiam jurisjurandi reli-

 gione

gione intercedente professi fuissent, anathema etiam illi dicentes, qui hæc instituta putasset fore execranda. Videbatur nimis aspera hujusmodi disciplina Regi piissimo, qua fiebat, ut qui semel deliquisset, etiam post pœnitentiam acerbissima anathematis pœna usque ad extremum vitæ teneretur; quamobrem a novo Concilio postulavit, ut de hac re solertius omnes inquirerent, & quoties id fieri liceret, inductam semel disciplinam inflecterent; verebatur enim, ne si solveretur præstiti jurisjurandi religio, quodammodo Episcopi ipsi perjurii rei haberentur; alias vero, ne si diutius constitutio aspera vigeret, inhumani quoquo modo viderentur. Post hæc subdidit Rex se omninò consentire, ut definiretur in Concilio ipso quidquid necessario, vel utiliter definiendum omnibus videretur, rogans & Episcopos, & Consistentes Regni Proceres, ut omnia ad justitiam, ad pietatem, salutaremque discretionem composita decernerentur.

Sic explicata Sapientissimi Principis voluntate ad peragenda, absolvendaque propositarum causarum negotia converterunt animum quicumque in Concilio consederant, atque universam rem 13. capitibus confecerunt. Gratianus duo tantum retulit hujus Concilii Capita, in quibus propterea tantummodo immorabimur. Ex secundo capite hujus Concilii descripta sunt hæc fragmenta, videlicet canon 1.
Can. 1. dist. 13., can. 1. cau. 22. qu. 1., canones 1. 9. 14., & 15. cau. 22. qu. 4., qui
dist. 13. propterea omnes simul jungendi erunt ab accurato Interprete ad habendam inte-
Can. 1. gram Toletanæ Synodi sententiam. Prolixa valde sunt ejus capitis verba, ac per-
cau. 22. tinent ad illud, quod emendandum ex Concilio Toletano VII. proposuerat Rex
qu. 1. can. 1. 9. Recces vinthus, quemadmodum nuper observabam. Proponebatur temperandum
14. & 15. Decretum illud Concilii Toletani VII., quo perpetuæ excommunicationi subditi
cau. 22. fuerant Clerici, quicumque in Principem quomodolibet conspirassent. Ut Decre-
qu. 4. tum hujusmodi vires perpetuas haberet, præter alia, quæ adduci poterant, rationum momenta, illud suadebat, quod immutari nihil poterat, nisi cum injuria Concilii præcedentis, item quod jusjurandum de Decreto non immutando fuerat in Concilio præstitum. Ut vero temperaretur, suadebat humanitas, & pietas Principis, qui de eo remittendo postulaverat. De hac re fuit in hisce comitiis acerrime disputatum in diversa distractis considentium animis. Hinc fervidius implorari cœpit ab omnibus Sancti Spiritus afflatus; etsi enim agnoscerent, quod in Concilio Toletano VII. statutum fuerat, singularibus temporis illius circumstantiis fuisse accommodatum, verebantur tamen, ne forte violati jurisjurandi rei fierent. Quamobrem ita dictitabant Toletani Patres, quasi dubitantes: *Unde jurasse nos per attestationem divini nominis conditio juramenti demonstrat, & ne resolvi queat, sacræ Scripturæ auctoritas instat; scribitur namque in exodo: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; neque enim insontem habebit Dominus eum, qui assumserit nomen Domini Dei sui frustra. Item in levitico. Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei tui. Ego Dominus.* Hæc sunt verba, quæ Gratianus referre voluit in canone 14., & can. 15. principio cau. 22. qu. 4., qui ex descriptis sunt emendandi. Observandum itaque est, has non esse sententias Episcoporum asserentium, sed dubitantium proposita, quibus quid sibi agendum in incertis animis foret, meditabantur. Post hæc subjiciunt Toletani Patres nonnulla alia Sanctarum Scripturarum testimonia, quibus Episcopi, Prælatique omnes ad humanitatem, benignitatemque in Subditos exercendam excitantur. Post quæ ita prosequuntur. *Quid ergo? Numquid aut juramenti justitiam, aut misericordiæ pacem sibi*

contraire

contraire narrabimus? . . . Et quia juramenti custodia ultionem non temperant pavescendam, iccirco impietatis atrocitas mortem pariet execrandam? Absit; etenim si publicis Sacramentorum gestis (quod Deus avertat) a quibuslibet illicita, vel non bona extitisset conditio alligata, quae aut jugulare animam Patris, aut agere compelleret stuprum Sacratissimae Virginis, numquid non tolerabilius esset stultae promissionis rejicere vota, quam per inutilium promissionum custodiam exhorrendam criminum impleri mensuram? Sunt hæc verba in can. 1. cau. 22. qu. 4. Hinc ad humanitatem inclinatis Patrum animis, additum est tum demum jusjurandum esse servandum, quoties paci, & benevolentiœ prospicit his verbis: *Etenim omne, quod in pacis fœdere venit, tunc solidius consistit, cum juramenti hoc interpositio roborat. Sed & omne, quod animos amicorum conciliat, tunc fixius durat, cum eos Sacramenti vincula ligant. Omne etiam, quod testis adstipulat, tunc verius constat, cum id adjectio jurationis adfirmat. Quod si testis deficiat, innocentis fidem sola jurisjurandi taxatio manifestat.* Hæc legimus apud Gratianum in can. 1. cau. 22. qu. 1. His autem ita disputatis jam eo adducti videbantur Patres, ut metu violandi jurisjurandi excusso præcedentis Concilii sententiam immutarent. Quamobrem ista subdiderunt: *Hujus sane promissionis incautæ crudam, cruentamque temperare sententiam illa quammaxime compellimur caussa, qua hæc duo mala, licet sint omnino cautissime præcavenda, tamen si periculi necessitas ex his unum remeare* (legunt alii: *temperare*, Gratianus: *perpetrare*) *compulerit, id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare.* (legunt alii: *obligari*). *Quid autem ex his levius, quidve sit gravius pro rationis* (legunt alii *puræ rationis*, alii: *pro pietatis*) *acumine investigemus. Etenim dum pejerare compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus, & Dei jussa superbe contemnimus, & proximis impia crudelitate nocemus, & nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus, illic enim duplici culparum telo percutimur, hic tripliciter jugulamur. Restat ergo, ut eo nostrà pergat sententia, quo misericordiæ patuerit via &c.* Habentur hæc in can. 1. dist. 13., quam sententiam de relaxando jurejurando ut confirment Toletani Patres, plura adducunt Sanctarum Scripturarum exempla, inter quæ ita ajunt: *Etenim incommutabilis, idemque existens Dei Summi natura præcellens sua sæpe in sacris literis legitur mutasse promissa, & pro misericordia temperasse sententiam: Unde quamlibet sit impassibilis, atque immutabilis, idemtidem Deitate firmissima* (legunt alii: *idem quidem ejusdemque Deitatis licet sint dicta firmissima*) *crebro tamen ejus & juramenta leguntur, & pœnitentia, quæ sacris extant mysteriis adoperata*). *Jurare namque &c.* Hæc cum sequentibus leguntur eisdem omnino verbis in can. 9. cau. 22. qu. 4.

In canone 3. ejusdem Concilii Toletani legimus canonem 7. cau. 1. qu. 3., quem jamdudum Romani Correctores perperam S. Ambrosio tributum fuisse observarunt. Juvabit hic integra verba describere, qualia habentur in ipsomet Concilio, cum Gratianus non satis illa ex fide retulerit. *Quod sine magno labore dicendum non est, reperiuntur quamplurimi negotio muneris perituri mercari velle gratiam Spiritus Sancti, dum vile præmium donant, ut pontificalis ordinis sublime culmen accipiant, obliti verborum Petri, qui dixit ad Simonem: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam possideri. Proinde quia & usitatum est tale malum, & majorum frequenter extat mucrone succisum, nos quoque huic vulneri cancroso ignitum, quod superest, adhuc injicimus ferrum, decernentes omnimodo, ut quicumque deinceps pro percipienda Sacerdotii dignitate quodlibet præmium detectus fuerit obtulisse, ex eodem tempore se noverit anathematis opprobrio condemnatum, atque* Can. 7. cau. 1. qu. 3.

a perce-

a perceptione Christi Corporis, & Sanguinis alienum, ex quo illum constat hoc execrabile Christo perpetrasse flagitium. Quod si aliquis extiterit, qui accuset, ille, qui hunc ordinem munerum fuerat acceptione lucratus, & suscepti ordinis gradu privetur, & in Monasterio sub perenni pœnitentia religetur. Illi vero, qui pro hac caussa munerum acceptores extiterint, si Clerici fuerint, honoris amissione mulctentur; si vero laici, anathemate perpetuo condemnentur.

De Canonibus Concilii Toletani IX.

Post elapsos duos annos a Concilio Toletano VIII., scilicet anno 655. sub eodem Reccesvintho Rege rursum celebrata est alia Synodus, quam Toletanam IX. appellant; sed est illa Provincialis, idest ex Episcopis solius Toletanæ Provinciæ sub Eugenio Metropolita congregatis, numero quindecim, una cum sex Abbatibus, aliisque Viris tam Ecclesiasticis, quam Laicis illustribus. In ea autem editi fuerunt canones 17. ad disciplinam ecclesiasticam confirmandam.

Can. 4. dist. 54. Inter hos cap. 11. legitur canon 4. dist. 54. eisdem omnino verbis.

Can. 74. cau. 12. qu. 2. In cap. 5. habetur canon 74. cau. 12. qu. 2., in quo describendo Amanuenses non omnes consonarunt. Vulgata exemplaria ita exhibent: *Bonæ rel dare consultum* (scripserunt alii: *consilium*), *& præsentis habetur vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectare cernitur præmium. Quisquis itaque Episcoporum in Parochia sua Monasterium construere forte voluerit, & hoc ex rebus Ecclesiæ, cui præsidet, ditare decreverit* (scripserunt alii: *ditaverit*) *non amplius ibidem, quam quinquagesimam* (scripserunt alii: *quadragesimam*) *partem dare debebit; ut hac temperamenti æquitate servata, & cui tribuit, competens subsidium conferat, & cui tollit, damna gravia non infligat. Ad Ecclesiam vero, quæ monasticis non informabitur regulis, aut quam pro suis magnificare voluerit sepulturis, non amplius, quam centesimam partem census Ecclesiæ, cui præsidet, ibidem conferre licebit, ea tamen cautela servata, ut unam tantummodo, quæ placuerit, ex his duabus remunerationem assumat.* (alii ita scripserunt: *Ecclesia vero, quæ monasticis non informabitur regulis, aut quam pro suis munificare voluerit sepulturis, non amplius, quam centesimam partem census Ecclesiæ, cui præsidet, ibidem conferre licebit, ea tamen cautela servata, ut tantummodo quæ placuerit, ex his duabus remunerandam assumat.*)

Can. 2. cau. 12. qu. 3. & Can. 1. cau. 12. qu. 4. Jungendi simul sunt canon 2. cau. 12. qu. 3., & canon 1. cau. 12. qu. 4., cum depromti sint ex capite 4. ejusdem Concilii Toletani. Priora canonis 4. Toletani verba habentur in dicto can. 1. cau. 12. qu. 4., ubi jam animadverterunt Romani Correctores ad illa verba: *compensatione tam juris &c.* paullo aliter haberi in Concilio ipso cum vetustis exemplaribus collato; item ego observo pro illis verbis Gratiani: *quæ suscepit extraneum* in aliis codicibus legi: *quæ suscepit externum*. Post verba illa postrema: *conquisitio pertinebit*, ita sequitur in Concilio ipso: *Si autem quælibet pars majori cumulo sui juris excreverit, majorem etiam portionem in divisione percipiet: quicumque vero de prædictis Sacerdotibus, vel Ministris &c.* Hic sequuntur verba dicti canonis 2. cau. 12. qu. 3., cujus postrema verba ita leguntur in Concilio: *Ecclesia hoc sibi, cui præfuit, vel Minister extitit, in perpetuo vindicabit.* Quod hoc canone definitur, apud Ecclesiam remanere bona Clericorum, quotiescumque nihil ordinatum a Clericis, dum viverent, fuerit, duplici ratione

factum

factum videtur, vel quia decebat a Clericis bona ecclesiastica, sive intuitu Ecclesiæ quæsita dividi a familiaribus, & privatis, quoties ipsi Clerici voluissent post mortem suam singula singulis addici; vel quia verosimile esse potuit Clericos, qui aliter de bonis suis non disposuerant, Ecclesiam hæredem instituere voluisse. Si enim Martyrum bona, qui nullis superstitibus cognatis decessissent, ex piorum Principum constitutionibus olim ad Ecclesiam devolvebantur, ea ratione, ut refert Eusebius in lib. 2. de vita Constantini cap. 36., quod *defunctis utique molestum non erit, si cujus gratia nullum non discrimen subierunt, eam ipsis hæredem habere contingat*, pari ratione decebat Ecclesiam iis aliquando succedere Clericis, qui pro illa, dum viverent, universos labores suos, & maximam operam contulerunt.

Canon 4. cau. 12. qu. 3. habetur in cap. 6. hujus Concilii Toletani, cujus Can. 4.
hæc verba sunt: *Cum præteritis Sanctionibus notissimum habeatur, quæ de rebus Pa-* cau. 12.
rochialium Ecclesiarum pars Episcopo conferatur, opportune duximus decernendum, ut qu. 3.
si Episcopus tertiam, quam de rebus eisdem sanctione paterna sibi debitam novit, aut ipsi Ecclesiæ, cujus res esse patescit, aut alteri Ecclesiæ, cui elegerit, conferre decreverit, & licitum maneat (legunt alii: *& licita maneant*), *& irrevocabile robur ejus sententia ferat*. De tertia parte, quæ Episcopis Hispaniarum debebatur, nonnulla inferius dicam ad canonem 10. cau. 10. qu. 1., ubi de Concilio Tarraconensi. Ceterum ad hanc rem juvat observare, per priora Ecclesiæ sæcula institutis primum Parochiis oblationes parochiales non Parochorum constitutorum lucro cessisse, sed ad Episcopos devolvi consuevisse, qui de sustentandis Clericis omnibus Diœcesanis curam omnem, ac sollicitudinem gerebant; cum enim Cathedrales Ecclesiæ valde inopes essent, necessarium erat etiam de inferiorum Ecclesiarum redditibus eisdem occurri. Adauctis vero posteriore tempore redditibus, cœperunt Episcopi a parochialibus obventionibus penitus abstinere. Quod primum arbitror apud Græcos obtinuisse tempore Gennadii Patriarchæ, de quo ita scribit Theodorus Lector in lib. 1. Histor. Ecclesiast. *Designavit Gennadius Marcianum Œconomum, qui mox atque Œconomus factus esset, quæ in unaquaque Ecclesia offerebantur, ab ejus loci Clericis accipi decrevit; ad id enim usque tempus cuncta accipiebat Ecclesia magna*. Ecclesiæ dein occidentales in Africa idipsum postea receperunt, apud quas etiam præceptum fuit Episcopis, ne Parochiarum oblationes in suam potestatem redigerent. Ferrandus Diaconus in suo Breviario can. 38. ex Concilio Hipponiregiensi ita tradit: *Ut Episcopus Matricis non usurpet quidquid fuerit donatum Ecclesiis, quæ in Diœcesi constitutæ sunt*: Hinc generalis propemodum reddita fuit hæc omnium Ecclesiarum disciplina, alicubi maturius, alicubi citius pro modo facultatum uniuscujusque Ecclesiæ Cathedralis; non enim prius Episcopi hæc jura Parochiarum abdicarunt, quam haberent, quod sibi, Clericis, Ecclesiisque suis omnino sufficeret. Alicubi autem non integre, & generaliter omnibus Parochiarum juribus renunciarunt, sed tantum quartam, vel tertiam reddituum partem, aut oblationum sibi reservarunt, vel quod illa adhuc indigere viderentur, vel quod optarent, ut sui juris antiqui quoddam adhuc vestigium remaneret.

Can. 3. cau. 15. qu. 8. legitur in can. 10. Concilii hujus Toletani, ubi tamen Can. 3.
pro illis verbis: *Proles autem aliena pollutione nata non solum hæreditatem nunquam* cau. 15.
accipiet &c. ita legitur in vulgatis Concilii exemplaribus: *Proles autem tali nata* qu. 8.
pollutione non solum parentum hæreditatem nusquam accipiat &c.

Canon

Can. 10. cau. 16. qu. 3. Canon 10. cau. 16. qu. 3. legitur eisdem omnino verbis in can. 8. hujus Concilii in vulgatis exemplaribus, ubi statuitur præscriptionem rerum Ecclesiasticarum non ab actu Clerici alienantis, sed potius ab ejus morte initium habere. Quid vero dicendum sit de tricenaria præscriptione in Hispania, etiam postquam Justinianus Imperator solam quadragenariam in Ecclesiasticis rebus admiserit, jam superius attigimus ad canonem 3. cau. 16. qu. 3., & canonem 2. cau. 16. qu. 5.

Can. 31. cau. 16. qu. 7. Canon 31. cau. 16. qu. 7. pertinet ad canonem 1. hujus Concilii Toletani, ex quo priora verba huc sunt referenda, cum apud Gratianum desiderentur. Ita ibidem scribitur: *Omnis itaque rei Ecclesiasticæ quantitas, sicut remedium veniæ tribuit conferenti, ita damnum rite præparat fraudatori. Et ideo nullus Sacerdotum, vel Ministrorum ex rebus Ecclesiæ, quæ in quibuscumque locis a fidelibus largiuntur, aliquid auferat, vel juri suo, aut Cathedræ propriæ unitati connectat.* (alii legunt: *Civitatis connectat.*) *Devotio enim uniuscujusque sicut gratanter votum contulit Deo, ita definivit, quo plenitudo votorum conservaretur in loco, in quo velut si collata tenentur,* (legunt alii: *locata tenentur*) *manet gratia offerentis, ita si frustrantur, imminet pernicies defraudantis. Verum ut rei hujus potior soliditas habeatur, condignis filiis, vel nepotibus, honestioribusque propinquis ejus*, &c. quæ apud Gratianum sequuntur.

Can. 32. cau. 16. qu. 7. Sequuntur post hæc Toletani Patres in can. 2. *Cum sæpe sit solitum etiam illa, quæ non debentur, prece supplicationis, & vi quodammodo extorqueri doloris, quanto magis sine obstaculo concedi debent exquisita simul & ordine juris, & dolore compassionis? Quia ergo fieri plerumque cognoscitur, ut Ecclesiæ Parochiales, vel sacra Monasteria ita quorundam Episcoporum vel insolentia, vel incuria horrendam decidant in ruinam, ut gravior ex hoc oriatur ædificantibus mæror, quam in construendo gaudii extiterat labor, ideo pia compassione decernimus, ut quamdiu earum Fundatores Ecclesiarum* &c. Quæ sequuntur refert Gratianus in can. 32. cau. 16. qu. 7., cui omnino jungendæ sunt Romanorum Correctorum observationes, ut quænam sit aliorum codicum diversitas agnoscatur. Sed præterea hoc in loco est adamussim observandum, eo tempore apud Hispanos nondum receptas fuisse Justiniani Imperatoris leges, apud quos Theodosiani potius Codicis usus erat; ac propterea nondum apud eosdem induci potuisse disciplinam de jure patronatus in hæredem transferendo, quæ jam apud Justinianum fuerat definita in l. 46. cod. de Episc. & Cleric. juncta Novella 57. cap. 2., & Novel. 123. cap, 18., Quamobrem videmus in memorato Toletani Concilii loco constitui, Fundatorem, quousque in vita ipse superstes fuerit, tantummodo curam Ecclesiarum, quas erexerat habuisse, & Clericos ad illas præsentare potuisse, eoque defuncto liberam Ecclesiam remansisse, quin jus patronatus fundatoris hæredibus concederetur.

De Canonibus Concilii Toletani X.

Post elapsum annum a Concilio 9. aliud in Toletana Urbe celebratum Concilium est anno 656., quod decimum appellant, & quidem etiam Regis ejusdem Reccesvinthi auctoritate, qui ad promovendas Ecclesiarum utilitates sollicitudinem maximam impenderat. Ex subscriptionibus Episcoporum, qui viginti numero fuerunt, præter quinque Vicarios Episcoporum absentium, videtur hoc Concilium fuisse Nationale totius Hispaniæ, præsertim cum noscamus tres in eo adfuisse Metropo-

ropolitas, Eugenium Toletanum, Fugitivum Hispalensem, & Fructuosum Bracarensem. Canones ibidem editi sunt numero septem, quorum tertium retulit Gratianus in can. 6. dist. 89., licet multo aliter, quam in vulgatis Concilii exemplaribus habeatur. Itaque his verbis legendus est canon: *Reverentiæ totius auditum, quia res adiit dura, non frustra cogimur hac duriori extirpare censura. Agnovimus enim quosdam Pontifices præcepti Principis Apostolorum, qui ait: Pascite, qui in vobis est, gregem, non coacte, sed spontanee, nec dominantes in Clero, sed forma facti gregis, ita esse immemores, ut quibusdam Monasteriis, Parochialibusque Ecclesiis, aut suæ consanguinitatis personas, aut sui favoris participes iniquum sæpe statuant in Prælatum, ita illis providentes commoda inhonesta, ut eisdem deferantur, aut quæ proprio Episcopo dare justus ordo poposcerit, aut quæ rapere deputati exactoris violentia potuerit. Proinde decenter omnibus placet, & in præsenti tale rescindere factum, & non esse de cetero faciendum. Nam quisquis Pontificum deinceps aut sanguini propinquis, aut favore sibi personis quibuscumque devinctis talia commodare lucra tentaverit ausu nefandæ præsumtionis, & quod visum fuerit devocetur in irritum, & qui ordinarit, annuæ excommunicationis ferat excidium.* Ex his explicandus erit, ac supplendus Gratianus; etenim si & præfationem canonis, ceteraque omnia verba consideraverimus, statim agnoscemus, non ideo editam fuisse eam sanctionem, quod perpetua esset, ac generalis, sed potius ut gravi abusui, qui in Hispaniis ea in re obtinuerat, consuleretur; quamobrem ipsimet Toletani Patres hanc eandem, quam constituebant, jurisprudentiam minime dubitarunt adpellare nomine *censuræ durioris*. Can. 6. dist. 89.

In canone 4. Concilii Toletani, qui immediate sequitur, legimus canonem 16. cau. 20. qu. 1., cujus definiendi occasio hæc fuit: *Inveniuntur* (ita ajebant Toletani Episcopi) *nonnullæ viduæ diversis excusationibus se adeo contegentes, ut blandiantur sibi, non se Patrum plena religionis alligatas institutione teneri. Unde antiquis inconcusse permanentibus regulis, hoc adjicitur novæ oraculo sanctionis, ut vidua, quæ sanctæ religionis obtinere propositum voluerit &c.* Hic subsequuntur verba Gratiani usque in finem ibi: *& non suspecta*, post quæ hæc subjiciuntur: *quæ careat & varietatibus colorum, & diversitatibus partium, adeo ut absque ulla suspicione transgressionis maneat usui tantum apta sanctæ religionis, & usui sexus competens ad testimonium probitatis. Ut autem deinceps nihil devocetur in dubium, pallio purpurei, vel nigri coloris caput contegat ab initio susceptæ religionis, ut dum illic intulerit signum probabilis sanctitatis, ubi nullius falli poterit visio intuentis, nusquam attentetur ausus detestandæ præsumtionis.* Can. 16. cau. 20. qu. 1.

Canon 1. cau. 20. qu. 2. pertinet ad canonem 6. ejusdem Toletani Concilii, cujus priora verba hæc sunt, quæ apud Gratianum desiderantur: *Cum huc usque dissolutæ operationis effectus interdum nutare fecit honestæ conversationis edictum, dum incondite resolvi putatur, quod indissolubile sanctionis auctoritate tenetur; ideo quidquid obvium ex incerto occurrit, evidenter abjici debet, ut de cetero nihil superfit, quod in dubium nutetur. Ideoque si in qualibet minori ætate, vel religionis tonsuram, vel religioni debitam vestem in utroque sexu filiis, aut unus, aut ambo parentes dederint, certe aut nolentibus, aut nescientibus se susceptam, &c.*, quæ apud Gratianum subsequuntur iis adnotatis, quæ jam Romani Correctores recte observaverunt ad vocem illam: *quartumdecimum*. Can. 1. cau. 20. qu. 2.

Can. 36. cau. 27. qu. 1. De canone 36. cau. 27, qu. 1. nihil est, quod ulterius adjiciam, postquam Romani Correctores illum redegerunt ad fidem optimorum exemplarium, & ad integritatem canonis 5. Toletani.

De Canonibus Concilii Toletani XI.

Anno Domini 675. aliud celebratum est Concilium Toletanum, quod undecimum vulgo adpellatur, & quidem totius Toletanæ Provinciæ, intervenientibus Episcopis novemdecim, & septem Abbatibus sub Quirico Metropolita Toletano, Synodalem autem congressum postulante Vuambaro Rege, quem *Excellentissimum, & Religiosum Principem* Episcopi hujus Concilii nominarunt. Jam octodecim anni effluxerant, ex quo Episcopi in unum convenire non poterant ob temporum difficultates; quamobrem jamdiu Ecclesiastica disciplina corruisse quodammodo videbatur, cui propterea consulendum erat, quemadmodum consultum fuit sexdecim Canonibus editis. Ex his tertius habetur in can. 13. dist. 12. cujus verba omnino consonant cum vulgatis Concilii exemplaribus. Non est tamen contemnenda, quæ ibidem subjicitur, Romanorum Correctorum observatio.

Can. 13. dist. 12.

Can. 6. dist. 23. Canon 10. ejusdem Concilii legitur in canone 6. dist. 23., ubi quædam Codicum varietas adparet; etenim ubi Gratianus habet: *probat disciplina*; legunt alii: *provehit disciplina*, ubi Gratianus scribit: *generali sponsione*, scripserunt alii: *generali innexione*; ubi Gratianus: *est ascensurus*, alii: *est accessurus*: ubi Gratianus habet: *placiti sui adnotatione*, legunt alii: *placiti sui innodatione*; alii etiam: *placita sibi annotatione*; demum ubi Gratianus legebat: *placitis talium inferenda*, legunt alii: *placitis talium inferenda*.

Ca. 101. cau. 1. qu. 1. In canone 8. hujus Concilii legitur canon 101. cau. 1. qu. 1., ad quem Romani Correctores jamdiu adnotarunt, quænam sit in Codicibus aliis varietas scriptionis, licet ubique eadem semper maneat Toletanorum Patrum immutata sententia. Unum ego addo, quod Romani iidem Correctores omiserunt, videlicet postrema illius canonis verba in quibusdam codicibus ita haberi: *Et competenti verbere, & debita excommunicatione plectendus est*. Porro verberum pœnam in Ecclesia vetere consuevisse Clericis minoribus infligi ex pluribus antiquissimis monumentis, præsertim ex S. Augustino non ignoramus, adinstar pœnæ illius, cui subjacere solent ex Præceptorum sententia discipuli in hodiernis scholis.

Can. 3. cau. 5. qu. 4. Canon 3. cau. 5. qu. 4. habetur in canone 1. ejusdem Concilii; sed quoniam non eadem leguntur in omnibus exemplaribus, operæ pretium erit illum ita describere: *in loco benedictionis* (intelligitur hic locus Concilii, quemadmodum commode eruitur ex contextu totius canonis) *confidentes Domini Sacerdotes nullis debent* (legunt alii: *nullus debet*) *aut indiscretis vocibus perstrepere, aut quibuslibet tumultibus perturbari*; *nullis etiam* (legunt alii: *perturbare*; *nullus etiam*) *vanis fabulis, vel risibus agi, & quod deterius est, obstinatis disceptationibus* (legunt alii: *concertationibus*) *tumultuosas voces effundere. Si quis enim, ut Apostolus ait, putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio: cultum enim suum justitia perdit, quando silentia judicii obstrepentium turba confundit, dicente Propheta: erit cultus justitiæ silentium. Debet ergo quidquid aut consultationibus confidentium agitur, aut ab accusantium parte proponitur, sic mitissima ver-*

verborum relatione proferri, ut nec contentiosis vocibus sensus audientium turbent, nec judicii vigorem de tumultu enervent. (Legunt alii: *Debet ergo quidquid aut contendentium collationibus agitur, aut accusantium parte proponitur, sic mitissima verborum relatione proferri, ut nec contentiosis vocibus audientiam turbet, nec judicantium vigorem de tumultu enervent*). *Quicumque ergo in conventu Concilii hæc, quæ præmissa sunt, violanda crediderit, & contra hæc interdicta aut tumultu, aut contumeliis, vel risibus Concilium conturbaverit, juxta divinæ legis edictum, quo præcipitur: Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium, & cum omni dedecore de consessione abstractus* (legunt alii: *cum omni confusionis dedecore abstractus*) *a communi cætu secedat, & trium dierum excommunicationis sententiam perferat.*

In canone 15. cau. 7. qu. 1. habetur canon 14. hujus Concilii, ubi tamen pro illis verbis: *verendum nobis est, & cavendum*, legunt alii: *curandum nobis est, & cavendum*. Quæ ex Gratiani commentariis huic fragmento adjecta fuerant, Romani Correctores jamdiu observaverunt, illaque hodie apud Typographos jure optimo diversis characteribus imprimuntur. Consonat autem cum sententia hujus canonis canon 16. eadem causa, & quæstione, quem jam superius exhibuimus suo loco. *Can. 15. cau. 7. qu. 1.*

Canon 30. cau. 23. qu. 8. consonat omnino cum can. 6. hujus Concilii Toletani. Erat tum in more positum apud Hispanos, ut Episcopi peterent a Principe, ut sibi delegarentur criminales caussæ, præsertim quæ ad crimen læsæ Majestatis pertinerent. Princeps vero id facile indulgebat, probatam habens Episcoporum æquitatem, atque optimum arbitrium existimans. Sed jam in aliis Conciliis Toletanis visa fuerant Episcopis non satis convenientia hujusmodi judicia, proptereaque pluries cautum est, ne Episcopi amplius se in his caussis Judices constitui curarent. Facit etiam ad hanc rem canon 30. Concilii Toletani IV., de quo jam superius egi ad canonem 29. cau. 23. qu. 8. *Can. 30. cau. 23 qu. 8.*

De Canonibus Concilii Toletani XII.

Ad exemplum Concilii Toletani VIII. sub Rege Reccesvintho celebrati, quemadmodum superius intelleximus, habitum fuit Concilium Toletanum, quod vulgo duodecimum dicunt, anno 681.: Istud enim non tam fuit Synodus Virorum Ecclesiasticorum, sed & generalia exhibuit totius Regni Hispaniarum comitia, auctoritate Regis Ervigii inita, ad quæ & Rex ipse advenit, ut Constitutionibus ibidem edendis auctoritatem suam, potestatemque tribueret. Illud inter cetera piissimus Princeps obtestatus Episcopos est, & Regni Proceres, quos adesse jusserat, ut si quid emendandum, corrigendumque ipsis videretur, aut innovandum, sine ullo discrimine prorsus corrigerent, aut etiam innovarent: Præsertim vero illud eximiorum virorum fidei commendavit, quo fieret, ut nulla amplius Judaici populi vestigia in Hispaniis superessent. Quamobrem libellum quendam Rex ipse Concilio toti exhibuit, ut quidquid ipse expostularet, palam universi perciperent. Interfuerunt comitiis solemnibus Metropolitani quatuor, Toletanus, Hispalensis, Bracarensis, & Emeritensis; cum illis quoque Episcopi 31., Abbates quatuor, Vicarii Episcoporum absentium tres; viri autem Illustres, ac Proceres Regni quindecim; qui omnes tribus supra decem Canonibus editis, arbitrati sunt se satis Hispaniarum Ecclesiis, illarumque rebus consuluisse.

Can. 17. dist. 54. Æquissimæ Principis piissimi voluntati morem gessere, quicumque convenerant; quod inter cetera liquet ex can. 17. dist. 54., qui eisdem verbis omnino legitur in canone 9. illius Synodi. Plura autem ac plura ibidem continentur, quæ in odium Judæorum constituta fuerunt.

Can. 25. dist. 63. Canon 25. dist. 63. referendus est ad canonem 6. ejusdem Concilii Toletani, cujus verba integra describenda sunt, cum nonnulla apud Gratianum desiderentur. *Illud quoque collationi mutuæ decernendum nobis occurrit, quod in quibusdam Civitatibus decedentibus Episcopis propriis, dum differtur diu ordinatio successoris, non minima creatur, & officiorum divinorum offensio, & Ecclesiasticarum rerum noscitur perditio. Nam dum longe, lateque diffuso commeantium* (legunt alii: *commeatus*) *impeditur celeritas nunciorum, quo aut non queat Regis auditibus decedentis Præsulis &c.* Quæ sequuntur apud Gratianum consonant cum exemplaribus vulgatis Concilii, dummodo animadvertamus in istis legi *injuriosa necessitas*, ubi Gratianus scripserat: *innumerosa necessitas*. Præterea verba illa: *atque Galliciæ* delenda omnino esse videntur a Codicibus Gratiani, utpote quæ in accuratioribus MSS. desiderentur. Tantò autem minus, uti aliquibus visum fuit, legendum esset: *atque Galliæ*; jamdiu enim ad Hispanorum Concilia Nationalia convenire destiterant Galliæ Gothicæ Episcopi, qui antea quidem Gothis Hispanis subjecti fuerant, ideoque ad Hispanorum Concilia aliquando convenerant; at postea Gothorum Principum jugo a Francis excusso, non amplius cum Hispanis Nationalia Concilia celebrarunt. Post verba postrema Gratianei fragmenti *visurus accedat*, statim hæc subsequuntur in integris Concilii Codicibus: *Qualiter ejus auctoritate, vel disciplina instructus condignè suscepta sedis gubernacula teneat. Quod si per desidiam, aut neglectum quilibet constituti temporis metas excesserit, quibus Metropolitani sui nequeat obtutibus præsentari, excommunicatum se per omnia noverit, excepto si Regia jussione impeditum se esse probaverit. Hanc quoque definitionis formulam, sicut de Episcopis, ita de ceteris Ecclesiarum Rectoribus placuit observandam.* Ex his adparet, antiquissimam fuisse in Hispania disciplinam, ut Episcopi, ceterique Ecclesiarum Rectores a Rege eligerentur; quamobrem etiam Braulio Cæsaraugustanus in Epistola ad Isidorum Hispalensem ita aperte scribebat: *Ut quia Eusebius noster Metropolitanus decessit, habeas misericordiæ curam, & hoc Filiolo tuo nostro Domino suggeras, ut illum illi loco præficiat, cujus doctrinæ sanctitas ceteris sit vitæ forma*: quibus ita respondit Isidorus: *De constituendo autem Episcopo Tarraconensi, non eam, quam petisti, sensi sententiam Regis; sed tamen & ipse adhuc, ubi certius convertat animum, illi manet incertum.*

Can. 35. cau. 17. qu. 4. Canon 35. cau. 17. qu. 4. pertinet ad canonem 10. ejusdem Concilii. Satius tamen fuisset, si Gratianus integrum canonem retulisset, qualis habetur in ipsismet Concilii exemplaribus; Etenim priora hæc verba Gratianus omisit: *Pro his, qui quolibet metu, vel terrore Ecclesiam appetunt, consentiente pariter, & jubente gloriosissimo Domino nostro Ervigio Rege, hoc sanctum Concilium definivit, ut nullus audeat confugientes ad Ecclesiam, vel residentes inde abstrahere &c.*

Can 21. cau. 32. qu. 5. Canon 21. cau. 32. qu. 5. eisdem omnino verbis legitur in canone 8. Toletano; ubi tamen observatione dignum agnosco, quod hæc constitutio ad solos Nobiles pertineat; enim vero, quæ pœna transgressoribus legis ibidem præscribitur, solos nobiles afficere potest, scilicet Palatinæ dignitatis, sive officii amissio, item denegatio testimonii generosæ dignitatis. Quæ ut clarius intelligantur, prænotare juvet, dignitates, & officia Palatina in Hispania nobilibus concedi consuevisse, qui-

bus

bus expletis emeriti consequebantur honorifica, ut vocabant, generosæ dignitatis testimonia, quibus scilicet probata videretur eorum virtus, ex quo libere ad maximos Regni honores, ac dignitates adspirarent. Forte itaque Toletani Patres nobilium tantummodo Personas decreto suo comprehensas voluerunt, vel quod apud viros tantum illustres genere hic dimittendarum uxorum abusus irrepserat; vel quod prudentissime se agere duxerint Toletani Patres, quoties in communi delicto alloquerentur tantum viros illustres, & a vitio averterent, futurum sperantes, ut illorum aversorum exemplo etiam ceteri in conjugii unitate consisterent.

In canone 5. ejusdem Concilii Toletani habetur can. 11. de consecr. dist. 2. quoniam vero vulgata Concilii exemplaria paullo aliter canonem ipsum exhibent, quam a Gratiano scriptus fuerit, juvabit ita ex ipsis fragmentum adferre. *Relatum nobis est, quosdam de Sacerdotibus non tot vicibus Communionis sanctæ Gratiam sumere, quot sacrificia in uno die videantur Deo offerre; sed in uno die si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communicando suspendunt, & in sola tantum extremi sacrificii oblatione communionis sanctæ gratiam sumunt, quasi non sit toties reus illius veri, & singularis sacrificii, quoties participator Corporis, & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi esse destiterit. Nam ecce Apostolus dicit: nonne qui edunt hostias, participes sunt Altaris? Si ergo qui edunt hostias, participes sunt Altaris, certum est, quod hi, qui sacrificantes non edunt, rei sunt dominici Sacramenti. Quicumque ergo Sacerdotum deinceps divino altario Sacrificium oblaturus accesserit, & se a communione suspenderit, ab ipsa, qua se indecenter privabit, gratia communionis anno uno repulsum se noverit. Nam quale erit illud Sacrificium, cui nec ipse sacrificans participasse cognoscitur? Ergo hoc modis omnibus est tenendum, ut quotiescumque sacrificans Corpus, & Sanguinem Jesu Christi Domini nostri in Altario immolat, toties perceptioni Corporis, & Sanguinis Christi se participem præbeat.* Ex hoc canone liquet, olim morem fuisse Sacerdotibus, ut uno, eodemque die Missas, ut ajunt, plures celebrarent; qui usus etiam usque ad sæcula 11. vel 12. perseveravit; hac enim demum ætate caveri cæpit, ut duæ tantummodo, vel tres celebrarentur; Hinc Concilio Salegunstadiensi undecimo sæculo celebrato can. 5. ita definitum fuisse scimus: *Ut unusquisque Presbyter in die non amplius, quam tres Missas celebrare præsumat.* Quod vero in more etiam fuerit apud quosdam Sacerdotes, ut quoties plures Missas una eademque die celebrarent, in extrema tantum Eucharistiam ipsi sumerent, id manifeste liquet ex S. Cypriano Epist. 65. ad Cæcilium. Verum posterior hæc consuetudo visa fuit improbanda, tamquam divinæ institutioni repugnans; ex divina quippe traditione profectum est, ut Sacerdotes ipsi in Missarum celebratione communicent, quod & in hoc canone Toletani Patres indicta transgressoribus pœna jure optimo constituerunt.

Can. 11. de consf. dist. 2.

De Canonibus Concilii Toletani XIII.

Ad instar, & formam Concilii Toletani 12., de quo nuper egimus, celebratum etiam est anno 683. Concilium Toletanum, quod decimumtertium vocant, sub eodem Ervigio Rege. Convenerunt ad istud ex Hispania universa Episcopi octo, & quadraginta, ex quibus Metropolitani quatuor, Toletanus, Hispalensis, Emeritensis, & Bracarensis, item septem supra viginti Vicarii Episcoporum absentium,

Abba-

Abbates octo, & Regni Proceres sex supra viginti; qui omnes viri illustres una cum ipsomet Principe ad Synodum convenientes non tam de reformatione disciplinæ Ecclesiasticæ pertractarunt, quam de optimo illius Imperii regimine; Rex enim ipse ibidem proposuerat, se nihil velle sine communi omnium consilio facere, quod ad Regni sui incolumitatem pertinere videretur. Confecta res est communi omnium consensione, atque tribus supra decem capitibus editis, sive Ecclesiasticis, sive Civilibus negotiis opportune consultum est. Ex his autem capitibus unum tantummodo retulit Gratianus in can. 13. cau. 26. qu. 5. non tamen omnino integrum; cujus propterea verba hoc in loco describam. Ita legitur in canone 7. Concilii. *Væ his, qui faciunt opus Domini fraudolenter, & desidiose, propheticus sermo annunciat. Et si illi væ incurrunt, qui negligenter opus Domini faciunt, quod supplicium merebuntur, qui divinæ servitutis cultum malitia intercedente ab Altaribus Christi subducunt? Illos dicimus, qui obstinatæ mentis dolositate confusi* (legunt alii: *Confisi*) *cum aliqua eos molestia fraternorum jurgiorum pugerit, insano illico temeritate abrepti altaria nudantes sacratis vestibus exuunt, luminaria subtrahunt, ac divinorum sacrificiorum cultum malitia intercedente subducunt. Et quod in hominibus se vindicare non possunt, injuriam Deo, quod pejus est, inferunt. Unde si hujusmodi pro fraterno odio homicidæ reatu adstringitur, pro contemtu divino quid pœnæ merebitur; etenim juxta quod divinus sermo increpat: Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus; siquis autem peccaverit in Deum, quis pro eo rogaturus est? Facile ergo talium Sacerdotum excessibus illa Domini sententia coaptabitur, qua malitia percutitur Sacerdotum: Dixit enim: Honorificantes me honorificabo, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quicumque ergo Sacerdotum* (hic exorditur Gratianus), *vel ministrorum deinceps caussa cujuslibet doloris, vel amaritudinis permotus, aut Altare divinum, vel vestibus sacratis exuere præsumserit; aut qualibet alia lugubri veste accingi; seu etiam si consueta luminariorum sacrorum obsequia de Templo Dei subtraxerit, vel extingui præceperit, aut quodcumque lugubritatis* (hæc Gratianus omisit) *in Templo Dei induxerit, atque, quod pejus est, occasionem nutrierit, unde de Templis Domini aut officia consueta desint, aut oblatio singularis Sacrificii videatur in aliquo defraudari; si eum antea veræ pœnitudinis* (rursum hic prosequitur Gratianus) *coram Metropolitano satisfactio non purgaverit, ignobilitati perpetuæ mancipatus juxta superiorem sententiam Domini, & loci sui dignitate se noverit, & hoc honore privari. Illis procul dubio personis ab hac ultionis sententia separatis, quæ aut contaminationem sacrorum Ordinum, vel subversionem sanctæ fidei metuentes, aut hostilitatem, vel obsidionem præferentes, seu etiam divinorum judiciorum sententiam metuentes tale fecisse contigerit, in quorum facto plus humilitas, qua Deus placetur, quam interni laboris dolositas declaratur.* Quæ sequuntur apud Gratianum in §. *plerique etiam* pertinent potius ad Concilium decimum septimum Toletanum, quemadmodum jam eruditi omnes observaverunt. Fuit illud Concilum celebratum anno 694. a plerisque Hispaniarum, & Galliarum Episcopis sub Flavio Egicane Rege, qui, & ipse Synodo interfuit, & ad reformandam Ecclesiasticam disciplinam plurimum egit. In canone 5. ejus Concilii ita legitur: *Dum Spiritus Sanctus per os Sanctorum suorum humano generi statuit omnibus modis mendacium præcavere, dicente Salomone: Noli narrare mendacium adversus fratrem tuum, neque amico similiter facias, & iterum: Os, quod mentitur, occidit animam, plerique Sacerdotum, qui prædicatores veritatis existere debuerunt, & ex quorum ore universitas plebium legem veritatis debet exquirere, secundum Salomonem, qui*

Can. 13. cau. 26. qu. 5.

qui dicit: labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt de ore ejus, quia Angelus Domini est, ita præpediente delicto, atque sauciati inimicitiæ dolo non solum hominibus fallaciter loqui minime pertimescunt, sed & in Sanctis Basilicis supra Altare Domini coram Deo idem nequaquam perpetrare horrescunt. Nam Missam pro requie defunctorum promulgatam fallaci voto pro vivis student celebrare hominibus, non ob aliud, nisi ut is, pro quo idipsum offertur Sacrificium, ipsius sacrosancti libaminis interventu mortis, ac perditionis incurrat periculum, & quod cunctis datum est in salutis remedium, illi hoc perverso instinctu quibusdam esse expetunt in interitum. Obinde nostræ elegit humanitatis conventus, ut siquis Sacerdotum deinceps talia perpetrasse fuerit detectus, a proprio deponatur gradu, & tam ipse Sacerdos, quam etiam ille, qui ad talia peragenda incitasse perpenditur, exilii perpetui ergastulo relegati, excepto in supremo vitæ curriculo, cunctis vitæ suæ diebus sacræ Communionis ei denegetur perceptio, quam Deo se crediderunt fraudolento delibasse studio. Quibus verbis dictus canon 13. apud Gratianum videtur ad integritatem exemplarium exactus, & penitus restitutus.

De Canonibus Concilii Toletani XVI.

Anno 693. Regnante in Hispaniis Flavio Egicane celebratum est aliud Nationale Concilium, quod Toletanum decimumsextum dicitur, eo convenientibus Episcopis octo, & quinquaginta, inter quos aderant Metropolitani quinque, Toletanus, Hispalensis, Emeritensis, Tarraconensis, & Bracarensis, præter tres Vicarios Episcoporum absentium, quinque etiam Abbates; nec defuerunt ad instar præcedentium Conciliorum eo convenire Viri Illustres, & Proceres Regni, ex quibus sexdecim ipsi Concilio subscripserunt. Interfuit etiam Rex ipse Egica, cujus consilio, & suasione editi fuerunt canones numero tresdecim, ex quibus duos habemus apud Gratianum. Qui numero septimus est in Concilio, is refertur in can. *Can.17.*
17. dist. 18., cujus verba ita legenda erunt: *Grandis populo datur emendationis cor- dist.18.*
rectio, si gesta Synodalia, dum quandoque peraguntur, relatione Pontificum in suis Parochiis publicantur; & ideo plena decernimus unanimitate connexi, ut dum in qualibet Provincia Concilium agitatur, (legunt alii: *agitur*), *unusquisque Episcoporum admonitionibus suis infra sex mensium spatium omnes Abbates, Presbyteros, Diaconos, atque Clericos, seu etiam omnem Conventum Civitatis ipsius, ubi præesse dignoscitur, nec non & cunctam diœcesis suæ plebem aggregare nequaquam moretur, quatenus coram eis omnia publice reserata, de his, quæ eodem anno in Concilio acta, vel definita extiterint, plenissime notiores efficiantur. Profecto etenim pravorum severitas extirpatur, dum canonica instituta ad agnitionem eorum observanda modis omnibus deducuntur: ita scilicet, ut quæ sunt, aut in præteritis gestis, aut in præsentibus constitutis, nullus ea reverberare præsumat, nullus non implere contendat. Quod si quispiam ea aut parvipendenda crediderit, aut contemnenda delegerit, aut contra hæc inobedientia tumidus, susurratione plenus, invidia incensus, & laceratione perfunctus, necnon potius earundem definitionum* (legunt alii: *institutionum*) *extiterit fautor benevolus, sententia excommunicationis duorum mensium curriculo persistet usquequaque mulctatus.* Ex his verbis facile supplere unusquisque poterit Gratiani fragmentum a Collectore ipso mutilatum.

Alter canon a Gratiano laudatur in can. 3. cau. 10. qu. 3., quem licet Romani Correctores ex optimis exemplaribus emendare cœperunt ex can. 5. Concilii, nondum tamen omnino integer est, cum ibidem priora hæc verba desideren- *Can. 3. cau. 10. qu. 3.*
tur.

tur: *Quamquam in præteritis Sanctorum Patrum de diversis causis sententiæ enitescant, sed & nunc quæ tempori, ordinique congruant, ordinato jure instituenda sunt. Nam sicut antiquitas de causis ingruentibus edicta multimoda edidit, ita nunc nostri temporis ætas de his, quæ occurrunt, ut faciat, convenit. Quapropter in medio cœtus nostri deducta est quorundam consuetudo inordinata Sacerdotum, qui Parochias suas ultra modum diversis exactionibus, vel angariis comprimunt, vel quod quamplures Ecclesiæ destitutæ persistunt. Idcirco unio nostræ adunationis decrevit, atque instituit, ut &c.* Quæ sequuntur apud Gratianum cum ipsis editis Concilii exemplaribus omnino concordant. De tertia autem oblationum parte Parochialium Ecclesiarum, quæ contra morem Romanæ Ecclesiæ in Hispaniis Episcopo exsolvebatur, nonnulla dicam, ubi agendum erit de Tarraconensi Concilio ad canonem 10. cau. 10. qu. 1. Hoc loco observatione dignum arbitror, quod dicitur Ecclesiam illam esse alteri Ecclesiæ ob inopiam reddituum uniendam, quæ decem mancipia non possidet. Ego arbitror mancipiorum nomine intelligi mancipiorum pretium, ut scilicet ea Ecclesia tamquam inops haberetur, quæ tantum in bonis non possideret, quod ad decem mancipia emenda sufficeret. Erat enim ea ætate frequentissimus mancipiorum usus; sic in lib. 3. legum Longobardarum tit. 1. cap. 46. præscriptum legimus, ut unicuique Ecclesiæ duo mancipia adsignarentur, ut mirum propterea esse non debeat, redditus Ecclesiasticos ad mancipiorum numeros, & notas redigi potuisse. At si curiosius quispiam quæreret de pretio mancipiorum, ut exinde deduceret, quandonam apud veteres inops Ecclesia existimaretur, ita ut esset alteri Ecclesiæ unienda; in primis dixero, varium illud esse potuisse, sicut in ceteris venalibus rebus, pro temporum præsertim, & mancipiorum ipsorum qualitate; aliter enim novitius, aliter veteranus, aliter artifex vendebatur apud veteres, quemadmodum constat ex toto titulo Pandectarum de ædilitio edicto. Ceterum cum in hac re spectanda sit generalis, & communis existimatio, hæc olim fuisse videtur aureorum viginti, quemadmodum patet ex l. 31. ff. de minoribus, & ex l. 1. Cod. de communi servo manumisso. Posteriore ætate, ubi ad alia monetarum genera deventum est, duodecim solidis æstimari cœperunt, uti testatur Gregorius Turonensis lib. 3. cap. 15., & habetur in Concilio Matisconensi I. anni 581. can. 16., quem retulit Gratianus in can. 18. dist. 54. Quamobrem cum hæc duodecim solidorum existimatio Concilii Toletani XVI. temporibus convenire possit, facile concludet unusquisque dotem Parochiali Ecclesiæ competentem temporibus Concilii Toletani ejusdem fuisse solidorum centum, & viginti. Qua vero ratione solidos illius ætatis ad nostrorum temporum pecunias reducere possimus, meum non est hoc loco solerter inquirere; præsertim cum, qui rei nummariæ veteri student, non in una sint, eademque sententia.

De ceteris Canonibus Concilii Toletani nomine laudatis.

Can. 14. dist. 23. Quædam adhuc supersunt apud Gratianum capita, quæ nomine Concilii Toletani relata scimus. Ex his est canon 14. dist. 23. qui in nullo ex Conciliis Toletanis legitur, sed potius in Hispalensi II., de quo suo loco agendum erit. Forte autem quispiam, qui Gratiano auctor extitit, ex Concilio Toletano laudaverat, quia depromserit ex aliquo Codice Hispano, in quo una cum Toletanis Hispalenses canones haberentur. Porro in dicto Concilio Hispalensi II. hæc legimus canone 5.

Quinto

Quinto judicio ad cognitionem nostram Aniani Egabrensis Diaconi relatu deductum est, (legunt alii: *ad cognitionem nostri examinis Agabrensis Diaconi relatu pervenit*) *de quibusdam ipsius Ecclesiæ Clericis, quorum dum unus ad Presbyterium, duo ad Levitarum ministerium sacrarentur, Episcopus eorum oculorum dolore detentus fertur manum suam super eos tantum posuisse, & Presbyter quidam illis contra Ecclesiasticum ordinem benedictionem dedisse. Qui licet propter tantam præsumtionis audaciam poterat accusatus judicio præsenti damnari, si adhuc in corpore positus non fuisset mortis vacatione præventus; sed quia jam ille examini divino relictus humano judicio accusari non potest, hi, qui supersunt, & ab eo non consecrationis titulum, sed ignominiæ potius eulogium* (alii legunt: *eloquium*) *perceperunt, ne sibi licentiam talis ultra usurpatio faciat, decrevimus, ut a gradu Sacerdotalis, vel Levitici ordinis, quem perverse adepti sunt, depositi æquo judicio abjiciantur. Tales enim merito judicandi sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti*. Ex his restituendum erit Gratiani fragmentum, quod Gratianus ipse valde perstrinxerat, licet eadem retenta sententia.

Can. 6., & 8. dist. 54. jungendi simul sunt, utpote qui pertineant ambo ad Capitularia Regum Francorum, & quidem ad unum, eundemque locum referendi; ita ut verba canonis 8. immediate subsequantur post verba canonis 6. In editione Parisiensi Capitularium anni 1677. lib. 1. cap. 82. sic juncta leguntur, necnon in Capitulari Ludovici Pii anni 876. cap. 6., ubi tamen pro illis Gratiani verbis: *ad gradus Ecclesiasticos promoventur*, ita legitur: *ad gradus Ecclesiasticos indiscrete promovebantur*; pro illis Gratiani verbis: *aut per literas*, ibi legitur, *aut latitans*; demum ubi Gratianus legit, *ignotum sit*, habetur in Capitularibus: *ignoraverit*. Quomodo vero factum fuerit, ut hi canones potius ex Toletano Concilio laudarentur, facile unusquisque conjicere poterit, qui Collectores Gratiano antiquiores evolverit. Ivo Carnotensis in parte 6. decreti cap. 38., & 132. eadem fragmenta Toletano Concilio inscripsit, deceptus tamen ex Burchardo, qui in lib. 2. cap. 23., & 30. eadem retulerat ex Concilio pariter Toletano. Sed & Burchardus erravit ex negligentia quadam, dum uteretur de more suo Collectione Reginonis Prumiensis. Regino enim in lib. 1. cap. 394. retulerat canonem 73. Concilii Toletani IV. hac inscriptione canoni adjecta: *ex Concilio Toletano*. Deinde gradum faciens ad caput 395. fragmentum retulit Concilii Parisiensis hac inscriptione: *Item ex Capitularibus tit.* 84. Deinde in cap. 396. retulit eadem quæ apud Gratianum habentur in dicto can. 6. dist. 54. hac inscriptione adjecta: *ex eodem cap.* 82., post quæ subjecit in cap. 397. verba canonis 8. dist. 54. nullo adjecto nomine auctoris. Intenderat in hæc capita Burchardus, qui descripturus caput 396., & 397. Reginonis, agnoverat ea laudari hoc nomine *ex eodem cap.* 82., & putavit hæc referri potius ad inscriptionem cap. 394., ubi scriptum erat: *ex Concilio Toletano*, quam ad inscriptionem capitis 395., ubi scriptum erat. *Item ex Capitularibus tit.* 84., neque enim sibi facile persuadere posse invicem hasce inscriptiones consonare: *ex Capitularibus*, & *ex eodem*, cum potius scribendum videretur: *ex eisdem*. Huc etiam accedit, quod, uti sæpius attigi, Burchardus ægre referre solebat Capitularia Regum Francorum, cum scriberet apud Germanos, quibus eo tempore Francorum res invisæ erant quammaxime. Itaque Burchardi erratum, & Ivoni, & auctori Palearum apud Gratianum errandi fuit occasio, imo etiam Collectori Decretalium; etenim idem caput quasi ex Concilio Toletano legitur apud Gregorium IX. in cap. 2. de servis non ordinandis.

Can. 6. & 8. dist. 54.

Can. 9. cau. 10. qu. 1. Can. 9. cau. 10. qu. 1. in nullo ex Conciliis Toletanis habetur. Unus Concilio Toletano adtribuit Gratianus, cujus sane auctoritas tanta esse non debet, ut ei morem omnino gerere debeamus. Romani Correctores elaborarunt in inquirenda hujus fragmenti origine, atque observarunt penes Ivonem laudari, *ex Concilio apud Triburias habito præsente Arnulpho Rege cap. 26.*, & penes Burchardum, *ex Concilio apud Triburias habito tempore Arnulphi Regis cap. 26.* Hic ego consistendum arbitror & revera existimo hunc canonem ad hoc Concilium Triburiense referendum esse, non quidem ob auctoritatem Ivonis, & Burchardi, qui in pluribus lapsi fuisse deprehenduntur, sed propter auctoritatem Reginonis Prumiensis, qui in lib. 1. suæ collectionis cap. 12. hæc habet: *ex Concilio apud Triburias habito temporibus Arnulphi Regis tit. 26. Delata est coram Sancta Synodo querimonia plebium, eo quod sint quidam Episcopi nolentes ad prædicandum, vel confirmandum suas per annum parœchias circuire, qui tamen exigunt, ut mansiones*, (quas hodie *procurationes* vocant, sive jura hospitii), *quibus in profectione uti debuerant, alio pretio redimant, qui parare debent. Quæ duplex infamia, & negligentia, & avaritia Sanctæ Synodo horrori fuit magno; & statuerunt, nequid penitus ultra exerceat id cupiditatis ingenium, & ut sollicitiores sint Episcopi de suis gregibus visitandis.* Quæ Reginonis verba cum omnino consonent cum Gratianeo canone, vix dubitandum est, quin revera hunc eundem canonem Concilio Triburiensi non afferamus. Etenim vivebat Regino tempore Arnulphi Regis, in eisdem Germaniæ Provinciis tum, cum Concilium idem Triburiense celebratum est, ac propterea non est ei deneganda fides, cum alias probatissimus ipse sit, ac præsertim in rebus sui temporis referendis facile labi non potuit, nedum alios decipere, a quibus statim de mendacio redargui potuisset. Fateor in vulgatis Concilii Triburiensis Codicibus illum canonem non haberi. Nihil refert tamen; etenim magis movere debet Reginonis auctoritas, qui Concilii Triburiensis Patribus, & Arnulpho Regi contemporaneus fuit, quam recens editi, aut alii quicumque Concilii Codices, præsertim quod Codices Concilii Triburiensis non satis integri servari potuerunt ob temporum injurias; fuit enim tum in Germania celebratum, quum illæ Provinciæ diuturnis, & miserabilibus bellis vexarentur; quod & suo loco observabimus. Forte etiam suspicari quispiam posset, canonem illum aut omissum in Codicibus Concilii describendis, aut abrasum in descriptis opera Episcoporum quorundam, ne posteritati innotesceret tam pudenda aliquorum Antistitum avaritia, aut ne iidemmet Antistites hoc canone premerentur, libereque a subditis *mansionum*, a quibus abstinebant, pretium exigerent. Quidquid tamen in hac re evenerit, illud certum est, Episcopos sæculo octavo, & nono fuisse valde desides in visitationibus Diœceseon suarum, parumque sollicitos, ut curæ animarum sibi commissarum invigilarent, quemadmodum liquet ex Conciliis illius ætatis, quibus illi ad visitandas Diœceses excitabantur. Sic constitutum legimus in Concilio Cloveshoviæ anni 747. can. 3., quem etiam refert S. Bonifacius Moguntinus in sua Epistola ad Cuthbertum Archiepiscopum Cantii his verbis: *Statuimus, ut singulis annis unusquisque Episcopus Parochiam suam sollicite circumeat, populum confirmare, & plebes docere; & investigare, & prohibere paganas observationes &c.* qui canon renovatus etiam fuit in Capitulari Caroli Magni anni 769. cap. 7. Ad hanc eandem rem plurimum etiam facere potest Concilium Valentinum, quod tertium appellant anni 855., in quo hæc verba habentur canone 22. *Ut de servitio Presbyterorum erga Episcopos suos consuetudo, ut nobis videtur, valde reprehensibilis amputetur, ut scilicet quoties Episcopus statuto tempore*

pore visitationem, & prædicationem per eosdem Sacerdotes, & populos non exercet, nequaquam ab eis pro solito servitio pecunias exigat. Quod ipsum etiam constitutum est in Capitulari Tolosano Caroli Calvi anni 844., in quo capite 6. hæc habentur: *Quod & si circumitionem in salutem, & necessitatem populi quacumque de caussa dimiserint, a Presbyteris nec hanc dispensam, neque pretium illius exigant, neque aliis aut suis domesticis, aut amicis exigendam concedant.* Hæc de Episcopis constituta, qui visitare negligunt Diœceses, & nihilominus procurationes exigunt, quispiam forte studiosus observaverat, qui nomen Concilii Tolosani fragmento memorato apud Burchardum adjecerat, ut indicaret similia quædam in eodem Concilio legi; at Gratianus dein per oscitantiam pro Concilio Tolosano Concilium Toletanum legit, & dein fragmentum ipsum Toletano Concilio adtribuit.

Canon 24. cau. 11. qu. 1. falso laudatur nomine Concilii Toletani, quemadmodum recte observaverunt Romani Correctores, una adnotantes eandem ibi contineri sententiam, quæ habetur in canone præcedenti Concilii Chalcedonensis. Dicam nunc ego primum, ad quemnam locum referendus sit idem canon, deinde quomodo Concilio Toletano tributus fuerit. Burchardus Wormaciensis in libro 10. suæ collectionis in fine plura de Clericis maledicis, detractoribus, ac conjurantibus tradiderat, referens ad eam rem nonnullos Conciliorum canones a capite 51. usque ad caput 68., quod est penultimum ejusdem libri, idemque est cum Canone Chalcedonensi relato in can. 23. cau. 11. qu. 1., post quæ omnia ita Burchardus idem concludit: *Igitur si Clerici, aut Monachi inventi fuerint conjurati, aut per conjurationem calumniam machinantes Episcopis, vel Clericis, proprium amittant gradum.* Quibus verbis concluditur idem liber decimus Burchardi. Incidit in hanc sententiam, ac veluti conclusionem totius libri a Burchardo subjectam Ivo Carnotensis, & post Ivonem Gratianus, qui crediderunt ea verba pertinere ad canonem cujuspiam Concilii; forte autem cum uterentur aliquibus Codicibus, qui ad marginem adscriptum haberent nomen Concilii Toletani, non dubitarunt sententiam eandem nomine Concilii Toletani describere. Ad marginem vero potuit ab aliquo studioso adjici Concilii Toletani nomen, ut indicaretur etiam in Concilio Toletano nonnulla constituta fuisse de Clericis conspirantibus, & seditiones excitantibus, quod referri potuisset ad canonem 75. Concilii Toletani IV., & canonem 2. Concilii Toletani X. Quod si quispiam fragmenti illius non Burchardum auctorem esse crediderit, sed potius Concilium aliquod, cujus nomen reticuerit Burchardus idem, ego facile adsenserim, cum eadem verba etiam legantur in Concilio Aquisgranensi anni 789. can. 29. ibi: *Conjurationis, vel conspirationis crimen etiam apud extrinsecas leges penitus amputatur: multo magis in Ecclesia Dei hoc ne fiat oportet prohiberi. Igitur Clerici, aut Monachi, si inventi fuerint conjurati, aut per conjurationem calumniam machinantes Episcopis, vel Clericis proprium amittant gradum.* Alias autem certo scimus Burchardum abstinere consuevisse a commemorandis Francorum Conciliis, ne rem ingratam faceret Germanis, apud quos scribebat, quique tunc temporis Francos, & res omnes Francorum acri odio persequebantur.

Can. 24. *cau.* 11. *qu.* 1.

Illud certissimum est, canonem 31. cau. 12. qu. 2. nulla ratione adscribi posse alicui ex Conciliis Toletanis, non solum ex eo, quod in nullo ex editis Toletanis Conciliis reperiatur, verum potissimum ex eo, quod disciplina ibidem tradita prorsus aliena sit a disciplina Ecclesiæ Toletanæ. Quod enim illic statuitur de redditibus Ecclesiasticis in quatuor partes distribuendis, in Romana quidem Ecclesia olim obtinuisse videtur; at vero apud Hispanos tres tantummodo Ecclesiasticarum rerum,

Can. 31. *cau.* 12. *qu.* 2.

atque obventionum solebant fieri portiones, uti adparet ex Concilio Toletano IV. cap. 33., Concilio Toletaño IX. cap. 6., & Concilio Toletano XVI. cap. 5., atque etiam observabimus ad canonem 7. Concilii Tarraconensis in can. 10. cau. 10. qu. 1. Romani Correctores adfirmant in Collectione canonum incerti auctoris, quæ adservatur in Bibliotheca Vaticana adtribui eum canonem Sylvestro Papæ; una observantes, similia quidem legi in canone 4. Synodi Romanæ vulgo tributæ Sylvestro Pontifici, sed paullo aliter partes esse adsignatas ibidem, quam in fragmento Gratiani adsignentur. Verba Romanæ Synodi hæc sunt: *Commoneo autem vestrum consortes monimentum de redditibus Ecclesiæ quatuor partes fiant, & quod primam partem exigat Ecclesia, unam partem Pontifici cum fratribus relevandis, dimidiam Ecclesiam, dimidiam Presbyteris, & Diaconibus cum omni Clero, & peregrinis.* Alia Concilii ejusdem exemplaria ita exhibent paullo emendatius: *Commoneo autem vestrum consortes munimen, & de redditibus Ecclesiæ quatuor partes fieri, & quarta pars exigatur ab Ecclesia, unam partem Pontificum, fratribus dimidiam ad Ecclesias relevandas, dimidiam Presbyteris, & Diaconibus cum omni Clero, & peregrinis.* Hoc sane Concilium Sylvestro Romano Pontifici perperam fuisse adscriptum alibi ostendimus, propterea nullam canoni ita descripto auctoritatem inesse: imo siquis ejusdem formulam, seu loquendi phrasim consideraverit, statim in eo agnoscet imperiti alicujus tyronis opus, qui exercitationis caussa aliquid ad mentem veterum canonum componere voluerit, ceteroquin latinæ linguæ multum ignarus. Atque in hoc fragmentum Romanæ Synodo adtributum intendere animum potuit quisquis alius canonum studiosus, qui propterea voluit paullo elegantius præsumtam Concilii sententiam exprimere, unde fragmentum illud elucubravit, quod a Gratiano refertur in dicto canone 31., quod tamen inscripsit nomine Concilii Toletani, non quod revera Toletani Concilii esset, sed ut indicaret de hac reddituum Ecclesiasticorum distributione agi in Concilio Toletano; quod referri commode poterat ad Concilium Toletanum IX., in quo nonnulla ad hanc rem pertinentia constituta leguntur. Forte etiam quispiam dicere posset, ideo tributum hujusmodi fragmentum Concilio Toletano fuisse, quia præfatio Gratianei canonis 31. ibi: *Sancimus omnibus Episcopis curam laicorum instare, ut siquos in fide Christi invenerint, nimio affectu diligant*, videtur desumta ex sententia Concilii Toletani 17., ubi can. 8. hæc leguntur: *Sicut fidelium probitas magno debet donationis præmio munerari, ita infidelium pravitas fortissimo congruit judicantium mucrone percelli. Æquum etenim est, ut & domestici fidei copiosius sublimentur, & adversarii ejus durius condemnentur: quatenus & illi magis, magisque domino suffragante proficiant, & isti Deo obtinente deficiant.*

Can. 54. cau. 16. qu. 1. Canonem 54. cau. 16. qu. 1. in Conciliis Toletanis non invenerunt Romani Correctores; ad alios autem Collectores animum intendentes observarunt apud Burchardum, & Ivonem laudari nomine Concilii Aquisgranensis; sed quotquot Concilia Aquisgranensia hucusque edita sciverim, pervolutis, neque in his omnibus inveni. Nihilo tamen minus non dubitaverim asserere, hoc caput pertinere ad disciplinam Ecclesiæ Gallicanæ, & in ipsa, qualicumque in Concilio fuisse constitutum. Etenim in hoc Gratiani fragmento duæ sententiæ proferuntur. Primo dicitur plures baptismales Ecclesias esse non posse in una terminatione, sed unam tantum cum subditis capellis. Secundo consilium præbetur, quomodo definienda res sit, ubi de Parochialium Ecclesiarum finibus agatur. Utrumque autem video apud Gallicanos sæculo septimo, octavo, & nono pertractatum, ac constitutum. Quod attinet

net in primis ad unitatem baptismalium Ecclesiarum, illarum scilicet, in quibus baptisma solemniter conferretur, ac publice; habemus Concilium Vernense anni 755., in quo ita legitur can. 7. *Ut publicum baptisterium in nulla Parochia esse debeat, nisi ubi Episcopus constituerit, cujus Parochia est, nisi tantum, si necessitas venerit, pro infirmitate, aut pro aliqua necessitate &c.* Habemus etiam Concilium Meldense anni 845., cujus canon 48. ita scribitur: *Ut nemo Presbyterorum baptizare præsumat, nisi in vicis, & Ecclesiis baptismalibus, atque temporibus constitutis, nisi caussa ægritudinis, vel certæ necessitatis, sicut sacra canonum docet auctoritas, & vici auctoritatem & privilegia debita, & antiqua retineant*; Posteriore autem tempore de Ecclesiis baptismalibus, capellisque subditis, eisdemque non dividendis mentionem fecit Hincmarus Rhemensis ad Laudunensem Clerum, & populum ita scribens de Episcopo: *Principales vero Ecclesias aliis Ecclesiis loco capellarum non subjiciat, quia secundum sacros canones non licet Episcopis Parochiam antiquitus constitutam inconsulte confundere, atque dividere*. Ex quibus patet juxta disciplinam Gallicanæ Ecclesiæ olim quidem fuisse Ecclesias baptismales, sive Parochiales quamplurimas, deinde vero unicam tantum fuisse constitutam, ceteras vero illi subjectas, & Capellarum nomine appellatas. Quod vero spectat ad terminos Ecclesiarum in canone Gratiani hæc leguntur: *Et si contentio fuerit de terminatione duarum matricum, plebes utrarumque discernene, & si non convenerint, Del judicio discernatur* (legit Burchardus, *lis Dei judicio discernatur*.) Porro hæc integra sententia legitur in Capitularibus Regis Dagoberti anni 630. tit. 11. de terminis ruptis num. 5. ibi: *Quoties de commarchanis* (idest de finibus) *contentio nascitur, ubi evidentia signa non adparent in arboribus, aut in montibus, nec in fluminibus; & iste dicit: huc usque antecessores mei tenuerunt, & in alodem mihi reliquerunt: & ostendit secundum proprium arbitrium locum; alter vero nihilominus in istius partem ingreditur, alium ostendit locum secundum prioris verba suum, & suorum antecessorum semper finisse usque in præsens asserit. Etsi alia probatio nusquam inveniri dignoscitur, nec utriusque invasionem compensare voluerint, tunc spondeant invicem Wehadinc quod dicimus, & in campiones non sortiantur, sed cui Deus fortiorem dederit, & victoriam, ad ipsius partem designata pars, ut quærit, pertineat*. His itaque dirimenda proponitur incertorum finium controversia, ut primo convenientes ii, de quorum possessione disputatur, compensando, ac transigendo componant; deinde, quoties nulla potest transactio iniri, aut compositio, non jam per campiones, quemadmodum in pluribus aliis caussis tunc agebatur, idest per duella, & pugnas, disputatio omnis concludatur, sed Deo causa committatur, quod tunc *Wehadinc* appellabant, idest sacram sponsionem, quæ, ut arbitror, ad sortes referebatur. Hæc vero multum, & omnino conveniunt cum memorato Gratiani fragmento, ubi statuitur, in contentione finium Parochialium dirimenda primum plebem utramque debere discernere, deinde vero, si non discernatur, divino judicio committi. Itaque ego jure merito concludendum arbitror aut Gratianeum canonem referendum esse ad quoddam Gallicanum Concilium sæculi septimi, aut octavi, aut etiam noni, forte etiam ad quoddam Concilium Aquisgranense, quemadmodum legimus apud Ivonem, & Burchardum, quod ad nostra usque tempora non pervenerit; aut Burchardum, qui primus ex Collectoribus hoc fragmentum retulit, voluisse paucis perstringere, quod in finium Ecclesiasticorum materie juxta Gallicanam disciplinam obtineret, illudque ita perstrictum nomine Concilii Aquisgranensis palam exhibuisse, ea forte de caussa, quod nosset in Concilio Aquisgranensi anni 789. nonnulla

de

de custodiendis Parochiarum finibus fuisse statuta, præsertim vero in canone 33., ubi hæc leguntur: *Ut nullus alienos fines usurpet, vel terminos Patrum transcendat.*

Can.43. cau.16. qu. 7. Non omnes Gratiani Codices eundem auctorem laudant canonis 43. cau. 16. qu. 7., in aliquibus enim ille tribuitur Concilio Toletano, in aliquibus autem Concilio Moguntino. Si præcedentis temporis Collectores adeamus, Ivonem, & Burchardum, atque illorum fidem sequamur, imo ex ipsis dubiam Gratiani editionem emendemus, potius laudabimus canonem ex Concilio Moguntino cap. 18., quemadmodum illi laudarunt his verbis: *Abbas potest pro humiliatione, & cum permissione Episcopi locum suum relinquere, tamen fratres eligant sibi Abbatem de ipsis, si habeant; sin autem, de extraneis. Nec Episcopus debet Abbatem violenter retinere in loco suo. Congregatio debet eligere sibi Abbatem post mortem Abbatis sui, vel eo vivente, si ipse discesserit, vel peccaverit, ipse enim non potest aliquem ordinare de suis propinquis, vel amicis sine voluntate fratrum.* Gratianus hoc fragmentum sic relatum ab Ivone & Burchardo in duas partes divisit, quarum unam retulit in dicto can. 43. cau. 16. qu. 7.. alteram & quidem nomine Concilii Moguntini in can. 8. cau. 18. qu. 2. Ego hæc fragmenta reperio in pœnitentiali Theodori Cantuariensis, quale edidit Petitus Parisiis anno 1677.; etenim ibi cap. 6. pag. mihi 6. leguntur eadem omnino verba, quæ nuper descripsi. At siquis forte petierit, quomodo, & quodnam Concilium Moguntinum ab omnibus recentioribus canonum Collectoribus in inscriptione hujus canonis laudari potuerit, dixero tum Burchardum, tum Ivonem eodem in loco laudavisse nonnulla alia capita, quæ nomine ejusdem Moguntini Concilii inscripserunt; hæc vero alia capita legi singula in Concilio Moguntino anni 813. sub Carolo Magno, & in Concilio Cabilonensi II. ejusdem anni etiam sub Carolo Magno; ac propterea non aliud Moguntini Concilii nomine hoc loco laudatum intelligi, quam nuper memorata Concilia Moguntinum, aut Cabilonense. Nemini autem mirùm videatur, Moguntini Concilii nomine decreta Cabilonensia inscribi; etenim quinque Concilia sub Carolo Magno habita anno 813., Moguntinum, Arelatense, Rhemense, Turonense, & Cabilonense promiscue usurpantur, quemadmodum suo loco dicemus. Itaque in hisce Conciliis plura de Monachis, & Monachorum disciplina pertractata sunt; & quamquam in eisdem non legamus verba, quæ habentur in dicto canone 43., plura tamen describuntur cum eodem canone plurimum convenientia. Burchardus igitur primum, deinde Ivo arbitrati sunt se posse colligere paucis, & perstringere, quæ in eisdem Conciliis constituta fuerant, & sic sub nomine Concilii Moguntini palam facere. Videsis ea, quæ inferius dicam ad canonem 8. cau. 18. qu. 2. Forte etiam contingere potuit, ut Burchardus habuerit præ manibus constitutionem quandam de Abbatum electione editam a Ludovico Pio, qui eandem memorat in suo Capitulari anni 816. num. 5. his verbis: *Monachorum siquidem causam qualiter Deo opitulante ex parte disposuerimus, & quomodo ex se ipsis sibi eligendi Abbates licentiam dederimus, & qualiter Deo opitulante quieti vivere, propositumque suum indefesse custodire valerent, ordinaverimus, in alia schedula diligenter adnotari fecimus, & ut apud successores nostros ratum foret, & inviolabiliter conservaretur, confirmavimus.* Ex quibus certo liquet circa annum 816. a Ludovico Pio quandam schedulam fuisse conscriptam, in qua regula Monachis præfigeretur, juxta quam ipsi Abbatem suum eligerent. Atque in eadem, quæ ad nostra tempora, quoad sciverim, non pervenit, forte etiam legi poterat, quod de modo electionis Abbatis dicitur in dicto canone 43., quem Burchardus, & ex eo Ivo, & Gratianus nomine Concilii Moguntini postea laudaverint

verint ex eo, quod subjecta fuerit ad calcem Moguntini Concilii triennio antea celebrati.

Sic inspecta hujus 43. Canonis origine nonnulla subjicienda sunt ad ejusdem definitionem, ac sententiam explicandam pertinentia. Cum enim eos auctores habere videatur, qui Conciliorum statuta pro voluntate perstrinxerint, atque in aliam verborum formam redacta studiosis legenda proposuerint, illud deliberandum arbitror, utrum quæ in eodem canone 43. legimus, cum septimi, aut octavi sæculi disciplina conveniant. Plura sane in hoc canone comprehenduntur. Primo dicitur, post mortem Abbatis electionem ad Monasterium pertinere. Id sexcenta docent juris Ecclesiastici capita, quorum nonnulla retulit Gratianus in cau. 18. qu. 2. Secundo definitur, alterum eligendum Abbatem esse, quoties prior discesserit, aut aliquando peccaverit. Hæc sane, quemadmodum de ea discessione intelligenda sunt, qua amplius Abbas non speratur rediturus, ita de eo delicto, cui pœna depositionis immineat. Sane auctor est S. Isidorus, quoties Abbas a Monasterio discedit, curam Monasterii esse debere penes eum, qui secundus in ordine succedit: Ait enim in cap. 23. regulæ Monachorum: *Siquando Abbas, vel Præpositus alicubi proficiscuntur, ille ferat fratrum sollicitudinem, qui est Præpositus secundus in ordine*. Demum dicitur, Abbatem non posse sibi successorem designare, præsertim de propinquis, vel amicis sine Consilio, & voluntate fratrum. Cum his autem consonare videtur canon 12. Concilii Cabilonensis sub Clodoveo Rege circa annum 650. ibi: *Ut duo Abbates in uno Monasterio esse non debeant, ne sub obtentu potestatis simultas inter Monachos, & scandala generentur; Verumtamen si quilibet Abbas sibi elegerit successorem, ipse qui eligitur, de facultatibus ipsius Monasterii ad regendum nullam habeat potestatem*. Non omittam etiam animadvertere, plura ad hanc eandem rem pertinentia legi in canone 3. Concilii Troslejani anni circiter 909., cujus verba, & sententia valde prolixa sunt, & ex variis Conciliorum aliorum canonibus juxta morem illorum temporum elucubrata, atque composita; ex quo forte evenire etiam potuit, ut dictus canon 43. Gratianeus Toletani Concilii nomen præseferret, cum tamen legendum esset nomen Concilii Troslejani, quod sane potuit in aliud Toletani Concilii nomen facile inflecti a minus accurato Amanuensi.

Revera id evenisse arbitror in canone 34. cau. 27. qu. 2. Refertur ille apud Gratianum nomine Concilii Toletani, quod referendum potius erat ex Concilio Troslejano anni 909., cum in canone 8. ejusdem Concilii hæc legantur: *De desponsatis puellis, & ab aliis raptis ita in Concilio Ancyrano cap. 10. legitur: desponsatas puellas, & post ab aliis raptas, placuit erui, & eis reddi, quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata constiterit. Proinde statutum est a sacro Conventu, ut raptor publica pœnitentia mulctetur; raptæ vero, si sponsus eam recipere noluerit, & ipsa ejusdem criminis consentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si & illa consensit, simili sententiæ subjaceat, quod si post hæc ei se jungere præsumserit, utrique anathematizentur*. Siquis hæc contulerit cum dicto canone 34. apud Gratianum, minime dubitabit, quin ipse ad nuper descriptum Troslejanum canonem sit referendus. Quod autem dicitur statutum fuisse *a sacro conventu*, minime refertur ad Troslejanum ipsum Concilium, sed potius ad Conventum celebratum sub Ludovico Pio anni 816.; etenim in Capitulari ipsius ejusdem anni eadem ferme leguntur canone 24., quæ deinde translata sunt in libros Capitularium Francorum lib. 1. cap. 99. in editione Parisiensi Baluziana, necnon in Collectionem legum Longobardarum lib. 1. tit. 31. cap. 12., ubi tamen eadem leguntur sub nomine Caroli Imperatoris.

Can. 34. cau. 27. qu. 2.

CAPUT

CAPUT XVIII.

De Concilio Ephesino.

Duos nomine symboli in Concilio Ephesino editi laudavit canones Gratianus; sunt autem:

Can. 80. *de conf. dist.* 2. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 39. *de conf. dist.* 5. *paullo varius in diversis exemplaribus.*

CUm Nestorius ex Monacho, & Presbytero Antiocheno Patriarcha Constantinopolitanus a veterum Patrum, & divinarum Scripturarum traditione deflecteret in explicanda conjunctione divinæ, & humanæ naturæ in unam, eandemque Christi Personam, ejusque hæresis paullatim universam fere orientalem Ecclesiam turbaret, celebratum fuit Concilium generale Ephesinum anno 431. Theodosio juniore imperante, & Cœlestino Pontifice Maximo, cujus nomine toti Synodo præfuit S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus. Tota res in definiendis fidei dogmatibus ad divinam præsertim Christi Personam pertinentibus versata est, præter nonnulla quædam, quæ Nestorium ipsum, aut ejus asseclas peculiariter affecerunt. Non immoror diutius in re vulgatissima. Tantum observabo, adesse octo Ephesini Concilii canones in Græcis Codicibus, qui tamen apud Latinos Collectores referri non consueverunt, ne apud ipsum quidem Dionysium Exiguum, cujus tamen voluntas erat, ut Græcos canones latinis palam faceret. Etenim canones isti octo spectabant tantum Nestorium ipsum, & nonnullos ejus fautores, qui propterea ad exemplum trahi non facile poterant, & exiguæ utilitatis esse Viris Ecclesiasticis videbantur, præsertim latinis, qui nihil commune cum Nestorii perfidia habuerunt. Potius apud latinos, & recipi ob auctoritatem Concilii, & referri in Codices ob fidei formulas debuit Epistola quædam synodica nomine Cyrilli Alexandrini, & totius Ephesini Concilii ad Nestorium scripta, in qua præhabita oratione duodecim anathematismi continebantur, quibus quomodo unusquisque Christi fidem profiteretur, clare tradebatur. Incipit hæc: *Cum Salvator noster &c.*, atque hanc solam ex universis Concilii Ephesini actibus retulit in suum Codicem Dionysius Exiguus. Apud Labbeum in Veneta postrema editione tria adferuntur hujus Epistolæ latina exemplaria. Primum latinum & græcum in fine Tomi 3., ubi universa Synodus, & ejus acta recensentur collata cum antiquissimo Codice Concilii Ephesini Petri Seguerii Galliæ Cancellarii, ubi hæc, de qua agimus, Epistola habetur cap. 26., & in undecim capitula distributa. Alterum exemplar latinum, quod a Labbeo antiquum dicitur, habetur initio Tomi 4., ubi Epistola eadem habetur cap. 8. Postremum in eodem Tomo 4. exemplar est Concilii Ephesini, & specialiter illius Epistolæ ex interpretatione, ut fertur, Marii Mercatoris.

Itaque ad hanc unam Epistolam duo memorata Gratiani capita reducuntur; etenim in hac Cyrilli Epistola legitur, sive quod habemus in can. 80. de con. dist. 2., sive quod habemus in can. 39. de consecr. dist. 5. Ad explicanda fidei nostræ dogmata omnia pertinent, & quoniam variorum Codicum diversa est Græci canonis interpretatio, illud curabo, ut, quod in unoquoque ex memoratis exemplaribus

pluribus legitur cum Gratiani canonibus conferam. Ut exordiar a canone 80. de conf. dist. 2., quem antea in nimias prope angustias conclusum Correctores Romani, quemadmodum ajunt ipsi, restituerunt, legitur in cap. 7. Codicis Labbeani cum Segueriano collati his verbis: *Quin illud quoque non possum hoc loco non adjicere, nempe Unigeniti Filii Dei, hoc est Jesu Christi mortem, & ex mortuis resurrectionem annunciantes, ejusdemque in Cœlum assumtionem confitentes, incruentum in Ecclesia Sacrificium nos celebrare, atque ad mysticas benedictiones accedere, & sanctificari, utpote participes sacræ Carnis, & pretiosi Sanguinis Christi omnium nostrum Salvatoris effectos: Neque enim illam, ut carnem communem suscepimus. Absit hoc: neque rursum tamquam viri cujuspiam sanctificati, aut dignitatis unitate Verbo consociati, aut divinam inhabitationem sortiti, sed tanquam vere vivificam, ipsiusque Verbi propriam.* Aliud exemplar quod appellatur a Labbeo antiquæ editionis ita exhibet: *Necessario vero & illud adjiciemus: Annunciantes enim secundum carnem mortem Unigeniti Filii Dei, idest Jesu Christi, & ex mortuis resurrectionem, & ad Cœlos Ascensionem confitentes sine Sanguine* (legunt alii : *confitentes mundum*) *in Ecclesiis celebramus Sacrificium. Accedimus etiam ita ad mysticas benedictiones, & sanctificamur effecti sanctæ Carnis, & pretiosi Sanguinis* (legunt alii: *tam sanctæ Carnis, quam pretiosi Sanguinis*) *omnium nostrum Salvatoris Christi, & non ut carnem communem accipimus* (legunt alii: *accipientes*) *absit, neque quidem ut Viri sanctificati, & conjuncti Verbo secundum unitionem dignitatis; vel etiam quasi inhabitationem divinam habentis, sed ut vivificatoriam vere, & propriam ipsius Verbi.* Exemplaria duo, sive illud quod interpretationi Marii Mercatoris tribuitur, sive illud, quod Dionysii Exigui est apud Justellum, omnino consonant cum canone Gratiani, postquam hodie is Romanorum Correctorum diligentia fuit, ac studio restitutus. *Can.80. de conf. dist. 2.*

Non absimilem exemplarium varietatem agnoscimus in can. 39. de conf. dist. 5. Ita habet exemplar Græcolatinum Labbeanum cum Segueriano collatum in cap. 10. *Ceterum cum de Spiritu Sancto ait: ille me clarificabit, nisi errare velimus, Christum Dei Filium veluti gloriæ, quæ aliunde proficiscitur, indigum, a Spiritu Sancto glorificatum nequaquam dicemus: Siquidem Spiritus illius neque illo melior, neque illo rursum sublimior est. Verum quod ad divinitatis suæ significationem suo subinde Spiritu in insignium operum perpetratione uteretur, ob id se ab illo glorificari profitebatur: perinde ac siquis nostrum de sua fortitudine, aut cujusvis rei scientia dicat: mea me virtus, aut scientia glorificabit. Nam etsi Spiritus in propria persona subsistat, eatenusque in se ipso consideretur, quatenus Spiritus, & non Filius, non est tamen ab eo alienus; quandoquidem Spiritus veritatis nominatur; Christus autem veritas est, & proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit. Cum enim Domino nostro ad Cœlum assumto Spiritus Sanctus stupenda prodigia per Sanctorum Apostolorum manus ederet, illum glorificavit. Creditum est enim (quod Deus secundum naturam esset) ipsum per Spiritum suum denuo operatum; propterea quoque ajebat: quoniam de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Alterum exemplar, quod a Labbeo antiquæ editionis dicitur, his verbis exprimitur: *Cum autem dicit de Spiritu: ille me glorificavit, intelligentes recte, non ut gloria indigentem alterius, dicimus unum Christum, & Filium a Spiritu Sancto gloriam accipere, quia nec potior eo est, & super eum ejus Spiritus est.* (legunt alii: *nec supra eum Spiritus ipsius.*) *Quoniam autem ad demonstrationem suæ divinitatis utebatur suo Spiritu ad magnas operationes, glorificari se ab eo dicebat, veluti si quispiam dicat eorum, qui secundum nos sunt, de insita sibi fortitudine forsitan, vel di-* *Can.39. de conf. dist. 5.*

ſciplina, vel de quolibet: quia glorificabunt me. (legunt alii: *veluti ſi quidam homo dicat de inſita ſibi fortitudine forſan, vel diſciplina qualibet, quia glorificabunt me.*) *Quamvis enim eſt in ſubſiſtentia Spiritus ſpeciali (nam & intelligitur per ſe ſecundum quod Spiritus eſt, & non Filius), ſed tamen non eſt alienus ab eo. Spiritus enim veritatis nominatur, & eſt Chriſtus veritas, & profluit ab eo, ſicut denique & ex Deo Patre. Operatus eſt enim Spiritus & per manum Sanctorum Apoſtolorum mirabilia poſt aſcenſum Domini Noſtri Jeſu Chriſti ad Cælos, glorificavit eum; creditus eſt enim, quia Deus ſecundum naturam eſt, iterum ipſe operans per ſuum Spiritum; propter hoc & dicebat: De meo accipiet*, & *nuntiabit vobis*. Alia exemplaria, ſive quod Mario Mercatori a Labbeo tribuitur, ſive quod habemus in Codice Dionyſii Exigui conſonant cum editione Gratiani poſt Romanam Correctionem, dummodo tamen pro illis verbis Gratiani, *De Spiritu dicit Dominus in Evangelio, ille me clarificabit*, legerimus: *De Spiritu quoque cum dicit: ille me clarificabit*, item pro illis, *in ſua ſit ſubſtantia &c.* legerimus: *in ſua ſit ſubſiſtentia Spiritus, & ejus intelligatur in perſona proprietas*; demum pro illis: *Dominum glorificavit Jeſum Chriſtum, poſtquam aſcendit in Cælum, nam creditus eſt Chriſtus natura Deus exiſtere &c.*, legerimus: *Dominum glorificat Jeſum Chriſtum, poſtquam aſcendit in Cælum; nam creditus eſt Chriſtus natura Deus exiſtens &c.*

CAPUT XIX.

De Concilio Arauſicano.

Concilii Arauſicani nomine ſequentes Canones apud Gratianum referuntur.

- *Can. 3. diſt. 64. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 6. diſt. 87. paullo varius in diverſis exemplaribus.*
- *Can. 7. cau. 26. qu. 6. ex pluribus Concilii Arauſicani canonibus compoſitus.*
- *Can. 35. cau. 27. qu. 1. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 125. de conſ. diſt. 4. multo varius in diverſis exemplaribus.*

Addendi ſunt. { *Can. 107. cau. 11. qu. 3.* / *Can. 108. cau. 11. qu. 3.* } *Auctorem potius habent Reginonem Prumienſem.*

DUo apud veteres celebria referuntur Arauſicana Concilia, ita dicta ab Arauſica Civitate in Gallia Narbonenſi non procul ab Avenione ſita, alterum anni 441., alterum anni 529. De hoc poſteriore non eſt, cur verba faciamus. Actum in eo eſt de gratia, & libero arbitrio in cauſis Pelagianorum, nec ex ipſo ullum depromtum eſt fragmentum apud Gratianum. Agam tantummodo de eo, quod habitum eſt anno 441., ad quod Præſidente Hilario Arelatenſi convenerunt Epiſcopi ſeptemdecim, & triginta capitibus editis Eccleſiaſticam diſciplinam, quæ in Galliæ Provinciis lapſa quodammodo videbatur, reſtituerunt, in ea potiſſimum parte, quæ ad Sacramenta pertinebat, ſive Sacramentorum adminiſtrationem. Cum autem

in canone 21. hæc sint priora verba: *In Provinciis nostris &c.* facile deducitur hoc Concilium non esse Provinciale, sive ex unius tantum Provinciæ Episcopis celebratum, sed Nationale totius Galliæ; quemadmodum etiam deducitur non generale esse totius Ecclesiæ, quod tamen nonnulli asserere non dubitaverunt, quin tamen id aliquo rationis momento demonstraverint.

Sententiam dicti canonis 21. retulit Gratianus in can. 3. dist. 64., cujus verba ita sunt ex integris Concilii exemplaribus emendanda: *In nostris Provinciis placuit de præsumtoribus, ut sicubi contigerit duos Episcopos Episcopum invitum facere, auctoribus damnatis, unius eorum Ecclesiæ ipse, qui vim passus est, substituatur, si tamen vita respondet, & alter in alterius dejecti loco nihilominus ordinetur. Si voluntarium duo fecerint, & ipse damnabitur, quo cautius ea, quæ sunt antiquitus constituta, serventur.* Sententia Arausicanorum Patrum hæc erat, ut nemo ordinaretur Episcopus, nisi a tribus simul convenientibus Episcopis, quod sane antiquissimæ, atque Apostolicæ disciplinæ conforme est, & in universa Ecclesia servatum. Adversus eos autem, qui non servato numero ordinantium, Episcopum ordinassent, pœna dejectionis ab Episcopatu indicta est, concesso dejecti unius Episcopatu illi, qui consecratus fuisset invitus; omnibus vero ab Episcopatu remotis, siquis consentiens fuisset a duobus tantum Episcopis consecratus. Jam consecrationes hujusmodi biennio antea fuerant in Galliis improbatæ, videlicet in Concilio Regiensi, sive Rejensi anni 439. in Provincia Narbonensi; ibi enim can. 1. vetitum fuerat, ne a duobus tantum Episcopis ordinarentur Episcopi, indicta pœna ordinantibus, ut ad Concilia amplius cum ceteris convenire non possent, & ab ordinationibus celebrandis in posterum abstinerent. At satis hæc non fuerant ad coercendum quorundam Episcoporum ausum, qui nihilominus contra sacros canones hujusmodi ordinationes faciebant; propterea erant iidem in Concilio Arausicano pœnis gravioribus coercendi. Can. 3. dist. 64.

In canone 6. dist. 87. Gratianus junxit canones 5., 6. & 7. Concilii ejusdem Arausicani, in quibus animadvertendum est pro illis Gratiani verbis: *revocare tentaverit*, legi in vulgatis Conciliorum exemplaribus: *imprimere tentaverit*. Pertinent autem ii canones ad servos in Sacrosanctis Ecclesiis manumissos, quos veram libertatem nancisci debere statutum erat jam ex Imperatorum constitutionibus ad instar manumissionum, quæ olim fieri solebant censu. Etenim olim Censore lustrante singulis quinquenniis urbem, satis erat servis, si dominorum voluntate adscriberentur in civium numero a Censore, ut libertatem acciperent; at vero cum censorium munus exoleverit, inductus fuit novus modus manumittendi in Sacrosanctis Ecclesiis, ut coram Episcopo & Clericis libertas servo data valeret. Quæ sane ne revocaretur, curandum potissimum a Clericis, & Episcopis fuerat, utpote qui & testimonium manumissioni præbuerant, & auctoritatem, ne fides publice in Ecclesia data violaretur in dedecus earundem Ecclesiarum. Can. 6. dist. 87.

Canon 7. cau. 26. qu. 6. plures complectitur Arausicanos canones, videlicet tertium, quartum, duodecimum, & decimumtertium, quos omnes ideo forte conjunxit Gratianus, quia ad unam eandemque rem pertinere videntur. Juvabit tamen singula suis capitibus accommodare, & ita memorata Concilii capita distinguere. In canone 3. Arausicano ita legitur: *Qui recedunt de corpore* (eos intellige, qui infirmi sunt, & proxime recessuri videntur), *pœnitentia accepta placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicari, quod morientis sufficit consolationi secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem congruenter viaticum nominarunt. Quod si* Can. 7. cau. 26. qu. 6.

supervixerint, flent in ordine pœnitentum, & ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant. Quod hoc in loco dicitur, pœnitentiam viatici nomine a Patribus fuisse appellatam, refertur ad canonem 13. Concilii Nicæni, ubi similia quædam constituta leguntur, quo etiam pertinet, quod ait Innocentius Epist. 2. ad Exuperium cap. 2. ibi: *Communionem dari abeuntibus placuit, quasi viaticum profecturis*. In canone 4. Arausicano ita legimus: *Pœnitentiam desiderantibus Clericis non negandam*. Quæ sane constitutio intelligenda est de pœnitentia ex voluntate, & humilitate suscepta, & ob leviora delicta; etenim in gravissimis criminibus Clericus in pœnitentium gradus dejectus rursum in gradum suum restitui minime poterat; hinc tradit Siricius Papa in Epist. ad Himerium cap. 14. *Pœnitentiam agere cuiquam non conceditur Clericorum*. Hanc eandem rem maxime declarant Toletani XIII. Concilii Patres can. 10. ita decernentes anno 683. *Sancta Synodus definivit, ut quicumque Pontificum, vel Sacerdotum deinceps per manuum impositionem pœnitentiæ donum exceperint, nec se mortalium criminum professione notaverint, tenorem retentandi regiminis non amittant, sed per Metropolitanum reconciliatione pœnitentium more suscepta, solita compleant ordinis sui officia, vel cetera mysteriorum sibi credita Sacramenta*. Sequitur Gratianus subdens verba Arausicani canonis 12., quæ hæc sunt. *Subito obmutescens, prout status ejus est, baptizari, aut pœnitentiam accipere potest, si voluntatis aut præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu*. Demum adfert canonem 13. Arausicanum, ubi ita habetur. *Amentibus, quæcumque pietatis sunt, conferenda*.

Can. 35. cau. 27. qu. 1. Quæ leguntur in can. 35. cau. 27. qu. 1. minime consonant cum integris Concilii Arausicani exemplaribus, ex quibus idem canon emendandus erit. Porro ita habetur in can. 27. Arausicano: *Viduitatis servandæ professionem coram Episcopo in Secretario habitam imposita ab Episcopo* (ita veteres Codices habent: notat autem Sirmondus in paucis quibusdam recentioribus Codicibus legi: *imposita a Presbytero*) *veste viduali indicandam* (forte *judicandam*, sive, ut aliis legere placet: *vindicandam*). *Raptorem vero talium, vel ipsam talis professionis desertricem merito esse damnandam*. Referuntur hæc ad vetustissimam illam disciplinam, juxta quam viduæ capiti imposito sacro velamine Deo dedicabantur, ut quasi Sanctimoniales divino cultui addicerentur, atque etiam ita, ut a proposito amplius resilire non possent, eoque minus ad secundas nuptias adspirare, indictis non solum adversus ipsas, sed etiam adversus earundem raptores, aut violatores gravissimis pœnis, quemadmodum decretum scimus in l. 54. Cod. de Episcopis, & Clericis, & l. un. Cod. de raptu virginum, seu viduarum. Porro hujusmodi viduæ solemni, ut ajunt, castitatis voto adstringebantur, quarum professio & consecratio hoc modo fiebat ex Ordine Romano. Procedebat in Episcopi conspectum vidua Clericis adstantibus in Secretario, sive Diaconico Ecclesiæ; ibidemque professionem castitatis perpetuæ libello descriptam Episcopo exhibebat, qua per Episcopum accepta, induebatur velamine, sive pallio suo ordini congruente. Hic ritus etiam exhibetur in Concilio Toletano X. anni 656. can. 4., quem refert Gratianus in can. 16. cau. 20. qu. 1.

C. 125. de consf. dist. 4. In canone 125. de consecr. dist. 4. habetur canon primus, sive, ut in aliis editionibus, secundus Arausicani hujus Concilii, cujus tamen verba non eadem in omnibus Concilii exemplaribus habentur, quemadmodum ex sequentibus liquere facile poterit. Ita habet Gratianus: *Nullus ministrorum, qui baptizandi recipit officium, sine*

sine chrismate usquam debet progredi. (legunt alii : *Nullum ministrorum , qui baptizandi recepit officium , sine chrismate unquam debere progredi*) *quia inter nos placuit semel in baptismate chrismari*; (legunt alii : *semel chrismari* , omissis illis verbis : *in baptismate*). *De eo autem , qui in baptismate quacumque necessitate faciente chrismatus non fuerit , in confirmatione Sacerdos commonebitur*; (legunt alii : *non commonebitur*.) *Nam inter nos chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est* , (legunt alii : *nam inter quoslibet chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est* ,) *non præjudicantes cuiquam hoc dicimus , sed ut necessaria habeatur chrismatio*. (legunt alii : *non ut præjudicans quidquam , sed ut non necessaria habeatur repetita chrismatio* , alii legunt : *non ut præjudicans quicquam dico , sed ut non necessaria habeatur rechrismatio* , alii tandem ita legunt : *sed ut necessaria habeatur chrismatio repetita*.)

Sic observata plurium exemplarium varietate , explicanda erit Arausicanorum Patrum sententia , quam vulgo Interpretes , & Glossographi ita confuderunt , ut quæ mens illis fuerit , ne leviter quidem attigerint . Itaque operæ pretium erit in primis animadvertere , non generatim apud veteres obtinuisse , ut in administrando Confirmationis Sacramento sacri Chrismatis inunctio fieret ; quod enim sensibile signum in eodem Sacramento habebatur , potissimum in manuum impositione consistebat ex Apostolica traditione . Chrismatis quidem usus in Ecclesia est antiquissimus , utpote cujus mentionem etiam fecit Dionysius Areopagita in libris Ecclesiasticæ hierarchiæ cap. 2. parte 2. , & cap. 4. parte 3. , non tamen ubique receptus fuit in Sacramento Confirmationis , licet apud omnes fere Ecclesias viguerit inter ceremonias Sacramenti Baptismatis , quemadmodum & hodie observatur . Igitur in Ecclesia Gallicana Chrismatis unctio fiebat quidem in Sacramento Baptismi , non autem in Sacramento Confirmationis tempore Concilii Arausicani I. , quemadmodum deduci potest ex Hilario Arelatensi , qui & eidem Synodo præfuit ; quippe is in homilia de Pentecoste ita scribit : *Quæ nunc in confirmandis Neophitis manus impositio tribuit singulis , hoc tum Spiritus Sancti descensio in credentium populo donavit universis*.

Ex his facilis omnino redditur Arausicani canonis interpretatio . Ibi proponitur initio , ministros omnes , qui baptizandi officium suscepere , sine chrismate progredi non debere . Agitur sane hoc in loco , non de Episcopis , qui tunc temporis erant ordinarii baptismatis collatores , sed de inferioribus , sive Sacerdotibus , sive Diaconis ; neque enim Episcopi *ministrorum* nomine in sacris canonibus appellari unquam consueverunt ; aut de Episcopis dici potuit , eos *progredi debuisse* , quæ verba de eo ministro intelligi tantummodo possunt , qui extra ordinem est baptizaturus , & ad absentes , aut etiam in periculis constitutos mittitur . Hi itaque ministri jubentur , ne sine chrismate ad conferendum Sacramentum baptismatis progrederentur , sed semper cæremonialem baptismi chrismationem peragerent . Sequuntur Arausicani Patres : *quia inter nos placuit semel chrismari* , vel : *semel in baptismate chrismari* . Mens illorum erat , baptizatos omnino chrismandos esse ab iis , qui baptisma conferebant , quia receptum erat in Gallia in Sacramento Confirmationis nullam chrismatis inunctionem fieri ; propetereaque futurum erat , ut qui in baptismate chrismate non inungeretur , nuspiam amplius inungendus fuisset . Subdit Concilium Arausicanum , si quando contigerit ex necessitate chrismationem fuisse in baptismate omissam , monendum esse Sacerdotem in Sacramento Confirmationis . Clara esset sententia , nisi alia Concilii exemplaria difficultatem parerent , quibus dicitur , Sacer-

dotem

dotem non esse admonendum. Sed nihilominus, quæcumque editio prævaleat, apparet ex his Chrismationem habitam fuisse, tamquam meram baptismatis cæremoniam, neque tanquam necessariam in Sacramento Confirmationis. Etenim si legamus Sacerdotes monendos non esse, talem affingemus sententiam Patribus Arausicanis, ut asserant curandum nullo modo esse de Chrismatione, quotiescumque omissa fuerit ex necessitate, quod sine ipsa, & Sacramentum Baptismatis integre susceptum sit, & Sacramentum Confirmationis integre suscipi possit. Si vero legamus Sacerdotes monendos esse, id videmus factum ex humanitate, tum demum scilicet, quando non ex incuria baptizantis omissa Chrismatio fuerit, sed potius ex necessitate. At quæ humanitatis intuitu fiunt, ad solemnitates quidem, & cæremonias pertinent Sacramentales, non ad ipsam Sacramenti substantiam. Ego arbitror recipiendam esse potius eam editionem, qua dicitur non esse amplius monendos Sacerdotes; cum hæc lectio consonet posterioribus illis verbis Patrum Arausicanorum: *Nam inter nos Chrismatis ipsius nonnisi una benedictio est*; quasi dixerint, ritum Gallicanæ Ecclesiæ talem esse, ut in administrando Confirmationis Sacramento nulla fieret chrismatio. Profitentur demum Arausicani Episcopi, se ita statuere, *non præjudicantes cuiquam*; quibus verbis spectarunt diversas aliarum Ecclesiarum consuetudines, juxta quas pluribus in Provinciis duplex chrismatio fiebat, alia in Sacramento baptismatis, alia in Sacramento Confirmationis. Quamobrem exinde adparet, quanta fuerit Hilarii Arelatensis, aliorumque cum eo convenientium Episcoporum moderatio, qui voluerunt quidem receptum suarum Provinciarum ritum de non repetenda baptismatis Chrismatione confirmare; ita tamen, ut aliarum Ecclesiarum ceremonias minime contemnerent, aut minus probarent, apud quas diversa consuetudo invaluerat; rati enim erant Ecclesiæ ex disciplinæ varietate nonnihil venustatis accedere. Atque his arbitror me consequutum fuisse intimam Arausicanorum Patrum sententiam, quam huc usque, quoad noverim, nemo ex Glossographis attigit, ut superius ajebam.

Ca. 107. & 108. *cau.* 11. *qu.* 3. Duo adhuc supersunt Gratiani fragmenta, quæ nomine Arausicani Concilii referuntur, videlicet canones 107., & 108. cau. 11. qu. 3., qui tamen nullo modo ad Arausicanum Concilium pertinent, licet ex eo laudentur apud Ivonem, & Burchardum. In Labbeana Collectione Venetæ editionis utrumque fragmentum descriptum est ad calcem Arausicani Concilii, eaque Collector testatur partim desumsisse ex Gratiano, partim ex alio codice librorum 16. capite 7. libri 11., ubi fuse describitur modus absolvendi excommunicatum adjectis pluribus orationibus, ad absolutionem ipsam spectantibus. Me tamen juvat altius repetere originem horum canonum. Itaque arbitror illorum auctorem fuisse Reginonem Prumiensem, cujus primum tempore, sæculo scilicet nono, quædam variarum rerum Ecclesiasticarum generales formulæ induci, ac componi cæperunt: Etenim ante Reginonem nullibi leguntur generaliter, & communiter præstitutæ formulæ excommunicationum, aut absolutionum, ne quidem apud Marculfum, qui eruditorum sententia paullo ante Reginonem suas formulas edidit. At Regino, postquam jussu Rathbodi Trevirensis Episcopi ad usum Diœcesis Trevirensis adornavit certam canonum Collectionem, in qua præcipua, & temporibus accommoda disciplinæ Ecclesiasticæ capita continerentur, prope finem libri 2., nimirum post caput 407. cum de excommunicatis nonnulla loquutus fuisset, varias voluit adjicere excommunicationum formulas, alias aliis terribiliores, alias aliis breviores, aut minus terrificas, quæ ad usum

usum Trevirensis Diœcesis pro data occasione adhiberentur. Valde enim conveniens videbatur, ut certæ censurarum sive infligendarum, sive remittendarum formulæ publice proponerentur, quæ usu omnium reciperentur, quemadmodum similes postea ab aliis Ecclesiis compositæ fuerunt, atque in ritualibus, sive manualibus descriptæ. Itaque in cap. 409. lib. 2. Collectionis Reginonis incipit prior excommunicationis formula ab eodem Reginone composita, post quam hæc verba sequuntur: *Debent autem duodecim Sacerdotes Episcopum circumstare, & lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis, vel excommunicationis projicere debent in terram, & pedibus conculcare. Post hæc Episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant, quam terribiliter damnatus sit, & ut noverint, quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro Pagano habendus sit..... Deinde Epistolæ Presbyteris per paræciam mittantur, continentes modum excommunicationis*. Hæc sane illa eadem sunt, quæ Gratianus retulit in can. 106. cau. 11. qu. 3., quæ etiam retulit Ivo, & Burchardus ex Concilio Rothomagensi, quia non satis attenderant Reginonis Collectionem; cum enim in postremo Reginonis capite, antequam describantur formulæ excommunicationis, mentio fiat Concilii Rothomagensis, crediderunt Burchardus, & Ivo, sequentes etiam formulas Rothomagensi Concilio tribuendas esse. Ceterum hujus ritus germanus auctor erat ipse Regino, qui deinde & alias subdidit excommunicationum formulas, inter quas cap. 413. una habetur, quæ hunc habet titulum: *Excommunicatio Brevis*, atque his verbis exprimitur: *Canonica instituta, & sanctorum Patrum exempla sequentes, Ecclesiarum Dei violatores illos auctoritate Dei, & judicio Sancti Spiritus a gremio sanctæ Matris Ecclesiæ, & consortio totius Christianitatis eliminamus, quousque resipiscant, & Ecclesiæ Dei satisfaciant*. Quis non videat hanc formulam eandem esse, quam descripsit Gratianus in dicto canone 107. cau. 11. qu. 3.? Post hæc subsequitur Regino in capite 414. hoc titulo: *Qualiter Episcopus reconciliet, vel recipiat excommunicatum*. Et in capite: *Cum aliquis excommunicatus, vel anathematizatus pœnitentia ductus veniam postulat, & emendationem promittit, Episcopus, qui eum excommunicavit ante januas Ecclesiæ venire debet, & duodecim Presbyteri cum eo, qui eum hinc inde circumstare debent, ubi etiam adesse debent illi, quibus injuria, vel damnum illatum est, & ibi secundum leges Divinas, & Humanas oportet damnum commissum emendari, aut si jam emendatum est, eorum testimonio comprobari. Deinde interroget Episcopus, si pœnitentiam juxta quod canones præcipiunt pro perpetratis sceleribus suscipere velit; et si ille terræ prostratus veniam postulat, culpam confitetur, pœnitentiam implorat, de futuris cautelam spondet, tunc Episcopus apprehensa manu ejus dextera, eum in Ecclesiam introducat, & communionem, & societatem Christianam reddat. Post hæc secundum modum culpæ pœnitentiam ei injungat, & literas per Paræciam dirigat, ut omnes noverint eum societate Christiana receptum*. Hic est canon Gratianeus 108. cau. 11. qu. 3. cui certa oratio ex Ritualibus illis ætatis adjecta fuit, quæ solebat ab Episcopo recitari tempore absolutionis, cum aliis bene multis, quæ referuntur apud Labbeum loco supra memorato. Non omittam etiam illud hoc loco admonere, quasdam hujusmodi excommunicationum formulas, atque inter ceteras illam, quæ a Gratiano describitur in dicto Canone 107., editas fuisse in editione Capitularium Regum Francorum Baluziana Tomo 2. pag. mihi 663. & sequentibus, quas ipsemet Baluzius testatur se ex antiquissimis Ecclesiarum MSS. Codicibus excerpsisse. Interea illud mihi sufficiat, demonstrasse eorum canonum auctorem, quos Gratianus ex edi-

tione

tione Burchardi, & Ivonis deceptus falso ex Arausicano Concilio laudaverat: Quod si forte quispiam petat, quare apud recentiores istos Collectores fragmenta hujusmodi fuerint Concilio Arausicano tributa; ego sane non aliam rationem illis fuisse crediderim, quam quod forte hujusmodi formulas in eo codice descriptas invenerint, in quo præcipue Arausicani canones descripti fuerant, ac proinde arbitrati fuerint easdem ad Arausicanum Concilium etiam pertinere.

CAPUT XX.

De Concilio Vasensi.

Nomine Vasensis Concilii tria hæc apud Gratianum capita describuntur.

Can. 2. cau. 6. qu. 2. redigendus ad exemplaria Concilii Vasensis anni 442.
Can. 10. cau. 13. qu. 2. consonat cum exemplaribus Concilii Vasensis anni 442.
Can. 15. cau. 13. qu. 2. pertinet potius ad Concilium Nannetense.

VAsione, sive Vasatis Civitate Galliæ Narbonensis, quam hodie Basas vocant, nonnulla celebrata fuisse Concilia testatissimum est apud Conciliorum Collectores, qui illorum acta, & canones referunt. Non una tamen omnium est de Vasensium Conciliorum numero opinio; duo enim alii, alii tria recensent, quorum deinde canones ita confundunt, ut qui primo in Concilio editi feruntur, legantur etiam in tertio, & secundo. Itaque qui tria recensent, scribunt primum celebratum fuisse circa annum 350., secundum anno 442., tertium anno 463., vel, uti aliis placet, 529. Primo autem Concilio anni circiter 350. tria tantummodo capita tribuunt, quorum primum legitur in capite 4. Concilii Vasensis 2., & caput secundum, ac tertium leguntur in canone 3., & 4. Concilii Vasensis tertii. Sed hæc, ut videtur, opinio Vasensia magis confundit, ac perturbat concilia, quam distinguat. Propterea melius sentire videntur, qui duo tantummodo Vasensia Concilia numerant, aliud anni 442., aliud 463., vel 529. illo omisso, quod anno circiter 350. tribuitur. Neque vero satis difficile est rationibus illorum satisfacere, qui contra arbitrantur. Difficultas enim, quæ subesse potest iis, qui Concilium Vasense anni circiter 350. omittunt, oritur ex eo, quod in Concilio Arelatensi 2. can.47. mentio fiat Concilii Vasensis, ac propterea tale Vasense Concilium affingendum videatur, quod Concilium secundum Arelatense præcesserit. Verum hæc difficultas nullius momenti est apud Sirmondum, & eos, qui Sirmondi Epocham Conciliorum sequuntur; Vir enim eruditus observavit Concilium Arelatense 2. celebratum fuisse post annum 442., ac forte etiam anno 452., iccirco canonem 47. Concilii ejusdem Arelatensis commode referri posse ad Concilium Vasense an. 442., nec esse ea de caussa antiquius aliud Concilium Vasense fingendum. Præterquamquod addi potest, canones Concilii Arelatensis 2. vulgatos non omnes Arelatensis ejusdem Concilii fuisse, sed tantum vigintiquinque priores, quemadmodum conciliare potest ex veteribus MSS. Codicibus a Labbeo, & eodem Sirmondo observatis; illos autem canones, qui post vigesimumquintum Concilio subjecti sunt, pertinere

tinere ad aliud posterius Concilium; Quamobrem cum mentio Vasensis Concilii tantummodo habeatur in canone 47. ex iis, qui Arelatensi Concilio tribuuntur, necesse nullatenus est, ut tale Vasense Concilium fingatur, quod Concilium ipsum Arelatense præcesserit.

Ita præfatus de Conciliis Vasensibus, quorum canones vulgo proferuntur, arripio Gratiani fragmenta, & in primis canonem 2. cau. 6. qu. 2., qui in Codicibus Gratiani dicitur deptomtus ex can. 8. Concilii Vasensis I. Legitur autem in can. 8. Concilii Vasensis, quod diximus celebratum anno 442. sive illud primum appelletur, sive secundum. Num hoc Concilium Nationale totius Galliæ fuerit, an vero Provinciale, vel tantummodo Diœcesanum satis non constat, cum in editis Concilii exemplaribus nomina, & subscriptiones Episcoporum desiderentur. Si tamen conjecturis dandus est locus, facile suspicari possumus, idem Concilium fuisse Nationale totius Galliæ. Etenim decernitur in canone 1. de Episcopis Provinciarum omnium Galliæ, eorumque causis discutiendis, quod sane nisi a Concilio totius Nationis generaliter decerni non poterat. Præterea in can. 6. ita legitur: *Placuit præterea accusandi licentiam etiam in nostri ordinis, si qua exiftit, levitate comprimere, ut se Episcopus* &c., quæ sane verba significant quamplures Episcopos ad illud Concilium convenisse, quod & clarius probatur ex Concilio Wormaciensi anni 868. can. 60., ubi scribitur decem, & octo Episcopos Vasensi huic Concilio interfuisse. Quamobrem gravis erit, & venerabilis hujus Concilii auctoritas, tamquam illius, quod totius Nationis fuerit, aut saltem plurium Galliæ Provinciarum. Ut autem luculentius explicemus sententiam dicti canonis 2. cau. 6. qu. 2., operæ pretium erit duo ejusdem Concilii capita describere, scilicet canonem 7., & 8., quorum unus ex alio pendere videtur. In canone 7. hæc habentur: *Placuit præterea accusandi licentiam etiam in nostri ordinis, siqua exiftit, levitate comprimere, ut se Episcopus siquem judicat abstinendum, & pro humiliatione, & correptione fratris assurgit, exorari a ceteris acquiescat, fratri, de quo agitur, correptione, & comminatione adhibita. Sin autem de crimine aliquem putet esse damnandum, accusatoris vice discutiendum sciat. Fas est enim, ut quæ uni probantur, probentur omnibus*; & in can. 8., unde excerptus est Gratiani canon: *Quod si se tantum Episcopus alieni sceleris conscium novit, quamdiu probare non potest, nihil proferat; sed cum ipso ad compunctionem ejus secretis correptionibus elaboret. Quod si correptus pertinacior fuerit, & se communioni publicæ ingesserit, etiamsi Episcopus in redarguendo illo, quem reum judicat, probationibus deficiat, indemnatus licet, ab iis, qui nihil sciunt, secedere ad tempus pro persona majoris auctoritatis jubeatur, illo, quamdiu probari nihil potest, in communione omnium, præterquam ejus, qui eum reum judicat, permanente.* Ex his emendanda erunt Gratiani verba, quæ non satis cum canone ipso Concilii consonant. Notat ad hunc canonem Gabriel Albaspinæus in Galliis majorem reverentiam Episcopis fuisse delatam, quam delata fuerit in Africa, cum legeret aliter constitutum fuisse in canone 5. Concilii Carthaginensis, quod septimum appellant sub Aurelio anno 419., ibi: *Item placuit, ut si quando Episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum, atque ille negat, non putet ad injuriam suam Episcopus pertinere, quod illi soli non creditur: Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dicit neganti nolle communicare, quamdiu excommunicato non communicaverit suus Episcopus, eidem Episcopo ab aliis non communicetur Episcopis., ut magis caveat Episcopus, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest,*

Can. 2. cau. 6. qu. 2.

potest. Sed venia dixerim Viri eruditi hæc duo Gallicanæ, & Africanæ Ecclesiarum capita diversa mihi videntur potius, quam contraria. Etenim in canone Vasensi tribuitur aliqua fides Episcopo asserenti, licet in probatione deficienti, quoties tamen Episcopus aliter, quam per voluntariam Rei ipsius confessionem reum judicaverit; at in canone Carthaginensi nonnihil detrahitur Episcopali judicio, quoties Episcopus idem, qui alias nullis probationibus reum criminis convincere posset, ex sola humilis, ac pœnitentis Rei confessione reum ipsum publice damnari postulat, quemadmodum ex ipsismet canonis verbis clarissime liquet. Quod itaque in Vasensi Concilio Episcopali auctoritati honor debitus exigere videbatur, non idem ipsum servandum erat in Carthaginensi Concilio, quoties Episcopi cujuspiam imprudentia esset improbanda. Hæc sane utriusque canonis interpretatio mihi vel eo magis adridet, quod asperum semper visum fuit, talem de Conciliis licet peculiarium Ecclesiarum ferre sententiam, ut unius canones canonibus alterius adversarii videantur, ubi præsertim commode fieri potest, & servata utrobique Sanctorum Patrum mente, ac voluntate, quæ ut plurimum ex canonum verbis adparet.

Ca. 10. cau. 13. qu. 2. Canon 10. cau. 13. qu. 2. legitur non solum in exemplaribus ejusdem Concilii Vasensis anni 442. canone 4., verum etiam in canone 1. illius Vasensis Concilii, quod nonnulli celebratum asserunt anno 350., sed exinde novum argumentum habemus, ut concludamus Concilium illud anno 350. adtributum fictitium esse, & apocryphum Gallicanæ Ecclesiæ monumentum, ac propterea canonem 10. Gratianeum pertinere tantummodo ad Concilium Vasense anni 442. Revera in fine hujus canonis ita habetur: *Unde & quidam Patrum hoc scriptis suis inseruit, congruente sententia, qua ait: amico quidpiam rapere furtum est, Ecclesiam vero fraudare sacrilegium.* Nomine *cujusdam Patrum*, hic sane nemo alius intelligi potest, quam S. Hieronymus, qui eam sententiam descripsit in Epist. 2. ad Nepotianum, cujus fragmentum habemus apud Gratianum in can. 71. cau. 12. qu. 2. At vero Hieronymus anno 350. adolescens adhuc erat viginti circiter annorum, nec tum aut Epistolam ad Nepotianum scripserat, nec poterat *cujusdam Patrum* nomine significari; proindeque nuper descripta verba ad nullum Concilium Vasense, aut quodvis aliud anno 350. celebratum referri possunt, utique tamen ad Concilium Vasense anni 442. Illud præterea ad hunc canonem est observandum, verba Gratiani consonare cum verbis Concilii Vasensis anni 442. juxta edita exemplaria, dummodo tamen principio ita legerimus: *Qui oblationes defunctorum Fidelium detinent, & Ecclesiis &c.* Hæc autem est constitutio illa Vasensis Concilii, quam superius diximus confirmatam in eo canone 47., qui tributus est Concilio Arelatensi II. anni circiter 452. juxta animadversiones Sirmondi, ubi sic legitur: *Secundum constitutionem Synodi Vasensis, quicumque oblationem fidelium suppresserit, aut negaverit, ab Ecclesia, cui fraudem fecerit, deponatur.*

Canonem 15. cau. 13. qu. 2. jam observarunt Correctores Romani haberi in
Can. 15. cau. 13. qu. 2. Concilio Nannetensi can. 6., sed Varensis, aut Vasensis Concilii nomen eidem adjectum non immutarunt adjecta ratione, quod forte in quodam Vasensi Concilio inveniri aliquando possit. Prudens sane observatio, quæ paullo frequentius in Gratianeis inscriptionibus eruditorum judicio erat facienda. Ceterum hac in re ego arbitror Concilii Varensis, seu Vasensis nomen ex errore fuisse adpositum in codicibus Gratiani, cum legendum potius esset Nannetense Concilium. Etenim etiam in recentioribus Burchardi Codicibus hic canon hodie refertur nomine Con-

Concilii *Hāneten.*, in quam fortasse depravatam scriptionem incidentes posteriores Collectores facile potuerunt de *Varensi*, aut *Vasensi* Concilio intelligere, quæ Nannetensi Concilio tribuenda erant. Hinc in vulgatis Codicibus Ivonis laudatur idem canon ex utroque Concilio tum Vasensi, tum Nannetensi; Nannetensis enim Concilii nomen habetur in inscriptione canonis, & Vasensis ad marginem, forte ex eo, quod Ivo, aut quisquis alius decreti Collector Burchardi scriptionem non satis intellexisset. Hæc itaque animadvertens Gratianus in decreto Ivonis marginalem potius notam sequutus est, & Vasense, non Nannetense Concilium scripsit. Suo loco, ubi scilicet agemus de Concilio Nannetensi, canonem hunc 15. cau. 13. qu. 2. cum optimis Concilii ejusdem exemplaribus conferemus. Illud interea observavero, hunc eundem canonem legi apud Reginonem in lib. 1. de Ecclesiasticis disciplinis cap. 125. nomine Concilii Nannetensis, ubi tamen in §. *Prohibendum* paullo aliter legitur, quam apud Gratianum, ibi: *Prohibendum etiam secundum majorum instituta, ut in Ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut exedra Ecclesiæ. Infra Ecclesiam vero, aut prope Altare, ubi Corpus Domini, & sanguis conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi.* Ex verbis hujusce canonis tria designantur loca, in quibus olim fidelium cadavera tumulari licebat, atrium videlicet, porticus, & exedra, licet tamen nonnulli pro illis verbis: *aut exedra Ecclesiæ*, in Concilii Nannetensis exemplaribus legendum velint: *aut extra Ecclesiam*. Non est cur recedamus a vulgata lectione, in qua exedræ mentio fit. Etenim atrii nomine venit spatium illud vacuum, quod remansit ex area, sive solo, in quo fuerat ædificata Ecclesia, atque hac significatione atrium Ecclesiam totam circumambit; quamquam apud nonnullos auctores Ecclesiasticos atrium potius sonet eam areæ partem, quæ proxima januis est, sive ante vestibulum, uti in lib. 4. Capitularium cap. 13., libro 1. legum Longobardarum tit. 9., & apud Anastasium Bibliothecarium in vita Sergii II., & in vita Doni Papæ, ibi: *Hic atrium B. Petri Apostoli superius, quod est ante Ecclesiam in quadriporticum magnis marmoribus stravit.* Porticum appellamus locum deambulationi aptum, veluti claustrum Ecclesiæ, seu Monasterii, quæ claustra hodie aliquibus in locis sita sunt ad latus Ecclesiarum, olim vero media constituebantur inter Ecclesiam, & vestibulum, vel etiam ad utrumque latus Templi, quemadmodum de Templo Tyrio testatur Eusebius lib. 10. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 4. Hinc etiam Beda lib. 2. cap. 3. Historiæ Anglorum mentionem facit porticus Aquilonaris. Tandem exedra dicitur locus intra Ecclesiam constitutus circum muros adinstar menianorum, sive projectorum, aut etiam concava quædam loca sublimia ita constructa, ut quis in illis etiam sedens posset sacris adesse; neque enim in ipsa Ecclesia apud veteres cuiquam licebat sedere, sed sedendi locus tantum in menianis, vel projectis esse poterat. Itaque tria hæc loca sepulturis fidelium accommodata esse poterant, dummodo tamen unusquisque abstineret a sepulturis intra Ecclesiam faciendis. At posteaquam non solum in menianis, & projectis, sed etiam in inferiore Ecclesiæ parte, sive Ecclesia ipsa sedere fidelibus licuit, inductum quoque est, ut quemadmodum olim in exedris, ita deinceps etiam in Ecclesia ipsa fidelium cadavera tumularentur, dummodo tamen sepultura non fieret in locis Altari proximis, quemadmodum etiam hodiernis consuetudinibus, & canonibus receptum est, ac probatum.

CAPUT XXI.

De Concilio Hibernensi.

Unicum est nomine Concilii Hibernensis fragmentum apud Gratianum.

{ *Can. 5. dist. 82. ab imperito quodam, & obscuro Auctore compositus.*

Conciliorum Hibernensium nomen vix in Ecclesiasticis monumentis legitur. Apud Labbeum tom. 4. Venetæ Editionis pag: 453., & seqq. referuntur quidem duo hujus nominis Concilia ad annum 450. (quod in caussa fuit, cur de Hibernensi Concilio, quod Gratianus laudat, hoc in capite verba facerem) verum nihil omnino in eisdem continetur, ad quod referri possit Gratianeus canon 5. dist. 82., nisi forte respicere velimus canonem 28. Concilii prioris, ubi agitur de Clerico excommunicato ad pœnitentiam revocando his verbis: *Si quis Clericorum excommunionis fuerit, solus (non in eadem domo cum fratribus) orationem faciet, nec offerre, nec consecrare licet, donec se faciat emendatum, qui si sic non fecerit, dupliciter vindicetur.* Verum hæc adhuc procul omnino distant a Gratianeo fragmento; neque alibi, licet solertissime quæsierim, apud Collectores Conciliorum, non solum in Hibernensibus, sed neque in aliis Conciliis simile quidpiam reperire potui; quamobrem facile locum dedi jampridem conceptæ suspicioni, qua adducebar, ut putarem caput illud ab imperito quodam, & obscuri nominis Auctore confectum esse, atque inde nomine Concilii alicujus falso suppositum. Romani Correctores fatentur in vetustis Gratiani exemplaribus laudatum fuisse canonem nomine Concilii Gangrensis; quia vero in Concilio Gangrensi minime legebatur, a se emenditam fuisse Gratiani scriptionem, & loco Concilii Gangrensis suppositum fuisse Concilium Hibernense. Num omnes hujusmodi emendationem probaverint, prorsus ignoro: Etenim si nomen Concilii Gangrensis immutandus erat, quod canon in Gangrensi Concilio non haberetur; quibusdam etiam videri facile poterit, nec fuisse quidem supponendum nomen Concilii Hibernensis, cum in omnibus editis huc usque Hibernensibus Conciliis desideretur. Sed habent Romani Correctores, quod adferant ad ostendendam emendationis necessitatem, aut convenientiam. Ajunt enim illi apud Polycarpum, & in alio libro pervetusto, in quo multi sunt canones pœnitentiales, idem fragmentum referri *ex Theodoro Archiepiscopo Hibernensi*. Hæc quidem ratio meo judicio valeret magis, quoties aut Polycarpus, aut Auctor illius libri pervetusti magis integræ, ac spectatæ fidei essent, quam fuerit Gratianus. Sed vereor ne forte eadem ratione, ceteris paribus, emendandus esset ex Gratiani codice codex Polycarpi, qua emendatus fuit codex Gratiani ex codice Polycarpi. Deinde vero, si apud alios Collectores legitur: *ex Theodoro Archiepiscopo Hibernensi*; apud Gratianum vero: *ex Concilio Gangrensi*, nemo videt, cur, si Gratiani Codex ex aliorum collectionibus sit emendandus, ita legatur: *ex Concilio Hibernensi*, & non potius, *ex Theodoro Archiepiscopo Hibernensi*.

Itaque

Itaque etiam post Romanam Correctionem canon Gratianeus adhuc in ancipiti hæret, nec adparet, ad quemnam locum, & ad quem Auctorem ille sit referendus; nec enim, si de vetustissimo codice pœnitentiali agamus, quem Correctores Romani commemorant, ille adeo vetustus erit, ut non ex Polycarpo describi potuerit; aut si de Polycarpo loquamur, cum initio duodecimi sæculi, & eodem obscurissimo tempore, quo Gratianus collectionem suam adornaverit, vir non satis excultus, cujus etiam collectio parum apud unumquemque valuit, tanta non erit ipsius auctoritas, ut in hac re eidem potius morem gerere debeamus. Itaque illud verosimilius erit, si concludemus hujus fragmenti inconcinni, atque incompositi Auctorem esse obscurum quendam hominem, & quidem sæculi 10., aut 11., qui novam quandam disciplinam inducere voluerit, & nomine alicujus Concilii veteris ad conciliandam suæ sententiæ auctoritatem evulgare. Atque id ego facile demonstrabo. Statuitur in eo capite, Sacerdotes in fornicationis crimina lapsos olim quidem deponendos fuisse juxta canones Apostolorum; hodie vero exactis legitimæ pœnitentiæ per constituta tempora gradibus in pristinum gradum restitui auctoritate Sylvestri, Clementis, & Callixti Pontificum Maximorum. Tria ibidem menda manifestissima, ex quibus & ausus inferendus, aut imperitia supina redarguitur Auctoris. Primo enim non aliud ad rem suam adducit, quam apocrypha monumenta, Apostolorum canones, a quibus tamen recedendum esse existimat, acta S. Sylvestri, Epistolas Clementis, & Callixti, quæ omnia ab eruditis tanquam veteribus illis Patribus falso tributa, rejiciuntur, quibus tamen Auctor ejusdem Canonis prorsus adhærendum existimat. Secundo eadem supposititia monumenta, quæ ad rem suam commemorat, ita flectit, & detorquet, ut aliam prorsus eisdem sententiam affingat. Tertio demum ex omnibus ita concludit, ut diuturnæ disciplinæ ecclesiasticæ usque ad sæculum duodecimum productæ penitus adversetur. Sigillatim hæc omnia sunt observanda.

Et quidem in primis res per se jam liquet, ubi de canonibus Apostolorum, de actibus S. Sylvestri, item de Epistolis Callixti, & Clementis agatur; hæc enim tamquam supposititia decreta ad assequendam primorum Ecclesiæ temporum doctrinam parum, aut nihil omnino conducunt, ne dixerim a veterum ipsorum disciplina plurimum recedunt. Propterea jam redarguendus est ejusdem capitis conditor, qui aliud nesciverit in illud referre, quam quod ex Mercatoris officina, aut aliis similibus depromserit.

Alterum autem me magis movet, quod videlicet ea ferme omnia, quæ imperitus hujusmodi Auctor ad rei suæ probationem adduxit, licet supposititia, eam sententiam minime exhibeant, quam ceteroquin ipse ex illis expressit. De sententia canonum Apostolicorum nihil dixero; etenim Auctor profitetur se a disciplina in illis constituta recedere, sed adhærere potius Sylvestro, Callixto, & Clementi Pontificibus Maximis. Bone Deus! Quis capere poterit hujusmodi emblemata? quasi jam prioribus sæculis adversatus fuerit Apostolicæ disciplinæ non solum Sylvester, qui quarto sæculo floruit, aut Callixtus, qui secundo, verum etiam ipsemet Clemens, Apostolicus Vir, & Apostolorum Discipulus, per quem ipsimet canones apostolici evulgati fuisse feruntur. Sed accedamus propius ad eas, quæ in eo capite describuntur, sententias. Ait Auctor canonis in principio: Si Presbyter fornicatus fuerit, eum juxta canones apostolicos deponi debere. Id verum est, referturque ad canonem 25. ex apostolicis, qui juxta Dionysium Exiguum

guum

guum hæc habet: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus est, deponatur, non tamen communione privetur: Dicit enim scriptura, non vindicabit Dominus bis in idipsum*. Et quidem hæc disciplina in Ecclesia perduravit duodecim fere integris sæculis, ut inferius demonstrabo. Sed prosequitur Auctor canonis, inquiens, aliud docuisse Sanctum Sylvestrum, aliud Clementem, aliud Callixtum, sancientes, ut si pœnitentiam per decem annos Presbyter egisset, illa completa in suo gradu, & ordine perseveret. Ubi Sanctus Sylvester laudatur, referuntur hæc ad canonem 19. Concilii Romani II., quod a Sylvestro celebratum dicunt anno 324. Ita ibidem legitur: *Nemo enim Presbyter a die onus Presbyterii sumat conjugium, ut etsi neglecto egerit, decem annis eum privari honore. Quod si quis contra hunc Chirographum præsentem, ac publice egerit dictum, condemnetur in perpetuum*. Nihil hic dixero de auctoritate hujus Synodi, de qua suo loco jam egimus. Illud liquet statim, sententiam hanc non ad fornicationes, sed ad conjugia pertinere, quæ si Sacerdotes iniviffent, multo mitiore pœna afficiebantur, quam si fornicati fuissent. Atque hoc lucem accipit a Concilio Neocæsareensi, in quo ita legitur can. 1. *Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moveatur, si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, penitus extrudatur, & ad pœnitentiam deducatur*. Quæ verba collata cum memorato capite Synodi Romanæ, quæ Sylvestro tribuitur, clare significant, restitui post decennium Sacerdotes illos in gradum suum, qui matrimonia contraxerint, non vero qui in fornicationem inciderint, quemadmodum exponit Auctor dicti Gratianei canonis quinti. Quod si forte Auctor ejusdem canonis, ubi Sylvestrum laudavit, laudare voluit Nicæni Concilii decreta sub S. Sylvestro edita, specialiter vero canonem 12., ubi dicitur lapsos post decennii pœnitentiam reparari, rursus agnosco ad aliam omnino, & diversam speciem respexisse: Etenim lapsorum nomine non veniunt in Nicæno Concilio Sacerdotes incontinentes, sed illi, qui post susceptum Baptisma apud Ethnicos, a quibus nuper abierant, rursus defecerant, aut apud alios Christianæ Fidei adversarios. At vero alia de laicis erat, alia de Clericis pœnitentibus disciplina: illi enim facilius recipiebantur in fidelium numerum, dummodo veræ pœnitentiæ signa ostendissent; at Clericis eundem honorem reddere non facile consueverunt veteres Patres post gravissima crimina, ea præsertim, quibus indicta erat publica pœnitentia. Simili modo Clementis Pontificis Epistola (quæ tamen falso Clementi attribuitur) in alium omnino sensum detorta fuit. Est Epistola secunda, in qua hæc leguntur: *Ad Dominica autem Mysteria tales eligantur, qui ante ordinationem conjuges suas non noverint*, (alii legunt: *conjuges suas noverint*). *Quod si post ordinationem Ministro Altaris contigerit proprium invadere cubile uxoris, sacrarii non intret limina, nec Sacrificii portitor fiat ..., ostia forinsecus claudat, minora gerat officia &c.* Hæc porro omnia non de Sacerdotibus, sed de Diaconis, qui Ministrorum nomine designantur, concepta sunt; deinde non de fornicatione ibidem agitur, sed de usu conjugii, cui ratione Clericorum majorum levior, quam fornicationi imposita fuit apud veteres Ecclesiæ Patres, & imponi debuit pœnitentia. Forte magis rei propositæ conveniret Callixti Papæ Epistola, si vere Callixti esset, quam etiam idem canonis Auctor explicat. Est Epistola 2. ad omnes Galliarum Episcopos, in cujus capite ultimo hæc habentur: *Errant, qui putant Domini Sacerdotes post lapsum, si condignam egerint pœnitentiam, Domino ministrare non posse, &c.* Verum si totius Epistolæ sententia perpendatur, constabit

constabit, non quæri eo in loco, num Sacerdotes post lapsum restitui peracta pœnitentia solerent, sed potius num restitui possent per claves Ecclesiæ. Agebatur itaque de ecclesiastica auctoritate, non de disciplina: Ita enim ibidem subditur: *Et ipsi, qui hoc putant, contra Ecclesiæ claves disputant.* Aliud porro est dicere Ecclesiam non consuevisse Sacerdotes lapsos restituere in gradum, aliud non potuisse restituere. Præterea in hac eadem Epistola non de Sacerdotibus incontinentiæ deditis specialiter agitur, sed de lapsis, quorum nomine apud veteres illi intelligebantur passim, qui metu persecutionum fidei renunciaverant, cum quibus humanius aliquandiu actum fuisse veterum monumenta testantur. Ceterum cum incontinentibus Clericis severior semper, & asperior fuit hac in parte canonum disciplina; verebantur enim veteres Patres, ne Clericus semel incontinens etiam post pœnitentiam se pristinis sceleribus rursum macularet.

Jam vero postremo loco demonstrandum est, a primis Ecclesiæ sæculis obtinuisse usque ad duodecimum, ut Clerici semel in incontinentiam lapsi minime amplius post depositionem restituerentur in Clerum. Huc sane loci possent illa omnia referri, quæ probant Clericos semel pœnitentiæ addictos, sive in pœnitentium ordinem detrusos non potuisse amplius ad Clericorum officia adspirare, ne Sacerdotium minus honorabile ceteris haberetur; indecorum enim videbatur ministrare illos, quos populus gravissimis sceleribus aliquando fuisse inquinatos agnosceret. Hæc sane facile unusquisque invenire poterit apud eruditos illos, qui de hac re fusius disputarunt, atque aliis in locis commodius adferam. Tantum hic nonnulla tradam, quæ specialiter de Clericis incontinentibus expressa sunt. Et primo quidem priorum sæculorum disciplinam clare ostendit canon ille Concilii Neocæsareensis, quem superius laudavi, ac descripsi; ibi enim, postquam discrimen agnitum est inter Clericos conjugia appetentes, & Clericos fornicantes, illis quidem indicta pœna est decem annorum, ut scilicet per decem annos a sacris Altaribus abstinerent; isti vero perpetuo ab ecclesiasticis officiis exclusi sunt. Facit præterea ad hanc eandem rem memoratus vigesimusquintus canon ex Apostolicis, qui licet vere Apostolis non sit tribuendus, non est tamen dubitandum, quin contineat ecclesiasticam priorum temporum disciplinam. Huc adferri etiam possent canon 1. cum sequentibus quamplurimis dist. 80. apud Gratianum, ex quibus sex priorum Ecclesiæ sæculorum consuetudo ecclesiastica dignoscatur. Nono etiam Ecclesiæ sæculo idipsum viguisse patet ex Decreto Nicolai Papæ, qui in titulo de Presbyteris hæc habet: *Sacerdotes si in fornicationis ceciderint laqueum, & criminis manifestus, sive ostensus sit actus, Sacerdotii honorem habere non possunt secundum canonicæ institutionis auctoritatem.* Concilium Moguntinum anni 888. can. 19. de eisdem Sacerdotibus incontinentibus statuit, *ut ab Ecclesiastico removeantur Officio*; sæculo autem 11. habemus clarissimam Concilii Turonensis anni 1060. definitionem, quæ legitur in canone 6. de Presbyteris incontinentibus, *ut nullam restitutionis in pristino gradu veniam sibi reservasse cognoscant.* Quæ cum ita sint, perspicua res erit canonem 5. dist. 82. imperiti cujuspiam Auctoris esse, qui voluerit nomine cujusdam Concilii temerario ausu evulgare, quod non solum ex apocryphis documentis describebat, verum etiam, quod adversus monumentorum, quæ adferebat, fidem ipsemet adversus receptam Ecclesiæ disciplinam novum inducere moliebatur, studio forte privatæ cujuspiam caussæ, idest ut sive suis, in quæ inciderat, sive alienis delictis patrocinium impenderet.

CAPUT

CAPUT XXII.

De Concilio Chalcedonensi.

Ex Concilio Chalcedonensi plures Canones a Gratiano laudantur, quos ego in triplicem ordinem dividam; alii enim sunt ex Actionibus Synodicis depromti; alii ex Canonibus ad disciplinam ecclesiasticam stabiliendam, vel confirmandam ibidem constitutis; alii demum nomine quidem Chalcedonensis Concilii a Gratiano inscribuntur, sed revera in Chalcedonensi eadem Synodo non habentur.

Ax Actionib. Synodicis.
- *Can.* 2. *dist.* 96. *convenit omnino cum sententia Marciani.*
- *Can.* 3. *dist.* 96. *supplendus ex integra Concilii sententia.*

Ex Canonibus in actione 15. constitutis. *Incertæ fere omnes auctoritatis.*
- *Can.* 6. *dist.* 18. *consonat etiam cum canone 5. Concilii Niceni I.*
- *Can.* 15. *dist.* 32. *consonat cum canone* 10. *Laodiceno, & 27. ex Apostolicis.*
- *Can.* 1. *dist.* 70. *consonat cum can.* 15. *Concilii Nicæni.*
- *Can.* 4. *dist.* 71. *vere tribuendus Chalcedonensi Concilio.*
- *Can.* 7. *dist.* 71. *consonat cum antiquissima disciplina.*
- *Can.* 2. *dist.* 75. *consonat cum antiquissima disciplina.*
- *Can.* 26. *dist.* 86. *tribui jure potest Concilio Chalcedonensi.*
- *Can.* 4. *dist.* 89. *conferendus cum can.* 21. *cau.* 16. *qu.* 7.
- *Can.* 1. *dist.* 101. *ex Historia Concilii explicandus.*
- *Can.* 8. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
- *Can.* 49. *cau.* 2. *qu.* 7. *consonat cum veterum Conciliorum Canonibus.*
- *Can.* 26. *cau.* 7. *qu.* 1. *consonat cum canonibus Concilii Antiocheni.*
- *Can.* 21. *cau.* 11. *qu.* 1. *ab Anatolio compositus ex industria.*
- *Can.* 23. *cau.* 11. *qu.* 1. *idem est cum can.* 21. *cau.* 11. *qu.* 1.
- *Can.* 46. *cau.* 11. *qu.* 1. *ab Anatolio ipso ex industria compositus.*
- *Can.* 43. *cau.* 12. *qu.* 2. *referendus ad veterum canonum doctrinam.*
- *Can.* 12. *cau.* 16. *qu.* 1. *vere Chalcedonensi Concilio tribuendus.*
- *Can.* 17. *cau.* 16. *qu.* 1. *Chalcedonensium Patrum menti conformis.*
- *Can.* 1. *cau.* 16. *qu.* 3. *ab Anatolio, & Eustatio ex industria compositus.*
- *Can.* 21. *cau.* 16. *qu.* 7. *idem est cum can.* 4. *dist.* 89.
- *Can.* 10. *cau.* 18. *qu.* 2. *referendus ad can.* 12. *cau.* 16. *qu.* 1.
- *Can.* 4. *cau.* 19. *qu.* 3. *videtur consonare cum canonibus Concilii Antioch.*
- *Can.* 3. *cau.* 20. *qu.* 3. *maxime consonat cum veterum disciplina.*
- *Can.* 2. *cau.* 21. *qu.* 1. / *Can.* 3. *cau.* 21. *qu.* 2. } *ex eodem canone* 10. *depromti sunt.*
- *Can.* 1. *cau.* 21. *qu.* 3. *idem est cum can.* 26. *dist.* 86.
- *Can.* 14. *cau.* 25. *qu.* 1. *consonat cum vulgatis canonum exemplaribus.*
- *Can.* 12. *cau.* 27. *qu.* 1. *falso adscriptus Triburiensi Concilio.*
- *Can.* 22. *cau.* 27. *qu.* 1. *idem est cum can.* 12. *cau.* 27. *qu.* 1.
- *Can.* 23. *cau.* 27. *qu.* 1. *forte recentioribus Constitutionibus accommodatus.*
- *Can.* 1. *cau.* 36. *qu.* 2. *consonat cum interpretatione Dionysii Exigui.*

Ex fragmentis falso Concilio Chalcedonensi adscriptis. { *Can. 2. cau. 30. qu. 4. spectat potius ad aliquod Concilium Gallicanum, vel ad aliquod pœnitentiale 8., aut 9. sæculi.*

TAnta non est apud omnes canonum Chalcedonensium auctoritas, ut sine discrimine vim Ecclesiasticæ legis generalis obtinuerint. Etsi enim ipsum Chalcedonense Concilium Œcumenicum sit, imo inter ea Concilia recenseatur, quorum talis habebatur apud veteres Patres ratio, ut sanctis ipsis quatuor evangeliis compararetur; non tamen omnia, quæ in eodem Concilio aut gesta, aut statuta sunt, generaliter in Ecclesia recepta fuerunt, sed quædam aut non admissa, aut reprobata, vel etiam aliquando retractata; proindeque hodie, ubi de canonibus Chalcedonensibus vulgatis agatur, non aliter illi tamquam generales Ecclesiæ leges agnoscendi erunt, nisi cum ex aliis subsequentibus Conciliis, vel alio quocumque Ecclesiæ suffragio probati fuerint, ac confirmati. Hæc ut clare, perspicueque percipiantur, expendenda erat brevis quidem, sed accurata Chalcedonensis Concilii ratio.

Post damnatam in Concilio Ephesino Nestorii hæresim, & postquam definitum est in Christo Domino unam tantum esse Personam, eamque divinam, nova, & ex adverso antiquæ hæresi opposita emersit hæresis Auctore Euthyche, seu, ut alii vocant, Euthychete Archimandrita, qui non aliter percipere potuit in Christo unam esse Personam, nisi & unicam Naturam in eodem fuisse assereret. Et quidem hæc opinio Viri apud orientales spectatissimi quamplures occupaverat, ut res indigere videretur Concilio Generali, in quo fidei dogma declararetur. Urgebat etiam Dioscori Alexandrini Patriarchæ imprudentia, ne audaciam dixerim, qui, ut erat improbus, & scelestissimus, indignus propterea, qui Sancto Cyrillo successisset in Episcopatu, facile se Euthychi junxit, indicto Concilio, ubi omnia per vim, & metum accito etiam militum exercitu peracta sunt, ejectis Sedis Apostolicæ Legatis, pluribus Episcopis interfectis, Euthychis hæresim, quasi veram fidem, recepit, eosque omnes anathemate perculit, qui aliter sensissent, quam sentiret Euthyches. Agnovit plurimum interesse ecclesiasticæ rei, si generale Concilium convocaretur, Imperator Marcianus, cui & piissima ejus uxor Pulcheria morem gerebat, imo etiam vires hortando addebat; qui proinde ad Sanctum Leonem Pontificem Maximum misit Epistolas, postulans, ut ejus auctoritate Synodus Episcoporum indiceretur. Non moratus est Pontifex Maximus Leo, communique omnium consensione celebrata Synodus est anno 451., primum in Nicæa Bythiniæ, deinde vero ob quasdam subortas difficultates, & quidem re integra, translata est, consentientibus universis, in Urbem Chalcedonem. Videlicet cum Imperator optaret adesse Concilio, ipse vero ob temporum quædam adjuncta procul ab Urbe Constantinopolitana abire non posset, is selectus fuit Concilii locus, qui non longe ab eadem Urbe Constantinopoli situs esset. Convenerant illuc sexcenti, & triginta Episcopi, præsidentibus tanquam Legatis Magni Leonis Paschasino, & Lucentio Episcopis, & Bonifacio Presbytero. Sessiones ibidem tresdecim habitæ, quæ aliás in actiones sexdecim sunt distributæ. In prima earum pertractata est Dioscori causa, & quædam interea adversus Euthychem

agi cœperunt. In secunda quæsitum est de veterum Patrum fide, tum ex Decretis Conciliorum jam antea celebratorum, cum apud Sanctos Antistites, qui eo usque floruerant, ut dignosceretur, an revera ab illis Euthychis opinio dissonaret. In tertia rursum discussa est Dioscori caussa, cumque Dioscorus idem citatus comparere detrectaret, tanquam contumax, imo & tanquam hæreticus damnatus est, depositus, atque anathemate perculsus. In actione 4. actum est de pluribus Episcopis Juvenale Hierosolymitano, Talassio Cæsareensi, Eusebio Ancyræ, Eustathio Beryti, & Basilio Seleuciæ, qui scelestam cum Dioscoro jamdudum factionem iniverant; & quoniam rectam fidei professionem ipsi in Concilio fecerant, parati ad Dioscorum damnandum, & Synodalibus definitionibus acquiescendum, ex benignitate absoluti fuerunt. In sessione 5. auditæ sunt, ac refutatæ hæreticorum argumentationes, quibus Euthychis opinionem defendere conabantur; atque etiam audita est controversia inter Photium Tyri, & Eustathium Beryti Episcopos de jure metropoleos primæ Phœniciæ. In sessione 6., quæ etiam quinta actio nuncupatur, edita est nova fidei formula, quæ ad damnandas Euthychis hæreses exprimebatur, rejectis veteribus formulis, tanquam iis, quæ satis per se non sufficere iis temporibus videbantur. In sessione septima, quæ sexta actio vulgo dicitur, confirmata est ea fidei formula, quæ in præcedente sessione fuerat edita, illique, indictis etiam Imperiali auctoritate pœnis, damnati sunt, qui eandem fidei professionem non reciperent. Deinde postulante Imperatore tria ibidem sunt communi Episcoporum consensione constituta, in primis de Monachorum disciplina, deinde de Clericorum institutionibus, postremo de augendo honore Chalcedonensis Civitatis, ut scilicet, citra præjudicium Nicomediæ, Metropolis dignitatem haberet.

His absolutum videbatur Chalcedonense Concilium, completa siquidem erat tum Euthychis, tum Dioscori caussa, ob quam celebratum Concilium videbatur. Hinc sub finem dictæ sessionis septimæ, quæ in latinis exemplaribus sexta Concilii actio dicitur, clamarunt Episcopi: *Dimitte nos pie Imperator, dimitte nos*. Verum visum est Imperatori, dissoluto, completoque in fidei caussis Concilio, quasdam adhuc Episcoporum quorundam causas dirimendas proponere; hinc ab Episcopis postulavit, ut *sustinerent adhuc tres, aut quatuor dies*, &, *nullus, antequam perfecti termini ex omnibus proferrentur, a sancto Concilio discederet*. Morem gesserunt Episcopi, qui proinde in sess. 8., quæ complectitur actionem 7. 8., & 9. latinæ editionis diremerunt varias Episcoporum controversias, & primo de Jure Metropolitico inter Antiochenum, & Hierosolymitanum Patriarcham, item de Theodoreto Episcopo Cyrensi, & Iba Episcopo Edesseno, de quibus inde acerrime disputatum fuit in Concilio Constantinopolitano II., seu Generali V. sub nomine trium Capitulorum. In sequentibus sessionibus 9., 10., & 11., quæ constituunt in latinis editionibus actiones 10., 11., 12., & 13. actum rursus est de Iba Edesseno, de Domno Antiocheno, aliisque Episcopis non paucis. Deventum tandem est ad sessionem 12., quæ postrema esse debebat, atque in ea actum est de Sabiniano Episcopo, quem Dioscorus ab Episcopatu deposuerat, suffecto in ejus locum Athanasio; quibus peractis dissoluta sunt Imperatore consentiente sacra comitia, Legatis Pontificiis, necnon Judicibus abeuntibus. Hic tamen observanda est Anatolii Constantinopolitani Episcopi fraus. Postquam enim Pontificii Legati abscessissent, ipse detinuit nonnullos ex orientalibus Episcopis, quibus eadem die triginta

triginta canones a se editos probandos, confirmandosque proposuit, inter quos numero 28. illum recensuit, quo statuebatur, ut Constantinopolitana Ecclesia secundum locum inter Patriarchales obtineret, quod jam irrito conatu plures ejus Antecessores in Conciliis moliti fuerant, ut obtinerent. Hinc in ista sessione duæ continentur actiones, quæ vulgo dicuntur decimaquarta, & decimaquinta; Prior præsentibus Pontificiis Legatis habita est, altera continet Anatolii gesta post eorundem Legatorum recessum. Visa fuit nimis audax Anatolii ambitio Legatis eisdem Apostolicis, ubi rei gestæ conscii facti fuerunt, qui statim sequenti die in novam sessionem (quæ sessio decimatertia, & actio decimasexta appellatur) convenerunt simul cum reliquis Episcopis adversus Anatolium proponentes querelam, irritam tamen; siquidem post acrem & diutinam concertationem, cui præsertim caussam dederat dictus canon 28., itum est ab Episcopis Orientalibus in sententiam Anatolii reclamantibus Pontificiis eisdem Legatis, ac contestationem suam in contrarium Synodalibus actis adjici jubentibus: post quæ absoluto Concilio omnes discesserunt.

Hinc motæ controversiæ plures, quæ ad ipsos Pontifices Maximos deductæ in caussa fuerunt, ut illi ea tantummodo hujus Concilii acta probaverint, quæ ad fidem Catholicam adversus hæreses definiendam pertinerent, cetera vero despexerint, quasi nulla Ecclesiarum utilitate exigente, & præter Pontificis Maximi mandatum peracta. Revera ab initio, ubi convocatum Concilium fuit, unica tantum proposita fuerat dirimenda fidei caussa, atque hinc, ut nuper ajebam, factum est, ut post actionem sextam Episcopi dimitti se postulaverint, quasi absoluta fidei caussa, ac proinde etiam perfecto Concilio. Hinc præterea factum est, ut deinceps acta hujus Concilii Chalcedonensis, in ea parte, quæ actionem sextam subsequitur, retractata fuerint, atque etiam revocata in Concilio Constantinopolitano II., seu generali quinto, quæ sub nomine trium Capitulorum veniebant. Præterea Episcopi quamplures acta hujus Concilii ad Ecclesias suas de more deferentes nonnisi sex actiones tulerunt, exemplo Talassii Metropolitæ Cæsareæ Cappadocum, qui rediens Chalcedone ad Ecclesiam suam non tulit, nisi actiones sex, quemadmodum testatus deinde fuit ejusdem successor Alypius. Deinde Pontifices Maximi in suis Constitutionibus alia ex Chalcedonensi Concilio probare noluerunt, quam quæ edita fuerant in sex prioribus actionibus, sive quæ ad fidei definitiones spectabant; quemadmodum patet ex Epist. 61. Leonis Magni ad Synodum Chalcedonensem scripta, item ex Epist. 55. ad Pulcheriam Augustam; & Pelagius Papa in Epist. 3. ad Episcopos Istriæ ita scribit: *Vigilanti ergo cura respicite, quæ in sexta illius actione sanctæ fidei professio consummatur, moxque in septima ad institutionem jam fidelium regula canonum figitur, ulterioribus vero actionibus nihil de caussa fidei, sed sola negotia privata versantur.*

Ex his facile adparet, quæ debeat esse de actibus Chalcedonensis Concilii sententia. Etenim quotiescumque agatur aut de Divinæ Incarnationis mysterio, cujus fides in eodem Concilio explicata est, aut de causis cum eadem fide connexis, qualis erat causa Euthychis, & Dioscori, nullum dubium erit, Synodica hujus Concilii acta vim generalis legis Ecclesiasticæ obtinere. Fuerant hæc capita Pontificia auctoritate præeunte discussa, eadem interveniente definita, eadem demum ratihabente confirmata. Ast ubi sextam ejusdem Concilii actionem excedimus, similis sane non erit ceterorum statutorum auctoritas. Pertinent potius hæc ad pri-

vatorum causas, quæ ab initio convocationis Concilii Pontifici Maximo propositæ non fuerant, quæ deinde apud omnes probari non potuerunt, immo etiam in subsequente Generali Concilio Constantinopolitano retractari debuerunt. Quod etiam magis magisque dicendum est de triginta illis canonibus solius Anatolii Constantinopolitani furtiva quadam obreptione constitutis post recessum Legatorum Pontificiorum, quibus postea & Legati ipsi Pontificii, & iidem Pontifices Maximi restiterunt, præsertim si mentio sit de canone 28., ex quo luculentius Constantinopolitani Episcopi ambitus adparebat. Scilicet canones isti nec in ipso Concilio editi sunt, nec Ecclesiastica postmodum auctoritate firmati. Immo suspicantur eruditi, illos editos omnes fuisse ab Anatolio solo, privatim forte consciis tantummodo uno, aut altero ex ejus fautoribus, & deinde propositos integros ceteris Episcopis post discessum Legatorum, ut ab omnibus, quos dissoluto Concilio facile allicere poterat, probarentur. Quis enim sibi facile persuadere potest uno eodemque die celebratam fuisse actionem 14., in qua post discussiones aliquas causarum, dissolutum Concilium est, deinde vero adhuc tantum temporis remansisse, ut Episcopi in Conventu remanentes novam actionem haberent, ibidemque triginta canones novo studio, & novis rerum discussionibus elucubrarent, quod sane non modicum tempus exigebat, nec poterat unius, aut alterius horæ spatio perfici? Quamobrem admodum verosimile est, Anatolium ipsum fuisse canonum illorum Auctorem, qui per dolum & fraudem dein eos Episcopis abituris, & rerum pertractatarum gravitate fessis probandos obtulerit. Quæ si vera sunt, quemadmodum arbitror, nulla propemodum esse debebit canonum istorum auctoritas, qui a doloso Episcopo clanculum, & furtim prodierunt, item clam fuerunt a seditiosis ut plurimum Episcopis confirmati, & quorum aliquibus Legati Pontificii postea restiterunt, imo etiam ex quibus pax Ecclesiastica disrupta est, atque orta fuit occasio, unde hoc Concilium Chalcedonense integre non probaretur Pontificum Maximorum auctoritate. Nihilo tamen minus ego non iverim inficias quosdam ex dictis canonibus vim maximam obtinuisse apud viros Ecclesiasticos, quod quidem non statim ab initio contigit, sed tum demum cum in aliis Conciliis confirmati fuerunt, aut etiam in publicas canonum collectiones relati; aut apparuit in illis aliorum veterum canonum disciplinam in aliis etiam Conciliis stabilitam contineri. Plures ex Collectoribus, præsertim latinis omiserunt tres canones posteriores, ex eo quod dicti canonis 28. sententia latinis omnibus displicuerit, numerantibus tantummodo canones 27. Chalcedonenses. Præterea observandum est in hisce canonibus aliqua contineri, quæ ad præcedentes ejusdem Concilii actiones pertinent, quod forte ex industria Anatolius fecit, ut facilius Episcoporum apud se remanentium suffragia captaret. Atque in istis, ubi Prioribus Synodicis actionibus conformes sunt, major sane prudentiorum judicio agnoscetur auctoritas.

Hæc omnia necessario observanda erant, antequam deveniretur ad explicanda singula Gratiani fragmenta ex Chalcedonensi Concilio laudata; ne forte capitibus omnino confusis eadem omnibus inesse vis, & potestas videretur. Exordior itaque ab iis, quæ non ab Anatolio diffidente edita sunt, sed pertinent ad Synodicas actiones.

De

De Canonibus depromtis ex actionibus Synodi Chalcedonensis.

Hujusmodi est in primis canon 2. dist. 96., qui legitur in actione 6. principio, suntque verba, quibus Marcianus Imperator alloquutus est Episcopos omnes, eos monens, ut sine ulla formidine fidei dogmata definirent. Cum enim in Ephesino Conciliabulo, quod paullo antea Dioscorus convocaverat, intervenissent quamplures militares viri, quorum impetu, & vi, procurante ipso Dioscoro, universi Episcopi aut in fugam acti sunt, aut ad iniqua subscribenda capitula compulsi, aut etiam ferro caesi, ne Chalcedonenses Patres similia quaedam perhorrescerent, optimum duxit, & maxime opportunum Marcianus, qui ad Concilium venerat, blandis verbis eosdem admonere, & de fidei suae integritate, bonoque animo erga stabilienda dogmata religionis reddere certiores. Ejus igitur haec verba fuerunt: *Remotis itaque studiis, ablatis patrociniis, cessante avaritia cunctis veritas innotescat. Nos enim ad fidem confirmandam, non ad potentiam aliquam exercendam exemplo religiosissimi Principis Constantini Synodo interesse voluimus, ne vel ulterius populi pravis suasionibus separentur*. Paullo aliter haec leguntur apud Gratianum in dicto canone 2., verborum varietate proficiscente potius ex diversitate interpretum Graecae eloquutionis, quam ex diversitate sententiarum. Can. 2. dist. 96.

In eadem actione 6. prope finem legitur canon 3. dist. 96., ubi scilicet iis omnibus peractis, quae ad definitionem fidei spectabant, Marcianus optavit, ut non statim dissolverentur sacra comitia, sed ut quaedam adhuc disciplinae Ecclesiasticae capita decernerentur. His autem verbis inter cetera Patres Concilii alloquutus est Imperator: *Quaedam capitula sunt, quae ad honorem vestrae reverentiae vobis servavimus, decorum esse judicantes, a vobis haec regulariter potius formari per Synodum, quam nostra lege sanciri*. Obscura sane quodammodo videretur concisi hujus Gratianei fragmenti interpretatio, nisi sub oculis subjicerentur, quae nomine quorundam capitulorum Marcianus intellexerit, quae potius per Synodum formarentur, quam sancirentur Imperiali lege. Porro sunt haec tria: primum, ut nemo aedificare posset Monasterium, nisi ex Episcopi voluntate, aut nemo aedificaret Ecclesiam in alieno solo, nisi Domino ejusdem soli consentiente. Alterum est, ne Clerici rebus saecularibus incumbant, praesertim vero ne fiant praediorum conductores, aut domuum Laicorum dispensatores. Postremum est, ne Clerici ab Ecclesia, cui addicti semel sunt, ad alia loca divertant, neve Episcopi divertentes alienos Clericos in propria Diaecesi suscipiant. Haec autem Capitula omnia universa Synodus confirmavit, quemadmodum ex integra actione Concilii constare potest. Et quidem re ita clare, perspicueque explicata, jam liquet exinde, quo spectet memorata Marciani sententia in dicto canone 2. dist. 96. Can. 3. dist. 96.

De Capitibus depromtis ex iis canonibus qui editi sunt in actione 15.

Multo plura capita Gratianus descripsit ex iis canonibus, quos privato studio ob dolum & fraudem furtim probandos nonnullis Episcopis proposuit Anatolius Con-

Constantinopolitanus, quemadmodum superius diximus, quorum propterea qualis esse auctoritas debeat generatim observavimus. Ex his est canon 6. dist. 18., cujus tamen sententia venerabilis esse debet ex eo, quod in illo renovata fuerit vetus illa Nicæni Concilii sanctio, qua statutum erat, ut Concilia quotannis duo celebrarentur in singulis Provinciis. Plures sunt ejus canonis interpretationes, quæ tamen omnes unam exhibent, eandemque sententiam. Unam hic tantummodo referam antiquissimam, quæ est Dionysii Exigui, his verbis expressam. *Pervenit ad aures nostras, quod in Provinciis statuta Episcoporum Concilia minime celebrentur, & ex hoc plurima negligantur Ecclesiasticarum causarum, quæ correctione indigeant. Decrevit itaque Sancta Synodus secundum canones Patrum bis in anno Episcopos in idipsum in unaquaque Provincia convenire, quo Metropolitanus Antistes probaverit, & corrigere singula, siqua fortassis emerserint. Quicumque vero non advenerint Episcopi, resident autem in suis civitatibus, & hoc, dum in sua incolumitate consistunt, omnique inexcusabili, & necessaria occupatione probantur liberi, fraterno corripiantur affectu.*

Can. 6. dist. 18.

Canon 15. dist. 32. legitur in canone 14. ex Chalcedonensibus, & quidem juxta interpretationem Dionysii Exigui. Gratianus tantum ibidem retulit primam ejusdem canonis partem, in qua definitur Cantores & Psalmistas, ubi uxores ducere ipsis permittitur, a conjugiis alterius sectæ mulierum abstinere debere. Consonat id cum Laodiceno can. 10., cujus hæc verba sunt: *Quod non oportet indifferenter apud Ecclesiasticos fœdere nuptiarum hæreticis suos filios, filiasque conjungere*, ex quibus patet & hunc Anatolii canonem veteri disciplinæ Ecclesiasticæ esse conformem. Forte difficultatem movere apud quospiam poterunt ea verba canonis Chalcedonensis: *In quibusdam Provinciis*; quasi deduci exinde possit olim apud Græcos diversam viguisse disciplinam, ut in quibusdam Provinciis liceret Lectoribus, & Psalmistis conjugia contrahere, quod in aliis Provinciis non liceret. Sane in canonibus, qui vulgo Apostolici nuncupantur, canone 27. generatim permissa conjugia videntur Lectoribus, & Cantoribus, nec in tota antiquitate monumentum adparet, ex quo deducatur, in quibusdam Provinciis eadem fuisse interdicta. Balsamon expendens verba canonis Chalcedonensis ita scribit: *In nonnullis quidem, ut est verosimile, Provinciis Lectoribus, & Cantoribus permittebatur matrimonia contrahere, in nonnullis autem id eis præter rationem prohibebatur*. At, venia Balsamonis, non est hoc interpretem agere, sed potius Ecclesiasticarum quarundam Provinciarum usum, quem ipse supponebat, omnino carpere, & in illum veluti rationi contrarium declamare. Ego arbitror vetusta ætate generatim obtinuisse in omnibus Provinciis, ut Lectores, & Psalmistæ possent matrimonia contrahere; at auctorem canonis Chalcedonensis asseruisse id *in quibusdam Provinciis* vigere, non ut significaret contrariam aliarum Provinciarum consuetudinem; sed potius ut doceret id in quibusdam Provinciis permissum esse lege peculiari, & expressa, indicans ea ratione laudatum canonem Concilii Laodiceni, aut canonem 27. ex Apostolicis, qui omnes canones non in generalibus, sed in Provincialibus Conciliis editi fuerant.

Can. 15. dist. 32.

Canon 1. dist. 70. pertinet ad canonem 6. ex Chalcedonensibus, quem Dionysius Exiguus ita interpretatus est. *Nullum absolute ordinari debere Presbyterum, aut Diaconum, nec quemlibet in gradu Ecclesiastico, nisi specialiter Ecclesiæ Civitatis, aut possessionis, aut Martyrii, aut Monasterii, qui ordinandus est, pronuncietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit Sancta Synodus, irritam haberi hujuscemodi manus impositionem, & nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam*. Consonant hæc omnino cum

Can. 1. dist. 70.

vetere

vetere disciplina, juxta quam generatim nemo ex Clericis extra Ecclesiam suam vagari poterat, cui ab initio adscribendus erat, quemadmodum deducitur ex can. 15. Concilii Nicæni, eodem fere modo, quo etiam hodie nemo Episcopus ordinatur, nisi qui certæ Episcopali Ecclesiæ præsidere debeat. Hic quidem mos posterioribus Ecclesiæ sæculis paullo exolevit, sed, quoad fieri potuit, renovatus est per Concilium Tridentinum sess. 23. cap. 16. de reformat. Porro si respiciamus ad verba memorati canonis Chalcedonensis, agnoscemus, quadruplicem olim fuisse Ecclesiam, cui Clericus adscribi potuisset; & primo erat Ecclesia *Civitatis*, ea scilicet, quam hodie Cathedralem Ecclesiam appellamus: secundo Ecclesia *possessionis*, seu, quemadmodum alii ex Græco textu interpretantur, *Ecclesia pagi*, quæ Ecclesia eadem est cum Ecclesia Parochiali uniuscujusque loci extra urbem siti, quemadmodum perspicue liquet ex can. 1. cau. 16. qu. 3., ubi rusticæ Parochiæ, & possessiones promiscue sumuntur. Ex quibus adparet toto cœlo aberravisse a germana sententia canonis Glossographum, qui ad vocem illam *possessionis* ita animadvertit: *idest si ordinatur ad titulum Patrimonii*, quasi Chalcedonensis Concilii tempore invecta jam fuisset Clericalium Patrimoniorum disciplina, quorum originem vix a sæculo 11. repetendam esse vel hospites in sacra jurisprudentia noverunt. (Ita solet usuvenire ut plurimum canonum interpretibus illis, qui veteres canones non juxta veterum mores explicant, sed student potius suis temporibus accommodare, cum non aliud sciant, quam quod ipsi in sua Provincia fieri suismet oculis viderint.) Tertia erat Ecclesia *Martyrii*; scilicet pius quidam locus, & Religiosus extra Ecclesiam Cathedralem, vel Parochialem, in quo antea erant tumulata cadavera Martyrum, quique ex fidelium cultu in ædem sacram fuerat dedicatus. Quarta erat Ecclesia *Monasterii*; cum enim tum Monachorum nemo sacris ordinibus initiatus esset, ne aut divinis mysteriis carerent, aut cogerentur a solitudine Monasteriorum exire sacrorum caussa, cautum erat, ut locus sacer, sive sacrificio destinatus in Monasterio ipso constitueretur, cui addiceretur Clericus, qui sacra faceret. Ad ejusdem canonis interpretationem disputari solet a nostris, num ordinatio facta sine titulo, seu contra hujus canonis formam ita irrita prorsus habenda sit, ut nullum omnino effectum habeat, an vero tantum, ut ajunt, illicita habeatur? Sane clarissima sunt, & maxime perspicua canonis verba, quibus *irrita* ordinatio declaratur; sed qui de rebus sacris ita differere consueverunt, quasi de rebus physicis, & ex principiis unius philosophiæ, quam Aristotelicam appellarunt, sacramenta statim valide collata agnoverunt, ac materia cum forma conjuncta est, paullo aliter ratiocinantur. Verum cum hac Theologorum turba non contentiunt viri eruditissimi, qui noverunt non tam ex verborum prolatione, & rei sensibilis usu, verum etiam ex vi Ecclesiasticarum constitutionum validam Sacramentorum collationem dependere, quemadmodum recte observat, & tradit Morinus in tractatu de SS. Ordinat. exercitat. 5. cap. 2.

Ex iis canonibus, qui jure tribui possunt Concilio Chalcedonensi, est canon 4. dist. 71.; est enim postremus ex illis tribus, qui a Marciano Imperatore ad finem actionis 6. propositi fuat universæ Synodi Patribus, ut probarentur, & quidem hisce verbis expressus. *Clericos in Ecclesia constitutos non licere alterius Civitatis Ecclesiæ deputari, sed permanere illic, in qua ministrare ab initio deputati sunt, extra illos scilicet, qui amissis propriis Provinciis ex necessitate in alienam Ecclesiam transierunt. Siqui vero post hanc definitionem Clericum alteri Episcopo competentem susceperit,* *Can. 4. dist. 71.*

placuit

placuit extra communionem fieri, & eum qui susceptus est, & qui suscepit, donec Clericus, qui abscessit, ad propriam revertatur Ecclesiam. Anatolius, ut forte rem gratam faceret Imperatori, qui hunc canonem antea proposuerat, hunc ipsum canonem inter suos inseruit numero 22., eisdem omnino verbis, quæ habentur in Græcis exemplaribus. Dionysius Exiguus hoc modo est interpretatus. *Clericos in Ecclesia ministrantes, sicut jam constituimus, in alterius Civitatis Ecclesia statutos fieri non oportet: sed contentos esse, in quibus ab initio ministrare meruerunt: exceptis illis, qui proprias amittentes Provincias ex necessitate ad aliam Ecclesiam transierunt. Siquis autem Episcopus post hanc definitionem susceperit Clericum ad alium Episcopum pertinentem, placuit & susceptum, & suscipientem communione privari, donec is, qui migraverat, Clericus ad propriam fuerit regressus Ecclesiam*. Hæc omnia vetustissimæ disciplinæ consona sunt, quemadmodum deduci facile potest ex canone 15. Concilii Nicæni.

Can. 7. dist. 71. Et quidem rursus eadem disciplina continetur in can. 7. dist. 71., cujus sententia habetur in can. 13. Chalcedonensi his verbis apud Dionysium Exiguum: *Peregrinos Clericos, & Lectores in alia Civitate præter commendatitias literas sui Episcopi nusquam penitus ministrare debere*. Sunt qui pro ea voce *Peregrinos*, pro qua Gratianus legit, *extraneos*, putant legendum esse *ignotos*, ut sententia fit, tum demum sine commendatitiis literis Clericos Peregrinos non esse recipiendos, quum prorsus ignoti fuerint. Renovata videtur hæc sanctio in Concilio Tridentino sess. 23. cap. 16. de reformat.

Can. 2. dist. 75. Canon 2. dist. 75., cujus postrema verba Gratianus non integra retulit, ita legitur in canone 25. Chalcedonensi juxta interpretationem Dionysii Exigui. *Quoniam quidam Metropolitanorum, quantum comperimus, negligunt commissos sibi greges, & ordinationes Episcoporum facere differunt, placuit Synodo intra tres menses ordinationes Episcoporum celebrari, nisi forte necessitas inexcusabilis præparet tempus dilationis extendi; quod si hoc minime fecerit, correptioni Ecclesiasticæ subjacebit: verumtamen reditus Ecclesiæ Viduatæ penes æconomum ejusdem Ecclesiæ integri reserventur*. Duo itaque in hoc canone statuuntur. Primum est, ut ne ultra trimestre tempus novi Episcopi electio differretur, quod sane veteribus canonibus maxime consonum est, & hodie etiam probatum ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 2. de reformat.; hoc tamen intercedente discrimine, quod olim electio, confirmatio, & consecratio Episcoporum uno, eodemque tempore fieret, proindeque non ultra tres menses Cathedrales Ecclesiæ vacarent; hodie vero diutius differatur Episcopalis Cathedræ occupatio ob sejunctam electionem a confirmatione, & sejunctam confirmationem a consecratione. Alterum est, ut vacanti Ecclesiæ Æconomus constituatur, qui redditus omnes collectos futuro successori reservet. Id menti, ac sententiæ Concilii Chalcedonensis omnino consonum videbatur; etenim in actione 3. cum damnatus esset Dioscorus, & a sua Patriarchali Alexandriæ sede depositus, cautum est, ut vacantis Ecclesiæ redditus successori reservarentur.

Can. 26. dist. 86. & C. 1. cau. 21. qu. 3. Duobus in locis descripsit Gratianus canonem tertium Chalcedonensem, videlicet in can. 26. dist. 86., & in can. 1. cau. 21. qu. 3., in quo postremo inscripsit nomen Nicasii, vel Nicolai Episcopi Culusitani in Concilio Carthaginensi 1. Non moror diutius in investiganda origine Gratianei hujus errati, dum canonis ipsius germanum Auctorem agnovimus. Describam potius verba canonis, prout existunt apud Dionysium Exiguum ibi: *Pervenit ad Sanctam Synodum, quod quidam, qui in*

Clero

Clero videntur allecti, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, & secularia negotia sub cura sua suscipiant; Dei quidem ministerium parvi pendentes, secularium vero discurrentes domos, & propter avaritiam patrimoniorum sollicitudines assumentes: decrevit itaque sanctum hoc, magnumque Concilium, nullum deinceps, non Episcopum, non Clericum, vel Monachum aut possessiones conducere, aut negotiis secularibus se miscere, praeter pupillorum, si forte imponant, inexcusabilem curam, aut Civitatis Episcopus Ecclesiasticarum rerum sollicitudinem habere praecipiat, aut orphanorum, & viduarum, earumque, quae sine ulla provisione sunt, personarum, quae maxime Ecclesiastico indigent adjutorio, propter timorem Domini causa deposcat. Siquis autem transgredi de cetero statuta tentaverit, hujusmodi Ecclesiasticis increpationibus subjacebit. Antiquissima hæc est, & quidem saluberrima constitutio, qua cavetur, ne Clerici a negotiis Ecclesiasticis abstrahantur, quod & in pluribus aliis Conciliis vetustissimis decretum est. Imo & si a Chalcedonensi ipso Concilio recedere non velimus, hoc ipsum caput est unum ex tribus ab Imperatore propositis in eodem Concilio sub finem actionis 6., cujus verba hæc sunt. *Quoniam vero aliqui Clericorum, & Monachorum pecuniae amore languentes curis mundanarum rerum semetipsos subjiciunt, aut possessionum conductores, aut procuratores constituti, aut in domibus secularium obversantes tamquam dispensatores effecti, placuit huic sancto, & Magno Concilio nullum Clericum conducere possessiones, aut procurationem suscipere, nisi forte ei a proprio Episcopo jubeatur Ecclesiasticarum possessionum habere sollicitudinem. Siquis autem post hanc definitionem aut ipse conducere praesumserit, aut per alium quemlibet hanc curam suscipere, Ecclesiasticae poenae subdatur: Quod si in contentione perstiterit, dignitate privetur.* Hæc itaque cum non Anatolii tantum sint, aut ei adhærentium Episcoporum auctoritate firmata, sed potius ab omnibus Chalcedonensibus Patribus rogante Marciano constituta, tanquam venerabilia Generalis Concilii decreta, eadem recipiemus.

Rursum duobus in locis Gratianus descripsit canonem 26. Chalcedonensem, videlicet in can. 4. dist. 89., & in can. 21. cau. 16. qu. 7., & quidem duos interpretes sequutus est. Ego sane anteferendam semper arbitror, velut antiquissimam, Dionysii Exigui interpretationem, quæ exhibetur in dicto canone 21. cau. 16. qu. 7. Sunt qui putant hoc in canone Chalcedonensi primum fuisse constitutos Æconomos, quorum industria, & sollicitudine uteretur Episcopus in redditibus Ecclesiasticis dispensandis erga Clericos, vel egenos. Verum, si verba ipsa canonis consideraverimus, agnoscemus statim jam tum Æconomorum officia agnita fuisse, cum auctor canonis conqueratur quosdam Episcopos Æconomorum opera uti nolle, quod sane supponit jam Æconomorum munera in usu extitisse. Ego sane arbitror, nullum definiri tempus posse, quo primum ejusmodi Æconomi instituti fuerint; nisi forte generatim quis dicendum existimet occasionem dedisse illis constituendis uberiores fidelium largitates, postquam Imperator Constantinus Ecclesiæ facultatem concessit bona immobilia possidendi. Cum enim antiquis canonibus Ecclesiastici peculii administratio ad Episcopum pertineret, difficillimum postea visum fuit Episcopis singulos, ubi maxime adaucti fuerunt, Ecclesiæ redditus administrare. *Can. 4. dist. 89. & c. 21. cau. 16. qu. 7.*

Et minus integer a Gratiano relatus est canon 1. dist. 101., & valde difficilem habere videtur interpretationem apud eos, qui ex historia, sive ex personarum, & temporum adjunctis fragmenta veterum non explicant. Ego in primis integrum canonem ad Dionysii Exigui optima exemplaria reducam. Legitur ille in canone 32. Chalcedonensi his verbis: *Pervenit ad nos, quod quidam praeter Ecclesiastica sta-* *Can. 1. dist. 101.*

tuta facientes, convolarunt ad potestates, & per pragmaticam formam in duo unam Provinciam diviserunt: ita ut ex hoc facto duo Metropolitani esse videantur in una Provincia. Statuit ergo Sancta Synodus de reliquo nihil ab Episcopis tale tentari; alioqui qui hoc adnisus fuerit, amissione gradus proprii subjacebit. Quæcumque vero Civitates literis Imperialibus Metropolitani nominis honore subnixæ sunt, honore tantummodo perfruantur, & qui Ecclesiam ejus gubernat Episcopus, salvis scilicet veræ Metropolis privilegiis suis. Hujus autem rei definiendæ occasio fuit acerrima controversia, quæ intercessit inter Photium Tyri, & Eusthatium Beryti Episcopos, in actione 4. Concilii Chalcedonensis acri utriusque partis studio discussa. Erat olim Tyrus Phœniciæ Metropolis, cui inter ceteras urbes subjecta erat Berytus; proinde tanquam suo Metropolitæ Photio subjectus erat Eusthatius, qui cum ægre ferret se sub illo Metropolita consistere, curavit sese ab eodem eximi hac ratione: Usus erat apud veteres, ut in Ecclesiasticis dignitatibus distribuendis, sive in divisione Ecclesiasticarum Provinciarum, constituendoque Metropolitico jure, idem ordo servaretur, qui etiam servabatur in divisione Provinciarum ab Imperatoribus facta, quemadmodum facile constare potest ex canone 11. Concilii Antiocheni; quemadmodum etiam perspicue constat ex canone 17. Chalcedonensi ibi: *Siqua vero Civitas potestate Imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles dispositiones, & publicas Ecclesiasticarum quoque Parochiarum ordines subsequantur.* Itaque Eusthatius precibus ab Imperatore Theodosio impetraverat, ut Phœniciæ Provincia divideretur in duas, ut reservata una parte Episcopo Tyri, pars altera sibi adjudicaretur, ut & ipse pari Metropolitæ jure, & honore frueretur. Annuerat Theodosius, quod tamen non æquo animo Photius tulit, qui postea ad Marcianum Imperatorem scribens postulavit hanc divisionem Provinciæ revocari, utpote quæ dolo & fraude Eusthatii facta fuisset. Marcianus prudentissimus æque, ac piissimus Princeps caussam hanc ad Concilium potius dirimendam detulit, volens, ut ea non juxta pragmaticas, sive Principales Provinciarum divisiones, sed potius juxta sacros canones definiretur, uti refertur in actione 4. Concilii Chalcedonensis. Recitatus fuit in Concilio canon quartus Nicænus, cujus vi adversus Euthatium pronunciatum est, restitutaque omnia jura Photii Tyrensis, ita ut Eusthatius nihil amplius juris haberet, quam ceteris Phœniciæ suffraganeis competeret. En brevi perstrictam dicti canonis Chalcedonensis caussam, & originem, ex qua nunc facile dignoscitur ejusdem sententia. Obviam ibidem itum est quorundam Antistitum ambitioni, qui suo Metropolitæ morem gerere, aut obedire detrectantes per dolum a Principe obtinuerant divisionem Provinciæ; Quamobrem prohibitum est, nequis ulterius simile quidpiam moliretur pœna depositionis indicta. Hucusque itaque dictus canon duodecimus a mente Chalcedonensium Patrum minime distat, sed potuit cum eadem consonat. Quid vero dicendum est de postremis canonis verbis, in quibus ea clausula legitur, ut quæ Metropoles antea eo modo constitutæ fuissent, adhuc tamen honorem Metropoleos haberent, salvis juribus veræ Metropoleos, idest ut dispensatione quadam earum Episcopi adhuc Metropolitarum nomine appellarentur? Ego arbitror clausulam hanc fuisse de industria ab Anatolio adjectam, ut faveret Eusthatio (cui sententia Concilii Chalcedonensis nimis displicuerat) ad eum finem, ut eundem Eusthatium in defendendis Constantinopolitanæ Sedis privilegiis assertorem haberet, eo vel magis quod ipse Anatolius, quemadmodum historici referunt, curaverat apud Imperatorem, ut Eusthatius Metro-

politæ

politæ sui potestatem evaderet; ideoque non est verosimile Anatolium dissoluto Chalcedonensi Concilio in canones referre voluisse Chalcedonensis Concilii sententiam actione 4. pronunciatam, quin adjecta clausula attemperaret, qua adhuc honorem quendam Eusthatio concedi debere testaretur. Perspicua est hæc Anatolii adjectio; nam in actione 4. Concilii Chalcedonensis, in qua caussa Eusthatii plene discussa est, atque absoluta, nihil hujusmodi legitur, nihil honoris singularis Eusthatio reservatum, nihil peculiariter constitutum de retinendo Metropolitæ nomine, aut similibus.

Canon 8. cau. 1. qu. 1. legitur in canone 2. ex Chalcedonensibus, quem confirmavit, aut probavit Alexander Secundus in can. 9. cau. 1. qu. 3. Interpretatio Dionysii Exigui his verbis exprimitur: *Siquis Episcopus per pecuniam fecerit ordinationem, & sub pretio redegerit gratiam, quæ non potest vendi, ordinaveritque per pecunias Episcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, aut quemlibet ex his, qui connumerantur in Clero, aut promoverit per pecunias dispensatorem, aut defensorem, vel quemlibet, qui subjectus est regulæ, pro suo turpissimi lucri commodo, is, cui hoc attentanti probatum fuerit, proprii gradus periculo subjacebit. Et qui ordinatus est, nihil ex hac ordinatione, vel promotione, quæ est per negotiationem facta, proficiat; sed sit alienus a dignitate, vel sollicitudine, quam pecuniis quæsivit. Siquis vero mediator tam turpibus, & nefandis datis, vel acceptis extiterit; siquidem Clericus fuerit, proprio gradu decidat, si vero Laicus, aut Monachus, anathematizetur.* Itaque mentio *Mansionarii*, quæ apud Gratianum habetur, apud veteres Interpretes desideratur. In Græco canone fit mentio de *Paramonario*, qui forte in editione Gratiani Mansionarius dicitur. Porro Paramonarius apud Græcos ille vocabatur, qui constitutus erat Monasterii œconomus, & bonorum Monasticorum curam gerebat, quemadmodum tradunt Balsamon, & Zonaras. Præterea de Chorepiscopis nulla fit apud veteres Interpretes, & Collectores mentio, quemadmodum fit apud Gratianum. *Can. 8. cau. 1. qu. 1.*

Canon 49. cau. 2. qu. 7., qui est vigesimusprimus inter Chalcedonenses, ita describitur apud Dionysium Exiguum: *Clericos, aut Laicos accusantes Episcopos, aut Clericos passim, & sine probatione, ad accusationem recipi non debere, nisi prius eorum discutiatur existimationis opinio.* Consonant hæc cum canone 96. Concilii Carthaginensis IV. ibi: *Quærendum in judicio, cujus sit conversationis, & fidei is, qui accusat, & is, qui accusatur.* Similia præterea jam constituta fuerant in Concilio Constantinopolitano I. cap. 6. *Can. 49. cau. 2. qu. 7.*

In canone 26. cau. 7. qu. 1. legitur canon quintus ex Chalcedonensibus, quem ita latine interpretatus est Dionysius: *De his, qui transmigrant de Civitate in Civitatem, Episcopis, aut Clericis, placuit, ut canones, qui de hac re a Sanctis Patribus statuti sunt, habeant propriam firmitatem.* Nihil sane in hoc canone novi statuendum voluit Anatolius, sed tantummodo veteres canones confirmandos, videlicet canonem 13. Concilii Antiocheni, in quo decretum fuerat, ut irrita haberentur illorum Episcoporum gesta, qui a sua Ecclesia in aliam transmigrassent. *Can. 26. cau. 7. qu. 1.*

In can. 21. cau. 11. qu. 1. habemus canonem 18. ex Chalcedonensibus, quem Dionysius fuit interpretatus his verbis: *Conjurationis, vel conspirationis crimen & ab exteris legibus est omnino prohibitum: multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat, admonere conveniet. Siqui ergo Clerici, aut Monachi reperti fuerint conjurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes Episcopis, aut Clericis, gradu proprio penitus abjiciantur.* Hæc porro eadem retulit Gratianus rursum in can. 23. eadem caussa, & quæ- *Can. 21. & 23. cau. 11. qu. 1.*

quæstione, forte quod alterius interpretationem ad eundem canonem adjicere voluerit. Quod autem pertinet ad sententiam hujus canonis, vehementer suspicor, eum ab Anatolio ex industria conscriptum fuisse, aut ab ejus sociis qui dolebant, & conquerebantur sibi ceteros Episcopos in Concilio adversari, propterea hoc edito canone ita ceteros adversantes Episcopos reprehendere voluerunt, quasi iidem conspiratione, vel conjuratione facta Anatolio obstitissent.

Can.46. cau. 11. qu. 1. Meretur accuratiorem observationem canon 46. cau. 11. qu. 1., qui idem est cum canone 9. ex Chalcedonensibus, ex eo quod ab hæreticis ille proferri passim soleat, quasi optimum, & maximum argumentum ad evertendum Romanæ sedis in universa Ecclesia Primatum. Dabo itaque integram canonis editionem, atque una canonis ejusdem sententiam explicabo. Ita interpretatur Dionysius Exiguus: *Siquis Clericus adversus Clericum habet negotium, non deserat Episcopum proprium, & ad sæcularia percurrat judicia, sed prius actio ventiletur apud Episcopum proprium, vel certe consilio ejusdem Episcopi, apud quos utræque partes voluerint, judicium continebunt*. Paullo aliter legunt alii: *Siquis Clericus habet cum Clerico litem, aut negotium, proprium Episcopum ne relinquat, & ad sæcularia judicia ne excurrat; sed caussam prius apud proprium Episcopum agat, vel de Episcopi sententia apud eos, quos utraque pars elegerit, judicium agitetur*. Clarius Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica: *Si contentio inter Sacerdotes acciderit, aut ipsi in aliqua re sibi invicem adversarii fuerint, Episcopos suos non relinquant, & opem a Principe, aut Judicibus implorent, sed Episcopum de rebus suis certiorem faciant, & arbitros inter se constituant jussu Episcopi, deinde acquiescant in eo, quod ipse de illis statuerit*. Prioribus hisce canonis verbis constitutum est, quod in pluribus aliis Conciliis, præsertim Africanis jam decretum fuerat, videlicet ne Clerici sese mutuis litibus, & contentionibus vexarent; sed, si forte quædam contentionis occasio suboriretur, potius sine forensi strepitu ad Episcopum confugerent, qui aut per se, aut per electos optimos viros de caussa, vel negotio prudens arbitrium ferret. Prosequitur Dionysius Exiguus: *Siquis autem præter hæc fecerit, canonicis correptionibus subjacebit*. Interpretatur Josephus in sua Paraphrasi: *gradu suo decidat*. Hic pœna indicitur Clericis, qui forenses potius strepitus, & litium jurgia adamassent, quam prudentia Episcoporum arbitria. Pergit Dionysius: *Quod si Clericus habet causam adversus Episcopum proprium, vel adversus alterum, apud Synodum Provinciæ judicetur*. Alii legunt: *contra Episcopum suum, vel contra Episcopum alium, querela ista ad Synodum Episcoporum apud Metropolitanum istius loci congregatam referatur*. Hæc sane erat disciplina vetus, ut in Conciliis Provincialibus omnes Episcoporum caussæ dirimerentur. Subdit postremo Dionysius. *Quod si adversus ejusdem Provinciæ Metropolitanum Episcopus, vel Clericus habet querelam, petat Primatem Diœceseos, aut sedem Regiæ Urbis Constantinopolitanæ, & apud ipsum judicetur*: legunt alii: *Si autem cum ipsius Provinciæ Metropolitano Episcopus, vel Clericus controversiam habeat, Diœcesis Exarchum adeat, vel Imperialis urbis Constantinopolis thronum, & apud eum litiget*. Josephus Ægyptius ita interpretatur in sua Paraphrasi Arabica: *Verum si querela contra Metropolitanum fuerit, ab eo ad Exarchum, cui subest, veniat, & ad Patriarcham in Imperiali Civitate Constantinopoli, & ei querelam suam declaret, & jus suum accipiat*. In hac postrema canonis parte acerrime disputant tum hæretici, tum Catholici Interpretes, alii vim facientes verbis canonis, & alio protrahentes, quam quo voluerit Anatolius, qui canonem ipsum composuit, aliis canonis ejusdem auctoritatem immodice, &

& plusquam decet jactantes. Procaces hæretici ex hoc canone arbitrantur, agnitum non fuisse in Concilio Chalcedonensi Romanæ Sedis Primatum, cum in eo Episcoporum causas deduci potius ad Constantinopolitanum, quam ad Romanum Antistitem præcipiatur. Quidam ex Theologis nostris, inter quos est bonus ille Turrianus, qui facile veteribus Scripturis, sive authenticæ fuerint, sive apocryphæ, morem gerunt, & potius insudant in extorquendis sententiis fragmentorum, quam in investiganda illorum auctoritate, ut difficultati ex hoc canone propositæ satisfacerent, dixerunt nomine *Primatis Diœceseos* intelligi debere Romanum Pontificem, quasi nomen *Primatis* totius Ecclesiæ Principem, nomenque *Diœceseos* universam Ecclesiam significet. Qui inter hujusmodi Theologos, & audentes hæreticos medius sederit facile judicabit, istos quidem adversus veritatem, illos autem pro veritate, sed minus recto disputandi genere contendere. Melius pro germana Ecclesiæ Hierarchia contendet, qui agnoscet, undenam canonis hujus, qui Chalcedonensis non recte appellatur, repetenda sit origo; ea enim ratione nihil amplius hæreticis superest, quod objiciant, imo & ipsi, si quoquo veritatis studio ducuntur, ab hujusmodi argumentationibus facile abstinebunt. Jam superius observavimus, canones hujusmodi editos fuisse ab Anatolio Patriarcha Constantinopolitano viro maxime studioso, qui dissoluto prorsus Concilio, contradicentibus Legatis Pontificis Maximi, (qui sane primas habuerunt in Concilio sedes, & quorum maxima fuit ob Romanæ Sedis dignitatem auctoritas), honorem suum penes quosdam Episcopos augere studuit, suique Episcopatus sedem præter morem evehere. Neque enim hæreticis ipsis ignotus est Patriarcharum Constantinopolitanorum ambitus, qui nullum non lapidem moverunt, ut quemadmodum in Occidente veteris Romæ Episcopus ceteris præerat, ita in Orientali Ecclesia novæ, ut dicebant, Romæ Episcopus ceteris præsideret. Quid itaque mirum esse potuit, si Anatolius, qui tanta ausus est, hunc canonem ediderit, in quo postularet Episcoporum omnium Orientalium causas ad sedem suam dirimendas, judicandasque referri? At hujusmodi monumenta ea esse non debent, quæ nobis hæretici ad evertendum Romanæ sedis Primatum objiciant, nisi a nobis hoc audire velint, ipsos ad suas firmandas hæreses nihil aliud adferre posse, quam quod ex callidis quorundam schismaticorum machinationibus, & temerariis ausibus, aut clandestinis comitiis, atque improbatis arripere potuerunt. At si adhuc quispiam Anatolii conatibus morem gerere vellet, quin tamen Pontificis Maximi dignitati, atque auctoritati deroget, quemodmodum nec Anatolius ipse, ut arbitror, licet ad schismata pronus, derogare Primatui Maximo Romani Pontificis voluit; facile asserere posset Anatolium optasse quidem, ut caussæ Episcoporum Orientalium ad Primates Diœceseon deferrentur, vel ad Patriarcham Constanlinopolitanum, non quod ipse neminem in Ecclesia sibi superiorem agnosceret, sed quod arbitraretur omisso Primate Diœceseos potuisse statim Episcopos conveniri in urbe Constantinopolitana, ex eo quod in Constantinopolitano Episcopo generalis quædam Primatis dignitas eniteret in toto Oriente, ut ipse in Episcopatu suo ceterorum Primatum inferiorum officia gerere jure posset.

Can. 43. cau. 12. qu. 2. legitur in canone 22. ex Chalcedonensibus his verbis apud Dionysium Exiguum: *Non licere Clericis post obitum sui Episcopi res ad eum pertinentes diripere, sicut antiquis quoque canonibus est constitutum. Quod si hoc facere tentaverint, graduum suorum periculo subjacebunt.* Facilis est, ac plana canonis hujus sententia, cui tamen difficultatem quandam ingerit Paraphrasis Arabica Josephi Can. 43. cau. 12. qu. 2.

Ægy-

Ægyptii, qui hunc canonem ita exhibuit: *Non licet Sacerdotibus Episcopi sui divitias usurpare, quas post se reliquit, cum mortem obiit Dei Opt. Max. jussu, qui vitam, & mortem infert, ipse autem vivus est, qui non moritur; neque res ejus usurpabunt, nisi eas, de quibus Patres loquuti sunt, & mandatum ediderunt. Et siquis eorum istud fecerit, gradu ejiciatur*. Quid porro sunt hæc, quæ veteres Patres usurpari permiserant? Generalia sunt paraphrasis verba, tum canonis Chalcedonensis, in utroque enim loco ad veteres Patres, & priscos canones referuntur. Prisci itaque canones, & veterum Patrum sententiæ sunt investigandæ, ut germanam Chalcedonensis canonis habeamus interpretationem. Ego arbitror huc pertinere canonem 40., alias 39. ex Apostolicis, qui licet vere Apostolorum non sit, continet tamen Græcorum veterum Conciliorum doctrinam, item huc pertinere canonem 24. Concilii Antiocheni, in quibus constitutum est, manifestas esse debere, dum quis Episcopus ordinatur, & res Ecclesiæ, & res ejus familiares, ut eædem res Ecclesiasticæ a familiaribus secerni facile possent, atque Episcopo moriente res tantummodo familiares ad hæredes testamento scriptos pervenirent, at res Ecclesiasticæ penes Ecclesias remanerent a successore administrandæ. Ex quibus facilis redditur Chalcedonensis canonis interpretatio, quo prohibentur Clerici, ne res Episcoporum surripi sinant, nisi eas, quas Sancti Patres usurpari permiserunt. Hoc autem nomine veniunt eæ res, quæ ab initio tanquam familiares agnitæ sunt, & a rebus Ecclesiasticis discretæ, quæ poterant ab hæredibus aut legitimis, aut testamentariis communi jure occupari, aut detineri.

Can. 12. cau. 16. qu. 1. & can. 10. cau. 18. qu. 2. Can. 12. cau. 16. qu. 1. non solum habetur inter canones 30. Chalcedonenses ab Anatolio editos numero 4., verum etiam est ex illis tribus, qui in fine actionis 6. Concilii Chalcedonensis propositi sunt a Marciano Imperatore, ac communi totius Concilii suffragio firmati; quippe in primo canone ex eisdem tribus ita legitur: *Eos, qui vere, & sincere solitariam arripiunt vitam, debito honore dignos judicamus. Quoniam vero quidam sub prætextu solitariæ vitæ & Ecclesias, & communes perturbant caussas, placuit nullum quidem ædificare Monasterium præter voluntatem domini possessionis; Eos vero Monachos, qui per singulas Civitates sunt, atque Provincias subjici Episcopo, & quietem amplecti, & intendere solum jejunio, & orationi, & neque Ecclesiasticis, neque publicis importunos rebus existere, nisi forte jubeatur eis propter necessariam causam ab Episcopo Civitatis. Sed neque potestatem habere Monachos suscipiendi in Monasteriis suis servos, aut inscriptitios præter voluntatem dominorum*. Hanc igitur integram Concilii Chalcedonensis sententiam, licet verbis aliquibus paullo immutatis, retulit inter canones 30. numero 4. Anatolius, cujus verba ex interpretatione Mercatoris, mutilata tamen, retulit Gratianus in dicto canone 12., quem propterea supplere juvabit ex integra Dionysii Exigui editione. Ita interpretatus est Dionysius. *Qui vere, & sincere singularem sectantur vitam, competenter honorentur; Quoniam vero quidam utentes habitu Monachi, Ecclesiastica negotia, civiliaque conturbant, circumeuntes indifferenter urbes, necnon & Monasteria sibi instruere tentantes, placuit nullum quidem usquam ædificare, aut constituere Monasterium, vel orationis domum præter conscientiam Civitatis Episcopi. Monachos vero per unamquamque Civitatem, aut regionem subjectos esse Episcopo, & quietem diligere, & intentos esse tantummodo jejunio, & orationi, in locis, quibus renunciaverunt sæculo, permanentes. Nec Ecclesiasticis vero, nec sæcularibus negotiis communicent, vel in aliquo sint molesti, propria Monasteria deserentes, nisi forte his præcipiatur propter opus necessarium ab Episcopo*

copo Civitatis. Nullum vero recipere in Monasteriis servum obtentu Monachi, praeter sui Domini conscientiam. Transgredientem vero hanc definitionem nostram excommunicatum esse decrevimus, ne nomen Dei blasphemetur. Verumtamen Episcopum convenit Civitatis competentem Monasteriorum providentiam gerere. Huic constitutioni saluberrimæ occasionem dederant ignoti quidam homines, & vagi monachali habitu induti, qui Monasticam vitam adfectantes circumibant Urbes, ea specie, ut nova Monasteria construerent, Monachos facerent, atque ita sæpe sæpius Civitates, aliaque loca turbabant, quemadmodum clarius explicat Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi Arabica; optime propterea caveri decebat, ne aliqua amplius sine voluntate, & consensu Episcopi Monasteria erigerentur, item ut Monachi ab Episcopi potius potestate, atque jurisdictione penderent. Eundem canonem Gratianus etiam retulit in can. 10. cau. 18. qu. 2., usque ad §. *Clerici in ptochiis*; cujus tamen canonis verba cum non integra ibidem describantur, ex iis, quæ diximus, suppleri omnino debent. Quæ sequuntur in §. *Clerici in ptochiis*, usque ad illa verba: *communione priventur*, pertinent potius ad canonem 8. ex Chalcedonensibus, quem Gratianus ex alterius cujuspiam interpretatione aliter descriptum statim subjecit in §. *Clerici, qui pauperum*. En interpretationem Dionysii Exigui ad eundem canonem 8. Chalcedonensem. *Clerici, qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in Monasteriis, & Basilicis martyrum, sub Episcoporum, qui in unaquaque Civitate sunt, secundum Sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant, nec per contumaciam ab Episcopo suo dissiliant. Qui vero audent evertere hujuscemodi formam quocunque modo, nec proprio subjiciuntur Episcopo; si quidem Clerici sunt, canonum correptionibus subjacebunt; si vero Laici, vel Monachi fuerint, communione priventur*. Quæ sane constitutio non recens fuit ab Anatolio edita; sed jam veteribus canonibus probata erat, quemadmodum diximus ad canonem 4., & 7. dist. 71.

Canonem 17. cau. 16. qu. 1. jam ex Græcis exemplaribus optime restituerunt Correctores Romani; est enim is canon 23. ex Chalcedonensibus adversus nonnullos vagantes Monachos constitutus. Atque ex isto canone jam colligi potest, peculiare fuisse munus Defensorum Ecclesiasticorum, ut vagantes Monachos Episcopali, qua fungebantur, auctoritate, ab urbibus pellerent, & in sua Monasteria revocarent. Quod maxime etiam convenit cum canone 12. cau. 16. qu. 1., quem superius expendimus; ac propterea licet hic canon 17. vere Anatolium Auctorem habeat, videtur tamen Chalcedonensium Patrum menti conformis, qualem exhibuimus in dicto canone 12. *Can. 17. cau. 16. qu. 1.*

Canon 1. cau. 16. qu. 3. laudatur apud Gratianum nomine Concilii Chalcedonensis, Gelasii Papæ, & Concilii Toletani. Inter canones Chalcedonenses legitur num. 17., ubi tamen Dionysius Exiguus ita interpretatus est: *Singularum Ecclesiarum rusticas Parochias, vel possessiones manere inconcussas illis Episcopis, qui eas retinere noscuntur, & maxime, si per trecennium eas absque vi obtinentes, sub dispensatione rexerunt; quod si intra tricennium facta fuerit de his, vel fiat altercatio, licere eis, qui se læsos asserunt, apud Sanctam Synodum Provinciæ de his movere certamen. Quod siquis a Metropolitano læditur, apud Primatem Diœceseos, aut apud Constantinopolitanam sedem judicetur, sicut superius dictum est. Siqua vero Civitas potestate Imperiali novata est, aut si protinus innovetur, civiles dispositiones, & publicas, Ecclesiasticarum quoque Parochiarum ordines subsequantur*. Tria quodammodo in hoc canone decreta junguntur. Primum de tricennali possessione in rebus Ecclesiasticis recipienda, quod sane veteribus *Can. 1. cau. 16. qu. 3.*

teribus canonum constitutionibus consonat, præsertim Toletano Concilio in can. 2. cau. 16. qu. 5., & Gelasio Pontifici in can. 2. cau. 16. qu. 3., quorum nomina Gratianus propterea laudavit in inscriptione hujus canonis 1. cau. 16. qu. 3. Alterum decretum est de appellatione ad Primatem Diœceseos, aut Patriarcham Constantinopolitanum. Verum hic rursum animadvertenda erunt, quæ superius fusiore oratione tradidi ad canonem 46. cau. 11. qu. 1., quem sane Anatolii ambitio ediderat, & ad quem Anatolius sese refert in verbis illis: *sicut superius dictum est*. Quamobrem unusquisque facile agnoverit, qualis sit hujusce canonis auctoritas in hac parte. Tertium decretum pertinet ad divisionem Ecclesiasticarum Parochiarum (idest Diœceseon; etenim apud Græcos idem erat Parochia, quod Diœcesis), quæ juxta divisionem civilium Provinciarum facienda sit; atque hac in parte rursum agnoscere juvat nova molimina Eusthatii Episcopi Berytensis in Concilio damnati, quemadmodum adnotabam ad canonem 1. dist. 101., cum enim Eusthatius a Tyrio Metropolita sese eximere volens curasset, ut Imperiali auctoritate a Tyro sua Provincia divideretur, ideo & hoc statuendum ab Anatolio curavit, ut unusquisque divisiones Parochiarum Ecclesiasticarum a divisione Provinciarum civilium dimetiretur. Juvabit conferre hunc canonem 17. Chalcedonensem cum canone 12., quem retuli superius ad dictum canonem 1. dist. 101.; etenim in can. 17. definitur, Provinciarum Ecclesiasticarum divisionem sequi debere distributionem Provinciarum civilem; at in canone 12. prohibetur, ne Episcopi ambitus caussa curent Provincias ab Imperatore dividi, ne superbia potius elati, quam ex utilitate Ecclesiastica novas Metropoles possidere desiderent. Itaque in canone 17. forma divisionis Provincialis Ecclesiasticæ traditur, in canone 12. Episcoporum ambitus reprehenditur, ac damnatur. Sed quid amplius immorer in hac explicandi Chalcedonensis canonis parte, in qua agnoscuntur schismaticorum Episcoporum animi, & industria, videlicet Anatolii, & Eusthatii, quorum prior optabat Primatum totius Orientis, alter honorem Metropoliticum in præjudicium aliorum Orientis ejusdem Episcoporum?

Can. 4. cau. 19. qu. 3. Canon 4. cau. 19. qu. 3. est vigesimusquartus inter Chalcedonenses, & quidem juxta interpretationem Dionysii Exigui, dummodo pro illis verbis Gratiani: *Qui vero permiserint hoc fieri, subjaceant his condemnationibus, quæ per canones constitutæ sunt*, ita legamus: *qui vero hoc fieri permiserint, canonum sententiis subjacebunt*. Balsamon hunc canonem interpretatus quærit, quænam ex pœnæ sint, quæ per canones infliguntur; ac respondet esse pœnam excommunicationis in Laicis, & pœnam depositionis in Clericis. Josephus Ægyptius in sua Paraphrasi ita exponit: *Quicumque Monasterium aliquod sibi domicilium constituerit, aut illud cognoverit, & non mutaverit, anathematizatus sit, & maledictus*. Forte hoc in loco ratio habita est canonis 24. Concilii Antiocheni, in quo constitutum est, ut res Ecclesiasticæ ab Episcopis integræ servarentur, adjecta hac pœna: *ne post obitum maledictionibus ingraventur*.

Can. 3. cau. 20. qu. 3. Adinstar illarum rerum, quæ semel in Ecclesiis, aut Monasteriis Deo consecratæ alienari amplius nequeunt, ita etiam personæ, quæ semel in Monasteriis, aut Ecclesiis se Deo voverunt, nequeunt ex sententia sacrorum canonum ad sæcularem vitam redire, quemadmodum dicitur in canone 7. Chalcedonensi, quem retulit Gratianus in can. 3. cau. 20. qu. 3., qui apud Dionysium Exiguum ita legitur: *Qui semel in Clero deputati sunt, aut Monachorum vitam expetiverunt, statuimus ne-*

que

quæ ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam, aut hoc tentantes, & non agentes pœnitentiam, quo minus redeant ad hoc, quod propter Deum primitus elegerunt, anathematizari. Exhibent sane hæc veterem disciplinam, juxta quam Clerici semel Ecclesiis addicti, licet in minoribus ordinibus constituti, resilire amplius non poterant, quam consuetudinem perdurasse usque ad sæculum Ecclesiæ 13. erudite demonstrat Thomassinus de disciplina Ecclesiastica parte 4. lib. 2. cap. 5., quam ad rem videri etiam potest novella Justiniani 123. cap. 15., & Epistola 17. S. Ambrosii. Alii sunt nostrorum temporum mores, juxta quos quotidie observamus Clericos in minoribus ordinibus constitutos ab officiis Ecclesiasticis omnino ex propria voluntate recedere. Concilium tamen Tridentinum, quoad fieri per tempora potuit, veterum doctrinam renovare studens, illud maxime Episcopis commendavit, ut quoties Clericos ordinaturi sunt, tales eligant, quos spes affulgeat fore Ecclesiasticis muneribus perpetuo adhæsuros.

Ex eodem canone 10. Chalcedonensi referuntur duo canones apud Gratianum, videlicet canon 2. cau. 21. qu. 1. & canon 3. cau. 21. qu. 2., quorum verba ita emendanda sunt, jungendaque ex interpretatione Dionysii Exigui: *Non licere Clericum in duarum Civitatum conscribi simul Ecclesiis, & in qua initio ordinatus est, & ad quam confugit, quasi ad potiorem, ob inanis gloriæ cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debere ad suam Ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, & ibi tantummodo ministrare. Si vero jam quis translatus est ex alia in aliam Ecclesiam, prioris Ecclesiæ, vel Martyriorum, quæ sub ea sunt, aut Ptochiorum, aut Xenodochiorum rebus in nullo communicet. Eos vero, qui ausi fuerint post definitionem magnæ, & universalis hujus Synodi*, (sunt hæc Anatolii verba callide apposita, ut hoc modo canonibus suis auctoritatem conciliaret) *quicquam ex his, quæ sunt prohibita, perpetrare, decrevit Sancta Synodus a proprio hujusmodi gradu recedere*. Sunt qui difficilem agnoscunt canonis hujus sententiam in eo, quod initio dicatur, Clericos ad aliam Ecclesiam divertentes revocandos esse, ut ministrent in ea Ecclesia, in qua primum ordinati fuerunt; deinde vero in fine ejusdem canonis definiatur, eos a gradu suo dejiciendos, ac deponendos esse. Græci Interpretes putant se satisfecisse, ajendo Clericos ab una ad aliam Ecclesiam transmigrantes deponendos quidem esse, non tamen in utraque Ecclesia, sed tantum in posteriore, ad quam diverterant. Verum hæc ut mihi videtur, pœna non est divertentium Clericorum, sed constitutio ipsa, qua cavetur Clericos hujusmodi reverti debere ad Ecclesiam, a qua recesserunt. Præterea multo aliter, quam Græci Interpretes asserere velint, statutum agnosco in canone 15. ex Apostolicis, qui licet vere non sit Apostolorum, veterum tamen Sanctorum Ecclesiæ Patrum continet disciplinam; etenim de Clerico de una in aliam Ecclesiam transeunte ita ibidem decernitur: *Hunc ulterius ministrare non patimur .... Verumtamen tanquam Laicus ibi communicet*. Ego sane, ut candide loquar, non probaverim conatus illius, qui vellet canonis hujus sententiam conciliare: Cujus enim interest, hosce canones ab Anatolio schismatico viro conditos, ab Ecclesia ab initio improbatos, & nonnisi a seditiosis hominibus receptos, ita apparere prudenter sapienterque conditos, ut omnia in ipsis recte consonare, & congruere videantur? Digerat qui velit, & abundant inani otio hujusmodi capita.

Can. 2. *cau.* 21. *qu.* 1. & *can.* 3. *cau.* 21. *qu.* 2.

In canone 14. cau. 25. qu. 1. habemus canonem 1. ex Chalcedonensibus, cujus hæc verba sunt apud Dionysium Exiguum: *Regulas a Sanctis Patribus in unaquaque Synodo usque nunc prolatas teneri statuimus*. Ex his vulgo creditum est, in Concilio Chal-

Can. 14. *cau.* 25. *qu.* 1.

Chalcedonensi confirmatos fuisse canones non solum in tribus antecedentibus Conciliis generalibus constitutos, verum etiam definitos in aliis Conciliis Provincialibus, videlicet Ancyrano, Neocæsareensi, Gangrensi, Antiocheno, & Laodiceno. Verum hæc optime quidem assererentur, si dictus canon primus non Anatolii esset, aliorumque Episcoporum schismati Anatolii adhærentium, sed revera a Concilio Chalcedonensi fuisset editus. Non iverim tamen inficias eorundem Conciliorum maximam semper fuisse apud omnes, præsertim veteres, auctoritatem.

Can. 12. & 22. cau. 27. qu. 1. Canonem 16. ex Chalcedonensibus duobus in locis descripsit Gratianus diversas sequutus interpretationes, videlicet in can. 12. & 22. cau. 27. qu. 1., in dicto tamen canone 12. laudavit ex Concilio Triburiensi, falso tamen, quemadmodum jamdiu observarunt Romani Correctores. Quod ibi decretum esse videtur Monachos, vel Virgines Deo dicatas non posse nuptias contrahere, post contractas tamen posse in ipsis consistere ex venia Episcopali, consonat cum nonnullorum opinione, qui cum Basilio Pontio de matrimonio lib. 7. cap. 17. arbitrantur, nullum canonem declarasse irritum matrimonium contractum a Monacho, vel Sanctimoniali etiam post votum Religionis emissum, ante canonem 7. Concilii Romani sub Innocentio II. anni 1139., quem Gratianus retulit in can. 40. cau. 27. qu. 1. Interpretatio Dionysii Exigui ad dictum canonem 16. ex Chalcedonensibus hæc est: *Virginem, quæ se Deo Domino consecravit, similiter & Monachum, non licere nuptialia jura contrahere: quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Confitentibus autem decrevimus, ut habeat auctoritatem ejusdem loci Episcopus misericordiam, humanitatemque largiri.*

Can. 23. cau. 27. qu. 1. In canone 23. cau. 27. qu. 1. legitur canon 15. ex Chalcedonensibus, his verbis expositus a Dionysio Exiguo: *Diaconissam non ordinandam ante annum quadragesimum, & hanc cum summo libramine. Si vero suscipiens manus impositionem, & aliquantum temporis in ministerio permanens semetipsam tradat nuptiis, gratiæ Dei contumeliam faciens, anathematizetur hujusmodi cum eo, qui eidem copulatur.* Ceteræ latinæ interpretationes omnino conveniunt. Diaconissæ apud veteres ut plurimum Viduæ, aut Virgines erant, quarum munus erat præsto esse mulieribus in Ecclesiasticis ministeriis, quemadmodum viris adsistebant Diaconi. Hinc Diaconissæ Cathecumenas fœminas privatim instruebant, necessaria indigentibus fœminis ministrabant, forte etiam fœminis baptizandis aderant, vel dum immergerentur in fontem, vel dum e fonte baptizatæ reciperentur. Veteres autem primum constituerunt, munus hoc Diaconissarum nonnisi quinquagenariis fœminis demandandum esse l. 9. Cod. de Episcopis, & Clericis, novella 6. cap. 6., deinde tamen visa fuit sufficiens ætas annorum 40. ex Concilio Agathensi can. 19., & novella Justiniani 123. cap. 13., per quam abrogata fuit dicta novella 6. Quæ si vera sunt, ego facile in suspicionem adducor, ut credam olim in hoc canone Chalcedonensi expressum fuisse annum 50., sed postea ab interpretibus, aut Collectoribus loco anni 50., suffectum fuisse quadragesimum, ut canonem hunc Chalcedonensem novæ disciplinæ accommodarent. Et revera hanc suspicionem magis urget, quod ad eundem canonem ait Joseph Ægyptius in sua Paraphrasi his verbis: *Mulier Ecclesiæ ministra ne constituatur, priusquam anni quadraginta ei elapsi fuerint: neque etiam constituatur, nisi post multum, & accuratum scrutinium, quod menstrua ei cessarant, & quod ipsa concupiscentia non laborat.*

Demum

Demum in can. 1. cau. 36. qu. 2. legitur canon 27. Chalcedonensis, & quidem ex interpretatione Dionysii Exigui eisdem omnino verbis. *Can. 1. cau. 36. qu. 2.*

De Fragmentis falso per Gratianum adscriptis Concilio Chalcedonensi.

Unum adhuc fragmentum superest, quod apud Gratianum nomine Concilii Chalcedonensis refertur in can. 2. cau. 30. qu. 4., falso tamen; nihil enim simile aut legi potest, aut pertractatum est in Chalcedonensi Concilio. Adnotarunt jam Romani Correctores, illum canonem haberi in quodam pœnitentiali incerti auctoris. Illud sane est pœnitentiale Romanum, quod edidit Antonius Augustinus, de quo suo loco mihi agendum erit; in eo autem pœnitentiali idem fragmentum habetur tit. 8. cap. 15., & quidem nomine Concilii Chalcedonensis inscriptum, quamquam Antonius Augustinus ad marginem ibi adnotaverit: *Non extat*. Ego autem arbitror, sive Gratianum, sive auctorem ejusdem pœnitentialis depromsisse canonem ex Concilio aliquo Gallicano sæculi circiter 7., aut 8., etenim ea ætate frequentissimæ erant in Galliis incestæ pollutiones, præsertim ob commixtionem barbararum gentium, quæ tunc illas Provincias occupaverant, ut proinde opus fuerit tum, pluribus canonibus ad hanc rem editis gliscenti malo gravissimo remedium adferre, quemadmodum constat tum ex Concilio Agathensi can 61., tum Epaonensi can. 30., Aurelianensi III. can. 10., Arvernensi can. 2., Aurelianensi IV. can. 27., & Turonico II. sub Chariberto Rege cap. 22., ut omittam quamplura Regum Francorum Capitularia. Plurimum autem cum Gratianeo Canone convenire videntur canones 53. 55., & 56. Concilii Moguntini anni 813., siquidem in can. 53. ita legitur: *Ut Episcopi incestuosos pariter investigare studeant, omnino præcipimus. Et si pœnitere noluerint de Ecclesia expellantur, donec ad pœnitentiam revertantur*. In canone 55. *Nullus igitur proprium filium, vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam, nec commatrem ducat uxorem, nec illam, cujus filium, aut filiam ad confirmationem duxerit*. Et in can. 56. *Siquis uxorem viduam duxerit, & postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus sororibus nupserit, aut siqua duobus fratribus nupserit, seu cum patre, & filio, tales copulationes anathematizari, & disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri*. Horum canonum sententiam ex Concilio Moguntino laudat etiam Rhabanus in Epist. ad Heribaldum, quæ est instar pœnitentialis, sed verba canonis latius expendens pœnam incestuosis subjecit, ut scilicet, postquam per annum ab Ecclesiæ ingressu abstinuerint, per annos octo inter pœnitentes Deo, & Ecclesiæ satisfaciant. Ex hac Rhabani sententia junctis Moguntinis canonibus compositus videtur Gratianeus canon, sive fragmentum illud pœnitentialis Romani apud Antonium Augustinum. Atque exinde etiam non est difficile percipere, quomodo in eundem canonem Chalcedonensis Concilii inscriptio irrepserit; puto enim potius olim adscriptum fuisse nomen Concilii Cabilonensis, quod solebat pro Moguntino sæpissime accipi, quemadmodum suo loco dicemus; at ex nomine Cabilonensis Concilii facile scribi potuisse nomen Concilii Chalcedonensis ex quadam literarum, & vocis similitudine, unusquisque commode dignoscit. *Can. 2. cau. 30. qu. 4.*

CAPUT

CAPUT XXIII.

De Concilio Agathensi.

En Canones Concilii Agathensis apud Gratianum:

Can. 13. *dist.* 18. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 22. *dist.* 23. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 30. *dist.* 23. *referendus potius ad Concilium Laodicenum.*
Can. 19. *dist.* 34. *consonat cum vulgatis exemplaribus Concilii post Romanam emendationem.*
Can. 9. *dist.* 35. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 7. *dist.* 50. *ad canones Epaonensis Concilii exigendus.*
Can. 21. *dist.* 50. *consonat cum vulgatis Concilii Agathensis exemplaribus.*
Can. 63. *dist.* 50. *consonat cum vulgatis Concilii Agathensis exemplaribus.*
Can. 64. *dist.* 50. *potius Reginoni Prumiensi adscribendus.*
Can. 5. *dist.* 74. *ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 6. *dist.* 77. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 25. *dist.* 86. *potius depromtus ex Novellis Justiniani.*
Can. 7. *dist.* 87. *consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 9. *dist.* 90. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 1. *qu.* 2. *parum, aut nihil accommodatus proposito Gratiani.*
Can. 12. *cau.* 2. *qu.* 5. *tribui nullo modo potest Agathensi Concilio.*
Can. 8. *cau.* 5. *qu.* 6. *jungendus can.* 17., & 47. *cau.* 11. *qu.* 1.
Can. 29. *cau.* 7. *qu.* 1. *pertinet potius ad Concilium Arvernense anni* 535.
Can. 1. *cau.* 10. *qu.* 2. *jungendus can.* 3. *cau.* 10. *qu.* 2. *vers.* quod si necessitas.
Can. 17. *cau.* 11. *qu.* 1. *emendandus ex optimis Concilii exemplaribus.*
Can. 47. *cau.* 11. *qu.* 1. *idem est cum can.* 17. *cau.* 11. *qu.* 1., & *eodem modo emendandus.*
Can. 8. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 19. *cau.* 12. *qu.* 1. *consonat cum canonibus Conciliorum sexti saeculi.*
Can. 32. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 33. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 34. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 35. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat cum sententia Concilii Agathensis, & jungendus cum can.* 56. *cau.* 12. *qu.* 2.
Can. 36. *cau.* 12. *qu.* 2. *est potius Concilii Epaonensis anni* 517.
Can. 53. *cau.* 12. *qu.* 2. *emendandus ex vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 54. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 56. *cau.* 12. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 35. *cau.* 12. *qu.* 2.
Can. 57. *cau.* 12. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 1., & 3. §. *ult. cau.* 10. *qu.* 2.
Can. 3. *cau.* 12. *qu.* 3. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 3. *cau.* 12. *qu.* 4. *est potius Concilii Epaonensis anni* 517.
Can. 5. *cau.* 12. *qu.* 5. *est potius Concilii Epaonensis anni* 517.

Can. 11.

Can. 11. *cau.* 13. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 4. *cau.* 14. *qu.* 3. *potius ex Capitularibus Caroli Magni.*
Can. 2. *cau.* 14. *qu.* 4. *potius ex Concilio Arelatensi I.*
Can. 33. *cau.* 16. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 12. *cau.* 18. *qu.* 2., *& can.* 3. *cau.* 20. *qu.* 4.
Can. 11. *cau.* 16. *qu.* 3. *pertinet potius ad Concilium Epaonense, ex quo emendandus.*
Can. 40. *cau.* 17. *qu.* 4. *potius est Concilii Epaonensis anni* 517.
Can. 12. *cau.* 18. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 33. *cau.* 16. *qu.* 1., *& can.* 3. *cau.* 20. *qu.* 4.
Can. 13. *cau.* 18. *qu.* 2. *potius est Concilii Epaonensis anni* 517.
Can. 23. *cau.* 18. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 3. *cau.* 20. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 33. *cau.* 16. *qu.* 1., *& can.* 12. *cau.* 18. *qu.* 2.
Can. 4. *cau.* 21. *qu.* 1. *est potius Concilii Epaonensis anni* 517.
Can. 1. *cau.* 21. *qu.* 5. *ex optimis Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 6. *cau.* 26. *qu.* 5. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 3. *cau.* 26. *qu.* 6. *ex integris Concilii canonibus emendandus.*
Can. 14. *cau.* 28. *qu.* 1. *consonat etiam cum Concilio Meldensi anni* 845.
Can. 16. *cau.* 28. *qu.* 1. *potius ex Concilio Laodiceno, ex quo erit emendandus.*
Can. 8. *cau.* 35. *qu.* 2. *jam a Romanis Correctoribus restitutus auctoribus suis.*
Can. 32. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 35. *de conf. dist.* 1. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 64. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 19. *de conf. dist.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 9. *de conf. dist.* 3. *ex melioribus Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 56. *de conf. dist.* 4. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 93. *de conf. dist.* 4. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 13. *de conf. dist.* 5. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*

CUm universa propemodum Europa circa finem quinti sæculi Gothorum, & Vandalorum incursibus vastaretur, non tantum bene constitutæ Romani Imperii leges, verum etiam Ecclesiastici canones in desuetudinem quodammodo abiisse videbantur. Etenim Gothi, Gothisque adhærentes populi consuetudinibus potius pro libito invectis, quam scriptis legibus vivere adamabant. Primus fuit Euricus Theodorici Filius, qui ubi plurimas Hispaniarum, & Galliarum Provincias occupavit, legum scriptarum formulas induci passus est, quemadmodum testatur S. Isidorus Hispalensis in chronico Gothorum his verbis ad æram 504. *Sub hoc Rege* (scilicet Eurico) *Gothi legum instituta scriptis habere cœperunt, nam antea tantum moribus, & consuetudine tenebantur.* Itaque constitutis legibus ad rectum civile regimen pertinentibus, sacri quoque Antistites facile sibi paratam esse occasionem agnoverunt, ut & ipsi ad renovandam Ecclesiasticam disciplinam pene lapsam legibus scriptis animum, mentemque converterent; præsertim quod tunc novis institutionibus opus esse videbatur, cum nonnulli ex Gothis recens fidem amplexati fuissent. Quamobrem sub Rege Alarico memorati Eurici filio anno 506., solemne in Galliis celebratum fuit Concilium in Agathensi Civitate, Cæsario Arelatensi Episcopo ceteros

Epis-

Episcopos Galliarum convocante, & quidem consentiente Alarico, qui & omnem auctoritatem suam interpositurum ad munimen, & tutelam sacrorum canonum spopondit, uti constat ex præfatione, quæ Concilio huic adjecta in exemplaribus Conciliorum legitur. Præfuit toti Concilio Cæsarius idem Arelatensis; accesserant autem Episcopi numero quatuor supra triginta, qui omnes vel per se, vel per Vicarios suos Concilio subscripserunt. Numerus canonum in hoc Concilio editorum in vulgatis exemplaribus extenditur usque ad septuaginta: sed revera non amplius, quam 47. canones in hoc Concilio constitutos fuisse eruditissimi viri ex optimis codicibus testantur, inter quos est Labbeus, & ante Labbeum Surius, & Sirmondus, observantes in veteribus MSS. Codicibus tantum haberi 47., ceteros vero adjectos fuisse recentiore manu ex Conciliis posterioribus Gallicanis, præsertim vero ex Concilio Epaonensi. Quod si de hujus Concilii auctoritate quæratur, fatentur eruditi omnes, magno in honore illius canones semper habitos fuisse. Et revera talem existimationem merentur, qualem habere debent Concilia Nationalia; agitur enim de Nationali Concilio totius Galliæ, cujus convocare Episcopos ad Archiepiscopum Arelatensem jure adquisito pertinebat juxta canonem 18. Concilii Arelatensis II. anni 452.

Can. 13. dist. 18. In canone 35. hujus Agathensis Concilii legitur eisdem omnino verbis canon 13. dist. 18., ubi sane eadem definita agnoscimus, quæ jam in vetustissimis Conciliis edita fuerant; addiderunt autem Agathenses Patres peculiare quidpiam ad exhibendam Regi Alarico honorificentiam, qui licet Arianis aliquandiu favisset, videbatur tamen plurimum præstiturus ad incolumitatem, utilitatemque Ecclesiarum.

Can. 22. dist. 23. Canon 22. dist. 23., qui eisdem verbis legitur in canone 20. Agathensi, maxime decebat illa tempora; cum enim Gothi Galliæ Provincias occupantes efferos, bellicosque mores induissent, quos non solum ardens animus, sed & militaris quædam externa habitus forma exhibebat, facile fuerat, etiam Clericos ceterorum exempla sequutos novo cultu vestium, novoque habitu corporis ornatos prodiisse, quorum propterea immoderatum usum opus erat edito canone cohibere.

Can. 30. dist. 23. Canon 30. dist. 23. licet referatur inter Agathenses canones numero 66., ex illis tamen est, qui, ut superius observabam, post Agathenses canones recentiore manu adjecti sunt; notandum tamen pro illa voce Gratianea *sacrarium* legi in vulgatis Concilii exemplaribus *Secretarium*. Non est tamen diutius elaborandum, ut investigemus, cuinam potius Concilio idem canon tribuendus sit. In aperto enim est eisdem fere verbis expressus Laodiceni Concilii canon 21. relatus apud Gratianum in hac eadem distinctione can. 26., quem suo loco expendebam.

Can. 19. dist. 34. De canone 19. dist. 34. nihil est dignum singulari observatione, postquam præsertim Romani Correctores ex canone 39. Agathensi, unde depromtus est, expunxerunt particulam *modo*.

Can. 9. dist. 35. In canone 41. Agathensi, qui refertur in can. 9. dist. 35. certis pœnis affliguntur Clerici vino dediti, qui vel ab Ecclesiæ communione arceantur spatio 30. dierum, *vel corporali subduntur supplicio*, idest indicto jejunio, & sobrietate: qua sane pœna nulla convenientior esse poterat. Hinc apud Ivonem Carnotensem parte 13. cap 77. refertur quoddam dictum Fructuosi Episcopi ita expressum: *Siquis Ecclesiastica præditus ordinatione, aut Monachus repertus fuerit ebriosus, in pane, & aqua tribus mensibus pœniteat*.

Canon

Canon 7. dist. 50. est ex numero illorum canonum, quos diximus recentioris Collectoris manu Agathensi Concilio adjectos fuisse: est enim ille inter Agathenses canones numero quinquagesimus. Revera in Gallicanis Provinciis anno 506. nondum receptum erat, ut Viri Ecclesiastici crimina capitalia admittentes in Monasterium perpetuæ pœnitentiæ caussa detruderentur: illud potius obtinebat, ut deponerentur, atque ab Ecclesiastica communione removerentur. Id decretum apparet in Concilio Aurelianensi anni 511. can. 9. ibi: *Si Diaconus, aut Presbyter crimen capitale commiserit, simul & officio, & communione pellatur*. Illud primum obtinuit post Concilium Epaonense anni 517., etenim in eo ita statutum est can. 22. *Si Presbyter, aut Diaconus crimen capitale commiserit, ab officii honore depositus in Monasterium retrudatur, ibi tantummodo, quamdiu vixerit, communione sumenda*. Facile itaque ex his percipimus, dictum canonem septimum Gratianeum ex Epaonensi Concilio fuisse depromtum primum, & canonibus Agathensibus postea adjectum, unde Agathensis Concilii nomine a posterioribus Collectoribus commemorari cœperit. Quicumque vero primus canonem Agathensi Concilio adtribuit, non modicum verba ejusdem canonis immutavit. Fecit enim in primis mentionem de Episcopo, de quo tamen ne verbum quidem occurrit apud Epaonenses Patres, arbitratus forte, quod de Presbyteris dicitur ad pœnitentiam redigendis, idipsum & de Episcopis dicendum esse, quasi communis esse debeat delinquentium Presbyterorum, atque Episcoporum pœnitentia. Secundo addidit: *Laicam tantummodo communionem accipiat*: Laicæ autem communionis mentio non fit in Epaonensi decreto, ubi simpliciter de communione fit sermo. Forte ego putaverim vocem illam *Laicæ* adjectam fuisse, postquam Monachi Ecclesiasticis ordinibus insigniri cœperunt; cum enim olim tamquam Laici omnino haberentur Monachi, idem erat aliquem cum Monachis communem vitam habere, ac Laica tantummodo cummunione frui. At posteaquam Monachi Sacerdotio fungi cœperunt, necessarium fuit clarius exprimere *Laicam* communionem, ut designaretur eos, qui pœnitentiæ caussa in Monasterium detrudebantur, non communem cum Monachis habuisse Ecclesiasticam communionem, sed tantummodo qualem Laici habere solent. Demum qui canonem Epaonensem canonibus Agathensibus adjecit non generatim tantummodo conceptum voluit Epaonense decretum de Clericis capitale crimen admittentibus, sed ad species recensendas manum admovens scripsit: *Aut chartam falsaverit, aut falsum testimonium dixerit*, quæ sane loquendi formulæ in Epaonensi canone desiderantur. Forte autem qui hæc adjecit voluit his jungere canonem 13. etiam Epaonensem, qui his verbis exprimitur: *Siquis Clericus in falso testimonio convictus fuerit, reus capitalis criminis habeatur*. *Can. 7. dist. 50.*

Canon 21. dist. 50. vere pertinet ad Concilium Agathense, in cujus canone 2. eadem omnino verba leguntur. *Can. 21. dist. 50.*

Pertinet præterea ad idem Concilium canone 15. canon 63. dist. 50., ex quo sane constat, qualis fuerit veteris pœnitentiæ asperitas, in eo præsertim, quod dicitur juvenes non facile ad pœnitentiam, & reconciliationem Ecclesiæ admittendos, *propter ætatis fragilitatem*. Nomine autem *viatici* in hoc canone non intelligitur Eucharistia, quemadmodum quibusdam placet interpretari, sed potius pœnitentiæ Sacramentum, quod ea appellatione solebat apud veteres significari, quemadmodum jam ostendimus ad canonem 13. Concilii Nicæni, & probari etiam potest ex Concilio Gerundensi anni 517. in can. 42. dist. 50. Quanquam vero Gratianeus *Can. 63. dist. 50.*

neus canon vulgatis Concilii exemplaribus omnino consonet, non omittam tamen admonere, eundem referri apud Reginonem in lib. 1. de Ecclesiast. discipl. cap. 290. sed dumtaxat usque ad illa verba, *aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur*, cetera vero illic desiderari.

Can. 64. dist. 50. Ad rem nuper laudabam Reginonem; ex cujus etiam collectione restituendus erit ad sua loca canon 64. dist. 50. qui apud Gratianum, & nonnullos alios Collectores falso adscribitur Concilio Agathensi. Regino, ut ajebam, in lib. 1. de Eccles. discipl. cap. 290. recitaverat canonem 15. Agathensem, qui idem est cum can. 63. dist. 50. Post eum ita statim subdidit in cap. 291. *unde supra*, quam notam imperitus, aut negligens exscriptor referendam existimavit ad Concilium Agathense, cujus erat caput superius, quum tamen esset familiare Reginoni, apponere verba illa *unde supra*, non ut significaret eundem sequentis capitis esse auctorem, qui est praecedentis, sed ut significaret se eandem materiam prosequi, quam ab initio tractare coeperat. Post haec itaque Regino in cap. 291. refert illa, quae habentur apud Gratianum in dicto can. 64., quae propterea non verba Concilii Agathensis sunt, sed potius Reginonis ejusdem, qui in suis libris non semper Collectorem egit, sed aliquando sententias suas sententiis canonum interseruit, quique hoc in loco sui temporis, & suae Provinciae disciplinam referebat accurata dignam observatione apud eos, qui de satisfactione poenitentium velint recte sentire, & quemadmodum vetustis Ecclesiae saeculis receptum erat. Sed quoniam Reginonis exemplaria in aliquibus verbis nonnihil dissonant ab exemplaribus Gratiani, non inutile erit hoc in loco Reginonis ejusdem verba describere. *In capite quadragesimae omnes poenitentes, qui publicam suscipiunt, aut susceperunt poenitentiam, ante fores Ecclesiae se repraesentent Episcopo Civitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu, & vultu proclamantes, ubi adesse debent Decani, idest Archipresbyteri Parochiarum, cum testibus, idest Presbyteri poenitentium, qui eorum conversationem diligenter inspicere debent; & secundum modum culpae poenitentiam per praefixos gradus injungat. Post haec in Ecclesiam eos introducat, & cum omni Clero septem poenitentiae psalmos in terram prostratus cum lacrymis pro eorum absolutione decantet. Tum consurgens ab oratione, juxta id, quod canones jubent, manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, dein cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu, ac crebris suspiriis eis denuntiet, quod sicut Adam projectus est de Paradiso, ita & ipsi ab Ecclesia ob peccata ejiciantur. Post haec jubeat ministros; ut eos extra januas Ecclesiae expellant. Clerus vero prosequatur eos cum responsorio: in sudore vultus tui vesceris pane tuo &c., ut videntes sanctam Ecclesiam ob facinora sua tremefactam, & commotam non parvipendant poenitentiam. In sacra autem Domini coena rursus Ecclesiae liminibus se praesentent.*

Can. 5. dist. 74. In concilio Agathensi canone 23. legitur canon 5. dist. 74., cujus tamen verba in vulgatis Concilii exemplaribus ita habentur: *Episcopus etiam, quorum vita non reprehenditur, posteriorem priori nullum praeponat, nisi fortasse elatus superbia, quod pro necessitate Ecclesiae Episcopus jusserit, implere contemnat. Sane si officium Archidiaconus* (legunt alii: *Archidiaconatus*) *propter simpliciorem naturam implere, aut expedire nequiverit, ille loci sui nomen teneat, & ordinationi Ecclesiae, quem elegerit Episcopus, praeponatur.*

Can. 6. dist. 77. In canone 6. dist. 77. juncti sunt canones 16., & 17. ex Agathensibus; a prioribus enim verbis usque ad illa: *Conversi fuerint ordinentur* habetur canon 16., & 17. a §. *Presbyterum* usque in finem, dummodo tamen advertamus, illa & *Diaconos* ante

ante vigintiquinque fuisse a Gratiano adjecta, & in ipsis Concilii exemplaribus desiderari; neque enim opus erat, ut in canone 17. repeteretur, quod in canone præcedente jam expressis verbis constitutum fuerat.

Canonem 25. dist. 86. non esse Concilii Agathensis jam observarunt Romani Correctores, cum inter canones ejusdem Concilii non legatur. Burchardus autem & Ivo illum adscribunt Bonifacio Papæ. Sed quicumque Bonifacii decreta collegerunt, hujus canonis minime meminerunt. Potius exquirendus erit inter Novellas Justiniani; etenim in Novella 123. cap. 11. eadem fere verba leguntur, ibi: *Sed neque propriis manibus liceat Episcopum aliquem percutere, hoc enim extraneum Sacerdoti est*; quæ verba primus in suo Nomocanone retulit adinstar fragmenti cujuspiam Johannes Antiochenus tit. 15. Posteriores vero Collectores, qui non Nomocanones, sed potius collectiones canonum adornare volebant, Justiniani Imperatoris leges quoties laudaverunt, Justiniani ipsius nomen reticuerunt, atque ejus vice inscripserunt nomen Bonifacii Papæ, quemadmodum frequenter contigisse observabimus, ubi agendum erit de Bonifacio Pontifice, ea forte adducti ratione, quod Bonifacius II. esset Justiniano contemporaneus circa annum 530. Sententia hujus canonis videtur consonare cum dictis Apostoli Paulli, qui inter ceteras Episcoporum dotes illam recenset, ut non sit percussor. Ceterum vetus erat disciplina Ecclesiarum, ut Episcopis competeret quædam potestas in Clericos, qualis est Patris in Filios, aut Præceptoris in Discipulos, ut, si quando Clerici peccarent, salutari pœna eos corriperent, aliquando etiam pœna flagelli, de qua Sanctus Augustinus in Epist. 133. ad Marcellinum ita scribit: *Quando tantorum scelerum confessionem .... virgarum verberibus eruisti, qui modus coercitionis, & a magistris artium liberalium, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in judiciis solet ab Episcopis adhiberi*. Eodem ferme modo solebant Abbates Monachos sibi subditos corrigere, uti legitur in regula S. Benedicti, & in eodem Concilio Agathensi can. 38., sive can. 3. cau. 20. qu. 4. Cum autem hac potestate Episcopi abuterentur, modum pœnæ excedentes, opus fuit lege lata eorundem severitatem cohiberi, quum præsertim S. Paullus admoneat Episcopum non debere esse percussorem, quod & constitutum scimus in can. 27. vulgo Apostolorum, & apud Gregorium Magnum in can. 1. dist. 45., quibus consonare posset canon octavus Concilii Ilerdensis anni 524. relatus in can. 19. cau. 17. qu. 4., ex quibus eruitur Justiniani tempore opus fuisse, ut admonerentur Episcopi, ne Clericorum potius percussores, quam Pastores, & Patres viderentur. *Can. 25. dist. 86.*

Postquam manumissio censu facta exolevit, & in ejus locum suffecta est manumissio in Sacrosanctis Ecclesiis, quemadmodum jam superius me dixisse memini, quicumque in Ecclesia manumittebantur, sub Ecclesiæ quodammodo patrocinio esse videbantur ob privilegium Constantini Imperatoris, de quo in l. 1. & 2. eod. de his, qui in Eccles. manumit. Jure propterea Patres Agathenses in can. 29. pro manumissorum libertate constituerunt, ne servi semel in Sacrosanctis Ecclesiis manumissi læderentur. Is est canon 7. dist. 87. *Can. 7. dist. 87.*

De canone 9. dist. 90. nihil est, quod specialiter observemus; habetur autem eisdem verbis in canone 31. Agathensi, dummodo pro illa voce *obstinatione*, legamus *intentione*. *Can. 9. dist. 90.*

Nescio qua ratione in canonem 10. cau. 1. qu. 2. Gratianus retulerit canonem 36. Concilii Agathensis, cum hic Gratiani proposito convenire non possit. De- *Can. 10. cau. 1. qu. 2.*

monstrare volebat Gratianus nihil pecuniæ recipi posse ab eo, qui ingressurus esset Monasterium, veluti pretium admissionis. At in hoc eodem canone Agathensi nihil aliud legitur, quam stipendia Ecclesiastica esse inter Clericos administrantes legitime distribuenda. Duo præterea sunt ad hanc rem observanda. Primum est, pro vocibus illis: *Per Ordinationem*, in vulgatis Concilii exemplaribus legi: *vel Ordinationem*. Alterum, nomen *canonis* ibidem significare Catalogum, sive matriculam Ecclesiæ, in qua Clerici omnes descripti erant; mos enim fuerat, ut stipendia singulis Clericis adsignarentur juxta modum, quo eorundem Clericorum Ordines, & rationes in eadem matricula designabantur.

Can. 12. cau. 2. qu. 5. Canon 12. cau. 2. qu. 5. nec habetur inter canones Concilii Agathensis, nec Concilii Agathensis ætati tribui ullo modo potest, si ad meliores canonum Codices Gratianei canonis constitutio non exigatur. Sane in Galliis usque ad Caroli Magni ætatem nihil definitum fuit de Presbyteris accusatis, quorum objecta crimina ab accusatore probari non poterant. Perspicuum est ad hanc rem caput 35. lib. 5. Capitularium Francorum, ubi traditur, quemadmodum Carolus idem Imperator habitis publicis Episcoporum comitiis deliberaverit, nec non Leonis Papæ consilium exoptaverit, ibi: *Et hoc vobiscum magno studio pertractandum est, quid de illis Presbyteris criminosis, unde approbatio non est, & semper negant, faciendum sit. Nam hoc sæpissime a nobis, & a Progenitoribus nostris, atque Antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenus definitum. Unde ad consultandum Patrem nostrum Leonem Papam Sacerdotes nostros mittimus, & quidquid ab eo, vel a suis perceperimus, vobis una cum illis, quos mittimus, renunciare non tardabimus. Vos interdum vicissim tractate attentius, quid ex his vobiscum constituamus una cum prædicti Sancti Patris institutionibus, ut murmur cesset populi.* Deinde in cap. sequenti refertur Constitutio Caroli Imperatoris post susceptum Leonis Papæ consilium, in qua post aliqua præmissa ita legitur: *Statutum est namque ratione, & necessitate, & auctoritate prædicta consultu omnium, ut quotiescumque cuiquam Sacerdoti crimen imponitur, si ipse accusator talis fuerit, ut recipi debeat (quia quales ad accusationem Sacerdotum admitti debeant, in canonibus pleniter expressum est). Si autem, ut dictum est, ille accusator, qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo numero verorum, & bonorum testium adprobare in conspectu Episcoporum poterit, tunc canonice dijudicetur, & si culpabilis inventus fuerit, canonice damnetur. Si vero cum supradicto prætextu adprobare ipse accusator minime poterit, & hoc canonice definiatur. Ipse ergo Sacerdos, si suspiciosus, aut incredibilis suo Episcopo, aut reliquis suis Consacerdotibus sive bonis, & justis de suo populo, vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus, aut quinque, vel septem testibus bonis ei vicinis Sacerdotibus exemplo Leonis Papæ, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi id esse prospexerit, & cum aliis bonis, & justis hominibus se sacramento coram populo super quatuor Evangelia dato purgatum Ecclesiæ reddat.* Hæc sane liquido demonstrant, usque ad tempora Caroli Magni in Galliis nihil adhuc constitutum fuisse de Presbyterorum purgatione, quemadmodum priora laudati capitis verba palam faciunt, quæ sane vera esse non possent, quoties jam salubris quædam constitutio ad eandem rem prodiisset ex Concilio Agathensi sexto sæculo celebrato. Præterea siquis animadverterit caussam, ex qua dubitaretur apud Gallos, quomodo purganda essent Sacerdotum crimina, de quibus post accusationem aperte non constaret, facile hoc idem caput agnoscet editum post tempora Concilii Aga-

Agathensis. Revera primum invaluit ex consuetudinibus Longobardorum, ut quoties quispiam accusaretur, nec de objecto crimine clare, perspicueque liqueret, purgaretur reus *cum scutis, & fustibus in campo decertando*, sicuti legimus in lib. 2. legum Longobard. tit. 51. §. 11., quasi privato bello indicto inter accusatorem, & reum, ex quibus ille vincebat in caussa, quem victorem belli fortuna fecisset. Atque hic mos sæculo 8. & sequentibus ordinarius esse cœpit in Provinciis Europeis, rejecta quacumque juris disciplina, eaque prorsus oblivione deleta. Hæc vero non videbantur decere Clericos, & maxime Sacerdotes, ut quoties ipsi accusarentur, sui purgandi caussa arma susciperent, & singulari conflictui se, caussamque suam committerent. Hinc dubitatio omnis emersit, quæ proposita in Conciliis fuit apud Carolum Magnum, in qua, uti diximus, e re visum fuit Leonem Pontificem Maximum consulere. Si igitur hæc occasio nondum suborta fuerat initio sexti sæculi, sive tempore Concilii Agathensis, qua ratione diceret quispiam dictum canonem 12. cau. 2. qu. 5. Concilio Agathensi esse adscribendum? Ut autem investigemus, quisnam fuerit hujus canonis auctor, duo in medium proferam, quæ suspicatus sum in hac re. Primum est de fide Burchardi, qui primus in lib. 2. cap. 181. hoc fragmentum retulit, & quidem Agathensi Concilio inscriptum, quem deinde sequuti sunt Ivo, & Gratianus. Neque enim in rebus francicis, uti pluries jam animadvertimus, præsertim Caroli Magni, referendis, fidem servavit Burchardus, quemadmodum fidelem Collectorem decebat, sed sæpe alios pro aliis auctores obtrudens, illud præ ceteris cavebat, ne Capitularia Caroli Magni laudaret, in gratiam Germanorum, quibus illa erant invisa, & apud quos ipse degebat. Viderat autem ipse nuper descriptum caput Capitularis Caroli Magni, in quo agitur de purgatione Sacerdotum, quæ coram testibus ejusdem Ordinis sociis facienda præscribitur, vel tribus, vel quinque, vel septem, vel etiam pluribus, si Episcopo videatur. Ipse vero voluit tutius definire, forte respiciens ad praxim suorum temporum, vel Diæceseos, sexque numero socios scribens visus sibi est rem melius, & accuratius expressisse; sed nolens laudare Capitularia Francorum, Gallicanam Constitutionem sic expositam Gallicano vetusto Concilio, idest Agathensi adscripsit; atque id eo vel fidentius ausus est Burchardus, quod videretur eadem disciplina obtinere apud Saxones populos sibi finitimos; etenim inter leges Ecclesiasticas Canuti Saxoniæ Regis, quæ apud Labbeum referuntur ad annum 1032. ita legitur num. 5. *Siquis itaque Sacerdotem ad certam aliquam religionis normam viventem in crimen vocarit, atque is nullius sibi sceleris concius fuerit, Missam, si modo id facere non vereatur, celebrato, & Eucharistiæ perceptione unius calumniam omnem solus contundito. Sin trium fuerit accusatio percepta, si modo ausus fuerit, Eucharistia, atque adjunctis sibi aliis ejusdem ordinis duobus, omnem cogitati sceleris suspicionem diluito. Diaconum ad certam religionis formulam viventem siquis singulari calumnia criminis reum fecerit, assumtis ordinis ejusdem duobus aliis Diaconus se crimine liberato. Criminatio sin fuerit tripla, admotis ordinis ejusdem viris senis se culpa exolvito.* Itaque verosimile videri potest, tum ex laudato Caroli Magni Capitulari, tum ex hac Saxonum disciplina Burchardum fragmentum illud composuisse, quod apud Gratianum habetur in dicto can. 12., cui ut quandam ex vetustate sacra auctoritatem conciliaret, nomen Concilii Agathensis inscripserit. Alterum, quod in hac re suspicatus sum, illud est, apud Burchardum, aut quemvis alium antiquiorem Collectorem hoc idem fragmentum re-

 latum

latum fuisse nomine Concilii Carthaginensis, quod deinde ex Amanuensium imperitia laudari cœperit nomine Concilii Agathensis; atque eodem nomine, qui primus hoc edidit, voluisse paullisper aliis verbis expendere, quæ habentur in Concilio Carthaginensi Dionysii Exigui, seu in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ can. 20., ibi: *Si autem Presbyteri, vel Diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis cum proprio Episcopo legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint: idest una secum in Presbyteri nomine sex, in Diaconi tres, ipsorum caussam discutiant, eadem dierum, & dilationum, & a communione remotionum, & discussione personarum inter accusatores, & eos, qui accusantur forma servata. Reliquorum autem Clericorum causas etiam solus Episcopus loci agnoscat, & finiat.* Quicumque priora hujus canonis verba cum Gratianeo fragmento, de quo agimus, contulerit, facile agnoscet, utrumque inter seplurimum consonare, & ad idem Concilium utrumque pertinere, licet dictus canon 12. cau. 2. qu. 5. a quopiam Collectore paullo aliter descriptus fuerit, forte ex Græco textu, in quem Carthaginenses Canones, uti suo loco diximus, fuere translati.

Can. 8. cau. 5. qu. 6. Can. 17. & 47. cau. 11. qu. 1. Ad eundem canonem 32. Concilii Agathensis referendi sunt canon 8. cau. 5. qu. 6., & canones 17., & 47. cau. 11. qu. 1. En verba Agathensium Patrum integra, & qualia habentur in optimis vulgatissimis exemplaribus: *Clericus ne quemquam præsumat* (multo aliter Gratianus *Clericum nullus præsumat*) *apud sæcularem judicem Episcopo non permittente pulsare; sed si pulsatus fuerit, respondeat, non proponat,* (multo etiam aliter Gratianus hæc exposuit, imo & contrariam in sententiam detorsit his verbis: *Non respondeat, vel proponat*), *nec audeat criminale negotium in judicio sæculari proponere. Siquis vero sæcularium per calumniam Ecclesiam, aut Clericum fatigare tentaverit, & victus fuerit, ab Ecclesiæ liminibus, & a Catholicorum communione, nisi digne pænituerit, arceatur.* Adparet ex his, quantum distet Gratianus a sententia Concilii Agathensis; quod enim Agathenses Patres prohibuerant Clericis, ne alios in judiciis sæcularibus convenirent, jurgiorum forensium a Clericis eisdem evitandorum caussa, id Gratianus de Laicis dictum voluit, ne Clericos ad judicia publica convenirent. Porro qualis in hac re fuerit disciplina Ecclesiastica sexto sæculo, sive tempore Agathensis Concilii, docebunt apertissime Novellæ Justiniani Imperatoris, præsertim 79., 83., & 123. cap. 21., atque, ut ne a disciplina Gallicanæ Ecclesiæ, quæ tunc temporis obtinebat, recedam, docebit perspicue Concilium Epaonense anni 517., in quo canone 11. hæc leguntur Agathensi canoni multum conformia: *Clerici sine ordinatione Episcopi sui adire, vel interpellare publicum non præsumant, sed si pulsati fuerint, sequi ad sæculare judicium non morentur.*

Can. 29. cau. 7. qu. 1. Canon 29. cau. 7. qu. 1. legitur in canone 64., ex iis propterea est, qui Concilio quidem Agathensi tribuuntur, ejusdem tamen auctoritate editus minime fuit, sed potius posterioris Gallicanæ Ecclesiæ Concilii. Itaque non est dubitandum, canonem hunc pertinere potius ad Concilium Arvernense anni 535., in quo can. 15. hæc leguntur. *Siquis ex Presbyteris, aut Diaconis, qui neque in Civitate, neque in Parochiis Canonicus esse dignoscitur, sed in Villulis habitans, in Oratoriis Officio sancto deserviens celebrat divina Mysteria, festivitates præcipuas, Domini Natale, Pascha, Pentecosten, & siquæ principales sunt reliquæ solemnitates, nullatenus alibi, nisi cum Episcopo suo in Civitate teneat. Quicumque etiam sunt Cives natu majores pari modo in Urbibus ad Pontifices sucs in prædictis festivitatibus veniant. Quod siqui* im-

improba temeritate contemserint, iisdem festivitatibus, quibus in Civitate adesse despiciunt, communione pellantur. Facit ad hanc eandem rem canon 3. Concilii Aurelianensis 4. anni 541. ita conceptus: *Quisquis de prioribus Civibus Pascha extra civitatem tenere voluerit, sciat sibi a cuncta Synodo esse prohibitum, sed principales festivitates sub praesentia Episcopi teneant, ubi sanctum decet esse conventum. Tamen si aliquis certa necessitate constringatur, ut hoc implere non possit, ab Episcopo postulet commeatum. Quod si hoc postulare despexerit, in eodem loco, idest in festivitate praesenti, ubi tenere voluerit, suspendatur*. Itaque licet dictus canon 29. cau. 7. qu. 1. vere non sit Concilii Agathensis, non est tamen dubitandum, contineri in illo Gallicanae Ecclesiae disciplinam, qualis sexto saeculo obtinebat; imo & nonnulla similia videntur in eodem Agathensi Concilio revera constituta, quemadmodum apparere potest ex canone 35. de cons. dist. 1., de quo inferius agemus.

Potius Concilii Agathensis est canon 1. cau. 10. qu. 2., cujus verba leguntur in canone 7. ejusdem Synodi, post quae statim in integris illius exemplaribus illa sequuntur, quae retulit Gratianus in can. 3. eadem caussa, & quaestione, vers. *Quod si necessitas* &c. Can. 1. cau. 10. qu. 2.

In canone 3. Agathensi habetur canon 8. cau. 11. qu. 3., qui tamen ita erit ex optimis editis Codicibus Concilii emendandus: *Episcopi, si Sacerdotali moderatione postposita innocentes, aut ministros caussis culpabiles excommunicare praesumserint, aut ad gratiam festinantes* (Gratianus scripserat *ad gratiam baptismatis*; sed, venia dixerim Gratiani, qui excommunicati fuerant, ad gratiam baptismatis festinare non poterant, cum nemo excommunicetur, nisi baptizatus; sed potius ad gratiam reconciliationis, de qua canon hic intelligendus omnino est) *fortasse recipere noluerint, a vicinis Episcopis cujuslibet Provinciae literis moneantur* (scripserat Gratianus: *Ejusdem Provinciae*. Non erat tamen etiam negligenda sollicitudo aliorum Episcoporum, qui vicini sunt, licet non in eadem Provincia, si fratrem suum Coepiscopum imprudenter Ecclesiam administrantem monerent, aut etiam redarguerent), *& si parere noluerint, communio illis usque ad tempus Synodi a reliquis Episcopis non negetur* (Gratianus scripserat: *denegetur*. Sed melior est vulgata editio Concilii: etenim verba illa *non negetur* referuntur ad illos, qui vel sine caussa levissima fuerant excommunicati, quemadmodum sequentia canonis verba manifeste demonstrant) *ne forte ad excommunicatoris peccatum excommunicati longo tempore morte praeveniantur*. Quae verba hunc sensum exprimunt: non est neganda interea communio Ecclesiastica illis, qui sine caussa excommunicati fuisse probantur, ne forte, si interea morerentur, ex iniquitate excommunicatoris extra communionem Ecclesiasticam dejecti decederent. Can. 8. cau. 11. qu. 3.

Canon 19. cau. 12. qu. 1. est canon 48. inter Agathenses, sive primus ex illis, qui Agathensi Concilio posteriore manu adjecti sunt. Qui hunc canonem huic Concilio adjecit, illum forte composuit vel ex canone 33. ejusdem Concilii, qui refertur apud Gratianum in can. 34. cau. 12. qu. 2., vel ex can. 17. Concilii Epaonensis anni 517., ubi haec leguntur: *Si Episcopus condito testamento aliquid de Ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi vel tantum de juris proprii facultate suppleverit*. Can. 19. cau. 12. qu. 1.

In caussa 12. qu. 2. plures leguntur Agathensis Concilii canones; & quidem canone 32. legitur Agathensis canon 22., cujus priora verba apud Gratianum desiderantur; etenim in Concilio haec habentur: *& licet superfluum sit de re certa, & anti-* Can. 32. cau. 12. qu. 2.

antiquis Canonibus prohibita iterato aliquid definire, attamen quo facilius cupiditas, aut improbitas reprimatur, id statuimus, quod omnes canones jubent. Cetera apud
Can. 33. cau. 12. qu. 2. Gratianum habentur, & omnino consonant. Item in can. 33. legitur Agathensis canon 26., ex quo posteriora Gratiani verba hoc modo sunt emendanda. *Hi etiam, qui in damno Ecclesiæ instrumenta Ecclesiæ impie sollicitatis traditoribus susce-*
Can. 34. cau. 12. qu. 2. *perint, pari sententia feriantur*. Præterea in can. 34. legitur Agathensis canon 33., cujus tamen priora verba paullo aliter descripta sunt, quam sint apud Gratianum, ibi: *Episcopus, qui filios, aut nepotes non habens alium, quam Ecclesiam relinquit hæredem, siquid de Ecclesia* (legunt alii: *Siquid de Ecclesiæ rebus*) *non in Ecclesiæ causa, aut necessitate præsumsit, quod distraxit* &c.

Can. 35. & 56. cau. 12. qu. 2. Quæ vero Gratianus retulit in canonem 35., & 56. ejusdem causæ, & quæstionis jungenda simul sunt, utpote depromta ex eodem canone 49. ex illis, qui Agathensi Concillo adjecti fuerunt. Etenim post illa verba canonis 35. *visi sunt præsumsisse*, hæc statim sequuntur. *Sane siquis pro qualibet conditione de rebus Ecclesiæ aliquid alienare præsumserit, si de suo proprio tantum Ecclesiæ contulerit, quantum visus est abstulisse, tum demum illud stare licebit*, quæ habentur in dicto canone 56., ac post ea rursus immediate sequitur versiculus *libertos tamen*, quem legimus in dicto can. 35. Arbitror autem hunc canonem, quoniam inter 47. vere Agathenses non reperitur, ideo huic eidem Concilio adjectum fuisse, quod similia quædam constituta fuerint in can. 22. Agathensi, qui idem est cum can. 32. cau. 12. qu. 2.

Can. 36. cau. 12. qu. 2. Præterea inter canones post Agathense Concilium adjectos num. 53. legitur can. 36. cau. 12. qu. 2., in integris tamen Concilii exemplaribus pro illis Gratiani verbis *juris possessione* ita legitur: *juris proprietate*. Quidquid tamen legatur in exemplaribus Concilii Agathensis, cum iste canon falso inter canones ejusdem Concilii recenseatur, ex aliis Canonibus & Gratiani editio emendanda est, & fragmenti ejusdem sententia explicanda. Itaque istud fragmentum potius tribuendum est Concilio Epaonensi, ex quo plura, uti superius diximus, adscripta sunt Concilio eidem Agathensi. Itaque in Concilio Epaonensi cap. 7. hæc habentur. *Quidquid Parochiarum Presbyteri de Ecclesiastici juris possessione distraxerint, inane habeatur, & vacuum, in venditorem comparantis actione vertenda*, vel sicuti alii Codices exhibent: *in venditorem, vel hæredes suos actione vertenda*; ex quibus apparet eam fuisse mentem Epaonensium Episcoporum, ut declararent reverti debere ad Ecclesiam bona Ecclesiastica vendita, nulla data emtori actione vindicatoria adversus Ecclesiam, sed tantum actione personali evictionis caussa adversus venditorem, qui tamen venditor omni actione in pœnam admissi delicti penitus destituatur.

Can. 53. & 54. cau. 12. qu. 2. Alienationes Ecclesiæ utiles permittit ab Episcopo fieri posse Concilium Agathense in canone 45. & 46., ex quibus depromti sunt canones 53. & 54. cau. 12. qu. 2. Sed edita Concilii Agathensis exemplaria paullo aliter habent, quam legatur apud Gratianum in dicto can. 53., videlicet verba illa Gratiani: *Longe positas, & parvas*, omissa copulativa particula, ita leguntur in Concilio ipso: *Longe positas parvas*. Præterea pro illis vocibus Gratiani, *sine consilio fratrum*, legitur in exemplaribus Concilii: *sine concilio fratrum*, quæ sane si potius legenda sunt, interpretatio ejusdem canonis paullo alia esse debebit, quam quæ vulgo a Pragmaticis adferri soleat. Etenim vulgo traditur ab omnibus sacrorum canonum studiosis Episcopum in rebus levissimi negotii, etiam immobilibus Ecclesiasticis distrahendis non teneri petere consilium Capituli sui ex auctoritate hujus Agathensis cano-

canonis. At vero Gratiani editione ad fidem integrorum Concilii exemplarium exacta, alia videtur exhiberi Concilii sententia, ut scilicet Episcopus, ubi agatur de alienatione rerum Ecclesiasticarum minus utilium, & levioris momenti, non teneatur expectare tempus Concilii Provincialis, quod apud veteres appellabatur *Concilium fratrum*, quodque bis singulis annis celebrari solebat, quoties commode potuisset; sed possit etiam extra illud tempus ad alienationem devenire. Quæ sane sententia non probat in hujusmodi alienationibus remissas esse solemnitates juris, illam inter ceteras, qua Capituli Cathedralis Ecclesiæ consilium expostuletur.

Verba canonis 57. cau. 12. qu. 2. habentur in Concilio Agathensi can. 7., ac propterea jungenda sunt cum relatis canonibus 1., & 3. §. ult. cau. 10. qu. 2., omnes enim leguntur in dicto canone 7. Agathensi, ubi primo leguntur verba dicti canonis 1., post quæ immediate subduntur verba dicti canonis 3. §. *Quod si necessitas*; & quidem usque ad verba illa *non valebit*. Deinde sequuntur verba hujus canonis 57., & quidem integra, post quæ demum nectitur §. *Minus* in dicto canone 3. *Can. 57. cau. 12. qu. 2.*

Canon 3. cau. 12. qu. 3. legitur in canone Agathensi 6., ex quo particula *dumtaxat* addenda erit; ubi enim Gratianus habet: *ab extraneis aliquid*, vulgata Concilii exemplaria ita exhibent: *ab extraneis dumtaxat aliquid*. Hæc autem est Patrum Agathensium sententia, ut si quis Episcopus aliquid ex aliorum liberalitate receperit, *sive cum Ecclesia, sive sequestratim*, idest sive receperit ipse solus, sive cum Clericis simul, tum res donatæ non ipsius Episcopi, sed Ecclesiæ lucro cedant, atque inter Ecclesiasticas facultates enumerentur, quod ita demum verum esse ajunt Agathenses Episcopi, quoties extraneus donator fuerit; nam ubi donatores fuerint Episcopi consanguinei, aut familiares, ex præsumta donantium voluntate, donatæ res in ejusdem Episcopi solius commodum cedent. *Can. 3. cau. 12. qu. 3.*

Canon 5. cau. 12. qu. 4. ex illis est, qui falso Agathensi Concilio adscripti sunt; est enim inter Agathenses num. 54., depromtus tamen fuit ex Concilio Epaonensi anni 517. can. 8., ubi sane observandum est, quod eruditi omnes animadverterunt, olim Parochias aliquando Diœcesis nomine fuisse appellatas. Sed & eidem Epaonensi Concilio can. 17. tribuendus est canon 5. cau. 12. qu. 5., qui inter Agathenses adjectos legitur canone 51. Ceterum Gratiani verba cum eodem Epaonensi canone omnino consonant. *Can. 5. cau. 12. qu. 4.* *Can. 5. cau. 12. qu. 5.*

Canon 11. cau. 13. qu. 2., qui legitur in Concilio Agathensi can. 4., & 5. perspicue indicat, quale eo tempore judicium fuerit sacrorum Antistitum de oblationibus Ecclesiasticis, quæ tanquam patrimonia pauperum habebantur, ut propterea qui eas retinuissent, tanquam *pauperum necatores* existimarentur. *Can. 11. cau. 13. qu. 2.*

Falso Concilio Agathensi inscriptus est canon 4. cau. 14. qu. 3., neque enim in ullis Agathensibus canonibus, ne in adjectis quidem, reperitur. Potius habetur in cap. 12. Capitularis 5. Caroli Magni, quod factum est ad Niumaczxd, (adjectum est legibus Longobardicis) anno 806., & refertur in lib. 1. Capitularium cap. 119. Regino hoc idem fragmentum retulerat in lib. 1. cap. 284., nullo tamen adscripto nomine Auctoris. Primus Burchardus in sua collectione Agathensi Concilio adscripsit, quem deinde sequuti sunt Ivo, & Gratianus. At sæpissime animadvertimus, Burchardum frequentissime abstinuisse a laudandis Capitularibus Regum Francorum, quorum si fragmenta descripturus esset, alii potius *Can. 4. cau. 14. qu. 3.*

Auctori

Auctori adscribebat; propterea non dubitavit hoc fragmentum, de quo agimus, Capitularium Concilio Agathensi tribuere.

Can. 2. Sunt quidam Gratiani Codices, in quibus cum hac inscriptione laudatur ca-
cau. 14. non 2. cau. 14. qu. 4.: *Ex Concilio Agathensi 1., quod confirmavit Papa Sylvester.*
qu. 4. Falsa codicis editio est in hac parte, & pro Concilio Agathensi legendum potius Arelatense, de quo suo loco sermonem instituimus. Nemo enim statim non videt, Concilium Agathense sexto sæculo celebratum confirmari non potuisse a Papa Sylvestro, qui vixerat initio quarti sæculi.

Can. 33. In canone 27. Concilii Agathensis tria Gratiani fragmenta leguntur, quæ pro-
cau. 16. pterea simul jungenda erunt: Primus est canon 12. cau. 18. qu. 2. ita expres-
qu. 1. sum. *Monasterium novum* (verba illa priora *de Monachis* Gratianus forte accepit
Ca. 12. ex aliqua collectione canonum, in qua significabatur per eam inscriptionem ma-
cau. 18. teries, quæ tractaretur), *nisi Episcopo aut permittente, aut probante nullus incipere,*
qu. 2. & *aut fundare præsumat*. Post hæc verba sequuntur statim, quæ Gratianus habet in
Can. 3. can. 33. cau. 16. qu. 1. ibi: *Monachi etiam vagantes ad officium Clericatus, nisi*
cau. 20. *eis testimonium Abbas suus dederit, nec in Civitatibus, nec in Parochiis ordinentur.*
qu. 4. Deinde subjungitur canon 3. cau. 20. qu. 4. his verbis: *Monachum, nisi Abbatis sui aut permissu, aut voluntate ad alterum Monasterium commigrantem nullus Abbas suscipere, aut retinere præsumat, sed ubicumque fuerit, Abbati suo auctoritate canonum revocetur. Si necesse fuerit* (hæc a Gratiano omittuntur in dicto canone 3., sed leguntur in dicto canone 33.) *Clericum de Monachis ordinari, cum consensu, & voluntate Abbatis præsumat Episcopus*. His continentur trium fragmentorum sententiæ apud Gratianum. Quædam tamen adhuc observanda supersunt in dicto canone 3. cau. 20. qu. 4., cujus priora tantummodo verba huc usque retuleram. Itaque ea, quæ sequuntur in §. *Item Clericis* usque in finem leguntur in can. 38. ejusdem Concilii Agathensis, cujus lectionis varietatem jam observarunt Romani Correctores.

Canon 11. cau. 16. qu. 3. consonat post Romanam Correctionem cum cano-
Can. 11. ne 59. ex Agathensibus adjectis. Quoniam vero hic canon revera Concilii Aga-
cau. 16. thensis non est, operæ pretium erit, eundem suis Auctoribus tribuere: Referen-
qu. 3. dus est autem ad Concilium Epaonense anni 517., ex quo, uti jam diximus, nonnulla sunt in Agathense Concilium derivata. Itaque in canone 18. Epaonensi hæc leguntur: *Clerici quod, etiam sine precatoriis, quilibet diuturnitate temporis de Ecclesiæ remuneratione possederint cum auctoritate Domni gloriosissimi Principis nostri in jus proprietarium præscriptione temporis non vocetur, dummodo pateat Ecclesiæ rem fuisse, ne videantur etiam Episcopi administrationis prolixæ, aut precatorias, cum ordinati sunt, facere debuisse, aut diu tentas Ecclesiæ facultates proprietati suæ posse transcribere*. Hæc sane verba aliam videntur sententiam exprimere ab ea, quam Gratianus exhibuit, quæ ut plana reddatur, animadvertendum erit fuisse ea ætate, in Gallicanis præsertim Provinciis, moribus receptum contractum quendam, qui appellabatur *precaria*, Romanis Legislatoribus, aut Jurisconsultis prorsus ignotum. Ad hunc contractum spectat titulus decretalium de precariis, quem Interpretes vulgo adserunt foro nostrorum temporum prorsus inutilem esse, cum hodie contractus hujusmodi amplius celebrari non soleat. Itaque precaria dicebatur, cum quis sive Clericus, sive Laicus res Ecclesiasticas quasdam vel mobiles, vel immobiles ab Episcopo ad certum tempus obtinebat, puta ad quinquennium,

aut

aut etiam diuturnius; duplici tamen onere adposito, primo, ut annuum censum Ecclesiæ persolveret; secundo, ut tempore elapso ad Ecclesiam res precariis concessa libere reverteretur. Solebant autem precariæ nomine adsignari bona Ecclesiastica, vel militibus, quoties publica necessitas expostularet, vel illis, qui de Ecclesia essent optime meriti, & sæpe in eisdem precariis concedendis Principis auctoritas intercedebat. His præmissis facile percipimus, qualis fuerit sententia Epaonensium Episcoporum in dicto canone 11. cau. 16. qu. 3. Etenim quum communis Ecclesiarum usus esset, ut Clerici certas, sive annuas, sive menstruas pensiones acciperent ab Episcopis, penes quos erat rerum omnium Ecclesiasticarum administratio, contingebat aliquando, ut Episcopus in pensionum vicem concederet alicui Clerico certa Ecclesiastica prædia, aut bona adinstar ferme precariarum, nulla tamen super id edita scriptura, sive, ut vocant, instrumento; videbatur enim Episcopo sufficere sola Clerici beneficiarii fides, juxta quam non licebat Clericis bona illa tanquam propria possidere. At quum deinde abusus Clericorum gliscerct, qui bona illa veluti propria se tenere, & administrare pro libito posse crederent, imo etiam aliquando alienarent, editus canon est in Epaonensi memorato Concilio, quo statutum est, ut Clerici nullo unquam tempore possent eadem bona tanquam propria vindicare, ne exinde videretur Episcopus *facere debuisse precatorias*, idest ne diceretur Episcopum dubitare potius debuisse de eorundem Clericorum fide, dum illos ordinaret, ac melius debuisse consulere Ecclesiasticæ utilitati, adsignando eadem bona Clericis per contractum precatoriæ, seu precariæ, interveniente scriptura, sive, ut ajunt, publico instrumento, aut etiam ne diceretur Episcopum voluisse transferre in Clericos dominia rerum Ecclesiasticarum, quod sane non poterat.

Canon 40. cau. 17. qu. 4. ex illis est, qui Concilio Agathensi adjecti sunt canones; est enim numero 56., qui omnino cum verbis Gratiani consonat. Germani autem Auctores ejusdem canonis sunt Epaonenses Patres in Concilio anni 517. canone 8., cujus verba etiam Gratianeæ editioni omnino respondent. Ex his, quæ hoc in fragmento descripta sunt, satis juvat animadvertere caussam, quare olim non poterant mancipia Ecclesiis, aut Monasteriis concessa manumitti. Manumissionem quidem suadere videbatur caussa pietatis, exigens captivos omnes in naturalem libertatem vindicari; quare & ob hujusmodi manumissiones scimus aliquando a Sanctis Patribus ipsamet Ecclesiastica, & Dominica vasa fuisse alienata. Verum ubi ageretur de servis, qui Ecclesiæ, vel Monasteriis necessarii, aut utiles videbantur, vetita omnino erat Præpositis manumissio, ne ejusdem manumissionis caussa Ecclesiarum, aut Monasteriorum servitia ob exiguum Clericorum, aut Monachorum numerum negligerentur, aut etiam omitterentur. *Can.* 40. *cau.* 17. *qu.* 4.

Ex Concilio etiam Epaonensi can. 10. depromtus est canon 13. cau. 18. qu. 2., licet laudetur ex can. 58. Concilii Agathensis; is enim proprie Agathensis Concilii non est, sed inter eos, quos ex posterioribus Conciliis adjectos fuisse superius diximus. Ceterum Gratiani verba omnino consonant, sive cum canone Epaonensi, sive cum adjecto canone Agathensi. *Can.* 13. *cau.* 18. *qu.* 2.

Canon 23. cau. 18. qu. 2. legitur eisdem omnino verbis in Concilio Agathensi can. 28. *Can.* 23. *cau.* 18. *qu.* 2.

Can. 4. cau. 21. qu. 1. Canon 4. cau. 21. qu. 1. refertur quidem inter adjectos canones Concilii Agathensis num. 57., at inscribendus potius erit Concilio Epaonensi anni 517., etenim in canone 9. ejusdem Concilii legitur eisdem omnino verbis.

Can. 1. cau. 21. qu. 5. Canon 1. cau. 21. qu. 5. habetur in can. 8. Concilii Agathensis, ubi tamen nonnulli codices omittunt vocem illam *judicem*, quemadmodum recte observaverunt Romani Correctores ex vetustioribus Conciliorum editionibus, & Codicibus Vaticanis, & Capitularibus Francorum, quorum omnium codicum fidem si sequi debeamus, longe diversa mihi videtur esse sententia Agathensis Concilii ab ea, quam Gratianus expressit; etenim tum constitutum apparebit, Clericos, qui propter Ecclesiasticas caussas damnati in Conciliis fuerint canonicis pœnis, non posse, ut canonicas easdem pœnas evadant, officia ecclesiastica deserere, & abjecto clericali instituto ad sæcularia officia confugere; quod si nihilominus confugere ausi fuerint, & laica communione ab aliquo Episcopo donati extiterint, eosdem simul cum illis, qui solatium defensionis eis impenderint, anathemate damnari, quam interpretationem, atque emendationem suadere videntur priora illa verba: *Si relicto officio suo propter districtionem*. Id sane evenire poterat, quoties Sacerdos de crimine damnatus in Diaconi gradum, aut Diaconus in Subdiaconi officia dejiciebatur; quoties enim damnatus Presbyter, vel Diaconus optasset potius Laicorum communionem, quam minoris Clericatus officiis deservire, tum, quod districtionem ecclesiasticam contemneret, excommunicationis pœna plectebatur.

Can. 6. cau. 26. qu. 5. Canon 6. cau. 26. qu. 5. legitur eisdem verbis in can. 42. Concilii Agathensis. Quid nomine *fortium Sanctorum* intelligatur, commodius alio in loco explicabo.

Can. 3. cau. 26. qu. 6. Perperam non solum descriptus est, verum etiam in diversam sententiam extortus canon 3. cau. 26. qu. 6., quasi Concilium Agathense decreverit Diaconos ministrare non posse, quod præcipuum esse Diaconorum munus passim sacri canones definiverunt, aut Presbyterum consecrare non posse, vel pœnitentes reconciliare. Opus erit, ut integrum canonem huc adferamus, quo & ipsamet canonis verba, & ejusdem canonis sententia referatur. Ita Agathenses Patres in can. 43. *De pœnitentibus id placuit observare, quod Sancti Patres nostri Synodali sententia censuerunt, ut nullus de his Clericus ordinetur, & qui jam sunt per ignorantiam ordinati, ut sicut bigami, aut internuptarum mariti locum teneant, ministrare Diaconus, aut consecrare Altare* (in aliquibus MSS., uti Harduinus observat apud Labbeum, legitur *Altari*) *hujusmodi Presbyter non præsumat*. Deinde statim prosequuntur in can. 44. *Benedictionem super plebem in Ecclesia fundere, aut pœnitentem in Ecclesia benedicere penitus non licebit*. Sententia itaque Agathensis Concilii nunc apertissima est, ea videlicet, ut nemo ex pœnitentibus debeat sacri ordinis gradus ascendere, sive Diaconatum, sive Presbyteratum; quod si ascenderit, neque Diaconus Diaconi officia obeat, uti est ministrare, neque Presbyter Presbyteri officia, uti est plebi, aut pœnitentibus benedicere, vel consecrare in Altari, idest hostias Deo sacras offerre. At Gratianus sententiam hanc omnino corrupit, & generatim scripsit, Diaconis omnibus non licere ministrare, neque Presbyteris benedicere, vel *consecrare*, ut ipse ait, *Altare*, quæ sane verba emendanda sunt, & legendum ex aliis Codicibus MSS. *Altari*, quemadmodum ex contextu integro deducitur.

Can. 14. cau. 28. qu. 1. Canon 14. cau. 28. qu. 1. refertur eisdem verbis in can. 40. Concilii Agathensis, præterea in Concilio Meldensi anni 845. cap. 73. cum hac præfatione:

Sanctus

Sanctus Cæsarius Ecclesiæ Arelatensis cum aliis trigintaquinque Episcopis: *omnes*, *inquiunt*, *deinceps Clerici*, *sive Laici &c.*, quibus verbis indicant Meldenses Patres se renovare, quæ jam pridem fuerant in Agathensi Concilio constituta.

Canon 16. cau. 28. qu. 1. licet in numero Agathensium canonum recenseatur, ex illis tamen est, qui Agathensi Concilio recentiore manu adjecti sunt; est enim numero 67., est autem potius depromtus ex canone 31. Concilii Laodiceni. Animadvertendum est pro illis verbis Gratiani *cum hominibus hæreticis* legi in vulgatis exemplaribus Concilii Agathensis *cum omnibus hæreticis*, quæ sane verba consonant cum Græco textu Laodiceni canonis, quem ita interpretatus est Dionysius Exiguus: *cum hæreticis universis*. Plurimum autem interesse videtur inter verba Gratiani, & verba vulgo Agathensi Concilio tributa, seu verba Concilii Laodiceni; nam si cum *hominibus hæreticis* prohibetur, ne conjugia ineantur, videtur generale interdictum, ut a conjugiis cujuscumque hæretici abstineatur. Quoties vero dicatur: Non oportet *cum omnibus hæreticis*, seu *cum hæreticis universis miscere connubia*, reprobatum tantummodo illud videtur, quando quis in conjugiis contrahendis nullum discrimen habet, etiam cum hæreticis, quorum societas, aut familiaritas inferre possit grave apostasiæ periculum. Ceterum nemo diffitetur, cavenda, prout fieri potest, esse hujusmodi conjugia, cum hæreticorum consortia plurimum Catholicis nocere possint, præsertim fœminis, quorum sexus utpote infirmior facile vincitur; quare Laodiceni Patres, licet statuerint fœminas non cum omni hæreticorum genere nuptias contrahere, minime tamen prohibuere Catholicis, ne fœminas ab hæreticis progenitas uxores accipiant. Memores esse debemus illorum, quæ scripserat S. Cyprianus Epist. 8. ad Plebem de quinque schismaticis. *Procul ab hujusmodi hominum contagione discedite*, *& sermones eorum velut cancrum*, *& pestem fugiendo vitate*. Can. 16. cau. 28. qu. 1.

Canon 8. cau. 35. qu. 2. legitur inter canones Agathenses num. 61., ac proinde non Agathensis proprie dicendus est, sed Agathensibus canonibus juxta ea, quæ superius diximus, adjectus. Jam satis a Romanis Correctoribus restitutus videtur suis Auctoribus, quemadmodum ex eorundem notis adparet. Tantum dixero hunc canonem pertinere ad Concilium Epaonense anni 517. cap. 30., ubi tamen pro illis verbis: *Si quis frater germanam uxorem acceperit*, alii Codices habent: *Si quis frater germanam uxoris suæ accipiat*. Jacobus autem Sirmondus adnotavit in hisce verbis legendum esse, quemadmodum legitur apud Gratianum, quod præ manibus haberet vetus MS. Rhemense, quod in eisdem verbis editioni Gratianeæ consonabat. Can. 8. cau. 35. qu. 2.

De canone 32. de cons. dist. 1. nihil est, quod specialiter observemus. Consonat ille omnino cum canone 14. Agathensi. Can. 32. de cons. dist. 1.

Consonat propemodum cum canone 21. Agathensi canon 35. de cons. dist. 1. Dixi propemodum; etenim pro illis verbis Gratiani *Missas audiat*, in exemplaribus Concilii legitur: *Missas teneat*; ubi Gratianus habet: *in Parochiis audiant*, legitur in Concilio: *in Parochiis teneant*. Demum postrema verba in Agathensi Concilio hoc modo leguntur: *Missas facere*, *aut tenere voluerint*, *communione priventur*. Similis etiam loquendi formula legitur in canone 47. Agathensi ibi: *Missas die Dominico a Sæcularibus totas teneri speciali Ordinatione præcipimus*, *ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præsumat*. *Qui si fecerint*, *ab Episcopo publice confundantur*. Retulit hæc Gratianus in canonem 64. de cons. dist. 1., cujus Can. 35. de cons. dist. 1. Can. 64. de cons. dist. 1.

cujus tamen sanctionis caussas si investigare velimus, eas facile conjiciemus ex historia Caesarii Arelatensis apud Surium die 27. Augusti, ubi scribitur Caesarium quodam die, dum esset ad Altare, animadvertisse quosdam post lectum Evangelium ab Ecclesia egredi, quod Sancti Viri conciones audire detrectarent. Eos autem publice objurgavit Sanctus Antistes, imo etiam saepissime lectis Evangeliis ostia Ecclesiae claudi jussit. Hinc idem Caesarius in homilia 12. ita populum hortatus est: *Rogo vos, fratres charissimi, & paterna pietate commoneo, ut quoties aut die Dominico, aut aliis majoribus festivitatibus Missae fiunt, nullus de Ecclesia discedat, donec Divina Mysteria expleantur.* Non est inutilis haec observatio; exinde enim facile dignoscimus, quisnam fuerit Ecclesiae Spiritus, ubi illa ab antiquissima aetate praecepit, ut integrae Missae praesentes adessent Fideles die Dominico; nomine enim integrae Missae illa intelligebatur, quae a Parocho, vel ab Episcopo celebraretur, & in qua divinae praedicationes ad populi eruditionem haberentur, ut hodie lugere propemodum debeamus, quum conspiciamus vel leve remanere veteris hujus disciplinae vestigium; vix enim plures dimidiam horae partem sacris diebus in divina contemplatione versantur, & dummodo privatae, ut ajunt, Missae interfuerint, se integre suo muneri satisfecisse arbitrantur. Utinam omnes intenderent in illud, quod inter ceteros veteres Patres S. Augustinus ajebat in serm. 351. de tempore ibi: *Observemus ergo diem Dominicum fratres, & sanctificemus illum a vespera diei Sabbati usque ad vesperam Dominicae diei sequestrati a rurali opere, & ab omni negotio soli divino cultui vacemus, &c.*

Can. 19. de cons. dist. 2. Primis Ecclesiae saeculis frequentissime Fideles ad sacrum Altare divinam Eucharistiam suscepturos accessisse nemo ignorat; sed frigescente dein charitate opus fuit ecclesiastico praecepto, quo ad tantum Sacramentum suscipiendum Fideles adigerentur. Sexto saeculo primum constitutum fuit, ut singulis annis ter singuli Eucharistiam suscipere tenerentur, quemadmodum habemus in canone 18. Concilii Agathensis, quem retulit Gratianus in can. 19. de consecr. dist. 2., ubi tamen priora verba ita legenda sunt ex vulgatis Concilii exemplaribus: *Saeculares, qui natale Domini, Pascha, & Pentecosten non communicaverint &c.*

Can. 9. de conf. dist. 3. Canon 9. de conf. dist. 3. legitur in can. 12. Agathensis Concilii, cujus tamen sententiam Gratianus omnino turbavit, ut difficile admodum sit augurari ex Gratianea editione, quid senserint Episcopi Agathenses. En verba Concilii. *Placuit etiam, ut omnes Ecclesiae filii exceptis diebus Dominicis in Quadragesima, etiam die Sabbato, Sacerdotali Ordinatione, & districtionis communione jejunent.* Gratianus ita perperam scribebat: *Sacerdotali oratione, & discretionis communione jejunent.* Glossographi nomine Sacerdotalis orationis horam nonam, & communionis discretionis horas vespertinas intellexerunt; quo vero apolline haec divinaverint, non satis exponunt. Ego nihil video in glossemate, quod Gratiani verbis consentaneum sit; quid enim magis commune habet *Sacerdotalis oratio* cum hora nona, quam cum sexta, tertia, & prima? Quid commune habet *communio discretionis* cum horis vespertinis? deinde cur definiendum erat, usque ad horam nonam jejunandum esse, si usque ad vesperas etiam protrahendum jejunium fuerat? Restituto autem Gratiani canone juxta fidem optimorum exemplarium, nihil est amplius, in quo haereamus ad canonis ejusdem interpretationem. Monere non desinam, quod in hoc eodem canone decretum est, consonum esse illis, quae populo tradebat Caesarius Arelatensis hujus Agathensis Concilii Praeses; ipse enim in homilia 2.

ita

ita inquit: *Rogo vos fratres chariſſimi, ut iſto legitimo, ac ſacratiſſimo Quadrageſimæ tempore exceptis Dominicis diebus nullus prandere præſumat, niſi forte ille, quem jejunare infirmitas non permittit; quia aliis diebus jejunare aut remedium, aut præmium eſt; in Quadrageſima non jejunare peccatum eſt.*

Can. 56. de conſ. diſt. 4. habetur in can. 13. Agathenſi, ubi pro verbo *prædicari*, legitur *tradi*; eadem autem utriuſque vocis ſignificatio eſſe videtur. Agitur eo in loco de Cathechumenis inter competentes relatis, videlicet inter eos, qui proxime erant, ut baptiſmatis Sacramentum ſuſciperent; cumque die Paſchali hoc Sacramentum adminiſtrari ſoleret, cautum eſt, ut ante octo dies publice ſymbolum fidei Cathechumenis eiſdem explicaretur, ut divina myſteria in ſymbolo tradita non ignorantes, paratioreſque ad illud Sacramentum accederent. *Can. 56. de conſ. diſt. 4.*

De canone 93. de conſ. diſt. 4. nihil eſt, quod peculiariter obſervemus. Conſonat ille omnino cum canone 34. Concilii Agathenſis. *Can. 93. de conſ. diſt. 4.*

Demum in can. 30. Agathenſi habetur canon 13. de conſ. diſt. 5. his tamen verbis ex ipſis Concilii exemplaribus deſcribendus: *Et quia convenit ordinem Eccleſiæ ab omnibus æqualiter cuſtodiri, ſtudendum eſt, ut ſicut ubique fit, & poſt antiphonas collectiones per ordinem ab Epiſcopis, vel Presbyteris dicantur, & hymni matutini, vel veſpertini diebus omnibus decantentur; & in concluſione matutinarum, vel veſpertinarum Miſſarum poſt hymnos capitella de pſalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad veſperam ab Epiſcopo cum benedictione dimittatur.* *Can. 13. de conſ. diſt. 5.*

CAPUT XXIV.

De Concilio Tarraconenſi.

Concilii Tarraconenſis Canones hi referuntur apud Gratianum.

Can. 14. diſt. 18. conſonat cum integris Concilii exemplaribus.
Can. 8. diſt. 65. paullo emendandus ex integris Concilii exemplaribus.
Can. 10. cau. 10. qu. 1. paullo emendandus ex integris Concilii exemplaribus.
Can. 6. cau. 12. qu. 5. a Romanis Correctoribus jam emendatus.
Can. 3. cau. 14. qu. 4. paulliſper emendandus ex vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 5. cau. 14. qu. 4. ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 1. cau. 15. qu. 2. perperam a Gratiano explicatus.
Can. 1. cau. 15. qu. 4. paullo varius in diverſis exemplaribus.
Can. 35. cau. 16. qu. 1. ſupplendus ex integris Concilii exemplaribus.
Can. 8. de conſ. diſt. 5. pertinet ad Concilium Cabilonenſe II., ex quo eſt emendandus.

ANno 516. in Tarraconenſi Civitate, quæ nunc eſt Catalauniæ comitatus Metropolitana, Concilium Provinciale decem Epiſcoporum celebratum eſt Præſidente Johanne ejuſdem urbis Epiſcopo. Summum Pontificatum tenebat tunc Hormiſdas, regnante in Hiſpaniis Theodorico Oſtrogothorum, & Italiæ Rege, qui primum quidem viſus eſt Arianis favere, deinde vero poſtquam Hiſpaniarum regnum ſuſcepit, maximum in Eccleſia veræ fidei, ac religionis ſpecimen exhi-

exhibuit. De eo ita scribit S. Isidorus Hispalensis in Chronico Gothorum: *Per hunc dignitas urbis Romæ non parva est restituta; muros enim ejus iste redintegravit, ob quam caussam a Senatu inauratam statuam meruit*. Canones tresdecim, qui hoc in Concilio editi sunt, ad firmandam disciplinam Ecclesiasticam pertinent, & quidem singuli eximiam illorum Episcoporum prudentiam commendant. Ex his numero 6. depromtus est canon 14. dist. 18., & quidem eisdem omnino verbis a Gratiano relatus, quibus in integris Concilii hujus exemplaribus habetur, renovatque veterem illam disciplinam, quæ in tota Ecclesiastica antiquitate constituta fuerat, ac diutissime custodita.

Can. 14. dist. 18.

Præterea antiquissimæ canonum disciplinæ respondet, quod legitur in cap. 5. ejusdem Concilii de Episcopis ex conscientia Metropolitani in unaquaque Civitate ordinandis. Illud refert Gratianus in can. 8. dist. 65., cujus priora verba ita describenda sunt ex integris Concilii exemplaribus: *Siqui in Metropolitana Civitate non fuerit Episcopus ordinatus, postea cum susceperit benedictionem per Metropolitani literas honorem fuerit Episcopatus adeptus, id optimum esse decrevimus, ut &c.*

Can. 8. dist. 65.

Supplere juvat canonem 10. cau. 10. qu. 1. ex canone 7. Concilii Tarraconensis, ex quo ille depromtus est. *Multorum casuum experientia magistrante reperimus, nonnullas Diœcesanas esse Ecclesias destitutas; ob quam rem id hac constitutione decrevimus, ut antiquæ consuetudinis ordo servetur, & annuis vicibus ab Episcopo Diœcesano visitentur; & siqua forte basilica reperta fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur, quia tertia ex omnibus per antiquam traditionem, ut accipiatur ab Episcopis, novimus esse statutum*. Clara, & perspicua hæc sunt, nisi forte quispiam quæreret, undenam profecta fuerit antiqua illa traditio, juxta quam Episcopi tertiam Ecclesiasticorum proventuum partem sibi vindicarent. Forte enim negotium aliquibus facessere poterit, quod ait Gelasius Papa in Epist. ad Episcopos per Lucaniam, & Brutium, scribens quartam tantummodo partem Episcopis esse concedendam. Verum distinguenda est in hac parte disciplina Ecclesiæ Romanæ a disciplina Hispaniarum. Licet enim in Romana Ecclesia quarta tantummodo portio Ecclesiasticorum reddituum Episcopo cederet, in Hispaniis tamen tantummodo tertia concedebatur ex vetustissima illius Regni consuetudine, quemadmodum deducitur ex Concilio Toletano IV. cap. 33., Toletano IX. cap. 6., Bracarensi II. cap. 2. De hac disciplinarum varietate testantur Agrippinensis Concilii Patres in canone 6. his verbis: *Item quod decima, quæ a fidelibus datur, Dei census nuncupandus est, & Deo integre reddenda, cujus tertia pars secundum canonem Toletanum Episcoporum esse debet. Nos vero hac potestate uti nolumus, sed tantum singulis annis quartam partem juxta usum Romanorum Pontificum, & observantiam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ de eadem habere volumus*. Utilis est hujusmodi observatio ad commodam Tarraconensis canonis interpretationem, ut magis adpareat unus, idemque Ecclesiæ spiritus, in diversis licet Provinciis, in ipsa etiam disciplinarum varietate. Etenim ex eo, quod Episcopis visitatoribus Ecclesiarum tertia pars oblationum Ecclesiasticarum concederetur, voluerunt Tarraconenses Patres curam, ac reparationem templorum destitutorum ad eundem Episcopum visitatorem pertinere. Sane ubi Romana vigebat disciplina, frustra hoc onus Episcopis eisdem fuisset impositum; etenim oblationibus Ecclesiasticis distributis in quatuor partes, una ex illis concedebatur Episcopis, altera Clericis, tertia reparationi Ecclesiarum, quarta in necessitates pauperum erogabatur; proptereaque impendebatur in reparationes Ecclesiarum pars illa, quæ ad id seor-

Can. 10. cau. 10. qu. 1.

seorsim seposita fuerat, nihil ex Episcopali portione detrahebatur. At vero in Hispaniis, ubi tres tantummodo portiones ex sacris redditibus constitutæ fuerant, quarum prior Episcopo, altera Clericis, postrema peregrinis, ac pauperibus cederet, portio illa, quæ reparandis Ecclesiis necessaria erat, videbatur simul cum portione Episcopi consolidata, cujus propterea Episcopi sollicitudini reparationem Ecclesiarum committendam esse Tarraconenses Patres æquo, saluberrimoque consilio judicaverunt.

Canon 6. cau. 12. qu. 5. legitur in canone 12. Tarraconensi, quem Romani Correctores jure restituerunt in illis verbis: *post defunctionem ejus*, pro quibus alii Codices habent, *post depositionem ejus*, scilicet post sepulturam, atque postrema hæc lectio videtur antiquiori disciplinæ maxime congruere; sæpissime enim constitutum apud veteres scimus, de rebus ab Episcopo defuncto relictis nihil esse attingendum, nisi primum Episcopi vita functi exequiæ celebratæ fuerint, & justa religiosis officiis persoluta. *Can. 6. cau. 12. qu. 5.*

In vulgatis Concilii Tarraconensis exemplaribus canon 2., ex quo depromtus est canon 3. cau. 14. qu. 4., his verbis exprimitur: *Sicut canonum statutis firmatum est, quicumque in Clero esse voluerit, emendi vilius, vel vendendi carius studio non utatur: certe si voluerit hæc exercere, cohibeatur a Clero.* Gratiani editio vix ab hac canonis editione discrepat. Indicant autem hæc Tarraconenses Patres voluisse Clericorum animos a sæcularibus negotiis arcere, quod & pressius prosequuti sunt in canone 3., quem Gratianus retulit in can. 5. cau. 14. qu. 4., ubi cautum legimus, ut, si Clerici pecuniam mutuam dederint ideo, ut statuto tempore vinum, vel frumentum decreto publico pretio redderetur, contenti sint, pecuniam, quam dederunt, sine augumento recipere, quoties mutuatarius speciem, quam promiserit, non habuerit. Vulgata editio Tarraconensis canonis hanc interpretationem suadet, cum ita in ea legatur: *Siquis vero Clericus solidum in necessitate præstiterit, ut* (Gratianus hanc particulam *ut* omisit) *hoc de vino, vel frumento accipiat &c.* *Can. 3. cau. 14. qu. 4.* *Can. 5. cau. 14. qu. 4.*

Canon 1. cau. 15. qu. 2. omnino consonat cum canone 10. Tarraconensi. Nomine autem patrociniorum, quæ a Clericis ibidem impensa dicuntur, illa ego facile intellexerim, quæ Clerici apud Magistratus impendebant favore reorum ad Ecclesias confugientium; hic enim erat mos illius ætatis, ut siquis publicum aliquod flagitium admisisset, ad Ecclesias confugeret, ut Clericorum intercessione pœnas publicis legibus constitutas evaderet, quemadmodum pluribus in locis S. Augustinus tradit, & habetur in canone 3. Concilii Arelatensis II. anni 452. Hæc interpretatio consona est ipsismet Tarraconensis canonis verbis, quibus dicitur Clericum non posse aliquid impensi patrocinii caussa suscipere, nisi fuerit in Ecclesia collatione devotionis oblatum; quæ exceptio significat aliquando Clericis offerri munera consuevisse publice in Ecclesia ob impensa patrocinia; ac propterea de illis patrociniis commodius intelliguntur, quæ nomine Ecclesiæ præstantur, uti superius diximus. Atque ad hæc si respexisset Gratianus, non laboraret adeo in interpretatione ejusdem Tarraconensis canonis; etenim ipse proposita sibi quæstione, utrum Clericus possit munera accipere a clientibus, quorum caussas in judiciis defendendas susceperat, adfert hunc canonem Tarraconensem, ex quo putavit deduci posse, nihil a Clerico posse percipi. Cum vero agnosceret contra servari, ignarus, quomodo consuetudinem cum canone conciliaret, ita conclusit: *Hoc autem de illis intelligendum est, qui canonicam vitam professi, regulariter se victuros proposuerunt.* Generali *Can. 1. cau. 15. qu. 2.*

nerali namque Ecclesiæ consuetudine receptum est, & moribus adprobatum, ut Clerici more advocatorum patrocinia impendant, & pro impendendis munera exigant, & pro impensis suscipiant. Nemo non videt, quantum a proposito distet Gratianus; siquidem ne verbum quidem adparet in eo Tarraconensi canone, ex quo deducatur eum ad Regulares Clericos pertinere. Melius forte meo judicio interpretatus fuisset Gratianus, & verius, si aut de Clericis Reorum, uti diximus, intercessoribus intellexisset, vel etiam de Clericis, quos Laici tanquam arbitros adiverint litium, & jurgiorum evitandorum caussa, quemadmodum etiam in more positum apud veteres fuerat; ac forte hæc interpretatio videretur congruere verbis illis canonis *more sæcularium Judicum*; exinde enim deduci posset Clericos Judicibus sæcularibus comparatos alios
Can. 1. cau. 15. qu. 4. esse non posse, nisi qui arbitrium recepissent juxta canonem 1. cau. 15. qu. 4., qui etiam est ejusdem Concilii Tarraconensis.

Porro hic canon 1. cau. 15. qu. 4. legitur in can. 4. Tarraconensi, in quo nonnullorum exemplarium varietas est observanda; etenim ubi Gratianus habet, *audeant ventilare*, legunt alii: *audeant judicare*, alii legunt: *audeant vendicare*. Item in postremis verbis, quæ apud Gratianum leguntur: *excepto criminali*, alii ita exprimunt: *exceptis criminalibus negotiis*. Publica sane ratio, quæ præcipiebat, criminalia judicia transactione posse finiri, exigebat etiam, ut Clerici omnes a criminalibus judiciis, sive arbitriis abstinerent, & tantummodo componendis sine fori strepitu litigantium animis vacarent.

Can. 35. cau. 16. qu. 1. Canon 11. Concilii Tarraconensis eisdem omnino verbis refertur apud Gratianum in can. 35. cau. 16. qu. 1., ubi tamen in fine omissa sunt hæc verba: *Abbate sibi nihilominus imperante Canonum ante omnia Gallicanorum de eis constitutione servata*. Canones isti Gallicani nulli alii sunt, quam canon 38. Concilii Agathensis anni 506., quem canonem 38. descripsit Gratianus in can. 3. cau. 20. qu. 4., & suo jam loco expendimus.

Can. 8. de conf. dist. 5. Falso Concilio Tarraconensi tributus est canon 8. dist. 5. de consecr. Deceptus fuit Gratianus ab Ivone, Ivo autem a Burchardo, qui plurium canonum inscriptiones minus fideliter adjecit. Jam persæpe animadverti, Burchardum, ubi ageretur de fragmentis Capitularium Francorum, hæc quidem retulisse, sed alio expresso auctoris nomine, scilicet fragmenta eadem vetusto alicui Concilio, vel Pontifici adscribendo. Itaque dum relaturus esset canonem 8. de conf. dist. 5., illum Concilio Tarraconensi adtribuit, qui potius laudandus erat ex Francorum Capitularibus, quemadmodum legitur in Capitularibus adjectis apud Baluzium additione 3. cap. 52. his verbis: *Dictum nobis est, quod quidam de plebe bis, aut ter ab Episcopis, ignorantibus tamen eisdem Episcopis confirmentur. Unde nobis visum est, eandem confirmationem, sicut nec baptismum iterari minime debere, quia qui bis, vel amplius baptizantur, aut confirmantur, non sæculo, sed soli Domino sub habitu Regulari, vel Clericali religiosissime famulari decretum est*. Itaque res perspicua est, memoratum Gratiani fragmentum ad hæc Capitularia pertinere: Verum neque hic ego consistendum arbitror; etenim video hanc sententiam relatam fuisse in Capitularia Francorum ex Concilio Cabilonensi II. anni 813., ubi can. 27. hæc leguntur: *Dictum nobis est, quod quidam de plebe bis, & ter ab Episcopis, ignorantibus eisdem Episcopis, confirmentur. Unde nobis visum est, eandem confirmationem, sicut nec baptismum, iterari minime debere*. Hic absolvitur Cabilonensis canon; etenim in Concilio Cabilonensi ea desiderantur, quæ apud Gratianum, & in dicto Capitulari leguntur, videlicet bis baptizatos, aut confirmatos soli

soli Domino sub habitu Regulari, vel Clericali famulari debere. Quam quidem clausulam ego arbitror ab imperito quodam vel ad marginem, vel ad calcem ejusdem Capitularis adjectam fuisse duplici de caussa. In primis enim nullibi in veteribus canonibus legitur, Clericalem habitum ob pœnitentiam criminum fuisse alicui impositum; licet enim plures gravium criminum Rei pœnitentiæ caussa detruderentur in monasteria, nullibi tamen cautum est, ut Ecclesiasticis officiis præficerentur, quod honorabile semper fuit, & honestissimos quosque, ac sanctissimos decebat. Altera ratio est, quod sciamus e converso ab Ecclesiasticis officiis illos remotos fuisse, atque habitos tanquam irregulares, qui pluries Sacramentum baptismatis suscepissent. Quí itaque fieri potest, ut sacri Antistites Tarraconenses baptisma iterato suscipientibus non tantum non prohibeant ad sacros ordines promoveri, verum etiam jubeant, lata lege, ut Clericali militiæ adscribantur? Itaque emendandum arbitror Gratianeum canonem non solum in eo, quod pro Tarraconensi Concilio Concilium Cabilonense secundum intelligamus, verum etiam in eo, quod posteriora canonis verba a versiculo, *quia bis* usque in finem, tanquam additamentum imperiti scriptoris, sint rejicienda.

CAPUT XXV.

De Concilio Epaonensi.

Epaonensi Concilio adscripsit Gratianus sequentes canones.

Can. 40. cau. 11. qu. 3. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 11. cau. 26. qu. 6. potius pertinet ad Romanum pœnitentiale Halitgarii.
Can. 31. de cons. dist. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.

POstquam Burgundiæ Regnum sub Sigismundo Gundebadi filio ab Arianorum perfidia ad Catholicam unitatem, & fidem reversum est, ipso Principe exemplo optimo omnibus existente, Hormisdas Pontifex Maximus urgere cœpit illarum Provinciarum Episcopos, ut statuta a sacris canonibus sacra Concilia quotannis ad reformationem disciplinæ Ecclesiasticæ celebrarent. Hinc Avitus Viennensis Episcopus, & Burgundiæ, ut arbitror, Primas, eodem Sigismundo, quem ipse ad Catholicam unitatem converterat, potissimum consentiente, Synodum convocavit in Parochia Epaonensi anno 517., in quam Episcopi quinque supra viginti convenerunt, quibus idem Avitus præfuit, assidente Viventiolo Episcopo Lugdunensi. Ubinam sita fuerit Epaonensis Parochia, investigant viri Geographiæ Ecclesiasticæ eruditi; omnes tamen maxima adhuc in dubitatione versantur. Mihi sufficiet, quod certum est, exposuisse, videlicet Epaonensem Parochiam constitutam fuisse in medio Burgundionum regno, atque eo in loco, quo facile omnes Burgundionum Episcopi convenire potuissent; id enim & Avitus idem Episcopus testatur in sua tractoria, quam ad universos Provinciarum suarum Episcopos misit, eosdem ad Synodum celebrandam invitans. Quadraginta in hoc Concilio canones editi sunt, & quidem sunt omnes magnæ apud viros Ecclesiasticos auctoritatis; Siquidem & passim apud Collectores etiam veteres laudantur, & nonnulli ex ipsis ad calcem

Concilii Agathensis adjecti fuerunt, quemadmodum jam superius diximus, ac propterea verosimile est, canones eosdem non tantum in Burgundionum Provinciis vim obtinuisse, verum etiam ad alias Provincias fuisse traductos. Gratianus, licet plures ex hisce canonibus retulerit sub nomine Concilii Agathensis, quemadmodum vidimus suo loco, tamen tria solummodo fragmenta descripsit sub nomine Concilii Epaonensis.

C.40. c. 11. q. 3. Primus est canon 40. cau. 11. qu. 3., cujus verba omnino consonant cum canone 28. ejusdem Concilii Epaonensis.

Can. 11. cau. 26. qu. 6. Alter est canon 11. cau. 26. qu. 6., qui tamen falso adscriptus est huic Epaonensi Concilio. Gratiano in hac parte ignoscendum videtur, quem falsa Ivonis inscriptio fefellit; etenim Ivo idem fragmentum in cap. 114. parte 14. recitavit ex cap. 11. Epaonensis Concilii; Ivo autem ex anterioribus Collectionibus erravit. Sufficiat mihi hujus ejusdem canonis originem indicare. Integrum ego fragmentum reperio in pœnitentiali Romano, quem antiquissimum Halitgarius edidit, & ad calcem sui operis de Sacramento pœnitentiæ Morinus vulgavit. Itaque ibi in cap. 10. hæc leguntur: *Si autem aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, & non occurrit, sed occupavit eum mors, sive in via, sive in domo, si est aliquis ex parentibus ejus, pro eo aliquid offerat ad sanctum altare, aut ad redemtionem captivorum, aut ad commemorationem animæ ejus.* Hæc porro nemo non videt eadem esse cum Gratianeo canone; ac si aliquot verba ab editione Gratiani discrepare quoquo modo videntur, optima erit occasio sacrorum canonum studiosis eundem Gratiani canonem emendandi, ut ejus editio accuratior sit, & ad optimorum exemplarium fidem exacta. Ne vero omnino temere egisse Collectores illos asseramus, qui hoc fragmentum Epaonensi Concilio adscripserunt, dixerim id forte ex eo potuisse contingere, quod ad marginem ejusdem pœnitentialis, nomen adpositum fuerit Concilii Epaonensis, non quidem ut significaretur, canonem illum ad Concilium Epaonense pertinere, sed potius ut indicaretur nonnulla fere similia legi in eodem Epaonensi Concilio, videlicet can. 36., ubi quædam statuuntur de illis, qui morte præoccupati Ecclesiæ satisfacere nequiverunt, ut cum illis humanius ageretur. Ex quo factum forte fuit ex oscitantia quorundam Collectorum, ut nomen marginale in textum ipsum irrepserit, arbitratique fuerint Amanuenses, eundem canonem jure Epaonensi Concilio esse adscribendum.

Can. 31. de cons. dist. 1. Canon 31. de cons. dist. 1. apud Ivonem, quemadmodum & in vetustis Gratiani exemplaribus, laudatur nomine Concilii Hi[illegible]nensis. Melius tamen Romani Correctores supposuerunt nomen Concilii Epaonensis, in quo idem fragmentum legitur in can. 26., & 27. En verba canonis 26. Epaonensis. *Altaria, nisi lapidea, chrismatis unctione* (legunt alii: *infusione*, & Sirmondus notat in aliquibus MSS. Codicibus legi *unguine*) *non sacrentur*. Deinde in can. 27. *Ad celebranda divina officia ordinem, quem Metropolitani tenent, Provinciales etiam observare debebunt*. Notat & hic Sirmondus in quibusdam MSS. hæc legi: *Comprovinciales observare debebunt*: Quæ tamen vocularum mutationes levissimi momenti sunt, nec facile canonis ejusdem mutare sententiam videntur.

CAPUT

CAPUT XXVI.

De Concilio Gerundensi.

Concilii Gerundensis nomine hi canones inscribuntur apud Gratianum.

Can. 57. dist. 50. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 31. de cons. dist. 2. ex optimis Concilii Codicibus emendandus.
Can. 15. de cons. dist. 4. a Romanis Correctoribus restitutus.
Can. 14. de cons. dist. 5. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.

Regnante Theodorico Rege apud Hispanos sub consulatu Agapeti, qui juxta eruditiorum computationem incidit in annum 517., celebrata est Gerundensis Synodus, ita dicta a Gerundo nobili oppido Hispaniæ Citerioris in Catalaunia, & quidem Provinciæ Tarraconensis; quamobrem hoc idem Concilium convocavit, & in eodem præfuit Johannes Episcopus Tarraconensis: interfuerunt Episcopi inferiores numero sex, quemadmodum ex ipsorum subscriptionibus constat. Quæ autem in hoc Synodo statuta sunt, pertinent ad disciplinam Ecclesiasticam dirigendam, ex quibus Gratianus quatuor sequentes canones excepit, ut omittam canonem 8. dist. 34., de quo commodius agam inferius, ubi de Conciliis Aurelianensibus.

Canon 57. dist. 50. idem omnino est cum canone 9. hujus Concilii Gerundensis, ubi tamen pro ea particula initiali *si*, inverso ordine literarum legitur *is*; item in verbo *deputamus* notat Harduinus, in aliquibus exemplaribus legi: *dicimus*. Gratianus hoc canone ostendere vult, eos, qui pœnitentiæ publicæ addicti aliquando fuerunt, posse deinceps ad Clerum promoveri, in qua sane re Gratianus idem in tota dist. 50. diserte disputat, & variis distinctionibus quæstionem universam potius involvit, atque confundit, quam explicet, atque perficiat. Eruditissimorum virorum probata sententia est, in quam me jamdiu libentissime ivisse profiteor, post publicam pœnitentiam nemini ordinario jure licuisse ad Clericatum admitti. Sed forte ita asserentibus videtur primo adspectu negotium facessere hic Gerundensis canon, quo ille in Clericatum recipitur, qui publica pœnitentia se propria delicta expiaturum promiserat. Subobscura sunt Concilii verba, quæ sane si recte explicentur, nihil amplius ingerent difficultatis. Species est de eo, qui infirmitate mortifera pressus sibi visus est gravissimis criminibus detineri, quæ tamen leviora erant, id operante metu mortis, qui animum morituri perturbare maxime solet; quamobrem ille pollicitus est, se, si supervixisset, maculam omnem publica pœnitentia expurgaturum, licet ea delicta ejusmodi revera essent, quibus ex sacrorum canonum disciplina non indicta fuisset publica pœnitentia. In pristinam valetudinem restitutus, animi perturbationem omnem excussit, & admissa peccata agnoscens ab Ecclesia pœnitentia publica non mulctari, a proposito, & pollicitatione recessit, propterea que detrectavit se inter publicos pœnitentes adscribi. Quæsitum postea fuit, num hujusmodi vir ad Clericatum promoveri posset? Gerundenses autem Patres admittendum pronunciarunt ea conditione adjecta, *si prohibitis vitiis* *Can. 57. dist. 50.*

 non

non detinetur obnoxius, ideſt ſi revera talia delicta admiſſa non fuiſſent, ob quæ publicæ ipſe pœnitentiæ fuiſſet addicendus.

Can. 31. de conſ. diſt. 2. In canone 1. ejuſdem Gerundenſis Concilii legitur canon 31. de conſ. diſt. 2., cujus tamen verba ex optimis ejuſdem Synodi exemplaribus ita ſunt emendanda: *De inſtitutione Miſſarum, ut quomodo in Metropolitana Eccleſia fuerit, ita in Dei nomine in omni Tarraconenſi Provincia tam ipſius Miſſæ ordo, quam pſallendi, vel miniſtrandi conſuetudo ſervetur*. Gratianus legit: *in omnibus Provinciis*, quemadmodum & in quibuſdam MSS. Codicibus etiam legi, monet Harduinus. Sed, ut arbitror, parum apte; etenim his verbis ſuppoſitis oporteret nomine Metropolitanæ Eccleſiæ intelligere non unius tantum, ſed & plurium Provinciarum Principem Civitatem. Rectius autem Tarraconenſis Provincia in exemplaribus Concilii memoratur, in qua conſtituti erant Gerundenſis Concilii Antiſtites.

Can. 15. de conſ. diſt. 4. Canonem 15. de conſ. diſt. 4. Romani Correctores hodie ad optimorum Codicum fidem exactum reſtituerunt, quemadmodum legitur in cap. 4. ejuſdem Concilii Gerundenſis; erat enim in veteribus Gratiani exemplaribus valde perſtricta hujus canonis ſententia. Unum hic adnotabo, in aliquibus Codicibus poſt illa verba: *in Paſchæ ſolemnitate* ita legi: *vel Natalis Domini, vel Pentecoſtes &c.* Non tamen arbitror, hoc additamentum de die Natali Domini veteri Eccleſiaſticæ diſciplinæ congruere, juxta quam ſcimus tantummodo baptiſma ſolemniter conſueviſſe conferri die Paſchatis, & die Pentecoſtes, cujus rei adhuc in præſens quædam ſuperſunt veſtigia in ritibus Eccleſiaſticis eorundem ſacrorum temporum.

Can. 14. de conſ. diſt. 5. Canon 14. de conſ. diſt. 5. his verbis legitur in Concilio Gerundenſi canone ultimo: *ita nobis placuit, ut omnibus diebus poſt matutinas, & veſpertinas* (legit Harduinus ex MSS. Codicibus: *poſt Matutinos, & Veſperos*) *oratio Dominica a Sacerdote proferatur*. Quem ritum etiam hodie in recitandis, pſallendiſque divinis laudibus Clerici omnes obſervamus.

CAPUT XXVII.

De Concilio Ilerdenſi.

Capita Concilii Ilerdenſis nomine a Gratiano collecta hæc ſunt:

Can. 36. *diſt.* 50. *paullo varius in aliis exemplaribus Concilii.*
Can. 52. *diſt.* 50. *ex melioribus Codicibus antiquiſſimis emendandus.*
Can. 10. *diſt.* 55. *pertinet potius ad Concilium Triburienſe anni* 895.
Can. 13. *cau.* 2. *qu.* 5. *pertinet potius ad Capitularia Francorum.*
Can. 1. *cau.* 10. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 34. *cau.* 16. *qu.* 1.
Can. 39. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 38. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 2. *cau.* 15. *qu.* 8. *idem eſt cum can.* 52. *diſt.* 50.
Can. 34. *cau.* 16. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 1. *cau.* 10. *qu.* 1.
Can. 19. *cau.* 17. *qu.* 4. *conſonat omnino cum canonibus* 8. *&* 11. *Ilerdenſibus.*
Can. 11. *cau.* 22. *qu.* 4. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 33. *qu.* 4. *pertinet potius ad Capitularia Francorum.*

Can.

Can. 9. cau. 35. qu. 2. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 106. de conf. dist. 4. est potius Hincmari Rhemensis.

IN eadem Tarraconensi Provincia, in qua nuper habitum diximus Gerundense, celebratum etiam fuit Ilerdense Concilium, ita nuncupatum ab Ilerdensi Civitate, vulgo *Lerida*, quod alii referunt ad annum 524., alii vero ad annum 546. temporibus Theodorici Regis, & Johannis I. Pontificis Maximi. Est & illud Concilium Provinciale convenientibus Episcopis octo sub Sergio Metropolita, qui canonibus editis sexdecim plurimum ad reformationem disciplinæ Ecclesiasticæ contulerunt.

Ex his numero primus est canon 36. dist. 50. pertinens ad eos Clericos, quos hostilis obsidio diutius presserat; erat enim frequens tunc apud Hispanos obsidionis occasio propter frequentissimas Vandalorum incursiones. In aliquibus verbis Gratiani editio emendanda ex antiquioribus Codicibus est; nam ubi Gratianus habet: *Et Christi Corpus, & Sanguinem tradunt . . . . quam communione Corporis Domini priventur*, legunt alii hoc modo: *& Christi Sanguinem tradunt . . . . . quam communione priventur.* *Can. 36. dist. 50.*

In canone 5. Ilerdensi habetur Gratianeus canon 52. dist. 50., quem etiam Rhabanus descripsit in Epist. ad Heribaldum cap. 10. prope finem, & quidem nomine Concilii Ilerdensis cap. 5. Rhabbani ejusdem verba hoc loco describam, tamquam antiquitus jam ex Ilerdensi Concilio relata. *De his, qui altario deserviunt* (hoc sane nomine non Sacerdotes, sed inferiores Clerici intelliguntur; nam de Sacerdotibus aliam arbitror disciplinam obtinuisse, ut scilicet perpetuo a suo gradu deponerentur) *si subito flenda* (vulgati Concilii Codices habent: *Hi, qui altario Dei deserviunt, si subito in flenda &c.*) *carnis fragilitate corruerint, & Domino respiciente digne pœnituerint, ita ut mortificato corpore, cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneat in potestate Episcopi, vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiori tempore ab Ecclesiæ corpore segregare; ita tamen ut, si officiorum suorum loca retineant, non possint* (multo aliter habent vulgati Concilii Codices ibi: *ita tamen, ut sic officiorum suorum loca recipiant, ne possint*) *ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato, velut canes ad vomitum, reversi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam Communionem nonnisi in exitu percipiant.* Hæc eadem retulit Gratianus in can. 2. cau. 15. qu. 8. *Can. 52. dist. 50. & ca. 2. cau. 15. qu. 8.*

Ex cap. 10. Concilii Ilerdensis laudatur apud Ivonem parte 6. cap. 34. fragmentum illud, quod Gratianus descripsit in can. 10. dist. 55., falso tamen, vel quod nihil tale in Concilio Ilerdensi legatur, vel quod nonnisi sexdecim canones in eadem Synodo editi exhibeantur, ac propterea frustra commemoretur canon vigesimus Ilerdensis. Quamobrem facile est suspicari, hoc fragmentum adjectum fuisse alicui Codici, in quo haberetur Ilerdense Concilium ad commodum alicujus studiosi, pertinuisse tamen ad alia Concilia, quorum integra acta in eodem Codice minime haberentur. Porro idem canon potius videtur pertinere ad canonem 1. Concilii Nicæni I., aut ad canonem 33. Concilii Triburiensis anni 895., in quo ita legitur: *In Nicæno sancto, & universali Concilio statutum est cap. 1., ut siquis a medicis per languorem defectus est, aut a barbaris abscisus, hic in Clero permaneat.* Et infra: *Hanc auctoritatem sanctorum Patrum confitemur, & confirmamus, sequimurque, ita ut siquis a medicis per languorem defectus est, vel per aliquam infirmitatem clau-* *Can. 10. dist. 55.*

dus

dus effectus est, & inveniatur alias dignus, permanet Clericus, & sacro ordini aptus.

Can. 13. cau. 2. qu. 5. Omnibus liquet, Concilio Ilerdensi nullo modo adscribi posse canonem 13. cau. 2. qu. 5., dummodo integer describatur, qualis ad Burchardum, & Ivonem habetur. Itaque Ivo in parte 6. decreti cap. 229. ita exhibet: *Ex Concilio Ilerdensi. Siquis Presbyter, à plebe sibi commissa mala opinione informatus fuerit, & Episcopus legitimis testibus approbare non potuerit, suspendatur Presbyter usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur. Digna enim satisfactio est, si eis, a quibus reus creditur post factam securitatem de imposito crimine innocens esse manifestetur. Quod ita a nobis, & a majoribus constitutum esse docetur. Sed sive secundum canones, sive ad arbitrium Episcopi sibi collegas septem conjungat, & juret in sacro coram posito Evangelio, quod eum sancta Trinitas, & Christus Filius Dei, qui illum fecit, & docuit, quod Evangelium continet, & sancti quatuor Evangelistæ, qui illud scripserunt, sic adjuvent, quod ille prænominatam actionem ita non perpetrarit, sicut ei de illo oblatum est, & in hac satisfactione purgatus secure deinceps suum exerceat ministerium. Quam satisfactionem nonnulli præcedentium Patrum sanctum Papam Leonem in Basilica sancti Petri Apostoli coram Reverendissimo Cæsare Carolo, ac Clero, & plebe ita fecisse commemorant, atque ita mox venerandum Principem contra ejusdem sancti Papæ adversarios dignæ ultionis vindictam exercuisse.* Hinc sane depromtum est Gratiani fragmentum, ex quo liquet Gratianum nonnulla immutasse, aut omisisse, ut propterea emendatione indigere videatur; liquet præterea perperam Ivonem, & Burchardum eidem canoni inscripsisse nomen Concilii Ilerdensis, cum in eo mentio fiat Caroli Imperatoris, & Leonis Papæ Concilio Ilerdensi anni 524. longe recentiorum, alias autem melius adscriptum fuisset alicui noni sæculi Auctori. Clara est, & perspicua hujusmodi demonstratio. At si ulterius investigemus, unde nam Ivo, aut Burchardus hoc idem fragmentum exceperint, ego statim suspicabor de consueta Burchardi ratione, qui proposuerat describere quidem capita, quæ habebantur in Capitularibus Francorum, sed eodem tempore a laudando Capitularium eorundem nomine abstinere, quemadmodum alias jam sæpissime observandum fuit. Porro in Capitularibus Francorum lib. 5. cap. 36. legitur eadem sententia, licet verbis paullisper immutatis, quæ etiam apud Gratianum legitur in can. 19. cau. 2. qu. 5., de quo agemus suo loco. Sed præterea similia quædam habentur apud Isaaccum Episcopum Lingonensem in suis canonibus selectis, quos ex Capitularibus Regum Francorum ipse edidit, etenim tit. 11. cap. 3. ita habet: *Sacerdos si suspiciosus, aut incredibilis suo Episcopo, aut reliquis suis Consacerdotibus, sive bonis, & justis de suo populo, vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in predicta suspicione remaneat, cum tribus, aut quinque, vel septem bonis, ac vicinis Consacerdotibus exemplo Leonis Papæ, qui duodecim Episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, & cum aliis bonis, & justis hominibus se Sacramento coram populo super quatuor Evangelia purgatum Ecclesiæ reddat. Siquis autem scire desiderat, quales testes ad accusationem Sacerdotum recipi debeant, & quid de accusatore faciendum sit, pleniter in canonibus reperire poterit.* Hæc igitur Francorum Capitularium fragmenta illa eadem sunt, quæ Burchardus more suo immutatis nonnullis vocibus nomine Concilii Ilerdensis in suum Codicem retulit, & ex Burchardo Ivo, & Gratianus.

Jun-

Jungenda simul sunt duo Gratiani fragmenta, videlicet canon 34. cau. 16. qu. 1., & canon 1. cau. 10. qu. 1., utrumque enim pertinet ad eundem canonem 3. Ilerdensem. Concilii Ilerdensis verba ipsa describam, qualia habentur in integris exemplaribus. *De Monachis vero id observari placuit, quod Synodus Agathensis, & Aurelianensis noscitur decrevisse.* (Respexerunt hic Ilerdenses Patres ad canonem 27. Concilii Agathensis, seu can. 12. cau. 18. qu. 2., can. 33. cau. 16. qu. 1., & can. 3. cau. 20. qu. 4.) *Hoc tantummodo adjiciendum, ut pro Ecclesiæ utilitate, quos Episcopus probaverit, in Clericatus officio cum Abbatis voluntate debeant ordinari. Ea vero, quæ in jure Monasterii de facultatibus offeruntur, in nullo Diœcesana lege ab Episcopis contingantur.* Hæc exhibent canonem 34. cau. 16. qu. 1. Sequitur canon 1. cau. 10. qu. 1. in eodem canone Ilerdensi his verbis: *Si autem ex Laicis quisquam a se factam Basilicam consecrari desiderat, nequaquam sub Monasterii specie, ubi congregatio non colligitur, vel regula ab Episcopo non constituitur, eam a Diœcesana Lege audeat segregare.* Can. 1. cau. 10. qu. 1. & can. 34. cau. 16. qu. 1.

De canone 39. cau. 11. qu. 3. nihil est, quod specialiter differamus. Legitur ille eisdem omnino verbis in can. 10. ejusdem Concilii Ilerdensis. Can. 39. cau. 11. qu. 3.

Canon 38. cau. 12. qu. 2. legitur in can. 16. Ilerdensi, ubi postquam Episcopi enarravissent, ac conquesti fuissent morientium Episcoporum bona ab invadentibus diripi solere in gravissimum detrimentum Ecclesiarum, ita subdiderunt: *Ideo nunc hæc hujus placiti, vel constituti inter nos censura placuit custodiri, ut defuncto Antistite, vel etiam adhuc in supremis agente, nullus Clericorum, cujuslibet ordinis, officii, gradusve sit, quidquam de domo auferre præsumat, vel de utilitate, quæ instrumenti domus esse noscitur, idest mobili, & immobili rei Ecclesiasticæ conetur invadere; nihil furto, nihil vi, nihil dolo supprimens, auferens, atque abscondens; sed is, cui domus commissa est, subjunctis sibi cum consilio Cleri uno, vel duobus fidelissimis, omnia usque ad tempus Pontificis substituendi debeat conservare, vel his, qui in domo inveniuntur, Clericis consuetam alimoniam administrare. Substitutus autem Antistes susceptæ ea, prout decessor suus ordinavit, vel huic Deus imperavit,* (legunt alii: *susceptæ sedis commoda ordinabit, velut Deus imperavit*) *uti cum his debeat, quos cognoverit disciplinæ, & charitati decessoris sui fideliter paruisse. Quod si quisquam post hæc cujuslibet ordinis, ut superius dictum est, Clericus quacumque occasione de domo Ecclesiæ, vel de omni facultate quidpiam probatus fuerit abstulisse, vel forsitan dolo aliquo suppressisse, reus sacrilegii, prolixiori Anathemate condemnetur, & vix quoque peregrina ei communio concedatur: Quia durum est, ut hi, quos constat in servitio Domini cum primæ sedis Antistite desudasse, illorum, qui suarum rerum incubatores, vel utilitatibus servientes, atque vacantes fuisse noscuntur, despecti aliquatenus crucientur.* Pro his postremis verbis alii ita legunt: *Quia durum est, ut hi, quos constat in servitio Domini cum primæ sedis Antistite desudasse, ab his, qui suarum rerum incubitatores, atque vagantes fuisse noscuntur, despecti aliquatenus crucientur.* Integra retuli canonis verba, ut exinde possit facile unusquisque Gratiani fragmentum aliquantisper depravatum ex his emendare, licet revera eadem ubique servetur Ilerdensium Patrum sententia, qui videlicet bona defuncti Episcopi successori reservanda voluerunt; ita tamen ut successor ipse non destituat illos, qui, dum antecessor viveret, Ecclesiæ deservierant. Can. 38. cau. 12. qu. 2.

In canone 19. cau. 17. qu. 4. usque *ad vers. si qui Clerici* legitur canon 8. ex Ilerdensibus; deinde ab eodem versiculo usque in finem legitur eisdem omnino verbis canon undecimus ejusdem Concilii. Porro, quod spectat priorem hujus canonis Can. 19. cau. 17. qu. 4.

nonis partem, congruum omnino videbatur, ut, si Clerici veteres consueverant publicorum criminum reis intercedere veniam apud Imperatores, quotiescumque illi ad Ecclesiam confugerent, & severæ, salutarisque pœnitentiæ legibus sese subjicerent, iidem Clerici præcipue veniam illis impertirentur, qui ab eisdem Clericis omnino dependebant, eorum videlicet servi, aut discipuli, si post admissum aliquod crimen, quod a Clericis eisdem corrigi, ac puniri potuisset, ad Ecclesiam confugissent, ac pœnitentiæ signa dedissent.

Can. 11. cau. 22. qu. 4. In canone 7. Concilii Ilerdensis habetur canon 11. cau. 22. qu. 4., ubi tamen pro verbis illis: *jejuniis absolvat* legitur: *jejuniis abluat*. Similia quædam referuntur in pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino his verbis: *Si Sacramento te obligasti, ut ad pacem alicujus inimici tui nullo modo redires, pro perjurio uno anno a communione Corporis, & Sanguinis Domini sis sequestratus, & quadraginta dies in pane, & aqua pœniteas. Ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter redi*. Paullo aliter legitur in Capitulari Ludovici Imperatoris anni 867. his verbis: *Qui Sacramento se obligaverint, ut litigantes cum quolibet ad pacem nullo modo redeant, si Clerici fuerint, deponantur; si Laici pro perjurio uno anno a communione Corporis, & Sanguinis Domini segregentur; reatum vero suum eleemosynis, & fletibus, quantis potuerint, jejuniis absolvant. Ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter venire festinent. Quod qui contemserit facere, Imperiali sententia feriatur*.

Can. 10. cau. 33. qu. 4. Canon 10. cau. 33. qu. 4. laudatur quidem nomine Concilii Ilerdensis; at neque in Ilerdensi, neque in aliis, quod noverim, Conciliis legitur. Imo nonnulli ex eruditis afferunt, in hoc fragmento referri disciplinam recentioris ætatis in ea parte, qua tria anni sacri tempora distribuuntur; hæc enim eadem tempora post octavum tantummodo Ecclesiæ sæculum ea ratione dividi cœperunt. Ego hoc in loco suspicor de Burchardi fide, qui sententias Capitularium Francorum referre voluerit, atque de more suo mutato auctorum nomine Concilio Ilerdensi adscribere. Porro in Capitulis Regum Francorum ab Herardo Archiepiscopo Turonensi collectis cap. 62. hæc leguntur: *Ut diebus festis jejuniorum a conjugibus se abstineant, & quia non est concessa uxor caussa libidinis, sed filiorum, & omnia prohibeantur illicita, parcaturque a licitis*. In his itaque videmus generaliter constitutam disciplinam illam noni sæculi, juxta quam conjugiorum fœdera temporibus jejuniorum prohibebantur. At rursum illa ætate solemnes tres fuisse jejuniorum ferias, colligitur ex lib. 6. Capitularium can. 187. in editione Parisiensi anni 1677. his verbis: *Admoneant Sacerdotes, ut jejunia tria legitima in anno agantur, idest quadraginta dies ante nativitatem Domini, & quadraginta dies ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, & post Pentecosten quadraginta dies*. Ex his ergo capitibus Burchardus, & ex eo Ivo, ac Gratianus memoratum fragmentum composuerunt, quod tamen disciplinæ suæ Provinciæ Burchardus accommodavit loco quadragesimæ septuagesimam scribens, & loco quadraginta dierum post Pentecosten memorans tres hebdomadas ante festivitatem S. Johannis Baptistæ, de quibus etiam sermo est in cap. 4. de feriis, quod Doctores, & Interpretes bene multi illustrarunt.

Can. 9. cau. 35. qu. 2. Canon 9. cau. 35. qu. 2. legitur in can. 4. Ilerdensi, cujus hæc sunt priora verba: *De his, qui se incesta pollutione commaculant &c.* In integris Concilii exemplaribus pro illo postremo Gratiani verbo *licebit*, legitur, *oportet*. Nomine autem Missæ Cathecumenorum ego intelligo eam Missæ partem, post quam Cathecumeni foras

ab

ab Ecclesia dimittebantur, cujus rei adhuc hodiernis temporibus quoddam vestigium habemus in illis verbis, quæ proferre solet Diaconus in solemni Missa, inquiens: *Ite Missa est*.

Canon 106. de conf. dist. 4. in pluribus, & vulgatis Gratiani Codicibus laudatur *ex Concilio Ilerdensi*, in aliis, & paucis *ex Concilio Meldensi*; utrobique falso; neque enim aut in Meldensis, aut in Ilerdensis Concilii canonibus aliquid simile reperitur. Legitur potius inter capitula Hincmari Rhemensis Archiepiscopi ad Presbyteros Rhemensis Ecclesiæ directa anno circiter 852., ibi enim cap. 3. hæc habentur: *Qui fontes lapideos habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, & similiter ad corporale lavandum, & ad pallas altaris propria vasa habeantur, in quibus nihil aliud fiat*. Romani Correctores tradiderunt similia etiam nonnulla haberi in ordine Romano de officiis divinis; ego præterea animadverto etiam similia legi apud Ahytonem Basileensem Episcopum in Capitulari anni circiter 820., quod ipse suis Clericis servandum proposuerat, cap. 9. ibi: *Et ut vas ad fontem baptismatis habeant, quod ad reliquos usus nullatenus assumatur*. Qua vero de caussa Gratianus potuerit pro Capitularibus Hincmari, aut Ahytonis Concilium Ilerdense, aut Meldense scribere, ego facile judicaverim. Oportebit enim recipere potius Codices illos Gratiani, in quibus non Ilerdensi, sed Meldensi Concilio canon adscribitur; etenim Ilerdensis nomen pro Meldensi facile supponi potuit ab Amanuensibus, vel Typographis. Revera apud Ivonem parte 1. decreti cap. 208., unde Gratianus fragmentum accepit, inscribitur, non ex Ilerdensi, sed potius ex Meldensi Concilio. Ivo autem sic inscripserat ex Burchardo. Burchardus describebat idem fragmentum ex collectione Reginonis, apud quem in lib. 1. cap. 271. idem fragmentum habetur, cum hac inscriptione: *Unde supra*, qua forte Regino significabat sequens capitulum jam antea a se fuisse relatum, quemadmodum revera relatum fuerat in eodem lib. 1. cap. 79. Burchardus putavit ea verba *unde supra* indicare nomen Auctoris præcedentis canonis; cumque præcedens canon 270. Meldensi Concilio inscribatur, & idem subsequenti canoni 271. nomen Concilii Meldensis inscripsit.

C. 106. de conf. dist. 4.

CAPUT XXVIII.

De Conciliis Arvernensibus 6. sæculi.

Concilio Arvernensi hæc tria fragmenta adscribuntur apud Gratianum.

Princ. qu. 1. cau. 6. consonat cum can. 12. Concilii Arvernensis, & Aurelianensis.
Can. 42. cau. 11. qu. 3. consonat cum can. 2. Concilii Arvernensis, & Aurelianensis.
Can. 43. de conf. dist. 1. perperam in vulgatis Codicibus inscriptus Concilio Aurelianensi.

De Arvernensi Concilio posterioris ætatis, & sub Urbano II. Pontifice Maximo celebrato non hic sermonem instituo; de eo enim suo loco commodius agendum videtur. Duo hic tantummodo memorabo Arvernensia Concilia ita dicta

ab oppido Arvernorum, qui sunt Aquitaniæ populi, sexto Ecclesiæ sæculo habita, alterum scilicet anni 535., alterum anni circiter 549.

Ut ab eo exordiar, quod celebratum fertur anno 535., cum Theodoricus Francorum Rex plura ex bonis Ecclesiasticis occupavisset, eo defuncto Theodebertus in Regno successor, & piissimus Princeps statim voluit omnia Ecclesiis restitui, imo etiam curavit, ut convenientibus in Synodum Episcopis Ecclesiasticarum rerum jura latis legibus firmarentur. Synodus itaque apud Arvernos indicta fuit, eidemque præfuit Honoratus Bituricensis, cum interessent quatuordecim plurium Provinciarum Episcopi, inter quos memorandus est S. Gallus Arvernicæ ejusdem Ecclesiæ Episcopus, & miraculis clarus, quem Gregorius Turonensis prædicat in lib. 2. de gloria Martyrum cap. 23. Ad hoc Concilium pertinet Gratianeus canon Can.43. de conf. dist. 1. 43. de conf. dist. 1., qui tamen in Codicibus Gratiani inscriptus fuit Concilio Aurelianensi, errore, ut arbitror, Amanuensium, vel Typographorum, qui ex similitudine literarum facile Aurelianense scripserunt pro Arvernensi. Quemadmodum vero canon 8. Arvernensis, prout in integris Concilii exemplaribus legitur, tantillum distat a canone edito apud Gratianum, ideo ejusdem octavi canonis verba describam hoc modo: *Ne ad nuptiarum ornatum ministeria divina præstentur; ne dum improborum tactu, pompaque sæcularis luxuriæ polluuntur, ad officia sacri mysterii videantur indigna.*

Altera Arvernensis Synodus celebrata fertur anno 549. sub Rege Theodebaldo, qui filius fuit, & in Regno successor memorati Religiosi Principis Theodeberti. Præfuit autem Concilio Hesychius Viennensis, cum intervenissent novem alii ex diversis Provinciis Episcopi. Hanc Synodum primus typis edendam curavit Jacobus Sirmondus juxta exemplar, quod ipse extare asserebat Tolosæ in Bibliotheca Fuxensi; hodie vero adjectam habemus in collectionibus Conciliorum post Concilium Aurelianense V., ea de caussa, quod in eodem Concilio Arvernensi nihil aliud peractum fuisse adpareat, quam confirmata ea capita, quæ in Concilio Aurelianensi V. constituta fuerant. Et revera priores 17. canones Aurelianenses iidem rursum in hoc Concilio Arvernensi editi sunt, ac renovati, quod & in præfatione ejusdem Concilii animadvertitur. Duo hujus Concilii fragmenta retulit Gratianus; Princ. qu. 1. cau. 7. primum in principio quæstionis 1. cau. 7. illis verbis: *Quod autem vivente Episcopo alius superponi, aut superordinari non possit, ex Concilio apud Arverniam celebrato definitum est, in quo legitur, ut nullus vivente Episcopo &c.* Hic sane describitur canon 12. Arvernensis, cujus hæc sunt verba: *Ut nullus vivente Episcopo alius ponatur, aut superordinetur Episcopus, nisi forsitan in ejus locum, quem capitalis culpa dejecerit.* Romani Correctores, qui præ oculis habere non potuerunt hoc Concilium Arvernense, observarunt eum canonem pertinere potius ad caput 12. Concilii Aurelianensis V. Et revera nihil interest, cum, uti diximus, capita Concilii Aurelianensis fuerint in Arvernensi renovata.

Can.42. cau. 11. qu. 3. Alterum est in can. 42. cau. 11. qu. 3., qui omnino consonat cum canone 2. Arvernensi. Sed Romani Correctores, qui nondum viderant acta hujus Concilii Arvernensis postea a Sirmondo edita, observarunt eundem canonem pertinere potius ad Concilium Aurelianense V., in quo etiam legitur. Hodie itaque agnoscimus in hac parte Gratianeæ editionis integritatem, quemadmodum & forte in aliquibus aliis locis agnosceremus, si nostris temporibus ea omnia edi potuissent, quæ in Bibliothecis Gratianei sæculi servabantur.

APPEN-

APPENDIX.

De Concilio Urbanensi.

Ex Urbanensi Concilio a Gratiano laudatur.

{ *Can.* 17. *cau.* 28. *qu.* 1. *potius tribuendus Concilio Arvernensi.*

ADjeci hoc in loco fragmentum Concilii, quod apud Gratianum Urbanense adpellatur, nomine sane aut ab Amanuensibus, aut a Typographis depravato. Neque enim ullum *Urbanense* Concilium apud canonum, aut Conciliorum Collectores agnoscitur, neque significari potest, unde nam hoc nomen Urbanensis derivari potuerit. Itaque melius apud Gratianum pro Concilio Urbanensi legendum Arvernense in can. 17. cau. 28. qu. 1., Perspicuum enim id redditur, quoties conferamus verba ejusdem canonis 17. cum canone 6. prioris, quod superius memoravimus, Arvernensis Concilii sub Theodeberto Rege celebrati, ubi hæc habentur: *Siquis Judaicæ pravitati jugali societate conjungitur, & seu Christiana Judæo, seu Judæus Christianæ mulieri carnali consortio misceatur, quicumque horum tantum nefas admisisse dignoscitur a Christianorum cœtu, atque convivio, & communione Ecclesiæ, cujus sociatur hostibus, segregetur.* Eadem ferme leguntur in Concilio Aurelianensi II. anni 533. can. 19. ibi: *Placuit, ut nullus Christianus Judæam, neque Judæus Christianam in matrimonio ducat uxorem, quia inter hujusmodi personas illicitas nuptias esse censemus. Qui, si commoniti a consortio hoc se separare distulerint, a communionis gratia sunt sine dubio semovendi.*

CAPUT XXIX.

De Conciliis Aurelianensibus sexto sæculo celebratis.

Nonnulla ex Aurelianensibus Conciliis retulit Gratianus, in cujus Codice hodie multa fragmenta adscribuntur Concilio Aurelianensi I., alia Concilio Aurelianensi III., alia Concilio Aurelianensi IV., alia demum ex Concilio Aurelianensi ita laudantur, ut minime designetur, ad quodnam ex Aurelianensibus Conciliis referantur; quemadmodum ex sequentibus liquet:

Ex Aurelianensi I.	*Can.* 11. *dist.* 28. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
	Can. 19. *dist.* 54. *consonat cum disciplina vetere Galliarum.*
	Can. 14. *dist.* 81. *falso in quibusdam Codicibus Arelatensi Concilio tributus.*
	Can. 1. *dist.* 82. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
	Can. 5. *dist.* 91. *jungendus cum can.* 3. *de cons. dist.* 3.
	Can. 20. *cau.* 2. *qu.* 7. *paullo varius in diversis exemplaribus.*

Ex eod. Aurelianensi I.

- Can. 7. cau. 10. qu. 1. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 8. cau. 10. qu. 1. emendandus ex vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 12. cau. 16. qu. 3. paullo varius in diversis exemplaribus.
- Can. 10. cau. 16. qu. 7. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 36. cau. 17. qu. 4. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
- Can. 14. cau. 18. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 16. cau. 18. qu. 2. emendandus ex vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 9. cau. 26. qu. 5. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 32. cau. 27. qu. 1. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
- Can. 5. de pœn. dist. 5. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 3. cau. 36. qu. 1. ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.
- Can. 65. de cons. dist. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.
- Can. 3. de cons. dist. 3. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 4. de cons. dist. 3. consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 5. de cons. dist. 3. ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.
- Can. 6. de cons. dist. 3. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.

Ex Aurelianensi III.

- Can. 1. dist. 74. consonat omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus.
- Can. 10. dist. 81. jungendus cum can. 1. dist. 74.
- Can. 25. cau. 11. qu. 1. ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.
- Can. 41. cau. 12. qu. 2. paullo aliter legitur in vulgatis Concilii exemplaribus.

Ex Aurelianensi IV.

- Can. 2. dist. 34. pertinet potius ad Concilium Epaonense anni 517.
- Can. 3. dist. 34. pertinet potius ad Concilium Germanicum anni 742.

Adjiciuntur:

- Can. 8. dist. 34. est potius Concilii Gerundensis anni 517.
- Can. 40. cau. 12. qu. 2. est potius Concilii Agathensis, ut in can. 33. cau. 12. qu. 2.
- Can. 32. cau. 13. qu. 2. tribuendus Reginoni Prumiensi.
- Can. 29. cau. 18. qu. 2. convenit cum Concilio Aurelianensi I., & Rotbomagensi anni 650.
- Can. 16. cau. 27. qu. 1. pertinet ad Concilium Triburiense juxta Reginonem.
- Can. 17. cau. 27. qu. 1. pertinet ad Concilium Triburiense.
- Can. 30. cau. 27. qu. 2. pertinet ad Concilium Vermeriense.
- Can. 3. cau. 35. qu. 8. pertinet ad Capitularia Francorum.
- Can. 9. de cons. dist. 1. pertinet ad Novellas Justiniani Imperatoris.
- Can. 27. de cons. dist. 1. est potius Theodori Cantuariensis.
- Can. 43. de cons. dist. 1. est potius Concilii Arvernensis.
- Can. 6. de cons. dist. 5. pertinet ad Capitularia Francorum.

De

De Concilio Aurelianensi I.

INitio sexti sæculi nemo ignorat Galliam universam nondum omnino Catholicam fidem professam fuisse; quum enim illa triplici ex Regno constaret, qua Gothis, qua Burgundionibus, qua Francis occupata; & horum alii Principes Æthnicis adhuc superstitionibus obvolvebantur, alii hæreticis, præsertim Arianis, faventes Catholicum nomen aversabantur; non deerant tamen identidem Sanctissimi Episcopi, qui rem in incrementum fidei in dies propagandæ vergere cupientes, nullum non lapidem movebant, quo tandem fieri posset, ut integræ Galliarum Provinciæ in unitate fidei sociarentur. Laudo inter ceteros S. Rhemigium Episcopum Rhemensem, qui cum charus esset Clodoveo Regi Francorum licet nondum baptizato, curavit, ut ipse Rex Christianæ fidei nomen daret, spe etiam Regi proposita, futurum, ut sub Christi auspiciis fortunatiora ejusdem arma essent in Regni sui incrementum, & decus, præcipue vero facilius ipse vinceret Gothos, qui regnante Alarico Ariano Principe Galliarum partem occupaverant. Hinc Clodoveus idem in Deum, resque divinas, & Ecclesiasticas propensior factus, baptismate se Christo dicari postulavit, iisque auspiciis bello moto Alaricum vicit, occidit, ejusdemque Regnum suscepit, ita ut tum maxima Galliarum pars Clodoveo subjiceretur. Res ita optime gestæ magis, ac magis Regem ipsum concitaverunt, ut faveret Ecclesiis, qui propterea in deliciis habuit, ut Episcopi simul in Concilia convenirent, & de rerum Ecclesiasticarum utilitatibus pertractarent. Atque id primum contigit anno 511., quo in Civitatem Aurelianensem confluxerunt triginta & plures Galliarum Antistites, inter quos Metropolitani quinque, Burdegalensis, Bituricensis, Turonensis, Elusanus, & Rothomagensis, quamobrem hoc Concilium jure appellare poterimus Nationale Galliæ fere universæ. Hæc est Synodus Aurelianensis I., in qua canones 31. editi sunt communi consensione, Rege ipso auctoritatem omnem impertiente. Et sane qualis fuerit inter Regem ipsum, & Episcopos in hac parte consensio, demonstrat perspicue Epistola Synodi ad Regem, quæ actis ejusdem Concilii præposita est, in illis verbis: *Domino suo Catholicæ Ecclesiæ filio Chlothovecho Gloriosissimo Regi omnes Sacerdotes, quos ad Concilium venire jussistis. Quia tanta ad Religionis Catholicæ cultum gloriosæ fidei cura vos excitat, ut salutari mentis affectu Sacerdotes de rebus necessariis tractaturos in unum colligi jusseritis secundum voluntatis vestræ consultationem, & titulos, quos dedistis, ea, qua nobis visum, definitione respondimus, ita ut si ea, quæ nos statuimus, etiam vestro recta esse judicio comprobantur, tanti consensus Regis, ac Domini majori auctoritate servandam tantorum firmet sententiam Sacerdotum.*

In can. 13. hujus Concilii legitur can. 11. dist. 28. his verbis: *Si se cuilibet mulier duplici conjugio Presbyteri, vel Diaconi relicta conjunxerit, aut castigati separentur,* (legunt alii: *aut castitate servata separentur*), *aut certe si in criminis intentione perstiterint, pari excommunicatione plectantur.* Contingebat quandoque Presbyteros, vel Diaconos servandæ continentiæ caussa ab uxoribus divertere, eisdem sane uxoribus consentientibus, quæ tamen aliquando nova cum aliis se posse contrahere conjugia arbitrabantur. Id severa indicta pœna Patres Aurelianenses prohibuerunt. *Can. 11. dist. 28.*

In

Can. 19. dist. 54. In canone 8. Aurelianensi legitur eisdem verbis canon 19. dist. 54., ubi tamen monet Sirmondus, in aliquibus Codicibus pro illa voce *duplici* legi *dupli*. Quæ porro ibidem constituitur disciplina æquitati consentanea est, cum definiatur servos non aliter, quam suorum dominorum accedente consensu, esse ordinandos. Cum enim Imperiali lege Clerici ab omnibus servitiis personalibus, quæ Ecclesiastica non essent, haberentur exemti, æquum erat, ut nemo per ordinationem eximeretur, quam eorum voluntate, quorum poterat interesse, quique præsertim in ipsos dominicam exercere poterant potestatem. Atque eodem jure ipsi Aurelianenses Patres in can. 4. ita sanxerunt: *De Ordinationibus Clericorum id observandum esse decrevimus, ut nullus sæcularium ad clericatus officium præsumatur, nisi aut cum Regis jussione, aut cum Judicis voluntate* &c. Quod & clarius addita ratione decernitur in Capitularibus Caroli Magni capit. 2. anni 805. can. 15., Capitul. 3. ejusdem anni can. 17., & in libris Capitularium lib. 1. cap. 114. editionis Parisiensis anni 1677. his verbis: *De liberis hominibus, qui ad servitium Dei tradere se volunt, ut prius hoc non faciant, quam licentiam a nobis postulent; hoc ideo, quia audivimus aliquos ex illis non tam caussa devotionis hoc fecisse, quam pro exercitu, seu alia functione Regali fugienda, quosdam vero cupiditatis caussa ab his, qui res illorum concupiscunt, circumventos audivimus, & ideo hæc fieri probibemus.*

Can. 14. dist. 81. De canone 14. dist. 81. frustra hoc loco repeterem, quæ jam dixi, ubi de Concilio Arelatensi I., etenim ibi & animadverti falso Concilio Arelatensi inscriptum fuisse, & canonem eundem ad exemplaria Concilii hujus Aurelianensis exegi.

Can. 1. dist. 82. In can. 18. ejusdem Concilii Aurelianensis habetur canon 1. dist. 82., ubi tamen pro illis verbis: *in quantum sibi possibile fuerit*, vulgata Concilii exemplaria ita potius exhibent: *in quantum possibilitas habuerit*.

Can. 5. dist. 91. Canon 5. dist. 91. habetur in can. 28. Aurelianensi; sed ut perspicua sit Aurelianensium Patrum sententia, idem canon 28. jungendus erit cum canone 27. præcedenti, qui refertur a Gratiano in can. 3. dist. 3. de consecr., cum enim illic præstituti fuissent solemnes sanctarum Rogationum dies, quibus populus specialibus precibus Deum exoraret, subdiderunt Aurelianenses Patres: *Clerici vero, qui ad hoc opus sanctum adesse contemserint, secundum arbitrium Episcopi Ecclesiæ suscipiant disciplinam*. At Gratianus ea, quæ specialiter in Concilio de Rogationum diebus constituta fuerant, generaliter ad rem suam traducere non dubitavit.

Can. 20. cau. 2. qu. 7. Canon 20. cau. 2. qu. 7. legitur in canone 6. ejusdem Concilii, ubi pro voce illa *conventione*, alii legunt *contentione*, eadem tamen servata sententia, quancumque editionem sequi malimus. Mens enim hæc erat Aurelianensis Concilii, ut unicuique liceat, quod suum est ab Episcopo postulare, sive conveniatur Episcopus ratione proprii peculii, sive ratione Ecclesiæ, dummodo tamen actor a conviciis abstineat.

Can. 7. & 8. cau. 10. qu. 1. In canone 15. Aurelianensi legitur canon 7. cau. 10. qu. 1., qua arbitror clarius sententiam Concilii exhiberi, quam vulgatis Concilii exemplaribus, in quibus postrema canonis verba ita descripta sunt: *tertia fideliter Episcopis deferatur*. Juvabit autem hunc eundem canonem cum 14. præcedenti conjungere, quem retulit Gratianus in can. 8. cau. 10. qu. 1., ubi tamen posteriora verba ita legenda sunt ex integris Concilii exemplaribus: *Clerus accipiat, prædiis de omni commoditate in Episcoporum potestate durantibus*, ita ut sententia sit, bona immobilia Ecclesiastica omnia in Episcoporum potestate consistere, ex quibus Episcopi iidem Clero dispen-

penſent; at oblationes, quæ in Altari fieri ſolebant, in duplicem portionem dividi debere, quarum una Epiſcopo, altera Clericis cedebat; atque hoc quidem in Cathedrali Eccleſia: nam in aliis Eccleſiis Parochialibus tertia tantummodo pars Epiſcopo concedebatur, duæ tertiæ & Parocho, & Miniſtris in eadem Eccleſia exiſtentibus tribuebantur.

In canone 23. Aurelianenſi habemus canonem 12. cau. 16. qu. 3., ad quem jam obſervaverunt Romani Correctores verba illa: *vel quibuslibet* & apud Anſelmum, & in Concilio impreſſo, & MS. deſiderari: Illud quoque animadvertendum eſt pro illis verbis, *ſæcularis legis* in exemplaribus Concilii legi: *ſæculari lege*; atque ut iſtius canonis clara ſententia ſit, huc revocandi erunt canones ſuperius jam laudati, can 7. & 8. cau. 10. qu. 1., ex quibus patet, ea ætate neminem adhuc ex Clericis inferioribus prædia Eccleſiaſtica obtinuiſſe adminiſtranda adinſtar recentiorum beneficiorum; illa enim omnia in poteſtate ſolius Epiſcopi conſiſtebant: Tantum proinde quibuſdam in caſibus Epiſcopus Clericis eiſdem terrulas quaſdam adſignabat, non tamen perpetuo, ſed ad ejuſdem Epiſcopi concedentis arbitrium, ita ut nulla præſcriptione a poſſeſſoribus objecta eadem Epiſcopus repetere poſſet. Videantur, quæ diximus ad Concilium Agathenſe can. 11. cau. 16. qu. 4. *Can.12. cau. 16. qu. 3.*

Canon 10. cau. 16. qu. 7. conſonat omnino cum can. 17. ejuſdem Concilii Aurelianenſis. *Can.10. cau. 16. qu. 7.*

Canon 36. cau. 17. qu. 4. paullo diſcrepat a canone 1. Concilii Aurelianenſis, ex quo ille depromtus fuerat apud Gratianum; illic enim ita legitur: *De homicidis, adulteris, & furibus, ſi ad Eccleſiam confugerint* (hæc Gratianus omiſit, & canonem ita deſcripſit, ut de omnibus generaliter criminum reis intelligeretur) *id conſtituimus obſervandum, quod Eccleſiaſtici canones decreverunt, & lex Romana conſtituit, ut ab Eccleſiæ atriis, vel domo Epiſcopi eos abſtrahi omnino non liceat, ſed nec aliter conſignari, niſi ad Evangelia datis Sacramentis de morte, de debilitate, & omni pœnarum genere ſint ſecuri, ita ut ei, cui reus fuerit criminoſus, de ſatisfactione conveniat. Quod ſi Sacramenta ſua quis convictus fuerit violaſſe, reus perjurii non ſolum a communione Eccleſiæ, vel omnium Clericorum, verum etiam a Catholicorum convivio ſeparetur, Quod ſi is, cui reus eſt, noluerit ſibi intentione faciente componi, & ipſe reus de Eccleſia actus timore diſceſſerit, ab Eccleſiæ Clericis non quæratur.* Quæ ſequuntur apud Gratianum in verſic. *Servus etiam* eiſdem omnino verbis habentur in can. 3. ejuſdem Concilii. Romani Correctores pro voce *eos*, quæ & apud Gratianum legebatur, & in integris Concilii exemplaribus habetur, ſcribendum putarunt *reos*, ſatius autem viderentur feciſſe, ſi priora verba Gratianei canonis ad integra Concilii exemplaria exegiſſent. Ceterum quod attinet ad ſententiam hujus canonis, liquet eo tempore jam Romanorum Imperatorum latam fuiſſe legem, quæ ad Eccleſiarum immunitatem, ut eo loco dicitur, pertineret, quam Clodoveus Rex, qui, uti initio diximus, *titulos* in hoc Concilio dederat, renovavit, ſuaque auctoritate in Galliis obſervari præcepit. *Can.36. cau. 17. qu. 4.*

Canon 14. cau. 18. qu. 2. legitur eiſdem verbis in can. 22. hujus Concilii; quemadmodum etiam canon 16. cau. 18. qu. 2. in canone 19., ubi tamen pro verbis illis: *omni ſe obedientia, & devotione ſubjaceant*, legendum eſt: *omni ſe obedientiæ devotione ſubjiciant*; item pro illis verbis: *non regulariter animadverterit*, legendum eſt: *non regulari animadverſione diſtrinxerit.* *Can 14. cau. 18. qu. 2. Can.16. cau.18. qu. 2.*

Can.

Can. 9. cau. 26. qu. 5. Can. 9. cau. 26. qu. 5. eisdem verbis legitur in can. 30. Concilii ejusdem Aurelianensis, ubi nomine sortium Sanctorum illæ intelligendæ sunt, quibus aliqui superstitiosis quibusdam auspiciis arbitrabantur prænoscere futura inspectis aliquibus sacræ Scripturæ testimoniis, illis præsertim, in quibus recondita latent veterum Prophetarum oracula.

Can. 32. cau. 27. qu. 1. Canon 32. cau. 27. qu. 1. complectitur duos canones Aurelianenses 20. & 21., quorum tamen verba Gratianus aliter descripsit. Etenim in can. 20. ita legitur: *Monacho uti orario in Monasterio, vel tzangas habere non liceat*, & in can. 21. *Monachus, si in Monasterio conversus, vel pallium comprobatus fuerit accepisse, & postea uxori fuerit sociatus, tamæ prævaricationis reus nunquam Ecclesiastici gradus officium sortiatur*. In primis itaque deducimus ex hoc canone, non licuisse Monachis orario uti, quod speciale fuisse Presbyterorum, aut Diaconorum insigne ex veteribus Conciliorum actis agnoscimus, quemadmodum & superius jam demonstratum est, atque etiam demonstrari posset ex cap. 28. Concilii Moguntini. Præterea Monachis interdictus est usus tzangarum: Alii *zangas* vocant, alii *ciancas*, alii *chiancos*, quidam, inter quos Gratianus, *zonas* appellarunt. Qui latinobarbara vocabula callent, scribunt tzangarum nomine venire nobile quoddam calceamentorum genus ad pedum ornatum affabre elaboratum; hinc etiam media ætate *tzangarius* appellatus est, qui hujusmodi calceamenta formaret. Hinc intelligimus, Aurelianenses Patres Monachis indixisse, ne ornatioribus calceamentis incederent. De pallio nihil est, quod addam. Monachorum erat insigne illis temporibus, quemadmodum olim apud Gentiles habebatur, tanquam ornamentum Philosophorum, sive eorum, qui remoti ab omnibus sæculi curis in contemplatione naturæ universæ vitam traducebant.

Can. 5. de pæn. dist. 5. Canon 5. de pœn. dist. 5. legitur in can. 11. Concilii hujus Aurelianensis, his tamen verbis: *De his, qui suscepta pœnitentia religionem suæ professionis obliti ad sæcularia relabuntur, placuit eos & a communione suspendi, & ab omnium Catholicorum convivio separari. Quod si post interdictum cum eis quisquam præsumserit cibum sumere, & ipse communione privetur*. Videtur hic canon de Clericis intelligendus, qui in hæresi fuerant ordinati, deinde ad fidem conversi post pœnitentiam acceptam ad sæcularia transivissent; etenim de eisdem Clericis expressus est canon præcedens proximus in Concilii exemplaribus.

Can. 3. cau. 36. qu. 1. Canon 3. cau. 36. qu. 1. habetur in can. 2. Concilii Aurelianensis, his tamen verbis: *De raptoribus autem id constituendum esse censuimus, ut si ad Ecclesiam raptor cum rapta confugerit, & fœminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris, & raptor mortis, vel pœnarum impunitate concessa aut serviendi conditioni subjectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. Si vero quæ rapitur Patrem habere constiterit, & puella raptori aut rapienda, aut rapta consenserit, potestati Patris excusata reddatur, & raptor a Patre superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius*. Hæc optime jungi possent cum can. 36. cau. 17. qu. 4., in quo diximus canones 1., & 3. Aurelianensem contineri, siquidem verba hujus canonis 2. Aurelianensis legenda sunt post illa verba *non quæratur*, & ante vers. *servus etiam* in dicto can. 36. Quid ad hunc canonem Interpretes scripserint, non ignoro, in ea præsertim parte, qua statuitur, raptorem virginis servili conditioni addicendum fore. Meretur hæc constitutio singularem observationem. Certum est ex Romanis legibus mortis pœnam indictam fuisse raptoribus l. un. Cod. de

de raptu virginum, quod ipsum Hispanorum legibus antiquis decretum fuisse refert Gonzalezius ad cap. 7. de raptoribus. Apud Wisigothos etiam, quorum legibus Galliarum pars maxima vivebat tempore hujus Concilii Aurelianensis, morte damnabantur raptores, uti constat ex lege 1. tit. 3., l. 14. tit. 4. lib. 3. Wisigothorum. Hæc autem ordinaria pœna minime infligebatur in specie Aurelianensis canonis, in quo agebatur de raptoribus in Ecclesiam se recipientibus, ut pœnam mortis evaderent, juxta ea, quæ diximus ad can. 36. cau. 17. qu. 4. At nihilominus Aurelianenses Patres, licet mortis pœna solutum voluerint raptorem hujusmodi, non tamen ab omni omnino pœna eum immunem voluerunt; ajunt propterea: *aut serviendi conditioni subjectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem*. Gonzalezius loco laudato hoc tantummodo canone fretus, asserit pœnam raptus ordinariam ex jure canonico præstitutam esse libertatis jacturam. Mihi hæc opinio probabilis minime redditur, quod in tota antiquitate ne levissimum quidem prostet similis disciplinæ vestigium; imo neque decuisset humanitatem Ecclesiasticam, pœnam hanc servitutis decernere raptoribus in opprobrium maximum eorundem raptorum, & raptæ perpetuum familiare dedecus. Id in primis probrosum raptori fuisset, præsertim ubi de homine ingenuo, atque honesto ageretur, qui mortem potius exoptaret, quam premi conditione servili. Deinde dedecus esset raptæ, quæ in familia sua perpetuo præsentem illum adspiceret, a quo vim passa fuit, unde illatæ injuriæ, & veteris admissæ turpitudinis memoria quotidie excitaretur, ac revivisceret. Verosimilius alii, docentes in usu fuisse apud veteres, ut qui puellam violasset, teneretur Parenti ejusdem pecuniariam pœnam luere, quod probare nituntur ex can. 9. cau. 36. qu. 2., proindeque si pœnam non lueret, detineri posset a Parente in servitute, donec satisfaceret. Non esset contemnenda hæc interpretatio, quoties apud veteres etiam in usu fuisset pro pecuniario debito aliquem posse dejici in servilem conditionem. Verum id vetitum fuisse constat tanquam minus honestum, aut congruum jamdiu ante Concilium Aurelianense ab Imperatoribus Diocletiano, & Maximiano in l. 12. Cod. de obligat., & action., quod & confirmavit Justinianus in Nov. 134. cap. 7., qui & hanc servitutis speciem *iniquitatem* appellavit. Ego potius ita Aurelianensium Patrum sententiam interpretor, ut ibi proprie non egerint de pœna servitutis, sed ut redegerint raptorem veluti in conditionem servorum, idest ut nullum inter ipsum, & raptam celebrari matrimonium posset; cum enim tum soli servi a legitimis conjugiis excluderentur, ii videbantur dejici in servilem statum, quibus legitimæ nuptiæ denegabantur. Sane ipsamet verba Aurelianensis canonis huic explicationi potius consonant; non enim ibidem dicitur raptorem servum fieri, sed leniori formula, *serviendi conditioni subjectum* esse. Non erat ergo raptor subjectus servituti, sed potius subjectus conditioni servorum, quæ erat ea, ut ad matrimonia contrahenda non admitterentur. Atque hæc interpretatio etiam convenit veteribus aliorum Conciliorum Canonibus, quibus sancitur inter raptorem & raptam conjugia non consistere can. 4. cau. 36. qu. 2. Negotium forte facessere alicui videbuntur verba illa: *aut redimendi se liberam habeat facultatem*. Verum redimere se raptor dicetur, quoties a parente raptæ virginis impetraverit, ut illam, quam rapuit, possit uxorem habere; videtur enim tum quasi e servili conditione in pristinam libertatem vindicari, quod fieri apud veteres potuisse constat ex can. 10. cau. 36. qu. 2.

Can. 65. de conf. dist. 1. Canon 65. de conf. dist. 1. legitur in can. 26. ejusdem Concilii, ubi tamen, si vulgata sequamur exemplaria, pro illis verbis: *ubi Episcopus non fuerit*, legendum erit: *si Episcopus fuerit*. Sirmondus ex vulgatis editionibus vult expungendam esse illam particulam *non*, asserens in aliis Codicibus, præsertim MSS. quampluribus desiderari, apud Burchardum autem, & Ivonem legi: *si Episcopus defuerit*. Quicumque vero vulgatorum Codicum fidem sequi mallet, dicere posset particulam negativam adjectam fuisse ab eo, qui ignorabat Sacerdotis nomine posse Episcopum, & quidem præcipue, designari.

Can. 3. de conf. dist. 3. Canon 3. de conf. dist. 3. habetur in can. 27. Aurelianensi, ex quo tamen Gratianeo fragmento hæc adjicienda sunt in principio: *Rogationes, idest Litanias in omnibus Ecclesiis ante Ascensionem* &c., quibus in verbis etiam adnotandum est, in pluribus MSS. Codicibus illa desiderari: *idest Litanias*, quæ videntur exhibere glossema quoddam in margine primum a quodam studioso adjectum, & deinde in textum ipsum translatum. Præterea pro voce illa *solemnitate* legitur in vulgatis Concilii exemplaribus: *festivitate*. Ex hac porro sanctione nemo exinde arbitretur, eo primum tempore in Gallia sacras Rogationes celebrari cœpisse. Jam pridem lege jejunii dicta eas celebrari jusserat eisdem diebus S. Mamertus Episcopus Viennensis circa annum 452., uti scribit Ado Viennensis in Chronico, & Sidonius lib. 5. Epist. 4. ad Aprum. Sane in Ecclesia celebratas fuisse solemnes Litanias, vel ab ipsa ferme Apostolica ætate, tradunt Tertullianus in lib. 2. ad uxorem, in lib. de Baptismo, & in lib. de Corona militis, Concilium Laodicenum can. 17., Basilius Magnus Epist. 63., Nicephorus Callixtus lib. 14. histor., & Evagrius lib. 1. cap. 8. Ipsimet Ariani, ut religionis speciem quandam præseferrent, referuntur a Socrate lib. 6. cap. 8. Litanias, seu Rogationes celebrasse publice in Urbe Constantinopolitana imperantibus Arcadio, & Honorio. Verum tunc nondum certi præstituti fuerant dies, quos pro urgentibus caussis, & temporum adjunctis unusquisque Episcopus data occasione indicebat. Primus dies annuos præstituit S. Gregorius cognomento Thaumaturgus Neocœsariensis Episcopus circa annum 240., quem deinde plures alii Episcopi in Oriente sequuti sunt, quemadmodum testis est Basilius in Epist. 63. ad Neocæsarienses. Romæ tempore S. Gregorii Magni Litanias annuas celebratas fuisse liquet; siquidem in principio lib. 2. regesti, & in lib. 7. indict. 2. Epist. 76. ad Castorem meminit ipse quatuor solemnium, sive majorum Litaniarum.

Can. 4. de conf. dist. 3. De canone 4. dist. 3. de conf. nihil peculiariter observandum est: Legitur ille eisdem omnino verbis in can. 31., qui postremus est, Aurelianensi.

Can. 5. de conf. dist. 3. In canone 25. Aurelianensi habetur canon 5. de conf. dist. 3., in quo retinenda vulgata editio Concilii, in illis verbis: *& Quinquagesimæ*, non autem uti legitur apud Gratianum, *& Quadragesimæ*, quod auctoritate optimorum, integrorumque Codicum eruditi viri demonstrat. Nomine autem Quinquagesimæ non dies quinquagesimus ante Pascha intelligendus est, sed quinquagesimus post Pascha, quem Pentecosten Græco nomine appellamus: Siquidem alia sunt Gallicana Concilia ejusdem fere temporis, quæ cum hac sententia Aurelianensis Synodi conveniunt, non memorant tamen solemnitatem Quadragesimæ, sed potius Pentecostes. Ita in Concilio Agathensi anni 506. can. 63., quemcumque demum hic canon Auctorem habeat, & Concilio Arvernensi I. anni 535. can. 15. Porro de Quinquagesima ante Pascha Aurelianensem hunc canonem intelligi nullo modo posse vel ex eo abunde probatur,

tur, quod in eodem Concilio Aurelianensi can. 24. præscribitur, ut ante Pascha non Quinquagesima, sed Quadragesima teneatur, qui canon refertur apud Gratianum in can. 6. de cons. dist. 3., cujus priora verba ita describenda sunt: *Id a Sacerdotibus omnibus decretum est, ut* &c. Atque exinde jam unusquisque facile percipiet, quidnam suo loco dicendum erit de Epistola Papæ Thelesphori, ex qua est canon 4. dist. 4., ibi enim inducitur Thelesphorus ipse Quinquagesimæ tempus instituens ante Pascha, quando tamen & sexto Ecclesiæ sæculo reprobatam fuisse Quinquagesimæ hujus disciplinam ex hoc canone liquido agnoscimus. *Can. 6. de conf. dist. 3.*

De Concilio Aurelianensi III.

Omisso Concilio Aurelianensi II. anni 533., ex quo nihil a Gratiano depromtum fuisse animadverto, gradum facio ad Concilium Aurelianense 3. celebratum anno 538. sub Childeberto Galliarum Rege, summo autem Pontifice Silverio. Quænam fuerit Synodi hujus potissima ratio, ejusdem brevis hæc præfatio declarat: *Cum in Dei nomine in Aurelianensem urbem ad Synodale Concilium venissemus, de his, quæ per longum tempus observatione cessante fuerant intermissa, priorum canonum tenore servato præsentibus regulis vetera statuta renovavimus, & nova pro caussarum, vel temporum conditione addenda credidimus*. Præfuit Concilio Lupus Lugdunensis Metropolita, qui & subscripsit una cum Episcopis 25., qui ex diversis Galliarum Provinciis accesserant, constitutis Canonibus numero 33.

In canone 7. hujus Concilii habentur canones 1. dist. 74. & 10. dist. 81. Initio canonis definitum est Clericos, qui libenter ordinationem acceperant, necessario cogi, ut a conjugiis abstineant, illos vero, qui per vim ab Episcopo fuerint ordinati, posse sibi uxores copulare, post quæ ita sequitur: *Episcopus autem, qui invitum, aut reclamantem præsumserit ordinare, annuali pœnitentiæ subditus Missas facere non præsumat*. Hic est canon 1. dist. 74. apud Gratianum. Prosequuntur deinde Aurelianenses Patres: *De adulteriis autem honoratorum Clericorum id observandum est, ut siquis adulterasse aut confessus, aut convictus fuerit* &c. Hæc pertinent ad canonem 10. dist. 81., cujus posteriora verba, quæ sequuntur, omnino consonant cum integris Concilii exemplaribus. *Can. 1. dist. 74. & can. 10. dist. 81.*

Canon 25. cau. 11. qu. 1. legitur in can. 21. ejusdem Concilii, cujus verba hæc sunt, ex quibus Gratiani fragmentum emendandum erit: *Siquis Clericorum, ut nuper multis locis diabolo instigante actum fuisse perpatuit, rebelli auctoritate se in unum conjuratione intercedente collegerint, & aut sacramenta inter se data, aut chartulam conscriptam fuisse patuerit, nullis excusationibus hæc præsumtio prævaletur, sed res detecta, cum in Synodum ventum fuerit, in præsumtoribus juxta personarum, & ordinum qualitatem a Pontificibus, qui tunc in unum collecti fuerint, vindicetur: quia sicut charitas ex præceptis Dominicis corde, non chartulæ conscriptione est, vel conjurationibus exhibenda, ita quod supra sacras admittitur scripturas, auctoritate, & districtione Pontificali est reprimendum*. Nomine conjurationis Clericorum intelligo proditorium quendam ausum adversus Episcopos, ubi ipsi de Episcopo conqueruntur, querelam autem non in Concilio, uti canones statuunt, proponunt, sed privata vindicta explere potius cupiunt; quod conjicio ex canone 20. præcedenti, in quo de Clericis agitur, qui teneantur ad Synodum confugere, quoties se ab Episcopo inique læsos existiment, *Can. 25. cau. 11. qu. 1.*

Can. 41. cau. 12. qu. 2. In can. 23. legimus canonem 41. cau. 12. qu. 2., sed in exemplaribus Concilii editis pro verbo illo *degradetur* legitur: *regradetur*, scilicet in gradum subsequentem inferiorem dejiciatur; ex. gr. Presbyter Diaconorum ministeriis addicatur.

De Concilio Aurelianensi IV.

Frustra nunc aut de Aurelianensi 4., aut de ceteris Aurelianensibus Conciliis differerem; quæcumque enim aut eidem Aurelianensi 4. Concilio, aut ceteris apud Gratianum adscripta sunt, ad eadem omnino non pertinent. Aurelianensi 4. Concilio adscripti fuerunt canones 2., & 3. dist. 34. ab auctore Palearum, uterque etiam apud Gregorium IX. in cap. 1. & 2. de Clerico venatore. In primis autem animadverto, dictos canones 2. & 3. dist. 34. nullo modo convenire Gratiani proposito, & perperam in ea distinctione fuisse ab auctore Palearum insertos: Etenim Gratianus ostendere volebat, *Episcopum vitare oportere immoderatam domesticarum personarum familiaritatem*; at quid cum his commune habet, quod dicitur de venationibus Clericorum in dict. can. 2. & 3.? Deinde observandum est, canonem 2. referendum esse ad canonem 55. Concilii Agathensis anni 506., quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores. Quoniam vero jam superius suo loco diximus in Concilio Agathensi septem supra quadraginta canones tantummodo fuisse conditos, ceteros vero, qui postea sequuntur in editionibus Concilii, ex recentioribus Galliarum Synodis adjectos fuisse ab aliquo Collectore, potius eundem canonem 2. referemus ad Concilium Epaonense anni 517., ubi can. 4. hæc leguntur: *Episcopis, Presbyteris, atque Diaconibus canes ad venandum, & accipitres habere non liceat. Quod siquis talium personarum in hac fuerit voluntate detectus, si Episcopus est, tribus mensibus se a communione suspendat; duobus Presbyter abstineatur, uno Diaconus ab omni officio, & communione cessabit.* Canonem 3. Romani etiam Correctores suo auctori restituerunt, quemadmodum & Gonzalezius in cap. 2. de Clerico venatore. Legitur ille in Synodo Francica, seu Germanica temporibus Zachariæ I. Pontificis Maximi, & Caroli Magni Imperatoris anno 742. celebrata, in qua can. 2. ita legitur: *Nec non & illas venationes, & sylvaticas vagationes cum canibus servis Dei interdicimus, & ut accipitres, & falcones non habeant.*

Can. 2. & 3. dist. 34.

De ceteris Canonibus Aurelianensi Concilio adscriptis.

Supersunt adhuc ceteri canones, qui Aurelianensi Concilio adscribuntur, qui tamen revera in nullis ejus nominis Conciliis habentur. Ex his est canon 8. dist. 34., quem jam observaverunt Romani Correctores, potius pertinere ad Concilium Gerundense in Hispania citeriore celebratum anno 517., de quo jam superius egimus. Revera in can. 8. ejusdem Concilii eadem omnino verba leguntur. Forte vero Aurelianensis Concilii nomine referri potuit, quod nonnulla eidem Constitutioni similia legantur in can. 6. Concilii Aurelianensis 3. anni 536., ibi: *De Clericorum præmittenda conversatione id omnimodis observetur, ne ullus ex Laicis ante annualem conversionem, vel ætatem legitimam . . . . ordinetur, ita ut de ipsis* quo-

Can. 8. dist. 34.

quoque, qui ordinandi sunt Clerici, regulari custodiatur studio, ne aut duarum uxorum vir, aut renuptæ maritus . . . ad suprascriptos ordines promoveatur. Quicumque canonem hunc cum canone 8. dist. 34. contulerit, eandem utrobique sententiam, ac definitionem agnoscet. Quamobrem facile contingere potuit, ut ad marginem canonis ejusdem 8. adjectum fuerit nomen Aurelianensis Concilii a studioso quodam, indicaturo similia constituta fuisse in dicto Concilio Aurelianensi 3., alius vero imperitus, vel incautus Amanuensis crediderit canonem ipsum esse Aurelianensi Concilio tribuendum, & propterea Aurelianensi eidem Concilio adscripserit.

Insuper Aurelianensi Concilio tribuit Gratianus canonem 40. cau. 12. qu. 2., quem tamen Gratianus idem testatur pertinere ad Concilium Agathense anni 506., quum illud ipsum fragmentum Concilio Agathensi adscripserit in canone 33. ejusdem causæ, & quæstionis, de quo jam egimus suo loco. *Can.40. cau. 12. qu.2.*

Præterea canon 32. cau. 13. qu. 2. laudatur perperam a Gratiano nomine Concilii Aurelianensis. At in decretalibus Gregorii IX. in cap. 2. de homicidio refertur quasi depromtum ex Romano Pœnitentiali. Optime Decretalium Collector: Nam idem canon legitur in Pœnitentiali Romano, qualem edidit Antonius Augustinus, de quo etiam Deo favente agam, ubi sermo instituendus erit de Pœnitentialibus. Et quidem in tit. 1. cap. 24. hæc leguntur, nullo tamen adjecto nomine auctoris: *Interfecisti furem, aut latronem, ubi comprehendi poterat absque occisione, & tamen interfecisti, quia ad imaginem Dei creatus, & in nomine ejus baptizatus, & sanguine ejus redemtus est, quadraginta dies non intres Ecclesiam, lanea veste indutus ab escis, & potibus, qui interdicti sunt, a thoro, a gladio, ab equitatu illos supradictos dies abstineas. In tertia autem feria, & in quinta, & Sabbato aliquo genere leguminum, vel oleribus, & pomis, vel parvis pisciculis, cum mediocri cervisa utere, & temperate. Si autem sine odii meditatione te, tuaque liberando diaboli membrum interfecisti, secundum indulgentiam dico, propter imaginem Dei, si aliquid jejunare volueris, bonum est tibi, & eleemosynam fac largiter. Si Presbyter eadem fecerit, non deponatur, tamen, quamdiu vivit, pœnitentiam agat*. In hoc Romano Pœnitentiali me consistere posse arbitrarer, atque Gratianeum canonem hujus Pœnitentialis auctori tribuere, si constaret hunc eundem Pœnitentialem Codicem esse Gratiano antiquiorem. Quoniam vero forte erit Gratiano, vel etiam auctore Palearum posterior, altius repetenda erit Gratianei fragmenti origo, præsertim cum idem canon legatur apud antiquiores Collectores, Ivonem parte 13. cap. 46., & Burchardum lib. 11. cap. 60., & apud istos nomine Concilii Aurelianensis inscribatur. Itaque ea, quæ huc usque diximus, tantum ostendunt, jure apud Collectorem Decretalium hocce fragmentum Romano Pœnitentiali fuisse tributum. Nunc de antiquioribus Collectoribus differamus. Palearum auctor Ivonem sequutus est, Ivo Burchardum. At Burchardus fragmentum accepit ex Reginone, qui in cap. 28. primæ suæ appendicis nullo adjecto auctoris nomine hunc titulum adscripsit: *Quæ pœnitentia imponenda sit his, qui furem, aut latronem interficiunt*. Deinde ita sequitur Regino, non sane sententiam alicujus Concilii recitans, sed disciplinam referens usui suarum Provinciarum, suorumque temporum accommodatam, quemadmodum frequentissime in sua Collectione fecit. *Si fur, aut latro captus in præda absque occisione potest comprehendi, & tamen interficitur, quia ad imaginem Dei creati, & in nomine ejus baptizati sunt, interfectores eorum quadraginta diebus non intrent in Ecclesiam. Lanea veste induti, ab escis, & potibus, qui interdicti sunt,*

Can.32. cau. 13. qu. 2.

sunt, cum thoro, gladiis, & equitatu se abstineant. In tertia, quinta feria, & Sabbato, aliquo genere leguminum, vel oleribus, & pomis, parvis pisciculis, cum mediocri cervisia vicissim utantur, & temperate. Sin autem a veridicis comprobatur testibus, quod sine odii meditatione se, suaque liberando diaboli membra interficiunt, secundum indulgentiam quadragima diebus ab Ecclesia, carne, vino, & conjugio, eleemosynam largiter faciendo, abstineant. Et si Presbyter est, non deponatur; cunctis tamen vitae suae diebus pœnitentiam agat. En itaque e suis fontibus exhaustum Gratiani canonem; imo & si quis quæreret, undenam Aurelianensis Concilii inscriptio apud Burchardum, quem ceteri sequuti sunt, prodierit, facile dixerim, profectum etiam fuisse ex eadem collectione Reginonis. Cum enim Regino specialiter non dixisset, undenam ea verba depromserit, Collectores posteriores, atque inter ipsos Burchardus, suspicati sunt, illa ex eisdem locis excepta fuisse, ex quibus superiora capita apud Reginonem laudabantur. At cum superiora Reginonis capita ex Gallicanis Conciliis dicerentur accepta, & præsertim caput 28. cum pluribus sequentibus Concilio Aurelianensi adscriberentur, facile fuit & canonem 28. Aurelianensi Concilio adscribere.

Can. 29. cau. 18. qu. 2. Canon 29. cau. 18. qu. 2. referri posset ad canonem 19. Concilii Aurelianensis I., in eo enim hæc leguntur: *Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant, & si quid extra regulam fecerint, ab Episcopis corrigantur, qui semel in anno in loco, ubi Episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant.* Video quidem Gratianum multo aliter fragmentum descripsisse. Verum Gratianus deceptus est ex codice Ivonis, apud quem parte 7. cap. 85. idem canon legitur his verbis depravatus: *Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant, & si quid extra regulam fecerint, ab Episcopis corrigantur. Non semel, sed sæpius in anno Episcopi visitent Monasteria Monachorum, & si quid corrigendum fuerit, corrigatur.* Ivo itaque immutavit sententiam Aurelianensis Concilii, forte ut eam disciplinæ sui temporis, suæque Provinciæ accommodaret, juxta quam obtinebat Episcopos pluries singulis annis in Abbatum, & Monachorum mores, & Monasteriorum administrationem inquirere. Ceterum & in Concilio Rothomagensi anni 650. similis definitio legitur, ad quam etiam Ivonem arbitror respexisse. Etenim in can. 10. ejusdem Concilii hæc habentur. *Ut Episcopus Monasteria Monachorum, & Sanctimonialium frequenter introeat, & cum gravibus, & religiosis personis, & in eorum, vel in earum conventu residens, eorum vitam, & conversationem diligenter discutiat, & si quid reprehensibile invenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam subtiliter investiget.*

Can. 16. & 17. cau. 27. qu. 1. Gratianus Ivonem sequutus laudavit ex Concilio Aurelianensi canones 16., & 17. cau. 27. qu. 1., quorum tamen verba in nullo ex Aurelianensibus Conciliis legimus. Forte & hic accidit, quod aliis pluribus in locis evenisse diximus; videlicet, ut Concilium Aurelianense ad marginem adscriptum fuerit, quo indicaretur, nonnulla similia in aliquo Aurelianensi Concilio legi; nomen deinde ejusdem Concilii, quasi nomen Auctoris eidem canoni inscriptum fuerit ab Amanuensibus. Revera in Concilio Aurelianensi V. anno 549. Childeberto Rege auctoritatem præbente celebrato, quemadmodum in illius præfatione dicitur, in can. 19. postquam statutum est virgines tempus probationis, seu tyrocinii explere prius debere, quam in Monasterio velentur, ita subditur: *Quæ si deinceps sacra relinquentes loca propositum sanctum sæculi ambitione transcenderint, vel illæ, quæ in domibus propriis,*

priis, tam puellæ, quam viduæ commutatis vestibus convertuntur, cum his, quibus conjugio copulantur, Ecclesiæ communione priventur. Sane si culpam sequestratione sanaverint, ad communionis gratiam revocentur. Similia ferme leguntur in Concilio Wormaciensi anni 868. can. 21., ubi constituitur, ne viduæ semel velatæ ad sæcularia rursum transeant, aut, si transierint, ut ab Ecclesiæ liminibus arceantur, donec emendationis congrua specimina præbuerint. Idipsum decretum fuisse scimus in Concilio Moguntino anni 888. in can. 26. ibi: *De viduis præcipimus, ut nequaquam citò velentur, sed in potestate earum maneat, consentiente Episcopo, utrum nubant, an professionem castitatis assumant, usque dum probetur earum conversatio, ne forte de eisdem dici possit, quod ab Apostolo dicitur: Quæ autem in deliciis sunt, viventes mortuæ sunt. Si autem propositum castitatis adsumserint, aut Monasterii Claustris regulariter constringantur, aut domi manentes castitatem sine professionis integerrime custodiant. Quod si a proposito deviaverint, canonicæ institutionis censura corrigantur. Quod & de virginibus, si mœchatæ fuerint, statuimus, sicut in Concilio Eliberitano, &c.* Verum huc usque nondum exhibuimus germanum Auctorem eorundem canonum 16., & 17. cau. 27. qu. 1. Quod pertinet ad canonem 16., is eisdem verbis habetur apud Reginonem in lib. 2. de ecclesiasticis disciplinis cap. 179., qui ita inscripsit: *ex eodem Concilio*, indicans sane Concilium Triburiense, cujus canonem 24. retulerat in superiore capite, sive in cap. 178. Porro in dicto capite 179. Regino non eadem verba Triburiensis Concilii recitavit, sed sententiam canonis 25. descripsit alia elocutione, & phrasi. Triburiensis autem canon habetur apud Gratianum in can. 8. cau. 27. qu. 1. Burchardus pro Triburiensi Concilio Aurelianense scribere potius voluit, forte putans se rem gratam facere Germanis, apud quos scribebat, si a recentioribus Gallicanæ Ecclesiæ Conciliis, quæ ipsi detestabantur, nominandis abstineret, quemadmodum pluries fecisse alibi animadvertimus. Idipsum contigit in can. 17. cau. 27. qu. 1., qui legitur eisdem omnino verbis in Concilio Triburiensi can. 23., quem propterea eadem ratione Burchardus Aurelianensi Concilio primus adscripsit, ex Burchardo Ivo, & ex Ivone Gratianus. Quoniam vero in hoc Triburiensi canone tria recitantur veterum Patrum fragmenta, opportunum erit hoc loco eadem suis Auctoribus tribuere, atque ad meliores codices exigere, ubi necesse sit. Refertur in primis ibi capitulum 20. Gelasii Papæ, quod illud ipsum est, & quidem integrum, quod Gratianus retulit in can. 14. cau. 27. qu. 1. licet ibidem velut ex Concilio Triburiensi laudetur. Sequitur post hæc sententia Concilii Chalcedonensis, quam Gratianus expressit in can. 22. cau. 27. qu. 1. Demum in fine canonis refertur fragmentum Epistolæ decretalis Siricii Papæ ad Himerium Tarraconensem cap. 6., ubi tamen hæc potius habentur: *Præterea Monachorum quosdam, atque Monacharum abjecto proposito sanctitatis in tantam potestatis demersos esse lasciviam, ut prius clanculo, velut sub Monasteriorum prætextu, illicita, ac sacrilega se contagione miscuerint, postea vero in abruptum conscientiæ desperatione perducti de illicitis complexibus libere filios procreavint, quod & publicæ leges, & ecclesiastica jura condemnant. Has igitur impudicas, detestabilesque personas a Monasteriorum cœtu, Ecclesiarumque Conventibus eliminandas esse mandamus; quatenus retrusæ in suis ergastulis tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificatorio possint pœnitudinis igne decoquere, ut eis vel ad mortem saltem solius misericordiæ intuitu per communionis gratiam possit indulgentia subvenire.* Duo adhuc observanda sunt ad rectam horum canonum interpretationem. Primum

mum est nomine *Viatici* in dicto can. 17. non Eucharistiam, sed reconciliationem, sive Pœnitentiæ Sacramentum designari, quemadmodum & idem vocabulum hoc sensu pluries acceptum in veteribus Conciliis jam alias animadverti. Alterum observatione dignum est de viduis, quæ velari solebant. Prioribus Ecclesiæ sæculis diversa erat in hac re occidentalis ab orientali disciplina; etenim in occidente viduæ non velabantur, quemadmodum patet ex Gelasio Papa in cap. 13., & 21. Epist. 1. a Dionysio Exiguo relatæ, quippe in occidente velum pro signo virginitatis assumebatur; Græci vero, apud quos nuptiarum fœdera etiam divino cultui dedicatis honorabilia fuerunt, viduas etiam velare minime dubitarunt. Hinc ait Theodorus Cantuariensis in suis capitulis cap. 3. *Græci simul benedicunt viduam, & virginem; & utramque Abbatissam eligunt; Romani non velant viduam, sed virginem tantum*. Posteriore ætate occidentales Græcorum disciplinam recipere cœperunt, ac tum non virgines tantum, sed & viduæ velamine sacro ornatæ incedebant, ita tamen, ut virgines solemniter benedicerentur ab Episcopis, aut Sacerdotibus, ubi velum acciperent; viduæ vero velum, non tamen benedictum, sponte caperent ex Altari, quemadmodum patet ex can. 31. ejusdem Concilii Triburiensis, ut proinde quoddam adhuc discrimen inter virgines, & viduas agnosceretur; hinc est, quod in dicto can. 16. dicitur viduas *ab Altari* velamen suscipere. At demum eo progressa est disciplina Græcorum, ut omnino apud Occidentales recepta fuerit, & hodie apud nos vigeat, non tam virgines, quam viduas solemni benedictione in Monasteriis velari, eodem ferme modo, quo olim secundæ nuptiæ sine Sacerdotum benedictione celebrabantur, hodie vero etiam per Sacerdotum preces sanctificantur.

Can. 30. cau. 27. qu. 2. Falso etiam nomine Concilii Aurelianensis laudatur canon 30. cau. 27. qu. 2., qui etiam in can. 21. cau. 32. qu. 7. tributus est Concilio Moguntino. Revera autem legitur in Concilio Vermeriensi anni circiter 742. can. 12. ibi: *Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex illis habeat, nec illa adultera soror, nec ille vir, qui cum illa adulteravit, alios unquam accipiant*. Paullo aliter videtur scripsisse Gratianus, cujus erratum ex Ivone, & Burchardo derivatum est. At Burchardus de more suo sequutus est fidem Reginonis: Regino autem laudavit hoc idem fragmentum nomine Concilii Vermeriensis, quod non egit Burchardus privato suo studio ductus, quemadmodum sæpe observavimus. En verba Reginonis in cap. 215. lib. 2. *Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur*. De hoc Vermeriensi Concilio suo loco agemus inferius. Tantum hic adjiciam nonnulla similia legi in Concilio Aurelianensi I. can. 18. ibi: *Ne superstes frater thorum defuncti fratris ascendat, neve se quisquam amissæ uxoris sorori audeat sociare. Quod si fecerint, Ecclesiastica districtione feriantur*. Ex quibus quispiam forte conjicere posset, nomen Aurelianensis Concilii fuisse in margine adpositum ad memoratum canonem Vermeriensem, quo indicaretur nonnulla his similia definita jam in Concilio Aurelianensi fuisse; deinde vero ab Amanuensibus creditum fuisse Vermeriensem canonem Aurelianensi potius Concilio tribuendum fore.

Can. 3. cau. 35. qu. 8. Non est hodie amplius elaborandum in investigando Auctore canonis 3. cau. 35. qu. 8. falso tributi Concilio Aurelianensi, postquam Romani Correctores eundem ad Capitularia Francorum redegerunt, simulque verba ipsorum Capitularium ad

calcem

calcem ejusdem canonis ediderunt. Tantum dixero Burchardum hujus inscriptionis Auctorem fuisse, qui scilicet, uti persæpe diximus, a laudandis Francorum Capitularibus abstinebat. Sunt qui hoc idem fragmentum Concilio Agathensi tribuerunt; at neque in Agathensi, neque in Aurelianensi aliquo Concilio inveniri potest; nisi quispiam quædam similia constituta agnoscere velit in can. 8. cau. 35. qu. 2., qui Concilio Agathensi tribuitur, vel in can. 10. Concilii Aurelianensis III., ubi dicitur in Episcoporum potestate esse, incestuosos punire graviter, & sub excommunicationis pæna eisdem separationem indicere.

Canon 9. de conf. dist. 1. non in ullo Aurelianensi Concilio legitur, sed potius repetendus est ex Novella Justiniani 67. cap. 1., & 2. ibi: *Sancimus igitur præ omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam esse neque Monasterium, neque Ecclesiam, neque orationis domum incipere ædificare, antequam Civitatis Deo amabilis Episcopus orationem in loco faciat, & Crucem figat, publicum processum ipsi faciens, & caussam manifestam omnibus statuens. Multi enim simulantes fabricare quasi orationis domos suis medentur languoribus, non orthodoxarum Ecclesiarum ædificatores facti, sed speluncarum illicitarum*, & in cap. 2. *Deinde non aliter quempiam Ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem Episcopum, & definiat mensuram, quam deputat, & ad luminaria, & ad sacrum ministerium, & ad incorrumpendæ domus custodiam, & observantium alimenta; & si sufficienter habere videtur, faciat prius donationem eorum, quæ futura sunt, deputari, & ita domus ædificetur.* Quod autem in eodem canone subjicitur de adspersione aquæ benedictæ, id non habetur apud Justinianum, sed potius in ordine Romano, cujus verba retulerunt Romani Correctores. Porro verosimile est, hoc fragmentum, quod etiam a veteribus Collectoribus adfertur, jam cœpisse in canonum codicibus recenseri eo tempore, quo nondum invaluerat usus Nomocanonum, idest quo nondum Imperatorum leges solebant a Collectoribus iisdem interferi canonibus Conciliorum. At cum ea Justiniani Constitutio valde utilis videretur sacrorum canonum studiosis, omittenda non fuerat, proindeque reticito Justiniani nomine laudata est nomine potius Concilii Aurelianensis, vel quod Justiniani tempore plura Aurelianensia celebrata Concilia fuerint, vel quod in Concilio Aurelianensi III. anni 538., quod incidit in tempora Justiniani can. 5. definitum fuerit, in arbitrio esse Episcopi, *quid ad reparationem Basilicæ, aut observantum ibi substantiam deputentur*, quæ sane verba plurimum congruunt cum relata Justiniani sententia.

Can. 9. de conf. dist. 1.

Canonem 27. de conf. dist. 1. frustra quispiam quæreret inter canones Aurelianensium Conciliorum. Is tribuendus potius est Theodoro Cantuariensi, de quo peculiariter agam suo loco, ubi etiam hunc canonem commodius expendam, atque ad meliorum codicum integritatem, & fidem exigam. Caussa errati fuit, ut in aliis bene multis, Burchardus; cum enim hoc Theodori fragmentum relatum fuisset in Capitularia Francorum lib. 5. cap. 48., quorum nomen in sua collectione perraro laudare volebat Burchardus, ignarus tribuendum esse Theodoro, laudavit potius ex Aurelianensi Concilio.

Can. 27. de conf. dist. 1.

De canone 43. de conf. dist. 1. nihil est, quod hoc loco subjiciam, postquam superius in cap. 28. illum ipsum Concilio Arvernensi adtribui, unaque observavi Aurelianse pro Arvernensi Concilio non nisi per Amanuensium, aut Typographorum oscitantiam fuisse adscriptum.

Can. 43. de conf. dist. 1.

Can. 6. de conf. dist. 5. Demum quoad canonem 6. de conf. dist. 5. de Burchardo conqueri debemus, qui Aurelianense Concilium privato quodam studio pro Capitularibus Francorum laudavit. Plane habetur ille canon in Capitularibus adjectis additione 2. editionis Parisiensis anni 1677. cap. 6. his verbis: *Ut Episcopi nonnisi jejuni per impositionem manuum Spiritum S. tradant, exceptis infirmis, & morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet, & Pentecosten Baptismum, ita etiam traditionem S. Spiritus a jejunis Pontificibus convenit celebrari.* Similia etiam habentur in Concilio Parisiensi VI. cap. 33., atque ex his observare licet, quanta fuerit erga Sacramentum Confirmationis apud veteres reverentia, qui nolebant quempiam, nisi jejunum accedere; quique de hoc Sacramento ita loquebantur, ut nunquam dicerent *Christianum, nisi qui fuisset Confirmatione Episcopali chrismatus*: Etenim Sacramentum Confirmationis ab Ecclesia semper habitum est tamquam Baptismatis perfectio, ac complementum. Hinc S. Cyrillus Hyerosolymitanus in Catechesi 3. Mystagogica ait: *Hujus Sancti Chrismatis dono accepto, merito appellamini Christiani veram efficientes appellationem in ipsa regeneratione; ante enim, quam hæc gratia vobis donata esset, non eratis proprie digni eo nomine, sed pergentes eo usque progressi estis, ut efficeremini Christiani.* Hodie etiam hæc vera sunt potiori jure; postquam enim sejuncta fuit Baptismi collatio a collatione Confirmationis, Baptismus aliena voluntate suscipi solet ab infantibus, qui, ubi adolescentiores facti ad Sacramentum Confirmationis accedunt, propria voluntate fidem profiteri incipiunt, ex quo veri Christiani, atque omnino perfecti appellantur.

CAPUT XXX.

De quinta Synodo Generali, sive Constantinopolitana II.

Ad hoc Concilium pertinent hæc duo fragmenta apud Gratianum.

Can. 6. cau. 24. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 9. cau. 24. qu. 3. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.

Celebratissimæ sunt Generalis quintæ Synodi caussæ anno 553. sub Vigilio Pontifice Maximo, & Justiniano imperante celebratæ in Urbe Constantinopolitana. Disputatum acerrime fuit de tribus Capitulis, primum scilicet de Theodoro Episcopo Mopsuesteno, qui Nestorium ad hæresim concitaverat. Fuerat quidem jam damnata hæresis in Nestorio ipso per Concilium Ephesinum: Verum Nestoriani in spem quandam erigebantur, futurum, ut ipsorum adhuc Secta consisteret, quoties Theodorum Mopsuestiæ Episcopum Sectæ ejusdem facile Principem, tamquam virum laude dignissimum prædicarent; propterea illius opuscula scriptis commendata in publicum evulgare cœperunt, in quibus tradebatur duas in Christo esse personas contra definitionem Ephesinam, rati per venerabile Theodori nomen se paullatim in omnium animos hæreseos suæ virus facile instillaturos. Alterum caput pertinebat ad Theodoretum Cyrensem Episcopum, qui anathematismis a S. Cyrillo adversus Nestorium editis totidem contrarios anathematismos adversus Cyrillum opposuerat. Postrema disputatio versabatur in Epistola,

stola, quam Ibas Episcopus Edessenus scripserat ad Marim Persam, redarguens Rabulam Episcopum decessorem suum, quod, ut ipse ajebat, immerito Theodorum Mopsuestenum anathemate damnasset, ostendensque Theodorum ipsum fuisse virum de Ecclesia optime meritum, virum honorabilem, & recolendæ memoriæ. Hæc vulgo appellantur *Tria Capitula*, quæ in hoc V. generali Concilio damnata fuerunt; damnatus Theodorus, etsi jampridem vita functus; damnata scripta Theodoreti, damnata demum Epistola Ibæ; erant enim hæc omnia postrema Nestorianorum suffugia, & reliquiæ, quæ nisi omnino deletæ fuissent, spem Nestorianis augebant fore, ut aliquando non inglorii reviviscerent. Episcopi, qui ad hoc Concilium convenerunt, fuere numero 165., omnes ferme ex Orientalibus Provinciis; erat enim Nestorianorum hæresis in Oriente nata, ibidemque maxime pervagata, ac propterea Orientales potissimum Ecclesias, atque Episcopos afficiebat. Vigilius Papa Synodo quidem celebrandæ consensit, imo etiam ipse in Urbem Constantinopolitanam Concilii caussa perrexit. Concilio tamen dignis de caussis non interfuit. Verum acta Synodi fuerunt demum Pontificum Maximorum auctoritate confirmata, & totius Ecclesiæ consensione recepta, quemadmodum Viri eruditi apertissime demonstrant, inter quos consuli poterit ab eo, qui plura desiderat, Eminentissimus Norisius in eleganti dissertatione de Synodo quinta. Acta hujus Concilii fuerunt in octo Collationes distributa, quibus adjecti sunt canones numero quatuordecim ad stabiliendam Christianæ fidei, ac præsertim de Verbo Homine doctrinam adversus priorum temporum hæreses editi.

Ex hoc Concilio depromtus est canon 6. cau. 24. qu. 2., cujus verba inconcinne, & ex variis ejusdem Concilii fragmentis incomposite digesta sunt, ac pertinent ad causam memorati Theodori Mopsuesteni. Quum enim Concilii Patres eum damnari in Synodo vellent tanquam Nestorianorum Antesignanum, plures ea de caussa restiterant damnationi, quod ille jam vita functus esset, propterea que damnari non amplius posset, ne forte gravissima defuncti hominis manibus inferri injuria videretur. Id propositum fuerat initio Concilii, & fusius disputatum in collatione 5., ubi Sancti Patres ad sacram Ecclesiæ traditionem confugerunt, & demum auditis veterum Patrum sententiis in collatione 8., pronunciatum est, memoriam defuncti hominis esse damnandam, ubi de hæretico agatur, illo præsertim, cujus scripta adhuc possunt legentium animum lædere, & in prava torquere. Tria hæc simul junxit Gratianus, ac primo quod propositum fuit in collatione 1., retulit in principio dicti canonis 6.. Continent hæc verba principio edita allocutionem Justiniani Imperatoris ad Synodum ibi: *Hortamur autem etiam illud disceptare, quod vane* (Gratianus scribit *sane*) *profertur ab eis, qui dicunt non oportere post mortem hæreticos anathematizari, & sequi in hoc doctrinam Sanctorum Patrum, qui non solum viventes hæreticos condemnaverunt, sed & post mortem, utpote in sua impietate mortuos, sicut eos, qui injuste condemnati sunt, revocaverunt post mortem, & in sacris diptychis scripserunt.* (Quid fuerint sacræ diptychæ rectissime tradiderunt Romani Correctores.) *Quod factum est & in Johanne, & in Flaviano religiosæ memoriæ Episcopis Constantinopolitanis.* Erant hæc omnia abs Justiniano proposita, ut a Patribus Concilii dirimerentur. Discussa porro hujusmodi controversia fuit in collatione 5., in qua Sancta Synodus palam declaravit, unumquemque Episcopum debere hac in re sententiam suam explicare ex traditione veterum Patrum. Surrexit inter ceteros Sextilianus Episcopus Africanus, vices gerens Primosi

Can. 6. cau. 24. qu. 2.

Primosi Carthaginensis Episcopi ita disserens: *Doceo Sanctum vestrum Concilium, quod anterioribus temporibus in nostra Provincia multi Episcopi congregati* (hæc habentur in vers. *multi Episcopi* in dicto can. 6.), *& quædam de diversis caussis ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes statuerunt de Episcopis defunctis, qui hæreticis suas facultates relinquunt, ita ut post mortem anathemati subjiciantur, & si placet vobis, hæc ad lectionem porrigo. Sancta Synodus dixit: Recitentur: & cum suscepisset idem Diaconus, & Notarius oblatam chartam recitavit. Sancti Augustini ad Bonifacium Comitem de quibusdam Donatistis accusantibus Cæcilianum Episcopum, quod in vita sua Codices Christianicos ad concremandum tradidit, qui propter hanc caussam semetipsos separabant ab Ecclesia, cujus principium sic habet: Laudo, & gratulor, & admiror fili dilectissime Bonifaci! quod inter curas armorum, & bellorum &c. Et post alia: Et Cæcilianum nequaquam fuisse traditorem, sed a majoribus istorum falsis criminationibus, & calumniosis accusationibus appetitum, non quia in eo Ecclesiæ causa consistat, nullius enim iniquitas obsistit promissionibus Dei, nec potest alicujus perire criminibus hæreditas Christi, quam ei donavit Pater, dicens: Pete a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Tamen qui propter ipsum occasionem invenerunt schismatis perpetrandi, ostendendum est purgatum fuisse in judicio Episcopali, & innocentem pronunciatum, non solum ab Episcopis Judicibus, sed etiam ab ipso Constantino Imperatore, apud quem calumniose ab istorum Patribus accusatus est. Ut agnoscant, quam injuste ab Ecclesia toto diffusa orbe dividantur propter eum, cujus nullum unquam crimen non ipsi, non præcessores eorum ostendere potuerunt, quamvis (sicut etiam in memorata Epistola diximus) etsi vera essent,* (hæc habentur apud Gratianum in vers. *Si vera* dicto can. 6.) *quæ ab eis objecta sunt Cæciliano, & nobis possent aliquando monstrari, ipsum jam mortuum anathematizaremus; sed tamen Ecclesiam Christi, quæ non litigiosis opinionibus fingitur, sed divinis attestationibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus. Ejusdem S. Augustini ex gestis, quæ apud Marcellinum Virum clarissimum Tribunum, & Notarium acta sunt cap.* 187., *Augustinus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ dixit: Non si hominibus spes ponenda est Ecclesiæ, si boni sunt; neque si mali sunt, judicanda est Ecclesia Dei periisse. Sed tamen etiam ipsorum caussam tanquam fratrum nostrorum suscipimus, & si nobis ostendi potuerunt criminosi, hodie illos anathematizamus, non tamen propter illos Ecclesiam a Deo promissam, & exhibitam deserimus, aut relinquimus. Ejusdem Epistola ad Catholicos: Si forte isti libri* (hæc refert Gratianus in vers. *Augustinus ait* dicto can. 6.) *ita designant traditorem suum, sicut designavit Dominus Judam, legant in eis nominatim, & expresse vel Cæcilianum, vel ordinatores eorundem librorum fuisse traditores, & si non eos anathematizavero, ipse eum judicet tradidisse. Ejusdem ex opere adversus Cresconium Grammaticum Donatistam lib.* 3. *Ego in Ecclesia sum, cujus membra sunt illæ omnes Ecclesiæ, quas ex laboribus Apostolorum notas, atque firmatas simul in literis canonicis novimus. Earum communionem, quantum me adjuvat Dominus, sive in Africa, sive ubicumque, non deseram. In hac communione si fuerint, quos nescio traditores, cum eos demonstraveris & carne, & corde mortuos detestabor, nequaquam tamen a vivis in ejusdem Ecclesiæ Sanctæ unitate manentibus propter mortuos alienabor. Et post pauca: sed dicis, licere mihi etiam hodie* (hæc habentur in vers. *Dicis* apud Gratianum in dicto can. 6.) *de mortuis judicare, quia judicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. Ecce volo judicare; sed vos causam ipsam non vultis agere.*

Huc

Huc usque Sextilianus Episcopus Africæ ex S. Augustino traditionem de Hæreticis etiam mortuis damnandis ostendebat. Post ipsum prodiit in medium in Concilio Benignus Episcopus Heracleæ Pelagoniæ, vices gerens Eliæ Episcopi Thessalonicensis, & ait. *Et quæ modo recitata sunt Augustini sanctæ memoriæ* (hæc sunt apud Gratianum in vers. *Quæ modo* in eodem can. 6.) *conveniunt statui tenenti ab initio in Ecclesia. Impium vero dogma jam inculpatum, & condemnatum est; & eos, qui tali dogmati obnoxii sunt, anathematizari vult Ecclesiæ traditio, licet mortui essent. Ideo & sanctæ memoriæ Augustinus dicit: Quod si modo convinceretur Cæcilianus de his, quæ inferuntur ei, etiam post mortem eum anathematizo. Et hæc dicebat de Cæciliano Episcopo Carthaginis, qui solus ex tota Africa pervenit ad Nicænum Sanctum Concilium, sed etiam Valentinum, & Marcionem, & Basilidem a nulla Synodo anathematizatos, tamen eo, quod alienum pietatis erat dogma, quod illi defendebant, etiam post mortem anathematizat Ecclesia Dei. Hoc vero etiam in Eunonium, & Apollinarium factum. Hanc vero Ecclesiasticam traditionem custodiens & Rambulas sanctæ memoriæ Episcopus factus Edessenæ Civitatis, qui in Sacerdotibus explenduit, Theodorum istum Mopsuestenum* (referuntur hæc apud Gratianum in vers. *Rambulas* eodem can. 6.) *etiam post mortem in Ecclesia anathematizavit propter impia ejus conscripta.* Item post pauca idem Benignus Heracleensis ea subdit, quæ apud Gratianum leguntur in vers. *Romanorum* his verbis: *Sed etiam Romanorum Ecclesia ante paucos annos Dioscorum, qui fuit Papa ejusdem Ecclesiæ & post mortem anathematizavit, cum nec in fidem peccasset, & hoc sciunt omnes, qui degunt Romæ, & maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam eidem Dioscoro communicatores permanserunt usque ad ejus mortem.* Post nonnullas similes plurium Episcoporum sententias recitatas, quibus docebatur, hæreticos etiam post mortem posse damnari, hæc subjiciuntur: *Et multos quidem etiam alios invenimus post mortem anathematizatos. Nec non etiam Origenem, etsi ad tempora* (pertinent hæc ad vers. *Si ad tempora* apud Gratianum in dicto can. 6.) *Theophili sanctæ memoriæ, vel superius aliquis recurrerit, post mortem inveniet anathematizatum, quod etiam nunc in ipso fecit & vestra Sanctitas, & Vigilius Religiosissimus Papa antiquioris Romæ.* Sic perlectis, ac recitatis Sanctorum Patrum testimoniis, & exemplis, discussisque suffragiis Episcoporum tandem in fine ejusdem collationis 5. ita definitum est: *Sancta Synodus dixit:* (hæc habentur in vers. *Sancta Synodus* penult. in dicto can. 6.) *Sufficiunt quidem quæ dicta, & prolata sunt, ecclesiasticam traditionem demonstrare, eo, quod oportet hæreticos & post mortem anathematizari.* Tandem in collatione 8. Concilii, sive postrema hæc omnia omnino confirmata sunt, ubi leguntur eadem verba, quæ descripsit Gratianus in vers. *Sancta Synodus* ult. usque in finem, post quæ omni dubitatione prorsus excussa Theodorus publico Ecclesiæ judicio, licet jam mortuus, anathemate perculsus est. Atque his & Gratianeum canonem variis laciniis incompositis contextum meliori ordine descripsi, & ipsam Concilii sententiam clarius explicavi.

Ad eandem Theodori Mopsuesteni causam pertinet fragmentum illud collationis quintæ Concilii, quod retulit Gratianus in can. 9. cau. 24. qu. 3., ibi enim dicitur jure damnandum fuisse Theodorum, ea ratione, quia cum blasphæmus fuisset in Deum, jam a Deo separatus erat, adinstar Judæorum, vel Ethnicorum, aliorumve omnium, qui anathema dicebantur; propterea Theodoro anathema dici posse, cum nihil aliud anathema, quam separationem, significet. Verba ejusdem canonis 9. consonant omnino cum vulgatis Concilii exemplaribus. Can. 9. cau. 24. qu. 3.

CAPUT

CAPUT XXXI.

De Conciliis Parisiensibus.

Hoc Capite complectar duo Parisiensia Concilia, quæ tamen apud Gratianum in inscriptionibus canonum minime distinguuntur. Prius est Concilium Parisiense anni circiter 557., quod in editis Gratiani exemplaribus appellatur I., & apud Labbeum dicitur III. Posterius est anni 615., quod apud Collectores Conciliorum dicitur Parisiense V. Jungam præterea canones illos, qui Parisiensibus Conciliis perperam a Gratiano adscripti fuerunt. En canones Gratiani ex ordine expositos.

Ex Concilio Parisiensi anni 557.	*Can. 5. dist. 63. supplendus ex vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can. 6. cau. 36. qu. 2. emendandus ex integris Concilii exemplaribus.*
Ex Concilio Parisiensi anni 615.	*Can. 2. cau. 11. qu. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.* *Can. 7. cau. 27. qu. 1. perperam Concilio Toletano adscriptus.*
His adduntur apud Gratianum.	*Can. 8. dist. 93. est Concilii Moguntini anni 813.* *Can. 24. cau. 23. qu. 8. est Concilii Meldensis anni 845.* *Can. 6. cau. 24. qu. 3. ex variis fragmentis compositus, & præcipue Concilii Pistensis.*

De Concilio Parisiensi anni 557.

THeobaldo Galliarum Rege defuncto excitata est acris contentio inter Childebertum, ac Clotharium fratres germanos, apud quos de regni divisione agebatur circa annum 556., in qua rerum, animorumque perturbatione facile unusquisque intelliget, non solum Rempublicam universam salutis suæ periculum subiisse, verum etiam Ecclesiasticas res fuisse propemodum lapsas, sive in Clericis, & Episcopis, quorum mores a rectis canonum regulis desciscebant, sive in bonis ecclesiasticis, quæ a laicis, præsertim nobilibus, diripiebantur, & per varias vices ab his modo, modo ab illis detinebantur. His gravissimis Ecclesiæ incommodis obviam eundum esse duxerunt Episcopi Gallicani, qui propterea circa annum 557. convenerunt in Parisiensem Urbem numero quindecim, ibidemque celebrato Concilio decem canones ad reformationem disciplinæ ecclesiasticæ fere lapsæ constituerunt, ex quibus duos apud Gratianum habemus.

Can. 5. dist. 63. Primus est canon 5. dist. 63., cujus verba leguntur in canone 8., cujus hæc sunt integra verba: *Et quia in aliquibus rebus consuetudo prisca negligitur, ac decreta canonum violantur, placuit, ut juxta antiquam consuetudinem canonum decreta serventur. Nullus civibus invitis ordinetur Episcopus, nisi quem populi, & Clericorum electio plenissima quæsierit voluntate, non Principis imperio, neque per quamlibet conditionem*

nem contra Metropolis voluntatem, vel Episcoporum Comprovincialium ingeratur. Quod si per ordinationem Regiam &c. Quæ sequuntur eisdem verbis habentur apud Gratianum. Hac itaque ratione in ea animorum divisione consulere Episcoporum electionibus censuerunt Parisienses Patres, ne forte eveniret, Episcopos ab uno ex contendentibus electos, ab altero mutata fortuna dejici, & sic Ecclesias undequaque turbari per novas, & fere quotidianas dejectiones, promotionesque Episcoporum.

Alter est canon 6. cau. 36. qu. 2., qui legitur in can. 6. his verbis: *Et quia utilium rerum cœpit causa tractari, hoc universitas præcavere quoque debet, tam Sacerdotes, quam Principes, omnisque populus, ut nullus res alienas competere a Regis audeat potestate. Nullus viduam, neque filiam alterius extra voluntatem Parentum, aut rapere præsumat, aut Regis beneficio æstimet postulandam. Quod si fecerit, similiter ab Ecclesiæ communione semotus, anathematis damnatione plectatur.* Hoc loco passim eruditi animadvertunt, tantam occasione contentionum fuisse tunc quorundam improbitatem, ut cives nonnulli improbis conditionibus fidem suam, operamque venderent Principibus in jura sua nitentibus, quorum propterea alii bona, prædiaque aliena expetebant, alii viduas, & virgines patriæ adhuc potestati subjectas adversus parentum voluntatem rapere se posse impune paciscebantur. Voluerunt autem Parisienses Patres meliori consilio, & sinceriore affectu Principum jura defendi a subditis, non ea ratione, ut subditi iidem pravis conditionibus a turbato Principe militiam suam spondentes flagitiorum impunitatem extorquerent. Can. 6. cau. 36. qu. 2.

De Concilio Parisiensi anni 615.

Quæ in superiore Concilio constituta fuerant, nemo non videt accommodata fuisse temporibus illis, quibus nonnullis rebus quoquo modo consulendum esse miserabilis Gallicanæ Reipublicæ conditio postulabat, quoad fieri posset. Verum sub initium septimi sæculi tandem aliquando in Clothario 2. Galliarum Rege reddita pax fuit, & in Regni unitate unitas quoque animorum in civibus esse cœpit. Visum tum fuit maxime opportunum, res ecclesiasticas fere lapsas restituere, quod fieri posse visum fuit, si universi Galliarum Episcopi convenirent, & Regia etiam auctoritate freti germanam veterum canonum disciplinam reducerent, ac confirmarent. Celebrata Synodus fertur anno 615. in Urbe Parisiensi, convenientibus ex omnibus illius Regni Provinciis Episcopis numero novem supra septuaginta, editique sunt communi suffragio canones quindecim, qui & peculiari ipsius Clotharii Regis edicto fuere confirmati.

Ex his est canon 2. cau. 11. qu. 1. apud Gratianum, quem Auctor Palearum adjecit nullo inscripto Auctoris nomine. Habetur autem in can. 4. hujus Concilii Parisiensis, ubi tamen Sirmondus, qui primus hoc Concilium edidit pro illis verbis: *sine licentia Pontificis*, legit: *sine scientia Pontificis*, & pro illis: *quousque reatum suum agnoscat, & emendet*, legit: *quamdiu reatum suum corrigat, & emendet.* Hanc Synodi hujus constitutionem Clotharii edicto confirmatam renovavit postea Carolus Magnus in Capitulari anni 769. cap. 17. ibi: *Ut nullus Judex neque Presbyterum, neque Diaconum, aut Clericum, aut juniorem Ecclesiæ extra conscientiam Pontificis per se distringat, aut condemnare præsumat. Quod si quis hoc fecerit, ab Ecclesia,* Can. 2. cau. 11. qu. 1.

cui injuriam irrogare dignoscitur, tamdiu sit sequestratus, quamdiu reatum suum co-gnoscat, & emendet, quæ verba relata sunt in libros Capitularium lib. 6. cap. 156., & lib. 7. cap. 139.

Can. 7. cau.27. qu. 1. Habetur etiam in can. 13. ejusdem Concilii canon 7. cau. 27. qu. 1., quem Gratianus inscripsit nomine Concilii Toletani. Verba Parisiensis canonis hæc sunt: *De viduabus, & puellis, quæ sibi vestes in habitu religionis in domibus propriis tam a parentibus, quam per se ipsas mutaverint, & se postea contra statuta Patrum, vel præcepta canonum conjugio crediderint copulandas, tamdiu utrique habeantur a communione suspensi, quousque quod illicite perpetraverunt, emendent, aut si emendare neglexerint, a communione Ecclesiastica, vel omni Christianorum convivio in perpetuum sint sequestrati*. Hæc eadem Constitutio relata est in librum 7. Capitularium Francorum cap. 338. editionis Parisiensis anni 1677.

De reliquis Canonibus Concilio Parisiensi adscriptis.

Tria adhuc supersunt fragmenta, quæ apud Gratianum Concilii Parisiensis no-
Can. 8. dist.93. mine inscribuntur. Primus est canon 8. dist. 93., quem jam observaverunt viri eruditi pertinere potius ad Concilium Moguntinum anni 813. can. 22., ubi hæc leguntur: *De Clericis vagis, seu acephalis, idest de his, qui sunt sine capite, neque in servitio Domini nostri, neque sub Episcopo, neque sub Abbate, sed sine canonica, vel regulari vita degentes, ut in libro officiorum 2. capitulo 3. de eis dicitur, hos neque inter Laicos sæcularium officiorum studia, neque inter Clericos religio tenet divina, sed solutos, atque oberrantes sola turpis vita complectitur, & vaga; quique, dum nullum metuunt, explendæ voluptatis suæ licentiam sectantur, quasi animalia bruta, libertate, ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, hippocentauris similes, nec equi, nec homines*. Hæc Moguntini canonis editio verbo quidem tenus dissonat a Gratianea; sed utrobique eadem omnino sententia est, quam Collectores Gratiano anteriores Ivo, & Burchardus aliis verbis perstrinxerunt, atque ex Parisiensi forte Concilio laudaverunt, quod uterentur Parisiensi quodam Codice, in quo simul cum Parisiensibus aliorum Gallicanorum Conciliorum canones adnexi fuissent.

Ex eadem caussa factum arbitror, ex Concilio Parisiensi laudatum fuisse apud
Can. 24. cau. 23. qu. 8. Burchardum, Ivonem, & Gratianum canonem 24. cau. 23. qu. 8., qui potius describendus erat ex Concilio Meldensi anni 845., siquidem in can. 63. ejusdem Concilii hæc habentur: *Ut secundum canonicam auctoritatem, & constitutionem Domni Imperatoris Ludovici de agro Ecclesiastico, & manso, ac mancipiis, quæ ipse suis capitulis constituit, ut si quilibet pro loco sepulturæ aliquid largitus Ecclesiæ fuerit, neque de decimis, & oblationibus fidelium cuiquam Presbytero aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cujuslibet ordinis vel dignitatis exinde quidquam subtrahat, aut redhibitionem quamcumque exigat temporalem. Quod si fecerit, communione usque ad satisfactionem privetur, & Regia potestate hoc emendare legaliter cogatur*. Memoratur hic Ludovici constitutio, quæ sane alia non est, nisi quæ continetur in Capitulari Ludovici Pii anni 816., ubi can. 10. ita legitur: *Statutum est, ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer absque ullo servitio attribuatur, & Presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis,*

atriis, vel hortis juxta Ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod servitium faciant præter Ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant. Hoc Capitulare confirmatum est in dicto Concilio Meldensi, rursumque comprobatum in Capitulari Caroli Calvi anni 865. apud Tansiacum, ubi can. 11. ita legitur: *Ut de uno manso ad Ecclesiam dato nullus census, neque caballi pastus a senioribus de Presbyteris requiratur, sicut de præfato Capitulari continetur. Sed neque de terrulis, ac vineolis pro loco sepulturæ ad easdem Ecclesias datis, neque de decimis, sicut in Canonibus, & præfatis Capitularibus continetur. Et ubi inventum fuerit a Missis nostris, quod seniores sine conscientia Episcoporum Presbyteros de Ecclesiis ejiciunt, vel in Ecclesiis statuunt, Missi nostri, sicut in præfatis Capitularibus continetur, inde faciant*. Exinde omnibus facile constare potest, Gratianum depromsisse dictum canonem 24. ex memoratis Gallicanorum Antistitum, & Principum sententiis, quem Burchardus primum nomine Concilii Parisiensis forte etiam inscribere potuit, ut a memorandis Francorum Capitularibus abstineret, quemadmodum id sibi proposuisse alias observaveram.

Demum falso inscriptus est Concilio Parisiensi canon 6. cau. 24. qu. 3., quem & Gratianus, & Collectores Gratiano antiquiores hoc adjecto nomine descripserunt: *Ex Concilio Parisiensi tempore Ludovici*. Zegerus Wanespen in suo brevi Commentario ad Gratianum putavit canonem istum referendum esse ad Concilium Parisiense VI. anni 829.; quod quidem tempore Ludovici Pii celebratum est: Verum ipse licet vir egregie eruditus aut in hac re aliquid humanum, ut in aliis non paucis, passus est, aut usus est aliis Codicibus, quam qui editi sunt in Collectionibus Conciliorum. Ego potius arbitror, corruptam fuisse veterum Codicum editionem, ita, ut legendum potius esset: *Ex Concilio Pistensi tempore Ludovici*; pro quibus verbis facile Amanuensis scribere potuit: *Ex Concilio Parisiensi tempore Ludovici*. Revera tempore Ludovici II. Imperatoris anno 869. scimus in Gallia celebratum fuisse Concilium Pistense, præbente etiam auctoritatem Carolo Calvo Rege, cujus acta & Baluzius edidit in Tomo 2. Capitularium Francorum pagina mihi 209., & ex illo is, qui Labbeanam Collectionem adauxit. Quum vero dixerim laudatum canonem 6. ad Concilium Pistense referendum esse, non ita accipiendum erit, quasi integer in Concilio Pistensi reperiatur. Tantum in eo sunt priora verba canonis; etenim in can. 10. ejusdem Pistensis Concilii ita legimus: *Ut nemo Episcopus, nemo Presbyter excommunicet aliquem, antequam causa probetur, propter quam Ecclesiastici canones hoc fieri jubent, & donec illum, qui peccavit, & inde aut sponte confessus est, aut aperte convictus fuerit secundum Evangelicum præceptum, ut ad emendationem, & pœnitentiam redeat, commonitum habeat*. Hæc porro verba eadem ferme sunt cum priore parte Gratianei canonis vers. *ut nemo*. Cetera a Collectore compositis variis legum, canonumque decretis congesta sunt juxta morem Collectoribus ipsis familiarem, qui aliquando plura simul coacervant ex variis locis depromta, & in unam quasi Synodicam Constitutionem adnectunt. Priora autem verba ejusdem canonis, in quibus memoratur Justiniani Imperatoris Constitutio, referenda sunt ad Novellam 123. cap. 11., ubi hæc leguntur: *Omnibus autem Episcopis, & Presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur, propter quam sanctæ regulæ hoc fieri jubent. Si quis autem propter hoc a sancta communione quemquam segregaverit, ille quidem, qui injuste a communione segregatus est, solutus excommunicatione a majore Sacerdote sanctam*

Can. 6. cau. 24. qu. 3.

ctam mereatur communionem : Qui vero aliquem a sancta communione segregare praesumserit, modis omnibus a Sacerdote, sub quo constitutus est, separabitur a communione, quanto tempore ille perspexerit, ut quod injuste fecit, juste sustineat. Quicumque hæc Justiniani verba consideraverit, atque contulerit cum dicto canone Concilii Pistensis, statim conjiciet Collectorem canonum ex utroque capite tum Novellæ, tum Synodi unam, eandemque sententiam composuisse, inscribens fragmentum suum nomine Concilii, & exordiens abs Justiniani Constitutione.

Pertinent hæc ad principium dicti Gratianei canonis 6. Amplius progressus est Collector; quodque adjunctis tum Pistensis Concilii, cum Justinianeæ legis verbis exorsus est, aliis sanctorum Patrum capitibus confirmare voluit, ita subsequutus: *Et hinc S. Gregorius ad Johannem Episcopum* &c. Referenda sunt hæc ad Epistolam Gregorii Magni ad Johannem Episcopum Primæ Justinianeæ, de qua suo loco verba faciemus, quæque est 6. lib. 2. indict. 11. in vetere editione. Hadrianus Thebanæ Civitatis Episcopus conquestus fuerat apud Gregorium, quod ab Johanne Primæ Justinianeæ Episcopo abrupta sententia damnatus fuisset, quin ulla testium dispositio, aut rei ipsius confessio aliqua obesset accusato. Reprehendit hæc acta Sanctissimus Pontifex, cujus verba sunt apud Gratianum a vers. *cassatis prius*, usque ad illa: *severius puniendum*; quæ enim ibidem sequuntur; *quia nemo praepropere, scilicet non commonitus, neque conventus est judicandus*, a Collectore ipso adjecta fuerunt, atque apud Gregorium desiderantur.

Non hic perstitit Collector, sed in vers. *de conventione* addidit ad eandem rem plura excerpta ex lib. 5. sententiarum Paulli jureconsulti tit. 5. §. 6., his tamen verbis, quæ in editione Cujacii paullo dissonant a Gratianeis: *Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet, quinimmo nec appellari potest ab ea*. Post hæc Collector idipsum probat ex Cælestino ad Nestorium, item ex Concilio Ephesino, quorum testimonia jam recte exposuerunt Romani Correctores, quorum studium supervacaneum propterea est hoc in loco renovare. Addit Collector auctoritatem *Gregorii ad Johannem scribentis*. Quænam vero sit hæc Gregorii ad Johannem Epistola, Romani Correctores non indicant. Non sane esse potest jam memorata Epistola ad Johannem Episcopum Primæ Justinianeæ, cum in ea nihil dicatur de monitis tribus, quæ condemnationem præcedere debent. Potius erit Epistola 52. lib. 2. indict. 11. ad Johannem Constantinopolitanum, in cujus initio Gregorius scribit, se jam semel, & bis ipsum redarguisse, adhuc tamen tertio scribere, ut eum magis magisque ad pœnitentiam adducat, & judicet; aut forte erit Epistola 54. ejusdem libri ad Johannem Episcopum Ravennatem, ibi: *Volumus, ut eis post secundam, & tertiam admonitionem tuam ministerium sacri interdicas officii, atque nobis de contumacia eorum renuncies* &c. Quæ sequuntur in vers. *de peremtorio*, excerpta sunt ex Concilio, quod vulgo Africanum dicunt, sive ex Codice canonum Ecclesiæ Africanæ, ubi can. 48. hæc leguntur: *Servata forma disciplinæ* (Cresconius) *non æstimabitur appetitus, si a vestra charitate modestius conventus recedere retractaverit, cum fuerit suo contemtu, & contumacia faciente etiam auctoritate judiciaria conventus*. Ceterum hoc in loco nihil occurrit de trina monitione, vel edicto peremtorio. Demum adferuntur eadem verba Gregorii Magni in Epist. ad Maximum Præsumtorem Salonitanum, de quo suo

loco

loco verba faciam, estque Epistola 3. lib. 5. eisdem verbis a Gratiano relata in vers. *hortamur*, demtis tamen illis verbis: *de quibus accusaris*, quæ in eadem Gregorii Epistola desiderantur, & a Collectore adjecta sunt ad uberiorem sententiæ explicationem.

CAPUT XXXII.

De Conciliis Bracarensibus.

Tria ex Bracarensibus Concilia in suo Codice memoravit Gratianus, ex quibus sequentes canones depromti sunt.

Ex Bracarensi I.
- *Can.* 14. *dist.* 12. *paullisper varius in diversis exemplaribus*.
- *Can.* 21. *dist.* 23. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 12. *cau.* 23. *qu.* 5. *singularem exhibet disciplinam Ecclesiæ Bracarensis, aut vetustæ ætatis*.

Ex Bracarensi II.
- *Can.* 22. *cau.* 1. *qu.* 1. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 102. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus*.
- *Can.* 103. *cau.* 1. *qu.* 1. *fere consonat cum integris Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 1. *cau.* 1. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus*.
- *Can.* 1. *cau.* 2. *qu.* 4. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 12. *cau.* 10. *qu.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 1. *cau.* 10. *qu.* 3. *paullo varius in diversis exemplaribus*.
- *Can.* 10. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 25. *de conf. dist.* 3. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 54. *de conf. dist.* 4. *referendus ad can.* 12. *cau.* 10. *qu.* 1.

Ex Bracarensi III.
- *Can.* 9. *dist.* 23. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus*.
- *Can.* 8. *dist.* 45. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus*.
- *Can.* 2. *cau.* 2. *qu.* 4. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus*.

De Concilio Bracarensi I.

NOn obscuri nominis apud Collectores canonum sunt Concilia Bracarensia, ita dicta a Bracara urbe olim Gallæciæ Metropoli, quæ nunc *Braga* dicitur in Portugallia. Quum vero Bracarensia Concilia memoramus, minime hoc in loco venit illud, quod apud Labbeum dicitur Bracarense I., & anno 411. celebratum a Pancratio, seu Pancratiano Bracarensi Episcopo, sive quod nullos ejusdem Synodi canones habeamus, sed tantummodo quandam fidei professionem; sive quod a nonnullis inter apocrypha vetustatis sacræ monumenta recenseatur. Primum Bracarense Concilium vulgo adpellatur, quod celebratum est ab octo Bracarensis Provinciæ Episcopis, Præsidente Lucretio Metropolita sub Rege Ariamiro, quem alii

Theodemirum vocant, & sub Johanne III. Pontifice Maximo circa annum 563. Fuerat jampridem Ariamirus Rex sectæ Arianorum adhærens, sed cum ad Catholicam fidem optimo exemplo conversus fuerit, nihil antiquius habuit, quam & fidei dogmata in generalibus Ecclesiæ Conciliis definita confirmari, & Ecclesiasticam disciplinam propemodum lapsam restitui; quamobrem curavit, ut Concilium celebraretur, quod deinde ab Episcopis libentissime habitum est, ac Regia ipsa auctoritate comprobatum. Ibidem vero in primis efformatum est sanctæ fidei exemplar, quo præsertim improbaretur, ac damnaretur hæresis Priscillianistarum, quæ eo tempore grassabatur, & quod in decem & septem capita distributum est; deinde editi sunt canones 22., quibus disciplina Ecclesiastica reformaretur.

Can. 14. dist. 12. Ex hisce posterioribus canonibus depromtus est canon 14. dist. 12., ubi indicitur, ut idem sit sacræ psalmodiæ ordo apud omnes Clericos, neque alii ab aliis Clerici in hac re dissideant, eo prætextu, quod nonnulli Monachorum ritus sequi malint: atque ad hanc rem juvat observare varietatem editionum: etenim licet vulgati Codices habeant: *Neque Monasteriorum consuetudines cum Ecclesiastica regula sint permixtæ*, in aliis tamen legitur: *neque Monasteriorum consuetudines contra Ecclesiasticas regulas sint permixtæ*. Olim triplex erat Psalmodiæ Ecclesiasticæ ratio; alia, quam Sancto Hieronymo, ut fertur, auctore Romana Ecclesia non solum ipsa receperat, verum etiam aliis Ecclesiis, ut reciperetur, exemplo fuit; Alia, quam Sanctus Ambrosius ad usum Mediolanensis Ecclesiæ suæ constituerat; alia demum, quam S. Benedictus Monachorum institutor, & Pater ad Monasteriorum disciplinam tradiderat. Verosimile autem est tunc Ecclesiam Bracarensem recepisse eam Psalmodiæ rationem, quæ in Romana Ecclesia recepta fuerat, quemadmodum facile colligere possumus ex canone 4., & 5. ejusdem Concilii Bracarensis, in quibus constitutum est, ordinem celebrandæ Missæ, & conferendi baptismatis illum esse servandum, quem Profuturus Bracarensis Episcopus jampridem a Romana Ecclesia acceperat; unde colligimus jam tum in Ecclesia Bracarensi consuetudine receptos fuisse Romanos ritus, ac propterea in eadem Ecclesia viguisse Romanam, sive Hieronymianam Psalmodiam. Prodita vero, atque in varias Provincias evulgata regula S. Benedicti, & ejusdem disciplina Monastica, nonnullis ex Clericis nova Benedicti ejusdem Psalmodia placere cœpit, qui propterea a consueta psallendi ratione recesserunt, & Monasticam subrogarunt, quasi hæc illis accommodatior videretur. Aliter tamen senserunt Bracarenses Patres, qui propterea in tota Provincia voluerunt eidem, & veteri Psalmodiæ insistendum esse, vel quod veterum institutiones despiciendæ non essent, vel quod distinguenda forent Monachorum, & Clericorum officia.

Can. 31. dist. 23. Inter eosdem canones num. 10. legitur canon 31. dist. 23. his verbis: *Item placuit, ut non liceat cuilibet ex Lectoribus sacra Altaris vasa portare, nisi his, qui ab Episcopo Subdiaconi sunt ordinati*.

Can. 12. cau. 23. qu. 5. In eisdem canonibus num 16. habetur canon 12. cau. 23. qu. 5. & quidem eisdem omnino verbis, quæ & in Collectionem suam retulit Regino Prumiensis lib. 2. cap. 92., Halitgarius lib. 4. cap. 6., quibus addi potest Collector Capitularium Francorum in lib. 6. cap. 70., lib. 7. cap. 344., & additione 4. cap. 60. Porro quæ in fine hujus canonis decernuntur de illis, qui ob publica crimina pœnam mortis subierunt, asperiora videntur, & singularem Bracarensis Provinciæ, aut illorum temporum disciplinam continere, ut scilicet in oblatione nulla ipsorum

rum commemoratio fiat; quod propterea apud recentiores non obtinuit, imo & contra statutum videtur in Concilio Aurelianensi II. cap. 14 ibi: *Oblationem defunctorum, qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse*. Gratianus, ut minus asperam redderet Bracarensis canonis in postrema parte sententiam, interpretatus illum est de Reis damnatis, quos admissorum criminum non pœnituit. Verum hujus interpretationis nulla est, ne levissima quidem in Bracarensi Concilio conjectura, cum verba canonis generalia sint, & omnes casus comprehendant. Potius dicendum videretur, maxime interfuisse illis temporibus, quoad fieri posset, a publicis criminibus homines avertere, quo quidem plurimum conducebat, si statueretur, ne oblationem quidem accipi, aut commemorationem fieri ipsorum. Alias vero Bracarenses Patres non prohibuerunt, damnatos privatis fidelium, piorum orationibus juvari, & Deo commendari.

De Concilio Bracarensi II.

Concilium Bracarense II., quod apud Labbeum tertium dicitur, celebratum est anno 572. sub Mirone Svevorum Rege post obitum Johannis III. Pontificis Maximi a Martino Bracarensi Archiepiscopo, de quo in sequenti capite agendum erit. In hac Synodo decem constituti sunt canones caussa disciplinæ Ecclesiasticæ reformandæ.

In canone 3. habetur canon 22. cau. 1. qu. 1. editus adversus Simoniacos, quos bene multos ea ætate fuisse perspicue liquet ex Epistolis Gregorii Magni. In vulgatis Concilii exemplaribus vix est, quod a Gratiani editione discrepet, nisi forte quis observatione dignum existimet, quod pro illis verbis Gratiani; *nulla accipiant*, legatur illic *nulla suscipiant*; item pro illis: *sceleribus obruit*, legatur: *sceleribus obruti*, demum pro illis: *oportet non per gratiam*, habeatur: *oportet ergo non per gratiam*. Can. 22. cau. 1. qu. 1.

In canone 4. ejusdem Concilii legitur canon 102. cau. 1. qu. 1. his tamen verbis: *Placuit, ut modicum balsami, quod benedictum pro baptismi Sacramento per Ecclesias datur, quia singuli tremisses pro ipso exigi solent* (legunt alii: *quia singulis tremisses exigi solent*) *nihil ulterius exigatur, ne forte, quod pro salute animarum per invocationem Sancti Spiritus consecratur, sicut Simon Magus domum Dei pecunia emere*, (legunt alii: *emere voluit*), *ita nos venumdare damnabiliter videamur*. Ex his magis magisque liquet, quod in præcedenti canone observabam, videlicet tempore hujus Concilii Bracarensis passim Clericos occasionem quæsiisse pro rebus sacris pecuniam exigendi, quamobrem operæ pretium fuit Sanctis Patribus effugia omnia præcludere, & veteres etiam consuetudines abrogare. Solebant in Ecclesia Bracarensi eo tempore, quo sacra balsama a Cathedrali Ecclesia tribuebantur in Ecclesias rurales, exigi tremisses a singulis. (tremisses erant tertia pars solidi, quemadmodum constat ex lege Alamanorum, sive Capitulari Dagoberti Regis anni 630. tit. 6. num. 3. ibi: *Tremissus est tertia pars solidi, & sunt denarii quatuor*. Jungatur lex 3. Cod. de veste militari). Non erant hæc statim improbanda, cum essent vestigia juris antiqui, quod Cathedralis Ecclesiis competebat. Cum enim olim quicumque Ecclesiarum inferiorum redditus non singulis Parochis, vel Parochiis ipsis C. 102. cau. 1. qu. 1.

sede-

cederent, sed ad Episcopos, vel Cathedrales Ecclesias deferrentur, ob eorundem Episcoporum, & Cathedralium Ecclesiarum inopiam, ex quibus tamen Episcopi iidem Parochis alimenta suppeditabant, quemadmodum probari potest ex Concilio Aurelianensi I. anni 514. can. 15.; paullatim ditescentibus Ecclesiis Cathedralibus Episcopi singulas oblationes Parochiis factas singulis Parochiis reliquerunt, quibusdam tamen reservatis in signum juris Episcopalis. Quod signum quemadmodum in aliis Ecclesiis erat Cathedraticum, vel Synodaticum, tertia pars decimarum, & oblationum, vel simile quidpiam, ita in Bracarensi Ecclesia erat tremissus, qui Ecclesiis Cathedralibus ab inferioribus pendebatur tempore Paschali, quo sacrum Balsamum petebatur. Verum cum Simoniæ labes tum Clericos ferme omnes infecisset, visum fuit etiam hanc occasionem avertere, ne forte tremissi præstatione sacra Balsama vendi quodammodo viderentur.

C. 103. cau. 1. qu. 1. Canon 103. cau. 1. qu. 1. pertinet ad canonem 7. ejusdem Concilii, ubi eadem verba leguntur, nisi forte quis observatione dignum crediderit, quod pro illis Gratiani verbis: *filios a baptismo retrahunt*, legatur in Concilio: *filios suos a baptismo retrahunt*; & pro illis: *qui si forte dum differuntur*, legatur: *quod si forte dum differunt*; demum pro illis: *quorum spolia pertimescentes*, habeatur in pluribus Codicibus: *quorum exspolia pertimescentes*.

Can. 1. cau. 1. qu. 2. Canon 1. cau. 1. qu. 2. hisce verbis legendus est ex can. 5. ejusdem Bracarensis Concilii: *Placuit, ut quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas Ecclesias Episcopi invitantur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirant; sed si ipsi quidem aliquid ex suo voto obtulerint, non respuatur. Si vero aut paupertas illum, aut necessitas retinet, nihil exigatur ab illo. Hoc tantum unusquisque Episcoporum meminerit, ut non prius dedicet Ecclesiam, aut Basilicam, nisi antea dotem Basilicæ, & obsequium ipsius per donationem* (legunt alii: *per ordinationem*) *Chartulæ confirmatum accipiat; nam non levis est ista temeritas, si sine luminariis, sive sine sustentatione eorum, qui ibidem servituti sunt* (legunt alii: *servituri sunt*) *tanquam domus privata, ita consecretur Ecclesia*.

Can. 1. cau. 2. qu. 4. Cum canone 8. Concilii hujus Bracarensis juxta vulgatam editionem consonat canon 1. cau. 2. qu. 4., dummodo pro verbo illo postremo *accipiat*, legamus: *excipiat*.

C. 12. c. 10. qu. 1. De can. 12. cau. 10. qu. 1. nihil est, quod specialiter observemus. Legitur ille eisdem omnino verbis in can. 1. Concilii hujus Bracarensis.

Can. 1. cau. 10. qu. 3. Eisdem etiam verbis legitur in can. 2. Bracarensi canon 1. cau. 10. qu. 3., ubi tamen in illis: *Et sarta tecta abstulit Ecclesiæ*, aliqui Codices habent: *Et sacra substulit Ecclesiæ*. De jure Episcoporum, Ecclesiarumque Cathedralium jam nonnulla disserui ad canonem 102. cau. 1. qu. 1., qui est hujus Concilii, ubi observabam, Episcopos abdicasse a se administrationem integram oblationum, quæ fiebant Ecclesiis inferioribus, retento sibi aliquo jure in signum veteris, atque ordinariæ potestatis. Inter cetera jura hoc erat in Bracarensi Provincia, ut Episcopi duos solidos exigerent, quoties Parochias suas lustrarent. Quod si quispiam de solidorum hujusmodi valore quæreret, dixerim, varium fuisse apud veteres, nec adeo facile definiri posse, qualis in Bracarensi Provincia fuerit. Apud Romanos veteres dicebatur summa aurea continens centum sextertios, uti deduci potest ex L. 5. §. *prætor* de his, qui dejecer., vel effuder. comparata cum §. *item his cui* instit. de obligat. quæ quasi ex delicto, & l. 47. de manum. testam. cum l. 8. & 9. de

de inoffic. testam. Erat propterea solidus septuagesima secunda pars libræ auri, l. *quotiescumque* Cod. de susceptoribus, & solidus aureus olim viginti libris æris æstimabatur, l. un. Cod. de Collatione æris.

Canon 10. de cons. dist. 1. legitur eisdem verbis in can. 6. hujus Concilii, in quo reprobatæ sunt ejusmodi conditiones in ædificationibus Ecclesiarum, ut ædificator dimidiam oblationum partem lucraretur: Etsi enim fundatoribus concessum fuerit honestas conditiones apponere, minime tamen ipsis indulgendum fuerat, ut non caussa pietatis & religionis, sed potius quærendi lucri templa construerent. *Can. 10. de cons. dist. 1.*

Jam alias memini me animadvertisse, quemadmodum olim Paschalis festivitas in Ecclesiis esset indicenda. Postquam enim cautum apud veteres fuisset, uno eodemque die Pascha in Ecclesiis universis celebrari debere, disputatum est de modo, quo Ecclesiarum conformitas hujusmodi facilius obtineretur. Et quidem Orientales contendebant ad se pertinere designationem diei, præsertim Ægyptii, qui se Lunæ cursum maxime callere allegabant. Contra Latini, qui sentiebant designationem diei esse a Pontifice Maximo tanquam totius Ecclesiæ Principe expectandam. Pacata tandem fuit hæc controversia, statutumque, ut Ægyptii Episcopi per privatam Epistolam Pontificem Maximum certiorem facerent de die decimaquinta Lunæ Martiæ, ut dein idem Maximus Pontifex commode Paschalem diem designaret, designatamque omnibus Ecclesiis, ipsis etiam Ægyptiis, per Encyclicam palam faceret, atque indiceret celebrandam. Indicebat Pontifex Maximus Metropolitanis, qui deinde singuli suis suffraganeis Episcopis ad Concilium convenientibus indicabant; demum vero Episcopi omnes redeuntes a Synodo universo populo promulgabant. Ex his facile percipitur sententia canonis 25. de cons. dist. 3., qui omnino consonat cum canone 9. Bracarensi. *Can. 25. de cons. dist. 3.*

Canonem 55. de cons. dist. 4. jam integrum retulerat Gratianus in can. 12. cau. 10. qu. 1. ex canone 1. Bracarensi, ex quo adparet emendanda esse illa verba *spiritualiter doceantur*; sive enim in vulgatis Concilii exemplaribus, sive apud eundem Gratianum in memorato can. 12. legitur: *specialiter doceantur*. *Can. 55. de cons. dist. 4.*

De Concilio Bracarensi III.

Anno 675. celebratum est aliud Bracarense Concilium, quod tertium appellamus, apud Labbeum vero dicitur quartum, sub Wambano Rege temporibus Adeodati Pontificis Maximi. Illud est Provinciale, in quod convenerant Episcopi octo a Leodecisio Archiepiscopo convocati. Novem in eo editi canones sunt, quorum prior fidei professionem continet, ceteri vero ad stabiliendam disciplinam Ecclesiasticam pertinent. Ex canone 4. hujus Concilii ita restituendus erit canon 9. dist. 23. *Cum antiqua Ecclesiastica noverimus institutione præfixum, ut omnis Sacerdos, cum ordinatur, orario utroque humero ambiatur, scilicet, ut qui imperturbatus præcipitur consistere inter prospera, & adversa, virtutum semper ornamento utrobique circumseptus adpareat, qua ratione tempore Sacrificii non assumat, quod se in Sacramento accepisse non dubitatur? Proinde modis omnibus convenit, ut quod quisque percepit in consecratione, hoc & retentet in oblatione, vel perceptione suæ salutis, scilicet ut, cum Sacerdos ad solemnia Missarum accedit, ut pro se Deo Sacrificium oblaturus, aut Sacramentum Corporis,* *Can. 9. dist. 23.*

&

& Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi sumturus, non aliter accedat, quam orario utroque humero circumseptus, sicut & tempore ordinationis suæ dignoscitur consecratus, ita ut de uno, eodemque orario cervicem pariter, & utrumque humerum premens signum in suo pectore præferat Crucis. Siquis autem aliter egeric, excommunicationi debitæ subjaceat. Ex his adparet orarium illud, quod olim præ manibus gestabatur a Sacerdote, vel Diacono, ut ora prædicantes Dei verbum sudore madentia tergerent, vel ut Diaconi signa ab Altari, cui ministrabant, Cathecumenis, aut pœnitentibus darent, paullatim translatum fuisse in Sacerdotale ornamentum mysticis quibusdam significationibus decoratum, quod hodie *stolæ* nomine appellamus.

Can. 8. dist. 45. In can. 7. ejusdem Bracarensis Concilii habetur eisdem omnino verbis canon 8. dist. 45., ex quo adparet vetus illa disciplina, de qua jam superius egi, videlicet ut Episcopi adinstar Parentum, vel Præceptorum curæ inferiorum Clericorum invigilarent, eosque etiam aliquorum delictorum reos flagello corrigerent. Hac autem potestate cum aliquando abuterentur severiores Episcopi, cautum in hoc canone animadvertimus, ne Episcopi verberibus pœnam exasperent, & percussores potius, quam Pastores videantur. Posteriora hujus canonis verba: *excommunicationis pariter, & exilii sententiam sustinebit*, de pœna depositionis intelligenda sunt; apud veteres enim Patres exilii, & depositionis nomina promiscue sumebantur. Sic in Concilio Toletano XVII. legitur can. 6. *a proprii deponatur ordinis gradu, & perpetuo exulet*. Præsertim vero exulare quispiam ex viris Ecclesiasticis dicebatur, quoties in Monasteriis pœnitentiam delictorum agebat: Hinc Anastasius in Stephanum IV. ait: *Sergius vero in Monasterium D. Scauri deportatus*; & Platina in Christophoro: *In Monasteria tanquam in insulas Clerici male de Ecclesia meriti tum relegabantur*. Conferatur canon 2. cau. 21. qu. 2.

Can. 2. cau. 12. qu. 4. Verba canonis 2. cau. 12. qu. 4. ita legenda sunt ex can. 9. Bracarensi juxta integra Concilii exemplaria: *Non decet Rectores Ecclesiæ in suis strenuos, & in Ecclesiasticis rebus esse remissos: Nam quorundam fertur opinio, quod quidam Sacerdotum familias Ecclesiæ in suis propriis laboribus quassent, rei propriæ profectum augentes, Dominicis vero dispendium nutrientes. Unde quicumque sub hoc neglectu* (ex his exorditur Gratianus) *res divinas laborare distulerit, speciali placito* (idest lege) *distringendus est; qualiter si de rebus, seu augumentis Ecclesiæ quæstum, vel labores rei propriæ auxit, ut ex hoc* (alii legunt: *quæstum laboribus suis proprie auxit, & ex hoc*) *Ecclesiasticis rebus aut neglectum laboris exhibuit, aut minorationem, vel perditionem induxit, quidquid in rebus Ecclesiæ minorationis exhibuit, tantum de rebus propriis Ecclesiæ illi restituat, ex cujus rebus, atque suffragiis suos convictus fuerit ampliasse labores. Quod si aliquid pro utilitatibus Ecclesiæ aut substantiæ expendit, aut dispendii, vel perditionis quidpiam pertulerit, si hoc comprobari potuerit, totum illi a rebus Ecclesiæ ejusdem reformabitur, pro cujus utilitate id expendisse probatur.*

CAPUT

CAPUT XXXIII.

De Concilio, quod dicitur Martini Papæ.

Huc pertinent sequentes canones.

Can. 15. *dist.* 18. *ad canonem* 20. *Concilii Antiocheni referendus.*
Can. 32. *dist.* 23. *pertinet ad Concilia Bracarense I., & Carthaginense IV.*
Can. 7. *dist.* 24. *ad canonem* 9. *Concilii Nicæni referendus.*
Can. 1. *dist.* 27. *ad canonem* 10., *alias* 9. *Concilii Ancyrani referendus.*
Can. 12. *dist.* 28. *pertinet ad Concilium Toletanum I.*
Can. 17. *dist.* 30. *pertinet ad Concilia Gangrense, Nicænum, & Ancyranum.*
Can. 12. *dist.* 34. *ad canonem* 8. *Concilii Neocæsareensis referendus.*
Can. 17. *dist.* 34. *ad canonem* 3. *Concilii Toletani I. referendus.*
Can. 18. *dist.* 34. *ad canonem* 4. *Concilii Toletani I. referendus.*
Can. 12. *dist.* 44. *pertinet ad Concilia Laodicenum, & Carthaginense.*
Can. 8. *dist.* 50. *pertinet ad canones vulgo Apostolicos, & Concilium Ancyranum.*
Can. 22. *dist.* 50. *ad canonem* 15. *Ancyranum referendus.*
Can. 44. *dist.* 50. *pertinet ad canones Ancyranos.*
Can. 7. *dist.* 54. *ad canonem* 10. *Concilii Toletani I. referendus.*
Can. 9. *dist.* 55. *ad canonem* 1. *Nicænum referendus.*
Can. 8. *dist.* 63. *pertinet ad canones Laodicenos.*
Can. 7. *dist.* 64. *ad canonem* 4. *Nicænum referendus.*
Can. 2. *dist.* 65. *ad canonem* 19. *Antiochenum referendus.*
Can. 3. *dist.* 92. *ad canonem* 15. *Laodicenum referendus.*
Can. 4. *dist.* 92. *ad canonem* 18. *Antiochenum referendus.*
Can. 9. *dist.* 92. *ad canonem* 5. *Concilii Toletani I. referendus.*
Can. 11. *dist.* 95. *est referendus ad can.* 20. *Concilii Toletani I. juncto can.* 124. *de cons. dist.* 4.
Can. 67. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus ad canones* 32., & 38. *Laodicenos.*
Can. 22. *cau.* 1. *qu.* 7. *referendus ad canonem* 8. *Concilii Nicæni.*
Can. 2. *cau.* 6. *qu.* 4. *ad canonem* 14. *Antiochenum referendus.*
Can. 4. *cau.* 8. *qu.* 1. *ad canonem* 23. *Antiochenum referendus.*
Can. 1. *cau.* 9. *qu.* 3. *ad canonem* 9. *Antiochenum referendus.*
Can. 7. *cau.* 10. *qu.* 2. *ad canonem* 25. *Antiochenum referendus.*
Can. 8. *cau.* 10. *qu.* 2. *pertinet ad Concilia Carthaginensia IV., & V.*
Can. 7. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad canonem* 4. *Antiochenum referendus.*
Can. 20. *cau.* 12. *qu.* 1. *ad canonem* 24. *Antiochenum referendus.*
Can. 4. *cau.* 14. *qu.* 4. *ad can.* 17. *Nicænum referendus.*
Can. 4. *cau.* 15. *qu.* 8. *idem est cum can.* 9. & 10. *Neocæsareensi.*
Can. 38. *cau.* 17. *qu.* 4. *ad canonem* 3. *Gangrensem referendus.*
Can. 5. *cau.* 21. *qu.* 5. *ad canonem* 12. *Antiochenum referendus.*
Can. 3. *cau.* 26. *qu.* 5. *ex nonnullorum Conciliorum canonibus compositus.*
Can. 6. *cau.* 26. *qu.* 6. *referendus ad canonem* 9. *Concilii Nicæni.*
Can. 13. *cau.* 26. *qu.* 7. *referendus ad canonem* 3. *cau.* 26. *qu.* 5.

Can. 8. cau. 27. qu. 1. est potius Concilii Triburiensis.
Can. 26. cau. 27. qu. 1. referendus ad Concilium Toletanum I.
Can. 9. cau. 32. qu. 7. referendus ad canonem 3. Neocæsareensis Concilii.
Can. 9. cau. 33. qu. 4. referendus ad canones 51., & 52. Laodicenos.
Can. 29. de consf. dist. 1. referendus ad canones Arelatensem, & Turonensem.
Can. 4. de consf. dist. 2. referendus ad canonem 24. Concilii Carthaginensis III.
Can. 18. de consf. dist. 2. referendus ad canonem 2. Concilii Antiocheni.
Can. 7. de consf. dist. 3. referendus ad canonem 50. Laodicenum.
Can. 59. de consf. dist. 4. referendus ad canones 45., & 46. Laodicenos.
Can. 116. de consf. dist. 4. referendus ad canonem 6. Neocæsareensis Concilii.
Can. 124. de consf. dist. 4. referendus ad can. 11. dist. 95.

QUod nomine Martini Papæ Concilium a Gratiano laudatur, non illud est, quod anno 649. congregatis quinque supra centum Episcopis adversus Monothelitarum hæresim Romæ celebravit Martinus I. Pontifex Maximus. Potius ad illa refertur Concilia, quæ Martinus Bracarensis Episcopus veterum Conciliorum, præsertim Orientalium nomine collegit prope finem sexti sæculi. Jam superius in præfatione hujus operis & patriam, & indolem, & studia Martini Bracarensis exhibui. Paucis hic perstringam, eum fuisse Natione Græcum, vel, ut aliis lubet, Galliæ originarium, qui tamen apud Græcos a puero plurimum est commoratus, deinde vero in Hispaniam perrexisse, in qua constitutus est Episcopus Bracarensis. Ut autem erat Græcarum rerum, quas a tenera ætate susceperat, amantissimus; sedulam impendit operam, ut Græcos vetustos canones latinitate donaret, & suis sequendos proponeret; ne tamen videretur res Hispanicas negligere, Græcis canonibus aliquot capita Conciliorum Toletanorum, & Bracarensium adnexuit. Verum in referendis canonibus non satis integra fuit ejusdem fides; ut enim omittam græcos, latinosve Codices eo tempore jam fuisse corruptos, quemadmodum jam in præfatione hujus operis prænotavi, animadvertunt Garzias Loaisa in præfatione ad Capitula Martini Bracarensis, & præter ceteros Antonius Augustinus de Collectoribus canonum in parte 2. Epitomes juris Pontificii, Martinum capitulis græcis aliqua ex latinis addidisse, aliqua etiam detraxisse, aliquando præterea non ita latina fecisse, quemadmodum Græce habebantur, sed ex duobus, vel tribus capitibus unicam sententiam conscripsisse. Integrum hoc opus, quale editum est, continet capita 84., seu juxta aliorum editiones 85., in quibus scilicet distributum est in duo caput 72. Duas hæc collectio partes habet, in quarum priore de Clericis, in altera de Laicis agitur. Edidit hoc opusculum Johannes Doviatius adscriptis ad margines optimo studio tum variis lectionibus, tum canonibus Conciliorum, ex quibus Capitula quæque ab auctore primum depromta fuerant; & habetur in Appendice tom. 1. Bibliothecæ Juris Canonici veteris Guillielmi Voelli, & Henrici Justelli. Hæc itaque illa Capitula sunt, quæ Gratianus modo nomine Concilii Martini Papæ retulit, modo Capitulorum Martini, quæ propterea hoc in loco universa complexus sum, singula, quoad fieri poterit, ad sua loca, & ad fontium ipsorum exemplaria exacturus juxta editionem Doviatii probatissimam.

Can. 15. dist. 18. In capite 18. Collectionis Martinianæ habetur canon 15. dist. 18., qui pertinet ad canonem 20. Concilii Antiocheni, quem jam suo loco retulimus ad canonem 4. dist. 18. Doviatius ita exhibuit.

Canon

Canon Martini.

Propter Ecclesiasticas curas, & altercationum solutiones, bene placuit per singulas Provincias bis in anno Concilium fieri, convocante Metropolitano Episcopo omnes Provinciæ (*alii Codices habent*: Provinciales) Episcopos, ita ut ad Concilium procedant (*legunt alii*, ut Concilium præcedant, *alii*: ut in his Conciliis procedant) omnes Presbyteri, & Diacones, vel hi, qui se læsos existimant, ut in Concilio (*legunt alii*: ut eorum, qui se læsos existimant in Concilio) causæ examinatæ, ad justum judicium perducantur: (*legunt alii*: prodantur.) Et siqui manifeste Episcopi, vel Presbyteri, aut Diaconi inventi fuerint in offensa, secundum rationem excommunicentur, quamdiu communi consensu de his placuerit dare (*legunt alii*: placuit dari) sententiam. Nulli autem Episcopo liceat propria apud semetipsum Concilia facere, præter eos, quibus Metropoles sunt creditæ. (*legunt alii*: qui sunt Metropolis.)

Canon Antiochenus.

Propter Ecclesiasticas caussas, & quæ existunt controversias dissolvendas, sufficere visum est bis in anno per singulas Provincias Episcoporum Concilium fieri. Semel quidem post tertiam hebdomadam Paschalis festivitatis, ita ut in quarta hebdomada, quæ consequitur, idest media Pentecoste, Concilium compleatur. Admoneant autem Provinciales Episcopos hi, qui in amplioribus, idest, qui in Metropolitanis Civitatibus degunt. Secundum vero Concilium idibus Octobribus habeatur, qui dies apud Græcos Hyperberetæi mensis decimus invenitur. In ipsis autem Conciliis & Presbyteros, & Diaconos præsentes esse oportet, & omnes quotquot se læsos existimant, & Synodicam expectare sententiam. Ne liceat aliquibus apud semetipsos Concilia sine Metropolitanorum Episcoporum conscientia facere; quibus de omnibus causis constat esse permissum judicium.

In canone 32. dist. 23. Gratianus exhibet duo Martini Bracarensis capita 41., & 66., quorum prius referendum est ad Concilium Bracarense I. can. 28., posterius ad Concilia Carthaginense IV. can. 44., & 45., & Bracarense I. can. 29. Exhibebo hic omnes hujusmodi canones, ut ab unoquoque facile invicem conferri possint, & Martini sententiæ ad optima exemplaria exigi. *Can. 32. dist. 23.*

Canon 41. Martini.

Non liceat cuilibet ministeria tangere (*legunt alii*: non liceat quemlibet ministrorum tangere) *nisi Subdiacono*, aut acolytho in Secretario (*legunt alii*: in Secretorio) vasa Dominica.

Can. 28. Bracarensis.

Placuit, ut non liceat cuilibet ex Lectoribus sacra altaris vasa portare, nec aliis: nisi his, qui ab Episcopo Subdiaconi fuerint ordinati.

Can. 66. Martini.

Non oportet Clericos comam nutrire & sic ministrare; sed attonso capite, patentibus

Canon 44. Concilii Carthaginensi IV.

Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat.

tentibus auribus, & secundum Aaron talarem vestem induere, ut sint in habitu ornato. *Legunt alii*: in habitu ordinato.

Canon 45. ejusdem Concilii.

Clericus professionem suum & in habitu, & in incessu probet; & ideo nec vestibus, nec calceamentis decorem quærat.

Canon 29. Concilii Bracarensis I.

Item placuit, ut Lectores in Ecclesia in habitu sæculari ordinati non psallant, neque granos gentili ritu dimittant.

Ex his adparet Martinum Bracarensem, uti diximus, non satis accurate aut verba, aut sententiam Conciliorum descripsisse, sed generatim ex illis quædam composuisse ad disciplinam Ecclesiasticam tradendam, qualem in sua Provincia obtinere exoptabat. De *Granis*, de quibus sermo est in memorato Bracarensi canone mentionem fecit S. Isidorus Hispalensis in lib. 19. Ethymolog. cap. 23. scribens fuisse vestes Gothorum peculiares ad pompam adhibitas; quamquam enim illarum figura hodie exprimi difficile possit, tamen generatim agnoscimus fuisse ad ostentationem compositas ex his laudati Isidori verbis: *Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed & in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum, granos, & cinnabar Gothorum &c.*

Can. 7. dist. 24. Canon 7. dist. 24. habetur in cap. 24. Collectionis Martini Bracarensis. Ibi Doviatius etiam retulit canonem 9. Concilii Nicæni cum capite Martini, collatum his verbis:

Caput Martini 24.

Siquis Presbyter, aut Diaconus sine aliqua examinatione ordinati sunt, aut certe, cum discuterentur criminosa peccata confessi sunt (*legunt alii*: Confessi sunt criminosa peccata sua. *Alii*: criminosa peccata sua celaverunt:) aut post ordinationem ab aliis sunt detecti, abjiciantur ex Clero, (*alii legunt* a Clero); similiter vero & de universo ordine Clericorum (*legunt alii* Cleri) servetur: Nam hoc sibi, quod irreprehensibile est, Sancta Catholica defendit Ecclesia.

Canon Concilii Nicæni.

Siqui sine examinatione promoti Presbyteri sunt, & postea examinati, confessi sunt peccata sua; & cum confessi fuissent, contra regulam venientes homines manus eis temere impesuerunt; hos Ecclesiasticus ordo non recipit. In omnibus enim quod irreprehensibile est, defendit Ecclesia. Hunc eundem canonem jam retulerat Gratianus in can. 4. dist. 81.

Can. 1. dist. 27. Depravatus est canon 10., alias 9. Concilii Ancyrani apud Martinum eundem Bracarensem in cap. 39. Collectionis ejusdem. Exhibebo hic etiam utrumque fragmentum, sive Martinianum, sive Ancyranum; licet jam Ancyranum eundem canonem retulerim, ubi de can. 8. dist. 28.

Canon

Canon Martini.

Diaconus, qui eligitur (*legunt alii*: Siquis ad ministerium Diaconatus eligitur) si contestatus (*legunt alii* sicut testatus) fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit non posse (*alii legunt*: se non posse) in castitate permanere, hic non ordinetur. Quod si in ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, & vacet a Clero.

Canon Ancyranus.

Diaconi quicumque, cum ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, dicentes se velle habere uxores, nec posse se continere; hi si postea ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea quod his Episcopus licentiam dederit. Quicumque sane tacuerunt, & susceperunt manus impositionem professi continentiam, si postea ad nuptias convenerint, a ministerio cessare debebunt.

Nemo sane ex his non videt, quantum ab Ancyrani Concilii sententia distet in hoc canone Martinus Bracarensis, ideo forte sententiam Concilii detorquens, ut alias animadverti, ut Græcorum consuetudines non reciperet apud suos, immo Græcos ipsos canones suarum Provinciarum disciplinæ accommodaret.

Canon 12. dist. 28. habetur in cap. 29. Martini Bracarensis, & quidem eisdem omnino verbis, in quibus animadvertendum est postrema illa: *morienti tamen ei Sacramenta subveniant*, in nonnullis quidem Martini exemplaribus ita haberi; in aliis autem legi: *morienti tantum ei Sacramenta subveniant*; & in aliis *subvenient*. Pertinent autem hæc ad Concilium Toletanum I. anni circiter 400., in quo eadem omnino verba habentur, & in fine ita legitur: *morienti tantum ei Sacramentum subveniat*. *Can. 12. dist. 28.*

In can. 17. dist. 30. habentur duo Martini fragmenta, videlicet caput 57., & 58. collectionis ejusdem, in quibus referuntur tres veterum Conciliorum canones, canon 18. Gangrensis, canon 20. Nicænus, & canon 13., alias 14. Ancyranus. *Can. 17. dist. 30.*

Canon 57. Martini:

Siquis Presbyter publica pœnitentia a Sacerdote accepta, (*legunt alii*: propter publicam pœnitentiam a Sacerdote acceptam), aut aliqua necessitate die Dominica pro quadam religione jejunaverit, sicut Manichæi, anathema sit. Similiter quia quod ab Apostolis traditum est canon tenet antiquus, placuit, ut per omnes Dominicas, & per omnes dies Paschæ usque ad Quinquagesimam non prosternant se in oratione humilitatis, sed recto vultu ad dominum fungantur orationis officio; (*legunt alii*: prostrati, nec humiliati, sed erecto vultu ad Dominum orationum fungantur officio) quia in his diebus gaudium resurrectionis Domini (*legunt alii*: Dominicæ) celebramus.

Canon 18. Gangrensis.

Siquis, tanquam hoc continentiæ convenire judicans, die Dominico jejunaverit, in ejusdem diei contemtum, anathema sit.

Canon 20. Nicænus.

Quoniam sunt in die Dominica quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus Pentecostes; propterea itaque constitutum est a Sancta Synodo, quoniam consona, & conveniens per omnes Ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino vota reddamus.

Canon

Canon 58. Martini.

Siquis non pro abstinentia, sed pro execratione escarum (*legunt alii*: ab esu carnium) abstinet, placuit sancto Concilio, ut prægustet, & sic, si vult abstinere, abstineat. Si autem spernit, ita ut olera cocta cum carnibus non degustet, iste non obediens, nec suspicionem hæresis a se removens, deponatur ab ordine Clericatus. *Legunt alii*: Clericorum.

Canon 13. alias 14. Ancyranus.

De his, qui in Clero sunt Presbyteri, vel Diaconi, & abstinent se a carnibus: hoc placuit statui, ut non eas tanquam immundas contemnant, sed contingant. A quibus quidem si se abstinere volunt, habeant potestatem, ita tamen, ut siquando cum oleribus coquuntur, eadem tanquam carnibus polluta non judicent, sed ex his cibum assumant, quamvis a carnibus se abstineant. Quod si immundas in tantum eas, & abominabiles judicaverint, ut nec olera, quæ cum carnibus coquuntur, æstiment comedenda, tanquam non consentientes huic regulæ cessare eos oportet, & a ministerio, & ordine suo.

Can. 12. *dist.* 34. Canon 12. dist. 34. habetur apud Martinum Bracarensem in cap. 28. eisdem omnino verbis; pertinet autem ad canonem 8. Concilii Neocæsareensis, quem jam suo loco retulimus ad canonem 11. dist. 34.

Can. 17. & 18. *dist.* 34. In canones 17., & 18. dist. 34. referuntur capita 43., & 44. Collectionis Martini, quæ tribuenda sunt Concilio Toletano I. can. 3. & 4., quorum verba cum dissonent a capitibus Martini hic conferenda erunt.

Canon 43. Martini.

Lector si viduam alterius uxorem acceperit, in Lectoratu (*legunt alii*: in Lectoris statu) permaneat; aut, si forte necessitas sit, Subdiaconus (*legunt alii*: Diaconus) fiat, nihil autem supra. Similiter & si bigamus fuerit.

Canon 44. Martini.

Si Subdiaconus secundam duxerit uxorem, inter Lectores, vel Ostiarios habeatur, ita ut Apostolum non legat.

Canon 3. Toletanus.

Item constituit Sancta Synodus, ut Lector fidelis, si viduam alterius uxorem acceperit, amplius nihil sit.

Canon 4. Toletanus.

Subdiaconus autem defuncta uxore, si uxorem aliam duxerit, ab officio, in quo ordinatus fuerat, removeatur, & habeatur inter Ostiarios, vel Lectores, ita ut Evangelium, & Apostolum non legat.

Can. 12. *dist.* 44. Juvabit hic quoque referre capita 61. & 65. Martini Bracarensis conferenda cum canone 12. Concilii Carthaginensis apud Ivonem parte 6. cap. 256., & cum Concilio Laodiceno can. 55., quæ juncta retulit Gratianus in can. 12. dist. 44.

Canon

Canon 61. apud Martinum.

Non liceat Sacerdotes, vel Clericos, sed nec Religiosos Laicos convivia facere de confertis.

Canon 65. apud Martinum.

Non oportet Clericos, vel Laicos Religiosos ante sacram horam diei tertiam inire convivia: neque aliquando Clericos, nisi hymno dicto edere panem, & post cibos gratias Auctori Deo referre.

Canon 55. Laodicenus.

Non oportet ministros Altaris, vel quoslibet Clericos, aut etiam Laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus commissales appellat, convivia celebrare. Hunc canonem jam expendimus ad can. 10. dist. 44.

Canon Carthaginensis apud Ivonem.

Non oportet Clericos, vel Laicos Religiosos ante sacram horam diei tertiam inire convivia: neque aliquando Clericos, nisi hymno dicto, Ecclesiæ panem sumere, & post cibum gratias Auctori Deo referre. Hæc posteriora, quæ ex Concilio Carthaginensi referuntur apud Ivonem, habentur etiam in Capitularibus Regum Francorum, quemadmodum constat ex additione 4. Capitularium cap. 69. in editione Parisiensi anni 1677.

Canon 8. dist. 50. legitur in cap. 26. Martini Bracarensis, qui referendus est *Can. 8. dist. 50.* ad canonem 17. alias 18. ex iis, qui Apostolici nuncupantur, & ad canonem 21. Ancyrani Concilii. Quoniam vero non tam Martinus a memoratorum Conciliorum verbis recessit, quam Gratianus a Collectione Martini, juvabit etiam hic & caput Martini, & capita Conciliorum describere.

Caput 26. Martini.

Siquis viduam, aut ab alio dimissam duxerit, non admittatur ad Clerum (*legunt alii*: ad Clericatum). Quod si obrepserit, dejiciatur. Similiter si homicidii, aut facto, aut præcepto, aut consilio, aut defensione (*legunt alii*: aut assensione) post baptismum conscius fuerit, & per aliquam subreptionem ad Clericatum venerit, dejiciatur, & in finem vitæ suæ communionem recipiat (*legunt alii*: accipiat, *alii*: non recipiat.)

Canon Apostolicus.

Siquis viduam, & ejectam acceperit, aut meretricem, ancillam, vel aliquam de his, quæ publicis spectaculis mancipantur, non potest esse Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut ex eo numero, qui ministerio sacro deserviunt.

Canon 21. Ancyranus.

Qui volentes homicidium fecerunt, ad pœnitentiam quidem jugiter se submittant, circa autem exitum vitæ communione digni habeantur.

Can. 22. dist. 50. Canon 22. dist. 50. habetur quidem inter capitula Martini Bracarensis num. 17., ubi tamen non omnes Codices prorsus consonant, quorum verba hic referam una cum canone 15. Concilii Ancyrani, quem Martinus describere volebat.

Canon Martini.

Siquis Presbyter, aut Diaconus inventus fuerit aliquid de ministeriis Ecclesiæ (*legunt alii*: de vasis ministerii Ecclesiæ) venumdasse (*alii*: venumdedisse), quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione Ecclesiastica non haberi. In judicio tamen Episcopi dimittendus est, sive dignus sit, sive indignus, ut in suo recipi debeat gradu (*legunt alii*: dimittendum esse, sive dignus sit, sive indignus: *alii*: sive dignus est, sive indignus, in suum recipi gradum.) Quia multoties hoc ipsum (*legunt alii*: quia multoties pro hoc ipso) quod de Sacrosancto Altario contaminatum est, id in Episcopi (*legunt alii*: Altario intaminaverunt, cum Episcopi) potestate dimissum est.

Canon 15. Ancyranus.

Siqua de rebus Episcopi, cum Episcopus non est, Presbyteri vendiderint, placuit rescisso contractu ad jus Ecclesiasticum revocari. In judicio autem erit Episcopi constitutum, si pretium debeat recipi, nec ne. Propter quod sæpe contingit, distractarum rerum redditus ampliorem summam pro accepto pretio reddi.

Can. 44. dist. 50. In canone 44. dist. 50. eisdem omnino verbis legitur caput 78. Martini Bracarensis, ubi Collector perstrinxit sententiam duorum canonum Concilii Ancyrani. Prior est canon 21. alias 22. his verbis a Doviatio descriptus. *Qui volentes homicidium fecerunt, ad pœnitentiam quidem jugiter se submittant, circa autem exitum vitæ communione digni habeantur*. Posterior est canon 22. alias 23. ibi: *Eos vero, qui non voluntate, sed casu homicidium fecerint, prior quidem regula post septem tantum annorum pœnitentiam communioni sociavit secundum gradus constitutos: hæc vero humana definitio quinquennii tempus tribuit*. Jam hæc eadem retulerat Gratianus in can. 42. dist. 50.

Can. 7. dist. 54. Eisdem etiam verbis refertur in capite 46. Martini Bracarensis canon 7. dist. 54., cujus tamen verba paullo aliter legenda sunt ex can. 10. Concilii Toletani I. ibi: *Clericos, siqui obligati sint, vel pro æquatione, vel de genere alicujus domus non ordinandos, nisi probatæ vitæ fuerint, & patroni consensus accesserit*. Observandum ibi *de genere alicujus domus* illos adpellari, qui ad familiam alicujus pertinebant, videlicet qui vel servi extiterunt, vel ex servis nati, qui tamen ea conditione manumissi fuerunt, ut colonatui Patroni sui tam ipsi, quam eorum filii addicti essent.

Can. 9. dist. 55. Caput 21. Martini Bracarensis, qui exceptus est ex can. 1. Nicæno, refertur apud Gratianum in can. 9. dist. 55. & quidem Nicænum canonem jam suo loco exposui ad can. 7. dist. 55., verum & hic juvabit cum capite Martini conferre, cum præsertim Gratianus non integre Martini editionem sequutus fuerit.

Canon

Canon Martini.

Siquis pro ægritudine (*legunt aliqui*: præ ægritudine, *alii*: pro caussa ægritudinis) naturalia a medicis habuerit secta: similiter & qui a barbaris, aut a Dominis stultis fuerint castrati, & moribus digni fuerint visi, hos canon admittit ad Clericatus officium promoveri. Siquis autem sanus, non per disciplinam religionis, & abstinentiæ, sed per abscissionem plasmati a Deo corporis existimans (*legunt alii*: existimat) posse a se carnales concupiscentias amputari, castraverit se, non eum admitti decernimus ad aliquod Clericatus officium. Quod si jam ante fuerit, (*alii legunt*: fuerat) promotus ad Clerum, prohibitus a suo ministerio deponatur.

Canon Nicænus.

Siquis in ægritudine vel a Medicis sectus est, vel a barbaris castratus, placuit, ut iste permaneat in Clero. Siqui autem sanus seipsum abscidit, etiamsi est in Clero, cessare debet: & ex hoc nullum talem ordinari. Sicut autem de his, qui vel affectaverunt hæc, vel ausi sunt se ipsos abscindere, hæc, quæ diximus, statuta sunt; ita siqui a barbaris, vel a Dominis suis secti, & probabilis vitæ sunt, suscipit Ecclesiastica regula ad Clerum.

Can. 8. dist. 63. referendus est ad canones 12., & 13. Concilii Laodiceni, quorum verba perstrinxit Martinus Bracarensis in suo canone 1. *Can. 8. dist. 63.*

Canon Martini.

Non licet (*alii legunt*: non liceat) populo electionem facere eorum, qui ad Sacerdotium promoventur (*legunt alii*: provocantur), sed judicium sit Episcoporum, (*legunt alii*: judicium Episcoporum est) ut ipsi eum, qui ordinandus est, probent, si in sermone, & fide, & in spirituali (*legunt alii*: spiritali) vita edoctus sit.

Canon 13. Laodicenus.

De eo, quod non sit populis concedendum electionem facere eorum, qui altaris ministerio sunt applicandi.

Canon 12. Laodicenus.

Episcopum non oportet præter judicium Metropolitanorum, & finitimorum Episcoporum constitui ad Ecclesiæ Principatum. Non eligantur, nisi quos multo ante nota probabilis vitæ commendat: & nihilominus, si in sermone fidei, & recta ratione per suam conversationem fuerint probati.

Can. 7. dist. 64. habetur in cap. 2. Collectionis Martini Bracarensis, & quidem eisdem omnino verbis: dummodo adnotemus pro verbo illo *eligantur* in aliquibus editionibus legi: *colligantur*. Siquis contulerit hunc canonem 7. cum can. 1. dist. 64. agnoscet statim, fragmentum Martini Bracarensis pertinere ad canonem 4. Concilii Nicæni, quem Doviatius ita exhibuit: *Episcopum oportet ab omnibus Episcopis, si fieri potest, qui sunt in ejus Provincia, ordinari. Si vero hoc dif-* *Can. 7. dist. 64.*

ficile fuerit, vel aliqua urgente necessitate, vel itineris longitudine, certe tres Episcopi debent in unum esse congregati, ita ut etiam ceterorum, qui absentes sunt, consensum literis teneant, & ita faciant ordinationem. Potestas sane, vel confirmatio pertinebit per singulas Provincias ad Metropolitanum Episcopum.

Can. 2. dist. 65. Sequitur apud Martinum Bracarensem in capite 3. canon 19. ex Antiochenis, quem tamen paullo aliter idem Martinus interpretatus est. Gratianus Martini ejusdem verba retulit in can. 2. dist. 65., quemadmodum verba Antiocheni Concilii in can. 3. ejusdem distinctionis. Non gravabor tamen utrumque fragmentum hoc in loco conferre cum Doviatio, exhibitis etiam Codicum varietatibus, in quibus Martini fragmentum paullo aliter describi videtur.

Canon Martini.

Non debet ordinari Episcopus absque consilio, & præsentia (*legunt alii*: vel præsentia, *alii*: & præscientia) Metropolitani Episcopi. Adesse autem oportet omnes, qui sunt in Provincia Sacerdotes, quos per suam debet Epistolam Metropolitanus convocare. Et quidem si omnes concurrerint, bene: (*legunt alii*: & si quidem omnes occurrerint, melius.) Si autem hoc difficile fuerit, plures oportet concurrere (*alii*: pluriores oportet occurrere.) Qui autem non convenerint, præsentiam sui per suas Epistolas faciant. Et sic omnium facto consensu, ordinationem Episcopi fieri oportet. Si autem aliter, præter quod a nobis terminatum est, fuerit factum, talem ordinationem nihil valere (*legunt alii*: prævalere) decernimus. Si autem secundum canones ordinatio Episcopi fuerit facta, & aliquis cum malitia (*legunt alii*: si quis cum malitia: *alii*: & aliquis contra sua malitia: *alii*: & aliquis cum sua malitia) in aliquo contradixerit, plurimorum consensus (*legunt alii*: sensus) obtineat.

Canon Antiochenus.

Episcopum non ordinandum sine consilio, & præscientia Metropolitani Episcopi: cui melius erit, si ex omni Provincia congregentur Episcopi. Quod si fieri non potest, hi, qui adesse non possunt, propriis literis consensum suum de ipso designent. Et tunc demum post plurimorum sive per præsentiam, sive per literas consensum, sententia consona ordinetur. Quod si aliter, quam statutum est, fiat, nihil valere hujusmodi ordinationem. Si vero etiam secundum definitas regulas ordinatio celebratur, contradicant autem aliqui propter proprias domesticas simultates, his contemtis, sententia de eo obtineat plurimorum.

Can. 3. dist. 92. Paucis verbis perstrinxit Martinus Bracarensis in cap. 45. suæ Collectionis canonem 15. Concilii Laodiceni, qui ita exprimendus erat: *Non licere præter canonicos psaltes, idest, qui regulariter cantores existunt, quique pulpitum ascendunt, & de Codice legunt, alium quemlibet in Ecclesia psallere.* Gratianus verba Martini Bracarensis retulit in can. 3. dist. 92.

Can. 4. dist. 92. In canone 4. dist. 92. habetur caput 10. Martini Bracarensis, quod pertinet ad canonem 18. Concilii Antiocheni, sive can. 5. eadem dist. 92. apud Gratianum. Doviatius ita utrumque fragmentum contulit.

Canon

Canon Martini.

Siquis Episcopus ordinatus per contentionem populi, (*legunt alii*: pro contentione populi), aut pro aliqua alia ratione, & non pro sua culpa, in Parochiam (*legunt alii*: in Parochia) quæ ei fuerit data, non ierit (*legunt alii*: non læsit) hunc oportet honorem Sacerdotii (*legunt alii* ordinem Sacerdotum) tantummodo contingere, (*alii* continere) ita, ut de rebus Ecclesiæ, in quam convenit, nihil sibi præsumat. Sustineat autem, quid de eo sanctum Concilium judicare voluerit.

Canon Antiochenus.

Siquis Episcopus ordinatus non abierit in Parochiam, cui ordinatus est; si non suo vitio, sed plebis forsitan contradictione: hic honorem susceptum retinere debebit, & Sacerdotio fungi: ita ut nihil molestiæ afferat Ecclesiæ illi, in quam fuerat constitutus. Expectare autem eum oportet Provinciæ plenam Synodum, donec de eo, quod competit, statuatur.

Caput 63. Martini Bracarensis eisdem omnino verbis refertur apud Gratianum in can. 9. dist. 92.; referendum autem est ad Concilium Toletanum I. can. 5., cujus hæc sententia est: *Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus Clericus, si intra civitatem non fuerit, vel in loco, in quo Ecclesia est, aut vico, aut villa, & ad Ecclesiam ad Sacrificium quotidianum non accesserit, Clericus non habeatur, si castigatus per satisfactionem veniam ab Episcopo noluerit promereri.* Ex his adparet editionem illam Codicis Martini, in qua in dicto capite 63. habetur *psallendi Sacrificium*, anteferendam esse aliis Codicibus, in quibus legitur *psallendi officium*; priora enim verba magis convenire videntur Toletano Concilio, ex quo Martini canon depromtus fuerat. *Can. 9. dist. 92.*

Quod Gratianus retulit in can. 11. dist. 95., repetiit in can. 124. de consf. dist. 4., ubi tria Martini Bracarensis capita descripta sunt, videlicet 51, 52., & 53., quæ pertinent ad Concilium Toletanum I. can. 20., & ad Concilium Laodicenum can. 56. Dabo hujusmodi capita invicem etiam conferenda. *Can. 11. dist. 95. ca. 124. de cons. dist. 4.*

Canon 51. Martini.

Omni tempore Episcopo (*legunt alii*: Episcopis) liceat chrisma conficere, & per suas Diœceses destinare, ita ut ad dirigendum chrisma Diaconus, aut Subdiaconus ante diem Paschæ de singulis Ecclesiis ad Episcopum destinetur.

Canon 52. Martini.

Presbyter præsente Episcopo non signet infantes, nisi forte ab Episcopo fuerit illi præceptum.

Canon 20. Concilii Toletani I.

Placuit ex hac die nullum alium, nisi Episcopum chrisma conficere, & per Diœcesim destinare, ita ut de singulis Ecclesiis ad Episcopum ante diem Paschæ Diaconi destinentur, aut Subdiaconi, qui confectum chrisma ab Episcopo, destinatum ad diem Paschæ possint ad tempus deferre. Episcopus sane certum est, quod omni tempore possit chrisma conficere. Sine conscientia autem Episcopi nihil penitus Presbyteri agere præsumant.

Canon 53. *Martini*.

Non liceat Presbytero, prius Episcopo (*legunt alii*: prius ab Episcopo) introire in baptisterium, sed cum Episcopo, nisi forte aut absens fuerit, aut ægrotus.

Idem canon 20. sub finem.

Statutum vero est Diaconum non chrismare, sed Presbyterum absente Episcopo; præsente vero non, nisi ab Episcopo fuerit præceptum.

Canon 56. Laodicenus.

Non oportet Presbyteros ante ingressum Episcopi ingredi Ecclesiam, & sedere in tribunalibus; sed cum Episcopo ingredi; nisi forte aut ægrotet Episcopus, aut in peregrinationis commodo eum abesse constiterit.

Can. 67. cau. 1. qu. 1. Quod nomine Concilii Laodiceni retulerat Gratianus in can. 66. cau. 1. qu. 1., idipsum retulit nomine Concilii Martini Papæ in canone sequenti, sive 67. Sane Martinus Bracarensis eisdem verbis, quæ apud Gratianum habentur, perstrinxerat canones 32., & 38. Laodicenos. Ita autem legitur in ipsomet Laodiceno Concilio can. 32. *Non oportet hæreticorum benedictiones accipere, quoniam maledictiones magis sunt, quam benedictiones*; & can. 38. *Non oportet cum hæreticis, vel schismaticis orare.*

Can. 22. cau. 1. qu. 7. In can. 22. cau. 1. qu. 7. habemus integrum caput 36. Martini Bracarensis, in cujus tamen Codicibus non consona ubique sunt postrema verba; etsi enim in vulgatis legatur: *si in aliqua hæresis opinione fuerint nominati*, legunt tamen alii: *si in aliquam hæresis opinionem fuerint nominati*. Doviatius refert hunc canonem ad Concilium Nicænum cap. 8. ibi: *Siqui voluerint venire ad Ecclesiam Catholicam ex Novatianis, placuit sancto Concilio, ut ordinentur, & sic maneant in Clero. Ante omnia autem hanc habeant confessionem, quam per Scripturam exigi oportet, ut fateantur, se communi consensu Catholicæ Ecclesiæ statuta observaturos*. Hunc canonem jam expendimus ad can. 8. cau. 1. qu. 7. Huc quoque referri possent Decreta Leonis Magni a Dionysio Exiguo edita cap. 14. cujus fragmenta habemus in can. 42., & 112. cau. 1. qu. 1., can. 21. cau. 1. qu. 7., & in can. 1. dist. 86.

Can. 2. cau. 6. qu. 4. Eisdem omnino verbis descriptum est in can. 2. cau. 6. qu. 4. caput 13. Martini Bracarensis; non tamen cum illo eisdem verbis consonare videtur canon 14. Antiochenus, ad quem referendum est. Ita exhibet Doviatius: *Siquis Episcopus de aliquibus causis criminalibus in judicio Episcoporum fuerit accusatus, contingat autem de ipsis Episcopis Provinciæ, qui convenerunt, diversas habere sententias; & alios quidem innocentem eum pronunciare, alios reum; propter hujusmodi itaque controversiam amputandam, placuit Sanctæ Synodo Metropolitanum Episcopum alterius Provinciæ vicinæ advocari, & aliquantos cum eo Episcopos alios. Qui pariter residentes, quicumque fuerint, dirimant quæstionem, propter hoc, ut firmum sit judicium, quod ab unius Provinciæ Episcopis fuerit promulgatum*. De hoc canone jam egimus ad can. 1. cau. 6. qu. 4.

Ca. 4. c. 8. qu. 1. Quod Gratianus jam ex Concilio Antiocheno in canone 3. cau. 8. qu. 1., retulit ipse in can. 4. cau. 8. qu. 1. ex Concilio Martini Papæ; & quidem verba canonis

canonis 4. consonant cum capite 8. Martini Bracarensis, quod Doviatius retulit ad canonem 23. Antiochenum his verbis: *Episcopum non debere tanquam successorem sibi futurum constituere alterum, quamvis circa vicina mortis habeatur. Quod si tale aliquid factum fuerit, irrita sit hujusmodi ordinatio. Custodire autem debet Ecclesiastica constituta, quæ ita se continent, non posse aliter Episcopum fieri, nisi in Concilio, & cum consensu Episcoporum, eorum dumtaxat, qui post obitum ejus, qui præcessit, habuerint potestatem eum, qui dignus fuerit, provehendi.*

Ad Concilium quoque Antiochenum can. 9. referendus est canon 1. cau. 9. qu. 3. rursum expositus a Gratiano in can. 2. eadem causa, & quæstione. Revera habetur ille in cap. 4. collectionis Martini Bracarensis, sed his verbis: *Per singulas Provincias oportet Episcopos* (legunt alii: *Episcopum*) *cognoscere Primatum Metropolitani Episcopi* (legunt alii: *cognoscere Metropolitanum Episcopum*), *& ipsum Primatus curam suscipere; nihil autem agere reliquos Episcopos præter eum, secundùm quod antiquitus a Patribus nostris constitutum continetur in canone. Propter quod & Metropolitanus Episcopus nihil sibi præsumtive* (legunt alii: *nihil præsumtione*) *assumat absque consilio ceterorum.* De canone 9. Antiocheno nihil est, quod adjiciam, postquam & suo loco eum exposuerim, & Gratianus ipse immediate eundem adnexuerit, & Romani Correctores eodem in loco ad Græcorum exemplarium fidem exegerint. Can. 1. cau. 9. qu. 3.

Item pertinet canon 7. cau. 10. qu. 2. ad canonem 25. Concilii Antiocheni, quem Gratianus deinde retulit in can. 23. cau. 12. qu. 1. Non omnes Martini editiones invicem consonant, neque cum ipso Antiocheno canone; propterea hic utrumque fragmentum cum Doviatio exhibebo. Can. 7. cau. 10. qu. 2.

Canon Martini.

Episcopus habeat potestatem in rebus Ecclesiæ, ut dispenset necessitatem habentibus cum omni reverentia, & timore Dei. Participare etiam eum oportet, quæ necessaria sunt: si tamen ipse, aut qui cum eo sunt fratres, indiguerint aliquo, (*alii legunt*: aliquid) ut necessitatem nullo modo patiantur secundum Sanctum Apostolum dicentem: victu & tegumento his contenti sumus. Si autem res Ecclesiasticas Episcopus (*legunt alii*: Episcopi) in suas voluntates usurpare voluerit, (*legunt alii*: voluerint) & loca Ecclesiæ, (*legunt alii*: & lucra Ecclesiæ) & fructus agrorum (*legunt alii*: vel, *alii*: velut fructus agrorum) non cum Presbyterorum, vel Diaconorum consilio contaminaverit (*legunt alii*: intaminaverit, aut fratribus, aut quibuscumque propinquis suis dederit potestatem, ut

Canon Antiochenus.

Episcopum habere oportet rerum Ecclesiasticarum potestatem, ad dispensandum omnibus indigentibus cum omni timore, & reverentia Dei: ipsum quoque ex eis percipere, atque uti debere, quibus indiget (si tamen indiget) vel ad suas necessarias expensas, vel fratrum, qui apud eum hospitalitatis gratia morantur: ut nulla ex parte per inopiam defraudentur secundum Apostolum dicentem habentes victum quotidianum, & tegumentum corporis, his contenti simus. Quod si his minime contentus, atque sufficiens transferat in necessitates Ecclesiasticas res, vel commoda qualibet Ecclesiæ, aut agrorum Ecclesiasticorum fructus sine conscientia Presbyterorum apud se redigat, & domesticis suis, vel etiam affinibus, aut fratribus, aut filiis earum rerum tribuat potestatem, ut per eorum secretam diligentiam Ecclesiastici lædi videantur; reatum hunc, qui hujusmodi

ut per eos latenter lædantur res Ecclesiæ; hunc oportet obnoxium (*legunt alii* : hos oportet obnoxios) esse Concilio : Similiter si Episcopus (*legunt alii* : Sin aliter Episcopus, *alii* : similiter id si Episcopus, *alii* : sin autem Episcopus), vel qui cum eo sunt Presbyteri, aut Diaconi accusentur, quia quæ vel ex redditu, vel ex quolibet actu Ecclesiæ veniunt, in sinus suos colligunt, & pauperes (*legunt alii* : pauperibus) fraudant, & fame conficiunt (*legunt alii* : conficiuntur), hos corripi (*legunt alii* : hoc enim corripi) oportet, secundum quod ordinatum fuerit a sancto Concilio.

jusmodi est, apud Metropolitanum Provinciæ præstare debebit. Quod si taliter reprehendatur Episcopus, vel hi, qui cum ipso sunt, Presbyteri, quod dicantur hæc, quæ ad Ecclesiam pertinent, sive de agris, sive de aliis quibuscumque Ecclesiasticis, causis eis sibimet usurpare, pauperes vero necessitate, & penuria opprimi; atque ex hoc ipso non solum Ecclesiasticæ rationi, verum etiam dispensatoribus ejus maledicta reprehensio augeatur. Hunc enim correctionem oportet mereri, id quoque condecet Sancta Synodo cognoscente.

Can. 8. *cau.* 10. *qu.* 2. Canon 8. cau. 10. qu. 2. idem omnino est cum cap. 14. Martini Bracarensis, dummodo animadvertatur Codicum varietas, quam jam recte observaverunt Correctores Romani in illis verbis *in suo Clero*, pro quibus alii Codices habent : *inscio Clero*. Doviatius hunc Martini Bracarensis canonem retulit ad canones duos Carthaginensium Conciliorum; & primo ad canonem 32. Concilii Carthaginensis IV. ibi : *Irrita erit Episcoporum donatio, vel venditio, vel commutatio rei Ecclesiasticæ absque conniventia, & subscriptione Clericorum*. Deinde ad canonem 4. Concilii Carthaginensis V. ibi : *Placuit etiam, ut rem Ecclesiæ nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse Primati Provinciæ, ut cum statuto numero Episcoporum, utrum faciendum sit, arbitretur. Quod si tanta urget necessitas Ecclesiæ, ut non possit ante consulere, saltem post factum, curiositatem habeat & vicinis Episcopis hoc ante indicare, & ad Concilium referre eas Ecclesiæ necessitates : Quod si non fecerit, reus Concilii venditor teneatur.*

Can. 7. *cau.* 11. *qu.* 3. Quod Gratianus retulit nomine Concilii Antiocheni can. 4. in can. 6. cau. 11. qu. 3., inscripsit deinde Concilio Martini Papæ in canone 7. sequenti. Doviatius ita descripsit caput 37. Martini Bracarensis una cum varietate Codicum, & collatione canonis Antiocheni.

Canon Martini.

Siquis Episcopus in Concilio (*alii legunt* : a Concilio) excommunicatus fuerit, sive Presbyter, aut Diaconus a suo Episcopo, & post excommunicationem præsumserit sive Episcopus ille, aut Presbyter, vel Diaconus facere oblationem, vel matutinum, aut vespertinum sacrificium, quasi in officio suo agere, sicut prius : non liceat ei, nec in alio Concilio spem restitutionis habere, nec ultra recon-

Canon Antiochenus.

Siquis Episcopus a Synodo fuerit depositus, vel Presbyter, vel Diaconus a proprio Episcopo condemnatus, & præsumserit Sacerdotii, seu sacri ministerii quidpiam, non ei amplius liceat neque in alia Synodo spem restitutionis habere; neque assertionis alicujus locum : sed & communicantes ei abjici omnes ab Ecclesia; & maxime si, postquam cognoverint sententiam adversus eum fuisse prolatam, contumaciter communicaverunt.

reconciliari (*legunt alii*: recolligi), sed etiam eos, qui ei communicaverint, omnes ab Ecclesia respui: maxime eos, qui sciebant eum esse dejectum (*legunt alii*: deletum) si autem permanserit turbans, & concitans Ecclesiam per forasticam (*legunt alii* forinsecam) potestatem, oportet eum, sicut seditionarium ab omni plebe expelli: *legunt alii*: compelli.

Canon 20. cau. 12. qu. 1. referendus est ad caput 15. collectionis Martini Bracarensis, nec non ad canonem 24. Concilii Antiocheni. Sed nec Gratianus Martini Bracarensis verba retulit, nec Martinus ipse verba Concilii Antiocheni, quæ propterea juvabit hic integra describere. Can. 20. cau. 12. qu. 1.

Canon Martini.

Manifesta autem debent esse, quæ ad Ecclesiam pertinent in conscientia eorum, qui circa Episcopos sunt, Presbyteri, & Diaconi (*legunt alii*: Presbyter, & Diaconus), ut hi omnes sciant, quæ sunt Ecclesiæ propria, ut si Episcopi contigerit transitus, eos nihil latere possit ex his, quæ ad Ecclesiam pertinent: ut nullo modo possint minui, & perire; neque res propriæ Episcopi debent importunitatem pro rebus Ecclesiæ pati. Dignum vero, & justum est apud Deum, & homines, ut ea, quæ Episcopi propria sunt, cui voluerit, derelinquat; & quæ Ecclesiæ sunt, eidem conserventur Ecclesiæ, ut nec Ecclesia patiatur damnum, neque Episcopus pro rebus Ecclesiæ in suis proscribatur; ne post ejus obitum in causas incidant, qui ad eum pertinent, nec ipse maledictum incidere videatur. *legunt alii*: & neque Ecclesiam perpeti damnum, neque Episcopum pro rebus Ecclesiæ condemnari, aut post ejus obitum in causas, quæ ad eum non pertinent, aut in maledictum incidere.

Canon Antiochenus ex Dionysio Exiguo.

Manifesta vero sint, quæ pertinere videntur ad Ecclesiam cum notitia Presbyterorum, & Diaconorum, qui circa ipsum sunt, ita ut agnoscant, nec ignorent, quæ sint Ecclesiæ propria, nec eos aliquid lateat; ut si contigerit Episcopum migrare de sæculo certis existentibus rebus, quæ sunt Ecclesiæ, nec ipsæ collapsæ depereant, nec quæ propria probantur Episcopi sub occasione rerum pervadantur Ecclesiæ. Justum namque, & acceptum est coram Deo, & hominibus, ut sua Episcopus, quibus voluerit, derelinquat, & quæ Ecclesiæ sunt, eidem conserventur Ecclesiæ, ut nec Ecclesia aliquod patiatur incommodum, nec Episcopus sub occasione proscribatur Ecclesiæ, & in causas incidant, qui ad eum pertinent, & ipse post obitum maledictionibus ingravetur.

Canon 4. cau. 14. qu. 4. referendus est ad canonem 17. Concilii Nicæni, quem duobus in locis juxta diversas interpretationes retulit Gratianus, videlicet tum in Ca. 4. c. 14. q. 4.
can.

can. 8. cau. 14. qu. 4., tum in can. 2. dist. 47. Martinus Bracarensis illum habet in can. 62., in quo tamen non omnes Codices consonant. Vulgata editio hæc habet: *siquis oblitus* (legunt alii ex vetustis Codicibus MSS. *Siquis Clericus oblitus*) *timorem Domini, & sanctam Scripturam, quæ dicit* (legunt alii: *& sanctarum Scripturarum, quæ dicunt*) *pecuniam suam non dedit ad usuram, post hanc cognitionem magni Concilii* (legunt alii : *agnitionem sancti Concilii*) *fœneraverit, & centesimas exegerit; aut ex quolibet negotio turpe lucrum* (legunt alii: *turpia lucra* : alii : *negotia turpis lucri*) *quæsierit, aut* (legunt alii : *&*) *per diversas species, vini, vel frugis, vel cujuslibet rei emendo, vel vendendo aliqua incrementa susceperit, depositus de gradu suo, alienus habeatur a Clero.*

Can. 4. cau. 14. qu. 8. In capite 25. Martinus Bracarensis referre voluit canones 9., & 10. Concilii Neocæsariensis. Sed quemadmodum Martinus a Neocæsariensi Concilio recessit, ita Gratianus nec eadem omnino Martini verba descripsit in can. 4. cau. 15. qu. 8. Ita singula describam cum Doviatio.

Canon Martini.

Siquis Presbyter ante ordinationem peccatum confessus fuerit, quod antea erraverit (*legunt alii*: quia antea erravit) non offerat: sed tantum pro religione nomen Presbyteri portet. Si autem non ipse confessus, sed ab alio publice fuerit convictus, nec hoc ipsum (*legunt alii*: nec non hoc ipsum) habeat potestatem, ut nomen Presbyteri portet. Similiter & de Diaconibus observandum est, ut si ipsi confessi fuerint, ordinem Subdiaconatus accipiant.

Can. 9. Neocæsariensis.

Qui admiserit corporale peccatum, & hic postea Presbyter ordinatus est, si confessus sit, quod ante ordinationem peccaverit, non quidem offerat, maneat autem in aliis officiis, propter ejus studii utilitatem. Nam cetera peccata censuerunt plurimi etiam ordinatione privari. Quod si de his non fuerit confessus: nec ab aliquibus potest manifeste convinci, huic ipsi de se potestas est committenda.

Canon 10. Neocæsariensis.

Similiter & Diaconus, si in eodem culpæ genere fuerit involutus, sese a ministerio cohibebit.

Can. 38. cau. 17. qu. 4. Idem Doviatius, qui canonem 47. Martini Bracarensis retulit ad canonem 3. Concilii Gangrensis, retulit collationis causa eadem verba Gratiani, quæ leguntur in can. 37. cau. 17. q. 4., ad quæ facile unusquisque exigere poterit canonem 38. immediate sequentem Concilio Martini Papæ adscriptum.

Can. 5. cau. 21. qu. 5. Romani Correctores ad canonem 5. cau. 21. qu. 5. jam observaverunt canonem 25. Martini Bracarensis ibidem relatum referri debere ad canonem 2. Concilii Antiocheni, sive ad canonem 2. cau. 21. qu. 5. Tantum hoc in loco observabo verba illa: *importans se palatio* non in omnibus Martini Codicibus legi, cum in aliquibus ita habeatur: *importunans se palatio*.

Ca. 3. c. 26. q. 5. & c. 13. cau. 26. qu. 7. Jungendi simul sunt duo Gratianea fragmenta, quæ ex Martino Bracarensi retulit Gratianus in can. 3. cau. 26. qu. 5., & in can. 13. cau. 26. qu. 7., Doviatius hoc modo describenda putavit, & ad meliores Codices exigenda.

Canon

Can. 71. *Martini.*
Apud Gratianum in dicto can. 3.*verf.* Siquis.

Siquis Paganorum consuetudinem sequens divinos, & sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittant, aut (*legunt alii*: ut) maleficia inveniant, vel lustrationes Paganorum faciant, quinque annis pœnitentiam agat.

Can. 23. Concilii Ancyrani.

Qui auguria, vel auspicia, vel divinationes quaslibet secundum morem Gentilium observant, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt in exquirendis aliquibus arte malefica, aut domos lustrant, confessi quinquennio pœnitentiam agant secundum antiquas regulas constitutas.

Canon 72. *Martini.*
In dicto can. 3. *principio.*

Non liceat Christianis tenere traditiones Gentilium, & observare, vel colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, aut propter segetes, vel arbores plantandas, vel conjugia socianda (*alii legunt*: facienda), scriptum est enim: omnia quæ facitis, aut in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo.

Can. 20. Concilii Bracarensis.
Apud Ivonem parte 11. cap. 140.

Non liceat Christianis tenere traditiones Gentilium, & observare, vel colere elementa, aut lunam, aut stellarum cursum, & inanem signorum fallaciam considerare pro domo facienda, & ad conjugia socianda: scriptum est enim: omnia quæcumque facitis in verbo, aut in opere, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo. Siquis autem fecerit, severissime corripiatur, & canonice pœniteat.

Canon 73. *Martini.*
In dicto can. 13. *cau.* 26. *qu.* 7.

Non liceat iniquas observantias agere Kalendarum, & ociis vacare gentilibus, neque lauro, aut viriditate arborum cingere domos. Omnis enim hæc observatio Paganismi est.

Canon 39. Laodicenus.

Non oportet cum Paganis festa celebrare, & impietatibus eorum habere societatem.

Can. 22. Concil. Turonensis II.

Enimvero quoniam cognovimus nonnullos inveniri sequipedas erroris antiqui, qui Kalendas Januarii colunt, cum Janus homo Gentilis, fuerit Rex quidem, sed Deus esse non potuit. Quisquis ergo unum Deum Patrem regnantem cum Filio, & Spiritu S. credit, certe hic non potest integer christianus dici, qui aliqua de gentilitate custodit &c.

Canon 74. Martini.
In dicto can. 3. verf. nec in collectionibus.

Non liceat in herbarum collectionibus, quæ medicinales funt, aliquas obfervationes, aut incantationes attendere, nifi tantum cum Symbolo Divino, & oratione Dominica, ut tantum Deus Creator omnium, & Dominus honoretur.

Concilii Bracarenfis canon 21.
Apud Ivonem parte 11. cap. 47.

Non liceet in collectione herbarum medicinalium aliquas obfervationes, vel incantationes obfervare, nifi tantum cum Symbolo Divino, & oratione Dominica, ut Deus, & Dominus nofter honoretur.

Canon 75. Martini.
In dicto can. 3. verf. ultimo.

Non liceat mulieres Chriftianas aliquam vanitatem in fuis lanificiis obfervare, fed Deum invocent adjutorem, qui in eis fapientiam texendi donavit: *legit Antonius Auguftinus*: donabit.

Concilii Bracarenfis canon 11.
Apud Ivonem parte 11. parte 46.

Non liceat mulieres chriftianas vanitatem in fuis lanificiis obfervare, fed Deum invocent adjutorem, qui eis fapientiam texendi donavit.

Ita ad meliorum Codicum fidem exegit, reftituitque Doviatius Martini Bracarenfis fragmenta; verum in his arbitror non fatis fuiffe, quod attinet ad capita 72. 74., & 75., exhibere Concilium Bracarenfe, quale refertur apud Ivonem. Illud eft Concilium Bracarenfe idem, quod laudavit Regino in lib. 2. de Ecclef. difciplinis cap. 366. 367., & 368., & Halitgarius lib. 4. cap. 26., & Hincmarus de divortio Lotharii in refponf. ad interrogat. 17. Nemo tamen non videt ab omnibus hifce Collectoribus nomine Concilii Bracarenfis non aliud defignari, quàm collectionem Martini Bracarenfis. Forte enim collectio hæc Martini a veteribus adjecta fuerat ad calcem Concilii Bracarenfis II., ejufdem Martini Bracarenfis Antiftitis auctoritate celebrati. Itaque Martinus Bracarenfis in hifce locis, meo judicio, non alium Conciliorum canonem videtur expreffiffe, quam canonem 22. Concilii Turonenfis II. anni 567., in quo hæc leguntur: *Quoniam cognovimus nonnullos inveniri fequipedas erroris antiqui, qui Kalendas Januarii colunt, cum Janus homo gentilis fuerit, Rex quidem, fed Deus effe non potuit .... Conteftamur illam follicitudinem tam Paftores, quam Presbyteros gerere, ut quemcumque in hac fatuitate perfiftere viderint, vel ad nefcio quas petras, aut arbores, aut ad fontes defignata loca gentilium perpetrare, quæ ad Ecclefiæ rationem non pertinent, eos ab Ecclefia Sancta auctoritate repellant, nec participare fancto altario permittant, qui gentilium obfervationes cuftodiunt.* Itaque ex his Turonenfis Concilii verbis Martinus Bracarenfis fuam collectionem adaugere ftudens latius Turonenfium Patrum fententiam explicavit; atque ex eo percipimus, quid in cap. 74. Martini fignificent ea verba: *nifi tantum cum fymbolo Divino, & oratione Dominica*; hæc enim referenda funt ad illa verba Turonenfis canonis: *quæ ad Ecclefiæ rationem non pertinent*; cum enim Turonenfes Patres prohibuiffent Chriftianis, ne prope fontes, aut fylvas, aut lapides aliquid religionis cauffa peragerent, nifi quod ab Ecclefia probatum effet (id enim fignificant ea verba:

verba: *quæ ad Ecclesiæ rationem non pertinent*), Martinus Bracarensis ita explicavit, ut prohibitum sit, *incantationes attendere, nisi tantum cum symbolo Divino, & oratione Dominica*. Quod autem in eisdem Martini capitibus dicitur de Kalendis Januarii, perspicuum est pertinere ad ludricas quasdam observationes, & improbos ludos, qui solebant celebrari Januariis Kalendis; in illis enim homines liberius debacchantes mutorum animalium formam assumentes, eorundem lasciviam publice licentius imitabantur, quod Sancti Patres, imo & Christiani Imperatores postea detestati sunt, quemadmodum unusquisque agnoscere potest ex homiliis veterum Patrum, præsertim homilia de Kalendis Januarii Maximi Taurinensis, ex Synodo Autissiodorensi Aunacharii, Epistola Zacchariæ ad Bonifacium, quæ est 142. inter Bonifacianas, & ex Edicto Karlomanni initio lib. 5. Capitularium. Atque ut has celebrationes superstitiosas Kalendarum Januariarum magis magisque averterent, curarunt Sancti Patres, ut dies ille Kalendarum sacra quadam, ac venerabili solemnitate dedicaretur, quod fecerunt celebrantes eo die Domini Nostri Circumcisionem, quo ea saltem ratione fideles ad Templa potius urgerent, & divinis mysteriis occuparent. Sed ex plurimorum licentia effugium aliud quæsitum est, ut vice Kalendarum Januariarum, quas ob Redemtoris mysteria profanare non audebant, in sequentes dies liberam vivendi methodum differrent, unde etiam in præsens profanas Bacchanalium celebritates remanere eruditi omnes observant.

Canon 6. cau. 26. qu. 6. habetur in capite 82. Collectionis ejusdem Martini; *Can. 6.*
Patet autem illum referendum esse ad canonem 12. Concilii Nicæni, cujus verba *cau. 26.*
videre unusquisque potest in can. 9. eadem causa, & quæstione, atque illa cum *qu. 6.*
capite Martini conferre.

Canon 8. cau. 27. qu. 1. non extat apud Martinum Bracarensem, sed potius in *Can. 8.*
Concilio Triburiensi anni 895. can. 25., ubi pro illis Gratiani verbis: *Nos autem* *cau. 27.*
auctoritate Patrum suffulti in hoc sancto Concilio sancimus, ita legitur: *qua auctoritate* *qu. 1.*
paternæ suffulti sententiæ in hoc sacro conventu sancimus, & libere judicamus, &c. Ibidem Triburienses Patres commemorant Decretum Gelasii Papæ, quod refert Gratianus in can. 42. cau. 27. qu. 1. de quo agemus suo loco. Ceterum exinde constat apud veteres intercessisse discrimen inter virgines, & viduas, ut virgines consecrarentur ab Episcopo, qui velum Episcopali benedictione consecratum eisdem imponebat: viduæ vero propria sponte velum non consecratum assumerent, quod & jam superius animadverti. Forte inquiret quispiam, quomodo contingere potuerit, ut Triburiensis Concilii canon tributus fuerit Martino Bracarensi, sive cum hac inscriptione laudatus: *ex Concilio Martini Papæ*. En verosimilem, juxta quod suspicor, rationem. Burchardus, & Ivo hoc idem fragmentum retulerunt hac inscriptione: *ex Concilio Moguntino cap. 6.*; atque his Collectoribus licuit canonem Triburiensem Concilio Moguntino adscribere; cum enim Triburia, ex qua Triburiense Concilium dicitur, Villa Regia esset prope Maguntiam sita, videbatur Triburiense idem Concilium *Moguntini* nomine appellari posse accepto nomine ex Civitate, cui Regia Villa adhærebat. Gratianus pro nomine *Concilii Moguntini* legit: *Concilium Martini*, vel quod errori occasionem dederit vocum similitudo, vel quod breviata esset Burchardi, aut Ivonis inscriptio hoc modo: *Ex Concilio Mtin.*, quod scribenti idem sonabat, ac *ex Concilio Moguntino*, legenti vero Gratiano visum est idem ac *ex Concilio Martini*; item ex illis sequentibus: *cap. 6.* facile scribi potuit

 Papæ,

Papæ, unde redditum est, *ex Concilio Martini Papæ*. Hæc non inverosimilia illis videbuntur, qui aliquomodo sunt in veterum MSS. lectione versati.

Can. 26. cau. 27. qu. 1. Quod Gratianus retulit in can. 26. cau. 27. qu. 1. legimus apud Martinum Bracarensem in cap. 30., quod referendum esse ad canonem 19. Concilii Toletani I. Doviatius animadvertit. En utriusque canonis verba:

Canon Martini.	Canon Toletanus.
De filia Episcopi, vel Presbyteri, sive Diaconi, si devota fuerit (*legunt alii*: si Deo devota fuerit), & maritum duxerit, si eam pater, vel mater in affectum receperint, a communione habeantur alieni. Pater vero causas in Concilio se noverit præstaturum: Mulier vero non admittatur ad communionem, nisi marito defuncto egerit pœnitentiam. Sin autem vivente eo recesserit (*legunt alii*: secesserit), & pœnituerit, vel petierit (*legunt alij*, & petierit) communionem, in ultimo vitæ deficiens accipiat communionem (*legunt alii*: & pœnituerit, communionem in ultimo fine vitæ deficiens accipiat.)	*Episcopi, sive Presbyteri, sive Diaconi filia, si devota fuerit, & peccaverit, & maritum duxerit, si eam pater, vel mater in affectum receperint, a communione habeantur alieni: Pater vero causas in Concilio se noverit præstaturam. Mulier autem non admittatur ad communionem, nisi marito defuncto egerit pœnitentiam. Si autem vivente eo secesserit, & pœnituerit, nullo modo, nisi vitæ deficiens, accipiat communionem.*

Can. 9. cau. 32. qu. 7. In can. 9. cau. 32. qu. 7. Gratianus perperam descripsit caput 80. Martini Bracarensis, quod præterea referendum est ad canonem 3. Concilii Neocæsareensis hoc modo:

Canon Martini.	Canon Neocæsareensis.
Siquis multis nuptiis fuerit copulatus, pœnitentiam agat. Conversatio autem, (*legunt alii*, conversio), & fides pœnitentis compendiat tempus. (*legunt alii*, compendit tempus).	*De his, qui frequenter uxores ducunt, & de his, quæ sæpius nubunt, tempus quidem his manifestum constitutum est: sed conversatio, & fides eorum tempus abbreviat.*

Can. 9. cau. 33. qu. 4. Canon 9. cau. 33. qu. 4. exhibet canonem 48. Collectionis Martini Bracarensis; qui referendus est ad canones 51., & 52. Concilii Laodiceni; etenim in can. 51. hæc leguntur. *Non oportet in Quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum in Sabbato, & Dominica tantum memoriam fieri*; & in can. 52. *Non oportet in Quadragesima aut nuptias, vel qualibet natalitia celebrare*. Hæc verba jam paullo antea Gratianus idem retulerat in can. 8. cau. 33. qu. 4.

Can. 29. de conf. dist. 1. Canon 29. de conf. dist. 1. legitur in capitibus 68., & 69. Martini Bracarensis, quæ tamen huc usque vix ad suos fontes reducere potuerunt Viri Eruditi. Referam hic, quomodo Doviatius ea contulerit.

Canon

Canon Martini 68.
Qui postremus est in priore parte collectionis.

Non oportet Clericos ignaros, & præsumtores super monumenta in campum mysteria (*legunt alii* ministeria) portare, aut distribuere Sacramenta; sed aut in Ecclesia, aut in Basilica, ubi Martyrum reliquiæ sunt depositæ, ibi pro defunctis oblationem offerri. *Legunt alii*: ubi pro defunctis oblationes offerri solent.

Canon Martini. 69.
Qui primus est in posteriore parte collectionis.

Non liceat Christianis prandia ad defunctorum sepulcra deferre, & sacrificare mortuis. *Legunt alii*: & sacrificare de re mortuorum.

Ex Conc. can. qui refertur
Capitularium lib. 6. num 198.
Ut nullus Presbyter sacra mysteria, nisi in locis ab Episcopo consecratis, agere præsumat.

Concilium Arelat. 3. can. 5.
Ut refertur Capitular. lib. 6. num. 194.

Admoneantur fideles, ut ad suos mortuos non agant ea, quæ de Paganorum ritu remanserunt. &c. Et super eorum tumulos nec manducare, nec bibere præsumant. Quod si fecerint, canonicam sententiam accipiant.

Concilium Turonense 2. can. 22. alias 23.

Sunt etiam, qui in festivitate Cathedræ Domini Petri Apostoli victimas mortuis offerunt &c.

Itaque Concilium illud, quod memorat Doviatius ex lib. 6. Capitularium num. 198., nullo tamen specialiter designato nomine, est Concilium Romanum, quod sub S. Sylvestro celebratum fuisse fertur in Epilogo, & ex quo arbitror Benedictum Levitam transtulisse in libros Capitularium, & Theodulphus Aurelianensis Episcopus in cap. 11. sui Capitularis. At vero ad hæc monumenta respicere non poterat Martinus Bracarensis, utpote ætate vetustior. Potius videtur Martinus referre voluisse Concilii Arelatensis, vel Turonensis constitutionem. Concilium Arelatense, quod hic memoratur, idem est, cujus fragmentum hodie habetur in Labbei collectione Veneta Conciliorum tom. 5. pag. 767., quod depromtum dicitur ex Arelatensi Concilio *juxta Decretorum libros ex Gandavo habitos, & vetustos in Monasterio Sancti Bavonii*, ex quo etiam Concilio Arelatensi videtur laudasse Regino in lib. 1. cap. 382. Turonense Concilium 2., cujus fragmentum Doviatius retulit, celebratum fuit anno 567., & cum liqueat in collectionem Martini Bracarensis plura ex eodem relata fuisse, facile adducor, ut credam, Martinum ipsum in capite memorato describere voluisse sententiam Concilii ejusdem Turonensis in can. 22., quam aliis verbis adornavit de more suo. Posset etiam quis huc loci referre canonem 22. Concilii Toletani 3. anno 589. celebrati, sive ut ostendatur, quinam tunc temporis esset Hispanorum mos in defunctorum cæmeteriis corrigendus, sive ut ad eundem canonem Martini Bracarensis fragmentum referri debeat; non quod illud fragmentum a Martino ipso adscriptum fuerit, sed a Pantardo Martini successore, qui eidem Toletano Concilio interfuit.

Canon 4. de cons. dist. 2. habetur in cap. 55. collectionis Martini Bracarensis eisdem omnino verbis; referendus autem erit ad canonem 24. Concilii Carthaginensis 3., qui ita exhibetur: *ut in Sacramentis Corporis, & Sanguinis Domini nihil* *Can. 4. de cons. dist. 2.*

aliud

aliud offeratur, quam ipse Dominus tradidit, hoc est panis, & vinum aquæ mixtum nec amplius in Sacrificiis offeratur, quam de Uvis, & Frumentis.

Can. 18. de conf. dist. 2. Canon 18. de conf. dist. 2. legitur apud Martinum in cap. 83., sed referendus est ad canonem 2. Concilii Antiocheni, & cum eodem conferendus.

Canon Martini.	Canon Antiochenus.
Si quis intrat Ecclesiam Dei, & Sacras Scripturas audit (*Legunt alii*: non audit), & pro luxuria sua avertit se a communione Sacramenti, & in observandis mysteriis declinat constitutam regulam disciplinæ; illum talem projiciendum de Ecclesia Catholica esse decernimus, donec pœnitentiam agat, & ostendat fructum pœnitentiæ suæ, & possit communionem percepta indulgentia promereri, *legunt alii*: ut possit, communione percepta, indulgentiam promereri.	*Omnes, qui ingrediuntur Ecclesiam Dei, & Sacras Scripturas audiunt, non autem cum Populo in oratione communicant, aversantur autem Sanctam Assumtionem Dominici Sacramenti secundum propriam disciplinam, hos ab Ecclesia abjici oportet, donec confitentes fructum pœnitentiæ demonstrent, & deprecati fuerint, ut data venia suscipi mereantur &c.*

Can. 7. de conf. dist. 3. Quod nomine Concilii Laodiceni retulit Gratianus in can. 8. de conf. dist. 3., descripserat ex Martino Bracarensi in cap. præcedenti, idest. 7.. Revera quæ ibi Gratianus descripsit, habentur eisdem verbis in cap. 60. apud Martinum, ubi Doviatius etiam contulit canonem 50. Laodicenum, sive dictum canonem 8. dist. 3. de conf.

Can. 19. de conf. dist. 4. Item ex eodem Concilio Laodiceno descripserat Martinus caput 49. suæ collectionis, quod eisdem verbis exhibet Gratianus in can. 19. de conf. dist. 4. Verba Laodiceni Concilii hæc sunt: In can. 45. *Non oportet post duas hebdomadas quadragesimæ quemlibet ad Baptismum suscipi*. Et in can. 46. *Baptizandos oportet fidei Symbolum discere, & quinta feria ultimæ septimanæ, vel Episcopo, vel Presbytero reddere*.

Can. 116. de conf. dist. 4. Demum canon 116. de conf. dist. 4., qui habetur eisdem verbis in cap. 54. apud Martinum Bracarensem, referendus est ad canonem 6. Concilii Neocæsareensis ibi: *De prægnantibus, quod oportet eas baptizari, quando volunt: nihil enim in hoc Sacramento commune est parituræ, & ei, qui ejus utero fuerit editus; quia uniuscujusque in illa confessione libertas arbitrii declaratur.*

CAPUT

CAPUT XXXIV.

De Concilio Autissiodorensi.

Hoc nomine unicum fragmentum legitur apud Gratianum.

{ *Can. 103. de conf. dist. 4. consonat cum disciplina sexti sæculi.*

APud eruditos non solum incertus est locus, verum etiam incertum est tempus, quo Autissiodorense, sive, ut alii vocant, Antissiodorense, aut Altissiodorense Concilium celebratum fuerit. Aliis enim Autissiodorus visa est Civitas apud Burgundiones sita, quæ hodie appellatur *Auxerre*; aliis visa est Civitas Galliæ Lugdunensis juxta Sequanam sita, quæ a Ptolomæo *Autricum* dicitur, & cujus meminit Antoninus in itinerario. Ita Severinus Binius de incertitudine loci. Incertus quoque annus pluribus est, cum ex actis Concilii nihil adpareat. Verum cum Aunacharius Autissiodorensis Episcopus Concilio huic præfuisse dicatur, atque subscripserit, atque idem Aunacharius interfuerit Concilio Matisconensi II. anni 585. facile conjici potest circa illa tempora, sive sub finem sexti sæculi habitum fuisse Concilium Autissiodorense. Illud tamen certum est, synodum hanc non Provincialem, sed Diœcesanam fuisse, cui ex Episcopis solus adfuit Aunacharius, & cum eo interfuerunt Abbates septem, Presbyteri quatuor supra triginta, & tres Diaconi. Vix aliud posset exemplum adduci, quo ostendatur Collectoribus canonum, & Conciliorum servata fuisse Diœcesana Concilia vetusta; at hujus Concilii singulare propemodum exemplum est; forte, ut arbitror, quia in eodem plura, ac plura constituta sint de disciplina Monachorum, quæ sexto Ecclesiæ sæculo diversis ex caussis negligi videbatur. Intererat autem Monachorum eorundem, præsertim illorum, quorum vita ceteris exemplo erat, ut hujusmodi regulæ servarentur; itaque ex Monachorum solertia, & custoditi, & evulgati fuerunt Autissiodorenses canones, ut Collectoribus Ecclesiasticis materiam suppeditarent, nec poterant propterea Gratianum latere, qui Monasticæ disciplinæ inter Monachos degens, studiosissimus esse debebat.

Quod ipse recensuit ex hoc Autissiodorensi Concilio, habemus in can. 103. de conf. dist. 4., & pertinet ad canonem 25. ejusdem Synodi, cujus hæc sunt verba: *Non licet Abbati filios de Baptismo habere, nec Monachis commatres habere*. Exigebat hoc Monachorum conditio, quæ eosdem ita in solitudine detinebat, ut ad baptismales Ecclesias, ne quidem Sacramentorum cum aliis fidelibus celebrandorum caussa, accedere possent. Revera si Gregorii I. Pontificis Maximi Epistolas plures perpenderimus, agnoscemus statim ad curam, & sollicitudinem Episcoporum pertinuisse, ne, dum Episcopi iidem ad Monasteria pergerent, ibidem solemnia sacra facerent, ne forte illuc conveniente Populo, præsertim fœminis, Monachorum quies quodammodo turbaretur. Si itaque sexto sæculo ita Monachorum ipsorum solitudini consultum est, ne Populus ad Monasteria licet sacrorum caussa conveniret, potiori jure prohibendum Monachis fuerat, ne celebrandorum Baptismatum ratione ad Parochiales Ecclesias venirent, & cum Laicis, præsertim fœminis, fœdere quodam jungerentur.

Ap-

APPENDIX.

De Concilio Urbico.

Hoc nomine inscribitur apud Gratianum

{ *Canon 97. de conf. dist. 2. tribuendus Concilio Autissiodorensi.*

AD idem Autissiodorense Concilium referendus est canon 97. de conf. dist. 2., qui apud Gratianum laudatur nomine *Concilii Urbici*. Gratianus autem sequutus est de more suo fidem Ivonis, & Burchardi, qui priores *Urbicum* Concilium inscripserunt, quin tamen apud Conciliorum collectores adpareat, quodnam eo nomine Concilium significaretur. Itaque hoc in loco Concilium Urbicum idem est, ac Concilium Autissiodorense, imo & hujus errati originem ex eo facile profectam fuisse conjicio, quod Civitas Autissiodorensis apud nonnullos, uti superius diximus, vocata fuerit *Autricum*, ac propterea Autissiodorense Concilium appellari a Collectore potuerit Concilium Autricum, vel etiam forte sublata diphtongo Concilium *Utricum*. Quod si ita fuit, nemo non videt, quam facile fuerit pro Concilio *Autrico*, *vel Utrico* Concilium *Urbicum* nominare. Porro in memorata Autissiodorensi Synodo canone 10. hæc leguntur: *Non licet super uno altario in una die duas Missas dicere*; *nec altario, ubi Episcopus Missas dixerit, ut Presbyter in illa die Missas dicat*. Atque ex his verbis supplendum erit fragmentum Gratiani, qui posteriora tantum verba descripsit, & nonnullis Glossographis occasionem dedit aberrandi longe a mente Patrum Autissiodorensium. Etenim cum hæc in canone Gratianeo tantum legantur: *in Altari, in quo Episcopus Missam cantavit, Presbyter eodem die celebrare non præsumat*; Glossographi quidam ex iis, qui veteres canones non aliter explicare norunt, quam juxta recentiorem, & quidem suorum temporum disciplinam, rati sunt id statutum fuisse Episcopalis honoris caussa, videlicet hoc signum reverentiæ Episcopali dignitati debitæ esse voluerunt, ut si Episcopus in aliquo Altari sacra fecerit, eodem die nemo alius Sacerdos Episcopali dignitate non insignitus ibidem audeat sacra facere. Verum si priora canonis ejusdem verba jungantur, aliam fuisse Autissiodorensium Patrum rationem observabimus; volebant enim, ut nonnisi unica oblatio in quacumque Ecclesia singulis diebus fieret, quemadmodum veterum temporum disciplina erat, ita, ut semel ac Episcopus sacrificium pro populo obtulisset, nemo alius eodem in loco sacrificium rursus offerret.

CAPUT

CAPUT XXXV.

De Concilio Matisconensi.

Concilii Matisconensis sunt sequentes canones.

Can. 18. dist. 54 ex integris Concilii exemplaribus supplendus.
Can. 6. cau. 11. qu. 1. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 7. cau. 22. qu. 5. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.

DUo apud Conciliorum Collectores exhibentur Concilia Matisconensia, ita dicta a Matiscona Civitate Æduorum in Gallia ad Ararim sita, vulgo *Mascon*. Quod vero Gratianus laudavit, illud est Concilium Matisconense I. anno circiter 581. celebratum. Fuit idem Concilium Provinciale, ad quod Episcopi viginti convenerunt, quorum primus Concilio præfuit Priscus Lugdunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, Eusebius autem Episcopus Matisconensis subscripsit ordine decimusquartus. Ad disciplinam Ecclesiasticam reformandam ibidem statuti sunt novemdecim canones, quorum decimumsextum retulit Gratianus in can. 18. dist. 54., sed non satis integre; ac propterea juvabit hoc in loco ita Concilii canonem describere, qualis habetur in vulgatis Concilii exemplaribus, ibi: *Licet quid de Christianis, qui aut captivitatis incursu, aut quibuscumque fraudibus Judæorum servitio implicantur, debeat observari non solum canonicis statutis, sed & Legum beneficio pridem fuerit constitutum; tamen quia nunc ita quorundam querela exorta est, quosdam Judæos per Civitates, & municipia consistentes in tantam insolentiam, & proterviam prorupisse, ut nec reclamantes Christianos liceat, vel pretio de eorum servitute absolvi; idcirco præsenti Concilio* (hinc exorditur Gratianus) *Deo auctore sancimus, ut nullus Christianus Judæos deinceps debeat deservire, sed datis pro quolibet bono mancipio duodecim solidis, ipsum mancipium quicumque Christianus, seu ad ingenuitatem, seu ad servitium licentiam habeat redimendi, quia nefas est, ut quos Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, persecutorum vinculis maneant irretiti. Quod si acquiescere his, quæ statuimus, quicumque Judæus noluerit, quamdiu ad pecuniam constitutam venire distulerit, liceat mancipio ipsi cum Christianis, ubicumque voluerit, habitare.* Ex hoc integro canone liquet, qua ratione inducti fuerint Matisconenses Patres, ut renovarent, aut confirmarent, quod jam Christianorum Imperatorum auctoritate jamdiu constitutum fuerat, quemadmodum habetur in Codice sub tit. ne Christianum mancipium; etenim nimia erat Judæorum sævitia, quam ipsi in servos Christianos ad Christiani nominis injuriam exercebant. Can. 18. dist. 54.

In canone 8. ejusdem Concilii legitur canon 6. cau. 11. qu. 1., ubi tamen observandum est pro illis verbis Gratiani: *aut in Episcopi sui, aut Presbyterorum cum Archidiaconi præsentia finiatur*, in vulgatis Concilii exemplaribus legi: *aut in Episcopi sui, aut in Presbyterorum, vel Archidiaconi præsentia finiatur*; in aliquibus etiam Codicibus legi: *aut in Episcopi sui, aut in Presbyterorum cum Archidiacono præsentia finiatur*. Præterea pro illis verbis Gratiani: *si minor fuerit*, legitur in vulgatis Concilii exemplaribus: *si junior fuerit*. Porro *junioris* nomen significat non minorem ætate, sed potius minorem conditione, & gradu, quemadmodum hanc vocem usurpavit Gregorius Can. 6. cau. 11. qu. 1.

Turonensis lib. 5. cap. 26., & pluribus probat Hieronymus Bignonius in notis ad formulam tertiam lib. 1. In hoc autem canone ita esse accipiendam certissimum est, cum ibidem *juniori* Clerico *honoratior* opponatur; quamobrem si honoratioris nomine intelligitur Clericus gradu, & dignitate insignis, nomine junioris Clericus minoris gradus intelligetur. Duo in hoc canone habemus vetustissimi juris vestigia. Primum in eo situm est, quod Episcopi a litigiis voluerint semper Clericos arcere, & a fori strepitu avocare, ne forte Clericorum animi invicem litibus fracti discinderentur; at si quando quidpiam emersisset, voluerunt domestico quodam aliorum Clericorum arbitrio finiri. Alterum est, quod jam superius pluries animadverti, videlicet ad Episcopum pertinuisse, quasi ad præceptorem, ut ferula percuterentur Clerici juniores, sive minoris gradus, quoties eorundem protervia corrigenda fuisset, & illorum mores emendandi.

Can. 7. cau. 22. qu. 5. Canon 7. cau. 22. qu. 5. habetur in cap. 17. ejusdem Concilii his verbis: *Id etiam pari conniventia placuit, (quia in universo populo multi peccatis involuti esse dicuntur, qui ambitionis instinctu sunt perjuriis irretiti), ut si quis convictus fuerit alios ad falsum testimonium, vel perjurium attraxisse, aut qualibet corruptione sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum vitæ non communicet; ii vero, qui in perjurio consensisse probantur, postea ab omni testimonio sunt removendi, & secundum legem infamia notabuntur.*

CAPUT XXXVI.

De Concilio Hispalensi.

Nomine Hispalensis Concilii hæc apud Gratianum describuntur.

Can. 2. dist. 67. referendus ad can. 1. cau. 15. qu. 7.
Can. 62. cau. 12. q. 2. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 4. cau. 12. qu. 5. est potius Concilii Parisiensis 6.
Can. 1. cau. 15. qu. 7. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 7. cau. 15. qu. 7. referendus ad can. 1. cau. 15. qu. 7.
Can. 13. cau. 16. qu. 3. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 22. cau. 16. qu. 7. paullo varius in diversis exemplaribus.
Can. 24. cau. 18. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 2. cau. 22. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.

Omnia ferme, quæ Gratianus nomine Concilii Hispalensis inscripsit, pertinent ad Concilium illud, quod vocatur Hispalense II. in Hispania celebratum a S. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo circa annum 618. temporibus Regis Sisebuti. Quæ sane Synodus maxime venerabilis habetur, præsertim ob egregiam doctrinam, & sanctitatem eximiam ejusdem Isidori, qui Synodo præfuit. Fuit illa Synodus Provincialis octo Episcoporum, qui potissimum de Acephalorum hæresi pertractarunt, unicam tantum in Christo Domino naturam adinstar Euthychianorum asserentium, eadem tamen occasione nonnulla ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam, perficiendamque ediderunt. Actionibus tredecim confecta universa res fuit, & quidem maxima cum laude singularis eruditionis, non solum in divinis, sacrisque literis

ris explanandis, verum etiam in juris Romani prudentia Ecclesiasticis Legibus accommodanda.

Actio 6. hujus Concilii integra continetur in cau. 1. cau. 15. quæst. 7., ad quem referendi sunt canon 2. dist. 67., & canon 7. eadem causa, & quæstione, in quibus ea reperiuntur, quæ Gratianus in dicto canone 1. expressit. Romani Correctores jam observarunt non in omnibus Concilii Codicibus eadem omnino verba legi; etenim pro illis verbis: *quem rursus ordini suo restituentes, id denuo adversus præsumtionem nostram decrevimus &c.* legunt alii: *quem rursus ordini suo restitutum esse comperimus, id denuo adversus præsumtionem novam decrevimus &c.*. Quod in hoc canone dicitur de libertis ingratis rursum in servitutem revocandis caussa cognita a Prætore, consonum est cum Legibus Wisigothorum, quæ ea ætate apud Hispanos in usu erant, quemadmodum constat ex lib. 5. tit. 7. per totum, & specialiter in lege 10. *Can. 2. dist. 67. can. 1. & 7. cau. 15. qu. 7.*

Atque idipsum de libertis in servitutem quandoque revocandis in octava actione Concilii relatum est in causa Helisæi cujusdam ex familia Agabrensis Ecclesiæ, quæ actio apud Gratianum exhibetur in can. 62. cau. 12. q. 2.; in quo jam observaverunt Romani Correctores, qualis sit Codicum nonnullorum varietas. *Can. 62. cau. 12. qu. 2.*

Falso laudatur nomine Concilii Hispalensis Canon 4. cau. 12. qu. 5., qui potius referendus est ad Concilium Parisiense 6. anni circiter 829. can 16., & ex eo ad Capitularia Francorum lib. 5. cap. 327. in editione Parisiensi anni 1677., ubi hæc verba leguntur: *quoniam multi Episcoporum amore propinquorum suorum de rebus sibi commendatis suo, aut quolibet amicorum nomine prædia, & mancipia emunt, & ut in propinquorum suorum jus cedant, statuunt; & ob hoc, & jura Ecclesiastica convelluntur, & ministerium Sacerdotale fuscatur, imo a Subditis detrahitur, & contemnitur, placuit omnibus, ut deinceps hoc avaritiæ genus caveatur; fixumque ab hinc, & perpetuo mansurum esse decrevimus, ut Episcopus res sui juris, quas aut ante Episcopatum, aut certe in Episcopatu hæreditaria successione adquisivit, secundum auctoritatem canonicam quidquid vult, faciat, & cui vult, conferat. Postquam autem Episcopus factus est, quascumque res de facultatibus Ecclesiæ aut suo, aut alterius nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus, ut non in propinquorum suorum, sed in Ecclesiæ, cui præest, jura deveniant. Similiter & de Presbyteris, qui de Ecclesiarum rebus, quibus præsunt, prædia eo modo emunt, faciendum statuimus; quoniam multos Presbyterorum occasione taliter emtarum rerum Ecclesias, quibus præsunt, expoliasse, & a suo ministerio multis modis exorbitasse, & se Diabolo mancipasse, & hac occasione multos Laicorum in scandalum damnationis, & perditionis proruisse comperimus.* His supplevi Gratiani fragmentum, in quo nonnulla desiderantur. Potuit autem apud eundem Gratianum pro Concilio Parisiensi ex quadam nominis, & literarum transpositione, aut mutatione legi Concilium Hispalense, quod facile contigisse ex eo præsertim conjiciemus, si attendamus editionem Ivonis, in quo non Hispalense, sed *Spalense* Concilium commemoratur; nisi forte quis suspicari malit de Burchardo, quod noluerit ipse de more suo laudare Capitularia Francorum, sed potius inscribere fragmentum Concilii Hispalensis nomine, ex ea ratione, quam jam sæpius exhibui superius. *Can. 4. cau. 12. qu. 5.*

In canone 13. cau. 16. qu. 3. integra describitur prima actio Concilii Hispalensis 2. memorati, ubi ex juris civilis regulis exemplum adducitur de postliminio redeuntibus, ut exinde probetur, Ecclesias barbaricæ feritatis caussa primum divi- *Can. 13. cau. 16. qu. 3.*

 sas,

sas, ea deinde cessante in pristinum revocandas esse, ac reparandas. Quod itaque dicitur de captivis revertentibus, depromtum est ex Leg. penult. & ult. Cod. de postlim. reversis, quæ ad interpretationem ejusdem canonis plurimum conferre potest.

Can. 22. cau. 16. qu. 7. Integra etiam nona hujus Concilii actio legitur in can. 22. cau. 16. qu. 7., ubi tamen pro illis verbis: *& sæculares in Ecclesia judicare*, legunt alii: *& Viros Ecclesiasticos judicare*. Porro judicandi verbum hic non sumitur proprie, quod scilicet idem significet, ac sententiam ferre, sed potius accipitur pro prudenti, accurataque distributione rerum, sive pensionum Ecclesiasticarum erga Clericos juxta gradus, & merita uniuscujusque. Quod vero in hoc canone laudatur ex Concilio Chalcedonensi, referendum est ad canonem 21. cau. 16. qu. 7.

Can. 24. cau. 18. qu. 2. Canon 24. cau. 18. qu. 2. habetur in actione 11. Concilii hujus Hispalensis, ex qua ita emendandum est Gratiani fragmentum. *Undecima actione communi consensu decrevimus, ut Monasteria Virginum in Provincia Bætica condita Monachorum administratione, ac præsidio gubernentur. Tunc enim salubria Christo dicatis Virginibus præbemus, quando eis Patres Episcopi tales elegimus, quorum non solum gubernaculis tueri, sed etiam doctrina ædificari possint: ea tamen circa Monachos cautela servata, ut remoti ab earum familiaritate* (legunt alii: *peculiaritate*), *nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiare permissum. Sed nec Abbati, vel ei, qui præficitur extra eam, quæ præest, loqui Virginibus Christi aliquid, quod ad institutionem morum pertinet, licebit; neque cum ea sola, quæ præest, frequenter eos loqui oportet; sed sub testimonio duarum, vel trium sororum, ita ut rara sit accessio, & brevis omnino loquutio*. Atque hæc nemo arbitretur ita constituta esse, ut Monasteria Sacrarum Virginum ab jurisdictione esse cœperint Episcoporum exemta; etenim aliud suadent posteriora hæc canonis verba, quæ apud Gratianum desiderantur: *Constituentes, ut unus Monachorum probatissimus eligatur, cujus curæ sit prædia earum rustica, vel urbana intendere, fabricas extruere, vel siquid ad necessitatem Monasterii, providere, ut Christi famulæ pro animæ suæ tantum utilitate sollicitæ solis divinis cultibus vivant, operibusque suis inserviant. Sane is, qui ab Abbate præponitur, judicio sui Episcopi comprobetur.*

Can. 2. cau. 21. qu. 2. In canone 2. cau. 21. qu. 2. habetur actio 3. ejusdem Concilii, non tamen omnino integra, quam propterea ita supplere juvabit ex integris Concilii exemplaribus. *Tertia definitione ad nos oblata precatio est a Reverendissimo Fratre Nostro Cambrane Italicensi Episcopo pro quodam Clerico Ispassando, qui deserens Ecclesiæ cultum suæ, in qua dicatus ab exordiis infantiæ fuerat, ad Ecclesiam Cordubensem se contulit. Quem elegimus, ut, si nihil proponeretur de eo, citra dilationis objecta proprio reformaretur Episcopo; scribitur enim in Lege mundiali* (refertur id ad Leg. 11. Cod. de agricolis, & censitis, cui consonat Lex ult. Cod. eod. tit.) *de colonis agrorum, ut ubi esse jam quisque cœpit, ibi perduret. Non aliter & de Clericis, qui in agro Ecclesiæ operantur, canonum decreto præcipitur, nisi ut ibi permaneant, ubi cœperunt; ideoque placuit, ut si quis Clericus ministeriis Ecclesiæ propriæ destitutis ad aliam transitum fecerit, compellente, ad quem fuerit,* (scilicet ad quem pertinuerit, non eo, *ad quem fugerit*, quemadmodum scribit Gratianus,) *Sacerdote, ad Ecclesiam, quam prius incoluerat, remittatur. Qui vero eum susceperit, nec statim sine ullo nisu exceptionis ad propriam Ecclesiam remittendum elegerit, quamdiu eum restituat, communione se privatum agnoscat. Desertorem autem Clericum cingulo honoris, atque ordinis sui exutum* (metaphorice hic cingulum ordinis, & honoris clericalis dicitur ex similitudine dignitatum, & honorum civilium,

qui-

quibus qui erant insigniti, cingulo donabantur, quemadmodum etiam ex l. 3. Cod. de Domesticis, & Protectoribus cinguli privatione mulctabantur Domestici, si per quinquennium divagati fuissent) *aliquo tempore Monasterio relegari convenit, sicque postea in ministerium Ecclesiastici Ordinis revocari. Nam non poterit in talibus pervagationibus* (Romani Correctores ajunt legendum esse *praevaricationis*; at Gratianus scripserat *propagationis*) *aboleri licentia, nisi fuerit in eis propter correptionem disciplinae subsequuta correctio*.

CAPUT XXXVII.

De Concilio Rhemensi.

Canones Concilio Rhemensi apud Gratianum adscripti.

Non sunt alicujus Concilii Rhemensis.

- *Can. 4. cau. 21. qu. 2. pertinet potius ad Capitularia Francorum apud Reginonem.*
- *Can. 22. cau. 22. qu. 5. ad meliorum exemplarium fidem exigendus.*
- *Can. 10. cau. 33. qu. 5. referendus potius ad Concilium Vermeriense, vel Rothomagense.*
- *Can. 45. de conf. dist. 1. est potius Reginonis Prumiensis juxta Capitula Hincmari Rhemensis.*
- *Can. 29. de conf. dist. 2. pertinet, vel ad Capitula Hincmari Rhemensis, vel ad Concilium Rothomagense.*

DUo potissimum apud Collectores Conciliorum recenseri solent Concilia Rhemensia, primum anni 630., alterum 813., verum ad neutrum ex his pertinent illa, quae Gratianus ex Concilio Rhemensi laudavit. Curandum itaque erit, ut singula hujusmodi capita ad sua loca, & Auctores referantur.

Quod attinet in primis ad canonem 4. cau. 21. qu. 2., video undenam pro- *Can. 4.* fluxerit, ut ille Rhemensi Concilio adscriberetur. Regino Prumiensis haec eadem *cau. 21.* verba descripserat post canonem 243. suae collectionis cum hac Epigraphe: *ex Con-* *qu. 2.* *cilio quo supra*. Supra autem in eodem capite 243. in aliquibus Codicibus legebatur fragmentum Concilio Rhemensi adtributum; atque ideo occasio exhibita est Burchardo, & Ivoni, ut nomine *Concilii quod supra* Rhemense Concilium intelligerent. Ceterum Regino illis verbis potius referre voluit Capitularia Francorum, quae laudaverat in canonibus praecedentibus 241., & 242., quorum inde sententiam ipse latius exposuit in dicto cap. 243., quod eisdem omnino verbis legimus in dicto can. 4. cau. 21. qu. 2. Itaque passim in Capitularibus Francorum hujusmodi sententiae leguntur, quales habentur in dicto can. 4. Etenim in Capitulari Ludovici Pii anni 816. postquam definitum est, ut unicuique Ecclesiae unus mansus integer assignaretur, ita subditur in cap. 11., quod legimus etiam in lib. 1. Capitularium cap. 86. in editione Parisiensi anni 1677. *Statutum est, postquam hoc impletum fuerit, ut unaquaeque Ecclesia suum Presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente Episcopo permiserit*. Item in Concilio Parisiensi 6. lib. 1. cap. 49. constitutum est, quod refertur in cap. 73. lib. 6. Capitularium ibi: *Placuit omni Synodali Conventui, ut nullus Presbyterorum amplius, quam unam Ecclesiam sibi vindi-*

care

care præsumat; & infra in cap. 75. *Quapropter omnibus placuit, ut nullus Presbyter amplius, quam unam Ecclesiam sibi vindicet. Quia sicut quisque sæcularis non amplius, quam unam habere debet uxorem, ita & unusquisque Presbyter non amplius, quam unam habere debet Ecclesiam*. Quæ verba fere eadem Herardus Turonensis retulit in sua Capitula num. 49. ibi: *Ut Presbyter non amplius, quam unam Ecclesiam habeat, sicut & vir unam uxorem*. Hinc in additione 2. Capitularium cap. 10. dicitur: *Sæpe namque in aliis Conciliis, & nunc in nostris Conventibus constitutum est, ut unaquæque Ecclesia, si facultas suppetit, proprium habeat Presbyterum, & unusquisque Presbyter una tantum sit contentus Ecclesia*. Posset addi his canon 8. Concilii Nannetensis sub finem 9. sæculi celebrati his verbis: *Sicut enim Episcopus non plus potest habere, quam unam Civitatem, & vir unam uxorem, ita Presbyter unam tantum Ecclesiam*. Ex his omnibus liquet, nono sæculo, præsertim post evulgatas Isidori Mercatoris epistolas, sæpissime cautum fuisse, ut, sicut uni tantum uxori singuli Viri jungi conjugio poterant, ita unicam Ecclesiam nonnisi unus Presbyter regeret; tum enim trita esse cœpit similitudo illa conjugii spiritualis, & corporalis, quæ deinde in ipsismet Pontificum Decretalibus recepta fuit, cap. 2. de translat. Episc., & exemplo mariti, & uxoris cœperunt Viri Ecclesiastici de Ecclesiis & Ministris disserere, quemadmodum disseruisse videbatur Calixtus Papa apud Isidorum Mercatorem nondum detectis ejusdem Isidori figmentis. Itaque Regino Prumiensis ex his omnibus nonnulla simul congessit in dicto cap. 243., quæ asseruit se ex Francorum Capitularibus, sive Gallicanis Conciliis excerpsisse, unde in præsens arbitror dicti canonis 4. Gratianei esse originem repetendam.

Can. 22. cau. 22. qu. 5. Quod dicitur in can. 22. cau. 22. qu. 5. Clericos non debere jurare, sed potius juxta doctrinam Apostolicam simpliciter asserere, vel negare, sæpissime legitur in sacris Canonibus noni sæculi, ut propterea ad ea tempora referendum esse arbitrer illud ipsum Gratiani fragmentum. Egbertus Eboracensis Archiepiscopus in suis excerptionibus can. 19. ita habet: *Ut nullus Sacerdos cuicumque cum juramento juret, sed simpliciter cum puritate, & veritate omnia dicat*; quæ eadem verba leguntur in Capitulari Caroli Magni anni 801. cap. 20. Item in Concilio Meldensi anni circiter 845. can. 38. ita decretum est: *Ut nullus deinceps Episcopus super sacra jurare præsumat*. Isidorus Mercator ita Cornelium Pontificem Maximum in Epistola 2. ad Ruffum loquentem induxit: *Sacramentum hactenus a Summis Sacerdotibus, vel reliquis exigi pro fide recta cognovimus, nec sponte eos jurasse reperimus. Summopere ergo Sanctus Jacob Apostolus prohibens Sacramentum loquitur, dicens: Ante omnia autem fratres mei nolite jurare. Hæc fratres charissimi ipse Dominus prohibet, idest non debere jurare, Sacramenta non exigi, nisi pro recta fide. Hæc Apostoli maxime omnes, hæc sancti Viri prædecessores nostri, qui huic sanctæ universali Apostolicæ Ecclesiæ præfuerunt ante nos, hæc Prophetæ, & reliqui sancti Doctores per universum mundum dispersi ad prædicandum, juramenta vetant*. Hæc sane generatim prohibent Clericorum juramenta, non tantum coram Laicis, verum etiam coram quibuslibet Ecclesiasticis Viris juxta simplicem doctrinam Apostoli. At apud Gratianum dictorum Conciliorum, & Patrum sententia restricta est, ut scilicet non permitteretur Clericis *cuiquam Laico* jurare, quod Gratianus retulit ex Ivone, & Burchardo, quemadmodum Romani Correctores indicaverunt. Verum Burchardus, qui primus hoc fragmentum descripsit, & Rhemensi Concilio adtribuit, veterum Patrum sententias vitiavit, dum vellet simul jungere, & paucis perstringere, quæ apud

apud Concilia non longe a sua ætate dissita legerat. Arbitror enim Burchardum, dum hæc scriberet, duo præ oculis habuisse. Primus esse potuit canon 6. Concilii Rhemensis anni circiter 630. sub Sonnatio Rhemensi Archiepiscopo, ubi canone 6. hæc leguntur: *Ut siquis Judex cujuslibet ordinis Clericum publicis actionibus inclinare præsumserit, aut pro quibuslibet caussis absque conscientia, & permissa Episcopi distringere, aut contumeliis, vel injuriis afficere præsumserit, communione privetur. Episcopus tamen de reputatis conditionibus Clericorum negligentias emendare non tardet*. Hæc si conferantur cum dicto canone 22. apud Gratianum, prout ipsum suppleverunt Correctores Romani, nonnihil videtur ex uno in aliud fragmentum fuisse derivatum, & tantum in eo discrimen intercedere, quod in canone Rhemensi generatim de omnibus caussis sermo institutus sit; & in canone Gratiani de juramento Clericorum specialiter agatur. Alterum esse potuit Capitulare Francorum anni 858., quod etiam forte Rhemensis Concilii nomine appellari poterat, cum a Rhemensis Provinciæ Episcopis celebratum fuerit. In eo autem Capitulari cap. 15. Rhemensis Provinciæ Episcopi plura exposuerunt, ut indicarent, *jurationis Sacramentum se non posse quoquo modo facere, quod eos Evangelica, & Apostolica, atque canonica auctoritas vetaret. Manus enim*, ajunt illi, *Chrismate sancto peruncta, quæ de pane, & vino aqua mixto per orationem, & crucis signum conficit Corpus, & Christi Sanguinis Sacramentum, abominabile est, quidquid ante ordinationem fecerit, ut post ordinationem Episcopatus sæculare tangat ullo modo Sacramentum, & lingua Episcopi, quæ facta est per Dei gratiam clavis cœli, nefarium est, ut sicut sæcularis quilibet super sacra juret in nomine Domini, & Sanctorum invocatione; nisi forte quod absit contra eum scandalum acciderit Ecclesiæ suæ, & inde sic temperanter agat, sicut Domino docente constituerunt Rectores Ecclesiæ Synodali consilio. Et si aliquando Sacramenta ab Episcopis exacta, aut facta fuerunt contra Deum, & Ecclesiasticas regulas, irrita sanctæ Scripturæ paginis declarantur, & exigentes, atque facientes medicamento exinde salutaris pænitentiæ indigent*. Igitur cum præ oculis Burchardus duo hæc capita haberet, illorum sententiam paucis perstrinxit ad rem suam, eademque Rhemensi Concilio adscripsit; Ex Burchardo excepit Ivo, & ex Ivone Gratianus, cujus propterea verba erunt ad laudatos canones, tanquam ad optima exemplaria, exigenda. Can. 10. cau. 33. qu. 5.

Canon 10. cau. 33. qu. 5. non nomine Rhemensis, sed potius Vermeriensis, aut Rothomagensis Concilii erat inscribendus, neque enim difficile fuit Collectoribus canonum hæc nomina, utpote literis admodum similia, præsertim in iis Codicibus MSS., in quibus voces breviores scribi olim solebant, immutare. Porro in Concilio Vermeriensi anni 753. can. 21. apud Reginonem lib. 2. cap. 125. ita legitur: *Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat*, & in Concilio Rothomagensi anni 1072. can. 17. *Item nullus, cujus uxor velata fuerit, ipsa vivente unquam aliam accipiat*. Ex his adparet verba illa, quæ apud Gratianum subjiciuntur *sed similiter convertatur* rejicienda prorsus esse, tanquam ea, quæ in Conciliorum exemplaribus non habentur, sed forte a studioso aliquo adjecta fuerunt, aut etiam e margine in textum translata opera alicujus, qui prudens aliquid consilium marito uxorem religionis caussa dimittenti præbere voluerit.

Nonnulla sunt ad hujus canonis interpretationem observanda. Circa sæculum 8., & 9. usus invaluerat, ut nonnullæ mulieres adhuc vivente marito sacrum velum religionis caussa susciperent, & a viro separatæ continentiam, viro eodem consentiente, profiterentur, a qua vitæ ratione amplius recedere non poterant; hinc in Con-

Concilio Compendiensi anni 757. can. 11. ita decretum est: *In qualicumque modo mulier velum sanctum acceperit, sponte in eo permaneat, nec dimittat*. Num vero tunc vir ejusdem posset aliam sibi uxorem jungere, non erat omnium consensione definitum. Non posse virum hujusmodi secundas nuptias appetere dicitur in dicto Gratiani fragmento; ita etiam cautum est in memoratis Conciliis Vermeriensi, & Rothomagensi. Contrarium servandum esse voluerunt Patres Concilii Compendiensis can. 13. his verbis: *Siquis vir mulierem suam dimiserit, & dederit commeatum pro religionis caussa infra Monasterium Deo servire, aut foras Monasterium dederit licentiam velare, sicut diximus, propter Deum, vir illius accipiat mulierem legitimam. Similiter & mulier faciat*. En itaque non tam diversas, quam contrarias sententias Patrum, quas jamdiu agnovit Egbertus Eboracensis in suis excerptionibus cap. 118. ibi: *Legitimum igitur conjugium non licet separari sine consensu amborum; potest tamen alter alteri cum consilio Episcopi licentiam dare ad servitutem Dei accedere: Quidam etiam dicunt: Si vir, sive mulier ex consensu religionem ceperit, licet alterum accipere novum conjugium, sed puellam, vel puerum, si continens esse non poterit. Quod non laudo. Sed siquis vult conjugatus converti ad Monasterium, non est recipiendus, nisi prius a conjuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illo vivente per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, & qui eam dimisit, particeps erit peccati illius*. Cum igitur in diversas iverint opiniones tunc temporis Viri Ecclesiastici, nonnulli ex iis, quibus displicebat novas contrahi nuptias, non aliter consentire maritum uxori velandæ voluerunt, quam si idem maritus continentiam profiteretur; ex quo fieri potuit, ut adjecta fuerint Gratianeo canoni verba illa: *Sed similiter convertatur*, quemadmodum jam animadvertimus.

Hæc vero veterum Patrum in diversas sententias distractorum concertatio, atque conflictus profectus fuerat ex varia disciplina, quæ in diversis Ecclesiis in hac re obtinebat. Apud Græcos receptum erat, ut religionis caussa liceret uxori, etiam ignorante, aut contradicente marito, a conjugio resilire, etenim apud ipsos maxime favorabilis videbatur caussa religionis. Hinc S. Basilius in libro regularum fusius disputatarum num. 12. hæc habet: *Atque ii etiam, qui matrimonio conjuncti ad hujusmodi vitæ genus accedunt, percontandi sunt, num consentiente altera parte hoc faciant ex præcepto Apostoli. Vir enim, inquit ille, sui corporis potestatem non habet. Et si hoc ita ab ipsis fieri compertum sit, tum multis adhibitis testibus admitti debet, qui accedit; siquidem nihil est, quod Dei jussis potius haberi debeat. Si vero dissidens altera pars, & assidue usque ex adverso cum altera contendat, quod videlicet minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, hic ea convenit meminisse, quæ dicta sunt ab Apostolo: in pace autem vocavit nos Deus, & sic parendum præcepto Domini, qui dixit: Siquis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres &c. non potest meus esse discipulus. Nec enim est, quod haberi antiquius debeat, quam ut Dei jussis pareatur*. Hæc erat Græcorum veterum Patrum doctrina ipsomet Basilio viro sanctissimo, æque ac prudentissimo Auctore, quam sequi minime dubitavit Justinianus in sua Novella 22. cap. 5. Græcorum eorundem disciplina confirmata. Quæ cum ita essent, nemo non videt facilius apud Græcos indulgendum fuisse maritis in sæculo remanentibus, ut novas inirent nuptias, quoties uxores, quas liberorum potissimum, & propagandæ familiæ caussa susceperant, religionis specie recessissent. Atque hanc eandem disciplinam nonnulli etiam ex Occidentalibus receperant, ii præsertim, qui Græcorum Patrum doctrinam

nam

nam sequebantur; aut qui Græcorum Imperatorum placitis adhæserunt, quemadmodum fuerunt Patres Compendienses anno 757. in memorato canone 13. Verum generaliter in Occidente displicuit hæc disciplina; ut enim in Occidentali Ecclesia permissum non erat uxori invito marito religionem, & continentiam profiteri, ita si viri consensus accessisset, indictum fuit eidem viro, ut & ipse continentiam servaret; ne forte maritus videretur consensisse, non tam amore religionis, quam novi conjugii celebrandi desiderio. Explicat hanc rem Theodorus Cantuariensis Episcopus sive Græcorum, sive Latinorum rituum peritissimus in suo pœnitentiali, quem edidit Jacobus Petitus cap. 11. his verbis: *Legitimum conjugium non licet separari sine consensu amborum; potest tamen alter alteri licentiam dare, accedere ad servitutem Dei in Monasterio, & sibi nubere, si in primo conjugio erat, secundum Græcos, & tamen non est canonicum*. Idipsum etiam monet Regino in lib. 2. de Ecclesiasticis disciplinis, ubi cum cap. 108. descripsisset laudatam Concilii Compendiensis sententiam, qua asseritur maritum posse post conversionem uxoris sibi alteram conjugem jungere, statim subdidit: *Sed hæc sententia Canonicis, atque Apostolicis informatur documentis*; quod ut demonstraret statim subjecit fragmentum Nicolai Papæ, quod nunc legimus etiam apud Gratianum in can. 26. cau. 27. qu. 2.

Itaque Nicolaus Pontifex minime probavit Græcorum Patrum opinionem; minime etiam probarunt Latini canonum Collectores, omnes sequuti doctrinam Augustini, & Gregorii Magni. Etenim Augustinus tradebat neminem ex conjugibus, nisi altero conjuge consentiente, posse continentiam profiteri, can. 4. 5. 6., & 11. cau. 33. qu. 5., & amplius progressus Gregorius non aliter voluit converti unum ex conjugibus, quam alter etiam converteretur. Posteriore ætate conciliatæ videntur, & quodammodo compositæ Græcorum, Latinorumque sententiæ, & quidem in utroque disciplinæ capite. Primum enim in ea disputatione, utrum conjux invito conforte possit a conjugio resilire, recepta distinctio est inter matrimonium ratum, & consummatum, ut Græcorum sententia obtineat in conjugio rato, & Latinis potius adhærendum sit in consummato. Deinde in altera disputatione, utrum liceat in sæculo remanenti novas inire nuptias, facile fuit rem dirimere, ut scilicet quoties matrimonium ratum esset, & invito conjuge conjux alter professus fuisset continentiam, liceat in sæculo remanenti novas nuptias contrahere juxta sententiam Græcorum; quoties vero matrimonium esset jam consummatum, & conjugis consensu alter conjux recessisset, non liceat remanenti in sæculo novas nuptias contrahere, imo & si incontinentiæ suspicio subesse possit, nemo etiam ad consentiendum conversioni conjugis admittatur, nisi & ipse Monasterio se tradat, atque ibidem continentiam profiteatur. Hæc quidem distinctio videtur ingeniosa, utpote quæ complexa est utriusque Ecclesiæ, sive Græcæ, sive Latinæ disciplinas, & diversas rationes, tamen ab initio privatum Auctorem habuit, videlicet Gratianum in cau. 27. qu. 2., nec revera omnino, aut Latinorum, aut Græcorum Patrum sententiæ consonabat; verum quo tempore Gratiani decretum maximi habitum est in scholis, & in foro, usu recepta fuit, atque etiam eo magis, cum Summi Pontifices eandem in suis Decretalibus confirmaverint cap. 3. 5. & passim de convers. conjugatorum.

Canon 45. de cons. dist. 1. tam a Gratiano, quam ab Ivone, & Burchardo excerptus est a Reginone Prumiensi, qui *ex Concilio Rhemensi tit.* 8. hæc refert in lib. *Can. 45. de cons. dist. 1.*

lib. 1. de Ecclesiasticis disciplinis cap. 67. *Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnimodis ex argento fiat. Neque causentur Presbyteri avaritia suadente de paupertate, vel impossibilitate, cum una pars ex omnibus, quae ad Ecclesiam pertinent in fabricis ipsius Ecclesiae sit impendenda. Admonendus est etiam populus, ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ipse antiquus populus sub Moyse in tabernaculo Domini fecisse legitur. Siquis autem tam pauperrimus est, saltim vel stanneum calicem habeat. De aere autem, aut ex auricalco non fiat calix; quia ob vini virtutem aeruginem parit, quae vomitum provocat. Nullus autem in ligneo* (addit Gratianus, *aut vitreo*) *calice praesumat cantare*. Sunt, qui putant canonem illum editum fuisse in Synodo, quae Durocortori Rhemorum habita est ex praecepto Caroli Magni, quod tamen hucusque non demonstrarunt. Ego potius arbitror, hunc canonem tribuendum esse eidem Reginoni tanquam auctori suo, qui tradere voluit, quid servandum esset in Dioecesi Trevirensi, quam instituendam susceperat jussu Rathbodi Episcopi; eundem autem Reginonem inscripsisse nomen Concilii Rhemensis tit. 8., quia respicere volebat ad titulum 8. Capitularis 2. Hincmari Rhemensis Episcopi, ubi inter cetera, quae decernuntur servanda a Decanis, & Presbyteris, hoc habetur: *Quo metallo sit calix, & patena, aut qua diligentia custodiantur*.

Can.29. de consf. dist. 2. Saeculo 7., & sequentibus vetitum multoties scimus, ne Sacerdotes sacram Eucharistiam Laicis, foeminisve porrigerent, ad infirmos deferendam. Atque ut a Rhemensibus Capitulis exordiar, habemus titulum 2. Hincmari Rhemensis, ubi cap. 10. proponitur Decanis investigandum: *Si ipse Presbyter visitet infirmos, & inungat oleo sancto, ut communicet per se, & non per quemlibet, & ille ipse communicet populum, nec tradat communionem cuiquam Laico, ad deferendum in domum suam caussa cujuslibet infirmi*. Idipsum ferme legitur in inquisitione Reginonis, quae est in lib. 1. cap. 1. num. 18. ibi: *Si visitet* (Presbyter) *infirmos, si eos reconciliet, si eos ungat oleo sancto juxta Apostolum, si eos propria manu communicet, & non per quemlibet Laicum. Si tradat communionem Laico, & foeminae ad deferendum infirmo, quod nefas est*. Item in Concilio Rothomagensi anni 650. ita legitur: *Dictum est nobis, quod quidam Presbyteri celebrata Missa detrectantes ipsi sumere divina mysteria, quae consecrarunt, calicem Domini mulierculis, quae ad Missas offerunt, tradant, vel quibusdam Laicis, qui dijudicare Corpus Domini nesciunt, idest discernere inter cibum spiritualem, atque carnalem, quod quantum sit omni Ecclesiasticae religioni contrarium, pietas fidelium novit. Unde omnibus Presbyteris interdicimus, ut nullus in posterum hoc facere praesumat, sed ipse ..... eos propria manu communicet, nulli autem Laico, aut foeminae Eucharistiam in manibus ponat, sed tantum in os ejus .... Siquis hoc transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contemnit, & quantum in ipso est, inhonorat, ab Altari removeatur*. Eadem sententia habetur in Capitulis Herardi Turonensis cap. 24., in Capitulis Isaacci Lingonensis tit. 11. cap. 23., & in additione 3. Capitularium Francorum cap. 18. Hi sunt, ut arbitror, fontes, ex quibus Regino Prumiensis composuit ad institutionem Trevirensis Dioecesis caput 120. lib. 1., quod nomine Concilii Rhemensis inscripsit, idemque omnino est cum canone 29. de consecr. dist. 2. apud Gratianum. Ac propterea suspicari possumus pro nomine Rhemensis Concilii legendum olim fuisse Rothomagense, ut idem canon referatur ad canonem Rothomagensem nuper laudatum; vel si Concilii Rhemensis nomen retinere velimus, eundem canonem referemus ad Capitula Hincmari Rhemensis nuper etiam laudata, in quibus eadem propemodum sententia exhibetur.

CAPUT

CAPUT XXXVIII.

De Concilio Rothomagensi.

Nomine Rothomagensis Concilii relati sunt sequentes Canones apud Gratianum.

Can. 33. cau. 7. qu. 1. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 5. cau. 16. qu. 7. consonat cum editis Concilii exemplaribus.
Can. 29. cau. 18. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.

Additur apud aliquos can. 11. cau. 16. qu. 7. qui potius est Concilii Lateranensis Calixti II.

Licet plura sint Rothomagensia Concilia, ita dicta a Rothomago vulgo *Roven*, quæ hodie Civitas est Normanniæ Metropolis, quæ tamen capita apud Gratianum hoc nomine inscripta sunt, pertinent ad illam Synodum, quæ in editionibus Labbei celebrata fertur circa annum 650., quidquid alii sentiant, eandem referentes ad sæculum undecimum, minime animadvertentes ejusdem Synodi canones jamdiu fuisse laudatos a Reginone Prumiensi, qui floruit medio decimo sæculo. Ceterum quæcumque capita in eadem Synodo legimus, septimi sæculi disciplinæ conveniunt; nec est ut aliqua ratione posterioribus temporibus tribuantur. Canones 16. ibidem editi proponuntur, quorum septimus habetur in can. 33. cau. 7. qu. 1., cujus lectionem Romani Correctores ex Burchardo, & Ivone emendarunt, quod forte eo tempore nondum habuissent integra hujus Concilii exemplaria. Concilii verba hæc sunt: *Sancitum est, atque omnimodis prohibitum, ut siquis Presbyter inventus fuerit alicui Clerico, aut Laico munera dare, aut dedisse, aut aliquam pecuniam tribuere, aut alterius Presbyteri Ecclesiam surripiat, aut Ecclesiam vacantem pretio redimat, pro hac cupiditate, seu rapina, seu præsumtione turpis lucri gratia, dejiciatur a Clero, & alienus exsistat a regula.* Hæc congruere sæculo septimo ad reformandam Galliarum disciplinam aperte probari potest ex Concilio Parisiensi 5. anni 615. cap. 9., ubi eadem ferme statuta sunt ad evitandum simoniæ crimen in sacris officiis suscipiendis. Eadem omnino verba relata fuerunt in Capitularia Regum Francorum lib. 7. cap. 206. editionis Parisiensis anni 1677., ubi tamen præterea adjecta sunt quædam publica Francorum Principum, & Antistitum auctoritate observatione digna; siquidem post illa verba: *Et alienus exsistat a regula*, hæc immediate subjiciuntur: *Nam si pro misericordia Episcopo placuerit longo tempore eum pœnitendo, quæ gessit in carceris ærumna recludere, & usque ad satisfactionem ibi retinere liceat. Et postea si se correxerit, & alia deinceps minime se facere promiserit, humanius erga eum agere poterit, si voluerit, & ipse dignus inventus fuerit.*

Can. 33. cau. 7. qu. 1.

In canone 3. ejusdem Concilii legimus eisdem omnino verbis canonem 5. cau. 16. qu. 7., quem Romani Correctores exegerunt potius ad fragmenta Collectorum, cum illorum tempore integra Concilii Rothomagensis exemplaria in Bibliothecarum latebris adhuc delitescerent. Quod autem ibi statutum est de decimis,

Can. 5. cau. 16. qu. 7.

sexti,

fexti, & feptimi fæculi difciplinæ apud Gallicanam Ecclefiam maxime convenit, in qua ob varias temporum injurias, & vices a Clericis decimæ fublatæ fuerant. Hinc in Concilio Matifconenfi 2. anni 585. can. 5. hæc decreta funt: *Statuimus, ac decernimus, ut mos antiquus a fidelibus reparetur, & decimas Ecclefiafticis famulantibus cæremoniis populus omnis inferat.*

Can. 29. cau. 18. qu. 2. Ad caput 10. hujus Concilii referendus eft canon 29. cau. 18. qu. 2., quem Gratianus nomine Concilii Aurelianenfis infcripferat. Romani Correctores, qui nondum viderant exemplaria hujus Concilii Rothomagenfis, obfervaverunt apud Burchardum & Ivonem canonem illum fuiffe infertum canoni *Abbates* 16. cau. 18. qu. 2., unde profluxit nomine Aurelianenfis Concilii a Gratiano fuiffe infcriptum, quemadmodum & infcriptus fuerat canon 16., monuerunt præterea fimile quiddam haberi in Pannormia ex Concilio Rothomagenfi lib. 3. cap. 125. Verba canonis 10. Rothomagenfis hæc funt: *Ut Epifcopus Monafteria Monachorum, & Sanctimonialium frequenter introeat, & cum gravibus, & religiofis perfonis, in eorum etiam vitam, & converfationem diligenter difcutiat, & fiquid reprehenfibile invenerit, corrigere fatagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam fubtiliter inveftiget.* Conveniunt hæc maximæ folertiæ veterum Epifcoporum Rothomagenfium erga monafteria; etenim de fancto Audoeno Rothomagenfi Antiftite legitur in ejufdem vita cap. 16., illum diligentiffimam geffiffe Monafteriorum curam, præfertim Monafterii fancti Petri Rothomagenfis, ex quo aliquot ex eruditis conjiciunt, ipfum Audoenum convocaffe hoc, de quo agimus, Concilium, & ibidem præfuiffe. Fateor quidem memorata Concilii Rothomagenfis verba non eadem omnino effe cum verbis Gratianeis, fed exinde bona occafio exhibetur unicuique, ut Gratiani fragmentum ad ejufdem Rothomagenfis canonis integritatem reftituat.

Can. 11. cau. 16. qu. 7. Non omittam hoc in loco quædam attingere de can. 11. cau. 16. qu. 7., quem Gratianus infcripfit nomine Calixti Papæ. Tradam fuo loco, illum tribuendum effe Concilio Lateranenfi fub Calixto II. celebrato. Quoniam vero Romani Correctores afferunt in aliquibus exemplaribus adfcriptum fuiffe Concilio Rothomagenfi, dixerim interea nomen Rothomagenfis Concilii ab aliquibus adjici potuiffe, forte ad marginem, non ut indicaretur canonem vere effe Concilii Rothomagenfis, fed ut fignificaretur nonnulla his fimilia haberi in Concilio Rothomagenfi anni 1074., in quo hæc leguntur canone 5. *Quod Subdiaconi, five Diaconi, five Sacerdotes Parochiani non ordinentur, fecundum ordinationem Toletani Concilii abfque legitima profeffione, quam coram Epifcopo, & omnium circumftantium audientia faciant, qui ordinandi fuerint.*

CAPUT

CAPUT XXXIX.

De Concilio Emeritensi.

Unicum extat apud Gratianum Concilii Emeritensis fragmentum.

{ *Can. 2. cau. 10. qu. 3. dubiæ auctoritatis.*

AB Urbe Emerita Lusitanæ Provinciæ, quæ apud Romanos Augusta Emerita nuncupatur, nomen habet Emeritense Concilium sub Proficio Archiepiscopo celebratum anno 666., ubi plura disciplinæ ecclesiasticæ capita constituta sunt. Verum hæc Synodus, licet Provincialis fuerit, non tamen apud Lusitanæ Provinciæ fideles plurimum valuit, nec ita quidem, ut ejusdem canones, quasi leges Ecclesiasticæ omnino servari deberent. Fuit antiqua controversia coram Summo Pontifice disputata inter Petrum Compostellanum, & Martinum Bracarensem Archiepiscopos, in qua cum Petrus Compostellanus pro defensione causæ suæ retulisset canonem Concilii Emeritensis, objiciebat Martinus Bracarensis, *Emeritense Concilium non esse authenticum, tum quia non invenitur in aliquo authentico libro inter alia Concilia contineri, tum quia nec constructionem, nec sensum, nec latinitatem in plerisque locis continere probatur, tum etiam quia contra canonicas sanctiones, & Apostolicæ Sedis Primatum aliquid videtur in eo esse statutum*. Et quamquam aliis rationum momentis contra responderit Petrus, Innocentius tamen III. Pontifex Maximus arbitratus est potius controversiam omnem transactione finiendam esse, quam sententia dirimendam. Post quæ canones Emeritensis Concilii apud eruditos valde suspecti visi fuerunt, nec hujusmodi, ut tuto possint ad ecclesiasticam disciplinam confirmandam a Viris Ecclesiasticis adferri; quemadmodum liquere potest ex Epistola ejusdem Innocentii III. ad Petrum Compostellanum, quæ apud Labbeum habetur integra ad calcem ipsius Emeritensis Concilii in Veneta editione.

Quidquid tamen sit de auctoritate Concilii Emeritensis, ad illud referendus est Gratianeus canon 2. cau. 10. qu. 3., & emendandus ex integris ejusdem Synodi exemplaribus, in quibus cap. 16. hæc leguntur: *Bene disponit divina gratia: Quidquid unaquæque Ecclesia a fidelibus collatum est, habeat. Priscis quippe canonibus erat decretum, ut Episcopus de Parochitanis Ecclesiis tertiam sequeretur, cui sua plenissime sufficere possunt. Placuit huic Sancto Concilio, ut nullus Provinciæ Lusitaniæ Episcopus sententiæ hujus terminum excedat, nec a qualibet Parochitana Ecclesia tertiam auferre præsumat, sed quidquid exinde consequi potuerat, totum in reparationem ipsarum Basilicarum proficiat. Omnes vero supradicti Presbyteri, qui virtutem habuerint, Episcopo suo placitum faciant, ut reparare Ecclesias sibi commissas intendant*. Vel ex hoc canone patere potest, quod adversus Emeritense istud Concilium opponebat Martinus Bracarensis, videlicet in canonibus Concilii *nec constructionem, nec sensum, nec latinitatem contineri*. Inter cetera enim videntur Emeritensis hujus canonis Auctores velle recedere a veterum canonum disciplina de tertia reddituum parte Episcopis concedenda ex Ecclesiis Parochialibus; sed interea afferunt veteris canonis terminum non esse excedendum, quod idem significat, ac Episcopos nonnisi tertiam partem

partem sibi usurpare debere. Illud sane certum est apud veteres, quemadmodum alibi superius animadverti, oblationes omnes, quemadmodum Cathedralis, ita & Parochialium inferiorum Ecclesiarum integras ad Episcopi manum, potestatemque deferri consuevisse, ex quibus Episcopus idem Ecclesiæ suæ Cathedrali adhuc inopi, & Clericorum Civitatensium egestati succurrebat, non omittens tamen & Clericis in Parochiis constitutis necessaria vitæ subsidia suppeditare. Paullatim vero cum Cathedrales Ecclesiæ locupletiores evasissent, & Episcopi ipsi Parochiarum inferiorum bonis non indigerent amplius, ab eisdem Parochiarum redditibus excipiendis abstinuerunt, non tamen ab omnibus statim; sed circa sextum, aut septimum Ecclesiæ sæculum Episcopi alicubi quartam tantum, alicubi etiam tertiam partem postulabant, sive quod ea adhuc parte indigerent, sive quod veteris juris vestigium in eadem parte custodiri exoptaverint. In Provincia Lusitana, aliisque finitimis illud vigebat sexto, & septimo Ecclesiæ sæculo, ut tertia redditutuum Parochianorum pars Episcopo cederet, quemadmodum legitur in Concilio Toletano XVI. anni 693. cap. 5., & in Concilio Bracarensi II. anni 572. can. 16.

CAPUT XL.

De Concilio Educensi.

Nomine Concilii Educensis refertur

Canon 1. cau. 19. qu. 3. tribuendus Concilio Heduensi sub Leodegario Augustodunensi.

NON Educense, sed potius Heduense Concilium memorandum erat a Gratiano, vel, quod idem est, Augustodunense, ita dictum, quod celebratum fuerit Augustoduni in Heduorum civitate. Quatuor autem Heduensia, sive Augustodunensia Concilia habita feruntur apud Collectores. Primum est circa annum 670. sub S. Leodegario Augustodunensi Episcopo tempore Adeodati Papæ, & Theodorici Regis, in quo plura capita ad monasticam disciplinam stabiliendam constituta fuerunt, quæ tamen non omnia, nec integra ad nos usque pervenerunt, sed aliqua tantummodo fragmenta, eaque inordinata. Alterum celebratum est circa annum 1065. sub Alexandro II., in quo discussa est causa Roberti Burgundiæ Ducis cum Aganone Episcopo. Tertium illud est, de quo mentionem facit Gregorius VII. in Epist. 22. lib. 4. ad Hugonem Diensem Episcopum, habitum scilicet temporibus ejusdem Gregorii circa annum 1077., ubi præcipue actum fuit de electionibus Abbatum, & illorum juribus. Postremum celebratum fuit anno circiter 1094. tempore Urbani II., in quo de pluribus negotiis actum est, præsertim vero de caussa Guiberti, qui Apostolicam sedem invaserat, de Henrico Rege, de Philippo Galliarum Rege, de Simoniacis, de Sacerdotibus incontinentibus, & de cohibendis Monachorum ausibus, qui Sacerdotum officia in Parochiis exercebant.

Philippus Labbeus referendum arbitratur ad Concilium Heduense III. anni 1077. Gratianeum canonem 1. cau. 19. qu. 3. forte ex eo, quod Gratianus eidem hæc verba

verba adscripserit: *In Concilio Educensi celebrato sub Gregorio VII.* Ego vero potius existimarem, canonem eundem editum fuisse in Concilio Heduensi I. circa annum 670. sub Sancto Leodegario; etsi enim inter editos ejus canones non legatur, tamen quia constat ejusdem canones quamplures fuisse deperditos, quemadmodum ipsimet Conciliorum Collectores testantur, nihil prohibet, quominus asseramus apud Gratianum reperiri, quod in ipsis Concilii exemplaribus non habetur. Ex eo vero adducor, ut hunc canonem Concilio Heduensi I. potius adscribam, quod in eadem Synodo quamplura ad Monasteriorum regimen pertinentia definita fuerint, quo etiam spectat dictus canon primus Gratiani. Imo & in canone 10. illius Concilii ex editis hæc habentur: *Statuimus, ac decernimus, ut nullus Monachum alterius absque permissu sui Abbatis præsumat retinere, sed cum inventus fuerit vagans, ad cellam propriam revocetur, ibi juxta culparum merita coercendus.* Quæ sane verba plurimum consonant cum memorato Gratiani canone. Quo respexit Auctor formularum, quarum collectionem fecit Baluzius, ediditque ex vetustissimis Codicibus MSS. post libros Capitularium, ita scribens num. 36. *Canones vero Augustodunenses ita statuunt, ut nullus Monachum alterius absque permisso Abbatis sui præsumat retinere.* Porro hæc, & similia statuta sæculo septimo plurimum conveniunt, quo utiliter cavebatur, ne Abbates Regulares alienæ jurisdictioni subjectos sibi vindicarent, etenim & jam tempore Concilii Agathensis anni 506. simile propemodum decretum fuisse legimus in can. 27., ac præsertim ne Abbates non tantum Monachos ab alienis Monasteriis, sed Clericos ab Ecclesiis suis subtraherent, quod Augustodunensi Civitati sæculo septimo accommodatum fuerat; siquidem antecentum circiter annos Gregorius Magnus quibusdam Augustodunensibus Monasteriis privilegia concesserat, ut constat ex ejusdem Papæ Epistolis 10., 11., & 12. lib. 11., quibus præsertim indulgebatur, ne Episcopi possent Monachos ex illis ad ecclesiasticum ordinem promovere sine consensu Abbatis, ac proinde Abbates illi quodammodo abs jurisdictione Episcopi Augustodunensis exemti videbantur, ut propterea facile exinde contingere potuerit, ut Abbates viceversa Clericos regulares Episcopo subjectos ad sua Monasteria vocarent, cum id expresse non fuisset Abbatibus vetitum; quamobrem necessarium fuit Sancto Leodegario idipsum editis canonibus interdicere, ut, quemadmodum Monasteriorum Augustodunensium disciplinæ jam satis consultum fuerat per privilegia Gregorii Magni, ita per novos canones Heduenses Augustodunensis quoque Ecclesiæ, & Cleri utilitatibus consuleretur.

CAPUT

CAPUT XLI.

De Concilio, quod Gratianus sextum appellat, sive Trullano.

Quotquot Concilii sexti nomine habentur canones apud Gratianum, non illi revera pertinent ad Concilium sextum Generale, sed potius ad Concilium Trullanum, quod alii Quinnisextum vocant. Hoc itaque Capite complexus sum, sive quæ Gratianus idem simpliciter nomine sextæ Synodi retulerat, sive quæ clarius se ex Trullana Synodo depromsisse professus fuerat; etenim arbitror Gratianum inter utramque Synodum maximum, quod intercedit, discrimen non agnovisse. En fragmenta Gratiani.

Can. 4. *dist.* 16. *rejiciendus, & perperam a Gratiano exhibitus.*
Can. 7. *dist.* 16. *rejiciendus, & ad ipsius Concilii integritatem restituendus.*
Can. 6. *dist.* 22. *rejiciendus, & ad ipsius Concilii integritatem restituendus.*
Can. 16. *dist.* 28. *consonat cum sententiis Sancti Basilii.*
Can. 13. *dist.* 31. } *Romanorum disciplinæ adversantes, & injuriosi.*
Can. 7. *dist.* 32. }
Can. 3. *dist.* 44. *cum veterum canonum sententiis conformis.*
Can. 4. *dist.* 77. *consonat cum sententia Concilii Neocæsareensis.*
Can. 26. *dist.* 93. *veterum disciplinæ conformis.*
Can. 100. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum receptissimis Ecclesiæ regulis.*
Can. 48. *cau.* 12. *qu.* 2. *plurimum consonat cum Concilii Chalcedonensis canonibus.*
Can. 1. *cau.* 21. *qu.* 2. *consonat cum vetere disciplina.*
Can. 2. *cau.* 21. *qu.* 4. *consonat cum canonibus Concilii Nicæni II.*
Can. 6. *cau.* 27. *qu.* 1. *consonat cum veterum Patrum sententiis.*
Can. 13. *cau.* 28. *qu.* 1. *consonat cum canonibus Concilii Laodiceni.*
Can. 34. *de conf. dist.* 1. *plurimum consonat cum canonibus Laodicenis.*
Can. 47. *de conf. dist.* 1. *consonat cum disciplina Ecclesiæ universæ.*
Can. 6. *de conf. dist.* 2. *veterum disciplinæ conformis.*

CElebratis Conciliis Œcumenicis quinto, & sexto, scilicet Constantinopolitano II., & Constantinopolitano III., in quibus tum Nestorianorum reliquiæ in causa trium Capitulorum, tum Monothelitarum hæreses damnatæ fuerant, nondum videbatur aliquibus Ecclesiasticæ utilitati satis fuisse prospectum, nisi canones quidam etiam ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam adjicerentur ad exemplum præcedentium Generalium Conciliorum, quæ post definitiones fidei, nonnullas præterea Ecclesiasticæ prudentiæ regulas condiderant. Jam tamen dissolutum fuerat utrumque Concilium, quorum postremum Agathonis Pontificis Maximi tempore jam perfectum fuerat; quum post multos annos tenente maximum Pontificatum Sergio, Græci Episcopi numero plurimi, videlicet, si fides danda

sit

sit Balsamoni, & Zonaræ, CCXXVII., longe propterea plures, quam Concilio sexto interfuissent, in unum convenerunt Constantinopolim sub Justiniano 2. Rhinothmeto anno circiter 692. in Trullum, sive locum concavatum, ubi duos supra centum canones ediderunt, quasi Concilii quinti, & sexti supplementa, unde Concilium ipsum vel Trullanum, vel Quinnisextum appellatum est, imo etiam aliquando nomine Synodi sextæ ab imperitis Collectoribus laudatum.

Vetustissima est controversia de hujus Concilii, canonumque in eo editorum auctoritate. Illud tamen semper probatissimum fuit apud Occidentales, ut Concilium ipsum generalibus Conciliis accenseri non debeat, non solum ex eo, quod minus recta Ecclesiasticæ disciplinæ capita in eodem contineantur, verum etiam potissimum, quod Romanæ Ecclesiæ auctoritas nec intervenerit, nec accesserit generalibus Conciliis necessaria. Hunc quidem Græci Episcopi honorem Romanæ Ecclesiæ debitum tribuerunt, ut in subscriptionibus locum primum vacuum relinquerent, quem Pontifici Maximo subscriptionis caussa reservarunt, sed nullus uspiam ex Pontificibus Maximis subscripsisse legitur. Fertur quidem præterea interfuisse Concilio Basilius quidam Episcopus Gortyniorum in Creta insula, quasi *Romanæ Ecclesiæ locum tenens*, quemadmodum in hac Synodo appellatur. Verum hæc appellatio meo judicio non eo refertur, ut Basilius revera delegationem Sergii Papæ susceperit, eoque nomine Concilio Trullano præsederit, sed eo potius, ut designaretur, eundem Basilium jam vices gessisse Agathonis Papæ in Concilio VI. generali anni 680., uti patet ex subscriptionibus ejusdem Concilii, præsertim quod facile suspicari possimus Græcos, ut Concilio suo majorem auctoritatem inderent, Basilio eidem persuasisse, ut eo nomine, quo alias gaudebat, subscriberet, illud etiam proponentes pristinam adhuc delegationem perdurare, cum non de novo Concilio, sed de supplemento Conciliorum præcedentium ageretur. Ceterum in hoc Concilio non omnia juxta canonum disciplinam peracta sunt; nam in primis memoratus Basilius, licet locum se tenere dixerit Ecclesiæ Romanæ, non subscripsit primus, quemadmodum moris erat in Conciliis veteribus, sed duodecimus locus ipsi fuit inter Episcopos adsignatus; item Imperator Justinianus primus legitur ante Episcopos subscripsisse præter morem præcedentium Synodorum. Præterea, ut diximus, recusavit subscribere Sergius Pontifex Maximus, quemadmodum scribit Anastasius Bibliothecarius in ejus vita ibi: *Compellebatur & ipse* (Sergius) *subscribere, sed nullatenus acquievit*. Demum si universa Concilii ejusdem gesta penitius observentur, constabit manifestissime nihil aliud voluisse Græcos Episcopos, quam improbo, & furtivo conatu, prætextu perficiendi ecclesiasticam disciplinam, quemadmodum erant in schismata, seditionesque proni, illam potius omnino turbare. Atque hac in re non possum continere adversus recentiores hæreticos non paucos, qui de hoc Trullano Concilio, quasi de optimo sacræ disciplinæ Archetypo loquuntur, atque hinc occasionem arripiunt de more suo redarguendi Romanam Ecclesiam, quod illud suo suffragio non receperit. En propriam, & plane singularem hæreticorum indolem, qui dum vetera monumenta observant, quo improbo studio ea rejicere satagunt, quæ plurimum ad rectæ fidei, veræque Ecclesiæ demonstrationem conducunt, eodem volunt probari illa omnia, quæ a schismaticis hominibus, quicumque illi fuerint, & quocumque spiritu ducerentur, ad turbandam Ecclesiam facta clarissime cernuntur, dummodo Romanis, ut ipsi ajunt, moribus adversentur. Non est hæc meo judicio inquirendæ veritatis optima sol-

 licitudo,

licitudo, qua iidem se rapi quodammodo profitentur, sed potius quidquid audendi effrænata licentia.

Nulla itaque vis, & auctoritas est canonum Trullanorum, licet illi apud Gratianum honorabili sextæ Synodi nomine laudentur. Non tamen inficias iverim inter tot sententias aliquas haberi, quæ veteribus Conciliorum canonibus omnino conveniunt, quæque propterea non ex eo improbandæ erunt, quod a Trullanis Episcopis fuerint renovatæ; cuilibet enim ingenuo homini, & honesto placere debet veritas, & prudentia, etiamsi in ore alienæ fidei hominum sonet; non enim tunc alienigenas sequimur, sed veritatem, prudentiamque a nostris majoribus sanctissimis, ac sapientissimis traditam, a qua illi in ea parte minime desciverunt. Quamobrem ubi Gratianeos canones expendero ex hoc Concilio depromtos, illud potissimum observabo, ut quæ cum veterum Sanctorum Patrum prudentia consonant, ad eorundem doctrinam prorsus exacta proponam, illa vero, quæ dissonant, tanquam improba schismaticorum molimina rejicienda exhibeam.

Can. 4. dist. 16. Apud Gratianum occurrit in primis canon 4. dist. 16., cujus sententia legitur in canone 2. Concilii Trullani. In eo Græci Antistites sibi proposuerunt, ut codicem canonum quendam seligerent, qui in universa Ecclesia probaretur; jam enim animadverterant plura tum falsa, & apocrypha in ecclesiasticos Codices irrepsisse; ita propterea exorsi sunt: *Hoc quoque huic Sanctæ Synodo pulcherrime, & honestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ad animarum medelam, & perturbationum curationem firmi, stabilesque maneant, qui a Sanctis Patribus, qui nos præcesserunt, suscepti, ac confirmati sunt, atque adeo nobis etiam traditi sunt Sanctorum, & Gloriosorum Apostolorum nomine 85. canones*. Post hæc rejiciunt Constitutiones Apostolicas nomine Clementis editas, quod in iis plura adjecta fuissent *adulterina, & a pietate aliena ab iis, qui fide aliena sentiunt*; deinde confirmant canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsareenses, Gangrenses, Antiochenos, Laodicenos, Constantinopolitanos, Ephesinos, Chalcedonenses, Sardicenses, Carthaginenses, & rursum Constantinopolitanos sub Nectario, & Theophilo conditos, canones Dionysii, & Petri Alexandrinorum, canones Gregorii Neocæsareensis, Athanasii, Basilii, Gregorii Nysseni, Gregorii Theologi, Amphilochii Iconii, Thimothei, & Cyrilli Alexandrinorum, Gennadii, & unicum canonem S. Cypriani, quem dicunt in solis Africanorum Provinciis fuisse servatum. Post quæ eos damnant, quicumque alios præter memoratos canones recipere voluerint, aut qui propositos aliqua de caussa rejecerint.

Duo hic observanda occurrunt, primum, quod ad integram hujus canonis sententiam pertinet, alterum, quod pertinet ad Gratiani fragmentum ex eo depromtum. Videtur in primis Trullanus canon in eo deficere, quod omnia propemodum Romanæ Ecclesiæ monumenta, præsertim vero, quæ Romanos Pontifices Auctores haberent, rejecerit, & ut non reciperentur mandaverit, cum tamen probari jure optimo potuissent Gelasii, Leonis magni, & Gregorii Magni canones inter ceteros, quibus addi potuissent ex Latinis Patribus Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, aliique non pauci. Huc accedit ex Latinorum monumentis nihil aliud ibi confirmatum esse, quam quod veteres excitare posset contentiones, videlicet canonem Cypriani de rebaptizandis iis, qui ab hæreticis baptizati ad Ecclesiam venirent; quod sane indicat non aliam fuisse Trullanorum Episcoporum mentem, quam ut schismatum semina excitarent, veteresque controversias reducerent jamdiu

reddita

reddita pace, & sanctissimis exemplis confirmata. Deinde quod attinet ad fragmentum Gratiani in dicto canone 4., video non omnino consonare illud cum canone Trullano; etenim Gratianus ita scripsit, quasi definitum in Concilio Trullano fuerit, 85. capitula vere Apostolorum esse, illaque rata habenda esse, ac confirmata; at Trullani Antistites, ut liquet ex eorum verbis superius expressis, nihil aliud voluerunt, quam confirmari disciplinam, quæ in illis 85. canonibus tradebatur, qui *Sanctorum, ac gloriosorum Apostolorum nomine traditi sunt*. Diversa porro hæc sunt, de qua tamen re nihil amplius hic dixero, cum diserte in cap. 1. superius verba fecerim.

Quæ huc usque observavimus plurimum conducunt ad interpretationem canonis 7. dist. 16., cujus priora verba leguntur in oratione Trullanorum Episcoporum ad Justinianum, quæ in exemplaribus Concilii præfixa est canonibus Trullanis, his verbis: *Quoniam autem sanctæ, & universales duæ Synodi in hac imperante, & Dei observatrice Civitate congregatæ, una quidem temporibus divæ recordationis Justiniani, altera vero sub piæ memoriæ Imperatore Constantino tuæ mansuetudinis Patre ad paterne declarandum fidei Mysterium sacros canones nequaquam conscripserunt, sicut reliquæ sanctæ quatuor universales Synodi, per quos populi quidem a deteriore, & abjectiore vivendi ratione recedant, ad meliorem autem, & altiorem vitam se traducant &c.* Post hæc multa sequuntur, quibus traditur Ecclesiam reformatione tunc indiguisse, atque ita dein concluditur: *Propterea ergo tuæ pietatis jussu in hac Dei observatrice, & imperante Urbe congressi sacros canones scripsimus*. Si hæc cum principio Gratianei canonis conferamus, agnoscemus Gratianum sententiam Concilii paucis perstrinxisse, non eadem omnino verba descripsisse. Quæ sequuntur in versic. *Placuit*, pertinent ad dictum canonem 2., in quo superius animadvertebam Trullanos Antistites in animo illud habuisse, ut constituerent sibi codicem canonum, a quo non recederent, & extra quem nihil aliud omnino reciperent, quod quidem seditiosa voluntate factum fuisse observabam. Ceterum neque hic Gratianus Collectorem egisse videtur, cum non verba canonis integra exhibuerit, sed potius paucis sententiam Concilii exposuerit. Ita legitur in ipso Concilio: *Hoc quoque huic Sanctæ Synodo pulcherrime, & honestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ad animarum medelam, & perturbationum curationem firmi, stabilesque maneant, qui a Sanctis Patribus, qui nos præcesserunt, suscepti, ac confirmati sunt, atque adeo nobis etiam traditi sunt sanctorum, & gloriosorum Apostolorum nomine 85. canones*. In his verbis jam adnotaveram Gratianum ab ipsa Concilii sententia plurimum recessisse, cum ille recensuerit 85. canones velut Apostolicos, at Trullani Episcopi eos non Apostolicos appellent, sed *Apostolorum nomine traditos*. Deinde ita sequuntur Trullani Antistites: *Quoniam autem in his nobis canonibus præceptum est, ut eorundem Sanctorum Apostolorum per Clementem Constitutiones susciperemus, quibus jam olim ab iis, qui fide aliena sentiunt, ad labem Ecclesiæ adspergendam adulterina quædam, & a pietate aliena introducta sunt, quæ divinorum nobis decretorum elegantem, ac decoram speciem obscurarunt, has Constitutiones ad christianissimi gregis ædificationem, ac securitatem conducibiliter rejecimus, hæreticæ falsitatis fœtus nequaquam admittentes, & germanæ, ac integræ Apostolorum doctrinæ inserentes. Obsignamus etiam reliquos omnes canones, qui a Sanctis, & Beatis nostris Patribus expositi sunt, idest a 318. Sanctis, ac Deiferis Patribus, qui Nicææ convenerunt, iisque, qui Ancyræ, & iis etiam, qui Neocæsareæ, similiter & qui Gangris, præterea & iis, qui in Antiochia Syriæ, atque iis*

Can. 7. dist. 16.

iis etiam, qui in Laodicæa Phrygiæ: Præterea autem & 150. Patribus, qui in hac a Deo conservanda, & Imperiali Civitate convenerunt, & ducentis, qui in Ephesiorum Metropoli prius coacti sunt, & sexcentis triginta Sanctis, & Beatis Patribus, qui Chalcedone, similiter & iis, qui Sardicæ, & qui Carthagine, & qui rursus in hac Dei cultrice, & Imperatrice Urbe convenerunt sub Nectario, qui Imperanti huic Civitati præsidebat, & Theophilo, qui fuit Alexandriæ Archiepiscopus. Quin etiam canones Dionysii, qui fuit Archiepiscopus magnæ Alexandrinorum Civitatis, & Petri, qui fuit Alexandriæ Archiepiscopus, & Martyr, Gregorii Neocæsareæ Episcopi Thaumaturgi, Athanasii Alexandrini Archiepiscopi, Basilii Archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ, Gregorii Episcopi Nyssæ, Gregorii Theologi, Amphilochii Iconii, Thimothei Archiepiscopi ejusdem Alexandriæ, Cyrilli ejusdem Alexandriæ Episcopi, & Gennadii, qui fuit Patriarcha hujus a Deo servandæ, & imperantis Civitatis. Præterea vero & a Cypriano, qui Afrorum regionis fuit Archiepiscopus, & Martyr, & Synodo, quæ sub ipso fuit, emissum canonem, qui in prædictorum Præsulum locis solum secundum traditam eis consuetudinem servatus est. Et nulli licere prius declaratos canones adulterare, vel non admittere, vel alios præter his propositos recipere canones a quibusdam falsa adjecta inscriptione compositos, qui veritatem cauponari conati sunt. Si quis autem, quod prædictorum canonum aliquem innovare, vel subvertere conetur, convictus fuerit, reus erit secundum eum canonem, ut ipse pronunciat canon, pœnam luens, & per ipsum in eo, in quo offendit, medelam suscipiens. Sic restituta est integra canonis Trullani sententia, ex qua perspicue liquet, quod superius præfatus sum ad canonem 4. dist. 16. hujusmodi fragmenta a viro catholico, & in Ecclesiæ unitate degente recipienda non esse, indignaque propterea fuisse, quæ in collectionem canonum redacta fuissent a Collectore canonum Ecclesiæ Occidentalis, ex eo præsertim capite, quod ibidem probatissimus proponatur canon a Cypriano, aliisque Africanæ Ecclesiæ Episcopis editus in causa rebaptizantium, jam diu ex antiquissima traditione rejectus.

Can. 6. dist. 22. Canon 6. dist. 22. ita corrigendus erit ex canone 36. Trullano. *Renovantes, quæ a Sanctis 150. Patribus, qui in hac a Deo conservata, & Regia Urbe, & 630., qui Chalcedone convenerunt, constituta sunt, decernimus, ut Thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum antiquæ Romæ Throno obtineat, & in Ecclesiasticis negotiis, ut ille, magnificat, ut qui, sit secundus post illum. Post quem magnæ Alexandrinorum Civitatis numeretur Thronus, deinde Antiochiæ, & post eum Hierosolymitanæ Civitatis.* En tandem quo anhelabant Græci, & quo eos ferebat proprius ambitus, qui ubi sedem Imperii Roma Constantinopolim translatam receperunt, primam quoque Ecclesiæ sedem in eandem Constantinopolitanam Civitatem eodem modo aut translatam esse, aut transferri debuisse sibi blandiebantur. Hinc sæpe sæpius in Conciliis definiendum curarunt, ut iidem honores, qui Romano competerent, Constantinopolitano Pontifici decernerentur, aut saltem ille post Romanum Pontificem primus haberetur. Hanc ipsam Græcorum mentem explicavit Græcus Interpres Alexius Aristinus ita ad hunc canonem scribens: *Episcopum Constantinopolitanum æqualibus frui privilegiis post Romanum; sic in tertio Synodi Constantinopolitanæ, & in 28. Concilii Chalcedonensis canone interpretati sumus, ut non honoris, sed temporis respectu secundus a Romano collocetur. Sic itaque & hic* (idest in canone Trullano) *intelligendum est præpositionem*, post, *tempus indicare, non autem honorem. Nam post annos multos æqualia Romanæ Ecclesiæ obtinuit Thronus hic Constantinopolitanus*

nus privilegia, eo quod Imperio, & Senatu hæc Civitas honorata est, & æqualibus veteri Romæ gaudet privilegiis. Quis non videt in istis laceratam Ecclesiam, & discissam, ut in ipsa duo capita constituerentur, quasi monstrum, ac si divinæ Ecclesiæ Primatus non ex Sancti Petri successione, sed potius ex variis Civitatum, aut Nationum vicissitudinibus dependeat? Mentiti autem hoc in loco videntur Græci iidem, ubi asserunt se decreta Constantinopolitani, & Chalcedonensis Concilii renovasse, cum tamen in neutro Concilio tum Romano, cum Constantinopolitano Episcopo æqualia jura concessa fuissent. Præterquamquod enim tum can. 3. ex Constantinopolitanis, vel receptus omnino non fuerit in Ecclesia, vel aliter explicandus sit, quam exprimatur a Græcis, quemadmodum ostendi superius ad canonem 3. dist. 22.; tum canon 28. ex Chalcedonensibus a S. Leone Magno nunquam confirmari, aut probari potuerit; in utroque hujusmodi canone honores quidam dati sunt Constantinopolitano Episcopo; nondum tamen Græci adeo aperte ausi fuerant Romani Pontificis auctoritatem sibi vindicare, quemadmodum fecerunt in canone Trullano. Itaque Trullanus iste canon in eo quidem agnosci a studiosis sacrorum canonum poterit, in quo distributæ sunt Græcorum Patriarcharum dignitates, videlicet ut inter illas primas teneret Episcopus Constantinopolitanus, secundum locum haberet Alexandrinus, tertium Antiochenus, & postremum Hierosolymitanus; etenim in hunc ordinem omnes Græci Episcopi, illi etiam, quorum intererat, consenserunt, & moribus diuturnis deinde comprobarunt; in ea tamen parte, in qua æquales honores cum Romano Patriarchæ Constantinopolitano decernuntur, non erit, cur eundem canonem recipiamus, cum manifeste illic nihil appareat aliud, quam Constantinopolitanorum Episcoporum ambitus.

Canon 16. dist. 28. ita erit emendandus ex canone 26. Trullano: *Presbyterum per ignorantiam illicitis nuptiis implicatum esse quidem Cathedræ participem secundum ea, quæ sunt in sacro canone decreta, a reliquis autem operationibus abstinere. Etenim tali satis est, si venia detur: ut autem alii benedicat, qui debet sua curare vulnera, est incongruum. Benedictio enim est sanctificationis impertitio. Qui autem id non habet propter delictum ex ignorantia, quomodo alteri id impertiet? Nec ergo publice, nec privatim benedicat, nec Domini Corpus aliis distribuat, nec aliquod aliud ministerium obeat, sed prima sede contentus Domino defleat, ut illi ex ignorantia peccatum remittatur. Manifestum enim est, quod nefarium istiusmodi conjugium dissolvetur, nec vir cum ea ullo modo consuetudinem habebit, per quam sacra operatione privatus est.* Non tantum hæc est sententia Antistitum Trullanorum, sed potius S. Basilii, ex quo Trullani iidem Episcopi se excepisse profitentur illis verbis: *secundum ea, quæ sunt in sacro canone decreta*; etenim S. Basilius in suis canonibus ad Amphilochium can. 27. ita habet: *De Presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicatus est, definivi, quæ oporteat, esse quidem Cathedræ participem, a reliquis autem actionibus abstinere; ei enim sufficit, ut veniam consequatur. Ut is autem aliis benedicat, qui sua debet vulnera curare, non est consentaneum. Benedictio enim est sanctificationis communicatio; qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapsum, quomodo aliis communicabit? Nec ergo publice, nec privatim benedicat, nec Christi Corpus aliis impertiat, nec aliquod aliud sacrum Ministerium obeat, sed quod præsideat contentus aliis, & Domino defleat, ut sibi ignorantiæ peccatum condonetur.* Sane si hæc Basilii Magni verba cum memorato Concilii Trullani canone contulerimus, vix verborum quorundam discrimen inter utrumque agnoscemus, ut propterea eadem esse Can. 16. dist. 28.

debeas

debeat apud Viros Ecclesiasticos Trullani canonis auctoritas, quæ Sancti Basilii canonibus inest.

Can. 13. dist. 31., & 7. dist. 32. Disciplinam Græcorum adversus Romanam diuturno usu apud illos receptam exhibent canon 13. dist. 31., & canon 7. dist. 32. Canon 7. dist. 32. legitur in can. 6. ex Trullanis his verbis: *Quoniam in Apostolicis canonibus dictum est eorum, qui non ducta uxore in Clerum promoventur, solos Lectores, & Cantores uxorem posse ducere; & nos hoc servantes decernimus, ut deinceps nulli penitus Hyppodiacono, vel Diacono, vel Presbytero post sui ordinationem conjugium contrahere liceat. Si autem fuerit hoc ausus facere, deponatur. Si quis autem eorum, qui in Clerum accedunt, velit lege matrimonii mulieri conjungi, antequam Hyppodiaconus, vel Diaconus, vel Presbyter ordinetur, hoc faciat.* Gratianus postremorum tantummodo verborum fragmentum retulit. At Trullani Episcopi cum Apostolicos canones memorarunt, intellexerunt canonem 26. ex iis, qui Apostolis tribuuntur, in quo hæc habentur: *Ex iis, qui non ducta uxore ad Clerum promoti sunt, jubemus, si velint, uxorem ducere Lectores, & Cantores solos.* Itaque Ecclesia Græca in Trullano Concilio illud recepit, ut Subdiaconi, Diaconi, & Sacerdotes matrimonium contrahere non possent, in quo ab Ecclesiæ Occidentalis disciplina minime recessit. Recessit in eo, quod voluerit eos, qui ante ordinationem jam matrimonium contraxissent, posse ad sacros ordines promoveri, ut constat ex canone 13. dist. 31., quem ita ex Trullano canone 13. interpretantur Viri eruditi ex græcis exemplaribus: *Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone traditum esse cognovimus, ut Diaconi, vel Presbyteri, qui ut ordinentur, digni existimandi sunt, profiteantur se non amplius suis uxoribus conjungendos; nos antiquum canonem apostolicæ perfectionis, ordinisque servantes, hominum in sacris ordinibus legitima conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma, & stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutua tempore convenienti consuetudine privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui Hyppodiaconus, vel Diaconus, vel Presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neque ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturum, ne ex eo a Deo constitutas, & sua præsentia benedictas nuptias injuria afficere cogamur, evangelica voce exclamante: Quæ Deus conjunxit, homo non separet, & Apostolo docente, honorabiles nuptias, & thorum immaculatum, &: Alligatus es uxori? ne quære solutionem. Scimus autem sicut & qui Carthagine convenerunt, & vitæ Ministrorum honestatis curam gerentes dixerunt, ut Subdiaconi, qui sacra Mysteria contrectant, & Diaconi, & Presbyteri secundum proprios terminos a consortibus abstineant, ut & quod per Apostolos traditum est, & ab ipsa usque antiquitate servatum, nos quoque similiter servemus, tempus in omni re scientes, & maxime in jejunio, & oratione. Oportet enim eos, qui divino Altari assident, in sanctorum tractandorum tempore esse omnino continentes, ut possint id, quod a Deo simpliciter petunt, obtinere. Si quis ergo fuerit ausus præter Apostolicos canones incitatus aliquem eorum, qui sunt in sacris, Presbyterorum, inquimus, vel Diaconorum, vel Hyppodiaconorum conjunctione cum legitima uxore, & consuetudine privare, deponatur. Similiter & si quis Presbyter, & Diaconus suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur, & si perseveret, deponatur.* Verba hæc non satis integre descripserat Gratianus in dicto can. 13., in quibus tamen nonnulla digna sunt observatione. Quis in primis, nisi schismatis amantissimus ferre poterit laudari *Romanæ Ecclesiæ canones*, quibus continentiæ leges majo-

majoribus Clericis Deo sacratis indicuntur, deinde vero depositionis pœnam illis infligi, qui eosdem Romanos canones sequerentur? Non est hic honos, quem semper in Conciliis generalibus Ecclesia universa Romanæ Ecclesiæ exhibuit. Non est hæc reverentia debita vetustissimis, ac Sanctissimis Pontificibus Maximis, qui easdem leges aut sanxerunt, aut confirmarunt. Proferunt Trullani Episcopi canones Apostolicos, quibus disciplinam suam probatam fuisse jactitant. Is est canon 5. ex Apostolicis ita expressus: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus uxorem suam ne ejiciat religionis prætextu, si autem ejecerit, segregetur, & si perseveret, deponatur.* Porro hæc sententia, quemcumque demum Auctorem habeat, alio dirigenda est, quam quo a Trullanis Episcopis detorqueatur. Voluit illius canonis Auctor puniendos esse Sacerdotes illos, qui postquam divino ministerio initiati fuerant, necessaria vitæ subsidia misso repudio uxori forsan infirmæ prætextu Sacerdotii denegabant, non vero qui tantummodo a conjugio abstinuissent. Prosequuntur Trullani Antistites, & ajunt injuriam fieri nuptiis, & Deo nuptiarum Auctori, quoties eisdem frui non permittantur Sacerdotes, verum ipsimet sua sententia damnantur, dum iidem Episcopi Trullani in canone 12. conqueruntur, Episcopos quosdam post ordinationem suam adhuc cum uxoribus antea ductis conversari, *ex eo populis offendiculum, & scandalum adferentes*; deinde Episcopis illis prohibent indicta pœna depositionis, *ut nihil ejusmodi deinceps nullo modo fiat... ne status Ecclesiasticus ullo probro afficiatur.* Quærerem hoc in loco a Græcis, num injuria fiat nuptiis, aut Deo nuptiarum Auctori, si quis ab ipsis abstineat sanctioris vitæ Ecclesiasticæ professione? Si fieri injuriam dicunt, eccur Episcopis interdicunt, ne post Episcopatum adeptum cum uxoribus amplius jungantur, eccur Episcopis id *probro* vertunt, *offendiculo*, & *scandalo*? Quod si nullam & nuptiis, & Deo injuriam fieri profitentur, cur Subdiaconos, Diaconos, Sacerdotesque prætextu ordinis sui ab uxoris consuetudine abstinentes, *benedictas nuptias injuria afficere* exclamant? Demum iidem Græci perperam contorserunt canonem Carthaginensem de continentia Clericorum, quem restringere voluerunt ad tempora vicis Sacerdotalis, contra quam sententia ejusdem canonis ferat. Est is canon tertius Concilii Carthaginensis II. ab Ecclesia Græca recepti, cujus hæc sunt verba: *Aurelius Episcopus dixit: Cum in priore Synodo de continentia, & castitatis modo quærebatur, placuit, ut hi tres gradus, qui vinculo quodam castitatis per consecrationem implicati sunt, (Episcopi, inquam, Presbyteri, & Diaconi) ut Sanctos Episcopos, & Sacerdotes Dei, & Levitas, & Divinis Sacrificiis Ministrantes decet, in omnibus continentes sint, quo possint, quod a Deo simpliciter petunt, impetrare; ut & quod per Apostolos traditum, & ab ipsa antiquitate servatum est, nos quoque similiter servemus.* Canon ita expressus non eam interpretationem patitur, quæ ipsi a Græcis affingitur, dum perspicue præcipitur, Sacerdotes, & Ministros per sacram ordinationem *vinculo quodam castitatis implicari*, dum eadem de Presbyteris, & Ministris, quæ de Episcopis, definiuntur, quos tamen Episcopos ipsimet Græci omnino removendos ab uxoribus decreverunt. Etenim qui tantummodo in ordine vicis suæ continere jubetur, non dicitur in vim suæ consecrationis continentiæ quodam vinculo implicari, neque potest Episcopis, qui juxta disciplinam Græcorum perpetuam continentiam profitentur, comparari, & una cum ipsis, eademque lege concludi. Hæc omnia observatione digna arbitratus sum, potissimum quia nonnulli ex recentioribus Hæreticis ex hoc canone occasionem optimam rati sunt habere, redarguendi disciplinam

Romanæ

Romanæ Ecclesiæ Græcorum disciplinæ merito adversantem. Videant ipsi in primis, quibus monumentis, quibusque utantur auctoribus, videlicet monumentis, quæ invicem secum non constant, auctoribus autem, qui veterum Patrum sententias detorquere studuerunt.

Can. 3. dist. 44. Can. 3. dist. 44. ita ab Eruditis Græcæ linguæ vertitur ex Græcis exemplaribus ad canonem 9. *Nulli licere Clerico cauponariam habere tabernam: Si enim in cauponam ingredi non est permissum, quanto magis aliis in ea ministrare, & ea, quæ non licet ipsi tractare? Siquid autem tale fecerit, vel cesset, vel deponatur*. Constantinus Harmenopulus in Epitome canonum sect. 3. tit. 2. ita sententiam hanc perstrinxit: *Clericus, qui officinam cauponariam habet, aut desistat, aut deponatur*: Ad quæ Scholiastes hæc notat: *Patriarcha Lucas etiam Seplasiarias officinas, aut balnearias a Clericis curari per adnotationem vetuit* (Seplasiariæ officinæ erant, quæ ad unguenta vendenda parabantur), *veluti quæ turpi lucro, & mendacio occasionem præbent*. Et post pauca. *Itidem Patriarcha Michael Anchialinus per adnotationem mandat, ut Clerici officia sæcularia, vel exactorum munia, vel curatorum non suscipiant*. Consonant hæc cum canone 24. ex Laodicenis, quo vetitum est Clericis universis, ne cauponam ingrediantur, item cum canone 4. ex iis, qui Apostolici nuncupantur ibi: *Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus aleis, & ebrietatibus vacans vel desistat, vel deponatur*.

Can. 4. dist. 77. Canonem 4. dist. 77. ex canone 15. Trullano depromtum non possumus apte interpretari, nisi etiam simul observaverimus canonem 14. Trullanum. Siquidem in canone eodem 14. statutum fuerat, ut nemo ordinaretur Presbyter ante annum trigesimum, nemo Diaconus ante vigesimumquintum; Hinc in dicto canone 15. decretum est, ut nemo minor 20. annis Subdiaconus ordinaretur: ibi: *Subdiaconus ne minor viginti annis ordinetur*. Post quæ verba ita persequuti sunt Trullani Antistites ratione habita non tantum Subdiaconorum, sed & Diaconorum ac Sacerdotum, de quibus in præcedenti canone sermonem habuerunt: *Siquis autem in quovis Sacerdotii gradu præter præfinita tempora ordinatus fuerit, deponatur*. Jam in canone 11. Concilii Neocæsareensis constitutum fuerat, ut nemo, nisi annorum triginta, Presbyter ordinaretur, quam sanctionem confirmasse videntur Trullani Episcopi, & ejus exemplo ministrorum ætatem definivisse.

Can. 26. dist. 93. Canon 26. dist. 93. ita legendus est ex Græcis exemplaribus canonis 6. Trullani: *Quoniam in nonnullis Ecclesiis Diaconos officia Ecclesiastica habere didicimus, & ex hoc nonnullos eorum arrogantia, & licentia fretos ante Presbyteros sedere, statuimus, ut Diaconus, etiamsi in dignitate, idest in quovis sit officio Ecclesiastico, ante Presbyterum ne sedeat, præter quam si proprii Patriarchæ, vel Metropolitani vicem gerens adsit in aliqua Civitate super aliquo capite; tunc enim ut locum illius implens honorabitur. Siquis autem tyrannica adductus audacia tale quid efficere ausus fuerit, is ex proprio gradu dejectus sit omnium ultimus ejus ordinis, in cujus est Catalogo in sua Ecclesia Domino nostro admonente, ne in primis Sedibus delectemur &c.* Convenit hic canon veteri Ecclesiasticæ disciplinæ, juxta quam, siquando contigisset Diaconos supra modum ordinis sui efferri, severissimis censuris in ipsos animadvertebatur, quemadmodum constat ex can. 18. Concilii Nicæni, quem retulit Gratianus in can. 14. dist. 93. Ex eo autem arbitror profectum fuisse hujusmodi ambitum Diaconorum, illorum præsertim, qui in dignitate, sive administratione præcipua constituti erant, quod, cum Ecclesiasticum peculium ipsi servarent, atque ex mandato Episcopi distribuerent

rent ceteris, etiam Presbyteris, facile inter Clericos primas Sedes occupare possent, cum pauci contradicere occupantibus auderent, a quibus peculium expectabant. Ceterum etiamsi generatim sacris canonibus obviam itum fuerit hujusmodi Diaconorum ambitioni, nonnulla tamen etiam hodie vestigia Diaconorum hujusmodi remanserunt in Archidiaconis nostrorum temporum, qui in multis Cathedralibus Ecclesiis primas occupant Sedes, aut dignitates. Imo & apud Orientales Ecclesias illud observatum est, ut Ecclesiæ Constantinopolitanæ Chartophylax, sive Chartularius Diaconus ante Episcopos ipsos in Conciliis sederet, quod refert Scholiastes apud Harmenopulum in epitome canonum sect. 2. tit. 4. inquiens: *Sciendum soli Majoris Ecclesiæ Chartophylaci concessum esse, tum ex longa consuetudine, tum scripto jussu Imperatoris Domini Michaelis, ut in exteris Synodis etiam ante Pontifices sedeat.*

Canon 100. cau. 1. qu. 1. ita emendandus erit ex canone 23. Concilii Trullani, quem ex Græcis exemplaribus ita interpretantur Viri Eruditi. *Ut nullus, sive Episcopus, sive Presbyter, sive Diaconus immaculatam præbens communionem, ab eo, qui communicat, ejus participationis gratia obolos, vel quamvis aliam speciem exigat. Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis spiritus sanctificationem impartimur, sed ea iis, qui digni sunt, absque ulla est calliditate communicanda. Siquis autem eorum, qui sunt in Cleri Catalogo ab eo, cui immaculatam impertit communionem, ullam speciem exigere visus fuerit, deponatur, ut simoniaci erroris, & maleficii æmulator.* Hæc porro sententia consonat cum generalibus, & receptissimis Ecclesiæ regulis, quibus vetitum semper fuit, ne Sacramenta pretio interveniente administrentur. Unum adferri posset Concilium Rhemense anni 1119., in quo *præsente Ludovico Francorum Rege præfuit Calixtus II., in eo autem ita constitutum est can. 4. Præcipimus, ut pro baptismatis, chrismatis, Olei Sacri, ac sepulturæ acceptione, infirmorum visitatione, vel unctione nullum omnino pretium exigatur.* C. 100. cau. 1. qu. 1.

Canon 48. cau. 12. qu. 2. ita latine exprimitur ex canone 35. Concilii Trullani. *Nulli omnino Metropolitanorum liceat mortuo Episcopo, qui ejus throno subest, res ejus, vel ipsius Ecclesiæ auferre, vel sibi vendicare, sed sint sub custodia Cleri Ecclesiæ, cui defunctus præfuit, usque ad alterius Episcopi promotionem, nisi in eadem Ecclesia non relicti sint Clerici; tunc enim Metropolitanus ea non diminuta servabit, ordinato Episcopo omnia reddens.* Renovatur hic vetus illa Concilii Chalcedonensis disciplina, de qua ita legimus in can. 22. *Non licere Clericis post mortem proprii Episcopi res, quæ ad ipsum pertinent, rapere, quemadmodum & adsumentibus prohibitum est, aut qui hoc fecerint, de proprio gradu in periculum venire.* Illud tantum discriminis intercedit inter canonem Chalcedonensem, & Trullanum, quod Chalcedonensis canon exprimatur tantummodo de Clericis, qui viventi Episcopo subjiciuntur, at vero canon Trullanus ad Metropolitanos etiam pertineat, in quorum Diœcesi aliquis Episcopus obiisset. Can. 48. cau. 12. qu. 2.

Paullo aliter, quam habeat Gratianus in can. 1. cau. 21. qu. 2. legitur in græcis exemplaribus canon 16. ex Trullanis, quem latine ita Eruditi interpretantur: *Quoniam diversarum Ecclesiarum Clerici propriis, in quibus sunt ordinati, relictis Ecclesiis ad alios Episcopos se contulerunt, & sine proprii Episcopi sententia in alienis Ecclesiis constituti sunt, & ex eo ipsos reddi insolentes evenit, statuimus, ut a præsenti mense Januario præteritæ quartæ indictionis, nullus omnino Clericus, in quocumque sit gradu, potestatem habeat sine proprii Episcopi scripta dimissoria in alienæ Ecclesiæ Catalogum referri. Qui enim a præsenti nunc tempore hoc non servat, sed quod* Can. 1. cau. 21. qu. 2.

in se est, eum, qui illi manus imposuit, dedecore afficit, deponatur & ipse, & qui eum præter rationem suscepit. Consonant hæc cum vetere disciplina, juxta quam nemo ex Clericis permittebatur de una in aliam Ecclesiam pergere sine literis commendatitiis proprii Episcopi, quibus ostenderetur illum citra ullum Ecclesiæ illius incommodum, cui adscriptus fuerat, abesse, uti deducitur ex Canonibus Chalcedonensibus 6. 10., & 20. Non est hoc in loco omittenda exceptio illa, quam suis temporibus huic Trullano canoni adjiciebat Balsamon his verbis: *Excipe mihi Constantinopolitanum, & Carthaginensem Episcopum: Ii enim soli, ut sæpe dictum est, possunt alienos Clericos suscipere præter voluntatem eorum, qui ipsos ordinarunt.*

Can. 2. cau. 21. qu. 4. In canone 27. Concilii Trullani legitur can. 2. cau. 21. qu. 4., quem ita ex Græcis exemplaribus interpretari debemus: *Nullus eorum, qui in Cleri Catalogum relati sunt, vestem sibi non convenientem induat, neque in civitate degens, neque iter ingrediens, sed utatur vestibus, quæ antehac iis, qui in Clerum relati sunt, attributæ fuerunt. Siquis autem tale quid fecerit, una septimana segregetur.* Hæc disciplina recepta est in Concilio generali septimo, sive Nicæno II., ubi hæc leguntur can. 16. *Omnis luxus, & ornatus corporeus est a Sacerdotali ordine, & statu alienus. Episcopos ergo, vel Clericos, qui se splendidis, & insignibus vestibus exornant, se corrigere oportet; sin autem permaneant, pœnis coerceri &c.*

Can. 6. cau. 27. qu. 1. Canon 4. Trullani Concilii his verbis exprimitur: *Siquis Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel Lector, vel Cantor, vel Ostiarius cum muliere Deo dicata coierit, deponatur, ut qui Christi sponsæ vitium attulerit: Sin autem Laicus, segregetur.* Is est canon 6. can. 27. qu. 1., & quidem eadem retenta sententia; quæ a veterum Patrum regulis non deflectit.

Can. 13. cau. 28. qu. 1. Can 11. Trullanum ita Eruditi Viri interpretati sunt. *Nemo eorum, qui in Sacerdotali ordine enumerantur, vel Laicus Judæorum azyma comedat, vel ullam cum eis familiaritatem ineat, vel in morbis accersat, vel ab eis medicinas accipiat, vel una cum eis in balneis omnino lavetur. Siquis autem hoc facere aggressus fuerit, si sit quidem Clericus, deponatur, si autem Laicus, segregetur.* Hic est canon 13. cau. 28. qu. 1. apud Gratianum. Similia quædam in Concilio Laodiceno statuta jampridem fuerant in can. 38. ibi: *Quod non oportet a Judæis azyma accipere, vel eorum impietatibus communicare.*

Can. 34. de conf. dist. 1. Privatarum Ecclesiarum usum jamdudum Laodiceni iidem Patres interdixerant non solum Presbyteris, verum etiam Episcopis in can. 58. ibi: *Quod non oportet in domibus fieri oblationem ab Episcopis, vel Presbyteris.* Hunc canonem moderati sunt Trullani Antistites; cum enim consuetudo invaluisset, ut in privatis Oratoriis oblationes fierent contra veterum Patrum decreta, illud saltem observandum voluerunt Trullani Episcopi, ut si quando oblationes privatas Deo dicari contigisset, id nonnisi Episcopi consensione accedente, atque auctoritate fieret. Hinc in can. 31. ita decreverunt: *Clericos, qui in Oratoriis, quæ sunt intra domos, sacra faciunt vel baptizant, hoc illius loci Episcopi sententia facere debere decernimus, quare siquis Clericus hoc non sic servaverit, deponatur.* Gratianus aliis verbis hanc eandem sententiam retulit in can. 34. de conf. dist. 1.

Can. 47. de conf. dist. 1. In can. 32. Concilii Trullani reprobatur quorundam Armenorum disciplina, qui in Sacrificio Missæ solum vinum sine aqua offerebant, quam ad rem Trullani Episcopi attulerunt Apostolorum, ac veterum Sanctorum Patrum exempla his verbis: *Nam & Jacobus Christi Domini nostri secundum carnem frater, cui Hierosolymitanæ Eccle-*

Ecclesiæ Thronus primum est creditus, & Basilius Cæsareensium Ecclesiæ Archiepiscopus, cujus gloria omnem terrarum orbem pervasit, mystico nobis in scripto tradito Sacrificio, ita consecrandum in Divina Missa ex aqua, & vino sacrum Calicem ediderunt. Referebat hæc Gratianus in can. 47. de conf. dist. 1., ubi tamen depravatam descripsit Trullanorum Episcoporum sententiam, quemadmodum animadverterunt Romani Correctores, & notis adjectis emendarunt. Disciplina hujus canonis ab universa Ecclesia recepta est, firmataque etiam postremis temporibus in Concilio Tridentino sess. 22. de Sacrificio Missæ cap. 7.

Jam observaverunt Correctores Romani ad canonem 6. de conf. dist. 2. verba Gratiani exigenda esse ad fidem Græcorum exemplarium, & ad canonem 28. Concilii Trullani, in quo hæc leguntur. *Quoniam in diversis Ecclesiis intelleximus uva ad Altare allata ex quadam, quæ invaluit, consuetudine, ministros hanc incruento oblationis Sacrificio conjungentes, utraque simul populo distribuere, decernimus, ut nullus Sacerdos hoc amplius faciat, sed ad vivificationem, & peccatorum remissionem solam oblationem populo impertiat. Tanquam primitias autem uvæ allationem existimantes, Sacerdotes eam seorsum benedicentes petentibus impertire ad fructuum datoris gratiarum actionem, per quos corpora nostra divina dispositione augentur, & aluntur. Siquis autem Clericus præter hæc decreta fecerit, deponatur.* Ad commodam hujus canonis interpretationem animadvertendum etiam erit ad canonem 3. ex Apostolicis, quo tempore Sacrificii interdicitur, ne quidpiam aliud ad altare adferatur, præter panem, & vinum, quam *novæ spicæ*, *vel uvæ tempore opportuno*, quasi hæ ad Sacrificium ipsum quodammodo referri possent. Atque hæc disciplina etiam ab Occidentalibus Ecclesiis recepta erat; etenim legimus in Sacramentario Gregorii Magni in festo Sancti Xisti hujusmodi benedictionem: *Benedic Domine & hos fructus novos uvæ, quos tu Domine rore cæli, & inundantia pluviarum, & temporum serenitate, atque tranquillitate ad maturitatem perducere dignatus es, & dedisti eos ad usus nostros cum gratiarum actione percipere in nomine Domini nostri Jesu Christi, per quem hæc omnia &c.* Sequuntur hic ea verba, quæ etiam hodie in celebratione Missarum a Sacerdote pronunciantur: *semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis, & præstas nobis*; quæ licet hodie ad Corpus, & Sanguinem Christi mysticis quibusdam significationibus referri videantur, olim tamen ad fructus oblatos pertinebant, quemadmodum animadvertit Cardinalis Bona in lib. 2. Rerum Liturgicarum cap. 14. Itaque Trullani Antistites, quum animadvertissent consuetudinem illam, qua populo una cum Eucharistia uvæ distribuebantur, in abusum detorqueri, quasi inter Eucharistiæ, & uvarum susceptionem nihil, aut parum interesset, vetuerunt, & quidem prudentissime, ne deinceps uvæ simul cum Sacramento Eucharistiæ fidelibus dispensarentur.

Can. 6. de conf. dist. 2.

CAPUT XLII.

De Concilio Vermerienſi.

Concilio Vermerienſi ſequentes canones tribuuntur.

Can. 34. *cau.* 23. *qu.* 8. *potius pertinet ad legem Rotharis Regis anni circiter* 640.
Can. 4. *cau.* 29. *qu.* 2. *ex integris Concilii exemplaribus reſtituendus.*
Can. 5. *cau.* 29. *qu.* 2. *referendus ad Concilium Compendienſe anni* 757.
Can. 2. *cau.* 30. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Compendienſe anni* 757.
Can. 6. *cau.* 31. *qu.* 1. *pertinet ad Concilium Vermerienſe anni* 752.
Can. 4. *cau.* 34. *qu.* 1. *pertinet ad Concilium Vermerienſe anni* 752.
Can. 5. *cau.* 35. *qu.* 2. *pertinet ad Concilium Compendienſe, vel Wormacienſe.*
Can. 6. *cau.* 35. *qu.* 2. *convenit cum Concilio Compendienſi, aut Triburienſi.*

VErmeria, unde Vermerienſe Concilium nomen accepit, pagus eſt, ſive oppidum inſulæ Gallicæ ſitum inter Silvaneticum, & Sueſſionem non longe etiam a Compendio, quod adnotaſſe opportunum erit ex eo, quod aliquando canones Conciliorum Compendienſium nomine Vermerienſium, & viceverſa, laudati fuerint apud collectores. Celebratiſſimum eſt apud eos, qui canonum Codices elucubrarunt, Vermerienſe Concilium, quod celebratum fuit anno 752., in quo cum Gallicanis Epiſcopis Pipinus Rex interfuit, editis 21. canonibus ad diſciplinam Eccleſiaſticam ſtabiliendam.

Can. 34. *cau.* 23. *qu.* 8. Qui vero canones apud Gratianum eo nomine laudantur, non omnes ejuſdem Concilii Vermerienſis revera ſunt. De canone 34. cau. 23. qu. 8. ita ait Waneſpen in ſuo brevi commentario ad Gratianum: *Profert* (Gratianus) *canonem ſub nomine Concilii apud Vermerias, juxta Pithæos habiti anno* 752. *in Gallia; at in Concilio Vermerienſi eo anno celebrato nec præſens canon, nec quidquid ei ſimile reperitur, neque in ullo, quod extat, apud Vermerias habito Concilio hoc Decretum hactenus reperi.* Non eſt tamen, cur de Gratiano potiſſimum conqueramur. Jamdiu ante ipſum Ivo, & Burchardus eundem canonem integrum Vermerienſis Concilii nomine deſcripſerant. Sed in hiſce collectoribus ego non ſiſto. Progredior ad collectorem Burchardo antiquiorem, videlicet ad Reginonem, qui in cap. 97. lib. 2. de Eccleſ. diſcipl. hæc habet: *Si quatuor, aut quinque homines, ſeu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, quicumque eorum plagam impoſuit, ſecundum ſtatuta canonum ut homicida judicetur.* Nihil aliud addit Regino, qui hoc fragmentum profitetur ſe retuliſſe *ex Concilio Moguntiacenſi*. Baluzius ad eundem Reginonis canonem ita ſubjicit: *Hoc caput Regino laudat ex Concilio Moguntiacenſi: Burchardus, & vetus canonum collector MS. in Bibliotheca Regia ex Concilio apud Vermerias cap.* 99. *Utrobique autem amplius habetur, quam apud Reginonem.* His ego addo hunc eundem canonem legi in Pœnitentiali Romano Antonii Auguſtini tit. 1. cap. 15. nomine etiam Vermerienſis Concilii. Verum cum hoc Pœnitentiale non præceſſerit tempora Burchardi, & Ivonis, nec forte Gratiani, non erit cur Pœnitentialis hujus fidem omnino ſequamur, cum auctor Pœnitentialis eundem canonem vel ex Bur-

chardo

chardo, & Ivone, vel forte etiam ex Gratiano transcripserit. Constat itaque ante Burchardum hunc canonem non ex Vermeriensi, sed ex Moguntino potius Concilio fuisse laudatum; constat etiam ante Burchardum non fuisse eundem verbis adeo diffusum, qualis & apud Burchardum, & sequentes collectores habetur, quemadmodum patet legenti Reginonis verba nuper descripta. Imo & id ausim adserere, non posse illum Vermeriensi Concilio tribui, non solum quod in nullo ex iis, quæ extant, Vermeriensibus Conciliis reperiatur, sed etiam quod qui priores hunc canonem Vermeriensi Concilio adscripserunt Ivo & Burchardus canonem laudent *ex cap.* 99. Concilii Vermeriensis, quum tamen in Concilio Vermeriensi magis solemni, quod dicimus celebratum anno 752., nonnisi 21. canones editi fuerint. Præterea ego suspicor apud Reginonem, qui primus præcipuam ejusdem canonis partem retulisse videtur nomine Concilii Moguntini, seu Moguntiacensi, mendum irrepsisse in eandem Concilii inscriptionem. Etenim Regino in cap. 95. libri 2. ita inscripserat: *ex Concilio Moguntiacensi*, & in cap. 96. *ex eodem*, deinde in cap. 97. Observo hæc subjici: *ex Concilio Moguntiacensi*. Cur & hic Regino non adscripsit, *ex eodem*, quemadmodum in posteriore capite, si Moguntiacense Concilium semper laudabat? Forte igitur Concilii Moguntiacensis nomen ex additamentis studiosi cujuspiam irrepsit in textum, ex eo, quod nonnulla ab illis non prorsus absimilia legantur in Concilio Moguntino anni 828., quod alias appellant Capitulare 3. Ludovici Pii Imperatoris; etenim tit. 8. num. 1. pœnæ decernuntur adversus illos, qui hominem in rixa interfecerint. Ceterum si ab his collectorum involucris exire velimus, & aliunde investigare canonis hujus auctorem, non dubitaverim asserere originem Gratianei fragmenti repetendam esse ex lege Regis Rotharis lata circa annum 640., quæ habetur in lib. 1. legum Longobardorum tit. 9. num. 1. his verbis: *Si duo, aut tres homines, seu amplius liberi homicidium perpetraverint, & noluerint se adjuvare in unum, ut componant ipsum mortuum, sicut appreciatus fuerit, sit eis licentia adjuvandi; & si aliquis ex ipsis se subtraxerit, & non potuerit se purificare, sicut lex habet, idest quod nec plagam, nec feritam in ipso homine, qui occisus est, fecisset, tunc sit culpabilis, sicut & alii, qui eum composuerunt, & si se purificaverit, sit absolutus a culpa homicidii. Si tamen in consilio fuerit, componat, ut supra, solidos 20., aut de ipso consilio purificet se, si potuerit.* Quicumque hanc Rotharis legem conferet cum memorato Gratiani fragmento, facile agnoscet illam cum hujus sententia omnino consonare, ut verosimile admodum sit, eandem legem primum a Reginone fuisse perstrictam, deinde a Burchardo amplius effusam sub nomine Concilii Vermeriensis, postremo vero ab Ivone, & Gratiano receptam fuisse, quemadmodum ipsi apud Burchardum invenerant.

Potius pertinet ad Vermeriense Concilium anni 752. supra laudatum canon 4. cau. 29. qu. 2., qui legitur in canone 6. ejusdem Synodi, quam Sirmondus edidit ex MS. Codice S. Vincentii Metensis. Quamobrem hodie non amplius indigemus in hac parte animadversionibus Correctorum Romanorum, qui testantur nomine Universitatis Lovaniensis eundem canonem extitisse in Bibliotheca B. Trudonis sub nomine Concilii Vermeriensis in libro, cui titulus: *Excerpta decretorum*. Itaque post editionem Sirmondi his verbis Gratiani fragmentum legemus. *Siquis ingenuus homo ancillam uxorem acceperit pro ingenua, si ipsa fœmina postea fuerit inservita, si eam a servitute redimere potest, faciat; si redimi non potest, si ita voluerit, liceat ei aliam accipere. Similiter & mulier ingenua, si servum accipiat pro ingenuo,*

Can. 4. cau. 29. qu. 2.

genuo, & postea pro qualicumque caussa inservitus fuerit, nisi pro inopia fame cogente se vendiderit, & ipsa hoc consenserit, & de pretio viri sui a fame liberata fuerit, si voluerit, potest eum dimittere, & si se continere non potest, alium ducere. Similiter & de muliere, si se vendiderit, & vir ejus ita consenserit, taliter potest stare, si se separaverint. Pœnitentia tamen amborum necessaria est. Nam qui de pretio paris sui de tali necessitate liberatus fuerit, in tali conjugio debet permanere, & non separari. Similia etiam constituta legimus in Concilio Compendiensi anni 757.; quod superius jam observavi aliquando sumi pro Concilio Vermeriensi, etenim in canone 5. hæc leguntur. *Si Francus homo accepit mulierem, & sperat, quod ingenua sit, & postea invenit, quod non est ingenua, dimittat eam, si vult, & accipiat aliam. Similiter si fœmina ingenua accipiat servum, & sciebat tunc, quod servus erat, habeat interim, quo vivit. Una lex est viris, & fœminis.*

Can. 5. cau. 29. qu. 2. Postrema hæc Concilii Compendiensis verba eadem sunt, quæ Gratianus retulit in can. 5. cau. 29. qu. 2. nomine Concilii Vermeriensis ex eo, uti diximus, quod Vermeriæ oppidum non distaret a Compendio, & Vermerienses canones vulgo Compendienses appellarentur. Idem canon relatus est in libros Capitularium Francorum; etenim in lib. 5. cap. 20. hæc leguntur: *Si fœmina ingenua acceperit servum, sciens, quod servus esset, habeat eum. Una enim lex erit, & viro, & fœminæ.* Ex quibus præterea constat verba illa Gratiani: *quia omnes unum Patrem habemus in cælis*, non esse Concilii Compendiensis, sed a quodam canonum cultore studioso fuisse ad marginem primum adjecta, deinde vero in canonem ipsum transposita.

Can. 2. cau. 30. qu. 1. Supervacua quoque hodie habenda est Romanorum Correctorum observatio, qui testimonio Universitatis Lovaniensis utuntur, ut probent in veteribus Codicibus canonem 2. cau. 30. qu. 1. laudari nomine Concilii Vermeriensis. Hodie illum habemus editum a Sirmondo in Concilio integro Compendiensi anni 757. can. 12. his verbis: *Siquis filiastrum, aut filiastram suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, & alteram non accipiat. Georgius consensit.* Hic, qui memoratur Georgius, erat Stephani Papæ ad Pipinum Regem legatus, uti Stephanus idem meminit in suis Epistolis. Refertur idem canon in lib. 5. Capitularium cap. 7., apud Isaaccum Lingonensem tit. 11. cap. 1., & apud Fulbertum Epist. 38.

Can. 6. cau. 31 qu. 1. Præterea post editum Concilium Vermeriense laudatum anni 752. opera Sirmondi, supervacua est Romanorum Correctorum observatio ad canonem 6. cau. 31. qu. 1. Is enim legitur in canone 5. ejusdem Vermeriensis Synodi his verbis: *Siqua mulier mortem viri sui cum aliis hominibus consiliavit, & ipse vir ipsius hominem se defendendo occiderit, & hoc probare potest, ille vir potest ipsam uxorem dimittere; &, si voluerit, aliam accipiat. Ipsa autem insidiatrix pænitentiæ subacta absque spe conjugii maneat*; quæ eadem retulit Regino in lib. 2. cap. 18. *Ex Concilio, quod factum fuit apud Vermeriam tempore Pipini Regis*. Videbitur forte quibusdam minus consentanea generalibus Ecclesiæ regulis hujusmodi disciplina, juxta quam vir ob uxoris flagitium, non solum illam dimittere possit, sed & post eam dimissam, aliam in uxorem ducere. Duplex esse potest & quidem commoda hujus canonis interpretatio. In primis enim canonem hunc ita intelligere possemus, ut tum demum post mortem uxoris maritus dimittens aliam superducere possit; etenim Vermeriensis Concilii Patres discrimen constituerunt inter uxorem, quæ vitæ mariti fuerat insidiata, a marito dimissam; & virum, qui insidias ab uxore, aut ab adultero passus fuerat, dimittentem, ut, quemadmodum uxori indixerunt, ut in perpetua

petua maneret pœnitentia, nec etiam post mariti obitum alteri cuicumque jungeretur, ita e converso marito hoc onus minime imponerent, licet maritus ipse adulterum se defendendo interfecerit, qui propterea non perpetuæ pœnitentiæ addicendus judicatur, sed ipsi nova post mortem prioris cum alia conjugia celebrare permittitur. Secundo, etiamsi Patres Concilii Vermeriensis maritum voluerint aliam posse sibi uxorem copulare post insidias prioris adhuc viventis, & adulteræ, dixerim tamen eo tempore nondum definitam fuisse eam quæstionem, utrum per adulterium uxoris matrimonium quoad vinculum, ut ajunt, dissolveretur; aliter enim tunc Latini, aliter Græci hac in re disputabant, cujus quidem disputationis antiquæ vestigia quædam in Concilio Tridentino fuisse memorat Cardinalis Pallavicinus. Porro Vermerienses Patres saltem dubitasse de hac re manifeste liquet argumento canonis 9. ejusdem Concilii, quem modo integrum referam.

Scilicet in canone 9. Vermeriensi legitur Gratianeus canon 4. cau. 34. qu. 1., cujus tamen integra verba nec Ivo, nec Gratianus retulerunt, quæ ita habentur in exemplaribus Concilii: *Siquis necessitate inevitabili cogente in alium Ducatum, seu Provinciam fugerit, aut seniorem suum, cui fidem mentiri non poterat, sequutus fuerit, & uxor ejus, cum valet, & potest, amore parentum, aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quamdiu vir ejus, quem sequuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat. Nam ille vir ejus, qui necessitate cogente in alium locum fugit, si nunquam in suam patriam se reversurum sperat, si se abstinere non potest, aliam uxorem cum pœnitentia potest accipere.* Burchardus integrum etiam hujusmodi canonem refert in lib. 9. cap. 54., quemadmodum etiam Regino in lib. 2. cap. 124., apud quos tamen posteriora verba ita leguntur: *Si se continere non potest, aliam uxorem accipiat, sed cum pœnitentia.* En itaque, quod nuper asserebam, quomodo apud veteres Gallicanæ Ecclesiæ Episcopos valde dubium fuerit, num ex gravibus quibusdam caussis matrimonii vinculum jam legitime conclusum dissolvi posset. *Can. 4. cau. 34. qu. 1.*

Canon 5. cau. 35. qu. 2. laudatur a Gratiano nomine Concilii Vermeriensis, cum tamen illud ipsum fragmentum Gratianus retulisset nomine Concilii Triburiensis in can. 9. cau. 34. qu. 1. Neutro tamen in Concilio legitur, sed potius in Concilio Compendiensi anni 757., quod pluries monui cum Vermeriensi a Collectoribus fuisse confusum ob temporum & locorum proximitatem. Porro in cap. 14. ejusdem Concilii Compendiensis hæc habentur. *Siquis cum matre, & filia in adulterio mansit nesciente matre, quod cum filia sua mansisset, similiter & filia nescivit, quod cum matre sua esset, postea ille vir, si acceperit mulierem, dimittat, usque in diem mortis suæ non habeat uxorem, & illa mulier, quam reliquerit, accipiat virum, & illa mater, & filia, cum quibus in adulterio mansit ambabus nescientibus, quod cum matre, & filia mansisset, habeant viros. Nam si in notitiam illarum venerit hoc scelus, dimittant maritos, & agant pœnitentiam, & illarum mariti posteriores accipiant mulieres.* Hæc si cum Gratiani canone conferuntur, apparebit in fragmento Gratiani non eadem quidem verba, sed eandem referri sententiam paucioribus perstrictam. Idem canon habetur sine ulla Auctoris inscriptione in Pœnitentiali Romano Antonii Augustini tit. 3. cap. 10. ibi: *Siquis cum matre, & filia fornicatus fuerit, ignorante matre de filia, & filia de matre, vir, qui hæc fecerit, nunquam accipiat uxorem. Illæ vero, si voluerint, accipiant maritos, tamen pœnitentiam agant.* His addere possum forte pro nomine Concilii Vermeriensis in dicto canone 5. Gratianeo olim scriptum fuisse Concilium Wormaciense, ut fragmentum idem referretur ad Con- *Can. 5. cau. 35. qu. 2.*

cilium

cilium Wormaciense anni 868., etenim in canone 63. ejusdem hæc leguntur. *Siquis cum matre, & filia in adulterio mansit, nesciente matre, quod cum filia mansisset, similiter & filia nescia, quod cum matre mansisset, & postea ille vir si acceperit mulierem, dimittat eam, & usque in diem mortis suæ non habeat uxorem. Et illa mulier, quam reliquerit, accipiat virum; & illa mater, & filia, cum quibus in adulterio mansit, ambabus nescientibus, quod cum matre, & filia mansisset, habeant viros. Nam in notitiam illarum si venerit hoc scelus, dimittant maritos, & agant pœnitentiam, & illarum mariti, & illi posteriores accipiant mulieres.*

Can. 6. cau. 35. qu. 2. Canon 6. cau. 35. qu. 2. in Concilio Vermeriensi minime legitur. Duo esse possunt Conciliorum canones, ex quibus ille depromtus videtur. Alter est canon 10. Concilii Compendiensis, quod Concilium pluries pro Vermeriensi laudatum scimus; alter est canon Concilii Triburiensis anni 895. Canon 10. Compendiensis ita exprimitur: *Si pater sponsam filii sui oppresserit, & postea filius ipsam acceperit, pater ejus postea non habeat uxorem, & ipsa fœmina non habeat virum, quia non dixit, quod pater ejus cum ipsa mansisset; filius vero ejus, qui nesciens fecit, accipiat mulierem legitimam.* Hæc quidem Concilii verba de patre, & filio concepta sunt; at Gratianus de duobus fratribus expressit. Non est tamen novum, Collectores canonum in personis mutare species canonum, ut retenta sententia, quod de patre, & filio incestuosis statutum est, idipsum incestuosis fratribus accommodent. Canon 44. Concilii Triburiensis hic est: *Siquis cum aliqua crimen fornicationis fecerit, & frater ejus ejusdem sceleris ignarus duxerit illam uxorem, frater, qui prior per fornicationem polluerat illam, quia non indicavit fratri uxorem ducenti, prædura arceatur pœnitentia, & condigna castigatione, qua peracta, si continens esse non possit, indulgentia sublevetur, ne libidini prosternatur, quatenus legitimo consoletur matrimonio. De muliere vero sancimus, sicut de ea in Neocæsariensi Sancto Concilio definitum legimus cap. 2. Mulier si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu propter misericordiam fructum pœnitentiæ consequatur, si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincla dissolvat. Quod si defecerit mulier, aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit pœnitentia in vita permanenti. Episcopus vero potestatem habeat secundum conversationem ipsius aut adjicere negligenti, aut minuere pœnitenti. Tamen ulterius continens, & a viro disjuncta permaneat.* Non omittam animadvertere eundem Gratianeum canonem 6. legi sine inscriptione ullius auctoris in pœnitentiali Romano Antonii Augustini tit. 3. cap. 11., ubi tamen quædam verba paullo variam exhibent disciplinam, ibi: *Si homo fornicatus fuerit cum muliere, & frater ejus nesciens eandem duxerit uxorem, frater, eo quod fratri crimen celaverit, quatuor annos pœniteat, & post pœnitentiam, si vult, nubat. Mulier autem usque ad mortem pœniteat, & sine spe conjugii maneat.* Itaque si consideremus hoc Antonii Augustini Pœnitentiale, ad quatuor tantummodo annos hujus criminis pœnitentia redigitur. Septem autem annos juxta Gratianei fragmenti sententiam indicit Pœnitentiale, quod legitur apud Burchardum lib. 19. cap. 5. ibi: *Fecisti fornicationem cum aliqua fæmina, & frater tuus te sciente eandem duxit uxorem? si fecisti, eo quod fratrem tuum crimen celasti, septem annos per legitimas ferias pœniteas, & post pœnitentiam tu, & frater uxores accipere potestis; tantum in Domino. Mulier autem usque ad mortem pœniteat, & sine spe conjugii maneat.* Adparet hac in re varietas Ecclesiasticæ disciplinæ.

CAPUT

CAPUT XLIII.

De Concilio septimo, seu Nicæno II. generali.

Hujus Concilii nomine sunt hi canones apud Gratianum.

Can. 7. *dist.* 18. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
Can. 6. *dist.* 38. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
Can. 7. *dist.* 63. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
Can. 1. *dist.* 69. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
Can. 26. *dist.* 81. *potius est S. Basilii.*
Can. 2. *cau.* 1. *qu.* 7. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 4. *cau.* 1. *qu.* 7. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 3. *cau.* 9. *qu.* 3. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
Can. 19. *cau.* 12. *qu.* 2. *consonat omnino cum græcis exemplaribus.*
Can. 64. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 21. *cau.* 18. *qu.* 2. *emendandus ex Anastasii interpretatione.*
Can. 5. *cau.* 19. *qu.* 3. *paullo varius in diversis Interpretum exemplaribus.*
Can. 1. *cau.* 21. *qu.* 1. *consonat cum interpretatione Anastasii.*
Can. 1. *cau.* 21. *qu.* 4. *consonat cum interpretatione Anastasii.*
Can. 18. *cau.* 22. *qu.* 4. *ex integris Concilii Codicibus restituendus, atque emendandus.*
Can. 28. *de conf. dist.* 3. *ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*

UTramque Ecclesiam, ac præsertim Orientalem, incredibili fere ratione exagitavit octavo sæculo controversia de cultu sacris Imaginibus exhibendo. Plures enim tunc emerserant, qui sacras easdem imagines ita detestabantur, ut non solum delerent, eraderent, perderentque, sed etiam earundem cultores extremis suppliciis afficerent, quibus patrocinati fuerunt Imperatores, primum Leo Conon Isaurus circa annum 730., deinde Constantinus Copronymus circa annum 741., ac demum Leo IV. Chazarus circa annum 775., qui omnes pro Imperio suo decertare se arbitrati sunt, dum adversus sacras Imagines pugnabant, decepti a quibusdam Ariolis jactitantibus ex imaginum eversione ejusdem Imperii diuturnitatem dependere. Res jam eo devenerat sub Copronymo anno 754., ut celebrata fuisset Synodus plurium Episcoporum numero 338., uti scribit Theophanes, in Urbe Constantinopolitana, ubi Imperatore præsente sacrarum imaginum cultus reprobatus est communi omnium consensione, ac proinde jam in Oriente Catholica disciplina hac in parte penitus interiisse videbatur. Ad occidentales Episcopos jam plures Epistolas miserant Imperatores memorati, pro imperio universæ Italiæ supremum excidium minitantes, nisi Græcorum Iconoclastarum sententiæ indulgeretur; quod quidem occasionem funestissimam præbuit Italis, ut arma sumerent adversus Græcos, & ab illorum Imperio post varias vices tandem aliquando deficerent; quidquid fuerit Maximorum Pontificum studium, & sollicitudo, qui Græcorum quidem hæresim, & Constantinopolitanum illud Concilium reprobaverunt, populos tamen, ut in Imperatoris obsequio manerent, assiduis admonitionibus hortabantur.

Tandem circa annum 780. visæ sunt mutare faciem Orientales Ecclesiæ, vita functo Leone Chazaro; quum enim in Imperio successisset Constantinus filius puerulus, quem regebat mater vidua Irene, hæc piissima Imperatrix diu passa non est, sacras Imagines contemni, sed ab Hadriano I. Pontifice Maximo datis Epistolis postulandum voluit, ut ipse auctoritate sua Generale Concilium, præsertim Græcorum Episcoporum indiceret, suoque consilio convenientes Episcopos adjuvaret. Misit confestim legatos suos Hadrianus in Urbem Constantinopolitanam celebrandæ Synodi caussa, & quidem initio in eadem urbe celebrari Synodus cœperat anno 786., Catholicæ fidei definitionem urgente inter ceteros Tharasio Viro Sanctissimo Patriarcha Constantinopolitano; verum res universas seditione commota sciderunt Iconomacorum turbæ, quibus maxime cordi erat, ne Catholica veritas ad veterum Patrum traditiones, & sanctarum scripturarum oracula exacta statim elucesceret. Quamobrem operæ pretium fuit comitia jam cœpta dissolvere, eademque in Nicænam Civitatem transferre, quemadmodum sequenti anno factum est, scilicet anno 787. Itaque Nicæam convenerunt Episcopi plures, & quidem numero 350. præter Legatos Romanæ Sedis, & Sedium majorum Orientalium, qui una cum Tharasio Constantinopolitano interfuerunt; atque insuper selecti Cœnobiorum Archimandritæ, in quorum omnium celeberrimo consessu post discussam controversiam, decretus est debitus sacris Imaginibus cultus, præterea etiam canones duo supra viginti editi sunt ad reformandam Ecclesiasticam disciplinam, quorum maximam partem in suum Decretum retulit Gratianus.

Solent eruditi disquirere de auctoritate hujus Synodi, num inter Generales Ecclesiæ universæ recensenda sit, & semper habita fuerit, ac recepta? Hodie nulla est dubitatio; cum apud omnes Catholicos tamquam œcumenica recolatur, licet a nonnullis ex recentioribus hæreticis renovandarum veterum hæresum studio succensis improbari videatur. Tota difficultas in eo sita est, quod tradatur olim hoc Concilium in Gallicana Ecclesia non receptum fuisse. Proferamus monumenta. Anastasius Bibliothecarius in sua præfatione hujus Synodi ita testatur: *Quæ enim super venerabilium Imaginum adoratione præsens Synodus decet, hæc & Apostolica sedes vestra,* (alloquebatur Anastasius Johannem VIII. Pontificem Maximum) *sicut nonnulla conscripta innuunt, antiquitus tenuit, & universalis Ecclesia semper venerata est, & hactenus veneratur, quibusdam dumtaxat Gallorum exceptis, quibus utique nondum est harum utilitas revelata.* Ad hanc rem vulgo proferri solet canon 2. Concilii Francofordiensis anni 794., paucos post annos ab eadem Nicæna Synodo celebrati, ibi: *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum Synodo, quam de adorandis Imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita, ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui supra Sanctissimi Patres Nostri omnimodis adorationem, & servitutem renuentes contemserunt, atque consentientes condemnaverunt.* Torquentur in conspectu hujus canonis eruditi propemodum universi, atque inter ceteros Gallicani interpretes, qui vellent, qua commodiore ratione possent, gentis suæ erga generales Ecclesiæ Synodos observantiam tueri, etsi omnes, meo judicio, rem hanc vix absolvant.

Nolo in præsens hoc in loco commemorare, quid uniquique ex interpretibus adferant, ne prolixior, quam par sit, reddatur oratio, quum omnes ut arbitror vel veritatem non attigerint, aut saltem in dubitatione gravissima fluctuaverint. Tantum ego, qua certis rationibus, qua verosimilibus rerum adjunctis, quid sentiam, candide

candide aperibo, certa in primis separans ab incertis, singulaque, uti decet, accommode interpretans. Sane observare juvat memoratum canonem 2. Concilii Francofordiensis non omnino vere, & tuto eidem Concilio tribui. Etenim Baluzius Tutelensis, vir in perscrutandis Ecclesiæ Gallicanæ MSS. valde sollicitus, in sua editione Capitularium Francorum edidit tomo 1. pag. mihi 263. Capitulare Francofordiense anni 794. continens tantum 54. capitula, ac propterea pauciora, quam habeat Labbeana Collectio, quæ enumerat 56., in Baluziana autem editione primus, ac secundus canon desiderantur; atque in tomo 2. pag. mihi 753. idem Baluzius refert Jacobi Sirmondi notas hujusmodi ad dictum Francofordiense Concilium. *Canonum, qui antebac desiderabantur, copiam nacti sumus ex vetusto Codice S. Rhemigii, eodem ipso, quo usum constat illum, qui primus libros Carolinos, & cum his primum, & secundum hujus Concilii canonem dissimulato, & interpolato nomine suo in lucem dedit. Præter hoc enim aliud antiquæ notæ canonum Francofordiensium exemplar, quod sciam, nullum est.* Testis itaque est Sirmondus priores duos canones in vetustissimo MS. Codice non haberi, verosimiliter vero ab eo adjectos fuisse, qui libros Carolinos primus edidit, ut ipse voluntati suæ morem gereret. Revera si initium canonis 1. Francofordiensis in vulgatis exemplaribus consideremus, ejus verba expressa sunt præter morem Capitularium; deinde in can. 3., qui potius primus appellari debet, ita exordium est. *His peractis &c.*, quæ sane verba videntur posteriore manu adjecta fuisse una cum præcedentibus canonibus; neque enim mos erat Conciliorum, ac præsertim Conventuum Francicorum post duos tantum canones, ad alios numero plures gradum facere, hac adjecta conjunctione: *His peractis &c.*

Quid itaque concludendum erit in hac re post hanc Codicum observationem? In Concilio Nicæno II., quod Generale septimum appellamus, exceptis Summi Pontificis Legatis, aliisque perpaucis Sardiniæ, ac Siciliæ Episcopis, nulli alii interfuerunt Episcopi ex Occidentalibus, ut propterea ex hoc capite Concilium generale omnium Episcoporum dici nequeat. Non poterant accedere Hispani, & cum Hispanis Afri, utpote quos diuturna, ac sævissima bella vexabant, nec facile ad Concilium pergere sinebant barbararum gentium dominationes. Non Itali: quum enim propter sacrarum Imaginum caussam, plures ex illis rapti populari tumultu a Græcis Imperatoribus defecissent, nihil magis oderant, quam nomen Græcorum, difficileque adduci potuissent, ut ad Orientalium Provincias Concilii caussa migrarent, ne forte Græcorum insidiis, de quibus vehementissime suspicabantur, caperentur. Qui vero præ ceteris oderant Græcos, ii erant Franci, qui recens ad Imperium Græcorum anhelaverant, nihilque magis subinde pertimescebant, quam ne Græci Imperatores ab occidentalibus pristinam pacem, & fœdera pangi postularent, & cum pace occidentale etiam Imperium recuperarent. Quod sane evenire posse, cum Franci per restitutum ab orientalibus sacrarum Imaginum cultum arbitrarentur, eorundem animum subiit, ad Imperium semel adquisitum retinendum, ut, quantum fieri posset, ipsi ceteros a proposita Græcorum unitate, ac Synodis unitatis caussa indictis averterent; facile enim futurum verebantur, ut si occidentales Græcorum recta fide cognita in doctrina, eisdem Græcis jungerentur in fide, commode se illis & in pristina Imperii ratione sociarent. Itaque Franci non in eam mente erant, ut debitum sacris Imaginibus cultum denegarent, sed ut quoquo modo orientales a Græcorum consortio removerent. Atque his commode cum recentioribus hæreticis nonnullis congrederer, qui plenis buccis jactarunt Sanctio-

nem Concilii Nicæni pro cultu ſanctarum imaginum abrogatam fuiſſe in Concilio Francofordienſi. Si enim apud hiſtoricos extra controverſiam poſitum eſt, Imperium a Græcis translatum fuiſſe ad Francos, ex eo, quod Græci Sacras Imagines abominarentur, quomodo veroſimile eſſe poteſt, aut in mentem venire ſano homini valebit, Græcorum doctrinam de contemnendis Imaginibus Francos ipſos recepiſſe, qui ideo Imperium recens ſuſceperant, quod ſacrarum cultum Imaginum vindicaverint, & ſtrenue profeſſi fuerint?

Jam vero Francorum ſententiam clarius explicemus, qualis fuit tempore Concilii Francofordienſis. Res Francorum, novaque Francici Imperii forma exigebat, ut Occidentales a Græcis, quoad fieri poſſet, averterentur. Averterat jam Occidentales Provincias ipſa Græcorum ſævitia, quam in Imagines ſacras, & Imaginum cultores exercuerant; verum quieverat pacatus Græcorum animus, ubi ad unitatem renovandam Concilium communi conſilio indictum fuit. Quid ergo tum gerendum erat a Francis ad novi tutelam Imperii? Non pugnandum erat adverſus ſententiam novæ Synodi, quæ cultum ſacris Imaginibus decreverat, ne forte aliorum odium antea in Græcos ſacrarum Imaginum cauſſa habitum, in ſe periculo ſuo converterent. Potius inveſtigarunt modum, quo Nicæni canones expreſſi fuerant, ut in illo ſaltem quidpiam apud Græcos redarguerent. Neque hic perſtiterunt, non enim ipſummet Concilii Nicæni exemplar intimius perſcrutari voluerunt, ſed & ex vulgari fama Nicænorum canonum ſententiam excepere, eamque quomodolibet evulgarunt. Quoniam vero humanum eſt in æſtu controverſiarum, quas paullo acrius perſequimur, oratione ſententias exagerare, & modum aliquando excedere, ita præcipue Franci in illis conſtituerunt, ut ſiquid ex Nicæno Concilio accepiſſent, diſputationis alacritati tribuendum Concilii ejuſdem Patribus excidiſſe, illud publicum facerent, redarguerent, publiceque ab omnibus improbandum proponerent. Non ſunt hæ ſimplices conjecturæ, (quæ ceteroquin ex Nationum & temporum adjunctis exceptæ graviſſimæ videntur), nam liquet apud Hadrianum Papam in Epiſtola ad Carolum Regem confutata fuiſſe quædam capitula Gallicanorum Antiſtitum, quæ adverſus Nicænam eandem Synodum objecerant, quæ eo ſingula fere, & integra referuntur, ut Franci demonſtrarent, non perperam decretum fuiſſe ſacris Imaginibus cultum, ſed inanibus rationum momentis uſos fuiſſe Nicænos Antiſtites, & in ſtatuendo ſacrarum Imaginum cultu plurimum exceſſiſſe. Imo etiam accuratiſſimi fuerunt inveſtigatores iidem Franci de fide Græcorum, ſive Nicænorum Antiſtitum præſertim in dogmate proceſſionis Spiritus Sancti, ut ſiquid minus rectum in Græcorum doctrina invenirent, quamcumque occaſionem ſumerent a Græcorum conſortiis alios avertendi, quemadmodum liquet apud eundem Hadrianum Pontificem. Queſti itaque Franci fuerunt de Græcis, quod Græci, & inter ipſos Tharaſius Epiſcopus Conſtantinopolitanus dixiſſet in Synodo, Spiritum Sanctum non ex Patre, & Filio, ſed ex Patre per Filium procedere; deinde Theodorum Hieroſolymitanum redarguerunt, quod in Nicæno ipſo Concilio quadam ambage verborum Filii Dei *Conſubſtantialitatem* explicaviſſet; deinde accedentes ad Imaginum cauſſam reprehenderunt Græcam Synodum, quod in probando Sanctarum Imaginum cultu uſa fuiſſet illis Scripturarum teſtimoniis, quæ minus rei accomoda viderentur, quodque adducta in Concilio fuerit vulgata fabella, qua narratur Chriſtum Dominum Imaginem ſui ad Abgarum Regem miſiſſe, item quod pronunciatum fuerit in Concilio eundem ſacris exhibendum eſſe imaginibus cultum,

quo

quo Sanctissimam Trinitatem, & Sacrosanctum Christi Corpus, & Sanguinem veneramur. Hæc, & his similia erant argumenta Francorum, quibus Græcorum sententias improbare conabantur. Quamobrem facile fuit alicui Franco elucubrare canonem illum, qui in canone 2. Concilii Francofordiensis in vulgatis Codicibus legitur, atque in eo proponere Nicænam Synodum, quam Constantinopolitanam appellat, fuisse a Gallicanis Episcopis reprobatam.

Quæ cum ita sint, non immerito concludemus Nicænam secundam Synodum generalem quidem non fuisse, si Episcoporum convocationem spectemus, quos temporum illorum adjuncta, & præcipue Imperii divisiones ad orientales Provincias accedere non patiebantur. Verum ea fuit Pontificis Maximi voluntas, ut in eodem Concilio recta Ecclesiæ universalis Doctrina definiretur, ac definita per omnes Ecclesias traderetur, quemadmodum revera, quæ recte in Synodo definita sunt, Maximi ejusdem Pontificis decreta confirmarunt, rataque habuerunt universæ Ecclesiæ Antistites, ipsi etiam Franci, qui, ubi Imperium apud suos firmum esse agnoverunt, quasi occasione jurgandi sublata, Catholicum Dogma, & Synodum receperunt, imo & consuluerunt Pontifices Maximos de modo colendi Sacras Imagines tempore Ludovici Pii Imperatoris, & Eugenii II. Romani Pontificis; Etenim editum habemus commonitorium datum ab eodem Imperatore Hieremiæ Archiepiscopo Senonensi, & Jonæ Episcopo Aurelianensi anno 824. euntibus Romam, ad Eugenium II., in quo hæc leguntur: *Illud summopere prævidete, ut ea illi de his ostendatis, quæ rationi de Imaginibus habendæ per omnia conveniant, & quod ipse, vel sui minime rejicere valeant. Sed et vos ipsi tam patienter, ac modeste cum eo de hac caussa disputationem habeatis, ut summopere caveatis, ne nimis ei resistendo eum in aliquam irrevocabilem pertinaciam incidere compellatis, sed paullatim verbis ejus quasi obsequendo magis, quam aperte resistendo ad mensuram, quæ in habendis Imaginibus retinenda est, eum deducere valeatis, & ideo potius efficere contendatis, ut negotium, de quo agitur, ad meliorem, quam ad pejorem statum cum Dei adjutorio perducatur.*

His ita generaliter prænotatis, quibus Generalis VII. Synodi auctoritatem singulari ratione vindicarem, progredior ad canones Gratianeos ex ipso Concilio depromtos. Primus est canon 7. dist. 18., cujus verba eadem sunt cum canone 6. Nicæno juxta interpretationem Anastasii Bibliothecarii. Alii ita Græcum canonem latinitate donarunt. *Quoniam canon est, qui dicit bis in anno in unaquaque Provincia per Congregationes Episcoporum fieri oportere quæstiones canonicas propter vexationem, & quod itineri peragendo minus sufficerent, qui congregabantur, statuerunt Sancti sextæ Synodi Patres, quovis modo, & quacumque ex caussa semel in anno fieri, & delicta corrigi. Hunc ergo canonem nos quoque renovamus, & siquis Magistratus hoc prohibere inventus fuerit, segregetur; siquis autem Metropolitanus hoc fieri non curaverit, præterquam vi, vel necessitate, & justa aliqua de caussa canonicis pœnis subjiciatur. Cum autem de canonicis, & Evangelicis rebus fiat Synodus, opus est, ut congregati Episcopi magnam curam, & diligentiam gerant, ut divina, & vivifica Dei Mandata serventur. In eis enim servandis est retributio multa, quoniam lucerna est Mandatum, Lex vero lux, & via vitæ, probatio, & disciplina, & Mandatum Domini lucidum illuminans oculos. Ne liceat autem Metropolitano ex iis, quæ secum adfert Episcopus, vel jumentum, vel aliquam rem aliam petere. Si autem hoc fecisse convictus fuerit, reddat quadruplum.* Ut bis in anno Concilia celebrarentur, jam statuerat Nicæna I. Synodus in can. 5., quem moderari voluerunt Trullani Episcopi in can. 8. statuentes ob varia Episcoporum incommoda, ut semel tantum singulis annis haberentur.

Can. 7. dist. 18.

Id

Id renovarunt Nicæni II. Concilii Patres, qui canonem Trullanum sextæ Synodi canonem appellarunt juxta ea, quæ de eadem sexta Synodo, sive Trullana diximus suo in loco. Nemo tamen exinde conjicere debebit in hoc Nicœno Concilio, aut Trullanam Synodum, aut Trullanæ Synodi canones fuisse probatos. In primis enim, qui confirmatur canon 8. de Conciliis semel in anno celebrandis, ex iis est, quem Græci non caussa schismatis ediderunt, sed potius Episcopalis æconomiæ gratia; Deinde tempore Concilii Nicæni II., quo universus ferme oriens exagitatus erat ob diuturnas, & acres de Sacris imaginibus controversias, prudentissime se gerere Legati Pontificii rati sunt, si de Trullani Concilii canone in re, de qua parum, aut nihil intererat, a contentionibus, & disputationibus abstinerent. Demum quis non videat hanc Nicænis Patribus esse potuisse voluntatem, ut scilicet satius ducerent semel tantum singulis annis celebrari Concilia, & quoniam Trullani canonis auctoritas tanta non erat, ut hæc disciplina induceretur, propria ipsos auctoritate induxisse?

Can. 6. dist. 38. Præterea & cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii consonat canon 6. dist. 38. Alii ita Nicænum 2. canonem interpretati sunt. *Quoniam psallentes Deo repromittimus, in justificationibus tuis meditabor: non obliviscar eloquiorum tuorum, omnes quidem Christianos hoc facere saluberrimum est, eos autem præcipue, qui Sacerdotalem dignitatem obtinent. Quamobrem decernimus, quemlibet quidem, qui ad Episcopalem gradum est provehendus, Psalterium omnino nosse, ut ex eo omnem quoque suum Clericum ita institui moneat: a Metropolitano autem bene examinari, an ad Sacros Ordines diligenter, ac cum perscrutatione, non autem obiter, cursimque legendos, promto, paratoque sit animo, & Sacrum etiam Evangelium, & Librum Divini Apostoli, omnemque Divinam Scripturam, & in Divinis Præceptis versari, & Populum sibi commissum docere. Nostræ enim hyerarchiæ substantiæ sunt eloquia divinitus tradita, divinarum scilicet Scripturarum vera scientia, sicut & Magnus Dionysius: si autem dubius animi fuerit, & non lubenter hæc facere, & docere voluerit, non ordinetur. Prophetice enim dixit Deus: Tu repulisti scientiam, & ego te repellam, ne sis mihi Sacerdos.*

Can. 7. dist. 63. Iterum Anastasii Bibliothecarii interpretationem sequutus est Gratianus in can. 3. Nicæno, quem retulit in can. 7. dist. 63. Alii ita verterunt: *omnem electionem Episcopi, vel Presbyteri, vel Diaconi, quæ fit a Magistratibus irritam manere, ex canone dicente: Siquis Episcopus Sæcularibus Magistratibus usus per eos Ecclesiam obtinuerit, deponatur, & segregetur, & omnes, qui cum eo communicant. Oportet enim eum, qui ad Episcopatum promovendus est, ab Episcopis eligi, quemadmodum a Sanctis Patribus Nicææ decretum est in canone, qui dicit: Episcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui sunt in Provincia constitui: si autem hoc difficile fuerit, vel propter urgentem necessitatem, vel propter viæ longitudinem, tres omnino eodem convenientes, (ii quoque, qui absunt simul suffragium ferentibus, & assentientibus per literas) tunc facere electionem. Eorum autem, quæ per unamquamque Provinciam fiunt, confirmationem tribui Metropolitano*. Hanc de Episcoporum Ordinationibus disciplinam arbitror in hoc Concilio firmatam, ut obviam iretur incommodis, quæ ea ætate emergebant, nisi sapienti suffraganeorum consilio, ac Metropolitani confirmatione Episcopi instituerentur. Dudum enim in Pseudo Synodo Constantinopolitana habita sub Copronymo ad reprobandum Sacrarum Imaginum cultum improbo conatu absentibus præcipuarum Sedium Episcopis electus fuerat ab Hæreticis in Constantinopolitanum Episcopum Constantinus quidam Monachus homo nefarius, & perditissimus, qui

Icono-

Iconomacorum caufam quafi fuam fufceperat, & adverfus Sacras Imagines totis viribus contendiffe ferebatur.

Canon 1. dift. 69. habetur in can. 14. Nicæno juxta verfionem ejufdem Anaftafii. Alii græcum canonem ita interpretantur. *Quod Ordo in omni Sacerdotio cuftodiri debet, eft omnibus manifeftum, & Sacerdoti promotiones exacte fervare Deo gratum eft. Quoniam ergo videmus nonnullos a pueris Clerici Tonfuram accipientes nondum accepta Epifcoporum manuum impofitione, & in Congregatione in fuggeftu legentes, & id non canonice facientes, per præfentem canonem, ne hoc fiat, jubemus, idque ipfum etiam in Monachis fervari. Lectoris autem manuum impofitionem licet in proprio Monafterio etiam foli unicuique Præfecto facere, fi ad ejus Præfecturam ab Epifcopo manuum impofitio fiat ipfi Præfecto, qui fcilicet & ipfe eft Presbyter. Similiter ex ea antiqua confuetudine Chorepifcopos Epifcopi permiffu oportet per manuum impofitionem Lectores creare.* Ex hoc canone deducitur, neminem Lectoris Ecclefiaftici officio publice fungi potuiffe, nifi qui ab Epifcopo manuum impofitionem fufcepiffet, quamquam Monachis permiffum fuiffet, ut eorum Præfecti poffent Lectoribus fuis manus imponere. Obfervat ad hæc Balfamon, non aliter Præfectos Monachorum hac facultate uti potuiffe, nifi primum ipfi facultatem a fuis Epifcopis obtinuiffent, quam facile concedi confueviffe ex eo teftatur, quod *difficile videretur Monachis, qui eremos ut plurimum habitant, & non poffunt Urbes adire, ad Epifcopum proficifci.* Can. 1. dift. 69.

Jam animadverterunt Romani Correctores, cui tribuendus fit canon 26. dift. 81., quem Gratianus ex feptima Synodo laudavit. Videlicet in plerifque Codicibus laudatur nomine octavæ Synodi, revera autem inter opera S. Bafilii reperitur. Quomodo fieri potuerit, ut quæ Sancti Bafilii effent, quamplura octavæ Synodi nomine laudarentur, dicam fuo loco; quemadmodum etiam tunc ipfum hunc canonem ad fua meliora exemplaria exigam. Interea, quoniam obfervaverunt Romani Correctores, nonnulla his fimilia legi in poftremo capite Nicænæ II. Synodi, illa referam ex canone 22. his verbis: *Quibus autem quieta eft vita, & folitaria, ut qui Domino Deo jugum Monafticum tollere ftatuerint, in folitudine, & filentio federe convenit; fed nec iis etiam, qui vitam Sacerdotalem elegerint, licet omnino feorfum cum mulieribus comedere, nifi utique cum Divinis, & Religiofis viris, ac mulieribus, ut ipfum etiam convivium ad fpiritalem refectionem adducat. Porro idipfum etiam in cognatis fiat. Si autem rurfus contingat, ut quæ funt ad ufum neceffaria non offerat Monachus, vel Sacerdos, & propter neceffitatem velit, five ad publicum diverforium, five ad alicujus domum divertere, ei licet hoc facere, utpote urgente neceffitate.* Can. 26. dift. 81.

In canone 2. cau. 1. qu. 7., qui nomine Nicænæ Synodi infcribitur, non folum jam obfervarunt Romani Correctores, varia ejufdem Concilii fragmenta effe congefta, verum etiam non omnia cum fuis integris exemplaribus confonare. Itaque priora canonis verba pertinent ad actionem 1. Nicæni Concilii, in qua propofitum fuerat, ut ad Synodum introducerentur Epifcopi, qui defeciffe apud Hæreticos videbantur, qui præterea locum fuum retinerent, fi accurata fidei profeffione fe fe expurgaffent. Ex his fuerat Bafilius Epifcopus Ancyræ, qui Synodi locum ingreffus profeffionis fuæ libellum porrexit, omnem hærefim anathematizans, atque inter cetera ita afferens: *His, qui fpernunt magifteria Sanctorum Patrum, & traditionem Catholicæ Ecclefiæ prætendentes, & affumentes voces Arii, Neftorii, Euthychetis, & Diofcori, atque prohibentes, quod nifi de veteri, ac novo Teftamento evidenter fuerimus edocti, non fequemur Doctrinas Sanctorum Patrum, neque* Can. 2. cau. 1. qu. 7.

San-

Sanctarum Synodorum, atque traditionem Catholicæ Ecclesiæ, anathema. Gratianus hæc verba paucis perstrinxit, atque initio canonis 2. non Basilio eorundem Auctori, sed potius Synodo ipsi Nicænæ tribuit. Quæ sequuntur in vers. *omnis Episcopus* habentur in Epistola Tharasii Patriarchæ Constantinopolitani ad Johannem Presbyterum, & Anachoretam, quam Anastasius Bibliothecarius ad calcem septimæ Synodi inseruit. Ibi Tharasius Johannem in primis laudat, quod rerum sacrarum studiis deditus diutissime fuerit, deinde eundem docet ea, quæ in Sancta Nicæna secunda Synodo pro Sacrarum Imaginum cultu constituta fuerant, ac subdit in eodem Concilio plures Monachos conquestos fuisse, quod nonnulli Episcopi fuissent simoniace ordinati, & nihilominus Episcopales Sedes libere tenerent. Qua occasione Tharasius idem plura differit, ut probet non solum hujusmodi Episcopos perperam ad Episcopalem Sedem conscendisse, verum etiam post pœnitentiam Episcopatu carere debuisse. Verba hæc sunt apud Anastasium Bibliothecarium, ex quibus Gratianea lectio erit restituenda. *Omnis ergo Episcopus, vel Presbyter, aut Diaconus convictus, quod per pecuniam manus impositionem dederit, vel acceperit, a Sacerdotio decidit. Fortassis autem dicunt aliqui, quia pœnitentiam agimus pro peccato, & Deus ignoscit illud: Ita, & ego dico, quia & omnes agentes pœnitentiam Deus suscipit, & indulget per pœnitentiam peccata, quæ jam patrata sunt. Novi enim, & David adulterio depressum, & homicidio, sed acta pœnitentia receptum, & Divino testimonio approbatum. Inveni David, inquit, filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas, & Sancta David Prophetiæ testimonium habentia. Perspicuum ergo est per pœnitentiam eum fuisse correctum. Sed iterum novi audisse illum a Deo: Non tu ædificabis mihi Domum, quia vir sanguinum est. Novi Manassem per confessionem ab impietate dimissum; novi & meretrices, & publicanos receptos per pœnitentiam; verum nullum ex his in Sacerdotali dignitate numeratum, nisi forte id ante Baptisma commiserit* . (In posterioribus hisce verbis adnotarunt Romani Correctores Gratiani erratum, qui Tharasii verba ita interpretatus, ut contrariam illi omnino sententiam affingeret) . *Novi & Monachos aliquot cum in Mundo essent, omni libidine conspurcatos, cum autem solitarie viverent tanquam faces in orbe resplenduisse, nullum tamen ex his in Sacerdotem ordinatum. Quod si autem id semel, atque iterum factum est, non tamen confestim Legem in Ecclesia præscribit. Scimus Sanctam Mariam prius meretricem fuisse, postea factam continentem, non tamen inter Diaconas relata est. Quorsum vero hæc dico, cum veritatis sermonem cognoscam, & eum, qui a Divinis Apostolis initiatus est, audacter clamantem videam, quod quicumque per pecuniam ordinatus est Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, alienus est a Sacerdotali dignitate, non enim Divini Spiritus gratia venditur.* (Referuntur hæc ad canonem 28. ex Apostolicis, quos apud Græcos traditum erat, a Clemente Romano Apostolorum discipulo editos fuisse.) *Caiphaicum hoc studium est, Simoniaca hæc machinatio, & aliena a Sacerdotali Sanctificatione. In scortatione, aut adulterio si quispiam post Baptisma fuerit deprehensus, Divini canones illum ad Sacerdotium non admittunt*, (refertur & id ad canones 16., & 24. ex apostolicis), *quin etiam si quispiam promotus ad Sacerdotium tale aliquid fecerit, confestim ejicitur. Omnis igitur vir, qui in pœnitentia perdurat, per bonitatem, & mansuetudinem Dei veniam peccatorum suorum obtinet, quemadmodum etiam in superioribus demonstravimus. Novatum autem, & ejus impiæ hæresis asseclas anathematizo, utpote qui injurius sit adversus pœnitentiam, & mansuetudinem Dei elevet. Quare ejus opinionis sum, ut confitear recipien-*

piendum Episcopum per pecunias ordinatum, modo pœniteat; bonus enim Deus est in omnibus, & viscera ejus aperta sunt super omnem hominem pœnitentem, quem etiam in regnum suum inducit. Sed quoniam juxta Divinum Apostolum Episcopus inculpabilis esse debet, qui propter pecunias aliquem ordinat, aut ab aliis ordinatur, alienus est a Sacerdotali dignitate, ut omnes novimus, quicumque Ecclesiæ alumni sumus. Huic Tharasii traditioni consonat canon 5. ejusdem Nicæni Concilii, ubi reprobatis simoniacis ordinationibus ita subditur: *Si quis autem in ordinatione hoc quandoque fecisse visus fuerit, fiat, ut vult canon apostolicus, qui dicit: Siquis Episcopus per pecunias hanc sit dignitatem assequutus, vel Presbyter, vel Diaconus, deponatur & ipse, & qui ordinavit, & exscindatur omnino a communione, ut Simon Magus a me Petro. Et secundus canon Sanctorum Patrum, qui Chalcedone convenerunt, qui dicit: Si quis Episcopus pecuniis ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in emtionem deduxerit, & pecuniis ordinaverit Episcopum, vel Chorepiscopum, vel Presbyterum, vel Diaconum, vel aliquem eorum, qui in Clero enumerantur, vel in pecuniis promoverit OEconomum, vel Defensorem, vel Paramonarium* (idest Curatorem prædiorum Ecclesiasticorum) *vel omnino aliquem ex canone turpis lucri gratia: qui ad hoc adgressus esse convictus fuerit, proprii gradus id faciat periculo, & qui ordinatur ex ea ordinatione, vel promotione, quæ pretio dato instar mercaturæ facta est, nihil juvetur, sed sit alienus a dignitate, vel munere, seu curatione, quam pecuniis adsequutus est.* Ex his, atque ex superius relatis Tharasii verbis Gratianus sine ordine composuit versic. *Tharasius Patriarcha dixit* usque ad illa verba, *qui per sæculares*, quæ referenda sunt ad canonem 3. ejusdem Nicæni Concilii supra descriptum ad can. 7. dist. 63.

Canon 4. cau. 1. qu. 7. ex variis primæ actionis Nicæni Concilii fragmentis compositus est, quem propterea non aliter commode expendi posse Romani Correctores observaverunt, quam si integra eadem actio legentium oculis subjiciatur. Ne vero valde prolixus alicui videar, neve alias a proposito meo recedam, perstringam paucis hujus actionis sententias, verba etiam referens, quæ ad Gratiani canonem pertinent, & a quibus Gratianus paullisper recessit ex interpretatione Anastasii Bibliothecarii. Ita exorditur. *Conveniente Sancta, & universali Synodo, quæ per divinam gratiam, & piam sanctionem eorundem Deo confirmatorum Imperatorum congregata est in Nicæensium clara Metropoli Bithyniensium Provinciæ, idest Petro Reverendissimo Archipresbytero Romæ Ecclesiæ, scilicet Apostoli Petri, & Petro Reverendissimo Presbytero Monacho, & Abbate Venerabilis Monasterii Sancti Sabbæ sits, retinentibus locum Apostolicæ Sedis almi, & Sanctissimi Archiepiscopi senioris Romæ Hadriani, Tharasio almo, & Sanctissimo Archiepiscopo magni nominis Constantinopoleos novæ Romæ, Johanne, ac Thoma Reverendissimis Presbyteris, Monachis, & Vicariis Apostolicarum Sedium Orientalis Diæceseos, Agapito Episcopo Cæsareæ Cappadociæ, Johanne &c.* Hic subjiciuntur nomina singulorum Episcoporum, aliorumque, qui ad Synodum convenerant, post quæ hæc sequuntur. *Reverendissimi Episcopi Siciliæ dixerunt:* (hæc verba perperam descripsit Gratianus). *Dignum ducimus, & per omnia huic Sanctæ, & universali Synodo conveniens esse perspicimus, ut ad exquirendorum incohationem capitulorum Sanctissimus, & Summus, ac eximius Pastor, & Præsul Regiæ Constantinopoleos novæ Romæ prooemium faciat, & ostium verbo aperiat, & quæ congrua sunt, vociferando pronunciet. Sancta Synodus dixit: fiat secundum postulationem Sanctissimorum Episcoporum:* Juxta hæc exorsus est Tharasius, ac Concilii causas, & propositum palam exposuit. Interea vero ipsa Synodus permittendum cen-

Can. 4. cau. 1. qu. 7.

censuit Episcopis, qui in controversia Sanctarum Imaginum a vera Fide defecisse videbantur, ut in Concilii locum ingrederentur, & pristinum locum recuperarent, si ab hæresi se recessisse profiterentur. Ex his tres fuerunt, Basilius Ancyræ, Theodorus Myrorum, & Theodosius Ammorii. Primus ita ex libello, quem secum professionis Fidei caussa adtulerat, legit Basilius Ancyræ: *Legislatio est Ecclesiastica canonice tradita de sursum ab initio tam a Sanctis Apostolis, quam a successoribus eorum, Sanctis videlicet Patribus nostris, atque Magistris, sed & Sanctis, & universalibus sex Synodis, seu localibus Conciliis, quæ hortodoxe collecta sunt, ut ab hæresi quacumque ad hortodoxam confessionem, & traditionem Catholicæ Ecclesiæ conversi in scriptis suam abnegent hæresim, & Fidem confiteantur hortodoxam*. Post quæ Basilius fidei professionem fecit, qua præsertim fassus est, se & traditiones Ecclesiasticas omnes, & præsertim Sacrarum Imaginum cultum suscipere. Eodem modo fidem professi sunt Theodorus Myrorum, & Theodosius Ammonii; Quamobrem (sunt verba in actione expressa) *Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: videtur vobis, ut recipiant Sedes suas? Reverendi Monachi dixerunt: Quemadmodum susceperunt Sanctæ, & universales Synodi ex hæresi conversos, & nos suscipimus. Sancta Synodus dixit: Placet omnibus nobis, & jussi sunt Reverendissimus Basilius Episcopus Ancyræ, & Theodorus Reverendissimus Episcopus Ammorii sedere in gradibus, & sedibus suis*. Post hos alii Episcopi quamplures ad Concilium adducti sunt ex iis, qui antea Sacras Imagines execrati fuerant, qui pœnitentiam profitebantur omnes, atque ex ignorantia se Iconomachis favisse adserebant, allegantes pessimo aliorum improborum magisterio fuisse seductos. Quod audiens *Constantinus* (sunt verba hæc Synodi a Gratiano corrupta) *Sanctissimus Episcopus Constantiæ Cypri dixit: oportebat vos, cum essetis Episcopi, discendi nullam necessitatem habere, sed Magistros esse potius aliorum*. Se se rursum excusabant conversi, ajentes se a malis Præceptoribus fuisse deceptos. *Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: quoniam quidem dixistis malorum Magistrorum malas esse Doctrinas, Ecclesia ex malis Magistris Sacerdotes admittere non consentit*. Hinc excitata disputatio fuit, utrum omnes istiusmodi Episcopi, & qua ratione recipiendi forent? Lecti sunt ad eam rem nonnulli canones, ex quibus tamen Nicæni Episcopi nihil concludere potuerunt hæsitantes. Inter ceteros *Johannes* (sequuntur acta Concilii a Gratiano relata) *Deo amabilis Vicarius Apostolici Throni orientis dixit: Hæresis separat ab Ecclesia omnem hominem*. Deinde alii canones numero plures lecti sunt, post quos ita Tharasius pronunciavit: *jam plurimi Canonici libri, & Synodici, atque paterni relecti sunt, & ex hæresi conversos docuerunt nos recipere, nisi forte maligna in eis fuerit noxa reperta*. Hinc cæptum est in humaniorem sententiam propendere, ut scilicet conversi Episcopi benignè reciperentur. Propenderunt inter ceteros Legati Sedis Apostolicæ: Nam *Petrus Deo amabilis presbyter*, (ita sequuntur acta Synodi) *& locum retinens Apostolicæ Cathedræ Hadriani Papæ Romæ dixit: Hoc perspicuum est; etenim Romæ in exilio erat Macarius hæreticus a sexta Synodo missus, & quadraginta dies dedit ei spatium Sanctæ memoriæ Pater noster Papa Benedictus, & per singulos dies mittebat ad eum Bonifacium Consiliarium suum, & commonitoriis verbis docebat eum ex Divina Scriptura, & nunquam voluit corrigi: Hoc autem faciebat, ut persuaderet, & reciperet eum*. (Gratianus in postremis hisce verbis referendis multum excessit, dum scripserit: *ut reciperet eum in ordine suo*.) Rursum alia exempla receptorum hæreticorum in Synodo proposita sunt; *Ac Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: quid dicitis de Anatolio? Nonne Primas Sancta*

ta Synodi fuit ? Et ecce a Dioscoro impio ordinatus est. Ergo & nos suscipimus eos, qui ab Hæreticis ordinati sunt, quemadmodum Anatolius est receptus. Et rursus; Vere vox Dei est; quia non morientur filii pro Patribus, sed unusquisque suo peccato morietur, & quia ex Deo est consecratio. Alia quamplura hic adjecta sunt ad rem eandem confirmandam, post quæ ita legitur in actis Synodi: *Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: Auditionem fecimus paternorum mandatorum. Quid ergo oportet ? suscipitis ab Hæreticis ordinatos ? Sancta Synodus dixit: etiam Domine audivimus, & oportet suscipere. Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: quin potius & plures eorum, qui in sexta Synodo consederunt, a Sergio, Pyrrho, Paulo, & Petro præceptoribus videlicet Hæreseos unam voluntatem in Christo prædicantium ordinati sunt, quoniam hi vicissim Constantinopoleos thronum sortiti sunt, & a Petro, qui ex his novissimus eidem throno præsedit usque ad sextam Synodum anni plus non transierunt, quam quindecim, & ipsi, qui intra hoc tempus fuerunt, Thomas, & Johannes, & Constantinus Pontifices in præsignato tempore, idest dum hi, qui Hæretici nominati sunt extitisse noscuntur, & propterea non sunt improbati; per quinquaginta enim annos tunc hæresis perduravit; sed sextæ Synodi Patres ipsos quatuor anathematizaverunt, quamquam ordinatio eorum essent. Sancta Synodus dixit: clarum est. Constantinus Sanctissimus Episcopus Cypri dixit: sufficienter ostensum est honorabilissimi fratres, & de hoc, quia qui ab Hæreticis accedunt, suscipiendi sunt; Siquis autem studio ad Hæreticum ierit, & susceperit Ordinationem, sine receptione sit.* Ad hanc eandem rem confirmandam edita est S. Basilii Epistola ad Nicopolitas, ubi asseritur eos rejiciendos esse, qui fuerint ab Hæreticis ordinati. Ad hæc *Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: & ego execror eos, qui ob hujusmodi caussam, & fidei destructionem sunt ordinati; & maxime si Episcopi ortodoxi præsentes fuerint, a quibus poterant consecrari; sic enim est paternus sensus. Sin autem Synodica promulgatio, & concordia Ecclesiarum caussa ortodoxiæ facta fuerit, qui præsumserit a prophanis Hæreticis ordinari, depositioni succumbet. Sancta Synodus dixit, hoc justum judicium.* Hæc est integra actio prima hujus Nicænæ Synodi paucis perstricta, atque ex interpretatione Anastasii eisdem verbis relata, in quibus a Gratiano valde depravata, & interfecta laudatur.

In canone 3. cau. 9. qu. 3. exhibetur canon 11. ex Nicænis juxta versionem Anastasii. Clarius videntur interpretati fuisse alii ex Græcis exemplaribus. *Cum omnes divinos canones servare teneamur, eum quoque, qui jubet œconomos esse in singulis Ecclesiis* (is est canon 26. Concilii Chalcedonensis) *illæsum omnino servare debemus. Et siquidem unusquisque Metropolitanus in sua Ecclesia œconomum constituit, bene habet, sin minus Constantinopolitano Episcopo speciali auctoritate licebit œconomum in ejus Ecclesia præficere. Similiter & Metropolitanis, siqui eis subsunt Episcopi nolint in suis Ecclesiis œconomos constituere. Hoc ipsum autem servari etiam in Monasteriis oportet.* *Can. 3. cau. 9. qu. 3.*

Canon 19. cau. 12. qu. 2. consonat cum Græcis exemplaribus juxta omnium interpretationem, dummodo claritatis ergo pro illis verbis, *nec si principibus* legamus cum Anastasio, *nec sic principibus*, vel cum aliis recentioribus, *nec sic quidem principibus*. Atque ut commode quis hunc canonem explicet, animadvertet prudens Interpres abusum octavi sæculi, quo nobilium favore facile erat ad dignitates Ecclesiasticas promoveri, non quidem ex Ecclesiarum utilitate, sed potius pactione inita inter nobiles, & promovendos, futurum, ut promoti nobilibus ipsis Ecclesiastica Bona concederent. Intererat autem Ecclesiarum, ne hujusmodi ordinationes fierent, quibus simoniaca promissione accedente, *Can. 19. cau. 12. qu. 2.*

Ecclesiarum jura diminuebantur. Quum vero & de Principibus sermo instituatur in canone, dicaturque irritam esse concessionem rerum Ecclesiasticarum illis ab Episcopo factam memoratis ex caussis, agnoverunt Nicæni Patres id sapientissimorum Principum voluntati congruere, qui quemadmodum illorum hæreditates capere noluerunt, a quibus litis promovendæ caussa, & premendi adversarium instituti fuissent, ita nec facile recepissent ea bona, quæ sibi simoniæ caussa fuissent concessa; dedecet enim non minus simoniæ patrocinium, quam calumniæ facultatem ex Principali Majestate capi, quemadmodum edisserit Paulus in l. penult. ff. de hæred. instituendis.

Canon 64. cau. 16. qu. 1. idem est cum canone 4. ex Nicænis juxta Anastasianam versionem, a qua minime differunt, nisi verbo tenus, aliorum interpretationes. Quædam tamen omisit Gratianus, quæ in hoc loco arbitror describenda; etenim post illa verba: *Sed parentes filiis*, ita Anastasius sequitur: *Quisquis ergo propter exactionem auri, vel alterius cujuslibet speciei, aut propter proprium vitium inventus fuerit coercens a ministerio, vel sequestrans aliquem Clericorum, qui sub se degunt, aut venerabile templum claudens, ne in eo Dei ministeria celebrentur, ad insensata suam transmittens insaniam, insensatus veraciter est, ac per hoc simili pœnæ eo subjecto convertatur dolor ejus in caput ejus, ut in transgressorem mandati Dei, & mandatorum Apostolicorum; præcipit enim & Petrus* &c.

Can. 64. cau. 16. qu. 1.

Canon 21. cau. 18. qu. 2. prout in recentioribus Gratiani Codicibus legitur idem est cum canone Nicæno juxta interpretationem Anastasii, dummodo tamen pro particula *si* legatur *non* in illis verbis: *Adulterium enim intercipit cohabitationem. Non habeat aditum Monachus* &c. In reliquis observandæ sunt Romanorum Correctorum adnotationes.

Can. 21. cau. 18. qu. 2.

Canon 5. cau. 19. qu. 3. a Correctoribus Romanis ita restitutus est ad fidem optimorum exemplarium, ut nihil amplius desiderandum videatur. Consonat ille cum Anastasiana versione Nicæni canonis 13. Verum non desunt aliorum interpretationes Græcorum Codicum, juxta quos paullo aliter habentur priora canonis verba, in quibus non præcipue de ædibus Episcopalibus, aut monasticis sermonem institutum fuisse adpareat, sed potius de Ecclesiis, sive Templis ibi: *Quoniam per eam, quæ fuit propter peccata nostra in Ecclesiis, calamitatem, sacrosanctæ quædam ædes a quibusdam viris arreptæ sunt, & Episcopatus, & Monasteria, & facta sunt communia diversoria* &c.

Can. 5. cau. 19. qu. 3.

Canon 1. cau. 21. qu. 1. consonat cum can. 15. ex Nicænis, ac præsertim si cum eo Anastasii interpretationem conferamus. Ceterum Romani Correctores nonnulla ad integram ejusdem canonis lectionem utilia observarunt.

Can. 1. cau. 21. qu. 1.

Petierant Græci in septima Synodo, ut quidam canones in Pseudosynodo Trullana editi confirmarentur, ii videlicet, qui disciplinæ Ecclesiasticæ utiles videbantur. Hujusmodi visus erat canon 27. ex Trullanis relatus in can. 2. cau. 21. qu. 4., confirmatus propterea est in can. 16. Nicæno, quem Gratianus descripsit in can. 1. cau. 21. qu. 4., cujus verba omnino consonant cum Anastasii interpretatione. Quod si quæratur, quid significent ea verba, *epitimio tradi*, & *per epitimium corrigi*, dixerim nihil aliud illis exprimi, quam pœnis Episcopo arbitrariis afficiendos esse, quemadmodum deducitur ex aliorum interpretationibus, qui scripserunt *pœnis coerceri*. Porro in Concilio Trullano pœna præfinita fuerat, qua Clericus delinquens per unam hebdomadam ab officio suo suspendebatur.

Can. 1. cau. 21. qu. 4.

Ca-

Canon 18. cau. 22. qu. 4. referendus est ad actionem 4. Nicænæ hujus Synodi. Ibi sacrarum imaginum caussa versabatur; atque cum jam Episcopi omnes pro imaginum cultu stabiliendo sententiam suam declarassent, modos excogitabant, quo omnibus cultum eundem suaderent, atque decernerent. Interea mota controversia de illis fuerat, qui se nunquam veneraturos sacras imagines jurejurando spoponderant, & ad eam rem propositum fuit Sancti Patris Sophronii exemplum de Monacho quodam Olivetano, qui dæmoni roganti jurejurando promiserat de quadam B. Mariæ imagine non colenda, futurum enim sperabat, ut amplius a dæmone eo pacto non vexaretur, quemadmodum & sponsionem acceperat. Verum juramentum minime implevit, laudatusque fuit, quod seni cuidam Monacho indicaverit, atque eidem imagini cultum exhibere perseveraverit. His in Synodo lectis ita sequitur ex Anastasii interpretatione: *Johannes reverendissimus Monachus Presbyter, & Vicarius Orientalium Pontificum dixit: Et aliud significat sermo Patris nostri Sophronii, quia expedit ei, qui juravit magis perjurare, quam omnino servare jusjurandum in destructionem venerabilium imaginum. Hoc autem dicimus, quoniam quidam hodie excusant se propter juramentum. Tharasius Sanctissimus Patriarcha dixit: Quoniam sciebat bonitatem Dei, quia pœnitentes suscipit, ideo disposuit transgredi impium juramentum. Et nunc qui in hæresi ista juraverunt, siquidem aliud peccatum non fecerunt, rationabilis eis est excusatio, & non habent, quod dicant; nam si in alia peccata incidunt, debent Deum placare, & obsecrare de remissione illiciti juramenti. Theodorus sanctissimus Episcopus Subritensium dixit: Princeps Apostolorum Petrus negavit, sed acta pœnitentia receptus est. Tharasius sanctissimus Patriarcha dixit: Herodes non perjuravit, sed periit; at vero Petrus negavit cum juramento, deinde foras egressus, & lacrymatus, salvus factus est. Omne quippe peccatum benignus Deus ignoscit, si ex tota anima quis pœnitentiam gesserit. Sancta Synodus dixit: Etiam Domine, sic nos sancta Scriptura docet.* Et post pauca. *Leo sanctissimus Episcopus Phociæ dixit: Scriptum est, quia juramentum mendax ne diligatis, & hujus rei gratia mendax juramentum nostrum parvipenditur, tanquam nullam fortitudinem habens.* Ex his & restituenda erit, atque emendanda lectio Gratiani. *Can. 18. cau. 22. qu. 4.*

Canon 28. de cons. dist. 3. habetur in actione 6. ejusdem Nicæni Concilii, in qua refertur integrum Conciliabulum Iconomacorum, & analitice refutatur sex tomis, sive opusculis adversus illud editis. In tomo autem 2. quum referretur illius Pseudosynodi sententia, qua Iconomachi Catholicos tanquam Idolis servientes redarguebant, ita e contrario Nicæni Patres scripserunt. *Itaque sanctas imagines Christiani neque Deos nominarunt, neque spem salutis suæ in eis aliquando habuerunt, neque ab illis expectant futurum judicium, nisi ad recordationem, & munimen eas habentes, & amore circa illarum Principalia flagrantes, has & amplexi sunt, & honoranter adoraverunt; non tamen divinæ his servitutis, vel cultus officium impenderunt, (absesto calumnia), sed neque aliis quibuslibet rebus.* *Can. 28. de conf. dist. 3.*

CAPUT

CAPUT XLIV.

De Concilio Compendiensi.

Hoc nomine laudantur apud Gratianum tria hæc Capitula.

{ *Can.* 3. *cau.* 33. *qu.* 1. *varius in diversis exemplaribus.*
{ *Can.* 3. *cau.* 33. *qu.* 5. *consonat cum vulgatis Concili exemplaribus.*

His additur can. 4. *cau.* 6. *qu.* 3. *ex Capitulis Karlomanni anni* 882.

SUperius, ubi egimus de Concilio Vermeriensi, animadvertimus Concilium Compendiense sæpius a Collectoribus canonum nomine Concilii Vermeriensis fuisse laudatum. Illud est Compendiense Concilium anni 756., vel, ut aliis placet, anni 757. sub Paullo I. Pontifice Maximo, & Rege Pipino in Gallia in Diœcesi Suessoniensi in Compendio Palatio, quod nunc *Compiegne* appellatur, celebratum, in quo Pipinus idem simul cum Episcopis Regni, toto insuper populo conveniente interfuit. Huc pertinet apud Gratianum canon 3. cau. 33. qu. 1., cujus verba habentur in can. 17. Concilii, ibi: *Siquis accepit mulierem, & habuit ipsam aliquo tempore, & ipsa fœmina dicit, quod non mansisset cum ea, & ille vir dicit, quod fecit, in veritate viri consistat, quia caput est mulieris. De muliere quæ dicit, quod vir suus ei commercium maritale non reddidit, Georgius consensit.* Hanc tamen canonis editionem, quæ apud Baluzium habetur, ego non satis integram arbitror, eidemque Gratianeam anteferendam esse. Quid enim illa verba posteriora significant: *De muliere quæ dicit, quod vir suus ei commercium maritale non reddidit, Georgius consensit*? Hæc omittuntur non solum apud Gratianum, verum etiam apud Reginonem lib. 2. cap. 244., & Collectores Reginone posteriores. Quamobrem ego reor verba illa: *De muliere quæ dicit, quod vir suus ei commercium maritale non reddidit*, e margine in textum fuisse translata; forte enim ad marginem adscripta fuerant, ut indicaretur, quænam materies ibidem pertractaretur, quemadmodum in inscriptionibus canonum etiam in recentioribus Codicibus fieri solet. Excipienda forte sunt postrema verba: *Georgius consensit*, quæ sicut in aliis ejusdem Concilii Canonibus subjiciuntur, videlicet 9., 11., 12., 13., & 18., ita potuerunt etiam adjici in canone 17. Erat Georgius Romanus, & Episcopus a Summo Pontifice Stephano apud Pipinum Apostolicus Legatus, quemadmodum deducitur ex Epistolis Stephani Papæ ad eundem Regem, qui cum aliis pluribus Gallicanæ Ecclesiæ Conciliis auctoritate Apostolica præsedisset, teste Hincmaro in Epist. 37. ad Rodulphum, & Frotarium Metropolitanos Aquitaniæ cap. 5., ita facile Concilio huic Compendiensi præsidere potuit, ac propterea mirum videri non debet, si ad finem plurium canonum in eadem Synodo definitorum, dicatur Georgius consensisse, quasi ad significandum, canones illos fuisse Apostolica auctoritate a Legato Pontificio confirmatos.

Can. 3. *cau.* 33. *qu.* 1.

Can. 3. *cau.* 33. *qu.* 5. In eodem Compendiensi Concilio cap. 3. legitur canon 3. cau. 33. qu. 5., ubi tamen pro illis verbis, *sine licentia* legendum est *sine commeatu*, quæ phrasis idem apud

apud Auctores medii ævi significabat, ac placitum, sive, ut hodie vulgo dicunt, licentiam.

Posterioris sane temporis est Concilium illud, ex quo Gratianus laudavit canonem 4. cau. 6. qu. 3., est enim is ex Capitulis Karlomanni editis anno 882. Tria ejusdem temporis Karlomanni Capitula constituta scimus coram Episcopis Gallicanis: Primum apud Carisiacum, alterum in Broilo Compendii, tertium in Palatio Vernensi, atque in postremis duobus de furto ac rapina actum est; quoniam enim, uti dicitur in can. 6. tertii Capituli, plures erant, qui dum venirent ad unjus Episcopi Parochiam, vel ad *Curtem* Regis, vel in aliam Dioecesim aliena bona diripiebant, statutum fuit, ut liceret Episcopis, in quorum Dioecesi furtum admissum fuisset, illos raptores, licet alteri Episcopo subjectos, post admonitionem excommunicare; hinc rogati sunt Episcopi omnes, ne moleste, aut graviter ferrent, subditos suos rapinas admittentes ita ab extraneis Episcopis excommunicari, quemadmodum habetur in dicto canone 4. cau. 6. qu. 3., qui hisce verbis exprimitur in canone 8. memorati tertii Capitularis: *Placuit nobis pro communi utilitate, & instanti necessitate, ut nullus Episcoporum graviter ferat, si ejus Parochianum pro hujusmodi caussa deprædationis alter Episcopus excommunicaverit.* Melius itaque canon 4. Gratianeus laudandus erat nomine Capitulorum Karlomanni, aut nomine Concilii in Vernis palatio celebrati, quam Concilii Compendiensis; quamquam tamen in eo venia danda sit Gratiano, & qui eum antecesserunt, Collectoribus, qui fortasse putaverunt Capitulum tertium Karlomanni in eodem loco editum fuisse, in quo editum fuerat secundum, ac propterea apud Compendium in Broilo, ex quo Compendiensis Concilii nomen emersit. Can. 4. cau. 6. qu. 3.

APPENDIX.

De Canone 19. cau. 32. qu. 7.,

Quem nomine cujusdam Concilii Gratianus laudavit.

AD Concilium Compendiense anni 757. referendus est canon 19. cau. 32. qu. 7., quem Gratianus memoravit nomine cujusdam Concilii, quin indicaret specialiter, undenam fragmentum hujusmodi excerpsisset. Habetur ille in canone octavo dicti Concilii Compendiensis his verbis: *Siquis homo habet mulierem legitimam, & frater ejus adulteravit cum ea, ille frater, vel illa fœmina, qui adulterium perpetraverunt, interim quo vivunt, nunquam habeant conjugium. Ille, cujus uxor fuit, si vult, potestatem habeat accipere aliam.* Probatum hoc Capitulum fuit auctoritate Pipini Regis, qui apud Compendium, uti diximus, solemnia totius populi comitia indixerat; relatumque etiam illud fuit in lib. 5. Capitularium cap. 21. in editione Parisiensi anni 1677.

CAPUT

CAPUT XLV.

De Capitulis Hadriani Papæ, quæ & aliquando nomine Concilii Romani laudantur apud Gratianum.

Modo nomine Capitulorum Hadriani Papæ, modo nomine Romani Concilii memoravit Gratianus sequentes Canones.

Can. 3. cau. 2. qu. 3. jungendus cum can. 18. cau. 3. qu. 6.
Can. 4. cau. 2. qu. 3. consonat etiam cum can. 75. Eliberitano.
Can. 40. cau. 2. qu. 6. consonat cum Francorum Capitularibus, & Aniani interpretatione.
Can. 50. cau. 2. qu. 7. consonat cum l. 41. Cod. Theodos. de Episc. & Clericis.
Can. 53. cau. 2. qu. 7. de servis potius, quam de Monachis intelligendus.
Can. 7. cau. 3. qu. 5. relatus inter Francorum Capitularia.
Can. 16. cau. 3. qu. 6. ad meliora exemplaria redigendus.
Can. 18. cau. 3. qu. 6. jungendus cum can. 3. cau. 2. qu. 3.
Can. 1. cau. 3. qu. 7. pertinet ad Epistolam Felicis Papæ a Mercatore confictam.
Can. 8. cau. 3. qu. 11. ex vetere interprete Codicis Theodosiani.
Can. 4. cau. 4. qu. 6. jungendus cum can. 1. cau. 3. qu. 7.
Can. 1. cau. 5. qu. 1. consonat cum libris Francorum Capitularium.
Can. 1. cau. 5. qu. 3. pertinet ad Epistolam Felicis Papæ a Mercatore confictam.
Can. 2. cau. 5. qu. 3. consonat cum Decretalibus Epistolis Mercatoris.
Can. 1. cau. 5. qu. 6. relatus in Codicem Capitularium Francorum.
Can. 5. cau. 5. qu. 6. referendus est ad leg. 2. Cod. Theodos. de petitionibus.
Can. 2. cau. 6. qu. 1. consonat cum decretalibus Isidori Mercatoris.
Can. 6. cau. 6. qu. 1. consonat cum sententiis Isidori Mercatoris.
Can. 48. cau. 11. qu. 1. consonat cum sententiis Isidori Mercatoris.
Can. 49. cau. 11. qu. 1. consonat cum sententiis Isidori Mercatoris.
Can. 3. cau. 15. qu. 4. consonat cum pluribus capitibus Conciliorum mediæ ætatis.
Can. 11. cau. 25. qu. 1. ex melioribus Codicibus emendandus.

DUæ vulgo exhibentur Collectiones Hadriano I. Pontifici Maximo tributæ. Prior appellatur: *Epitome Canonum, quam Hadrianus Summus Pontifex hoc nomine primus Carolo Magno Romæ obtulit anno Domini* 773. in hac in primis habentur sententiæ breviatæ canonum Apostolorum numero 45.; deinde canones 24. Ancyrani, 15. Neocæsareenses, 20. Gangrenses, 25. Antiocheni, 58. Laodiceni, 21. Sardicenses, 23. Carthaginenses, &. alii ex diversis Africanis Conciliis numero 105. De hac Collectione sermo non est in præsentia, quum ex ea nihil omnino habeamus apud Gratianum. Posterior hoc nomine circumfertur: *Hadriani Papæ Capitula, quæ ex Græcis, & Latinis Canonibus, & Synodis Romanis, atque Decretis Præsulum Romanorum sparsim collecta sunt, & Ingilramno Mediomatricæ Urbis Episcopo Romæ a B. Hadriano Papa tradita, sub die 13. Kalendas Octobres, indictione 9., quando pro sui negotii causa agebatur.* Collectio hæc modo Romanum Hadriani Concilium, modo

modo Hadriani Capitula, modo Hadriani Decretum apud Gratianum dicitur. Verosimilius autem est, quod eruditissimi viri tradunt revera Hadriani illam non esse. Antonius Augustinus elegantissimas adnotationes eisdem Canonibus adjecit, sed de rei veritate visus est dubitasse, dum scripsit: *De Hadriani Papæ Decretis sumtis, ut ajunt, ex Græcis, & Latinis Canonibus, & Synodis Romanis, atque Decretis Præsulum, ac Principum Romanorum, & traditis Ingelramno Mediomatricis Urbis Episcopo 13. Kalendis Octobris indictione 9. anno Christi 785., ut suspicor*. Alii non ab Hadriano elucubratam asserunt collectionem, & Ingelramno traditam; sed potius e converso ab Ingelramno factam, vel, ut ajunt, ab Agilramno, & Hadriano Pontifici oblatam. Sane referunt in quodam Codice MS. vetustissimo Bibliothecæ S. Victoris Parisiensis hanc adesse eisdem Capitulis inscriptionem: *Incipiunt Capitula collecta ex diversis Conciliis, sive Decretis Pontificum Romanorum ab Agilramno Metensi Episcopo, & Hadriano Papæ oblata*. Natalis Alexander tom. 13. Histor. Ecclesiast. pag. 54. scribit eundem titulum præferre aliud MS. optimæ fidei, & venerandæ antiquitatis Monasterii Lætiensis. Præter horum MSS. fidem ad hanc eandem rem faciunt plures, & quidem gravissimæ conjecturæ. Siquidem, ut diximus, Hadrianus Papa jam pridem Carolo Magno collectionem sacrorum canonum obtulerat, in qua tamen nullum inseruit ex iis Decretis, quæ in hisce Capitulis continentur, imo nec ullum istorum Decretorum, sive Capitulorum fragmentum, sed tantummodo Codicem illum, quem Romana Ecclesia a Dionysio Exiguo acceperat. Porro hæc collectio Capitulorum ut plurimum constat ex monumentis apocryphis, videlicet depromtis ex Isidoro Mercatore, quæ intererat Agilramni Romæ ad suæ causæ defensionem adferre. Quod facile innuitur ex vulgata Capitulorum istorum inscriptione, in illis verbis: *Quando pro sui negotii caussa agebatur*. Etenim Agilramnus facile noverat sibi plurimum favere Isidorianas merces, quas propterea collectas Pontifici Maximo obtulit, veluti Judici in caussa sua. Atque etiam exinde percipimus, quænam istiusmodi capitibus reverentia debeatur; licet enim aut Hadriano Papæ accepta quodammodo esse potuerint, & in Francorum Capitularia redacta, tamen ideo probata ab initio fuisse videntur, quod creditum fuisset genuina, & germana in ipsis capita contineri, quemadmodum in integra Isidori collectione. Quamobrem eadem erit penes me collectionis hujus opinio, qualis est illorum canonum, qui ab Isidori Mercatoris Codice in alias posterioris temporis collectiones fuere translati.

In capite 52. alias 48. hujusce collectionis leguntur canones 3. cau. 2. qu. 3., & can. 18. cau. 3. qu. 6. his verbis: *Qui crimen objicit, scribat se probaturum revera, & ibi causa agatur, ubi crimen admittitur, ut qui non probaverit, quod objecit, pœnam, quam intulerit, ipse patiatur*. Hæc eadem verba depromta videntur ex Epistola Fabiano Pontifici a Mercatore tributa, quemadmodum constat, quoties cum iis conferatur canon 1. cau. 3. qu. 6. Relata hæc sunt in librum 7. Capitularium Francorum cap. 365., consonantque cum l. 11 Cod. Theodosiano de accusationibus, & inscriptionibus. *Can. 3. cau. 2. qu. 3. & can. 18. cau. 3. qu. 6.*

In cap. 62., alias 57. habetur canon 4. cau. 2. qu. 3. his verbis: *Siquis Episcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum falsis criminibus appetierit, & probare non potuerit, nec in fine dandam esse communionem*. Legunt alii: *Nisi in fine dandam ei non esse communionem*. Hic omnino consonat cum canone 75. Concilii Eliberitani, nec non cum can. 24. Concilii Arelatensis II., idest cum can. 2. cau. 3. qu. 10. *Can. 4. cau. 2. qu. 3.*

Can. 40. cau. 2. qu. 3. Can. 40. cau. 2. qu. 6. emendandus est ex capitulo 44., alias 41. his verbis: *Si quando in causa capitali, vel in causa status interpellatum fuerit, non per procuratores, sed per ipsos est agendum*. Gratianus in inscriptione hujus canonis habet: *Hadrianus Papa ait in Capitulis a se collectis*, ex quibus adparet Gratianum, si ejus est hæc inscriptio, sensisse revera hæc Capitula Hadriano Pontifici esse tribuenda. Eadem verba translata sunt in librum 7. Capitularium cap. 357., atque depromta ex interpretatione Aniani ad titulum 35. libri 5. sententiarum Paulli.

Can. 50. cau. 2. qu. 7. Quod nomine Romanæ Synodi descripsit Gratianus in can. 50. cau. 2. qu. 7. habetur inter capitula Hadriani Papæ cap. 24., alias 22. his verbis: *Siquis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet Clerici apud Episcopos, quia alibi non oportet, a qualibet persona fuerint accusati, quicumque fuerit ille, sive sublimis vir honoris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus illaudabilis intentionis arripuerit, noverit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre. Siquis vero circa hujusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate hujus sanctionis intelligat se jacturam infamiæ propriæ sustinere, ut damno pudoris, existimationis dispendio, discat sibi alienæ verecundiæ impune insidiari saltem de cetero non licere, sed qualem fratri paraverat damnationem, talem in se suscipiat*. Hæc eadem verba leguntur in lib. 7. Capitularium cap. 438., atque jam Isidorus Mercator descripserat in Epistola ad Orientales, quam Sixto III. adtribuit. Fertur ibi Sixtus Papa accusatus fuisse a Basso de vi illata in virginem quandam, quæ ut proponeretur accusatio, Concilium Romanum celebratum fuerat sub Valentiniano Augusto, ubi cum Bassus in probatione defecisset, rejectus est, & tanquam conviciator damnatus, unde suborta fuit occasio decernendi, ut unusquisque accusator teneatur ad eorum, quæ objiciat, probationem. Verba Sixto III. tributa in ea Epistola hæc sunt: *Scitote me criminari a quodam Basso, & injuste persequi. Quod audiens Valentinianus Augustus nostra auctoritate Synodum congregari jussit, & facto Concilio cum magna examinatione satisfaciens omnibus, licet evadere satis aliter non potuissem, suspicionem tamen fugiens, coram omnibus me purgavi, me scilicet a suspicione, & æmulatione liberans, sed non aliis, qui noluerint, aut sponte hoc non elegerint faciendo, formam exemplumque dans, cum scriptum sit: Siquis crimen objicere voluerit, scribat se prius probaturum, & alibi: Criminatores adversus doctorem nemo recipiat: & iterum: siquis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet Clerici apud Episcopum a qualibet persona fuerint accusati, quicumque fuerit, sive ille sublimis vir honoris, sive ullius alterius generis persona, qui hoc genus illaudabilis intentionis arripuerit, noverit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre*. Sane Gratianus, & Collector Capitulorum Hadriani nonnulla ex his immutarunt, ac corruperunt; nisi forte dicere velimus verba Gratiani, aut alterius Collectoris referenda esse ad aliam Epistolam decretalem falso tributam Cajo Papæ ab Isidoro Mercatore, in qua hæc leguntur: *Siquis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet Clerici apud Episcopos (quia alibi non oportet) a qualibet persona, quæ rite accipienda est, fuerint accusati, quicumque fuerint, sive ille sit sublimis vir honoris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus illaudabilis intentionis arripuerit, noverit probationis documenta se debere inferre*. Sunt hæc omnia apocrypha, atque a Mercatore conficta. Siquis potius optaverit ad meliores Codices, sive capitulum Hadriani, sive Gratiani canonem redigere, opus erit in medium adferre legem 41. Codice Theodos. de Episcopis, & Clericis anni 412. auctore Honorio Augusto his verbis: *Clericos nonnisi apud Episcopos accusari convenit. Igitur si Episco-*

Episcopus, vel Presbyter, Diaconus, & quicumque inferioris loci Christianæ legis minister apud Episcopum (siquidem alibi non oportet) a qualibet persona fuerint accusati, sive ille sublimis vir honoris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus laudabilis intentionis arripiet, noverit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre &c.

Canon 53. cau. 2. qu. 7. habetur in cap. 31., alias 29. Hadriani, in quo notanda est varietas lectionis; ubi enim Gratianus legit *interdici*, in eo capitulo habetur: *intercidi*. Gratianus hoc caput de Monachis intellexit; cum tamen non Monachorum, sed mortuorum fiat mentio, voce hac symbolice usurpata. Ceterum si integer canon legatur, qualis habetur in cap. 440. Capitularium Francorum lib. 7., non de Monachis agi, sed de servis ibidem intelligemus; postquam enim cautum est illic, ne servi accusent eos, cujus potestati subjiciuntur, hæc sequuntur: *Vocem enim funestam potius intercidi, quam audiri oportet. Eorum vero accusandi Sacerdotes, vel testificandi in eos os obstruimus, quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus*; quæ verba plurimum consonant cum *leg. 3. Cod. Theodos. Ne præter crimen Majest.* Refert hæc Gratianus idem in 3. parte quæst. 11. cau. 3. Can. 53. cau. 2. qu. 7.

Nomine Synodi Romanæ habitæ sub Hadriano refertur canon 7. cau. 3. qu. 5., pertinet autem ad caput 11. inter capitula his verbis expressum: *Accusationes, & accusatores, atque ea negotia, quæ sæculares non adsciscunt leges, divina, ac synodica funditus a Clericis repelli auctoritate censemus; quia indignum est Superiores pati ab inferioribus, quæ inferiores ab eis pati despiciunt.* Hæc eadem verba relata sunt in librum 7. Capitularium cap. 307., & inter capitula Herardi Turonensis cap. 102., ceterum depromta sunt ex pluribus Epistolis, quas Isidorus Mercator vetustissimis Pontificibus adscripsit, ex quibus Ingelramnus, uti diximus, ferme omnia sua Capitula excepit. Can. 7. cau. 3. qu. 5.

Rursus Romanæ Synodi nomine refert Gratianus canonem 16. cau. 3. qu. 6. Habetur autem in pluribus Hadriani capitulis. In cap. 5. prope finem hæc leguntur: *Neminem ergo exhiberi de Provincia ad Provinciam, vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem judicis, ad quem fuerit appellatum, idest ut actor semper rei forum sequatur.* Verba hæc depromta fuerunt ex 2. Epistola Felici Papæ a Mercatore tributa. In capite 9. apud Hadrianum hæc habentur: *Salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus Primatu, manifestum est, quod illa, quæ sunt per unamquamque Provinciam, ipsius Provinciæ Synodus dispenset, sicut in Nicæno constat decretum esse Concilio.* Videntur hæc depromta fuisse ex canone 2. Concilii Constantinopolitani, ubi tamen paullo aliter eadem sententia exhibetur ibi: *Servata vero, quæ descripta est de gubernationibus regula, manifestum est, quod illa, quæ sunt per unamquamque Provinciam, ipsius Provinciæ Synodus dispenset, sicut Nicæno constat decretum esse Concilio.* Quæ constitutio refertur ad canonem 5. Concilii Nicæni, in quo tempora Provincialium Synodorum ad dirimendas Ecclesiasticas controversias definita fuerunt. Sequitur capitulum 10. in collectione Hadriani his verbis: *Ultra Provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur. Omnis accusatio intra Provinciam audiatur, & a Comprovincialibus terminetur.* Jam animadverterunt Romani Correctores apud Gratianum adjecta fuisse verba illa, *nisi Prælatus sit, qui accusatur*, quæ apud Hadrianum, imo & in antiquis Gratiani exemplaribus desiderantur, ut facile suspicari possimus a quodam studioso ad marginem primum adposita fuisse juxta receptam aut sui temporis, aut suæ Provinciæ disciplinam, e margine deinde in textum ipsum fuisse Can. 16. cau. 3. qu. 6.

 tran-

translata. Eadem sententia relata est in librum 6. Capitularium cap. 381. ibi: *Omnis accusatio intra Provinciam audiatur, & a Comprovincialibus terminetur. Ultra Provinciae terminos accusandi licentia non progrediatur.*

Can. 1. cau. 3. qu. 7. & ca. 4. cau. 4. qu. 6. In capite 5. apud Hadrianum hæc habentur: *Sancta Synodus Romana dixit: hæc sunt, quæ deinceps propter malorum hominum insidias, qui in Ecclesiam, & Ecclesiasticos indifferenter sæviunt viros, conservari firmissime volumus in secula. Siquis Episcopus &c.* & post multa: *Quod si accusatorum personæ in judicio Episcoporum culpabiles adparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias habuerint causas, non tamen criminales, vel Ecclesiasticas; infamis enim persona nec procurator potest esse, nec cognitor.* Postrema hæc verba nomine Sanctæ Romanæ Synodi retulit Gratianus in can. 1. cau. 3. qu. 7., & in can. 4. cau. 4. qu. 6. ibidemque nomine Synodi Romanæ illa intelligitur, quam effinxit Isidorus Mercator, tempore Felicis Papæ fuisse celebratam, cui tribuuntur illa eadem, quæ nuper retulimus verba in Epist. 2. Felicis apud eundem Mercatorem.

Can. 3. cau. 3. qu. 11. In capite 33. alias 31. apud Hadrianum legitur canon 3. cau. 3. qu. 11., eisdem omnino verbis, dummodo pro postrema illa voce *professio*, scribamus, *confessio*. Relata hæc sunt in librum 7. Capitularium Francorum cap. 324., videnturque depromta ex Epistola 2., quam Isidorus Mercator adscripsit Papæ Stephano, revera autem edita sunt a vetusto interprete Codicis Theodosiani ad legem 12. de accusation. & inscriptionibus, quæ in editis ejusdem Codicis exemplaribus legi ipsi subjecta est.

Can. 1. cau. 5. qu. 1. Canon 1. cau. 5. qu. 1. habetur in cap. 50, alias 46. apud Hadrianum his verbis: *Qui in alterius famam in publico scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, & repertus scripta non probaverit, flagelletur, & qui ea prius invenerit, rumpat, si non vult auctoris facti causam incurrere.* Hic canon relatus est in caput 361. libri 7. Capitularium Francorum.

Can. 1. cau. 5. qu. 3. In eodem capitulo 5. apud Hadrianum incipiente *S. Romana Synodus dixit*, ex qua diximus depromtos fuisse canones 1. cau. 3. qu. 7., & 4. cau. 4. qu. 6. legitur canon 1. cau. 5. qu. 3. eisdem omnino verbis, quæ habentur in Epistola 2. Felici I. Pontifici Maximo ab Isidoro Mercatore tributa.

Can. 2. cau. 5. qu. 3. In capitulo 38. apud Hadrianum hæc habentur. *In criminalibus causis nec accusator, nisi per se, aliquem accusare potest, nec accusatus per aliam personam se defensare permittitur.* Retulit hæc Gratianus in can. 2. cau. 5. qu. 3. & quidem sæpissime hæc sententia legitur inter Decretales Epistolas Mercatoris.

Can. 1. cau. 5. qu. 6. Quæ descripsit Gratianus in can. 1. cau. 5. qu. 6. leguntur in cap. 41. alias 38. apud Hadrianum; videnturque depromta ex Epistola 2. Fabiano tributa, ex qua est canon 6. cau. 3. qu. 1., relata autem sunt a Benedicto Levita in librum 7. Capitularium cap. 348.

Can. 5. cau. 5. qu. 6. In capite 49. alias 45. apud Hadrianum hæc leguntur: *Delatori aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur. Delatores autem sunt, qui invidia produnt alios.* Hic est canon 5. cau. 5. qu. 6., ad quem ita ait Antonius Augustinus, cui & consonant Correctores Romani: *Non erat Hadriani hoc decernere, sed referre, quod in Codice Theodosiano scriptum fuerat, vel potius in epitome constitutionum Constantini Imperatoris.* Referri debent hæc ad legem 2. Cod. Theodos. de petitionibus anni 319. Constantino auctore, cujus hæc sunt verba: *Comprimatur unum maximum humanæ vitæ malum, delatorum execranda pernicies, & inter primos conatus in ipsis faucibus stran-*

ſtranguletur, & amputata radicitus invidiæ lingua vellatur, ita ut judices nec calumniam, nec vocem prorſus deferentis admittant: ſed qui delator extiterit, capitali ſententia ſubjugetur. Antiquus autem hujus legis interpres ita ſubdit: *Delatores dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum. Quicumque delator cujuslibet rei extiterit, in ipſo proditionis initio a judice loci correptus continuo ſtranguletur, & ei inciſa radicitus lingua tollatur, ut ſiquis proditor futurus eſt, nec calumnia, nec vox illius audiatur.* Hanc itaque Imperatoriam conſtitutionem paullo aliter deſcripſit Incilramnus, ex quo deinde tranſlata eſt in librum 7. Capitularium cap. 360.

Can. 2. cau. 6. qu. 1. legitur in cap. 21. alias 19. apud Hadrianum, cujus priora verba hæc ſunt: *Placuit, ut nullus ſervus, nullus libertus, nulla infamis perſona Sacerdotem accuſet. Omnes vero infames eſſe dicimus &c.* Hæ loquendi formulæ paſſim leguntur in Epiſtolis Iſidori Mercatoris; inter ceteras exemplo eſſe poſſet Epiſtola Clementi tributa; cujus fragmentum eſt in can. 5. cau. 6. qu. 1. Eadem vero Incilramni verba tranſlata ſunt in Capitularia Francorum a Benedicto Levita lib. 7. cap. 437. Can. 2. cau. 6. qu. 1.

In capite 68. alias 64. apud Hadrianum hæc legimus. *Qui crimen intendit, agnoſcendum eſt, ſi ipſe ante non fuit crimino ſus, quia perículoſa eſt, & admitti non debet rei adverſus quemcumque profeſſio.* Et in fine capitis 72., alias 68. *Teſtes autem ſine aliqua ſint infamia, uxores & filios habentes, & omnino Chriſtum prædicantes.* Ex his duobus fragmentis compoſitus eſt apud Gratianum canon. 6. cau. 6. qu. 1., in quibus omnibus nemo non agnoſcit manum, & ſtilum Iſidori Mercatoris. Ut cetera omittam unicum adferam fragmentum Concilii Romani Sylveſtro Pontifici adſcripti, in quo can. 3. hæc leguntur: *Presbyter autem niſi in 44. teſtimonia condemnabitur . . ., Lector niſi (ſicut ſcriptum eſt) in ſeptem teſtimonia filios, & uxorem habentes, omnino Chriſtum prædicantes, ſicut datur myſtica veritas.* Can. 6. cau. 6. qu. 1.

Can. 48. cau. 11. qu. 1. habetur eiſdem omnino verbis in cap. 35. apud Hadrianum, alias 33. Rurſum hic Iſidori Mercatoris ſententiæ deſcriptæ fuiſſe videntur, quemadmodum conſtat conferenti Epiſtolam 2. Julio Papæ, Epiſtolam 3. Fabiano, & Epiſtolam ſingularem Sixto III. adſcriptam. Eadem autem Incilramni verba relata ſunt a Benedicto Levita in librum 7. Capitularium Francorum cap. 332. Can. 48. cau. 11. qu. 1.

Rurſum omnino conſonat cum canone 40. apud Hadrianum Gratianeus can. 49. cau. 11. qu. 1. Relatus quidem eſt in librum 7. Capitularium cap. 347., verum fragmenti illius origo ex Iſidorianis Decretalibus erit repetenda, cum eadem propemodum legantur ſive apud Julium I. in Epiſt. 2., ſive apud Zephirinum in Epiſt. 1., ſive apud Euſebium in Epiſt. 3. Can. 49. cau. 11. qu. 1.

In capite 64., alias 60. apud Hadrianum legitur eiſdem omnino verbis can. 3. cau. 15. qu. 4., cujus ſententia omnino conſonat cum pluribus Conciliis diverſarum Provinciarum, Tarraconenſi I. can. 4., Matiſconenſi II. can. 1., Arelatenſi IV. can. 16., Turonenſi III. cap. 40., Moguntino cap. 37., & aliis bene multis. Junge caput 318. lib. 6. Capitularium Francorum. Can. 3. cau. 15. qu. 4.

In cap. ult. apud Hadrianum hæc leguntur: *Item generali decreto conſtituimus, ut execrandum anathema, & velut prævaricator Catholicæ fidei, apud Deum reus exiſtat, quicumque Regum, vel Potentum deinceps canonum cenſuram in quocumque crediderit, vel permiſerit violandam.* Ex his emendandus erit canon 11. cau. 25. qu. 1. apud Gratianum. In lib. 6. Capitularium Francorum cap. 322. ita potius legitur: Can. 11. cau. 25. qu. 1.

Hujus

Hujus constitutionis forma servetur, ut execrandum anathema fiat, & velut prævaricator Catholicæ fidei semper a Domino reus existat, quicumque Regum deinceps canonis hujus censuram in quocumque crediderit, aut permiserit violandam.

CAPUT XLVI.

De Capitularibus Francorum Regum, ac præsertim Caroli Magni.

Ecclesiasticis Conciliis accensendos arbitror jure optimo Conventus illos, quos Francorum Reges octavo, & sequenti sæculo cum Regni Proceribus, & sacris Antistitibus una congredientibus habuerunt. Ex his originem habent celebratissima Francorum Capitularia, ex quibus multa in sacrorum canonum Collectionibus recentioribus recitantur. Et quidem, si unum Gratiani Codicem inspexerimus, innumera propemodum capita in eo continentur, quæ ad hæc Francorum Capitularia referenda sunt. Illud tamen vetustiorum Collectorum vel oscitantia, vel industria factum est, ut non omnia nomine Capitularium laudarentur, sed modo aliarum Gentium Conciliis, modo etiam aliis Conciliis Galliarum vetustioribus, modo Pontificibus Maximis, modo Sanctis Patribus, aut Ecclesiasticis Scriptoribus adscriberentur. Inter ceteros hæc omnia turbavit Burchardus Vvormaciensis, qui cum scriberet apud Germanos, quibus invisæ erant Res Francorum, in sua Collectione canonum a laudando Capitularium Francorum nomine abstinuit; sed quoties aliquod Capitularium fragmentum sibi accommodum videbatur, illud quidem non omittebat, sed aliis auctoribus tribuebat. Hujus rei argumento esse potest, quod Burchardus in lib. 6. cap. 2. relaturus caput 15. lib 4. Capitularium sub nomine Triburiensis Concilii omisit hanc clausulam, quæ habetur in eorundem Capitularium exemplaribus: *Secundum Capitulare Gloriosi Caroli Regis nostri*; & in lib. 2. cap. 82., ubi tantummodo nomen Capitularium illi excidit, addidit illum, quem referebat, canonem ab Episcopis, qui apud Aquisgranum convenerant, fuisse probatum, quasi relaturus non fuisset, nisi Aquisgranensium Episcoporum auctoritas accessisset. Cur vero exemplis rem perspicuam demonstrem, cum sexcenta sint apud Gratianum capita, quæ aliis auctoribus tributa, omnino restituenda sunt Capitularibus, Gratiano errante ex Collectione Ivonis, & Ivone ex Collectione Burchardi? Hoc ipsum frequentissime liquet in hoc meo Codice, & ex aliis, qui huic accedent, ubi persæpe eadem animadvertere juvabit, ut singuli Gratianei canones suis reddantur auctoribus. Interea vero cum aliqua fragmenta sint apud Gratianum, quæ & ad Capitularia Francorum, præcipue Caroli Magni pertinent, eoque nomine expresse laudantur, illa

hoc

hoc in capite collecta exhibebo, ac de more meo juxta exemplarium optimorum fidem expendam. Sunt autem sequentes canones.

Can. 3. *dist.* 19. *pertinet potius ad Concilium Triburiense anni* 895.
Can. 34. *dist.* 63. *in contrariam sententiam a Gratiano detortus.*
Can. 8. *cau.* 2. *qu.* 3. *est potius Interpretis Codicis Theodosiani.*
Can. 37. *cau.* 11. *qu.* 1. *dubiae admodum fidei, & forte a Benedicto Levita suppositus.*
Can. 59. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex optimis Capitularium exemplaribus emendandus.*
Can. 9. *cau.* 17. *qu.* 4. *consonat cum Codicibus recentioribus Capitularium, & Concilio Moguntino.*
Can. 27. *cau.* 17. *qu.* 4. *consonat cum pluribus Capitularium Codicibus.*
Can. 28. *cau.* 17. *qu.* 4. *noni saeculi disciplinae in Gallia conformis.*
Can. 14. *cau.* 22. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 12. *cau.* 22. *qu.* 1., *& can.* 16. *cau.* 22. *q.* 5.
Can. 33. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex integris Capitularium Codicibus emendandus.*
Can. 104. *de conf. dist.* 4. *consonat cum Capitulari Ludovici Pii anni* 817.
Can. 126. *de conf. dist.* 4. *consonat cum Collectione Benedicti Levitae.*
Can. 34. *de conf. dist.* 5. *est Concilii Moguntini anni* 813.

ANtequam vero ad enumeratos hujusmodi canones Gratianeos accedamus, nonnulla generatim attingenda videntur de Capitularibus ipsis, & de eorundem Collectionibus, ut deinde noverit unusquisque, & cujus auctoritatis ea capita sint, & ad quos Codices referenda. Nomen in primis Capitularium generale est, quod potissimum ad varias leges simul congestas designandas usurpari potest, ex eo quod leges eaedem in diversa capitula distinctae edi soleant, sive civiles sint, sive Ecclesiasticae. Specialiter tamen eo nomine donatae fuerunt Leges Caroli Magni, eoque exemplo leges aliae, quae a Regibus Francorum sive ante, sive post Carolum editae sunt, sic dicimus Capitularia Chlotarii, Capitularia Dagoberti, Capitularia Karlomanni, Capitularia Pipini, Capitularia Ludovici Pii, & similia. Harum autem legum, sive Capitularium condendorum haec solemnitas erat, ut Rex quidem conventum indiceret, convenirent autem & Proceres Regni, & Episcopi universi, cum Abbatibus, uno verbo iis omnibus, qui vel consilio Principem juvare possent, vel nomine populorum, Ecclesiarum, aut Monasteriorum, quibus praeerant, consentirent. Convenientibus omnibus ea omnia proponebantur, quae ad rectum Imperii regimen, ad Ecclesiarum incolumitatem, animarum salutem, Monasteriorum institutionem, uno verbo ad universam Rempublicam optime administrandam pertinere videbantur, & quae communi consensione, ac suffragio probata fuissent, vim legis obtinebant, atque Capitularium nomine palam promulgabantur. Patent haec manifestissime ex Capitulis Caroli Calvi apud Carisiacum anno 877., ex praefatione 2. Capitularis anni 813., ex praefatione Capitularis anni 779., & ex multis aliis locis. Videatur Franciscus Florens in dissert. Juris Canonici. Aliquando tamen contingebat non in publicis conventibus edi Capitularia, sed privatim, ubi scilicet Episcopi, & Regni Proceres in comitatu Principis adessent, maturoque consilio discussis illis, quae ad Regni, Ecclesiarumque utilitatem plurimum conducerent, quidpiam definiebant communi consensu, & populis servandum

pro

pro opportunitate exhibebant; erat enim præsertim apud Carolum Magnum tanta legum optimarum condendarum sollicitudo, ut etiam noctu, dum in cubili cubaret, capiti pugillares supponeret; si quidpiam utile (ut fieri in lectulo solet) in mentem veniret, adnotaret, ne memoria laberetur, uti scribit Johannes Aventinus in annalibus Bojorum lib. 4. Hinc unusquisque facile percipere potest, quantum fuerit apud omnes erga hujusmodi Capitularia obsequium, & reverentia. Præterquamquod enim multa in illis continebantur Ecclesiæ utilia, usu erant recepta apud omnes, & ad illa, velut ad sacras Leges, appellabatur; Episcopi omnes illa eadem in Conciliis suis vel laudabant, vel renovabant; Collectores canonum ex illis suos Codices exornabant, ac locupletabant, ut nihil aptius videretur, quam Capitularium leges in medium proferre, per quas omnibus fere caussis, atque negotiis consulebatur. Ipsi etiam Summi Pontifices frequenter magnam se Capitularium rationem habere professi sunt; imo fertur Leo IV. ad Lotharium Imperatorem ita scripsisse. *De capitulis, vel præceptis Imperialibus vestris, vestrorumque Prædecessorum irrefragabiliter custodiendis, & conservandis, quantum valuimus, & valemus, Christo propitio & nunc, & in ævum nos conservaturos modis omnibus profitemur; & si fortasse quilibet aliter vobis dixerit, vel dicturus fuerit, sciatis eum pro certo mendacem.* Atque hæc eo usque maxime apud Occidentales ferme omnes vera fuerunt, quo Francorum Imperium viguit; eo tamen discisso nonnullis in locis & a Francorum legibus recessum est, novæque inductæ peculiares consuetudines.

Ante annum 827. Capitularia Regum Francorum nondum in unum volumen redacta fuerant, sed in diversis schedulis, vel membranis continebantur. Primus Ansegisus Abbas quatuor libris complexus est nonnulla Capitularia Caroli Magni, & Ludovici Pii, quæ collectio statim magnæ fuit auctoritatis, præsertim ex eo, quod idem Ludovicus Pius illam probaverit, & quodammodo suam fecerit, eandemque dein laudare perrexerint sequentes Principes. Cum vero Ansegisus plurima omisisset utilia, quæ a Pippino, & Karlomanno fuerant constituta, Benedictus quidam Levita Moguntiensis tres alios libros composuit, in quibus, quæ in prioribus deerant, palam exhibuit circa annum 845.; & quidem initio duæ istæ Collectiones tanquam diversa volumina, & opuscula habita sunt; paullatim vero factum est, ut simul jungerentur, & Collectio Benedicti Collectioni Ansegisi accederet, atque ita primus Benedicti liber, quintus liber Capitularium appellaretur. Porro Benedictus non semper integra Capitularium loca descripsit, sed sæpissime eorum fragmenta nullo ordine temporis servato, imo etiam adnexuit loca quædam Sacræ Scripturæ, quibus scilicet auctores Capitularium usi fuerant; addidit aliquando canones quorundam Conciliorum, decreta Pontificum Romanorum, fragmenta Codicis Theodosiani ex interpretatione Aniani, fragmenta legum Visigothorum, Salicæ, Ripuariorum, & Bajuvariorum. Ansegisi, & Benedicti studia imitati postea sunt nonnulli Gallicani Episcopi, Herardus Turonensis, & Isaac Lingonensis, qui & Collectionem breviorem Capitularium composuerunt, ut plurimum ex Codice Benedicti Levitæ depromtorum. Post memoratos septem Capitularium libros accesserunt additiones quatuor, quarum auctorem credidit Sirmondus in notis ad Capitularia fuisse eundem Benedictum Levitam, quod tamen valde incertum est apud eruditos.

Et quidem istarum Collectionum fragmenta sæpissime retulerunt in Codices suos Collectores canonum posterioris ætatis, Regino, Burchardus, licet suppresso Capitularium

tularium nomine, uti diximus, Ivo, & Gratianus; sed post inventam Typographicam artem nonnulli curarunt, ut integra hujusmodi Capitularia ederentur, diversa tamen ordine. Primus edidit Vitus Amerpachius anno 1545. apud Alexandrum Veissehornum Typographum Ingolstadiensem, qui tamen pauca Francorum Capitularia collegit. Recudit hunc Codicem Busæus Maguntiæ anno 1602. ad calcem Epistolarum Hincmari, & Goldastus in Collectione Constitutionum Imperialium. Cum vero in hoc Codice desideraretur Collectio Ansegisi, & Benedicti, has anno 1548. Johannes Tilius Meldensis Episcopus Parisiis edi curavit. Hac editione, quæ tamen adhuc imperfecta erat, usi sunt (nec enim alia uti poterant) Correctores Romani in emendando Gratiani decreto. Eandem Tilii editionem post annos quadraginta complevit, atque edidit Petrus Pithœus, vir de literaria Republica optime meritus. Sed sive Tilius, sive Pithæus & plurima omiserunt, & nonnulla interpolarunt, quemadmodum recentiores Collectores observaverunt. Præterea anno 1557. alia prodiit editio Basileæ, in qua præter nonnulla Principum Capitularia habetur collectio Ansegisi, cujus tamen quartus liber plurimum mutilus est, atque imperfectus. Vir clarissimus Petrus de Marca Stephanum Baluzium Tutelensem excitavit, ut novam Capitularium Collectionem, eamque absolutam adornaret, quod vir eruditus perfecit collatione plurium manuscriptorum, quæ ipse enumerat in præfatione suæ editionis Parisiensis anni 1677., quam duobus tomis exhibuit; in priore scilicet, postquam juxta ordinem temporum Capitularia veterum Regum Francorum exposuerit ab anno 554. ad annum 837., subjecit septem Capitularium libros, cum quatuor additionibus, præterea & Capitula Isaacci Lingonensis, & Herardi Turonensis. In posteriore tomo edidit posteriorum Principum Capitularia nonnulla ab anno 844. annum 900. & amplius. Post hæc plurimas veteres formulas ex variorum Auctorum Codicibus expressit una cum adnotationibus eruditorum virorum, & suis, adjiciens demum nonnulla veterum monumenta, quæ eatenus inedita fuerant, bono illorum, qui sacras literas colunt, & res Ecclesiasticas. Observanda erant hæc omnia, ut pateret, ad quos demum Codices referenda hodie sint Gratiani fragmenta.

Canon 3. dist. 19. in Capitularibus Regum Francorum huc usque editis minime reperitur; sed potius habetur eisdem verbis in Concilio Triburiensi anni 895. can. 30. juxta editionem Labbei. Forte autem Capitularium nomine inscribi potuit, quia in illis nonnulla habentur similia. Hinc in lib. 7. cap. 244. ita legitur: *Jubemus, ut ita omnes divinis, & apostolicis constitutionibus serviatis, ut in nullo patiamini pia canonum decreta violari. Præcipimus etiam, ut nulli fas sit sine status sui periculo vel Divinas Constitutiones, vel Apostolicæ Sedis decreta temerare*; quæ verba Benedictus Levita non ex Capitularibus depromsit, sed potius ex Synodo Romana cap. 1. Hilari Papæ. Item in cap. 390. ejusdem libri, quod pertinet ad capitula Caroli in Theotonis villa firmata anno 805. hæc leguntur: *Volumus, atque præcipimus, ut omnes suis Sacerdotibus tum majoris ordinis, quam & inferioris a minimo usque ad maximum, ut summo Deo, cujus vice in Ecclesia legatione funguntur, obedientes existant; nam nullo pacto agnoscere possumus, qualiter nobis fideles existere possunt, qui Deo infideles, & suis Sacerdotibus inobedientes apparuerint, aut qualiter nobis obedientes, nostrisque ministris, ac legatis obtemperantes erunt, qui illis in Dei caussis, & Ecclesiarum utilitatibus non obtemperant*. Quomodocumque tamen evenerit, ut hic canon Capitularibus Caroli Imperatoris tribueretur, illud certum est jam tempore Ivonis hoc fragmentum Ca- *Can. 3. dist. 19.*

pitularium nomine inscriptum fuisse, quemadmodum constat ex parte 5. decreti cap. 50., ceterum apud Ivonem non legitur, quemadmodum apud Gratianum in illis verbis: *Quare servanda est cum mansuetudine humilitas*, sed hoc modo: *Quare servanda est cum mansuetudine humanitas*, quæ sane lectio plurimum a Gratiani sententia recedit. Et quidem hæc fuit Gallicanorum Antistitum doctrina, atque prudentia, ut siquid a sede Apostolica proficisceretur, quod ipsis quoquomodo molestum videretur, humaniter tolerarent. Inter Epistolas Ivonis Carnotensis habetur Epistola 236. scripta a Daimberto Senonensi Archiepiscopo, Ivone Episcopo Carnotensi, Walone Parisiensi Episcopo, Johanne Aurelianensi Episcopo, ceterisque Episcopis Ecclesiæ Senonensis, & directa ad Johannem Lugdunensem Episcopum, in qua hæc leguntur: *His Catholicorum Patrum terminis contenti, quæ possumus secundum decreta Patrum salvo vinculo pacis corrigere volumus; quæ autem corrigere non possumus, usque ad messem, si necesse sit, Domino docente tolerare decrevimus. His verbis excusatos nos credimus, quod a laceratione Domini Papæ linguas nostras reprimimus, & siquid contra sententiam suam, suorumque Prædecessorum fecisse videtur, filiali charitate excusamus.* Huc pertinere videtur etiam, quod ait idem Ivo Carnotensis in Epist. 233. ad Enricum Abbatem, ubi postquam nonnulla de constitutionibus Pontificum Maximorum attigit, ita subdidit: *Hæc de proposita quæstione respondeo Majorum sententiis non præjudicans* (arbitror autem nomine *Majorum sententiarum* intellexisse Ivonem Triburiensem hunc canonem) *quæ paci Ecclesiæ consulant, & ædificationi.*

Can. 34. *dist.* 63. Canon 34. dist. 63. habetur eisdem verbis in lib. 1. Capitularium cap. 78. in editione Parisiensi anni 1677. Gratianus illum laudat nomine libri *Capitularium Caroli, & Ludovici Imperatorum*. Recte; etenim his verbis significatur Collectio Ansegisi, qui, ut diximus, quatuor libris duorum eorundem Principum Capitularia complexus est. Præterea ejusdem capitis verba jure tum Carolo, tum Ludovico Imperatoribus tribui possunt; etenim habentur in primis in Capitulari Caroli Magni Aquisgranensi anni 803., in cap. 2., deinde repetita sunt in Capitulari Ludovici Pii anni 816. cap. 2., imo etiam translata sunt in leges Longobardicas lib. 2. tit. 51. cap. 5., quod argumento est, disciplinam, quæ ibidem traditur, nono & decimo sæculis generatim in Occidente fuisse receptam. Gratianus postquam canonem Capitularium descripsit, quo tradebatur, ut Episcopi *per electionem Cleri, & populi secundum statuta canonum . . . . eligerentur*, subdit ex constitutionibus his deprehendi inter cetera electionem Clericorum tantummodo esse, atque exinde occasionem sibi oblatam ratus est, ut quæreret, num pertineret ad solos Clericos Ecclesiæ Matricis, an vero etiam ad eos, qui aliis Ecclesiis, locisve religiosis præfecti sunt?, concluditque omnes rejiciendos ab electione esse, qui inter Clericos Matricis Ecclesiæ non numerarentur. Nescio sane, quomodo Gratianus post dictum canonem 34. hæc inferre potuerit; quomodo enim eo canone Clerici plures excludi poterant, quo expresse nec populus excludebatur? Cavere maxime debet studiosus quislibet ab hujusmodi Gratianeis argumentis, ac definitionibus, agnoscens exinde Collectorem, qui aliquando contrariam recens descriptis canonibus sententiam subjecit, non veritus asserere, eandem ex præcedentibus canonibus deduci.

Can. 8. *cau.* 2. *qu.* 3. Canon 8. cau. 2. qu. 3. apud Gratianum cum hac epigraphe laudatur: *In libro Capitularium cap.* 175. Ivo paullo aliter in parte 16. decreti cap. 251. *Ex libro* 9. *Capitularium cap.* 20.; verba autem canonis apud Ivonem hæc sunt: *Si quem pœnituerit*

nituerit accusasse criminaliter, & inscriptionem fecisse de eo, quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente convenerit, invicem se absolvant. Si vero judex eum, qui accusatus est, criminosum esse cognoverit, & inter reum, & accusatorem factum per corruptionem consensum de colludio pœnam excipiat legibus constitutam. Abolitionem invito reo, postquam fuerit officii custodiæ traditus, intra dies 30. accusatori petenti dari permittimus; post hoc tempus, nisi reus consentiat, censemus non esse tribuendum. Ab his sane paullisper dissonat canon Gratianeus. Ceterum jam Antonius Augustinus in Dialogo 10. lib. 2. de emendat. Gratiani observavit hunc canonem referendum esse ad interpretationem Theodosiani Codicis incerti Auctoris, ita scribens. *Quod apud Gratianum ita inscribitur, unde in lib. capitulorum 175. legitur, si quem pœnituerit &c. ex Interprete Codicis Theodosiani sumtum est, lib. 9. tit. de abolitionibus, Constitutione I., quæ II. est in codice Justiniani.* Itaque ex hoc Interprete ita emendandus erit canon Gratianeus: *Si quem pœnituerit accusasse criminaliter, & inscriptionem fecisse de eo, quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente convenerit, invicem se absolvant. Si vero Judex eum, qui accusatus est, criminosum esse cognoverit, & inter reum, & accusatorem per corruptionem de absolutione reatus convenerit, is, qui reus probatur, remoto conludio pœnam excipiat legibus constitutam.* Ex his autem ego facile suspicor, nonnullos fuisse post Benedictum Levitam, qui ejusdem Benedicti studia imitari voluerint, ac præter septem Capitularium libros alios adjecerint; nonum enim librum Capitularium non solum apud Ivonem in memorato loco, sed etiam in aliis locis egomet commemoratum vidi apud Auctores decimi, vel undecimi sæculi. Quoniam vero Benedictus Levita in suis libris Capitularium non tantum capita Francorum retulerat, sed & alia benemulta, inter cetera depromta ex Interpretibus Codicis Theodosiani, ita novorum librorum editor non dubitavit Interpretum eorundem sententias in unum Codicem cum aliis Francorum capitibus jungere, quod occasionem dedit Ivoni, ut primus hunc, de quo agimus, canonem ex Interprete Theodosiani Codicis depromtum, Capitularium nomine inscriberet.

Canon 37. cau. 11. qu. 1. legitur in lib. 6. Capitularium cap. 366. in editione Parisiensi 1677. his verbis: *Volumus, atque præcipimus, ut omnes Ditioni nostræ Deo auxiliante subjecti, tam Romani, quam Franci, Alemanni, Bajuvarii, Saxones, Turingii, Fresones, Galli, Burgundiones, Britones, Longobardi, Vuascones, Beneventani, Gothi, & Hispani, ceterique nobis subjecti omnes, licet quocumque videantur legis vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, quam ex sextodecimo Theodosii Imperatoris libro, capitulo videlicet undecimo ad interrogata Ablavii Ducis illi, & omnibus rescriptam sumsimus, & inter nostra capitula pro lege tenenda consultu omnium fidelium nostrorum tam Clericorum, quam & Laicorum posuimus, lege cunctis perpetua tenenda, idest, quicumque litem habens, sive possessor, sive petitor fuerit, vel in initio litis, vel decursis temporum curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cum jam cœperit promi sententia, si judicium elegerit sacrosanctæ legis Antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi aliqua pars refragatur, ad Episcoporum judicium cum sermone litigantium dirigatur. Multa enim, quæ in judicio captiosæ præscriptionis vincula promi non patiuntur, investigat, & promit sanctæ religionis auctoritas. Omnes itaque caussæ, quæ vel prætorio jure, vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmentur; nec liceat ulterius retractari judicium, quod Episcoporum sententiis deciderit. Testimonium etiam ab uno licet Episcopo perhibi-*

Can 37. cau. 11. qu. 1.

perhibitum omnes judices indubitanter accipiant; nec alius audiatur, cum testimonium Episcopi a qualibet parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis inlibatæ protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina comprimentes; ut miseri homines longis, ac pene perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus, vel a cupiditate perpera maturo fine discedant. Quidquid itaque de sententiis Episcoporum clementia nostra censuerat, etiam & hac sumus lege complexi, gravitatem tuam, & ceteros pro utilitate omnium in perpetuum observare convenit. In hoc canone tria videntur conjuncta Gratiani capita; videlicet canones 35., 36., & 37. cau. 11. qu. 1. De canonibus 35., & 36. nihil hic specialiter dixero, de quibus sermo commodius instituetur suo loco. Tantum differam de canone 37., quo nihil aliud præcipitur, quam recipiendam esse Constantini legem in codice Theodosiano expressam lib. 16. tit. 12. de Episcopali judicio. Sane non desunt Viri eruditissimi, qui arguunt Benedictum Levitam, quod hujusmodi Capitulare inseruerit inter Capitularia Francorum, quod tamen in nullis Capitularibus legitur. Refero huc verba Antonii Augustini in lib. 2. de emendat. Gratiani dial. 11. ita scribentis: *Caroli esse hoc caput ego dubito, cum liber sextus Benedicti Levitæ sit, qui Caroli, Ludovici, & Lotharii capita collegit ab Ansegiso prætermissa, neque distinxit singula, cujus essent. Si nolis fidem habere Anselmo, & Gratiano hoc dicentibus, ego te aliis probationibus non convincam, nisi forte multitudine nominum urgearis, qui Carolo potius, quam ceteris subditos se esse patiantur, Romani, Franci, Alamanni, Bajuvarii, Saxones, Thuringii, Fresones, Galli, Burgundiones, Britones, Longobardi, Vascones, Beneventani, Gothi, Hispani.* His vir eruditus videtur illudere Benedicto Levitæ, quem de apocrypho monumento accusat, vel ex eo, quod curaverit Benedictus magno nominum apparatu leges a se suppositas, & confictas edere, ut legentes crederent vere ad Carolum Imperatorem pertinere. Ego sane cum Antonio Augustino plurimum etiam dubito; neque enim facile arbitrari possum, Ansegisum, qui primus Caroli Magni, & Ludovici Pii capitula edidit, hoc capitulum omisisse, quod tamen maximi momenti est, & Benedicto Levitæ describendum quasi ex residuis reliquisse; neque enim Ansegisus poterat illud capitulum ignorare, quod ad tot populos missum fuerat, quot ibidem describuntur. Præterea Jacobus Gothofredus jam ipse demonstravit eam legem Constantini, quæ legitur in codice Theodosiano, & ad quam refertur hoc Capitulare, apocrypham esse, & falso Constantino tributam, ut propterea verosimile sit, hoc Capitulare simul cum eadem lege uno, eodemque tempore deceptorum, seu falsariorum opera prodiisse. Demum si hoc Capitulare una cum aliis conferamus, statim agnoscemus, longe diversam in aliis esse methodum, rationemque scribendi ac publicam legem faciendi, quam quæ in hoc eodem capitulo habeatur. Porro his nihil obstantibus, postquam apud Gratianum relatum fuit istud Capitulare, visum est, quandam auctoritatem habere, nec ex eo dubitarunt, qui Decretalia ediderunt, inter eadem inserere, & quasi optima sacræ vetustatis monumenta proponere, cap. 13. de judiciis, quod quidem duodecimi, aut decimi tertii sæculi Viris etiam studiosissimis concedendum est, quibus in promtu non erat codicum exemplaria consulere, quemadmodum præsertim post inventam typographicam artem recentioribus licuit.

Canon

Canon 59. cau. 16. qu. 1., qui apud Gratianum laudatur *ex lib. 1. capitulorum Caroli, & Ludovici Imperatorum cap. 85.*, legitur in lib. 1. Capitularium cap. 77. memoratæ editionis Parisiensis, conditusque est in Capitulari Aquisgranensi Caroli Magni anni 803., & in alio Capitulari Aquisgranensi Ludovici Pii anni 816. cap. 1. his verbis: *Quia juxta Sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiæ vota esse fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, ideo cuique non solum habita conservare, verum etiam multa Deo opitulante conferre optamus. Tamen ut ab Ecclesiasticis de non dividendis rebus illius suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus, ut neque nostris, neque filiorum, & Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram, vel Progenitorum nostrorum voluntatem, vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus divisionem, aut jacturam patiantur.* Can. 59. cau. 16. qu. 1.

Canon 9. cau. 17. qu. 4. editus est in Concilio Moguntino anni 813. cap. 39. Porro Concilio Moguntino auctoritas accessit Caroli Magni; etenim Carolus idem Imperator postquam accepisset anno 813. plura celebrata fuisse Episcoporum Concilia, Moguntinum, Turonense, Rhemense, & Cabilonense, illorum omnium acta rursum in solemnibus Episcoporum, Procerumque comitiis discussit, & quæ rectæ disciplinæ consona visa sunt, confirmavit, cetera Episcoporum consilio aut immutavit, aut moderatus est. Itaque quod spectat ad canonem 8. Moguntinum, qui idem est cum dicto canone 9. cau. 17. qu. 4. valde dubitaverim, utrum a Carolo Magno, ejusque Consiliariis in novo consessu confirmatus fuerit; etenim Ansegisus Collector Capitularium Caroli Magni in quatuor suis libris omisit, quem forte non omisisset, tanquam caput non exigui momenti. Sed Benedictus Levita illum retulit in suum librum 1., qui est liber 5. Capitularium cap. 155. his verbis: *Reum confugientem ad Ecclesiam nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad pœnam, vel ad mortem, ut honor Dei, & Sanctorum ejus conservetur. Sed Rectores Ecclesiarum pacem, ac vitam, ac membra eis obtinere studeant. Tamen legitime componant, quod inique fecerunt.* Auctor additionum eadem descripsit in additione 3. cap. 30., & Herardus Turonensis Archiepiscopus paucis idipsum perstrinxit in suis capitulis cap. 129. ibi: *De reis ad Ecclesias, vel ad earum atria confugientibus, ut inde non abstrahantur.* Ex quibus facile intelligimus paullatim Moguntinum canonem moribus obtinuisse, postquam privati homines in suas collectiones eundem referre cœperunt; incertum autem esse, num ab initio publica auctoritate firmatus fuerit. Can. 9. cau. 17. qu. 4.

Canon 27. cau. 17. qu. 4. editus est in Capitulari 2. Caroli Magni anni 803. can. 1. his verbis: *Qui Subdiaconum occiderit, tercentos solidos componat; qui Diaconum, quadringentos; qui Presbyterum sexcentos; qui Episcopum, nongentos; qui Monachum, quadringentis solidis culpabilis judicetur.* Ansegisus eadem retulit in lib. 3. cap. 25., item Benedictus Levita in lib. 5. cap. 261., & in lib. 6. cap. 291. Habetur præterea in lege Ripuariorum tit. 36. apud Isaaccum Lingonensem tit. 2. cap. 5., demum confirmatus est in Concilio Troslejano anni 909. can. 13. Can. 27. cau. 17. qu. 4.

Canon 28. cau. 17. qu. 4. habetur apud Benedictum Levitam in lib. 6. Capitularium cap. 90. eisdem verbis, si in postremis ita legamus: *publicam pœnitentiam gerat.* Isaac Lingonensis eadem retulit in sua capitula tit. 2. cap. 8., idemque confirmavit memoratum Concilium Troslejanum in dicto canone 13. Atque ut clarius adpareat, quænam fuerit noni sæculi disciplina in Gallia, quod attinet ad dictos canones 27., & 28. cau. 17. qu. 4., memorabo etiam Concilium apud Theodo- Can. 28. cau. 17. qu. 4.

Theodonisvillam tempore Ludovici Pii Imperatoris celebratum anno 821., in quo nonnulla Capitula edita sunt, & Imperatori proposita anno sequente, ut confirmarentur, quæ appellantur Capitulare Triburiense, una cum decreto Imperatoris ibi subjecto: ita legitur: *Constituimus, ut si quis Subdiaconum calumniatus fuerit, & convaluerit, pænitentia canonica pæniteat, & tercentos solidos Episcopo componat, & si mortuus fuerit, juxta id, quod canones præcipiunt, pæniteat, & quadringentos solidos Episcopo componat. Si Diaconum quis calumniatus fuerit, & convaluerit, pæniteat secundum canones, & quadringentos solidos Episcopo componat. Si non convaluerit, juxta præcepta Synodalia pæniteat, & sexcentos solidos componat. Si Presbyterum quis male tractaverit, secundum ejus Episcopi sententiam pæniteat, & nongentos solidos Episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, ut Synodus dijudicaverit, pæniteat, & mille ducentos solidos Episcopo componat. Et si quis Episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, pæniteat secundum canonum statuta, & Presbyteri occisi triplicem compositionem cum justitiis, quæ in superiori capitulo scriptæ sunt, & confirmatæ esse videntur, componat. Si quis per industriam Episcopum occiderit, juxta id, quod apud Theodonis Villam a XXXII. Episcopis decretum est, & quod ibi a nobis, & Primatibus totius Galliæ, & Germaniæ benigna conlaudatione conlaudatum est, & subscriptum, pæniteat, & pecuniam a nobis concessam viduatæ Ecclesiæ persolvat.* Quæ omnia demonstrant non diu perseverasse pœnam præstitutam in dicto canone 27. cau. 17. qu. 4., sed post breve tempus exasperatam fuisse, ita forte exigente ejusmodi flagitiorum frequentia.

Can. 14. cau. 22. qu. 5. Canon 14. cau. 22. qu. 5. jungendus primum erit cum canone 16. eadem causa, & quæstione, quem Gratianus inscripsit nomine Cornelii Papæ; item cum can. 12. cau. 22. qu. 1., quem Gratianus laudavit nomine Hieronymi; deinde hæc omnia fragmenta referenda erunt ad Capitulare Aquisgranense Caroli Magni anni 789., ubi hæc leguntur cap. 62. *Item habemus in lege Domini præcipiente: Non pejerabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, neque assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Ideo omnino admonendi sunt omnes diligenter, ut caveant perjurium, non solum in sancto Evangelio, vel in Altari, seu in Sanctorum reliquiis, sed & in communi loquela; quia sunt aliqui, qui per charitatem, & veritatem jurant, & cavent se a juramento nominis Dei, & nesciunt, quod idem est Deus, quod charitas, & veritas, dicente Johanne Apostolo, quia Deus charitas est. Item ipse Dominus in Evangelio: Ego sum via, & veritas. Ideo qui in veritate, & charitate jurat, in Deo jurat. Item cavendum est, ne pharisaica superstitione aliquis plus aurum honoret, quam Altare, ne dicat ei Dominus: Stulte, & quid est majus, aurum, an Altare, quod sanctificat aurum? Sed & nobis honestum videtur, ut qui in Sanctis habet jurare, hoc jejunus faciat, cum omni honore, & timore Dei, & sciat se rationem redditurum Deo unusquisque vestrum, ubicumque sit, sive intra Ecclesiam, sive extra Ecclesiam. Et ut parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare, sicut Gunebodigni faciunt. Et qui semel perjuratus fuerit, nec testis sit post hæc, nec ad Sacramentum accedat, nec in sua causa, vel alterius jurator existat.* Hoc integrum caput relatum est ab Ansegiso in librum 1. Capitularium cap. 61., cui etiam consonat lib. 2. legum Longobardarum tit. 55. cap. 22. Posteriora ejusdem capitis verba paullo aliter leguntur in Capitulari Francofordiensi Caroli Magni cap. 43., ubi ita legitur. *De eorum testibus canonica sit observatio, & parvuli non trahantur ad Sacramentum, sicut Guntbodingi faciunt.* Mihi placet legere cum Pithæo pro illis verbis: *Sicut Gunebodigni,*

bodigni, vel *Gunthadingi faciunt* ita legere: *Sicut Gundebada lege viventes*, quæ verba idem Vir eruditus asserit haberi in vetustissimis exemplaribus legum Longobardarum, in quibus diximus hoc idem caput insertum fuisse. Porro Gundebadus Rex Burgundionum legem condiderat, quæ ab ejus nomine *Gundebada* appellata est, juxta quam Burgundiones cum exteris in judiciariis caussis communionem habere non poterant, hinc nemo extraneus aut ad Burgundionem accusandum, aut contra Burgundionem testimonium dicendum admittebatur. Cum vero aliquando opus esset testibus, qui ex illorum gente non aderant, sed commode ex exteris haberi poterant, potius, quam exteros accirent, parvulos suos ad testimonia ferenda adigebant, ut per ipsos controversia omnis sæpe sæpius exploraretur. Hanc Gundebadæ legis sententiam exhibet S. Agobardus Lugdunensis Episcopus, qui sæculo 9. floruit in sua Epistola de lege Gundobada ad Ludovicum Imperatorem ibi: *Quæ utilitas est propter Gundobadam legem, cujus Auctor est homo hæreticus, & fidei catholicæ inimicus (cujus legis homines sunt perpauci) ut non possit super illum testificari alter etiam bonus christianus? Ex qua re oritur res valde absurda, ut si aliquis eorum in cœtu populi, aut etiam in mercato publico commiserit aliquam pravitatem, non coarguatur testibus, sed sinatur pejerare, tanquam non fuerint, per quos veritas posset agnosci*.

Canon 33. cau. 27. qu. 2. editus est in Capitulari Aquisgranensi Ludovici Pii anni 816. in can. 24. his verbis: *De desponsatis puellis, & ab aliis raptis ita in Concilio Ancyritano capitulo decimo legitur: Desponsatas puellas, & post ab aliis raptas placuit erui, & eis reddi, quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis inlata constiterit. Proinde statutum est a sacro Conventu, ut raptor publica pœnitentia mulctetur, raptæ vero, si sponsus eam recipere noluerit, & ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si & ipsa consensit, simili sententiæ subjaceat. Quod si ipsi post hæc se conjungere præsumserit, utrique anathematizentur*. Ansegisus hunc canonem retulit in librum 1. Capitularium can. 99. dictæ editionis Parisiensis, Isaac Episcopus Lingonensis inter suos canones lib. 5. cap. 4., & Benedictus Levita in caput 183. lib. 7. Capitularium dictæ editionis, imo & redactus ille fuit in leges Longobardicas lib. 1. tit. 30. cap. 12., confirmatusque in Concilio Troslejano anni 909. can. 8. *Can. 33. cau. 27. qu. 2.*

Canon 104. de conf. dist. 4. ex illis est, qui sunt constituti in Capitulari Aquisgranensi Ludovici Pii anno 817. convenientibus Abbatibus una cum Monachis ad reformandam monasticam disciplinam. Sunt autem ibidem capita 72., de quibus Leo Ostiensis in Chronico Cassinensi ita habet lib. 1. cap. 16.: *Ludovicus Imperator, qui cognominatus est Almus, vel Sanctus hujus Caroli filius, quarto Imperii anno Aquisgrani in palatio cum plurimis totius Franciæ Abbatibus, religiosisque Monachis conventum faciens, utilissima nostri ordinis observationi septuaginta, & duo generalia capitula constituit, quæ ita fere omnia apud nos, ac si B. Benedicti regula, observantur*. Itaque inter hæc capitula de Monachis constituta legitur numero 16. memoratus canon 104. his verbis: *Ut sibi compatres, commatresve non faciant, neque osculentur fœminas*. Videantur, quæ ad hanc rem superius observavimus ad canonem 103. de conf. dist. 4. *Ca. 104. de conf. dist. 4.*

Can. 126. de conf. dist. 4. habetur in collectione Capitularium Benedicti Levitæ, sive hodie in lib. 6. Capitularium cap. 77. his verbis: *Quod in Sabbato Sancto Paschæ, vel in Sabbato Pentecostes, si qui velint aquam consecratam ad aspersionem in* *Ca. 126. de conf. dist. 4.*

domos

domos suas recipere, ante chrismatis infusionem accipiant. Eadem verba retulit inter suos canones Isaac Lingonensis tit. 11. cap. 11., Herardus autem Turonensis in suis capitulis ita scribit cap. 52. *Ut qui aquam consecratam vult accipere in Sabbato Sancto, vel Pentecoste, ante infusionem chrismatis sumat: Nam illa chrismatis mixtio ad regenerandos pertinet.*

Can. 34. de conf. dist. 5. In Concilio Moguntino anni 813. can. 9. editus est canon 34. de conf. dist. 5. Benedictus Levita illum retulit in Capitularia Francorum, habeturque hodie juxta memoratam Parisiensem editionem in lib. 5. Capitular. cap. 185, his verbis, ex quibus emendandus in aliquibus erit Gratianus. *In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus, ut Canonici Clerici canonice vivant, observantes divinæ Scripturæ doctrinam, & documenta Sanctorum Patrum, & nihil sine licentia Episcopi sui, vel Magistri eorum incomposite agere præsumant. In unoquoque Episcopatu ut simul manducent, & dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit. Vel qui de rebus Ecclesiasticis stipendia accipiunt, in suo claustro maneant, & singulis diebus mane prima ad lectionem veniant, & audiant, quid eis imperetur. Ad mensam vero similiter lectionem audiant, & obedientiam secundum canones Magistris suis faciant.*

APPENDIX I.

De Canonibus Concilii Lugdunensis nomine a Gratiano relatis.

Quamquam ante Gratianum in Lugdunensi Civitate quamplura Concilia celebrata fuerint, quæ tamen Lugdunensis Concilii nomine a Gratiano referuntur, ad Concilia Lugdunensia minime pertinent, sed potius ad Capitularia Francorum; ac propterea hic commode Gratianeos hujusmodi canones expendendos censui. Sunt autem sequentes.

- *Can. 19. cau. 35. qu. 2. pertinet ad Capitularia Francorum apud Benedictum Levitam.*
- *Can. 1. de conf. dist. 3. pertinet ad Concilium Moguntinum anni 813.*
- *Can. 122. de conf. dist. 4. ex additionibus Capitularium Francorum.*

QUOD autem omnia hæc fragmenta Lugdunensi Concilio adscribantur ex Burchardi collectione profectum est, qui, ut superius animadvertebam, Francorum Capitularium capita non Capitularibus ipsis, sed aliis Auctoribus tribuebat. Hujusmodi est canon 19. cau. 35. qu. 2., qui habetur in cap. 130. lib. 6. Capitularium Parisiensis jam pluries memoratæ editionis his verbis: *Christiani ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum connubia non ducant, neque sine benedictione Sacerdotis, qui ante innupti erant, nubere audeant.* Eadem ferme habentur in cap. 327. ejusdem libri ibi: *Ut Christiani ex propinquitate sui sanguinis connubia non ducant, nec sine benedictione Sacerdotis nubere audeant.* Rursus in cap. 408. ejusdem libri paullo aliter eadem habentur. *Ne Christiani ex propinquitate*

Can. 19. cau. 35. qu. 2.

quitate

quitate sui sanguinis connubia ducant, nec sine benedictione Sacerdotis cum virginibus nubere audeant, neque viduas absque suorum Sacerdotum consensu, & conhibentia plebis ducere præsumant.

Canon 1. dist. 3. de conf. pertinet ad collectionem Capitularium Ansegisi, sive spectemus caput 158. lib. 1., sive caput 35. libri 2. In dicto capite 158. ita legitur. *Hæ sunt festivitates in anno, quæ per omnia venerari debent. Natalis Domini, Sancti Stephani, Sancti Johannis Evangelistæ, Innocentium, Octavas Domini, Epiphaniæ, Octavas Epiphaniæ, Purificatio Sanctæ Mariæ, Pascha dies octo, Letania major, Ascensio Domini, Pentecosten, S. Johannis Baptistæ, Sancti Petri, & Pauli, Sancti Martini, Sancti Andreæ*; & in cap. 35. lib. 2. *Festos dies in anno celebrare sanximus, hoc est diem Dominicum Paschæ cum honore, & sobrietate venerari, simili modo totam hebdomadam illam observare decrevimus, diem Ascensionis Domini pleniter celebrare. In Pentecoste similiter, ut in Pascha. In Natali Apostolorum Petri, & Pauli diem unum, Nativitatem Sancti Johannis Baptistæ, Assumptionem B. Mariæ, Dedicationem S. Michaelis, Natalem S. Rhemigii, Sancti Martini, Sancti Andreæ. In Natali Domini dies quatuor, & Octavas Domini, Epiphaniam Domini, Purificationem Sanctæ Mariæ; & illas Festivitates Martyrum, vel Confessorum observare decrevimus, quorum in unaquaque Parochia Sanctorum Martyres requiescunt.* Postremus hic canon idem omnino est cum canone 36. Concilii Moguntini sub Carolo Magno habiti anno 813., ubi tamen post illa ultima verba: *Martyres requiescunt* ita adjectum est: *Similiter etiam Dedicationem Templi.* Ego arbitror canonem in Moguntino Concilio editum non statim vires suas obtinuisse, quemadmodum nec alia plura Concilii ejusdem capita, quæ cum allata fuissent coram Carolo Imperatore inter solemnia Episcoporum omnium Gomitia non in omnibus confirmata fuerunt; ac proinde verosimile est, statim eos tantum dies festos fuisse propositos servandos, qui habentur in dicto cap. 158. lib. 1., licet paullatim additi deinde fuerint dies festi Moguntini, postquam Moguntini Concilii canones apud Collectores relati sunt in Codices canonum, uti apud Reginonem lib. 1. cap. 377. Item additi etiam fuerunt recentioribus temporibus nonnulli dies festi, quemadmodum descripti sunt apud Gratianum in dicto can. 1. de conf. dist. 3., etenim Burchardus, & Ivo cum canonem Moguntinum describerent, eos præterea dies adjecerunt, qui suis temporibus servabantur, & sic canonem ediderunt, ex quibus deinde & Gratianus adauctum canonem expressit. Itaque certum est non unam, eandemque sæculis 9. & 10. fuisse servatam in ea re disciplinam; scimus enim apud Herardum Turonensem, & in aliis Capitularibus modo plures, modo pauciores dies Festos enumeratos fuisse, quemadmodum liquet ex cap. 2., cap. 61., cap. 94. 95. & 97.. ejusdem Herardi, & ex capite 189. lib. 6. Capitularium. Adnotare tamen non omittam modum quendam peculiarem, qui in nonnullis locis servabatur in Festorum celebrationibus, & deducitur ex quodam Concilio Adrisphach apud Reginonem in lib. 1. cap. 378. his verbis. *Festos dies celebrare sancimus, idest diem Paschæ, similiter feria secunda, tertia, quarta, & quinta. Ante Missam licentia sit arandi, & seminandi, hortum, vel vineam excolendi, & sepem circumcludendi. Ab alio vero opere cessare decrevimus. Post Missam autem ab opere vacare. Pentecosten similiter, ut in Pascha. Sancti Laurentii, Kalendis Novembribus omnium Sanctorum, similiter Dedicationes Ecclesiarum.*

Can. 1. dist. 3. de conf.

Can. 122. de conf. dist. 4. Canon 122. de conf. dist. 4. habetur eisdem omnino verbis in additione 3. Capitularium Francorum cap. 7. ubi tamen pro verbo illo *acceperit*, legitur *accipit*, eadem retenta sententia.

APPENDIX II.

De can. 11. cau. 36. qu. 2. nomine Concilii Aquisgranensis laudato.

NOmine Concilii Aquisgranensis unum tantummodo fragmentum apud Gratianum inscribitur, videlicet canon 11. cau. 36. qu. 2., cui inscriptioni caussam dedit Burchardus, qui, ut diximus, fragmenta Capitularium aliis Auctoribus tribuit. Itaque dictus canon 11. pertinet ad Capitularia Francorum; etenim in cap. 395. libri 7. ita legitur: *Placuit, ut hi, qui rapiunt fœminas, vel furantur, aut seducunt, ut eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu Parentum suorum acceperint. Siquis autem uxorem habere voluerit, canonice, & legaliter eam accipiat, & non rapiat; qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat; sed propinquis suis eam legalibus reddat, & in triplo plenum bannum dominicum componat, & insuper canonice publicam pœnitentiam gerat, ad quod omnes una voce clamaverint, dicentes: ista omnes firmiter tenere volumus, & in perpetuum ab omnibus confirmari optamus.* Hæc eadem retulit Isaac Lingonensis in tit. 5. cap. ult., & paucis perstrinxit Herardus Turonensis in suis capitulis cap. 110. ibi: *Qui rapiunt fœminas, vel furantur, vel seducunt, licet ipsis, & Parentibus conveniat, eas uxores non habeant.* Idem rursus canon, qualis in Capitularibus habetur, confirmatus est in Concilio Troslejano anni 909. can. 8.

Sic Gratiani canone suis Auctoribus restituto, non est prætermittenda disputatio, cui caussam exhibere videtur Gratianus in iis, quæ subjicit post eundem canonem 11. cau. 36. qu. 2., ait enim: *Hæc auctoritas non præjudicat auctoritati Hieronymi, maxime cum illa testimonio Divinæ legis nitatur.* Quid ergo? Agnoscit Gratianus canonem 11. oppositum esse canoni 8., quem nomine S. Hieronymi laudat, aitque ex sententia Hieronymi raptorem posse matrimonio conjungi cum rapta, quoties criminis canonicam egerit pœnitentiam; aliter autem visum esse Aquisgranensibus Patribus, qui senserunt nullo unquam tempore posse raptum cum rapta conjugio copulari; Deinde Gratianus idem hæc, quæ adversantia videntur, conciliaturus, concludit, sententiam Hieronymi præferendam esse sententiæ Patrum Aquisgranensium, quia Hieronymus Sacris Literis nititur, quasi Patres Aquisgranenses Sacris eisdem Literis adversentur. Oh præclaram *discordantium canonum concordiam*! Est quidem sententia Gallicanorum Antistitum communi omnium suffragio probata, cum dictum fuerit: *Ista omnes firmiter tenere volumus, & in perpetuum ab omnibus conservari optamus.* Est hæc sententia, ut diximus, in Concilio Troslejano confirmata, ad quod plures ex Episcopis convenerant; Nescio propterea, quomodo Gratiano id excidere potuerit, ut hoc plurium Synodorum judicium Sacris Literis contrarium esse sentiret. Ego sane, cui maxime cordi est, & esse debet, Sanctos Patres in Concilia legitime convenientes maxime venerari, ubi eorum

rum sententias ita legero, ut adversariæ sententiis aliorum Patrum videantur, profiterer potius in extrema difficultate me illorum assequi non posse voluntatem ex tenuitate ingenii, quemadmodum me exemplo suo sapientissimo docet Augustinus in can. 5. dist. 9. Ceterum non erat valde difficile, Aquisgranensium apud Gratianum Episcoporum mentem sanius interpretari, salva Hieronymi sententia, & Sacris literis debito honore.

Itaque operæ pretium erit, tradere in primis juris principia, & originem, quod olim viguit, postea que invaluit inter raptores, & raptas, deinde ad idem jus & Hieronymi, & Capitularium fragmenta exigere. Quum in Matrimoniis contrahendis non tantum contrahentium puellarum consensus requiratur, sed etiam consensus Parentum juxta regulas juris Romanorum apertissimas, quæ naturali honestati valde conveniunt, apud omnes excultas gentes reprobatus semper fuit puellarum raptus, sive invitis puellis iisdem fuerit factus, sive eisdem quidem consciis, sed repugnante Parentum voluntate. Rapientium autem non semper eodem indicta fuit pœna. Sacri quidem canones anathema raptoribus semper dixerunt, etiam sæculis Ecclesiæ antiquissimis can. 1. cau. 26. qu. 2., sed an conjugia hujusmodi consisterent, non explicarunt. Imperatores Justiniano antiquiores gravissimis quidem pœnis coercuerunt puellarum raptores, sed nullibi hujusmodi matrimonium non consistere pronunciarunt, præsertim ubi raptarum postea consensus accessisset; quemadmodum liquet ex lib. 9. tit. 24. Codicis Theodosiani. Primus Justinianus pœnas raptus exasperavit, & quidem initio illorum, quicumque Deo dedicatas Virgines abduxissent; l. 54. Cod. de Episc., & Cleric., deinde generatim illorum, qui quascumque rapuissent etiam Deo non sacratas, l. un. Cod. de raptu Virginum; & quidem non tantum raptores Virginum, ac Viduarum omnes voluit capitali supplicio afficiendos, verum etiam facultatem omnem denegavit raptis, qua raptores suos aliquando in maritos exposcerent, §. 1. dictæ legis unicæ, Novella 143., & 150., videbatur enim hic puellæ consensus, aut desiderium extortus blanditiis raptoris, atque etiam hac facultate non denegata facile raptores inducebantur ad raptum, rati se blanditiis curaturos apud puellas, quas adamabant, ut aliquando consentirent, quemadmodum apud Romanos veteres jam contigisse fertur in raptu Sabinarum. Atque hæc Justiniani disciplina integra perduravit usque ad Gratiani tempora; neque enim intermedio tempore reperire possumus aut generalem Principum legem, vel receptum Ecclesiæ canonem, ex quo quidpiam ex adverso deducatur. Prodiit tandem Gratianus, qui cum retulisset diversa fragmenta, (apud Veteres enim agnovit receptum, ut raptores possent aliquando raptis conjungi, deinde observavit apud Recentiores hanc facultatem raptoribus denegatam), statim proposita distinctione inter raptorem pœnitentem, & non pœnitentem ratus est omnia veterum capita se conciliasse, quemadmodum tradit ad calcem canonis 7. & 11. cau. 36. qu. 2., atque eo progressa est Gratiani doctrina, ut sine discrimine postea recepta fuerit apud Collectores Decretalium cap. 7. de raptoribus, ex quo emersit novum jus generale in tota ferme occidentali Ecclesia; donec moderamen acceperit in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 6. de reform. Matrim.

Hisce per varias temporum series brevi digestis, atque præjactis, non erat sane cur improbaretur a Gratiano Doctrina, quam nomine Aquisgranensium Patrum descripserat in dicto can. 11., eo prætextu, quod Hieronymi sententiæ adversa-

versaretur, & Hieronymus Sacrarum Literarum auctoritati inniteretur. Florebat enim Hieronymus eo tempore, quo nondum prodierant Justiniani Constitutiones multo recentiores, quo propterea nondum erant omnino interdictæ nuptiæ inter raptorem, & raptam. Aquisgranenses autem Episcopi, aut quivis alii Auctores ejusdem canonis 11. proponantur, jamdiu agnoverant Imperiales leges usu assiduo receptas, quibus propterea morem gerere non dubitarunt. Non ergo Aquisgranenses Patres, aut quivis alii canonum Auctores Hieronymo adversantur, sed unusquisque juxta recepta suorum temporum jura differuerunt.

Atque ut hæc res penitius enucleetur, paucis expendam integram quæstionem 2. Gratiani; ipse enim plura ibidem capita adfert, non vetera tantum, sed & Justiniano recentiora, quibus distinctionem suam confirmare conatur. Quæritur initio, num raptor purgato (per pœnitentiam arbitror ex iis, quæ inferius adjicit) rapinæ vitio, possit raptam uxorem sibi jungere. Ad hæc adfert in primis canonem 1. Chalcedonensem, sed parum adposite, cum nihil aliud in eo legatur, quam Clericos raptores deponendos esse, Laicos vero anathematizandos; de conjugio autem postea contrahendo, vel non contrahendo ne verbum quidem habeatur. Nihil amplius legitur in can. 2., qui nomine Symmachi Papæ inscribitur. Quod dicitur in can. 3. ex Constitutione Joviniani Imperatoris, ad Sacras tantummodo Virgines pertinet, quarum conditio a conditione ceterarum in hac specie est omnino diversa. In canone 4. repetitur sententia Concilii Chalcedonensis in canone 1. relata de anathemate raptoribus infligendo, quod ipsum habetur in can. 5., & 6. His nihilominus putavit Gratianus se *evidenter* demonstrasse, raptorem non posse raptam sibi matrimonio jungere. Prosequitur autem his verbis: *vitia autem, cum per pœnitentiam purgata fuerint, nomina eorum abolentur*; atque id ostendit ex canone 7., ubi nihil aliud habetur, quam illum apud Deum fallacem amplius non dici, qui per pœnitentiam mendacii culpam delevit. Generalia hæc sunt, & quæ ad rem minime pertinere possunt. Exemplo esse potest crimen homicidii ab adultero, & adultera admissum matrimonii caussa adversus maritum. Hujusmodi sane scelus ita punitur, ut perpetuo interdictum dicatur conjugium inter hujusmodi nuptiarum justarum temeratores. Num hac in re etiam Gratianus similiter differet, ut peracta pœnitentia nomen homicidarum, & adulterorum deletum fuerit? Sed progreditur Gratianus, & adfert Hieronymi auctoritatem in can. 8.. An hic canon revera Hieronymi sit, non est hujus loci disquirere: Tantum hoc in loco animadvertam, adferri ibidem exemplum virginis violatæ, quæ matrimonio jungenda sit cum violatore, quod refertur ad præcepta legis veteris in Deuteronomio cap. 22. ibi: *Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuit cum illa, & res ad judicium venerit; dabit qui dormivit cum ea Patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam, non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ*. Itaque species hæc propositæ quæstioni minime convenit, cum aliud sit puellam rapere matrimonii caussa, aliud puellæ pudicitiam stupro attentare; & revera ubi de raptu quæratur, dubitatio erat apud Gratianum, utrum raptor raptam possit in uxorem habere; ubi de stupro sermo fiat, juxta Deuteronomii sententiam quæri posset, non utrum stuprator defloratam virginem posset, sed an teneretur uxorem habere, quod Hieronymus, aut quisquis alius Auctor asserebat. Gratianus igitur, qui ad calcem canonis 11. hanc Hieronymi, ut ait, sententiam, vult ideo Aquisgranensis Concilii Patribus prævalere,

quod

quod Sacris Literis nitatur, longe a proposito distat; nec Aquisgranenses Patres, aut Hieronymo, aut Sacris Literis adversari demonstrat, quod si demonstraret, etiam conaretur tradere non tantum posse, sed & omnino debere raptores raptis puellis jungi, sive pœnituerit eos flagitii, sive non, cum de obligatione ducendi in Deuteronomio constitutum fuerit, quin ulla pœnitentiæ subsequentis ratio habeatur. Quo vero pertinet canon 9. qui apud Ambrosium legitur in Apologia David cap. 8.? Singulares ille continet observationes, & ad exemplum minime pertrahendas. Totus erat ibi Sanctus Mediolanensis Antistes, ut Davidem defenderet ab accusationibus plurium, qui ejusdem adulterium reprehendebant, præfertim vero Davidis pœnitentiam allegans, per quam illum omnem delicti sui maculam delevisse ipsæ etiam Sacræ literæ abunde testantur. Porro cum insigne Davidicæ pœnitentiæ argumentum adpareat in Psalmo 50., in hoc totus constitit Ambrosius, ut in eo perfectissimam, absolutamque pœnitentiam demonstraret. Inter cetera, vel ex ipso numero Psalmi, qualis est quinquagesimus, lusit, afferens, quinquagesimum numerum perfectionem remissionis significare, quod & illustravit exemplo veteris anni Jubilæi, qui per singulos annos quinquaginta revolvebatur, item exemplo quinquaginta dierum Paschalium, ex quibus ad maximum, & supremum Pentecostes gaudium devenitur; Post quæ ita subdidit Sanctus Doctor: *Denique & puellæ Pater illius, quæ vim concubitus nulli desponsata pertulerit, quinquaginta didragmata argentea accipiet* (legit Gratianus: *quinquaginta drachmas argenteas* juxta vulgatum recentiorem Sacræ Scripturæ textum, cum Ambrosius versionem septuaginta interpretum sequutus fuisset, qualis eo tempore in usu erat) *ipsa autem in conjugio permanebit.* Itaque Ambrosius respexit hoc in loco laudatum caput 22. Deuteronomii, ut deduceret, perfectam paternæ injuriæ purgationem fieri per numerum quinquagesimum didrachmarum, eaque similitudine uteretur, ad defendendum Davidem, quod in Psalmo quinquagesimo maximæ pœnitentiæ signa ipse ostendisset. At quod exinde argumentum trahere possit Gratianus ad rem suam, facile unusquisque conjiciet. Demum Gratianus putavit distinctionem suam probari posse ex Concilio Meldensi, cujus fragmentum retulit in can. 10.; Verum ipsemet Gratianus jam agnovit in eodem canone describendo, se sibimet ipsi contradicere, cum animadverterit ad calcem ejusdem canonis statutum fuisse in eodem Meldensi Concilio, ut ne post pœnitentiam quidem raptori liceret raptam uxorem sibi sociare. Quamobrem jure concludere poterimus, quam perperam Gratianus, qui nullam rationem, aut notitiam veteris novæque disciplinæ habere potuit, & utriusque discrimina intelligere, nonnulla & veterum, & recentiorum Patrum fragmenta ad eam expendendam quæstionem adduxerit, in qua fassus est expresse se a canonibus Conciliorum Meldensis, & Aquisgranensis, ut ipse ait, recessisse eo prætextu, quod vellet veterum Patrum sententiis, quas apprime non expenderat, adhærere.

CAPUT

CAPUT XLVII.

De Concilio Cabilonensi.

Ex Concilio Cabilonensi Cabilone ad Ararim in Provincia Lugdunensi celebrato vulgo *Chalon* plura fragmenta retulit Gratianus, non quidem ex illo, quod celebratum fuit sub Canderico Lugdunensi Archiepiscopo anno 650., in quo viginti canones editi sunt, sed potius ex eo, quod Cabilonense secundum appellatur, & sunt, quæ sequuntur.

Ex Concilio Cabilonensi II.

- Can. 8. *dist.* 81. *falso adscriptus Concilio Moguntino.*
- Can. 3. *dist.* 94. *fere consonat cum integris Concilii exemplaribus.*
- Can. 106. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
- Can. 3. *cau.* 10. *qu.* 1. *idem est cum can.* 38. *cau.* 16. *qu.* 7.
- Can. 7. *cau.* 10. *qu.* 3. *paullo emendandus ex integris Concilii exemplaribus.*
- Can. 46. *cau.* 16. *qu.* 1. *falso adscriptus Concilio Moguntino.*
- Can. 38. *cau.* 16. *qu.* 7. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
- Can. 42. *cau.* 16. *qu.* 7. *falso adscriptus Concilio Moguntino.*
- Can. 5. *cau.* 20. *qu.* 3. *idem est cum can.* 42. *cau.* 16. *qu.* 7.
- Can. 8. *cau.* 29. *qu.* 2. *ex receptis Longobardorum legibus explicandus.*
- Can. 4. *cau.* 30. *qu.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
- Can. 72. *de cons. dist.* 1. *ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.*

Adjiciuntur

- Can. 1. *dist.* 18. *pertinet ad Concilium Bracarense anni* 563.
- Can. 43. *cau.* 16. *qu.* 1. *est potius Concilii Aquisgranensis, aut Moguntini.*
- Can. 21. *cau.* 35. *qu.* 2. *emendandus ex canonibus Conciliorum Moguntini, & Wormaciensis.*
- Can. 4. *cau.* 36. *qu.* 2. *pertinet ad Capitulare Aquisgranense anni* 816.
- Can. 50. *de cons. dist.* 1. *pertinet ad Capitulare Theodulphi Aurelianensis.*

CElebratum est Concilium Cabilonense 2. jussu Caroli Magni Imperatoris anno 813., ut enim maximum fuit hujus Principis studium in consulendo rebus Ecclesiasticis, frequentissimos cum Episcopis, & Regni sui Proceribus conventus habebat. Quam ob rem ipse eodem anno 813. plura curavit, ut fierent Concilia. Sunt, præter Cabilonense memoratum, Concilium Moguntinum, Rhemense,

se, Turonense, & Arelatense. In Synodo hac Cabilonensi sexaginta sex canones habentur, quorum plures legimus apud Gratianum.

Huc refertur in primis canon 8. dist. 81., qui apud Gratianum nomine Moguntini Concilii inscribitur, quemadmodum etiam Ivonem, & Burchardum, apud quos forte Cabilonenses, ac Moguntini canones in eodem Codice descripti esse poterant, quod eodem anno, & in eisdem Provinciis Gallicanorum, & sub eisdem Imperatoris auspiciis, ac mandato editi essent. Habetur autem in cap. 40., ubi constitutum est, Clericos a proprio gradu depositos Laicorum more vivere non debere, ne scilicet pœna adversus illos inflicta in dissolutos mores, atque intemperantiam detorqueatur. Quamobrem jam illa ætate receptum fuisse adparet, quod & hodie apud nonnullos viget, ut Clerici pœnitentiæ caussa vel in Monasteriis includerentur, vel in Clericorum congregationes reciperentur, apud quos scilicet regularis vita servaretur, quales erant sæculo nono vel Cathedrales, vel Collegiales Ecclesiæ, ad quas referenda sunt illa verba, *in Monasterium, aut Canonicam regularem mittantur*, quemadmodum habetur apud Gratianum, qui paullisper immutavit verba ipsa Concilii; nam in integris Concilii exemplaribus ita potius legitur: *in Monasterio, aut canonico, aut regulari mittantur*. *Can. 8. dist. 81.*

Ad coercendam quorundam Archidiaconorum avaritiam, qui Episcopi nomine lustrantes universam Diœcesim, uti mos erat, Parochis census annuos imponebant, & quidem gravissimos, editus est in hoc Cabilonensi Concilio canon 15. relatus apud Gratianum in canonem 3. dist. 94., ubi pro verbis illis: *censum exigunt*, legendum est: *census exigunt*, item pro illis, *juxta Apostoli sententiam* legendum est: *juxta Petri Apostoli sententiam*, ut referantur ad Epistolam 1. S. Petri cap. 5., in qua hæc de Episcopis leguntur: *Neque ut dominantes in Cleris, sed forma facti gregis ex animo*. Eadem etiam ratione in canone 17. ejusdem Synodi Episcopis ipsis interdictum est, ne annuos census a Sacerdotibus suis exigerent. *Can. 3. dist. 94.*

In can. 16. ejusdem Concilii habetur canon 106. cau. 1. qu. 1., ubi Gratianus nonnulla omisit, quæ ita supplere juvabit ex integris Concilii exemplaribus: *Quidam fratres dixerunt consuetudinis antiquæ fuisse in eorum Ecclesiis, ut pro balsamo emendo ad Chrisma faciendum, sive pro luminaribus Ecclesiæ concinnandis binos, vel quaternos denarios Presbyteri darent; unde omnes uno consensu statuimus, ut sicut pro dedicandis Basilicis &c.* Hic sequuntur, quæ legimus apud Gratianum. *Can. 106. cau. 1. qu. 1.*

In can. 3. cau. 10. q. 1. non verba ipsa Concilii habentur, sed potius sententia, quam jam Ivo perstrinxerat in cap. 211. parte 3. sui decreti ita scribens: *Ex Cabilonensi Concilio cap. 1. In Sancto Cabilonensi Concilio decretum est, ut omnes Ecclesiæ cum dotibus suis, & decimis, & omnibus rebus suis in Episcopi proprii potestate consistant, atque ad ordinationem suam semper pertineant*. Porro verba Concilii habentur in can. 42., quem retulit Gratianus in can. 38. cau. 16. qu. 7. Ceterum non desunt quamplura ejusdem fere temporis Concilia, in quibus eadem omnino constituta cernuntur, ut minime dubium adpareat, hoc fragmentum Gallicanis noni sæculi Patribus maxime convenire. Memorabo inter cetera Concilium Turonense 3. ejusdem anni 813. ubi canone 16. hæc leguntur: *Ut decimæ, quæ singulis dabuntur Ecclesiis, per consulta Episcoporum a Presbyteris ad usum Ecclesiæ, & pauperum summa diligentia dispensentur*. Item Concilium Moguntinum ejusdem anni 813., cujus nomine Gratianus aliquando ipsos Cabilonenses canones retulit, nam in eo ita legitur can. 8. *Ut Episcopi potestatem habeant res Ecclesiasticas providere, regere, gubernare, atque dispensa-* *Can. 3. cau. 10. qu. 1.*

pensare secundum canonum auctoritatem volumus. Jungi his posset Concilium Aurelianense I. can. 17., Capitularia Francorum lib. 1. cap. 143., lib. 5. cap. 45., & cap. 182., & alibi passim.

Can. 7. cau. 10. qu. 3. Jam superius observavimus ex can. 3. dist. 94. coercitam fuisse a Cabilonensibus Patribus quorundam Archidiaconorum avaritiam, qui, ubi Diœcesim lustrarent, a viris Ecclesiasticis census annuos exigebant. Eandem sollicitudinem ostenderunt Patres Cabilonenses in compescenda quorundam Episcoporum, aut Metropolitanorum tyrannide, quam identidem exercebant cum sui ordinis injuria. En canonem 14., qui a Gratiano relatus est in can. 7. cau. 10. qu. 3. *Cavendum sane est, ne cum Episcopi Parochias suas peragrant, quandam non solum erga subditos, sed erga socios tyrannidem exerceant, ne (quod absit) cum charitate, sed quadam judiciaria invectione stipendia ab eis exigant. Observandum etiam modis omnibus, ut siquando &c.* Glossographi ad hunc canonem nomine subditorum Laicos, nomine sociorum Clericos intelligunt: non videtur contemnenda hæc interpretatio. Sed forte accommodum magis alicui esse poterit, si nomine subditorum intelligamus fideles omnes, sive Clericos, sive Laicos Episcoporum potestati & regimini commissos, at nomine fratrum intelligamus alios Coepiscopos, atque ita canonem hunc non de Episcopis tantum Diœcesim suam, sed & de Metropolitis Provinciam suam lustrantibus editum fuisse dicemus.

Can.46. cau. 16 qu. 1. Rursum Gratianus in can. 46. cau. 16. qu. 1. nomen inscripsit Concilii Moguntini, cum tamen ille canon pertineat ad canonem 19. hujus Concilii Cabilonensis, qui ità legitur in vulgatis Concilii exemplaribus: *Quæsti sunt præterea quidam fratres, quod essent quidam Episcopi, & Abbates, qui decimas non sinerent dari Ecclesiis, ubi illi coloni Missas audiunt; Proinde decrevit sacer iste Conventus, ut Episcopi, & Abbates de agris, & vineis, quæ ad suum, vel fratrum stipendium habent, decimas ad Ecclesias suas deferri faciant; familiæ vero eorum ibi dent decimas suas, ubi infantes eorum baptizantur, & ubi per totum anni circulum Missas audiunt*. Mihi editio Gratiani emendatior videtur.

Can.38. cau. 16. qu. 7. In aliquibus Gratiani exemplaribus canon 38. cau. 16. qu. 7. depromtus dicitur ex Concilio Coloniensi II. cap. 42., at ibidem facile est agnoscere Typographorum erratum; etenim pro Concilio *Coloniensi* scribendum est: *Cabilonense*. Revera in dicto Cabilonensi Concilio eadem omnino verba habentur cap. 42., quæ etiam relata sunt in additionem 3. Capitularium Francorum can. 64. in editione Parisiensi anni 1677.

Can.42. cau. 16. qu.7. & can. 5. cau. 20. qu. 3. Quod observavimus ad canonem 8. dist. 81, & ad canonem 46. cau. 16. qu. 1., id quoque evenit in can. 42. cau. 16. qu. 7., quem Gratianus ex Concilio Moguntino laudavit, licet potius laudandus fuisset ex Concilio Cabilonensi, de quo agimus. Cum autem Gratianus idem paucis perstrinxerit, aut ab aliis perstrictam retulerit sententiam Cabilonensis canonis 7., eandem hic integram exhibebo, qualis in vulgatis Concilii exemplaribus habetur. *Constituit sane sacer iste Conventus, ut Episcopi, sive Abbates, qui non in fructum animarum, sed in avaritiam, & turpe lucrum inhiantes quoslibet homines illectos circumveniendo totonderunt, & res eorum tali persuasione non solum acceperunt, sed potius subripuerunt, pœnitentiæ canonicæ, sive regulari, ut puta turpis lucri sectatores subjaceant. Hi vero, qui vanis promissionibus illecti, vel quibuslibet machinationibus persuasi mentis inopes effecti, rerum suarum Domini esse nescientes, comam deposuerint, in eo, quod cœperunt, perseverare cogantur. Res namque,*

que, quæ ab illectis, & negligentibus datæ, ab avaris, & cupidis non solum acceptæ, sed raptæ noscuntur, hæredibus reddantur, qui dementia parentum, & avaritia incentorum exhæredati esse noscuntur. Si vero nescientibus Episcopis, aut Abbatibus ministrorum quilibet, videlicet in Clero, hoc fecisse convincuntur, Episcopi, & Abbates desidia, illi vero rapacitate, & avaritia judicentur. Hoc vero, quod quisque Deo juste, & rationabiliter de rebus suis offert, firmiter Ecclesia tenere debet. Eadem rursum Gratianus minus integra descripsit in can. 5. cau. 20. qu. 3., quem præterea falso inscripsit Concilio Moguntino.

In canone 30. ejusdem Concilii Cabilonensis legitur canon 8. cau. 29. qu. 2., cujus verba omnino consonant cum integris Concilii exemplaribus. Meretur tamen hæc definitio non injucundas observationes. Dicitur enim ibi matrimonia servorum a Dominis dissolvi non posse, dummodo tamen inter servos fuerit *legalis conjunctio*, & *Dominorum voluntas* accesserit. Quænam porro esse potest hæc legalis conjunctio, cum liquido constet Romanis legibus servorum conjugia nunquam fuisse probata? Prodeunt huc sequioris temporis Interpretes, atque velut e tripode pronunciant, hoc esse unum ex pluribus, quæ inter jus Civile, & jus Ecclesiasticum intercedunt, discriminibus, ut quæ servorum conjunctio legalis non dicitur jure Romano inspecto, talis appelletur Ecclesiasticis legibus, quas hac in re Romanis prævaluisse asserunt, arg. cap. 1. de conjugio servorum. Mihi nunquam placere potuerunt hujusmodi utriusque juris imagines, quibus unum alteri identidem adversari, & contradicere exhibeatur, præsertim cum apprime noverim, post Christianos Imperatores jus Ecclesiasticum eorundem Imperatorum legibus fuisse firmatum, & inter ipsos civilium legum Codices productum, ac promulgatum, quemadmodum patet ex pluribus Constitutionibus, quæ in duodecim libris Codicis Justinianei habentur, ut omittam Codicem Theodosianum, & ex Novellis ejusdem Justiniani; quod si ad posteriora tempora descenderimus, video in Conciliis Hispanorum ut plurimum Principes ipsos civilium legum conditores edendis sacris Canonibus auctoritatem suam impertiisse; idipsum deinde præstiterunt Imperatores Francici, quemadmodum frequentissime ex huc usque dictis agnoscimus, ut omnino inverosimile videatur, eosdem Principes, qui hinc civiles leges edebant, alias Ecclesiasticis legibus in publicis Episcoporum Comitiis ferendis intererant, sibimetipsis fuisse adversatos. Cum itaque potius *sacrorum statuta canonum*, *Principum constitutionibus adjuventur*, uti scribit Lucius III. in cap. 1. de novi operis nunciatione, jure dixero in hisce servorum conjugiis nunquam sacros canones aliam, & diversam disciplinam sequutos fuisse ab ea, quam ipsæmet Romanorum leges exigerent. Etenim ex iis, quæ civili Romanorum jure constituta fuerunt, aut prohibita, alia ita constituta sunt, ut omnino probarentur, atque omnes ejusdem juris effectus obtinerent: alia e converso ita prohibita, ut damnarentur, & aliquando etiam gravissimis pœnis coercerentur: alia demum nec omnino probata, nec omnino rejecta, sed in mera naturalis juris simplicitate relicta sunt, ut salva in eisdem esse debeat naturalis honestas, & fides sine juris positivi privilegio. Romani veteres singulari quodam jure gaudentes, quo ab aliis gentibus secernerentur, quasdam induxerunt in suis actibus solemnitates, sine quibus actus non legitimus esset, etiamsi alias honestus, atque ex naturali æquitate consisteret, nec legi adversaretur. Hæc omnia facile agnoscimus in diversis pactionum qualitatibus; alias enim pactiones contractuum nomine appellari voluerunt, easque actionibus peculiaribus concessis ad ef-

Can. 8. cau. 29. qu. 2.

fectum perduci; alias bonis moribus adversantes omnino damnarunt; alias nudas & simplices dixerunt, denegatis actionibus, sed agnita in ipsis quadam obligatione naturali, quæ si non servaretur, salva omnino fides, & honestas minime videbatur. Atque ut a proposita conjugiorum materie non discedam, erant apud Romanos conjugia omnino justa, ea videlicet, quæ juxta solemnitates omnes juris celebrabantur, alia prorsus irrita, quæ scilicet inter consanguineos contrahebantur; alia demum quæ consistebant intra limites naturalis honestatis, & quidem tanquam conjugia a Romanis habebantur, licet omnes juris effectus non haberent, quemadmodum contingebat in nuptiis Virorum Clarissimorum, qui ignobilem uxorem duxissent; aut, quemadmodum Eruditissimis Viris placet, in nuptiis filiorum familias sine consensu patris contractis, in quibus non legitima quidem, sed tamen justa uxor appellabatur, in qua & adulterii crimen admissum veris adulterii pœnis coercebatur. Itaque etiamsi apud Romanos veteres inter servos conjugia omnino probata non fuerint, non tamen erant prohibita, sed alio, non quidem prorsus legitimo, honesto tamen contubernii nomine appellabantur, quo significaretur, virum & uxorem non sacrorum, & familiæ, quæ solis Romanis Civibus erant concessa, sed domus communionem habere. Quæ si vera sunt, etiam salvis Civilis Juris regulis apud viros Ecclesiasticos conjugia servorum poterant haberi tanquam vera conjugia, quæ ad Sacramenti rationem elevarentur; cum Sacramentum a Christo Domino institutum fuerit non peculiariter in matrimonio juxta omnes Romanorum leges celebrato, sed in matrimonio, quod legibus minime improbaretur, seu in quo servaretur honestas naturalis ex legum præscripto; eadem ferme ratione, qua jusjurandum, quod ad religionem pertinet, irritum prorsus habetur, si inhonestæ pactioni adjectum fuerit, & prorsus a legibus improbatæ, firmat tamen pactiones, quæ, licet legitimis actionibus destituantur, naturalem tamen obligationem pariunt, & nudæ, seu simplices appellantur.

Ut vero propius ad Cabilonensem canonem adcedam, qui non juxta vetera Romanorum principia, sed juxta leges noni sæculi interpretandus erit, observandum est, in proposita conjugiorum a servis contractorum materie ex Longobardorum moribus invaluisse, ut firma rataque haberentur, & prorsus indissolubilia servorum ancillarumque conjugia; dummodo consentientibus dominis celebrata proponerentur. Hinc conjugia isthæc quandam formam Longobardorum legibus acceperunt, unde & *legitima* appellari potuerunt. Porro de his est titulus 12. libri 2. legum Longobardarum, atque inter ceteras constitutiones hæc legitur num. 11. *Ut conjugia servorum non dirimantur, si servi Dominos habuerint, sed in uno conjugio servi permanentes Dominis suis serviant, sic tamen, ut ipsum conjugium legale sit, & per voluntatem Dominorum suorum juxta Evangelium: quod Deus conjunxit, homo non separet*. En igitur & in hac lege sermonem fieri de *conjugio legali*, & *per voluntatem Dominorum* contracto, quæ sane significant apud Longobardos, quorum mores nono sæculo receptissimi erant, conjugia servorum legalia, seu legitima appellata fuisse, quoties Dominorum consensus accessisset; quamquam tamen si Dominorum voluntas ab initio desideraretur, adhuc consisterent intra fines naturalis honestatis, licet non omnino legibus probata; hinc in lege 10. eodem titulo consensus Dominorum in conjugiis servorum appellatur *convenientia*, quod sane nomen non proprie necessitatem inducit, ut actus consisteret, sed meram legalem solemnitatem, & ibidem statuitur eum, qui fornicatus fuerit cum ancilla servo nupta, etiam sine

sine Domini voluntate, adulterii reum esse. Habemus ergo perspicuam Cabilonensis canonis sententiam, qua definitum est, neminem amplius posse dissolvere conjugia servorum legitima, quibus scilicet accessit Dominorum consensus. Quid vero si ageretur de conjugio servorum, cui Domini non consenserint? Nihil hac in specie peculiariter statuunt Cabilonenses Patres; sed, si argumentum a contrario, ut vocant, sensu quidpiam hic valere potest, concludendum videretur, ea conjugia dissolvi posse ex mente Concilii Cabilonensis. Non improbaverim ego hujusmodi doctrinam, quoties ita intelligamus, ut Domini possint quidem illorum conjugia dirimere quoad certos effectus, ubi scilicet aliquid juri dominico detraheretur; non vero quoad ipsum matrimonii vinculum, quod etiam in naturali quodam jure consistit, & Divinis institutionibus, ac Sacramentali benedictione confirmatur.

De canone 4. cau. 30. qu. 1. nihil est, quod specialiter disseram. Habetur ille eisdem verbis in canone 3. ejusdem Concilii Cabilonensis. *Can. 4. cau. 30. qu. 1.*

Adversus recentiores hæreticos plurimum facit canon 72. de consecrat. 1., quo facile ostenditur, justas fidelium animas corporibus exutas pœnis purgatoriis expiari, quoties non Deo legitimis pœnitentiis junctæ corpori satisfecissent; in eo enim capite non tantum id definitum habemus, sed & antiquissimæ Sanctorum Patrum traditioni accepto fertur. Integra hic describam verba Cabilonensis canonis 39., cum Gratianus ab illis aliquantisper recesserit. *Visum præterea nobis est, ut in omnibus Missarum solemnitatibus pro defunctorum spiritibus loco competenti Dominus deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro quibuslibet necessitatibus Dominus deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces Domino in Missarum solemnibus fundantur. Antiquitus hunc morem igitur Sancta Ecclesia tenet, ut & in Missarum solemnitatibus, & in aliis precibus Domino Spiritus quiescentium commendet, dicente B. Augustino: non sunt prætermittendæ supplicationes pro Spiritu mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana, & Catholica societate defunctis, etiam tacitis nominibus eorum sub generali commemoratione suscepit Ecclesia, ut quibus ad ista desunt parentes, aut filii, aut quicumque cognati, vel amici, ab una eis exhibeantur pia matre communi.* *Can. 72. de cons. dist. 1.*

His observavimus canones Concilii Cabilonensis II. Supersunt adhuc aliquot fragmenta a Gratiano adscripta Concilio Cabilonensi, quæ tamen in nullo hujusmodi Concilio ex editis reperiuntur, ad alios autem potius auctores pertinere noscuntur. Ex his est canon 1. dist. 18., qui referendus est ad Concilium Bracarense anni circiter 563. in quo post capita 17. fidem spectantia, subjecta sunt alia ad reformationem disciplinæ pertinentia, atque inter hæc numero 6. ita legitur: *Item placuit, ut conservato Metropolitani Episcopi Primatu ceteri Episcoporum secundum suæ ordinationis tempus alius alio sedendi deferat locum.* Huic constitutioni consonant plures aliorum Conciliorum canones. Etenim in Concilio Carthaginensi anni 402. similis omnino sententia legitur, relata in Codicem canonum Ecclesiæ Africanæ num. 86. ibi: *Illud scimus inviolate semper mansisse Ecclesiasticam disciplinam, ita ut nullus fratrum Prioribus suis se aliquando auderet anteponere, sed officiis charitatis id semper exhibitum est Prioribus, quod ab insequentibus gratanter semper acciperetur . . . . Communis hæc causa est . . . . ut unusquisque nostrum ordinem sibi decretum a Deo cognoscat, & posteriores anterioribus deferant, nec eis inconsultis aliquid agere præsumant . . . . Universi Episcopi dixerunt: hic ordo & a Patribus, & a majori-* *Can. 1. dist. 18.*

bus servatus est, & a nobis Deo propitio servabitur, salvo etiam Jure Primatus Numidiæ, & Mauritaniæ. Item in Concilio Toletano IV. can. 3., ubi sermo est de Provinciali Concilio, ita legitur: *Episcopi secundum ordinationis suæ tempora resideant*. Eadem habentur apud Gregorium Magnum in Epist. 114. ad Siagrium lib. 7. ibi: *Episcopos secundum ordinationis suæ tempus, sive ad considendum in Concilio, sive ad subscribendum, vel in qualibet alia re sua attendere loca decernimus, & suorum sibi prærogativam ordinum vindicare*. Consonat præterea S. Augustinus in Epist. ad Victorium, & Hincmarus Epist. 6. cap. 16. ibi: *Inter Episcopos hæc conditio regularis servatur, ut qui prius fuerit ordinatus, prior habeatur*. Qua de caussa dictum fragmentum Gratiani Cabilonensi Concilio inscriptum fuerit, prorsus ignoro, nisi forte suspicari liceat, apud Collectores ad marginem adscriptum olim fuisse nomen Concilii Carthaginensis, ut referretur ad sententiam dicti canonis Carthaginensis supra descripti; Amanuenses autem pro Carthaginensi Concilio ex vocum similitudine deceptos Cabilonense legisse, eoque nomine canonem literis designasse.

Can. 43. cau. 16. qu. 1. Canon 43. cau. 16. qu. 1. apud Gratianum tribuitur Concilio Cabilonensi, apud Ivonem Concilio Meldensi his verbis: *Ut Ecclesiæ antiquitus constructæ nec decimis, nec ulla possessione priventur, ita ut novis Oratoriis tribuantur*. At neque Ivo, neque Gratianus auctorem germanum canonis indicarunt. Habetur ille in Capitulari Aquisgranensi anni 819. num. 19. eisdem verbis, quæ leguntur apud Gratianum, ideo autem forte ex Concilio Cabilonensi laudatus, quia Aquisgranensis conventus eodem anno habitus fuerit, quo Concilium Cabilonense, & simul in eodem Codice jungi potuerint & Aquisgranenses, & Cabilonenses canones, ut alii pro aliis facile acciperentur. Relatum est idem fragmentum in lib. 2. Capitularium cap. 36., librum 5. cap. 157., legitur præterea in Concilio Arelatensi VI. anni 813. can. 20., & in Concilio Moguntino ejusdem anni can. 41., atque hinc etiam fieri potuit, ut Gratianus Cabilonense pro Moguntino Concilio adscripserit, quemadmodum alias egit in can. 8. dist. 81., can. 46. cau. 16. qu. 1., & in can. 5. cau. 20. qu. 3., nisi forte suspicari quispiam velit, ideo a Gratiano memoratum ibidem fuisse Concilium Cabilonense, ut indicaretur in eo nonnulla similia constituta fuisse, videlicet in can. 2., qui idem est cum can. 46. cau. 16. qu. 1. Qualicumque autem Concilio tribuatur hujusmodi sententia, illud certum est, eam cum disciplina Gallicanæ Ecclesiæ sæculo nono pluries confirmata congruere.

Can. 21. cau. 35. qu. 2. Canon 21. cau. 35. qu. 2. refertur apud Gratianum nomine Concilii Cabilonensis, in quo tamen nihil aliud habetur de gradibus cognationum, nisi generatim observandum esse, quod jam de illis in aliis Conciliis constitutum fuerat. Hinc in can. 28. Concilii Cabilonensis II. hæc leguntur: *Interrogaverunt nos quidam de affinitate propinquitatum, & in quibus gradibus matrimonia jungenda sint; quibus ad canones currere præcepimus, & quod in eis continetur, hoc ab eis in negotio, sicut in ceteris, observari debere*. Cabilonenses autem Patres, ut arbitror, respexerunt ad id, quod pridem ipsi constituerant eodem anno in Concilio Moguntino, in quo can. 54. hæc statuta sunt: *Contradicimus quoque, ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur, ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separetur*. Hic sane idem est cum dicto canone 21. Gratianeo, quem, licet Cabilonensi Concilio tributum, melius Moguntino adscribemus. Depravata autem fuit a Gratiano editio canonis in illis verbis: *In quarta, vel in quinta, sextaque generatione*; etenim Concilium Moguntinum in quarta tantummodo generatione matrimonia contrahi

trahi

trahi interdixerat; nec, si in sexta generatione interdicenda putaverat, opus erat expresse in quarta, & quinta, uti apud Gratianum scribitur, prohibere. Hanc præterea Gratiani lectionem improbat Concilium Wormaciense anni 868., in quo etiam eadem sententia habetur in can. 78. his verbis: *Contradicimus quoque, ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur; ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separetur.* Nulla sane ibi mentio fit quintæ, vel sextæ generationis. Video tamen, undenam profecta fuerit Moguntini canonis immutatio; videlicet a Benedicto Levita Capitularium Francorum Collectore, qui relaturus inter Capitularia lib. hodie 5. cap. 166. eundem canonem Moguntinum, alias vero agnoscens non eandem in omnibus Provinciis servatam fuisse graduum disciplinam, ita canonem scripsit: *Contradicimus quoque, ut in quarta, vel quinta, sextaque generatione nullus amplius conjugio copuletur. Ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separentur.*

Canon 4. cau. 36. qu. 2. falso adscriptus fuit a Gratiano Concilio Cabilonensi. Potius laudandus erat ex Capitulari Ludovici Pii in Aquisgranensi Palatio edito anno 816., in quo hæc habentur can. 23. *De puellis raptis, necdum desponsatis ita in Concilio Chalcedonensi, ubi DCXXX. Patres adfuerunt, cap. 38. habetur: Eos, qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes, & conhibentes raptoribus, decrevit Sancta Synodus, si quidem Clerici sunt, decidant gradu proprio, si vero Laici, anathematizentur. Quibus verbis aperte datur intelligi, qualiter hujus mali Auctores damnandi sunt, quando participes, & conhibentes tanto anathemate feriuntur, & quod juxta canonicam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi jure vindicare nullatenus possunt.* Hæc verba eadem propemodum sunt cum Gratianeis. Atque eundem canonem retulit Ansegisus in lib. 1. Capitularium cap. 98., & Benedictus Levita in lib. 7. cap. 183. editionis Parisiensis anni 1677. Confirmarunt eandem sententiam Patres Concilii Troslejani anni 909. in can. 8., & Patres Concilii Wormaciensis anni 868. in can. 77. *Can. 4. cau. 36. qu. 2.*

Canon 50. de cons. dist. 1. falso adscriptus est Concilio Cabilonensi, & potius referendus est ad Capitulare Theodulphi Aurelianensis edito primum a Baronio, deinde vero a Sirmondo, a quo tributum est anno 797., ibi autem can. 38. hæc leguntur: *Solent plures, qui se jejunare putant, mox ut signum audiunt, ad nonam manducare, qui nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium; concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, sive vespertinis officiis, largitis eleemosynis, ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit, ut ad Missam convenire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, jejunium absolvere debet.* *Can. 50. de cons. dist. 1.*

CAPUT

CAPUT XLVIII.

De Concilio Turonensi.

Concilio Turonensi duo hæc fragmenta tribuuntur apud Gratianum.

{ *Can. 22. cau. 23. qu. 5. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
{ *Can. 11. dist. 18. forte pertinet ad Capitulare Aquisgranense anni 789.*

PLura apud Conciliorum Collectores memorantur Concilia Turonensia, ita dicta ab oppido Galliæ, quod alii Turonem, alii Turonicam, alii a S. Martino Turonensi Martinopolim appellarunt. Hoc tamen in loco non aliud laudandum occurrit, quam quod vulgo tertium dicitur, celebratumque est anno 813. sub Carolo Magno Imperatore eodem tempore, quo diximus celebratum esse Concilium Cabilonense, & Moguntinum; etenim tum cum in Turonem convenissent & Episcopi numero plures, & Abbates, & universi Clerici, quæ emendatione digna videbantur in disciplina Ecclesiastica quinquaginta & uno capitibus complexi sunt, eademque Carolo Magno exhibuerunt confirmanda, ita scribentes: *Hæc nos in Conventu nostro ita ventilavimus, sed quomodo deinceps Piissimo Principi nostro de his agendum placebit, nos fideles ejus famuli libenti animo ad nutum, & voluntatem ejus parati sumus.* Inter hæc capita, quæ Imperatori proposita fuerunt, numero 41. habetur canon 22. cau. 23. qu. 5., qui ita restituendus erit ex integris Concilii exemplaribus: *Incestuosi, Parricidæ, Homicidæ multi apud nos, heu proh dolor! reperiuntur: sed aliqui ex iis Sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus, quos oportet per sæcularis potentiæ disciplinam a tam prava consuetudine coerceri, qui per salutifera Sacerdotum monita noluerunt revocari; quorum aliquos jam excommunicavimus. Sed illi hoc parvipendentes in eisdem perdurarunt criminibus. Quamobrem vestra decernat mansuetudo, quid de talibus deinceps agendum sit.* Hic canon integer relatus est ab Ansegiso inter Capitularia Francorum lib. 1. cap. 43., quod sane indicio est, illum fuisse omnino probatum, confirmatumque. Clarius autem in lib. 6. Capitularium cap. 71., & apud Isaaccum Lingonensem tit. 4. cap. 5. legitur: *De incestuosis, & parricidis, ut canonice coerceantur, sicut de illo judicatum est, qui materteræ suæ filiam stupravit, ut conjugium ultra non repetat, & militiæ cingulum derelinquat, & aut Monasterium petat, aut si foris remanere voluerit, tempora pœnitentiæ secundum canones pleniter exsolvat.* Porro Turonensem canonem valde perstrictum primus descripsit Burchardus, adimens ea, quæ ad Caroli Imperatoris confirmationem referebantur, veritus, ne Germanos offenderet, apud quos scribebat, si forte quidpiam attingeret, quod quoquo modo ad veterum Francorum Capitularia pertineret. Ex Burchardo mutilatum fragmentum Ivo retulit, & demum ex Ivone Gratianus.

Can. 22. cau. 23. qu. 5.

Duobus in locis tanquam ex Turonensi Concilio hæc verba describit Gratianus: *Episcopus non debet Abbatem cogere ad Synodum ire, nisi aliqua rationabilis causa existat;* videlicet in can. 11. dist. 18., & post canonem ultimum cau. 18. qu. 2. Sequutus est Gratianus Burchardum, & Ivonem, qui eadem laudant ex cap. 11. Concilii Turonensis. In omnibus Conciliis Turonensibus, quæ huc usque edita sunt, hoc fragmentum

Can. 11. dist. 18.

mentum desideratur, imo in Concilio Turonensi II. anni 567. statuitur, omnes ad Episcoporum Concilia vocatos convenire debere *sine cujuslibet excusatione personæ, & nullius occasione velaminis*. Dicam in hac re candide, quod sentio. Duplicem ille canon interpretationem habet. Primum ita intelligi commode potest, ut Abbas non deberet cogi accedere ad Synodum sine justa caussa, ne a solitudine invitaretur ad Civitates, neve in rebus Ecclesiasticis pertractandis curam gerere teneretur, cujus conditio erat in recessu latere, & orando Monachos instruere, verbo, & exemplo; atque hac ratione non dubitaverim cum disciplina 6. sæculi, & sequentium convenire dictum canonem; etenim tum nihil magis, aut pressius Episcopis indictum est, quam ne Monachos, aut eorum Abbates a solitaria vita revocarent, quemadmodum ex plurimis Gregorii Magni Epistolis luculenter eruitur; imo si hæc vera sunt, suspicor originem ejusdem canonis profectam fuisse ex Capitulari Aquisgranensi Caroli Magni anni 789., in quo hæc leguntur cap. 23.: *Monachos vero, qui sunt per singulas Civitates, & Provincias, Episcopis subditos esse, & quietem diligere, & jejuniis esse intentos, & orationibus, & in illis locis observare, in quibus sæculo renunciasse videntur. Nequaquam autem Ecclesiasticis, vel sæcularibus rebus communicare, nec importunitatem inferre, desertis propriis Monasteriis, nisi forte quæsiti fuerint propter caussam necessariam a Civitatis Episcopo*. Postrema hujus canonis verba plurimum consonant cum Gratiani fragmento; quamobrem forte Burchardus ejusdem Aquisgranensis Capitularis sententiam, uti alias præstitit, paucis perstrinxit, edid itque nomine Concilii Turonensis, ut a nomine Capitularium more suo abstineret. Burchardum vero sequuti facile fuerunt Ivo, & Gratianus. Altera canonis interpretatio esse potest, qua asseratur, jam tum Monachos, & præsertim Monachorum Præfectos, sive Abbates fuisse a potestate Episcoporum exemtos ita, ut nec vocati ad Concilia pergere tenerentur; atque in hac specie nemo poterit canonem hunc tanquam genuinum agnoscere, nisi qui ignoraverit tempora, ex quibus Monachorum privilegia, & exemtiones initium habuerunt, idemque simul ignoraverit undecimo, & duodecimo sæculo plura Monachos ipsos confixisse quasi veterum monumenta, ut tandem Episcoporum potestatem excuterent; verum hæc commodius, & fusius alibi. Tantum hic adferam fragmentum Concilii Aurelianensis I. anni 511. in can. 19. ibi: *Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant . . . . qui semel in anno in loco, uti Episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant*.

CAPUT XLIX.

De Conciliis Moguntinis.

Plura sunt apud Gratianum fragmenta, quæ ipse nomine Concilii Moguntini laudavit. Verum sive Gratianus, sive Gratiano anteriores Collectores Ivo, & Burchardus nomine Concilii Moguntini usi persæpe fuerunt etiam in describendis aliorum Conciliorum canonibus, quemadmodum superius jam animadverti in cap. 47., ubi de Concilio Cabilonensi. In quatuor itaque classes distributa exhibebo Gratiani fragmenta, quæ Moguntino Concilia tribuuntur; illa in primis, quæ ex Concilio Cabilo-

nensi

nensi II. exceperat; at de istis hic nihil deinde subjiciam, cum suo loco exposita fuerint; secundo capita Concilii Moguntini anni 813., tertio capita alterius Moguntini Concilii anni 847., demum illa, quæ ex variis auctoribus depromta fuerunt, & Moguntinorum Conciliorum nomine inscripta.

Canones Moguntino Concilio tributi.	*Can.* 8. *dist.* 81.	*potius pertinent ad Concilium Cabilonense II. anni* 813.
	Can. 46. *cau.* 16. *qu.* 1.	
	Can. 42. *cau.* 16. *qu.* 7.	
	Can. 5. *cau.* 20. *qu.* 3.	

Ex Moguntino Concilio anni 813.	*Can.* 2. *dist.* 76. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
	Can. 18. *cau.* 13. *qu.* 2. *ex aliis Codicibus emendandus.*
	Can. 37. *cau.* 16. *qu.* 7. *in pluribus Capitularium locis confirmatus.*
	Can. 37. *de conf. dist.* 1. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*

Ex Moguntino Concilio anni 847.	*Can.* 30. *cau.* 13. *qu.* 2. *consonat præterea cum Concilio Wormaciensi anni* 868.
	Can. 24. *cau.* 17. *qu.* 4. *varius in diversis exemplaribus.*
	Can. 8. *cau.* 18. *qu.* 2. *ex ipsius Concilii exemplaribus emendandus.*

Adjiciuntur.	*Can.* 7. *cau.* 2. *qu.* 7. *videtur Ecclesiasticæ* 9., *&* 10. *sæculi disciplinæ adversari.*
	Can. 65. *cau.* 11. *qu.* 3. *pertinet ad Concilium Toletanum IV. anni* 633.
	Can. 42. *cau.* 16. *qu.* 1. *pertinet ad Concilium apud Confluentiam anni* 922.
	Can. 7. *cau.* 16. *qu.* 6. *conformis est disciplinæ medii temporis.*
	Can. 6. *cau.* 16. *qu.* 7. *consonat vulgatæ noni & decimi sæculi doctrinæ.*
	Can. 7. *cau.* 16. *qu.* 7. *pertinet ad Capitulare Ludovici Pii anni* 829.
	Can. 5. *cau.* 30. *qu.* 1. *referendus ad Rhabanum in Epist. ad Heribaldum.*
	Can. 20. *cau.* 32. *qu.* 7. *consonat Conciliis Moguntinis anni* 813., *& anni* 847.
	Can. 21. *cau.* 32. *qu.* 7. *pertinet ad Concilium Vermeriense anni* 752.
	Can. 102. *de conf. dist.* 4. *pertinet ad Concilium Parisiense* 6. *anni* 829.

De Concilio Moguntino anni 813.

CElebratissimum est inter Concilia Moguntina, ita dicta a Moguntia Civitate Germaniæ, illud, quod celebratum fuit tempore Caroli Magni sub Richolpho Archiepiscopo anno 813., ubi eodem Imperatore Patrocinante sex supra quinquaginta

ginta Ecclesiasticæ disciplinæ capita constituta sunt, eidemque, ut confirmarentur, exhibita, quemadmodum dicitur in Epistola synodica ad eundem missa a Patribus ejusdem Concilii, quæ hodie ipsius Concilii actis præfixa est. Num ea omnia a Carolo Magno revera confirmata fuerint, nihil certi adparet. De illis canonibus, qui apud Gratianum referuntur, quoad fieri poterit, investigabimus.

Et primum quod attinet ad canonem 2. dist. 76. is habetur in can. 34. ejusdem Concilii his verbis: *Constituimus, ut quatuor tempora anni ab omnibus cum jejunio observentur, idest in mense Martio hebdomada prima, & feria quarta, & sexta, & Sabbato veniant omnes ad Ecclesiam hora nona cum litaniis ad Missarum solemnia. Similiter in mense Junio hebdomada secunda, feria quarta, & sexta, & Sabbato jejunetur usque ad horam nonam, & a carne ab omnibus abstineatur. Similiter in Mense Septembrio hebdomada tertia, & in mense Decembrio hebdomada, quæ fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini, sicut est in Romana Ecclesia traditum.* Ex his emendare, ac supplere juvabit Gratiani fragmentum, paucis, & veluti compendio verborum perstrictum. Cum autem eadem verba relata fuerint a Benedicto Levita inter Capitularia lib. 5. cap. 151. juxta editionem Parisiensem anni 1677., facile conjicere possumus, canonem hunc usu fuisse receptum. Can. 2. dist. 76.

Canon 18. cau. 13. qu. 2. legitur in can. 52. ejusdem Concilii, ubi, si fides est vulgatis Concilii exemplaribus habenda, pro illis verbis *intra Ecclesiam* legitur, *infra Ecclesiam*; quod idem significat, ac prope Ecclesiam, idest in atrio, vel in porticu Ecclesiæ, quemadmodum in more fuisse illis temporibus ex aliis Conciliorum monumentis facile ostendi posset. Qualiscumque vero lectio recipiatur, illud certum est, hunc integrum canonem non fuisse probatum generaliter: etenim eodem anno 813., quo Episcopi Regia etiam auctoritate freti plurima constituerant, ad eorum confirmationem celebratum est Capitulare editum in 1. tomo Capitularium Parisiensis editionis anni 1677. pag. mihi 501., ubi numero 20. hæc leguntur: *Ut mortui non sepeliantur in Ecclesia, nisi Episcopi, vel Abbates, vel fideles, & boni Presbyteri.* Nullus itaque ibi sermo est de fidelibus Laicis, imo nec de Clericis, aut Ministris Presbytero inferioribus, quos omnes extra Ecclesiam, non in Ecclesia, tumulari licebat. Fateor tamen deinde, cum Collectores canonum Moguntinum canonem retulerint, & Capitulare non amplius attenderint, facile receptum fuisse, ut, præter Abbates, & Presbyteros, etiam fideles Laici in Ecclesiis sepelirentur, præsertim vero post Decretum Gratiani, cujus capita sæculo 12. tanquam fons & exemplar disciplinæ optimæ, ac probatissimæ observabantur. Can.18. cau. 13. qu. 2.

Canon 37. cau. 16. qu. 7. habetur eisdem omnino verbis in canone 29. Concilii ejusdem Moguntini: & quidem Imperatoris auctoritate accedente confirmatus est; etenim in superius memorato Capitulari anni 813. ita legitur: *Ut Laici Presbyteros non ejiciant de Ecclesiis, nec alios mittere præsumant.* Similis quoque sententia relata est ab Ansegiso in lib. 1. Capitularium cap. 84. his verbis: *Statutum est, ut sine auctoritate, vel consensu Episcoporum Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur, nec expellantur. Et si Laici Clericos probabilis vitæ, & doctrinæ Episcopis consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos rejiciant.* Et rursum relata sunt apud Benedictum Levitam in lib. 5. cap. 87., cum quo etiam conferri posset caput 98. cum aliis similibus permultis. Can.37. cau. 16. qu. 7.

Can. 37. de conf. dist. 1. Canon 37. de conf. dist. 1. legitur in can. 51. Concilii Moguntini his verbis: *Deinceps vero corpora sanctorum de loco ad locum nullus præsumat transferre sine consilio Principis, vel Episcoporum, & Sanctæ Synodi licentia*. Opportunum sane decretum, quo obviam iri debebat popularibus animorum motibus in translationibus Sanctorum Corporum celebrandis; etsi enim ex pietate illæ ut plurimum fieri soleant, aliquando tamen seditionibus, ac jurgiis occasionem præbent, ut propterea nonnisi gravissimo seniorum consilio fieri queant. Utrum vero ille canon expresse fuerit Imperiali lege probatus, non satis constat, nisi forte eo referre velimus, quod dicitur in memorato Capitulari confirmationis anni 813. cap. 28. *Ut inquiratur diligenter de faidosis hominibus, qui solent incongruas commotiones facere, tum in Dominicis diebus, quamque & aliis solemnitatibus, sicuti & in feriaticis diebus. Hoc omnino prohibendum est, ne facere præsumant.*

De Concilio Moguntino anni 847.

Ad exemplum Concilii Moguntini anni 813. videtur omnino celebratum aliud Concilium Moguntinum anni 847. Indixit illud Rhabanus Moguntiæ Archiepiscopus Lotharii Imperatoris auctoritate, quemadmodum ex Epistola synodica ejusdem Concilii facile constat, & quidem ut lapsa disciplina Ecclesiastica repararetur, præsertim in ea parte, quæ Ecclesiarum, & Clericorum honorem spectabat. Deinde in canone ultimo Concilii legitur, Episcopos ad Imperatorem Synodi acta misisse, petentes, *ut ejus auctoritate firmarentur, & siquis adversarius illis existere voluisset, prævalere non permitteretur*. Num vero omnia Concilii acta, & constitutiones probatæ fuerint a Lothario, ac confirmatæ, non constat. De capitibus Gratianeis peculiariter inquiram.

Can. 30. cau. 13. qu. 2. Ad hanc Synodum pertinet canon 30. cau. 13. qu. 2., qui eisdem omnino verbis legitur in can. 27., cum autem confirmatus eisdem etiam verbis fuerit in canone ultimo Concilii Wormaciensis anni 868., & medio 10. sæculo in Collectionem primum Reginonis, deinde in alias relatus fuerit, facile conjicio, canonem eundem fuisse ab initio probatum, deinde generali consuetudine ab omnibus receptum.

Can. 24. cau. 17. qu. 4. In eodem Concilio can. 23. legimus canonem 24. cau. 17. qu. 4., ubi qualis sit verborum varietas ex aliis Codicibus jam Romani Correctores observaverunt. Porro de jurejurando liberorum hominum recipienda erit lectio illa, quæ habet *cum duodecim*, non illa, quæ habet, *cum septuaginta duobus*; etenim olim apud Francos, & Germanos solemne erat, ut ingenui coram duodecim jurarent, quemadmodum constat ex Capitulari Dagoberti Regis anni 630. cap. 24. ibi: *Si aliquis homo in mortem Ducis consiliatus fuerit...., si jurare voluerit, eum duodecim juret in Ecclesia*. Item de duodecim Juratoribus mentio fit in Capitulari Caroli Magni anni 798. cap. 61., in lib. 3. Capitularium cap. 23., & in lib. 1. legum Longobardarum tit. 25. num. 75. De purgatione servorum per ferrum candens in gravissimis delictis, & in levioribus per aquam fervidam sexcenta sunt & legum publicarum, & canonum Ecclesiasticorum medii temporis monumenta. Utrum vero canon iste fuerit Lotharii auctoritate confirmatus, minime constat, nec ausim fidenter asserere.

Ad

Ad hoc idem Concilium Moguntinum pertinere videtur canon 8. cau. 18. qu. 2., non quod eadem verba in Synodo habeantur, sed quod ex verbis Synodi a Collectoribus sit elucubratus. Etenim in Concilio hoc Moguntino can. 16., quemadmodum & in Concilio Cabilonensi anni 813. can. 57. hæc habentur: *Abbatissa, quæ in civitate Monasterium habet, nequaquam de Monasterio egrediatur, nisi per licentiam Episcopi sui, aut qui ejus vices obtinet, nisi forte Regali jussione cogatur; & si quando foras pergit, de sanctimonialibus, quas secum ducit, curam, & vigilantiam habeat, ut nulla eis detur peccandi licentia, sive occasio. Sed & cum pergit, in Monasterio talem in vice sua constituere debet, quæ de Sanctimonialium animabus curam, & vigilantiam gerat.* Quod itaque in Concilio Moguntino de Abbatissa specialiter constitutum fuerat, aliquis ex Collectoribus ad Abbates protraxit, aliisque verbis sententiam perstringens Moguntino Concilio adtribuit. Jamvero nonnulla de hoc eodem canone attigi, ubi de Conciliis Toletanis ad canonem 43. cau. 16. qu. 7. Non omittam etiam animadvertere, hunc canonem legi in Pœnitentiali Theodori Cantuariensis, quem edidit Jacobus Petitus Parisiis anno 1677. cap. 6. pag. 6. tom. 1. his verbis: *Abbas potest pro humilitate cum permissione Episcopi locum suum derelinquere, tamen fratres eligant sibi Abbatem de ipsis, si habent; sin autem de extraneis.* *Can. 8. cau. 18. qu. 2.*

De aliis Canonibus Moguntini Concilii nomine laudatis.

Plura præterea, & sub Rhabano, & sub aliis Moguntinis Episcopis celebrata fuere Concilia ad firmandam Ecclesiasticam disciplinam; eorundem tamen acta vel omnino, vel in parte deperierunt, uti viri eruditi, & rerum antiquarum solertissimi investigatores testantur. Hinc forte evenit, ut plura capita apud Collectores canonum Conciliis Moguntinis adscribantur, quorum tamen exemplaria in præsens desiderantur. Curabo nihilominus, ut Gratianeos canones, qui supersunt, quoad fieri potest ad ea, quæ habemus, edita monumenta exigam, ut in reperobscura nonnihil luminis adferatur.

Quod Gratianus refert in can. 7. cau. 2. qu. 7. videtur Auctorem habere mediæ ætatis, videlicet octavi, vel noni sæculi, quemadmodum indicat verbum illud *attestimoniare*, quod nonnisi illis temporibus in usu fuit, in nullo autem ex editis Moguntinis Conciliis legitur. Romani Correctores monuerunt in vetustis Gratiani exemplaribus non haberi, sed eo titulo legi apud Burchardum in lib. 16. cap. 7. Ego vero de Burchardi fide plurimum dubito, aliis in locis expertus, quoties ille & falsa nomina fragmentis inscripserit, & canonum sententias aliis verbis retulerit, atque immutaverit, præsertim quod aliam fuisse, & contrariam sæculi decimi consuetudinem agnoscam ex collectione Capitularium Benedicti Levitæ, qui in lib. 7. cap. 211. hæc refert: *Omnes Episcopi in tertia sessione adclamaverunt: Sane dignum est, ut sicut Sacerdotes, vel Clericos sua in accusatione, vel sæcularibus judiciis Laici non recipiunt, ita ipsi Sacerdotum, vel Clericorum accusationibus, seu Ecclesiasticis negotiis, nisi sponte, non recipiantur; quoniam inconveniens est, ut hi, qui hos respuunt, ab his recipiantur.* Ex quibus adparet sæculo nono, & decimo illud moribus fuisse receptum, ut Presbyteri non admitterentur ad testimonium ferendum in judiciis *Can. 7. cau. 2. qu. 7.*

Laicorum, quod eo magis servari decebat, ubi ageretur de Parocho, & Parochianis, & quidem hujus disciplinæ duplex esse poterat ratio. In primis enim videtur Parocho maxime indignum, ut subditos suos in publicis judiciis persequatur accusationibus, vel testimoniis, quibus plebis odia in se torqueat, quemadmodum ex hujusmodi officiis ut plurimum evenire solet. Præsertim vero ea ratione minuitur, aut interit omnino fiducia illa, qua unusquisque Plebanus secreta animi sui, præsertim occasione Sacramentalis pœnitentiæ, pandit, quamobrem & sæculo nono constitutum scimus, ne Sacerdotes ea panderent accusationis caussa, quæ pœnitentium confessione noverant, uti habetur in Capitulari Caroli Magni anni 813. can. 27. ibi: *Ut hoc inquiratur, si de partibus Austriæ verum est, quod dicunt, annon, quod Presbyteri de confessionibus accepto pretio manifestent latrones*. Quidquod vero apud veteres Patres probatissimum est, ad Clericorum officia prorsus pertinere, ut Clerici apud Principes, & Judices publicos intercederent pro reis, si alias Presbyteris præceptum fuit, ut plebejos suos *& accusare, & attestimoniare possent*? Altera ratio, & quidem gravior, ob quam Presbyteri, sive Parochi ab accusationibus, & testimoniis ferendis arceri debebant, ea est, ne aliquando contingeret illos ad certamina provocari; etenim sæculo octavo & sequentibus receptum fuerat in judiciis, ut quoties testes adducerentur, quorum alii aliis adversarentur, singulare certamen inire deberent, ut illius testimonium prævaleret, qui vicisset. Id perspicue constat ex monumentis illius ætatis, & præsertim ex legibus Longobardorum. Quamobrem facile concludimus, quam procul ab hujusmodi judiciis, & testimoniis recedere debuerint Clerici, præsertim Sacerdotes, quibus pugnæ, & certamina singularia prorsus interdicebantur. Hinc Rhemensis Hincmarus in suis Capitulis apud Reginonem in lib. 1. de Ecclesiast. disciplinis cap. 214. scribebat: *Summopere etiam quisque Presbyter caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacumque occasione parem suum, aut alium quemlibet ad iram, aut rixam, multo minus ad pugnam*, (qualis eó tempore inter testes fieri solebat) *vel ad cædem aliquo modo irritet, vel provocet, nec provocatus ad hoc quisquam prosiliat*. Hæc si vera sunt, non video, quomodo Burchardus non solum asserere potuerit nomine Concilii Moguntini, Presbyteros facultatem habere accusandi, & testimonium ferendi adversus plebejos suos, verum etiam eosdem gradus sui periculo subjacere, si accusare, vel testimonium dicere negligant. Porro siquis Burchardum excusare, vel defendere malit, dicere poterit, voluisse illum exemplo probare, quod generatim statutum fuerat in Capitulari 2. Caroli Magni anni 803. can. 11. ibi: *Optimus quisque in pago, vel Civitate in testimonium adsumatur, & cui is, contra quem testimoniare debet, nullum crimen possit indicere*, quæ verba etiam legerat in lib. 3. Capitularium cap. 32., item in lib. 5. cap. 282., ratus enim est non alium intelligi posse nomine optimi cujusque in pago, vel Civitate degentis, quam Presbyterum, cui animarum cura commissa fuerit; vel etiam dici posset, Burchardum legisse in Capitulis Hincmari Rhemensis editis anno 857. nu. 1., pertinere ad unumquemque Sacerdotem in sua Parochia, ut, si quispiam fidelis publicum aliquod, & capitale crimen admiserit, adeat ille statim criminis reum, eundemque ad pœnitentiam invitet coram Decano, & Compresbyteris suis agendam, deinde quidquid actum fuerit, Episcopo renunciet, quod Burchardus nomine accusationis, & testimonii ferendi significare potuit; ideo autem Moguntini Concilii nomine retulit, quod a Capitularium nominibus abstinendum in sua Collectione decrevisset.

Ver-

Verba canonis 65. cau. 11. qu. 3. duobus in locis habentur in Collectione Ivonis, & primum in parte 5. cap. 367., deinde in parte 6. cap. 237., priore tamen in capite laudatur nomine Concilii Toletani, & in posteriore nomine Concilii Moguntini. Verior est prior inscriptio; non enim illa in ullo ex Conciliis Moguntinis leguntur, sed potius in Concilio Toletano IV. anni 633. can. 28., ubi tamen observanda est aliquorum Codicum varietas, ubi enim aliqui, & Gratianus legunt: *in secunda Synodo*, legunt alli, *in sancta Synodo*. Hujus porro fragmenti sententia consonat cum vetustissima disciplina, juxta quam a sententiis Episcoporum, aut Metropolitarum ad judicium Synodi Provincialis provocabatur. Quod autem ibi statuitur, ut qui depositi sunt, dum restituuntur ad pristinum gradum, sacra Symbola de manu Episcopi recipiant, eo minime pertinet, ut nova indigeant ordinatione, sed ut novis ceremoniis significetur eorundem restitutio, eodem modo, quo in depositione, sive degradatione solemni Clericorum Symbola ab eisdem Episcopali imperio auferuntur, non ut Sacer ordo deleatur in anima, qui perpetuo manet, sed ceremoniali quadam formula, qua significatur, Clericum depositum ordinis sui officio fungi amplius non posse. *Can. 65. cau. 11. qu. 3.*

Canon 42. cau. 16. qu. 1. falso a Gratiano laudatur nomine Concilii Moguntini, imo & ipse Gratianus hoc Concilii Moguntini nomen non satis fidenter adscripsisse videtur, cum in fine quaestionis 1. causa 13. eadem verba relaturus scribat se *ex quodam Concilio* depromsisse. Est hic canon 8. Concilii apud Confluentiam celebrati anno 922., ubi eadem omnino verba leguntur. Est autem locus *Confluentes* ad Rhenum, qui limes est Occidentalium, & Orientalium Francorum. Celebratum fuit Concilium illud a pluribus Episcopis, praesentibus Carolo Franciae, & Henrico Germaniae Regibus, atque inter Episcopos plures subscripsit Herigerus Moguntinus Archiepiscopus, quod forte occasionem praebuit Collectoribus, ut canonem hunc Concilio Moguntino tribuerent. Et quidem quod in hoc canone constitutum est, maxime convenit disciplinae Ecclesiasticae saeculi noni, aut decimi, quo scilicet tempore Laici quamplures facultates Ecclesiasticas, & decimas diripiebant, praesertim qui Donatores illarum fuerant, autumantes licite se posse repetere, quod jam juri Ecclesiastico addixerant. Huic rei simile argumentum habemus in Capitularibus Lotharii Imperatoris apud Olonam, relatis in tom. 2. Capitularium Francorum editionis Parisiensis anni 1677. pag. 322., ubi cap. 17. haec leguntur: *Volumus, ut res, quae a liberis personis locis Deo dicatis conferuntur, liceat sibi usumfructum, & ordinationem earundem rerum, si aliter sibi placuerit, reservare. Si aliter eas non ordinaverit, ita maneant, sicut prius datae fuerint.* *Can. 42. cau. 16. qu. 1.*

Non dubito, sententiam canonis 7. cau. 16. qu. 6. ad aliquod Moguntinum Concilium pertinere ex iis, quae superius cum viris eruditissimis deperdita fuisse animadvertimus. Ceterum quod ibi dicitur, conforme omnino est disciplinae Ecclesiasticae mediae aetatis, ab eo scilicet tempore, quo Monasteria plurima in Occidente haberi coeperunt, usque ad tempora exemtionum, & privilegiorum Monasticorum. Tria ibidem definita colligimus. Primum, ut si Abbas peccaverit, ab Episcopo corrigeretur. Alterum, ne ea occasione bona, & possessiones Monasterii sibi Episcopus vindicaret; Tertium, ut Abbatem delinquentem Episcopus in aliud Monasterium amandaret sub potestate alterius Abbatis constituendum. Omnes hujusmodi sententias legimus, & quidem integras in Conciliis mediae aetatis. Quod spectat primam, est in Concilio Aurelianensi I. anni 511. canon 19. *Can. 7. cau. 16. qu. 6.*

his

his verbis expressus: *Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant, & siquid extra regulam fecerint, corrigantur.* Ad secundam pertinet canon 51. Concilii Toletani IV. anni 633., ubi concessa quidem Episcopis est facultas animadvertendi in Abbates delinquentes, minime vero usurpandi Monasterii bona, cum jam bona Monachorum delinquentium addici ipsi Monasterio debere jam statuisset idem Concilium Aurelianense dicto canone 19. Videatur canon 1. cau. 18. qu. 2. Quod demum Abbas delinquens de Monasterio removeatur, & alteri Abbati in alio Monasterio subdatur, colligitur ex disciplina Concilii Suessionensis II. anni 853. can. 5., ubi narratur plures Abbates jussu Rothadi Suessionum Episcopi *depositos esse, & separatim in Monasteria sui ordinis longe distantia relegatos.*

Can. 6. cau. 16. qu. 7. Canon 6. cau. 16. qu. 7. fusius apud Ivonem recensetur in parte 3. cap. 199., falso tamen ex Concilio Moguntino. Siquis autem integrum fragmentum apud Ivonem legerit, facile liquebit, idem caput non alicujus Concilii esse, sed potius privati cujusdam Interpretis, qui decimarum jura, & onera ex variis veteris legis capitibus, & symbolis illustrare voluerit. Ceterum ideo Moguntini Concilii nomine laudari potuit, quia Moguntina ipsa Concilia quamplura eandem decimarum materiem prosequuta sunt, quemadmodum constat ex Gratianeo can. 2. cau. 16. qu. 2., qui legitur tum in can. 38. Concilii Moguntini anni 813., tum in can. 10. Concilii Moguntini anno 847., tum demum in Concilio Moguntino anni 888. cap. 17. (de hoc canone differam, ubi de Urbano II., cui Pontifici in editionibus Gratianeis ob Palearum adjectionem tributus fuisse videtur). Illud certissimum est, sæculo 8., & 9. Viros Ecclesiasticos pressius hanc decimarum materiem pertractasse; cum enim illarum jura ex avaritia Laicorum quorundam ab Ecclesiis raperentur, cogebantur nonnulli decimarum onus & ab antiquissimo Dei judicio auspicari, eandem rem variis symbolis, & mysticis figuris exornantes. Referam ad hanc rem unum caput 14. Concilii Forojuliensis anni 791. his verbis expressum: *De decimis, vel primitiis, salvis scilicet allegoricarum rerum mysticis Sacramentis nihil melius puto docere, quam quod scriptum est in Malachia Propheta, dicente Domino: Inferte omnem decimam in horreum meum* &c. Itaque decimarum præceptum variis veteris testamenti figuris exornatum memoriam proponebatur; illud inter cetera adferri solebat, decimas exsolvi debere in memoriam decem plagarum, post quas Deus populum Israelis ab Judæorum tyrannide liberavit; Illuc referebant, quod dicitur in cap. 14. Geneseos, Abrahamum a victoria redeuntem opimorum spoliorum decimas, quasi munus Melchizedeco obtulisse; item quod dicitur in cap. 28. de Jacobo in Mesopotamiam abeunte, qui Deo se decimas præstiturum spopondit, si redeunti ad patrem res prospere omnino, feliciterque cessisset. His sane consonat dictus canon 6. cau. 16. qu. 7.

Can. 7. cau. 16. qu. 7. Canon 7. cau. 16. qu. 7. laudandus potius erat nomine Capitularium Francorum; legitur enim in Capitulari Wormaciensi Ludovici Pii anni 829. num. 7. his verbis: *De decimis, quæ dare populus non vult, nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est, ne fiat. Et si quis contemtor fuerit inventus, & nec Episcopum, nec Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad præsentiam nostram venire compellatur, ceteri vero distringantur, ut vel inviti Ecclesiæ restituant, quæ voluntarie dare neglexerunt.* Hæc eadem relata sunt in librum 5. Capitularium cap. 101., item in additionem 4. cap. 101., & 167., nec non inter leges Longobardorum ex lege Ludovici in lib. 3. tit. 3. de decimis cap. 8., Burchardum vero primum fuisse,

fuisse, qui pro Capitularium nomine voluerit potius inscribere nomen Concilii Moguntini, vel alterius cujuslibet nemo miratur, qui a Capitularibus Francicis memorandis sibi proposuerat abstinendum.

Canon 5. cau. 30. qu. 1. laudatur *ex Concilio Moguntinensi in claustro Basilicæ S. Albani*. Illud sane est illud Concilium, quod superius celebratum diximus anno 813. Verum sive verba ipsa Gratianei fragmenti consideraverimus, quæ responsionem interroganti factam exhibent, sive canonem 55. dicti Concilii Moguntini, facile constabit, hanc ipsam Gratiani sententiam non integram Concilio eidem tribui posse. Verba Moguntini Concilii in can. 55. relata inter Capitularia Francorum lib. 5. cap. 167., & apud Reginonem lib. 2. cap. 196. hæc sunt: *Nullus igitur proprium filium, vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam, nec commatrem ducat uxorem, nec illam, cujus filium, vel filiam ad confirmationem tenuerit, ubi autem factum fuerit, separentur*. Hæc quidem consonant cum fragmento Gratiani, cujus tamen integrum exemplar quærendum est apud Rhabanum in Epistola ad Heribaldum, qui in cap. 20. Heribaldo Alcedronensi Episcopo de diversis quæstionibus interroganti inter cetera ita respondet: *De eo vero, quod interrogasti, si ille, qui filiolam suam, quam de sacro fonte baptismatis suscepit, & de eo, qui concubuit cum commatre sua spiritali, & de illo, qui filium suum baptizavit, & cujus uxor eum de fonte suscepit, si postea in tali copulatione permanere possent, omnino illicitum esse judicamus. Nam in Concilio Moguntiensi cap. 55. de talibus scriptum est: Nullus proprium filium, aut filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam, nec commatrem suam suscipiat uxorem, nec illam, cujus filium, aut filiam ad confirmationem duxerit. Ubi autem factum fuerit, separentur*. Hæc itaque sunt, quæ Rhabanus Moguntinus Archiepiscopus ex Moguntino Concilio respondebat. Burchardus, ceterique Collectores privato auctori caput inscribere detrectarunt, sed quoniam & de Moguntino Archiepiscopo agebatur, & de eo, qui Moguntini Concilii canonem referebat, fragmentum ipsum Moguntino Concilio tribuerunt, &, quod pejus est, prope finem aliis omnino verbis, & sententiis contra fidem Collectore dignam involverunt. *Can. 5. cau. 30. qu. 1.*

Post nuper memorata verba Rhabani Moguntini Archiepiscopi ad Heribaldum, ita sequitur in eadem Epistola: Item in Synodo Moguntiensi cap. 56. *Si quisquam viduam uxorem duxerit; & postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus sororibus nupserit, aut siqua duobus fratribus nupserit, seu cum patre, & filio, tales copulationes anathematizari, & disjungi præcipimus, nec unquam amplius conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri*. Hæc referenda sunt ad canonem ultimum Concilii Moguntini anni 813., ubi eadem omnino leguntur, consonantque cum cap. 168. lib. 5. Capitularium Regum Francorum. Paullo aliter quidem, sed admodum similis sententia legitur in Concilio Moguntino anni 847. can. 29. his verbis: *Siquis viduam uxorem duxerit, & postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duobus sororibus nupserit, aut siqua duobus fratribus nupserit, seu cum patre, & filio, item siquis relictam fratris, quæ pæne prius soror extiterat, carnali conjunctione violaverit, siquis neptem in conjugium acceperit, siquis novercam, aut nurum suam duxerit; siquis consobrinæ suæ impudice se sociaverit, vel relictæ, sive filiæ avunculi, aut patris filiæ, vel privignæ suæ concubitu pollutus, vel hujusmodi conjunctionis attactu maculatus fuerit, eos disjungi, & ulterius nunquam conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri volumus*. Ex utroque duorum Moguntinorum Conciliorum canone conditus *Can. 20. cau. 32. qu. 7.*

est,

est, & elucubratus apud Gratianum canon 20. cau. 32. qu. 7., qui propterea recte nomine Moguntini Concilii laudatus est, quemque ideo ex dictis emendare juvabit.

Can. 21. cau. 32. qu. 7. Quasi ex eodem Moguntino Concilio subjicitur apud Gratianum canon 21. cau. 32. qu. 7. Immemor autem videtur Gratianus, se jam eadem verba retulisse nomine Concilii Aurelianensis in can. 30. cau. 27. qu. 2. Forte quispiam ex Collectoribus fragmenta hujusmodi referens ex Epistola Rhabani Moguntini Archiepiscopi, in qua multa similia habentur, Moguntino Concilio se posse adscribere existimavit; nam in dicto capite 20. Epistolæ Rhabani ad Heribaldum hæc præterea habentur: *Item in Synodo Moguntinensi de incestis conjugiis scriptum est: Siquis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum sorore sua . . . . nunquam conjugio copuletur*. Hæc itaque cum plurimum adfinitatis habeant cum Gratiani verbis in dicto canone 21., & revera Concilii Moguntini fuerint teste Rhabano Moguntino Archiepiscopo, occasionem præbuerunt Collectoribus, ut illa ipsa verba nomine Moguntini Concilii referrent. Ceterum habentur illa eadem in Concilio Vermeriensi anni 752. can. 12., ubi ita legitur: *Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex illis habeat, nec illa adultera soror, nec ille vir, qui cum illa adulteravit, illos unquam accipiant*. Qui primus hunc canonem paullo aliter, retenta tamen sententia, expressit, fuit Regino in lib. 2. de Ecclesiast. discipl. cap. 215. ibi: *Qui dormierit cum duabus sororibus, & una ex illis antea uxor fuerit, nullam ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri unquam conjugio copulentur*. Reginonis editionem sequuti sunt Collectores recentiores, & inter ipsos Gratianus.

Can. 102. de consf. dist. 4. Sententiam canonis 102. de conf. dist. 4. alio in loco Theodoro Cantuariensi Archiepiscopo vindicabo. Sed quoniam Ivo, Burchardus, & Gratianus constantissime illam tribuunt Moguntino Concilio, curandum arbitror, ut quoquo modo Concilio Moguntino tribui potuisse conjiciam. Anno 829. Imperator Ludovicus Pius quatuor Episcoporum Concilia celebrari mandavit, primum Moguntiæ, alterum Parisiis, tertium Lugduni, postremum Tolosæ, quibus peractis voluit, ut Episcopi omnes, qui in quatuor ista Concilia ex diversis Provinciis jam convenerant, rursum convenirent in Parisiensem Civitatem, una simul confirmaturi, quod sejuncti constituissent. Hinc celebratum est Concilium illud, quod Parisiense sextum appellant, in quo plura Capitula edita sunt in tres libros divisa, quæ sane a Collectoribus tribui pro lubito potuerunt Moguntino Concilio, quemadmodum & Parisiensi, vel Lugdunensi, vel Tolosano, cum canones Parisiensis Concilii iidem essent cum Canonibus Moguntinis, Lugdunensibus, & Tolosanis. Itaque in lib. 1. can. 7. Concilii Parisiensis hæc leguntur: *A quibusdam, quamvis fides Christi inhianter expetatur, aliter tamen agitur, quam divina auctoritas testetur. . . . quia illi in sua sponsione aliquos de sacrosancto Fonte suscipiunt, nec fidei, nec baptismatis Sacramento sunt instructi, & idcirco eos, quos suscipiunt, & secundum sanctorum Patrum documenta docere debuerant, erudire nequeunt. Quod ad negligentiam Sacerdotum, nec non & auditorum pertinere dubium non est . . . . . In hoc quippe facto, de quo agitur, quantum a Religione Christiana digressum sit, ignorari fas non est*. Deinde in cap. 54. ejusdem Concilii hæc statuuntur: *Quod hi, qui fidem Christi expetunt, & provectæ ætatis existunt, priusquam ad baptismum accedant, instruendi sint & fidei, & baptismatis Sacramento, nec non & illi, qui alios de sacro fonte suscipiunt, quique ad*

per-

percipiendum S. Spiritus donum coram Pontificibus pro aliis Patroni existunt, intelligere debeant, & vim tanti Sacramenti, & quid pro aliis spoponderint jam in praecedentibus Capitulis dictum est. Illos tamen in hoc Capitulo specialiter ab his officiis removendos judicamus, qui propter reatum suum publica sunt poenitentia mulctati; videlicet ut nec alios de Sacri Fontis baptismate suscipiant, nec etiam ad percipiendum S. Spiritus donum aliorum Patroni coram Pontificibus existant, donec per dignam Poenitentiae satisfactionem reconciliationem mereantur. Caput istud inter Capitularia Francorum relatum est lib. 6. cap. 182.; Mihi autem verosimile videtur, recentiores Collectores, qui Gratiano auctores extiterunt, voluisse ejusdem capitis sententiam perstringere in dicto canone 102., cujus definitionis ratio optima est, cum susceptores, qui pro baptizandis, aut confirmandis apud Ecclesiam quodammodo fidejubent, pollicenturque se operam daturos, ut baptizati, confirmatique in fide recta perseverent, ipsi praecipue firmi omnino in fide esse debeant. Non omitto etiam hoc in loco canonem 47. Concilii Moguntini anni 813., quippe & in eo jam agnoscitur dicti Parisiensis Concilii ratio, ibi: *Deinde praecipimus, ut unusquisque Compater, vel proximi spiritales Filios suos Catholice instruant.* Sed haec verosimilia sunt. Clarius ejusdem fragmenti auctorem indicabo, cum de Theodori Cantuariensis capitibus agendum erit.

C A P U T L.

De Concilio Meldensi.

Persequor Gallicanorum Episcoporum Concilia, quae nono Ecclesiae saeculo numero plura celebrata sunt, curantibus prae ceteris piissimis Francorum Regibus, qui res Ecclesiasticas fovebant plurimum, ac promovebant. Est ex illis Concilium Meldense, cujus haec sunt capita apud Gratianum.

Can. 3. cau. 1. qu. 7. confirmatus in Capitulari Caroli Calvi.
Can. 17. cau. 1. qu. 7. ab initio non omnino probatus.
Can. 5. cau. 6. qu. 3. pertinet ad Capitulare Karlomanni anni 882.
Can. 32. cau. 7. qu. 1. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 41. cau. 11. qu. 3. confirmatus in Capitulari Caroli Calvi.
Can. 6. cau. 23. qu. 8. confirmatus in Capitulari Caroli Calvi.
Can. 1. cau. 28. qu. 2. est potius Concilii Triburiensis anni 895.
Can. 10. cau. 36. qu. 2. non confirmatus in Capitulari Caroli Calvi.
Can. 18. de cons. dist. 1. pertinet potius ad Capitularia Francorum.
Can. 7. de cons. dist. 5. pertinet potius ad Concilium Parisiense 6.

PRope medium noni saeculi conquerebantur Episcopi Gallicani, quod Ecclesiastica bona a Laicis usurpata detinerentur, atque eorum eo difficilior recuperatio videbatur, quo potentiores erant illi, qui possessionem habebant. Videbatur opus esse solemni Concilio, quod primum annuente Carolo Calvo Francorum

Rege celebratum est annò 745. apud Meldam vulgo *Meaux*, quo convenerunt una cum suis suffraganeis numero pluribus tres Archiepiscopi, Wenilus Senonensis, Hincmarus Rhemensis, & Rodulphus Bituricensis, & quidem ibi in primis renovata sunt quamplura capita in praecedentibus Galliae Conciliis edita, quae scilicet propter temporum inopportunitatem exequutioni demandari eo usque non potuerant; verum ob nonnulla locorum, & rerum adjuncta nondum perfecto negotio dissoluta Synodus est, & demum sequente anno 846. rursum Episcopis concessum fuit convenire in Parisiensem Urbem, ubi plurima capita constituta fuerunt numero 80., omnia propemodum eo pertinentia, ut res, & bona Ecclesiarum Viris Ecclesiasticis de manibus Laicorum ereptae restituerentur; sed parum felici exitu; Etenim nonnulli Proceres Regni, quibus ingens ex rebus Ecclesiasticis conflatum Patrimonium jamdiu fuerat, canonum exequutionem ut impedirent, totis viribus contenderunt, praesertim opem, & subsidium Principis implorantes, qui, ne gravissimis contentionibus Reipublicae perniciosis occasio praeberetur, optimum duxit, non omnia Concilii Meldensis, sive Parisiensis decreta exequutioni demandari, nonnullis tantummodo probatis, ac confirmatis. Hinc in editione Capitularium Parisiensi anni 1677. tom. 2. tit. 7. habetur Capitulare Caroli Calvi in Villa Sparnaco celebratum, ubi proponitur, relata fuisse in solemnibus Comitiis capitula illa, quae Episcopi Gallicani quamplures in diversis Conciliis anni 846. ediderant. *Oblata sunt eidem Principi, sicut ipse jusserat, collecta ad relegendum in Sparnaco Villa Rhemensis Ecclesiae. Et quia factione quorundam motus est animus ipsius Regis contra Episcopos, diffidentibus Primoribus Regni sui ab eorundem Episcoporum ammonitione, & remotis ab eodem Concilio Episcopis, ex omnibus illis capitulis haec tantum observanda, & complacenda sibi collegerunt, & Episcopis scripto tradiderunt, dicentes non amplius de eorum capitulis acceptasse, quam ista, & ista se velle cum Principe observare.* Itaque non indiscriminatim ab initio recepti fuerunt singuli Meldenses canones, sed perpauci, ii scilicet, quos Carolus Calvus in suo Capitulari comprehendit, ac confirmavit, quod operae pretium erit observare Gratianea fragmenta expositoro, ut confirmata capitula a non confirmatis secernantur. Non tamen inficias iverim non multo post, aut omnes omnino, aut fere omnes Meldenses canones usu fuisse receptos, vel quod eo collinearet Episcoporum ferme omnium anxia sollicitudo, non patientium Bona Ecclesiastica apud Laicos diutius remanere, vel quod Collectores canonum indiscriminatim canones omnes Meldenses postea in suos Codices retulerint, & tanquam regulas communiter servandas omnibus proposuerint.

Can. 3. cau. 1. qu. 7. In cap. 43. hujus Concilii Meldensis habetur canon 3. cau. 1. qu. 7., cujus priora verba ita legenda sunt ex integris Concilii exemplaribus: *Cavendum est, & summopere praecavendum, ac per virtutem Christi Sanguinis interdicendum &c.* Pro illis verbis: *atque consensoribus*, legunt aliqui: *atque censoribus*; sed minus apte, ut arbitror; etenim *consensorum* nomen optime accipitur pro Episcopis illis, qui simul Coepiscopos ordinant, & Consensores dicuntur, vel quia una cum Episcopo ordinante consentiant, vel quia una in ordinatione consideant, quam interpretationem exigere videntur posteriora illa verba: *Consensoribus, seu ordinatoribus.* Demum pro illis postremis verbis: *aut per submissam personam*, legunt alii: *aut per emissam personam*; Quaecumque autem lectio in hac parte recipiatur, parum, aut nihil interesse videtur. Porro hic canon ex illis est, qui a Carolo Calvo in solemnibus Comitiis receptus est, ac confirmatus, uti constat ex memorato Capitulari numero 43.

Canon

Canon 17. cau. 1. qu. 7. habetur in can. 64. ejusdem Concilii his verbis: *Raptores Virginum, & Viduarum, qui etiam postea voluntate Parentum eas quasi desponsantes sub dotalitii nomine in conjugium duxerunt, publicæ pœnitentiæ subigantur, & post publicam pœnitentiam, prout prævideril Episcopus, peractam, ne in pejus corruant, iterum convenientes, de cetero eleemosynis, & ceteris quibusque religiosæ, & salvificæ conversationis actionibus inservire procurent, usquequo ab opere conjugali ex consensu se valeant abstinere. Filii vero ex hujusmodi vituperabili conjunctione ante conjugium etiam minus laudabile procreati ad Ecclesiasticam dignitatem nullo modo provehantur; nec de tali conjugio generati Ecclesiasticis ordinibus applicentur, nisi forte eos, aut maxima Ecclesiæ utilitas, vel necessitas postulet, vel evidens meritorum prærogativa commendet.* Duo in hoc integro canone continentur. Primum ad raptorum pœnitentiam pertinet, alterum ad filios eorundem. Illud quidem confirmatum fuit a Carolo Calvo in memorato Capitulari num. 67. his verbis: *Qui sanctimoniales Virgines, vel Viduas rapiunt, & progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiæ juxta modum, quem prævideril Episcopus, subigantur; ipsæ vero locis congruis pœnitentiæ retrudantur, & ad habitum religionis redire cogantur. Uterque autem sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter maneat. Si autem, quod absit, conjugia iterare præsumserint, acriori subdantur vindictæ, & amplius propellantur. Quod si forte obedire monitis salutaribus non voluerint, anathematizentur.* De filiis vero ex eo improbato conjugio progenitis ne verbum quidem habetur. Usu tamen & in hac parte receptus fuisse videtur hic canon, postquam Regino illum laudare integrum cœperit in lib. 1. cap. 415. & 416., & in lib. 2. cap. 159., quem deinde sequi non dubitarunt posteriores canonum Collectores.

Can. 17. cau. 1. qu. 7.

Canon 5. cau. 6. qu. 3. non est Concilii Meldensis, sed potius pertinet ad Capitulare Karlomanni anni 882. apud Vernis Palatium editum cap. 6. Errati causa hæc fuit. Gratianus fragmentum descripsit ex Ivone, Ivo ex Burchardo, qui primus Concilii Meldensis nomen inscripsit. Forte enim Burchardus id præstitit ex industria, ut a referendis Francorum Capitularibus abstineret, quod, uti sæpe diximus, maxime animadvertit idem Collector; Forte autem id præstitit ex quadam oscitantia, cum fragmenta non ex integris Conciliorum exemplaribus describeret, sed ut plurimum ex antiquioribus fragmentorum collectionibus, præsertim vero ex Codice Reginonis. Porro Regino hoc idem, de quo agimus, fragmentum laudaverat in lib. 2. cap. 290. cum hac Epigraphe: *ex eodem*, quæ significabat referendum esse caput ad Capitulare Karlomanni, ex quo exceperat caput præcedens, scilicet 289. Verum in capite 289. nulla alia erat inscriptio, quam hæc: *unde supra*, quam referebat Burchardus ad nonnulla præcedentia capita, videlicet cap. 282., 283., 284., & 285., quæ ex Francorum Capitularibus depromta fuerant. Burchardus id non animadvertit; sed putavit illa: *unde supra* pertinere ad inscriptionem canonum immediate præcedentium, sive 287., & 288., quæ referebantur nomine Concilii Meldensis, proindeque non dubitavit, & dictum canonem 290. Concilio eidem Meldensi inscribere. Sic restituta inscriptione, exigendus erit ad fidem integrorum exemplarium Gratianeus idem canon, cujus verba aliquantisper depravata fuerunt, atque ita legendum: *De illis autem, qui infra Parochiam beneficia, & alodum* (alodum dicebatur, quod avitum, aut paternum erat, iberum ab omni nexu) *non habent, & alterius Episcopi Parochiani sunt, & dum ad curtem pergunt, aut de loco ad locum iter faciunt, rapinas, & deprædationes infra Parochiam faciunt,*

Can. 5. cau. 6. qu. 3.

ciunt, placuit nobis, ut ſi ita prope Epiſcopum, ut ei deprædatio illorum nota fieri poſſit, antequam Parochiam ejus exeant, mittat ſtrenuum, & prudentem Presbyterum, qui ſua vice rationabiliter illos ad emendationem vocet. In quo ſuperior modus compoſitionis, & emendationis ſervabitur, ſi vocati venire noluerint. Si vero vocationem, atque admonitionem Epiſcopi ſuperbe contemſerint, ſimili ſententia excommunicationis feriantur, qua & illi, qui infra Parochiam res, aut beneficia habent, & inſuper excommunicentur, ne extra Parochiam exeant, antequam ſuperius ſtatuta adimpleant. Quorum excommunicatio ſeniori illorum, & proprio eorum Epiſcopo ſignificanda eſt, ne eos recipiant, antequam illuc redeant, ubi rapinam fecerunt, ibique pleniter emendentur.

Can. 32. cau. 7. qu. 1. Canon 32. cau. 7. qu. 1. legitur in in canone 30. Concilii Meldenſis; verum in poſterioribus verbis Gratiani canonis ſententia depravata videtur; etenim poſt illa verba *canonica erga eum definitio conſervetur*, nihil aliud ſequitur in integris Concilii exemplaribus; proindeque verba illa Gratiani: *hoc eſt, ut utraque careat*, adjecta ſunt recentioris cujuſpiam manu, qui explicare voluerit canonicam illam definitionem, ad quam Meldenſis conſtitutio referebatur. Minus recte tamen; etenim nomine canonicæ conſtitutionis illa potius intelligenda videtur, quam ediderunt Nicæni I. Concilii Patres in can. 23. cau. 7. qu. 1., ubi cautum legimus, non ut Epiſcopus in propoſita ſpecie utraque Eccleſia careat, ſed potius, ut ad primam, quam ſponte deſeruit, Eccleſiam revertatur. Canon iſte confirmatus videtur a Carolo Calvo in memorato Capitulari cap. 47.

Can. 41. cau. 11. qu. 3. Canon 41. cau. 11. qu. 3. habetur in eodem Meldenſi Concilio can. 56. juxta emendationem Romanorum Correctorum. Probatus autem fuit a Carolo Calvo in ſuo Capitulari ſuperius memorato numero 56. Notanda in hoc capite eſt diſtinctio inter privationem communionis Eccleſiaſticæ, & anathema; Etenim hoc in loco privare Eccleſiaſtica communione non idem ſignificat, quod removere ab omnium fidelium cœtu, ſed alicujus ſuperioris gradus Eccleſiaſticæ Communionis participem, in aliam Eccleſiaſticæ communionis ſpeciem, ſive in inferiorem gradum dejicere, quemadmodum ſi Presbyter a Presbyteri gradu deponatur, Diaconorum tantum muneribus illi conceſſis, aut eo ad laicam ſolummodo communionem admiſſo.

Can. 6. cau. 23. qu. 8. Canon 6. cau. 23. qu. 8. legitur in can. 37. Concilii Meldenſis, eiſdemque verbis confirmatus in dicto Capitulari Caroli Calvi num. 37., ſi tamen pro illis verbis: *arma militaria non ſumant* legamus: *arma non ſumant*.

Can. 1. cau. 28. qu. 2. Canon 1. cau. 28. qu. 2. minime legitur in Concilio Meldenſi: Potius autem pertinet ad Concilium Triburienſe anni 895. can. 39., ubi ſimilia ferme leguntur ibi: *Synodus Romana ait, quod non dimittenda ſit uxor poſt Baptiſmum, quæ habita eſt & ante Baptiſmum*; *In Baptiſmo ſolvuntur crimina, non tamen legitima conjugia.* Qualis fuerit apud Veteres hujuſmodi diſputatio, & quid Romanis placuerit, commodius dicam ad interpretationem canonum 1. 2. 3. & 4. diſt. 26.

Can. 10. cau. 36. qu. 2. Canon 10. cau. 36. qu. 2. habetur eiſdem verbis in can. 65. Concilii Meldenſis, dummodo principio ita legerimus: *Hi autem necdum eas, quas rapuerant &c.*; Cujus canonis ſententiam, & Patrum Meldenſium mentem recte aſſequutus eſt Gratianus, dum illum ita expendit, ut permitteretur conjugium non quidem inter raptorem, & raptam ex indulgentia, ſed inter raptorem, & aliam quancumque poſt raptæ mortem, vel e converſo. Videtur autem Gratianus idem parvipendiſſe ejuſdem canonis auctoritatem, dum potius ſubdendum exiſtimavit canonem Aquiſgranenſis Concilii in can. 11., quem ſupra conſiderare juvabit, ad quem plura ad hanc

hanc rem tradidi. Non est in hac parte, cur Gratianum quis reprehendat; etenim canon Meldensis tum demum auctoritatem habere debet, ut ibi dicitur, *quando in omnium aures hæc fuerit constitutio promulgata*. At hujusmodi promulgatio sequuta non est, cum in Capitulari Caroli Calvi non fuerit confirmatus. Tantum hæc dicuntur numero 67. *Qui sanctimoniales virgines, vel viduas rapiunt, & progressu etiam criminis in conjugium sumunt, publicæ pœnitentiæ juxta modum, quem providerit Episcopus, subigantur, ipsæ vero locis congruis pœnitentiæ retrudantur, & ad habitum Religionis redire cogantur. Uterque autem sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter maneant. Si autem, quod absit, conjugia iterare præsumserint, acriori subdantur vindictæ, & amplius propellantur. Qui si forte obedire monitis salutaribus non voluerint, anathematizentur.* Et in cap. 68. *De his, qui sponsas alienas rapiunt, vel consensu Parentum accipiunt, antiqua, & Synodalis sententia observetur.* (Arbitror hæc referri ad canonem 4. causa 36. qu. 2., de quo jam egimus suo in loco). *Quod & si forte in Ecclesia eventus talis reperiri dignoscitur, ut pro salutis, & Religionis competentia humanius quiddam debeant tractare Pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas, quia prior quidem, inquiens, definitio durius, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponsæ acceptor sine publica transeat pœnitentia, & sponso legaliter mulctam componat. Quod si hæc obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur, fautores vero illius juxta modum culpæ Episcopali decreto pœniteant. Si vero, quod non optamus, quis de gradu Ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem, vel interventorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur. Et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, & canonice nequiverit adprobari, secundum Sanctorum Patrum statuta se purgare cogatur.*

Canon 18. de cons. dist. 1. in Concilio Meldensi minime legitur: Apud Ivonem laudatur nomine Concilii Aurelianensis I. cap. 45., sed nec in eodem Concilio habetur: Similiter apud Burchardum. Verum potius legitur in Capitularibus Regum Francorum apud Ansegisum lib. 1. cap. 144. ibi: *ut Ecclesiæ, vel Altaria melius construantur*, & in cap. sequenti: *ut Ecclesiæ, vel Altaria, quæ ambigua sunt de consecratione, consecrentur.* Hæc Capitula Regino Prumiensis sine ulla Capitularium inscriptione descripsit in cap. 30. lib. 1. his verbis: *Ecclesiæ, vel Altaria, quæ ambigua sunt de consecratione, consecrentur, & superflua Altaria destruantur de Ecclesia.* Cum autem caput 28. ejusdem Reginonis laudaretur nomine Concilii Meldensis, forte exinde evenit, ut quæ sequebantur in dicto capite 30., eidem Meldensi Concilio ex posteriorum Collectorum oscitantia adscriberentur.

Can. 18. de cons. dist. 1.

Falso præterea nomine Concilii Meldensis laudatur canon 7. de cons. dist. 5., cujus verba potius leguntur in Capitularibus Francorum in additione 2. cap. 6. editionis Parisiensis anni 1677. Excerptum autem fuerat idem caput ex Concilio Parisiensi 6. anni 829. Imperante Ludovico Pio celebrato, in quo cap. 33. ita legitur: *Perlatum est ad nos, quod in quibusdam Provinciis plerique Episcopi post perceptionem cibi, & potus soleant per impositionem manuum tradere Spiritum Sanctum, quod tam excellenti ministerio prorsus non convenire, & in deinceps fieri non debere omnibus bonis visum est. Quoniam credibile est, & auctoritas Ecclesiæ ita se habet, ut sicut Apostoli unanimes existentes, Deumque collaudantes, & benedicentes, ita nimirum jejunantes accipere meruerint Paracletum Spiritum Sanctum, eosque nonnisi jejunos, sicut eorum acta docent, aliis eum tradidisse manifestum est. Sicut enim Baptismus, excep-*

Can. 7. de cons. dist. 5.

ta

ta infirmorum caussa, nonnisi a jejunis celebratur Sacerdotibus, ita etiam traditio Spiritus Sancti, excepta præmissa caussa infirmorum, nonnisi a jejunis celebranda est Pontificibus. Dignum quippe est, ut Pontifices Christi, primum jejunando, & orando in cordibus suis domum præparent Spiritui Sancto, & sic per impositionem manuum ceteris fidelibus eum tradant orando. Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet, & Pentecoste Baptismus, ita etiam traditio Sancti Spiritus per impositionem manuum fidelibus tradatur, exceptis videlicet, ut dictum est, infirmis, & morte periclitantibus, quibus, sicut Baptismatis gratia succurrendum, ita incunctanter donum Spiritus Sancti est tradendum. Ex his supplere juvabit Gratiani fragmentum, in quo perstricta est ejusdem Parisiensis canonis sententia.

APPENDIX I.

De canone 1. cau. 35. qu. 2., quem Gratianus ita inscripsit: Gregorius Papa in Synodo Meldensi.

MInime consonant tempora Concili Meldensis, & tempora Gregorii Papæ, nec ulla ratio esse potest, cur Gratianus canonem 1. cau. 35. qu. 2. tribuere debuerit Gregorio Papæ in Synodo Meldensi. Romani Correctores observarunt apud Burchardum, Ivonem, & Pannormiæ Auctorem memorari Concilium Meldense; apud Magistrum autem, & Polycarpum memorari Gregorii Papæ decreta. Dubius Gratianus utrumque adscripsit & Gregorii, & Meldensis Concilii nomen. Rursum observant iidem Romani Correctores, facile contingere potuisse, ut Gregorii Decretum in aliquo Meldensi Concilio referretur, in quo de ea re ageretur, atque exinde prodierit Gratiani inscriptio. Non est hæc observatio improbanda; etenim in Epistola, quæ Gregorio Magno tribuitur, ad Felicem Messanensem, habetur usque ad septimum gradum cognationis matrimonia impediri. In Concilio autem Meldensi anni 845. can. 66., ubi de virginum raptoribus agitur, memoratur Gregorius. Forte igitur quis potuit fragmentum, quod retulit Gratianus, Gregorio tribuere, & Gregorium ita laudare, quasi diceret, Gregorium illum esse, cujus decreta in Concilio Meldensi probata fuerant. Ceterum fragmentum istud nullo modo tribui potest temporibus Gregorii Magni; quemadmodum commodius ostendam ad canonem 2. cau. 35. qu. 8., etenim nonnisi post obsoletas in Italia Romanas leges illud vigere cœpit, ut post septimam demum generationem conjugia contraherentur. Potius id tribuemus temporibus Gregorii III., qui Epistola 1. ad Bonifacium Archiepiscopum cap. 5. ita scribit: *Progeniem vero suam unumquemque ad septimam generationem observare decrevimus.* Atque hæc disciplina sæculo 9. 10., & 11. viguit, quemadmodum constat ex cap. 432. libri 7. Capitularium ibi: *Nullus fidelium, usque ad finitatis lineam, idest usque ad septimam progeniem consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquo modo incesti macula polluat.* Et ex Concilio Romano sub Nicolao II. anni 1059. can. 11. ibi: *Ut de consanguinitate sua nullus uxorem ducat usque ad generationem septimam, vel quousque parentela cognosci poterit.*

AP-

APPENDIX II.

De canonibus nomine Concilii Mediomatricis a Gratiano laudatis.

Hoc nomine duo fragmenta apud Gratianum habemus.

Can. 4. cau. 10. qu. 2. est potius Concilii Meldensis.
Can. 44. cau. 12. qu. 2. est potius Concilii Meldensis.

Concilia, quæ appellantur Mediomatricis, alias etiam dicuntur Metensia ab urbe Mediomatricis in Gallia vulgo *Metz*. Hinc factum est ex quadam nominum similitudine, ut canones Meldensis Concilii aliquando inscripti fuerint Concilio Metensi primum, deinde Concilio Mediomatricis, quemadmodum enim facile erat nomen Metensis pro Meldensi scribere, ita postea facile fuit Collectoribus, ut pro nomine Metensis scriberetur Mediomatricis. Itaque id contigit in duobus illis Canonibus a Gratiano relatis, videlicet in can. 4. cau. 10., qu. 2., & in can. 44. cau. 12. qu. 2. Et quidem in can. 4. cau. 10. qu. 2. legitur canon 22. Meldensis Concilii, qui dicitur jam editus antea fuisse in Synodo Belluacensi (quamobrem apud Burchardum, & Ivonem idem fragmentum nomine Concilii Belluacensis laudatur) his tamen verbis, ex quibus Gratiani fragmentum restituere juvabit; *Precariæ autem a nemine de rebus Ecclesiasticis fieri præsumantur, nisi quantum de qualitate convenienti datur ex proprio, duplum accipiatur ex rebus Ecclesiæ, in suo tantum qui dederit nomine, si res proprias, & Ecclesiasticas usufructuario tenere voluerit. Si autem res proprias ad præsens dimiserit ex rebus Ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantum quis nomine sumat, quia sic eas quemque tractare oportet, ut alienarum dispensatorem, non propriarum largitorem; & a nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus proprie Deo, & Sanctis illius dicatis, cum ratio, & usus obtineat, neminem, qui non vult contra utilitatem, & rationem præstitum de proprio facere beneficium. Præcepta autem regalia super precariis Ecclesiasticis fieri nec ratio sinit, nec auctoritas quolibet modo permittit. Quoniam præcepta in jure Ecclesiastico firmare indignum judicet necesse est Majestas Regia, nisi ab Ecclesiastico Rectore petantur. Idem autem Custos Ecclesiæ solertissime caveat, ne sui ordinis, & Ecclesiasticæ communionis forte immemor, contra auctoritatem præceptum Regium pro quacumque assentatione fieri petat, qui etsi fecerit, non audiatur. Si autem & obtinuerit, Regia Discretione, & Episcopali judicio idem rescindatur, & petitor injustus pro Principis injusta suggestione digne corripiatur, & precariæ secundum antiquam consuetudinem, & auctoritatem de quinquennio in quinquennium renoventur.* Et in canone 23. *Ut commutationes rerum Ecclesiasticarum valde caveantur, & subtilissime, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur.* Nuper descriptum canonem 22. Concilii Meldensis probavit, confirmavitque Carolus Calvus in Capitulari anni 846. cap. 22. eisdem verbis. De precariarum contractu non est, cur hoc in loco quidpiam adjiciam, vel quod superius jam nonnulla de illis dixerim, vel quod passim apud Interpretes de eisdem abunde disseratur. Videatur Gonzalezius ad titulum Decretalium de precariis. Postrema autem Gratiani verba de commutationibus rerum Ecclesiasticarum, & mancipiorum non faciendis, videntur

Can. 4. cau. 10. qu. 2.

dentur depromta ex Capitulari Suessionensi ejusdem Caroli Calvi anni 853., in quibus num. 12. hæc habentur: *Ut missi nostri omnibus per illorum missaticum denuncient, ne commutationes rerum, vel mancipiorum quilibet Prælatus earundem rerum Ecclesiasticarum sine licentia, & consensu nostro facere præsumat, neque mancipia Ecclesiastica quisquam, nisi ad libertatem commutet: videlicet, ut mancipia, quæ Ecclesiastico dabuntur, in Ecclesiæ servitute permaneant, & Ecclesiasticus homo, qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur.*

Can.44. cau. 12. qu. 2. can. 21. Canon 44. cau. 12. qu. 2. eisdem omnino verbis legitur in can. 21. Concilii Meldensis, qui & confirmatus est a Carolo Calvo in memorato Capitulari anni 846. can. 21.

APPENDIX III.

De canonibus Concilii Belluacensis.

{ *Can. 5. cau. 10. qu. 2. confirmatus in Concilio Meldensi.*
{ *Can. 121. de cons. dist. 4. pertinet potius ad Capitula Theodori Cantuariensis.*

Ad idem Meldense Concilium referendum omnino erat Concilium Belluacense, in urbe scilicet Belluacensi vulgo *Beauvais* celebratum anno 845., uno mense ante Concilium Meldense. Uti enim superius observaveram, jam plura ante Concilium Meldense Episcoporum celebrata fuerant in Galliis Concilia, ut tandem aliquando bona Ecclesiastica, quæ a Laicis detinebantur, Ecclesiis restituerentur, irrito tamen conatu, cum Potentum plurium improbitas, atque avaritia obsisteret. Ex his fuit Synodus Belluacensis, cujus canones statim vim suam explicare non potuerunt; sed tandem, ubi confirmati sunt quamplures in Meldensi Concilio, & a Carolo Calvo in suo Capitulari anni sequentis, maximam habuerunt in illis Provinciis auctoritatem. In vulgatis Concilii Meldensis editionibus referuntur canon 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., & 24., quasi ex capitibus habitis in Synodo Belluacensi, inter quos est canon 22. superius integre descriptus ad can. 4. cau. 10. qu. 2. Nemo autem non videt eo etiam pertinere canonem 5. eadem causa, & quæstione. Quicumque cupit formulas, quibus precariæ veteres aut constituebantur, aut singulis quinquenniis renovabantur, observare, videat formulas Marculfi in appendice num. 27., & 41., Bignonium formula 20., & Lindembrogium formula 19.

Can. 5. cau. 10. qu. 2.

Can.121. de cons. dist. 4. Adjiciendus hic esset canon 121. de cons. dist. 4., utpote qui apud Gratianum Concilio Belluacensi tribuitur. Verum non est alicujus Belluacensis Concilii, sed potius Theodori Cantuariensis; quamobrem commodius, ubi de Theodori capitibus agendum erit, hoc ipsum fragmentum expendam.

CAPUT

C A P U T LI.

De Concilio apud Sanctum Medardum.

Duo sunt hujus Concilii fragmenta apud Gratianum.

Canon 9. cau. 2. qu. 1. consonat cum actione I. Concilii.
Canon 17. cau. 22. qu. 5. ad integra Concilii exemplaria exigendus.

CONCILIO Suessionensi in Monasterio Sancti Medardi in Gallia celebrato causam dedit præcipuam Hincmarus Rhemensis Episcopus. Cum enim tempore Ludovici Imperatoris jamdiu Sede Rhemensi privatus fuisset Ebbo Hincmari Prædecessor, deinde opera Ludovici ejusdem restitutus, plures in eadem Ecclesia ordinaverat. Verum cum rursus ab Archiepiscopatu dejectus esset sub Carolo Calvo Rege, & in ejus adhuc viventis locum substitutus Hincmarus, dubitari cœpit de ordinatione Clericorum ab Ebbone facta. Interea mortuus est Ebbo anno 851., & tum Hincmarus cœpit vehementius ordinatos ab Ebbone Clericos insequi, quousque celebratum Concilium est anno 853., in quo & Carolus Calvus Rex interfuit, & quinque Provinciarum Episcopi ultra triginta, cum Abbatibus, & Clericis pluribus. Octo actionibus confecta res fuit, in quibus causa Clericorum eorundem discussa abunde fuit, editique sunt canones tresdecim, Regia auctoritate etiam confirmati, quorum aliqui ad easdem Clericorum, vel aliorum singulares causas attinent, alii ad disciplinam Ecclesiasticam generaliter stabiliendam.

In actione 1. hujus Concilii habetur canon 9. cau. 2. qu. 1. Convocata enim Synodo, nunciatum est Clericos plures Rhemenses adesse, qui in Synodum convenire exoptabant. Hincmarus, qui inter Episcopos sedebat, petiit, ut recitarentur illorum nomina, ex quibus adparuit, quatuor esse Canonicos Rhemensis Ecclesiæ, & plures alios Monachos. Synodus, & Princeps facultatem ingrediendi fecerunt, quos ingressos, ac rogantes, ut ex benignitate in ordinibus ab Ebbone susceptis reciperentur, interrogavit Hincmarus, utrum libellum reclamationis, aut postulationis haberent? Cum autem respondissent, se præ manibus nullum habere libellum, *Hincmarus Archiepiscopus dixit* (sunt verba in eadem actione descripta) *Legum Ecclesiasticarum consuetudo, & auctoritas talis est, ut in causis gestorum semper scripturam requirant &c.*, quæ habentur in dicto canone 9. Hinc iidem Clerici statim libellum conscripserunt, & Synodo porrexerunt. Quid in hac causa definitum fuerit, ex integris Concilii actis patet; ad rem autem nostram nihil interest illud adferre. Tantum dixero hoc idem caput referri in Gregorii IX. Decretalibus, & quidem nomine Concilii habiti apud S. Medardum, sed pro Hincmaro scriptum est: *Ignarus Episcopus*. *Can. 9. cau. 2. qu. 1.*

Canon 17. cau. 22. qu. 5. pertinet ad caput 10. ejusdem Concilii, ubi hæc leguntur: *Et ut in locis sacratis, diebus dominicis, vel aliis solemnitatibus, judicia publica non exerceantur: neque enim fas esse ibi reos puniri, ubi respectu divinæ reverentiæ misericordiam consensu fidelium consequuntur*. Carolus Calvus in suo Capitulari, in quo ejusdem Concilii capita confirmavit, clarius hanc eandem sententiam expressit numero 8. his verbis: *Ut missi nostri Comitibus, & omnibus Reipublicæ Mini-* *Can. 17. cau. 22. qu. 5.*

ftris firmiter ex verbo noftro denuntient, atque præcipiant, ut a quarta feria ante initium Quadragefimæ, nec in ipfa quarta feria ufque poft octavas Pafchæ mallum, (erat mallum publicum auditorium judiciale, caufla litium dirimendarum, & quidem graviorum), *vel placitum publicum, nifi de concordia, & pacificatione difcordantium, tenere præfumant. Similiter etiam a quarta feria ante Nativitatem Domini ufque poft confecratos dies obfervent, necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in Rogationibus fimili obfervatione eofdem feriatos dies venerari omnimodis ftudeant*. Hæc fane five Epifcoporum, five Regis fententia nihil exprimit de jurejurando, quemadmodum exprimitur apud Gratianum. Primus expreffit Regino in fua collectione lib. 2. cap. 319., ubi Concilii Sueffionenfis apud Sanctum Medardum canonem referre volens nonnulla adjecit his verbis: *Ut Miffi noftri Comitibus, & omnibus Reipublicæ Miniftris firmiter ex verbo noftro denuntient, ut a feria quarta ante initium Quadragefimæ ufque poft octavas Pafchæ mallum publicum, nifi de concordia, & pacificatione, tenere præfumant, neque aliquis juret. Similiter etiam a quarta feria ante Nativitatem Domini ufque poft confecratos dies obfervent, necnon & jejuniis quatuor temporum, & in Rogationibus. Nullus etiam in dominico die placitum teneat, aut Sacramentum juret*. Ex Reginone rurfum paullo aliter idem fragmentum defcripferunt pofteriores Collectores, in ea præfertim parte, quam Regino idem adjecerat, & ex recentioribus Collectoribus aliter defcripfit Gratianus, quam in integris Concilii exemplaribus habeatur.

CAPUT LII.

De Conciliis Eugenii II., & Leonis IV. Pontificum Maximorum.

Duo Romana Concilia, quorum primum eft Eugenii II. anno 826., alterum Leonis IV. anno 853. celebrata, hic fimul exhibeo ideo, quod prius a pofteriore confirmatum fuerit, imo in pofteriore nonnulla adjecta fuerint priori, quafi minus integro, & non ex omni parte ad Ecclefiafticam difciplinam ftabiliendam abfoluto. Gratianus illorum nomine fequentes canones retulit.

Can. 12. dift. 37. eft Eugenii Papæ, cui nonnulla ex Leone adjicienda funt.
Can. 1. dift. 72. ex integris Concilii exemplaribus fupplendus.
Can. 6. dift. 79. pertinet ad Capitulare Romanum anni 824.
Can. 7. dift. 81. fere confonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 22. dift. 81. fere confonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 3. cau. 5. qu. 3. perperam Anacleto Papæ tributus.
Can. 3. cau. 12. qu. 1. confonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 27. cau. 12. qu. 1. varius in diverfis exemplaribus.
Can. 18. cau. 12. qu. 2. apocryphus, fed difciplinæ 9. fæculi conveniens.
Can. 2. cau. 14. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.

Can. 62.

Can. 62. cau. 16. qu. 1. consonat cum canone Eugenii, & Leonis.
Can. 33. cau. 16. qu. 7. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.
Can. 9. cau. 20. qu. 1. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 4. cau. 21. qu. 4. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.
Can. 31. cau. 27. qu. 1. jam a Romanis Correctoribus restitutus.
Can. 23. cau. 27. qu. 2. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 30. de conf. dist. 2. falso tributus Clementi Papæ.

ANNO 826. Ludovico, & ejus filio Lothario Imperantibus celebratum est Romæ ab Eugenio II. sexaginta, & amplius Episcoporum Concilium, præter Presbyteros, & Diaconos plures, in quo constituti sunt canones 38. ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam. Eosdem canones confirmavit in alio Romano Concilio totidem fere Episcoporum, Presbyterorum, ac Diaconorum Leo IV., qui & aliqua ipsismet Eugenianis canonibus adjecit, & ipsum canonum numerum, ac sententias adauxit ita, ut canones 42. recenseantur, præter acta depositionis Anastasii Presbyteri, ut vocant, Cardinalis, cui & Lotharius Imperator una cum Pontifice Maximo subscripsisse fertur. De hac Leonis IV. Synodo ita scribit Anastasius Bibliothecarius in ejusdem Pontificis vita: *Volens itaque, sicut & factum est ex priscis auctoritatibus novam Christo juvante normam proponere, qualiter unusquisque eorum vitam castam, & sobriam duceret, & Deo, cui semper irreprehensibiliter famulatum debemus impendere, in omnibus complaceret, tunc demum Sancti ei Spiritus gratia revelante una cum consilio Serenissimorum Hlotarii, & Hludovici Imperatorum anno Imperii eorum 5., & 37., atque Pontificatus jam dicti Presulis 7. mense Decembris die 8. indict. 11. sanctam, & venerandam in Ecclesia B. Petri Apostoli Synodum congregavit, in qua non tam ipse Catholicus, & Apostolicus Vir; quamque & alii cum eo 67. Episcopi resederunt. Ex quibus quatuor Episcopi ab Imperatoribus destinati Joseph Eporegensis, Nortingus Brixiensis, Petrus Spoletinus, & alius Petrus Arretinus... Et tunc coram omnibus quadraginta, & duo Capitula, quæ profecto ad salutem, & lucrum omnium Christianorum hominum pertinere noscuntur, per Diacones Sanctæ, & universalis Ecclesiæ legi præcepit; quæ etiam Capitula, ut in futurum ab omnibus illibata serventur, post cetera decreta Pontificum in sanctis canonibus jussit adscribi, quatenus omnes Episcopi hujus auctoritatis exemplum ante oculos habentes, & suos possint melius instruere, & erudire subjectos.* Ex his omnibus adparet, facile fuisse Collectoribus canonum duo hæc Concilia Eugenii, & Leonis ita confundere, ut unum pro altero sæpissimè laudaretur, aut unum utriusque Pontificis nomine, quemadmodum, ut de ceteris sileam, contigit apud Gratianum, qui modo Concilium Leonis memorat, modo Concilium Eugenii, modo Concilium Eugenii, & Leonis.

Ex Synodo Eugenii II. laudatur canon 12. dist. 37. Is est canon 34. Concilii Eugeniani hisce verbis expressus. *De quibusdam locis ad nos refertur, non Magistros, neque curam inveniri pro studio literarum. Idcirco in universis Episcopiis, subjectisque plebibus, & aliis locis, in quibus necessitas occurrerit, omnino cura, & diligentia habeatur, ut Magistri, & Doctores constituantur, qui studia literarum, liberaliumque artium, ac sancta habentes dogmata, assidue doceant, quia in his maxime divina manifestantur, atque declarantur mandata.* His Leo IV. ista adjecit. *Et si liberalium* Can. 12. dist. 37.

artium Praeceptores in plebibus, ut assolet, raro inveniuntur, tamen divinae Scripturae Magistri, & Institutores Ecclesiastici officii nullatenus desint; qui & annualiter proprio Episcopo de ejusdem actionis opere sollicite inquisiti debeant respondere. Nam qualiter ad divinum utiliter cultum aliquis accedere possit, nisi justa instructione doceatur? Liquet sane ex his, quanta fuerit tum Eugenii, tum Leonis provida sollicitudo, ut Clerici edocerentur, ex quorum scientia optimum universae Ecclesiae regimen plurimum pendet, praesertim vero ex studio rerum sacrarum, quod omnino etiam in plebibus, sive in villulis colendum esse decreverunt.

Can. 1. dist. 72. Nomine Leonis Papae refertur canon 1. dist. 72., qui legitur inter canones Concilii Eugeniani a Leone confirmati num. 18., cujus integra verba haec sunt: *Episcopus subjecto sibi Sacerdoti, vel alii Clerico, nisi ab alio postulatus dimissorias non faciat, ne ovis quasi perdita, aut errans inveniatur; sed per consensum unius in alterius inveniatur ovili. Et ne falsae ut verae credantur, & verae ut falsae suspicentur, universalis Pontificis, aut Imperialis, vel Metropolitani Bulla eas roborari oportet.* Coercita est hoc in loco Clericorum quorundam vagandi licentia, quos a Dioecesi abesse vetitum erat, nisi ab alio Episcopo advocati fuissent; cum enim Clericus de una, cui olim sese perpetuo devinciebat, in aliam Ecclesiam transferri non posset, nisi utilitate ecclesiastica urgente, quisnam de ea fidem facere posset, nisi Episcopus quispiam translationem Clerici postularet? Ex hoc praeterea canone arbitror, originem habuisse formulas illas literarum, quas appellant vulgo *legalizationes* ad evitandas fraudes falsariorum; prudentissimum enim est, vel Pontificum, vel Principum, sive Magistratuum, qui Principalem auctoritatem exercent, testimoniis unamquamque Epistolam roborari.

Can. 6. dist. 79. Quod sub nomine Concilii Leonis IV. legitur apud Gratianum in can. 6. dist. 79. frustra inquireretur vel in Synodo Leonis, vel in Synodo Eugenii, sive vulgatas Conciliorum editiones observemus, sive Breviarium canonum ad easdem Synodos pertinentium, cui Luitprandi nomen inscriptum est. Ego arbitror in vetusto aliquo codice, quod apud Gratianum fragmentum legitur, adnexum fuisse Synodo Eugenii, & Leonis, non quod in eodem Concilio editum fuerit; sed quod similia quaedam constituta fuerint tempore Eugenii Papae II. in atrio B. Petri Apostoli a Hlotario Imperatore, quae appellantur Capitulare Romanum anni 824., & duobus annis ante dictam Synodum Romanam Eugenii. Duo extant hujus Capitularis exemplaria in editione Parisiensi anni 1677. Capitularium Francorum tomo 2. pag. 317., & sequ., atque in primo exemplari ita legitur num. 3. *In electione autem Romani Pontificis nullus sive liber, sive servus praesumat aliquod impedimentum facere, sed illi solummodo Romani, quibus antiquitus concessum est constitutione Sanctorum Patrum, sibi eligant Pontificem. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem facere praesumserit, exilio tradatur.* In altero exemplari eodem num. 3. haec habentur: *Volumus, ut in electione Pontificis nullus praesumat venire neque liber, neque servus, qui aliquod impedimentum faciat illi, exceptis solummodo Romanis, quibus antiquitus fuit consuetudo concessa per constitutionem Sanctorum Patrum eligendi Pontificem. Et siquis contra hanc jussionem nostram facere praesumserit, in exilio tradatur.* Eadem constitutio legitur in lib. 3. Legum Longobardarum tit. 11. §. 3. Hinc autem videtur desumtus dictus canon 6. dist. 79., & Concilio Eugenii, & Leonis adjectus, non quidem eisdem verbis, sed ad Amanuensis arbitrium paullo aliter descripta sententia.

Nomine

Nomine Eugenii Papæ referuntur canones 7., & 22. dist. 81., qui habentur in can. 14., & 15. ejusdem Concilii Eugeniani. Verba canonis 14. hæc sunt: *Sacerdos etenim, aut quivis alius in Ordinem Ecclesiasticum provectus, si in eo scelere inveniatur, quo abjiciendus existat, depositus providentia Episcopi bene proviso loco constituatur, ubi peccata lugeat, & ulterius non committat*. Verba canonis 15. hæc sunt: *Si quispiam Sacerdotum, idest Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel etiam Subdiaconus de quacumque fœmina crimine fornicationis suspicatus, post primam, secundamque, & tertiam admonitionem Metropolitani, vel alterius Episcopi, aut ejus, cui subjacere videtur, inveniatur fabulari cum ea, aliove modo conversari, canonice judicetur. Quapropter unusquisque Episcopus in tali re studiose, ac diligenter curam habere debet, ne Ecclesia Christi a propriis possit sordidari Ministris; quia cum propriam uxorem habere non permittitur, maxime ab omni fœmina est abstinendus*. Ex his manifeste liquet, quantum Gratianus corruperit hanc sententiam, qui primum nullam fecit de Episcopis mentionem, deinde pœnam excommunicationis Clericis ex suspicione criminis infligendam voluit, fœminas vero canonice judicandas, contra quam in ipso Concilii canone habeatur. Quamobrem etiam adparet, quam distent a germana canonis interpretatione Glossographi, & Interpretes, qui ad eundem canonem adnotaverunt *fœminam ratione delicti fieri de foro Ecclesiæ*; cum de sententia adversus fœminas proferenda ne verbum quidem in canone ipso legatur; quod enim de fœminis Gratianus dicendum voluit, ut canonice judicentur, in ipso Concilio de Clericis dicitur, quos canonice judicari, idem significat, ac e proprio gradu dejici, quoties criminis rei probati fuerint; neque enim Clericis juxta sacrorum canonum disciplinam infligi potest pœna excommunicationis; sed primum deponendi sunt, laica illis communione concessa; tum demum autem excommunicandi, cum in crimine, cujus caussa jampridem depositi fuerint, sint pertinaces. Hæc porro omnia observanda erunt ab eo, qui apte, appositeque interpretari voluerit capitulum 2. de cohabitat. Clericor., & Mulierum. Can. 7., & 22. dist. 81.

Ad idem Eugenii Concilium referendus erit can. 3. cau. 5. qu. 3., cui Gratianus Anacleti Papæ nomen inscripsit. Legitur ille eisdem verbis in can. 19. ipsius Concilii Romani, quo consultum est Ecclesiarum utilitatibus, ne scilicet occasione rerum temporalium minime distraherentur Episcopi a gravioribus Ecclesiæ negotiis, quod alias fieri neutiquam poterat, nisi præciperetur Episcopis eisdem, ut per Advocatum temporalium rerum curam gererent, excepto tamen crimine publico, in quo nemo juxta leges per procuratorem agere potest, sed potius expedit in persona propria excipere, atque accusantibus respondere. Can. 3. cau. 5. qu. 3.

Optime emendarunt Correctores Romani inscriptionem canonis 3. cau. 12. qu. 1., etenim habetur ille in Synodo Eugenii a Leone confirmata can. 7., ubi hæc habentur: *Necessaria etenim res existit, ut juxta Ecclesiam claustra constituantur, in quibus Clerici disciplinis ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium, ac dormitorium, seu ceteræ officinæ ad usus Clericorum necessariæ. Ministri vero post Episcopum super eos tales eligantur, quorum vita, atque doctrina illos potius exornent, quam dehonestent*. Renovarunt heic Pontifices Maximi veterem Clericorum disciplinam, quam primum Sancti Episcopi Eusebius, & Augustinus in Cathedralibus Ecclesiis instituerant. Can. 3. cau. 12. qu. 1.

Can. 27. cau. 12. qu. 1. habetur in can. 16. ejusdem Concilii, in quo non omnia omnino consonant exemplaria. Vulgati codices ita habent: *Nulli Episcoporum* Can. 27. cau. 12. qu. 1.

porum liceat res immobiles de subjectis plebibus (Gratianus legit: *res mobiles, aut immobiles &c.* Antonius Augustinus lib. 2. de emendatione Gratiani dial. 1. monet in aliquibus codicibus legi: *liceat res mobiles de subjectis plebibus*, in aliis etiam legi: *liceat res de subjectis plebibus*), *seu aliis piis locis in proprio usu habere, ne majores enormiter locupletentur, aut minores tali facto pauperiores inveniantur. Contra agens canonica auctoritate coarctandus existat.* Legit Gratianus: *coarctatus existat.* Antonius Augustinus in relato loco asserit in aliquibus codicibus haberi: *canonica auctoritate coerceatur.* In hac codicum varietate non inutile erit adferre lectionem Breviarii ejusdem Synodi, editi ab incerto Auctore, cui nomen Luitprandi tribuitur, in can. 16. ibi: *Ut nulli Episcoporum liceat res immobiles de subjectis plebibus, aliisque piis tollere locis, ne in tali facto pauperes inveniantur. Contra agens canonica auctoritate coarctandus existat.*

Can. 18. cau. 12. qu. 2. Aliud refert Gratianus decretum Leonis IV., quod in ejus Concilio editum adfirmat in can. 18. cau. 12. qu. 2. Non habetur illud in vulgatis Concilii exemplaribus, non in canonibus Eugenii, non in adjectionibus Leonis; sed potius confictum est ab eo, qui Synodi ejusdem Romanae acta, & canones breviavit sub nomine Luitprandi. Hic postquam 42. capitula Romanae ejusdem Synodi exposuit, subjecit paucis, quid definitum fuerit in causa Anastasii Presbyteri Cardinalis, quem Leo Papa damnavit, & sacerdotali honore privavit; rursus vero duos canones ad disciplinam ecclesiasticam pertinentes addidit (cum tamen superius quadragesimum secundum caput *ultimum capitulum* appellasset) his verbis concludens: *Item in eadem Synodo monuit, & apostolica auctoritate praecepit, ut unusquisque Episcopus &c.... Item in eadem irrefragabiliter affirmando instituit, ut nullus Episcoporum, vel Sacerdotum rem sui tituli usurpare, aut alienare praesumat; qui autem hoc fecerit, canonicam sine dubio subeat ultionem.* Non est itaque dubitandum huc pertinere memoratum Gratiani fragmentum, quemadmodum patet ex utriusque capitis collatione, illud autem ab eodem incerto Auctore fuisse confectum ex plurium Conciliorum ejusdem saeculi sententia, deinde Leoni IV. adtributa; nihil enim pressius urgeri potuit eo tempore, quam Ecclesiarum bona semel quaesita penes easdem Ecclesias remanere debere, cum audax Laicorum quorundam avaritia nonnulla ex eisdem bonis occupasset partim vi, aut fraudibus, partim ex improvida plurium Episcoporum, & Sacerdotum liberalitate.

Can. 2. cau. 14. qu. 2. In canone 13. ejusdem Romani Concilii legitur canon 2. cau. 14. qu. 2. his tamen verbis: *Quamquam Sacerdotum testimonium credibilius habeatur, tamen ipsi in saecularibus negotiis pro testimonio, aut conficiendis Instrumentis non rogentur, quia eos in talibus rebus esse non convenit. Si enim eventae causae aliquid viderint*, (hic aliter legitur apud Gratianum), *aut audierint, ubi nullae idoneae saecularium inveniantur personae, ne veritas occultetur, & malus, ut bonus existimetur, in providentia proprii sit Episcopi, ut aut coram se, & competentibus judicibus, aut aliter veritatem honorifice attollant.*

Can. 61. cau. 16. qu. 1. In canone 26. Concilii Eugeniani haec habentur: *Nulli liceat Episcoporum a subjecto Sacerdote, vel aliquolibet Clerico, & piis locis dationes ultra statuta Patrum exigere, aut superposita in angariis inferre. Sed cum sit optimus prospector, ita prospiciat, ut universae sibi oves commissae a se maxime alantur, atque in necessitatibus adjuventur, quam inlicitis exactis dationibus opprimantur.* Leo IV. in sua Synodo haec addidit: *Quia Dominus pascere, & docere nos docuit, & omnibus ministrare, non terrenis lucris,*

vel

vel avaritiis delectari. Ex his omnibus tum Eugenii decreto, tum Leonis adjectione descripsit Gratianus canonem 62. cau. 16. qu. 1.

Canon 33. cau. 16. qu. 7. habetur in canone 21. Concilii Eugeniani, ex quo nonnulla sunt adjicienda ad fragmenti Gratianei integritatem his verbis: *Monasterium, vel Oratorium canonice constructum a dominio constructoris invito non auferatur; liceatque illi id Presbytero, cui voluerit, pro sacro officio illius Diœceseos, & bonæ auctoritatis dimissoria, cum consensu Episcopi, ne malus existat, commendare, ita ut ad placita, & ad justam reverentiam ipsius Episcopi obedienter Sacerdos recurrat*. Hæc erant constituta in Synodo Eugenii. Leo IV. ista adjecit: *Si vero superbia elatus, vel aliquolibet modo a proprii se subtrahere maluerit mandatis Episcopi, canonicis eum decernimus ultionibus subjacere*. Exhibetur his imago quædam jurispatronatus, quale erat nono Ecclesiæ sæculo apud Fundatores Monasteriorum. Can. 33. cau. 16. qu. 7.

In can. 32. Concilii Eugeniani legitur canon 9. cau. 20. qu. 1., his verbis. *Sicut enim qui Monasteria elegerunt, a Monasteriis egredi non permittuntur, ita hi, qui inviti sine justæ ostensionis crimine Monasteriis sunt intromissi, nisi volentes, non teneantur; quia quod non petunt, non observant. Ideoque tales considerandi sunt maxime peccata committere, quam plangere, sicut decreto Sanctissimi Leonis Papæ manifestissime continetur*. Duplici de caussa quispiam sæculo 8., 9., & sequentibus Monasterium ingrediebatur, vel scilicet propria, liberaque voluntate, ut indulgeret pietati, atque humilitati; vel necessitate ad pœnitentiam admissorum criminum peragendam. Propterea contigit aliquando, ut quis de crimine per calumniam accusaretur, quin tamen accusator quidpiam demonstrasset, & nihilominus ob subortam gravem suspicionem accusatus in Monasterio includeretur invitus, & reluctans. Quamobrem Eugenius decrevit, neminem *sine justæ ostensionis crimine*, idest sine apertissima probatione criminis, de quo fuerit accusatus, esse Monasterio tradendum. Eidem canoni hæc addidit Leo IV. *Verum etiam qui sponte ad talem devotionem pervenerit, & postmodum ad nuptias, vel ad militias devolvitur, publicæ satisfactionem pœnitentiæ gerat intentius, ut ad perfectionem redire non diffidat*. Can. 9. cau. 20. qu. 1.

Nomine Leonis Papæ in Synodo Romana laudatur canon 4. cau. 21. qu. 4. legitur autem in cap. 12. Synodi Eugenianæ, cujus hæc sunt verba, ex quibus supplendus erit, atque emendandus Gratianus: *Sacerdotes itaque, qui ad debita, & opportuna officia Ecclesiis indifferenter adesse debent, fœnere aliquo, aut venatione, vel aliqua aucupatione, rusticoque ministerio omnino non occupentur. Quia sine ornatu Sacerdotali extra domos eos apparere non convenit, ne ut aliquis sæcularium injurias patiantur. Sed ea solummodo, quæ per Patres constituta videntur, observent. Contrarius denique inventus, aut deinceps desinat, aut canonicæ subjaceat disciplinæ*. Can. 4. cau. 21. qu. 4.

Canon 31. cau. 27. qu. 1. referendus est ad canonem 29. Concilii Eugeniani, juxta quem jam Romani Correctores Gratianum emendaverunt; etiamnum tamen posteriora canonis verba desunt; nam post illa: *caste observent*, ita sequitur: *Contra autem turpes inventæ, providentia Episcopi emendentur*. Sic se se habet canon integer Eugenianus, cui aliqua addidit Leo IV. ibi: *Secundum culparum, vel peccatorum differentiam pœnitentia moderetur, & ipsarum cœnobiis doctrina, & institutio ad similitudinem virorum maneat Monasteriorum; quia quamvis in sexu dispares sint, in humilitate sine status differentia concordant*. Can. 31. cau. 27. qu. 1.

Canon 23. cau. 27. qu. 2. habetur in can. 36. Concilii Eugeniani, ubi pro illo postremo verbo *solvitur* legitur *solvatur*. Explicavit uberius eundem canonem Leo Can. 23. cau. 27. qu. 2.

Leo IV., qui isthæc adjecit: *Utraque enim pars consentiens, & magis alter ex illis divini amoris, quam humani ardens, ut in castitate maneret, divortium miserit, & postmodum pollicitationem propriam non observaverit, ad restrictam mentiens pœnitentiam redigatur.*

Can. 30. de conf. dist. 2. Falso inscriptum fuit nomen Clementis Papæ canoni 30. de conf. dist. 2., qui potius legitur in hoc Eugenii II. Concilio can. 33., quibus hæc adjecit Leo IV. *Et sicuti discrete in Ecclesia singula videntur exposita, ita virorum pars, & mulierum partibus suis contenta sit; & sæculares, ne peccent, cum justificari desiderant, a prohibitis abstinere videantur; nec inter sacros cancellos ordinibus debitos, nisi permittente Episcopo, adtentent accedere.* Similia quædam constituta sunt in Concilio Turonensi II. can. 4., & Capitulari anni 744. can. 6., unde & caput 279. libri 7. Capitularium Francorum.

CAPUT LIII.

De Concilio Ticinensi.

Jam a Romanis Correctoribus jure tributum est Ticinensi Concilio, quod Gratianus Anastasio Papæ tribuisse videtur, videlicet:

{ *Can. 56. cau. 16. qu. 1. est unum ex Capitibus Ludovico Imperatori propositis.*

CElebratum est hoc Concilium in Ticinensi Civitate, quam vulgo *Papiam*, seu *Pavia* appellamus anno 855., cum ibidem moraretur Ludovicus Imperator. Synodi ordo hic fuit: Episcopi simul convenientes perscrutati primum sunt, quænam potissimum disciplinæ ecclesiasticæ capita reformatione indigerent, eaque communi consensu colligentes descripserunt. Deinde eadem obtulerunt Imperatori, confirmationem regularum, quas proposuerant, postulantes. Ludovicus singula capita ab Episcopis sibi proposita Proceribus, & Ministris suis aperuit, pluraque ex illis novis editis decretis confirmavit, juxta Episcoporum petitionem, aliqua vero ex eisdem silentio prætermisit. Inter illa capita, quæ Episcopi proposuerant, hoc legitur: *In sacris canonibus præfixum est, ut decimæ juxta Episcopi dispositionem distribuantur. Quidam autem Laici, qui vel in propriis, vel in beneficiis suas habent Basilicas, contemta Episcopi dispositione non ad Ecclesias, ubi Baptismum, & Prædicationem, manus impositionem, & alia Christi Sacramenta percipiunt, decimas suas dant, sed vel propriis Basilicis, vel suis Clericis pro suo lubitu tribuunt. Quod omnimodis divinæ legi, & sacris canonibus constat esse contrarium. Unde vestram potestatem, ut eos corrigatis, expetimus. Sacra docet auctoritas, ut publice peccantes publicæ pœnitentiæ subjiciantur.* Hic est Gratiani canon 56. cau. 16. qu. 1. Nihil ad hæc specialiter constat respondisse Ludovicum, qui tantum generaliter decrevit Ecclesiarum Rectores libere suis privilegiis uti posse; in fine etiam cavit, se aliquod temporis spatium ad correctionem indulgere illis, qui se se non emendaverint, post quod, si negligentes fuerint, graviores pœnas minitatur, ibi: *Nostra mansuetudine, ut corrigantur, quantulumcumque largimur spatium, quo quique neglecta*

emen-

emendare valeant, destinaturi post modicum legatos strenuos emendata inquirere. Qui vero negligens repertus fuerit, propriis honoribus nostro privabitur judicio.

CAPUT LIV.

De Concilio, quod dicitur apud Tansiacum.

Hoc nomine inscribitur

{ *Canon 55. cau. 12. qu. 2. potius inscribendus nomine Concilii apud Carisiacum.*

CORruptam esse inscriptionem canonis 55. cau. 12. qu. 2. nemo est, qui dubitet, dummodo idem fragmentum legat apud antiquiores Collectores. Ivo in parte 3. cap. 235. ita inscribit: *Ex Concilio apud Carisiacum cap. 3.* Eodem modo Burchardus in lib. 3. cap. 134. Praeterea Regino Prumiensis in lib. 1. cap. 370. ita habet: *Ex Capitulis apud Carisiacum*; neque vero adeo difficile evenire potuit, ut pro voce *Carisiacum* Amanuensium oscitantia *Tansiacum* scriberetur. Editam habemus Synodum Episcoporum Gallicanorum, & quidem quamplurium apud Carisiacum anno 868. Verum nihil aliud in ea tractatum adparet ex editis actis, quam de caussa cujusdam Willeberti Presbyteri Turonensis; forte canones in illa conditos hodie desideramus. Non est tamen contemnenda Reginonis auctoritas, qui sub finem noni saeculi floruit, videlicet prope tempora Concilii Carisiaci, quem propterea praesumendum non est aliquid ausum fuisse in effingendis novis canonibus, de quibus facile redargui potuisset a suis. Hoc idem caput relatum est nomine Concilii apud Carisiacum inter Capitularia Francorum ad tempora Ludovici II. Imperatoris ad annum 867. in editione Parisiensi anni 1677. tom. 2. pag. 364. num. 12.

Si cui vero haec non omnino placerent, adhuc ille suspicari posset pro Concilio *apud Tansiacum* legendum esse Concilium *apud Tusiacum*, ita dictum a Villa Tusiaco in Territorio Tullensi sita, in qua anno 860. celebratum est Concilium, quod vulgo appellant Tullense II. Porro inter Capitularia Caroli Calvi ad annum 865. referuntur nonnulla Capitula nomine Conventus apud Tusiacum; & post illa ad annum 868. alia subjiciuntur in Compendio edita, inter quae num. 12. haec leguntur: *Ut missi nostri omnibus per illorum missaticum denuntient, ne commutationes rerum, vel mancipiorum quilibet Praelatus earundem rerum ecclesiasticarum sine licentia, vel consensu nostro facere praesumat, neque mancipia ecclesiastica quisquam, nisi ad libertatem commutet. Videlicet ut mancipia, quae pro ecclesiastico dabuntur, in Ecclesiae servitute permaneant, & ecclesiasticus homo, qui commutatus fuerit, perpetua libertate fruatur.* Haec porro verba plurimum consonant cum illis, quae retulit Gratianus in dicto canone 55., quaeque quis facile tribuere potuit Concilio *apud Tusiacum*, vel corrupto nomine *apud Tansiacum* ob conjunctionem, quam in codicibus habere potuerunt acta Tusiaci cum actis Compendii. Non omittam, eadem constituta fuisse in Conventu Suessionensi apud S. Medardum sub eodem Carolo Calvo anno 853. num. 12.

rum. 12. Adde etiam caput 1. Concilii Tullensis II. apud Tusiacum nuper memorati, in quo generaliter constitutum est, ut res Ecclesiasticæ perpetuo remanere debeant penes Ecclesiam, nec possint aliquando a Laicis per vim, aut fraudem vindicari.

CAPUT LV.

De Concilio Wormatiensi.

Concilio Wormatiensi tribuuntur apud Gratianum sequentes canones.

Can. 50. *dist.* 50. *fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 23. *cau.* 2. *qu.* 5. } *Simul jungendi, & ex disciplina medii*
Can. 26. *cau.* 2. *qu.* 5. } *temporis explicandi.*
Can. 44. *cau.* 16. *qu.* 1. *pertinet ad Capitulare Caroli Magni anni* 804.
Can. 25. *cau.* 23. *qu.* 8. *consonat cum Capitularibus Regum Francorum.*
Can. 16. *cau.* 33. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 17. *cau.* 33. *qu.* 2. *ex vulgatis Concilii exemplaribus emendandus.*
Can. 18. *cau.* 35. *qu.* 2. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 93. *de cons. dist.* 2. *pertinet potius ad Francorum Capitularia.*

CEleber est ille Episcoporum Conventus, quem habitum ferunt tempore Hadriani II. Pontificis Maximi, & Ludovici II. Imperatoris anno 868. in Civitate Wormatiæ intra Palatinatum Rheni constituta sub Archiepiscopatu Moguntino. In præfatione Concilii testantur Antistites, se jussione Ludovici Regis congregatos fuisse, & ad tractanda Ecclesiastica negotia generale Concilium celebrasse. Generalis autem Concilii nomine intellexerunt Nationale, ad quod convenerunt tres Archiepiscopi, Salzburgensis, Moguntinus, & Hammaburgensis, una cum Episcopis septemdecim, & septem Abbatibus. Ibidem facta juxta morem Conciliorum fidei professione plures canones editi sunt ad disciplinam Ecclesiasticam stabiliendam, vel confirmandam pertinentes. Verum de ordine canonum, eorundemque numero non una est omnium eruditorum, aut Collectorum sententia. Qui enim in iis colligendis versati sunt, agnoverunt in diversis Codicibus diversum ordinem, ut testantur inter ceteros Severinus Binius, & Labbeus; Ego sequar vulgarem editionem, utpote quam in re admodum dubia uti meliorem Viri Eruditissimi habuerunt. Unum tamen interea necessario erit observandum in numero canonum; licet enim ii numerentur usque ad 80., non omnes tamen in omnibus Codicibus habentur; sed tantum 44. priores; atque posteriores ceteros ad idem Wormaciense Concilium pertinere non posse, facile deducitur ex eo, quod in posterioribus 36. multa constituta legantur, quæ in prioribus 44. habentur: Hinc nonnullis placuit duo Wormatientia Concilia affingere, quorum alterum celebratum fuerit anno 858., tribuendo priori 44. canones, posteriori 36. Verum hæc omnia facile demonstrari non possunt, & vix tanquam verosimilia habenda sunt.

In

In canone 29. ex vulgatis Wormatiensibus canonibus habetur canon 50. dist. 50., ubi in postremis verbis hæc leguntur: *Et sub ipsa nemine valente penitus adjuvare, suppressus est, incisor arboris homicidæ procul dubio non est comparandus*. *Can.50. dist. 50.*

Simul jungendi sunt canones 23., & 26. cau. 2. qu. 5., licet in diversis Concilii Wormatiensis canonibus habeantur, videlicet in canonibus 10., & 15. Canon 10. hic est: *Si Episcopo, aut Presbytero causa criminalis, hoc est homicidium, adulterium, furtum, & maleficium imputatum fuerit, in singulis Missam celebrare* (legunt alii: *Missam tractare*), *& secretam publice dicere, & communicare debet, & de singulis sibi imputatis innocentem reddere. Quod si non fecerit, quinquennio a liminibus Ecclesiæ extraneus habeatur, sicut antiqui canones instituerunt*. Canon 15. ita exprimitur: *Sæpe contingit, ut in Monasteriis furta perpetrentur, & qui hæc committunt ignorentur. Idcirco statuimus, ut quando ipsi fratres de talibus se expurgare debeant, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse Abbas præceperit, præsentibus Fratribus; & sic in ultima Missæ celebratione pro expurgatione sua Corpus, & Sanguinem Domini Nostri Jesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse ostendant*. Multo aliter hunc canonem retulit Regino Prumiensis in cap. 276. lib. 2. ibi: *Sæpe contingit, ut in Monasteriis furta perpetrentur. Idcirco statuimus, ut quando ipsi Fratres de talibus se purgare debent, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo præsentibus Fratribus. Et sic, expleta Missa, omnes communicent in hæc verba: Corpus Domini sit tibi ad probationem hodie*. Burchardus legit: *sit mihi ad probationem hodie*, quam lectionem sequutus est Gratianus. Ex caussa horum duorum canonum nonnulli fidenter asseruerunt, Concilium Wormatiense non esse omnino ab Ecclesia probatum: imo & in Conciliorum editionibus recentioribus idem Concilium ita appellarunt: *Concilium Wormatiense Provinciale ex parte reprobatum*. Afferunt ad hanc rem S. Thomam 3. parte qu. 8. art. 6. ad 3., Bellarminum lib. 2. de Conciliis cap. 8., & Possevinum in apparatu Sacro. Verum honestius mihi videtur de Wormatiensibus Episcopis differendum esse, neque illinc eam sumi posse occasionem, ut quidpiam ad eorundem injuriam inferatur, dummodo prudens quispiam ad medii temporis receptas consuetudines respexerit. Nemo ignorat medio tempore, idest a sæculo 8. usque ad undecimum, vel duodecimum, judiciorum formas communi consensione receptas fuisse plurimum asperas in ea parte, in qua de eruenda aut a testibus, aut ab accusatoribus, aut a reis veritate ageretur. Purgationes illæ vulgares per ferrum, laminasque candentes, aut per aquam frigidam, aut etiam, ut ajebant, per campiones in mallo, omnibus perspectissimæ sunt; & quidem tunc erant communi Provinciarum usu receptæ, atque Ecclesiarum cæremoniis consecratæ. Formula habetur in tomo 2. Capitularium Francorum editionis Parisiensis anni 1677. pag. 655. & sequ., imo & dum Missa a Sacerdote celebraretur, solebat Sacerdos idem reum interrogare hoc modo: *Adjuro te per Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum & per veram Christianitatem, quam suscepisti, & per Sanctas Reliquias, quæ in ista Ecclesia sunt, & per baptismum, quo te Sacerdos regeneravit, ut non præsumas ullo modo communicare, neque accedere ad altare, si hoc fecisti, aut consensisti &c.* Post quam admonitionem, si accusatus ad suscipiendam Eucharistiam nihilominus accessisset, Sacerdos sacram Eucharistiam porrigendo ajebat: *Corpus hoc, & Sanguis Domini Nostri Jesu Christi sit tibi ad probationem hodie*. Hunc morem tempore etiam Gregorii VII. viguisse testatur Lambertus Schafnagurgensis ad annum 1077., referens Gregorium eundem Pontificem Maximum celebrata Missa Regem evocasse ad Al-

Can.23. & 26. cau. 2. qu. 5.

tare, & manu præferentem Corpus Dominicum, cum multa prolocutus esset de sua innocentia, hæc demum addidisse: *Ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce Corpus Dominicum, quod sumturus ero, in experimentum mihi hodie fiat innocentiæ meæ; ut omnipotens Deus suo me hodie judicio vel absolvat objecti criminis suspicione, si innocens sum, vel subitanea interimat morte, si reus. Hæc & alia, ut solemne est, præfatus verba terribilia, quibus Deum causæ suæ æquissimum judicem, & innocentiæ assertorem adesse precabatur, partem Dominici Corporis accepit, & comedit.* Habemus præterea perspicuum ejusdem rei argumentum in Capitulari Ludovici Pii Imperatoris Aquisgranensi anni 817. cap. 64., quod ad Monachos pertinet ibi: *Ut de furto incerto oratio, & excommunicatio a Corpore, & Sanguine Christi fiat, quousque culpabilis confiteatur.* Quæ cum ita sint, nihil esse videtur, quod Wormatiensibus Episcopis objiciatur, dum juxta disciplinam suorum temporum sanxere, eum, qui de crimine furti suspectus est, præsertim si Monachus sit, Eucharistiæ perceptione esse purgandum; Talis enim erat apud illos Antistites Monachorum sui temporis existimatio, ut neminem ad Eucharistiam accessurum putarent, nisi qui fuisset objecti criminis expers. Sane apud omnes sive Sacræ, sive Civilis prudentiæ Conditores difficillimum fuit eam rationem invenire, qua a reis, vel de crimine suspectis veritas excutiatur. Et quidem inter Laicos homines ad id invecta aliquando fuere duella, in proletariis etiam hominibus ferri candentis, & aquæ frigidæ probatio, una cum susceptione sacræ Eucharistiæ. In Clericis autem, aut Monachis res dubitationem maximam semper habuit, quemadmodum constat ex Capitulari Aquisgranensi Caroli Magni anni 803. cap. 7., & ex lib. 7. Capitularium Francorum cap. 281. Aliquando autem visum est constituendum, illos sese jurisjurandi Sacramento purgatos exhibere, aliquando productis testibus Consacerdotum commendabilibus. Cur etiam alia ratio haberi non poterat, qualis erat Eucharistiæ susceptio? Video quidem Sacerdotes, ac Monachos ea ratione probatos, expositos fuisse periculo gravissimi Sacrilegii, dum forte etiam criminis rei Eucharistiam suscipere minime dubitassent. Verum si ideo is purgationis modus omittendus fuisset, omittendus alter modus fuisset purgandi se per jusjurandum, ne facile in perjuria Rei prolaberentur. In rebus hisce difficillimis, qualis est admissio criminum, vel purgatio, aliquod incommodum, & aliquando gravissimum suboritur, quod tamen cum publica utilitate compensatur. Sive enim perjurium, sive Sacrilegium reo pertinaci nocet, nec tanta esse debet Majorum cura, ut, ne reus quispiam in majora scelera se sponte præcipitem agat, communem omnium utilitatem despiciant, præsertim cum alia ratione consuli nequeat. Revera, si etiam recentiores Tribunalium usus consideraverimus in reis, sive de crimine graviter suspectis torquendis, quis non videt, & in illis nonnihil asperum, & rigidum contineri, dum aliquando & noxii contumaces absolvi necesse est, innocentes e contrario delicatiores, & equuleorum impatientes quandoque damnari? Quamquam tamen & in hac ratione adhuc Tribunalia consistunt, sive quod alia non superfit, sive quod ea Reipublicæ læsæ quodammodo satisfiat. Apparet igitur, non omnino improbanda esse memorata Wormatiensis Concilii decreta; licet enim ægre ferre non debeamus, si quispiam dixerit, constitutiones hujus generis hodie in usu amplius non esse, mutata in hac parte disciplina; displicet tamen audire quosdam ita de veteribus Conciliis loquentes, ut eorum doctrinam penitus improbent, quasi prudentiæ, ac rationi contrariam. Diversa est sicut Provinciarum, ita & temporum disci-

disciplina, & semper peculiares extiterunt constituentibus non contemnendæ rationes, quemadmodum & in Civili Republica diversa est legum omnium ratio, nec est, cur Justinianus contemnat Theodosium, vel Constantinum.

Canon 44. cau. 16. qu. 1. minime legitur inter canones Concilii Wormatiensis. Sed quoniam Burchardus, & Ivo eundem laudant ex canone 6. Concilii Wormatiensis, in quo notant Correctores Romani nonnulla similia legi, ideo subjiciam verba ejusdem canonis 6., ibi: *Multi contra canonum constituta Ecclesias, quas ædificaverint, & ab Episcopo postulaverint consecrari, dotem, quam eidem Ecclesiæ contulerint, ad Episcopi ordinationem putant non pertinere, quod factum & in præterito displicet, & in futuro prohibetur. Ergo omnia secundum constitutionem antiquam jura Ecclesiarum ad Episcopi ordinationem, & potestatem pertineant.* Verum non est canon Concilii Wormatiensis, quem aut Gratianus, aut Ivo, aut Burchardus descripserunt. Potius id referendum erit ad Capitulare Caroli Magni anni 804. editum ad Salz; etenim cap. 3. ibidem hæc leguntur: *Quicumque voluerit in sua proprietate Ecclesiam ædificare una cum consensu, & voluntate Episcopi, in cujus Parochia fuerit, licentiam habeat. Verumtamen omnino providendum est, ut aliæ Ecclesiæ antiquiores propter hanc occasionem nullatenus suam justitiam, aut decimam non perdant, sed semper ad antiquiores Ecclesias persolvantur.* Hæc sane verba eadem sunt cum fragmento Gratiani, licet alius Concilii nomine inscribatur, quod erratum ex Collectione Reginonis occasionem habuit; etenim apud Reginonem in lib. 1. cap. 23. laudatur canon 3. Concilii Wormatiensis, deinde in cap. 24. laudantur Capitularia Francorum; in cap. autem 25. & 26., in quo habetur illud Gratiani fragmentum, hæc adjicitur inscriptio: *Ex eodem*, quam Burchardus non retulit ad capita 24., & 25., sed potius ad caput 23. Wormatiense, quare & caput 25. nomine Wormatiensis Concilii inscribere non dubitavit; nisi dicere velimus, eundem Burchardum ex industria Wormatiense Concilium memorasse, ut a Capitularibus Francorum abstinuisse videretur, quemadmodum sæpius jam animadvertimus. Can. 44. cau. 16. qu. 1.

Canon 25. cau. 23. qu. 8. legitur in canone 50. Concilii Wormatiensis his verbis: *Sancitum est, ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer absque alio servitio adtribuatur* (mansus dicebatur ager duodecim jugerum), *& Presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de præscripto manso aliquod servitium faciant præter Ecclesiasticum. Et si amplius aliquod habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant.* Ceterum, cum dixerimus canones Wormatienses, qui post quadragesimum quartum sequuntur, suspectæ fidei esse, hic consistendum non est, nec sufficere videtur, ad edita Concilii Wormatiensis exemplaria hunc canonem exegisse. Habetur ille præterea apud Reginonem in lib. 1. cap. 24., ubi laudatur potius nomine Capitularium Francorum. Sane eisdem omnino verbis legitur apud Ansegisum in lib. 1. Capitularium cap. 85., cum quo consonat canon 10. in Capitulari Ludovici Pii anni 816., item caput 11. tit. 37. in Capitularibus Caroli Calvi, & demum Concilium Troslejanum cap. 6. Can. 25. cau. 23. qu. 8.

Tutius tribuuntur eidem Wormatiensi Concilio canones 16., & 17. cau. 33. qu. 2., habentur enim in canonibus 33., & 34. Wormatiensibus. Et quidem canon 16 omnino consonat cum dicto canone 33., verum canon 17. Gratianeus ita ex canone 34. Wormatiensi erit emendandus. *Siquis cum commatre spiritali fuerit fornicatus, usque ad dignam pœnitentiam Anathematis percutiatur illibus. Similiter & illum percutere promulgamus, qui cum ea, quam de sacro fonte baptismatis susceperit,* Can. 16. & 17. cau. 33. qu. 2.

aut

aut cum illa, quam ante Episcopum tenuerit, cum sacro Chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetravit scelus; legitimam autem, si habuerit, non dimittat uxorem.

Can. 18. *cau* 35. *qu.* 2. De canone 18. cau. 35. qu. 2. nihil est, quod specialiter observandum existimem. Legitur ille eisdem omnino verbis in canone 32. ex Wormatiensibus.

Can. 93. *de conf. dist.* 2. Canon 93. de conf. dist. 2. a Burchardo primum nomine Concilii Wormatiensis laudatur, quem deinde more suo sequuti sunt Ivo, & Gratianus. Burchardus autem errandi occasionem ceteris præbuit, quod abstinendum sibi proposuerat a recitando nomine Capitularium Francorum, ad quæ hic idem canon referendus erat. Revera Ansegisus Abbas in sua Collectione Capitularium lib. 1. cap. 155. ita habet: *Ut Presbyter semper Eucharistiam habeat paratam, ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.* Regino Prumiensis in lib. 1. cap. 69. eisdem omnino verbis refert hunc canonem hac adjecta inscriptione: *Ex Capitulis Synodalibus*; qua arbitror laudari quædam Capitula Synodalia, quæ suis Clericis proposuit sæculo 9. quidam Walterius Episcopus Aurelianensis, edita recens apud Labbeum tomo 10. Venetæ editionis pag. 69., ubi in fine capitis 7. hæc leguntur: *Et ut semper Eucharistiam Presbyter habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, aut parvulus ægrotaverit, statim eum communicet, ne sine viatico moriatur.*

CAPUT LVI.

De Synodo octava, & nona.

Hisce nominibus Concilii octavi, vel noni descripti sunt apud Gratianum sequentes canones.

Ex Concilio VIII.
- *Can.* 7. *dist.* 22. *consonat cum interpretatione Anastasii Bibliothecarii.*
- *Can.* 22. *dist.* 54. *potius tribuendus S. Isidoro Hispalensi.*
- *Can.* 1. *dist.* 63. } *Simul jungendi, atque ad integra Concilii exemplaria exigendi.*
- *Can.* 2. *dist.* 63.
- *Can.* 4. *dist.* 90. *tribuendus potius S. Basilio.*
- *Can.* 5. *dist.* 90. *tribuendus S. Basilio, & S. Isidoro.*
- *Can.* 9. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad sententias S. Basilii referendus.*
- *Can.* 7. *cau.* 5. *qu.* 6. *ad sententias S. Isidori referendus.*
- *Can.* 28. *cau.* 11. *qu.* 3. *idem est cum can.* 18. *cau.* 11. *qu.* 3.
- *Can.* 77. *cau.* 11. *qu.* 3. *tribuendus S. Isidoro, vel etiam S. Basilio.*
- *Can.* 13. *cau.* 12. *qu.* 2. *ad integra CPolitani Concilii exemplaria exigendus.*
- *Can.* 7. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
- *Can.* 8. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
- *Can.* 9. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
- *Can.* 10. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
- *Can.* 11. *cau.* 26. *qu.* 7. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
- *Can.* 22. *cau.* 27. *qu.* 2. *consonat cum sententiis S. Basilii.*

Can.

{ *Can.* 1. *de pœnit. dist.* 2. *consonat cum sententiis S. Basilii.*
Can. 25. *de cons. dist.* 2. *consonat cum sententiis S. Basilio adtributis.*

Ex Concilio IX. { *Can.* 1. *cau.* 20. *qu.* 1. *ad sententias S. Basilii referendus.*
Can. 4. *cau.* 20. *qu.* 2. *ad sententias S. Basilii referendus.*

HOc in capite ideo jungenda duxi, quæ a Gratiano memorantur tum octavæ, tum nonæ Synodi nomine, quia canones nono Concilio adscripti ad nonum Concilium minime pertinent, sive, quod vulgo dicitur, Lateranense I. Generale, & in nonnullis Gratiani Codicibus non nona, sed octava Synodus in illorum inscriptionibus legatur. Imo & illud etiam contigit, ut sicut nonnulla alia capita Synodo octavæ apud Gratianum tributa, Synodi octavæ revera non sunt, sed potius S. Basilii Cæsareensis cognomento Magni, ita quoque vulgata Capitula nomine Synodi nonæ ad Sancti ejusdem Basilii opera referenda sint. Præmittenda hæc sunt generaliter, ac præterea explicanda est occasio, ex qua memorata Concilii octavi & noni capita Basilio potius sunt tribuenda. Arbitror ego, id profluxisse ex oscitantia Amanuensium, qui non satis inscriptionum literas consideraverunt: forte enim Basilii nomen de more breviatum in MSS. Codicibus fuerat hoc modo: *B̄sius*, hinc qui legerent, aut in alios Codices transponerent, pro litera *B.* legerunt vel scripserunt numerum 8., & pro sequentibus literis *Sius* legerunt *Sinodus*, sive *Synodus*. Quod etiam alicubi evenit in voce *Isidorus*, quæ cum valde similis in MSS. Codicibus videri posset nuper descriptis literis, occasionem etiam dedit, ut pro nomine Isidori Hispalensis octavæ Synodi nomen inscriberetur in illis fragmentis, quæ sunt ejusdem Isidori. Itaque nemo mirari debet, si in sequentibus frequentissime aut Basilio, aut Isidoro adscripsero, quæ Synodo octavæ, vel nonæ (quæ, ut diximus, in pluribus Codicibus octava dicitur) tribuuntur.

Interea vero quædam de octava Synodo generatim dicenda sunt, ut ad interpretationem, vel descriptionem illorum canonum, qui revera ejusdem sunt, quoquomodo parati, instructique accedamus. Octava Synodus appellatur quarta Constantinopolitana sub Hadriano II. Pontifice Maximo celebrata anno 869. Sedebat in Patriarchatu Constantinopolitano vir prudentia, ac Sanctitate insignis Ignatius, cui plurimum invidebat Gregorius Syracusanus cum aliis perpaucis Episcopis; atque his favebat Senator, & a Secretis Imperatoris Laicus quidam nomine Photius, qui privato potissimum studio ducebatur adversus Ignatium, futurum aliquando sperans, ut eo a Patriarchali dignitate dejecto, ipsemet Patriarchalem sedem ascenderet. Hinc animos fidelium ab Ignatii communione avertere cœpit, variis criminibus, quæ ex arbitrio affingebat, Ignatium accusans: imo & animum Michaelis Imperatoris adeo circumvenit, ac concitavit, ut facile præsidium obtinuerit ad Ignatium ab Episcopatu deturbandum, ac dejiciendum. Itaque Imperiali fretus auctoritate, item emendicatis plurium Episcoporum suffragiis, adjuvante Gregorio superius memorato, voti sui compos factus est Photius, qui Ignatium damnavit, e sede removit, atque in exilium misit, seseque in ejus locum mota seditione intrusit. Concitavit hæc res universum propemodum Orientem, plures enim, quibus perspecta erat Ignatii integritas, atque virtus, non potuerunt non obsistere callidis Photii, & ceterorum Ignatio invidentium artibus, atque calumniis. Verum quousque Michael Imperium rexit, parum valere potuerunt proborum querimoniæ: tanta erat Imperatoris

toris erga Photium gratia, atque benevolentia. Postquam tamen Michaeli successit in Imperio Basilius, visa est Ignatii causa Patronum habere; etenim Imperator ipse controversiam omnem in Concilio ad id celebrando dirimendam voluit, & Ignatium, si æquum visum fuisset, restituendum. Itaque consentiente Hadriano II. Pontifice Maximo universalis Episcoporum omnium, præsertim Orientalium, celebrata Synodus est in Urbe Constantinopolitana, in qua post sedulam facti discussionem damnatus est Photius una cum ceteris, qui Photio adhæserant, & Ignatius restitutus in propriam dignitatem. Quid post Ignatii mortem de Photio contigerit, hujus loci non est investigare; nihil enim exinde deduci potest ad assequendam commodam interpretationem canonum Constantinopolitanorum, de quibus in præsentia agendum est. Illud monebo, hujus Synodi Constantinopolitanæ acta latine jam haberi edita opera Anastasii Bibliothecarii, qui præsens in eodem Concilio interfuerat, eaque ad Pontificem Maximum direxerat. Qua vero ratione interpretationem hanc suam Anastasius ipse confecerit, idem tradit in Epistola ad Hadrianum his verbis: *Interpretans hanc sanctam Synodum verbum e verbo, quantum idioma latinum permisit, excerpsi; nonnunquam vero manente sensu constructionem Græcam in Latinam necessario commutavi*. Extat etiam hodie apud nos editus Græcus Synodicorum actorum textus, verum non satis integer, forte a recentioribus Græcis schismaticis corruptus, ac depravatus; ex quo profluxisse arbitror, Græcos canones ab Anastasianis plurimum dissonare, etiam in ipsomet numero; etenim apud Anastasium habentur 27., cum tamen in Græca editione 14. tantummodo recenseantur.

Can. 7. dist. 22. In hoc Constantinopolitano Concilio canone 21. legitur canon 7. dist. 22., & quidem in editione Anastasii Bibliothecarii; frustra enim eum canonem a Græcis quæreremus, qui tantum, ut diximus, quatuordecim habent. Hunc canonem dubitandum non est ad Photii damnationem pertinere, qui cum adhuc esset *mundi potens*, sive Laicus, Senator, & a Secretis Imperatoris adversus Ignatium Patriarcham ita pugnavit, ut eum a Sede Patriarchali dejecerit ambitus caussa, hinc post verba ejusdem canonis ita sequitur apud Anastasium: *Quod & nuper Photius fecit, & multo ante Dioscorus*.

Can. 22. dist. 54. Canon 22. dist. 54. ex illis est, quos ex octava Synodo Gratianus laudavit, revera tamen S. Isidoro tribuendus est juxta ea, quæ superius diximus. Itaque Isidorus in cap. 19. Regulæ Monachorum eadem fere tradidit his verbis: *Abbati, vel Monacho Monasterii servum non licebit facere liberum; qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam sicut sæculi leges sanxerunt, non potest alienari possessio, nisi a proprio Domino, ita & omne, quod in Monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum*.

Can. 1. & 2. dist. 63. Ad canonem 22. Constantinopolitani Concilii juxta interpretationem Anastasii referendus est canon 1. & 2. dist. 63. hoc ordine legendus. *Promotiones, atque consecrationes* (hæc leguntur in dicto can. 2. prope medium) *Episcoporum concordans prioribus Conciliis electione, ac decreto Episcoporum Collegii fieri Sancta hæc, & universalis Synodus definit, & statuit, atque jure promulgat, neminem Laicorum Principum, vel Potentum semet inserere electioni, vel promotioni Patriarchæ, vel Metropolitæ, vel cujuslibet Episcopi, ut videlicet inordinata hinc, & incongrua fiat confusio, vel contentio; præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestativorum, vel ceterorum Laicorum habere conveniat, sed potius silere, ac attendere sibi, usquequo regulariter a collegio Ecclesiæ suscipiat finem electio futuri Pontificis. Si vero quis Laicorum ad concertandum*,

dum, & cooperandum ab Ecclesia invitatur, licet hujusmodi cum reverentia, si forte voluerit obtemperare se adsciscentibus; taliter enim sibi dignum Pastorem regulariter ad Ecclesiæ suæ salutem promoveat. Hic finem habet dictus canon 2., cujus verba quædam jam Gratianus retulerat in can. 1. Post hæc autem in Concilio hæc sequuntur, quæ spectant ad eundem canonem 1. apud Gratianum: *Quisquis autem sæcularium Principum, & Potentum, vel alterius dignitatis Laicus adversus communem, ac consonantem, atque canonicam electionem Ecclesiastici Ordinis agere tentaverit, anathema sit, donec obediat, & consentiat in hoc, quod Ecclesia de electione, ac ordinatione proprii Præsulis se velle monstraverit.* Hic canon ita expressus pertinet, uti liquet perspicue, ad Photii ordinationem; in canonibus autem Græcis hodie non habetur. Quæ vero leguntur apud Gratianum in principio dicti canonis 2., ad Synodum minime pertinent, sed potius continent brevem quandam, & historicam narrationem ex actis Concilii Constantinopolitani depromtam, ex qua Collector canonum indicare voluit adjuncta illorum temporum, quibus Concilium ipsum fuit celebratum.

Canones 4. & 5. dist. 90. sunt ex illis, qui ex S. Basilio depromti sunt, & ex errato Amanuensium octavæ Synodo sunt adscripti. Itaque canon 4. legitur in libello de Institutis Monachorum Sancto Basilio tributo, apud Lucam Holstenium in Codice Regularum aucto, editoque Parisiis anno 1684, ubi interrogatione 71. ita legitur: *Si autem obediens quis murmuret? Resp.: Apostolo dicente, omnia facite sine murmuratione, & hæsitationibus, alienus sit a Fratrum unitate qui murmurat, & opus ejus abjiciatur. Manifestum enim est, ille qui talis est, quia infidelitate ægrotat, & certam futuræ spei fiduciam non gerit.* Et in cap. 93. *Si vero etiam quis murmuret propter escam, quæ erga eum sententia servabitur? Ea, quæ circa illos, qui murmuraverunt in deserto; dicit enim Apostolus: Ne murmuraveritis, sicut quidam eorum murmurarunt, & perierunt ab exterminatore.* Quoniam vero de hoc Basilii libro nonnulli sunt, qui admodum dubitent, utrum germanum sit Basilii opus, nec ne, similia proferam ex libro Basilii Regularum fusius disputatarum cap. 29. ibi: *Ceterum siquis murmurasse, aut plus æquo extulisse se animadversus fuerit, hujus opus nequaquam cum illorum commisceri operibus debet, qui humiles sint, spirituque contriti; neque id ullo modo in pietatis veræ Cultorum usus erogari. Siquidem quod altum est hominibus, id abominabile est apud Deum, eoque magis, quod hac de re est præceptum Apostoli, qui quidem sic dicit: Neque murmuraveritis, sicut quidam murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.* Item quædam leguntur similia in Regulis Brevioribus ejusdem Basilii cap. 39. & 133. Versiculus autem *juxta mensuram* in dicto can. 4. Gratianeo referendus erit ad sermonem 1. Basilii de institutione Monachorum, in quo hæc habentur: *Qui in culpa aliqua deprehensi fuerint, ad magnitudinem delicti pœnæ etiam modus accommodatur.* Et infra: *Qua in re qui erit communis disciplinæ moderator, is cum magnitudine culpæ pœnam etiam commetietur.* Postrema hæc S. Basilii verba videntur quoque esse perstricta in vers. *qui contentiosus* can. 5. dist. 90., quemadmodum priora ejusdem canonis verba videntur perstricta ex sententiis S. Isidori Hispalensis in Regula Monachorum cap. 17., ubi de Monacho delinquente hæc statuuntur: *Si contentiones, vel rixas amaverit, si manifestum convicium Fratri intulerit, si personam innocentem falso crimine maculaverit . . . . Hæc, & his similia juxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda sunt, & flagellis emendanda, ut qui gravius peccasse noscuntur, acriori severitate coerceantur, consideratis tamen personis, qui sunt humiles, quive superbi.* In Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino nonnulla his similia habentur,

Can. 4. & 5. dist. 90.

nomine Concilii Moguntini descripta, in cap. 9. tit. 6. his verbis: *Siquis murmurans extiterit, videat, ne pœnam murmurantium incurrat, de qua Apostolus dicit, neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore juxta mensuram, opusque peccati, quia in hoc sententia Apostoli pleniter declaratur, Sacerdotis judicio pœniteat*. Et in cap. 10. *Siquis contentiones, vel rixas amaverit, vel manifestum convicium Fratri intulerit juxta arbitrium Prioris, vel Rectoris, modumque peccati diuturna expietur pœnitentia*.

Can. 9. cau. 1. qu. 1. Præterea etiam ad Sancti Basilii sententias ab incauto Gratiano tributas octavæ Synodo referendus erit canon 9. cau. 1. qu. 1. Est ille breviarium, sive compendium quoddam Epistolæ Basilii ad Episcopos sibi subjectos, quam Græcam & Latinam Beveregius edidit in Tomo 2. Pandectarum Juris Canonici can. 91. Verba Basilii, quæ cum Gratiani fragmento congruere videntur, hæc sunt: *Ajunt quidam nonnullos vestrum accipere pecunias ab iis, qui ordinantur . . . Siquis post hanc meam Epistolam tale quid fecerit, ab altaribus quidem, quæ hic sunt, recedet, quæret autem, ubi donum Dei emens possit vendere*. Romani Correctores observarunt similia tum in septima Synodo legi, tum in aliis Ecclesiasticis monumentis. Nil dubito. Apertissimæ sunt, ac frequentissimæ adversus Simoniacos sacrorum canonum pœnæ, vel pœnarum comminationes, quibus res sacras ementibus, vel vendentibus muneris exercitio interdicitur.

Can. 7. cau. 5. qu. 6. Ad regulas S. Isidori Hispalensis etiam pertinere canonem 7. cau. 5. qu. 6. perspicuum est, licet octavæ Synodo adscribatur. Isidori verba sunt in cap. 17. Regulæ Monachorum, quæ hoc in loco repetere supervacaneum arbitror, cum illa eadem jam retulerim ad canonem 5. dist. 90.

Can. 28. cau. 11. qu. 3. Itidem Sancto Isidoro tribuendum esse canonem 28. cau. 11. qu. 3. idem Gratianus profiteri debet, suamque oscitantiam agnoscere, quippe qui eadem verba nomine Isidori Hispalensis retulit in can. 18. eadem causa, & quæstione. De hoc autem fragmento suo in loco fusiùs differemus, ubi de S. Isidoro agendum erit; & de dicto canone 18., ne bis eadem sint in hoc opere observanda.

Can. 77. cau. 11. qu. 3. Ad eundem Isidorum præterea pertinet canon 77. cau. 11. qu. 3., licet Synodi octavæ nomine relatus. Etenim Sanctus Hispalensis Antistes in lib. 3. sententiarum, sive de Summo Bono cap. 55. ita de testibus scribit: *Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui adversus innocentem falsum testimonium vel dicit, vel dicentibus credit. Nam non solum ille reus est, qui falsum de alio profert, sed & is, qui cito aurem criminibus præbet*. Eadem ferme sententia legitur apud Basilium in Regula, quam ab Holstenio editam superius dixi, cap. 121. his verbis: *Si is, qui consentit alterius peccato, etiam ipse peccati reus est? Resp. Hæc sententia est manifesta ex verbis Domini, quibus ait ad Pilatum, dicens: qui tradidit me tibi, majus peccatum habet*.

Can. 13. cau. 12. qu. 2. Canon 13. cau. 12. qu. 2. habetur revera in canone 15. Constantinopolitani Concilii, de quo hic potissimum agimus, juxta editionem Anastasii Bibliothecarii, quamquam in Græcis Codicibus penitus desideretur. Romani Correctores nonnulla adjecerunt ad ejusdem fragmenti integritatem, nondum tamen perfectam descripserunt canonis ipsius sententiam; etenim post illa verba postrema Gratiani canonis, *Ecclesiæ Monasterium*, hæc ex Anastasio adjicienda sunt, quæ immediate subsequuntur. *Si vero de propriis rebus, aut de aliis quibusdam conventionibus, habeat id secundum propriam potestatem, & voluntatem omni vita sua; & post finem vitæ dimittat*,

mittat, & conferat hoc quibuscumque voluerit, non tamen sæculare diversorium fiat. Si caussam, sive occasionem sciscitèris hujus definitionis, eandem aperiam ex ipso Anastasio Bibliothecario acceptam. Photius, postquam ejecto Ignatio in Patriarcham receptus est, ut sibi plurium benevolentiam conciliaret, sese munificum exhibuit; hinc, ut scribit Anastasius in Epistola ad Hadrianum, *persuasit Imperatori, præcipere neminem testamentum facere, vel per alterius, nisi per Photii manus, eleemosynas erogare; quod non ob aliud adinvenit inventor malorum, nisi ut cum acciperet, & erogaret substantias divitum, proprias a minus curiosis erogasse putaretur, ac per hoc a cunctis quasi dapsilis, & munificus amaretur.* Quamobrem facile credimus, Photium eundem quamplura Ecclesiarum bona distribuisse, ut ea ratione plures sui amatores, suorumque ausuum Patronos quæreret, quæ optima fuit Constantinopolitanis Patribus occasio decernendi, ne Episcopi res, & bona Ecclesiastica in alios usus, quam in usus pios converterent. Cum vero in hoc canone *salariorum Ecclesiasticorum* mentio fiat, necessarium erit animadvertere cum Antonio Augustino in lib. 2. de emendat. Gratiani dialogo 7., mendum irrepsisse, non enim legendum est, *salaria*, sed potius *solaria*, quo nomine vocabantur certæ præstationes, quæ pro solo apud veteres pendebantur; de quibus præstationibus intelligunt Viri Eruditi legem 2. *ſ. Siquis nemine*, ff. ne quid in loco, & l. 13. ff. qui potiores in pignore.

Canones 7. 8. 9. 10., & 11. cau. 26. qu. 7. omnes ex fragmentis, & sententiis Sancti Basilii relati sunt, licet octavæ Synodo tributi fuerint apud Gratianum; & in primis canon 7. ita legendus erit ex Regulis Brevioribus ejusdem Basilii pro Monachorum institutione cap. 106. Adamo Fumano Interprete. Præponitur interrogatio: *Cujusmodi in fratrum familia utendum est animadversionibus ad revocandos in rectam viam, qui peccant?* Subsequitur responsio: *Pro judicio suo Antistites tempus, modumque considerabunt ratione habita cum ætatis, & corporis, cum animi habitus, & dissimilitudinis peccati.* Huc etiam unusquisque facile agnoscet referendum esse canonem 8., nisi hunc repetendum quispiam velit ab ea regula, quam nomine S. Basilii editam diximus ab Holstenio, in qua cap. 194. hæc leguntur: *Qualibus correptionibus uti oportet inter fratres ad emendationem eorum, qui delinquunt? Resp. Hoc fit in judicio positum eorum, qui præsunt, vel quanto tempore, vel quali modo corripi debeant, quia ætas, & eruditio multum haberi facit differentiam pœnitentiæ.* Canon 9. legitur tum in Regulis Brevioribus cap. 8. ibi: *Quomodo suscipi debet, quem vere pœniteat? Quemadmodum Dominus docuit, cum dixit, quod convocat amicos, & vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quæ perierat;* tum etiam in Regula superius memorata ab Holstenio edita in cap. 27. ibi: *Pœnitentem ex corde quomodo oportet suscipi? Resp. Sicut Dominus ostendit, cum dicit, quia convocavit amicos, & vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quam perdideram.* Canon 10. inter Regulas Breviores Basilii ita legitur cap. 5. *Quomodo debet aliquis pœnitentiam agere de singulis peccatis, & cujusmodi fructus ostendere dignos pœnitentiæ? Nimirum similem illius animum induerit, qui dixit: iniquitatem odio habui, & abominatus sum, & ea præstiterit, quæ scripta sunt in sexto Psalmo, & aliis plerisque, & si ea fecerit, quæ pro alio, qui peccaverat, facta ab iis fuisse Apostolus testatur, qui secundum Deum contristati fuerant. Ecce enim, inquit, hoc ipsum secundum Deum contristatos esse vos, quantam in vobis operatum est sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam, in omnibus*

Can. 7. 8. 9. 10. & 11. cau. 26. qu. 7.

is exhibuistis vos incontaminatos esse negotio, & sicut Zacchæus commissa peccata contrariis recte factis compensent. Cum his sane plurimum consonare videtur Gratianus; ujus eadem verba junctis adnotationibus Correctorum Romanorum leguntur in egula ab Holstenio edita, & Basilio tributa cap. 28. Canon 11. sententiam Basilii xhibet, quæ habetur in cap. 9. Regularum Breviorum ibi: *Adversus eum, qui obstinate pergat peccare, quo modo erimus animati? Eo nempe, quo Dominus jussit, cum dixit: Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi, sicut Ethnicus, & Publicanus, & ut Apostolus docuit, cum scripto reliquit: ut subtrahatis vos ab omni Fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem, quam accepistis a nobis*. In memorata autem Holsteniana Regula cap. 28. hæc leguntur: *Erga eum, qui non pœnitet pro peccato, qualiter esse debemus? Resp. Sicut præcepit Dominus dicens: Sit tibi, sicut Gentilis, & Publicanus, & sicut Apostolus docuit, dicens, subtrahite vos ab omni Fratre inquiete ambulante, & non secundum traditionem, quam tradidimus vobis*.

Canon 22. cau. 27. qu. 2. laudatur quidem apud Gratianum nomine octavæ Synodi. Verum melius Ivo, aliique Collectores nomen Basilii Episcopi eidem fragmento inscripserunt. Revera Basilius in Regulis Monachorum fusius pertractatis cap. 12. hæc habet; *Atque ii etiam, qui matrimonio conjuncti ad hujusmodi vitæ genus accedunt, percontandi sunt, num consentiente altera parte hoc faciant ex præcepto Apostoli. Vir enim, inquit ille, sui corporis potestatem non habet. Et si hoc ita ab ipsis fieri compertum sit, tum multis adhibitis testibus admitti debet, qui accedit. Siquidem nihil est, quod Dei jussis potius haberi debeat. Si vero diffidens sic altera pars, & assidue usque ex adverso cum altera contendat, quod videlicet minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, hic ea convenit meminisse, quæ dicta sunt ab Apostolo: In pace autem vocavit nos Deus, & sic parendum præcepto Domini, qui dixit: Siquis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, non potest meus esse discipulus: Neque enim est, quod haberi antiquius debeat, quam ut Dei jussis pareatur. Ceterum vos plerosque novimus sæpe, qui ex intenta oratione, assiduoque jejunio ad finem, quam optabant, vitæ cum castitate pervenerunt; quippe cum Dominus videlicet eos, qui usquequaque sunt obstinati, sæpe numero etiam per corporalem necessitatem adigat sensim, ut recto alterius partis judicio consentiant*.

Canon 1. de pœnit. dist. 2. ex octava etiam Synodo laudatur apud Gratianum; sed rursum hic tribuendus jure optimo erit Basilio Cæsareensi, vel si verba spectemus, quæ consonant cum sententia Basilii juxta interpretationem Ruffini, vel si sententiam ipsam, qualis apud alios Interpretes exprimitur, atque inter ceteros apud Adamum Fumanum in editione Antverpiana cap. 289. ibi: *Quem peccati alicujus pœnituit, is si in illud idem denuo relapsus sit, quid faciet? Responsio. Quod qui semel pœnitentiam egerit, denuo idem peccatum commiserit, hoc argumento est, illum primam causam peccati illius funditus non extirpasse, a qua veluti a quadam radice alia ejusdem generis opera pullulare necesse sit. Nam quemadmodum siquis relicta radice ramos arboris alicujus velit excisos, nihilominus radix manens alios similes illis protrudit, sic quoniam peccata sunt quædam, quæ nascendi principium in se ipsis non habent, sed aliunde originem ducunt, necesse est prorsus, siquis esse ab illis liber velit, is ut causas primas peccatorum illorum stirpitus tollat; veluti corrixatio, & invidia, non ex se ipsis nascuntur, sed ab radice appetitus gloriæ pullulant; qui enim humanam gloriam magni facit, is ex æmulatione ei obtrectat, quem in gloria esse animadvertit, aut, a quo in ea superari se videt, invidet. Quocirca qui semel se ipsum invidiæ, contentionisque* con-

condemnarit, is si in eadem ipsa denuo vitia relapsus sit, utique intelligat, gravi se, ac penitus insito cupiditatis gloriæ morbo, principe scilicet invidiæ, æmulationisve causa laborare. Nimirumque ipsum convenit contraria ratione, nempe humilitatis exercitationibus (humilitatis autem exercitatio in rebus contemtioribus exercitatio est) gloriæ morbum curare, ut hoc modo affectionem illam humilis animi adeptus, deinceps in ea, quæ ante diximus esse cupiditatis gloriæ germina, non incidat, atque in singulis istiusmodi peccatis simili modo.

Præter hæc etiam canon 25. de conf. dist. 2. videtur depromtus ex Regula S. Basilii, quam edidisse Holstenium diximus; & primo quidem similis sententia legitur, sed brevior in cap. 65. his verbis: *Usque ad quem modum obaudire oportet eum, qui placendi Deo implere regulam cupit? Resp. Apostolus ostendit proponens nobis obedientiam Domini, qui factus est, inquit, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, & prædixit: Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Jesu.* Fusior tamen, magisque consentanea Gratiani fragmento est sententia capitis 133. his verbis expressa. *Quali timore, fide, vel affectu percipere debemus Corporis, & Sanginis Christi gratiam? Resp. Timorem quidem docet nos Apostolus dicens: Qui manducat, & bibit indigne, judicium sibi manducat, & bibit. Fidem vero edocet nos sermo Domini dicens: Hoc est Corpus meum, quod pro vobis dabitur, hoc facite in meam commemorationem.* Et infra: *Sed & Apostolus dicens: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Cum ergo anima fidem habet his dictis, & considerat magnificentiam gloriæ ipsius, & admiratur nimietatem humilitatis, quomodo tantus, ac talis obediens fuit Patri usque ad mortem pro nostra vita, puto, quia provocari possit ad affectum, & dilectionem ipsius, & Dei Patris, qui unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et infra: *Talem ergo affectum, & fidem præparare debet in animo suo is, qui de pane, & calice Domini percipit.* Can. 25. de conf. dist. 2.

Duo adhuc supersunt Gratiani fragmenta, quæ in vulgatis exemplaribus nonæ Synodo, in nonnullis octavæ tribuuntur. Verum utrumque ad S. Basilii sententias, uti diximus, referendum est. Et quidem in primis canon 1. cau. 20. qu. 1. consonat cum cap. 15. Asceticæ Basilii, sive Regularum fusius disputatarum, ubi hic titulus præfertur: *Cui ætati permittendum sit, ut se ipsum quisquam Deo consecret, & quando virginitatis professio firma reputari debeat?* Et infra: *Tunc demum ad virginitatis professionem accedendum est, tanquam jam solidam, & ex animi sententia, & proprio judicio post justam rationis perfectionem factam, postquam & præmia, & supplicia vel recte agentibus, vel delinquentibus juxta factorum rationem a justo Judice parantur.* In eodem capite hæc leguntur: *Arbitramur omnem primævam ætatem appositam esse ad susceptionem accidentium, ita ut orphanos nostra sponte, ut secundum zelum Job Patres simus orphanorum: Eos vero, qui sub parentibus sunt, ab ipsis parentibus oblatos, adjunctis multis testibus suscipiamus, ne demus occasionem, qui occasionem quærunt, & omne os loquentium adversus nos blasphemiam obstruatur.* Nemo non videt hæc illa esse, quæ retulit Gratianus in can. 4. cau. 20. qu. 2. nomine Synodi nonæ. Can. 1. cau. 20. qu. 1. Can. 4. cau. 20. qu. 2.

APPEN-

APPENDIX

De Pseudosynodo Photiana.

SUbjicere hoc in loco juvat fragmentum, quod nomine Synodi Constantinopolitanæ Gratianus edidit in can. 45. cau. 7. qu. 1. Pertinet illud ad eandem Ignatii, & Photii causam, quæ in Synodo Constantinopolitana generali 8. discussa fuerat. Etenim postquam Ignatius in Patriarchatu obiisset, Photius sententia Synodi octavæ a sede, quam vi, & fraude invaserat, dejectus, cœpit rursus totis viribus contendere, ut vacantem dignitatem recuperaret, atque ita, ut non tam novum Episcopatum adquireret, quam antea adquisitum retinere videretur. Hinc Synodum in Urbe Constantinopolitana celebrasse fertur in Templo S. Sophiæ, ad quam una cum 383. Episcopis convenisse Gratianus refert Legatos Johannis 8. Pontificis Maximi, Petrum Presbyterum Cardinalem, Paullum Anconitanum Episcopum, & Eugenium Episcopum Ostiensem. Res prospere cessit Photio, qui restitutus est in Episcopatum Constantinopolitanum, imo & curavit, ut octavæ Synodi memoria aboleretur, nomen dando Synodi octavæ huic novæ Synodo a se celebratæ, & nonnulla definire conatus adversus sancta Ecclesiæ dogmata, quod attinet ad processionem Spiritus Sancti a Filio. Porro Johannes 8. Pontifex Maximus acta hujus Synodo non rescidit in ea parte, in qua restitutio Photii continebatur; ne forte diro & acerrimo schismati jam concitato occasionem novam dare videretur; at illa in ceteris capitibus penitus reprobavit, quemadmodum constat ex ejusdem Epistola 251. ad Basilium, & 250. ad Photium data; reprobarunt etiam recentiores Pontifices Maximi, & Ecclesia universa, ut mirum profecto eruditis videatur, Gratianum non dubitasse fragmentum hujus Synodi referre in Codicem suum, & honorifice de eadem Synodo præfari. Equidem canon 45. cau. 7. qu. 1. nihil exhibet Orthodoxæ fidei contrarium, imo neque disciplinæ Ecclesiasticæ adversatur, dum ibidem definitum adparet, Episcopos semel Monasticam vitam amplexos non posse amplius ad Episcopalem sedem redire. Interea vero, quis non videt hac in re virus pessimum latere, Photio auctore, qui voluit in hoc canone Ignatium licet vita functum quoquo modo damnare, & sic sententiam Synodi 8. generalis evertere? Siquidem Ignatius Constantinopolitanus Patriarcha cum vi esset dejectus, aut fraude per Photium, in Monasterium se se receperat, non animo se se addicendi Monasterio, sed potius, ut ibidem procul a molestiis Photianis quietam vitam duceret, & tranquillam; at cum optima se se obtulit occasio, curavit, ut restitueretur in Episcopatum, ut superius jam diximus. Photius vero, qui sedem occupaverat, id ægre tulit, proindeque post mortem Ignatii nihil antiquius habuit, quam demonstrare, Ignatium non potuisse amplius in dignitatem amissam restitui, rationem afferens, quod jam Monasterio se addixisset. Receptum quidem erat, Episcopos semel ad Monasteria migrantes, tanquam in loca publicæ pœnitentiæ, non posse revocari, quemadmodum nec Sacerdotes, si quando publicæ pœnitentiæ semel addicti fuissent. At hæc ratio in Ignatio parum valebat, qui aliis de caussis in Monasterium se se receperat. Verba dicti canonis 45. Romani Correctores sive Græce, sive Latine integra retulerunt, ut nihil amplius hodie in hac

parte

parte desiderandum sit. Unum hic adjiciendum est, tantam in hoc capite fidem habitam esse Gratiano, ut quamplures hoc idem caput, quasi Synodi octavæ generalis sententiam agnoverint; imo & in capit. 11. de renunciatione Innocentius III. arbitratus fuerit, caput illud pertinere ad Concilium Constantinopolitanum 1., sive generale 2., quod est, ut ipse ait, *unum ex quatuor principalibus, quæ sicut quatuor Evangelia Ecclesia Catholica veneratur*.

CAPUT LVII.

De Concilio Agrippinensi.

Nomine Concilii Agrippinensis inscribitur sequens Canon apud Gratianum.

[*Can.* 28. *de conf. dist.* 1. *ad Capitularia Francorum potius referendus*.

A Colonia Agrippina prope Cenomanum sita, nonnulla ibidem celebrata Concilia Agrippinensia, alias Coloniensia appellantur. Et quidem tria hujus nominis apud Collectores Conciliorum habemus, primum anni 346., in quo Euphratas Coloniæ Agrippinæ Episcopus damnatus est tamquam hæreticus, quod Christum Deum esse negaverit; secundum anni 843., in quo nonnulla utilia Ecclesiasticæ disciplinæ capita sunt constituta; postremum anni 887., in quo itidem plurima edita habemus ad disciplinam Ecclesiasticam reformandam, aut stabiliendam. Quod autem a Gratiano refertur nomine Concilii Agrippinensis ad nullum ex illis pertinere potest; potius enim pertinet ad Regum Francorum Capitularia, in quorum Collectione apud Benedictum Levitam lib. 5. cap. 111. hæc leguntur: *Ecclesiam, in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet. Sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsa corpora, & rasis, vel lotis lignis ejus reædificetur. Si hæc consecrata prius fuit, Missas in ea celebrare licet, si tamen fideles fuerint, qui in ea sepulti sunt*. Porro Benedictus Levita hoc videtur descripsisse ex Theodoro Cantuariensi, quod & suo in loco ostendam, ubi de eodem Theodoro sermo erit instituendus. Primus nomine Concilii Agrippinensis eadem verba retulit Burchardus Wormatiensis in lib. 3. cap. 38. ex ea, ut suspicor, ratione, quod idem Collector, ut persæpe alibi monui, sibi proposuerit abstinendum a nominandis Francorum Regum Capitularibus, utpote quæ non satis erant accepta apud Germanos, inter quos Burchardus ipse scribebat. Burchardum deinceps sequuti sunt recentiores Collectores, atque inter ipsos Gratianus. Quod si tamen conari velimus, ut quomodocumque ad aliquod ex Conciliis Agrippinensibus Gratiani fragmentum referamus, ego indicarem Concilium Agrippinense memoratum anni 887., cujus observationis caussa hoc peculiari capite arbitratus sum mihi differendum esse de Canonibus Gratianeis ex Concilio Agrippinensi laudatis; quandoquidem commodius de dicto can. 28. de conf. dist. 1. differuissem, ubi superius agebam de Francorum Capitularibus. Itaque in dicto canone 28. apud Gratianum dicitur, non posse in Ecclesia nos defunctis infidelibus communicare, quod sane contingeret, quoties in eo

eo loco dedicaremus Ecclesias, in quibus tumulata jacent infidelium cadavera. At fere similis sententia habetur in memorato Concilio Agrippinensi anni 887. can. 3., ubi etiam fit mentio Capitularium Francorum; postquam enim statutum est abominabiles omnibus esse debere quorundam criminum reos, ita subjicitur: *Talium enim scelerum patratoribus, sicut in Capitularibus Gloriosissimorum Imperatorum Caroli, & Ludovici continetur, nisi post puram, & publicam pœnitentiam, & per Ecclesiæ satisfactionem, & per impositionem manus Episcoporum nec vivis, nec mortuis communicare debemus*. Hæc conjectura gravior ex eo redditur, quod Ivo laudat idem fragmentum ex Concilio Agrippinensi *cap.* 3., & numerus capitis 3. optime refertur ad verba nuper memorati Concilii Agrippinensis.

CAPUT LVIII.

De Concilio Nannetensi.

Concilio Nannetensi adscribuntur hi Canones apud Gratianum.

Canon 5. dist. 24. fere consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.
Can. 7. dist. 44. pertinet potius ad Capitula Hincmari Rhemensis.
Can. 8. dist. 44. pertinet potius ad Capitula Hincmari Rhemensis.
Can. 9. dist. 44. pertinet potius ad Capitula Hincmari Rhemensis.
Can. 2. dist. 91. pertinet potius ad Capitula Hincmari, & regulam S. Benedicti.
Can. 5. cau. 9. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.
Can. 35. de conf. dist. 5. idem est cum can. 7. dist. 44.

Additur. *Can. 15. cau. 13. qu. 2. nomine Varensis Concilii a Gratiano laudatus.*

NAnnetum Urbs ad Ligerim Episcopalis sub Turonensi Episcopatu sita est. In ea vulgo celebratum dicunt Concilium anno 890., tempore Formosi Papæ. Alii ab hac vulgari traditione recedunt, eandem Nannetensem Synodum referentes potius vel ad annum 656., vel ad annum 658. Alii inter utramque opinionem incerti duo hujus nominis Concilia celebrata fuisse dixerunt, alterum anno 890., alterum anno 656., vel 658. Res meo judicio valde obscura est, & quam nemo, nisi divinando, adsequi potest. Illud tamen certum est, duos Concilii Nannetensis canones, videlicet tertium, & undecimum relatos fuisse in librum 7. Capitularium Francorum, quamobrem visum est multis, tempora hujus Concilii definire antiquiora Benedicto Levita, qui circa annum 845. Collectionem Capitularium fecerat, uti diximus superius. Præterea certum est Flodoardum lib. 2. cap. 7. referre Concilium quoddam Nannetense, quasi anno circiter 660. celebratum. Sane si canones 20., quos hodie editos habemus, tamquam ejusdem Concilii Constitutiones perpenderimus, non erit difficile illos agnoscere tanquam septimi Ecclesiæ sæculi disciplinæ plurimum conformes, ut propterea non repugnet illos sæculi septi-

septimi Episcopis adtribuere. Conjicere autem juvat eandem Synodum Provincialem esse, cum in ea plura tradantur, quæ generatim ab Episcopis sint servanda, quod sane indicat plures in eodem Concilio Episcopos interfuisse.

In canone 11. hujus Concilii habetur canon 5. dist. 24., ubi tamen animadvertendum est pro illis verbis *eligere debet Sacerdotes*, in vulgatis exemplaribus legi: *Dirigere debet Sacerdotes*. *Can 5. dist. 24.*

Canon 7. dist. 44. eisdem verbis nomine Concilii Nannetensis etiam habetur in can. 35. de consecr. dist. 5. Verum Concilii Nannetensis revera non est, quemadmodum nec canones 8., & 9. eadem dist. 44. Istorum canonum originem ego pandam, simulque caussas aperiam, ex quibus a Collectoribus Nannetensi Concilio tributi fuerint. De Gratiano, aut Palearum auctore nihil aliud dixero, quam utrumque sequutum esse anteriores Collectores, Ivonem, & Burchardum, qui primus eosdem canones Nannetensi Concilio adscripsit. At Burchardus erravit ex eo, quod eadem fragmenta ex Collectione Reginonis excipiens, canonum inscriptiones non satis intellexit. Habentur eadem capita apud Reginonem in lib. 1. de Ecclesiast. Discipl. cap. 213., 215., & 216. cum hac Epigraphe: *Unde supra*; cum autem in cap. 207. Regino memorasset Concilium Nannetense, putavit Burchardus ad idem Concilium Nannetense cetera, quæ sequebantur, referenda esse; falso tamen: Nam verba Reginonis *unde supra* de Capitulis Hincmari Rhemensis Episcopi erant intelligenda, ex quibus præcedentia capita Regino ipse depromserat. Porro apud Hincmarum Rhemensem integra habemus illa omnia Capitula, quæ descripsit Gratianus in dictis Canonibus 7., 8., & 9.. Quæ ut clarius designentur, dicam, apud Hincmarum in prima parte Capitulorum, quam Presbyteris suæ Parochiæ observandam tradidit anno 852. cap. 14., eadem legi verba, quæ apud Gratianum habentur in can. 7. dist. 44., sive canone 35. de consecr. dist. 5., post quæ paucis interjectis subjiciuntur verba canonis 8. dist. 44., quorum omnium ut integra habeatur sententia, verba eadem Hincmari describam. *Ut nullus*, ait ille, *Presbyterorum ad anniversariam diem, vel trigesimamtertiam*, (legunt alii separatim: *Trigesimam, tertiam*) *vel septimam alicujus defuncti, aut quacumque vocatione ad Collectam Presbyteri convenerint, se inebriare præsumat, nec precari in amore Sanctorum, vel ipsius animæ bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatione ingurgitare, nec plausus, aut risus inconditos, & fabulas inanes ibi ferre, aut cantare præsumat, nec turpia joca cum urso, vel tornatricibus ante se facere præsumat, nec larvas dæmonum, quas vulgo talamascas dicunt, ibi anteferre consentiat, quia hoc diabolicum est, & a sacris Canonibus prohibitum; sed cum honestate, & religione prandeat, & ad tempus ad suam Ecclesiam redeat. Summopere etiam quisque caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacumque occasione aut parem suum, aut alium quemlibet ad iram, & rixam, vel contentionem, quanto magis ad pugnam, vel ad cædem aliquo verbo irritet, seu provocet, nec provocatus ad hoc quisque prosiliat, quia in talibus commessationibus, & potationibus, sicut religiosi faciunt, semper se immiscet diabolus. Quando autem convenerint Presbyteri ad aliquod convivium, Decanus, aut aliquis Prior illorum versum ante mensam incipiat, & cibum benedicat. Et tunc secundum suum ordinem consideant, alter alterius honorem portantes, & per vicissitudines cibum, & potum benedicant, & aliquis de illorum Clericis aliquid de sancta lectione legat, & post refectionem similiter sanctum hymnum dicant ad exemplum Domini, & Salvatoris, ac Discipulorum ejus, sicut illum in cœna fecisse legimus. Et sic se con-*

Can. 7. 8. & 9. dist. 44. & can. 35. de consec. dist. 5.

tineant omnes Presbyteri in omni loco, maxime in talibus, ne, sicut dicit Apostolus, vituperetur ministerium nostrum. Ita describendi erant Gratianei canones septimus, & octavus. Canon autem nonus habetur in capite sequenti, idest 15. apud Hincmarum eisdem omnino verbis. Quibus sane canonibus improbata est nonnullorum Clericorum intemperantia, cui ut plurimum duplex præberi solebat occasio. In primis occasio erat funerum, in quibus tanquam religiosis actibus Clerici jam tum interesse consueverant; atque in eis aliquando mentiebantur, ajentes se pro defunctis orare, cum tamen immodice potius sese ingurgitarent cibis, & potibus, nonnullas etiam superstitiones intermiscebant, scilicet larvas assumebant ursorum, aliorumque animalium, quibus forte stigias potestates repræsentarent, insuper & larvas dæmonum, quas *talamascas* appellabant; idque non solum die funeris, verum etiam die anniversario, trigesimo, septimo, & tertio. Inter ceteros trigesimi diei observatio valde tunc erat in usu, usque ad quem funera protrahebantur, quemadmodum deducitur ex Capitulis Herardi Episcopi Turonensis anni 858., in quibus hæc leguntur cap. 58. *Ut exequiæ mortuorum cum luctu secreto, & cordis gemitu fiant, & Psalmos ignorantes Kyrie eleison ibi canant, & ut 30. diebus amici, & parentes pro eis agant*. Altera occasio Clericis præbebatur ex eo, quod solerent singulis menstruis Kalendis in unum convenire de rebus communibus acturi, & de Ecclesia universa, quo tempore apud singulos Parocos alternatim manentes, gravamen hospiti inferebant. Utrique autem abusui remedium adferre voluit Hincmarus apprime noscens, quantum & ad commune omnium exemplum, & ad Clericorum ipsorum profectum prodesse valeat cibi, & potus continentia. Non omittam tamen hoc in loco animadvertere, cum his omnibus aliquo modo convenire posse sententiam Concilii Nannetensis, qualis habetur in can. 15. ibi: *De collectis, vel confratriis, quas consortia vocant, sicut verbis monuimus, & nunc scriptis expresse præcipimus, ut tantum fiat, quantum rectum ad auctoritatem, & utilitatem, atque ad salutem animæ pertinet. Ultra autem nemo nec Sacerdos, neque fidelis quisquam in Parochia nostra progredi audeat. Idest, ut in omni obsequio religionis, videlicet in oblatione, in luminaribus, in orationibus mutuis, in exequiis defunctorum, in eleemosynariis, & ceteris pietatis officiis. Pastos autem, & comessationes, quas divina auctoritas vetat, ubi & gravedines, & indebitæ exactiones, & turpes, ac inanes lætitiæ, & rixæ, sæpe etiam, sicut experti sumus, usque ad homicidia, & odia, & dissensiones accidere solent, adeo penitus interdicimus, ut qui contra hoc Decretum agere præsumserit, si Presbyter fuerit, vel quilibet Clericus, gradu privetur, si Laicus est, aut fæmina, ab Ecclesia usque ad satisfactionem separetur. Conventus autem talium confratrum, necesse si fuerit, ut simul conveniant, aut forte aliquis contra parem suum discordiam habuerit, quem reconciliari necesse sit, & sine conventu Presbyterorum, & ceterorum esse non possit, post peracta illa, quæ Dei sunt, & Christianæ Religioni conveniunt, & post debitas admonitiones, si contigerit, ut veræ charitatis, & fraternæ, invicem consolationis omnes ad refectionem conveniant, sic talia fieri permittimus, ut servata modestia, & temperantia, & sobrietate, pacisque concordia, sicut decet fratres, in ædificationem fraternitatis, & laudem, & gloriam Dei, & gratiarum actiones fiant. Et hoc omnino caveatur, quod Salvator ait: Videte, ne graventur corda vestra in crapula, & ebrietate. Qui voluerint, Eulogias a Presbytero accipiant, & panem tantum frangentes, singulos accipiant biberes, & nihil amplius contingere præsumant; & sic unusquisque ad sua cum benedictione Domini redeat.*

Quod

Quod evenisse diximus in Canonibus nuper memoratis, ut ex minus solerti Reginonis lectione Concilio Nannetensi tribuerentur, quæ potius ad Hincmari Rhemensis Capitula pertinebant, idipsum evenit in can. 2. dist. 91. Auctor Palearum Ivonem sequutus est, & Burchardum, Burchardus vero referens eundem canonem, illum adscripsit Nannetensi Concilio, quod legerit illum apud Reginonem in cap. 208. lib. 1. de Eccles. Disciplinis, putans ex eodem Concilio Nannetensi depromtum, ex quo Regino caput præcedens laudaverat. Verum oportet potius illum inquirere inter Capitula Hincmari, apud quem legitur num. 9. his verbis: *Mane matutinali officio expleto pensum servitutis suæ canendo primam, tertiam, sextam, nonamque persolvat; ita tamen ut postea horis competentibus, juxta possibilitatem aut a se, aut ab Ecclesiasticis publice compleatur. Deinde peractis Missarum solemniis, & fessis infirmis visitatis ad opus rurale, & quod sibi competit, exeat jejunus, ut iterum necessitatibus peregrinorum hospitum, sive diversorum commeantium; infirmorum quoque, atque defunctorum succurrere possit, usque ad statutam horam pro qualitate temporis, & opportunitate.* Hæc ad Presbyteros referuntur, de quibus in præcedentibus Capitulis Hincmarus egerat. Quæ autem apud Gratianum sequuntur in vers. *Propheta dicente*, potius habentur in Regula S. Benedicti cap. 16., & melius disjuncto capite referenda fuerant ab eo, qui Gratianea fragmenta numeralibus notis distinxit; quemadmodum distinguuntur apud Ivonem in parte 6. cap. 181. & 182. Quicumque verba hujusce canonis consideraverit, facile dignoscet, tunc temporis nondum instituta fuisse Beneficia Ecclesiastica, qualia habemus in præsentia, Clericos autem adhuc in communione constitisse. *Can. 2. dist. 91.*

Potius pertinet ad Concilium Nannetense canon 5. cau. 9. qu. 2., etenim in canone 2. illius Concilii ita legitur: *Ut nullus Presbyter alterius Parochianum* (legunt alii: *Plebejanum*), *nisi in itinere fuerit, vel placitum ibi habuerit, ad Missam recipiat.* Eadem etiam leguntur in Capitularibus Francorum lib. 1. cap. 147. in editione Parisiensi anni 1677. Emendanda propterea erit Gratiani editio, in qua fit mentio de Diaconis, quorum præcipue non erat curam animarum gerere, & alienigenas suscipere, vel rejicere. *Placiti* nomen idem significabat, quod tribunal Judicis competentis; statim ac enim quis abs Judice publico vocatus a sua Ecclesia discessisset, & venisset ad aliam, in qua situs erat Judex, justam omnino caussam habebat, ex qua in alienam Parochiam reciperetur. *Can. 5. cau. 9. qu. 2.*

Ex Amanuensium, aut Typographorum oscitantia factum arbitror, ut pro nomine Concilii Nannetensis adscriptum fuerit nomen Concilii Varensis in can. 15. cau. 13. qu. 2. Habetur iste in cap. 6. Nannetensi his verbis: *Præcipiendum secundum canonum auctoritatem, ut de sepulcris, & hominibus sepeliendis nihil muneris exigant, nisi forte qui sepelitur, vivens jusserit Ecclesiæ, in cujus atrio sepelitur, de suis aliquid tribuere, aut etiam post mortem illius, quibus commissum est ejus eleemosynam facere, de rebus illius aliquid dare sponte voluerint. Tamen nullatenus a Presbyteris illis aliquid exigatur, sive ab illis, qui locis, & vicis præsunt. Prohibendum etiam secundum majorum instituta, ut in Ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut extra Ecclesiam.* (Melius Harduinus legit: *aut in porticu, aut in exhedris Ecclesiæ.*) *Infra Ecclesiam vero, aut prope Altare, ubi Corpus Domini, & Sanguis conficitur, nullatenus habet licentiam sepeliendi.* Jam superius hoc in libro memini me tradidisse, vetustum fuisse morem, quo defunctorum cadavera non in Ecclesia quidem, sed vel in atrio, idest in spatio vacuo, quod remansit ex solo, in quo ædificata *Can. 15. cau. 13. qu. 2.*

Ecclesia fuit, vel in porticu, sive loco deambulationi apto, quemadmodum sunt claustra Ecclesiarum, & Monastriorum hodierna, vel exhedra tumulabantur. Tumulari autem in exhedris dicebantur, quorum cadavera intra muros Ecclesiæ recondebantur, quemadmodum nostra hac ætate quandoque etiam fieri videmus, præsertim ubi agitur de cadaveribus Virorum Illustrium, & de Ecclesia optime meritorum, quorum cadaveribus infigi solent etiam simulacra, vel lapides ad honestissimas inscriptiones accommodati.

CAPUT LIX.

De Concilio Triburiensi.

Concilii Triburiensis canones, qui a Gratiano memorantur, in duplicem classem commode distribuendi sunt; vel enim in eorum numero habentur, quos exhibent vulgatæ Triburiensis Concilii editiones, vel in eisdem vulgatis editionibus desiderantur; Sunt autem sequentes.

Ex vulgata editione Concilii Triburiensis.

- *Can. 51. dist. 50. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
- *Can. 4. cau. 2. qu. 5. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 15. cau. 2. qu. 5. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 6. cau. 13. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
- *Can. 14. cau. 13. qu. [illegible]. ex integris Concilii exemplaribus supplendus, atque emendandus.*
- *Can. 31. cau. 13. qu. 2. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 16. cau. 16. qu. 1. idem est cum can. 6. cau. 13. qu. 2.*
- *Can. 36. cau. 16. qu. 7. ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*

- *Can. 7. cau. 17. qu. 4. ad integros Concilii Codices exigendus.*
- *Can. 20. cau. 17. qu. 4. potius referendus ad Capitularia Francorum.*
- *Can. 26. cau. 17. qu. 4. potius referendus ad Capitularia Francorum.*
- *Can. 6. cau. 20. qu. 1. ad integra Concilii exemplaria exigendus.*
- *Can. 2. cau. 20. qu. 2. ad integra Concilii exemplaria exigendus.*
- *Can. 1. cau. 20. qu. 4. ex integris Concilii exemplaribus emendandus.*
- *Can. 11. cau. 27. qu. 1. referendus potius ad Decreta Siricii.*
- *Can. 12. cau. 27. qu. 1. referendus potius ad canones Chalcedonenses.*

Can.

Can. 13. *cau.* 27. *qu.* 1. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 14. *cau.* 27. *qu.* 1. *referendus potius ad Decreta Gelasii.*
Can. 31. *cau.* 27. *qu.* 2. *ad integros Concilii Codices exigendus.*
Can. 32. *cau.* 27. *qu.* 2. *ad integros Concilii Codices exigendus.*
Can. 7. *cau.* 30. *qu.* 3. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 4. *cau.* 30. *qu.* 4. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
Can. 4. *cau.* 31. *qu.* 1. *ex integris Concilii exemplaribus supplendus.*
Can. 44. *de conf. dist.* 1. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*

Sequuntur alii:

Can. 2. *dist.* 54. *a Reginone Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 105. *cau.* 1. *qu.* 1. *a Reginone Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 43. *cau.* 11. *qu.* 3. *a Burchardo primum Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 7. *cau.* 12. *qu.* 5. *pertinet potius ad Novellas Justiniani Imperatoris.*
Can. 25. *cau.* 17. *qu.* 4. *a Reginone Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 15. *cau.* 18. *qu.* 2. *consonat cum disciplina octavi saeculi.*
Can. 4. *cau.* 23. *qu.* 8. *a Burchardo primum Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 7. *cau.* 29. *qu.* 2. *a Burchardo primum Concilio Triburiensi adscriptus.*
Can. 5. *cau.* 31. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Meldense.*
Can. 24. *cau.* 32. *qu.* 7. *referendus ad Concilium Vermeriense.*
Can. 6. *cau.* 34. *qu.* 1. *referendus ad canonum Triburiensium sententias.*
Can. 8. *cau.* 34. *qu.* 1. *referendus ad canonum Triburiensium sententias.*
Can. 9. *cau.* 34. *qu.* 1. *referendus ad Concilium Compendiense.*
Can. 10. *cau.* 34. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 6. *cau.* 34. *qu.* 1.
Can. 12. *de conf. dist.* 1. }
Can. 30. *de conf. dist.* 1. } *Simul jungendi, & ad Moguntinum Concilium referendi.*

ANno Domini 895. in Regia Villa cognomento *Triburia* non longe a Moguntiaco super Rhenum celebratum fuit Concilium Nationale Germanorum, in quod non solum Archiepiscopi tres, Moguntinus, Agrippinensis, & Trevirensis, aliique novemdecim numero Episcopi convenerunt, verum etiam alii numero multi Regni Proceres, & Abbates Monasteriorum, sub Arnulpho Rege, qui Viris Ecclesiasticis in unum congredientibus maximam contulit potestatem, imo & ipsam auctoritatem Regiam in exequendis canonibus, qui definiendi essent, spopondit, ut & fides, & disciplina Ecclesiastica magis magisque firmaretur, atque iis capitibus, in quibus lapsa videbatur, restauraretur. *Considerans enim idem Sapientissimus Rex* (sunt verba praefationis ejusdem Concilii) *profundae mentis intuitu abundantem in se Sancti Spiritus gratiam, quia quos repleverit ardentes in se, pariter & loquentes facit de se, anno Incarnationis Jesu Christi Domini Nostri* 895., *Regni vero sui* 8., *indictione* 13., *mense Majo, ejusdem S. Spiritus instinctu, & Primatum suorum consultu, venit in Villam* Regi-

Regiam, videlicet Triburiam in terra Francorum consistentem cum Episcopis infra conscriptis, Abbatibus, & omnibus Regni Principibus, nec non convenientibus Ecclesiasticorum, & Sæcularium innumeris turbis, quatenus infatigabili perseverantia Divina, & humana tractarentur, atque emergentia mala comprimerentur, ut eo liberius Sancta Dei Ecclesia suo potiretur honore. Ex quibus verbis liquido adparet, quænam fuerit hujus Concilii ratio, & qualis auctoritas; etenim Concilii rationes optimæ sunt, incrementum videlicet fidei, & disciplinæ Ecclesiasticæ reformatio, auctoritas autem maxima ob utriusque potestatis sive Regiæ, sive Sacerdotalis concursum, atque ex conventu plurium Provinciarum. Vulgatæ Concilii hujus editiones exhibent canones 58., sed verosimilius est, multo plures fuisse ibidem constitutos, aut saltem multo plura Ecclesiasticæ disciplinæ capita discussa, & pertractata; cum vel ipsi contemporanei Scriptores multos ex Triburiensibus canonibus exhibeant, qui in vulgatis editionibus minime continentur. Inter hos memorandus est Regino Prumiensis Abbas, quem probabile est eidem Concilio interfuisse, aut saltem paullo post absolutum Concilium Triburiense scripsisse, & quidem prope Triburiam degentem: etenim Triburia non procul a Prumio, ubi Regino scribebat, sita erat; quamobrem Regino idem nonnisi maxima cum impudentia retulisset quasi ex Concilio Triburiensi, quod in illo minime fuerat constitutum; Ipse tamen multo plura capita Triburiensia laudavit, quam in vulgatis Concilii Codicibus reperiantur. Huic gravissimæ conjecturæ robur addit, quod in vulgata Concilii hujus editione dicitur ante canonum 58. descriptionem, ibi: *& peractis Divinæ Majestati precibus inclinantes se coram pii Principis adstantibus Missis* (Episcopi) *gratificantes, & Magno Principi laudes persolventes dehinc recto ordine consederunt, & prævio Sancto Spiritu, quædam Capitula magis necessaria ex canonicis institutionibus subscripserunt.* Quibus verbis sane intelligimus, non omnia, quæ in Concilio pertractata sunt, communi Episcoporum subscriptione fuisse confirmata, sed tantum *quædam Capitula magis necessaria*, ac proinde multa alia adhuc capita superesse, quibus Episcopi non subscripserunt, quæ quidem ea sunt, quæ apud Reginonem in libris de Ecclesiasticis Disciplinis bene multa continentur. Quamobrem istis fidem, si non integram, saltem plurimam, tamquam a contemporaneo Auctore descriptis, minime denegabimus. Et quoniam de Reginone contemporaneo Auctore sermonem habeo, non omittam, quod ipse ait de eodem Concilio in lib. 2. suorum Chronicorum his verbis: *Anno Dominicæ Incarnationis* 895. *Synodus Magna celebrata est apud Triburias contra plerosque seculares, qui auctoritatem Episcopalem Abbatibus Monasteriorum residentes plurima Decreta super statum Sanctæ Ecclesiæ scripto roboraverunt.* Quicumque autem Triburiensis Concilii canones in medium proferantur, certissimum est, in illis plures sententias intextas fuisse ex Epistolis Decretalibus Isidori Mercatoris: Erat enim tunc maximo in pretio Collectio Isidoriana, & facile Episcopi in suis canonibus Synodicis Isidorianas sententias inserere delectabantur.

De

De Canonibus Gratiani, qui extant in vulgata Concilii Triburiensis editione.

Jamdiu animadverterunt Correctores Romani, canonem 51. dist. 50. legi in canone 36. inter vulgatos Triburienses, sed *copiosius*; ex quo proinde necessarium est ejusdem fragmenti verba supplere. *Si contingat duos fratres simul arborem succidere, sive in sylva, sive quocumque loco, & cadente arbore alter alteri, fuge, vel cave, dixerit, & ipse stans, sive fugiens subtus ipsam arborem devenerit, & mortuus fuerit, superstes frater innocens de morte defuncti dijudicetur; quia non voluntate, non incuria illius, non denique consensu, nec ullo suo mortem incurrit reatu, sed dum ambo insisterent operi necessario, incautus, & insperatus casu arboris depressus est, nemine prorsus adjuvare valente. Hanc eandem statuimus definitionem de ceteris similibus, sive cognatis, sive nulla proximitate conjunctis. Istam definitionem tenuere Patres nostri Apostolici Viri; ideo eorum exempla sequentes per futura tempora inviolabilem eam custodimus, & posteris nostris sequendam transmittimus, quia grave peccatum est, & nostro ministerio contrarium, innocentem opprimere, & securum crimine scienter criminosum habere. Quidam de sapientibus ait: Premit insontes debita sceleri noxia pœna, justusque tulit crimen iniqui.* Can. 51. dist. 50.

Canon 4. cau. 2. qu. 5. paullo aliter legitur in canone 21. Triburiensi, ibi: *Siquis Presbyter contra Laicum, vel Laicus contra Presbyterum aliquam habet querimoniæ controversiam, Episcopo regente sine personarum acceptione finiatur, & Laicus præjuramento, si necesse fit, constringatur; Presbyter vero vice præjuramenti per Sanctam Consecrationem interrogetur, quia Sacerdotes ex levi caussa jurare non debent. Manus enim, per quam Corpus, & Sanguis Christi conficitur, juramento polluetur? Absit, cum Dominus in Evangelio Discipulis suis, quorum vicem nos indigni in Sancta gerimus Ecclesia, dicat: Nolite omnino jurare; sit autem sermo vester, est, est, non, non: Quod autem his abundantius est, a malo est. Non dixit, quod amplius est, malum est, sed a malo, idest a malo homine, de cujus incredulitate cogimur jurare. Ut enim in quadam homilia B. Bedæ Presbyteri legimus, si forte nos incautius jurasse contigerit, quod scilicet observatum pejorem vergat in exitum, libere illud mutandum noverimus salubriori consilio.* Can. 4. cau. 2. qu. 5.

Canon 15. cau. 2. qu. 5. referendus commode erit ad canonem 22. ex vulgatis Triburiensibus, ubi tamen hæc leguntur, paullo aliter, quam apud Gratianum habeatur: *Siquis fidelis libertate notabilis aliquo crimine, aut infamia deputatur, utatur jure, juramento se excusare. Si vero tanto, talique crimine publicatur, ut criminosus a Populo suspicetur, & propterea superjuretur, aut confiteatur, & pœniteat, aut Episcopo, vel suo Misso discutiente, per ignem candenti ferro caute examinetur.* Canonem hunc primus in suam Collectionem canonum retulit Regino Prumiensis, quem in ipso Triburiensi Concilio interfuisse verosimile admodum est; verum non eadem verba descripsit, sed hæc retenta sententia in lib. 2. cap. 302. *Nobilis homo, vel ingenuus, si in Synodo accusatur, & negaverit, si eum fidelem esse sciunt, juramento se expurget: Si antea deprehensus fuerit in furto, atque perjurio, ad juramentum non admittatur. Sed, sicut qui ingenuus non est, ferventi aqua, & candenti ferro se expurget.* Burchardus Wormatiensis hæc eadem verba, qualia erant apud Reginonem, des- Can. 15. cau. 2. qu. 5.

descripsit in lib. 16. cap. 19., imo etiam quidpiam ipse adjecit; pro illis enim, *cum juramento se expurget*, ita expressit: *cum duodecim ingenuis se expurget*, item pro illis, *atque perjurio ad juramentum*, scripsit: *aut perjurio, aut falso testimonio ad juramentum*. Hinc facile agnoscitur, qua de caussa canon Gratiani vel cum ipso Concilii canone, vel cum capite Reginonis minime consonet, Burchardo scilicet auctore, a quo Gratianus fragmentum excepit, propterea emendandum vel ex ipso Triburiensi canone, vel ex Reginone, qui germanam Concilii sententiam exposuisse præsumitur.

Can. 6. cau. 13. qu. 2. Canon 6. cau. 13. qu. 2. ita supplendus erit ex can. 15. Triburiensi. *Restat propter instantem, quæ tunc maxima occurrit, necessitatem, ubicumque facultas rerum, & opportunitas temporum suppetat, sepulturam morientium apud Ecclesiam, ubi sedes est Episcopi, celebrari. Si autem hoc propter itineris longinquitatem, aut adjacentem alicujus inopportunitatis difficultatem impossibile videatur, expectet eum terra sepulturæ suæ, quo Canonicorum, aut Monachorum, sive Sanctimonialium Congregatio Sancta communiter degat, ut eorum orationibus Judici suo commendatus occurrat, & remissionem delictorum, quam meritis non obtinet, illorum intercessionibus percipiat. Quod si & hoc ineptum, & difficile æstimetur, ubi decimam persolvebat vivens, sepeliatur mortuus.*

Can. 14. cau. 13. qu. 2. Canon 14. cau. 13. qu. 2. legitur in can. 16. Triburiensi, cujus hæc sunt verba: *Abhorrendus, & Christianis omnibus devitandus mos iniquus subrepsit, sepulturam mortuis debitam sub pretio vendere, & gratiam Dei venalem facere, cum hoc nusquam sub Evangelica gratia meminerimus nos invenisse, vel legisse. In Ecclesiastico namque libro scriptum est; mortuo non prohibeas gratiam, sciens, quia omnes moriemur. Et item: Omnia, quæ de terra sunt, in terram convertuntur. Quid terra terram vendis? Memento quoniam terra es, & in terram ibis, & quoniam mors tibi futura est, appropiat, & non tardat. Recordare, quoniam non hominis est terra, sed ut Psalmista commemorat: Domini est terra, & qui habitant in ea. Si terram vendis, invasione alienæ rei reus teneberis. Gratias accepisti a Deo, gratis da pro eo. Quare interdictum sit omnibus omnino Christianis, terram mortuis vendere, & debitam sepulturam denegare. Nisi forte proximi, & amici defuncti, propter nomen Domini, & redemtionem animæ viri, gratis aliquid donare velint.* Ex his & supplendus erit Gratiani canon, atque emendandus.

Can. 31. cau. 13. qu. 2. Canon. 31. cau. 13. qu. 2. ab auctore Palearum nullo adjecto auctoris nomine apud Gratianum laudatur; sed apud Gregorium IX. in cap. 2. de furtis Triburiensi Concilio inscribitur. Romani Correctores observaverunt nonnulla similia legi in cap. 31. Triburiensi. Verba hujus canonis referam, ex quibus Gratiani fragmentum suppleatur, atque emendetur. Ajunt Triburienses Patres: *Statuimus, & judicamus; ut siquis post hæc Evangelica, & Apostolica, atque Prophetica verba, & definitionem pacatissimæ Synodi inventus fuerit furtum, aut rapinam exercere, & in ipso diabolico actu mortem mereatur incurrere, nullus pro eo præsumat orare, aut eleemosynam dare: & eleemosyna pro eo data in memoriam Clericorum nec Pauperum veniat, sed execrabilis sordescat. B. Augustinus de talibus horribilem profert sententiam dicens: Nemo te post mortem tuam fideliter redimit, quia tu te redimere noluisti. Si autem ille fur, vel latro vulneratus elabitur, & expectatione mortis desperatus putatur, atque reconciliari se Mysteriis Sacrosanctis habitu corporis, & voluntate piæ mentis deprecatur, Deoque & Sacerdoti comite vita, emendationem morum, & actuum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuendam.* Hunc canonem ita descriptum primus

aut

aut corrupit, aut corrumpendi occasionem dedit Regino Prumiensis, apud quem ita legitur in cap. 94. lib. 2. Ex Concilio Triburiensi: *Fures, & Latrones, si in furando, & prædando occidantur, visum est pro eis non orandum; si comprehensi, aut vulnerati Presbytero, vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.* Facile est in vetustis Reginonis Codicibus verba illa, quæ hodie leguntur: *vel Diacono*, breviata fuisse hoc modo *Do vel Dño*, quæ significarent *Deo, vel Domino*, quemadmodum in Triburiensi Concilio legitur, at qui Codicem Reginonis, & breviatos characteres non intellexit, facile potuit in illis verbis legere *Diacono*, præter quam in ipso Concilio legatur, in quo nulla Diaconi mentio habetur. Atque erratum hoc sequutus est Burchardus, ex Burchardo Gratianus, & ex Gratiano etiam Collector Decretalium in dicto cap. 2. de furtis, in quo Interpretes non levem controversiam agitant, quasi ex eo deduci videatur, delictorum confessionem æque Diacono, ac Presbytero fieri posse, quæ sane difficultas penitus evanescit, si ad integra Concilii Triburiensis exemplaria eundem Triburiensem canonem exegerimus.

Canon 16. cau. 16. qu. 1. testante eodem Gratiano idem est cum can. 6. cau. 13. qu. 2., cujus sententiam integram jam superius descripsi ex canone 15. Concilii Triburiensis. *Can. 16. cau. 16. qu. 1.*

In can. 36. cau. 16. qu. 7. referre volebat Gratianus canonem 32. Concilii Triburiensis, cujus tamen verba paullo aliter in vulgatis Concilii exemplaribus exprimuntur, ibi: *Quæcumque Ecclesia a compluribus cohæredibus sit obsessa, concordi unanimitate undique procuretur, ne propter aliquas disceptationes servitium Dei minuatur, & cura populi irreligiose agatur: Si vero contingat pro ea comparticipes dissidere, & sub uno Presbytero nolle eam procurare, & propterea jurgia, & contentiones tam inter ipsos, quam inter Clericos incipiant frequentare, quia juxta Apostolum servos Dei non oportet litigare, Episcopus tollat inde reliquias, & sub magna cura honorifice collocet eas, atque ejusdem Ecclesiæ claudat ostia, & sub sigillo consignet ea, ut Sacrum ministerium nullus celebret in ea, antequam concordi unanimitate unum omnes eligant Presbyterum, qui idoneus sit Sacrosanctum locum procurare, & Populo Dei utiliter præesse. Hanc autem habeant auctoritatem Episcopi, ut in nullis Ecclesiis nec constituantur Presbyteri, nec expellantur illis inconsultis, & non consentientibus. In Epistola B. Papæ Clementis legitur: Attendendum summopere est omnibus Presbyteris, & reliquis Clericis, ut nihil absque Episcopi proprii licentia agant, non utique missas sine ejus jussu quisquam Presbyterorum in sua Parochia agat, Similiter & reliqui Populi, majores scilicet, & minores, per ejus licentiam, quidquid agendum est, agant. Animæ vero eorum ei creditæ sunt; ideo omnia ejus consilio agere debent, & eo inconsulto nihil.* Sic restitutus est Triburiensis canon, quem primo paucis perstrinxerat Regino in lib. 1. de Ecclesiasticis Disciplinis cap. 242., deinde Burchardus in lib. 3. cap. 40., ac post eos Gratianus in dicto canone 36., & tandem Gregorius IX. in cap. 2. de jurepatronatus. Quædam his fere similia leguntur in legibus Longobardorum lib. 3. tit. 1. cap. 44., ibi: *De Ecclesiis, quæ inter cohæredes divisæ sunt, considerandum est, quatenus si secundum nostram providentiam & ammonitiones Episcopi ipsi cohæredes eas tenere voluerint, & honores faciant: Si autem hoc contradixerint, ut in Episcopi potestate maneat, utrum eas ita custodire permittat, aut reliquias exinde auferat, & ubi ad nostrum beneficium Ecclesiæ pertinentes ita divisæ fuerint inventæ, & ut describantur, & nobis enuncientur.* *Can. 36. cau. 16. qu. 7.*

Can. 7. cau. 17. qu. 4. Quæ refert Gratianus in can. 7. cau. 17. qu. 4. jam Regino eisdem verbis descripserat tamquam canonem Concilii Triburiensis in lib. 2. cap. 37., & ex Regione describere non dubitarunt Burchardus, & Ivo. Verum ibidem non legitur integra, sed paucis perstricta Triburiensium canonum sententia. Eo enim pertinent Triburienses canones quartus, & sextus. Quartus ita exprimitur: *Siquis Presbyter (quod absit, quia Sacerdos altissimi Dei est) vulneratus, vel quibuslibet injuriis, & contumeliis dehonestatus evaserit, & supervixerit, tota compositio persolvatur Presbytero. Si autem articulo mortis præventus obierit, pretium Weregeldi* (idest compositionis juxta usum loquendi Longobardorum) *tripartita partiatur divisione, idest altari, cui ordinatus fuerat, pars una; Episcopo, in cujus Diœcesi erat, altera; tertia parentibus, de quibus ortus fuerat. Si vero in atrio Ecclesiæ aliquid ex istis Presbytero factum fuerit, supradicto modo Presbytero, & pro Presbytero solvatur. Sed quia, ut Hilarus Papa omnibus Episcopis per diversas Provincias in Epistola sua scribit: injuria Sacerdotum, & Ecclesiarum sacrilegium est, sacrilegium in atrio factum altari, & Domino ejusdem loci persolvatur &c.* Rursum in can. 6. hæc leguntur: *Siquis temerarius atrium Ecclesiæ evaginato gladio præsumtuose intraverit, sacrilegium facit; & idcirco sacrilegium in atrio Domini factum sacrilegii more altari, & Domino persolvatur. Dominus dicit in Evangelio: Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt &c.* Hæc jam clarius constituerat Ludovicus Pius Imperator in suo Capitulari anni 819. cap. 1., non enim Triburienses Patres legem novam hac in re ipsi pronunciarunt, sed potius Imperatoriæ legi jam dictæ hujusmodi canonem conformarunt. Statuit Ludovicus: *Siquis aut ex levi caussa, aut sine caussa hominem in Ecclesia interfecerit, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, & unus alterum in Ecclesiam fugerit, & ibi se defendendo eum interfecerit, si facti hujus testes non habuerit, cum duodecim conjuratoribus legitimis per Sacramentum adfirmet, se defendendo eum interfecisse, & post hæc sexcentos solidos ad partem Ecclesiæ, quam illo homicidio polluerat, & insuper bannum nostrum solvere cogatur; is vero, qui interfectus est, absque compositione jaceat; ac deinde interfector secundum judicium canonicum congruam facinori, quod admisit, pœnitentiam accipiat. Si proprius servus hoc commiserit, judicio aquæ ferventis examinetur, utrum hoc sponte, ac se defendendo fecisset. Et si manus ejus exusta fuerit, interficiatur; si autem non fuerit, Dominus ejus, juxta quod Wirigildus illius est, ad Ecclesiam persolvat, aut eum, si voluerit, eidem Ecclesiæ tradat . . . Si in atrio Ecclesiæ, cujus porta reliquiis Sanctorum consecrata est, hujusmodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur, vel componatur. Si vero porta Ecclesiæ non est consecrata, eo modo componatur, quod in atrio committitur, sicut componi debet, quod in immunitate violata committitur.*

Can. 20. cau. 17. qu. 4. Canon 20. cau. 17. qu. 4. emendandus erit ex canone 20. Triburiensi, in quo hæc leguntur: *Siquis irreverens timorem Domini postponens in servos ejus sævire præsumserit, quos ipse præ ceteris peculiari singularitate sibi segregavit, & coronæ suæ similitudinem tradente Apostolorum Principe gestare fecit, & servos suos dici, & esse voluit, sortemque illorum se constituit, sicut de eis scriptum est, loquente ipso Domino: Ego hæreditas eorum: Dominus hæreditas mea est; siquis, ut diximus, ullum eorum, quocumque ordine consecratum, cæsis vulneribus, vel quibuscumque injuriis angustaverit, jubeat eum Dominus Episcopus per bannum a se impositum ante se venire, & advocet cognitorem, & adjutorem Comitem, & constringat protervum Episcopus auctoritate canonica: ut eidem Clerico, cui contra divinas, & humanas leges contumelias ingessit, justam*

justam, & debitam persolvat compositionem, & Comite agente persolvat bannum Regibus debitum. Si vero agente protervia venire contemserit, justitiæque consentire detrectaverit, agantur super eum omnia, quæ suprascripta sunt in secundo, & tertio Capitulo, nisi iterum veniat, & justitiæ concordet. Si canonem Gratianeum cum hoc Triburiensi canone conferamus, agnoscemus statim unius sententiam a sententia alterius plurimum discrepare; etenim quod in Concilio Triburiensi de Clericis statutum est, qui ibidem speciales Dei servi appellantur, in fragmento Gratianeo ita legitur, quasi de servis laicorum dominio subjectis editum fuerit. Verum ut rem hanc candide aperiam, ego arbitrarer, canonem Gratianeum revera ad Triburiense Concilium non pertinere; non possum enim percipere tantam potuisse esse Collectoris audaciam, ut tam diversam sententiam Triburiensis canonis ipse reddiderit, præsertim quod noverim cum aliis, & alterius auctoris canonibus Gratianeum canonem consonare. Referendus ille erit ad Capitularia Regum Francorum, in quibus lib. 5. cap. 337. editionis Parisiensis anni 1677. hæc leguntur: *Siquis homo contumax, vel superbus, timorem Dei, vel reverentiam Ecclesiarum non habuerit, & fugientem servum suum, vel quemlibet persequutus fuerit, vel de Ecclesia, vel de porticu ejus per vim abstraxerit, & Deo honorem non dederit, componat ad ipsam Ecclesiam pro neglecto suo solidos quingentos, & pro fredo ad fiscum solidos ducentos; ipse vero publica pœnitentia juxta judicium Episcopi mulctetur, ut sit honor Dei, & reverentia Sanctorum, & ut Ecclesia Dei semper invicta permaneat.* Hæc sane verba eadem sunt cum illis, quæ retulit Gratianus, ut propterea dubitandum non sit, Gratiani canonem ad Capitularia Francorum, quam ad Triburiense Concilium, esse potius referendum. Verum qui occasionem errandi dedit, primus fuit Burchardus, qui Capitularia Francorum ægre commemorabat, ac propterea in cap. 197. lib. 3. idem hoc caput inscripsit Concilio Mediomatricis, quem sequutus est Ivo in parte 3. cap. 114. Gratianus, qui ex Burchardo & Ivone fragmenta canonum decerpebat, non solum eundem canonem Capitularibus Francorum, uti decebat, non adscripsit; imo neque fuit satis accuratus in referenda inscriptione Burchardi, sed confundens inscriptionem capitis 196., quod tribuebatur Concilio Triburiensi, cum inscriptione dicti capitis 197., idem caput 197. Concilii Triburiensi per oscitantiam tribuit.

Can. 26. cau. 17. qu. 4. consonare videtur cum can. 4. Concilii Triburiensis, *Can. 26.* cujus verba integra superius retuli ad canonem 7. cau. 17. qu. 4. Verum non hic *cau. 17.* sistere debemus, cum accuratius possimus investigare ejusdem Gratianei canonis *qu. 4.* originem. Regino Prumiensis in lib. 2. de Ecclef. Discipl. cap. 40. retulerat paucis sententiam dicti canonis 4. Triburiensis; deinde in cap. 41. hæc subdidit: *Ex Capitularium lib. 2. cap. 49. Presbyteri interfecti compositio Episcopo, ad cujus Parrœchiam pertinent, solvatur, secundum Capitulare gloriosi Caroli genitoris nostri, ita videlicet, ut medietatem Wirigildi ejus Episcopus utilitatibus Ecclesiæ, cui præfuit, tribuat, & alteram medietatem in eleemosyna ejus juste dispertiat; qui nullus nobis ejus hæres proximior videtur, quam ille, qui ipsum Domino sociavit.* Referuntur hæc eadem in lib. 4. Capitularium Francorum cap. 15., & in lib. 5. cap. 186. Parisiensis editionis anni 1677. Vidit hoc Capitulare Burchardus, atque illud in suum Codicem relaturus noluit referre Capitularium nomine, a quo, uti persæpe monui, sibi abstinendum proposuerat, sed potius inscripsit nomine Concilii Triburiensis, ex quo Concilio apud Reginonem laudabantur præcedentia capita, videlicet 37. 38. 39., & 40. Ex Burchardo deceptus Ivo in parte 10. cap. 140. eundem

canonem tribuit Triburiensi Concilio, ex Ivone Gratianus, & tandem ex Gratiano ipso Collector Decretalium Gregorii IX. in cap. 2. de pœnis. Romani Correctores quædam adnotarunt ad illam vocem *Wirigildi*, ajentes: *antea legebatur Renaldus*. Profluxit id ex ignoratione Amanuensium linguæ Longobardorum, apud quos Wirigildi nomen frequentissimum est in ipsorum legibus, significatque pœnalem criminis cujuslibet compositionem.

Can. 6. cau. 20. qu. 1. & can. 2. cau. 20. qu. 2. Canon 6. cau. 20. qu. 1., & canon 2. cau. 20. qu. 2. tum in appendice 2. Reginonis cap. 37. & 38., tum apud Burchardum cap. 97. & 98. lib. 8, tum apud Ivonem cap. 115. & 116. partis 7. simul junguntur, ac nomine Triburiensis Concilii laudantur; quamquam tamen in pluribus quidem conveniant, sed in pluribus dissonent a Concilii ejusdem Triburiensis sententiis, quæ leguntur tum in can. 24., ad quem referendus est dictus canon 2. cau. 20. qu. 2., tum in canone 27., ad quem referendus est dictus canon 6. cau. 20. qu. 1. Erunt igitur hoc in loco describenda ipsamet Triburiensis Concilii verba, ne a proposito recedat, quicumque Gratiani fragmenta sit interpretaturus. Canon 24. Triburiensis hic est. *Quæcumque virgo sub patrocinio ante annos duodecim non coacta, sed propria voluntate sacrum velamen sibi imposuerit, annumque, & diem nullo repetente velata permanserit, ab eodem sancto habitu ulterius non recedat, sed sponsa vero Regi Christo immaculato agno ulterius incorrupta, & immaculata deserviat. Si vero idem Patronus post annum, & diem sanctum propositum corrumpere, & velatam studuerit repetere, atque Christo suam sponsam rapere secundum præstituta canonum præjudicamus, ut vires non obtineat, sed Christo Regi suam sponsam relinquat*. In cap. 27. hæc habentur: *Statuimus, ut Clericus Ecclesiastice nutritus in Ecclesia coram populo vel legens, vel cantans, si postmodum relicto Clericatus habitu a castris Dominicis, quibus adscriptus est, profugus, & apostata elabitur, & ad sæculum egreditur, ab Episcopo canonice coerceatur, ut ad sinum Matris Ecclesiæ revertatur. Quod si in hac indisciplinatione perdurat, ut comam nutriat, constringatur, ut iterum detondeatur, & postea nec uxorem accipiat, nec sacrum ordinem attingat. Si vero huic hujus sancti Concilii reluctaverit definitioni, secundum præstitutam Chalcedonensis Capituli constitutionem anathematizetur*. Agnosco quidem in his Triburiensibus canonibus non omnino reperiri expressam Gratianeorum fragmentorum sententiam. Ea tamen sunt, quæ Regino complexus est in memorata appendice, & paucis perstrinxit, ut sacrorum canonum studiosis Clericis proponeret; ac propterea eadem sunt, quæ ad accommodam Gratiani interpretationem plurimum, & maxime conducunt, cum Gratianus de more suo sequutus Ivonem fuerit, Ivo Burchardum, & Burchardus Reginonem.

Can. 1. cau. 20. qu. 4. Ex lectione Reginonis mendum profluxit in canonem 1. cau. 20. qu. 4., qui inscribitur nomine Concilii Triburiensis. Est is Triburiensis canon 26. his verbis in exemplaribus ejusdem Concilii expressus. *Siquis Monachus pro lucro animæ, vel animarum a suo Monasterio exire, & in aliud proposuerit intrare, consentientibus Episcopo, Abbate, & Fratribus, consentimus, & concordamus, quia id fecisse multos sanctos legimus. Si vero fuga regularis disciplinæ elapsus propositum sanctitatis calcaverit, omnimodis coercendus, & ab hominibus detestandus, atque omni onere est gravandus, ut saltem rubore verecundiæ confusus, & onere paupertatis afflictus redeat, quem relicta singularitatis professione inimicus tenebat. Si autem tam irreverens, & pertinax est, ut ad Monasterium redire, & propositum Monachi reluctaverit observare, impleantur super eum constituta, quæ de eo scripta sunt in sancto canone in Concilio Chalcedonensi cap. 4., Papæ Siricii*

Siricii 6., *Leonis 26.*, *quatenus retrusus ergastulo decoqui possit pœnitudinis igne purgatorio*. Hæc de Monachis constituta Regino Prumiensis in sua Collectione lib. 2. cap. 180. cum de Sanctimonialibus ageret, non dubitavit, quasi de Sanctimonialibus dicta, ita proferre. *Sanctimonialis si pro lucro animæ suæ cum licentia Abbatissæ suæ ad aliud Monasterium pergere dispofuerit, ibidemque commanere, decrevit Sancta Synodus concedi. Si vero fuga disciplinæ alium locum quærit, redire cogatur*. Quæ verba etiam ex Concilio Triburiensi laudavit, idest sententiis Concilii Triburiensis, ubi de Monachis agebatur, valde similia. Legerat hæc apud Reginonem Burchardus, qui in lib. 8. suæ Collectionis cap. 22. aliquibus immutatis verbis eadem, quasi ex Concilio Triburiensi descripsit his verbis: *Virgines sacræ, si pro lucro animæ suæ propter districtiorem vitam ad aliud Monasterium pergere dispofuerint, ibidemque commanere decreverint, Synodus concedit. Si vero fuga disciplinæ alium locum quæsierint, redire cogantur*. Sic etiam ex Burchardo descripsit Ivo in parte 7. Decreti cap. 42, & ex Ivone Gratianus in dicto can. 1. cau. 20. qu. 4., qui statim hæc subjicit: *Quod autem de virginibus sacris hoc capitulo statuitur, de Monachis etiam consequenter intelligitur, & de quolibet etiam Clerico*. Sane si Gratianus ad germanam Triburiensis canonis lectionem confugisset, frustra adnotavisset, ex eo, quod statutum legerat de Sanctimonialibus, argumentum desumi posse ad Monachos protrahendum; etenim in Concilio ipso de Monachis vere sermo institutus fuerat, licet Reginonis opera ad Sanctimoniales relatus. Hinc adparet diversa inter Gratianum, & Reginonem interpretationis æmulatio; etenim Regino curabat, ut canonem Triburiensem de Monachis expressum ad Sanctimoniales produceret; & Gratianus sollicitus fuit, ut canonem eundem Triburiensem, quem ex Reginonis editione de Sanctimonialibus expressum arbitrabatur, etiam de Monachis argumentatione quadam & similitudine intelligendum proponeret.

Quatuor fragmenta in unam eandemque sententiam collineantia descripsit Gratianus nomine Concilii Triburiensis in cau. 27. qu. 1., videlicet canones 11., 12., 13. & 14. Videntur illa omnia pertinere ad canonem 23. Triburiensem, cujus hæc sunt verba: *Siquis sacro velamine consecratam in conjugium duxerit, & post dicatum Deo propositum incesta fœdera, sacrilegaque miscuerit, ut in constitutis Gelasii Papæ cap 20. legitur, protinus æquum est a sacra communione detrudi, & nisi per publicam, probatamque pœnitentiam omnino non recipi; si tamen pœnituerint, transeuntibus de sæculo viaticum non negetur. In Chalcedonensi Concilio cap. 16. hoc perpetrantes excommunicentur: Confitentibus auctoritate Episcopi misericordia largiatur. In Epistola Papæ Siricii cap. 6. Velatæ Deo consecratæ, si abjecto proposito sanctitatis, clanculum sacrilega se contagione miscuerint, vel de illicitis complexibus publice, & libere filios procreaverint; has impudicas, detestabilesque personas a Monasteriorum cœtu, & Ecclesiarum Conventibus eliminandas esse, judicatum est, quatenus retrusæ ergastulis tantum facinus continua lamentatione defleant. Unde verbo Domini, & canonica auctoritate in hac sancta Synodo præcipimus, ut omnino separentur, & juramento colligentur, ulterius sub uno non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in Ecclesia, & in publico, aut pariter ullam habere communionem, unde suspicio illecebrosi desiderii, aut scandalum libidinosi facti juste possit oriri. Siquæ etiam inter se dividenda sint, dividant, & uterque sua provideat*. Itaque in hoc canone Triburienses Episcopi non suam tantum, sed & potissimum Gelasii, Siricii, & Chalcedonensis Concilii sententiam proposuerunt. Porro Sententia Gelasii inter ejusdem Papæ decreta apud Dionysium Exiguum, & qui-

Can. 11. 12. 13. & 14. cau. 27 qu. 1.

quidem numero 20., de quibus opportuniore in loco sermonem habebo. Exinde autem depromtus est canon 14. cau. 27. qu. 1. eisdem omnino verbis cum Gelasiano Decreto consonans, dummodo pro illis, *si digne pœnituerint*, legamus: *Si tamen pœnituerint*; ideo autem ex Concilio Triburiensi laudatus, quia dictus Concilii Triburiensis canon ad hoc idem Gelasii Decretum referebatur. Sententia Papæ Siricii, ad quam etiam Triburiensis canon refertur, habetur inter Decreta ejusdem Papæ his verbis: *Præterea Monachorum quosdam, atque Monacharum abjecto proposito sanctitatis in tantam potestatis demersos esse lasciviam, ut prius clanculo, velut sub Monasteriorum prætextu inlicita, ac sacrilega se contagione miscuerint, postea vero in abruptum conscientiæ desperatione perducti, de illicitis complexibus libere filios procrearint, quod & publicæ leges, & Ecclesiastica jura condemnant. Has igitur impudicas, detestabilesque personas a Monasteriorum cœtu, Ecclesiarumque Conventibus eliminandas esse mandamus; quatenus retrusæ in suis ergastulis tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificatorio possint pœnitudinis igne decoquere, ut eis vel ad mortem saltem solius misericordiæ intuitu per communionis gratiam possit indulgentia subvenire*. Cum hoc Siricii capite consonare videtur dictus canon 11. cau. 27. qu. 1., ideo etiam Concilio Triburiensi adscriptus, quod ad Siricii Decretum Triburiensis canon referatur. Præterea canonem Chalcedonensis Concilii jam suo in loco palam exhibui, & ad eum refertur canon 12. cau. 27. qu. 1. eadem ratione, qua ceteri hujusmodi canones Triburiensi Concilio tributi. De canone 13. cau. 27. qu. 1. nihil hic specialiter subjiciendum arbitror; non enim aliud in eo contineri videtur, quam perstricta sententia dicti canonis Triburiensis, quem nuper integrum descripsi, ex quo propterea idem Gratiani fragmentum supplere juvabit.

Can. 31. & 32. cau. 27. qu. 2. Concilii Triburiensis canones non esse omnino integre, fideliterque relatos a Collectoribus jam satis liquet ex iis, quæ huc usque animadvertimus. Atque id etiam apparet in canonibus 31. & 32. cau. 27. qu. 2., qui laudantur quasi canones Triburiensis Concilii, cum tamen multo aliter in Triburiensibus ipsis canonibus habeatur. Canon igitur 31. cau. 27. qu. 2. pertinere videtur ad canonem 31. Triburiensem, cujus hæc sunt verba: *Siquis legitimam duxit uxorem, & impediente quacumque domestica infirmitate uxorium opus non valens implere cum illa, frater vero ejus, suadente diabolo, adamatus ab ipsa clanculum eam humiliaverit, & violatam reddiderit, omnimodo separentur, & a neutro ulterius eadem mulier contingatur. Igitur conjugium, quod erat legitimum, fraterna commaculatione est pollutum, & quod erat licitum, illicitum est factum, &, ut Hieronymus ait, mulier duorum fratrum non ascendat thorum; si autem ascendit, adulterium perpetrabit. Quia vero humana fragilitas proclivis est ad labendum, aliquo modo muniatur ad standum. Idcirco Episcopus considerata mentis eorum imbecillitate post pœnitentiam sua institutione peractam, si se continere non possint, legitimo consoletur matrimonio, ne, dum sperantur ad alta sublevari, corruant in cœnum*. Hæc verba primus paucis perstrinxit Regino Prumiensis in lib. 2. cap. 245. ibi: *Ex Concilio Triburiensi: Si duxerit vir uxorem, & concumbere cum ea non valens, frater ejus clanculo eam vitiaverit, & gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate misericordia eis impertiatur ad conjugium, tantum in Domino*. Hinc posteriores canonum Collectores exemplo Reginonis aliis verbis sententiam Triburiensem descripserunt, quemadmodum in dicto can. 31. cau. 27. qu. 2. Sed & canon 32. cau. 27. qu. 2. referendus erit, ac supplendus ex can. 43. Triburiensi his verbis expresso. *Siquis cum qualibet fornicatus fuerit, & eo nesciente filius*

filius ejus, vel frater ejusdem rei inscius cum eadem se polluerit, & postquam se pollutum esse cognoverit, confessus fuerit, & hoc se nescire cum juramento confirmaverit, quia hoc pœnituit, & confessus fuit, post peractam congruam pœnitentiam legitimo utatur matrimonio, ne iterum mordente crudelissima libidinis bestia saucietur, & in voraginem fornicationis incidere videatur. Nam, ut Hieronymus ait, ferreas mentes domat libido. Mulier vero, quæ tantum nefas commiserat, ulterius pœniteat, atque continens, & innupta permaneat. Verum licet cum hoc Triburiensi canone plurimum consonare videatur Gratiani fragmentum; ego tamen asseruerim, canonem Gratiani referendum potius esse ad canonem 10. Concilii Compendiensis; Concilii autem Triburiensis nomen adscriptum fuisse, ut indicaretur, non proprie canonem illum ad Triburiense Concilium pertinere, sed potius quædam in eodem Concilio similia legi. Porro in Concilio Compendiensi cap. 10. hæc leguntur: *Si pater sponsam filii sui oppresserit, & postea filius ipsam acceperit, pater ejus postea non habeat uxorem, & ipsa fæmina non habeat virum, quia non dixit, quod pater ejus cum ipsa mansisset, filius vero ejus, qui nesciens fecit, accipiat mulierem legitimam.*

Qui omnino cum Codicibus Triburiensis Concilii consonat, is est can. 7. cau. 30. qu. 3., habetur enim eisdem omnino verbis in can. 48. ejusdem Concilii, quemadmodum etiam cum canone 47. Triburiensi consonat canon 4. cau. 30. qu. 4., ubi tamen pro illis verbis: *nulla generatio secernit spiritalis*, vulgata Concilii editio hæc habet: *in id generatio secernit spiritalis.* *Ca.7.c. 30.q.3.* *Can. 4. cau.30. qu.4.*

Canon 4. cau. 31. qu. 1. legitur in can. 40. Concilii Triburiensis his verbis: *Audivimus rem execrabilem, & Catholicis omnibus detestandam, quendam nefario fornicationis opere alicujus uxorem vivente eo commaculasse, & in argumentum iniquitatis juramento confirmasse, si ejus legitimum supervixissent ambo maritum, ut ille fornicator illam adulteram adulterio pollutam sibi associaret thoro, & legitimo matrimonio, si hoc jure dici matrimonium potest, per quod oriuntur, quæ Apostolus enumerat, mala, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria &c., ad ultimum vero veneficia, & homicidia, quia pro tam illicito amore alii veneno, alii gladio, vel alii diversis sunt peremti maleficiis. Idcirco acutissimo ferro, ac totius generis artificio resecanda, per quæ cœlestia regna sunt occludenda, quoniam, ut idem Apostolus ait, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Tale igitur connubium anathematizamus, & Christianis omnibus obseramus. Non licet ergo, nec Christianæ Religioni oportet, ut ullus ea utatur in matrimonio, cum qua prius pollutus est adulterio.* Agnoverunt jamdiu Romani Correctores,. ex hoc Triburiensi canone Gratiani fragmentum originem habuisse, verum paullisper de eo subdubitarunt, quod apud Burchardum inscriptum invenerint *ex capite 5. Triburiensi*; quasi Burchardi fides etiam integerrima fuerit in ipsis numeralibus canonum notis, qui in aliis majoris momenti rebus nullam fidem servavit. *Can. 4. cau. 31. qu.1.*

Canon 44. de conf. dist. 1. legitur in cap. 18. ejusdem Concilii Triburiensis, & quidem eisdem verbis. Duo ibidem commemorantur Pontificum Maximorum Decreta, Zephirini, & Urbani I., fertur enim Zephirinus constituisse, ut patenis vitreis Sacerdotes in Sacra Oblatione uterentur, quemadmodum dicitur in Pontificali Damasi his verbis: *Hic* (idest Zephirinus) *constituit, ut præsentibus Clericis, & Laicis fidelibus sive Clericus, sive Levita, sive Sacerdos ordinetur; & fecit constitutum de Ecclesia, ut patenas vitreas ministri ante Sacerdotes portarent, dum Episcopus Missam celebraret.* Fertur præterea Urbanus I. Sacra Vasa argentea instituisse, quemadmodum ex eodem libro Pontificali deducitur, ibi: *Hic* (idest Urbanus) *Can.44. de conf. dist. 1.*

fecit

fecit ministeria sacrata omnia argentea, & patenas argenteas vigintiquinque apposuit. Sane olim & vitrea, & argentea Sacra Vasa in usu fuisse nemo ignorat, qui vetustissima Ecclesiarum monumenta pervolverit. Sic legimus in Dialogis Gregorio Magno adscriptis lib. 1. cap. 7. S. Donatum Aretinæ Ecclesiæ in Gallia Episcopum & martyrem vitreum Calicem a Paganis fractum orando restaurasse. Item legimus apud Hieronymum Epist. 4. ad Rusticum: *Nihil illo ditius, qui Corpus Domini canistro vimineo, Sanguinem portat in vitro*. Legimus præterea apud S. Epiphanium in Panario hæresi 34. Marcum hæresiarcham, qui temporibus Apostolorum vivebat, Calice vitreo ita decepisse asseclas suos, ut vinum album in illum superinfusum præstigiis, & magica arte quasi sanguineo colore tinctum exhiberet. Ceterum & illa ætate vasa argentea, atque etiam aurea non dedignabatur Ecclesia, ubi commodum fuisset; Hinc Gregorius Turonensis de gloria martyrum cap. 38. scribit tempore Diocletiani Imperatoris Vasa argentea a Christianis in Sacris Oblationibus adhibita fuisse, & S. Augustinus Epist. 165. ex actis Proconsularibus refert, Christianos tempore Diocletiani habuisse Calices aureos duos, sex autem argenteos.

De aliis Canonibus Triburiensi Concilio adscriptis.

Quæ hucusque Gratiani fragmenta retulimus, singula ad Triburiense Concilium anni 895. referri jure debere, aut posse existimavi. Supersunt alia, quæ nomine ejusdem Concilii apud Gratianum habentur, cum tamen in vulgatis Concilii exemplaribus, sive in vulgatis 58. Triburiensibus Canonibus non habeantur. Ex his est
Can. 2. in primis canon 2. dist. 54., qui tamen legitur apud Reginonem in cap. 407. de
dist. 54. Ecclesiasticis Disciplinis lib. 1. his verbis: *Ut nulli de servili conditione ad sacros Ordines promoveantur, nisi prius a Dominis propriis libertatem legitimam consequantur, cujus libertatis charta ante ordinationem in ambone publice legatur, & si nullus contradixerit, rite consecrabitur. Porro si de gradu ceciderit, ejus sit conditionis, cujus fuerat ante gradum*; & quidem Regino hæc Concilii Triburiensis nomine inscripsit; quamobrem cum Regino, vel Concilio eidem Triburiensi interfuerit, vel saltem tempore Concilii Triburiensis, & prope Triburiam vixerit, non erit hac in re, nisi temere ipsi deneganda fides, nisi forte quispiam dicere velit, Reginonem sententiam quidem Concilii, sed diversis verbis, (quemadmodum in aliis canonibus egit) retulisse; ac tunc hic idem Gratiani, & Reginonis canon referri facile posset ad canonem 29. Concilii Triburiensis ex iis, qui in vulgata Concilii editione habentur, ibi: *Secundum decreta Sanctorum Patrum præjudicamus, & nos id adiures profitemur, ut nullum servum Episcopus ordinare præsumat, antequam perfecta ditetur ingenuitate, quia non debet vilis persona fungi Sacerdotii dignitate. Leo Papa in Epistola sua cap. 1. Debet enim esse ab aliis securus; qui divinæ militiæ fuit aggregandus, ut a castris Dominicis, quibus nomen ejus adscribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur. Gregorius in decretis suis cap. 7. Multos ex Ecclesiastica familia novimus ad omnipotentis Dei servitium festinare, ut ab humana servitute liberi in Divino servitio valeant conversari. Si vero festinantes ad omnipotentis Dei servitium incaute retinemus, illi invenimur quædam negare, qui dedit omnia, unde necesse est, ut ab humano servitio liber recedat, qui divini obsequii districtam subire appetit servitutem. Sancta Syno-*

Synodus dixit: Præfinita Patrum ſtatuta inviolabilem habeant firmitatem. Baluzius ad memoratum caput Reginonis in notis ita ſcribit: *Caput iſtud non extat in vulgatis editionibus Concilii Triburienſis, extat autem etiam apud Burchardum, & in veteri Collectione canonum MS. in Bibliotheca Regia. Poſtrema porro illius pars, quæ mutila eſt apud Reginonem, ſic ſupplenda eſt ex Burchardo, & veteri illa Collectione: Porro ſervus non canonice conſecratus, poſtquam de gradu ceciderit, ejus ſit conditionis, cujus fuerat ante gradum*. Ceterum, ut præfatus ſum, me magis, quam Burchardi, movet Reginonis teſtimonium. Romani Correctores rectius adnotarunt, ſimilia quædam contineri in lib. 1. Capitularium Francorum cap. 88. verſ. *& quandocumque*. Habetur in cap. 6. Capitularis anni 816., ubi tamen obſervandum eſt, conſuetudinem illam recitandi ex ambone chartam libertatis non in omni ſervorum genere obtinuiſſe, ſed in ſervis ad familiam Eccleſiæ pertinentibus. Verba capitularis hæc ſunt: *Et quandocumque de familia Eccleſiæ utilis inventus aliquis ordinandus eſt, in ambone ipſa auctoritas coram populo legatur, & coram Sacerdotibus, vel fidelibus Laicis ante cornu altaris, ſicut in noſtra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate libertatem conſequatur, & tunc demum ad gradus Eccleſiaſticos promoveatur*. Hinc vero admodum ſimile eſſe poteſt, Reginonem partem canonis ex hoc Capitulari, partem ex Concilio Triburienſi expreſſiſſe, & nomine Concilii Triburienſis laudaſſe, eodem deinde nomine illud ipſum fragmentum apud Burchardum, Ivonem, & Gratianum fuiſſe translatum.

Apud Reginonem etiam legitur in lib. 1. cap. 127. canon 105. cau. 1. qu. 1. *C. 105. cau. 1. qu. 1.* his verbis: *Dictum eſt in quibuſdam locis pro perceptione chriſmatis nummos dari ſolere, pro baptiſmo, & communione. Hoc Simoniacæ hæreſis ſemen deteſtata eſt Sancta Synodus, & anathematizavit, & ut de cetero nec pro ordinatione, nec pro chriſmate, vel baptiſmo, nec pro ſepultura, vel communione quicquam exigatur, ſed gratis dona Chriſti gratuita diſpenſentur*. Hoc fragmentum retulit Regino cum hac Epigraphe. *Ex eodem*. In capite autem præcedenti laudaverat Concilium Triburienſe, cujus canones 15. & 16. paucis perſtrinxerat. Burchardus in lib. 4. cap. 101. ex Reginone laudavit eundem canonem hoc modo: *Ex Concilio Triburienſi, cui interfuit Rex Arnulphus*. Similiter Ivo, quibus morem geſſit Gratianus, cujus verba conſonant cum exemplaribus Burchardi, & Ivonis; non tamen cum Codice Reginonis, quemadmodum conſtare poteſt conferentibus Gratiani fragmentum cum capite Reginonis nuper deſcripto. Ceterum verosimile admodum eſt, Reginonem, qui primus hoc fragmentum edidit, voluiſſe deſcribere potius ſententiam, quam verba Concilii Triburienſis. Sententia autem habetur in can. 16. Triburienſi, quem ſuperius integrum deſcripſi ad canonem 14. cau. 13. qu. 2. Ibi vero de ſola ſepultura fit mentio, ſtatuiturque, nequis audeat pro ſepultura aliquid accipere, quod Regino potiori ratione ad chriſmatis dationem, ad baptiſmum, communionemque protraxit, quia forte, cum interfuiſſet Concilio Triburienſi, Sanctorum Antiſtitum ſententias ita acceperat, ut generales viderentur, & ad omnia iſtiuſmodi ſacra, & religioſa officia pertinentes; quod ex eo etiam deducitur, quia Regino in hoc referendo fragmento ſeſe Hiſtoricum magis, quam Collectorem geſſiſſe videtur, ita ſcribendo: *Deteſtata eſt ſancta Synodus, & anathematizavit .... & ſtatuit &c.*

Canon 43. cau. 11. qu. 3. mihi videtur ex variis Conciliorum veterum ſententiis *Can. 43. cau. 11. qu. 3.* elucubratus, licet tamen non ſatis integre deſcriptis. Ibi Anathema dicitur iis primum, qui canonice ad Synodum vocati venire contemnunt; deinde illis, qui poſt-

quam venerint, Sacerdotalibus praeceptis obtemperare detrectant; illis demum, qui ante finitam caufæ fuæ difcuffionem a Synodo abire præfumunt. Et quidem hæc omnia ad varios vetuftos canones referri poffent, & ex illis comprobari; non una tamen, eademque erit in omnibus excommunicationis fpecies recipienda. Illis enim, qui ad Synodum vocati negligunt accedere, Epifcopis excommunicationis pœna indicitur, quæ tamen revera excommunicatio non eft, fed tantum quidam excommunicationis gradus; Nam exempli cauffa, quoties Epifcopus ad Concilium Provinciale vocatus renuebat fine legitima excufatione intervenire, cogebatur intra Diœcefis fuæ communionem confiftere, nec poterat rerum Provincialium curam habere, quoufque veniam delicti in fequenti Synodo impetraffet. Atque eadem pœna illis imminebat, qui ad Concilium quidem acceſſerant, nondum tamen abfoluto negotio a Synodo receffiffent. Id expreffum habemus in Concilio Arelatenfi II. can. 19. relato apud Gratianum in can. 12. dift. 18., conferendo cum can. 10. Concilii Carthaginenfis 5., apud Gratianum in can. 10. dift. 18. At quotiefcumque quis canonibus in Concilio femel editis, promulgatifque reftitiffet, is propriæ excommunicationis pœnam fubibat, quemadmodum habetur in Concilio Toletano III. anni 589. can. 22., ibi: *Qui Concilia omnium Epifcoporum Orthodoxorum confona Conciliis Nicœno, Conftantinopolitano Primo, Ephefino, & Chalcedonenfi non recipit, Anathema fit*. Atque has omnes Conciliorum fententias fimul uno contextu junxit auctor dicti canonis 43., generaliter afferens, excommunicatione puniri eos debere, tum qui latis Conciliorum canonibus adverfantur, tum qui ad Concilia vocati venire recufant, tum qui a Concilio nondum abfoluto fine cauffa difcedunt.* Primus, ut video, hujus canonis editor fuit Burchardus in lib. 11. cap. 74.; qui cum in cap. præcedenti laudaffet canonem 8. Concilii *Triburienfis, cui interfuit Rex Arnulphus*, fubdit: *Quæfitum eft in eadem Synodo, pro quibus cauffis quemlibet hominem Epifcopali auctoritate vinculo anathematis ligari oporteat; atque unanimi cunctorum fententia decretum eft, pro his tribus criminibus fieri debere; cum ad Synodum canonice juffus venire contemnit, aut poftquam illuc venerit, Sacerdotalibus refpuit obedire præceptis, aut ante finitam cauffæ fuæ examinationem a Synodo profugus abire præfumit*. Hæc eadem verba retulit Ivo in cap. 122. parte 14. Decreti, & deinde paullifper mutata retulit Gratianus in dicto can. 43. Porro fuiffe ipfamet Concilii verba hæc, quæ relata funt, facile inficias iverim; etenim nullibi in Conciliis leguntur iftiufmodi formulæ: *Quæfitum eft in eadem Synodo &c.*, fed potius videntur hiftorici cujufpiam narrationem continere. Hinc fufpicor, Burchardum potius referre voluiffe fententias Triburienfium Epifcoporum in Concilio ipfo prolatas, non ftatuendo, fed differendo, antequam ad canones edendos deveniretur, de quibus tempore Burchardi recentia quædam effe poterant monumenta, cum Burchardus prope tempora Concilii Triburienfis vixerit, item in Provinciis non procul a Triburia diffitis fcripferit. Aut forte etiam dicemus, Burchardi mentem fuiffe, ut veterum Conciliorum ftatuta referret, & paucis perftringeret, qualia nuper ex Concilio Arelatenfi II., Carthaginenfis V. defcribebam, infcriberetque Concilio Triburienfi, quia quædam fimilia apud Reginonem Concilii Triburienfis nomine relata legerat in lib. 2. cap. 296. ibi: *Ex Concilio Triburienfi cap. 8. Conquefti funt quidam de quibufdam malefactoribus, quorum tam nimia improbitas eft, ut admonitionem Sacerdotum non curent, bannum Epifcoporum* (ideft convocationem, feu Synodum Epifcoporum; etenim bannus licet quandoque fignificet confifcationem, profcriptionem, aliquando etiam fignificat

ficat edictum, sive publicam denunciationem, uti notat Sirmondus ad Capitularia Caroli Calvi) *contemnant, ad Synodum terque, quaterque vocati venire despiciant, ad extremum excommunicari pro nihilo ducant. De talibus etiam in Capitulari statutum est Regiæ cognitioni suaderi debere. Et devoto Regi Arnulpho cum Sancta Synodo placuit, ut quicumque post excommunicationem debitam sic Deum parvi æstimant, & Christianitatem, sæculari potestate persequendos, & si interficiantur, jaceant absque compositione.* Itaque, teste Reginone, quædam Triburiensi in Concilio proposita fuur de iis, qui Synodo obedire detrectant, communique tum Regis, tum Episcoporum suffragio definita. Ex quibus occasionem sumsit Burchardus Concilio Triburiensi supra memoratam sententiam affingendi, quam clarius, & distinctius ex præcedentium Conciliorum canonibus exprimere poterat. Ceterum quæ cum Burchardi fragmento convenire possunt, ex canonibus Triburiensibus evulgatis habentur in canone 9., ubi præscribitur: *Si Episcopus placitum* (idest Concilium, sive Sacra Comitia) *canonice constitutum decreverit, populumque sibi creditum illo invitaverit*, omnes accurrere debere, nullumque posse obicem ponere, *scientes non illic se contentione seditiosa decertare, sed pro fide Catholica invigilare.*

Falso refertur Concilii Triburiensis nomine canon 7. cau. 12. qu. 5., qui potius ex Novellis Justiniani Constitutionibus referendus erat; etenim in Nov. 131. cap. 13. in fine hæc leguntur: *Siquis autem Episcopus, aut Clericus, aut cujuslibet Ecclesiastici gradus Minister, aut Ecclesiæ Diaconissæ moriantur sine testamentis, & legitimis successoribus, horum successio Ecclesiæ competat, in qua constituti fuerint.* His etiam similia leguntur in l. 20. cod. de Episc. & Clericis. Quomodo vero fieri potuerit, cur hæc, aut his similia Concilio Triburiensi adscripta fuerint, sic mihi videor posse conjicere. Nempe apud Reginonem lib. 2. cap. 39. ex Concilio Triburiensi hæc habentur: *Perlatum est quoque ad Sanctam Synodum, quod quidam Laici improbe agant contra Presbyteros suos, ita ut de morientium Presbyterorum substantia partes sibi vindicent, sicuti de propriis servis. Interdicimus itaque, ne hoc ulterius fiat, sed sicuti liberi facti sunt, ad suscipiendum gradum, & agendum divinum officium, ita ab eis nihil exigatur præter Dei officium. De peculiari vero Sacerdotum nihil sibi usurpent, sed de duabus partibus faciant Presbyteri, quod eis visum fuerit, tertiam secundum canonum jussa, quibus serviunt, relinquant Ecclesiis.* Forte ad hoc Reginonis fragmentum in margine quasi ad eandem rem maxime pertinens adjecta fuerat Novellæ Justinianeæ sententia superius commemorata. Quod occasionem dedit Burchardo, non solum dictum Reginonis caput 39. in suam Collectionem referendi nomine Concilii Triburiensis, verum etiam sententiam Novellæ ex eodem Concilio Triburiensi laudandi in cap. 206., & 207. libri 2. Ex Burchardo deceptus Ivo eadem retulit in cap. 281., & 282. partis 6. sui decreti: ex Ivone demum Gratianus solum Novellæ fragmentum eo omisso, quod Regino ex Concilio Triburiensi laudaverat, retulit, illudque Concilio Triburiensi exemplo præcedentium Collectorum tribuere non dubitavit.

Can. 7. cau. 12. qu. 5.

Canon 25. cau. 17. qu. 4. non solum apud Gratianum, Ivonem, & Burchardum, verum etiam apud Reginonem nomine Concilii Triburiensis laudatur in lib. 1. cap. 333. ibi: *Ex Concilio Triburiensi. Ut Presbyteri non vadant, nisi stola, vel orario induti: & si in itinere Presbyteri spoliantur, vel vulnerantur, aut occiduntur non stola vestiti, simplici emendatione sua solvantur. Si autem cum stola, tripliciter.* Verosimile itaque est, canonem hunc in Concilio Triburiensi fuisse conditum, cum

Can. 25. cau. 17. qu. 4.

 ab

ab eo Collectore laudetur, quem nihil falso adtribuere voluisse Concilio Triburiensi ex iis, quæ superius diximus, facile jam colligi potest. Ceterum circa tempora Concilii Triburiensis aliis ex monumentis perspicue scimus Presbyteros stola, aut orario ornatos incedere consuevisse. Id patet ex Concilio Moguntino anni 813. cap. 28. ibi: *Presbyteri sine intermissione utantur orariis propter differentiam Sacerdotii dignitatis*; & in Capitularibus Regum Francorum lib. 5. cap. 172. in editione Parisiensi anni 1677. ita cavetur, *ut Sacerdotes stolas portent propter signum castitatis, sicut decretum est*. Idem Regino jam laudatus initio suæ Collectionis in inquisitione num. 63. inquirendum voluit a suo Presbytero: *Si sine stola, vel orario in itinere incedat*.

Can. 15. cau. 18. qu. 2. Quod ex Concilio Triburiensi legitur in can. 15. cau. 18. qu. 2. a Burchardo primum Wormatiensi eidem Concilio tributum est, quem deinde sequuti sunt Ivo, & Gratianus. Sane si auctoritati Burchardi fidere possemus, forte adducerer eo, ut arbitrarer, illud fragmentum Concilio Triburiensi adtribui posse. Verum cum sæpissime expertus sim malam Burchardi fidem, potius arbitror, Burchardum eo in loco plurium Conciliorum sententias perstrinxisse, nomineque Concilii Triburiensis easdem edidisse; præsertim cum neque in vulgatis Concilii Triburiensis exemplaribus, neque apud Reginonem, qui Concilii Triburiensis tempore vivebat, tale quidpiam legamus. Præcipue vero existimo, respexisse Burchardum ad Concilium, seu Capitulare Aquisgranensé II. anni 836. tit. de vita, & doctrina inferiorum ordinum cap. 1., ubi hæc habentur: *Ut Abbates Canonici gregibus sibi commissis instanter invigilent, & geminam eis portionem impendant, idest cibi, & verbi, quatenus absque murmurationis vitio Domino servire valeant*: *simul etiam, ut prædicti Abbates Ecclesiastica jura intemerata custodiant, videlicet ut cognoscant, cujus prænomine notentur in eo, quod Abbates vocati sunt, quod & intelligitur in typo Christi, nomen spiritalis Patris. Ideoque semetipsos nomini, quod accipiunt, conforment, ut subditis, & spiritalibus filiis exemplum præeundo, & informando religiose exhibeant. Ideoque non convenit ministerio ipsorum aliqua turpia, aut sæcularia, vel etiam inania quæque sectari, quæ contra religionem esse noscuntur, sed potius canonice, religiose, caste, sobrie, atque pie, & juste vita eorum omnibus sibi commissis æternæ felicitatis ducatum præbeat, & in quantum ipsi Abbates, Abbatumque subjecti Episcopis propriis pro se, suisque omnibus rationem reddituros noverint, tanto eorum consilio, atque auctoritate modis omnibus mancipentur*. Hinc forte Burchardus, qui Francorum Capitularia nolebat referre nomine proprio, aliis Conciliis illorum fragmenta adtribuit, paullo aliter aliquando descripta. Revera autem hujusmodi canon consonat cum Ecclesiastica disciplina septimi, & octavi sæculi; tunc enim obtinebat, ut siquando quisquis Abbas negligens foret in regimine suo, is & auctoritate Episcopi, & ceterorum Abbatum consilio removeretur. Sæculo sexto solius Episcopi arbitrio Abbates de crimine suspecti removebantur, quemadmodum constat ex Concilio Epaonensi anni 517., ubi can. 19. hæc leguntur: *Abbas, si in culpa reperiatur, aut fraude, & innocentem se adserens ab Episcopo suo accipere noluerit successorem, ad Metropolitani judicium deducatur*. Primum, ut arbitror, in Concilio Turonensi II. anni 567. factum, ut non aliter Abbas ab officio dejiceretur ab Episcopo, nisi propinquorum Abbatum consilio, quippe in can. 7. ita habetur: *Ut Episcopus nec Abbatem, nec Archipresbyterum sine omnium suorum Compresbyterorum, & Abbatum consilio de loco suo præsumat ejicere &c.* Huc etiam pertinere potest Decretum admodum simile Gratianeo canoni, quod legitur in

can.

can. 4. Concilii apud Celichyth anni 816. ibi: *Ut habeat unuſquiſque poteſtatem in ſua propria Diœceſi Abbatem, vel Abbatiſſam eligere, & hoc cum conſenſu, & conſultu familiæ, & ab omnibus diligenter inquiratur, & inveſtigetur. Caſtitas hujuſmodi ab omnibus capitalibus delictis immunis habeatur; ideſt ut nec in occiſione hominis, aut procreandis filiis, vel etiam in graviore, & publico furto ſit coinquinatus, ſed intra Clauſtra Monaſterii regulariter ſuam vitam duxerit. Prudens, & acutus in ſermone, ne per ejus inſtantiam, & taciturnitatem grex ei commiſſus, & iterum aſpiciat Epiſcopus, ut pro illius amore, vel competenti pecunia, aut ex propinquitate quis plus eligatur, quam decet. Hæc ullatenus ſine conſenſu familiæ, nec familia ſine concordia Epiſcopi, ſed in unum conjunctis, & ſecundum ordinem per omnia increpare permittatur, & habeatur.*

Canonem 4. cau. 23. qu. 8. primus Concilio Triburienſi adſcripſit Burchardus, quem deinde de more ſuo ſequuti ſunt Ivo, & Gratianus. Nulla tamen præſtanda fides eſt Burchardo, utpote qui inſcriptiones canonum immutaſſe frequentiſſime deprehenditur, cum alias neque apud Reginonem, neque in vulgatis Concilii Triburienſis exemplaribus idem canon reperiatur. Ego ſuſpicor, Burchardum jungere in hoc fragmento voluiſſe tria fragmenta Herardi Turonenſis, qui in Capitulari ſuo hæc ſcribit cap. 50.: *Ut Presbyteri & Diaconi, ſi in bella cum armis proceſſerint, ita deponantur, ut nec Laicam communionem habeant.* In cap. 113. *Ut Clerici in quacumque ſeditione arma detulerint poſt depoſitionem gravi pœnitentiæ in carcere retrudantur; aliter ſi armis, ſagis, vel ſabeis uſi fuerint, deponantur.* In cap. 134. *De his, qui ſibi quacumque negligentia mortem inferunt, aut pro ſuis ſceleribus puniuntur, nulla pro eis fiat oblatio, nec cum pſalmis ad ſepulturas ducantur.* Hæc omnia Herardus ex Capitularibus Regum Francorum depromſerat, quod occaſionem præbere potuit Burchardo, ut & ſententiam aliis verbis exprimeret, & inſcriptionem fragmentorum immutaret, a nomine Francorum Capitularium abſtinens de more ſuo, quemadmodum perſæpe animadvertimus. Revera hujus canonis ſententia maxime conveniebat temporibus Caroli Magni, cujus tempore Clerici quamplures armis tractandis dediti erant, atque alacriter belligerabant: Quare opus fuit ſuaſionibus Epiſcoporum, ac præſertim Leonis Papæ III., ut Carolus Magnus lata lege prohiberet Epiſcopis, & Clericis, ne ad bella proficiſcerentur, uti deducitur ex Capitulari anni 803., cujus fragmentum refertur in lib. 7. Capitularium cap. 142., quo etiam fragmento abuti potuit Burchardus in laudato capite referendo; ibi enim dicitur, neminem ex Clericis debere arma ſuſcipere, & progredi ad bella, niſi forte duo, vel tres ſint neceſſarii cauſſa Sacramentorum militibus adminiſtrandorum; atque inter cetera abſurda, quæ ex Clericorum militia emergebant, illud recenſetur, quod plures ex Clericis ea occaſione cæderentur, & quod Eccleſiarum bona facile exinde diriperentur. Poſtea ita concluditur: *Quod ſiquis fecerit tam noſtris, quam & ſucceſſorum noſtrorum temporibus, pœnis ſacrilegii ſubjaceat, & a Nobis, atque Succeſſoribus noſtris, noſtriſque Judicibus, vel Comitibus ſicut ſacrilegus, & homicida, vel fur ſacrilegus legaliter puniatur, & ab Epiſcopis noſtris anathematizetur, ita ut mortuus etiam ſepultura, & cunctis Dei Eccleſiæ precibus, & oblationibus careat, nec eleemoſynam ſuam quiſquam recipiat.* Quis in iſtis verbis non agnoſcat dictum canonem Gratianeum 4. cau. 23. qu. 8., licet paullo aliter a Burchardo de more ſuo deſcriptum? Quamquam vero plurimum adhuc intereſt ſedulo in ejuſdem canonis interpretationem incumbere, Tria potiſſimum in eo continentur: in primis, ſi Clericus

Can. 4. cau. 23. qu. 8.

ricus in bello, rixave moriatur, aut in gentilium ludis, neque in oblatione ejus, neque ei in orationibus esse communicandum. Secundo statuitur, in manus judicis incidere debere. Postremo concluditur, eundem non esse sepultura privandum.

Quod spectat ad primum, nulla dubitatio est, non licere Clericis belligerare, rixas, seditionesve concitare, concitatasque fovere, quibus pacatus semper esse animus debet, imo, si fieri potest, quorum opera atque consilio homines potius hominibus infensi reconcilientur. Atque id jam satis, & perspicue probant laudata Francorum Capitularia, ut alia quamplurima omittam antiquissima monumenta, ex quibus laudare possem canonem 2. dist. 90. Etiam a ludis gentilium celebrandis avertebantur fideles indicta excommunicationis pœna, uti ex Concilio Aurelianensi II. anni 533. can. 20. facile demonstrari posset, & similibus bene multis.

Secunda canonis pars jubet seditiosos Clericos *in manus incidere judicis*. Arbitror Burchardum hoc in loco voluisse perstringere sententiam canonis 5. Antiocheni, in quo de seditioso Clerico hæc statuuntur: *Quod si Ecclesiam conturbare, & sollicitare persistat, tamquam seditiosus per potestates exteras opprimatur*; quæ verba forte idem Burchardus legerat in Capitularibus Regum Francorum lib. 5. cap. 26., & lib. 7. cap. 11.

De sepultura seditiosorum Clericorum forte dubitatio suboriri posset, cum videatur sepultura eorum negligenda esse juxta recentiorem disciplinam, qui excommunicati dicuntur, & quorum oblatio non recipitur. Verum oportet potius ad disciplinam illam respicere, quæ Burchardi ejusdem tempore obtinebat. Nondum ea ætate usus erat Ecclesiasticæ sepulturæ, cum vetitum esset mortuorum cadavera in Ecclesia sepelire, nisi forte eorum, quos insignis vitæ Sanctimonia commendasset, eodem fere modo, quo apud nos separatis in locis, eisque sacratioribus illorum cadavera reconduntur, qui nostra ætate insigne sanctitatis specimen præbuerunt. Ergo tunc sepulturæ ratio tanta non erat, ut facile denegari posset, cum ut plurimum extra Ecclesiam fieret, præsertim in atrio, aut in porticu. Quamquam vero duplex erat sepultura, alia, quæ sacris cantibus celebrabatur, alia omnino privata, & sine ullo sacro ritu, statisque publicis cæremoniis, ut siquando excommunicatus decederet, is quidem tumularetur, ita tamen, ut sine cantu, sacrisque ritibus sepulturam haberet. Deducitur id ex Concilio Bracarensi I. cap. 16. ibi: *Placuit, ut hi, qui sibi ipsis aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, vel quolibet modo inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurparunt. Similiter & de his placuit fieri, qui pro sceleribus puniuntur*. Itaque quod Burchardus retulit ex Concilio Triburiensi, ut mortuis in seditione sepultura detur, de ea intelligitur, quæ sine divina psalmodia, aliisque religiosis ritibus fieri solebat.

Can. 7. cau. 29. qu. 2. Canon 7. cau. 9. qu. 2. minime legitur in Concilio Triburiensi. Primus Burchardus omissis verbis illis *quæsitum est*, quemadmodum Romani Correctores observaverunt, adtribuit Concilio Triburiensi. Verum cum ipsamet fragmenti verba ad instar narrationis cujusdam exarata sint, videntur non edita fuisse in eodem Concilio, sed potius a posteriore canonum Collectore composita. Illud sane certum est, media ætate, quum leges Longobardorum vigerent, in usu fuisse, eas, quæ servos habuissent maritos, in servitutem etiam redigi, uti patet ex lib. 2. legum Longobardorum tit. 12. num. 2. ibi: *Si aldia, aut libera in casa aliena ad maritum intraverit*,

rit, & servum ad maritum tulerit, libertatem suam amittat. Quod idem etiam habetur in Capitulari Francico anni 819. ad interpretationem Legis Salicæ num. 3. editionis Capitularium Parisiensis anni 1677. tom. 1. pag. 608. Quæ tamen disciplina tum demum obtinebat, ubi sciens uxor sese servo viro copulasset, non vero ubi illa in liberum, uti credebat, hominem consensisset. Atque isthæc sententia potuit in Concilio Triburiensi ab Episcopis pronunciari, non ut in canonem referretur, sed potius dum alium canonem condituri essent, qui est trigesimus 8. inter editos ibi: *In decretis Papæ Leonis cap. 8. scriptum est: Non omnis mulier viro juncta uxor est viri, quia nec omnis filius hæres est Patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima, & inter æquales. Itaque aliud concubina, aliud uxor, sicut aliud ancilla, aliud libera. Igitur siquis filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi forte illa mulier & ingenua sit facta, & dotata legitime, & in publicis nuptiis honestata videatur. Unde paternam sequentes auctoritatem sub præsenti hujus sancti catalogo Concilii statuimus, & libere judicamus, ut quisquis liber libertam, hoc est ex ancilla per manumissionem, & regalem largitionem liberam factam legitime in matrimonium duxerit, ulterius habere debeat, tamquam unam ex nobili genere progenitam, excepta fornicationis caussa; & quamdiu illa vivat, nullam aliam accipiat. Est igitur, ut ex Decretis Papæ Leonis prædiximus, ingenua facta, & dotata legitime, & in publicis honestata nuptiis, & propterea jam non est concubina, sed uxor legibus adquisita. Hæc eadem lex pro qualitate sexus sit fœminis, & viris libertas.* Videntur hæc ad eandem ferme materiem pertinere, ad quam pertinet dictus canon 7. apud Gratianum; ac propterea facile evenire potuit, ut Burchardus, qui Gratiano auctor extitit, ea retulerit, quæ in Concilio Triburiensi ante constitutionem canonis proponendo, vel differendo dicta fuissent. Quod si forte cuipiam non placeant hujusmodi conjecturæ, alium demonstrabo locum, ex quo forte Burchardus fragmentum ejusmodi elucubrare potuerit. Opera Jacobi Sirmondi prodierunt canones quidam incerti loci, qui depromti sunt ex Codice MS. quodam Rhemensi, ubi postpositi fuerant canonibus Concilii Parisiensis V. anni 615, quos propterea canones idem Sirmondus editos suspicatur circa tempora ejusdem Parisiensis Concilii. (Habentur apud Labbeum in tomo 6. Venetæ editionis pag. 1393.) Porro in illis numero 14. hæc leguntur. *De ingenuis, qui se pro pecunia, aut alia re vendiderint, vel oppignoraverint, placuit, ut quandoquidem pretium, quantum ipsis datum est, invenire potuerint, absque dilatione ad statum suæ conditionis reddito pretio reformentur, nec amplius, quam pro eis datum est, requiratur. Et interim si vir ex ipsis uxorem ingenuam habuerit, aut mulier ingenuum habuerit maritum, filii, qui ex ipsis nati fuerint, in ingenuitate permaneant.* Ex his nemo non videt, eandem propemodum proferri sententiam, quæ habetur apud Gratianum in dicto canone 7. cau. 29. qu. 2., ut propterea liceat suspicari, Burchardum, qui primus eundem canonem nomine Concilii Triburiensis edidit, ex hoc forte Concilio incerti loci descripsisse, & aliis verbis recitasse, quod Burchardo non infrequens fuit.

Falso inscriptum fuit nomen Triburiensis Concilii ad canonem 5. cau. 31. qu. 1. *Can. 5.*
Romani Correctores observarunt apud Ivonem & Burchardum idem fragmentum *cau. 31.*
Concilio Meldensi esse tributum, in quo Concilio hæc leguntur cap. 69. *Is, qui* *qu. 1.*
vivente marito conjugem illius adulterasse accusatur, & eo in proximo defuncto eandem sumsisse dignoscitur, omnimodis publicæ pænitentiæ subigatur, de quo etiam post pæniten-

nitentiam præfata , si expedierit , servabitur regula ; nisi forte idem , aut mulier virum , qui mortuus fuerit , occidisse notentur , aut propinquitas , vel alia qualibet actio criminalis impediat . Quod si probatum fuerit , sine ulla spe conjugii cum pœnitentia perpetuo maneant . Si autem negaverit , se eandem fœminam vivente marito nequaquam adulterasse , & præfati homicidii nemo eorum reus extiterit , & probatis testibus neuter eorum convinci potuerit , purgent legaliter famam suæ opinionis , & sumto utantur conjugio , si alia , ut diximus , non præpedit ratio . Hæc sane verba eadem videntur esse cum iis , quæ Gratianus describebat . Quænam vero ratio esse potuit Gratiano , ut hunc Meldensis Concilii canonem Triburiensi potius Concilio tribueret , facile conjicio . Etenim Gratianus in canonibus describendis ut plurimum sequutus est Collectionem Ivonis. In Collectione autem Ivonis parte 8. cap. 201., ubi hoc ipsum caput ex Concilio Meldensi laudatur , atque describitur, ad marginem hæc adjecta sunt: *Ex Concilio Triburiensi cap. 51.* , quæ additio ab aliquo forte studioso facta occasionem dedit Gratiano , qua Meldensem canonem Triburiensi Concilio addiceret , putanti marginalem lectionem meliorem esse , imo etiam emendandæ interioris lectionis caussa factam . Atque id studiosus quispiam fecerat , ut indicaret , simile quidpiam legi in cap. 51. Concilii Triburiensis , ubi hæc habentur. *Illud vero communi decreto secundum canonum instituta definimus , & præjudicamus , ut siquis cum uxore alterius , vivente eo , fornicatus fuerit , moriente marito synodali judicio aditus ei claudatur illicitus , ne ulterius ei conjungatur matrimonio , quam prius polluit adulterio . Nolumus enim , nec Christianæ religioni oportet , ut ullus ducat in conjugium , quam prius polluit per adulterium.* Similia quædam leguntur in cap. 40. ejusdem Concilii.

Hoc autem in loco dissimulare non possum, ex prava hujus canonis interpretatione , vel scriptione a Gratiano disciplinam Ecclesiasticam veterem fuisse immutatam , aut, saltem datam occasionem , ut ab aliis, qui nimium huic Collectori fiderent , immutaretur . Viguerat jam a diuturno tempore usque ad Gratianeum provida sacrorum canonum dispositio , ut qui uxorem alienam aliquando per adulterium polluisset , non posset ullo tempore , ne marito quidem vita functo , eandem uxorem habere , quemadmodum recte colligitur ex dicto canone 51. Triburiensi , necnon ex l. 11. §. 11., & l. 40. ff. ad leg. Jul. de adulter. , item ex Novella 134. cap. 12. , quibus etiam consonat S. Augustinus relatus in can. 2. cau. 31. qu. 1., dummodo particula negativa a Gratiani exemplaribus dematur juxta fidem optimorum exemplarium , quemadmodum in suo loco animadvertam . Gratianus primus fuit, qui hanc veterem jurisprudentiam antiquare studuit , docuitque, tum demum non valere matrimonium inter adulteros , si vel adulterii tempore data fuerit fides futuri conjugii , vel in mortem conjugis moliti quispiam adulteri fuerint ; quod tamen non ex recta interpretatione vetustorum canonum deduci poterat , sed ex simplicitate , vel imprudentia ipsius Collectoris . Præ oculis habuit Gratianus dictum caput Concilii Meldensis , ubi exceptio illa legitur : *nisi forte idem , aut mulier virum , qui mortuus fuerat , occidisse notentur* , ex quibus ratus est eo demum in casu adulteram adultero non posse matrimonio jungi , quo in mortem viri uterque conspirasse feratur . At alio pertinet canonis Meldensis sententia . In cap. 65. Concilii Meldensis decretum fuerat de raptoribus , ut ipsi publicæ pœnitentiæ addicerentur , post publicam vero pœnitentiam eisdem permitteretur , ut non cum rapta , sed cum alia quacumque inire matrimonium possent can. 10. cau. 36. qu. 2.

Iidem

Iidem Meldenses Patres in dicto cap. 69. voluerunt, adulterum publicæ pœnitentiæ subjici, *de quo etiam præfata, si expedierit, servabitur regula*, quæ verba ita interpretari debemus, ut præcedentibus congruant, scilicet canoni 65., videlicet, ut adulter post peractam publicam pœnitentiam non cum adultera, sed cum alia conjugium inire possit, hac adjecta exceptione: *nisi forte idem, aut mulier virum, qui mortuus fuerat, occidisse notentur*; hac enim in specie non solum cum adultera, sed etiam cum quavis alia inire conjugium adulter prohibebitur; neque novum est in jure Ecclesiastico ob enormia quædam scelera conjugia generatim alicui prohiberi, quemadmodum ipsum Meldense Concilium in cap. 67. de raptoribus Sanctimonialium ita statuit: *Uterque autem sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter maneant*. Verum quid posteriore tempore operata non est Gratianeæ collectionis existimatio? Gratiani interpretatio subjecta ad canonem 3. cau. 31. qu. 1. apud Doctores etiam gravissimos adeo valuit, ut illi pronunciaverint, tum demum adulterorum conjugia a sacris canonibus prohiberi, quum adulteri aut fidem de futuro matrimonio dederunt, aut in mortem conjugis conspirarunt, quæ opinio tandem jusdicentium placitis confirmata est, atque adprobata.

Canon 24. cau. 32. qu. 7. falso etiam laudatur nomine Concilii Triburiensis, *Can. 24.* cujus verba potius leguntur in Concilio Vermeriensi anni 752., atque ex eo Con- *cau. 32.* cilio refertur apud Burchardum lib. 17. cap. 11. En verba canonis 10. Verme- *qu. 7.* riensis, qualia hodie habemus in editis exemplaribus. *Si filius cum noverca sua, uxore patris sui dormierit, nec ille, nec illa possunt ad Conjugium pervenire. Sed ille vir, si vult, potest aliam uxorem habere, sed melius est abstinere*. Et in canone 11. *Siquis cum filiastra sua dormierit, simili sententia stare potest, & cum sorore uxoris suæ simili modo stare potest*. Sane Burchardus, & Gratianus paullo aliter duos hosce Vermerienses canones retulerunt, ac brevius illorum sententiam ita explicarunt, ut liceret conjugi insonti alium conjugem sibi matrimonio jungere, quod tamen minus probarunt Vermerienses Patres ajentes: *Sed melius est abstinere*, quam clausulam, & Burchardus, & Gratianus penitus omiserunt; atque id non miror prætermisisse Romanos Correctores, quod illorum tempore nondum in lucem proditi fuissent Vermerienses canones, quales hodie habemus. Itaque quotiescumque quis cum noverca, filiastra, aut sorore uxoris concubuisset, conjux innocens tria peragere poterat: Et primum quidem perpetuæ continentiæ vacare; alterum conjugis rei societatem evitare, & novas celebrare nuptias; postremum conjugis rei conjugio frui. Patres Vermerienses primum faciendum laudarunt; potius vero, quam ad postremum res reduceretur, tamquam minus malum secundum permiserunt. Porro necesse est hoc in loco animadvertere, veterem fuisse Græcorum opinionem, asserentium matrimonia per adulterium conjugis, etiam quoad vinculum dirimi, donec aliter placuit Concilio Tridentino, quemadmodum tradit Cardinalis Pallavicinus in lib. 12. historiæ cap. 4.; Quamobrem quousque Viri Ecclesiastici Græcorum canonibus, & doctrinis imbuebantur, non satis aperte tradebant, post adulterium conjugis alterum conjugem innocentem a secundis nuptiis abstinere debere, argumento canonis 8. Concilii Compendiensis, sed id tanquam consilium saluberrimum populo proponere, ac suadere studebant.

Quispiam forte expectat hoc in loco rationem, qua motus fuerit Gratianus, ut laudatos Vermerienses canones Triburiensi potius Concilio tribueret. Evenit, arbitror, hac in re, quod contigisse adnotabam ad canonem 5. cau. 31. qu. 1. Laudabatur

batur quidem apud Burchardum, ficut decebat, nomine Concilii Vermerienfis. Quidam ftudiofus ad marginem adnotaverat quædam non valde diffimilia legi in Concilio Triburienfi, aut faltem ad idem matrimonii diffolvendi propofitum pertinentia. Gratianus de fragmentorum infcriptionibus parum follicitus, omiffo nomine Concilii Vermerienfis, arripuit potius marginale nomen Concilii Triburienfis, quod vel eo facilius accidere potuit, quod infcriptiones nominum apud Burchardum potius ad marginem appofitæ haberentur, quemadmodum etiam hodie ad marginem adjectæ funt in editis Burchardi codicibus. Quod porro fimile habetur in Concilio Triburienfi, eft in cap. 41. ibi: *Siquis legitimam duxerit uxorem, & impediente quacumque domeftica infirmitate uxorium opus non valens implere cum illa; frater vero ejus fuadente diabolo adamatus ab ipfa, clanculum eam humiliaverit, & violatam reddiderit, omnimodo feparentur, & a neutro ulterius eadem mulier contingatur. Igitur conjugium, quod erat legitimum, fraterna commaculatione eft pollutum, & quod erat licitum, illicitum eft factum, & ut Hieronymus ait: Mulier duorum fratrum non afcendat thorum, fi autem afcendit, adulterium perpetrabit. Quia vero humana fragilitas proclivis eft ad labendum, aliquo modo muniatur ad ftandum. Idcirco Epifcopus, confiderata mentis eorum imbecillitate, poft pœnitentiam fua inftitutione peractam, fi fe continere non poffint, legitimo confoletur matrimonio, ne, dum fperantur ad alta fublevari, corruant in cœnum.*

Can. 6. cau. 34. qu. 1. Canon 6. cau. 34. qu. 1. ex illis eft, quos Regino Prumienfis, quem diximus forte in eodem Triburienfi Concilio præfentem adfuiffe, ex eodem Concilio Triburienfi laudavit in lib. 2. cap. 206. Verum arbitror, Reginonem eo in loco non ipfa Triburienfis canonis verba, fed potius fententiam retuliffe, quæ habetur in can. 43. Triburienfi ibi: *Siquis cum qualibet fornicatus fuerit, & eo nefciente filius ejus, vel frater ejufdem rei infcius cum eadem fe polluerit, & poftquam fe pollutum effe cognoverit, confeffus fuerit, & hoc fe nefcire cum juramento confirmaverit, quia hoc pœnituit, & confeffus fuit, poft peractam congruam pœnitentiam legitimo utatur matrimonio, ne iterum mordente crudeliffima libidinis beftia fauciatur, & in voraginem fornicationis incidere videatur. Nam, ut Hieronymus ait, ferreas mentes domat libido. Mulier vero, quæ tantum nefas commiferat, ulterius pœniteat, atque continens, & innupta permaneat.* Ex hoc generali canone Regino voluit fententiam aliis verbis exprimere fingularem, proponendo fibi fpeciem peculiarem, quam ex hac deinde Triburienfi fententia definiret. Non omittam animadvertere, hunc eundem Gratiani canonem legi in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguftino nomine etiam Triburienfis Concilii in tit. 3. cap. 5., ad quod Antonius Auguftinus ita notat: *In Conciliis non inveni*. Huc referendus præterea eft canon 10. cau. 34.
Can. 10. cau. 34. qu. 1. qu. 1., qui apud Reginonem habetur in lib. 2. cap. 207. eifdem fere verbis, quemadmodum apud Gratianum, excepto poftremo verficulo, in quo Regino ita fcribit: *Cum fornicaria autem illa gravius agendum*. Ceterum adparet, ibidem Reginonem aliis verbis defcripfiffe fententiam eandem Triburienfis canonis 43. nuper memorati, unde deceptus Gratianus etiam ipfe quafi Triburienfis Concilii verba recitavit. Atque hic rurfum notare juvat in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguftino, hunc eundem canonem legi in tit. 3. cap. 12., ubi tamen nullius Concilii infcriptio adjecta legitur, eifdemque verbis defcribitur canon, qualia leguntur apud Gratianum, non qualia apud Reginonem habentur.

Rurfum



Rursum etiam apud Reginonem in lib. 2. cap. 208. sequitur Concilio Triburiensi adscriptus canon 8. cau. 34. qu. 1. eisdem omnino verbis. At quis non videt, uti superius prænotabam, hisce in locis, distinctis facti speciebus Reginonem illustrare voluisse sententiam Triburiensium Episcoporum generatim expositam in dicto canone 43.? Romani Correctores asserunt, simile quidpiam legi in can. 45. ex Triburiensibus. Etiam id verum est; ita enim ibidem legitur: *Simili modo secundum sanctos canones definimus, & judicamus de eo, qui cum duabus sororibus fuerit pollutus, ut usque in exitum vitæ pænitens, & continens permaneat. Soror autem, quæ posterior libidinis perforata aculeis, scienter se cum eodem commaculaverit, usque in finem vitæ pænitens, & continens perduret. Si autem improvise contingit, condigna stringatur castigatione, & si velit, legitima conjungatur viri conjunctione.* Notant præterea Correctores Romani, simile quidpiam legi in canone 33. Concilii Wormatiensis anni 868. Ejus hæc sunt verba: *Siquis cum duabus fuerit sororibus fornicatus, aut cum his personis, de quibus sacra Scriptura prohibet, si dignam egerit pænitentiam, & castitatis non valuerit continentiam sustinere, liceat ei legitimam in conjugio uxorem accipere. Similiter & mulier, quæ tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis non perducatur ad chaos, perficiat. Sed hoc de laicis, viris, ac mulieribus solummodo statuimus.* Can. 8. cau. 34. qu. 1.

Observant Romani Correctores ad canonem 9. cau. 34. qu. 1., illum legi in can. 63. Concilii Wormatiensis anno 868. celebrati. Sane dictus canon 63. fere consonat cum Gratiani fragmento; at nec ipse quidem dici potest primum exemplar, ad quod Gratiani canon sit referendus. Potius referendus erit ad Concilium, sive Capitulare Compendiense sub Pipino Rege habitum anno 757., in quo cap. 14. hæc leguntur: *Siquis cum matre, & filia in adulterio mansit, nesciente matre, quod cum filia sua mansisset, similiter & filia nescivit, quod cum matre sua esset, postea ille vir si acceperit mulierem, dimittat, usque in diem mortis suæ non habeat uxorem, & illa mulier, quam reliquerit, accipiat virum, & illa mater, & filia, cum quibus in adulterio mansit, ambabus nescientibus, quod cum matre, & filia mansisset, habeant viros. Nam si in notitiam illarum venerit hoc scelus, dimittant maritos, & agant pœnitentiam, & illarum mariti posteriores accipiant mulieres.* Hæc eadem verba translata inde sunt inter canones Concilii Wormatiensis, & in eadem Synodo recepta; quamobrem concludere jure possumus sententiam hanc in pluribus Conciliis admissam fuisse, sed primum in Compendiensibus Comitiis definitam. Sic originem Gratianei canonis inspeximus. Caussas nunc investigemus, ob quas Compendiensem canonem Triburiensi Concilio Gratianus adscripsit, & Burchardus cum Ivone Concilio Vermeriensi, imo & ipse Gratianus etiam Concilio Vermeriensi in can. 6. cau. 35. qu. 2. Facile est errata hujusmodi agnoscere ex Reginone, qui primus hoc fragmentum Collectioni canonum inseruit. Inseruit, inquam, in lib. 2. de Ecclesiasticis Disciplinis cap. 219. hac adjecta inscriptione: *Ex eodem*; quam epigraphem pluribus præcedentibus capitibus adjecerat, videlicet cap. 218., 217., 216., 215., 214., 213. In cap. autem 212. laudaverat Regino caput 1. Concilii Vermeriensis, & caput 1. Concilii Compendiensis, quæ capita in unam, eandemque sententiam consonant; ac propterea sequentia capita, quæ cum hac Epigraphe *Ex eodem* laudabantur, æque ad Compendiense, atque ad Vermeriense Concilium pertinere legentibus videbantur; hinc duo ex illis habentur in Concilio Vermeriensi, nempe cap. 213., & 214., alia habentur in Concilio Compendiensi, Can. 9. cau. 34. qu. 1.

 qualia

qualia sunt cap. 216., & 217. Ergo apud illos, qui Reginonis collectionem sequebantur, ambigua erat inscriptio capitis 219., ac propterea Burchardo, Ivoni, & Gratiano in can. 6. cau. 35. qu. 2. visum potius est Vermeriense Concilium, quam Compendiense laudare. Sed prætérea Gratianus descripturus canonem 9. cau. 34. qu. 1. in inscriptione dicti capitis 212. apud Reginonem non constitit, aut quod dubiam lectionem agnosceret, aut quod legendo idem caput excesserit, ac potius præ oculis habuerit antecedentia capita 211. 210., & alia, quæ ex Concilio Triburiensi apud Reginonem laudabantur, atque ideo occasionem hinc idem Gratianus arripuit tribuendi etiam Concilio Triburiensi dictum caput 219. Reginonis, sive dictum canonem 9. cau. 34. qu. 1., nisi forte quispiam dicere velit, ideo Gratianum nominasse Concilium Triburiense, quod in eodem Concilio nonnullæ sententiæ essent illi canoni quoquo modo conformes, quemadmodum liquere potest ex canone 43., quem superius descripsi. Hic idem canon legitur etiam in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino, nullo tamen præsignato nomine Auctoris.

Can. 12. & 30. de conf. dist. 1. Canones 12., & 30. de conf. dist. 1. leguntur, non in Triburiensi, sed potius in Moguntino Concilio anni 888. simul juncti in cap. 9. his verbis. *Missarum solemnia non ubique, sed in locis ab Episcopo consecratis, vel ubi permiserit, celebranda esse censemus. Concedimus etiam, ut sicubi (quod nostris exigentibus culpis perplurimum est factum a Northmannis, seu alio qualicumque modo) Ecclesiæ fuerint incensæ, in Capellis Missas interim liceat celebrare, donec ipsæ Ecclesiæ restaurari queant. In itinere vero positis, si Ecclesia defuerit, sub divo, seu in tentoriis, si tabula Altaris consecrata, ceteraque Ministeria sacra ad id officium pertinentia adsunt, Missarum solemnia celebrari permittimus.* Hæc primus Burchardus, post Burchardum Ivo, post Ivonem demum Gratianus ex Concilio Triburiensi laudarunt, forte quod apud Burchardum in uno, eodemque codice habiti fuerint descripti tum canones Moguntini, tum Triburienses, ut facile propterea Moguntini canones pro Triburiensibus usurparentur, & e converso. Atque hujus rei duplex esse potest conjectura. Primum, quod utrumque Concilium in finitimis locis fuerit celebratum, & forte ad utrumque convenientibus eisdem Episcopis Moguntinæ Provinciæ; Triburia enim prope Maguntiam sita dicitur. Secundo conjecturam præbet temporis propinquitas; siquidem Moguntina Synodus habita est anno 888., Triburiensis autem anno 895., ut proinde verosimile admodum sit, Triburienses canones Moguntinis continua serie adjectos ita, ut promiscue sumerentur, quemadmodum in aliorum Conciliorum canonibus, & collectionibus contigisse eruditi omnes apprime norunt.



CAPUT

CAPUT LX.

De Concilio Altheimensi.

Duo sunt hujus Concilii nomine relati Canones apud Gratianum:

{*Can.* 1. *cau.* 18. *qu.* 1. *pertinere videtur ad Concilium Altheimense II. anni* 931.
{*Can.* 3. *cau.* 31. *qu.* 1. *pertinere videtur ad Concilium Altheimense I. anni* 916.

APud Althaim, seu, ut alii scribunt, Altheim Rhetiæ pagum duo initio decimi sæculi feruntur celebrata Concilia, alterum anno circiter 916., alterum anno circiter 931., quæ nonnulli omnino confundunt, contra quam Viris eruditissimis placuerit, inter quos est Pagius ad eosdem annos. Priori Concilio, scilicet habito circa annum 916., interfuisse dicitur Rex Corradus piissimus Princeps, item interfuisse Ortonensis Episcopus tamquam Sedis Apostolicæ Delegatus, sive Johannis X. Pontificis Maximi Apocrysarius, præter Episcopos numero plures ad disciplinam ecclesiasticam reformandam. Alterum Concilium anni circiter 931. sub Henrico Germaniæ Rege celebratum est, Episcopos convocantibus Hildiberto Moguntiensi Archiepiscopo, Roberto Archiepiscopo Trevirensi, & Unni Archiepiscopo Hameburgensi. Hujus utriusque Concilii capita injuria temporum perierunt, paucis exceptis, quæ primum a Burchardo, dein ab Ivone, ac quædam etiam posterius apud Gratianum referuntur; imo ita apud hosce Collectores habentur, ut fere ignoremus, quæ unicuique Concilio sint peculiariter tribuenda. In editione Conciliorum Veneta 1730. ad annum 916. quædam Concilii prioris capita describuntur ex Burchardo, sed non universa. Inter ceteros omittitur canon 1. cau. 18. qu. 1., qui apud Ivonem, & Burchardum laudatur ex Concilio apud Altheim can. 36. Ego arbitrarer pertinere hunc canonem ad Concilium Altheimense posterius, sive anni circiter 931., etenim in præcedenti Concilio anni 916. non tot numero constituti sunt canones, ut trigesimus sextus numerari possit, quemadmodum Viri eruditi observaverunt; & quamquam Burchardus, & Ivo eundem canonem referant ad Concilium illud, in quo Rex Corradus interfuit, hoc tamen ex eo proficiscitur, quod, ut ajebam, utrumque Concilium plures minime distinxerint, & illorum capita omnino confuderint, eo potissimum tempore, quo omnia Ecclesiastica monumenta in obscuro mansisse notum est universis. De hujus canonis auctoritate ego nullatenus dubitandum censeo, vel sola innixus Burchardi fide, ac testimonio, qui paucis post idem Concilium annis floruit, quique ejusdem Concilii acta facile præ manibus habere integra poterat, cum in Regione scriberet a Rhœtia minime dissita. Unum apud Gratianum animadvertendum est, in illis verbis *vel habere visus fuerat*, quæ lectio consonat cum editis Burchardi exemplaribus, ita legi apud Ivonem: *vel habere jussus fuerat*, lectione sane non improbanda; etenim, ubi de Monachis agitur, siquæ ipsi possideant, præsumuntur Abbate jubente Monasterii nomine possidere. Porro si canonis sententiam consideremus, statuunt dicti Concilii Patres, quotiescumque contigerit Monachum in Episcopum consecrari, res adquisitas in Monasterio, eidem Monasterio cedere, eas vero, quæ ex agnatorum, amicorumque hereditatibus post adeptum Episcopatum

Can. 1. *cau.* 18. *qu.* 1.

obtentæ

obtentæ fuerint, ad Ecclesiam Episcopalem pertinere. Sunt hæc conformia vetustissimis disciplinæ Ecclesiasticæ institutis. Etenim quemadmodum Monachum decet omnia sua bona addicere Monasterio Nov. 76., & 123. cap. 38., ita Episcopum decet Ecclesiam, cui præsidet, hæredem habere, uti decretum est in l. 20. cod. de Episc., & Clericis, etiamsi sermo fuerit de bonis minime intuitu Ecclesiæ adquisitis. Si enim Martyrum decedentium bona ex Principum piorum Constitutionibus olim ad Ecclesiam devolvebantur, ea ratione, ut refert Eusebius in lib. 2. de vita Constantini cap. 36., quod *defunctis utique molestum non erit, si cujus gratia nullum non discrimen subierunt, eam ipsis hæredem habere contingat*; pari caussa Episcoporum bona universa Ecclesiæ concedi convenientissimum erat, pro qua illi enixe, dum viverent, universam operam, & labores suos omnes impenderant. Atque eo vel magis Altheimensis Concilii constitutio vim habere debuit eo tempore, quo in Cathedralibus Ecclesiis rursum instaurari cœperat vita communis, quæ in desuetudinem propemodum abierat, veterem disciplinam restituente Concilio Meldensi anni 845., quod deinde alia sequuta Concilia fuerunt; hinc qui Monachus ad Episcopatum promovebatur non tam conditionem monasticam immutare, quam de uno, ita dixerim, in aliud Monasterium transire videbatur. Quum vero jamdiu Imperatorum Constitutionibus definitum esset, Monachum de uno in aliud Monasterium transeuntem debere relinquere tempore translationis suæ bona, quæ possidere videtur, Monasterio derelicto, non autem bona, quæ postea fuisset adquisiturus, uti eruitur ex dicta Novella 123. cap. 42., hinc jure statutum est, ut Monachus ille, qui ad Episcopalem dignitatem promovetur, debeat quidem apud Monasterium relinquere, quæ suæ translationis tempore possidere videbatur, cetera vero deinde ita adquirat, ut relinquat Ecclesiæ, quam administrandam, regendamque suscepit. Mutabatur ergo in hac parte non personæ conditio, sed hæredes. Vel enim Monachi, vel Episcopi qualitas efficiebat, ut qui Monachus, vel Episcopus esset, testari nuspiam posset; & alius erat hæres Episcopi ab hærede Monachi, cum Monacho Monasterium, Ecclesia Episcopo intestato succederet.

Can. 3. cau. 31. qu. 1. Ad Concilium Altheimense I. anni 916. potius pertinet canon 3. cau. 31. qu. 1., ex capite 5. ejusdem Concilii tum a Burchardo, tum ab Ivone laudatus, cujus canonis sententia eo pertinet, ut quicumque se cum aliena uxore adulterio commaculasset, cum altera amplius jungi non valeret; & quidem id absolute, simpliciterque definitum adparet, quamquam Gratianus ad calcem ejusdem canonis adnotet, tum demum hæc esse intelligenda, vel si inter adulteros pactum de futuro matrimonio contrahendo intercesserit, vel si in mortem viri conspiratum fuerit. Hanc sane doctrinam, atque exceptiones primus Gratianus tradidit, quemadmodum superius animadvertebam ad canonem 5. cau. 31. qu. 1.

CAPUT

CAPUT LXI.

De Concilio Erpfordiensi.

Hujus Concilii nomine unicum fragmentum habemus apud Gratianum

{ *Can. 2. cau. 15. qu. 4. ad meliorem Codicum fidem exigendus.*

ERpfordiæ in Thuringia, & Provincia Moguntina, vulgo *Erfurt*, seu *Erford* sub Pontifice Maximo Johanne XI. anno 932. celebratum est Concilium Provinciale convocante Ruitgero Treverensi Archiepiscopo, in quo quinque constituta Capitula sunt ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia, inter quæ num. 2. legitur canon 2. cau. 15. qu. 4., quem tamen Gratianus non integre retulit. En verba Concilii, ex quorum collatione facile unusquisque poterit de Gratianeo canone judicare. *Placita sæcularia dominicis, vel aliis festis diebus, seu etiam in quibus legitima jejunia celebrantur secundum canonicam institutionem minime fieri volumus. Insuper quoque gloriosissimus Rex augumentum Christianæ Religionis concessit, ut nulla judiciaria potestas licentiam habeat Christianos sua auctoritate ad placitum bannire septem diebus ante Natale Domini, & a Quinquagesima usque ad Octavas Paschæ, & septem diebus ante Nativitatem S. Johannis Baptistæ* (qui fuerint tunc temporis hi dies ante Nativitatem S. Johannis Baptistæ, passim docent Interpretes ad cap. 4. de feriis), *quatenus adeundi Ecclesiam, orationibusque vacandi liberius habeatur facultas.*

CAPUT LXII.

De Concilio Salegunstadiensi.

Canones Salegunstadienses apud Gratianum hi sunt:

{ *Can. 3. dist. 76. ad integros Concilii codices exigendus.*
Can. 24. cau. 2. qu. 5. paullo aliter legitur in integris Concilii exemplaribus.
Can. 25. cau. 2. qu. 5. paullo aliter legitur in integris Concilii exemplaribus.

NON desunt, qui Salegunstadiense Concilium alio nomine Moguntinum appellaverunt. Scilicet Salegunstadium Oppidum erat in Diœcesi Moguntina, ita nuncupatum a quodam Salegasto Sapiente, aut quemadmodum alii malunt, a Salicis Populis, & Salingis. In hoc Oppidum anno 1022. convenerunt sub Archiepiscopo Moguntino Aribone Episcopi quinque, inter quos aderat Burchardus Wormatiensis Episcopus, qui tum apud omnes rerum ecclesiasticarum peritissimus audiebat, quique celebratissimam sacrorum canonum collectionem adornavit. Ibidem plura sacræ disciplinæ capita viginti canonibus constituta sunt, quorum secundum legimus apud Gratianum in can. 3. dist. 76., cujus verba omnino consonant cum *Can. 3. dist. 76.*
integris

integris ipsius Concilii exemplaribus, quoties a Gratiani editionibus ea demantur, quæ demenda esse dixerunt Romani Correctores, licet ab ejusdem canonis sententia minime aliena.

Can. 24. cau. 2. qu. 5. Canon 24. cau. 2. qu. 5. habetur in capite 7. Salegunstadiensi, cujus hæc sunt verba paullo aliter apud Gratianum descripta. *Interrogatum est, si duo in adulterio inculpati forent, & unus profiteretur, & alter negaret, quid inde agendum esset. Decretum est etiam a Sancto Concilio, ut ille, qui negaverit, probabili judicio se expurget, & qui professus fuerit, digne pœnitentiam agat.*

Can. 25. cau. 2. qu. 5. In canone 14. ejusdem Concilii hæc leguntur: *Statuit quoque Sancta Synodus, si duo de adulterio accusati fuerint, & ambo negaverint, & orant sibi concedi, ut alterum* (putant quidam legendum esse *alter*) *illorum utrosque divino purget judicio, si unum in hoc deciderit,* (putant quidam legendum esse: *si unus in hoc deciderit*) *ut ambo rei habeantur.* Hujus definitionis ratio in eo sita esse videtur, quod maxime deceat eos, qui sese alieno discrimini sponte, & libere commiserunt, eundem cum aliis sortis exitum nanciscantur.

CAPUT LXIII.

De Conciliis Urbani II. Pontificis Maximi.

Nonnulla sunt tempore Urbani II. Pontificis Maximi celebrata Concilia, quæ satius duxi uno singula capite complecti, eo quod sæpius contigit, ut eorundem Conciliorum decreta apud Gratianum Urbano II. eidem tribui soleant.

Ex Concilio Melphitano in Apulia.
- *Can.* 10. *dist.* 32. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
- *Can.* 12. *dist.* 32. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
- *Can.* 3. *cau.* 1. *qu.* 2. *ex diversis fragmentis compositus.*

Ex Concilio Trojano.
- *Can.* 4. *cau.* 35. *qu.* 6. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*

Ex Concilio Beneventano
- *Can.* 4. *dist.* 60. *falso a nonnullis adscriptus Urbano I. Pontifici.*

Ex Concilio Placentino.
- *Can.* 2. *dist.* 70. *consonat cum aliis Urbani II. sententiis.*
- *Can.* 4. *dist.* 76. *consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.*
- *Can.* 108. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum can.* 3., *&* 4. *Placentino.*
- *Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 3. *fere consonat cum can.* 1., *&* 2. *Placentino.*
- *Can.* 1. *cau.* 1. *qu.* 5. *consonat cum can.* 5. 6., *&* 7. *Placentino.*
- *Can.* 5. *cau.* 9. *qu.* 1. *referendus ad canones* 8. 9. 10. 11., *&* 12. *Placentinos.*

Additur

Additur nomine Concilii Faventini.	*Can. 7. cau. 16. qu. 2. forte pertinet ad Concilium Placentinum.*
Ex Concilio Claromontano, seu Arvernensi.	*Can. 1. dist. 60. consonat cum vulgatis Concilii exemplaribus.* *Can. 4. cau. 1. qu. 3. varius in diversis exemplaribus.* *Can. 46. cau. 12. qu. 2. varius in diversis exemplaribus.* *Can. 6. cau. 16. qu. 2. in parte referendus ad Concilium Nemausense.*

De Concilio Melphitano in Apulia.

IN primis auctoritate Urbani II. celebratum est Concilium Melphitanum anno 1089., vel ut aliis lubet 1090., in Melphia scilicet Apuliæ Civitate, ubi interfuerunt septuaginta Apulensium, Calabrorum, ac Brutiorum Episcopi una cum Rogerio Apuliæ Duce, & Abbatibus duodecim, non tamen ipsemet Pontifex Maximus. Quæ ibidem ad stabiliendam disciplinam Ecclesiasticam fere collapsam occasione præsertim dirissimi schismatis edita sunt, sexdecim canonibus continentur, ex quibus numero duodecimus est canon 10. dist. 32., cujus hæc sunt verba: *Porro eos, qui in Subdiaconatu uxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine removemus, officio, atque beneficio Ecclesiæ carere decernimus. Quod si ab Episcopo commoniti non se correxerint, Principibus licentiam indulgemus, ut eorum fœminas mancipent servituti. Si vero Episcopi consenserint eorum pravitatibus, ipsi officii interdictione mulctentur.* Numero autem tertius est canon 12. dist. 32. his verbis: *Nemo præterea ad sacrum ordinem permittatur accedere, nisi aut virgo, aut probatæ sit castitatis, & qui usque ad Subdiaconatum unicam, & virginem uxorem habuerit.* Ex his porro canonibus liquet, incontinentiam Clericorum ea ætate valde detestabilem fuisse, ut opus propterea fuerit latis legibus, & Clericos, ubi non paruerint, & Episcopos, ubi neglexerint, castigari. Nomine sacri ordinis, de quo in hoc canone mentio fit, nondum intelligebatur Subdiaconatus, quemadmodum deduci facile potest ex can. 4. dist. 60., qui est ejusdem Urbani II. Verumtamen eadem fere continentiæ lex & pro Subdiaconis erat constituta; nam in præcedenti canone Melphitano, videlicet quarto, hæc leguntur: *Sacrorum statuta canonum renovantes præcipimus, ut a tempore Subdiaconatus nulli liceat carnale commercium exercere. Quod si deprehensus fuerit, ordinis sui periculum sustinebit.* Can. 10. dist. 32. Can. 12. dist. 32.

In eodem Concilio canone 6. hæc leguntur: *Nullus Abbas, nullus Ecclesiarum Præpositus, quæ juris sunt Ecclesiastici accipere sine Episcopi concessione præsumat.* Et in can. 7. *Nullus Abbas pretium exigere ab eis, qui ad conversionem veniunt, aliqua placiti occasione præsumat.* Hæc indicant sæculo undecimo Ecclesiæ apud Monachos Simoniæ vitium irrepsisse, item Monachos eosdem Clericorum bona impune occupavisse, præsertim cum laici, qui Clericorum odio ecclesiastica bona aliquando diripuerant, potius Monachis concedere, quam Clericis restituere mallent. Id describit ad rem Johannes Diaconus Romanæ Ecclesiæ Cancellarius in Epistola ad Abbatem Molismensem, huic Melphitano Concilio in Venera Labbeana editione subjecta, ibi: *Omnes Ecclesiarum res in manu Episcoporum canonica decreta constituant. Sed præteritis temporibus Principibus sæcularibus licuit etiam Ecclesias Mona-* Can. 3. cau. 1. qu. 2.

fteriis tradere. Hac vero licentia magis laxe Principes usi sunt, ut etiam Ecclesias Monachis venderent. Hoc Papa Gregorius VII. acriter prohibuit, propter quam prohibitionem Episcopi Monasteria acrius spoliare cœperunt. Unde idem moderatione hac uti voluit in Concilio antepenultimi anni sui, ut quæcumque res, vel Ecclesiæ ante ipsum Concilium a Principibus datæ Monasteriis fuerant, in eorum possessione persisterent. Post hæc secundo Pontificatus sui anno Dominus noster Urbanus Papa Concilium apud Melphiam Urbem Apuliæ celebravit. Sed quia Gregorii Papæ præceptio Henricianæ persecutionis urgente periculo minus celebrata fuerat, ipse quoque Dominus Urbanus Papa præcepit in eodem Concilio Melphitano, ut quæ usque ad illud Concilium per Principes data Monasteriis fuerant, firma, & integra permanerent; de cetero Abbates ab adquisitione hujusmodi abstinerent. Hæc simul juncta, simulque observata nobis clare exhibent sententiam canonis 3. cau. 1. qu. 2., cujus priora verba plurimum consonant cum memoratis Concilii Melphitani canonibus sexto, & septimo. Cetera vero, quæ in dicto Gratiani canone subsequuntur, ex Gregorio Magno supplenda sunt, sive ex Concilio Romano, quod Gregorio Magno vulgo tribuitur. In eo hæc leguntur. *Antiquam Patrum regulam sequens nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione chartarum, neque ex ea, quam nova per ambitionem simulatio invenit appellatione pastelli. Quia enim ordinando Episcopo Pontifex manum imponit, evangelicam vero lectionem Minister legit, confirmationis autem ejus Epistolam Notarius scribit, sicut Pontificem non decet manum, quam imponit, vendere, ita Minister, vel Notarius non debet in ordinatione ejus vocem suam, vel calamum venumdare.* Sed de hoc Romano Concilio, quod Gregorio Magno tribuitur, commodius differendum esse arbitratus sum in secunda hujus Operis Parte, ubi de Gregorio Magno, & ejus Operibus peculiariter agendum erit.

De Concilio Trojano.

Can. 4. cau. 35. qu. 6. Aliud Urbani II. Concilium in Apulia celebratum memoratur in can. 4. cau. 35. qu. 6. Ignotum illud fuisse videtur Romanis Correctoribus; est autem Concilium Trojanum, ita a Troja Apuliæ Civitate appellatum, cujus meminit Petrus Diaconus in Chronico Cassinate lib. 1. cap. 7., ad quod Ivo Carnotensis ait convenisse Episcopos fere 75., Abbates vero 12. Vulgo referunt illud ad annum 1093., quamquam non desint, qui duo hujus nominis Concilia memorent, aliud anni 1093., aliud anni 1089., integra autem utriusque Concilii acta non adparent. Edidit unum Baluzius, & ex Baluzio auctor Collectionis Labbeanæ Venetæ editionis ad annum 1093., cui duo tantummodo canones adscribuntur, quorum primus ita exprimitur. *Secundo itaque die cum de quibusdam infra consanguinitatis lineam copulatis actum fuisset, tandem consentientibus omnibus hoc super eis Capitulum promulgatum est. Episcopi quorum Diœcesani sunt, eos usque in Pentecosten* (legunt alii: *usque in penitus*) *trina advocatione conveniant. Tunc si duo viri, vel tres consanguinitatem jurejurando firmaverint, vel ipsimet forte confessi fuerint, conjugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, Episcopi eos per baptismum Christi, per fidem Christi, per Christi Judicium in vera obedientia obtestentur, quatenus palam faciant, utrum se, sicut fama est, consanguineos recognoscant. Si negaverint, sibi ipsis relinquendi sunt, ita tamen, ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus Ecclesiæ, a Corpore,*

pore, & Sanguine Domini, a fidelium communione neverint segregatos, atque infames effectos, donec ab incesti facinore desinant. Si se judicio Episcoporum segregaverint, si juvenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur. Hæc sane omnia omnino consonant cum dicto canone 4. cau. 35. qu. 6.

De Concilio Beneventano.

Veteres omnino latuit, canonem 4. dist. 60., qui nomine Urbani Papæ apud Gratianum refertur, ad Urbanum II. Pontificem pertinere. Innocentius III. in cap. 9. de ætate, & qualit. præfic., & in cap. 7. de servis non ordinandis ejusdem canonis meminit, ac si editus fuisset ab Urbano hujus nominis I. Romani Correctores incerti omnino fuisse videntur, retulerunt enim eundem canonem ad Concilium Beneventanum Victoris III., at in eadem Beneventana Synodo Victoris III., qualis habetur apud Leonem Ostiensem, nihil hujusmodi legitur. Hodie editi sunt canones quatuor, apud Labbeum ex veteri Romano MS., & apud Baluzium ex Codice quodam Ananiensi, seu Colbertino, Concilii Beneventani sub Urbano II. habiti anno 1090., in quo hæc leguntur can. 1. apud Labbeum. *Nullus deinceps in Episcopum eligatur, nisi qui in sacris ordinibus religiose vivens inventus est. Sacros autem ordines dicimus Diaconatum, ac Presbyteratum.* (Legit Baluzius: *Diaconatus, atque Presbyteratus*). *Hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse: Super his solis præceptum habemus Apostoli. Subdiaconos vero, quia & ipsi Altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus, sed rarissime, si tamen spectatæ sint religionis, & scientiæ. Quod & ipsum sine Romani Pontificis, vel Metropolitani licentia non fiat.* Legit Baluzius ex dicto Codice Colbertino: *Quod ipsum non sine Romani Pontificis, vel Metropolitani licentia fieri permittimus.* Ad istum canonem edendum ex eo forte permotus fuit Urbanus, quod videret non Subdiaconos tantum, sed & minores Clericos in Episcopalem dignitatem statim conscendere, non ex singulari merito, sed vel simoniacis concessionibus, vel ex industria, ac sollicitudine illorum, qui ceteris dominari, aut pingues Ecclesiarum redditus sibi quoquo modo usurpare cupiebant.

Can. 4. dist. 60.

De Concilio Placentino.

Celebris est apud Collectores Conciliorum, & canonum Synodus Placentina, quam in Æmilia, sive, ut ajunt, in Lombardia Cispadana anno 1095. Urbanus II. celebravit ex Episcopis Italiæ, Burgundiæ, Franciæ, Germaniæ, Bajoariæ, aliarumque Provinciarum, confluente tanta cum Laicorum, tum Clericorum copia, ut in apertum campum omnes convenire debuerint. In medium producta fuit Praxedis repudio rejectæ Imperatricis caussa, item Simoniacorum, ac Clericorum incontinentium, aliæque similes ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentes pluribus Canonibus definitæ. Vulgatæ Concilii hujus editiones quatuordecim canones exhibent; atque ab his abest Gratianeus canon 2. dist. 70., quem tamen, ut notat Labbeus, exhibebat vetus MS. Codex Eminentissimi Francisci Barberini numero 15. his verbis: *Sanctorum canonum statutis consona sentientes, decernimus, ut sine titulo*

Can. 2. dist. 70.

falia ordinatio irrita habeatur, & in qua quislibet titulatus est, in ea perpetuo perseveret. Omnino autem in duabus aliquem titulari non liceat, sed unusquisque, in qua titulatus est, in ea tantum Canonicus habeatur. Licet enim Episcopi dispositione unus diversis praeesse debeat Ecclesiis, canonicus, aut prabendarius, nisi unjus tantum Ecclesiae, quae (forte ibidem ego arbitrarer esse legendum *in qua*) *conscriptus est, esse non debeat. Siquae tamen Capellae sunt, quae suis redditibus Clericos sustinere non possint, earum cura, aut dispositio Praeposito majoris Ecclesiae, cui Capellae subditae esse videntur, immineat, & tam de possessionibus, quam & de Ecclesiasticis Capellarum officiis ipse provideat.* Is, ut liquet, videtur esse Gratianeus canon 2. dist. 70., dummodo MS. Barberino morem gerere omnino velimus. Ceterum cum in aliis ejusdem Concilii editionibus nihil tale habeatur, imo Bertholdus ejusdem temporis scriptor, qui omnium Placentinorum capitum sententias perstrinxit, nihil tale memoraverit, non est eidem Codici tanta fides praestanda, ut ex eo canonem ipsum tamquam certum, & prorsus indubium Placentini Concilii monumentum habere debeamus. Non erit tamen dubitandum ea, quae ibidem statuuntur, plurimum consonare cum sententiis aliorum Conciliorum Urbani II., videlicet Claromontani, in quo haec leguntur in can. 12., 13., & 14.: *Ut nulli Clericorum liceat deinceps in duabus Civitatibus duas praebendas obtinere, cum duos titulos non possit habere. Ut omnis Clericus ad eum titulum, ad quem primum ordinatus est, semper ordinetur. Ut nullus deinceps in una Ecclesia duos honores habeat.*

Can. 4. *dist.* 76. Canon 4. dist. 76. est postremus, sive decimusquartus in vulgatis Placentini Concilii editionibus his verbis: *Statuimus etiam, ut jejunia quatuor temporum hoc ordine celebrentur. Primum jejunium in initio Quadragesimae; secundum in hebdomada Pentecostes; Tertium, & quartum in Septembri, & Decembri more solito fiant.* En originem hodiernae disciplinae, qua in Occidentali Ecclesia quatuor jejuniorum tempora celebrantur per hoc Occidentis fere universi Concilium constituta.

Can. 108. *cau.* 1. *qu.* 1. Canon 108. cau. 1. qu 1. referendus est ad canones 3. & 4. ejusdem Concilii Placentini. Postquam enim in can. 2. statutum fuisset promissiones pecuniae, vel donationes intuitu sacrae ordinationis nullas unquam vires obtinere, ita subditur in can. 3. *Siqui tamen a Simoniacis non Simoniace ordinati sunt, siquidem probare potuerint, se, cum ordinarentur, eos nescisse Simoniacos, & tum* (legunt alii: *Si tunc tamen*) *pro Catholicis habebantur in Ecclesia, talium ordinationes misericorditer sustinemus, si tamen laudabilis eos vita commendat.* Et in can. 4. *Qui vero scienter se a Simoniacis consecrari, imo execrari passi sunt, eorum consecrationem omnino irritam esse decernimus.*

Can. 5. *cau.* 1. *qu.* 3. Quod in canone 1. & 2. ejusdem Concilii legitur, habemus in can. 5. cau. 1. qu. 3., quem ante Romanam Correctionem Gratianus Gregorio Papae tribuerat. In canone enim 1. haec habentur: *Ea, quae a sanctis Patribus de Simoniacis statuta sunt, nos quoque judicio eorum, & Apostolica auctoritate firmamus.* Et in can. 2. *Quidquid igitur in sacris Ordinibus, vel in Ecclesiasticis rebus vel data, vel promissa pecunia adquisitum est, nos irritum esse, & nullas unquam vires obtinere censemus.* Ad hunc canonem respexisse videtur contemporaneus Auctor Bertholdus ita scribens de hoc ipso Concilio: *In hac quoque Synodo haeresis Simoniacorum penitus damnata est, ut quidquid in sacris ordinibus, & in Ecclesiasticis rebus data, vel promissa pecunia adquisitum simoniace videretur, pro irrito haberetur, nullasque vires habuisse, & habere judicaretur.*

Can. 1. *cau.* 1. *qu.* 5. In canone 1. cau. 1. qu. 5. complexus est Gratianus canones 5., 6., & 7. Placentinos. Canon 5. haec exhibet: *Quicumque sane cupiditate Parentum, cum adhuc parvuli essent,*

essent, Ecclesias, vel Ecclesiarum partes per pecunias adepti sunt, postquam eas omnino dimiserint, si canonice in eis vivere voluerint, pro misericordia ibidem eos esse censemus. Neque pro hoc facto a sacris ordinibus removemus, si alias digni inveniantur. In can. 6. *Illi vero, qui per ipsos, cum majoris essent ætatis, nefanda cupiditate ducti eas emerunt, si in aliis Ecclesiis canonice vivere voluerint, servatis propriis ordinibus pro magna misericordia ibi eos ministrare permittimus. Quod si ad alias transferri fortasse non poterunt, & in eis canonice vivere promiserint, minoribus ordinibus contenti ad sacros ordines non accedant, salva tamen in omnibus Apostolicæ Sedis auctoritate.* Et in can. 7. *Siqui tamen ante emtionem catholice ordinati sunt, si ea, quæ emerunt, dimiserint, & vitam canonicam egerint, in suis gradibus permittantur. Nisi forte ejusmodi Ecclesia sit, ut ibi primum locum debeant obtinere. Primum enim, vel singularem, vel Præpositturæ locum in emtis Ecclesiis eos habere non patimur.*

Qui postea sequuntur canones, habentur apud Gratianum in can. 5. cau. 9. qu. 1., quem tamen cum can. 8., 9., 10., 11., & 12. semper conferre juvabit. Verba canonis 8. hæc sunt: *Ordinationes, quæ a Guiberto hæresiarcha factæ sunt, postquam ab Apostolicæ memoriæ Papa Gregorio, & a Romana Ecclesia est damnatus, irritas esse judicamus.* In can. 9. *Similiter etiam & eas, quæ a ceteris hæresiarchis nominatim excommunicatis factæ sunt, & ab eis, qui Catholicorum adhuc viventium Episcoporum Sedes invaserunt; nisi probare valuerint, se, cum ordinarentur, eos nescisse damnatos.* In can. 10. *Qui vero ab Episcopis quondam quidem catholice ordinatis, sed in schismate a Romana Ecclesia separatis consecrati sunt, eos nimirum, cum ad Ecclesiæ unitatem redierint, servatis propriis ordinibus misericorditer suscipi jubemus, si vita, & scientia eos commendat.* In can. 11. *A modo vero quicumque a prædictis Schismaticis, sanctæque Romanæ Ecclesiæ adversariis se ordinari permiserit, nullatenus hac venia dignus habeatur.* Et in can. 12. *Quamvis autem misericordiæ intuitu, magnaque necessitate cogente, hanc in sacris ordinibus dispensationem constituerimus, nullum tamen præjudicium sacris Canonibus fieri volumus, sed obtineant proprium robur. Et cessante necessitate, illud quoque cesset, quod factum est pro necessitate. Ubi enim multorum strages jacet, subtrahendum est aliquid severitati, ut demus amplius charitati.*

Can. 5. cau. 9. qu. 1.

De Concilio Faventino.

Apud Collectores Conciliorum prorsus ignotum est Concilii Faventini nomen, quod memorat Gratianus in canone 7. cau. 16. qu. 2. hac Epigraphe: *Item ex Concilio apud Faventiam habito.* Quod autem ibidem habetur, ad Urbanum II. Pontificem Maximum ipse Gratianus retulisse videtur: Sic enim subjicit post dictum canonem 7. *Ecce Urbanus Papa &c.* Jamdiu itaque visum est eruditis, verba Gratianeæ inscriptionis immutare, & loco illorum verborum *apud Faventiam* legere *apud Placentiam*. Sane in vulgatis Concilii Placentini editionibus hoc fragmentum minime legitur; parum tamen id refert, cum hodie omnes Conciliis ejusdem canones non extent amplius, sed deperierint, uti colligitur ex Bertholdo. Ceterum non desunt similes sententiæ, vel in aliis ipsis Urbani II. Conciliis, ex quibus deducatur canonem illum ad Urbani tempora, & sanctiones pertinere jure merito posse. In Concilio Melphitano superius memorato can. 6. hæc leguntur: *Nullus*

Can. 7. cau. 16. qu. 2.

Abbas,

Abbas, nullus Ecclesiarum Præpositus, quæ juris sunt Ecclesiastici, accipere sine Episcopi concessione præsumat. In Concilio Claromontano anni 1095. can. 7. hæc habentur: *Ut Altaria Congregationibus Canonicorum, vel Monachorum per personas data, mortuis personis libera redeant in manus Episcoporum, nisi fuerint illis per eorum scripta, vel privilegia confirmata*. Sed & similia media ætate constituta in Ecclesiasticis conventibus fuerant. Sic in Capitulari Caroli Magni anni 822. can. 5. legitur: *Abbates autem, & Monachi omnimodis volumus, & præcipimus, ut Episcopis suis omni humilitate, & obedientia sint subjecti, sicut Canonica Constitutio mandat; & omnes Ecclesiæ, atque Basilicæ in Ecclesiastica defensione, & potestate permaneant . . . . Et Monachi ab Episcopo Provinciæ ipsius corripiantur*. Et in Concilio Moguntino anni 847. can. 14. *Nullus Monachorum. . . Parochias Ecclesiarum accipere præsumat sine consensu Episcopi: De ipsis vero titulis, in quibus constituti fuerint, rationem Episcopo, vel ejus Vicario reddant, & convocati ad Synodum veniant*.

De Concilio Claromontano, seu Arvernico.

Inter Concilia Urbani II. celebratissimum præ reliquis est Concilium Claromontanum, sive Arvernicum anni 1095., in quo ipsemet Pontifex Maximus præfuit cum Cardinalibus quibusdam, item 13. Archiepiscopis, Episcopis 225., Abbatibus nonaginta, & amplius præter viros Religiosos, & honestissimos complures. Ibidem confirmata sunt Concilii Placentini Capitula, ac præsertim, quæ adversus Simoniacos edita fuerant, & incontinentiam Clericorum. In referendis Concilii hujus Canonibus varia fuit Collectorum industria; siquidem ex MSS. Codicibus, qui hodie supersunt, modo plures, modo pauciores canones numerantur; modo breviati, & compendio quodam perstricti, modo fusa oratione illustrati. Paucos ex
Can. 1. dist. 60. istis Canonibus apud Gratianum habemus. Ex his est canon 1. dist. 60., qui in Canonibus Claromontanis a Baluzio editis legitur ordine secundus, consonatque cum verbis Gratiani, dummodo pro illis Gratiani verbis: *Nisi Presbyteri sint* legamus: *Nisi Presbyter sit*. Apud Labbeum aliter legitur numero 3., ibi: *Ut nullus fiat Decanus in Ecclesia, nisi Presbyter, nullus Clericus teneat Archidiaconatum, nisi ipsius dignitatis habeat gradum; ut nullus fit Archipresbyter, quod alicubi dicitur Decanus, nisi sit Sacerdos ordinatus*. Hæc tempore Urbani Papæ, & his similia definiri decebat, quod sine discrimine Ecclesiasticæ Dignitates indignis, aut incapacibus conferrentur a plurimis, habita tantummodo a conferentibus pretii ratione.

Can. 4. cau. 1. qu. 3. Sententia canonis 4. cau. 1. qu. 3. aliter legitur in diversis Claromontani hujus Concilii exemplaribus. Apud Labbeum in cap. 7. his verbis: *Ut altaria Congregationibus Canonicorum, vel Monachorum per personas data, mortuis personis libera redeant in manus Episcoporum, nisi fuerint illis per eorum scripta, vel privilegia confirmata*. Magis consonat cum Gratiano editio Baluziana num. 3., ibi: *Quæstum est etiam de Episcopis, qui altaria Monasteriis data frequenter redimi pecunia compellebant. Decretum itaque est: Quia quidam Simoniacæ pravitatis usus in Galliarum partibus jam diutius inolevit, ut Ecclesiæ, vel decimæ, quæ vulgari vocabulo apud eos altaria nuncupantur, Monasteriis datæ, sæpius ab Episcopis sub palliata avaritia vendantur, mortuis nimirum, seu mutatis Clericis, quos personas vocant. Nos auctore Deo venalitatem omnem tam ex rebus, quam ex ministeriis Ecclesiasticis propellentes,* hoc

hoc ulterius fieri auctoritate Apostolica prohibemus, sicut etiam præbendas omnes venumdandas interdicimus. Porro quæcumque altaria, vel decimas ab annis triginta, & supra, hujuscemodi redemtione possedisse Monasteria noscuntur, quiete deinceps, & sine molestia qualibet eis possidenda firmamus. Salvo utique Episcoporum censu annuo, quem ex eisdem Altaribus habere soliti sunt. Eadem propemodum verba leguntur in Concilio Nemausensi sub Urbano II. etiam celebrato edito a Dacherio in tomo 4. Spicilegii. Exhibet hic canon depravatam illius temporis disciplinam de Altarium, & beneficiorum possessione. Clerici utpote incontinentiæ Rei tanquam indigni a Laicis ex Ecclesia dejiciebantur, ac redditibus spoliabantur. Laici sacris Canonibus pressi, cum retinere penes se Ecclesias nollent, Monachis dabant. Monachi rerum Ecclesiasticarum tunc temporis maxime cupidi res Ecclesiasticas ita acceptas Clericis restituere detrectabant, variis prætextibus in semel capta rerum & jurium possessione consistentes. Antonius Dadinus Altaserra lib. 4. Dissertat. Juris Canonici cap. 8. scribit, clausulam, quæ in hoc Claromontano canone legitur, *salvo Episcoporum censu annuo* &c. fuisse adjectam commento Episcoporum, qui peccandi titulum, & auctoritatem quærebant. Ego vero non video heic talem, ac tantum peccandi titulum, cum ageretur de bonis, & juribus Episcopalibus, quæ ex tolerantia, & mero pacis bono penes Monasteria relinquebantur, alias integra ad pristinam Episcoporum potestatem, quasi postliminio reversura.

Canon 46. cau. 12. qu. 2. legitur eisdem verbis in canone 1. editionis Balluzianæ Concilii Claromontani. Cossartius quædam edidit hujus Concilii fragmenta ex vetere membrana Pithœi, inter quæ num. 3. ita legitur: *Ut post obitum Sacerdotis nullus Laicus usurpet sibi bona illius, sed Ecclesiæ, cujus dum fuit sponsus, obiit, remaneant, ut in illius locum succedenti necessaria præbeant. Nisi quod vivens pro anima sua distribuerit.* Videtur hæc velut compendiaria quædam summa Gratianei, & Baluziani canonis. Vulgata Concilii Claromontani editio in can. 31. ita habet: *Ne aliquis Clericus res Episcoporum, vel Clericorum vel in vita, vel post mortem eorum diripiat, vel in usus proprios conferat. Quod siquis fecerit, anathema sit, & dictum est ab omnibus fiat, fiat.* In hac Codicum varietate, cum certo affirmare non possimus, qualis sit editio præferenda, prudens quilibet in ea parte constantissime adhærebit, in qua videt inter se Codices minime dissonare. *Can. 46. cau. 12. qu. 2.*

His Canonibus addendum arbitror canonem 6. cau. 16. qu. 2., cujus verba eadem fere leguntur in canone 4. Concilii Claromontani a Baluzio editi, ibi: *Sane quia Monachorum quidam Episcopis jus suum auferre contendunt, statuimus, ne in Parochialibus Ecclesiis, quas tenent, absque Presbyterorum consilio Presbyteros collocent, sed Episcopi Parochiæ curam cum Abbatis consensu Sacerdoti committant, ut ejusmodi Sacerdotes de plebis quidem cura Episcopo rationem reddant, Abbati vero rebus temporalibus ad Monasterium pertinentibus debitam subjectionem exhibeant, & sic sua cuique jura serventur.* Quæ eadem habentur in can. 1. Concilii Nemausensis sub eodem Urbano II. celebrati anno 1096. Atque ex hoc eodem Nemausensi Concilio can. 9. depromtus videtur versiculus *in Parochialibus*, his verbis legendus: *Sacerdotes, quando regendis præficiuntur Ecclesiis, de manu Episcopi curam animarum suscipiant, & in tota vita sua Deo deserviant, nisi canonico degradentur judicio. Quod si ambitionis, vel cupiditatis caussa ad aliam ditiorem migraverint Ecclesiam, utramque amittant.* *Can. 6. cau. 16. qu. 2.*

CA-

CAPUT LXIV.

De Conciliis Callisti II.

Ad Concilia Callisti II. pertinent sequentes Canones.

Can. 8. *dist.* 27. *consonat cum sententiis tum Rhemensis, tum Lateranensis Concilii.*
Can. 2. *dist.* 60. *paullo varius in diversis Codicibus, & Conciliis.*
Can. 3. *dist.* 62. *consonat cum vulgatis Lateranensis Concilii exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 1. *qu.* 1. *consonat cum sententiis tum Rhemensis, tum Lateranensis Concilii.*
Can. 14. *cau.* 10. *qu.* 1. *paullo varius in diversis exemplaribus.*
Can. 37. *cau.* 12. *qu.* 2. *Urbano Pontifici per Gratianum adscriptus.*
Can. 10. *cau.* 16. *qu.* 1. *varius in diversis Concilii exemplaribus.*
Can. 11. *cau.* 16. *qu.* 7. *paullo varius in diversis Concilii exemplaribus.*
Can. 25. *cau.* 16. *qu.* 7. *consonat sententiis tum Rhemensis, tum Lateranensis Concilii.*
Can. 23. *cau.* 24. *qu.* 3. *paullo varius in diversis Codicibus.*

PErvenimus tandem ad Gratiani tempora, quibus non est verosimile, aut Gratianum cæcutiisse adeo, ut vera ab apocryphis non secerneret, aut adeo improbum fuisse, ut falsa posteritati obtruderet. Agimus de Conciliis Callisti II. Gratiani ejusdem ætate celebratis, quæ duo sunt ex illis, quorum fragmenta in suum Codicem idem Gratianus retulisse videtur, scilicet Rhemense prius in Gallia, Romanum posterius, sive Lateranense. Rhemense Concilium, licet generale totius Ecclesiæ dici non possit, proxime tamen generalibus Conciliis accedit, non tantum ratione Pontificis Maximi, qui illud indixerat, sed etiam ratione illorum, qui eo convenerant. Illud indixerat jam Gelasius II., qui immatura morte præreptus, absolvendum Concilium reliquit a successore Callisto. Eo autem convenerunt in Basilicam S. Mariæ Rhemensis anno 1119. sub eodemmet Pontifice Maximo Præsidente Archiepiscopi numero quindecim, Episcopi plures, quam ducenti, atque alii permulti in dignitate Ecclesiastica constituti. Atque in eo discussa sunt plura disciplinæ Ecclesiasticæ capita ad vitam, honestatemque Clericorum, rerumque Ecclesiasticarum administrationem pertinentia. Hujus Concilii acta vulgata sunt in editione Labbeana Conciliorum ex Apographo Jacobi Sirmondi, atque his accesserunt adnotationes ex Orderico Vitali Histor. Ecclesiast. lib. 12., & Hessone Scholastico, qui testatus est, se ejusdem Concilii gesta & vidisse, & audivisse, & fideliter retulisse. Edidit præterea Baluzius de concord. Sacerd. & imper. lib. 8. cap. 21. ex MS. Segueriano pervetusto, & fere illius ætatis. Alterum Concilium, quod est Lateranense, celebratum est anno 1123. ut quoquomodo miseranda illa dissidia componerentur, quæ res Imperii & Ecclesiarum quotidie turbabant; interea vero plura disciplinæ Ecclesiasticæ capita discussa sunt ibidem, ac definita. Acta hujus Concilii, sive canones tum in Labbeana Collectione descripti inveniuntur, tum etiam Baluzii opera in lucem prodierunt ex vetusto Codice MS. Monasterii Ananiensis; attamen sive numerum cano-

canonum, sive ordinem eorundem spectemus, Labbeanus codex a Baluziano nonnihil dissonat, quemadmodum commodius in subjectis capitibus animadvertam.

Ad canonem 8. dist. 27. Romani Correctores adnotaverunt, *eum inventum fuisse in codice Vaticanæ Bibliothecæ in fragmento cujusdam Concilii ab Urbano II. habiti cap.* 2. Non est tamen, cur facile Urbano II. hunc eundem canonem tribuamus, cum Gratianus expresse illum adscripserit Callisto II., cujus ætate vivebat; hodie præsertim cum integras Callisti Conciliorum editiones habere videamur, quæ Correctorum Romanorum tempora latuerunt. Hujus igitur canonis sententia referenda erit ad Concilia tum Rhemense, tum Lateranense superius memorata; etenim in Rhemensi can. 5. ita legitur: *Presbyteris, Diaconibus, & Subdiaconibus concubinarum, & uxorum contubernia prorsus interdicimus. Siqui autem hujusmodi reperti fuerint, Ecclesiasticis beneficiis priventur, & beneficiis. Sane si neque sic immunditiam suam correxerint, communione careant christiana.* Et in Concilio Lateranensi can. 3. *Presbyteris, Diaconibus, vel Subdiaconibus concubinarum, & uxorum contubernia penitus interdicimus, & aliarum mulierum cohabitationem, præter quas Synodus Nicæna per solas necessitudinum caussas habitare permisit, videlicet matrem, sororem, amitam, vel materteram, aut alias hujusmodi, de quibus nulla valeat suspicio oriri.* Clarius autem eandem Gratiani sententiam legimus in canone 21. Concilii Lateranensis in editione Labbeana ibi: *Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Monachis concubinas habere, seu matrimonia contrahere penitus interdicimus; contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi, & personas ad pœnitentiam debere redigi, juxta sacrorum canonum definitiones judicamus.* Hæc eadem verba Callisti II. nomine referuntur in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Augustino tit. 8. cap. 8. Ceterum idem can. 21. desideratur in Concilio Lateranensi, quale editum diximus a Baluzio ex codice Anianensi; forte, ut arbitror, abrasus a Monachis, qui probrum sibi futurum esse putabant, si ex veteribus monumentis constitisset posteritati, opus fuisse, ut eisdem interdiceretur, aut matrimonia contrahere, aut concubinas habere, quasi sæculo 12. uxoribus, aut concubinis vacassent. Can. 8. dist. 27.

Antonius Augustinus dial. 4. lib. 2. de emendatione Gratiani ait, se vidisse tria voluminia collectionis canonum Anselmo Lucensi tributæ, & ibidem legisse Gratiani canonem 2. dist. 60. his verbis: *Nullus & in Præpositum, nullus in Archiepiscopum, nullus in Decanum, nullus in Presbyter, vel Diaconus.* Subdit autem se arbitrari legendum esse *in Archipresbyterum*, pro illis verbis: *in Archiepiscopum*. Romani Correctores in vulgatis Gratiani codicibus corruptam lectionem agnoverunt; ita enim in illis hæc quasi canonis epitome legebatur: *Nullus in Præpositum, vel Archiepiscopum, vel Archipresbyterum, vel Archidiaconum, nisi Presbyter, vel Diaconus ordinetur.* Deinde sequebatur canon his verbis: *Nullus in Præpositum, nullus in Archiepiscopum, nullus in Decanum, nisi Presbyter, vel Diaconus; nullus in Archidiaconum, nisi Diaconus ordinetur.* Minus aptam hujusmodi lectionem agnoverunt Romani Correctores, quam propterea ex vetustis Gratiani codicibus emendarunt. Ego vero arbitror, rem esse ad ipsa Lateranensis Concilii superius memorati exemplaria referendam; etenim canonem ipsum lego sive in canone 2. Lateranensi apud Labbeum his verbis: *Nullus in Præpositum, nullus in Archipresbyterum, nullus in Decanum, nisi Presbyter, nullus in Archidiaconum, nisi Diaconus ordinetur;* sive apud Baluzium in can. 6. ibi: *Nullus etiam in Præpositum, nullus in Archipresbyterum, nullus in Decanum, nisi Presbyter, vel Diaconus; nullus in Archidiaconum, nisi* Can. 2. dist. 60.

Diaconus ordinetur. Hujusmodi constitutio pluries firmata est circa finem sæculi 11., & principium sæculi 12., video enim, in Concilio Claromontano anni 1095., quale Baluzius edidit ex vetusto Codice Anianensi, seu Colbertino, in canone 2. ita legi: *Nullus Episcopus in Ecclesia sua, nisi Diaconus sit, Archidiaconum instituere, nec Archipresbyterum, aut Decanum, nisi Presbyter sit, ordinare præsumat*. Extant quoque a Baluzio editi ex eodem Codice Anianensi canones Concilii Tolosani sub Callisto II. anno 1119. habiti, in quo can. 6. hæc habentur: *Nullus etiam in Præpositum, nullus in Archipresbyterum, nullus in Decanum, nisi Presbyter, nullus in Archidiaconum, nisi Diaconus ordinetur*. In hac Codicum varietate prudens quilibet illud probabit, quod omnium Codicum auctoritate firmum agnoscet; Interea vero observabit, sæculo undecimo, & duodecimo obviam itum fuisse gliscenti abusui, quo Ecclesiastica Beneficia passim indignis, atque incapacibus conferebantur, ut plurimum interveniente pretio, aut alia abominabili caussa.

Can. 3. dist. 62. De canone 3. dist. 62. altum silentium servant Correctores Romani; nec enim indicant, quo ex fonte decerptus ille fuerit. Hodie eundem facile reperiemus, sive in editione Labbeana can. 10. ibi: *Nullus in Episcopum, nisi canonice electum, ad consecrandum manus mittat; quod si præsumserit, & consecratus, & consecrator absque recuperationis spe deponatur*; sive in editione Baluziana can. 3. ibi: *Nullus in Episcopum, nisi canonice electus, consecretur. Quod si præsumtum fuerit, & consecratus, & consecrator absque recuperationis spe deponatur*.

Ad canonem 10. cau. 1. qu. 1. generaliter tantummodo observaverunt Correctores Romani, Callistum II. *plura adversus simonias, & investituras Ecclesiarum a Germanicis Imperatoribus usurpatas decrevisse*, sed ejusdem canonis originem minime indicarunt. Referendus itaque erit ad Concilium Lateranense I. jam memoratum, in cujus canone 1. eadem omnino leguntur sive in Labbeana, sive in Baluziana editione. Similia etiam leguntur in can. 1. Concilii Rhemensis, de quo etiam superius nonnulla attigimus.
Can. 10. cau. 1. qu. 1.

In eodem Lateranensi Concilio apud Labbeum can. 14., apud Baluzium can. 11. & 12. legitur can. 14. cau. 10. qu. 1. Ita Labbeus. *Sanctorum Patrum canonibus consona sentientes, oblationes de Sacratissimo, & Reverendissimo Altari B. Petri, & Salvatoris, S. Mariæ Rotundæ* (addit Baluzius: *& Sancti Nicolai Barensis, Sancti Ægidii*) *ac de aliis omnium Ecclesiarum Altaribus, sive Crucibus a Laicis auferri penitus interdicimus, & sub anathematis districtione firmamus. Ecclesias a Laicis incastellari, aut in servitutem redigi, auctoritate Apostolica prohibemus*.
Can. 14. cau. 10. qu. 1.

Huc pertinere videtur canon 37. cau. 12. qu. 2., qui legitur in postremo canone Concilii ejusdem Lateranensis apud Labbeum, his tamen verbis: *Alienationes, quæ specialiter per Ottonem, Guidonem, Hieremiam, seu forte Philippum, ubilibet de possessionibus Ravennatis Exarchatus factæ sunt, damnamus; generaliter autem omnium per intrusionem, seu canonice electorum sub Episcopi nomine, aut Abbatis, qui secundum usum Ecclesiæ suæ consecrandus est, alienationes quocumque modo factas, nec non personarum ordinationes ab eisdem sine communi consensu Clericorum Ecclesiæ, sive per simoniam itidem factas, irritas judicamus. Illud etiam per omnia interdicimus, ut nullus Clericus præbendam suam, seu aliquod Ecclesiasticum beneficium, aliquo modo alienare præsumat; quod si præsumtum olim fuit, vel aliquando fuerit, irritum erit, & canonicæ ultioni subjacebit*. In Codice Baluziano hic canon omnino desideratur. Gratianus autem Urbano Pontifici potius adscripsit. Quamobrem & de hujus canonis
Can. 37. cau. 12. qu. 2.

nonis auctoritate commodius agam in secunda istius operis parte, ubi de Urbano ipso, & ejus capitibus differendum erit.

Canon 10. cau. 16. qu. 1. habetur in canone 17. Concilii Lateranensis eisdem omnino verbis in editione Labbei. Multo aliter habet editio Baluziana in can. 16., ibi: *Sanctorum etiam Patrum vestigiis inhaerentes generali decreto sancimus, ut Monachi propriis Episcopis cum omni humilitate subjecti existant, & eis, ut Magistris, & Ecclesiae Dei Pastoribus, debitam obedientiam, & devotam in omnibus subjectionem exhibeant. Publicas Missarum solemnitates nusquam celebrent, a publicis etiam infirmorum visitationibus, inunctionibus, seu etiam poenitentiis, quod ad illorum nullatenus officium pertinet, sese omnino abstineant. In Ecclesiis vero, quibus ministrare noscuntur, Presbyteros nonnisi per manum sui Episcopi habeant, qui ei de animarum cura suscepta respondeant.* In hac Codicum varietate arbitrarer, Gratianeam potius lectionem ceteris esse anteferendam, ubi praesertim Labbeanus Codex cum Gratiano congruit, cum agamus de canone edito Gratiani ejusdem temporibus, & quod nonnisi cum maxima impudentia Gratianus ipse corrupisset. Can. 10. cau. 16. qu. 1.

Canon 11. cau. 16. qu. 7., qui nomen Callisti praefefert, referendus est ad Concilium idem Lateranense can. 7. in Labbeana, & can. 4. in Baluziana editione. Et quidem sive Labbei, sive Baluzii Codex videtur cum fragmento Gratiani congruere, pro illis tamen Gratiani verbis *animarum cura, & pecuniarum Ecclesiasticarum dispensatio* legit Labbeus, & Baluzius: *cura, & rerum Ecclesiasticarum dispensatio.* Can. 11. cau. 16. qu. 7.

Romani Correctores ad canonem 25. cau. 16. qu. 7. ita adnotaverunt: *Inter decreta Callisti, ex quo citatur, non est inventum. Habetur in decretis Paschalis II. MSS. cap. 5., sed non est mutatum nomen Callisti, quia Pontifices isti, qui iisdem fere temporibus fuerunt, frequenter eadem decreta suorum antecessorum repetebant.* Nondum Romanorum Correctorum aetate prodita fuerant, ut video, aut etiam Romanis Correctoribus fuerunt prorsus ignota acta nuper memorati Concilii Lateranensis sub Callisto; in quibus canone 8. apud Baluzium, canone 4. apud Labbeum haec leguntur. *Praeterea juxta Beatissimi Stephani Papae sanctionem statuimus, ut Laicis, quamvis Religiosi sint, nullam tamen de Ecclesiasticis rebus aliquid disponendi habeat facultatem, sed secundum Apostolorum canones omnium negotiorum Ecclesiasticorum curam Episcopus habeat, & ea velut Deo contemplante dispenset. Siquis ergo Principum, aut Laicorum aliorum dispensationem, vel donationem rerum, sive possessionum Ecclesiasticarum sibi vindicaverit, ut sacrilegus judicetur.* Postrema haec verba eadem sunt cum Gratiani fragmento. Simile quidpiam constitutum est in Rhemensi Concilio etiam superius memorato, in quo ita constitutum legimus can. 2. *Episcopatuum, & Abbatiarum investituram per manum laicam fieri prohibemus. Quicumque igitur Laicorum deinceps investire praesumserit, anathematis ultioni subjaceat. Porro qui investitus fuerit, honore, quo investitus est, absque ulla recuperationis spe omnimodis careat.* Can. 25. cau. 16. qu. 7.

Canon 23. cau. 24. qu. 3. habetur in eodem Concilio Lateranensi can. 16. in editione Labbeana his verbis: *Siquis Romipetas, & peregrinos Apostolorum limina, & aliorum Sanctorum Oratoria visitantes capere, seu rebus, quas ferunt, spoliare, & novis teloneorum, seu pedaticorum exactionibus molestare tentaverit, donec satisfecerit, communione abstineat Christiana.* Paullo aliter Baluzius ex Codice Ananiensi can. 14., ibi: *Romipetas, & peregrinos, seu mercatores, & peregrinos Apostolorum limina, & aliorum Sanctorum Oratoria visitantes capere, seu rebus, quas ferunt, spoliare, vel no-* Can. 23. cau. 24. qu. 3.

vis teloneorum, seu pedagiorum exactionibus molestare tentaverint, donec satisfecerint, communione careant christiana.

CAPUT ULTIMUM.

De nonnullis canonibus, a Gratiano tributis vel Concilio Maticensi, vel cuidam Concilio Romano.

Quæcumque Concilia a Gratiano relata, nota sunt Collectoribus Synodorum, quæque suis ordinate temporibus accommodari potuerunt, huc usque expendimus. Nonnulla adhuc supersunt fragmenta, quæ aut Concilio Maticensi, aut Concilio Romano apud Gratianum inscribuntur. Hujusmodi sunt.

Ex Concilio Maticensi.	*Can.* 40. *dist.* 50. *referendus ad Concilium Wormatiense.* *Can.* 41. *dist.* 50. *referendus ad Pœnitentiale Romanum Antonii Augustini.* *Can.* 2. *cau.* 4. *qu.* 2. *pertinet ad Capitularia Caroli Magni.*
Ex Concilio Romano	*Can.* 3. *cau.* 35. *qu.* 10. *apocryphus, & in Lateranensi Concilio reprobatus.*

Can. 40. *dist.* 50. Canon 40. dist. 50. nomine Concilii Maticensis a Gratiano relatus pertinet ad Concilium Wormatiense anni 868., etenim ibi canone 27. hæc habentur: *Qui odii meditatione, vel propter avaritiam Paganum occiderit; quia non levi vitio committitur, ut homicidam convenit pœnitere: quandoquidem nec exteris gentibus, nisi oblatam pacem respuerint, bellum est populo antiquo penitus inferre præceptum.* Consonant hæc cum sententia canonis Gratianei, quam tamen Gratianus ipse, vel quicumque Gratiano auctores extiterunt, paullo aliter retulere, quam in Concilio ipso habeatur. Inter cetera Gratianus definivit pœnitentiam *quadraginta dierum in pane, & aqua.* Juvat id peculiariter discutere, atque una inquirere in sequentem canonem, videlicet 41. dist. 50. Porro verba canonis 41. habentur in cap. 16. tit. 1. Pœnitentialis Romani editi ab Antonio Augustino, cum hac epigraphe: *judicium canonum*; ubi tamen pro illis: *Presbyter duodecim annis pœniteat, tres ex his pane, & aqua*, ita legitur: *Presbyter duodecim annis pœniteat; quatuor ex his in pane, & aqua.* Quod itaque pertinet ad quadraginta dies pœnitentiæ, qui illi imminent, qui paganum occiderit ex odii meditatione, ut dicitur in can. 40. puto excerptum fuisse ex Pœnitentiali laudato a Reginone in lib. 2. de Ecclesiast. Discipl. cap. 51. his verbis: *Si quis hominem in bello publico occiderit, quadraginta dies pœniteat.* At quod

Can. 41. *dist.* 50.

spectat

spectat ad disciplinam canonis 41. dist. 50. non video eam aut universalem fuisse, aut diu in Ecclesiis perseverasse. Nam Regino in cap. 46. lib. 2. refert Pœnitentiale Halitgarii lib. 6. cap. 1., in quo & Sacerdotum, & Episcoporum homicidarum pœnitentia decem annis absolvitur, ibi: *Si quis Episcopus, aut aliquis ordinatus homicidium fecerit, decem annos pœniteat, tres ex his in pane, & aqua.* Mitior erat pœnitentia Clericorum inferiorum, quemadmodum ibidem legitur apud Reginonem in cap. 52. *Si Clericus homicidium fecerit, & proximum suum occiderit odii meditatione, exul septem annis pœniteat.* Similia quædam habentur in Concilio Moguntino anni 847. can. 24., ibi: *Qui Presbyterum occidit, duodecim annorum ei pœnitentia secundum statuta priorum imponatur.* Circa sæculum 7. in Gallia quicumque hominem Ecclesiasticum interfecisset, pecunia Ecclesiæ præstita redimebat: sic in Capitularibus Dagoberti Regis anni 630. apud Isaaccum Lingonensem tit 2. cap. 5. legitur: *Qui Subdiaconum occiderit, 300. solidos componat: qui Diaconum, 400. solidos, qui Presbyterum, 600., qui Episcopum, 900., qui Monachum, 400. solidos culpabilis judicetur.* Atque hoc ipsum in legibus Longobardorum lib. 1. tit. 9. cap. 27. In excerpto Gregorii III. quædam habentur sub hoc titulo: *Judicia congrua pœnitentibus,* atque inter cetera cap. 3. ita statutum est. *Qui occiderit Episcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, Regi dimittendum est ad judicandum. Qui occiderit minoris ordinis Clericum, in judicio est Episcopi judicandus, ut arma relinquat, & in Monasterio Deo serviat, vel septem annos cum luctu pœniteat.* De pœnitentia duodecim annorum peragenda ab eo, qui Presbyterum occidit, agitur in can. 24. cau. 17. qu. 4. Ex quibus omnibus liquido constat, non eandem apud omnes, aut diu hac in parte disciplinam viguisse in infligendis homicidiorum pœnis. Vulgaris tamen, atque ut plurimum definita pœnitentia septennio perdurabat ex Concilio Ancyrano, quemadmodum duodecim annorum pœnitentia illi præstituebatur, qui presbyterum occidisset. Ceterum dictus Gratiani canon 41. paullo obscurus videtur; neque enim facile quis divinare potest, utrum de Episcopis, Presbyteris, & Diaconis occidentibus, an de Episcopis, Presbyteris, vel Diaconis occisis sit intelligendus. Si verborum corticem intueamur, de interficientibus sermo haberi videtur; at de occisis oratio instituta, si eos canones perscrutemur, ex quibus auctor Pœnitentialis Romani hoc fragmentum composuit. Ego sane de interfectis intelligo, ut sententia Gratiani cum ipsis vetustis Conciliorum canonibus congruat; neque enim adeo verbis Collectoris, & proprietati formularum inhærendum puto, ubi aliter suadet veterum canonum sententia, ubi etiam fragmenti auctor de verborum proprietate servanda aliis in locis minus sollicitus fuisse dignoscitur.

Canon 2. cau. 4. qu. 2. ex illis est, quorum inscriptionem Burchardus Wormatiensis ex industria immutavit. Jam pluries monui, Burchardum abstinuisse a nominandis Francorum Regum Capitularibus, cum scriberet apud Germanos, quibus eadem Capitularia valde erant invisa; & quoties fragmenta Capitularium recitaret, alius auctoris nomine inscripsisse. Itaque Burchardus relaturus caput 52. lib. 3. Capitularium, illud Maticensi Concilio adtribuit. Pertinet autem ad Capitulare 2. Caroli Magni anni 809., in quo ita statutum est canone 6. *Ut testes ad testimonium dicendum præmio non conducantur, & ut nullus testimonium dicat, aut Sacramentum juret, nisi jejunus; & ut testes, priusquam jurent, separatim discutiantur, quid dicere velint de illa re, unde testimonium reddere debent.* Hæc ipsa habentur in lib. 2. legum Longobardorum tit. 51. cap. 6., & ex Capitularibus Francorum descripsit Regino Prumiensis in lib. 2. de Ecclesiast. Discipl. cap. 336. *Can. 2. cau. 4. qu. 2.*

Tribus

Can. 3. cau. 35. qu. 10. Tribus in locis Romani Concilii meminit Gratianus, quin tamen demonstraret, quodnam specialiter ex Romanis Conciliis indicare voluerit; videlicet in can. 16. cau. 3. qu. 6., in can. 3. cau. 1. qu. 7., & in can. 3. cau. 35. qu. 10. Jam suo loco demonstratum est, canonem 16. cau. 3. qu. 6., & canonem 3. cau. 1. qu. 7. pertinere ad Capitula, quæ vulgo appellant nomine Hadriani Papæ. Dicendum superest de canone 3. cau. 35. qu. 10., cujus autographum in nullo ex Romanis Conciliis editis quisquam inveniet. Ego arbitror, Gratianum, aut quemvis alium, qui Gratiano auctor extiterit, voluisse referre se ad Concilium Romanum, quod vulgo dicitur celebratum sub Gregorio II. anno 721., ubi canone 9. hæc leguntur: *Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit Uxorem, anathema sit*. Ast hanc Romani Concilii sententiam sive Gratianus, sive quisquis alius corruperunt, & in aliam omnino sententiam detorserunt; imo etiam quoquomodo detortam adversus receptas Ecclesiastici juris regulas explicarunt. Etenim circa sæculum undecimum tradi cœpit a quibusdam duplex primum, deinde triplex adfinitatis genus, antiquis Sacrorum canonum, necnon Romanarum legum Conditoribus prorsus ignotum. Primum genus illud esse dixerunt, quod in vera, & proprie dicta adfinitate consistit, ea videlicet, quam contrahit uxor cum mariti consanguineis, vel maritus cum consanguineis uxoris. Alterum genus agnoverunt inter filios ab uxore ad secundas nuptias progrediente editos, & consanguineos primi mariti, vel inter filios mariti ad secundas nuptias progredientis, & consanguineos primæ uxoris. Tertium genus esse dixerunt inter filios susceptos a marito in secundo matrimonio, quoties in primo Matrimonio viduam alterius sibi junxerit, & consanguineos prioris mariti uxoris suæ. Porro quicumque hæc adfinitatis genera induxerunt scrupulosius, cum non invenirent capita ulla Ecclesiastici juris, sive in Conciliis edita, sive inter sententias Sanctorum Patrum, vel Pontificum, ipsimet capita ad rem suam probandam accommoda confinxerunt. Confinxerunt inprimis rescriptum Gregorii Papæ ad Venerium Calaritanum, quod retulit Gratianus in can. 1. cau. 35. qu. 10., Confinxerunt duo Innocentii Papæ decreta, relata in canones 2., & 5. eadem caussa & quæstione; Confinxerunt decreta Hygini Pontificis in can. 4. ibidem; Confinxerunt denique canonem Concilii Romani relatum in dicto canone 3., imo & in dicto canone 5. finxerunt, Innocentium Papam conficta illius Romanæ Synodi auctoritate motum jam de secundo affinitatis genere pronunciasse. Apocrypha hæc omnia sunt, quemadmodum suo in loco singillatim ostendam, quæ sæculo demum 11. in lucem prodira sunt, licet vetustissimis Pontificibus Maximis tribuantur. Sane si veterum disciplinam respiciamus, nullibi agnoscemus varia hujusmodi genera adfinitatis, cum passim apud veteres constet, consanguineos uxoris etiam proximos consanguineis mariti matrimonio jungi libere potuisse §. 8. instit. de nuptiis, lib. 2. leg. Longobard. tit. 8. leg. 1., 4., & 12., Concilio Wormatiensi can. 78., Concilio Bituricensi anni 1031. can. 18., Turonensi anni 1060. can. 9., & Romano anni 1063. can. 9. Memoro hæc potissimum undecimi sæculi Concilia, ut constet, sæculo undecimo Ecclesiæ plura illa adfinitatis genera nondum fuisse recepta. Primum de illis sermonem instituit Anselmus Lucensis in sua collectione circa annum 1080., & ex Anselmo Lucensi non longe postea Gratianus in caussa 35. sive quæst. 10. per totam, sive quæst. 2. post canonem 21., utentes apocryphis monumentis, quibus novam doctrinam probare conatentur, aut confirmare. Licet vero magna fuerit sub finem sæculi 12., &

& initio sæculi 13. Gratiani existimatio, & Gratianeæ doctrinæ, & recipi quoquomodo cœperit hæc de triplici adfinitatis genere disciplina, non tamen hæc eadem diu vigere potuit, cum & Pontificibus Maximis, & Sacris Antistitibus displiceret. Quamobrem in Concilio Lateranensi Innocentii III. anni 1215., improbata penitus fuit, ut constat ex cap. 8. de consanguinit., & adfinit. Licet autem ibidem Lateranenses Patres professi fuerint, se antiquas Ecclesiæ constitutiones, & vetera jura immutare, non tamen ideo id pronunciarunt, quod revera antiquis Ecclesiæ constitutionibus jam recepta fuissent tria illa adfinitatis genera, seu quod in animo habuissent discutere, utrum quæ nomine veterum Patrum fragmenta referebantur, revera eorundem Patrum opus existerent, sed contenti reprobare disciplinam, quin solertius in auctorum disciplinæ ejusdem personas inquirerent. Ceterum non omiserunt tradere, disciplinam ipsam, *& difficultatem frequenter inducere, & aliquando periculum parere animarum.* Unum adhuc observari posset in dicto canone 3. cau. 35. qu. 10., illius fragmenti auctorem parum apte fuisse loquutum ad novam doctrinam, cujus forte & ipse auctor extitit, confirmandam, etenim ea loquendi formula usus fuisse videtur, qua facile quispiam contrariam sententiam voluntati auctoris affingat. Quid enim significant illa verba, quibus dicitur, sobolem ex secundo mátrimonio susceptam *nullo modo posse ad consortium cognationis viri prioris pertingere*? Gratianus interpretatur, quasi soboles ex secundis nuptiis suscepta non possit cognatis viri prioris matrimonio jungi, nomine *consortii cognationis* conjugium cum cognatis ineundum intelligens. Quis vero commodius aliter, & e contrario non interpretaretur, asserens sobolem secundi matrimonii nullum consortium habere cognationis cum cognatis mariti defuncti, atque ita cum illis libere posse matrimonio jungi? En quo tandem adducantur novæ doctrinæ minus integri Conditores, qui, dum veteribus Patribus sententias suas affingunt, eas affingunt, quæ possunt in utramque partem flecti facile interpretando. His ita expositis absolutam pro viribus exhibeo priorem hujus Operis Partem, quam si benigne susceperint studiosi Jurisprudentiæ Sacræ Cultores, futurum erit, ut labores meos in duabus aliis Partibus edendis gravissimos levet exinde profectura jucunditas animi singularis.





